

RAB GUSZTÁV
UTAZÁS AZ ISMERETLENBE

RAB GUSZTÁV

UTAZÁS AZ ISMERETLENBE

REGÉNY

A regény szereplői mindannyian képzeletbeli alakok, részben az író korábbi regényeiből lépnek ki: Balázs Ákos, Teréz, Valérián, Kruzmicsek, d'Abry (*Mentont ajánlanám*); Bánay Fidél (*Diana társadalma*); Valter Keresztély, Otília, Erik (*Belvedere*); Oppler Rudolf, Málka, Viola (*Miért, Dániel?*); báró Irczy Dénesné (*Rokonok és ismerősök*) és Jámborka Donát (*Éji lepke*).

Tiszapócs nevű község nincs Magyarországon.

A regényben szereplő régi könyv nem azonos a *Codex Sinaiticus* néven ismert bibliafordítással.

MTA BTK
IRODALOMTUDOMÁNYI INTÉZET

A kutatás az NKFIH PD 120947 jelű pályázat
keretében valósult meg

A kötet megjelenését a Nemzeti Kulturális Alap támogatta.

Sajtó alá rendezte és az utószót írta: Tüskés Anna

A kiadott mű kéziratát a Petőfi Irodalmi Múzeum őrzi

© Rab Gusztáv örökösei, 2019

ISBN 978-615-5478-71-0

Az első borítón: Kitelepítési végzés. 1950. Magántulajdon;
Férfi spániellel, Real Photo képeslap, 1910-es évek

A hátsó borítón: Polgár, községi tanácsháza;
Dózsa Gy. u. 48.; Kun u. 3.; Taskó út 36.

Fotók: 1971. Méliusz Juhász Péter Könyvtár, Helyismereti Gyűjtemény és Fotótár

Kiadja az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Felelős kiadó: Fodor Pál főigazgató (MTA BTK)
Nyomdai előkészítés: MTA BTK Történettudományi Intézet
tudományos információs témacsoport
Vezető: Kovács Éva
Olvasószerkesztő: Bardi Erzsébet
Tördelés: Zsigmondné Balázs Ildikó
Borító:
Nyomdai munka:
Felelős vezető:

TARTALOM

I. Budapest	7
II. Tiszapócs	94
III. Menton	575

Tüskés Anna

Rab Gusztáv és az <i>Utazás az ismeretlenbe</i>	657
---	-----

ELSŐ RÉSZ
BUDAPEST

Partir c'est mourir un peu.
(Egy kicsit meghal az, aki elutazik.)
(francia közmondás)

1.

Életrajzot és jellemrajzot ezerszámmra írtak akkor Budapesten, 1951 nyarán.

Íme, egy töredék:

„Balázs Ákos, 58 éves volt földbirtokos, magyar királyi kormányfőtanácsos. Született 1893. március 2-án, Abaújkéren. Anyja neve: Nyáry Róza. Elvált. Gyermektelen. A soha viszsza nem hozható, örökre elmúlt úri Magyarország egyik legellenszenvesebb képviselője. A házbeliek és a környékbeli ismerősök egybehangzó véleménye szerint egész életében nem dolgozott. Ha képet akarunk magunknak alkotni az urak uralmának letűnt félfasiszta, bazaáruló rendszeréről, arról a feudális Magyarországról, amelyben az urak csak dózsöltek, kártyáztak, házasságot törtek, mindenféle erkölcstelen kéjelgések, förtelmes mulatozások, fekete misének nevezett tivornyák pezsgős dáridóiban szórták a pénzt, amiért nem dolgoztak meg, akkor ennek a Balázs Ákos nevű volt földesúrnak az arcképét kell magunknak megrajzolnunk...”

Az életrajztöredék hőse, Balázs Ákos, több okból figyelmet érdemel. Először is azért, mert sokan vannak még, akik ismerték, vagy legalábbis emlékeznek rá, noha életművet nem hagyott maga után, és semmilyen rendkívüli cselekedettel nem nyerte meg kortársai elismerését. Ezeket bizonyára érdekelní fogja és talán némi örömet is szerez nekik, ha viszontlátják őt, hiszen gőgös és önző zárkózottsága ellenére is némelyekben rokonszenvet tudott ébreszteni. De figyelmet érdemel a volt magyar királyi kormányfőtanácsos személye, üres és haszontalan élete ellenére, egyéb okból is. Valószínű ugyanis, hogy a fent idézett életrajztöredék írója már képzeletben belehelyezte őt egy csoportképbe, melyen szerepe lesz, s inkább ez a szerep teszi vonzóvá alakját, ennek révén számíthat bizonyos fokú érdeklődésre.

A zsánerkép mint festészeti műfaj, ha időnként ki is ment a divatból, fennmaradását javarészt annak köszönheti, hogy az embert bizonyos cselekvések közben ábrázolja, magánügyekkel foglalkozik és ezek néha általános emberiekké nőnek, mélyen megrendítő vonásokkal. Az Abaújkéren született ötvennyolc éves Balázs Ákos a töredékéletrajz és itt-ott bürokratikusán eltúlzott jellemrajz megírása idején, 1951 júniusában, ezért pusztá magánügyeivel is már figyelmet érdemel. Középpontjába fog kerülni hamarosan egy csoportképnek és a zsáner mint festészeti alfaj, elkerülhetetlenül érvényesíti rajta törvényeit ugyanúgy, mint Gerard van Honthorst ismert festményének alakján: az eszeveszettül rúgkapáló, szánalmas páciensen, aki a borbélyszékben elszenvedi a kínos műveletet, a foghúzást, az abban az időben divatos mártírképek stílusában, és sokan állják körül, olyanok, akik vagy túlestek már

a kegyetlen foghúzáson, vagy pedig csak eztán fognak jajveszékelní a fájdalomtól. A nézőnek, aki Honthorst csoportképére tekint, nem jut eszébe, hogy megkérdezze, vajon egy minden férfiúi erényben bővelkedő, példás családapát vagy egy minden megvetésre érdemes gazfickót helyezett-e a festő a borbélyszékbe. Maga a művelet: a foghúzás a művész ábrázolásában figyelmet, sőt részvétet kelt.

De hivatkozni lehetne egy még ismertebb és művészileg kifejezőbb zsánerképre is, melyet a lélekbúvár és a jellemkutató elmélyülése tett világhírűvé: Rembrandt „*Tulp doktor anatómiája*” című festményére, melynek középpontjában a zöld emberi hulla fekszik a boncasztalon.

De függetlenül attól, hogy a rövid életrajztöredék egy mozgalmas csoportkép, *tableau de genre* közepébe állítja, figyelemre érdemes a volt magyar királyi kormányfőtanácsos azért is, mert egyébként jelentéktelen személye és magánügyei felidéznek dolgokat, melyek önmagukban is megérdemlik a följegyzést, hiszen minden időbeli halogatás azt a veszélyt hordozza magában, hogy bizonyos események, amelyek 1951-ben történtek, feledésbe merülhetnének. Itt azonban szükség van a hideg és szenvtelen tárgyilagosságra, akár borbélyszék, akár boncasztal áll a csoportkép középpontjában.

Balázs Ákos, ötvennyolc éves volt földbirtokos és magyar királyi kormányfőtanácsos, 1951. június 8-án este éjfél tájban már sejtette, hogy a bürokrácia egeiben megírták életrajzát és jellemrajzát.

A budai Várkert alatt, a Kioszk teraszán, ott ült egy kerek márványasztalnál Adolf nevű fekete spánieljével és sok barátja közül az egyikkel: Pór Kálmán volt miniszterelnökségi miniszteri tanácsossal, akit tulajdonképpen nem is tartott igazán barátjának és titokban megvetett, mert tudta róla, hogy előre köszön a házmegbízottnak.

Már órák óta váraoztak hármasban: Balázs, Pór és a spániel. Június 8-a péntekre esett, válságos napra. De nemcsak a babonások rettegetek tőle, hanem mindazok, akik úgy gyanították magukban, hogy életrajzukat és jellemrajzukat valahol titokban már megírták.

Órák óta várták két barátjukat: Elemért és Emilt, a volt tábornokot és a volt államtitkárt. De nem jöttek. Minél inkább múlt az idő, annál bizonyosabbak voltak benne, hogy már nem fognak megérkezni: rajtuk kívülálló, nagyon nyomós ok akadályozza őket a megjelenésben. Pedig most már harmadik éve minden péntek este itt szoktak találkozni, üres óráikat és gondjaikat bridzsezéssel űzték el.

– Már nem jönnek – szólalt meg Balázs Ákos a teraszon, jelentőségteljesen.

Pór Kálmán, aki előre szokott köszönni a házmegbízottnak, a két csomag francia kártyát halálsápadtan zsebre tette és távozni készült.

– Elmégy?

– El. És te?

– Én még maradok.

– Akkor isten veled, Ákos! Talán még visszajövök, ha hírt tudok hozni róluk. Ámbár már késő van. Istén veled!

– Istén megáldjon, Kálmán!

Istén emlegetése miatt is a búcsúzásuk más volt, nem olyan, mint egyéb péntek éjszakákon, immár évek óta.

Elment.

A soha vissza nem hozható, örökre elmúlt Magyarország egyik legellenszenvesebb képviselője: Balázs Ákos egyedül maradt üres és haszontalan életével a budai Várkert alatt a Kioszk teraszán és lenézett a kertre, ahol már nem volt senki. A lámpákat épp most oltották el, az asztalokról a pincér összeszedte az abroszokat, a zenészek a júniusi éjben Budán, éjfél után, elrakták hangszereiket.

– Még innék valamit, Józsi – mondta a pincérnek, az öregedő törzsvendégek zsémbességével.

– Parancsol egy orancsátát?
 – Tudhatná, Józsi, hogy azt én nem iszom.
 – Bocsánat. Nem tudtam. De miért?
 – Maguk azt éppúgy nem narancsból készítik, mint a bort sem szőlőből. Vagy tán tudja garantálni, hogy valódi narancs?

– Azt semmiképpen sem. De azért finom és üdítő.

Balázs Ákos legyintett. A mozdulatban volt harag, gyűlölet, felháborodás.

– Magának az. Mert maguk, Józsi, már mindent jobban tudnak, mint más. Elhitetik az ostoba néppel, hogy a kátrány melléktermékéből előállított narancsíz olyan hasznos vitaminokat tartalmaz, amelyeket semmilyen szorgos kutatással nem lehet megtalálni a dél-francia narancsligetekben. Sőt. A szomszédhozó dolgozók munkáját másfél százalékkal hatékonyabban biztosítja, mint a természetes narancs. Hovatovább feleslegessé válik a narancstermesztés az imperialista nyugaton.

– Ezt nem állítottam – mosolygott udvariasan a pincér.

– Ki kell vágni az összes narancsfát Mentonban.

Tizenöt év után véletlenül kimondta: Menton. Megijedt a szótól.

– Na, siessen! – szólt másfajta bosszankodással.

– Kérje meg az ezredesnét, hogy főzzön nekem egy jó erős duplát.

A „dupla” már 1951 nyarán is azt jelentette, hogy kétszeres árért fél csésze erős feketekávé főznek a vendégnek az olasz mintájú „espresso”-gépen.

Odabent az elmúlt rendszer ezredesének özvegye enyhébb sírógörcsből épp most tért magához. Erőt vett magán, hogy kedves vendégének megfőzze még a kávé a titkos rokonszenv jegyében, melyről beszélni nem volt szokás. Az olasz mintájú főzőgép fényes gőzcsapját buzgón mozgatta, a felszabadult nők ingerült öntudatával.

Balázs Ákos, aki életében kétszer utazott Mentonba, kint a teraszon felejteti próbálta a dél-francia tengerparti város nevét, amely véletlenül kiszaladt a száján. Szomszédágában is inkább kávé ivott.

„Ez legalább nem kátránykivonat” – ismételte magában megátalkodottan.

Gyűlölt mindent, amit az új rendszer tett és alkotott, a parlamenttel szemben az új híd és a mesterséges narancslét is. Azon a hídon sohasem ment át, a vitamindús narancslét soha meg nem kóstolta.

Gyűlölettel tekintett le az üres teraszról az éjben elnéptelenedett park asztalaira, a budai Duna-part sétányának gesztenyefáit is gyűlölte, mert még mindig nem érkeztek meg az amerikaiak. Gyűlölte a gyöngéket, akik túrnek és megalkusznak; gyűlölte a népi demokrácia minden hívét és kiszolgálóját, még az utcaseprőt is, mert úgy gondolta, ott kellene hagyni az utcán a szemetet, hadd háborodjon fel a világ.

Gyűlölte azokat, akik miatt elpusztult a királyi vár, a védőket és az ostromlókat egyaránt. Főképpen gyűlölte a „magyar nép bölcs atyja és tanítója” néven általánosan dicsőített férfiút, akinek jovialis, kerek arca írott és faragott kép volt mostanában mindenütt. Ingerülten és fájó epehólyaggal gyűlölt mindenkit, aki bizonyos kérdésekben ellentmondott neki és nem osztotta azt a véleményét, hogy „Aba Sámuel sorsára jut az egész ország.” Gyűlölte magát Oswald Spengler német filozófust is, aki szerinte „mindezt megjövendölte”.

A sok cigarettától, pedig kék angol füstje édes volt, megkeseredett a nyál a szájában, s tudta, hogy a vészharangot most már megkongatták az ő feje fölött is.

Begombolt lélekkel másképpen nézte most az éjszakát, mint máskor, mintha a várakozás türelmetlenül hosszú óráiban a Duna felett és a Várkert alatt, itt a Kioszk környékén, de másutt is, a levegő megváltozott volna, mintha súlya és nyomása nehezebb volna; mintha kevesebb volna benne az oxigén és a kripton is. Néhány órája egyre biztosabb volt benne, hogy Elemér és Emil távolmaradása olyan nyomos esemény, amelynek oka, furkósbotként, most majd őt is orvul fejbe vágja, és ezért érzi máris olyannak a levegőt, mintha alkotórészei megváltoztak volna.

„Tán több is benne a kén-klorid, ami az orvosok szerint fejfájást okoz?” – tépelődött magában.

Mert semmi kétség, gondolta, Elemér és Emil már elutaztak, búcsúzásra sem volt idejük. Ezért nem jöttek el ma este, ezért maradt el a szokásos péntek esti kártyaparti. Ezért.

A volt magyar királyi kormányfőtanácsos az egyre sűrűbb és párásabb levegőben – „vihar lesz talán az éjjel?” – gyűlölte a budai gesztenyefákat is, mert nem jött el sem Elemér, sem Emil. Megkeményedett szívében erősebb volt a gyűlölet a részvétnél. Különben is, gondolta: miért sajnáljon másokat olyan sorsért, amely előbb-utóbb az övé is? Mire való siránkozni emberek baján, mikor úgyis „mindennek vége”?

Inkább megrótt, semmint sajnálta a kávéfőző ezredesné is, aki a pincérek és a mosogatólány előtt rendezi meg sírógörcseit.

„Nem mer hazamenni? Hát jó – dűnnyögött magában. – Már harmadik éjszaka gyalog megy ki Óbudára és inkább ott alszik egy volt cselédjüknél. Még ez is rendben van. De miért kell ezt mindenkinek tudni? Ezenfelül elfogadja egy piszkos takarítóasszony vigasztalásait. Hát csak ennyi tartása van egy ezredesnének?”

Kimondta magában a nagy szót: „tartás”. Ma éjjel megint elhatározta magában, hogy tűzön-vízen keresztül ragaszkodni fog hozzá. A tartáshoz.

Azon tűnődött, hogy kétféle ember van. Az egyik igényli mások részvétét és sajnálatát, a másik inkább revolvért ragad és agyonlövi magát, de nem tűri, hogy bárki is sajnálja őt balsorsáért. Meg volt győződve, hogy ő nem tűrné. Aztán latolgatta magában, vajon visszajön-e Pór Kálmán?

Magában némiképpen megvetette Kálmánt, mert a felszabadulás után még három évig szolgált a miniszterelnökségen és azt gondolta: nem véletlen, hogy előre köszön a házmegbízottnak.

„Patriarkális tokád de megnőtt, Kálmán! – duzzogott magában és a Lánchíd felé nézett: onnan várta vissza barátját. – Behódoltál a kor divatjának, nem viselsz nyakendőt. Megalázkodsz a hatalmasok előtt, pedig még kapsz nyugdíjat. Vagy tán épp

azért? Odáig süllyedtél, szegény fiú, hogy eljársz a csarnokba vásárolni. Szatyorral és holmi madarászhalóval jársz el. Magad választod ki a piacon a tököt. Kofákkal vitázol. Megalázod magad egy kiló krumpliért, rimánkodsz. A szemet kölcsönkért kézi taligán magad vonszolod haza, mint a barom. Nincs már benned, Kálmán, semmi tartás.”

Aztán a távolban csillogó lámpák közt a Duna túlsó oldalán azt a sötét úrt nézte, ahol valamikor a Hotel Ritz állt, az ostrom alatt porrá égett hotelpalota. Éjjel, álmában, néha még sírva is fakadt, mikor azt álmodta, hogy a palota még megvan és ő ifjú huszártisztként a vörös Dunaszalon pálmái közt fogja egy fiatal nő kezét. Az ébrenlét idején megtiltotta magának, hogy a Ritzre gondoljon. El is kerülte mindig azt a sötét úrt.

Ült és emlékezett, duzzogott, tépelődött, bosszankodott és sóhajtozott magában.

Az életrajztöredék hőse: Balázs Ákos, volt abaúji földbirtokos és magyar királyi kormányfőtanácsos, ezen az éjszakán már egyre bizonyosabban sejtette, hogy egész elrontott életével egy gyötrelmes csoportkép, *tableau de genre* kellős közepére fog kerülni. Még mindig nem sietett haza, a pesti oldalra, a szűk és csendes Molnár utcába. Kissé görnyedten, komor arccal ült a kerek márványasztalnál, most is, mint mindig, kifogástalanul öltözve: zöldesszürke nyári vászonruhában, mely kiváló, békebeli anyagból készült még régen, az egyik legjobb belvárosi szabó műhelyében, sárga bagaria félcipője is jó szabású volt, olyan, amelyet csak Budapesten tudnak csinálni, kényelmes és mégsem lompos. Egyszerre több párat is rendelt valaha, s otthon az inas mindig gondosan sámfán tartotta. Fehér selyeming volt rajta, „B. Á.” monogrammal és ötágú koronával; régi divatú csokornyakkendőjét zöld pettyek élénkítették, szalmakalapja, melyet még a két világháború közt Bécsben a Grabenen vásárolt, ott feküdt az egyik széken fehér szarvasbőr kesztyűje mellett. Arcát simára borotválta, s régi megszokásból különös gondot fordított kurtára nyírt angolbajuszára. A szerencsés férfiak közé tartozott, akik a férfikor delén túl is megőrzik dús hajzatukat. Még alig őszült. Sötétbarna színét és fényét szerencsésen megőrizte a haja. Csak a füle táján kezdett fehéredni éppúgy, mint a kurta bajusz, de éppen csak megütötte a dér. Meggyőződése volt, hogy még figyelnek rá a nők, különösen a fiatalabbak, és még tudna is tetszeni nekik, pedig már a hatvan felé közeledik. A kényelmes életmód miatt, melyben gyerekkora óta része volt, alig látszott idősebbnek negyvenévesnél. Pocakot nem eresztett, felesleges zsírrétegei nem voltak, aránylag karcsúnak festett. Uri kényelméből csak az első világháborúban, az olasz harctéren billent ki néhány hónapra. Anyagi gondjai sohasem voltak.

Életrajzának és jellemrajzának írója a születési adatok tekintetében nem tévedett, Balázs Ákos Abaújkéren született, az ősi kastélyban. Ám több titka volt életének. Ezeket elrejtette az emberek elől, s így nem is kerülhettek bele az életrajzba és jellemrajzba, melyet megírtak róla a bürokrácia egeiben. Arról, hogy életében kétszer utazott Mentonba, legmeghittebb baráti körben is többnyire mélyen hallgatott. De két dél-franciaországi utazásánál is jobban rejtegette, hogy huszár hadnagy korában elálló bal füle miatt kozmetikai műtétet hajtottak végre rajta. A vágás nyoma: négy centiméter hosszú vékony, piros heg, még mindig látszott hajnyírás közben és idegen borbély rendszerint megkérdezte tőle, hogy háborús sebesülés-e. Ő bólintani szokott kényelemből, hogy elkerülje a beszélgetést a kényes kérdésről.

Az abaújkéri ősi kastélyt a hatalmas erdő szélén még a dédapja, a híres világfi építtette át: Balázs Ábris. A családban hagyomány volt, hogy a férfiakat „az ábécé elejéről” keresztelik, legalábbis első keresztnevüket innen kapják. Ezért terjedtek el a Balázsok közt az Ákosok, Aladárok és Ágostonok, és sok volt az Ábel, Ábrahám, Ádám és Álmos. Akadt köztük Árpád, sőt Artúr is, mind a két ágba. A valódi Balázsok, akik a múlthoz és a hagyományokhoz ragaszkodva azt vallották, hogy az ősrégi Aba nemzetségből származnak, többnyire arról ismerték meg egymást, hogy szüleik az Aba név iránt táplált tiszteletből „az ábécé elejéről” keresztelték meg őket. Nándor, Tivadar vagy Lipót, még ha a kéri vagy a tornai Balázsok családi címerével dicsekedett is, mindig gyanús volt. Balázs Ákos dédapja, a híres Ábris, az ősi abaújkéri kastély átépítése révén tagadhatatlanul bizonyos főúri jelleggel ajándékozta meg a kéri-ág családi fészket. Az átalakítást copf stílusban, a XVIII. század végén, állítólag ugyanaz a jeles építőmester végezte, aki néhány szép palotát épített ebben az időben Esztergomban és a Zách-kastélyt Kétútköz mellett nagy sikerrel kibővítette és restaurálta. A kéri Balázsok családi hagyományai szerint Balázs Ábris dédapa meghitt baráti kapcsolatban volt a kétútközi hercegi hitbizomány urával, Tasziló herceggel. A feljegyzések hiányoznak és nem lehet tudni, hogy az építőmestert Abaújkerről küldték-e Kétútközre, vagy fordítva. Balázs Ákos gyermekkorában számtalanszor hallotta apjától és anyjától, hogy a családi vagyon nagy gyarapítója Ábris dédapa volt, aki gyűlölte a Habsburgokat és imádta a franciákat, a bécsi udvarba soha be nem tette a lábát, pedig számtalanszor hívták, és a grófi rang sem kellett neki, pedig szolgálatainak jutalmazására megcsillogtatták előtte. A híres világfinak a francia arisztokráciában voltak kedves barátai, akiket gyakran vendégül látott Abaújkéren. Híres, kiváló sakkozó volt. Pénzben játszott és tekintélyes összegeket nyert. Tasziló herceg állandó szenvedélyes ellenfele volt, és sokat vesztett. Balázs Ábris, már vén korában, Párizsból egy obeliszkot hozott Tasziló hercegnek, ugyanolyat, amilyen a place de la Concorde-on áll: Napóleon egyiptomi zsákmányát. Állítólag hat fekete erdélyi bivaly fél évig húzta a szekeret Párizstól Kétútközig. Hálából az ajándékért a cserepesi pusztát adta neki a herceg.

Ezek a dolgok egytől egyig hiányoztak a töredékeletrajzból, sőt a teljes jellemrajzból is, amely 1951 júniusában mintegy előre megszabta Balázs Ákos sorsát. Egyetlen szóval sem említette az életrajz írója azt sem, hogy a kéri Balázsok és általában a jó Balázsok körében éppen azért, mert az Árpád-kori Aba nemzetségből származtatták magukat, különös tisztelet övezte Aba Sámuel király alakját, aki Szent István első királyunk sógora és nádora volt, majd Péter király kegyetlenkedései miatt emelték trónra a magyarok. Volt az abaújkéri kastélyban egy nagy becsben álló, régi metszet, állítólag Ábris dédapa szerzeménye: a ménfői csatát ábrázolta és a rettenetes öldöklésben Aba Sámuel halálát. Ez a kép: a dárdával átdöfött királyi kebel és a felséges arcon a halálos gyötrelme, mély hatást tett gyermekkorában Balázs Ákos zseni lelkére, amely mindig hajlott a borúlátásra, s attól fogva Aba Sámuel pusztulásának gyászos példája szüntelenül szeme előtt lebegett. A roppant tevékeny Balázs Ábris francia kapcsolatai és rokonszenvei elevenen hatottak a későbbi nemzedékekre is. Számtalan francia eredetű bútort, szőnyeget, porcelánt, szobrot és képet halmozott fel az abaúji kastélyban, köztük egy rémítő metszetet, melynek „*La vielle coquette*”

volt a címe. De szerzett egy valódi de La Tour-képet is, a XVIII. század elején pazarul alkotó nagy francia mester vallásos tárgyú olajfestményét: Jézus születését. A Szent Szűz boldog mosolyát a vendégek mindig megcsodálták.

Balázs Ákos nagyapja, Balázs Ábel, nemcsak örökölte Ábris dédapa rokonszenvét a franciák iránt, hanem túl is tett rajta. Csélcsap ember volt, pedig Sáros, Zemplén és Abaúj legszebb leánya, Bártfay Kata volt a felesége. Már mint nyolc gyermek apja, éveket töltött Párizsban és Versailles-ban azon a címen, hogy II. Rákóczi Ferenc emigrációjáról adatokat gyűjt a Nemzeti Múzeum, az Országos Levéltár és egy megírandó mű számára. A Nagy Fejedelem néhány sárgult levelét és kifizetetlen számláját állítólag haza is hozta, hatalmas összegeket költve rá, de a műből semmi sem lett. A családban élénken tárgyalták Ábel nagyapa halála után is még sokáig, hogy Párizs egyik leghíresebb énekesnője volt a szeretője és La Rochelle-ben laktak együtt egyszer sokáig. Balázs Ákos édesapja, „az öreg Ákos kegyelmes úr”, a francia rokonszenvekből semmit sem örökölt. Buzgó híve volt Ferenc Józsefnek és az Osztrák-Magyar Monarchiának, s valóságos belső titkos tanácsosként morogva és tele sértődöttségekkel teljes visszavonultságban halt meg, de kemény kézzel megőrizte az atyai örökség reá eső részét: Abaújkért, a kastélyt és a cserepesi pusztát.

A két mentoni utazás már önmagában is arra mutat, hogy Balázs Ákos, az életrajztöredék hőse, aki ezen a kora nyári éjjelen a Várkert alatt sorsa beteljesülését várta, bizonyos mértékben örökölte Ábris dédapa és Ábel nagyapa érdeklődését a franciák iránt. Az első világháború előtt két évet Párizsban töltött és rendkívüli hallgatóként beiratkozott a Sorbonne-ra, ahol tetszése szerint természettudományi és történelmi előadásokat hallgatott. Jól megtanult franciául és ennek köszönhetette, hogy az első világháborút követő összeomlás után mint tartalékos huszártisztet, beosztották tolmácsnak és összekötő tisztnek az antantbizottság mellé. Életének java részét akkor a Duna-parti Ritz Szállodában töltötte, amely aztán a második világháború végén, negyedszázad múlva, Budapest ostroma idején elpusztult. Arra az időre esett életének egyetlen nagy szenvedélye: a szerelem, amely a két mentoni utazásra készítette. Emlékétől mostanáig sem tudott megszabadulni. De voltaképpen nem is akart.

Az életrajzírónak abban igaza volt, hogy Balázs Ákos tulajdonképpen egész életében sohasem dolgozott. Legalábbis semmiféle rendszeres, kitartó munkát nem végzett; látható eredményekkel nem dicsekedhetett. Bár a hazai rizstermelés érdekében ő tette meg az első sikertelen lépéseket és ezért a magyar királyi kormányfőtanácsosi címet kapta: a kísérletezés valójában csúfos kudarccal ért véget. Rövid ideig tagja volt az első világháború után az első nemzetgyűlésnek, de balsikerű házassága, a válási botrány és a párbaj kettétörte szépen induló pályáját. Azért nősült meg, hogy egyetlen igaz szerelmét elfelejtse, de a házasság is, mint a rizs, csődöt mondott. Ettől kezdve élete olvasgatással és utazásokkal telt, egyre lemondóbban udvarolt fiatal és csinos nőknek, akik többnyire imádták, de ő tudta, hogy annak a nőnek, akit Mentonban egyszer elvesztett, nem akad mása. Az eszményt a hiábavalóság egykedvű mélabújával üldözte és így múlt el lassan ifjúsága, az élete. Abaújkért előbb bérbe adta, aztán eladta; csak az erdőt tartotta meg a vadászházzal, de azt is a bérlő kapta meg később. A cserepesi pusztát, ahol kudarcot vallott a rizstermesztéssel, ugyan-

csak áruba bocsátotta. De kormányfőtanácsosként igazgatósági tagja volt számos nagy mezőgazdasági és néhány közepes ipari vállalatnak, elég tekintélyes részvényvagyonnal is rendelkezett a második világháború végén. Közben szeretett idősebb művelt hölgyekkel elbeszélgetni az élet céljáról és értelméről, olyanokkal, akik már sok mindent láttak az életben. Szerette Vörösmarty Laura-verseit. Betéve tudta és néha hölgyeknek elszavalta, csöndes hangon: „Nagy szálla vagy szememben...” Eredeti franciában olvasta Paul Valéry verseit, de csak felületesen. Be merte vallani, hogy nem érti, de komolyabb erőfeszítést nem tett, hogy eljusson az értelméig a francia verseskönyvnek, melyet valaha piros bőrbe köttetett az imádott mentoni nő kedvéért. De az sem olvasta el Valéry verseit soha. Talán azért, mert nem tudott jól franciául. Tősgyökeres dunántúli magyar nő volt. Szőke, mint a zalai búza és keszthelyi akcentussal beszélt franciául.

Egyetlen nagy szenvedélyének ellángolása után látszólag szenvedélytelenül múltak el az évek Balázs Ákos életében. Pedig volt egy nagy szenvedélye, melyet bizonyára a híres Ábris dédapától örökölt, aki arany tallérokba sakkozott Zách Tasziló herceggel: a kártya.

Élete java részét, ha nem utazott, a Semmelweis utcai úri kaszinóban töltötte, főképpen éjszakáit, s néha tekintélyes összegeket nyert vagy veszített. De inkább nyert. Egy-egy éjszaka olykor vagyonokat. Hidegvérrel, kiszámítottan és könyörtelenül játszott, ahogy a jó vívó vív: igyekezett kifárasztani ellenfeleit és aztán döfött. Nappal aludt, mint a híres, nagy kártyások és kipihenten lépett a kártyaszobába, ahol mások már álmosak, fáradtak, az italtól és szivarfüsttől kábultak voltak. Talán a kártya fejlesztette ki benne az érzéketlenséget mások sorsa és bajai iránt. Begombolt lélekkel és begombolt zsebbel járt az emberek közt, s ezen a baljóslatú júniusi péntek éjszakán sem érzett különös részvétet két távol maradt barátja: Elemér és Emil iránt.

Mikor az ismeretlen életrajzíró így jellemezte az ötvennyolc éves volt magyar királyi kormányfőtanácsost: „a soha vissza nem hozható, örökre elmúlt úri Magyarország egyik legellenszenvesebb képviselője” – akkor némiképpen túlzott, hiszen Balázs régen lemondott a gazdálkodásról, kárt voltaképpen senkinek nem okozott, senkit elfogadható ok nélkül nem bántott, s jelleméből nagyjában hiányzott az, amit kizsákmányoló feudális dolyfnek szoktak nevezni; régen lemondott mindenféle közszereplésről és legfeljebb kártyapartnereit és inasát zsákmányolta ki. Az utóbbit a felszabadulás után elbocsátotta, de előbb busásan megjutalmazta. Az igaz, hogy soha senkit nem sajnált, senkin nem segített, senkihez nem volt résztvevő szava. Ez jellemének sajnálatos fogatkozása volt. Bezárkózva élt saját elrontott életében, ahol most már hovatovább nem is volt egyéb, csak egy szétfoszlott, könnyes, nagy szerelem és ezt ő magában, titkon, így szokta emlegetni: Menton.

Az emberek általában gőgösnek és zárkózottnak tartották, aki inkább gúnyt űz az emberi gyarlóságokból és szenvedésekből is, de csak az illendőség korlátain belül. Látszatra jó katolikus volt, mint a kéri Balázsok általában, de csupán hagyománytiszteltből, hit és meggyőződés nélkül. Koldusnak csak ritkán adott, többnyire olyankor, ha előtte mások is adtak, vagy egy hölgy kedvéért. Az emberi szerencsétlenségek mellett hideg szívvel haladt el. Mostanában egyre gyakrabban mondta bajba jutott barátairól: – „Úgy kell nekik. Miért nem utaztak el idejében nyugatra?

Miért olyan ostobák, mint én?” – de valójában nem gondolta komolyan, hogy ő ostoba. Csak azt, hogy szerencsétlen.

A gyerekeket nem szerette. Idegesítették. Sohasem volt gyereke. Egyetlen testvére: a nénye már nem élt. Sógora nemrég halt meg a régi családi birtokon, amely 1920-ban átkerült Csehszlovákiába. Élt valahol egy unokaöccse, de nem adott magáról életjelt, ami természetesnek látszott, hiszen húsz év óta mindössze kétszer látta, futólag. Egészen egyedül élt Balázs Ákos, s szépen kifejlődött önzésében néha ilyeneket is mondott: – „Én ugyan nem segítek senkin. Rajtam sem segít majd senki, ha egyszer baj ér.”

Mostanában kezdett rögeszméjévé válni, hogy Mentonban rontotta el életét, és Aba Sámuel sorsa vár rá is, mint az egész országra. Az embereket sötétén látta: többnyire önzők, hitványak, jellemtelenek és épp ezért, mint mondani szokta, „többségükben megérdemlik a proletárdiktatúrát, mint az embergyöttrés speciális alkotmányjogi formáját”. Pór Kálmánnak már nyíltan meg is mondta egyszer: – „Megérdemlitek, Kálmán, mert nincs tartás bennetek.” Akkor éppen a vásárcsarnokból egy kiló paradicsomot hozott a madarászhalóban Kálmán.

Gőgös és hideg zárkózottságában voltak bizonyos dolgok, melyekről soha senkinek sem beszélt. De nem is volt igazi barátja, aki előtt a lelkét kigombolhatta volna. Ilyen barátai valójában éppúgy nem voltak, mint harminc évvel ezelőtt. Sem nők, sem férfiak. Bizalmas és őszinte szava senkihez sem volt. Többnyire még önmagához sem. De egy ideje, körülbelül tizenöt éve, most már egyre világosabban látta, hogy az élete elromlott. Mindent betetőzött a második világháború, Budapest ostroma és felszabadítása, minden, ami azóta történt a valóságban és az írott és faragott képekben. Sötét gyűlöletében komoran gyászolta önmagát és az országot. Sőt: gyászába most már belefoglalta egész Európát.

– Mielőtt zárunk, hozhatok még egy konyakot?

– Hozhatja, Józsi.

Az éjszakában hangtalanul hömpölygött a közelben a sötét folyam. A fodros felhők közt bujkáló hold és a távoli lámpák fénye a habokon csillámlott. Egy ismeretlen nemzetiségű uszályhajó pöfögött a vízen és vitte sötét terhét, húzta, vontatta észak felé, hogy aztán nyugatra forduljon: Pozsonynak és Bécsnek, ahol ott túl, zsörtölődött magában Balázs, csupa szerencsétlen, becsapott ember lakik egészen a tengerig, mert Amerika cserben hagyta Európát és Koreában harcol ahelyett, hogy itt csinálna rendet.

„Ez a nemzedék már biztosan elveszett, jaj!” – sóhajtott és a „hideg úton készített” rossz magyar konyakot várta.

Nyugodt volt az éj, de az ő szíve nyugtalanul vert: most kezdődött zaklatottsága, izmainak és ereinek inzultusa, gyötrelme, melyet ki kell bírni. Gondolataiban vissza-visszatért Pór Kálmánhoz, aki előre köszön a házmegbízottnak és reméli, hogy az ő nyugdíját nem fogják elvenni. Még mindig várta, hátha visszajön és hírt hoz Elemérről és Emilről. Meggyanúsította magában, hogy azért tette zsebre a két csomag bridzs-kártyát, mert még azt reméli, ő tovább kártyázhathat a Várkert alatt a Kioszkban.

„Ej, ej, Kálmán! – úgy duzzogott magában, mintha a patriarkális tokájú Pórhoz beszélne. – Tanuld már meg, hogy ezen a teraszon hamarosan senki sem fog

most már kártyázni. Az új nemzedék pedig nem fogja ismerni a pikk ász, csak a néphatalmat. Nem fogja tudni, mi a küsszem mert csak azt fogja tudni, hogy a kádarmunkát decentralizálni kell. Haha – gúnyolódott némán – a kőr király helyett a boldog haza kopasz atyja itt az úr. Képen meg bronzban és gipszben. Amerre csak mégy, ne reméld, Kálmán, hogy lesznek még nyugodt álmaid. Téged is elpusztítanak ezek nyakkendővel vagy anélkül. Jól vigyázz, Kálmán.”

A pincér letette az asztalra a pohár pálinkát.

– Nemsokára zárunk, méltóságos úr.

A „méltóságost” a foga hegyén lehelte ki, alig hallhatóan, és nem mozdult. Várta a borraivalót, melyet lopva fogad majd el, úgyhogy senki se lássa. Bár kevésre számított. Mert ezen az estén elmaradt a kártyaparti a pénteki törzsasztalnál, a terasz dunai részén, ahonnan nemcsak a Dunában, hanem a várpalota sötét romjaiban is lehet gyönyörködni.

– Majdnem itt nyírtak ki engemet – mondta a pincér és a romokra mutatott.

Balázs simára borotvált, sovány arca, melyen alig volt ránc, megvonaglott. Ingerelte a sekélyes beszéd, a tolvajnyelv minden változata a nyilas „szajré” óta. Idegeit borzalta a szó: „kinyírni”. Új szó, gondolta, a kor igéje.

Józsi, a pincér, ezt nem tudta. Beszélgető kedvében volt és sejtette, miért maradt el az esti kártyajáték.

– Engemet a Molenből vittek el a nyilasok mint katonaszökevényt. Rögtön bedobtak a Hunyadi-páncélosok közé, hogy védjem a Várat. A ruszkik géppisztollyal lekasaboltak minket a német esszesekkel együtt. Én öt német esszes hullá alatt életben maradtam. Kibírtam.

Balázs sejtette, hogy a „Molen” valaha a Moulin Rouge nevű mulatóhely volt; azt is, hogy az „esszes” a német SS hóhérkülönítmény. Nagyjában megértette, amit a pincér mondott, de feleletre nem méltatta már csak azért sem, mert a maga szűk körén túl gőgösen még inkább megvetette az embereket. A pokol fenekére kívánta Józsit.

De a pincér tovább beszélt.

– Mikor pediglen elcsíptek bokorugró öcskösöm miatt, akkor...

– Mi? Bokorugró?

– Nem tetszik tudni, hogy a bokorugró micsoda? A bokorugró az, aki disszidálni próbál. Átugrik árkon-bokron, drótsövényen meg aknamezőn. Egyszóval én lebuktam bokorugró öcskösöm miatt. Kisült, hogy én itten páncélos voltam. A körömömet letépték. Anyám kínját sem tudtam már kinyögni. Mégis itt vagyok. Azt is kibírtam.

A híres sakkozó, Balázs Ábris dédunokája idegesen szívta angol cigarettáját, magyarul „arany pehely” volt a neve: „gold flake”.

Legszívesebben elmenekült volna a pincér elől, de ő sem kívánczozott haza, a pesti partra, a Molnár utcába. „Bokorugró”, „lebuktam”: a pincér alvilági szavai az idegeit tépték. Egyszer régen, mikor másodszor utazott Mentonba, valahol Siófok táján betelepedett a vasúti fülkébe egy volt iskolatársa. Egyébként jóindulatú, de bárgyú mondásai ugyanilyen irgalmatlanul döfködték. Tizenöt éve, hogy a Dunántúl szelíd vonalai ringtak a vonatablakban, és a volt iskolatárs, akinek mályvaszínű nyakkendője és céklavörös képe volt, faragatlan tolakodással ezt mondta akkor

neki: – „Hiába, életművész vagy te, Ákos” – ő pedig szeretne volna kidobni a vonatablakon az ostoba fickót, mintha már akkor tudta volna, hogy semmiféle életművészettel nem lehet elkerülni azt a veszedelmet, amely most fog fölötte beteljesedni, a sors haragjaként.

Józsi, a pincér, még mindig beszélt.

– Voltam én már azóta csöves is. Azt is túléltem. Azt is kibírtam.

„Csöves?”

A szóra felfigyelt.

Nem tudta, micsoda. De a fecsegő pincértől nem akarta megkérdezni. Unta, de iszonyodott is. A pusztá szótól irtózott, magától a szótól: „csöves”.

Most már szabadulni akart a pincértől, aki odafent védte a Várat, most pedig gyűlöletes szavakkal kínozza őt. Egészen szembefordult vele. Hidegen megkérdezte:

– Mondja, Józsi, miért untat maga engem ezzel?

A pincér meghökkent. Kis gondolkozás után felelt, némi kedvetlenséggel a hangjában.

– Azért mondom, mert ma péntek van.

– No és? – Balázs úgy tett, mintha nem értené.

– A jövő péntekig lesz még egy szerda. De előbb még egy hétfő is lesz. Bizony.

– Vagy úgy? Ámbár... Nem is gondoltam, Józsi, hogy maga...

De nem folytatta tovább a volt magyar királyi kormányfőtanácsos. Félig-meddig kapitulált a pincér előtt és hirtelen elhallgatott.

– Tetszik már érteni – folytatta a pincér –, miért jártatom ennyit a szájamat? Azért, mert ha nem látnám többet a méltóságos urat, akkor tessék kérem szépen arra gondolni, hogy az ember sok mindent kibír. Kibírtam én is. Kibírja majd a méltóságos úr is.

Nézte, gőgösen és képzelt magasságból, a fehér kabátos pincért. Nem helyeselte magában, hogy ez a fickó, aki mégiscsak alantas szolgai munkát végez, bele merészel szólni az ő életébe, legkínosabb és legtitkosabb aggodalmaiba. A maga otromba módján bátorítja, biztatja. Mintha neki egyáltalában szüksége volna bármilyen bátorításra, biztatásra.

Nem szólt semmit a pincérnek. Volt még néhány csepp csípős magyar konyak a pohár alján. Lassan kiitta és nadrágzsebébe nyúlt.

Mindig hordott néhány dollárt magánál, hanyagul zsebébe gyűrve, úgyhogy akár el is szórhatta volna. Tisztában volt vele, hogy legalább ötévi börtönt rejteget a zsebében.

Egy pillanatig gondolkozott, kézfogással elbúcsúzzon-e Józsitól. Hiszen nagyon is valószínű, hogy utoljára látják ma egymást. Habozva gyűrte nadrágzsebében az egydollárost.

– Köszönöm a figyelmes kiszolgálást, Józsi.

Gyorsan a pincér markába csúsztotta a dollárt és ügyes mozdulattal visszarántotta a kezét.

Hiszen még régi inasától sem búcsúzott kézfogással, négy évvel ezelőtt. Szolgálva, pincérrel ő még sohasem fogott kezét. Most sem látta helyénvalónak, hogy szokásán változtasson. Úgy gondolta, a tartás megőrzéséhez tartozik ez is.

– Köszönöm alássan – morogta Józsi, a pincér, s meghajolt.

Nagyjában mindezt leolvasta az arcáról és besietett a Kioszkba, ahol az ezredesné ingerült mozdulatokkal épp most eresztette ki a fáradt gőzt az olasz mintájú kávéfőzőből.

A volt abaújkéri földbirtokos, némiképpen megkönnyebbülve, sóhajtott. Végre megint nem zavarta senki.

A búcsúzóik figyelmével és megfontoltságával nézte a Dunában csillogó városi fényeket, de lemondással is, mert tudta, hogy bármilyen feszülten figyel is: minden hiába, hiszen az, amit most lát, a sötét gesztenyefák lombjai mögött a szétrombolt várpalota, a Lánchíd fekete íve alatt a vízen csillogó fények reszkető gyöngysora és amott, a túlsó parton, az éjben is láthatóan az Akadémia és a porrá égett Ritz helyén az úr, ahol ifjúságának szellemei kóvályognak, mindez menthetetlenül örökre el fog veszni – az emlékezetnek nincs anyaga és minden erőlködés, hogy a drága képből valamit megőrizzen, úgylis kárba vész. Mérhetetlenül hiábavaló fáradozásnak tetszett ez: itt ülni és nézni éjjel Budapestet úgy, mintha utoljára ülné itt, és mintha utoljára látná.

De mégis nézte. Az angol „arany pehely” édes füstjén át nézte az édes képet, az oly kedves képet és az éjszakában izzó vörös csillagokat a házak ormán. Gyűlölettel nézte a közeli Lánchídon átsuhanó gépkocsikat, melyekben, így vélte, az ő legszemélyesebb ellenségei ülnek.

„Hiszen ki más is ülhetne bennük? – tűnődött magában. – Különösen éjjel, mikor aludni sem mer a városban senki. Mert senki sem tudja, mikor kerül rá a sor. Senki sem alszik nyugodtan más napokon sem. Mindenki retteg. Kemény katona létedre, még te is bevallottad ma egy hete... te is, Elemér, hogy már idegcsillapítót szedsz. Már altatóval sem tudsz aludni. Két világháború meg sem kottyant neked, te acélidegzetű férfiú. De ezt most már te sem bírod. Azt mondtad, hogy ebbe most már te is belebebedsz. Ezt mondtad, Elemér.”

Igen, Elemér, a tábornok, ma egy hete Emillel együtt megnyerte az utolsó robert, de hamuszínű arccal ezt mondta: – „Attól tartok, mi négyen utoljára játszotunk ma este.” A kopasz, hideg Emil, ez a számember és kiváló hivatalnok, a volt államtitkár, éppen csak megrezsent, de Kálmán patriarkális tokája remegni kezdett, a szemüvege elhomályosult. „Hétfő, szerda, péntek. Kezdődik és végződik a hét” – Pór Kálmánnak a nyála is kicsordult akkor rémületében a gondolatra, hogy négyük közül esetleg ő nyithatja meg a sort, pontosan őt vágja fejbe a vak sors és a földi hatalmak ökle.

„Gyáván reszkettél, szerencsétlen barátom. Pedig te azért nem kötsz nyakkenőt és azért köszönsz előre a házmegebízottnak, hogy téged és családodat baleset ne érjen. Mégis odavoltál. Szórványos esetekről csevegtél. Magadnak is, nekünk is hazudtál” – dörmögött magában a csélcsep Balázs Ábel unokája.

A Dunán táncoló fénypettyeket nézte és céltalanul azon tépelődött, miért épp ők ketten vártak itt ma este. Miért épp ő meg Kálmán? S miért épp Elemér és Emil estek ki a szokásos péntek esti kártyajátékból?

De a kérdésre nem is várt feleletet. Egy idő óta már unta a kártyát és csak megszokásból játszott. A véletlen törvényein az olyan ember módján tért napirendre, aki egész életében leginkább a kártyajátékban tapasztalta.

„Miért Elemér és miért Emil? Miért következik a pikk dáma után a káró tízes, mikor a lapokat osztják?” – füstölgött magában.

Pedig Balázs Ákos nemcsak d’Alembert-t olvasta, akinek matematikai szerencserendszerét minden vérbeli kártyás ismeri a világ minden táján. Érdeklődésének és műveltségének korlátai közt olvasott ő sok mindenfélét nemcsak magyarul és franciául, hanem angolul és németül is. Bőségesen volt ideje rá életében. Bizonyos mértékig érdekelte a bölcsészlet és a történet is. Életének némely szakaszában a költőket szerette. A véletlenek szeszélyét most mégis a kártyajáték esélyein és szabályain keresztül szemlélte, bizonyára azért, mert életében többet kártyázott, mint olvasott. Igaza volt a névtelen életrajzírónak: még ennél is kevesebbet dolgozott. De akár d’Alembert törvényei szerint, akár anélkül: a véletlenek megkímélték őt még attól is, hogy Budapest ostroma után seprút vagy gereblyét vegyen a kezébe. Mintha a mályvaszín nyakkendő s iskolatársnak azon a gyorsvonaton bizonyos tekintetben mégis igaza lett volna: „Ákos, te életművész vagy.”

Már idestova hét éve senki sem látta őt mosolyogni, mintha mélyen gyászolna egy halottat. Sokszor emlegette Aba Sámuelet. Komoran szeretett gúnyolódni. Külsője az évek során alig változott. Hideg, gögös és tartózkodó maradt az emberekkel szemben; szürke szemének fürkésző, éles tekintete a régi volt, a feszülten figyelő kártyásé, aki az összes kínálkozó kombinációk közül mindig a legjobbat ragadja meg, mintha a kétútközi hercegi kastélyban sakkozna, de ugyanakkor szemmel tartja ellenfelét is. Kissé görnyedt testtartása és lassú, imbolygó járása sem változott. Zárkózottságának pántjait semmi és senki sem tudta lepattantani róla. Barátai vonzódtak hozzá, szívesen voltak társaságában. Rendíthetetlen úriembernek tartották, aki a régi kaszinói szabályokat hegyek omlása közben is szigorúan betartja.

A vidámság hiánya egyre véglegesebbé kezdett már válni. Nem szomorúság volt ez, hanem valamilyen állandó fajtája a kimért, szigorú gyásznak és a komolyságnak. Életkörülményei az elmúlt hét év alatt alig változtak. Most sem dolgozott. Vagyónának egy részét sikerült megmentenie. Abból élt, s voltak még el nem adott műkincsei, az abaújkéri kastélyból való képek, szőnyegek, régi bútorok. A kaszinó helyett, melyet az új rend hajnalán a felháborodás elsöpört, a budai Duna-partra járt, a Kioszkba. Régi barátai közül eleinte többen is itt gyűltek össze esténként. De az idő félelmetessé kezdett válni számukra, lassan elmaradoztak. Végül is már csak a péntek esti „bridzsparti” maradt meg és most már ennek is befellegzett, ezen a júniusi éjszakán.

A márványasztalra könyökölve, lassan szívta finom illatú angol cigarettáját, melyet Svájcból küldött neki az egykori Hitelbank igazgatója. Az égbolt beborult, a csillagok eltűntek az égen, hűvös szél kerekedett a Duna felett.

„Esni fog talán?” – kérdezte magában.

Az időjárási jelentéseket nagyobb figyelemmel olvasta mostanában, mióta számolt az elutazással. A meteorológiai jóslatokat is. Bár nem hitt bennük. Mert semiben sem hitt, amit hivatalosan írtak vagy mondtak.

Egész életében irtózott még a kis kényelmetlenségektől is. Most pedig arra gondolt, hogy holnap talán valahol az országban meg fog ázni. Mert napok óta esős az idő. Változékony.

Pedig ezen a napon jól bevált a meteorológiai időjóslat. Európa nagy részéből száraz, csendes időt jelentettek, de Magyarországon már szerda óta mindenfelé esett az eső, a legtöbb csapadék a Dunántúlon hullott. Az ország nyugati felébe csütörtökön hűvösebb levegő érkezett. A Dunántúlon, de Szeged és Kecskemét környékén is, a hőmérséklet csak 17–20 fokra emelkedett. Péntek délelőtt Budapesten is zuhogott az eső, a Dunántúlról zivatarokat jelentettek, Körmenden jégeső volt. Budapesten ezen a kritikus pénteki napon, mikor a Kioszkban nem jelent meg sem Elemér, sem Emil, de Józsi, a pincér, az egy dollárt zsebre vágta: délben a hőmérséklet 23 Celsius fok volt, a tengerszintre átszámított légnyomás pedig 756 milliméter, gyengén emelkedő irányzattal.

Ilyen légnyomás alatt ült már órák óta Adolf nevű spánieljével együtt a budai Kioszk teraszán Balázs Ákos, volt magyar királyi kormányfőtanácsos, aki életében kétszer utazott a dél-franciaországi Mentonba és már sejtette, hogy életrajzát és jellemrajzát megírták a bürokrácia egeiben.

Mióta Kálmán, aki előre köszön a házmegbízottnak, ingatag léptekkel és nyakendő nélkül távozott és magával vitte a két csomag francia kártyát, az összes királyokat és dámákat, a szerény trefftettest is: a levegő nyomásának gyengén emelkedő irányzatát pontosan érezte. Úgy találta, hogy jelentékenyen több annál a 756 milliméternél, amelyről a délutáni újság megemlékezett, s egyre nehezebben elviselhető. Gögös komorsággal, mozdulatlanul ült és látta, hogy a zokogó ezredesné, aki erős „duplát” főzött neki, épp most indul gyalog Óbudára: inkább kutyagol órákon át, semhogy otthon aludjon ezen a mai válságos éjszakán.

Most kezdett magában igazat adni neki, hiszen ő sem sietett haza, a Molnár utcába. Fülébe csengtek Józsi pincér szavai: „Kibírja majd a méltóságos úr is.”

Bizonyos szavak és mondatok évek múlva is szabályosan visszacsendültek emlékezetében és mintegy végigkísérték életén. Tudta, hogy Józsi szavait nem fogja elfelejteni. Egyszer Olaszországban utazott. Láza volt. A boglyas olasz orvos szerint „vaporettobetegsége” volt. Azt mondta neki rossz német kiejtéssel: – „*Nur ruhig sein, signore.*” Kanalas orvosságot és port rendelt. Éjjel pedig a kalauz dallamosan kiáltotta az állomás nevét, útban a tenger – Menton – felé: – „*Tortona! Tortona!*” – és ez a dallamos városnév őt elérzékenyítette. Tortona. Mintha templomi zenekarban ezüstkürtök harsogtak volna: Tortona! Tortona!

Csöppet sem sietett haza, Pestre, a Molnár utcába. Tortonára emlékezett és még határozottabban szívébe nyilallt a sejtélem, hogy ezt az oly kedves éji képet itt a Duna-partján most látja utoljára.

Voltak már életében percek, mikor találkozott a maga külön istenével, akit Tortonának is lehet nevezni: azzal a vak akarattal és a véletlenek titkát rejtő kérlelhetetlen szeszéllyel, amely néha elárulja magát és súg valamit, úgyhogy a szíve megreszket tőle. Egy bolond idegen, aki Rhodesiába utazott egyszer és azt állította magáról, hogy hatszáz éves, gőzmozdornak nevezte ezt az istent. Ő is németül beszélt, mint a borzas olasz orvos. „*Der Gott ist ein Lokomotiv*” – mondta szent meggyőződéssel.

Balázs messzire eldobta, majdnem a Dunáig, a cigarettavéget és azt mondta magában, hogy akár Tortona, akár gőzmozdony, ő most már előbb-utóbb a vak akarat és a kérlelhetetlen szeszély martaléka lesz. Szívének remegése ismerős volt, s vele

együtt a könnyű szédülés is. Egyszer ugyanezt érezte: akkor, Velencében. A Canal Grande fehér palotasora vonult el előtte, s ő ugyanilyen gyöngé szúrászt érzett a szíve táján, mint most. Képzeletében megjelent az ő külön istene, akit sajnos sehol sem lehet megfogni, mert nem dallamos nevű olasz város mégsem, hanem inkább irtózatoss dörömbölő erő, amely néha megrázza a földet, de alakja és teste elképzelhetetlen; ez a kérlelhetetlen hatalom közölte vele: „Soha többé nem fogod látni Velencét.” Akkor számot vetett egész addig eltelt életével és másképpen nézte, mintegy búcsúzva tőle, a San Marco-székesegyház homlokzatán a görög-bizánci dísz is. Még egyszer jól megnézte, de az emlékezetnek akkor sem volt anyaga: az óriás bronzpárók alatt a kis szoborembereket, akik mindenféleképpen foglalatosskodiknak, sütnék, főznek, varrnak, kalapálnak, faragnak és fűrnak, mintha egy nagyvásár előkészítésén fáradoznának carrarai lombok, arany napok, piross holdak és kék csillagok alatt. Elhitte, hogy soha többé nem fogja látni Velencét és búcsúzott a dózssepalotától is. Tudta, hogy utoljára jár a csipkés márványoszlopok közt, s az ő élete számára most már tökéletesen mindegy, mit akart itt valaha Paolo Luca Anafeste és kik ültek a tízek tanácsában; mindegy már, hogy megjelent-e csakugyan Szent Péter a heracleai püspöknek és megparancsolta-e neki, hogy építsen templomot a Rialto-szigeten, ahol az ökrök a juhokkal együtt legeltek; mindegy már az is, hogy kiket akasztottak fel fáklafénynél a palota oszlopaiba, és az is mindegy, hogy voltak-e szép szeretők a dózséknak. Ahogy akkor tudta, hogy el fog utazni, és soha többé nem fogja látni Velencét, úgy most is tudta: el fog utazni és soha többé nem fogja látni Budapestet.

Fogai közt mormolta, ismételte Józsi pincér szavait:

– „Kibírja majd a méltóságos úr is.”

Balázs Ábris dédunokája, aki hálókocsiban sohasem volt hajlandó idegennel együtt utazni és inkább megfizette a másik ágy árát is, most vonogatta sovány vállát.

Nem volt egészen bizonyos benne, hogy kibírja-e.

„Holnap is változékony lesz az idő – tűnődött magában. – Lehet, hogy elutazom és bőrig ázom a Tisza táján, ahol sok a csapadék.”

Csak félcipőik voltak. Turistacipőit és vadászcsizmáit az ostrom alatt a szomszédok ellopták. Gondolta, kellene holnap egy pár csizmát vásárolni, készen, „valahol kéz alatt”. Tudta, már nincs idő rá, hogy mérték után megrendelje.

„Csizma, csizma – ismételte dűnnyögve. – Csizma nélkül nem utazhatom el. Hiszen mindenfelé áradások vannak, patakok és kisebb folyók kiöntöttek. Harmincezer hold került víz alá a Tisza vidékén, az Erdéllyel határos megyékben. Épp oda szokás utazni mostanában és ott sárban kell gyalogolni, vízben is. Ott, meg Zemplénben, Szabolcsban, Abaújban. Ahol a kataszterből kitörölték az utolsó darab földemet, a bérlőt elkergették. Ide szokás mostanában utazni. Ide és nem Velencébe. Nem is Mentonba.”

Átsuhant emlékezetén a régi utazás, mikor éppúgy, mint most: este még nem is tudta, hogy másnap el fog utazni. Levelet kapott Franciaországból: „Vasárnap este 9 órakor várom. Villa aux trois chats.” Három macska-villa.

Adolf, a spániel, vakkantott a lábánál.

„Akkor zsebemben volt az útlevelem, elutazhattam – búslakodott magában. – De ez akkor volt. Tudtam is, hogy hová utazom. Napnyugatra utaztam. Ma oda csak

bokorugrók mehetnek. Aki pedig nem mer bokrot ugrani, az elutazik szabolcsi falvakba, Zemplénbe, Szatmárba, talán Abaújba.”

Eszébe jutott, hogy valaha valaki, egy élelmes üzletember, kitalálta ezt a hangzatos nevét bizonyos fajta utazásnak: „*blue journey*”, kék utazás. Angol volt bizonyára, mint Cook. Az utas megváltotta vasúti és ellátási jegyét, felült a gyorsvonatra, és sejtelve sem volt róla, hová utazik. Csak azt tudta, hogy ahová megy, ott „kék lesz minden”, tenger és ég, tó és hegyipatak, kék télen és nyáron. S várta valahol a kékben a kényelmes szállodai szoba. Az útirányt és a végállomást eltitkolták, és ez kellemes bizsergést, bizonytalanságot, finom úti mámort okozott. Ezt külön meg is fizettették vele. De megérte a pénzt, mert jólesett nem tudni, hogy hová utazik. Az utast édesen csábította a kaland, az ismeretlen.

„Kék utazás” – dörmögte magában, átadva magát gondolatainak.

Ő sem tudta még, hogy hová fog utazni. De arra gondolt, hogy talán néhány óra múlva már fogja tudni. Egy hete még Elemér és Emil sem tudta. Az ezredesné kávéfőzés közben azért kapott sírógörcsöt, mert ő sem tudja, hová fog utazni.

„*Blue journey*” – most angolul megismételte magában és megsimogatta a szék alatt heverő spániel homlokát.

Nem kellett elhatároznia, hiszen természetes dolog volt, hogy Adolfot is elviszi magával, elviszi a kék utazásra.

Átgondolta magában, hogy sok minden ott fog maradni a Molnár utcában a szomszédoknál és másutt, jó ismerősöknél: a turóci szekrényke, a metszett lábú szekrény, a fiókos almárium, Bártfay Kata nagymama képe, a rokokó ládácska, Ábris dédapa sakkasztala, az antik kancsók, a porcelánok, a „*vieille coquette*” vigyori halálfeje a metszeten, az ezüst gyertyatartók, a kosfejű ereklyetartó és Cellini agarának bronz másolata, a teljes Shakespeare is angolul bibliapapíron, a selyemszőnyegek, Valéry is, piros bőrbe kötve, hiszen mindent nem vihet magával. Halványan emlékezett, hogy a kosfejű ereklyetartót és a bronz agarat akkor vette, még romló koronáért az első világháború után egy belvárosi régiségkereskedőnél, mikor Teréz miatt a házat megvásárolta a Molnár utcában, néhány nap alatt berendezte a lakást és a Ritzből oda költözött. De a piros bőrbe kötött Valéry helyett is viszi most magával Adolfot. Roppant okos spániel, bár már lustul, hanyatlik. Tizenkét éves. A pápai nuncius kutyájának a kölyke. A várpalota még megvolt, épségben, amikor a világra jött a nunciusi palotában, amely ma üszök, rom, füstös gerenda és hamu; Adolf akkor pillantotta meg a romló Európát, mikor Hitler megtámadta Lengyelországot.

Gyöngéden simogatta hűséges kutyáját, melyről az volt a véleménye, hogy okosabb sok embernél. „Igaza volt Zarathustrának – szokta mondogatni –, a kutyák okossága tartja fenn a világot. Még ennyi emberi butaság és gonoszság ellenére is.”

Adolf szőre tiszta fekete volt, olyan fényes és sima, mint a spanyol selyembársony. Kurta lábaival fürgén tudott szaladni és szaglálgatás közben hosszú selyemfüle a földet septe. A simogatásra hálás nyögéssel felelt és aggódva ásitott egy nagyot, mintha a szék alól már régóta figyelné gazdáját és kileste volna gondolatait. Jajdulásával talán azt akarta jelezni, hogy ő is szívesebben maradna a pesti belvárosban, a Molnár utcában, ahol épp csak be kell fordulni a szűk Havas utcán a Duna felé, ahol mindig szél lengedez, és a szélben vidáman lehet szagokra vadászni a Duna-parton.

– Jössz velem. Nem hagylak el, Adolf – mondta hangosan kutyájának.

A spánielt nagyon szerette.

A búcsúzás gondolata egyre mélyült, erősödött benne, a szívét támadta. Nem fájt különösképpen. Sem nyögni, sem sziszegni, de még ordítani sem kellett tőle, mint a fogorvos székében. Érezte, hogy minden, ami a múltjához fűzi, nemsokára hasadni és vérezni fog és hasonlít majd az elmúláshoz, a nyilvános kivégzéshez, az akasztófához. A búcsú édes fájdalmát át- meg átjárta rendetlenül dobogó szívében a gyűlölet mérge.

– Holnap csizmát fogok vásárolni – morogta fennhangon, vacogva. – Egy pár erős vadászcizmát.

A kávéházi asztalnál is hidegebb ökle reszketett. Bonyolult pénzügyei is eszébe jutottak. Emberekre gondolt, akik már jó ideje lakásának tárgyait árúsítják. A külföldre csempészett de La Tour-képről sem feledkezett meg. Vázlatszerűsége és kis mérete ellenére is megér harmincezer dollárt a szakértők szerint. A parasztasszonynak ábrázolt Szent Szűz ruhája ugyanolyan élénkpiros, mint a Louvre-ban a híres betlehem-i képen és azt mondták, rokona a Rennes-ben őrzött tökéletesen kidolgozott de La Tour-Madonnának; a sápadt gyertyafény beragyogja a boldog anya mosolyát és a szalmán pihenő pólyás csecsemő álmát. De hogy fog ő hozzájutni valaha is ehhez a harmincezer dollárhoz? Másfél éve egyetlen sort sem kap az ügynöktől, aki a képet kicsempészte. Nem lehet tudni, hogy csaló-e vagy becsületes. Talán a képet ellopta, Ábris dédapa párizsi szerzeményét, és soha egy fillért sem fog fizetni; valahol az Atlanti-óceán túlsó partján megbújva hallgat. De az is lehetséges, hogy írt, csak hogy ő a levelet sohasem kapta kézhez.

„Öcskösöm, a bokorugró” – megint eszébe jutottak Józsi pincér túrhetetlen szavai, s arra gondolt, hogy talán mégis meg lehetne kísérelni a „bokorugrást”. De La Tour Szent Szűze a kisdéddel hátha megsegítené? Harmincezer dollár!

A Várkert alatt az Ybl-szobornál már régen elsuhant az ezredesné siető alakja, a fehér nyári ruha már eltűnt az éjszakában, Balázs Ábris dédunokája, az asztalra könyökölve, most már egyre hevesebben érezte a tengerszintre átszámított nyomás gyengén emelkedő irányzatát. Epekövei rendetlenkedni kezdtek, bal füle mögött a régi kozmetikai seb viszketett, a feje fájt.

Koffeines port vett be, ezzel élt már hetek óta. Meg akart volna feledkezni a gyötrelmes bizonytalanságról, gondjairól. A ciklusos fejtésre gondolt, melynek segítségével egy bányász 110 százalékot ért el. Aztán eszébe jutott a mai újság szenzációja: terven felül tizenkét esztergapadot kapott a Dunai vízmű. De mindez csak arra volt jó, hogy megállapítsa magában: az élet máris nélküle folyik itt, hiszen ő határtalanul gyűlöli a ciklusos fejtést és az esztergapadokat is.

Lassan hatni kezdett a por, s ő angol cigarettájának édes, kék füstjén át ismét saját végzetének beteljesedését látta és borzongva gondolt rá, hogy ez az egész nagyváros, amelytől most majd örökre meg kell válnia, emlékeiben éppúgy el fog porladni, mint annak az egyetlen nőnek a képe, arca, alakja, csókja, akit életében egyedül szeretett.

– Az emberek maholnap már nem is tudják, hogy élt valaha Aba Sámuel – szólalt meg váratlanul, hangosan, mintha a kutyájához beszélne.

A hangra Adolf, a spániel, előmászott a szék alól, nyakörvén az érméket, az ebadó régi nyugtáit csörgetve.

Erre aztán felkelt ő is. Kuttyájával együtt elhagyta, tudta, hogy örökre, a Várkert alatt a teraszt, ahol Elemérrel és Emillel együtt hiába várta évek óta az amerikaiakat.

Arrafelé indult el, amerre az ezredesné világos ruhája tűnt el az éjben: a Duna-parton a Lánchíd felé, melyet Széchenyi épített, de a fasiszták felrobbantották és a kommunisták újraépítették.

„*Nur ruhig sein, signore*” – mondta egyszer egy olasz orvos, bozontos hajú, aki rosszul beszélt németül, de jó kanalas orvosságot rendelt neki, s attól meggyógyult. De tudta, hogy ebből a betegségből, mely fejfájással most kezdődött, sohasem lesz gyógyulás. Adolf, mintha társa lenne gondolatainak, bánatosan lógó csonka farkával szorosan mellette haladt, hosszú füle a Duna-partot sepepte, orra búcsúszagokat ízlelt.

Már majdnem a hídhöz értek, a köszoborhoz, mely az ország sokfelé ágazó útjainak középpontja, mikor egy emberrel találkoztak. Szembe jött velük, loholva.

Adolf vakkantott, a siető férfi megállt. Dúltan, roskadtan, lihegve. Gyűrött fehér ingét elől kihajtva hordta, nyakkendő nélkül.

– Téged kereslek, Ákos. Tudtam, hogy nem sietsz haza és még megtalállak erre, öregem. Jaj!

Balázs Ákos nézte barátját, aki előre köszön a házmegbízottnak.

„Vajon mit akarhat Kálmán?” – kérdezte magában barátságatlanul, mogorván.

2.

De minden különös ok nélkül azt is kérdezte magában a volt magyar királyi kormányfőtanácsos: „Igaz-e, hogy a szerelmet egyszer összetévesztettem a tyúkszemmel?”

Levegő után kapkodó, lihegő barátját nézte, aki a magasban függő utcalámpa gyér fényében, a sietéstől fulladozva, hírnöke volt valaminek, ami összetörte, porig sújtotta; nyeltes és szólni sem tud, de most már mégis beszélni fog egyszer jajgatás helyett és elmondja azt, aminek közlésére az inger, a vágy ide kergette, vissza a Kioszk felé, Isten tudja, honnan, talán otthonról, talán nem, mindenesetre azért, hogy azt, ami miatt nyakkendő nélküli kihajtott inggallérja felett „patriarkális tokája” reszket és öreges szemöldöke alatt ijedt szeme kimered: végre kinyögye.

Nézte, hidegen és kedvetlenül nézte barátját, Kálmánt, akitől ma éjjel egyszer már elbúcsúzott. Megvetéssel nézte az „illeszkedőt”, akinek már annyi tartása sincs, hogy ne reszkessen éjfél után a Lánchídnál a Duna-parton.

„Idáig sülyesztett téged a szatyor, a piac, a tők. Meg a madarászhaló... Miért is nem a Ferenc József-híd felé indultam el inkább? Akkor szerencsésen elkerültelek volna téged, gyatra barátom” – zsörtölődött magában, és még gondolatban sem mondta ki az újraépített híd új nevét.

Pór Kálmán még mindig levegő után kapkodott és izzadt homlokát zsebkendőjével törülgette. A távolban villámlott.

A híres sakkozó, Balázs Ábris dédunokája ahelyett, hogy a hírhozó iránt érdeklődést mutatott volna, az időjárási jövődőlésre gondolt: az ország keleti felében is záporosók és zivatarok várhatók, mérsékelt, de a záporosók idején élénkebb széllel. Mint letűnt ábránd, úgy bukkant fel képzeletében a lehetőség, hogy holnap, szombat délután, tulajdonképpen ki is lehetne menni az ügetőversenyre.

– Borzasztó dolog történt, kedves öregem – szólalt meg végre Pór Kálmán.

De ő gondolatban az ügetőpályán volt: Réka, Hadapród és Zsivány feltétlenül esélyesebb lovak, mint Avanti, Rikkancs vagy Miss England. De nem lehetetlen, hogy Miss England fut be elsőnek holnap.

– Beszélj hát, Kálmán.

Kálmán belekarolt és vezette őt visszafelé, a tér sarkáról le a Dunához, a partra.

– Iszonyatos.

– Mi történt?

– Vége.

– Szedd össze magad, töröld meg a szádat.

– Még a temetését sem várták meg.

– Elöl a nadrágodat elfelejtetted begombolni, Kálmán.

– Nem vártak. Micsoda erőszak! Minő szívtelen injuria!

– Ki halt meg?

– Jaj, itt nem merek beszélni – motyogta nyakkendő nélkül Pór Kálmán. – Menjünk még odébb. Oda, le! Ott igen.

– De ember! Csillapodj. Hiszen nincs itt egy lélek sem. Senki sem hallja.

– Maradj csendben, Ákos. Amott láttam valakit. Nézd! Figyelnek minket. Jobb, ha lemegyünk a híd alá. Gyere, öregem.

– Még csak az kellene. Hogyne! Még összeesküvőknek néznének minket. Ejnye, na! Ne ráncigálj a híd felé! Itt maradunk. Mondd csak: Emilék elutaztak?

Valami okból közelebb volt szívéhez a volt államtitkár, mint a volt tábornok, talán azért, mert a katonákat általában butáknak és műveletleneknek tartotta és megvetette őket.

– El, bizony. El – nyöszörgött Pór Kálmán.

– Ejnye. No, lám. Pedig egy héttel ezelőtt még mennyire bízott az angolokban – mondta Balázs keserű gúnnyal. – Emlékszel rá, Kálmán?

– Igaz. Geraszimovra gondolsz, Ákos? És a kínai költőre? ... Ó, jaj!

– Ne jajgass már annyit, Kálmán. Hanem okulj te is. Egyáltalában korai volt az öröm azért, mert az angol kormány megtagadta a beutazási engedélyt Geraszimov szovjet filmrendezőtől és Emi Sziao kínai fűzfapoétától. Hát nem megmondtam nektek?

De Pór Kálmán nem figyelt rá. Tovább jajgatott, már majdnem a híd alatt, ahová sikerült mégis elráncigálnia a volt abaújkéri földbirtokost, kutájával együtt.

– Jaj! Jaj! Szegény édes, jó barátunk. Jaj, szegény Elemér!

– Meghalt?

– Jaj, nem ő. Hanem Lujza. Nem bírta ki a szerencsétlen asszony.

Balázs Ákos jól ismerte a nagy testű tábornoknét: maga volt a jókedély, a kövér derű. Rengett, mikor nevetett; senkit sem volt olyan könnyű megnevettetni, mint őt,

még akkor is, ha nem akarta, hiszen ő maga sohasem nevetett. Mikor megmondta neki, hogy Hitler iránt táplált megvetésből nevezte el kutyáját Adolfnak, de már bánja, mert a spániel megsértődött: Elemér neje több rohamban nevetett, nagy keble ringott, mint a Balaton viharban és nefelejcszínű apró szemét, a két kis pontot a kövér kerek arcon elárasztották a könnyek. Csupa vidámság volt ez az osztrák származású asszony, vérében Bécs örökölt kedélyével és száz kilóval is mindig készen, hogy valcert táncoljon. Hovatovább és akárhogy is, gondolta Balázs, bő vizű forrása volt az élet szeretetének, a reménynek, derűnek és még betegen is néha inkább ő ment el a piacra, semhogy Elemért engedte volna szatyorral, kosárral, madarászhalóval.

– Megölte magát, mikor a végzést kikézbcsítették?

– Jaj, dehogyis, öregem. Hanem mikor másodszor csengettek, akkor.

– Nem értem, Kálmán. Az első csengetésnél nem, hanem a másodiknál? Hát kétszer csengettek?

Pór Kálmán zsebre gyűrte átizzadt zsebkendőjét, aztán begombolta nadrágját.

– Felháborítóan tudatlan vagy, Ákos. Semmit sem tudsz, semmi nem érdekel. Mintha téged soha semmi baj nem érhetne, öregem.

– Jó, jó. Szegény kövér Lujzáról beszélj.

De a volt miniszterelnökségi miniszteri tanácsos, aki ekkor kapta még nyugdíját, támadó hangsúllyal folytatta a magáét.

– Az első csengetés, jegyezd meg, az, amikor hétfőn, szerdán vagy péntek éjjel... figyelsz, Ákos...? Hetenként háromszor itt vagy ott meg amott hozzák a kitelepítő végzést. Ha azt se tudnád, hát...

– Azt mondd, mi történt – szakította félbe türelmetlenül Balázs.

Éles, szürke szeme, amely sokszor belelátott már ideges ellenfeleinek kártyájába, most észrevette, hogy ez az ember, aki nem is tíz, hanem legalább tizenöt ével fiatalabb nála, nemcsak a tartást vesztette el, hanem azt a tartógerendát is, amely külső látszatainak roszkatag világát eddig még támasztotta. Egy hete megijedt, de most már fél, irtózatossan fél és már nem bízik abban, hogy nyugdíjjal vagy nyugdíj nélkül Budapesten megtűrik, s elvesztette már a reményét abban is, hogy nyakkendő nélkül boldogulni lehet. Pártonkívüliként pártoktatásra járni: már tudja, hogy ez sem életbiztosítás számára.

„Lám, a gyászos hír, amellyel ide nyargaltál, mint zsenge növényt, úgy kitépett téged gyökerestül a proletárdiktatúra talajából. Pedig minden erőlködésed az volt, Kálmán, hogy minél jobban belekapaszkodj” – csak gondolta, de nem mondta ki hangosan az éjszakában.

Dúlt makacsságában Pór Kálmán előbb még megmagyarázta, hogy a második csengetés az, mikor már utazni kell. Csak aztán nyögte ki, hogy a tábornokné, az „aranykedélyű Lujza”, aki a lelket tartotta évek óta Elemérben és reggeltől estig pénzért horgolt, kötött, szabott, varrt, fércelt és átalakított, akit mindenki szeretett és humoráért irigyelt; ez a jó asszony, akinek pedig jó módú rokonai vannak Ausztriában, ahová tavaly még kísértálhattak volna és idejében eladhatták volna mindenüket, de nem mentek, mert bíztak; ez a nagydarab asszony egész száz kilójával akkor vetette le magát a negyedik emeleti ablakból a Szentkirályi utca aszfaltjára, mikor másodszor csengettek lakásuk ajtaján. A második csengetésre, csütörtök hajnalban.

Balázs Ábris dédunokája rágyújtott egy angol cigarettára és az „arany pehely” felszálló füstjében egy pillanatig mintha látta volna is a nehéz, kövér testet, amint rózsaszín hálóingben zuhan lefelé a magasból és az aszfalton szétfolyik, mint az elejtett lekváros üveg.

– És Elemér? – kérdezte.
 – Ő elutazott.
 – Mi...?
 – Azon nyomban, öregem. Hajnalban. Akkor. Csütörtökön.
 – Nem hiszem – mondta meglepetten Balázs Ákos.
 – Pedig elhiheted, öregem. Azt mondták, a vonat nem várhat a temetésig és Elemér elutazott. El kellett neki utazni.
 – El kellett neki utazni – ismételte Balázs és hogy szabaduljon az esemény hatásától: Miss Englandra gondolt, amely holnap talán be fog futni.

De Pór Kálmán tovább beszélt.

– Onnan jövök, a Szentkirályi utcából. A lakóktól. Ma éjjel is ébren van az egész ház.

– A lakóktól hallottad, hogy Elemér egyedül elment, elvitték?
 – Tőlük. Csak suttogva mernek szegény drága Lujzánkról beszélni. Jaj, Ákos! Látta, hogy barátja egyre jobban roskad össze. Emiléknél is járt, az Attila utcában. Ők már kedden hajnalban elutaztak Hajdúdorogra. Náluk nem történt más baj.

Róluk nem is mondott többet Pór Kálmán, újra meg újra Lujzát emlegette, a kövér tábornoknét, aki nem bírta ki a második csengetést.

– Pedig sokkal jobb idegei voltak, mint az én feleségemnek – így siránkozott. – Húsbá párnázott idegei. Nem úgy, mint Irmának.

Meredt szemmel mondta, mintha valamit: egy hajót vagy egy alvó sirályt vett volna észre a sötét Dunán, s patriarkális tokája reszketett a lámpák pisla fényében.

– Ej! Ne hagyd el magad, Kálmán!

Pór Kálmán még mindig nézte azt az anyagtalan tárgyat ott valahol a Duna felett és csak állt, nem mozdult, mintha szatyor és mindenfélével teletömködött madarászhaló volna a kezében, a krumpli, kenyér, tej, fél pár rongyos cipő és húsz deka felvágott, meg egy kiló paradicsom lehúzná a földhöz. Húsos alsó ajka alig mozgott, suttogva mondta:

– Irma félőrült már egy hete. Én ebbe megyek tönkre.

És ahogy ott állt és ezt mondta: „ebbe” – Balázs Ákos úgy látta, hogy ilyen is van, ami még rosszabb az elutazásnál. Mintha ez a nyavalyás Kálmán, aki már egészen elvesztette a tartást, már epedve vágya egy kis falucska fehér tornya után, amely alatt jó volna megpihenni, nem reszketni. Hiszen ott van valahol ez a falu, valahol Szabolcsban, Hajdúban vagy Abaújban, egy biztos kis falu meszelt apró házakkal, nádfödéllel és cserépfödéllel, gágogó libákkal, melyek alkonyatkor a poros út fölött repülnek; fehér falucska, ahol virágoznak az akácfák és már hamarosan arat a gazda, vidám a határ, ahol nincs sem első, sem második csengetés.

„Bizony, jó lenne már neked, ha te ott lehetnél, Kálmán. Inkább ott, mint itt, ahol nem tudod, mi történik egy óra múlva, mert félőrült Irmádnak nincsenek húsbá párnázott idegei” – tűnődött magában Balázs.

- Te, Ákos!
- No, mondd csak.
- Én nem merek hazamenni. Félek, hogy Irma...

Balázs Ákos félbeszakította. Kegyetlenül fájt megint a feje és mégis voltak halvány elképzelései arról, hogy gyáva emberen határozott szavakkal segíteni lehet a válság pillanataiban. Megragadta Pór Kálmán vállát és rázni kezdte.

- Félre a rémképekkel, barátom. Légy erős és menj haza.

Bár tudta, hogy Kálmán, aki nem visel nyakkendőt, ezt a baráti segítséget nem nagyon érdemli meg.

Együtt elindultak vissza, a Lánchíd felé. De a téren Pór Kálmán nem vált el tőle, hanem tovább kísérté Pest felé. Pedig Budán lakott, a vár alatt, a Jégverem utcában.

- Ha megengeded, öregem, átkísérlek Pestre.
- Felesleges. Feleséged nyugtalanul vár.
- Jót tesz most nekem egy kis séta.
- Ne bolondozz, Kálmán. Menj haza Irmához és a gyerekekhez.

De Kálmán makacsul kapaszkodott bele és együtt mentek át a Lánchídon, a dél felé hömpölygő, sötét Duna fölött. Nem beszéltek. Balázs érezte, hogy Kálmán karja reszket. Szeretett volna már szabadulni tőle. Minduntalan egy üveg málnalekvárra kellett gondolnia, amint szétfröccsen az aszfalton, ahová leejtették. Aztán megint eszébe jutottak a borzas olasz orvos szavai: „*Nur ruhig sein, signore*”, ugyanúgy, ahogy régen hallotta, mikor ez a nyájas biztatás úgy hangzott, mint a „*Wacht am Rhein*” kigúnyolása.

A híd keskeny járdáján, ahol késő éjjel már senki sem járt, ott kullogott mellettük a spániel. Időnként egy-egy állami gépkocsi száguldott el mellettük a hídon: Balázs Ákos legszemélyesebb ellenségei ültek benne.

A pesti hídfőnél Kálmán megszólalt.

- Nem ismered őt, Ákos. Ő sem fogja túlélni.
- Kicsoda?
- Irma.

- Vagy úgy? Ne képzelődj.

- Nem képzelődés ez, öregem. Én meg nem bírok asszisztálni tragédiáknál. Én inkább...

- Hallgass! - förmedt rá erőlesen Balázs.
- Én, öregem...
- Most azonnal takarodj haza.

Olyan hangon mondta, mintha Adolfnak parancsolná, de enyhítésül megveregette a gyáva férfi vállát.

A pesti hídfőnél mind a hárman megálltak. A spániel is.

- Ennekem, öregem, nincsenek olyan jó idegeim, mint egy tábornoknak - mondta Pór Kálmán támadó hangon, mintha erről Balázs tehetne.

- Egyet tanulj meg, Kálmán. Ha minden elvész, akkor is egy dolog fontos. A becsület és a tartás. Érted?

- De Irma...

– Csak a becsület és a tartás – ismételte komoran Balázs. – Hanem most ígérd meg úri magyar becsületszavadra, hogy hazamegy és vigyázni fogsz rá. Jó? Megígéred?

Pór Kálmán töprengett egy ideig. Nyelt egyet, aztán bólintott.

– Hazamegyek.

– Isten veled, barátom! Talán még valaha látjuk egymást az életben. De arra kérlek, vigyázz jobban a tartásra.

Hatalmas megkönnyebbüléssel hagyta magára Pór Kálmánt és tért le a hídról a pesti Duna-partra. A kiégett Vigadó felé tartott.

„Írányt veszek a Vigadóra – gúnyolódott magában. – Így mondaná most helyemben a gonosz kopasz, aki ezeket a hajnali elutazásokat kitalálta. A kék utazások atyja. Talán nekem is el fogja küldeni ma éjjel a vasúti jegyet. Talán már ma éjjel. Vagy hajnalban.”

Gúnyos kesergését a kártyaszobák átkaival és káromkodásaival toldotta meg.

A pesti Duna-parton, a „korzón”, az úr felé haladt, melyet évek óta mindig elke-rült, hogy kímélje öregedő szívét, óvja magát a felesleges izgalmaktól, hiszen ebben a korban már vigyázva kell őrizni a vércukor állagát. Most mégis arrafelé fog menni, gondolta, hiszen Budapesttől búcsúzik, minden holt tárgytól, mely múltjának da-rabját őrzi; az úr felé fog menni, hol egykor a Ritz állt, az ostrom alatt porrá égett hotelpalota, amely d’Abry francia ezredes harminc év előtti véleménye szerint „Pá-rizs csillogó gyöngyeként” ékesítette Budapestet – csak épp az emberek nem nagyon tudtak róla és nem becsülték meg. Már messze túljárt a Lánchídon, mikor visszane-zett: vajon látja-e még Kálmánt?

Még látta.

Ott állt a hídon, a pesti kőkapunál, melyet kőoroszlán őriz és őrizte már az ost-rom alatt is, de – rosszul őrizte, a németek a hidat felrobbantották; Kálmán ott állt, közelebb a kapuhoz, mint az oroszlánhoz, és a híd korlátjára támaszkodott.

Intett neki, de Kálmán nem vette észre.

„Bosszantó volna, ha mégis beugrana” – így vélekedett magában a gáláns kalan-dokat kedvelő Balázs Ábel unokája.

Divatját múlt bécsi szalmakalapját lengette a levegőben és várt egy ideig, hátha mégis észreveszi Kálmán, erőt vesz magán és hazamegy Irmához és a gyerekekhez. Csakugyan: a hídon, a kőoroszlán közelében a távolban a kicsi pont végre megmoz-dult és elindult vissza, Buda felé, a Vár felé, a Jégverem utca irányában, s lassan el is tűnt. Bár kérdés marad még mindig, hogy csakugyan hazamegy-e.

„Úri magyar becsületszavát adta, hogy hazamegy” – füstölgött magában a volt földbirtokos és hátat fordított a hídnak.

Folytatta sétáját a sötét úr felé, ahol ifjúságának szellemei kóvályogtak.

A porázt leoldotta kuttyájáról, szabadon engedte Adolfot a tágas Duna-korzón. De volt még egy utolsó tovasiető gondolata Kálmán számára: ha mégis megszeg-né szavát és a Dunába vetné magát, akkor a kártyákat, mind a két csomag francia kártyát, kimosná zsebéből a víz és a lapok a víz színén úsznának dél felé. Az összes királyok és dámák.

Ötvös bronzszobra épségben megmaradt a kőtalapzaton és jelezte az irányt az úr felé, melyet rendetlenkedő szíve és epekővei miatt már betiltott magának, ahogy

be szokás tiltani egy erkölcstelen filmet... Még fülébe csengtek saját szavai, melyeket mintegy végrendeletszerűen intézett Pór Kálmánhoz, a tartásról és a becsületről. De gondolt az összes királyokra és dámákra is. Ezért némiképpen küzdenie kellett zavaros gondolataival, míg a szobor felé haladt.

Arra is gondolt, hogy ő most már soha többet nem fog kártyázni. De rögtön azt mondta magában: nem is baj. Úgyis régóta halálosan unja már, megcsömörlött tőle, csak jobb híján az időt ütötte agyon a kártyával, a bridzs nem is igazi kártyajáték. Eszébe jutottak régi nagy kártyacsaták, nyereségek és veszteségek, s most úgy vélte, hogy amit nyert vagy veszített: a pénz sohasem érdekelte különösképpen. Maga a játék vonzotta, melynek csak torz, halvány képe a kártya: a nagy szenvedély igazi játéka, az, ami valaha összes vágyait viharként tépte, rázta.

Budapesttől búcsúzva, útban a sötét úr felé, ahol valaha a Ritz Szálloda állt, a volt magyar királyi kormányfőtanácsos felfedezett múltó életében valami furcsaságot. Életében a kártya: rokona volt a Teréz szerelméért játszott játéknak.

Egy ideig eltűnődött ezen és életének jelmondatán, melyet egyszer valahol olvasott, vagy Ábel nagyapától örökölt, aki a Nagy Fejedelem nyomdokait járta még a Gironde torkolatvidékén is, ahol megcsalta Bártfay Kata nagymamát. Francia mondat volt, francia király mondása, az anyjának írta a veszített paviai csata után: „*Madame, tout est perdu, fors l'honneur.*” Életének bizonyos pillanataiban harminc év óta mindig mondogatta, a kaszinóban, a kártyaasztalnál is, mikor nagyobb összegeket veszített. De jelentősége nem volt sokkal több, mint az egy időben divatos szólásmondásnak: „Semmi kétség, a grófné szeret, mert páholyából gyakran rám nevet.” II. Ferenc francia király híres szavait emlegette ő szívszorongva akkor is, mikor, tizenöt éve, másodszor Mentonba utazott. Életének ezen a válságos éjszakáján megállt az Eötvös-szobor előtt és elmotyogta magában a francia szavakat. Aztán még ezt is mondta, félig hangosan, dűnnyögve, tépelődve, tusakodva és töprengve:

– Te igazi demokrata voltál. Báró és magyar úr. Te nem feledkeztél meg soha a becsületről. Minden elveszhet, csak a tartás, a becsület nem. *Fors l'honneur.*

Miután megdicsérte a bronzszobrot, körülnézett az éjszakában.

Jobbra a sötét égbe beleolvadt a romba dőlt királyi palota fekete tömege; egy-egy távoli villám fényénél sejteni lehetett, hogy az őskori szörnyeteg fekete csontváza, amely a vártetőn hever, egykor királyok várkastélya volt. De őt inkább a tér vonzotta, a Duna-parti úr, ahol néhány éve még sértetlenül állt a Ritz, 1945 februárjában gyulladt ki és égett le, az ostrom végén; egy részeg katona, mondják, felborított egy petróleum-lámpát és vége lett a ragyogó szállodának, melyet a század elején Madame Ritz épített, vége a Vendôme-téri hotel szép hűgának a Duna-partján. Itt volt valahol. Homlokzata a demokrata báró bronzszobrára nézett. Ez a nemzedék, mondta magában és sóhajtott, már nem fogja tudni, hogy királyok és hercegek, híres szép asszonyok és maharadzsák laktak itt, meg nagy művészek, fezőrök, bankárok, kuruzslók, amerikai milliomosok, indián papok és néger énekesek, akik többnyire azért jöttek Budapestre, mert volt Ritz és voltak szép nők a Margitszigeten.

„Most már ennek is vége – duzzogott magában. – Nézd csak, Adolf, nézd te is, milyen elhanyagolt a kert a palota helyén. Nézd csak, nézd. Bokrok, kavicsos út, padok, meglopkodott virágágak... De ki is tudná megtalálni a gyepen... itt... a nár-

ciszok közt... ácsorogva... felfelé pislogva... mit is, no...? Ugye, lám, sűrű, nyomasztó a levegő... De van valahol egy pont... egy geometriai pont... Azt meg lehetne találni ott...! Fenn...Valahol...”

A híres világi és sakkozó Balázs Ábris dédunokája a nyakát nyújtogatta és úgy kereste „fenn valahol azt a bizonyos pontot, amint ő nevezte magában: a geometriai pontot”. Bámészkodott, izgett-mozgott, jobbra-balra nézegetett. Azt a láthatatlan függőlegest kereste valahol a virágágyak közt az éjszakában, azt az egyenest, amely harminc évvel ezelőtt odafent a vörös Dunaszalon felett a királyok és indiai maharadsák lakosztályán túl a második emeleten láthatatlanul és észrevétlenül átdöfte a fehér ajtajú szállodaszoba szőnyeggel borított padlóján azt a bizonyos „geometriai pontot”, ahol először zárta karjába az egyetlen nőt, akit valójában valaha is szeretett.

Terézt.

Mintha ismét a szeretett nőtől búcsúzna örökre, pedig csak Budapesttől búcsúzott: szorongó szívvel ténfergett a porrá égett szálloda helyén, de sehol sem találta az oly becses és emlékezetes pontot.

– Harminc év! – sóhajtott hallhatóan és úgy tapasztalta, hogy az idő távlatai megrövidülnek, mióta ötvenéves elmúlt, egy évszázad már rövidebbnek látszik; még néhány év és Aba Sámuel csak tegnap élt.

Szíve rendetlenül és hevesebben vert, mint máskor, s tudta, hogy ez vérképének sem használ. De mégsem adta fel a reményt, hogy „fenn valahol” kétemeletnyi magasságban mégis megtalálja a „geometriai pontot”, ahol először volt az övé.

– Teréz.

Hangosan kimondta az egykor imádott nő nevét, és ebbe a névbe most belefogalta búcsúzását és egész életét.

A makacs és hóbortos vaduzi elnök volt a férje. Savanyú képű titkárával akkor valahol messze járt. A titkár neve nem jutott most eszébe. Csehül hangzó, furcsa neve volt Valérián titkárának és olyan merev, szolgai képe, hogy azt mondta akkor róla valaki: darabokra törne, ha egyszer nevetne.

„Tán az én arcom is darabokra törne már?” – kérdezte magában.

De a sunyi titkár neve még mindig nem jutott eszébe. Pedig az imént már fülét pedzette, három évtized hirtelen közelségéből. A vaduzi elnök nevelte arcára az alattomos merevséget, olyan volt az Párizsban a Châtelet-nál is: azt a kulcslyukórzó titkári szenvtelenséget, a panoptikumábuk merevségét.

A leégett Ritz helyén, a padok közt a szobor mögött ténferegve, éppúgy nem tudta megragadni Valérián titkárának nevét, mint azt a bizonyos pontot a levegőben.

Tovább akart menni, de a tér, az űr kóválygó szellemei nem engedték.

Próbált emlékezni Teréz arcvonásaira, de sikertelenül. Szíven ütötte, hogy menyire nem emlékszik már az imádott arc egészére. Kicsi fülében, a gyémántfüggő tövében, a pici pirosságot látta az emlékek fátyola mögött, de a bokájára jobban emlékezett, mint az orrára. Azzal vigasztalta magát, hogy annak a nőnek az arca, akit szeretünk, senki máséhoz nem hasonlít és mégis ugyanolyan, mint minden szép nő arca.

Adolf, a spániel, ott lapított mellette. A vár fölött és a Gellérthegynél, a távolban, hangtalanul villámlott.

Most már Teréz ruháira sem emlékezett. Még a szavaira sem nagyon. Szívében tele gyásszal, úgy tapasztalta, hogy az életben még az is, ami a legdrágább volt, felbomlik és elenyészik, s az emlékezetben inkább csak a szív panaszai jeleznek egyet s mást. Eszébe jutott, hogy harminc évvel ezelőtt Párizsban, mielőtt Mentonban találkoztak volna, neki nem volt szabad elhagynia a csendes Saint-Sulpice negyedét, nem mehetett át a Szajnára. Mert Teréz félt, hogy az ura megneszeli: ő is Párizsban van. A leggyávább nő volt a világon, állapította meg most róla, harminc év távlatából. Féltette mérhetetlen gazdagságát, kényelmes életét Valérián mellett. Nem volt hősi jellem. Mégis ő volt az egyetlen, az igazi.

„Akkor rontottam el én az életemet. Akkor, mikor meghátráltam az ő gyávasága miatt.” – Balázs Ákos harminc év után még mindig itt tartott, ezt morogta magában, a Duna-parti úrban.

Ez volt életének legrejtettebb titka, bal füle mögött a vágásnál is titkosabb, és – mentsége is arra, hogy élete most már hajítófát sem ér.

De ezt is mondta magában, keserves búslakodással:

„Talán már holnap el kell utaznom. Csizmát kell sürgősen vásárolni.”

Ifjúságának kóválygó szellemei a porrá égett Ritz helyén még mindig fogva tartották. A szálloda kapuját kereste, a nagy, forgó üvegajtót, melyen annyiszor járt ki s be; akkor ő is itt lakott, innen költözött a Molnár utcába. Vizsgálta a helyét a kapunak, melyen egyszer kettesben lépett ki Valériánnal: a vaduzi elnök megkérte, segítsen neki, egy pár bokszesztyűt akar vásárolni.

Valéry, Valérián: az érthetetlen és homályos francia költőhöz hasonlított a neve. Akkor még nem rokkant meg, nem ült tolókocsiban, mint tizenöt évvel később. Visszagondolva rá, már akkor valamilyen valószínűtlen és idejétmúlt alak volt, egy balkáni milliomos pasa és egy keleti hittérítő keveréke, aki európai nevelésben részesült; titkos beavatott, aki középkori alkimistaként felfedezte az aranycsinálás: a vagyongyűjtés titkát, és mindenféle bujaságban élvezi a pénz hatalmát és a nála sokkal fiatalabb eszményi nő szerelmét, bitorolja testét. Hórihorgas volt, magasabb nála. A szája gyanúsán érzeki. Olyan volt a színe és a fénye, különösen kissé fityegő alsó ajkának, mint a cigányoké; a májfoltosoknak van ilyen szájuk és rá van írva láthatatlan betűkkel, hogy a lélegzetük kellemetlen szagú. Bokszesztyűt akart vásárolni azzal az alattomos szándékkal, hogy őt egy tőzsdei „tipp” révén lekenyerezze és kilesse, vajon féltene kell-e tőle Terézt. Valahol itt volt a nagy, forgó üvegajtó, itt léptek ki együtt az utcára és jobb kéz felé indultak el a Váci utca irányában. A vaduzi elnök, akinek Liechtensteinben volt bankháza, de Rio de Janeiróban is, ezelőtt harminc évvel már készült a leszámolásra. Komor volt, mint egy koporsókereskedő; kissé ferde vágású, diólajszínű, nagy szeme alatt fekete árok húzódott a pofacsont felé. Fajilag idegen szem volt az. Örmény szem. De ragadozó szeme is. A pénzszerző, aki nem nézi, mit tarol le, kiket pusztít el. Nem volt még öreg, inkább öregesnek látszott akkor, harminc éve, mozdulatainak lomhasága miatt és azért is, mert mindig fekete ruhát viselt, mintha gyászolna vagy fejedelmi kihallgatásra menne. Fekete sétabotját a fehér elefántcsont gombbal éppúgy mindig hordta, mint mindkét oldalt éles szögben felcsapott karimájú fekete kalapját meg fehér szarvasbőr kesztyűjét. Bozontos szemöldöke volt és nem törődött vele, hogy egy-egy

fekete szőrszál túskeként mered ki a többi közül és senki sem figyelmeztette, hogy kövér, lapos füléből kinyesethetné a borbéllyal a sűrű, fekete szőrzetet. De úgy látszott, másban volt hiú. Megrögzött, furcsa szokásaihoz ragaszkodott. Napközben ritkán húzta le fehér kesztyűjét és mindig lakkcipőben járt, ami már akkor avult szokás volt. Arcán sárgás árnyalatú halotti sápadtság ömlött el; volt valamilyen sajátságos émelyítő szagú illatszere, finom és nehéz havannaszivarokat szívott, napjában sokat, a friss borotválkozástól az álla kék volt, gondosan nyírt hosszú, törökös bajusza szénfekete. A hajában elől egy széles csík már akkor őszült. És sötét, keleti tekintetében mindig álmodás bujkált, még akkor is, mikor megalázkodva féltette tőle Terézt és rimáinkodott neki, hogy álljon félre.

Annyi esztendő után ezen az éjjelen a híres sakkozó dédunokája még mindig így sóhajtott, harminc év múltán is iszonyattal és féltékenyen egy régen halott nő miatt: „Ó, hogy is tudott ezzel az emberrel ágyba feküdni Teréz!”

Még mindig utálta, megvetette, haragudott Valériánra. Magas mellényének felső gombját egyszer szerette volna letépni és az arcába dobni csak azért, mert Teréz férje volt. Ma is gyűlölte még, mint a Duna-parti gesztenyefákat; majdnem annyira gyűlölte, mint a „gonosz kopaszt”, a hajnali elutazások kiagyalóját. Pedig már biztosan nem is él, gondolta, már nem is élhet Valérián. Vénségére sírba döntötte a köszvény és az érszűkület. Ő mondta egyszer, az örmény milliomos, hogy a szerelmet nem szabad összetéveszteni a tyúkszemmel. Akkor mondta ezt, mikor ő másodszor utazott Mentonba, tizenöt éve: rendreutasító hangon, leckéztetve mondta, a felszarvazott férj megcsaltságában is bizzarr méltósággal, és rekedt, mély hangja bömbölt, de tekintete akkor is álmos volt. Aztán méltóságteljesen ezt ordította még: – „Úriember sohasem szolgáltat ki senkinek egy hölgyet. Még az urának sem. Szégyellje magát, tisztelt uram.” Mikor már majdnem ököltre mentek, akkor is „tisztelt uramnak” szólította, mint levelében is: „Tisztelt uram”, „*Villa aux trois chats*.”

A csonka jellemrajz hőse, Balázs Ákos, azóta sem hallott róla semmit. Tizenöt éve, mikor Mentonba hívta, és ő másodszor is elutazott – a boldogságot hajszolva, Mentonba utazott el –, és aztán betegen elmenekült a „Három macska-villából”. Azt kérdezte most magában: „Vajon hány éves lenne most, ha élne, Valérián?”

Harminc évvel volt idősebb Teréznél, hacsak Teréz nem hazudott, hiszen a hűtlen asszonyok többnyire öregbíteni szokták férjüket, merő tapintatból szeretőjük iránt. Kilencvenéves lenne ma? Vagy csak hetven? Ha élne még Valérián...

– Adolf!

A spániel elcsavargott a Ritz kihűlt helyén túl, a régi Wurm utcában. Ott búcsúzott a pesti szagoktól. A kiáltásra, szaladva, visszajött.

A volt magyar királyi kormányfőtanácsos még mindig ugyanott ácsorgott. A mentoni kék égre gondolt, amely alatt harminc éve elvesztette a világ leggyávabb hölgyét, aki nem mert szembenézni férjével és szeretőjével egyszerre, mire ő, sértődöttségében Teréz gyávasága miatt, elment a villából, de előbb úri magyar becsület-szavára megígérte Valériánnak, hogy soha többé nem jelentkezik. A leáldozó nap sugarai vörösre festették az Alpok óriás sziklahegyeit, melyek a távolban a villa mögött a sötétkék égbe meresztették havas ormaikat. Az Ördöghegy és az Escarène piros csúcsa színpadli díszletként csillogott, mint d'Albert operájában. A házon az egyik

porcelánmacska a tető gerincén állt, a kémény közelében, égnek meredő, hosszú farokkal, mely az Ördöghegy felé mutatott. A másik macska a Földközi-tenger felé nézett. A harmadik az ereszen kuporgott. A porcelánmacskák éppúgy nem mozdultak a tetőn, mint a sziklahegyek az Alpok messzeségében. Komorak és félelmetesek voltak azok a hegyek.

– Ó, bárcsak most félhetnék tőletek, lila, barna és piros francia hegyóriások! – szólalt meg hangosan a volt abaújkéri földbirtokos, mintha kuttyájához beszélne.

A fejfájás megint erősebben kínozza, az epehólyagja is. Lélegzete akadozott, szíve sajgott, rendetlenkedett. Úgy vágyott el most innen a tenger és a francia hegyek felé, mint még soha. Az élet dolgait mindig hidegen szerette mérlegelni, de most nem tudott ellenállni a csábító agyrémnek: egy pillanatig látta önmagát, amint kuttyájával együtt ott sétál Mentonban, a hegyek alján, a tengerparton és a lila, barna és piros hegyóriások az égbe nyújtják büszke ormukat.

Adolf odáténfergett hozzá, megszagolta nadrágját. Valaminek láthatóan örült, csonka farkával csóválta. Észrevette talán, hogy ő gondolatban a Borrigónál járt, mely a nagy hegyek alatt Mentonnál ömlik a tengerbe?

De a halottakat jobb most már békén hagyni, gondolta Balázs Ákos, bár most még a gyűlölt Valériánnal is hajlandó lett volna kibékülni gondolatban.

„Hátha mégis él” – mondta magában, noha tudta, hogy ez lehetetlen. Pedig milyen jó volna, ha élne. Legalább lenne egy ember a világon, akivel Teréztől beszélgethetne.

Mintha menekülne, sietve hagyta ott a sötét úrt a Duna-parton, a tilos területet, melytől most elbúcsúzott. Búcsút mondott magában a térnek és a kóválygó szellemeknek is. Ment a leégett Vigadó felé. Ment vele Adolf, a spániel, s ment vele elrontott, üres élete, minden haszontalansága, füstje, koromszaga is.

Mint szemtelen nyári légy, ott zümmögött füle körül Valérián sunyi tirkárának elfelejtett neve és az is kísérté tovább a volt Wurm utcán és egy épségben maradt Duna-parti bérpalotán túl a kiégett Vigadóig, melynek csupasz homlokfala a letört fejű múzsák szobraival tépett színfalként állt az éjszakában. Mintha elárvult mór imaház volna afrikai pusztában, éjjel, vihar előtt, mikor vad kabil harcosok tevéhátan azért közelednek, hogy kincsüket a palota üszkös romjai közt elrejtsek: így látta, fájó fejjel és fájó szívvel, ifjúságának szellemei által üzelve ezen az éjszakán, a kiégett Vigadót, ahol nem lesz többé jogászbál. Búcsúzott a Vigadó megmaradt kormos falaitól is.

A budai parton, a távolban, elmosódva látszott a Kioszk fekete tornya, amely valaha kemencetorony volt, mondják. Hajszálon múlt, hogy Józsi pincér csontjai nem porladoznak ott, valahol a várkerti alagutak sikátorában, elsüllyedt szobrokkal együtt. Józsi sokat kibírt.

„A méltóságos úr is kibírja” – visszhangoztak benne a pincér szavai.

Már messze elmaradt mögötte a Duna-parti úr a letaposott virágágyakkal és ő Teréz leveleire gondolt mégis, azokra a szívzaggató levelekre, melyekből megtudta, már későn, hogy egyedül őt szerette Teréz, mindenki másnál jobban, a svéd kapitánynál is jobban, aki jó módú faiparos család fia volt és a könnyörtelen vak szeszély égi akaratóból talán azért született a világra, hogy Terézt elvezesse Djursholmba ah-

hoz a sziklához, amelyről fejest ugrott a tengerbe és halálra zúzta magát. „Rosszul ugrott szegényke” – mondta akkor Mentonban Valérián és már tolószékben ült, Teréz elhamvasztott testének porait ott őrizte a villában, mint őrzöngő vakbuzgó a szent ereklyét. A volt kormányfőtanácsos most is csak borzadni tudott, mikor visszagondolt az eszelős vénember szavaira: „Rosszul ugrott szegényke. Pedig megfogadta, hogy soha nem ugrik fejest. Ígérte, százszor megígérte. És egy sziklán szétzúzta azt a szép okos, makacs fejét. Megszegte ígétét. Mert igazi nő volt.”

„Igazi nő volt” – ismételte magában, a föld színéről eltűnt palotasor helyén haladva lassan, kissé görnyedt háttal, semmiképpen sem sietősen, hiszen tudta, hogy úgysem tudna ma éjjel elaludni, várni kell, hátha csengetnek; várni kell az első csengetést. De Teréz igazi nő volt. Ez az igazi nő két embernek tette tönkre az életét, az övét és a Valériánét. De talán azét a svédét is. Nem lehetett már tudni. Csak Valérián aranyainak fényében tudott élni, lélegzeni, virágozni.

Ezen aztán egy ideig eltöprengett, lassú sétája közben meg-megállt. Talán valaha hasonló gondolatai voltak az igazi nőről a csécsap Balázs Ábel nagyapának is, aki szerette Franciaországot és éveken át gyakran megfordult La Rochelle-ben, ahol a „Négy Őrmester Tornyában” gyöngéden fogta a híres párizsi énekesnő kezét. Ábel nagyapa gyakran mesélt szép hölgyekről és arról is, hogy szeretett hajón kirándulni az Ile d’Oléron nevű zöld szigetre, ahol tengeri kecske nevű óriás rákokat fognak a halászok. A kutyájával együtt bandukoló volt magyar királyi kormányfőtanácsosnak most eszébe jutott Ábel nagyapa mondása: „Ó, szegény szép nők, akik magatok szegények vagytok és csak szegény férfit ismertek! Ti egész életetekben a szerelem szürke cselédei maradtok. Ti sohasem lehettek igazi nők.” Máskor meg ezt is mondta Ábel nagyapa: „Szobrász kell a szép nő mellé. Meg sok pénz. Csak akkor lesz belőle igazi nő.”

A tengerszintre átszámított légnyomás irányzata egyre inkább emelkedő volt a pesti Duna-parton, ahol elmúlt harminc év emlékeit idézgette magában Abaújkér egykori ura, a letűnt úri Magyarország „egyik legellenszenvesebb képviselője”. Mindentől búcsúzott és számba vette most azt is, hogy mennyi minden történt három évtized alatt.

„Volt relativitás és azt mondják, máris új elméletet talált fel Einstein – így füstölgött magában, hiszen valamivel húzni kellett a perceket, el kellett tölteni az éjszakát. – Ugyan ki emlékszik még Albert belga király halálos zuhanására az Alpokban? Volt második világháború és a kövér Lujza feje úgy roncsolódott szét a Szentkirályi utca aszfaltján, mint a Terézé a djursholmi svéd sziklán és a belga királyé az Alpok meredek hasadékaiban. Robbanó gyerekjátékokat és mérgezett kabócákat dobálnak le az amerikaiak a koreai falvakra, halálra ítélték Aszen Milanovot Szófiában. Sixtus páрмаi herceg meghalt már, Kim Ir Szen kivizsgálja az agresszorok kegyetlenségeit. Ki lőtte agyon Dolfuss kancellárt? Él-e még Barthou? Vagy ő is meghalt a szerb király mellett a díszkocsiban? Börtönben ül-e még mágus Elza gyilkosa?”

Elgondolkozott rajta, hogy mennyi minden történt a világban azalatt, amíg ő a kaszinóban kártyázott; torlódik egymásra név, eszme, tett és salak, és a romhalmazon mindent belep a por. De az ő lelkében a régi kis sebhely mégis fáj és túlél

benne mindent egy városnév: Menton – és a névben valami, amit senki sem tud már a világon, csak ő, egyedül. Senki más. Valérián tudta még, de ő már régóta halott.

Közben megint szoborhoz érkezett: Petőfi bronz alakja szavalta az éjben talapzatán a „Talpra magyar”-t. Balázs megállt előtte és szólt hozzá. Adolf, a spániel, gyanakodva hallgatott.

– Te, aki úgy szeretted a szabadságot, hogy meg is haltál érte, ugye hallgatsz most? Szavad sincs a hajnali elutazásokról. De úgy kell neked, Petőfi. Miért követelted, hogy akasszák fel a királyokat?

Az „izgága költőt” az abaújkéri kastélyban nem becsülték sokra a jelen században. Idősebb Balázs Ákos, még kegyvesztettsége idején is, megvető kijelentéseket tett a lángeszű költőről.

Az ifjabbat most súlyos aggodalmak gyötörték. Fél kézzel búcsút intett Petőfi-nek és tovább ment a Dunába hullott Erzsébet híd roncsai felé.

A pesti parton még állt hetyke toronyként a szecessziós hídfő, de Budán a folyamba dőlt és vastestét évek óta darabokban halászták.

A volt abaújkéri földbirtokos arra gondolt, hogy mikor másodszor utazott Mentonba, majdnem kiszállt Milanóban, hívta a Dóm tér, a Palazzo Borromeo, útjában meg akart pihenni. Mégsem szállt ki. Tovább utazott Menton, a tenger felé, képtelen reménykedésében, amely minden utas reménye: talán jobb lesz ott, ahová megérkezünk.

Hirtelen megállt a hídroncsok alatt.

„Csakugyan jobb lesz?” – kérdezte magában és arra gondolt, hogy Pór Kálmán-nak bizonyára jobb lenne már. De akkor miért ne lenne jobb neki is?

Borzongott a híd alatt, a szélben. Szívében új nyilallásokat érzett. Tiltakozásul megcsóválta fejét és hangosan mondta:

– Nem lesz jobb. Hanem szörnyű lesz. Maga a pokol lesz.

Valami okból visszahőkölt és nem ment át az Erzsébet híd roncsai alatt a parton. Inkább megkerülte a Belvárosi templomot, melynek egyik tornyát az ostrom alatt ellőtték. A piaristák volt rendházának boltíves kapuja alatt ment ki a Váci utcára és onnan tovább a volt Eskü-térre.

Alig jártak az utcán. A tér is elhagyatott volt. A felrobbantott híd miatt nappal is meggyérült errefelé a forgalom. Csend volt a magas bérpaloták körül.

Gondolataiba temetkezve nem törődött a csenddel és azokkal, akik azokban a házakban nem mernek aludni és csendben várják az első csengetést. Szívében mások számára nem volt hely, mások sorsa, baja őt sohasem érdekelte.

Elmerült haszontalan életének emlékei között az elmúlt idő árjában, az emlékek kínozták. A spániel hűségesen ment mindenütt mellette, élénkebben szaglászgatva, mert a szagok már ismerősök voltak: ott a téren túl a sötét, mély utca, amely párhuzamosan halad a Dunával és régibb, mint a Bazilika; ott, ahol a régi Pest közepén valaha görög kereskedők kínálgatták portékájukat, de az igazi lakók a dunai vízimolnárok voltak: az már az ő utcájuk volt.

Megérkezett a Molnár utcába.

3.

A csoportkép, amely felé Balázs Ákos, volt abaújkéri földbirtokos és magyar királyi kormányfőtanácsos elindult, tárgyilagosságot igényel, akár borbélyszék, akár boncasztal áll a kép középpontjában. Az életrajztöredék hősenek a Március 15. téren, honnan a szűk Molnár utca nyílik, életről vagy halálról kellett döntenie.

Már elbúcsúzott Budapesttől és saját múltjától is: attól, ami legdrágább volt neki üres és elrontott életében.

Éjfél már régen elmúlt, közeledett a hajnal, s neki most már mielőbb határoznia kellett, hogy utazzon-e el vagy sem, ha az utazást elrendelő véghatározatot a címére az éjjel kikézbessítenék.

Adolf, a spániel, ott kullogott mellette. A múlt szellemei elmaradoztak mögötte.

Valérián sunyi képű titkárának légyként zümmögő, elfelejtett neve sem követte már. Békén hagyták a porrá égett Ritz éji kísértetei, mind. Az irigyelt, gyönyörű múlt szívfájdító emlékhangjai elhangzottak és elenyésztek az éjszakában. Csak valami érthetetlen maradt utánuk. Talán egy még fel nem fedezett fizikai törvény.

A tér félhomályában, a híd roncsainál, egy korán felállított és azóta ledöntött szobor fehér márvány mellékalakjai rejtőztek szemérmesen a rozsdás vasak, idomtalan kőrepszek, drótok és korhadó palánkmaradványok közt: faragott meztelen nő és férfi, félig ülő, félig fekvő helyzetben, ahogy a Mediciek sírján öröködnék ilyen jelképes alakok. A régi rendszer elhamarkodottan ígért halhatatlanságot a miniszternek, aki buzgó kultúrpolitikus volt. Bronztestét azóta beöntötték új szobor számára, de mellékalakjainak megkegyelmezték. A híres sakkozó, Balázs Ábris dédunokája emlékezett most a miniszterre, aki a képzelt magyar kultúrfölényt napjában többször is emlegette és csakugyan csinált néhány száz tanyai iskolát. Nem egyszer vacsoráztak együtt a kaszinóban, kártyáztak is. Kunó gróf liberális volt és elég jól tarokkozott.

„De saját szobroddal nem volt szerencséd, jeles barátom. Csak olyan gróf szobrát tűrik meg ma Budapesten, aki legalább már a múlt században örökre lehunyta szemét. Te későn születted és későn haltál meg szobornak, szegény Kunó barátom” – dűnnyögött magában, mintha a rég elhunyt kultuszminiszterrel társalogna a Semmelweis utcában, a kaszinóban. Pedig más gondja volt és gondolatban más tájakon járt.

Aztán búcsút intett a talapzatáról ledöntött Kunó fehér márványalakjainak is. Elbúcsúzott azoktól is. Tudta, hogy alighanem a két csupasz szobrot sem fogja látni többet, mert hamarosan el kell majd utazni.

Ez most már olyan biztosnak látszott, mint a halál. A halálra gondolt, és azt kérdezte magában, hogy nem volna-e jobb és egyszerűbb, ha inkább kitérne a „kék utazás” elől.

Ez épp akkor történt, mikor belépett utcájába, a gyéren világított, szűk Molnár utcába, ahová a tér felől úgy érkezik az ember, mintha dombról sétálna le; a híd építése miatt nagyarányú földmunkákat végeztek itt a múlt század végén, púpja nőtt a Duna-partnak és ezért süllyedt gödörbe Pest legrégebbi temploma, a Belvárosi plébániatemplom, Szent Flórián barokk szobrával együtt.

A térnek, melyről harminc éven át megszokott utcájába tért be, néhány éve Március 15. tér volt a neve. De ő erről nem vett tudomást. Változatlanul Eskü térnek nevezte. A városrendezés meg sem kísérelte, hogy a girbe-gurba, régi Molnár utcát kiegyenesítse, zezzugait eltüntesse. Az Irányi utca a tértől néhány lépésnyire máris keresztezi a Molnár utcát és egészen a Dunáig kiszalad. Addig az utcakereszteződésig erősen lejt a Molnár utca.

Kocsiján is többnyire a tér felől járt mindig haza. A vásárcsarnok és a vámház felől nem szívesen fordult be utcájába, azt a városvidéket nem szerette; ki nem állhatta a csarnok karfiolszagát. Életéhez hozzátartozott ez a kis lejtő, a térről be a szűk utcába, egészen az Irányi utcáig.

Most mindent jobban megfigyelt, mint harminc éven át. Búcsúzott a tértől is.

Mintha csak most venné észre, félig-meddig hangosan dünnyögte:

– Ejnye! Micsoda lejtő!

A lejtő az Irányi utcán túl, ahol már fordul a görbe Molnár utca, lassacskán megszűnik. Ettől kezdve a vámház felé nagyjában egyenletes az utca szintje és ilyen volt a dunai vízimolnárok idejében is. A kereskedők már régóta kivesztek innen és átköltöztek a Váci utcának abba a részébe, ahol egy kis darab Bécs és Párizs volt a művük, a Kärtnerstrasse és a rue de la Paix fénye és csillogása. De ezek a kereskedők mostanában egymás után bezárták ragyogó boltjaikat.

Balázs Ákos a Március 15. tér és az Irányi utca közt a Molnár utca elején már jóval éjfél után megállt a lejtőn.

Nem tudta, menjen-e tovább, egyáltalán menjen-e haza. Azt gondolta, hogy emberi hatalmakkal szembe is lehet szállni, de ki is lehet térni előlük, ha egyenlőtlen a küzdelem. Hiszen van szabad akarat. Ezt ő így értelmezte, földi használatra. Világos volt számára, hogy a szabad akarat: dísz és fegyvere a férfinak, aki vigyáz becsületre és a tartásra. Úgy gondolta tehát, hogy legokosabb kitérni a gonoszak elől a szabad akarat elhatárolásából. A szegény kövér Lujza is kitért. Egyszerre vége lenne az ő elrontott, üres életének is. Elmúlna a kis sajgó fájdalom a régi seb miatt. A szívében is, a füle mögött is. Eperohamai is megszűnnének, epekövecskéi is elmúlnának. A többi nem fog fájni. Egy pillanatig tart.

Állt a lejtőn, míg kutyája ott szaglászta körülötte a Molnár utca ismerős köveit.

Ugyan mi tarthatná még vissza az életben? – kérdezte és nyomban felelt is magának, merő szeszélyből Hamlet modorában:

„Semmi. Nincs semmi, amiért érdemes volna elviselni a hivatalnak packázásait. A kor gúnycsapását. A megaláztatást. A száműzetést. Nincs semmi.”

Bal füle mögött megvakarta tarkóját, állt, nem mozdult. Gyűjtötte az érveket, amelyek a halál mellett szólnak.

„Nincs semmi – folytatta magában –, ami még kárpótlást nyújthatna azért, hogy néhány óra múlva kidobhatnak saját házamból. Biztosan ki fognak dobni. Harminc éve élek itt. Most már csak három szobában, szerényen. Nincs semmi, ami arra készíthetne, hogy megvárjam az elkerülhetetlent. Mindenemet szét fogják szórni. Elherdálják a kosfejű erekljetartót és a fertődi rokokó ládácskát. Meg Ábris dédapa sakkasztalát... Igen. De előbb a lakást kiürítem. Semmit nem hagyok itt nekik. Az-

tán jöhet a gyilok, a méreg. Ámbár... Hátha mégis?” – tépelődött magában a Molnár utcában, a lejtőn.

„Hátha mégis?” – a kérdés, ez a két szó elgondolkoztatta.

Szokása szerint kissé hajlott háttal állt a bombától sérült sarokpalota falánál és végigsimította homlokát. Kereste, kutatta, vajon mi lehetne az, ami még értelmet adhatna életének, még vonzhatná a földhöz. Vajon mi lehetne még? Talán jó lenne várni valamilyen megalkuvásra a sorssal, gondolta. Elhinni, hogy szép az élet egy koszos tanyán is, istállószagban, disznók etetése közben. Vagy tán vigaszt remélni még egy szerelmes nő karjában? Nyomorultul el is lehetne tengődni valahol Zemp-lénben vagy Szatmárban.

Látta magát, mint hirtelen megöregedett, zsémbes vénembert, aki parasztasz-zonnyal perel, mert későn fejte meg a tehenet; borzadva látta magát, mindenkitől elhagyatva, mikor ő már senki emberfiát nem is kíván, mindenkit elkerül; úgy látta magát eszelősen és rokkantan, amint ott gubbaszt valahol a Tisza közelében egy szabolcsi faluban a tyúkölnál és öklével veri a fejét: miért túrted el gyáván, hogy idáig sülyedj? Miért nem volt merszed hozzá, hogy elkerüld a gyalázatot? Ó, bolond! Reménytelenségben mégis reméltél még?

Szívét meglegyintette az elmúlás hidege. Háta mögött a bombától sérült sarokpalota falán repedések és nyílások tátongtak a régi derűs kávéház helyén, ahová valamikor gyakran ő maga is betért; a jelentősebb külföldi képes újságokat a világ minden részéről olvasni lehetett itt; a tükörnél volt a régészek és a történettudósok törzsasztala, ide járt néha Kunó gróf is, mielőtt miniszter lett. A dohos üregekből, ahol patkányok szaladgáltak, a kripták hidege párolgott. Elhatározta, hogy nem utazik el: inkább megöli magát.

Minden elhatározás, még a legsötétebb nyomán is, így tapasztalta most, megkönnyebbül az ember lelke. Így ment tovább a lejtős utcán, az Irányi utca felé. Kunó grófra gondolt, aki a temetőben fűtyül már rá, hogy mellékalakjait elvették tőle, őt pedig beolvasztották. Neki már jó, Kunónak, s annyi millió halottnak Aba Sámuel óta, mondta magában és úgy vélte, hogy sürgősen végrendelkeznie kell és aztán neki is jó lesz: ő sem fog tudni semmiről semmit. Visszatér a sötét, üres semmibe. Nem csizmát vásárol, hanem mérget.

Azt is gondolta még, hogy bőven lesz ideje a méreg megszerzésére. Ha kell, tíz patikában összevásárol annyi altatószert, hogy egy ökör is örökre elaludjon tőle.

De léptei lassabbak lettek, lábai elnehezedtek.

Nem érkezett el még az Irányi utcáig, mikor megállt. Egy alattomos belső kérdés állította meg:

„Vajon mi lehet ott a sötét, üres semmiben?”

– Adolf!

A spániel befordult a Duna felé, az Irányi utcába, elbújt előle. Valami miatt ott szűkölt a sötétben.

A tetőfedő mester táblája a gyér éjszakai világításban is olvashatóan hirdette, hogy háztetőket javít olcsón, palával és cseréppel.

A híres világfi Balázs Ábris dédunokája ott állt a tetőfedő mester táblájánál. Ekkor ingott meg, ekkor riadt vissza. A maga liberális úri hitetlenségében megrettent

a gondolattól, hogy hátha mégis van valami életféle ott a sötét semmiben, a hideg űrben. Akár Zeusz a világ ura, akár Jézus Krisztus. Hátha mégis. Hátha a méregtől, amelyet majd bevesz, álmodni fog és álmának sohasem lesz vége? Pálmafákról és Valériánról kell álmodnia az idők végtelenségéig.

Függetlenül attól, hogy a földünket körülvevő gázelegyben mennyi volt a Molnár utcában a Duna közelében a neon, ő tudta, hogy a földi bajt lerázni nem könnyű, Hamlet is visszaretent tőle.

„Ámbár, ámbár, dán királyfi – így mészázott magában, sajátos gúnyolódó, hideg módján. – Fogadni mernék, ma már nem riadnál vissza attól, hogy nyugalomba küldd magad egy puszta törrel. Te most már inkább vállalnád az örök álmodás minden gyötrelmét. De te nem tűrnéd a zsarnok bosszúját, a gőgösök dölyfét. Ha te ma magyar lennél... Az ismeretlen tartomány, honnan nem tér meg utazó... ej!, híres monológod ma nem hatna meg téged. A túlvilág nem rettentene, Hamlet királyfi. Várnád csak Budapesten hetenként háromszor a kitelepítő végzést.”

Még mindig a tetőfedő mester táblájánál ácsorgott, az élet és a halál mezsgyéjén, s eljátszadozott a gondolattal magában: Hamlet nem várta a „gonosz kopasz” levelét, és nem tudta azt sem, hogy mi a második csengetés, mikor már utazni kell, ámde nem a ködös skót partok felé.

Aztán ilyeneket is kérdezgetett magában és még mindig ott állt, maga elé meredve:

„Vajon megvárnák-e a világ bölcsei a második csengetést? Megvárná-e Buddha? Hát Konfucius? Bírnád-e te szívvel és idegekkel, angyali doktor, Aquinói Tamás?”

Jó ideig állt még, majd nagyon lassan tovább lépegetett, a palával és cseréppel olcsón javító tetőmester tábláját otthagyta. A lejtő végére ért az Irányi utcánál.

– Ekkor még mindig azt gondolta, hogy Epiktetos sem bírná ki, pedig rabszolga volt. A Nyáry Pál utca felé közeledve, ahol már nem lejt az utca, úgy vélte, hogy Buddha Budapesten okvetlenül földhöz vágná tanításainak hármaskosarát.

„Boldog hazánk szép fővárosában te magad mutatnál példát, szent benáreszi férfiú, hogyan alszik ki a lélekben a létszomj. Felkötnéd magad az ajtófélfára. Együtt sétálnánk be a nirvánába.”

Ingadozva élet és halál közt, folytatta útját hazafelé és a világ bölcseinek sorában eszébe jutott Zarathustra is, aki azt állította, hogy a kutyák okossága tartja fenn a világot, de azt is tanította, hogy a sötétség országában a tűzfolyó partján büntetik a rossz halottakat a perzsa istenek. Végül Jézusra is gondolt, aki azt mondta: „Távozzatok tőlem, átkozottak, az örök tűzre!”

Kívánta a halált. Úgy kívánta, mint valaha szép asszonyok csókját és élete értelmének beteljesülését az egyetlen igazi nő ölelő karjaiban; úgy kívánta, mint Teréz. Úgy kívánta, mint valaha az utazást új, ismeretlen tájak felé, úgy, ahogy egykor utazott és azt gondolta Veronában, hogy az idő nem naptár szerint, hanem benne múlik és megállíthatja, ha akarja, vágyainak szomszomságában. Úgy kívánta a halált szomszomságban, mint egy éjjel Rezzatóban, mikor vaperottóbetegség miatt lázasan vacogott és már szeretett volna megérkezni – nem is Mentonba, hanem egy sokkal távolibb végállomásra. Úgy kívánta most a halált, mint a Földközi-tenger pálmákkal szegélyezett partjait: Savonában és Vado Ligurében. Lehetséges, hogy Isten mégis

olyan, mint a gőzmozdony és Tortona a neve, és lehet, hogy Balázs Ábel unokájának teste elpusztul és ezzel az ő számára mindennek örökre vége, de az is lehetséges ám, gondolta, hogy mégis van olyan könyv, amelyben benne áll, mit cselekedett ő földi életében, van „dies irae” és van különítélet.

Adolf, a spániel, lógó, csonka farokkal ott kullogott mellette, feketén.

Úgy érkezett meg az ötvennyolc éves volt magyar királyi kormányfőtanácsos a legközelebbi keresztutcahoz, a Sörház utcához. Itt is megállt, mégpedig a borbélyműhelynél, ahol nyiratkozni szokott és a mester azt hiszi, hogy bal füle mögött a vágást a harctéren kapta.

A Sörház utcán át kiláthatott a sötét Dunára, melynek tükrén távoli pislá fények csillogtak. Már nem volt messze a háztól, melyet harminc évvel ezelőtt vásárolt. Valamilyen végső álom beteljesüléseként elképzelte saját holttestét, amint a Kálmáné mellett, aki megszegte úri magyar becsületszavát, ott úszik délnek lefelé a sötét folyam habjain az összes királyokkal és dámákkal együtt.

De valami történt.

Már tudta, hogy nem fogja megölni magát. Inkább csizmát vásárol holnap.

A tengerszintre átszámított légnyomás gyengén emelkedő irányzata mintha hirtelen enyhült volna. A Duna felől friss szél fújt és a spániel a lába előtt fetrengett, mintha örülne valaminek, Balázs Ákos, aki már el akarta dobni üres és haszontalan életét, most vette észre, hogy valami történt körülötte és a levegőben, pontosan itt a Sörház utca sarkán. De sejtelve sem volt, hogy micsoda.

„Igaz, hogy van szabad akarát – gondolta magában –, de úgy látszik, beleszól a légoszlop és az is, ami azon túl van valahol.”

Felnézett az égre, de a házak közt az utca felett sötét volt a mennybolt, csak egy csillag pislogott; az fogja hidegen és részvétlenül nézni, amint talán mindjárt, talán egy óra múlva becsöngetnek a házba, és hozzák a végzést. Tekintetével kutatta, mitől lett könnyebb a levegő, az ő életének szintjére átszámítva is, érezhetően könnyebb. Pedig a dolgok nem változtak.

Nagyot lélegzett, kóstolta a levegő ízét, vajon édesebb lett-e; a változás rejtélyét próbálta bogozni, de – semmit sem tudott meg róla.

– Annyi volt minden, hogy a fejfájása hirtelen elmúlt és megkönnyebbülten sóhajtott, de nem értette, miért.

Állt az éjszakában a Sörház utca sarkán, ahol a levegőben történt valami, a 756 milliméter ugrált és táncolt a fején aztán hirtelen megszélidült. Erről semmi hiteleset nem tudott meg. Csak éppen számba vette még egyszer, hogy a hatalmas gúnyolódó birtokba veheti lakását, a házat is és csakugyan semmi sincs, ami a megaláztatásért kárpótlást nyújtana; az is megtörténhet, hogy csakugyan két öklével fogja ütni a fejét, saját agydudorát és úgy fogja szidni magát a tyúkólnál azért, mert nem tért ki az utazás elől; lehetséges, hogy odaát még sincs semmi, csak hideg, élettelen úr van, és mégis jobb volna, ha Szabolcs vagy Szatmár helyett az ismeretlen tartományba utazna; tán az összes istenek és próféták becsapják őt, hogy barom módjára tűrje az élet unt nyűgét. De imbolygása az élet és a halál mezsgyéjén, a Molnár utcában elmúlt és most már tudta, hogy semmi szín alatt sem öli meg magát, hanem csizmát vesz holnap és rábízta magát a nyolc felé ágazó útra vagy a gondviselésre.

Tovább ballagott kutyájával és arra gondolt, hogy ami történni fog, azt ki kell bírni. Legalábbis addig, amíg testét le nem győzik. „Ki fogja bírni a méltóságos úr is” – ahogy Józsi, a pincér, mondta. Aki „csöves” is volt már, és azt is kibírta.

Köhintett egyet és olyan illedelmesen, mintha társaságban volna, zsebkendőjét elővette; megtörülte gondosan a száját és kurta angol bajuszát. Azt mondta magában, hogy amíg csak erejéből futja, ki fogja bírni és vigyáz a tartásra. Ki fogja bírni, hogy házától, lakásától, otthonától, mindenétől, egész eddigi életétől megfosztják és ott fog gubbasztani a disznóólak közt valahol egy isten háta mögötti faluban; el fogja viselni, hogy az izgalmak miatt szaporodni fog a vércukor, hamarabb harapódnak el a test betegségei és műveletlen, gonosz falusi orvosra szorul majd, ha epehólyagja fájni fog, hiszen már évek óta baja van az epéjének, talán operálni is kell; epehólyagja tele van kövecskékkel. De mit ért majd hozzá az a falusi orvos? Epeújtjai el fognak záródni, a vére zöld lesz, sötétzöld, és így fog elpusztulni valahol egy szénaboglya tövében, borzalmas kínok közt fetrengve, epegyulladásban; kínjában irigyelni fogja a lovat, mert annak nincs epehólyagja és jajveszékelné fog, hogy miért nem született elefántnak, tevének vagy galambnak, mert azoknak sincs epehólyagjuk.

– Mégis megpróbálom – morogta hangosan.

Már egész közel volt a házához. A Pintér utcánál meglegyintette a hiú remény: hátha épp órála feledkeznek meg és békén hagyják? Hátha nem is kell elutaznia?

„A sátánnak szíve ugyan nincs – tépelődött magában –, de mi... mi tudjuk... a kártya is bizonyítja, hogy a dolgok szeszélye, gurulása néha meglepő tud lenni. Kedvező!”

Kissé könnyebb léptekkel és jóval nyugodtabban, aminek okát nem tudhatta, hiszen semmit sem változtak a dolgok, a volt magyar királyi kormányfőtanácsos kutyájával együtt tovább haladt, hazafelé.

– Te is kibírod – mondta a fekete spánielnek és lehajolt hozzá. Bársonyfejét megsimogatta lógó füle gyökerénél.

A ház, melyet 1920-ban vásárolt, fakó újreneszánsz stílusban épült valamikor a múlt században a kis Pintér utcán túl a Havas utca felé, elég közel a vásárcsarnokhoz, melynek karfiolszagát néha idefújta a dunai szél. Alacsonyágával kivált a ház-sorból és fél méterrel közelebb volt az úttesthez, mint a többi ház és elkeskenyedett előtte a járda. Mikor megvette, több mint harminc éve, elhanyagolt állapotban volt. Elég sok pénze ráment a tatározásra, még több saját lakásának átépítésére, berendezésére. Hová tűnt azóta a gyalupad friss forgácsának szaga? Hol az új papírkárpité meg a kilincsfényesítő? Hol az ifjú mohóság, a lendület, a bizakodás, mellyel akkor tulajdonába vette ezt a házat, a lakást, amely most sötét odafent és nem ígér semmi jót? – ilyenfajta kérdések fájdtották a volt abaúji földbirtokos kemény szívét, mikor megállt a ház előtt, ahol harminc éve lakott.

Budapest ostroma idején a Molnár utca nem szenvedett sokat. Inkább az elején, a volt Eskü tér felé hullottak a bombák. Itt az ő háza közelében csak egy négyemeletes bérpalota pusztult el. Az ő háza épségben megmaradt, haja szála sem görbült egyetlen lakójának sem. Nézte ezt a házat, saját házát, amely sötét volt. Csak odafent világított egy ablak, Jármyné ablaka.

„Nem mer aludni. Sem ő, sem a lánya” – gondolta.

A ház egyébként sötéten és ellenségesen pillantott vissza rá az éjszakában, mint-ha már nem is az övé volna: valahol egy hivatalban az ő nevét már kitörölték, mint tulajdonosét és mint lakóét is.

Szorongó szívvel nézte a házát. Meg szeretne volna kérdezni a hideg és ellenséges falaktól: hol volt a hiba, hogy így kell ebből a házból elmennie és nincs senkije, az egész városban és szerte a nagyvilágban senkije sincs, akinek résztvevő könnyeit, kézfogását, búcsúcsókját kívánhatná? Miért van így? De nem kérdezte, most nem mészázott, nem tűnődött, nem zsörtölődött. Begombolt lélekkel állt saját házának hideg falai előtt. Nem akart gondolni arra, ami szívében sajog; elűzte saját hibáit és vétkeit. Inkább azt kérdezte gondolatban:

„Hátha mégis Miss England fut be holnap?”

De hangosan mégis mondott valamit, mint a bajba jutott ember, aki régen volt templomban és annyi idő után megszólal, imára nyitja száját.

– Teréz! Egyetlen szép szerelmem – mormogta és elővette zsebéből a kapukulcsot.

A lépcsőház faláról lekopott a festék, géppisztolyok golyói az ostrom napjainban kilyuggatták. A kőlépcső, melyet valamikor piros kókuszszőnyeg borított, most csupasz piszkos volt; Jármyné, az emeleten a szomszéd lakó, itt szokta eldobni használt villamosjegyt és félig szívott, piros végű cigarettáit.

Adolf, a spániel, lustán mászott fel mellette az emeletre, ugyanúgy, mint más éjszakákon. De fényes, selyembársony, csonka farka most kedvetlenül lógott, mintha sajnálná gazdáját.

Üres és elrontott élete, melyet Balázs Ábris dédunokájának testével együtt cipelt felfelé, olyan sivár volt, mint maga az elhanyagolt, ütött-kopott lépcsőház a leomlott vakolattal, elmosódott firkálásokkal, csőrepedés miatt támadt foltokkal és a golyónyomok szeplőivel. Míg a lépcsőn fölfelé haladt, hirtelen úgy érezte, hogy lefelé megy, ugyanúgy, mint a Molnár utca elején a tér felől az Irányi utca felé, ahol lejt az utca.

De csak rövid ideig tartó, kis szédülés volt. Talán alacsony vérnyomása, talán romló vérképe miatt, hiszen már ötvennyolc éves elmúlt és nemsokára hatvan lesz, ha ugyan megéri. A múltó kis szédülésben elfogta megint a szomjúság a halál, a megsemmisülés után. Szeretett volna valamiben megkapaszkodni, valami bizonyosságban, ami nyolc ösvény vagy örök tűz – de csak a lépcső korlátját markolta meg.

A lépcsőházban a levegő sűrű, meleg és fülledt volt, gyanús vacsoraszagokkal, s a nyomás más, mint odakint. Felérve az emeletre, erőt vett magán és legyőzte a kellemetlen gondolatokat.

„Ne törődj semmivel – dűnnyögte magában. – Mentsd inkább a magad kis életét.”

Ezzel érkezett haza. Első dolga volt, hogy a fürdőszobában megeresztette a csapot. Falun nincs vízvezeték, gondolta és mosakodás közben búcsúzott a fürdőkádtól is.

A volt abaújkéri földbirtokos prüszkölt, köpködött és krárogott közben. Morgott, mérgelődött, sőt átkozódott is. Időnként hangosan megszólalt, csapkodva magát a hideg vízzel; ugyanazon a nyers és türelmetlen hangon nyögött és beszélt, ahogy az éjjel rászólt Pór Kálmánra, lelket akart verni bele és megrázta. Hűsége kutyájára, a spánielre is, ugyanilyen békétlenül szokott néha ráförmedni, ahogy ezt mondta most a vízcsap alatt, hangosan:

– Most már egye fene! Kibírom.

Arra gondolt, hogy faluhelyen rendszerint a község egyetlen kútjáról kell hordani az ivóvizet, de mosakodni abból a vízből szokás, amelyből a lovak isznak, vagy az esővízből, amely hordóban áll a rozoga eresz alatt.

– Hordó? Hát akkor hordó! – ordította dühödten és zengett a fürdőszoba, a kádba zuhogó víztől is, meg a kiáltástól is.

Törülközés közben, némiképpen felfrissülve, eszébe jutott, hogy a pisztolyos levélhordó bármely percben csengethet.

– Ám legyen – mondta csendesebb hangon és ezzel véget is vetett az éjszakai hangos monológjának.

Tiszta inget vett fel, nyakkendőt is kötött, megfésülködött. Aztán kávét főzött magának, cigarettára gyújtott. Az angol „arany pehely” felszálló füstjének édeskés illata megtöltötte a középső szobát.

Leült a mély, kényelmes bőr karosszékre, a ketyegő biedermeier kép alatt, és várta a kitelepítő végzést.

Gondolta, el kellene égetni bizonyos régi leveleket, de fáradt volt hozzá. Szívta a Svájc-ból kapott cigarettát – volt még belőlük néhány száz darab –, s elvesztett múltjának legszebb jeleneteiben gyönyörködve várt. Virrasztott ő már hasonló módon szerda éjjel is, sőt már hétfőn is, de nem ilyen határozottan, nem ennyi bizonyossággal. Most, hogy elbúcsúzott Budapestről, a virrasztás és a várás mogorva, sűrű tartalmat nyert és volt benne egy cseppnyi vigasz is: fáj ugyan a búcsú, de ebben a mai Budapestben nincs semmi, amiért neki könnyet hullajtani érdemes volna.

Kifogástalanul felöltözve várt és most már azt kívánta, hogy jöjjenek csak minél előbb, jobb minél hamarabb átesni rajta, mint a foghúzáson.

„Akár most azonnal... De hallga csak!” – elegánsan és hidegen, mintha hajnali pisztolypárbaj segédeit várná, fülét hegyezte a csendben a nőcsábász Balázs Ábel unokája.

Az ablak nyitva volt, az utcáról minden nesz és zörej behallatszott.

Odakint gépkocsi közeledett. Már-már úgy rémlett, hogy lassít és megáll a ház előtt. De tovább ment.

A döllyfős és önző volt földesúr ült és várt a lakásban, amely már kopár volt.

Egy hete útra készen vártak a legszükségesebb tárgyak. A padlón nem volt szőnyeg, az ablakról leszedték már a függönyöket. A falakon nem függtek képek, csak itt, a középső szobában ez a kettő: a biedermeier kép, melynek keretében Bártfay Kata nagymama zenélő órája ketyegett, és a ménfői csatában elesett Aba Sámuel király haldoklását ábrázoló régi családi metszet, fekete gyászkeretben.

„Kunótól elvehették mellékalakjait, Kunót beolvaszthatták – füstölgött magában álmosan –, de én nem fogom megengedni, hogy szőnyegeimet szétlopkodják. Azt már mégsem!” – ezt már lecsukódott szemmel morogta és hosszan elnyújtózva a karosszékre, kényelmesen szétterpesztette lábát.

Elaludt.

Arra ébredt, hogy odakint az előszobában élesen szól a csengő és dörömbölnek ajtaján.

Adolf, a spániel, dühösen ugatott és kifelé szaladt. „No, lám, az első csengetés” – ezzel ugrott talpra.

Szúrást érzett a szíve táján és jobb könyökében, amely az angol karosszék puha bőrtámláján pihent. Valahonnan messziről, az álom tágas, bozontos világából tért vissza, melyről másképpen vélekedett az egyiptomi fáraó, mint Freud professzor, de mindenképpen jobb volt békén aludni és suttogó pálmák alatt sétálni valahol a tenger partján; jobb volt, mint felriadni, az első csengetésre ébredni fel.

Odakint szagatottan csengettek, tolakodóan, türelmetlenül. Még hozzá rugdalták is az ajtót vagy ütögették.

– A pimaszok! A neveletlenek! – mondta fennhangon, felháborodottan, s szíve ugrált a mellkasában.

Nem sietett ajtót nyitni. Felőle akár be is törhették volna. Azt gondolta magában, hogy most már úgyis mindegy. Kezdődik a „kék utazás”, el kell utazni valahová a magyar pusztaságba. Legalább megvárakoztatja őket.

Hátrasímitotta soha nem ritkuló haját, amely csak két oldalt kezdett őszülni, a füle táján. Barna házikabátjának selyem kihajtójáról egy cérnaszálat lecsípett, zseb-kendőjével megdörzsölte álomból ébredő szemét. Odakint ezalatt szüntelenül csengettek, dörömböltek, Adolf éktelenül ugatott.

„Meg kell őrizni a tartást” – mondta magában olyan élénken, mintha épp az imént ütötte volna meg a zöld asztalon az összes tétet és a kártyát lesné, amely mindent eldönt.

Kihúzta magát és az előszobába ment, ahol ajtót nyitott. De közben komoran és szigorú hangon, a helyzethez illő merev gyűlölettel, ahogy képzeletében testet öltve, Kim Ir Szen fogadná az agresszorokat, ha éjjel betörnének a sátrába; a felháborodott tiltakozás hangján szólt és bár semmi fontosat nem mondott, úgy gondolta, hogy ennyi jog legalább megilleti:

– Ki ez a gyalázatos éjszakai csendháborító?! – kiáltotta felháborodottan. – Rendőrt fogok hívatni és lecsukatom a gazembert!

Jármyné szalmaszőke leánya állt a küszöbön.

– Ó, jaj! Bocsánat. Ezer bocsánat, Balázs méltóságos úr. Jaj, ne tessék haragudni!

Ez a lány csengetett és dörömbölt, egy egész kitelepítő rendőrszázad minden erőszakosságával és állhatatosságával, mert, amint feldúltan mondta, az anyja ájuldozik és fejförccs gyötri, már nem bírja a várást és vége, elpusztul, ha nem veszi be tüstént az idegcsillapító koffeines port, amilyent szerda éjjel kapott tőle, mikor ő is, meg Jármyné és a leány egész éjjel virrasztottak, kevésbé elcsigázottan, mint most. De már mindjárt négy óra lesz, ezt is mondta mentegetődzései közben a szalmaszőke Jármyné lány, már dereng, hajnalodik, nemsokára nyugodtan el lehet aludni, ha addig nem jönnek.

– Ó, tessék adni szegény mamámnak hamar egy port.

Igaza volt Jármyné leányának. Nemsokára levetkőzött és lefeküldhetett az ágyba. Nem zavarta többet senki.

4.

Délig aludt.

De délután semmi kedve sem volt hozzá, hogy kimenjen az ügetőre. Nem érdekelte már Réka, Hadapród, Zsivány. Megfeledkezett Miss Englandról is.

Lassan teltek az órák, üresen forgott az idő. Szombat volt, veszélytelen nap. A vasárnap is nyugodtnak, eseménytelennek ígérkezett – egészen hétfő éjszakáig nem fenyegette semmi baj.

Napközben menekült a lekopasztott lakásból. A falak, melyek harminc éven át életének tanúi voltak, taszították. A bútorok, még a nehéz délnémet tölgyfaszekrény is, eddig oly szilárdan és elmozdíthatatlanul álltak a szobákban, most pedig billegtek és önmaguk torzképei voltak; a kopás és a rongálódás, az idő minden jele, most jobban látszott rajta.

Sietve intézkedni kezdett, hogy felesleges bútorait és tárgyait, amelyeket majd nem visz el magával a „kék utazásra”, hordják el innen, el valahová, akárhová.

Ezzel teltek el a napok, s ő egyre inkább kezdett irtózni saját lakásától, amely nem is lakás volt többé, hanem gyűlöletes váróhelyiség, ahol bizonyos napokon lehet aludni, de más napokon nem. Gondolta, meg kellene látogatni Kálmánékat és voltak más barátai is, akiknek sorsa aggaszthatta volna. De hideg szívében nem volt részvét mások bajai iránt. Lefoglalták saját tűnődései, dörmögései, mérgelődései, átkozódásai: elrontott és üres életének tarkabarka tárgyai. Különben is az volt a véleménye, hogy Pór Kálmán nem is nagyon érdemelné meg az ő érdeklődését, hiszen „nem köt nyakkendőt, pártonkívüli léte”re” pártoktatásra járt és „előre köszön a házmegbízottnak”.

Hétfő éjjel is hiába várt reggelig.

Húséges fekete kutyája ott virrasztott mellette, okos fejét a cipőjén pihentetve; Adolf is várta az első csengetést, már kezdte megszokni a várást. Ezen az éjjelen Jármyné szalmaszőke leánya sem csengetett be.

A temetés csak kedden volt, kint a gyűjtőfogház mellett, az új köztemetőben. Ott temették el a tábornoknét, a kövér Lujzát. Majdnem egy hétig tartott, amíg a barátok és ismerősök halogatni tudták a temetést: hátha addig visszaengedik Nagyhalászból Elemért.

Balázs senkit sem ismert a temetésen. Húszan vagy tán kevesebben voltak csak, házbeliék a Szentkirályi utcából és az elhunyt barátnői, javarészt síró, idősebb asszonyok. Ezek álltak ott a ravatalnál, a gyászházban. Kivörösödött szemmel, szipogva gyászolták Lujzát, időnként felzokogtak. Ismeretlen férfiak, halványan és merev tartással nézték a kis barna koporsót, s arcukra volt írva a talány: hogy is férhet el benne az a nagy, kövér asszony? A ravatalon három olcsó koszorú volt és egy kisebb rózsakoszorú. Ezt Balázs Ákos küldte kegyeletesen „a jóbarát boldogtalan hitvesének”, nem sajnálta rá a pénzt. A három olcsó koszorú gyászszalagján csaknem ugyanaz a felírás volt olvasható. A gyászoló férj küldte mind a hármat, látszólag. Holott a gyászoló férj Nagyhalászból volt és helyette, az ő nevében, barátok küldték a koporsóra a koszorúkat. Pór Kálmán nem volt a gyászolók közt.

A pap rogygyantan állt a ravatalnál: öregember, aki sokszor körüljárt már szenteltvízzel halottakat, sokszor megfüstölt életből távozókat, megszokta az elmúlást. De a feloldozásnál elcsuklott a hangja. Ettől többen sírva fakadtak. Lujza, a nefelejcsszemű, kövér Lujza, fel fog-e támadni és enyhülést fog-e lelteni az Úr szentjei közt? – nem erről, valami másról volt itt szó, de hogy miről, Balázs Ákos nem tudta pontosan. Fogait összeszorította, hörgött a gyűlölettől. Míg a pap imádkozott, addig ő átkozódott magában.

Az abaújkéri kastély egykori ura a gyászmenet mögött kullogott és mindenki mögött elmaradva elkísérte a botrányos kis koporsót a sírhoz, ahol a rögök robaját enyhíthette az öreg pap buzgó imája, de az ő szívének háborgó gyűlöletét nem.

Valaki beszélni akart, de egy kéz megragadta és csendre intette a szónokot. A levegőben sistergett valami. Láthatatlan villámaival Balázs is érezte, nyakcsigolyája táján a bőrén bizsergett a gyász és az asszonyok sírása, akik nem is Lujzát siratták, hanem saját sorsukat, hiszen tudták, hogy holnap rájuk is sor kerülhet.

Minthogy pedig még szerda éjjel sem csengettek a Molnár utcában, mégis elszánta magát, de csak péntek délután látogatott el Pór Kálmánékhöz, a Jégverem utcába.

Irma helyett idegen nő nyitott ajtót; frissen festett, vörös haja volt. Érdeklődésére ellenségesen, kurtán felelt.

– Nem ismerem a régi lakókat, elvtárs.

És becsapta orra előtt az ajtót.

A házmestertől aztán megtudta, hogy Kálmánék épp egy hete kapták meg a kitelepítő végzést, a múlt hét péntekjén, azon az éjszakán, mikor a Kioszkba nem ment el sem Elemér, sem Emil, és ők elváltak a Lánchíd kőoroszlánjánál. Lakásukba már be is költöztek az új lakók.

Tikkasztó nyári nap volt, melegebb, mint egy hete.

A híres Balázs Ábris dédunokája szokása szerint beharapta felső ajkát annak jeléül, hogy valamit elhatározott magában és mindjárt mondani fog. Nézte a házmestert, aki itt a vár alján a Jégverem utcában munkás külseje ellenére sem látszott ellenségének és úgy gondolta, lehet talán beszélni vele. Mert valamiképpen szükségét érezte, hogy megtudjon még valamit Pór Kálmánékról és ne menjen el csak így, szó nélkül, meglegedve annyival, hogy Kálmánt és Irmát két gyerekükkel együtt már elvitték, ők már elutaztak és a lakásukba már be is költözött az új lakó. Nézte az idegen férfit, aki felgyűrt ingujjal állt a félig nyitott ajtóban és egy rozsdás drótot tartott a kezében, s úgy látszott, épp valami fontos házbeli tevékenységet hagyott most abba; nézte bozontos szemöldöke alatt nem nagyon értelmes, de azért rosszindulattól mentesnek látszó, szép tiszta sötétkék szemét, amelyet, igazi kökényszemet, megirigyelhetne tőle minden nő; nézte borostás állát is, meg a nyitott, piszkos ing szögletében mellének egészséges, sűrű, fekete szőrzetét; valamiképpen kíváncsi volt, mit mond és hogyan beszél az ilyen ember azokról, akik már elutaztak és mi az, amit maguk mögött hagytak, az, amiből majd emlék lesz egyszer az emberekről. Gondolatban most is részvétlen és szigorú volt Kálmánhoz, aki szatyorral járt a csarnokba, de egyéb miatt is. Szerette volna tudni mégis, miért nem ugrott a Dunába akkor éjjel Kálmán. Csak az úri magyar becsületszó miatt? Vagy volt egyéb oka is

rá? Vajon hogy bírta ki az első és második csengetést a felesége, akinek „idegei nincsenek húspárnák közé ágyazva”? – s egyéb kérdések is csiklandozták érdeklődését.

De nem tudta, hol is kezdje el, mit mondjon.

Nem akart leeresztkedni a házmesterhez, akinek talán mégis van némi része benne, gondolta gyanakodva, hogy terven felül tizenkét esztergapadot kaptak a Dunai Vízművek. Fölemelni sem akarta önmagához, abba a képzelt magasságba, ahová az élet sokféle szintjein önmagát Abaújkér óta már régen elhelyezte. Egész életében megszokta, hogy bizonyos dolgokról, melyek nem illetnek alacsonyabb fajta közönséges földi halandót, csak egyenrangúakkal szokás beszélni. Hogy ő most egy kitelepitett miniszterelnökségi miniszteri tanácsosról váltson szavakat egy „bombabiztos” házmesterrel: ez épp olyan helytelennek látszott, mint a múltban az, ha az inassal beszélt volna meg egy kaszinótag kártyaadósságának ügyét. Még mindig beharapva felső ajkát merőn nézte a rozsdás drótot a házmester kezében, a durva ujjak közt.

Csak az első szót nem tudta kimondani. A beszélgetés elindítása volt nehéz ilyen kényes dologban, melybe beleszól az ő saját sorsa is, de ennek a könyökig meztelen fickónak az égvilágon semmi köze sincs hozzá, mert ő, az uralmon levő néposztály fia, minden éjjel nyugodtan alszik, és ha csengetnek a kapun, akkor sem őt keresik, nem érte jönnek.

A házmester már unta a furcsa hallgatást.

– Akar még valamit? – kérdezte nem éppen udvariasan.

– Nézze, barátom...

Nehezen mondta ki a szót: „barátom”. Tudta, hogy ez már önmagában sem igaz, ezt az embert ő soha életében nem látta, nem is fogja többé látni, sohasem volt és nem is lehetett a barátja már csak a mérhetetlen osztálykülönbség miatt sem; magázva pedig ezt a bizalmas szót csak hamisan lehet kimondani. Mindezt nem is annyira tudta, mint inkább idegesen érezte. Néhány hete feltűnően érzékenyebb volt ilyen apró és jelentéktelen dolgok iránt. Minél kevesebbet aludt éjjelente, a füle is egyre érzékenyebb lett, még saját hangjai iránt is a jobb is, meg a bal is, amelyet huszárhadnagy korában hátralapítottak. Észrevett dolgokat, amelyek mellett azelőtt érzéketlenül és hidegen haladt el.

– A címüket akarja? – kérdezte az ember.

Balázs Ábel unokája kapott a kérdésen, pedig eszébe sem jutott, hogy Kálmán címe után érdeklődjék. A közhiedelem az volt, hogy veszélybe döntené magát, ha írna neki.

Észrevette, hogy a szíve furcsán zakatol, pedig erre semmi ok sincs.

– Igen, a címet szeretném tudni.

– Tállya, Fejedelem dűlő 146.

– Az hol van? – kérdezte csak azért, hogy mondjon még valamit.

– Zemplénben valahol. Másképpen nem volna rossz hely.

– Hogy érti ezt: másképpen?

– Annak, aki önszántából utazik oda, úgy értem, annak nem rossz. Mert jó a bora.

– Tállyának?

– Annak.

– Köszönöm szépen, barátom.
 – Mit köszön?
 – Azt, hogy szíves volt megmondani, hová utaztak az én kedves barátaim. No, Isten áldja meg!

– Minden jót magának is – mondta az ember és becsukta az ajtót.

Pedig azt is meg szeretne volna kérdezni tőle, hogy milyen volt a tartása Kálmánnak. Jajgatott-e a „félőrült” Irma? S lett volna még sok apró dolog is, ami nem határozottan Kálmán miatt érdekelte volna. Például az, hogy hány órákor kézbesítették a kitelepítő végzést. Mikor érkezett a tehergépkocsi? Mit tudtak magukkal vinni? Hányan jöttek a „gonosz kopasz” ágensei? Érdemes lett volna-e felvenni a küzdelmet ellenük? Vajon mit mond egy ilyen „bombabiztos” ember kék munkásingben és rozsdás drótdarabbal? Mi a véleménye? Van-e valami mód a védekezésre? Hogyan viselkedtek Kálmánék gyerekei? Aztán meg: kicsoda a vörös hajú idegen nő Kálmánék lakásában, aki elvtársnak szólította őt? Ki az új lakó? Micsoda csillagzat hozta őt ide? Megkaparintott-e valamit Kálmán bútoraiból, szőnyegeiből?

De Balázs Ákos dölyfös tartózkodásában nem kérdezett semmit, és nem tudott meg semmi.

Csupán a tállyai cím birtokában hagyta el a Jégverem utcai házat, ahol egy hete még együtt lakott az egész Pór család. Szíve olyan hideg volt, mint az utca neve, mikor megállapította magában, hogy Kálmán talán nem is annyira az adott szó miatt nem ugrott bele a Dunába, hanem a két gyerek miatt.

„A fiú tizenegy éves, a leány nyolc. Tállyán fognak iskolába járni szeptemberben. Tán miattuk köszönt előre Kálmán a házmegbízottnak. De lám. Hiába köszönt” – dörmögött magában távozóban.

Lefelé ballagva a Hunyadi János úton, megállt és elővette noteszét. Bejegyezte: „P. Kálmán, Tállya, Fejedelem dúlő 146.”

Egy másik lapra, melyen egymás alatt mindenki számára érthetetlen szavak követték egymást, beírta dr. Vermes sógornőjének címét: „Szirtes Vincéné, Rákospalota, Ibolya utca 52.”

Az igénytelen zsebnotezben ilyen bejegyzések voltak: „Bártfay Kata nm. képe, copf szekrényke jávorfa berakással 5000.

Székeket pótol!

Megint nem tudtam aludni az éjjel.

Mama gyöngyeit nem találom.

Június 2. A gazok!

Június 4. a becsüs jött, szerinte nm. Waldmüller.”

A „nm” rövidítés nagymamát jelentett.

„Madame, tout est perdu. 1487 állítólag hamis.

Vacsora a harmadik boszorkánnyal, kettesben. Untam.”

Aztán még egyéb, sokkal érthetlenebb bejegyzések is voltak Balázs Ákos, volt magyar királyi kormányfőtanácsos noteszében.

Lefelé sétálva a Hunyadi János úton, ezt mondta magában: *Louis Seize* – és átvilant gondolatain a XVI. Lajos stílusában készült kétajtós szekrénykének története: anyai ágon a Bártfay család örökölte és azé a Kata nagymamáé volt, a híres szépsé-

gé, akit Ábel nagyapa megcsalt egy párizsi énekesnővel; ő kapta nászajándékkul és arcképét Waldmüller festette meg, bár némelyek kétségbe vonják a kép hitelességét. Nagyanyját leánykorában ábrázolja a kép, mélyen kivágott piros ruhában, melynek anyaga egészen könnyű kelme; a festő ecsete finoman bánt a festékekkel és a vonalakkal, a test minden szépségét érzékeltetni tudta nemcsak Kata nagymama elefántcsontszínű vállán és keblén a ruhakivágásnál, hanem a habkönnyű piros ruha alatt is. A mosolya pedig ámulatra ragadta egyszer a múzeum képszakértőjét. A felületes szemlélő sohasem tudta megérteni, hogy ezt a gyönyörű teremtest megcsalhatta az ura. De ő elhatározta magában, hogy egyelőre egyiket sem fogja eladni. Sem a Waldmüller-képet, sem a copf szekrénykét. Hadd őrizték csak Rákospalotán az Ibolya utcában.

Lakásában, a Molnár utcában, már csak az volt, amit magával akart vinni az utazásra, vagy a házbeliekre akart bízni, talán Jármynéra is, aki a koffeinos csillapítószerért mindenképpen hálálkodni akart és arra az esetre, ha leányával együtt őket nem telepítenék ki, vállalt szőnyeget és függönyöket, tíz szarvasagancsot, könyvekkel telerakott két ládát is megőrzésre. Minden feltűnés nélkül naponta érkezett a ház elé egy kézikocsi és jött három ember, dr. Vermes emberei, akik egy-egy bútort lehoztak az emeletről és valahová diszkrétan elszállították, nem barátokhoz és nem is ismerősökhöz, hiszen az ilyenfajta ingóság nem mindenütt van biztonságban, hanem egyszerűbb emberekhez, akiket egy nappal előbb még nem is ismert, Szirtesnét sem ismerte Rákospalotán az Ibolya utcában. Épp így nem ismerte az egykori pápai nuncius volt házvezetőnőjének unokahúgát a józsefvárosi Liliom utcában és azt a Csávásné nevű derék asszonyságot sem, akit a nuncius volt házvezetőnője ajánlott teljes bizalommal: már ott van a lakásában a külső Thököly út egyik kis mellékutcájában a kitömött muflonfej és a faragott asztalka, amely Apafi fejedelem udvarából származott, legalábbis Balázs Ákos jól emlékezett arra a makacsságra, amellyel apja, a valóságos belső titkos tanácsos, váltig hangoztatta, hogy a Nyáry-örökség szétszátása körül hibák történtek, mert még feleségét illetve volna a két nagy gyantározott szekrényen kívül a diadém is, a fejedelmi bútorok közül csak a faragott asztalka jutott Rózának.

A régi és szép bútorok szeretetét apjától, az öreg Ákos kegyelmes úrtól örökölte, aki élete végén meghasonlott lelkű úr volt, mert Ferenc József valami miatt megneheztelt rá és ezt sohasem tudta kiheverni. Az abaúji kastélyból évekig ki sem mozdult és várta, hogy majdcsak üzennek érte, hiszen nélküle az ország ügyeit úgysem lehet intézni. Még érzékenyebb, de hidegszívű felesége, amennyire tőle telt, próbálta mozdulatlanságából kibillenteni, de mint az inkák híres „nehéz köve”, úgy a liberális Ákos kegyelmes úr is veszélyeztette környezetét: agyonüti azt, aki helyéből el akarja mozdítani. Így teltek el az évek, a két nagy gyantározott szekrényen kívül más szekrényeket nem hoztak a kastélyba, a diadém sem lett Rózáé, sőt lába kelt a sátoros mennyezetű nyoszolyának, a sátoztetőkön az összes festett angyalokkal.

Balázs Ákos, jegyzeteibe mélyedve, meg-megállt az utcán. Arra gondolt, hogy szerencsére Csávásné a külső Thököly út mellékutcájában megbízható asszony és vigyáz az Apafi-asztalkára, meg az ormós kelengyelládára is, amely szintén Bártfay Kata nagymamáé volt. Ezeknek az embereknek a becsületességében nem kételke-

dett. Biztos volt benne, egészen nyugodt, hogy dr. Vermes pontosan és lelkiismeretesen el fog számolni, hiszen ő mentette meg az ügyvédet 1944-ben a sárga csillagtól és az elhurcolástól. Igaz, hogy az egész csak egy telefonálásába került. „*Pohárszék (XVII. sz. vége?), ajtaja belül tolozáras. (Milyen vége lesz a XX. századnak?)*”

Aztán még ez a bejegyzés is volt a noteszben:

„*Fiókos almárium (két ajtó), 8 talán 9 ezer is. Radványira bízva.*”

Ide még bejegyezte és megállt közben: Radványi címét, mert hátha elfelejti falun.

„*Radványi, Alsó Erdősor utca 16.*”

„Vajon mi lesz az én címem egy hét múlva?” – kérdezte magában, csak úgy futólag.

Nem sietett, semmi sürgős dolga nem volt. Úgy döntött, hogy majd csak este viszi el vadászfegyverét ahhoz az asszonyhoz, akiben az összes közt mégis legjobban bízott: Bossányinéhez, aki a nunciushoz volt egykor a házvezetőnője és Adolf révén valamilyen atyafiságos gyöngédséggel viseltetett iránta, a jó családból való, de már a múltban elszegényedett öreg hölgyek patinás gyászával. Ezek még egy másik világban mentek tönkre, rendszerint könnyelmű férfiak oktalan költekezései miatt; néha egyetlen éjszaka egy kártyaveszteség pecsételte meg előre nemzedékek sorsát. Belga golyóspuskáját az ostrom alatt a kályhacsőben rejtette el, azóta könyvszekrényében őrizte a könyvek mögött, bőrtokban, majd Bossányiné vigyázni fog rá, gondolta. Aztán... aztán el lehet majd azt is adni, mint Bártfay Kata nagymama ormós kelengyeládáját.

De ért-e csakugyan bútorokhoz Radványi? Tudja-e egyáltalában, hogy mit ér egy városképes intarzia metszett lábú szekrényen? – ezen tűnődni, úgy érezte, már késő.

Leért a Lánchídhöz; innen látszott a Kioszk, ahol nem volt a nevezetes éjszaka óta, amikor elbúcsúzott Budapesttől.

A régi grófi paloták mozdulatlan ablakai alatt tovább ment a Margit-híd felé és leült egy padra az elvirágzó gesztenyefák árnyékában. Ott nézegette tovább noteszében a feljegyzéseket, néhol elkenődött, máshol olvasható tartalomjegyzékét azoknak a tárgyaknak, amelyekről most meg fog válni.

Nem minden bútor az abaújkéri kastélyból került a Molnár utcába. A készmárki könyvszekrény ügyes utánzatát az 1487-es hamis évszám bevésésével egy pesti régiségkereskedőnél vette, elég olcsón, pedig az utánzat maga legalább százötven éves volt. Akkor vásárolta, mikor Teréz miatt sebtében rendezte be a lakást; ötezer forintot már adtak volna érte.

„*Mária Terézia korabeli írószekrény 1750 (6000?)*

Rokokó ládácska Fertődről. Megbecsülendő.”

Összeráncolta szemöldökét és az írószekrény mellé odajegyezte:

„*Nem sietős.*”

Ez azt jelentette, hogy az írószekrénytől nem szívesen válik meg. Ennek fiókjait és asztalkáját szokta meg leginkább, ezeket használta legtöbbször, párbajpisztolyait is ebben tartotta. Az írószekrény a fertői ládácskával együtt még a lakásban volt, az elégetésre ítélt leveleket a fiókokban és a ládácskában tartotta sok régi egyéb írással, fakult fényképpel, meghívókkal, régi útlevelekkel és névjegyekkel együtt.

„*4 db Steindl-szék, 1 db intarziás diófa szekrény, 1 db nagy láda fülkagylós faragott dísszel.*”

Az utóbbit, a ládát, most kihúzta. Már napokkal ezelőtt elhatározta, hogy magával viszi. Ezért jegyezte be noteszébe:

„Székeket pótol!”

Igen, úgy találta, hogy a nagy, alacsony ládát jól be lehet zárni, sok minden befér, az összes cipő, és az új csizma is, amelyet a Havas utcában a múlt héten szerencsésen szerzett. Aztán van egy előnye: ketten, sőt hárman is ráülhetnek; székeket pótol.

Azt gondolta magában, hogy valahol kint a pusztaságban bőségesen elég lesz egy ágy, egy ócska asztal, az egyik bőr karosszék, egy ócska asztal a volt inasszobából, meg a kétajtós cseresznye ruhaszekrény, amely elég nagy; a Steindl-székekért nem kár ugyan, de nincs rájuk szükség, és ha egyáltalában lesznek látogatói, akkor azok leülhetnek a fülkagylós faragott ládára.

„Székeket pótol” – ismételte magában többször is.

Latolgatta magában: égessen-e el minden régi írást, minden emléket, Teréz leveleit is? De vajon kire bízhatná a rokokó ládácskát a sok irkafirkával, meg az írószekrényt, melynek fiókjai is tele vannak levelekkel?

Két-három régi szeretője jutott eszébe, a színésznő is, aki valaha Júlia volt a Nemzeti Színházban és ma a harmadik boszorkány a „Macbeth”-ben. Egy Lola nevű régi babájára is gondolt, aki akkor ment férjhez egy bankfiúhoz, mikor ő másodszor jött haza Mentonból, azaz később valamivel, mielőtt megtudta, hogy ő semmi szín alatt sem nőül meg másodszor. Azóta két gyereket szült, példás családanya, de talán még mindig őt szereti. Egyszer szerelmesen így sóhajtott: – „Ó, bárcsak valami baj érne egyszer, Ákos, hogy megmutathatnám, mennyire szeretlek! Például kigolyóznának egyszer a kaszinóból.” Tudta, hogy itt laknak a Krisztinában.

Elfintorította orrát és inkább úgy határozott, hogy tűzre vet minden írást és Bossányinéhoz fogja holnap elvitetni az írószekrényt és a rokokó ládácskát; nem látogatja meg sem Lolát, sem a harmadik boszorkányt. Nem kéri őket semmire. Hamvadjanak el csak a régi papírok: Teréz levelei, Bethlen miniszterelnök meghívója az inkei vadászatra, d'Abry ezredes névjegye és az a levél is, amelyben Valérián tizenöt évvel ezelőtt Mentonba hívta, ahol azon a csodálatos meleg őszön, novemberben, kivirágoztak a citromfák.

Esténként meghallgatta még az angol rádió híreit és tudomásul vette, hogy Phenjan szüntelen bombázása közben fogják őt kidobni a házból és lakásából.

Már egy hét telt el azóta, hogy elbúcsúzott Budapesttől, a második péntek éjszakát is felöltözve töltötte az angol karosszékben és még mindig nem történt semmi.

Kezdett most már soványodni, bajuszában fehér szálak jelentkeztek, epekövei gyötörték, kétszer-háromszor is meg kellett állnia a lépcsőn, mire felért ajtajához, az emeletre.

Volt ideje napközben, hogy a dolgokat aprólékosan megbeszélje dr. Vermessel és Radványival. A copf szekrényke árán össze is kaptak. Ő a maga érdes, türelmetlen módján ragaszkodott az ötezer forinthez, mintha a világon semmi egyéb nem volna fontos.

Volt ideje arra is, hogy az egyedüllét óráiban, amikor csak hűséges fekete spánielje volt mellette, ilyen kérdésekkel gyötörje magát:

Miért nem utazott el nyugatra akkor, amikor még lehetett? Miért nem hagyott itt idejében mindent, még a pohárszéket is, amely a XVII. század végéről való? Miért nem hagyta itt Bártfay Kata nagymama piros ruhás arcképét is? Miért nem hagyta veszni a fiókos almáriumot? Miért ragaszkodott annyi éven át az ormós kelengyeládához? Miért a kosfejű ereklyetartóhoz? Miért Cellini bronz agarához, amely csak silány másolat? Miért nem ő vitte ki de La Tour paraszt Szent Szűzét? Miért? És miért akkor utazott ő Mentonba, amikor egy hóbortos vénember tetemre hívta? Miért tizenöt éve? Miért nem öt éve?

A gyötrő kérdésekre rekedt köhögés volt a válasz. Éjszakánként, mikor maga elé meredve várta a pisztolyos levélhordót, egyre sápadtabban és soványabban ezt dörögte magában:

– Késő. Minden késő. Vége.

Időnként felpillantott a gyászkeretes régi metszetre, melyen királyi őse, Aba Sámuel haldoklott a ménfői csatatéren.

Irtózattal került el az udvart, ahová a házmesteri lakás ablakai nyíltak, mert a házmesterné népes rokonsága két éve az ő háztulajdonosi engedélye nélkül költözött be az egyik szobába. Megmondta ő akkor Fitainénak, hogy ez törvénytelen-ség, egy régi szabályrendeletre hivatkozva, amely már évek óta érvényét veszttette, mint az elpusztult Ritz. A házmesterné azóta sértődötten magasan hordta orrát és rendetlenül takarított nála fent a lakásban. Neheztelt a földszinten lakó szabómester is azért, mert nem nála dolgoztatott mostanában. Ő gyűlölte ezt az embert. Napközben gőgösen és hidegen fogadta a köszöntését. Megvetette, mert ő volt a házmegbízott.

De napok óta a házmesterné is, a házmegbízott is valamiképpen megváltozott. Élénkebbek lettek. Izgultak és udvariasak voltak, mintha sérelmeiket elfelejtették volna. Fitainé buzgón sürgött-forgott fent a lakásban; illedelmesen érdeklődött, nincs-e valamire szüksége.

– Köszönöm, Fitainé – mondta ugyanolyan hangon, mint tíz éve és húsz éve. – Nekem semmire sincs szükségem.

Hamarosan kiderült, észrevette, hogy az egész ház idegesen azt várja, mikor telepítik már ki őt.

Fél füllel hallotta, hogy Fitainé ezt mondja a házmegbízott szabómesternek:

– Pedig olyan jó ember volt a méltóságos úr. Csak éppen az embert kutyába se vette. De azért kár érte.

Így tudta meg a volt magyar királyi kormányfőtanácsos, hogy saját házában már múlt időben beszélnek róla.

Bár az egykori nuncius házvezetőnője összetett kézzel könyörgött neki, hogy ne tegye: mégis írt Nagyhalásziba Elemérnek, kondoleált neki. Emilnek is küldött lapot Hajdúdorogra, a volt államtitkárnak, aki nemrég még jó jelnek vette, mint a régi madárjósok, hogy az angolok nem adtak vízumot egy szovjet rendezőnek és egy kínai költőnek. Pedig Bossányiné még Szent Kristófra, az elutazók védőszentjére is hivatkozott, aki nem segít az eszteleneken és a megátalkodottakon. De hiába rimánkodott a derék asszony, ő nem rettent meg attól, hogy „felfigyelhetnek” rá és némi habozás után Pór Kálmánnak is küldött egy budai tájképet, képes leve-

lezőlapot, Tállyára, a Fejedelem dűlőre, köznapi, kopott üdvözetet. Megtudhatta belőle Kálmán, hogy ő még mindig Budapesten van, pedig neki előre köszön a házmegbízott.

– Ó, az én füstbe ment életem! – sóhajtott egy éjjel.

Önkéntelenül Széchenyi szavai voltak ezek, de nem gondolt rá, hogy aki valaha így jajdult fel, Akadémiát létesített és Lánchidat épített: a legnagyobb magyar. Ő viszont nem létesített semmit, nem épített semmit. De ettől függetlenül mégis: joga lett volna pesti lakásához.

Már a leveleket is elégette anélkül, hogy egyet is elolvasott volna közülük. Múltjának egész személtládáját elpusztította néhány óra alatt. Halott anyjának és apjának levelei is elhamvadtak. Csak néhány családi fénykép maradt meg és egy-két okmány, a többi közt kormányfőtanácsosi címének adományozásáról a kézirat. Minden egyéb ellángolt a kályhában.

Adolf, a spániel, morgott, vakkantott. Nem tetszett neki, hogy júniusban tűz lobog a kályhában.

Aztán az 1750-ből való Mária Terézia-írószekrényt is elvitték a fertődi rokokó ládácskával együtt a derék hölgyhöz, aki a pápai nuncius háztartását vezette akkoriban, mikor Adolf a világra jött és Hitler megtámadta a világot.

Másodnaponként a válságos éjszakákon egyre türelmetlenebbül várta az első csengetést a letarolt lakásban, ahol már nem állt ott több évtizedes megszokott helyén a XVII. századból való tolózáras pohárszék sem.

Szőnyegek és függönyök nélkül a lakás egyetlen ékessége a fülkagylós faragott ládán kívül a régi kép volt a falon: a menyasszony öltöztetése. A ménfői csataképet már elcsomagolta.

Széles aranyrámban, az öltözködő menyasszony feje fölött, az óra kifogástalanul verte a negyedórákat, kissé rekedt, ezüst hangon, s óránként zenélt. Ez is Kata nagymama világából való volt, mint a piros ruha és a szép elefántcsontszínű váll; a biedermeier ernyed, letűnt korából maradt meg ez az érzelmes kép, amely valaha álmodozásra készítette a Bártfay szüzeket, a nagyanyját is. Bizonyára sohasem álmodták ezek a boldogságra vágyó hajadonok, hogy Katának lesz egy fiú unokája, akinek a második csengetésre ott kell hagynia majd mindent, ami nemes őseinek hagyatékából még megmaradt. Maga a legkihívóbb időszerűtlenség volt a kép, a menyasszony öltöztetése, a halkán ketyegő órával.

Az angol karosszékekben ülve, az „arany pehely” kék füstjén át nézte az időszerűtlen képet és arra gondolt, hogy ma már csak vetkőztetik a menyasszonyokat, de vetkőztetnek másokat is.

Várta a kitelepítő végzést és nézte annak a jámbor polgárságnak emlékmaradványát, amely pusztító háborúk után nagyon szerény és takarékos tudott lenni, megelégedett aranyláncok és gyémánt ékszerek helyett emlékkönyvbe írt sorokkal és virágregékkel.

Tusakodva, töprengve és tépelődve, eltűnődött a koron, amely Marx Károly helyett Grillparzer szavára figyelt jámborul. Sóhajtván arra gondolt, hogy akkor még a politikai önképzés nem volt kötelesség és jeles férfiak lemondtak a világ birtoklásáról a családi idill kedvéért: egy ilyen menyasszonyért.

„Furulya és bútor jávorfából készült – füstölgött magában, félig szenderegve. – Nagyanyám Bártfay Kata volt. De nem a nagy tanítómester, hanem Ábel nagyapa imádott arcélét vágta ki fekete papírból, azt ragasztotta a falra.”

Megint péntek volt, olyan nap, amelytől különösen a babonások irtóztak.

A lámpa égett a pergamenternyő alatt és megvilágította a menyasszony öltöztetését a fakult arany keretben. Az óra halkán ketyegett. A szobában az ágyon és a karosszéken kívül már alig volt bútor.

Az angol bőrfotelben hátradőlve, kinyújtott lábakkal, felöltözve, barna házika-bátjában, frissen borotválkozva, félálomban hallotta az óra ketyegését és időnként felfigyelt az ezüsthangú negyedórákra és a csengő-bongó, zenélő órákra. Félálmában utazásról álmodott.

Megint vonaton ült és valaki azt mondta: – „*Der Gott ist ein Lokomotiv*” – és Tortonát hallotta megint: a vonat siet, robog valamerre, ahová egyszer hívta őt valaki. Hegyek, patakok és völgyek, mintha roppant fontos jelek volnának: lent valahol a tenger zúg és pálmák, mint óriás, zöld pókok, inognak a levegőben. A vonat ringatja és a rettenetes gőzmozdony üvöltve robog, ragadja valamerre tovább, ahol nem gond az Apafi-udvarból származott faragott asztalka és ingyen oda kell adni a fiókos almáriumot.

Odakint csengettek, Adolf, a spániel, fehér fogait vicsorítva, dühödten ugatott. Felriadva álmából, sietett ajtót nyitni. Az előszoba tükreben véletlenül megpillantotta saját magát. „Ejnye, de elnyűtt, sovány lett a képem!”

Rendőr állt a küszöbön.

5.

– Mit óhajt?

Elgyötörten, csendes hangon kérdezte.

A spániel őrjöngve ugatott és helyette is haragudott. Csillapítania kellett, neki akart ugrani az éjjeli háborgatónak.

A rendőr a kérdésre kihúzta magát. Tisztelgett. Sapkához emelt kézzel, a szolgálati szabályzat előírása szerint, s aztán felelt.

– Két végzést hoztam. Tessék szíves lenni és átvenni.

Nagyon tisztelettudó hangon beszélt.

– Ezt?

– Ez az egyik. Itt szíveskedjék, kérem szépen, aláírni. Itt, ni.

– Jöjjön be – mondta neki kurtán.

– Nem akarok, kérem, még jobban zavarogni. Idekint is lehet. Tessék csak...

– A lépcsőházban senkivel sem tárgyalok.

A fiatal rendőr vállat vont, annak jeléül, hogy ő ezt sem bánja, ő inkább csak jót akart.

Az ajtóban lekapta tányérsapkáját, tudva, hogy ez az illem, otthon valahol a falujában egyszer erre megtanították, Vecsésen vagy Dunaharaszti-ban, és még nem felejtette el, vagy valami más okból eszébe jutott. Illedelmes léptekkel ment be a lakás-

ba, az ajtót nyitva hagyta maga mögött. Az ajtóval szemben a falon még ott volt egy szarvasagancs; azt nézte.

Balázs Ákos, volt magyar királyi kormányfőtanácsos, egy pillantást vetett ki a folyosóra, a homályos lépcsőházra, ahol halványan égett a lámpa. Arcokat pillantott meg, házbeli sápadt fintorokat és tovalebbenő alakokat, mintha kísértetek járnának a házban vagy az utolsó ítéletből tartanának főpróbát a Molnár utcában és Michelangelo híres képének jelenetei elevenednének meg. Árnyak libegtek és leskelődtek a rendőr mögött lenge éjszakai öltözékben és olyan ábrázattal, amelyet néhány órai alvás után féloldalt kissé már megnyúzott a forró párna és elcsigázott a kurta álom, de felriadtak, kiugrottak a meleg ágyból és most iszonyattal szemlélnek valamit; többnyire asszonyok rejtőztek ott, vagy osontak hátrább, borzas fejfel, elkenődött vonásokkal, összebújva; lesték, vajon mi fog történni; a szemük fehérje nagyobb volt, mint máskor és szemgolyójuk félig kifordult. De most meglátták Balázs méltóságos úr, a háziúr komor alakját, megriadtak tőle és hátrább lapultak, visszahúzódtak, szüntelen hullámzásban voltak, mintha valami titkos dolgon érte volna őket tetten. Ott volt köztük Fitainé, meg az ura, a házmester és az egész lenézett rokonság; a zord szabómester is kimászott ágyából és nem restellte, hogy a földszintről feljebb jöjjön, és a lépcsőről figyelje az eseményt, amely némiképpen az ő házmegbízotti illetékességébe is vág, hiszen hivatalos aktus. A szomszéd lakásban Jármyné épp most ájult el rémületében, hogy hozzájuk is be fog csengetni a rendőr. De szalmaszöke leánya ott állt, kinyújtott kezét mozdulatlanul tartotta a levegőben, mintha kérne valamit, koffeinos port talán, de szót sem szólt, mint a bibliai sóbálvány vagy az ismert görög amforán az egyik lány a kútnál, olyan meredten állt és nézte a messzi útra készülő Balázs méltóságos urat Jármyné leánya sárga pongyolában.

A volt kormányfőtanácsos becsukta a lakásajtót és az előszobában szembenézett a rendőrlegénnyel.

Tekintetével tetőtől talpig végigmérte a pisztolyos éjszakai levélhordót, aki az új rendőrség kék egyenruháját viselte. Felháborodással és gyűlölettel nézte, de némi meglepetéssel is, hogy tányérsapkáját az előszobában leveszi: pirospozsgás, egészséges fiatal legény, homlokán fehér vonal jelzi a sapka helyét, szőke bajuszkája alig pelyhedzik; nagy, vörös kezében iratokat és valamilyen nyilvántartási könyvet tart ügyetlenül; a fedelét arra használja, hogy a papírlap alá tegye, amelyet alá akar írni vele: kerüli tekintetét és láthatóan nem szívesen csengetett be ide éjjel; minden mozdulata ügyefogyott, mentegetődző. Hidegen nézte, a maga dölyfös és hideg távlatából. A rendőr és a helyzet fölé akart kerekedni fagyos és erőltetetten nyugodt szemlélődésével.

„No, nézd csak – mondta magában, kellő fölénnel. – Revolverének bőrtokját babrálja és nem is tudja. Ő van zavarban, nem én. Durvák, vörösek az ujjai. De idegesek. Pedig nem kell itt neked, fiam, zongorázni.”

– Ez itt az egyik. Tessék. Fogja. Ez az. Itt van. Ez a magáé. – Nem hívta beljebb, átvette az iratot, a végzést. Tudta, hogy saját végzetét veszi át.

Egyelőre csak a címzést olvasta el: „Balázs Ákos magyar királyi kormányfőtanácsosnak.” Nem hitt a szemének: ezek leírják, hogy „magyar királyi”? Kétszer is megnézte, elképedve.

– Itten tessék szíves lenni és aláírni. A teljes nevet. Olvashatóan. A kézbesítés napját is. A mai napot. Itten, ni.

– Június 22. Annyi van?

– Az van, kérem szépen. Június 22-e. Ámbátor igazán már szombat van. De nem baj. Azért tessék csak huszonkettőt írni. Mindegy. A fontos, hogy át tetszett venni.

Aláírta.

– Itt a másik is. Erről pedig itten tessék az átvételi elismervényt aláírni. Itten, ni. Úgyla. Nagyon szépen köszönöm.

A fiatal, szőke rendőrnek fokhagymaszaga volt.

A második végzés címzésében is feltűnően ott volt: *„magyar királyi kormányfőtanácsos”*.

Külön felháborította az idejét múlta cím. Balázs Ábris dédunokája valóban soha nem adott semmiféle tanácsot az elmúlt idők kormányainak, legfeljebb tarokkozás közben a kaszinóban Kunó grófnak, a kultuszminiszternek vagy Forster Nácinak, a „főpecsétörnek”. Egyszer Jablonkay Tihamérnak, az óvatos külügyminiszternek és nagy hírű diplomatának azt tanácsolta, hogy kösse csak egész nyugodtan csokorra a cipőzsinórját és a madzag végét hagyja lógni, ne erőltesse be a cipő torkába, mert az kényelmetlen. De nem azért hörgött most a felháborodástól, mert a cím a múltban csak üres dísz volt: ezért hívta őt méltóságos úrnak a Kioszkban Józsi, a pincér, ezért szólította Balázs méltóságos úrnak Jármyné leánya, a házbeliek némelyike, mint Fitainé is, ezért emlegette őt méltóságos úrként és ő sohasem tiltakozott ellene, mint Pór Kálmán a madarászhalóval. A volt magyar királyi kormányfőtanácsos azért sápadt bele a címzésbe, mert felismerte benne a halálos gúnyolódót.

A rendőr türelmesen várt. Észrevette zöldessárga hullaszínét az arcának, de sejtelve sem volt róla, hogy a kormányfőtanácsosi cím izgatta fel ennyire. Irományait rakosgatta, a nyilvántartási könyvet gumiszalaggal összekötötte.

– Hát akkor rendben is volnánk – mondta sóhajtva hozzá, mintha örülne, hogy túlesett a nehéz munkán.

A címzett, kezében a két végzéssel, melyek most már kétségtelenül megérkeztek és letagadhatatlanul a birtokában vannak, sűrű gyűlölettel nézett a rendőrré, aki még mindig ott állt, mintha szégyellné magát, de úgy látszott, hogy van még valami mondanivalója.

– Akar még valamit? – kérdezte nyersen.

– Csak azt kívánom mondani, kérem szépen, hogy tessék szépen mindent összehesomagolni. Biztos vannak, akik segítenek a házban. Lehet vinni ötszáz kilóig. De ne többet. Mert csak elvész, kellemetlenség származhat belőle.

– Ötszáz kiló?

– Az öt mázsa.

– Jó.

– Én tudom, hogy nem jó – mondta a rendőr, sapkáját kezében forgatva. – Én tudom... én...

– Elég! A véleménye nem érdekel.

A rendőrlegény lehorgasztott fejjel állt még egy kis ideig. Habozott, mondja-e mégis, amit mondani akart. Inkább lenyelte. Hirtelen kihúzta magát, egyenesen

a szemébe nézett. Megváltozott, hivatalos hangon szólalt meg. – Holnap éjjel legyen kész. Éjfélkor, legkésőbb egy órakor, jön a kocsí.

– Holnap éjfélkor?

– Akkor. Még van ideje csomagolni, a bútorokat elhelyezni. És én azt mondom...

– Jól van már. Értettem. Mindent megértettem! – ezt már kiáltotta.

Szúrást érzett a szívében és lejjebb, az epéje táján is. Inkább epéjére gyanakodott.

„Jaj, ezek a kövecskék!” – nyögött magában, elleplezve fájdalmát a rendőr előtt, s arra gondolt, hogy mennyivel jobb dolguk van a tevéknek és a galamboknak.

– Szabadság! – köszönt a rendőr és feszesen tisztelgett. Aztán az ajtóban megállt még és csendes hangon visszaszólt: – Reám ne tessék haragudni.

Elment. Az előszobaajtó becsapódott mögötte.

Balázs Ákos, volt magyar királyi kormányfőtanácsos, egy ideig ott maradt még az előszobában az ajtónál. Hallgatta a vasalt rendőrcsizma kopogását a kőlépcsőn, amint lefelé ment. Nehézkes léptei egyre távolodtak, halkultak. Aztán hallotta, hogy nyílik és csukódik odalent a kapu, majd a begyújtott motor beleordított az éjszakába, a csendes Molnár utcába, s egy siető gépjármű elrobogott.

Mindezt az előszoba ajtajához hajolva, csendben és moccanás nélkül hallgatta végig. Ugyanúgy hallgatódzott ott, mint valaha, harminc év előtt, mikor könnyű női cipellők siető távozását figyelte. Azok a távozások mindig izgalmasak voltak, mert szenvedélyes búcsúcsókjaikban mindig benne reszketett a kétséges viszontlás aggodalma és Teréz külön még emiatt is mindig halálosan izgatott volt, hátha megpillantja valaki, amikor a házból kions; titkos találkáikat a leleplezés veszélye fenyegette attól a szempillantástól fogva, mikor a kis cipők kiléptek a kapun a Molnár utcára, s ő mindig szívdobogva megvárta, míg a könnyű léptek belevesztek az utca morájába. Még aztán is ott maradt az ajtónál, hallgatódzva és már semmit sem hallott, mégis boldogan lesett, szájában a szerelmes csókok ízével, olyan vidáman, mint a gazda dús gyümölcsszüretkor a Bódva völgyében Abaújban.

Úgy hallgatódzott ott most is. De szíve most gyűlölettel és haraggal volt tele.

Valaki kurtán csengetett. Ajtót nyitott.

– Jaj, hála istennek! Csakhogy elment! Hozzánk nem jött be...! Hanem szegény, szegény Balázs méltóságos úr...

Jármyné szalmaszőke leánya volt. Alig tudta kituszkolni a lakásból.

Még be sem zárta újra az ajtót. Fitainé jött, a házmesterné. Bokáig érő, gyűrött hálóinge kilógott felöltője alól, borzas volt, sírt, szipogott.

– Segíthetek valamit, tessék mondani? Akár le sem fekszünk már, jön a sógor-ném is, segítünk, ha kell, a méltóságos úrnak. Én nem félek. Én akárkinek megmondom ezen a bűdös világon, hogy ez nem igazság. Tetszik érteni? Ez nem igazság.

Az utolsó szavakat már óvatosan, suttogva rebegte, úgyhogy alig lehetett hallani.

1951. június 23-án kora hajnalban Fitainé nevű házmesterné ajkáról zümmögve és leheletszerűen hangzott el az igazság szerény szava, mintegy igényként és vágyként: a szó, melynek tisztületét az ember évezredek óta az egyetlen illő magatartásnak tartja. Kétségbe merte vonni, hogy az, aminek az imént tanúja volt, megfelelt volna az igazság követelményeinek. Együgyűségében sehogy sem értette, miképpen lehetséges, amit saját szemével látott: éjjel becsönget a házba egy rendőr és hatósági

végzést hoz egy embernek, akinek – igaz, hogy dölyfös és kutyába sem vesz másokat, de harminc éve itt lakik, soha nem lopott, nem ártott senkinek, adóját a ház után is mindig megfizette és az ostrom után némiképpen tataroztatott is – huszonnégy óra leforgása alatt itt kell hagynia a lakását, elherdálni mindenét. Már hetek óta múlt időben beszélt a volt magyar királyi kormány főtanácsosáról, de most mégis felháborodott, alig hitt a szemének. Igazságérzetét feldúlta a tárgyak várható szétszóródása, hiszen aligha volt még Budapesten valaki, aki elszántabban ragaszkodott volna saját holmijaihoz, mint ő, s akár meg is tudta volna ölni azt, aki tárgyainak rendjét kívülről meg merte volna bolygatni.

– Ez nem igazság, nem igazság – megtagadva az igazságot a látottaktól, ezt újra mondta olyan halkán, mint a légyzümmögés, sírástól dagadt orral.

De lázadó rebegését mások is hallották, összegyűltek mögötte a ház összes kósza árnyai, a rokonság és az ura is, aki napközben Csepelre jár ki dolgozni, a házmegbízott szabómester a feleségével és a négy gyerekkel, Jármyné szalmaszőke leánya és egy idegen kisfiú is, aki Monorról jött két napja Fitaiékhoz látogatóba, mindazok, akik az ő komor pillantásától a rendőr érkezésekor elrebbentek és most visszasompolyogtak ajtaja elé halálos csendben hallgatva Fitainé suttogását, amely kétségbe vonta, hogy a látottak békében megférhetnének az igazsággal. Senki sem mondott ellent neki. Láthatóan ugyanazon a véleményen voltak, mint ő; az igazságot ugyanúgy értelmezték. Soha Fitainét ilyen halkán szitkozódni nem hallották még.

Rekedt, mély hang, a férj aggódó, józanabb szava hallatszott a lépcsőházból, komoran és figyelmeztetően.

– Elég volt már, Sára.

Sára pedig hirtelen engedelmesen elhallgatott.

A volt magyar királyi kormányfőtanácsos elfordult a bámész tekintetektől és kezében a két végzéssel bezárta maga mögött az ajtót. Bizonyos tekintetben más emberként ment vissza a középső szobába, mintha az elmúlt hetek még csontjaiban a velőt is megaszalták volna és most ennek hirtelen vége van csak azért, hogy kezdjön valami új.

Visszaült a bőr karosszékre; Adolf, a fekete spániel, a lába elé heveredett. A menyasszony öltöztetése fölött az arany keretben most is szelíden ketyegett Bártfay Kata nagymama órája.

Bizonyosfajta megkönnyebbüléssel tartotta kezében a két rendőrhatósági végzést. Nem sietett az olvasással. A lényegét tudta már: holnap éjfél után el kell utaznia. Úgy gondolta, ráér, hogy elviselje a végzésekben rejtőző gúnycsapásokat. A halálos bizonytalanság elmúlását bizonyos mértékben élvezte is, mint a gennyes daganat kifakadását.

Gondolatain egy bizonyosság uralkodott: van még egy egész napja. Kósza tépelődéseiben fontos szerepet játszott ez. Vallási liberalizmusában hajlott néha arra, hogy elképzelje magát különböző személyekben a föld narancs-alakjának kiformálódása óta. A maga epés, gúnyolódó módján most azt mondta magában, hogy összes elképzelhető életeiben ilyen jó dolga nem volt még, mint most, sem üzbég kán, sem indiai rabszolgakereskedő korában. Huszonnégy órát még szabad emberként tölthet Budapesten saját házában és saját lakásában, melyet lekopasztott már, hiszen

alig maradt bútor a szobában és nincs már itt sem a Steindl-szekrény diófából, sem a *Louis Seize* copf szekrényke jávorfa berakással – de ez a lakás így is, félig üresen és letarolva, még mindig az övé. Egy teljes napig még szabad lesz. Azt teheti még, amit akar. Oda mehet, ahová jólesik. Akár ki is rándulhat hajón Nagymarosra, megnézheti Visegrádon Salamon csonka tornyát. Mindez még szabad. Ha éppen úgy kívánja, kimehet délután az ügetőversenyre. Vagy sétálhat a Svábhegyen, melyet az új rendszerben Szabadság-heggynek neveztek el. A Szabadság-hegyen még szabad lehet. Átsétálhatna a János-hegyre is. Uzsonnázhatna a kilátó-torony alatt. Az is szabad. Még nem kell hozzá rendőrhatalósági engedély. Hegyeket úgysem fog már látni soha életében. Még magyar hegyeket sem.

Kata nagymama ezüsthangú órájára nézett. Fél három volt. Nemsokára hajnaldik. Lefeküdni nem érdemes, gondolta. Majd alhat eleget az úton. Meg ott valahol, ahová utazik. Ez lesz a „kék utazás”.

„Ma még szabad ember vagyok” – mélázott magában.

Kiszámította, hogy huszonnégy és fél szabad órája van még, mikor senki sem parancsol neki, senki sem törődik vele, hol van, senki sem kéri számon, hogy mit csinál. Elmehet akár színházba is. Vagy az Operaházba. Kimehetne a Duna uszodába is, kezdte újra. Vagy a margitszigeti strandra, egy kis búcsúlubickolásra. Elvegyülhetne az emberek közt; a színes női trikók, selyem fügefalevelek tarka környezetében senki sem tudná, hogy holnaptól kezdve ő már nem áztathatja a Dunában és nem teheti be a Szigetre a lábát és Arany János tölgyfái alá sem ülhet le többet. Mindenféle pótolhatatlan veszteség érheti holnap, ha nem fog jól gazdálkodni az idővel.

Aztán mégis feltette vastag csontkeretes olvasószemüvegét és belepillantott az első végzésbe. A végét látta meg először. Fellebbezni lehet, állapította meg magában gyanakvással.

„Hanyagoljam el a szigeti tölgyeket a fellebbezés miatt?” – kérdezte magában, keserves gúnnal.

Látta képzeletben, ahogy plakátokról és újságképekről a távolból ismerte, a halálos gúnyolódót, amint joviális kerek arca nevet rá, és biztatja: nosza, rajta!, tessék fellebbezni!, joga van hozzá!, megengedjük! De ő rögtön tudta, hogy semmi reménye sincs.

„Ugyan mit mondhatnék én azoknak, akiknek a szíve semmi mástól nem szorul össze, csak attól, ha a tervvel szemben lemaradás van? Aba Sámuel szelleme! Most segíts! Vajon miféle agyafúrt indokolás vehetné fel a versenyt azokkal a kegyetlen érdekekkel, amelyek szüntelenül azt követelik, hogy több legyen a martinacél és kevesebb az olyan belső ellenség, amilyen én vagyok?”

Rövid tűnődés után belátta, hogy ő semmiféle megértésre nem számíthatna azoknál, akik megingathatatlan hittel azt vallják, hogy neki az ő tervteljesítésük érdekében el kell pusztulnia a magyar pusztaságban. Elhatározta, hogy semmi szín alatt nem fog fellebbezni.

Figyelmesen elolvasta az első végzést. Hidegen megállapította, hogy Budapest főkapitányának nevében olyan törvényre való hivatkozással, melyet még a régi országgyűlés szavazott meg csavargók, rovott múltúak és közveszélyes munkakerülők ellen: őt örökre kitiltják Budapest területéről.

„Örökre” – a kurta kis szón eltűnődött. A földi örökkévalóság szerint örökre, mondta magában és az „arany hely” angol kék füstjében elképzelt egy másik örökkévalóságot, egy óriás, hideg semmit, ami mindent befogad: a címmel együtt annak a földi árnyékát is, aki ezt a kitiltó végzést küldte.

Bármennyire igyekezett is megőrizni nyugalma, a tény, hogy egy régi törvénybe skatulyázzák be csirkefogóként és mint valami útonállót, úgy tiltják ki Budapestről: mérhetetlenül felizgatta.

Krákogott, köhögött, nyögött az erős dohányosok hangján, rekedten. Tudomásul kellett vennie, hogy az ország őt rovott múltú, közveszélyes munkakerülőként kezeli. A gúnycsapásra saját gúnycsapásai elalélta.

Elhűlten ismételte magában, felugorva a karosszékből:

„Csavargó vagyok. Betörő vagyok. Tolvaj, kasszafúró, gézengúz vagyok. Söpredék vagyok. Kineveztek söpredéknek és úgy is fognak bánni velem.”

Jó időbe telt, amíg némiképpen összeszedte magát. Visszaült a menyasszony öltöztetése alá. Elolvasta a másik végzést is.

Ebből azt tudta meg, hogy kényszerlakhelyet jelöltek ki számára. A község területét rendőrhatalom engedély nélkül nem szabad majd elhagynia. Ezentúl ott kell laknia, távol minden barátjától és ismerősétől, és senki sem fogja kérdezni, hogy miből. Ott, abban a faluban, Tiszapócsra.

Megtudta, hogy Tiszapócsra deportálják. Ott kell eztán élnie. A vonat Tiszapócsra fogja vinni, oda fog utazni. Tiszapócsra.

Megkövült arccal hátradőlt a karosszékekben és emlékeinek tépett fátyolán át homályosan látott valamit, ami ismerős.

– Tiszapócs, Tiszapócs – motyogta és tudta, hogy valahol arra van, Borsoddal szemben, Szabolcsban, a Tisza bal partján, a folyó régi medrében, homokdombokon, Tiszadada és Tiszaeszlár közelében, nem messze a Tisza-hídtól, amelyen át Hortobágy felől Miskolcra lehet utazni kocsival, de a vasúti híd Tiszafürednél van. Nincs messze tőle Cserepuszta.

Régen járt arra. A szomszédban van Tiszagyulavára, ahol egyszer vendége volt a történelmi nevezetességű Gyula gróf unokaöccsének; ő örökölte a kis kastélyt, melyet két tornya miatt várnak nevezett el a nép. Most jól emlékezett arra a napra, amikor őszi vadlibavadászat után a társaság asztalhoz ült. Tiszai halpaprikás volt, olyan recept szerint, ahogy öreg tiszai halászok főzik bognácsban; csípős, ízes, felejthetetlen. A gyomornak is vannak emlékei, nem csak a szívnek. Volt az ő életében nyúlgerinc vörös borral és omlett Katalin-módra, s most is tudta, hol, mikor és kivel. Így volt valaha ez a tiszai halpaprikás is, a várkastélynak nevezett grófi lakban Tiszagyulavárán. Vidám vadásznapi volt. Ő három gégeludat lőtt, a Hortobágy felől húztak ismeretlen déli hazájuk felé, lilába játszó rózsaszín csőrük volt, fiatalon hullottak el. Akkor járt arra, néhány évvel a második világháború kitörése előtt, akkor, mikor másodszor jött haza Mentonból és esze ágában sem volt, hogy megnősüljön, pedig biztatták, Széchy Borbála unokahúgát ajánlgatták, akinek párbajban esett el a vőlegénye és akkor vigasztalásra szorult. Ő is ott volt a vadászatban, kora hajnaltól kitartott a férfiak mellett és csónakba szállt a Tiszán: a vőlegény nélkül maradt, hallgatag grófkisasszony. A keresztnévére már nem emlékezett, csak sápadt arcának

álmos szomorúságára, melyet úgy viselt, mint mélyen kivágott, fekete gyászruháját, s akkor sem nevetett, mikor a nehéz hegyaljai bortól már mindenki vidám volt, Nándi bácsi borsos anekdotákat mesélt a háziasszony jobbán és özvegy Széchy Borbálának nagy keble rengett a nevetéstől. Vajon élnek-e valahol? – tűnődött magában. Vajon őket is kitelepítették?

Ő Terézt gyászolta akkor, és legszívesebben már az éjjel megszökött volna kocsiján Tiszagyulaváráról. Semmi kedve nem volt hozzá, hogy másnap, vasárnap, a társasággal együtt átmenjen Tiszapócsra, ahol Nándi bácsi azokért az elévülhetetlen érdemekért, amelyeket a község és a környék felvirágoztatása körül szerzett, a nyíregyházi díszpolgárság mellé át fogja venni a tiszapócsi emléklakettet is. Éjfélleg tarokkoztak és bridzseztek. Közben a Tisza-szabályozásról is szó esett, az átvágásról, amely ezen a tájon egyenes vonalban szelte át a folyó kacsaringóit, meg arról, hogy mi mindent kellene még a Tiszával csinálni, csatornákról, melyeknek építésére nincs pénz, pedig a tervek ott porosodnak a minisztériumban. Beszélgettek a jövőről is. Nándi bácsi a sziktelenítés mestere volt, és a digózásra esküdött. Csak épp azt nem sejtette senki, gondolta most összetörten, hogy ki fog törni a második világháború, Nándi bácsit cserben fogják hagyni hű parasztjai, őt pedig notórius zsebmetszőként kitiltják Budapestről, és kényszerlakhelyül épp Tiszapócsot jelölik ki.

Másnap reggel az egész vadásztársaság ott volt Tiszapócscon, a kettős tornyú templomban misén. A szentélyben térdeplő özvegy menyasszonynak olyan elgyötört volt az arca, mintha egyedül ő látta volna akkor az iszonyú jövőt, amely az egész vadásztársaságra leskelődött. A volt magyar királyi kormányfőtanácsos most mindezt újra átélte gondolatban és jól emlékezett a kövér esperes-plébánosra, aki atyai gondosságát kiterjesztette a templommal szemben lévő szürke, emeletes épületre, a Szent Vince-rend fehér elefántfülű apácáinak zárdájára is. Az ünnepség a templom előtt a téren folyt le, ott nyújtották át Nándi bácsinak a járási székhely hálájának zálogát, az emléklakettet. Homályosan rémlett most, hogy minden ott van a templomtéren, a községháza, a templom mögött a plébánia, sárga kőkerítéssel körülvéve és nemcsak az irgalmas nővérek zárdája, hanem a járásbíróság is, aztán odébb az iskola és a „*Magyar Király*” vendéglő, ahol jó ebédet ettek. Nándi bácsinak az volt az érdeme, hogy a katolikus iskolát újjáépíttette, főképpen pedig Tiszapócsot járási székhellyé tette.

Mint tépett zászló a messze távolban, a szélben, ott lobogott előtte az aranysárga angol dohány édeskés kék füstjében a régi ünnep képe: a községi képviselőtestület csizmás, fekete parasztjai mérsékelten éljenezik az elévülhetetlen érdemek birtoкосát, Nándi bácsit, aki az emelvényen szónokol és artézi kutat, fürdőt és kórházat ígér Tiszapócsnak.

„Ígéreteidből vajon mit váltottál be, Nándi?” – füstölgött magában Balázs Ábris dédunokája és úgy gondolta, a kérdés őt most személyesen, közvetlen közletről érdekli, hiszen ettől függ, milyen vizet fog ő inni Tiszapócscon, meg tud-e fürödni majd kádban, és van-e kórház, ahová befeküdhet, ha az epehólyagja repedni kezd.

Próbált részletekre is pontosabban emlékezni, utcákra, házakra, emberekre, az országútra is, amerre egyedül hajtott haza, Budapestre kocsiján, Borsod felé Muhin és Ónodon keresztül. Emlékezett, hogy a hídról látszik a Tokaj-hegy süvege, s eszébe jutott, hogy arrafelé van Tállya, a Fejedelem dűlő és Pór Kálmán. Tiszapócs a hídtól

északkeletre fekszik, ott, ahol a szikes, terméketlen sivatag kezdődik, mellyel sem az egri káptalan, sem Nándi bácsi, sem a történelmi nevezetességű Gyula gróf unokaöccse nem tudott semmit sem kezdeni; nyáron a szöcskék legelésznek rajta és birkák ott hagyják fekete ganéjukat, melyet belepnek az éhes legyek; télen minden elmerül az agyagos sárban. Ennek a terméketlen és kietlen pusztának a szélén van Tiszapócs; a mai Tisza-medertől messzire elkerült, tán hat-hét kilométerre is, mert ily óriásiak voltak a régi Tisza kanyarjai. Azóta, hogy a régi medret átvágták és a védőgátakat megépítették, egyre terjeszkedett Tiszapócs. Emlékezetében már világosan látta a dimbes-dombos utcákat és a kiszáradt régi mederben, a mélyben épült apró viskók sorát.

Borzadva gondolt ezekre az utcákra, de még jobban iszonyodott Tiszapócs környékétől: attól, ami délebbre van a sivatagban, Cserepespusztán. Ott próbálkozott ő valaha a rizstermeléssel.

A két végzést szorongatva ujjai közt, szembetalálkozott üres és elrontott életének nagy kudarcával: a rizzsel. Élete sikertelenségének mintegy jelképe lett a rizs, csak szépségtapaszt volt rá a kormányfőtanácsosi cím. Sok pénze ráment, elúszott. Cserepespusztát azóta is úgy elkerülte, mint az úrt a pesti Duna-parton: a porrá égett Ritz helyét. Sápadtan meredt maga elé és emlegette magában a rizst és Cserepest, elhibázott életét és az elhibázott öntözési terveket.

Megbénította a gondolat, hogy neki holnap oda kell utaznia. Öregségére ott fog lakni, ott fog meghalni: Tiszapócs, Cserepespuszta közelében. Tisztában volt vele, hogy a vak sors vagy a kopasz gúnyolódó ennél kegyetlenebb büntetést nem is eszelhetett volna ki számára.

A karosszékből összegörnyedve nézegette a két végzést, hol az egyiket, hol a másikat. Alig észrevehetően szürkülő feje búbját az ernyős lámpa világította meg, de a félig nyitott ablakon már beszűrődött a reggel hideg fénye is, melynél zöld és szürke volt az arca.

Ismételte magában a mondatfoszlányokat, amelyek életében kísérték. Először Józsi pincér szavait: „A méltóságos úr is kibírja.” Aztán: „*Nur ruhig sein, signore.*” Gyászos tűnődése közben eszébe jutott egy régi francia vers, mely utazásról szól. Már csak ennyire emlékezett: „*Luxe, calme et volupté*” – egy ópiumszívó költő szavai, aki valaha megálmodott egy gyönyörű utazást.

– Jöjj Tiszapócsra – mondta hangosan, aztán franciául szól: – „*Invitation au voyage.*”

Ez volt a vers címe. Adolf felkapta fekete fejét. Azt hitte, hogy a gazdája hozzá szól.

Teltek a negyedórák.

A szobában egyre világosabb lett, de az ernyős lámpa a bőr karosszék mellett még mindig égett és megvilágította a volt abaújkéri földbirtokos arcélét és kezében a hivatalos végzést, amely Tiszapócsra invitálta.

Bártfay Kata nagymama órája a menyasszony öltöztetését ábrázoló biedermeier kép ernyedte arany keretében sürgetve jelezte az idő múlását, de őt nem serkentette tettekre.

Sokáig ült még és gondolkozott mindenféléről ugyanúgy, mint egyszer, tizenöt éve, mikor egy különös levelet kapott: „*Vasárnap este 9 órákor várom. Villa aux trois chats.*”

Menjen-e, ne menjen-e, utazzon-e Mentonba? – tizenöt éve azon gondolkozott, töprengett, a levelet szorongatva, amelynek aláírása épp olyan olvashatatlan volt, mint ezé a két rendőrhatalósági végzése. Most a deportáló paranccsal kezében, tudta, hogy habozásnak, ingadozásnak nincs helye, mert el kell utaznia Tiszapócsra. Biztos volt benne, hogy ez az utazás nem hozhat számára semmi jót. Szörnyű lesz. Tiszapócs maga a pokol lesz.

Eszébe jutott az is, hogy ugyancsak tizenöt éve, mikor a betegség és Teréz halálának híre leverte lábáról, valaki azt ajánlotta neki, hogy menjen Mentonba, ott meg fog gyógyulni.

„Mentont ajánlanám” – ismételte gondolatban a rég elhangzott szavakat.

A reggeli csendben, mikor odalent még alig mozgott az utca és itt a házban még mélyen aludtak a felizgatott lakók, őt rémkép gyötörte. Tudta, hogy érzékeinek kába játéka, merő képzelődés, de mégis: úgy rémlett, mintha valaki följe hajolna, mint tizenöt éve. Meg is ismerte a plakátokról és újságképekről jól ismert „gonosz gúnyolódót”. Láta sápadt, kerek arcát, hallani vélte gúnyos nevetését: igen, most megint följe hajol és mond valamit, de a hang inkább az ő fülkagylóinak zsibbadása, felizgatott dobhártyájának csalóka rezgése, valamilyen hangtani káprázat, semmint emberi szó és ez a hangtalan hang mégis ezt mondja neki:

– Tiszapócsot ajánlanám...

De lehet, hogy ő maga beszélt.

A harsány nevetés, amelyre felriadt és a karosszékből felugrott, az már bizonyosan saját hangja volt.

Évek óta most nevetett először.

Adolf, a spániel ugatott.

Borzadva szorította tenyerébe homlokát és elviselte a gúnycsapást, hogy Tiszapócsot ajánlják neki, a rettenetes Tiszapócsot, a Tisza holt medrében épült piszkos falut, a birkaganéjos sivatagot, nyáron a legyeket és a szúnyogokat, télen a hideg viskóban az éhes egereket, a port, a szemetet, a cserepesi kísérleti telepet, Nándi bácsi hűtlen parasztjait, a balga hiedelmet, hogy ott élni lehet.

„Utazni kell” – mondta magában és visszarogyott a karosszékebe.

– Tiszapócs! – nyögte elgyötörten.

Feje félrebillent és az angol fotel karjára hanyatlott. Még hallotta az ezüsthangú negyedórát, aztán visszasüllyedt az álomba, melyből a szöke rendőrlegény: az első csengetés ébresztette fel. Olyan szerencsés volt, hogy megint ott ült ugyanazon a vonaton, melyet a rettenetes gőzmozdony üvöltve ragad magával és a vonatablakon át a táj fénylő és ismerős: Tiszapócs hívja, mint egy francia vers, hívogatja a rettenetes sivatag és a holt Tisza-meder fölött valamilyen nyugalom és rend, amelyben összes bútorait becsületesen őrzik jószívű angyalok, az alacsony és mélyülésű Steindl-székeket, Ábris dédapa sakasztalát, a késmárki könyvszekrény másolatát, a faragott Apafi-asztalkát, a XVII. század végéről származó pohárszéket, a fiókos almáriumot, és vigyáznak Kata nagymama piros ruhás képére, a jávorfa berakású copf szekrénykére, amely *Louis Seize* és a fertődi rokokó ládácskára, minden drága bútorra, melyet neki csiszolt az idő sima fényű zománca; a távoli gémeskutak szomszjas pálmákhoz hasonlítanak, és dr. Vermessel nem kell vitázni többé.

Adolf is aludt a lábánál, de nagyokat nyögött, sóhajtott közben, mintha fényes, fekete spanyol selyembársony szőrzete már most borzongana Tiszapócs bolháitól és kullancsaitól.

6.

Másnap vele együtt virrasztott az egész ház és várta a kocsit, amely elviszi őt Tiszapócs felé ötszáz kilójával: saját testsúlyán felül ennyit engedélyezett neki álomképe, a „gonosz mosolygó”. Hogy Adolf is beleszámít-e az ötszáz kilóba, ezt még nem lehetett tudni.

Készségesen ajánlkozott a házban mindenki, hogy segít cipelni, amit kell, még a mogorva házmegbízott szabómester is. Véleményt a dolgokról most sem mondott. Házmegbízotti ügykörének biztos fedezékéből úgy nézett, sandított Balázs Ákosra, mintha közben cérnát fűzne tűbe.

Fitainé valami okból elnémult és már suttogva sem emlegette az igazságot. Ígérte, hogy a láda edényt és három szőnyeget: a kis perzsát, az erdélyi törököt és a rojtos kínait a további intézkedésig hűségesen megőrzi. De ha mások nem voltak a közelben, akkor kacsingatott rá. Csakhogy ő ezt nem akarta észrevenni.

Régi vadászruhájába öltözött, melyet Budapest ostroma idején viselt utoljára. Norvég turistacipőjét húzta fel, az új csizmát berakta cipői közé a fülkagylós faragott ládába, amely majd székeket pótol.

Két nagyobb bőröndöt és egy kisebb táskát készített el az útra. Mindeniken külföldi szállodák tarka cégercédulái hirdették a múlt utazásait. A kisebbikben voltak a kutya dolgok: kutyatányér, kutyakefe, kutyafésű, féregirtó por, szájkosár, szíjak, bádogdoboz kutyaedél számára. A szekrényen, az ágyon és a fülkagylós ládán kívül csak a volt inasszoba asztalát és székét, meg az angol bőrfotelt választotta ki Tiszapócsra. Könyveit és kisebb ingóságait, a menyasszony öltöztetését is, két nagy faládába csomagolta. Ennyi is elég, sőt tán sok is Tiszapócscon, gondolta.

Fitainé és a sógornő egész nap sürgött-forgott a lakásban és mindent, ami még ott volt, leszedett, elhordott, félrerakott, egyszóval „biztonságba helyezett” a két serény asszony, az összes őzfejeket, agancsokat, lámpákat és régi konyhai zománc-edényeket, melyekhez idestova húsz éve nem nyúlt senki, szekrényben porosodtak, és mindenféle limlomot. Sok holminak a létezéséről Balázs nem is tudott. Különbözőben már régen kidobálta volna. És ugyan mi szüksége lehetne még neki valaha az életben habverőre? Hát derelyesarkantyúra? Régi és elfelejtett női ruhák is előkerültek dobozok aljáról, ellapult kalapok, melyeket megevett a moly, volt feleségének fél pár kesztyűje, egy csat hamis gyönggyel és merev, lila fátyol, hiszen nem is olyan nagyon régen néhány évig a fátyol divata feltámadt kis időre, de kalapjukon csak orruk hegyéig hordták a nők, később már ki is kukucskáltak alóla, aztán eldobták és fekete napszemüveget kezdtek viselni helyette. A volt magyar királyi kormányfőtanácsos a poros dobozokból előkerülő, félig elenyészett női holmitól szédült, émelygett, mintha halott kihantolásánál volna jelen a temetőben.

A röpké időt az első és a második csöngetés közt nem a Margitszigeten töltötte szabad emberként, Visegrádra sem utazott el, hogy felmásszon Salamon tornyába. Egész nap ki sem mozdult a lakásból, dr. Vermessel is csak telefonon beszélt, a harmadik boszorkánytól telefonon búcsúzott el.

Maga is egész nap tett-vett. Még mindig sok lom volt a lakásban. Nem bánta, hogy Jármyné is átjött leányával. Ők is segítettek abban az időnként lankadó reményben, hogy a ház most már „megússza”, és talán az egész Molnár utca felett elmúlik a veszedelem, ha ő egyszer már elutazik; nem kell már ájuldozni és a fejfájások és a sírógörcsök is elmúlnak, sőt: némi valószínűséggel vállalkozni lehet arra is már, hogy ők őrzik meg a muranói rózsaszín üvegcsillárt és a húsdarálót.

Kifogástalanul felöltözve, ostromruhájában várta Balázs Ákos a második csengetést.

Már jóval éjfél előtt elküldte a házmesternét egész rokonságával együtt.

– Jó, elhiszem magának – mondta Fitainénak, aki fogadkozott, hogy minden, amit megőrzésre átvett, érintetlen marad és a habverőt sem fogja használni.

Harminc év alatt „pesti” lett ő minden ízében. Abaújból csak annyi vonás maradt meg, amennyi épp elég ahhoz, hogy az emberek ne tartsák őt se zsidónak, se svábnak. Az elhalványult vidéki vonás épp halványságával emelte ki, hogy Budapest az ő igazi otthona. Magába szívta ő harminc év alatt Budapest gondolkozását, amely minden tekintetben sajátos és nagyvárosi és Párizséhoz hasonlít legjobban a világon; magáévá tette a „pestiek” életre való gyakorlatiasságát, a valóságérzésnek azt a fajtáját, amely annyira különbözik a „magyar álmodozástól”. A dolgok gúnyos bírálata is pesti virág volt a lelkében és sohasem nyílt volna ki az emberek nélkül, akiknek körében harminc éve élt. Az élet pesti vásárában mindenféle emberrel volt dolga zsokétól és uzsorástól kezdve miniszterig és hercegig, s időnként nem csak a harmadik boszorkánnyal aludt együtt. De épp az elhalványult „vidéki” vonás tette őt vonzóvá és némelyek szemében rokonszenvéssé.

Mikor most Fitainénak felelt, igazi „pestiként” maga sem hitte azt, amit mondott. Úgy gondolta, hogy már épp elég ajándékot kapott a házmesterné, felesleges párnákat és paplanokat, konyhabútort és villanytűzhelyt; neki adta már a „hokkedlit” is, amely valami rejtélyes okból felajzotta a derék asszony vágyait, aki pedig megkapta a spirális konyhatepsit tíz fazékkal. Úgy vélte hát, a nyomorult helyzetben sem tagadva meg önmagát, hogy leghelyesebb, ha azzal kerekedik a pillanatnyi dolgok fölé, ha úgy tesz, mintha elhinné Fitainénak, hogy a habverőt soha nem fogja használni. Ezzel bizonyos nagylelkűséget is gyakorolt, de csak úgy, mintha magas borraival adna neki szolgálataiért. Jármyné leányától csak éjféltájt sikerült nagy nehezen megszabadulnia. Többszöri erélyes figyelmeztetésre, hogy most már menjen szépen haza aludni, mindig csak tovább maradt. Egyszer csak zokogásban tört ki, nyakába vetette magát és csókokkal búcsúzott. Aztán kiszaladt.

Ezek voltak a végső negyedórák, az utolsó percek a lakásban, az időnek azok a haszontalan részecskéi, amelyekkel csak idegesen játszadoxni lehet, csörgetni, mint tengerparti kavicsokat és bedobálni az idő hangtalan ringásába. Azok ismerik az időnek ezt a lassú múlását, akik életükben már elváltak valakitől, aki messzi útra vagy vesztőhelyre ment.

Egyedül az üres lakásban Adolffal, a spániellel, a két nagy ládával, a bőröndökkel és néhány bútordarabbal éjfél után: valamilyen kétfelé szakadó, gyötrelmes feszültségben borzadva unta már a búcsúzást a falaktól és attól az embertől, aki harminc éven át ezek között a falak között lakott: saját maga árnyékától.

Minduntalan kinézett a nyitott ablakon a csendes Molnár utcára: vajon jön-e már a kocsi?

Nemrég becsempészett angol könyvben olvasta egy indonéz nyilvános kivégzését a japánok hadifogságában. A megkötözött bennszülött hosszú, fekete, dús haját a hóhér az elítélt arcába csapta, aztán fölemelte az éles, görbe kardot, de nem sújtott le vele, hanem ehelyett gyöngéden megcirógatta az indonéz nyakát. Félórán keresztül ezt tízszer is megismételte, míg végre, általános megkönnyebülésre, levágta az ember fejét. A kivégzésre kiparancsolt hollandok és angolok közben elájultak, de a rendezők felmosták őket. Balázs Ákosnak eszébe jutott az indonéz jelenet és sápadtan leste, hallgatta, útra készen, ostromruhában, az utcai neszeket. Teréz levelei gyötörték meg őt valaha ennyire. Csakhogy azóta tizenöt évvel öregebb lett.

Az idegcsillapítót későn vette be, a hatása csak órák múlva fog jelentkezni, mikor már nem is lesz szükség rá a vonatban.

Csupasz dróton egyetlen villanykörte világította meg már csak a szobát és kissé görnyedt alakját, amint zöld vadászruhában és fején a keskeny karimájú vadászkalapban járt-kelt fel s alá, lódenfelöltőjét hol karjára vette, hol letette. Cigarettájáról a hamut már a padlóra szórta. Hiszen ez már nem az ő lakása, gondolta. Itt már nem lakik senki.

A szőke rendőr legkésőbb éjfél után egy órára ígerte a kocsit és már két óra elmult. Mindenféle hiábavalóság és esztelenség jutott eszébe, nem csak az indonéz. Hátha megfeledkeztek róla? Hiszen a bürokráciának vannak bicsaklásai. Talán a kocsi nem is fog eljönni érte. Hátha összeütközött a tegnapi rendőrlegény motorja egy teherkocsival? Hátha elvesztek a hivatalos iratok? Hátha por lepte be az ő nevét? Hátha fellebbezés nélkül is félretették az ő deportálásának ügyiratait? Eszméleténél volt-e az indonéz, mikor a bulldog angolok rongyként összeestek?

Végre letről, a vásárcsarnok felől, lassan közeledő gépkocsi egyenletes morgása hallatszott.

Az éjszaka sötét arcára mintegy láthatóan rajzolódott rá a közeledő hang: ide jön, érte jön. Már elérte a Havas utcát, motorja lassít, köhög, pattog és kattog, nyög, aztán kihagy és elhallgat, de hirtelen nagyot ordít, reng tőle az utca, és a kocsi odalent már csak motor nélkül gurul néhány métert; a fék sikolt, recseg és odalent a kapu előtt a gépjármű dobbanva megáll.

– Végre! – sóhajtott hangosan.

Még néhány perc telt el, aztán a lépcsőházból rohanás hallatszott, mintha egy egész rendőrszázad érkezne, nagy lármával. Az előszobában a lakáscsengő megszólalt.

Élesen, durván berregett. A térde megreszketett tőle. Odakint valaki szakadozva, de szüntelenül csengetett olyan ember módjára, akinek roppant sürgős, hogy behatoljon Balázs Ákos volt magyar királyi kormányfőtanácsos lakásába éjjel két óra

után. Hallóhártyáját, úgy érezte, belobosodással fenyegeti ez a tolakodó, erőszakos csengetés.

A felháborodástól nem mozdult.

„Ki lehet ez a barom? – dühöngött magában, halálsápadtan. – Olyan érzéketlen, mint a bükkfa. Mit tudhat ez a vadállat az emberről? Az ember idegeiről. A szívéről. Az epehólyagjáról. Mit tudhat az ember érzékenységről? Hát azt hiszi, hogy én nem vagyok talpon? Azt gondolja, hogy ágyban párnák közt édesen szendergőt riaszt fel álmából?”

Arra gondolt, hogy ettől a második csengetéstől ugrott le a negyedik emeletről a Szentkirályi utca aszfaltjára a nefelejcs szemű Lujza.

„Üveg lekvár. Kis barna koporsó” – mondta magában, fogait csikorgatva, és ajtót nyitott a tolakodóknak.

Négy dült arcú „melós”, munkás külsejű idegen rontott be az előszobába, ingujjban, piszkosan, izzadtan, köszönés nélkül. Nem is törődtek azzal, hogy kit látnak, ki nyitott ajtót nekik. Durva favágók módjára, nehézkesen és otrombán rohantak be. Az előszobában megtorpantak, körülnéztek. Látták, hogy a falak üresek és mindjárt nekiiramodtak, be, a szobákba, ahol körbeszaladgáltak és csak lihegtek, hörögtek, szót sem szóltak.

Figyelő rendőr állt a küszöbön, csípőre tett kézzel.

Nem a tegnap éjszakai szőke fiú, aki szabadsággal köszönt, de visszaszólt, hogy ne tessék haragudni, hanem idegen rendőr volt: tömzsi legény, friss szíjazásokkal a derekán, a vállán, az oldalán, mert onnan is lógott egy nagy, sárga, vadonatúj bőrtáska. Revolvertokja is új volt, meg a csizmája is. Mióta a küszöbről belépett az előszobába, friss bagariaszaggal telt meg a lakás; mint nyergesek és cipészek műhelyében, olyan lett a levegő. Sapkáját ő nem vette le, nem is köszönt. Szájában cigaretta füstölgött, körmei feketék voltak. Hetykén állt, hatalma tudatában az olyan ember módján, aki csak az imént kapott helyet és rangot a társadalomban, tegnap ízlelte meg a parancsolás örömét és nem tud betelni azzal a gyönyörűséggel, hogy eddig ő félt bizonyos emberektől és most azok félnek tőle, eddig ő engedelmeskedett nekik és most azok engedelmeskednek az ő parancsainak; eddig ő vetett vályogot valahol egy falu végén és mások vigyáztak a rendre, de most már minden megfordult. Barna bőre volt, apró fekete szeme. Kihívóan nézett, olyan tekintettel, amely azért szúr, mert nagyon picit, keveset lát a világból. Boldognak látszott az új kék egyenruhában és arcára volt írva magyarul, látható betűkkel, hogy ő soha többet nem fog járni rongyos nadrágban. Fekete bogárszeme is ettől volt fényes, bár Balázs a friss bagariaszagon kívül enyhe rumszagot is érzett.

Az önmagával roppant elégedett egyenruhás tömzsi legény pillanatig sem maradt emberi rejtély. Rögtön feltárta ön magát és pattogó hangon kiabálni kezdett. De egyelőre nem lehetett tudni, hogy a közönséges hang kinek szól.

– Mozgás, mozgás! Gyerünk, késő van! Nem lehet itt lődörögni, apafej!

Az emberek durva léptei alatt rengett a padló, még mindig összevissza szaladgáltak a három szobában.

– Ennyi cucc! Ezt a nehézkes nyavalya se győzi cipelni. Nem vállaljuk, tizedes elvtárs – mondta az egyik, aki vezetőjüknek látszott.

A másik három kórusban vágta rá.

– Nem vállaljuk. Nem vállaljuk. – A vezér szószóló folytatta.

– Mi nem szerződünk ennyi cuccra. Ne toljanak ki a szegény melóssal, tizedes elvtárs! Ennyire mi nem szerződünk. Meggebedni mi nem akarunk. Tizedes elvtárs, mi nem így szerződünk.

– Nem így szerződünk. Nem így szerződünk – szajkózta a többi három.

Ott álltak most már mindnyájan a volt magyar királyi kormányfőtanácsos körül, szőrös csupasz karjukat dologtalanul lógatva, fancsali pofával, egyhetes szakállal. Ülepüket vakargatták és mindenféle rossz szagokat árasztottak magukból.

Hanem ez most már félreérthetetlenül neki szólt, a tizedes elvtárs dühös kiáltása:

– Hallgattassa el a kutyáját, mert belelövök!

És már nyúlt is a revolver tokjához. Nem volt biztos, hogy csak ijesztésül.

– Maradj csendben, Adolf.

– Adolf, Adolf – a négy dúlt arcú idegen röhögve összenézett.

– Gyerünk, apafej!

Balázs Ákos, noha minden ízében „pesti” volt, nem egészen értette ezt a közönséges beszédet. Nem tudta, mit várnak, mit kívánnak tőle ezek az emberek. Lehajolt a spánielhez és csendre biztatta, de Adolf ádázul morgott, éles fehér fogait vicsorgatta.

A cigányképű rendőrlegény, mintha ő már olvasta volna a jellemrajzot, amely Balázs Ákos sorsát megpecsételte, vagy legalábbis hallott volna róla, vadonatúj csizmájával nagyot toppantott.

– Hé! Egy percig várok még. Aztán indulás. Hallja, apafej?

A nyitott ajtóban a tegnap éjszakai árnyak, fintori arcok bukkantak fel, csak-hogy most felöltözve, nem lenge éji ruhában, mert nem is vetkőztek le: fennmaradtak és megvárták, hogy milyen is egy kitelepítés, ingyenszínház, ahová nem is kell belépőjegyet váltani s ahol igazi könnyek hullanak.

A híres világfi és sakkozó Balázs Ábris dédunokája most tudta meg, hogy ő az apafej.

Azt is megértette, hogy nem a fekete bogárszemű rendőrnek, hanem neki magának van valami elintéznivalója a négy melóssal, akik nem tűrik a kitolást és nem akarnak meggebedni.

Ordítva kiáltott rájuk, a letűnt földesurak és kizsákmányolók legdurvább hangján.

– Hordják le a bútorokat! Azonnal! Megértették?

A sértést is, amely az apafejjel érte, rajtuk torolta meg.

Azok nem ordítottak vissza, hátrább húzódtak Adolf vad ugatásától. A rendőr is hallgatott.

Szószólójuk, a legizgágabb, borostás szakállát vakargatta és beszélni kezdett. Szavainak áradásából az abaújkéri kastély egykori örököse és ura megértette, hogy az erőszakos favágók külön díjazásra tartanak igényt, amit azelőtt borravalónak neveztek. A vezér szavai szerint a két láda a bútorokkal együtt több a megengedettnél, legalább nyolc mázsa.

– Minket ennyi cucc cipelésére se a tizedes elvtárs, se az úr nem kötelezhet – állította határozottan és hozzátette: – De maga Lajkó elvtárs se.

– Maga Lajkó elvtárs se. Úgy bizony, maga Lajkó elvtárs se – visszhangozták a társai.

– Gyerünk, apafej!

A volt kormányfőtanácsos azt gondolta magában, hogy mindezt a nyitott ajtókon át a lépcsőházban is hallják, és a kívül lappangó házmegbízott szabómester, Fitainé és sógornői, akik egész nap ígérettek, őszinte szívvel ajánlották segítségüket, most betódulhatnak a lakásba és segíthetnének a bútorok lehordásában, vagy Fitainé, akinek egyébként hegyes nyelve van, legalább perbe szállhatna a zsarolókkal és eskü alatt kijelenthetné, hogy az egész, amit le kell cipelni a kocsizhoz, nincs is öt mázsa. De inkább zsebébe nyúlt, semhogy segítséget várt volna, s százforintost nyomott a szónok markába.

Az ember zsebre tette a pénzt, nem köszönte meg. Ezzel jelezte, hogy ez nem borraaló, hanem jogos kereset. Dacos lénye egy szempillantás alatt átalakult. Kezes bárány lett. Tenyerébe köpött.

– Fiúk! Kihúl a leves.

A négy ember ördögi fürgeséggel hirtelen nekiiramodott, ketten-ketten felkaptak egy-egy ládát vagy bútort és elsodorva maguk előtt az útból mindenkit, a ház éji árnyait és a rendőrt is, nem törődtek vele, hogy a vakolatot leverik a falról és nekiütköznek az ajtófélfának. Hullt a mész, a festék, a malter. Néhány perc alatt kiürült a lakás.

Adolf, behúzza csonka farkát, aggódva nézte, hogy ezek az idegenek elhordanak innen mindent, és aki nem tér ki előlük, azt könyörtelenül elgázolják.

Már nem ugatott. Okos kutya volt. Tudta, hogy ugatással ezt megakadályozni már úgysem lehet.

Már csak a két bőrönd volt ott, meg a kis kézitáska. De a favágók nem jöttek vissza.

– Adja ide a kulcsokat – mondta parancsoló hangon a rendőr.

Ez meglepte, erre nem gondolt. Felháborította, pedig logikusnak látszott.

– Van erre írásbeli parancsa? – kérdezte szigorúan a rendőrtől.

– Kuss!

– Tessék?

– Mit törődik maga vele! Ide a kulcsokat, hé! Magának ehhez a lakáshoz most már semmi köze.

Világos válasz volt. Be kellett látnia, hogy a rendőrnek igaza van. Miért is tenné el emlékebe a csökevényt: a kulcsokat?

Egy percig mégis gondolkozott, nem sietett.

„A magyar nép mosolygó bölcs vezetője Tiszapócs felé mutat nekem irányt és én átadom kulcsaimat – dűnnyögött magában. – Ahogy valaha a gyávák adták át meghódolt váraik kulcsait a győztesnek.”

A bogárszemű rendőr élvezte magában a kínos percet, annak az embernek a megalázását, akiről azt tanították neki, hogy miatta szipolyozták a népet ezer évig, ő fogott össze a német fasisztákkal, ez a zsarnok földesúr. Ezalatt az ő gondolatai visszaszállhattak Aba Sámuelhez és többi ősehez, az Aba és Omode családokhoz, Abaúj egykori uraihoz, akik inkább elvéreztek és mindenüket elvesztették, de nem hódoltak meg az Anjou királyok, a zsarnok előtt.

- Én Tiszapócsra veszek irányt - mondta hangosan és átadta kulcsait a rendőrnek.

- No, lám. Érti maga az okos szót. Csak nem egyhamar. Akkor mán mehetünk is. Fogja a cókmókját.

De már nem mondta, hogy apafej.

Balázs Ábris gögös dédunokája nem mozdult. Várta, hogy a dúlt favágók, akik zsebre tették száz forintját, visszajöjjenek és lecipeljék a két nehéz bőröndöt. Ő semmi szín alatt meg nem fogta volna a bőröndök fülét.

A rendőr tizedes nézte a bőröndökre ragasztott színes cédulákon az ingerlő tájakat, a palotákat, tornyokat, az etikettek tengereit és pálmáit. Csípőre tett kézzel és vállán és derekán friss szíjazásokkal előrehajolt és farát hátul kidugta: úgy nézte érdeklődéssel, de a magyar nép halálos ellenségétől megkérdezni mégsem akarta, hogy mi az a „*Hôtel Imperial – Wien*”, hol van a Savoy Szálloda Londonban. Oly sok év után a mentoni szálloda cédulája is rajta volt még a disznóbőröndön, nem kopott le a „*Hôtel de Paris*” és Monte Carlo tájképe sem, látszott a párizsi Diadalív, utazásra ingerelt Lugano látképe és a kölni dóm is. Tanulékony és kíváncsi ösztönnel nézelődött a rendőr, múltak a percek.

- Kuttyáját is viszi? - kérdezte a rendőr.

- Viszem hát.

- Sokat zabál?

Erre már nem felelt. A rendőr tizedes türelmetlenkedni kezdett.

- Mit áll, mit bámul itt? Indulás! A lakást be kell zárni.

Fitainé a nyitott előszobán át mindent látott és hallott. Most elszánta magát és besurrant az üres lakásba. A két bőröndöt megragadta.

A rendőr ráordított.

- Tegye le! Ki hívta ide magát?

Az asszony kirebbent a szobából.

Balázs egy ideig farkasszemet nézett a rendőrrel, aki élvezni szerette volna, hogy a két nehéz bőröndöt Menton és a kölni dóm látképével ő cipelje le.

Szerencsére betoppant az egyik favágó és felkapta a két bőröndöt. Mint a kenyelfutó, elszaladt a nehéz teherrel. De visszaszólott az ajtóból.

- Ezt még szóvá teszem Lajkó elvtársnak.

Hogy kicsoda Lajkó elvtárs: sohasem derült ki. De ettől kezdve Balázs gyakran felejtette a „kopasz gúnyolódót”, inkább Lajkó elvtársat emlegette.

Adolf, a spániel, csörögve ment mellette, lefelé a lépcsőn. A rendőr gyorsan bezárta és lepecsételte mögöttük a lakást, az összes szobákat a régi inasszobával és a mellékhelyiségekkel együtt: az életéből harminc évet.

Ez a harminc év egyszerre elszakadt tőle, véglegesebben múlttá vált a házzal együtt a régi Pest szívében, ahol valamikor a vízimalmok molnárai és görög kereskedők laktak.

Ébren volt az egész ház.

Az emeletről vonagló arccal integetett neki Jármyné és szalmaszöke leánya. De ő már nem látta és nem törődött a megriasztott Fitainéval sem, aki nem mert érzelmes búcsút venni tőle és a kézításkát sem merte kivenni a kezéből, pedig mintha

tett volna egy kicsi, bátortalan mozdulatot ebben az irányban. Nem nézett a bámész sógornőkre és nénikékre sem, akik az ő engedélye nélkül költöztek be a házba, a házmegbízott szabómesterre sem, aki ott állt lent a földszinten, most sem szólt egy árva szót sem, csak félresandított, mintha a tű fokát nézné.

Kicsődültek mindnyájan a ház elé, a teherkocsihoz. A dühös favágók már felrakták ládáit és bútorait, a két bőröndöt és a faragott fülkagylós ládát is, amely Tiszapócson majd székeket pótol, és valahová eltűntek az éjszakában.

Odafent a teherkocsi tetején egy árnyék megmozdult és kivált a sötét bútorok közül. Ő felnyújtotta kezításkáját, egy fonnyadt arcú nő elvette tőle.

– Köszönöm szépen – mondta az ismeretlen hölgynek.

Aztán hóna alá csapta a fekete spánielt és felsétált a kocsihoz támasztott létrán.

Az utcalámpa gyér fényében odafent meglelte a fülkagylós faragott ládát és leült rá.

Adolf nem találta helyét, nyugtalankodott.

– Feküdjön le és maradjon ott! – kiáltott rá rettenetes hangon.

Életének bizonyos dúlt perceiben magázni szokta Adolfot.

Ez volt az egyetlen hangos kiáltás az éjszakában. Sokan a szomszéd házakban megdermedtek tőle.

Végre lejött a rendőr tizedes is. Azt mondta Fitainénak, hogy a pecsétért ő lesz felelős.

– Maga a pecsétfelelős. Érti? – így közölte vele.

Aztán maga is felsétált a kocsi tetejére. Zseblámpájával sorra megvilágította az arcokat. Először a fonnyadt arcú hölgyet, aki segített, aztán másokat és végül őt kápráztatta el az éles, fehér villanyfényvel.

– Egy, kettő, három, négy, öt. Maga az utolsó. Meg a kutya. Az összesen hét koponya.

Leszállt a kocsiról, a létrát a kocsivezetőnek adta és a kocsiodalt felhajtotta, becsukta. Úgy bánt velük, mint a rabokkal.

Balázs Ákos még egyszer a házra nézett, amely papíron talán még az övé volt, de ő már nem lakhatott benne. Utolsó pillantást vetett az éjszakában erre a múlt századbeli, öreg épületre, amely kijebb van, mint a többi ház és ezért keskenyebb előtte a Molnár utca. Búcsút intett a kapuban ácsorgóknak, pusztá udvariasságból, Jármyné leányának és Fitainénak is, aki megőrzésre elvállalta a habverőt. Olyan emberként ült ott a kocsi tetején a fülkagylós faragott ládán, mint aki most a világnak egy másik, távoli részére utazik, és már nem sajnál itt hagyni semmit, az olcsó könyvek nem hatják meg, és egyedül csak ő tudja, hogy mindennél fontosabb a becsület és a tartás.

A síró Fitainénak még odaszólt.

– Aztán majd írjon.

Ezek voltak utolsó szavai, a Molnár utcában.

A rendőr beült a sofőr mellé. Az ajtót becsapta.

– Hajthatsz, Jani!

Az éjszakából futva előbukkant a négy favágó. Oldalt, hátul, elől felugráltak az óriás tehergépkocsira, amely hirtelen nekirugaszkodott és elindult.

7.

A kocsi már a kis Pintér utcánál robogott.

Az egymás tetejére rakott bútorok hánykolódtak és agyoncsapással fenyegették őket. A kocsivezető, akit a rendőr tizedes Janinak szólított, már ott a Molnár utcában megfedkedezett az „óvatos hajtásról”, melyet a közjárműveken atyai szigorral megköveteltek, felirat formájában. Az Erzsébet híd roncsai felé haladt és nem törődve mellékutakkal, ahonnan jármű fordulhatna be, teljes reflektorfénnyel és vad dudálással száguldott.

Az álmukból felriasztott polgárok tudták, hogy a Molnár utcából most valaki elutazik.

„Késünk” – gondolta Balázs Ákos, volt abaújkéri földbirtokos, és felhajtva zöld lódenfelöltőjének széles gallérját, a fülkagylós faragott ládán kuporgott. A lábánál engedelmesen feküdt és nem mozdult Adolf.

Olyan hamar érkeztek ki a Március 15. térre, ahol rozsdás vasak, drótok és roncsok közt rejtőztek az éjben Kunó gróf fehér mellékalakjai, hogy búcsúpillantást sem tudott küldeni utcája keresztutcainak, már az Irányi utca is elmaradt és a kocsi szinte átsuhan a „lejtőn”: felrobogott az emelkedőre.

Messze volt már a Duna is. Egyre vadabb iramban hajtott Jani, végig a Rákóczi úton és elkerülve a Keleti pályaudvart, még tovább, kifelé. A köztemető nagy kőfalai mögött fehérén villogó szobrok, keresztek és gyászoszlopok sorát is elmellőzte és olyan utcákon át, ahol „Ákos méltóságos úr” sohasem járt, biztosan vette a kanyart. Kőbánya felé robogtak, a kültelki utcák szüntelenül dolgozó gyárai közt, egyre kijebb, kijebb.

A csoportkép középpontja felé rohanó Balázs Ákos volt kormányfőtanácsos, az életrajztöredék hőse, a kocsi tetejéről körülnézett az éjszakában. Valahonnan beszélgetés hallatszott, nyögés. Mély basszus, férfisóhaj. Közelebb, egy idegen kredenc mellett, ott ült a hervatag nő, akinek először világított arcába a rendőr tizedes és mellette görnyedezett egy sápadt fiatal leány, kendőbe burkolódzva. Beletörődött, hogy a „kék utazás” így kezdődik, ezzel a robogással, és jó, ha a bútorok nem omlanak a fejére, nem ütköznek össze éjszakai tolató villamossal és ép csontokkal érkeznek meg oda, ahová Jani igyekszik, aki – így duzzogott magában Balázs – bizonyára a gyors és pontos érkezéssel akarja bebizonyítani aktivitását, elvi szilárdságát.

A nagyszájú bútorcipelőkön kívül még öt embert látott a kocsi tetején batyuk, ládák, zsákok és bútorok közt. Ott gubbasztottak fásultan, hallgatagon. Csak a panaszos basszus nyögött időnként.

Balázs Ákos, aki harminc év óta Budapesten és másutt is csak saját magával tördött, iszonyodott útítársaitól.

Már az sem tetszett neki, hogy a hölgynek, aki elvette kezításkáját, meg kellett köszönnie a kis szívességet. Úgy érezte, hogy ezzel lekenyerezte, bepókhálózta őt és jogot szerzett arra, hogy szóljon hozzá, beszélgetést kezdjen. Előre védekezett és a faragott ládán hátat fordított az egymást átölelve tartó két nőnek, a hervadt öregnek és a sápadt fiatalnak. Bizonyára anya és leánya, gondolta futólag, de nem

törődött többet velük, mintha ott sem lennének. Az apafej gyötörte. Az sem tetszett neki, hogy emberek vannak körülötte megaláztatása tanúiként, noha ők maguk is megaláztak.

Már jó ideje tartott az őrült rohanás.

Nem tudhatta bizonyosan, hogy Jani becsvágyán kívül egyéb oka is van-e a nagy sietségnek. Hátha minél előbb el akarnak tűnni a kósza éjszakai járókelők szeme elől? Hátha?

És még ezt is kérdezte magában, dühödten:

„Hátha azt gondolhatná valamelyik éjszakai kószáló, hogy a burzsoázia drákói törvényeinek ígájában nem utaznak el így éjjel az emberek?”

Epehólyagja megint fáj, gyomra émelygett.

Már messze elmaradoztak a kőbányai sörgyárak fekete kéményei is, a tehergépkocsi messzebb száguldott a tetején kuporgó utasokkal és a favágó jellegű melósokkal. Budapest fénypettyei egyre távolabb voltak mögöttük. Valahol Rákos táján robogtak. A csillagos ég tiszta volt fejük felett.

Az út most a vasúti töltés mellé kanyarodott.

Megismerte. Ez a Pécel és Isaszeg felé vezető országút és aztán már Gödöllőre érkezik az ember, de kocsival a széles betonúton Cinkota felé szokás közlekedni, ő is mindig arra hajtott, mikor a Bükkbe utazott vadászatra, Lillafüredre.

Még mindig Rákos mezején rohantak, túl már a rákosi rendező pályaudvaron és Rákoskeresztúron is túl.

„Hol Mátyás, az igazságos? te láttad őt, boldog Rákos” – dörmögte magában a költő szavait, azét a Kisfaludyét, aki szintén járt Franciaországban.

Aztán Fitainé szavaira gondolt: „Ez nem igazság.”

„De megáll-e valahol végre ez a száguldó bútorraktár?” – feltűrt gallérjából ki dugta fejét.

Végre lassított Jani, meg is állította a kocsit egy leeresztett vasúti sorompó előtt és dudált. Szaggatottan, szüntelenül, parancsolóan dudált, és mintha a magyar államvasutak menetrendje egyedül őket várná hagyományos udvariassággal vagy egyszerűen Janinak engedelmeskedne: a sorompó felemelkedett.

A gépkocsi ettől fogva már lassabban haladt, sínpárokon zötyögött át, a pályatest túlsó oldalára ment, aztán balra fordult, szaladt megint egy keveset zöld és piros jelzőlámpák mentén az éjszakában és végre nagyot rázkódva, hirtelen megállt.

Egy ismeretlen kis állomás melléképülete elé érkeztek.

Géppisztolyos rendőrök fogták körül őket és rohanták meg a kocsit, mintha valamennyien, akik a tetőn ültek, tolvajok és gyilkosok lettek volna, a nyögdecselő öregember is. A rendőr tizedes lelépett a vezető mellől és majdnem egyszerre ugráltak le a fáradhatatlan rakodómunkások, akik valamilyen rejtélyes „norma” szerint dolgoztak és minden percet mohón kihasználtak.

– Mozgás! Mozgás! Gyerünk, késő van! – a bogárszemű tizedes parancsolgatott az utasoknak is, a favágóknak is, az összecsdült „kék rendőröknek” is.

A favágók szószólója, aki zsebre tette a száz forintot, most minden külön kérdés nélkül leemelte a kocsiról a hotelcédulákkal teleragasztott két nagy bőröndöt. A rendőr tizedes nem emelt kifogást az ellen sem, hogy odacipelte egy vasúti kocsi-

hoz, amely az első vágányon állt, három vagy négy hasonló rozoga kocsi mögött, és felrakta rá. A hervadt hölgy és kendőbe bugyolált leánya nem voltak ilyen szerencsések. A panaszos basszus sem, aki vitába keveredett kézipoggyásza miatt az állig fegyverzett rendőrökkel.

– Hallgass, Krisztián! – szólt rá a társaságában levő öreg hölgy, valamilyen egészen idegen és ismeretlen molyirtó szertől kábító lila esőköpenyben.

A magasból a vasútállomás kékes fényű lámpái megvilágították az elutazók és a rendőrök alakját, arcát, Lajkó elvtárs embereit is, akik jöttek-mentek, rohantak és buzgón rakodtak az éjszakában és cuccot többé nem emlegettek. Némi gyér fény jutott a rozzant, vén vasúti kocsinak is, melyben eltűntek az ő ruhásbőröndjei.

Mikor aztán a gépkocsiról mindnyájan leszálltak és a földön volt már a sok zsák, csomag, pokrócba göngyölt ágynemű és útításka, akkor Jani, a sofőr, hirtelen elhajtott és magával vitte bútorait.

– Azt már mégse! Hé! Álljon meg!

Az elegáns és nőhódító Balázs Ábel unokája úgy kiáltott a tovatűnő tehergépkocsi után, mintha a párizsi Gare de l'Est-en a hordár tévedésből elvitte volna poggyászát.

– Pofa be!

A tizedes megint úgy nézett rá, mint a kulcsok átadásakor a lakásban: hetykén élvezte hatalmát.

– Jogom van a ládáimhoz, a bútoraimhoz.

– Hallja-e, lesz még maga csendesebb is, mint a kecskeganéj – szólt egy ott ácsorgó idegen, pisztolyos rendőr.

A másik meg ezt mondta, érthetetlenül izgatott, dühös hangon:

– Ne féltse a betyárbútort. Mi nem vagyunk fosztogatók, mint maguk.

A hetyke tizedes békéltetően lépett közbe.

– Megkapja mindenét. Olyan biztos, mint az, hogy maga se fogja többet látni az Emke sarkot.

Balázs hátat fordított neki és nem felelt.

– Micsoda pasas! Inkább örülne, hogy megtűrjük a kutyáját – ezt megint egy idegen rendőr mondta, akinek géppisztoly fityegett a válláról.

Balázs látta tekintetében a gyűlöletet.

„Ez azt hiszi – tűnődött magában, vállat vonva, – hogy én száz öreg juhászt veszszőztettem meg Abaújban.”

Okosabbnak találta, ha hallgat. Kockás angol plédjét odaszíjazta kezításkájához és porázon vezetve Adolfot, elindult vasúti kocsijához.

Egyre több rendőr lepte el a vasúti épület környékét. Noszogatták az utasokat, hogy üljenek be a vasúti kocsikba.

A leányát féltő és kényeztető hervadt anya tiltakozott. Dunyháját és párnáját, meg a leányét is, amely egy nagy zsákban volt, sehol sem találta.

– Jézus nevére! Legalább adják ide a szállítólevelet, jóemberek!

Ezek a jóemberek igyekeztek megnyugtatni.

– Ne óbégasson! – mondta az egyik.

– De kényes! – egészítette ki a másik.

– Olyan nagy baj tán, ha egy éjjel majd pajtában alszik? – kérdezte a harmadik.

A negyedik ezzel fejezte be:

– Van, aki ezer éjszaka a tehén mellett szagolja a trágyát.

Most a mély férfihang, ugyanaz, amelyik a tehergépkocsi elején útközben nyögött és sóhajtozott, a komor basszus belemorogta az éjszakába:

– Nem tűrjük.

– Hallgass, Krisztián – csillapította a lila köpenyes öreg nő.

De a lázadó aggastyán nem csillapodott.

– Nem tűrjük a törvényteleniséget! – ezt kiáltotta, tele tüdőből.

Balázs Ákos attól tartott, hogy ebből baj lesz.

– Kár a dumáért, öreg faszi.

A rendőr tizedes mondta ezt nevetgélve; a többiek ügyet sem vetettek a lázadóra.

Nem is nagyon durván, csak olyan mozdulattal, ahogy Angyalföldön szoktak a legények a lányokkal évdni, a tizedes kissé megtaszította a vén basszust, inkább csak azért, hogy siettesse, szálljon már be a vasúti kocsiba.

Az öregember megbotlott.

– Fogj meg, Otília!

De ezt már akkor kiáltotta, amikor a földön hevert, két kezét előrenyújtva, az éles és hegyes palaszürke államvasúti kavicsokkal telehintett talajon.

– Hát kellett ez neked, Krisztián?

A nyilván valamelyik nyugati országból származó molyirtószertől szagos öreg hölgy most is a helyzethez szabta józan szavait. Nagy nehezen talpra állította urát, és a bőröndöket cipelve, együtt szálltak fel az első vágányon ácsorgó vasúti kocsiba.

Régi harmadosztályú kocs volt. Kívül ráírták: „*Fapados.*” A legrégibb és legrozogább kocs volt, amilyen még járt az országban, a magyar államvasutak vonalain. Talán még a lóvasút számára készítették és aztán átalakították gőzüzemű pályára. Már régen a közlekedési múzeumba kellett volna küldeni, hogy a bábész közönségnek hirdesse az emléket annak a nevezetes napnak, amikor az első nyilvános gőzvonat Budapestről elindult Vácra. A sárga lakkfesték régen lekopott a padokról, évszázados poshadások és enyészetek szaga elegyedett az olajozott padló mezeipoloska-illatával, a mennyezeten gázlámpa csüngött olyan ütött-kopott állapotban, hogy a legvakmerőbb képzelet sem remélhetett tőle világosságot. A kocsiban sűrű félhomály volt. Csak az ismeretlen kis állomás magasban függő halványkék lámpái világítottak be gyéren a betört ablakokon.

A volt magyar királyi kormányfőtanácsos nyújtogatta nyakát az ablaknál és az egyik távolabbi épületen most fedezte fel a fekete betűket, éppen csak halványan megvilágítva.

„*Rákosliget. Vasúti megállóhely.*”

Ide hozta hát őket Jani, az örültül hajtó sofőr, valamilyen rejtélyes munkaverenyben, gondolta.

Bőröndjeit ugyanúgy, mint máskor, amikor utazni szokott, már gondosan elhelyezte a csomagtartóban és Adolfot maga mellé ültette a padra. Nem törődött útítársaival, akik nyögve és szuszogva elhelyezkedtek a fülkében. Elfordult tőlük és kinézett az ablakon. Egy szakállas, magányos férfi, aki a tehergépkocsin velük

utazott, nem maradt a társaságukban; a szomszéd fülkében telepedett le és már jó ideje Afrikáról beszélt útítársainak kellemes, raccsoló hangon. Ugandáról, Tanganyikáról és elefántokról mesélt, mintha tigrisvadászatra utazna.

De Balázs Ábris dédunokája nem törődött vele és a többiekkel sem. Kinézett az ablakon. Az „arany pehely” felszálló édeskés füstjében ezúttal nem gondolatokat és múltbeli alakokat látott, hanem más robogó tehergépkocsikat, amelyek ugyancsak az éjszakából érkeztek és utasok, rendőrök és favágók szálltak le róluk. Egyre több volt az utas és az egyenruha, sőt a géppisztoly is, mintha valahová egy fegyenctelepre történne most az elutazás. Kis gőzmozdony tolatott a síneken, olyan „kávédaráló-féle”, különböző kocsikat hozott és vitt, teherkocsikat is, amelyekbe lázas gyorsasággal raktak bele a favágó külsejű rakodók mindenféle batyut, bútort, cókókot, sőt még egy madárkalitkát is papagájjal. Vasutast nem lehetett látni sehol. Mintha Rákosliget vasúti megállóhely kis állomását a magyar vasutak igazgatósága erre a júniusi éjszakára teljes jóhiszeműséggel és bizalommal átadta volna a rejtélyes Lajkó embereinek, ezeknek a sürgő-forgó, dúlt arcvonású, félmeztelen alakoknak, akik most már minden borralalót zsebre raktak és már nem panaszkodtak, hogy sok a cucc és kevés az órabér, a kitelepítés tervét csüggedetlenül szolgálták. Az utasok egyre többen érkeztek. Aki pedig szállítólevelet kívánt bútorairól, annak ezt felelték:

– Ne féltse a betyárbútort. Kár a dunnáért.

Odalent valaki, pörge kalapban, aki az első pillantásra deportált utasnak látszott, élesen felkiáltott az ablakban bámészkodó volt kormányfőtanácsosnak:

– Félre az ablakból! Hátra arc!

Tüstént felrohant a kocsiba egy dühös rendőrtiszt. Azt parancsolta, hogy azonnal álljanak fel és fordítsanak hátat az állomásnak; így kell maradniuk mindaddig, amíg a vonat el nem indul.

Egyszerre sűrű titokfátyol borult Rákosliget vasúti megállóhely téglából épült „felvételi épületére” és a melléképületekre is.

Mindnyájan feltápáskodtak, engedelmeskedtek a dühöngőnek.

„Kim Ir Szen érkezett meg talán? Egészen váratlanul?” – firtatta magában a titkot a volt magyar királyi kormányfőtanácsos, és úgy vélekedett, hogy valaminek feltétlenül kell történnie a kis állomáson, valami rendkívülinek, amit nekik nem szabad látniuk.

Teltek a negyedórák és ők még mindig álltak: az anya leányával és a vén basszus, aki ismerősnek látszott, a lila köpenyes, vén Otíliaval és Balázs Ákos.

– Fáj a tenyered, Krisztián?

Az aggastyán morgott, fájdalmában vagy felháborodásában.

Valamilyen okából a dolgok rendjének együtt maradtak öten ugyanúgy, ahogy a tehergépkocsi tetején táncoló bútorok közt is együtt voltak, csak a szakállas mesélt Afrikáról a szomszéd fülkében. A volt kormányfőtanácsos találgatta magában, háttal a vonatablaknak, hogy vajon mi történhet odalent. Valaki éktelenül káromkodott, ordított.

„Tán rossz fát tettek a tűzre? – füstölgött magában epésen. – Fegyelmet sértett talán? Formális magatartáson érték? Kiderült tán, hogy a Martin-gépészetnél nem fogadta meg az idősebb tanácsát? Vagy titkos tapasztalatcsere van odalent? Most

eszeli ki, hogy a bányagépek megjavításának példájára hogyan lehet gördülékenyebbé tenni a kitelepítés apparátusát?”

De kérdései válasz és magyarázat nélkül örökre belevesztek az éjszakába.

A ványadt hölgy kendőbe burkolt sápadt leánya már rogyadozott és Krisztián, az agg, azt mondta mély basszus hangján, hogy már nem bírja tovább. Erre a molyirtó és egyéb szerektől illatos öreg hölgy váratlanul ezt mondta:

– Most már leülhetsz, Krisztián.

És leült maga is.

Erre az anya a leányával is leült és „egye fene”, gondolta magában Balázs Ábel unokája: visszatelepedett a fapadra az ablak és néma kutyája mellé. A szomszéd fülkében észrevették, hogy ők már ülnek. Erre ott is mindenki leült. Egy perc múlva az egész vén rozoga kocsi minden utasa ült. Engedetlenségüket senki sem kérte számon.

A fülkében még mindig sötét volt, csend volt. A Ferenc József korából származó avult vasúti szagokkal elvegyült az öreg hölgy rejtélyes átható szaga, amely talán mégsem a lila esőköpenyből áradt, nem is molyirtószer volt, hanem inkább valami fertőtlenítő, karbol és szegfű keveréke, párolgásaiban. Szenvtelen hangon tizedszer kérdezte már:

– Fáj a tenyered, Krisztián?

De felelet helyett még mindig csak dúlt nyögést kapott.

Balázs Ákos hátradőlt a kemény padon, amilyenén ő még soha életében nem utazott, hiszen ringó gyorsvonatok pullmankocsijainak piros bársonyához és fehér csipkepárnáihoz szokott ő hozzá életében. Nem tudta biztosan, hol fáj, az epéje-e, vagy a szíve. Szédült, meleg volt. Szerette volna, ha már indulna a vonat. De még mindig egy helyben vesztegelt az ócska vasúti batár.

Behunyta szemét. Egyszer csak forró lélegzetet érzett. Meleg, nedves húsdarab végignyalta arcát.

– Adolf – mondta gyöngéden kutyájának és megsimogatta bársonyhomlokát.

Lassanként hajnalodott.

Az éj barna sötétsége észrevétlenül kapta meg kék árnyalatát, ugyanúgy, mint bárhol másutt a világon, ahol sínek vannak és vonatok indulnak, mennek vagy ácsorognak utasokkal. Vallecrosiában is így hajnalodott egyszer, csak hogy akkor halászhajó fehér vitorlája csillogott a távolban és nem a rákosi szántó, hanem a Földközi-tenger terült el a vasúti töltés mögött.

Odakint Lajkó favágói, mintha a hajnal első sugaraira a föld nyelte volna el őket, nyomtalanul eltűntek. A karabélyos és géppisztolyos rendőrség is elfoglalta helyét valahol a deportáltak kocsijaiban. Csak egy rendőr ácsorgott az állomásépület előtt, mintha az volna a dolga, hogy a rendes utasok ingóságaira és a rendre vigyázzon és tüstént fülön csípje a zsebmetszőt.

A szegfű és karbol illatától terhes vén Otília megszólította Balázst.

– Van bolhája a kutyának?

– Nincs – felelte sértődötten.

Ettől fogva határozott ellenséges érzéssel nézte a nyögő Krisztián hitvesét.

Odakint a hajnali világosságban egyszerre nyoma veszett mindannak, ami az éj fekete kárpitja mögött történt.

Igazi utasok érkeztek hétköznapi képpel, batyus parasztasszonyok, szabadságos katonák és nem olyanfajta emberek, mint ők, akiket munkakerülökként örökre kitiltottak Budapestről, hanem komoly dolgozók, akik Rákosligről vonaton szoktak minden reggel bejárni a fővárosba. Pöfögve érkezett egy „helyi vonat”, alig állt meg és máris tovább ment Budapest felé. A tovatűnő kocsisor ablakaiból közönyös reggeli arccal emberek nézték őket gyanútlanul, mintha ők is ugyanolyan közönséges utasok volnának, mint ők. A hajnal kék színei ragyogni kezdtek, hiszen ilyenkor júniusban hamarabb énekel a pacsirta a rákosi szántó felett, korábban nyit az állami italbolt az állomással szemben.

Hogy mi történt, mi nem az éj sötét leple alatt, erről semmit sem tudott a féllábú muzsikos sem, aki felkapaszkodott avult kocsijukra és becsületes utasoknak vélte őket, akik itt várják a gőzmozdonyt, vagy tán nem is gondolt semmire. Éktelenül hamisan cincogott piszkos hegedűjén és torkaszakadtából énekelt, úgy, hogy a kocsiiban némán és roskadtan ülő tiszapócsi utasok iszonyodva felrettentek. Ezt óbégatta irgalmatlanul és hazugul, nem a rezgő nyárfát, hanem fél lábát siratta:

– „Egy levélre rá volt írva rózsámtól az izenet...”

Érzelmes volt, iszonyú volt.

Balázs Ábris kényes dedunokája összerázkódott az éneklő hangra és a még borzalmasabb dalra, melyet valaha Erzsébet királyné szeretett és húzatott magának Pöstyénben a cigánnyal: az ősz hideg szeléről szólt, amely elsodorta az ezüstsínű nyárfaleveleket egy fájdalmas szerelemmel együtt. Adolf, a spániel, vadul ugatni kezdett a féllábú vándorzenészre, de az nem hagyta abba.

Kéregetés előtt még egy vidámabbat is énekelt, pajzánul, ráadásnak, s csonka testét taktusra rázogatta.

– „Nincs a földön gazdagabb, szebb ország. Minden ember érzi, hogy szabad.”

Valahonnan épp most ütközött nekik hátulról a tolató „kávédaráló”. A csomagtartótól egy táska leesett, egyenesen a nyögő aggastyán fejére.

A nyomorék vándorzenész piszkos kalapját nyújtotta Balázs felé.

– Takarodjon! – mordult rá nyersen.

Felháborodottan nézte a kendőbe bugyolált, sápadt leányt, aki egy forintot adott a nyomorultnak.

– Fáj a fejed, Krisztián? – hangzott a lila köpenyes öreg hölgy hangja olyan fesztelenül, mintha kettesben volnának és az Arlberg-expressz első osztályú hálókocsijában a svájci hegyek felé utaznának.

De a szerencsétlen vén basszus csak a fejét tapogatta és válasz helyett nyögött. Legyező alakú ősz bajusza, amelyet a század elején az idegenből származó pénzfejedelmek azért hordtak, hogy külsejükben hasonlítsanak a magyar paraszthoz, gyászosan fityegett.

Otília, a neje, faggatta.

– Felelj, Krisztián. Fáj-e?

– Höm, öhöm.

– Nagyon fáj?

– Kriminálisan.

- Hol fáj?
- *Ja. Itt fáj. Ich weiss nicht, wo mir der Kopf steht.*
- A fejed fáj, vagy a tenyered fáj, Krisztián?
- Az fáj, amit ez a himpellér énekelt.
- Az ezüstlombok fájnak?
- *Gott sei Dank!* Örülj, hogy siket vagy, Otília és csak az ezüstlombokat hallottad. Megkezdődött a tolatás.

A volt kormányfőtanácsos, még mindig lódenkabátjában, kinézett a vidám rákosai tájra, amely a reggel derűs fényében harmatosan ragyogott.

„Olyan – tűnődött fásultan –, mint egy nevető élmunkás fényképe az újság első oldalán.”

Ezt a tájra értette.

Szikár öregember tört be a fürkébe táskáival és szőnyegbe csavart dunyháival, párnáival, mérgesen, köszönés nélkül és poggyászait ledobálta. Krárogott, hörgött. Aztán meglepetésszerűen összecsapta bokáját a férjéért aggódó, szegfüillatú Otília előtt és bámulatos sebességgel, amely némiképpen kardnyelők és köteltáncosok bűvészmutatványára emlékeztetett, hirtelen visszaváltozott civilizált, udvarias emberré. Sőt: túl is esett rajta. Hangosan bemutatkozott.

- Bányay Fidél.
- Örvendek – mondta a hölgy és kézcsókra nyújtotta kezét.

A tolakodó öreg olyan régimódi cvikkert viselt, melyet az optikusok orrcsíptetőnek is neveztek valamikor. Sorra mindenki előtt bokázva, megismételte nevét, mindenkinek bemutatkozott, mindenkivel kezét fogott.

Balázs Ákos kényszeredetten elmorogta nevét. Illendőségből még azt a bizonyos félmozdulatot is megtette, amely ilyenkor szokás úriemberek közt: úgy tett, mintha a cvikkeres öreg tiszteletére fel akarna állni, de valami régi köszvény vagy izomgörcs miatt a veszedelmes szűk helyen épp csak jelezni tudja szándékát.

„A fene vinne el, vén számár” – mondta magában, de az udvarias tolakodó, aki mindenképpen elégedettnek látszott saját nevével, tüstént visszajött nehezen cammogó feleségével és újabb csomagokkal, amelyek ellepték az egész fürkét, mint koszorúk a ravatalt. Testes feleségére épp csak rámutatott.

- A nőm – mondta.
- Újra kezdődtek a kézfogások.

Odakint már egyenruhás vasutasok jártak-keltek. De a vonat még mindig nem akart indulni.

A volt abaújkéri földbirtokos levetette zöld lódenfelöltőjét és az ablak mellé akasztotta. Aztán a felöltőt arcára borította, elbújt a reggel elől, a fény elől, az útitársak elől. Elrejtőzött Rákosliget és úgy gondolta magában, az egész világ elől. Nyögött, sóhajtott ő is, mint az agg Krisztián legyező alakú fehér bajusza alatt. Behunyta szemét és aludni próbált.

- Friss dinnyét tessék! – hangzott kintről, Rákos felől.

Eresztékeiben recsegő vasúti batárjuk megint nekiütközött más kocsiknak olyan csengéssel-bongással, mint a vasút bronzkorszakában. Gőz és levegő sistergett, sziszegett, nyögött és jajgatott tömlőkben és csövekben. Nem szólt hozzájuk

már senki, nem törődött velük most senki. Nyomtalanul eltűnt a fekete bogárszemű rendőr tizedes, aki azt mondta neki, hogy Emke sarok és apafej.

Látszólag magukra hagyták őket, mint a szállításra beterelt birkákat. De valójában minden kocsiiban két géppisztolyos rendőr vigyázott rájuk és az ajtókat vasutas-kulccsal becsukták.

De Balázs Ákos nem tudott aludni. Minthogy az altatószer, melyet még otthon vett be, elvesztett otthonában, a Molnár utcában, a gyöngye idegcsillapító nem hatott: a múltból próbált előhívni színes, altató vigaszképeket. Minden, amit talált, ellentmondott az alvásnak.

– Jó zamatos dinnye! Van még néhány darab! – A kocsi reccsent és megmozdult.

A roskadásig megrakott poggyásztartóról most szerencséire nem esett le táskája a sóhajtozó agg Krisztián fejére, rozoga vasúti szekereket a mozdony nem rántotta meg durván, hanem gyöngéden, lassan húzta maga után.

– Már megyünk, Krisztián.

A lila köpenyes, szegfűillatú és karbolszagú hölgy úgy közölte ezt magába roskadt férjével, mintha a vonat a Lago Maggiore felé indult volna el.

Csakhamar nekiiramodott, prüszkölni, köpködni, bömbölni kezdett a mozdony; füsttel és korommal telt meg a fülke.

„*Der Gott ist ein Lokomotiv*” – dörögte magában Balázs Ákos és átengedte fejfájását és epekövei zsörtölődését a tántorgó és recsegő öreg vasúti kocsinak. Elrejtette arcát lódenfelöltője alá, lábát a szemközt ülő hervadt és szomorú anya hegyes bokája mellett, amennyire csak tehette, kinyújtotta, s nagyot sóhajtván, némiképpen beletörődött sorsának változtathatatlanságába.

A vonat végre elindult Tiszapócs felé.

8.

Fél füllel hallotta, hogy valaki valamit kitartóan magyaráz. A hang a folyosó végéről hallatszott, az egyhangú hang, amely kirítt az egyetemes hallgatásból.

A kavicsnál és a palánál, sőt a legszürkébb hivatalnoknál is szürkébb hang hosszadalmasan fejtegette, hogy kocsijukat a Somoskőújfalura közlekedő, rendes személyvonathoz csatolták, sőt még több szomszédos kocsit is, melyekben „sorstársak” ülnek.

Ez a mindent tudó fecsegő állított és bizonyított. Valami okból a John Hopkins egyetemre is hivatkozott. Zsebében volt a rendes nyári menetrend az ország összes vasúti vonalaival és Európa összes csatlakozásaival a négy égtáj felé, az összes közlekedő vonatokkal, amelyeken utazni neki most már úgysem szabad. Alapos érveléssel mutatta ki, hogy Rákosligettről az indulásuk nagyjában egyezik a menetrendben szereplő 312-es számú személyvonatával, s ebbe bele lehet kalkulálni a szokásos kérését, mindössze harmincnyolc percet és magában véve már ez is bizonyítja, hogy ők Somoskőújfalu felé utaznak. Hacsak... – de ekkor hirtelen elhallgatott. A háború alatt légiradióknál némult el ilyen hirtelen a rádió.

A vasúti biblia prédikátora valamitől megijedhetett. De egykedvű hangját hamarosan megint hallatta és megengedhetőnek találta, hogy Hatvanban a miskolci vonathoz fogják csatolni kocsijaikat.

– Otília. Szólj neki, hogy *Maul halten*.

– Maradj csendben, Krisztián.

Az unalmas fecsegő váltig megmaradt amellet, hogy ők Tiszapócs helyett Somoskőújfalura utaznak, az utolsó negyedórákban, ő tudja, meg szokták változtatni a ki-telepítés helyét. És Somoskőújfalu nem is lenne előnytelen. Így mondta: „előnytelen”.

Balázs, akinek néha bizonyos szavak fájtak, ordítani szeretett volna. De türtőztette magát. Visszabújt lódenfelöltője alá. De így is hallania kellett, hogy Tiszapócs porfészek és víztől golyvát lehet kapni, viszont Somoskőújfalu „úgyszólván szubalpín”, a vize gyógyhatású. Talán a füleki bég is tudta ezt annak idején, ezért foglalta el Somoskő vad szikláinak tetején a híres várat.

– Jót fog tenni a víz – mondta – Cecikének, Jenőkének, Marcikának.

Egy női hang valamit közbeszólt. Mire az unalmas fecsegő szürke hangján ennyit mondott:

– Te okos vagy, de ehhez nem értesz, édes Idám.

Később ezt is mondta még:

– De sokkal előnyösebb lenne Mátraverebély.

A híres világfi és sakkozó dédunokája a felöltő alatt aranyhídjának műfogait szívta kínjában.

Hamarosan megtudta az átkozott szószátyártól azt is, hogy már elhagyták Aszódot, de ez a somoskőújfalusi bumlivonat még meg fog állni Hévízgyörkön, Galgahévízen és Turán is, Rákosligettől Hatvanig ezt az ötvenkét – „azaz bocsánat, ötvenhárom” – kilométert a menetrend szerint is két óra tizenhét – nem is tizenhét, hanem huszonhárom – perc alatt teszi meg, mert minden állomáson megáll. Így lesz ez tovább is. Egész Somoskőújfaluig. Hacsak... – és megint hirtelen elnémult.

A szó, hogy belefagyott, ennek most az oka is kisült. Durva hang ordított bele a vonatkerekek zakatolásába.

– Alma, amit mond. Ne pofázzon!

Egy másik, némiképpen enyhébb hivatalos hang inkább oktató célzattal szólt a fecsegőhöz:

– Ne firkálja itt a többieket.

Az egyhangú hangon a „firkálásnak” egy időre vége szakadt. A két rendőr, állig felfegyverezve, mintha veszedelmes gonosztevőket kísérnének, az ő fülkájukba is bejött. Számba vették őket. Mindenkinek meg kellett mondania a nevét. Megmondta ő is, útítársai is.

A szikár cvikkeres öreg a bemutatkozáshoz ezúttal érthetetlenül hozzáfűzte még ezt is:

– Én az aransarkantyús Bányay tábornok vagyok.

De a két rendőr nem csodálkozott. Úgy tettek, mintha nem is hallották volna.

Feltűnő volt még az is, hogy az érzékeny, agg basszus tulajdonképpen nem is Krisztián, hanem Keresztély; a nevét nem is ő maga, hanem helyette Otília mondta

meg a rendőrnek, roppant egykedvűen, mintha valahol egy meghitt társaságban semmitmondó kérdésre felelne és már régen megszokta volna, hogy férje helyett mindent ő csinál az életben: Valter Keresztély.

Balázs a híres névre felfigyelt: „No lám, erre a sorsra jutottál. Hát kellett neked felszabadítanod a pénzpiacot a külföld gyámkodása alól?”

Otília megkérdezte a rendőröktől:

– Mondja kérem, rendőr úr, ez a *train bleu* mikor érkezik Tiszapócsra?

A kérdés közben kis tükrében fonnyadt ajkán a festéket igazgatta.

A két rendőr egymásra bámult. „Alma, pofázás, firkálás, góré”: ezek voltak telivér szavaik. Megtanították őket, hogyan kell bánni a veszedelmes belső ellenséggel, amely sohasem nyugszik és a kapitalista gyárosok és bankárok meg a liliomtipró és népnyzó földesurak uralmát akarja nyugati imperialisták segítségével az országban helyreállítani. Ők mindent, amit tanultak, elhittek. Gyanakodva nézték a burzsoá női vénséget, aki belevicсорít kézi tükröcskéjébe és egy vattadarabbal törli le a piros festéket hamis fogairól, amelyek oly megtévesztően szépek, mintha egy tizenhat éves szűz szájában csillognának. Aztán tanácstalanul megint egymásra bámészkodtak. „*Train bleu*.” Nem értették. De nem voltak egészen biztosak benne, hogy ezek a szavak sértik-e a demokráciát. Egy ideig szótlanul mérlegelték a helyzetet, aztán felelet nélkül továbbmentek.

A vonat is ment. Bár inkább dőcögött. Igaza volt a mindentudó fecsegőnek: háromszor megállt és aztán Hatvanba érkezett.

De előbb még a cvikkeres Bányay Fidél, egyenesen Balázshoz fordulva, szükségnek tartotta a magyarázkodást.

– Megmondtam nekik, kérlek, hogy ki vagyok. Hadd tudják, kivel utaznak együtt.

Tegezte, mintha kaszinóban volnának, s nyerítő hangon nevetett is hozzá, ami semmiképpen sem illett a helyzethez. Ő nem felelt és a zöld lóden mögé menekült vissza.

„Aranyarsarkantyús Bányay Fidél – valami derengett benne. – Ez a vén paprikajancsi még azt hiszi, hogy az emberek emlékeznek rá. Ejnye, ejnye. Az idő mindent betemet. Pedig sem az öreg Ferenc József, sem Károly király nem osztogatta csak úgy ingyen az aranyarsarkantyút” – mondta magában és elaludt.

Arra kezdett ébredezni, hogy a vonat áll. De elfelejtette, hogy ő most Tiszapócsra utazik. Azt gondolta, talán Salzburgban vagy Triesztben áll a vonat. Hiszen csak az imént látta a kocsi falán a tükröt és mellette a tengerhajózási vállalat reklámképe: fekete hajó metszi a tengert éles orrával és a kék habokon nagy betűk hirdetik, hogy mindenki ezen a hajón utazik. „*Tout le monde*.” A reklám francia. És ő a reklám mellett a tükörben megpillantotta saját elgyötört, sovány, beesett arcát, mintha az is a képhez tartozna. Mintha az ő arca képviselné az egész világot, amely ennek a tengerhajózási vállalatnak a nagy fekete hajóján utazik a kék hullámokon. „*Tout le monde*.” Mindenki. Vagy ha úgy tetszik: az egész világ. Nézte saját arcát, amely egyszerre csak iszonyatos vén volt és rút volt és már semmiképpen sem illett a hajózási reklámhoz, senkit sem csábított hosszú hajóútra, sem Tahitiba, sem a Nordkapra. Már nem az igazi utas képe volt, aki azzal tölti életét, hogy szüntelenül utazik és minden városban szép szeretője várja. Rettenetes arc volt.

Borzadva ébredt fel. Kibújt felöltője alól. Az izgalomtól sápadtan némiképpen megnyugodott: lám, Tiszapócsra utazik, rosszabbul is történhetne, és az ő arca nem szerepel semmiféle tengerhajózási vállalat úti reklámján.

Még mindig Hatvanban ácsorgott a vonat.

Rendőr nem volt a kocsiban. Legalábbis erre vallott, hogy az egyhangú hang megint csobogott a folyosó végén. A mindentudó vasúti prédikátor ezúttal mélyen hallgatott Somoskőújfaluról és inkább a hatvani cukoripar dicső múltjáról tartott szürke előadást.

Balázs Ákos vakmerő elhatározásra jutott: Adolfot odalent megsétáltatja, míg áll a vonat.

Táskán, batyun, hátizsákon és pokrócba göngyölt ágyneműbarikádon keresztül kimászott a bűdös, szűk fülkéből. A rozoga vasúti batár ajtaja zárva volt, ezt ő nem tudta. De a meghátrálás nem illett hozzá.

„A kutyának el kell végeznie dolgát. Ez természetes – állapította meg magában –, olyan biokémiai törvény ez, amelyet mindenki méltányolni köteles. A magyar nép bölcs atya és Lajkó elvtárs is.”

– Idehallgasson, uram!

Az ablakon kikiáltott egy igazi utasnak, aki ott ácsorgott, és megkérte, sétáltassa meg a kutyáját. Magyarázatul teli torokkal, hogy sokan meghallják, hozzátette még:

– Mert nekem tilos.

Az ismeretlen szabad utas, aki az imént Vámosgyörk felé pislogott, szolgálatkészen nyújtotta ki karját Adolf felé és az ablakon át kiemelte. De arca roppant komoly és feltűnően szürke volt.

– Remélem, nem harap.

– Magát nem.

Balázs feleletében benne volt, hogy alkalomadtán a kutya másokat meg fog harapni.

Az elszürkült arcú utas némi bizalmatlansággal tette le a földre a csillogó fekete szőrű spánielt. A nyakörvén csüngő porázt megragadta és elindult vele sétára a sínek között. De Adolf csak szaglászgatott és hátrapislogott gazdájára. A hatvani szagok nem ízlettek neki. Csak egyszer-kétszer emelte fel kankutya módjára hátsó lábát és egy-egy előre kiszemelt szürke MÁV-kavicsot megfecskendezett. Az előzőkeny szabad utas aztán az ablakon át visszaadta a kutyát gazdájának. A látványban többen komor arccal gyönyörködtek.

– Köszönöm szépen.

De az utas szót sem szólt. Mintha csak most ébredne tudatára, hogy olyan területre tévedt, ahol a csősz rögtön büntet vagy zálogot vesz, ijedt bakugrásokkal elszaladt, vissza a cókémokjához, a sínek mellé. Hátat fordított és Vámosgyörk felé tekintett. Várta a maga vonatát, mintha nem is látott volna soha életében nagyfülű fekete kutyát.

Nemsokára tovább döcögtek.

A fülkében senki sem beszélt. Az anya a leányát átölelve tartotta, és ha orra hegyénél több látszott ki a kendőből, akkor aggódva bebugyolálta.

– Paula, édes gyermekem – suttogetta.

Paula köhécselt. Egyszer levette fejéről a kendőt. Valószínűtlenül fehér, szinte átlátszó volt az arcbőre. Ebből a fehérségből világított ki sötét ragyogású, mély szeme. Balázs haragudott rá magában azért, mert forintot adott a gyalázatos éneklő koldusnak.

Az agg Valter Keresztély nyöszörgése és roskatagsága elviselhetőbb lett volna, ha karbolillatú vén hitvese nem olvas mellette kihívóan angol regényt ismeretlen szerzőtől, látszólag teljesen közömbösen minden iránt, ami a vonatban és azon túl történik. Mintha már a Lago Maggiore nem is volna messze.

De legkiállyhatatlanabb mégis az aransarkantyús Bányay Fidél testes felesége volt. Átizzadt zsebkendőjével szüntelenül legyezte magát. Szétterpesztett lábbal ült a fapadon és valamilyen sötét betegség párolgott belőle. A cvikkeres Fidél, orrát lógatva, láthatóan emiatt volt még inkább levert és hallgató. Aggodalmait a jövő miatt hurutos krákogás mögé rejtette, időnként zsebkendőjébe köpött és a kendőt minden köpés után gondosan összehajtogatta, majd zsebre tette.

Vámosgyörkön túl, valahol Adács és Karácsond táján, ahonnan már látszik a Mátra kék bércei, a volt magyar királyi kormányfőtanácsosnak viszketni kezdett a bal füle mögött a régi heg és figyelmeztette, hogy valamit otthon felejtett. De nem tudta, hogy mit. A rejtély berzenkedett és követelődzött, mint a kakadu. Egy ideig törte a fejét, aztán lemondott róla. Inkább elaludt. Heves megyét végigaludta.

Ezalatt a kendőbe bugyolált Paula szalámit evett és a szalámihéjjal megkínálta Adolfot. De a spániel nem fogadta el. Idegenekkel szemben eleinte mindig tartózkodó volt még akkor is, ha le kellett mondania egy-egy jó falatról.

Balázs Ábel és Bártfay Kata unokája órák múlva csak akkor ébredt fel a kemény fapadon, mikor a vonat késő délután Mezőtárkányon is túlhaladt, elhagyta Hevest és már Borsod földjén döcögött, de még nem ért Egerfarmosra, ahonnan aztán megint Heves megyébe tér és ott fog tovább vándorolni egészen a Tiszáig. Útitársai aléltan gubbasztottak helyükön, csak Otília volt friss, az angol regénnyel. A szomszéd fülkéből éktelen gyereksírás hallatszott. Aztán fehér köpenyben, vöröskeresztes karszalaggal fiatal nő nyitott be a fülkébe. Éppen csak beszólt, sietett.

– Akarnak port fejfájás ellen?

A hét utas összenézett. Nem tudták, gúny-e ez, vagy komoly. Nem feleltek.

Valahol a folyosó végén a vasúti fecsegő egyhangú hangja negyedóránként bemondta a késés perceit. Eddig kétszázötvenhat percet hozott össze.

„Talán csal is – gondolta Balázs kínlódva. – Hát olyan halaszthatatlanul sürgős neki, hogy Tiszapócsra érkezék? Még hozzá menetrendszerű pontossággal?”

Odalent a kalauz kiáltotta:

– Egerfarmos!

De volt egyszer Vicenza is, mondta magában, ahol a hegyekre ilyenkor sárga, nehéz köd borul és a gyorsvonat a meredek pályatesten lassabban halad.

„Igen. Lassabban – málázott magában behunyt szemmel a volt abaújkéri földbirukos. – Már messze vannak a lagúnák. És volt egyszer Verona is. A vonat Velencéből Genova felé Veronán megy át, a szép Veronán. Híres a szalámijáról és arról is, hogy... Miről is...? Ott egykor két jeles család vetélkedett és két szerelmest rejt a hant. De ott

ma már nem bántják egymást és csak itt bántják egymást a polgárok, szolgák, rokonok... A vonat Veronából hamar megérkezik Rezzatóba. Jó vonat. *Direttissimo*. Szabadon ki lehet szállni belőle. A társutas kutyát is meg lehet sétáltatni Rezzatóban. A gazdája maga sétáltathatja meg, ha akarja. Nem úgy, mint Hatvanban. Ámbár a vonat ott szalad. Brescia csak egy perc és a gyors máris robog tovább, mert úgy utazik az ember Lombardiában.”

A vonat lassan elhagyta Egerfarmost, az agg basszus nyögött, a szegfűillatú hölgy olvasott, az anya a leányával összebújva suttogott, az aransarkantyús volt tábornok felesége egy nagy párnára borulva, rossz szagúan terpeszkedett és horkolt, a cvikkes öreg krákogott.

Borsod vármegyének ezt a kis csücskét a vándorzógonat hamar maga mögött hagyta, újabb tizenhat percet gyűjtve az egyhangú hang perctökéjéhez.

– Már kétszázharminckét perc. Hallod, Ida? Miért sír megint Marcika?

Aztán a vonat újra megállt, Marcika elhallgatott.

– Kétútköz! – kiáltotta harsányan a kalauz.

Balázs Ákos némi érdeklődéssel nézett ki az ablakon az egykor oly híres és fényes kétútközi hercegi kastélyra, ahol Ábris dédapa gyakori vendég volt valaha. Megállapította, hogy nincs sem ajtaja, sem ablaka. Egy tornya leomlott, az egykor büszke barokk tető helyén csupasz szálfa meredeznek az ég felé; olyan az egész, mint egy óriás gyereksárkány megmaradt váza. Az obeliszk, melyet hat fekete erdélyi bivaly hozott ide Párizsból, nem látta sehol.

„A nép ledöntötte, vagy visszaadta Egyiptomnak” – gondolta. Valószínűnek találta, hogy az obeliszk, amely egy évszázadon át állt a hercegi park kellős közepén, valami fatális tévedés áldozata lett.

– Paula, rosszul érzed magad?

Azon tűnődött, vajon mit csinálhat most a börtönben Kétútköz utolsó ura, a mindenféle bűnökért életfogytig elítélt Kristóf herceg.

– Paula, edd meg ezt a kockacukrot, édes gyermekem.

Arra gondolt, milyen jól tette, hogy Abaújkért régen eladta.

A Tisza árterületén sántikált már a vonat, az esőzések két héttel ezelőtt errefelé is áradásokat hoztak. Víz alatt álltak szántók és legelők, és alig dugták ki fejüket a vízből a gömbölyű tiszai fűzfák. Marcona katonák géppisztollyal őrizték a vashidat, amely a magas töltések közt ível át az egyik partról a másikra. Erdő fölött botorkált a vonat, csigalassúsággal, vízi őstölgyek, elfajzott tiszafák, lankadt füzek és mérges levelű vadcserejék fölött, ahol ember nem jár, míg a Tisza le nem apad, csak este bagoly surran és reggel bíbic röppen, meg kócsag kelepel, a parton sütkéreznek a békák és kijönnek néha a vízből a búvárpoloskák és a vízibolhák. Idáig hajózható a Tisza és ez most már a vad felső folyó, a medre csalóka és veszélyes; az pedig ott már a Tiszántúl, Hajdú és Szabolcs, mindjárt kezdődik a nagy sivatag, a délibábos puszta.

Esteledett már, mikor a Tiszát is elhagyták és a vonat megérkezett Tiszafüredre. A tiszai átkelés szinte észrevétlenül megtörtént és most már úgy látszott, hogy rohamosan közelednek utazásuk végcélja felé.

A meglepetés Ohat-Pusztakócs vasúti állomáson várta őket.

Valamilyen rejtélyes okból, amelynek firtatása úgyszólván hiábavaló lett volna, mindenkinek ki kellett szállni a rozoga vasúti batárból. De nemcsak az ő kocsijukból, a többiből is kiharcolták a deportáltakat. Most látták csak, hogy milyen sokan vannak. Legalább másfél százan. A géppisztolyos rendőrök eleinte azzal hitegették őket, hogy majd kapnak más kocsikat. Csak jóval később árulták el, hogy az éjszakát itt fogják tölteni és másnap reggel indulnak tovább Tiszapócsra.

Az otthonaikból éppen most megfosztott, elgyötört utasok nehéz cókókjaikkal, dunyháikkal és táskáikkal egymáson átgázolva, lóhalálában cipekedtek. Bánya Fidélnak a civkerek leesett, Valter Keresztély rosszul lépett le a lépcsőről és itt is felbukott volna, ha felesége meg nem ragadja; a beteg és sápadt Paula két nehéz koffert vitt sebesen. Ekkor még azt hitték, hogy tüstént át lehet szállni egy másik vonatra. Aztán keserű csalódással látták, hogy a kiürült kocsi, amely túlélte Ferenc Józsefet, több rozoga vasúti batárral egy sorban üresen dökög tovább a Hortobágy felé, ahol bizonyára épp most valamiért szükség van rá.

Ott maradtak a nagy magyar puszták szélén, ahol nincs a közelben sem város, sem falu, de még csak valamirevaló tanya sincs, csak ez a kis vasúti állomás áll igénytelenül és nem tudna róla az ország, sem Ohatról, sem Pusztakócsról, ha nem itt lenne a vasúti elágazás Tiszapócs felé.

Az abaújkéri kastély egykori ura elszakadt útítársaitól. Nem kívánta, hogy valaha is viszontlássa őket.

Bőröndjeit az alacsony vasúti épület mellé helyezte és gögösen hátat fordított az őrizetükre kirendelt izmos rendőrlegényeknek is. Körülnézett, hátha lát valahol egy tehervonatot vagy legalábbis egy tehervagont, amely ládáit és bútorait rejthetné; némiképp aggódott tárgyaiért, a fülkagylós faragott ládáért is. De ez az oly fontos vasúti csomópont sivárnak és árvának látszott.

Csak néhány marhakocsi ácsorgott a legtávolibb síneken.

Nyújtózkodott, kiegyenesítette elgémberedett tagjait. Némiképp szabadabbnak érezte magát, mint a vonatban, viszonylagos szabadságban Adollyal, a spániellel együtt. Ügyet sem vetett rájuk senki, ők sem törődtek senkivel.

Az útítársak ezalatt verejtékező összeviesszában rohanták meg a kutat és sorba álltak vízért. A gyorsabbak és élelmesebbek a váróteremben foglalták el sietve a padokat, aztán az egyetlen nagy asztalt, végül a cementpadlót egészen a küszöbig, úgyhogy hamarosan odabenn már mozdulni sem lehetett a zsúfoltságtól. Balázs látta, hogy az útítársak java része, pedig még meg sem érkeztek Tiszapócsra, máris elveszti a tartást: lihegnek, tolakodnak, vitatkoznak egy korty vízért és rimázkodnak vagy letaposják egymást egy talpalatnyi helyért a váróteremnek csúfolt szűk helyiségben.

Keletnek vagy napnyugatnak? – nem is tudta, merre indult el a vágányok mellett Adollyal, kevélyen, megvetve az embereket és irtózva tőlük. Ohatnak ment sétálni vagy Pusztakócs felé?

Emberek nélkül, fekete kutyájával kettesben, egyszerre elviselhetőbb volt minden. A spánielből a szabad természet öléből kitört a vadászeb szilaj jókedve. Hancúrozva nekiiramodott a poros útnak, átugrotta az útszéli ároknál az akácbokrot, nyargalt a répaföldön és fölrebentett az alkonyatban egy csapat foglyot. Az ál-

lomásfőnök korcs kutyájával megismerkedett, de valami okból nem tetszett neki és morogva rátámadt; hegyes fogai kivillogtak.

Balázs elégedetten állapította meg, hogy a fattyú most is gyávábbnak bizonyul.

– Adolf!

Kiáltására engedelmesen szaladt vissza hozzá, mintha még otthon volnának a Duna-parton és egy fajtisza nyírott francia uszkárral hagyná abba a barátkozást.

A spániel a betoncsövekre is felugrált.

Ezek a szürke betoncsövek a terv szerint építkezést jeleztek itt valahol, a pusztában, ámde Balázs nem tartotta lehetetlennek magában, hogy karácsonykor is itt fognak még heverni, szétdobálva, Ohat-Pusztakócs vasúti állomáson a sínek közt. Nagy méretű vízi áteresztők voltak, akkorák, hogy akár egy ember elfért volna bennük. Érthetetlen jókedvében Adolf ugrált és táncolt a csöveken, a nyílásukon bebeszagolt és jól irányzott célzással megspriccelte a betont. Talán az egészet azért csinálta, hogy gazdája néhány percre felejtse a nyomasztó jelent és reményt merítsen: hátha örülni is lehet még az életnek kutyamódra.

Balázs Ákos mogorván megállt az állomás mögött a puszta szélén. Nem tudta, Kócsra tekint-e, vagy Ohatra. Csak nézte a sima tájat, amely olyan lapos volt, mint az asztal és nem látszott semmi, csak a pusztaság, amely akár kócsi, akár ohati, mindenütt egyforma: ameddig a szem ellát, púpja nincs a sivatagnak és belevész a távoli, párás szemhatárba, ahol éppen az imént szállt le a nap.

A távolban csak egy magányos vadkörtefa állt, lombjait már lehervasztotta a sivatagi nyár.

Balázs nézte a magányos fát, a hervadást.

„Pedig még csak június végén vagyunk, a terménybegyűjtők hónapjában – gúnyolódott magában. – Alig kezdődött meg az aratás. Arrafelé, ott, ni...! csenevész kukorica küszködik a szikkel. Ott meg kenderrel próbálkozik a mai gazdálkodás. A nagyüzemi. Az ám. Kenderrel. Makacsul téglákat és betoncsöveket szállítanak ide. Építeni akarnak a pusztában. De mekkorát fognak bukni. Mekkorát! Akkorát, mint Perec, a zsoké” – duzzogott sétája közben a volt magyar királyi kormányfőtanácsos és jólesett a régi időre gondolni, mikor a híres zsoké, Perec kitörte a nyakát.

Aztán a szíve hirtelen sajogni kezdett.

Megállt, sóhajtott és meredten nézett a messzeségbe. A spániel nem látta azt, amit ő látott a messzi távolban, a magányos vadkörtefán és a kútágason túl, ahol az ég alja még olyan piros volt, mint a vérbélű narancs és a leáldozó nap sugarai ezüst kerékküllökhöz hasonlítottak a halványkék égen. Adolf nem tudta, hogy mit néz a gazdája olyan feszülten, mit kémlel a látóhatáron; kutyaeszével nem értette, hogy földi ura és parancsolója azt a nyugati irányt nézi, amerre régen el kellett volna tűnnie Magyarországról és nem lett volna szabad megvárnia ezt a mai napot.

Az Aba Sámuel nemzetségéből származó kéri Balázsok büszke és kevély sarja az ohat-pusztakócsi kis állomás mögött a puszta szélén zöld ostromruhában és karján lódenfelöltőjével és kockás angol plédjével megkövülten nézett a vérbélű narancs színére. Sajgó szívvel tekintett nyugatra.

„Ó, ha innen el lehetne repülni! – sóhajtott magában. – De most. Tüstént. Úgy repülni, abban az irányban repülni el, ahogy én egyszer repültem. Ó, látnám csak

a magasból a Fekete-erdőt és a Duna forrását! Azt sem bánnám, ha lesújtának a vihar villámai a Rajna felett. Jaj, ha szárnyaim nőnének!... De dőre szavak. Mégis, mégis vannak emberek, akik ebben a percben a Champagne lankái fölött repülnek és pezsgőt isznak a repülőgépben.”

Ette a sárga irigység, pokolba kívánta magában azokat, akik őt nem engedik el innen és azokat is, akik most a Champagne fölött repülnek és pezsgőznek. A kócsi pusztá szegélyén, ahol kutyája izgatottan patkányt szimatolt, ő sóvárogva nézte a nyugati irányt, melyről egy idő óta fennhangon beszélni nem volt szabad.

„Csitt! – mondta magában. – Senkinek sem szabad tudni, hogy a Champs Elysées a világ legszebb sugárútja. Az is titok, hogy Londonban folyik a Temze. Tán még imádkozni is tudnék, ha most a Notre Dame-ban lehetnék!”

Remegve, elérzékenyülten nézte, amint a nap legyező alakú ezüstsugarai egyre színesebbek lettek és aranyfényük beleolvadt a láthatáron alásüllyedő vörös fénytányér lángtüzébe. Teltek a percek, a negyedórák és ő még mindig ott állt. Mint a maláriást a láz, az ő testét a vágy rázta, hogy Tiszapócs helyett arrafelé utazhasson.

„El! Csak el innen! El nyugatra! Akárhová. El innen ebből a szörnypusztából!... Csak vinne el az ördög innen engem, el messzire! Igen. Akár az ördöggel elmennék, ha hívna, ha vinne. Magával az ördöggel. Akármelyik gonosz perzsa istennel is. Hol vagytok, gonosz perzsa istenek?”

Nézte, amint a messzeségben a tűzpiros fények lassan halványulnak, aztán ki-
aluszhatnak. A lila pára is kezdett eltűnni. Kékesszürke fátyol terült a tájra, a pusztára.

Tekintetét elnyelte a végtelennek látszó ohati pusztá, melyen túl, tudta, sőt Párizson és a normandiai fürdőhelyeken is túl ott van a Csatorna, ahol már ilyenkor ködök lengenek, a Temze torkolatánál üvöltenek a hajók vészskürtjei, és a Csatornán és a Temze torkolatán is túl zúg, morajlik ebben a percben is London és senki sincs London nyolcmillió lakosa közt, aki törődne azzal, hogy Ohat-Pusztakócsan az állomáson fogja tölteni az éjszakát százötven ember, javarészt beteges öregek, akiket épp most dobtak ki budapesti lakásaikból.

„Essex, Kent és Hertfordshire grófságok derék angoljai, de jó dolgok van nektek! Van-e csak egy is köztetek, aki meg tudná érteni, hogy én az ördögnek is eladnám most lelkemet, ha megszabadítana innen? Ha elragadna innen. El! El! El, akárhová! El, akárminek. Akár szegény zsidónak Essexbe. Vagy dokkmunkásnak az East Endre.”

Még mindig reszketve vágyott és nézte a pusztát, a nyugati irányt. Megvárta, míg az ég a nyugati égbolton lassan elsötétedik. A pusztá felett kigyúlt az első csillag. Kutyája ott állt mellette.

Észre sem vette, már sötét volt. A pusztán hirtelen sötétedik. A távolban villámlott.

Összeszedte magát valamennyire és holtfáradtan visszasétált az állomásra, táskáihoz.

Itt már meggyújtották a nyomorúságos petróleumlámpákat, hiszen a pusztában nincs villanyvilágítás, ez a világ legelhanyagoltabb tája. Az volt még 1951 júniusában is.

– Itt kell az embernek megdöglenie – dünnyögte félig hangosan, de csak saját magára gondolt, másokkal nem törődött, senki sorsa tulajdonképpen nem érdekelte, begombolt lélekkel csak magának élt. Egyedül szeretett volna elrepülni.

A tiszapócsi utasok java része bent szorongott a „váróteremben”. Asszonyok, gyerekek, zsémbes öregek zsákokon és táskákon heverték, aléltnak, csendben. A gép-pisztolyos rendőrök nem törődtek velük és mellőzték a névsorolvasást, hiszen tudták, hogy innen megszökni a pusztába nem érdemes, mert aki eljött már ideig, az úgyszólván tovább legszükségesebb tárgyainak igézetében.

Adolf is visszariadt a várószoba fülledt zsúfoltságától. Tivornyát ült odabent a kánikula. Az ismert jellemrajztöredék hőse: Balázs Ákos menekült a forró szagoktól, az emberbűztől, melytől irtózott. Sohasem bírta a mosdatlanságot, nem tudta elviselni a rossz szájszagot. A szegénységtől leginkább a szaga miatt iszonyodott és ezért kerülte el mindig, ha tehetett, a szegény embereket. Semmi sem volt számára elviselhetetlenebb, mint mások izzadt inge, idegen emberek gyanús lélegzete, a civilizátlanság kóros szagai és az elhanyagoltság különböző gázai, emberi párolgások nyers natúrája. Hideg tartózkodással haladt el most az ácsorgó útítársak mellett, akik kiszorultak az épületből. Nem nézett senkire.

A pusztá felől hűvös szél kerekedett, meglegyintette a petróleumlámpák reszketeg lángját. Az ég hirtelen beborult, az éjszaka leszállt. A távoli villámok morgását már lehetett hallani.

Az állomás előtt ácsorgó utasok kezdtek elfáradni. Némelyek letelepedtek táskájukra, mások a pusztá földre ültek le. Volt, aki nekitámasztotta hátát a falnak és előrelógó fejjel már aludt is.

Az ő zárkózottságának gögös pántjait senki és semmi nem tudta meglazítani. Nem szólt senkihez, nem kért senkitől semmit. Ha szóltak hozzá, akkor kurtán, kimért udvariassággal felelt. Valaki tüzet kért tőle. Adott neki. De beszélgetésbe elegyedni már nem volt hajlandó. Inkább továbbment és meg sem nézte az embert, aki társa nemcsak az utazásban, hanem a megaláztatásban és a pusztulásban is. Irtózott sorsának tanúitól. De rendíthetetlen úriember maradt, aki a régi kaszinói szabályokat kimért udvariassággal hegyek omlása közben is betartja, Ohat-Pusztakócson is. Viselkedése ellen senki a legkisebb kifogást sem emelhetett volna. Sem a rendőrök, sem az utasok. Semhogy megsértsen bárkit, inkább kitért mindenki elől.

Evert és kutyáját is megetette.

Vizet is adott neki bádogtányérban, amely benne volt a kézításkában, a külön kutyacsomagban. Mindenét pedáns rendben tartotta. Tudta mindennek a helyét, és amit kivett, azt ugyanoda tette vissza a táskába.

A közeledő vihar szele üvöltözött a távolban. Megeredt az eső.

Eleinte meleg, kövér cseppek potyogtak a sötét égből, és aki még tehetett, bemenekült a váróterembe, ahol már egymást taposták az emberek. Az alvók felriadtak. Szóváltás, veszekedés hangzott ki a megbolygatott emberi tyúkketrecből, amely nemcsak a vihartól félt, hanem a görénnytől is.

– Megengedi, uram?

Biztos fellépéssel a forgalmi tiszt irodájában akart a vihar elől menedéket találni, az ismerős szobácskában, ahol éjjel-nappal perceg a távíró. De pisztolyos rendőrök ráförmedtek és kikergették.

Az első nehéz esőcseppek hullása után már zuhogott is. Balázs Ákos bemenekült az épület keskeny eresze alá, oda akart elbújni a pusztai vihar villámló színjátéka

elől. De már a ház reszketett, a föld is mozgott a hirtelen támadt vihartól. Szüntelenül villámlott, mennydörgött. Nappali világosság volt és mindennek megváltozott a képe, mintha zöld színű tűzvész fényében jelentkeznének a tárgyak és emberek. A magyar pusztá apokalipszisa volt ez, mikor már-már úgy látszik minden, mintha elsüllyedne és megsemmisülne. Az eső úgy szakadt, mint a trópusokon. A magyarok úgy mondják: „mintha dézsából öntenék”.

Beömlött az eső az eresz alá is és egy perc alatt eláztatta Balázs Ákos, volt kormányfőtanácsos lódenfelöltőjét. Magára borította a kockás plédet, de még így is szúnyograjként csípték arcát az esőcseppek közé vegyült apró jég szemek.

– Jöjjön, jöjjön! Mit ázik itt? Egy kis bátorság, jöjjön!

A tábornok szólította meg, az aranysarkantyús Bányay Fidél. A lila villámok zöld fényénél hívta a marhavagonok felé. Mások is szaladtak és bőrig áztak, mire a legutolsó vágányon ácsorgó teherkocsikhoz érkeztek. Többen is ott futkorásztak a volt tábornok körül, egy fiatalember is. De bárhogy erőlködtek, a marhakocsikat nem tudták kinyitni. A zuhogó esőben a villámok szüntelen fényénél úgy látszott, valamin tanakodnak, de hangjukat a mennydörgés miatt nem lehetett hallani.

Bányay Fidél hirtelen nagy kört írt le a levegőben sovány, hosszú karjával. Hívta megint, de úgy látszott, mindenki mást is hív, aki ázik és fázik a zivatarban. Bár a marhakocsikat nem tudták kinyitni, kétségtelenül talált valamilyen más búvóhelyet a vihar elől, ezért integetett olyan biztatóan és hívogatóan. Az esőfüggönyön át is látta Balázs, hogy a tábornok nem tagadja meg önmagát és az aranysarkantyúkat, melyeket IV. Károlytól kapott valamilyen háborús hőstettéért: most is találékony a bajban és úgy látszik, minden erejével arra törekszik, hogy akit lehet, az egész gyászos, ázó sereget, megmentse a náthától és a tüdőgyulladástól. Rekedt hangján túlvöltötte a vihar ordítását:

– Utánam!

Az aranysarkantyús tábornok, mint az ürge, egy szempillantás alatt eltűnt az egyik betoncsőben.

A mellette sündörgő fiatalember tüstént követte példáját. Mint a vízi atléta, aki trambulínról ugrik fejest, belebújt a másik csőbe.

– Az a baj, hogy vonatunk háromszáznyolc percet késett.

A mindentudó vasúti prédikátor hangos kiáltással vett célba egy harmadik beton-áteresztő-csövet. Nekiiramodott és a következő pillanatban a villámfények lobogásánál már csak két cipőtalp látszott a csőben.

Mindenki, aki ázott és látta, szaladt a csövekhez. Egy kövér, elázott öreg nő is. Cső volt elég, mindenki talált magának csövet. Ki ügyesen, ki lomhán és csúszvamászva, némelyik a gyík fürgeségével és kecsességével, a másik a békák ugrabugra esetlenségével bújt be a csőbe és többé nem mozdult. Fiatal nők is akadtak köztük, gömbölyded farukra rátapadt az átázott szoknya, mikor bemásztak.

Ömlött az eső. A zivatar nem hagyott alább, egyre sűrűsödött. A villámok süketítő csattanással a közelben csapkodtak. A tűzvész színe nem volt már zöld, hanem vörös lángok lobogtak a fekete pusztában. A kémény ledőlt a háztetőn, tégladarabok repültek a szélben. A spániel nagy tepsifüléről csurgott a víz.

A híres sakkozó, Balázs Ábris dédunokája most már csuromvizes volt a keskeny eresz alatt, a csupasz falnak lapulva. Már a térde táján is érezte a vizet, amely befolyt a nyakánál és minden ruhadarabját eláztatta. A vihar pillanatnyi szünetében hallotta, hogy többen is hívják. Egy női hang visított.

– Ez a cső még üres itt mellettem!

Tudta ő, hogy van ott még bőven sok üres cső. De nem mozdult.

Még szorosabban a falhoz lapult; vadászkalapját, melynek karimájáról ömlött az eső, időnként megemelte, mintha valakinek köszönetne a viharban, az éjszakában, a pusztában. A hátán, érezte, már patakokban csörgedezik az eső. Orrán és novék turistacipőjén jégdarabok koppantak. De nem moccant. A körülötte csapkodó villámok fényénél világosan, tisztán látott egy üres betoncsövet. Nem is volt messze. Két ugrással ott teremhetett volna.

Felső ajkát beharapta, kurta angol bajuszát elkeseredetten rágcsálta, ázott, didergett, már vacogott és nem törődött már semmivel. Gondolatban átadta az enyészetnek összes epekövecskéit, sőt a máját, veséjét, tüdejét is. Jól tudta, hogyha most megfázik, akkor abba belepusztulhat, hiszen mindig mondták az orvosok, tizenöt éve, hogy a tüdejére vigyázzon, és a meghűléstől óvakodjon. De dacolt a kócsi elemekkel, az őrzöngő pusztával, a viharral. Már nadrágszárában belül csöpögött az eső. Mégsem mozdult. Felsértette fogaival az ajkát, de nem tett egy lépést sem az üres betoncső felé.

Várta a vihar végét és Pór Kálmánra gondolt, aki most bizonyosan a csőben feküdne, kinyújtott lábbal, mellén összekulcsolt kézzel, mint a friss halott a koporsóban.

Körös-körül vadul zuhogott. A vihar rázta, cibálta a pusztában a földet, csak ezen az elhanyagolt magyar tájon szokott az ég így haragudni.

Egy újabb dörrenésnél és vakító villámcsapásnál Józsi, a pincér, egészen közeli valóságnak látszott. Ő mondta azt, hogy volt már csöves is.

„Józsi kibírta. És azt is mondta Józsi, hogy kibírja majd a méltóságos úr is. Azt is mondta” – tűnődött magában a villámok csapkodása közben.

Mereven nézte, hogy pattognak az esőcseppek a közeli üres betoncsövön. Csak bele kellene bújni.

Már olyan vizes volt, tetőtől talpig, mintha átúsztatta volna a Tiszát. Ingadozott a cső és az özönvíz közt. Vadászkalapját újra megemelte, aztán elbújt az átázott kockás pléd alá. De oda is befolyt a víz. Erre a fejét megint kidugta és ugyanúgy rázta meg, mint mellette a lábánál, Adolf, a spániel.

A vihar üvöltött és ő a villámok cikázása közben hangosan megszólalt, mintha a Várkert alatt a pincérhez beszélne:

– Nem, Józsi. Nem. Maga alaposan téved. Én nem mászom bele a csőbe. Azt már nem... Józsi, maga nem ismer engem. Csöves én nem leszek soha.

Aztán lassan csillapodott a zivatar és elvonult valamerre Tiszalök felé, Tiszadob felé, Gyula gróf családi sírboltja felé, elháborgott Tiszagyulavára és Tiszapócs felé.

Csakhamar csillag is volt már az égen. A pusztai szél vadul űzte, kergette a fekete felhőket. Egyre távolodtak a villámlások is. Az eső elállt.

A sötétben némelyek előbújtak a csőből, mások bent maradtak, hogy ott aludjanak reggelig, biztonságosan.

Abaújkér egykori ura kinyitotta ruhás bőröndjeit, a fal mellett. A bőröndökről leáztak a színes hotelcégek, a mentoni „*Hôtel des Îles Britanniques*” is a pálmákkal, a párizsi Arc de Triomphe is, Lugano látképe és a kölni dóm is. Összes régi utazásainak látható emlékeit egyetlen éjszaka elmosta a kócsi vihar.

A csillagok világánál megtörülközött, ott állt ádámkosztümben, az épület mögött megbújva; tüsszögött, köhécselt, krárogott, mint Bányay Fidel a vonatban. Ugyanott, ahol az este még utolsó pillantást küldött a nyugati iránynak, most tetőtől talpig a hideg szélben átöltözködött. Csuromvizes ostromruháját belegöngyölte az angol plédbe, de előbb jól kicsavarta.

Ezzel el is telt az idő. Már hajnalodott. A puszta olyan nyugodt és csendes volt, mintha soha zivatar nem látogatta volna meg. Elállt a szél is. Langyosan párologott körös-körül a sima asztallap. A reggel első fényénél olyan volt a táj, mintha füstölne.

Elcsigázottan állt és az ismerős érzés fojtogatta torkát: a gyűlölet. Átkozta magában nyugat és kelet, dél és észak minden hatalmát, amely mindezt eltűri. Gyűlöletében nem vette észre, hogy lassan tűnedezni kezd mindaz, ami eddigi életéhez fűzi, Budapesthez, a Molnár utcához, a vízcsaphoz, a fürdőszobához, a törülközőtartó nikkeldrudakhoz: a múltjához, amely épp most szakad, reped, hasad és vérzik és le is hull róla, ha nem markolja meg. Egyetlen elégtétele az volt a hajnali pusztában, hogy nem búj be a csöbe, megőrizte a tartást.

Gyűlölettel fordított hátat a reggelnek is, amely elhozta a pusztai embereknek és állatoknak egy szép, derűs júniusi nap ígéretét.

A vonaton, mely kora reggel elindult Tiszapócs felé, nem nézett senkire, nem szólt senkihez.

„Ó, lila, barna és piros francia hegyóriások” – morogta magában, mikor Margita-pusztán kocogott a vonat.

Aztán lassanként a közeli érkezés enyhe fájdalma meglegyintette szívét, valamilyen csalóka ábránd. Ismerte ezt az érzést: a fáradt utas lelkét megrázza a sejtelem, hogy ott, ahová érkezik, jobb lesz. Pedig tudta, hogy rosszabb lesz.

A budapesti otthonából kitelepített és Magyarország fővárosából örökre kitiltott volt magyar királyi kormányfőtanácsos ezt morogta magában:

„Szörnyű lesz. Tiszapócs maga a pokol lesz.”

Megállt a vonat. Karabélyos rendőrök kezdték kifelé nógatni őket.

Tiszapócsra érkezett.

Vacogva feltápászkodott a fapadról és kinézett a vonatablakon az alacsony gáztetős házakra.

– Ez hát Tiszapócs – dünnyögte összetörten és kutyáját simogatta.

MÁSODIK RÉSZ

TISZAPÓCS

Szép vagy, Alföld, legalább nekem szép!
(Petőfi: Az Alföld)

1.

„Ez hát Tiszapócs.”

A Tisza holt medrében és partjain épült járási székhely, élen járó szocialista község. Szállóigévé vált hivatalos dicséret szerint: „eleven ütemterv a Tisza hátán a Hajdúság és a Nyírség határmezsgyéjén”. Vitéz hajdúk egykori települése. Erdőkben és mocsarak nádasaiban rejtőztek valaha alapítói, akiknek farkasokkal és medvékkel kellett vívniuk, de éppoly hidegvérrel ütötték le az utasokat is, mint a vadállatokat és rabolták el tőlük arannyal telt erszényüket. Ez hát Tiszapócs, ahová a deportáltak vonata megérkezett.

Hétfő van. A katolikus templom csonka tornyában épp most hallgatott el a déli harangszó. Bogyá, a harangozó, fentről a toronyablakból többet lát, mint más, messzebbre tekint. Úgy ismeri Tiszapócsot, mint saját elnyűzott ruháján a foltokat, hiszen Bogyá egyébként szabó.

Forró a júniusi nap. Ilyenkor elnéptelenednek az utcák. Odakint a mezőn és a szikes pusztaságban megújuló erővel javában folyik a munka. Az aratás már sok helyütt megkezdődött, az őszi árpát már le is aratták; a verseny és a határidő, új fogalomként az új időben, mindenütt szorongat. Idebent a községben kezd elviselhetetlen lenni a hőség. Az emberek nem sűrögnek-forognak az utcákon, mint sokkal melegebb olasz városkákban. Tiszapócs utcái csendesek. Csak a hangdoboz énekel szüntelenül a községi tanácsháza tetején. Azok, akik bármilyen okból nem mentek ki dolgozni a mezőre és itthon maradtak, ilyenkor már behúzódnak házacskáikba. Az asszonyok a konyhában, a hőségtől ványadtan, kedvetlenül kavargatják a levest, a legyek minden ételt belepnek, a slambucot is. Itt-ott szekér dörög a dimbes-dombos utcákon. A fehér por a kerékagyig felszáll, a lovak lába füstöl. Az ökrös szekerek csak estefelé érkeznek meg. Reggel trágyát vittek ki és lopott tökkel meg rózsával este térnek meg.

Félmeztelen gyerekek a kapu előtt játszanak a porban, maszatos arccal, nem is álmodva, hogy vannak por nélküli tájak, hegyek és városok, olyan helyek, ahol zölddek a fák, nem pedig szürkék és fénytelenek, mint itt. A tiszapócsi por érzékeny. Még annál az embernél is érzékenyebb, akitől először elvették nyugdíját, aztán lakását és ide telepítették ki, Tiszapócsra. A legkisebb szellő vagy mozdulat arra ingerli, hogy felszálljon és szétszóródjon a légben. Elég, ha a játszadozó pendelyes gyerek megérinti törött fakanállal és máris fehéredik tőle a levegő. A hattagú libacsapat eddig

csendesen legelészett az árok mentén és tépdeste a göndör füvet, meg a vadparéjt. Ezek a lusta fehér földi madarak napközben szerényen megelégednek a zöld táplálékkal, még a lapulevéllal és a csalánnal is; az árok poshadt pocsolyájában, időnként gágogva, megmártják magukat. Néha aztán, érthetetlenül, fellázadnak. Tán keserű a lapu levele, vagy a vándoröszön támad fel bennük? – a gúnár kinyújtja hosszú nyakát, üvöltözni kezd, vadul csapkod szárnyával és egyetlen léptekkel szaladni kezd, a többiek követik; suttyó gyerek magasságában néhány méteren át sikerül nekik repülniük. Valahol, egy másik árokparton, földet érnek, de a port úgy felkavarták, hogy elvész benne az ember, mint a londoni ködben. Az új gyp sem édesebb és a gágogók által felvert porfelleg szétterjed és ott marad a levegőben, mint cifra, szögletes lábnyomuk az út porában.

A tiszapócsiak megszokták már, születésük óta ismerik a port és túrik. Nem találnak semmi kivetnivalót abban sem, hogy a főutcán a házak fölött még éjjel sem oszlik el a por, hiszen ott lüktet szüntelenül a gépi élet, nincs megállás; ott bonyolódik le az országúti forgalom a Tisza-híd és Borsod felé szüntelenül füstölő porban. Szilaj kocsivezetők, akiket hajt a terv, maguk is veszettül hajtanak. Az új gépállomás traktorai a poros főutcán dübörögnek süketítő durrogással és pufogással, ilyenkor rengenek a házfalak és dalolnak az ablaküvegek a Vörös Hadsereg útján, a régi Rákóczi úton, kavarog és száll a por és belepi azt, amit aznap már százszor beszitált: az ablakokban a muskátlit, a hőségtől ernyedt és korán hervadó akácokat, a járókelők arcát és ruháját, a harangozó ingét, a volt „*Magyar Király*” dús keblű csaposlányának szőke kontyát, a templomkertben az orgonabokrokot és a gesztenyefák leveleit, Kopács plébános úr fekete reverendáját, amely már egészen lila a háta közepén, izmos lapockájánál. A porfelhőnek ideje sincs a leszállásra, szétoszlásra. Motorke-rékpárok száguldva igyekeznek mindig sietős útjukon, vörös zászlós személykocsik türelmetlen túlköléssel robognak át a községen. A porfelhő Tiszapócs felett egyre kiterjedtebb, sűrűbb, tapinthatóbb és fehérebb. Délután, különösen estefelé, még több a tehergépkocsi és a száguldó társaskocsi. Ezek nehéz terhekkel és utasokkal jönnek-mennek, kavargják a port szüntelenül. Ilyenkor érkezik vissza Borsodból, a Tisza másik partjáról, kubikosokkal az a nagy gépkocsi, amely apró ablakai miatt inkább cirkuszkocsira emlékeztet, de a nép „kutyaketrenek” nevezte el. Mire a gépjárművek robaja elcsendesedne, a marhacsorda érkezik. Ökörszarv kürtjének éktelenül hamis hangjaival hajnalban szokta az istállókból előcsalogatni a teheneket, s estefelé már a Selymes-patak hídjánál jelzi a vén hajcsár, hogy a csorda közeledik és már rúgja a port, Tiszapócs évszázados finom, fehér porát, amely a főutca elhanyagolt, szürke kövezetét vastagon belepte és ha Isten esőt, zivatart küld, akkor ragadós sárrá változik. A község felett, mint óriás parasztdunyha, a marhacsorda érkezésekor felpuffad és kitágul a fehér porfelhő, az alkonyatban előbb szőke, aztán kékes-szürke árnyalatot nyer. A posta előtt, a vizesárok kis hídjánál, Miska, Tiszapócs vízfejű bolondja, félig meztelenül és rongyosan belebámul a porba, amely ott serceg az ő fogai közt is, vastagon rárakódott szemöldökére, nyaka és füle piszkos tőle, de ő sem bánja, megszokta ő is, mint az eldobált káposztahulladékot.

Dél van Tiszapócscon. A forró levegő a fullasztó szélcsendben a terméketlen pusztát peremén néha megmozdul. A színe szürke a portól, mint a zavaros tiszapócsi víz.

Maga az egész község, a legtündöklőbb napsugárban is, ugyanolyan színű, mint a levegője: mint a levél a szüntelenül szomjas körtefán és az egész Kertekalja meg a Szőlőskert, ahol régen kiveszett a szőlő. Semmi zöld nincs már ilyenkor, június végén, a községben, még ezek a gyümölcskertek is megszürkültek a porban. Szürkék a távlatok és a legvadabbul perzselő napfényben is fénytelenek. Szürkeség terjeng tárgyakon és dolgokon, szürkék a fehér falak és a tetőkön a zsúp, a nád, a gaz, a cserép. Szürkék az arcok, szürkék a tekintetek. A halványkék alföldi ég alatt a déli nap lángolásában a por miatt szürkeség borul egész Tiszapócsra, minden mozgás, emberé és állaté, minden szenvedély és minden gondolat a nagy, szürke pordunya alatt rejtőzik el.

Bogya, a harangozó, aki napjában többször is körülnéz a csonka toronyban, mindezt jól tudja, erről a szürkeségről fecseg is ő eleget, mindenfelé. „A színe szürke, a hangja mérges” – szokta mondani. Ez a szószátyár, de egyébként derék kis ember azt állítja, hogy a falusi kutyáéhoz hasonlít Tiszapócs hangja. Az itteni kuvaszokról sohasem lehet tudni pontosan, hogy miért haragusznak. A kerítés mögött ugat és ugatása nemcsak mérges, hanem fenyegető és türelmetlen is. De ha tovább megy az idegen, akkor elhallgat, vakkant. Koloncát csörgő láncon vonszolja, visszaszalad a ház elé, elnyújtózik a szilvafa árnyékában és nyögve nyaldossa hasán a sebeket, melyekre rászállnak a zöld hátú legyek.

A harangozó kiválóan ismeri Tiszapócs mérges hangjának árnyalatait. Beletartozik a hangba a Selymes-patak szivattyújának egyhangú motorzúgása éppúgy, mint a rohanó járművek szüntelen dudálása a főutcán és a malom pöfögése és mély morajlása, duruzsolása. Beleszól a pásztorkürt hamis hangja, a karikás ostor pattozása, a községi tanácsháza tetején a hangdoboz szónoklása és duhajkodása, a volt „Magyar Király” vendéglő söntésében a részegek vitatkozása és káromkodása. Talán sehol ezen a tájon nem káromkodnak annyit, mint Tiszapócsra, a legegyszerűbb állító tömondat sincs istengyalázás nélkül, a szenteket talán sehol másutt nem emlegetik oly sűrűn és oly sokan, mint itt. Bogya, a harangozó, kivált a söntésben, néha iszonyodva fogja be fülét és elmenekülne, ha nem lenne mindig szomjas.

Az emberek és tárgyak hangjaiba beleszólnak az állatok. Dühös ugatások, jámbor rőfögések, csipogások, bégetések-bölgések, nevetések, kotkodácsolások, vijjogások és kukorékolások tarkítják Tiszapócs hangját, s tulajdonképpen senki sem tudja, hogy miért haragusznak itt egymásra és a világra az emberek: egy-egy szó miatt készek ökölre menni és akár agyon is ütnék egymást, ha nem korlátozná őket az új rend szigorú fegyelme. Mérgesen sietnek, még a szerelmi vallomás is sürgős este a kiskapuban vagy a templomkert bokrai közt. Korán kelnek és későn fekszenek, mert mindig estére marad valami munka a ház körül, s ha egyszer van idejük a berúgásra a volt „Magyar Király” söntésében, akkor ezt is gyorsan cselekszik: rumot öntenek a sörbe. Bogya, a harangozó, megfigyelte, hogy a cigánybanda a szomorú nótát is a középtől kezdve már gyorsan – csárdásnak játssza.

Szín és hang így találkozik Tiszapócsra valami új keletű szenvedélyes sietségben, amely nincs harag, vetélkedés és irigység nélkül. A felvert por szürke dunyhája alatt mindenki gyorsabban akar tenni-venni, mint eddig, versenyt szalad a roháló étellel és attól fél, hogy lemarad. A harangozó által megfigyelt mérges hangnak

a titka talán az, hogy Tiszapócscon, a nyugodt pusztai tájon, ahol évszázadok óta egyforma lassan lépked ember és állat, a hajdúivadék tiltakozik vérmérsékletének hirtelen megváltoztatása ellen, paraszti tempója dacol a hajszával és amit nem tud elmondani, azt kacskaringós káromkodásban fejezi ki Szent Mihály és az összes főangyalok kárára. A mindent sandán figyelő harangozónak szent meggyőződése, hogy kétszer egy évben úgysem lehet búzát aratni ezen a tájon és a napraforgót nem lehet párosítani a mákvirággal. „Úgysem lesz belőle bőven termő csodatök” – szokta magyarázni Kecse Bálint, kaszibai kuláknak. Egyébként óvatosan hallgat, és nagyon megválogatja azokat, akik előtt véleményt merészel nyilvánítani a mérges és siető Tiszapócsról. Óvatos megjegyzéseit, melyek a söntés sarkában hangzanak el, túlharsoják a főutcán dübörgő vontatók és hernyótalpú traktorok. De esténként a községen átrobogó gépkocsik tetejéről a hazatérő munkások, mintha egy szenvedélyes új hit parazsa égetné nyelvüket, új harci dalokat énekelnek és az olyan ingatag emberek lelkében, mint a harangozó, ezek a lelkes indulók elnyomják a maradi kétely szavát: mire való ez a lázas sietség?

Odafent a csonka toronyban Bogya már régen megállapította magában, hogy valami miatt mindenki mérges Tiszapócscon, haragszik valakire valami miatt és tudja, hogy rá is haragusznak, vagy legalábbis irigykednek és gyanakodnak. Fejét szokta csóváltatni ilyen gondolatok közben és azt szokta mondogatni magában: „Nem volt ez mindig így.”

– Ne, te! Neee...!

De a tikkasztó tiszapócsi melegben délben harangozás után a levegő szürke színébe a mérges sietség robajain kívül beleszólnak türelmes ősi hangok is: ökrös szekér fordul be a főutkába a Bába-gödre felől.

Nyikorogva döcög, mintha fájna a mozgás. Jajgatva vánszorog. A fehér magyar ökör mélyen belehajlik az igába, rojtos farkával a legyeket csapkodja faráról, mérhetetlenül buta arcán tökéletes a belenyugvás sorsába, sehol a világon nincs ilyen erős, nyugodt, türelmes ökör. Senkivel sincs semmi dolga, csak szűkszavú gazdájával, aki nem hajlandó sietni és káromkodások közben szidja néha, de tiszteli lassúságát és butaságát talán azért, mert annak mélyén a herélt szomorúságát gyanítja, de nem sajnálja miatta, mert ő senkit és semmit sem sajnál. Pedig ennek a tájnak durva szavú magyarja, saját kis földjét taposva, bizonyos dolgokban érzékenyebb az ökör faránál. De ezt nem tudják róla. Most gépkocsi dudál rájuk, a bakon ülő parasztra és a két ökörre. Az új idők lázasan igyekvő embere ordítva sürgeti, térjen már ki az útból. De kocsis és ökör ebben egy: nem sietnek, s ha az ökrös szekér gazdája vasárnap este az egykori „*Magyar Király*”-ban a kelletténél több rumot önt a sörbe, akkor megköveteli, hogy a cigány lassan húzza el az ő nótáját. Különben még arra is képes, hogy összetörje a hegedűjét.

Bogya, a harangozó, azt is kitalálta, hogy nemcsak színe és hangja van Tiszapócsnak, hanem alakja is, mégpedig olyan, mint a „vízibolháé”.

A „bolha hasa”, mondja Bogya, az ott van a főtéren: maga a templomtér a „tetemes épületekkel”. Tetemesnek nevezi ő elsősorban a templomot és a plébániát, aztán a járási tanácsot a felosztott Szent Vince apácarend volt zárdájában, éppen szemben a templommal. Aztán következik a községi tanácsháza, a régi község háza

épületében, ahová ő sohasem megy be szívesen, mert valami okból iszonyodik a helyettes tanácselnöktől, akit mindenki Víg Juhásznak nevez és tulajdonképpen ő a valóságos megtestesítője a „vízibolha alakú” szürke és poros Tiszapócs mérges hangjának. Más szóval: fél tőle. Fél, mert a helyettes tanácselnök szeme a vesékbe lát, s Bogyó úgy érzi, hogy kitalálja az ő sanda gondolatait. A „bolha hasában” van a régi járásbíróház, ahol most a járási kapitányság székel és néhány házzal odébb a görög homlokzatú pártház. A szövetkezeti étkezdé, melyet Víg Juháson kívül mindenki csak „*Magyar Király*”-nak nevez, ahogy a Krajcár utcát sem hívják Új Forint utcának: csak néhány lépés a templomkerttől a vasút irányában. Mögötte, a régi gazdakörben, melyet az urakkal való cimboraság miatt oszlattak fel, mindennap kétszer is mozielőadást tartanak. Saját tűzoltósága vigyáz Tiszapócsra, a templomkert szomszédságában. A postáig sem kell messzire menni és a piactér is itt van, ahol különösen hetipiac idején nagy a zsibongás, az élénkség. Az „elhagyott házak” egyikében működik a népkönyvtár és a kultúrotthon, ahol Bogyó többnyire kereszt-rejtvényeket szokott fejteni.

Errefelé a poros főutcának még mindkét oldalán aszfaltos a járda. Igaz, hogy este könnyen orra bukhat az ember, ha nem vigyáz és a bokája megbicsaklik a tátongó lyukakban. A tornácos és fehér oszlopos felhagyott házak javarészt itt épültek a főtér és a piactér közelében, itt született az egyikben az a Nándi bácsi, akire akkor emlékezett különösen élénken Balázs Ákos, volt magyar királyi kormányfőtanácsos, mikor egy éjjel megkapta a kitelepítő végzést és megtudta, hogy Tiszapócsra deportálják. De tábla nem jelzi Nándi bácsi emlékét sem a szülőházon, sem a tanácsháza előcsarnokában. Senki sem beszél már itt róla. Egykori házában a népbolt működik és árusít.

A Vörös Hadsereg útjával nagyjában párhuzamos a Kossuth utca, de aztán hirtelen elkanyarodik és nekiszalad egy görbe utcácskának, amely kivezet a Kálváriadombhoz és az eléje épített szovjet katonai emlékműhöz. Arrafelé nyílt mostanában egy kocsmá, a volt „*Magyar Király*” leánya, melyet „*Szóke Tisza-csárdának*” neveztek el hivatalosan. De minthogy nincs bor és kevés a sör, csak szombat este nyit és vasárnap délből már becsukják. A Selymes-patak hídjá felé van a malom és a református templom. Ezek már kiesnek, távol vannak Tiszapócs központjától, Bogyó ezeket már nem számítja a „bolha hasába”. Káptalani uradalom volt ez itt, vagy grófi puszta. Az urakkal együtt a szolganép mind visszatért a katolikus hitre és református alig van a községben. A szegény kis tiszteletes, azt mondják, alig eszik, hamarosan éhen is halna, ha Kopács Antal főtisztelendő úr nem támogatná. Ő az idén is három hízót tart.

A hatalmas „vízibolha” hosszú lábai, a Csonka toronyból alátekintve, messzire elnyúlnak. Egyik lába majdnem elér a Tiszáig, túl a Selymes-patakon, amely kacsaringózva szeli át a községet. Egy másik lába a patak kanyarjait követi észak felé olyan messzire, hogy onnan már látni lehet Tiszagyulavárát. A holt Tisza-meder hepehupáin szeszélyesen futnak keresztül az utcák. A „vízibolha” lábai néhol olyan tekervényesek, hogy még a bennszülött is könnyen eltévedhet este. Nem egy hosszú utcáján akár egy óra hosszát is lehet gyalogolni és az még mindig Tiszapócs: a Kertekalján túl Kaphacon át a Bágyi erdő felé vezető út jobb oldalán a tanyák még

a községhez tartoznak, pedig már közelebb van oda Margitapuszta tornya, mint a tiszapócsi kettős torony, melyből az egyiket a háború alatt lelőtték és azóta csonka. Maga a főutca, a volt Rákóczi utca, kimegy egészen a vasútállomásig, azaz elkanyarodik délnyugatnak a pródi tanyavilág és Dedőhát felé, ahol már a Hajdúság kezdődik, noha Tiszapócs is valaha a szabad hajdúk földje volt. A főutcat ezen a helyen, az útkanyarnál, földút köti össze a vasútállomással.

Jellegzetes szaga is van Tiszapócsnak, úgyhogy ilyenkor júniusban, délben, ez a szag megcsapja az érkező utas orrát és emlékezni fog rá: „Ez hát Tiszapócs.”

A gyarapodó állami sertéshizlalda fanyar szaga áthatja a milliónyi fehér porszemet, amely a község felett lebeg óriás parasztdunyhaként; beleeszi magát a forró levegőbe, az átizzadt ruhákba és az emberi indulatokba. A posta közelében az árok hídjánál naphosszat ácsorgó vízfejű Miska bolond lapos orrában is az államilag hizlalt disznók szaga csiklandozza meg a szörzetet, mikor a forró levegő búzatengerként hullámszik és egy hűvösebb légáramlat épp a vasútról, a hizlalda felől érkezik. Sok ezer disznó trágyájának illanékony, terhes és állandó szaga ez, sűrített disznóólszag, tömény fanyarság, amely feloldódik a poros, szürke levegőben és különbözik minden más trágya, minden más istálló szagától; dús exportsonka és magyar szalonna nincs nélküle a külkereskedelmi mérlegben, és disznófejporékolt sincs nélküle rogyásig a volt „*Magyar Király*”-ban.

Bogya, a harangozó, a déli harangszó után leballag a toronyból, mint máskor és nagy kulccsal bezárja a deszkaajtót.

Hétfő van, kezdődik a hét, gondolja magában, és az is eszébe jut, hogy manapság nem valami fényes foglalkozás ez: harangozónak lenni. Másik mestersége, a szabóság, az is nyomorúság mostanában. Öt gyereke van otthon, a legidősebb még csak tizennégy éves. Hét éhes szájnak kell naponta enni adni. Bizony, jó volna már egyszer jóllakni. Soká lesz, amikor a plébános úr leöli az első disznót és fősvény néjje kiporciózza nekik azt a kis „kóstolót”. Ma répalevélből készül a főzelék otthon. Húst nem láttak, nem ettek már két hónapja.

Az éhező ember savanyú kedvetlenségével néz körül a harangozó a templomkert szélén, a robbantáskor lehullott kőoszlopok és kőszentek roncsainál. Inge ujját kijebbe húzza és megtörli vele izzadt homlokát. Bár templomtoronyból lépett ki és lázadni Isten akarata ellen nem akar, nem mer, mégis keserűen morog magában. Zsebében csörög valami kis aprópénz, oda kellene adni a feleségének, de ő a melegben, harangozás után megszomjazott. Délután úgyis temetés lesz, jó módú a halott, az öreg Csatári. Sokáig kell majd harangozni. De jobb is már neki, gondolja Bogya, jobb így az öreg Csatárinak. A terménybeszolgáltatással annyit gyötörték az öreget, Víg Juhász annyit zaklatta, a „kuláklistára” is felvették. Csak nyomorúság volt az élete a folytonos beszolgáltatással a vén Csatárinak. Most beszolgáltatatta a lélegzetét.

Ezen elgondolkozik magában a törött oszlopok és szobrok mellett a poros orgonabokrokknál a harangozó. Az öreg Csatári beszolgáltatott lélegzetére gondol, a sok nyomorúságra, melyet az embernek el kell szenvednie a földön. Ebédre meg fogja enni a répalevelet egy darab kenyérrel, aztán nekiülhet a szakadt ruhák javításának. Már ott tart a világ, hogy a folt se folt, mert nincs szövet.

Szabó létére maga is foltos ruhában jár. Új divat szerint foltoz már ő is Tiszapócson: nem kívülrre, hanem belülrre varrja fel a foltot, úgyhogy nem látszik, a szégyénység elrejtőzik.

Forró szél kerekedik és seprí a port a Vörös Hadsereg útján a volt „*Magyar Király*” előtt a hepehupás aszfalton. A hőséget mintha zsákból öntenék odafent, s a harangozó, ingatag jellemként, úgy gondolja, hogy jobb elmenekülni előle, be a hűs söntésbe Borkához, aki a sört csapolja.

Lopva, az udvar felől megy be, mintha halálos bűn lenne, hogy most meg fog inni egy pohár sört és letagadja a felesége előtt.

A vendéglő udvara közös a régi gazdakörrel, ahol most mozi van. A fabódékban rejtőző illemhelyek is közősek a szürke palánk mögött, ahonnan búzők és legyek szállanak fel. A falnak támasztva kerékpár kerékpárnak dől, de fűjtatója egyiknek sincs. Tiszapócson nem szokás a biciklin otthagyni a pumpát, mert biztos, hogy lelopják róla.

Az udvaron át ki lehet pillantani a Kossuth utcára, ahol az iskola van, ma már az állam vezetése alatt, szigorúan. A mozi falát mindenféle képek, felhívások díszítik. Ott látható a manapság legelterjedtebb arckép: az ereje teljében levő nagy forradalmárt ábrázolja, még fekete bajusszal, aki nem tűr ellenvéleményt, csak engedelmességet. Mellette mosolyog legkiválóbb magyar tanítványának kerek arca. Egy harmadik plakáton mord gazda kérdezi: „*Teljesítetted már beszołgáltatási kötelezettségedet?*” Makrapipáját úgy tartja kezében, mintha életében még sohasem gyűjtött volna rá pipára. Nem igazi paraszt, mondják a tiszapócsiak.

A szomjas harangozó bémézőkódva azt gondolja, hogy bizony a vén Csatári már teljesítette beszołgáltatási kötelezőségét. Lézőng és megakad még a szeme a mozi-hírdetésen is: „Boldog traktoros” a film címe. Kultúrfilmnek nevezik, hetek óta egyebet sem játszanak.

A hátsó ajtón, amely a söntésbe nyílik a szőke Borkához, üres sörőshordók hevernek. A harangozó már épp be akar lépni, de most megáll kíváncsian. Fülét hegyezi. A Kossuth utca felől ricsajt hall.

Lármás gyerekhad tódul be a vendéglő udvarára, a holnapi Magyarország: fiúk és leányok vegyesen, hatévesek és tizennégy évesek. Egyre többen özönlenek be, csipegetve és zőibongva, bomlott sorokban. Bogyá, a harangozó, nagy érdeklődéssel figyeli őket és látja, hogy Gizi, a szeplős kis Gizi, ő tereli őket, mint a libákat és azok nem fogadnak szót neki, mert „gyenge tanítónőcske ez a Gizi”.

– Tán csak nem moziba mennek fényes délben, Gizike? – kérdezi udvariasan a harangozó.

Gizi borús képpel felel valamit mérgesen. De ő nem hallja, mert az új gépállomás Diesel-motoros vontatója épp most robog be a főutca felől a nagykapun, egyenesen a vendéglő udvarára és kis híja, hogy bele nem rohan az iskolás gyerekek csapatába.

Gizi réműlten sikolt, a gyerekek szétrebbennek.

A rázős kormánynál a táncoló ülésen maga a mord képű vezető is megretten. Hirtelen fékez. Irtózatosat káromkodik. A gyerekek, nem ismerve még sem halálfélelmet, sem halálos ijedelmet, csak nevetgélnek. De annál réműltebb Gizi, a gyenge tanítónőcske.

– Elvtárs, mért nem hajt vigyázva? Majdnem megölte a gyerekeimet.
 – Menjen a francba! Mi dolgom nekem a maga rühes kölykeivel! Magát kellene lecsukni, nem engem. Ha balhé lett volna.

Az olajos, nyakig koszos traktoros dühödten le is ugrik a vontatóról és még néhány vaskos durvaságot vág a kis tanítónő arcába. A gyerekek kórusban vihognak.

Bogya közbelép. Sohasem szeretne hallani és látni, ha mérges férfi bánt gyöngénőt. Lovagiasan Gizi pártjára kel.

– Legyen esze, Gyetvaikám.

De Gyetvai egyre dühösebb. Szidja szegény szeplős Gizit és őt hibáztatja azért, mert az imént „kis híján palacsintává lapított három srácot”, ami szerinte fejenként legalább öt, összesen tizenöt évi börtön, de lehet, hogy több.

– Maga engem akasztófára akart juttatni! Maga... maga... pedagógus ká... károgo üsző! Az. Maga.

Ettől sírva fakad a kis szeplős Gizi tanítónő. Gyetvainak pedig, hiába csillapítja, kérleli a harangozó, „nincs esze”. Vastag nyakán megfeszülnek izmok és inak, és ocsmány szavakkal tovább káromkodik és sértegeti a tanítónőt. A gyerekek vihognak, tetszik nekik a jelenet és már ki is találtak egy új játékot.

– Én lettem volna palacsinta.

– Nem igaz. Pálinkás lett volna a palacsinta.

– Lénárt lett volna a palacsinta.

– Te lettél volna a palacsinta. Börtönbe vele.

Egy vezna kis kölyköt már meg is ragadnak, az tiltakozik, rúgkapál. A gyerek-sereg kegyetlenül egyetért valamiben és kórusban kiáltja:

– Börtönbe vele! Börtönbe vele!

A vérig sértett, síró tanítónőcske azzal fenyegetődzik, hogy Gyetvait becsületsértésért és gyorshajtásért feljelenti az igazgatónál és együtt fognak panaszt tenni az „elnökné elvtársnőnél”.

– Majd ellátja a maga baját Bacsóné. Várjon csak! Majd felel magának én-helyettem Bacsóné! Majd ad az magának a sértegetésekért meg a gyorshajtásért, Bacsóné!

Bogya, a harangozó, hiába tesz újabb kísérletet a perlekedők lecsendesítésére. Inkább minden figyelmét a két markos legény ragadja meg: ott állnak, hajlongnak a vontatóhoz csatolt szállítókosci tetején és táskákat, batyukat, zsákokat dobálnak le a vendéglő udvarára, mindenféle cókókat egymás hegyére-hátára, úgyhogy még az üres söröshordók tetejére is jut belőlük; az udvart azalatt, míg azok ketten civódnak, elborítja a rengeteg holmi, a sok tarka poggyász.

– Igazgató úr, igazgató úr, segítség! – visong könnyei közt Gizi. – Ez a goromba alak...

– Magának mindjárt goromba az, aki szemébe mondja, hogy hülye – dühöng Gyetvai, a vontatós.

Hegedűs Márton, a mindig sietős és elfoglalt iskolaigazgató tűnik fel az udvaron. Savanyú képű, nyurga alak. Egyáltalában nem örül, hogy a tanítónőt sírni, a sofórt szitkozódni látja.

– Mi van, Gizi? Mi van hát, Gizi? – kérdezi sietősen.

- Állítom, hogy aki ennyi gyereket behajt a kocsmaudvarra, az üsző, marha. Nézz meg a táblát! „Behajtás erre.” Ez itten éppen olyan közúti rendes forgalom, mint Miskolcon a Sötét-kapu. Megértette?

Gizi lesújtva csak szípo. Az igazgató előtt nem mer tovább veszekedni. Gyetvai látja, hogy a két legény minden cókókot ledobált, cigarettára gyújt és felugrik a vontatóra. A motor mennydörögni kezd.

- Félre az útból, kölykök!

A vontató hatalmas gumikerekei forognak, reng az egykori „*Magyar Király*”, a gyerekek élvezik a dobhártya rettenetes izgalmát, a lármás gépjármű kigördül az udvaron át a Kossuth utca felé és maga után vontatja az üres teherkocsit. A kocsitetején a két legény ingujjban röhög, integet, mintha élveznék, hogy a pajzán csíny sikerült: alaposan megijesztették a kis tanítónőt. Hatalmas porfelleg marad utánuk az utcán.

Hegedűs, az iskolaigazgató, fejét csóválja.

- Máskor ne tegyen ilyet. Vigyázzon, Gizi.

A kis szeplős kitör, zokog.

- Minden rossz mindig nekem jut ki, igazgató úr.

Bogya még mindig nem itta meg az annyira áhított pohár sört. Izgatja őt a sok táska, batyu, amely a boltozatos nagykapu mellett a söntés udvarát félig ellepi. Kíváncsi arra is, hogy mit beszél az igazgató és a tanítónőcske. A gazdátlan biciklik közé félreállva, különösen Hegedűs Mártont figyeli, akinek szőke szemöldöke galambősznek tetszik a rárakódott portól.

- Mondtam már magának, Gizi, hogy én igazgató kartárs vagy igazgató elvtárs vagyok. De nem vagyok úr.

- Bocsánat, igazgató úr - szepeg Gizi.

- Hányszor magyarázzam ezt magának? Sohase mondja nekem többet, hogy igazgató úr. Ért engem, Gizi?

- Értem, igazgató úr.

- Jól van, Gizi. Tudom, megértett végre és vigyázni fog eztán. Most vezesse ki szépen a kis pajtásokat a Kálváriához. Ott sorakoztassa őket, ahogy megbeszéltük.

- Igenis, igazgató úr. De...

- Mit akar még, Gizi? - kérdezi összeráncolt szemöldökkel az iskolaigazgató.

Gizi habozik, ki merje-e mondani. De kimondja.

- Miért nem jön velünk az igazgató úr is? Én röstelllem.

- Ne restelljen semmit, Gizi. Mi irányítva lettünk - mondja Tiszapócs állami elemi népiskolájának nyurga igazgatója nem épp a legízesebb magyarsággal.

- Nékem sürgős tantestületi előkészületem van ma. Maga ezt nagyon jól tudhatja. Tudja vagy nem tudja?

- Tudom, igazgató úr.

- Hát akkor álljanak oda félre, a mozihoz. Csináljanak itt még egy próbát. Aztán induljanak. Az irányítás fél egyre szól. Maga a felelős, ha elkésnek, Gizi.

- Legalább a próbát tessék itt megvárni, igazgató úr - rimánkodik Gizi.

A mindig sietős iskolaigazgató türelmetlen ábrát ír le bütykös mutatóujjával a levegőben.

– Sürgős az előkészületem. Isten vele, Gizi.

– Szabadság, igazgató úr.

Gizi ijedten összetereli a gyerekeket. Többen a batyuk és táskák halmazában mászkálnak, mint kezdő turisták. A kis szeplős tanítónő intésére a gyerekek köszöntése vinnyogó kórusban felharsan.

– Előre, igazgató pajtás!

De a tiszapócsi iskola nyurga igazgatója épp csak visszaint, nyargalva eltűnik a fehér porfellegben, mintha menekülne valami elől.

Bogya oldalát fúrja a kíváncsiság: vajon kik érkezhettek ennyi cókókkal és vajon micsoda próba lesz itt a mozinál? Szemmel tartja a cigánygyereket, aki húsz fillérért őrzi a söntésben iszogatók kerékpárjait. A kölyök ott bámészkodik már a táskák közt, roppant érdeklődéssel mereszti, forgatja nagy barna keleti szemét. A harangozó közelebb lépeget az egymásra dobált csomagokhoz. Felfedez a halomban kalapdobozokat, nemzeti színű liszteszsákot és bekötött disznóbőr táskát, gyékénykosarat, elegáns lakktáskákat, óriás hajóbőröndöket és hatalmas táskát, melyről lekoptak az egykor ráragasztott cédulák, de itt-ott még láthatók a képek színes csücskei. Lát cipzáras útizsákot és terepszínű álcázó ágyüglepet, a második világháborúnak ezt a hagyatékát, melybe paplanjait és párnáit csomagolta az utas. De nem nézelődik tovább, bár izgatja egy hosszú, kürtő alakú csomag, melyből színes pántlikák lógnak és fölkelti érdeklődését egy hosszúkás faragott láda, melynek díszei olyanok, mint a fülkagyló.

Hallja Gizi hangját.

– Sorakozó! De aztán rendesen viselkedjete, gyerekek. Mert aki nem rendes, azt holnap bejelentem az igazgató úrnak.

Az erélytelen tanítónőcske tekintélyét Gyetvai vontatós után Hegedűs igazgató is alaposan megtépázta az iskolás gyerekek előtt. Látja Bogya, hogy nem nagyon engedelmeskednek a szeplős Gizinek. Az udvaron már érezhető a fejpörkölt szaga. A harangozó nemcsak szomjas, hanem éhes is. De most mindennél jobban érdekli, hogy mi fog itt történni.

A gyerekek végre csendben állnak, tátott szájjal néznek Gizire, aki most főlemeli kezében a sárga ceruzavéget és int. Fiúk, lányok torkukszakadtából kiáltják:

– Vesszen az úri csűrhe, pusztuljon a belső ellenség!

Bogya, a harangozó, a csomagoknál nagyot bámul: mit jelent ez?

– Nem jó! – kiáltja elkeseredetten a vézna kis Gizi. – Gyere idébb, Lénárt. Te is, Pálinkás. Ti ketten megint szándékosan selypítettetek.

Két kis kamasz röhögve előlép.

– Mi nem selypítettünk, tanító néni.

– Én se selypítettem, tanítónő pajtás.

– De igen. Haszontalanok vagytok ti mind a ketten. Megkeserítitek az életem. Máskor ti nem szoktatok selypíteni. Pösze gyereket mi nem is veszünk be a kórusba.

Ezen az egész gyerekhad vihog, nevet.

– Pösze vagy, Lénárt – mondja az egyik.

– Pösze vagy, Pálinkás – szól a harmadik.

– Börtönbe vele, börtönbe vele! – kiáltják a többiek.

– Csend! – erőlködik a tanítónő. – Nincs igazatok. Te csak most selypítesz, Lénárt. Meg te is, Pálinkás. Csak most vagytok ti pöszek.

– Én nem vagyok pösze, tanító néni elvtárs.

– Én se selypítek, az anyja istenit!

– Hogy mersz így beszélni, Pálinkás?

– Mert én nem selypítettem.

– Hazudtok mind a ketten – kiált erőlesen Gizi és mérgébe belepirul. – Hallottam, hogy ti így mondtátok, megint selypítettetek: vessen az úri csürhe. Hát nem hallottátok tegnap, hogy az igazgató úr világosan megmagyarázta? Semmi szükség sincs rá, hogy az úri csürhe valaha is búzát vessen az áldott magyar földbe. Oda most már mi vetünk, nem ők. A föld a miénk és nem az övék. Hát nem tanultátok meg? Ti ketten, Lénárt és Pálinkás, ti szántsándékkal selypítve szavaltok. Azt mondtátok most is, hogy vessen az úri csürhe. Azt kell mondani, hogy vesszen. Nem azt, hogy vessen. Értetted, Lénárt?

– Értettem.

– Te is, Pálinkás?

– Én is. Hogy az a bőrbajuszos öreganya hugyozza le azt, aki kitalálta.

– Szégyelld magad a mocskos beszédért.

– Maga szégyellje magát, hogy ilyeneket tanít nekünk.

A gyerekek viháncolnak, nevetnek. A vézna kis tanítónő, akinek csupasz lába piszkos a félretaposott sarkú szandálban, megrökönyödve, tehetetlenül néz a vakmerő Pálinkás fiúra, aki elálló fülével és tágra nyílt szemével hetykén áll előtte.

„Megmondta neki a magáét ez a tökmag” – nevetgél magában, kárörvendve, a táskák és batyuk közt a szomjas harangozó.

– Legyetek jók, gyerekek – esdekel reszkető hangon Gizi.

– Az igazgató úr azt parancsolta, hogy itten próbáljunk még egyszer. Aztán ki-megyünk a Kálváriához és ottan várjuk a vendégeket. Fél egyre ott kell lennünk.

„Vendégeket? Micsoda vendégeket?” – töri a fejét a csomagok közt Bogya.

Szipogás, dobogás, hümmögés a felelet a tanítónő könyörgésére. Gizi az elfaragott ceruzát megint felemeli és int.

– Vessen az úri csürhe, pusztuljon a belső ellenség! – sívítják kórusban a gyerekek.

– Nem vessen, hanem vesszen! Még egyszer! Rajta! – vezényel kétségbeesetten Gizi.

De most már az egész gyerekhad egybehangzóan csak azért is így szaval, üvölt, lelkesülten:

– Vessen az úri csürhe...!

A szeplős Giziből kitör a sírás. Zsebkendőjébe temeti arcát, rázza a zokogás. Szégyelli is magát szörnyen, meg fél is a kudarc következményétől.

– Ejnye Gizike, Gizike – szól neki a harangozó és megszanja, odamegy hozzá. De erősebb benne a kíváncsiság a részvétnél. Megkérdezi: – Kik a vendégek, akiket így kell fogadni?

A síró tanítónőcske piros pettyes olcsó nyári ruhájában és félretaposott szandáljában, soványan, rosszul tápláltan, véznán roskadozik a felelősség súlya alatt. Nem felel, nem tud szólni a szégyentől.

A kegyetlen gyerekek élvezik az iskola felett aratott győzelmüket. Leányok és fiúk kuncogva összenevetnek. Nem akad már köztük senki, aki *vesszent* mondana *vessen* helyett, aki megkönnyörülne rajta.

– Ne vegye úgy a szívére, Gizike. Mondja már meg, kiket várnak.

A tanítónő megijed, hogy el fognak késni. Összeszedi magát.

– Hát a pestiek jönnek – feleli.

– Kik? – faggatja a harangozó és nem érti.

– Mondtam már. A pestiek.

A sanda és ingatag jellemű harangozó elméjében dereng valami: a pestiek... Azt is kezdi érteni, hogy a vontatóról ledobált sok csomag és a tiszapócsi állami elemi iskola szavalókórusának próbaszavalása valamiképpen összefügg.

– Nagy lurkó az a maga igazgatója. Az elszelelt – mondja Gizinek.

– Mert mindig nekem jut mindenből a nehéz – panaszkodik a tanítónő.

Bogya közelebb hajol és suttogva kérdezi, lassú járású eszével kitalálva már, hogy kik az érkezők.

– Aztán mondja csak, Gizike. Igaz, hogy köpködő kórus is lesz?

– Arról én nem tudok – szipog Gizi.

– Hát hallgasson rám, Gizike – ezt már egészen halkán rebegi Gizi fülébe a harangozó. – Maga ne törődjön az egésszel, akármit is kiabálnak az aranyos kis gyerekek. Érti, Gizike?

A szeplős kis tanítónő bámul, fejét rázza, nem szól. Képtelen rá, hogy ezt megértse.

A harangozó az esti szellőnél is halkabban megmagyarázza.

– Magának szerencséje lehet. Örüljön, hogy összevissza kiabálnak a kicsikék és nem sikerül a kórus. Ezért még egyszer magának elismerés fog járni, Gizike.

Mint az ágon ülő veréb, Gizi hirtelen félrekapja fejét. Omló könnyeit gyorsan letörli.

– Négyesével sorakozó! Induljunk, gyerekek! – kiáltja parancsoló hangon és távozáskor mosolyogva bólint Bogya, a harangozó felé.

De nem látszik mégsem egészen nyugodtnak.

A cigány kölyök már letelepedett a tarka és puha ágyúlepelre és onnan nézi, amint csipegve, lármázva, bomlott sorokban kitódul a boltíves nagykapun a Vörös Hadsereg útjára a gyerekcsapat, a szavalókórus. Bogya egyre izgatottabb és nem is érti, hogy nem találta ő ki előbb, hogy Tiszapócs új lakosai érkeznek Budapestről. Már hetek óta rebesgetik, hogy magát Augustza főhercegasszonyt is ide telepítik ki, Tiszapócsra. De egyáltalában nem tetszik neki, hogy őrizetlenül itt hever a sok csomag. Nem volna lelke hozzá, hogy egy percre is a cigány gyerekre bízza. Inkább halogatja, és még mindig nem issza meg azt a pohár sört.

Szerencsére az ős, kajla bajuszú Tuba Lőrinc cammog befelé a Kossuth utca felől, az udvarra. Az elsők közt került ő rá a „kuláklístára”. Kaphacon van földje és tanyája, a „vízibolha alakú” Tiszapócs déli végén, termékeny huszonhat hold a Selymes-patak-nál. Valaha tisztiszolga volt a lila parolis császári és királyi 65. gyalogezredben. Ünneplő feketében ballagott be Kaphacról, csizmája a porréteg alatt is ragyog, inge hófehér, fekete kalap van a fején. A vén Csatári temetésére készül az öreg paraszt.

- Hogy van, Lőrinc bácsi? – kérdezi a harangozó.
- Az öreg legyint.
- Csak az a baj, hogy vagyok.
- Hát ehhez mit szól? – az összedobált csomagokra mutat Bogya.
- Megjöttek a pestiek.
- Nekem is jut belőlük három. Mégpediglen három fehérnép – mondja Tuba kulák, aki a vén Csatári temetésére készül; ő már „beszolgáltatva a lélegzetét”.
- Lesz velük épp elég baja, Lőrinc bácsi – jegyzi meg a harangozó ravaszul, mert így szeretné kicsalni a kajla bajuszú öreg kulákból a véleményét.
- Hasznom az bizonyosan nem sok lesz a szoknyás uraságokból – felel ügyesen az öreg, aztán elhallgatnak.
- Mindketten bölcsen tudják, hogy a falnak is füle van, mint a mozi falára ragasztott plakátoknak az arcképeknek.
- De Bogya nem tud sokáig hallgatni.
- Meleg van ma – mondja.
- Az.
- Meginnék egy pohár sört.
- Én is.
- De nem merem itten hagyni ezt a sok portékát, ha mán az őrzésüket rám bízta a jó Isten.
- Majd vigyázok én itten, strázsálok, mint Bukovinában.
- Abban egyeznek meg, hogy Tuba Lőrinc ötforintosából Bogya kihoz az udvarra két korsó sört, és azt itt csendben megiszogatják.
- Hanem aztán jól húzza ám a harangkötelet a komámnak! – szól az öreg kulák a harangozó után, aki besiet a söntésbe és lötyögő ülepén látszik a nadrág belső föltjának letagadhatatlan kerülete.
- Odabent a söntésben sokan vannak ilyenkor, déli harangszó után. Esznek, isznak, dalolásznak, káromkodnak az ácsorgók; cigarettáznak, pipáznak, magyaráznak és köpködnek. A szűk, füstös helyiség úrnője: a nagykeblű szőke csaposlány, Borka. Azt szokta mondani, hogy ő nem fél senkitől. Kövér kezével most is csapkod a bádoglap felett, mérgében ma már két poharat összetört. Csapol is, poharakat is mos. Arra, aki sört kér tőle és nyújtja az előre megtörtént fizetésről tanúskodó „blokkot”, úgy néz Borka vasvillaszemmel, mintha szüzességét vagy a törött pohár árát akarná számonkérni. Nagy keble egészségesen hullámszik a nem egészen tiszta fehér kötény alatt. A kötényre már több napja rácsepegett a pörköltlé és ott hagyta rajta piszkos keze nyomát már kora reggel a traktoros.
- A pénztárban ványadt leányka ül, a csúnya és mindig sértődött Etel, aki már megszokta idebent a részegeket és a káromkodást. Borka és Etel közt éppen valami szóváltás van, elszámolási nézeteltérés. Az állami vasas bolt vezetője két üveg szódát fizetett, de Etel „csak egyet blokkolt”. A vezető követeli a két üveg szódát és bizonyítja, hogy ő két csereüveget hozott. A söntésben feszült a hangulat.
- Szomszjas emberek sorban állnak Etel kalitkájánál, beáll a sorba a harangozó is. Éppen a nyitott ajtónál jut neki hely a hosszú sorban és így beláthat az étterembe, ahol olcsó „típusebédet” szolgál fel Jenő pincér, a tiszapócsi cigányprímás öccse

azoknak, akik idejében egy hétre jó előre befizetik az árát. A dolgozó egy héten háromszor húst is kap, disznófejpörköltet mindig ugyanazzal a sárga zafittal, tarhonyával és fonnyadt zöldpaprika-szeletkéekkel.

A roppant kíváncsi Boga jól megnéz mindent, figyelmesebben, mint máskor, hiszen „cifra nap” ez a mai, most érkeznek a pestiek.

Látja, hogy a „tanács titkár”, akit Kopács fő tisztelendő úr „egész derék fiúnak” szokott nevezni: Répa Ferenc már odabent ebédel nagyfarú feleségével, aki elárúsító a népboltban. Boga másoktól is hallotta, hogy „az a Répa Ferkó nem rossz fiú, ott segít, ahol lehet”, de ő maga inkább elkerüli, mint messziről ide cseppent idegent; az a tapasztalata, hogy nem mindenkihez nyájas, inkább komisz szokott lenni. Répáné a legfőbb elárúsító a népboltban, ő méri ki a kenyéradagot, meg a cukrot is. Liszt és zsír hetek óta nem kapható. A gyufa, a cipőpaszta és a petróleum is kifogy időnként, de a talpraesett Erzsóknak mégis mindig sok dolga van a népboltban.

Boga a sörre váró szomjasok sorában úgy nyújtogatja nyakát mások feje fölött és izgatottan nézelődik, mint a moziban, mikor a hőst agyonverik. Nem érti, hogy Répa titkár miért nem ment ki a „pesti vendégek” elé a vasútállomásra.

Az étterem, ahol maszatos abroszokkal terített négyszögletes asztaloknál költik el a vendégek a silány „típusebédet”, elég tágas helyiség. Az utca felől is van bejárata. Inkább arról közlekednek a vendégek, nem a söntésen át. A söntés Tiszapócsra is alacsonyabb rendű helyiség. A vasúton nincsenek már osztályok, de annál inkább vannak az állami vendéglátóiparban. A volt „*Magyar Király*” negyedosztályú. Ameddig a szem ellát, Nyíregyházáig, Miskolcig és Debrecenig vagy Hajdúböszörményig, minden vendéglő negyedosztályú ezen a pusztai tájon. A negyedosztályú vendéglő söntése még alacsonyabb osztályba tartozna, ha egyáltalában volna még ilyen. Borika és Etel ebben az osztályok alá süllyedt osztálynélküli helyiségben töltik napjaikat. A söntésből kipislogva és bekandikálva mégis: ez az étterem az olyan emberek számára, mint Boga, a harangozó, roppant előkelőnek látszik.

Az alacsony, sápadt Répa titkár az asztal fölé hajol és egy kenyérdarabbal gondosan épp most törli ki a tányért. Különösen a homloka halvány, mintha sohasem érné nap és mindig bent titkároskodna a községi tanácsházán, a hivatalában. Vékonyka bajusza van, szénfekete. Mikor nevet, egyszerre bizalomgerjesztővé válik az arca és mélyen ülő fekete szemének a nézése is más, mintha kicserélték volna. Most éppen ilyen. A pörköltzafatos kenyeret rágszálva, fesztelenül Erzsókhöz hajol. Ezt a családias, szelíd arcát Bacsóné, a járási tanács elnöknője alig ismeri. A rendkívüli tehetségű és politikai hitéhez tántoríthatatlanul hű női közigazgatási funkcionárius inkább csak gyanítja, hogy ilyenféle nyájas mosolya is van néha Répa Ferencnek, aki hivatalában olyan komor és ünnepélyes, mint a misén perselyező kispap. Most valamit bizalmasan súg feleségének és ezen mind a ketten nevetnek. Az ajtóban leskelődő harangozónak oldalát fúrja a kíváncsiság, vajon mit súghatott, milyen sorsot szán az érkező pesti vendégeknek.

A negyedosztályú étterem utcára néző nagy ablakain újnak látszó sárga függönyök lógnak. A falakat nemrég festették. Piros papírból kivágott betűk gombostűkkel a falra tűzögetve hirdetik: „*Jó munkával harcolunk a békéért!*”

Több helyen kivágva, Picasso békegalambjának tiszapócsi eltorzított mása látható. A tiszapócsiak egymás közt, foghegyről morogva, azt mondják, hogy a galamb nem repül, hanem éppen tojást tojik.

Vannak egyéb feliratok is az étterem falán, de kevésbé ünnepi, nem ilyen recézett „dekorációs” betűkkel. Légypiszkos üzemi nyomtatványok ezek, a nép nevelésére sok millió példányban kerülnek forgalomba. Arra figyelmeztetik a vendéget, hogy ne köpködjön, a demokráciát ne gyalázza, saját és mások egészségét óvja, és hangoosan ne énekeljen, hanem általában viselkedjék a kocsmában tisztességesen. Részegeket pedig nem szolgálnak ki.

A falakat ezenfelül a megszokott arcok díszítik az életnagyságnál jóval nagyobb méretekből. A magyar nép bölcs és jó tanítója kerek arcát a keretben felfordítja.

Az ablaküvegeket valaki légyirtóporral gondosan meg szokta hinteni. Ezért első pillantásra olyanok az ablakok, mintha díszüvegből volnának. Sem kilátni, sem belátni nem lehet rajtuk. A terem sarkában most is ott áll a cimbalom és mögötte, falnak döntve, a nagybőgő. A „népi zenekar”, régi nevén: a cigánybanda már este hét órakor játszani kezd. Ilyenkor hallgat el a községi tanácsháza tetején a viharvert hangdoboz. Az asztalokon karcsú üvegvázákban a társadalmi közízlés színvonalának emelése céljából piros papírvirágok virítanak.

Végre-valahára sor kerül a pénztárketrecnél Bogyára is. Leteszi a savanyú Etel elé Tuba Lőrinc ötforintosát és vissza is kap még húsz fillért a „blokkal” együtt, amely két korsó sör elfogyasztására jogosítja. A harangozó nem törődik már Répa titkárral, Borka bádogasztalánál kezdi nyújtogatni a nyakát és könyökével utat tör magának az ácsorgók közt. Újabb várakozás után a nagykeblű, szőke csaposlány méltatja őt végre egy röpke pillantásra és kikapja kezéből a „blokkot”.

– Borka, Borika, maga nem szeret engem – türelmetlenkedik kedélyesen a szomjas harangozó. – Mért nem adja a söreimet?

A csaposlány, aki azt mondja, hogy nem fél senkitől, pohármosás közben a harangozó arcába fröcsköli a vizet és a sovány Etelre förmed.

– Miért adtál ki blokkot sörre, Etel? Megmondtam, hogy az utolsó pohárral Répa elvtárs kapja. Nincs több.

Borka nem is hajlandó szóba állni a rimánkodó Bogyával, aki Etelhez fordul magyarázatért. A pénztáros leányka érzéketlen a szomjas ember vágyaival szemben. Elveszi a „blokkot”, visszaadja a pénzt.

– Elfogyott a sör, kérem. Épp az imént fogyott el – mondja olyan száraz, hivatali hangon, mintha a söntés zálogház volna.

Lesújtva kérdezi Bogyá.

– Mi van egyéb?

– Málna rummal.

A harangozó csüggedten lógatja fejét és épp meg akarja adni magát sorsának, mikor az utca felől a nyitott ajtón át dörgedelmes kiáltás hallatszik. Bogyá most már nem kér málnát sem rummal, sem rum nélkül, hanem zsebében csörgetve Tuba Lőrinc pénzét, rohan az ajtó felé.

A községi tanácsháza tetején a hangdoboz harsog. Az imént még néger dal csörgői és dobjai zengtek, de most az érces tiszapócsi hang kurjant bele a porba, a melegbe.

Bogya megismeri a mérges hangot. Háta közepén hideg futkározik a gondolatra, hogy egyszer ez a hang őt is megfenyegetheti.

– Vesszen az úri csürhe, pusztuljon a belső ellenség!

Ezt ordítja a „bolha hasában”, a háztetőn elhelyezett dobozból a rettenetes hang, melytől a harangozó előbb elsápad, aztán mértéktelenül izgatott lesz. Ráismer ugyanazokra a szavakra, amelyeket az imént a mozi mellett az udvaron a szeplős kis Gizi sárga ceruzavégének intésére „selypítve” kiáltottak a gyerekek. De egészen másképp hangzanak ezek a szavak a harsogó hivatali szócsóból. Komorak, baljóslatúak, fenyegetőek. Iszonyatosak, gondolja Bogya, és esze ágában sincs, hogy nevéssen.

Látja, hogy Répa „tanácstítkár” az étteremben felpattan az asztaltól és szinte repül kifelé, az utcára. A nagyfarú Répáné fürgén követi. Felugrálnak a többiek is, az összes vendégek, ebédelők és poharazgatók. A söntésben a szőke Borka lecsapja a bádogra a vizes csutakot, fehér kabátjában Jenő, az egyetlen tiszapócsi pincér, cserben hagyja vendégeit, göndör fekete haja lobog, úgy tolakszik előre, hóna alatt a piros csíkos szalvétával. Kitódulnak az utcára az összes pipázgatók, köpködők, káromkodók; egy perc alatt benépesedik a főutca és kiürül a vendéglő meg a söntés. Ősz, kajla bajuszával Tuba Lőrinc is ott áll a volt „*Magyar Király*” nagykapujában.

– Tiszapócsi dolgozók, az úri léhűtők ellen egyesüljetek! – hangzik a másik buzdító jelmondat, Bogya füle számára az elsőnél is félelmetesebben.

A háta lúdbőrzik a gondolatra, hogy esetleg egy-két hónap múlva a harangozás miatt ez a fenyegető, komor hang őt is a léhűtők közé sorozhatja és: mit lehet biztosan tudni? – hátha Kopács főtisztelendő úr nem is védené őt meg.

– Megjöttek a pestiek – mondja valaki.

Bogya elbújik a természetes Borka szoknyája mögé és onnan les a községi tanács-háza felé melynek tetejéről a hangdoboz szüntelenül szórja a fenyegetéseket az érkezők felé; a baljós szavak bömbölése nem szűnik.

– Ez Víg Juhász hangja – szól Borka és nem törődik vele, hogy Jenő pincér hallja.

Pedig mindenki úgy tudja, hogy Jenő előtt nem tanácsos fesztelenül beszélni.

Időnként elhallgat a hang, de csak gondolatnyi időre. Ilyenkor a távolból, a vasútállomás és a Kálvária felől, ahol mindent eltakar a nagy, fehér porfelhő, vékony gyerekhangok éles sívítása hallatszik ide. A szeplős Gizi kurta sárga ceruzájának intésére a gyerekkórus szaval és mondókája ugyanaz, mint a hangszóróé, a Víg Juhászé.

Bogya, az ingatag harangozó, fülel.

A kíváncsiak és várakozók csődületében egyedül ő tudja, csak az ő füle hallja, hogy a Kálváriánál negyven pösze gyerek ezt kiáltozza és mást nem is hajlandó csipegni, sívítani, üvölni, egyedül csak ezt, szüntelenül:

– Vessen az úri csürhe...

Mintha ő maga is bűnös volna, és ha holnap a gyöngye kis Gizit felelősségre vonnák, akkor ő is bajba keveredhetne: a harangozó behúzott nyakkal és lesütött szemmel nyárfalevélként reszketve áll a természetes szőke csaposlány mögött, aki nem adott neki sört. Borka válla mögül oda-odasandít Répa titkár, aki úgy áll ott a feleségével a vendéglő előtt, mint elfakult és rejtett képeken Ferenc József a Habsburg-főhercegek közt a hadseregszemlén, várja, hogy a porfelhőből kilépjen az érkező sereg.

– Élenjárók, éberség, megérkezett az ellenség! – zúg, bömböl Víg Juhász komor doboza.

A Kálvária felől felel rá a selypítő gyerekcsapat:

– Vessen az úri csürhe! Vessen! Vessen! – És úgy látszik, Gizi már nem bír velük.

A porfelhő, a „vízibolha alakú” Tiszapócs „hasa” felett egyre kiterjedtebb, sűrűbb, fehérebb. A por beszítálja az emberek arcát és ruháját, a házak ablakait, a hőségtől ernyedt és korán hervadó akácokat, a templomkertben az orgonabokrokat; a falevelek szürkék és fénytelenek. A por ott serceg az emberek fogai közt és szúr és viszketést okoz a szeplős kis tanítónő félretaposott szandáljában, a lábujjai közt.

Ökrös szekerek, lovaskocsik döcögve közelednek a porban, ládákkal és csomagokkal megrakva. Eck Lukács, egyházi pénzbeszedő és minősített kulák egyetlen sánta lova is ott poroszkál. Úgy látszik, az öreg Lukács is kapott vendégeket, gondolja a harangozó.

Nyakán kidagad a kék ér, úgy mereszti és figyel a porból kilépő érkezőkre. Jönnek, szüntelenül érkeznek a szekerek és kocsik mögött: a botorkáló, fáradt csapat. Javarészt öregek, akik úgy felöltöztek a fullasztó nyárban, mintha föld körüli utazásra készülődtek volna. Öregasszonyok és fiatal lányok meg apró gyerekek is bukkannak fel a tarka menetben, csupa új, idegen arc és még mindig jönnek, jönnek.

– Tiszapócsi dolgozók, az úri léhűtők ellen egyesüljete!

– Vessen, vessen, vessen! Vessen az úri csürhe!

De az érkezők: elcsigázott csapat, szürke arcok a szürke tiszapócsi levegőben, úgy tesznek, mintha semmit sem hallanának. Lassan jönnek, közelednek a kocsisorral együtt, némelyek a járdán, mások a főutca porában a szekérnél, féltett csomagjaik mellett. Akad olyan is, akit felvett szekere a kocsis, elfér a ládák, szekrények, rikító színű díványok és puffos székek közt, mert vannak szerencsések, akiket a tiszapócsi vasútállomáson az örömdetes hír fogadott, hogy a bútorai is megérkeztek.

„Ez hát Tiszapócs!” – mondják magukban az érkezők.

Szemük sarkából lehorgasztott fejjel nézegetik a Tisza holt medrében és partjain épült járási székhely, az élenjáró szocialista község házait és utcáit, az „eleven ütemtervet a Tisza hátán a Hajdúság és a Nyírség határmezsgyéjén”, vitéz hajdúk egykori települését. Elgyötört és holtfáradtan, a hőségben izzadva, igyekeznek új „kényszerlakásuk” felé, melyet még sohasem láttak.

Egyre többen és többen érkeznek, és Tiszapócs szócsöve a háztetőkön egyre ércebb hangon szidalmazza őket. De a volt „*Magyar Király*” előtt senki sem szól egy szót sem, még a nagykeblű csaposlány is mélyen hallgat, mintha a látvány megnémítaná. Egyedül Víg Juhász harsog, 220 voltos elektromos árammal felerősítve, a tanácsháza tetején a kürtös dobozban, de valójában bent ül az épületben, a „hírközlő szobában”, ahová idegeneknek tilos a bemenet és ott kiabál bele, szemét forgatva mérgesen, a mikrofonba. Időnként a távolban, a Kálváriánál csoportosuló gyerekek sivalkodása és a szekerek egyhangú nyikorgása hallatszik. Egy-egy idegen gépkocsi robog keresztül a községen, eleinte türelmetlenül dudál, de aztán lassít és vezetője kikerüli a csüggedten érkezőket, akiknek gyászos arcáról leolvassa, hogy nem szívesen kavarják a port Tiszapócs főutcáján.

– Ezek felesznek majd minket – szólal meg Tuba Lőrinc a nagykapu alatt.

Az ingatag Bogya hajlandó magában igazat adni a kajla bajuszú kuláknak, és borzadva gondol rá, hogy esetleg még répalevél sem lesz a télen, oda settenkedik az öreghez és most közelebbről nézegeti az idegen arcokat, az érkező „pestieket”.

Csak négy órákor lesz a temetése a vén Csatárinak, aki beszolgáltatta lélegzetét, de a főtér máris olyan, gondolja magában, mintha megérkezett volna a gyászmenet. Kedve volna rá, hogy fölballagjon a csonka toronyba és meghúzza a harangkötelet.

A szíve elnehezedik, de a szeme kíváncsian figyel.

2.

A „vízibolha hasában” vannak más kíváncsi és figyelő szemek is, nem csak a volt „*Magyar Király*” előtt.

A szürke emeletes épület ott áll a templommal szemben, ott is várják már a pesti vendégeket. Már évekkel ezelőtt elszéledtek, szétrebbentek, elhagyták a házat „Szent Vince leányai”, a keményített fehér fityulás irgalmas nővérek. A járási tanács költözött be. A messzi pusztaságra kiterjedő járásban az egymásra tornyosuló határozatokat innen hajtják végre, egyetlen szigorú akarat alulról nem ismer el ellenvéleményt és ebből a házból mozgatja az „eleven ütemtervet”, kérlelhetetlen következetességgel.

Ez a szigorú akarat: Bacsóné.

Életének egyetlen ügye van: Marx, Lenin és Sztálin tanításainak megvalósítása Tiszapócscon. Szenvedélyes hívő és ebben tréfát nem ismer. Elvégezte a legkülönbözőbb pártiskolákat és szemináriumokat; mindent, amit a szocializmusról és a kommunista állam megteremtéséről tudni lehet, ő csüggedetlen szorgalommal tanul. Otthon, rideg és roppant szerényen bútorozott lakásában, a könyvek már alig férnek el. A konyhában az edények közt a stelázs is fűzetek, politikai könyvek, szemináriumi jegyzetek és brosrák halmozódnak, s ezeket itt-ott az egerek meg-rágják. A tanulás kedvéért elhanyagolja a főzést, az evést is. Saját magára alig költ valamit. Már túl a negyvenen, egyedül él. Hihetetlenül igénytelen, pedig szobalány korában torkos volt. Mindenféle magas tanításokat megszívlevél a „helyes vezetésről”. A tiszapócsi funkcionáriusok tisztelik, elismerik. Tudják róla, hogy megközelíthetetlen és akár életét adná a pártért, az eszméért. Ez a zord elszántság ott csillog zöldessárga macskaszemében, s vannak, akik nem állják a tekintetét. Bogya, a harangozó, fél tőle, ha látja az utcán, akkor már messziről elkerüli.

Bacsóné igyekszik „gyorsan és maradéktalanul” végrehajtani a felülről kapott utasításokat. Rendíthetetlen párthúséggel és feltétlen engedelmességgel. A magyar nép sokat szenvedett és börtönviselt kiváló tanítóját kimondhatatlanul becsüli, tiszteli és ahol csak lehet, az egekig magasztalja. Tüstént mindent ellenőriz, lehetőleg maga személyesen. Azt vallja, hogy a végrehajtás ellenőrzésének „helyes megszervezése” döntő jelentőségű a harcban. Ez, természetesen, szintén nem eredeti gondolata. Az ő eredetisége egészen máshol van. „Íróasztal mellől nem lehet vezetni, elvtársak” – szokta mondani, s titkárnője, a hervadó, de még mindig csinos arcocskájú Szarka Amália tudja, hogy a legsúlyosabb sértés, ha azt mondja például

Répa Ferencről vagy Dolgos Gábor főhadnagyról, a járási kapitányság vezetőjéről: „Purungya irodakukac.” Ez körülbelül azt jelenti, hogy rendetlen, hanyag bürokrata.

Bár idegenből jött ő is, mint a vezetők többsége, nem messziről, csak Tiszadáról, a tiszapócsiak kedvelik, bizonyos korlátok közt, egyenes szókimondásáért és bámulatos türelméért. Néha egy-egy panaszkodó szegényasszony ügyével órákat eltölt és nem sajnálja a fáradságot, hogy meggyőzze „panaszainak helytelenségéről”. Egész életében az urak cselédje volt, mérhetetlenül gyűlöli az urakat.

Indulataiban és elhatározásaiban irgalmatlanul következetes. Heller Vilmos patikus, a helybeli katolikus egyházközség elnöke mondta egyszer róla titokban a plébánosnál kaláberezés közben: – „Az irgalmas nővérek helyett kaptunk egy irgalmatlan elnököt.” A mondás elterjedt, de Bacsóné nem tud róla, pedig az a híre, hogy ő mindent tud, ami Tiszapócson történik és amit Tiszapócson mondanak.

Magánélete gáncstalan. Senki semmi tisztességtelent nem tud róla és nem is mond róla. Pedig sokan haraguszna rá, szaglászna lépteit után. A pletyka sem kezdte ki. Egyszerűen azért, mert nincs magánélete. Minden idejét az ügynek szenteli, melyet a hitvallók vallási rajongásával szolgál szigorúan és szenttelenül, s állhatatosság dolgában alig különbözik a házban elődjétől: az apácafőnöknőtől. Mint szorgos és mozdulatlanságának perceiben is tevékeny anyapók, itt szövi terveinek hálóját, a volt zárdában. Ha nem szükséges, keveset beszél. Úgy gondolja, beszélnek helyette a párthatározatok és a kormányrendeletek, a szemináriumi füzetek, a pártépítés közleményei, a központi vezetőség irányelvei, a kongresszusi beszédek és mindazok a brosrák, amelyeket ő lankadatlan szorgalommal olvas éjszakánként.

A fehér falak és boltíves mennyezetek, szűk folyosók és hátsó tornácok az apácák elszéledése óta megőriztek valamit a múltból, a szerzetesrend fegyelmének emlékét, a tömjénfüsttel elkeveredett imák illatát és még valamit: az olyan helyiségek komorságát, ahol huzamos ideig bizonyos rendszerességgel hullottak a könnyek az ember nyomorúságai és bűnei miatt. A sós könnyek régen elpárologtak, de valami mintha megmaradt volna belőlük és láthatatlanul rátapadna a falakra. Feszület helyett telefon van minden szobában, imakönyv helyett vaskos kötet Bacsóné íróasztalán: Marx, Engels, Lenin és Sztálin műveinek kivonata, bőséges jegyzetekkel, tárgymutatóval.

A volt zárdaudvaron nincsenek sötétzöld leánderek és ciprusok. Csupán néhány poros ecetfa bóbiskol a déli melegben. Már tudjuk, hogy a hangok nem vesznek el a térben: a nagy négyszögletes kövek, melyekre sűrűn berohannak jelentésekkel érkező motorosok és gépkocsik a járás különböző falvaiból, ezek a lapos és homorúra koptatott járdakövek valamit még megőriztek az apácák saruinak halk kopogásából. A rácsos vaskapu egész nap nyitva van, kora reggeltől késő estig. Bacsónét a takarítólányok sem tudják megelőzni reggel. Mindig ő érkezik elsőnek, kimérten köszön, felesleges szót soha senkinek sem mond. Este pedig mindig ő az utolsó, aki elhagyja a volt szerzetesrend egykori zárdáját. Az első emeleten az ő szobájában néha éjfélig is ég a lámpa és titkárnője: Szarka Amália, aki a pártjelvény mellett ezüst kis elefántot is visel ruháján, álmosan és túlórapénz nélkül bóbiskol az előszobában.

Bacsóné egész nap fáradhatatlanul tárgyal, tervez és intézkedik; gyorsan alkot magában véleményt, de nem hamar mondja ki, mintha előbb jól megrágta volna magában és aztán körömszakadtáig ragaszkodik hozzá. Álláspontját többnyire ha-

tásos idézetekkel támogatja meg. Senki sem tudja már, hogy utoljára ki lakott hivatali szobájában, mielőtt „Szent Vince leányai” fehérén lengő breton főkötőikben szétszaladtak. Egyike a legkisebb helyiségnek az emeleten. Valóságos szerzetesi cella, egy ablaka van csak, amely a templomra, a főtérre néz. A fehér falon ott maradt, most is látható az eltávolított feszület helye. Terhes és nyomasztó itt a levegő. Ő jól érzi magát benne. Sósabbak voltak talán az itt elsírt könnyek, vagy valami más oka van, hogy az ügyes-bajos dolgával érkező már a küszöbön tüstént megneszel valamit, ami szokatlan. Kétségtelenül sehol másutt nincs ilyen szobalevegő Tiszapócscon, csak itt. Talán esztendőközön át álmatlan éjszakákon egy apáca vívódott itt hitével és önmagával; tán a világi hiúságok csábították és sűrűn voltak percei, mikor inkább hitt annak, amit a szemével látott, mint annak, amire a hit tanít. Mint akit vipera mart meg és a méreg a testben már elterjedt, ez a gyötrődő irgalmas nővér már készült a halálra, iszonyodott a túlvilági büntetéstől és szüntelen imádkozásban könnyhullatással esengett irgalomért az Egek Urához: talán a lélek háborgása is hagy nyomokat falakon és tárgyakon, amint van radioaktív por, melyet atomok robbantása után szór magával tengerek és sivatagok felett a szél. Képzeldésre hajlamos, mindenféle babonaságra kapható tiszapócsi asszonyok meg is vallják Kopács Antal plébánosnak, hogy mikor ebbe a cellába belépnek, úgy érzik magukat, mintha „Sára néni meg más hazajáró lelkek bolyonganának a falak közt”. A főtisztelendő úr pedig ezt szokta rá nevetve felelni: – „Eh, sületlen számárság.”

Odalent a főtéren harsog a hangdoboz, de még csak vidám dalocskákat énekel. Bacsóné egyedül van szobájában. Titkárnyőjének most meghagyta, hogy senkit se engedjen be hozzá és ne zavarják, mert fontos aktákat tanulmányoz.

Dél van. Bacsóné íróasztalán ott hever a fontos üggyirat: titkos és szigorúan bizalmas jelentés százötvennyolc belső ellenségről, akik ma a járás és a község területére érkeznek.

Életrajzok és jellemrajzok ezek.

Szerzőjük a becsvágyó rendőr főhadnagy, a költői hajlamú, de egyébként rendkívül fontos és körültekintő Dolgos Gábor, a járási kapitányság ifjú vezetője. Az adatokat ő maga gyűjtötte össze Budapesten és örült, hogy egy kis időt a fővárosban tölthetett, ahová hevesen vágyakozik most is vissza. Bacsóné komoly arcán az elégedettség látható jelei ütköznek ki az életrajzok és jellemrajzok tanulmányozása közben. Spirális szegésű jegyzetfüzetébe elismerően bejegyzí: *„Dolgos elvtárs a jó ügy szolgálatában nem ismer sem elvi, sem tárgyi akadályt. Dicséretet érdemel.”* A járási tanács elnöknőjének szépen kiírt, olvasható betűi vannak, helyesírási hibát nem követ el, csak elvértve, ritkán.

Mialatt Bogya a csonka toronyban húzza a déli harangkötelet, Bacsóné egyre jobban elmélyed a jellemrajzok, nevek és adatok tanulmányozásában. A kiválóan fogalmazó főhadnagy szigorúan titkos és bizalmas jelentéséből megtud sok mindent. Például azt, hogy kicsoda Windelbandné és Hetvényiné, akik „Eck Lukácsnál fognak lakni egy hozzájuk illő reakciós úri bitanggal”.

Bacsóné keskeny, szintelen száját összeszorítja, de szája sarkában megrándul most egy vonás, mintha örülne magában, hogy egy kis szűk szobába zár össze két vénasszonyt egy fasiszta léhűtővel.

„Meg fogják miskárolni egymást. Dögöljenek meg, annál jobb” – mondja elégedetten magában.

Dolgos Gábor azt írja Windelbandné jellemrajzában, hogy elhalt ura „népnyúzó királyi koronaügysz volt, aki mérges pondrókhoz hasonlította a titkos választójogért harcoló és sztrájkoló munkásokat”.

„Pondrók? – sziszegi magában gyűlölettel Bacsóné. – Ti kegyelmes urak, meg méltóságos urak, ti pondróknak neveztétek a szabadságért harcoló igaz hazafiakat? No, ezért még az ükunokáitok is csorba kanta módjára fognak sivalkodni itten.”

Bacsóné arca szürke a haragtól. Zöldebarna macskaszemében lángok lobbanak. Rövidre vágott körmű, tömpe ujjával görcsösen markolja a sűrű gépírást jellemrajzot. Aztán tovább lapoz.

Gyűlölettel tekint minden névre, minden adatra. Még soha nem látta, de máris gyűlöli, mikor a nevét olvassa: Oppler Rudolf.

Elképzel magában egy arcátlan kapitalistát, aki, míg gyára volt, agyondolgoztatta munkásait. De most jaj lesz, mert ha nem dolgozik, akkor éhen pusztul.

„Itthagyd a csizmád, ha rest leszel a két kezeddal” – suttogja magában gyönyörűséggel.

Szeme átszalad a neveken. Hangosan ki is mond néhányat, a fontosabbikat, úgy gondolva, hogy így hamarabb megtanulja. Egészen csendben, suttogva beszél magában. De ha lenne valaki a szobában, az hallhatná:

– Katinszky lányok. Kényes báró kisasszonyok... Etethetitek majd a disznókat, ti kurafias kis ringyók... Ismerlek titeket. Mindnyájakatokat. Méltóságos meg kegyelmes papáitokat is... Hát itt vagytok, urak? Eljöttetek nyúni a kendert?... Mert bizony ti nem fogtok itt lecengölni... Forster... Masznyik... Rudniczky... Nemeszeghy... Voithy... Babura... De dicső nevek!... Draxler gróf úr, hát maga is itt van? De fogadom, hogy nem pösletni jött el mifelénk. Majd lesz szerencsém... Kossutány méltóságos úr, remélem, jól fogja érezni magát minálunk... Jablonkay kegyelmes úr, hát kellett elprédálni az országot?... Kegyelmes asszonyaim, ezennel üdvözlöm kegyeteket... Riehl... Kremmer... Hübner... Magyarok vagytok ti? Vagy csak magyarul beszéltek?... Ismerlek titeket, ti pöffeszkedtetek a hivatalokban, ti nem álltatok szóba mivelünk. Reszkettünk előttetek. Pökhendiségetek nem ismert határt. Lenéztetek, kutyába se vettetek, belénk rúgtatok... Megálljatok, majd most! Megálljatok... megálljatok... – susogja gyűlölettel.

A bosszú édes ízét érzi és elgondolkozik magában. Ez az íz emlékezteti fiatalságára és az első csókra, melyet a Gellérthegyen kapott egy pelyhes bajuszú hadnagy úrtól egy úri villában és aztán a dadai kastélyban a fiatal gróf úr olasz barátjától, aki egy este a személyzeti padlásszobában egyedül neki hegedült. Mariónak hívták és egy szót sem tudott magyarul.

Fonnyadó, sovány melle, amely minden nőiességét elvesztette a korai meddőség miatt az első szülés után, izgatottan hullámszik. Sápadt arcára vértelenül tapad kiugró pofacsontjához, akár egy apácáé, de az emlékezéstől és a gyűlölettől most kipirul. Egyre izgatottabban lapoz az életrajzokban és jellemrajzokban. Itt-ott átugrik neveken. De ami megragadja figyelmét, azt gyorsan elolvassa:

„Valter Keresztély és felesége, született váradszegi Várady Otília, volt monopolizációs bankelnök és vezérigazgató, Erik nevű fiuk az imperialista nyugaton él” – de a részletek egyelőre nem érdeklik.

Tekintete tovább szalad.

„Lázár Ubul földművelésügyi államtitkár özvegye, leánynevén Lencz Sarolta, 43 éves, az urát mindig a zsellérek, nincstelenek és kisparaszatok üldözésére biztatta, a feudalizmust szolgálta Paula nevű leányával együtt, aki a budakeszi tudószanatóriumból lett kitelepítve”

Megcsóválja fejét. Ez valamiképpen nem tetszik neki. De nem a kitelepített tüdőbeteg leány gyógyulásának veszélye miatt. Ezzel nem törődik. Hanem könnyen megfertőzhet másokat. Piros ceruzával odajegyzi Lázár Paula neve mellé, a „lett kitelepítve” után: „Dr. Beleznay figyelmeztetendő!”

Bányay Fidél, Jámorka Donát, báró Irczy Dénes özvegye – átszalad tekintete neveken és Marióra gondol, gyermeke apjára, aki oly szépen tudott hegedülni és egyedül neki hegedült szép olasz dalokat és énekelt is hozzá. Az öreg Ludovika grófné, aki bejárta a fél világot és éveket töltött Olaszországban, oktató célzattal sokat mesélt szobalányainak távoli tengerekről, vízi ünnepélyekről, olasz égről, gondoláról, mandolinról, álarcosbálokról, s így ő, bár kukkot sem értett Mario énekéből, el tudta képzelni magában a távoli tájakat. Annyit kézzel-lábbal Mario megmagyarázott neki, hogy el akarja vinni magával abba az országba, amelyet az öreg grófné valamilyen bogarasságból mindig így emlegetett: – „Ismered a hont, hol a citromok virágoznak?” – és csak nagy ritkán mondta ki, hogy Itália.

„Én hittem Mariónak” – mondja magában Bacsóné és elmereng a múlton.

Az eltűnt ifjúság emléken merengő elnöknő pusztá merengésével nem cáfolja önmagát, és nem tagadja meg önmagát. A merengés nem lágyítja meg szigorát embeerekkel és dolgokkal szemben, nem tár ki előtte „festett egeket”, az ábrándozók egét, és semmit sem enyhít gyűlöletén, melyet ifjúsága eleven kísértetei: az urak iránt táplál. Nem lazítja meg következetes elszántságát sem, hogy ahol csak teheti, megbünteti a járás és község területére érkező urakat bűneikért, melyeket a nép és az ország ellen követtek el. Merengése különben is csak egy pillanat: szíve táján érez valami kis melegséget, mint régen, mikor hitt Mariónak és elvágódott vele a „honba, hol a citrom virágozik.” Így – anélkül, hogy sejtene – az ő életében is szerepe van a citromfáknak és alkalomadtán ez ki is derülhet, ha majd olyan kitelepített „pestivel” akad össze, aki már járt Olaszországban és látott virágzó citromfákat.

Szíve hamar megfagy, mikor arra gondol, hogy Mario, aki egy húron pendült a dadai urakkal, egy szép nap búcsúzás nélkül faképnél hagyta és ő teherben volt. Nemsokára észrevették nagy hasát, Ludovika grófné felmondott neki, aztán Budapesten egy józsefvárosi cselédszobában megszülte az olaszul síró gyereket, felnevelte, taníttatta és végül eltemette, mint később Bacsót, az urát is. Mindezekért a sorscsapásokért ő most egyedül az urakat hibáztatja.

Bacsóné nem nagyon szeret ezekre a dolgokra gondolni. Az önvizsgálódás, saját lelkének ismerete: ez nem az ő világa. Soha nem gondolkozott még el azon, hogy mi lett volna vele, ha az öreg grófné jó szívvel felkarolja. Arra sem szeret visszaemlékezni, hogy a dadai kastély elvesztése talán még jobban fájt neki, mint gyerekének és urának halála, mert ő bizony nagyon jól érezte magát az urak közt mint csinos

szobalány, és az urak világában akart magának férjet fogni. Csakhogy jött Mario és a gyerek, s minden számítását keresztülhúzta. Borzadva és gyűlölettel tekint vissza most múltjára a tiszapócsi járás tanácselnőknője. Emlékszik, hogyan dobta ki Ludovika grófné és emlékszik a muzsikus csodagyerekre, aki, míg élt és utazásokat, sok pénzt és világsikert ígért, kárpótolta az elvesztett dadai kastélyért, a finom ruhákért, a manikűrért, a bőbitákért, a sok ínyencfalatért. Azonfelül imádta is a gyermekét, aki a világ legnagyobb hegedűművésze lehetett volna, gondolja és szentül hiszi ma is.

Most, mikor az „úri söpredéket” várja, fellángol benne minden gyűlölet gyermekének gyilkosai iránt.

„Azok ölték meg, az urak – mondja magában és keskeny, sápadt ajka reszket a felháborodástól. – Mert szebben hegedült, mint más. Szebben mindenkinél. Nem túrték meg maguk közt a szobalány gyermekét, elpusztították a törvénytelen csodagyereket. Ők tették. Az urak.”

Elmondta ezt magában Bacsóné már sokszor, százszor is. Az a kiölhetetlen gyanú él benne, hogy Jancsikát megmérgezték, méreggel hintették meg a sonkászemlyét az akadémián, lassan ölő méreggel, amelytől soványodni kezdett és szép lassan elszáradt, mint a vázában a virág. Minél jobban telnek az évek, egyre bizonyosabb benne. Azóta gyanakodva néz az orvosokra, mert véleménye szerint az orvosok pénzért mindenre kaphatók, még hamis halotti bizonyítvány kiállítására is. Különösen a kövér Krisztics doktorral szemben táplál gyanakvó ellenszenvet, de az nem tud róla. Már csak azért sem szereti ezt a tiszapócsi orvost, mert egyszer, mikor Jancsika haláláról beszélgettek, Krisztics váltig megmaradt mellette, hogy de igenis: két nap alatt bele lehet halni egy felkapart mérges pattanásba, a lesoványodásnak pedig nem okvetlen lassan ölő méreg az okozója. A másik kerületi orvost, aki rendőrorvos is: a komor és sápadt Beleznayt inkább elismeri Bacsóné. Ő végzi, ha kell, Tiszapócson a boncolásokat és valahányszor szóba kerül Jancsi halála, Beleznay doktor bólint és azt mondja: – „A múltban voltak megtévedt kollégák, akik hamis boncolási jegyzőkönyvet írtak alá. De talán tudatlanságból is előfordultak visszaélések. Sajnos volt olyan kolléga, aki meg se tudta fogni a »scalpellum«-ot.” Bacsóné az orvosok közül egyedül Beleznayt tiszteli. A »scalpellum» szó iránt, bár nem érti, titkos borzadályt érez.

Emlékezik most Bacsóné az egykori grófi szobalány sérelmeire és megaláztatásaira. Legjobban az öreg Ludovika grófnét gyűlöli, aki nagy hasa miatt kidobta. A gyáva urak és a gonosz, szívtelen öreg grófné mindenfélére tanították őt, csak épp arra nem, hogy az ember feladata itt a földön a szabad élet megteremtése és a kiszákmányoló osztály szétzúzása. Szándékosan tudatlanságban tartották, és amikor megtörtént a baj, akkor az egész falu csúfságára kipenderítették.

„Jaj! A dadai kastély!” – borzong magában Bacsóné, és tömpe ujjai a járási kapitányság vezetőjének terjedelmes jelentését: az életrajzokat és jellemrajzokat lapozgatják.

Odakint néger zene zeng a főtéren, a községi tanácsháza tetejéről szól, és az „elnőkné asszony”, ahogy az egyszerű nép nevezni szokta, irtózva gondol arra az időre, mikor az urak parancsolgattak neki és gyermekét megölték. Eszébe jut de-

rék, dolgos ura, aki az elnyomott osztályok jogaira és forradalmi tanokra kezdte őt taníttatni rövid házasságuk alatt és csendőrgolyótól találva, holtan rogyott össze a solti felkeléskor. Annak is hét éve már. Jancsika pedig, ha élne, akkor már huszonnégy éves lenne. Előbb a gyereket, aztán a férjét pusztította el az úri Magyarország, gondolja Bacsóné csillapíthatatlan gyűlölettel. Az egyiket lassan ölü méreggel, a másikat gyorsan: csendőrgolyóval.

„Szent Vince leányainak” egykori zárdájában az első emeleti cellában, ahol a fehér falon még látszik a feszület helye és valamilyen okból mindig terhes és nyomasztó a levegő, a földi boldogság harcos hirdetőinek arcképei tekintenek le a falról Bacsóné íróasztala fölött. A képek alatt az elnökné asszony a jellemrajzok bön-gészgetése közben azokra az urakra gondol, akik tönkretették az ő életét, és ő ma senki nyomorult volna, ha nem szabadult volna fel Magyarország az elnyomó urak igája alól, és ha nem lenne eszme, amelyért élni, küzdeni, sőt meghalni is érdemes. Mindezt ő most még ünnepélyesebben gondolja, mint valaha. Ma már úgy érzi: van vigasza azért, amit elvesztett. Ez a vigasz: a munka és a jövő. Ha ő egyedül is maradt és nincs senkije, valójában mégsem egyedüllet ez, mert vele van az egész dolgozó magyar nép és a világ minden proletárja. Büszkén és elégedetten gondol erre Bacsóné és vállalja, hogy saját gyászos és üres életét a sírig cipeli, eztán most már özvegy marad. Az ő élete valójában mégis tele van gazdagsággal, a jövő minden ígéretével. Egyetlen öröme, hogy láthatja az új világ épülését és részt is vehet benne és még valami: láthatja a hitvány úri csürhe bukását, pusztulását.

Azok érkeznek most, akik valamennyien együtt és külön-külön is felelősek a gyereke és az ura haláláért. Negyvenhárom éves korára ezek lopták le arcáról a pírt, a mosolyt, ezek keményítették meg a szívét, ezek vették el minden női örömet, ezek alázták meg, ezek tették tönkre. Most majd számon fogja kérni tőlük elcsúfított és meggyalázott fiatalságát, elrontott életét. Vétsenek csak a rend és a demokrácia ellen, kíméletlenül meg fogja büntetni a Forstereket, Jablonkayakat, Katinszkyakat meg a Valtereket, Opplereket, Rudniczkyakat, Balázsokat. – Bacsóné gyűri a gépirásos papírlapot, kurta ujjai ökölbe szorulnak.

–Megálljatok! Megálljatok! – sziszegi gyűlölettel.

Az életrajzokban és jellemrajzokban a sokatmondó nevek mögött azokat a hitvány, gőgös urakat és dőlyfösen parancsolgató hölgyeket látja, akiket húsz éven át szolgált Budapesten és Tiszadadán, budai villákban, pesti palotákban, grófi kastélyokban, ahogy épp a sorsa, a véletlen dobálta. Állandó haragjában arra sosem gondol, hogy ezekben a házakban többet tanult ő az életről és az emberről, mint bárhol másutt. Szabad volt mindenféle könyvet kölcsönkérni a dadai kastélyban is a könyvtárból. Grófkisasszonyok és a szoknyája körül legyeskedő fiatalurak keltették fel érdeklődését a könyvek iránt. Tőlük tanult másképpen beszélni, mint a dadai nép: úgy, ahogy ma az újságok írnak és a pártgyűléseken beszélnek a vezető férfiak. Bár Bacsóné nem felejtette el máig sem a dadai beszédet és hivatalos felszólalásaiba, még a kötelező ideológiai nyelvezetbe is, becsúszik időnként egy-egy valódi dadai szó.

Különösen az öreg Ludovika grófné alakja él most benne nagyon elevenen. Pedig már régen volt, több mint húsz éve, hogy utoljára látta, s azóta bizonyára már meg is halt a lelketlen vénség. De Bacsóné még halott poraiban is gyűlöli az öreg Ludovi-

kát, a dadai kastély egykori úrnőjét. Ő faragott belőle kemény kézzel úri szobalányt, a kevély és gögös, mindenki másnál egy zsámollyal magasabban álló vén Ludovika. A kövér tokájú, akinek mindenki kezét csókolta. A sasorrú, aki előtt mindenki térdet hajtott, hódolattal leborult. Az a rendkívüli személy, akire ő mindig titkos reszketéssel tekintett, mintha a világnak egészen különleges teremtménye lenne: már nem is asszony, hanem aranyláncokkal, gyöngyökkel, drágakövekkel és gyémántokkal megrakott vén paradicsommadara a feudális gazdagságnak, parancsoló fenség, maga az eleven dadai kastély. Állandó szabónét meg varrónőt is tartott, azoknak is ő parancsolgatott. Lassú, tagolt beszéddel gyötört mindenkit. Mérhetetlen magasságból ereszkedett le hozzá akkor is, mikor manikűrözni tanította. Bántó szavak nélkül is több nyelven minden szavával sértett.

Bacsóné az ajtókilincsre néz és összerezzen.

Majdnem negyedszázad telt el már azóta, hogy terhessége miatt kidobta őt a kastélyból a gonosz Ludovika grófné, de még mindig szégyenkezve gondol a kilincsre.

Valami miatt egyszer az öreg grófné hosszan megleckéztette. Hiszen gyakran talált kivetnivalót a szobalányok viselkedésében. A kétszáz fekete szobalányruha közül éppen azt vette fel talán, amelyik valami miatt nem tetszett Ludovikának? Vagy a fehér blúz nem volt kifogástalanul tiszta? A bóbíta nem úgy állt a fején, ahogy az öreg grófné ízlése megkövetelte? Mindig szorosan le kellett kötnie inkább szőke, mint barna haját, szalaggal. Az is lehetséges, hogy aznap két kiskanalat elcserélt a terítésnél. Ma már csak annyira emlékszik, hogy az öreg grófné a maga lassú, mély zengésű hangján alaposan megszidta, aztán kioktatta őt valami hiba miatt. De nem csak egyszer korholt, nem csak egyszer szidott. Háromszor, négyszer ismételte ugyanazt németül, franciául, angolul és néha, mikor ideje volt, még spanyolul is. Azt akarta, hogy szobalányai művelődjenek. Az ő arca már lángolt a szégyentől, futni, menekülni szeretett volna a szidalmak elől, de a vén Ludovikának aznap nem volt sietős dolga, ráért: spanyolul is lehordta őt a sárga földre. Ő nem bírta már tovább. Könnyei potyogtak és megfogta a kilincset. De az öreg grófné észrevette és magyarul szólt megint hozzá olyan magasról, mintha az égből beszélne: – „Azonnal engedje el a kilincset, Emília! És ide figyeljen. Megtanítom magát valamire. Csak az fogja a kezével a kilincset, aki siet. Tudja? De amikor én magához beszélek, Emília, akkor maga sohasem siethet.”

Ez volt életében a legmegalázóbb, még a kidobás sem sértette ennyire. A gonosz öreg Ludovika megkövetelte tőle, hogy még félóra hosszat ott álljon az ajtónál sírva, könnyek közt, megalázottan. A tisztességes viselkedésről még hosszan, nagyon sokáig tartott neki előadást és elmondta, hogy ő már tíz szobalányt kidobott azért, mert az ő jelenlétében megfogták a kilincset akkor, mikor beszélt hozzájuk. – „Érti már, Emília? Nem nyúlni a kilincshez. Nem nyúlni. Én magukat megtiszttelem azazal, hogy szólok magukhoz. Akkor maguk nem nyúlhatnak a kilincshez. Nem nyúlni! Nem nyúlni!” – és még sokszor megismételte különféle nyelveken. A leckét azzal fejezte be, hogy hirtelen megváltozott hangon ráförmedt: – „Most nyúlni a kilincshez, Emília. Most, de rögtön! Mars ki!”

„Bizony, a kilincs!” – emlékezik, keskeny ajkát összelapítva Bacsóné.

Eszébe jutnak úri kényeskedések, hóbortok, furcsaságok is. Akkor még tudatlanságában összevetett a többi szobalánnyal, de ma már felháborodottan gondol ezekre a dolgokra. „A kapitalista jólét, a kizsákmányolás, a vagyon, az akkumulált tőke elveszi némelyek eszét, a szegény nép pedig éhezik” – ma már tudja, hogy ez történt Dadán, a kastélyban meg a faluban is. A kizsárolt nép munkájából éltek a gróf urak és a grófkisasszonyok. A bitorolt földből telt az öreg Ludovika grófnének az esztelen költekezésekre is. És azok a pesti utazások! A szegény sofőrnek nem volt szabad óránként harminc kilométernél gyorsabban hajtania, mindig idegcsilapítót vett be, valahányszor Ludovika grófnét fuvarozta. S eszébe jut Bacsónének az is, hogy mikor az öreg kegyelmes gróf úr elutazott a kastélyból, akkor Ludovika grófné, mintha valami ősrégi szertartást végezne, a szekrényből maga vette ki a gróf egyik felöltőjét, kalapját és sétabotját és felakasztotta a faburkolatú előszobában a fogasra. – „Ennek mindig így kell lenni, Emília. Mert jöhetnek rossz emberek, idegenek, tolvajok, fosztogatók, rablók. De ha a gonoszak meglátják a fogason a kegyelmes úr kalapját, akkor megijednek, elszaladnak. Hess!”

Azóta Bacsóné maga is ott volt Tiszadadán és látta, hogy az igazságot tevő nép egyáltalában nem ijed meg a grófi kalapoktól. Ő maga is rátaposott fél tucat fényes cilinderre, méltó haragjában.

Eszébe jut az is, hogy a dadai kastély káprázatos fényűzésében százféle evőkészlettel rajzminta szerint kellett teríteni. Ludovika grófné tanította őket erre is, magyarul és még három-négy nyelven, és jaj volt, ha nem a megfelelő kanalak kerültek a nehéz, fehér selyemdamaszt terítőre. Micsoda kincset értek azok az ezüst- és aranykanalak, drága porcelánok, kristálypoharak! A nagy osztozkodásnál azok jártak jól, akik idejében érkeztek. Neki emlékül már csak egy ezüst fogpiszkálótartó jutott és még valami.

Bacsónének van egy titka. Időnként, különösen éjszakánként, ha valami miatt nem tud aludni, gondterhesen nyomja. De máskor megkönnyebbedik és mintha szárnya nőne, elrepül. Később visszatér. Valójában nem kellemes a titok, mert hallgatni kell róla az avatatlanok előtt és mindenképpen rejtteni. Évekig megfedkezett róla a sok munkában és tanulásban. Pedig akkor még meg lehetett volna szabadulni tőle. De ma már nehéz. Mert könnyen szemére vethetnék, hogy miért rejtegette éveken át. Megvádolhatnák azzal is, hogy elvont, elrejtett valamit a nép állama elől.

A tiszapócsi járásban az „eleven ütemtervet” mozgató szigorú akarat most sem gondol szívesen titkára. De nem tud kitérni előle. A titok: az a rejtélyes, szakadozott, ócska nagy könyv, melyet féltve őriz odahaza a lakásán, szürke kendőbe bugyolálva. Huszonöt évvel ezelőtt egyetlenegyszer mutatta neki a dadai kastélyban az öreg Ludovika a színes fedelű, kapcsos könyvet és a könyv fedelén a vésett ezüsthalat. – „Látja ezt, Emília? Olyan drága könyv ez, hogy meg lehetne venni rajta egész Dadát. A gyémántnál és az aranynál is értékesebb.” Ezt mondta és gyorsan elrejtette rejtzáras kőrisfa almáriumába.

A dadai kastély feldúlásának napján, melyet az „igazságtevés napjának” is neveznek, Bacsóné a padlóról emelte fel, megismerte az ezüsthálról a nagy könyvet és hazavitte. Már hetedik éve őrzi és senkinek meg nem mutatta. Sejtelve sincs, miről szól a könyv, milyen nyelven írták, festették, rajzolták hártyás, nagy lapjaira

a színes betűket és a sorok elejére néhol az elfakult képeket. Betűi hasonlítanak a magyar betűkhöz, de mégsem egészen olyanok, szálkásabbak, hegyesebbek. Talán kínai betűk? De ő nem kérdezheti meg senkitől, fel kellene fednie titkát. És nincs is Tiszapócson és az egész járásban senki, aki értene a régi könyvekhez. Kapács plébánostól pedig mégse kérhet tanácsot.

Bacsóné most is úgy gondolja, legokosabb, ha altatgatja titkát. Lelke mélyén nem hisz ő a vén Ludovikának. Nem mutatta volna az meg neki ezt az ócskaságát, ha csakugyan olyan drága kincs volna. De mégis furkálja valami: hátha igazat mondott az öreg grófné? Akkor pedig kisélné, hogy vagyont ér a könyv. Ebbe a gondolatba Bacsóné mindig belesápad. Néha már annyira gyöttri lelkiismeretét az ezüsthál az ócska könyvön, hogy legszívesebben tűzre dobna.

Elúzi magától a kellemetlen gondolatokat és olvassa:

„Báró Irczy Dénesné, villatulajdonos a Zerge utca 4. szám alatt, azelőtt a népnyzó gazdag Szacsury család tagja Csengerváron, kétszer volt férjnél, második férje, a felsőháznak nevezett úri parlament alelnöke és az erdőbirtokosok elnöke, közismert legitimista királypárti, hatalmi körében a népet fosztogatta. Nejét a rablott kincssel elhalmozta...”

Szemöldökét kissé felhúzta, Bacsóné okos asszony. A „rablott kincset” már túlzásnak találja némiképpen. A rejtzáras kőrisfa almáriumából kimentett titokzatos öreg könyvre most már semmiképpen sem akar gondolni. Szája még keskenyebb, mint máskor. Színtelen, szigorú arcán teljesebb a néma bizalmatlanság.

„Bányay Fidél nyugalmazott vezérőrnagy a német Sasrend és vaskereszt, valamint sok más nyilas kitüntetés tulajdonosa, az aranysarkú vitézi rend tagja, fasiszta beállítottságú, a legelvetemedettebb háborús bűnözők egyike, aki valami okból elkerülte a néphatalom igazságosztó öklét. Értékes Napóleon-gyűjteménye van, aminek tárgyait összelopkodta és elvonta a nép elől” – olvassa figyelmesen Bacsóné. A volt tábornok jellemrajza három teljes lap, sűrű gépirással. Kiderül belőle, hogy az aranysarkantyús Bányay Fidél Hitler egyik titkos magyarországi megbízottja volt, de az erre vonatkozó bizonyítékok a háborús események idején sajnálatosan elégték. Annyit azonban megállapít az életrajzok és jellemrajzok írója, hogy *„ez az elvetemedett háborús kém a Napóleon-gyűjteménnyel álcázta magát”*, a második világháború előtt azért küldték nyugdíjba, hogy *„annál könnyebben fejthesse ki kártevő működését az ország és a nép ellen a náci németek javára.”*

Egy teljes lapot töltenek meg Bányay Fidél tábornoknak olyan közönséges bűnei, amelyek elkerülték az igazságszolgáltatás figyelmét. Egy-egy kardért, amely állítólag Napóleoné volt, vagy egy Napóleon-szobrocskáért *„hajlandónak mutatkozott a legkörmönfontabb csalásokra és tolvajlásokra”*. Sőt: fontos hadititkokat árult el, magyar katonák ezreinek halálát okozta. Inasát, aki véletlenül eltört egy szobrocskát, *„félholtra verte ez a felfuvalkodott fasiszta”*. Később az inas bele is halt sérüléseibe.

„Ilyenek vagytok ti, úri betörők” – mondja magában Bacsóné és tovább olvas, bólingatva közben.

Napóleon-gyűjtemény után lepkegyűjteményt is talál, mégpedig egy Jámorka Donát nevű egyén nevével, akinek gyanúsán hangzó foglalkozása és négyszobás lakása volt Budán a Lövház utcában. Lepidopterológus. Egyedül lakott húszezer lepkével négy szobában.

Dolgos Gábor ezt írja róla: *„Típusa az úri bűnözőnek, a tőkehalmozónak. Ahelyett, hogy értékes lepkéit a Nemzeti Múzeumnak ajánlotta volna fel tisztességes áron, ő kereskedett velük. Élénk kapcsolatot tartott fenn a nyugati imperialistákkal. Látszólag lepkéket vett, adott és cserélt. Sűrűn levelezett Londonnal, Párizssal, New Yorkkal. A felsőbb hatóságok figyelmét fel kell hívni erre a megrögzött gonosztevőre, aki vénségére az ellenséget szolgálta.”*

„Ez a Jámorka nem kínálta fel önként eladásra a lepkéit a Nemzeti Múzeumnak” – állapítja meg élesen összeszorított szájjal Bacsóné és fejét csóválja. Megint eszébe jut az ócska, öreg könyv, amelyet eddig ő sem ajánlott fel a múzeumnak. Gyorsan tovább lapoz. Megjegyzi magában ennek a fenékgig romlott alaknak a nevét. Majd lesz gondja rá. Itt alaposan szemmel tartják majd. Az szent igaz, hogy innen nem fog ártatlannak látszó leveleket küldözgetni Amerikába, gondolja Bacsóné és ezt is hozzáteszi még felháborodásában:

„Emelgetős jószág lesz inkább belőle.”

A Katinszky lányok még jobban érdeklik. Az egyik tizenkilenc a másik huszonhárom éves. Friderika és Jusztina.

„Micsoda nevek! Bárókisasszonyok, micsoda finom nevekkal érkeztek ti Tiszapócsra! Itt majd gondunk lesz a horpaszotokra. Seperhettek, gyomlálhattok, egyelhettek. Mehettek ki nádat vágni, meg az istállóban a tehén tőgyét mosni.” – Bacsóné jól ismeri az ilyen vékony lábikrájú, elkényeztetett bárónőket és grófkisasszonyokat. Lovagolnak, golfoznak, pólóznak és már a bölcsőjüknel ott a francia „mam-zell”. A szegény néppel soha szóba sem állnak, életükben fikarcnyit sem dolgoznak. A kastélyok emeleti szobáiban hárfáznak és zongoráznak, szerelemre és férjfogásra meg örök naplopásra készülődnek. Minden reggel tengervízben fürödnek, mint az a vén csoroszló Ludovika. Tiszapócs és a járás fejedelemsasszonya még ma is azt hiszi, hogy amit reumatikus bántalmak ellen mindig saját kezűleg kevert a fürdőkád vizébe az öreg grófné: a gyógyító és a fenyőillat – tengervízzé változtatta a tiszadai kútvizet.

Olvassa: *„Báró Katinszky Tivadar, volt rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter, a felszabadítókhoz idejében csatlakozhatott volna, de nem tette, hanem színleg lemondott állásáról és minden diplomata furfangjával késleltette hazánk felszabadulását. Bűneiért és új hazaárulásaiért jelenleg vizsgálati fogságban 1949. szeptember óta. Tartalékos huszárőrnagy”* – és következik Katinszky Tivadar változatos bűnlajstroma. Még hazaáruló tevékenységénél is felháborítóbbnak találja a jellemrajzíró a Zólyom utcában levő hatalmas villa fényűző berendezését. *„A magyar néptől rabolta el.”*

„Talán azért mégse rabolta. Hátha építette?” – Bacsóné följegyez valamit a spirális füzetbe. Ezt majd tisztázni fogja Dolgos Gáborral. Hanem kevesli azt, amennyi a három nő életéről szól. Mindössze annyit említ a jellemrajzíró, hogy a hat-szobás, fényűző villában Katinszkyné és a két bárókisasszony minden becsületes foglalkozás nélkül élt és az éjszakai tivornyák zajától a környező házak dolgozói nem tudtak aludni. Ehhez még hozzáfűzi egész tömören: *„Alapos a feltevés, hogy Katinszky Tivadarné a két jóképű, sőt csinos, kacér leányt esetenként szerelmi áruba bocsátotta, ebből éltek hárman a férj, illetőleg apa letartóztatása óta is gondtalan pazarlásban, és ez minden ismérvét kimeríti a népi demokráciánkban rendőrileg is különösen üldözendő titkos kéjelgésnek.”*

„Itt vagytok hát Tiszapócscon, piszkos kis ringyók?” – piros ceruzájával kipipálja a Katinszkyakat Bacsóné.

Fejét csóválja. Korán dicsérte magában Dolgos Gábort, hiszen jobban utána-nézhetett volna a titkos kéljegéseknek. Le kellene csapni azokra, akik pénzt adtak a Katinszky lányok csókjáért. Bányaiba velük.

Megnyom egy gombot a telefonon és átszól titkárnőjének az előszobába.

– Halló, Szarka elvtársnő! Ide figyelj. Azon minutumban, hogy megérkeznek a pesti kitelepítettek, te előkujtatod az egyik Katinszky lányt. Ketten vannak. Érted a nevet? Katinszky. Mint Kati. Úgy. Igen. Katinszky. Az egyiket. Allesz ájnc, hogy melyiket. Híres szemű mind a kettő. Az egyiket vezessétek ide. Kicsit kiszöszölöm őtet. Feltétlenül. Mielőtt a szállására megy... Megmondom azt is, hogy hol fognak lakni. Hát jegyezzed fel, Szarka elvtársnő. Tuba Lőrinc kulák, Kaphac... Várj még, elvtársnő. Ne siess. Fél kettőre ide kérem Gele és Répa elvtársakat, meg Dolgos elvtársat. Ő már tud róla. De azért telefonálj a járasi kapitányságra, Répa elvtársnak is mondd meg telefonon, tüstént figyelmeztessed, hogy adja ki az utasítást a szövetkezetnek, a népboltnak, meg a pékeknek, hogy további intézkedésig pesti kitelepítettek kenyeret kiszolgáltatni szigorúan tilos. Igen. Legszigorúbban tilos.

Bacsóné elégedetten helyére teszi a telefonkagylót és tovább olvassa az életrajzokat és jellemrajzokat.

„Gróf Draxler Zsigmond 48 éves foglalkozás nélküli egyén, tipikus kalandor és bűnöző. Váci utcai saját házának egész negyedik emeletén ő lakott egyedül, a világ minden részéről összelopkodott szőnyegek, bárdok, lándzsák, múmiák, főleg kitömött állatok és elefánttagyarak között...”

„Egy harmadik gyűjtő” – állapítja meg magában kicsit kényelmetlenül Bacsóné.

Aztán érdeklődéssel olvassa, mit mond a jellemrajz erről az „úri haramiáról”. A jellemzés minden szavát ismerősnek találja, sokan megfordultak ilyen léhűtők a dadai kastélyban. Ez a Draxler, a jellemrajz szerint, arra költötte mérhetetlen vagyonát, hogy mindig utazott, főképpen Afrikába és Amerikába. Kirabolta a négereket és az indiánokat. Így halmozta fel lakásában a hatalmas kincset.

Bacsóné tovább lapoz. Majdnem felkiált örömeiben, mikor Forster Ignác nevénél azt olvassa: *„volt igazságügy-miniszter”*.

Ártalmas pályafutása oldalakat tölt meg. Aztán következik a jellemzés: *„Konokul elgáncsolta a reformokat. Megrögzött ellensége minden népi igazságszolgáltatásnak, ellenezte az esküdtszék helyreállítását is. Az elítélt hazafiak ügyében a perújítást hatalmi szóval megakadályozta. Silány, alattomos jellem. Kéjelgett minden szabadságmozgalom elfojtásában. Semmi sem jellemzi jobban, mint az a felháborító tény, hogy a börtönök az ő minisztersége alatt zsúfolásig voltak elítélt hősökkel...”*

Bacsóné ráncolja szemöldökét. A volt igazságminiszter egyéb jellemvonásai és gonosztettei egyelőre nem érdeklik. A főtérről behallatszik a hangszórós zene, éppen vidám csárdás, fityfirty női hang:

– Volt nincs, fene bánja...

„Masznyik, Masznyik” – már hallotta egyszer valahol ezt a nevet. Masznyik Lóránt pénzügyi főtanácsos, hatvanhárom éves, a feleségével, leányával, vejével és öt unokájával. Az összesen kilenc fő.

– Ez a Masznyik meg unokákat gyűjt – bosszankodik félig hangosan.

Az életrajz és a jellemrajz azt mondja róla, hogy a ferencvárosi adókerületben „rettegett adóhiéna volt”. Szadista kegyetlenséggel büntette a szegény adófizető polgárokat, akik nem tudták mindig pontosan megfizetni adójukat. Néha tízszeres, sőt húszszoros adóbírságot vetett ki, a hátralékos szegény adózót a legválogatottabb fenyegetésekkel kényszerítette fizetésre. Ha megtudta, hogy az adózó haladó nézeteket vall, akkor mindenét elárvereztette, koldussá, földönfutóvá tette. A gazdag adófizetőkkel szemben előzékenyen lemondott az államkincstár érdekeinek védelméről, ha képet, szobrot, szőnyeget vagy aranyórát kapott ajándékba. Minden évben január 15-én, Lóránt napján, *„a lakájok és inasok csapatai vitték lakására a busás ajándékokat”*. A veje, Hübner Lajos, volt törvényszéki bíró, a nép üldözője, aki a polgári peres ügyekben és a büntető perekben egyaránt *„a nép fiait az igazság legcsúfosabb arculcsapásával mindig kegyetlenül elítélte”*.

Bacsóné gyűlölettel forgatja ujjai közt a piros ceruzát és némi gondolkodás után felkiáltójelet ír Masznyik Lóránt és Hübner Lajos neve mellé. Sőt még ezt is odaírja: *„Jómadarak vagytok.”*

Egyre türelmetlenebbül lapozza a roppant tanulságos titkos és bizalmas ügyiratot. Nincs ideje rá, hogy az egészet elejétől végig elolvassa. Haza fogja vinni éjszakára. Csak azt nézi meg jobban, ami figyelmét megragadja. Látja, hogy van itt egy sereg olyan ember is, aki nem tartozik a döllyfös urak közé, nem gróf és nem is volt sem miniszter, sem adóhiéna, de bizonyára ezek is megérdemelték, hogy ide kerültek és most osztoznak az úri Magyarország levitézlett urainak sorsában. Ezek a minden rendű és rangú kizsákmányolók, burzsoá elemek, a demokrácia megátalkodott ellenségei. Kremmernek például szállodája volt Hévízen, Babos Gyulának meg kaszagyára Szentgotthárdon. De budapesti lakosok mind a ketten, a fővárosból tiltották ki örökre őket. Mahunka Adolf Pesterzsébeten zsákmányolta ki öntödéjében az emberi munkaerőt, Cselei Csopakynak zenés kávéháza volt a Nagykörúton. Futólag, nem sok érdeklődéssel, megállapítja azt is az elnökné asszony, hogy az érkezők közt van a fasiszta Keresztény Parkettások Faipari Szövetkezetének volt elnöke is, ez a „tipikus nyilas”. Nem sok jó olvasható jellemrajzában Wagner József Síp utcai ezüstmívesről sem, Serbán Jenő Nap utcai liftgyáros ellen pedig akár mindjárt eljárást lehetne indíttatni népellenes bűncselekményei miatt. Jobbágy Béla Tamás a fasiszta rendszer kegyeltje volt: kijelölték cérna-nagykereskedőnek. Simon Nándor az Üllői úton árut halmozott és rejtegetett csemegekereskedésében, épp ideje, hogy a boltot elvették tőle.

A nevek és szürkébb életrajzok egész sorát épp csak egy-egy pillantásra méltatja Bacsóné, de azt már inkább megjegyzi magának, hogy Voithy Frigyes a feloszlatott közigazgatósági bíróság alelnöke volt, s feleségével és négy gyerekével érkezik Tiszapócsra. Babura Félix, volt királyi ügyész is a kedves vendégek közt van, hozza magával nejét és három gyerekét, egy leányt és két fiút. Aztán Kossutány Dezső volt államtitkár és országgyűlési képviselő is itt van. A jellemrajzíró így jellemzi: *„Látványlag a polgári ellenzék egyik harcos egyénisége volt, a valóságban a leghűségesebben szolgálta ki az úri fasiszta rendszert. A gyáripari nagytőkének és a nagybankoknak fizetett parlamenti szószólója, minden munkásmozgalom könyörtelen elfojtója. A németek elhurcolták ugyan*

a háború végén, de megkülönböztetett bánásmódban részesítették és besúgónak küldték rövid időre Mauthausenbe, ahol haja szála sem görbült...”

„A gyalázatos” – sziszegi fogai közt Bacsóné.

Kint a hangszóróban, Víg Juhász dobozában a háztetőn, pajzánul énekli a női hang:

– Egy sem tett szívemben kárt, kárt, kárt...

– De annál több kárt tettek az országnak ezek az úri bitangok – mondja félhangon Bacsóné, és mintha láthatatlan szellemeknek helyeselné, bólongat magában.

Nagy öröme felfedez most még egy minisztert. Ennek a nevére még sokkal inkább emlékszik, mint a Forsteréra, noha már kezdi belepni a feledés pora: Jablonkay Tihamér, Magyarország volt külügyminisztere, volt titkos tanácsos, volt császári és királyi kamarás, egy sereg magyar és külföldi kitüntetés birtokosa.

„Most pedig ide jutottál vén kehes, Jablonkay kegyelmes külügyminiszter úr. A nemzet sírásója. Itt majd megássák a te sírodat, öreg varjú, te. Mihaszna úri huncut” – örvendezik magában a szigorú akarát.

Aztán látja, hogy vannak itt kisebb legények is, de tán még nagyobb bűnösök, mint egy volt külügyminiszter. Érkezik egy Riepl Vencel nevű volt rendőr tanácsos. Tiszapócs lakója lesz életfogytig Rudniczky Elek méltóságos úr is a leányával és a vejével, meg kedves feleségével együtt. Hangzatos neve van a művészeti ügyekkel foglalkozó egykori államtitkár vejének: Nemesszeghy Bánk. Más embernek kisélné a szeme, ha ilyen névvel kellene élnie az emberek közt. De a Rudniczky kisasszonynak kellett ez a szép név. Nemesszeghy Bánkné most aztán seperheti az utcát, kapálhat, parancsszóra hernyózhat, más krumpliját el is vermelheti.

Látja Bacsóné, hogy akad itt régi feudális földesúr, volt magyar királyi kormányfőtanácsos, mégpedig a Molnár utcából.

Ismeri ő ezt a szűk kis utcát a pesti belvárosban, a Duna-part közelében. Két évig a csendes kis Pintér utcában egy malomtulajdonos palotájában volt szobalány, mikor még élt a kis Jancsi és ő azt hitte, hogy a világ leghíresebb hegedűművésze lesz a törvénytelen csodagyerek. Sokszor ment végig a Molnár utcán, mindig arra járt a csarnokba bevásárolni, néha gyalog, máskor gépkocsin, ha a méltóságos malomtulajdonos úr megengedte. Az is kormányfőtanácsos volt, a malomtulajdonos. Azóta már tudja, hogy milyen tanácsokat adott a kormánynak egy malmos kapitalista. Azt, hogy ne engedje leszállítani a péksütemény árát. De a molnárok és a péklegények bérét, azt annál inkább. Emlékeinek fátyolán át látja is Bacsóné az öreg belvárosi utcát, a Molnár utcát, ahol ő kézen fogva vezeti maga mellett Jancsikát, aki gyakran meglátogatta őt a Pintér utcában és egyszer hegedült is a méltóságos malomtulajdonos úrnak.

Közben olvassa:

„Balázs Ákos, 58 éves volt földbirtokos, magyar királyi kormányfőtanácsos. Született 1893. március 2-án, Abaújkéren. Anyja neve: Nyáry Róza. Elvált. Gyermektelen. A soha viszsza nem hozható, örökre elmúlt úri Magyarország egyik legellenszenvesebb képviselője. A házbeliek és a környékbeli ismerősök egybehangzó véleménye szerint egész életében nem dolgozott. Ha képet akarunk magunknak alkotni az urak uralmának letűnt félfasiszta, hazaáruló rendszeréről, arról a feudális Magyarországról, amelyben az urak csak dőzsöltek, kártyáztak,

házasságot törtek, mindenféle erkölcstelen kéjelgések, förtelmes mulatozások, fekete misének nevezett tivornyák pezsgős dáridóiban szórták a pénzt, amiért nem dolgoztak meg, akkor ennek a Balázs Ákos nevű volt földesúrnak az arcképét kell magunknak megrajzolnunk...”

„Egészen ügyesen ír, elhiszem, hogy mozgalmi dalokat is tudna költeni” – mondja magában elégedetten Bacsóné és tovább olvassa a volt kormányfőtanácsos jellemrajzát.

„Undort és mélységes megvetést kelt ez az arckép. Már zsenge ifjúkortól kezdve a családi vagyon és a feudális rendszer elkényeztetett gyermeke. Nevelése az egyházi reakció botrányos sötétségében folyt, az abaújkéri Balázs-kastély házi kápolnájában butították. Mindenféle valósi babonaszóval készítettek elő a vakbuzgóságra és arra is, hogy 1600 holdas nagybirtokán Csák Máté módjára uralkodjon, mint kiskirály és középkori zsarnoksága alatt tartsa a föld dolgozó népét. Az első világháború elszakította birtokának nagyobbik részét, Csehszlovákiának juttatta, ott mérsékelt demokratikus szellemben a birtokot kis emberek közt szétoztották. De neki még mindig maradt annyi, hogy fényűző gondtalanságban éljen belőle. Évente egyszer-kétszer előkelő idegen gyanánt megjelent birtokán és a kastély üres termeiben pókhálót keresett. Fő passziója a halászat, vadászat, kártya és nő volt, no meg ilyenkor a kastély szolgaszemélyzetének megbüntetése. A kastély teremnek is beillő tizenhat szobája közül a megszírosodott bérlő kilenctagú családjával csak hármat használhatott. Hátaslovait távollétében csupáncsak a főlovászmester ülhetette meg. Érkezéseit nagyszámú szolgahad fogadta, mint a legsötétebb középkorban. A falu a feudális Balázs-házitörvény alapján ilyenkor köteles volt tizenkét fehér ruhás szűz lányt kiállítani. Ezek énekeltek neki és vendégeinek, hatalmas bokrétákat adtak át az érkezőknek...”

„Majd megkapod a tiszapócsi bokrétákat, Ákos méltóságos úr” – mondja magában Bacsóné, készen arra, hogy adott alkalommal kiszöszölje a volt magyar királyi kormányfőtanácsost is. Egyébként nagyon tetszik neki a jellemrajz. Izgalmasnak és érdekesnek találja.

„Ügyszintén csókokat. A zuhlott úri társaságnak ugyanis joga volt hozzá, hogy a nép ártatlan leányait összecsókolgassa. A tizenkét fehér ruhás szűz közül ilyenkor kiválasztották a vendég urak azokat, akik kötelesek voltak éjjelkor a kastélyban megjelenni. Így készítettek elő Abaújban a Balázs-kastélyban az erkölcstelen, felháborító tivornyákat. Az ártatlan leánykákat leittatták, meztelenre vetkőztették az urak. Ha valamelyik nem engedelmeskedett, lovaglókorbáccsal csupasz testét véresre verték. Ha szülei tiltakozni merészeltek, akkor csendőrszuronnal térítették észre őket. A kastélyban évente egyszer vagy kétszer ezeken a gyásznapiokon az urak szerelmi tobzódása nem ismert határt... A házmegbízott bizalmas információja szerint nevezett korhely, durva modorú, határtalanul felfuvalkodott. Szüntelenül szidja, gúnyolja a demokráciát. Azzal hanceg, hogy az ő családjának még a király se parancsolt, nekik nem kellett se cím, se rang. A fent említett Csák Máttal állítólag rokonságban van...”

Aztán a házmesterné titkos vallomása következik Balázs Ákos fukarságáról. „Bőre alatt is pénz van, de nem adna senkinek. Másoktól mindent bevasal. Nála csak a ligeti automata önzőbb. Szíve szőrös. Senkihez jó szava nincs.”

Következik még az egyik lakó véleménye is, de ez Bacsónét nem érdekli. Inkább azt olvassa el, hogy miket tanácsolt a kormánynak ez a feudális kormányfőtanácsos.

„Tanácsolta a parasztok jogainak elkobzását, a törvény előtti egyenlőség megszüntetését, a jobbágyság helyreállítását, a tized és a robot bevezetését, a költözködési jog megszüntetését.

De szerencsére még a félfasiszta kormány is kénytelen volt elzárkózni ennek a minden képzeletet felülmúló, reakciós úri bitangnak a tanácsai elől...

Végül megakad Bacsóné szeme ezeken a mondatokon:

„Az imperialista nyugaton sokszor utazgatott, sok nyelven beszél. Régi könyveket gyűjt. Ebben szakértőnek mondják...”

„Ez is gyűjtő, mégpedig régi könyveket gyűjt” – állapítja meg az elnökné asszony.

Elgondolkozva néz egy ideig maga elé. Eszébe jut megint az otthoni ócska könyv, az érthetetlen sok képes betű és az ezüsthal képe a szakadozott bőrfedélen. Már-már valamit be akar jegyezni Balázs Ákos, volt magyar királyi kormányfőtanácsos neve mellé, ceruzájának piros hegye érinti is a jellemrajzot. De inkább nem ír le semmit.

– Balázs Ákos – hangosan kimondja, mert meg akarja jegyezni jól annak az embernek a nevét, aki középkori kényúr ugyan, de ért a régi könyvekhez és ebben szakértőnek mondják.

Odakint a községi tanácsháza tetején a dobozban hirtelen elhallgatnak az afrikai csörgők és dobok. Kattan a kürt: a szócső – és harsan a hang:

– Vesszen az úri csürhe, pusztuljon a belső ellenség! – Bacsóné eldobja ceruzáját, felugrik, az ablakhoz szalad. „Itt vannak. Megérkeztek!” – szíve hangosan dobban az örömtől.

Órrát az ablaküveghez nyomja és úgy bámul ki a poros főtérre, a kéttornyú templomra, a templomkert szürke orgonabokraira. Izgatottan lesi, mikor bukkannak fel az utca porában az ökrös szekerek és a lovas kocsik, az úri bitangok, akik tönkretették az ő életét és Magyarországot, a tolvajok, akik ellopták az ő ifjúságát, a gyilkos urak, akik megölték Jancsit és Bacsót, a magyar nép legaljasabb ellenségei, az ország dölyfös sírásói. A mohó anyapók nyújtja ki úgy a lábait a hálójába akadt legyecskék és muslicák felé, ahogy szenvedélyes haragjának csápjai érik el az első botorkáló pesti kitelepítettet, akinek fáradt alakja feltűnik a téren, a templomnál. Bacsóné orra ellapul az ablaküvegen, rendetlen lélegzése nyomán pára és nedvesség képződik rajta; nem nyitja ki, mert nem akarja, hogy lássák, de ő mindent látni akar.

Így lesi, figyeli innen felülről, Szent Vince szétszaladt „leányainak” egykori cellaablakából, amint egyre-másra érkeznek öreg emberek, akik alig tudják már vonszolni magukat a fáradtságtól és a megaláztatás miatt.

Ő a gyönyörűségtől lihegve, hogy ezeket végre láthatja, találgatja magában:

„Az a begyes fenelegény, Oppler az tán, a gyáros? Hát te meg ki vagy, te szép mákvirág, ott az ökrös szekér tetején? Fázol, hogy kendőbe dugod a fejed? Tudom már, ki vagy te. Lázár Ubul beteg lánya – mondja magában bámulatosan éles emlékezőtehetséggel. – Most majd fizetsz azért, mert apádat a zsellérek üldözésére bizzattad. Jut neked is hely a tiszapócsi temetőben.”

Útisapkás aggastyán ballag el a téren, legyezőforma fehér bajusszal; lila köpenyes öreg nő támogatja. Amott jönnek térdnadrágos urak, gyűrötten, porosan, ki-merülten. Keresi köztük Bacsóné a szobrokat gyűjtő tábornokot, aki agyonverte inasát és az ablaküvegen át küldi haragját látatlanban is az esküdtszék esküdt ellenségének, Forster Ignác volt igazságügy-miniszternek.

„Hol vagytok, ti ringyó bárókisasszonyok?” – kémlel egyre izgatottabban, és lélegzetétől már csurog a nedvesség az ablaküvegen.

Mint Miska, a vízfejű bolond, mikor a traktorosok leitatják, úgy botorkál az utca szélén és mindjárt az árokba lép amott egy kék sapkás, görnyedt, vézna kis öreg.

„Vajon ki lehet? – figyelő kíváncsian Bacsóné és máris egy másik érkezőre pillant. Hórihorgas pipaszár lábú öregember sántikál az egyik szekér mögött. Az a gyanúja, hogy Masznyikot látja, a szadista adóhiénát, mert egy sereg gyerek tipeg körülötte. – Most majd minden adódat lerovod a népnek Tiszapócsan.”

Egyre nézelődik, vajon melyik Kossutány, a kapitalista gyárosok ügynöke? Hol kullog nejével Jablonky Tihamér külügyminiszter úr?

„Nézd csak, nézd azt a vadászkalapost – biztatgatja magát. – Itt is még az urat fogja játszani a fekete kutyájával. De furcsa, nagyfülű kutya, Nemesszeghy Bánk talán a gazdád?... De vajon melyik az abaúji kényúr? Hol jön a csapatban a régi könyvek szakértője? Az a köcsög orrú talán az, amelyik a templomkert szélén ódöng?... Hát Rudniczky, a nép ellensége?... vékony lábikrájú, szép Katinszky lányok, még mindig nem vagytok sehol? vár titeket Kaphacon Tuba Lőrinc kulák háza... Hol marad Voithy méltóságos úr kedves családja?... Hol a gróf úr, aki nemcsak a magyar népet fosztogatta, hanem a négereket és az indiánokat is?... Hol késik Windelbandné és Hetvényiné?...”

Már nem tud uralkodni magán és keskeny száját az ablaküvegre tapasztva, bódultan az örömtől és a gyűlölettől, ezt suttogja fennhangon:

– Úri bitangok, most majd mindent visszafizetek nektek.

Odakint javában bömböl Víg Juhász hangja:

– Élenjárók, éberség, megérkezett az ellenség!

A „vízibolha alakú” Tiszapócs felett a porfelhő egyre sűrűbb, fehérebb. Százötvennyolc érkező „belső ellenség” lábai és ökrök, lovak, döcögő szekerek kavargják a volt Rákóczi utca porát.

Idebent a volt zárdában, ablaküveghez lapított orral még mindig mozdulatlanul bámul ki az utcára Bacsóné. Mély megvetéssel ezt mondja még és hangjában reszket a nagy nap minden elégtétele:

– Cigányok. Mint a cigányok... Pfuj! – ráköp az ablakra. – Valóságos cigánykaraván.

3.

A rövid ujjú nyári ruhából kivillog a kacér csupaszság. Répa titkár elköszön feleségétől és megpaskolja meztelen, húsos karját. Éppen csak befejezték az ebédet, máris siet vissza a községi tanácsházára. Répánénak is dolga van a népboltban, de előbb még beugrik a napközi otthonba, hogy megnézzé, mit kapott ma ebédre kislányuk, Katica.

Répák most várják a második gyereket, de az asszony még alig kövérebb. Pedig októberben már szülni fog. Most mogorvának látszik, mintha bosszankodna valami felett. A férji simogatásnak valami kis nézeteltérés az oka. Máskor Répa Ferkó nem szokott ilyen gyöngéden bánni feleségével az emberek szeme láttára. Az ilyesmi összeférhetetlen a zord hivatali állással. Rendszerint ott szokott lebegni felette szigorúan és komoran, mint elv és eszmény: Bacsóné.

Répáné a Kálvária felé siet, Répának jobbra, a tanácsháza felé kell menni. De valami miatt megáll, felesége után kiált.

– Erzsók!

Répa titkárnak ma délután még rengeteg dolga van és azt várná, hogy felesége most visszajön, hiszen tudhatja, hogy mindennél fontosabbak az ő hivatali teendői. De Erzsók ma önfejűbb és haragosabb, mint bármikor. Megáll ugyan és visszánéz, de aztán tapodtat sem mozdul. Az alacsony kis Répa, gomblyukában a pártjelvény-nyel, barátságtalanul ráncolja sápadt homlokát. Ő is egy helyben áll. Így méregetik egymást húsz méter távolságból, de ez a távolság most kilométereknek látszik, valahol a közepén mély szakadékkal, melyben az életnek máskor oly egyszerű és értelmes dolgai most lényegükből kiforgatva, összevissza dobálva hevernek, mint törékeny tárgyak.

Répa enged. Feleségéhez ballag, szájában az unalmas disznófejpörkölt és a kissé poshadt sör ízével. Szénfekete, vékonyka bajuszát csipkedi körme hegyével.

– Ahhoz tartsd magad, Erzsók, amit mondtam.

Burkolt fenyegetés rejlik Répa Ferkó hangjában, de Répáné nem hökken meg. Búzavirágkék szeme ellenségesen villan.

– Azt soha!

– Vesztedbe rohansz. Így nem lehet még egy gyereket szülni.

– Én majd megmutatom, hogy lehet, fűtyülök a te Emmikédre.

„Emmike”: Bacsóné. A név, ahogy a haragos Erzsók mondja, semmiképpen sem illik az elnökné asszonyhoz.

Répa megragadja felesége karját, fojtott hangon kérleli, hogy beszéljen csendesebben.

A nagyfarú, terebélyes Erzsók kiszakítja magát az ura kezéből.

– Eressz! Megyek! – kiáltja. – Van még húsz kiló kenyér a népboltban. Félkilónként ki fogom porciózni a pestieknek. Több szavam nincs hozzád, Ferkó.

Megfordul, elszalad. Vissza sem néz. Répa titkár, bajuszkáját csipkedve, ott marad egyedül a „szövetkezeti lakatosrészleg” nyitott műhelye előtt, ahol többen dolgoznak bent. De a gépesített esztergapadnál szerencsére akkora a lárma, hogy senki sem hallotta Erzsók meggondolatlan szavait. Répa Ferenc nem veszti el fejét. Megtanulta ő már, hogy minden váratlan helyzetben hidegvérrel álljon a talpán. De ez, amibe most belepottyant Erzsók okvetetlenkedése miatt, roppant kellemetlen. Szeret a szemináriumi tananyagok képeiben gondolkozni. Most éppen a nagy októberi orosz forradalomból ragadja ki hasonlatát. „Olyan ez az Erzsók néha, mint Panyina grófnő” – mondja magában.

Máskor is megtörtént már, hogy az esztelen grófnőhöz hasonlította feleségét: „a vesztébe rohanó, esztelen tyúkhöz”, aki az „Aurora” ágyúinak dörgése közben még ellenállásra biztatta a burzsoá elemeket, és amint ezt ő már régebben jól megtanulta, „pusztulásba kergette a mensevikeket és az eszereket Petrogradban”. De most mélyebbnek és találóbbnak érzi magában a hasonlatot, mint bármikor. Fejét csóválva indul vissza hivatalába.

„Ejnye, ejnye, Panyina. Te engemet az eszerek sorsára akarsz juttatni” – dünnyög magában Répa Ferenc, és a még csinos arcocskájú Szarka Amáliára haragszik, mert az ebédnél közölte vele Bacsóné utasítását, úgyhogy Erzsók is hallhatta.

A talpraesett kis „tanácstítkár” a körülmények közt elég jól érzi magát Tiszapócon, nem úgy, mint a felesége. Az elhagyott házak közül az egyik legcsinosabbat kapták. Van két tehenük, három hízójuk, melyekkel Erzsók anyja szívesen elbajlódik. Hatszázötven négyszögöles kertjük egészen a Selymes-patakig terjed, gyümölcsfákkal, s megterem benne bőven minden, amire szükségük van, kukorica és krumpli, meg mindenféle kerti vetemény, saláta, hagyma. Szabad óráiban reggelente maga is szívesen kapálgat, bár nem áll jól a kezében a kapa, ő nem paraszti származású. De szereti a földet, tud gyönyörködni a nyíló mákvirágban és a káposztafej növekedésében. Ezzel szemben Répáné szüntelenül elégedetlenkedik és Nyíregyházára vágyik vissza. De ami még több nézeteltérést okoz köztük: szülővárosába, Szabadkára kíváncsozik, ott szeretne élni. Pedig bárcsak valahol másutt született volna.

Répa Ferenc szerény, de fontos állásában jól tudja, hogy Erzsók földrajzilag is, politikailag is a lehető legszerencsétlenebb helyen született, hiszen Szabadka ahhoz a volt baráti országhoz tartozik, ahol jelenleg az imperialistákkal szövetkezett trockisták rohamcsapata uralkodik. Cívódásaik során békülékenyen és tréfásan megszokta veregetni Erzsók gömbölyű farát és ezt szokta mondani neki: – „Mért nem mondtad anyádnak, hogy ne Szabadkán szüljön meg, hanem inkább valahol másfele? Például Eperjesen.”

Tulajdonképpen a lefokozás, melyet ő férfiasan és pártszerű engedelmisséggel visel, Erzsók alkalmatlan szülővárosa miatt történt, ezért kellett nekik Nyíregyházáról eljönniük. Pedig Répa Ferenc már helyettes vezetője volt a virágzó állami élelmiszer-vállalatnak, tekintélyes fizetéssel. Kiviteli ügyekben kétszer már külföldre is kiküldték, volt Prágában és Varsóban. Aztán egyszer csak Erzsók születési helye miatt gyanús kezdett lenni egyre fontosabb állásában. Bizonyos vezetők, Budapestről érkezett megbízottak, ferde szemmel kezdtek nézni rá azért, mert Erzsók abban az országban született, ahol „egy mindenre elszánt klikk” rendőrállamot teremtett és abban a „Gestapótól kölcsönzött módszerekkel és a Gestapo-ügynökök segítségével” tartja fenn uralmát. Csakhamar mindent ott kellett hagyniuk Nyíregyházán: lakást, állást és egy magasra törő pálya összes ábrándjait. Egy ideig Kiskőrösön húzódtak meg, az öreg Répa lakatosmester házában, aztán bizonyos bürokratikus huzavona után Tiszapócsra küldték Répa Ferencet, hogy itt az állami sertéshizlaldában hasznosítsa a nép és az állam javára kereskedelmi tapasztalatait, de csak nagyon szerény hatáskörrel. Itt egy idő múlva megnyerte Bacsóné tetszését és bizalmát. Hamarosan a felsőbb régiókban is úgy látták, hogy Répa Ferencnek az új közigazgatásban a helye. Szívesen mondott búcsút a bűdös hizlaldának, ahol az exportdisznók mázsálása és a szalonna vastagságának méricskélése volt a dolga, szakértők jelenlétében. Így került ő mostani állásába, ahol kiválóan megállja helyét.

Kétségtelen előnye mindenkivel szemben a hivatal tájékán, hogy „öt gimnáziuma van”. A valóságban csak egy gimnáziumban, Mezőtúron végzett négy osztályt és az ötödiknél abbahagyta: hazament Petőfi szülőfalujába és beállt apja mellé a műhelybe, lakatosnak és szerelőnek. De sohasem titkolta, hogy becsvágyát a rozsdás

zárak javítása nem elégíti ki. A második világháborúban szüntelenül behívták katonának, így került a „délvidéki bevonuláskor” Szabadkára, itt ismerkedett meg Erzsókkal. Ma is megvannak neki Horatius versei latinul és egy-egy hexameterrel néha ámulatba ejti Kopács Antal főtisztelendő urat, akihez olykor fesztelenül bekukkant a plébániára. A plébános természetesen nem tudja, csak gyanítja, hogy a rendkívül eleven eszű Répa Ferkó bizalmas jelentéseket szokott fogalmazni beszélgetéseikről. De gondosan óvakodik attól, hogy a plébánosnak ártson. A kövér Krisztics doktorral meghitt barátságban van. Gyakran megjelenik az orvosnál és elspriccezgetnek a „szalétliban”, a rózsák közt. Bacsónénak nem tetszik, hogy Kriszticsről mindig csak jót mond. Jót jelent. Jártasságát az általánosabb jellegű műveltségben méltányolja Bacsóné. De a helyettes községi tanácselnöknek, Gele elvtársnak, akit Víg Juhász néven emleget a község, nem tetszik, hogy Répa Ferkó annyira fitogtatja tudását. Az ügyes kis Répa jól vigyáz, hogy a két párttitkár barátságát és becsülését el ne veszítse. Azoknak folyton udvarol, kedvükben jár, s jóindulatúan oktatja, tanítgatja őket, ami rájuk is fér, mert a községi párttitkár egyszerű kubikos volt, a járási párttitkár pedig a káptalan birtokán hajtotta a lovakat.

Répa titkár sok mindent tud Tiszapócsról, amit más funkcionáriusok nem tudhatnak, mert nincs olyan nyíltszívű és bizalmat gerjesztő feleségük, mint neki. Erzsóktól hallotta ő először azt is, hogy Gele elvtársat, aki a lusta és jelentéktelen községi tanácselnök egész hatáskörét helyettesként régen elfoglalta már, Víg Juhász néven gúnyolják. Felesége révén nagyjában mindig tisztában van azzal, hogy miképpen vélekedik a nép bizonyos intézkedésekről, határozatokról, emberekről és plakátokról. Bár „Panyinának” nevezi néha magában, sőt fennhangon is: biztos benne, hogy igazi meggondolatlanságot mégsem követne el, hiszen Erzsók is minden baj és botrány nélkül szeretné megvárni azt az időt, amikor nem törhetik ki a nyakát valakinek azért, mert a felesége Eperjes helyett Szabadkán született.

Visszaballag hivatalába, de már döntött is magában: egyelőre nem telefonál sehová, nem hajtja végre Bacsóné utasítását. Soha nem volt még példa erre. Most össze kell szedni jól az eszét, hogy „ezt a cirkuszt megússza”, amint mondani szokta.

Katonás, gyors léptekkel benyit a tanácselnök szobájába, ahol soha senki sem leli meg a tanácselnököt, hanem mindig csak a helyettesét: Gelét.

De Víg Juhász a „hírközlő szobában” ül. Még mindig küldi, küldözgeti mennydörgő szitkait a kitelepítetteknek az ordibáló hangdobozon át.

– Vesszen az úri csürhe, pusztuljon a belső ellenség!

– Hagyd már abba, Gele elvtárs. Nem untad még meg? – ezzel lép be Répa Ferkó a szobácskába.

Azon a nyájasan kötekedő hangon mondja, amelyet felettesével és legelszántabb vetélytársával szemben sikerült már szerencsésen meghonosítania, a fegyelem megbontásának veszélye nélkül.

Sajnos a mikrofon mellett hangzottak el, tisztán és tagoltan Répa titkár szavai, úgyhogy Víg Juhász világos bagolyszeme kimered tőle: hirtelen mozdulattal a drótok közé nyúl és ránt egyet rajtuk. De késő. A főtéren ácsorgók tisztán hallották Répa Ferenc szavait. A volt „Magyar Király” söntésének ajtajában Borka, a szőke csa-

poszlány épp most mondja a harangozónak, és a vén Csatári temetésére készülődő Tuba kulák is hallja:

– Ez a Ferkó elvtárs hangja volt. Víg Juhászt elküldte a francba. Hallja? Egy szava sincs több. Megkukult.

Valójában Víg Juhász a drótok felháborodott megrántásával csak a háztetőn működő dobozos hírharsnát némította el, de ő maga a „hírközlő szobában” nem „kukult meg”. Bozontos szemöldöke rángatózik a méregtől, napraforgó nagyságú óriás tenyerével az asztalt csapkodja és méltatlankodva a falra mutat, ahol ez a kiírás, az ő saját kezének műve olvasható:

„Idegeneknek belépni és a helységbe beszélgetni tilos!”

– Nem tudsz olvasni, Répa elvtárs? Megvakultál? Ötvaros hályog van a szemeden? Botrány! Botrány! – így kiáltoz.

Felelet helyett Répa nevetgél, ceruzát vesz elő zsebéből és kijavítja a helyesírási hibákat, megmagyarázva a dühöngőnek, hogy mi a különbség „helység” és „helyiség” közt.

– Bár kicsi „i” betűcske miatt nagyobb nézeteltérések is voltak már.

Víg Juhász ebből egy mukkot sem ért, neki nincsenek világtörténelmi ismeretei, még ha olyan hézagok és felületesek is, mint Répa titkárnak. Tapasztalnia kell megint Répa Ferenc nagyobb műveltségének nyomasztó súlyát. De ő sokat kibír.

– Miről beszélsz, Répa elvtárs? – meg meri kérdezni, dülva-fülva.

De Répának esze ágában sincs, hogy magyarázgasson.

– Elég baj, hogy ezek az úri bitangok élelmezési gondokat okoznak nekünk – mondja. – De már szétszéledtek. Úgyse hallják a szavadat, Gele elvtárs. Kár a benzinért.

A helyettes községi tanácselnök nem teszi zsebre csak úgy szelíden a kioktatást. Fiatalember ő is, és nem tiszapócsi ő sem. Karcagról került ide, ahol virágzó kocsmája volt az apjának, sőt huszonnyolc katasztrális hold zsíros nagykunsági földet is birtokolt két tagban a karcagi határban. Ő már Karcagon nyilvánosan megtagadta kulák apját az alsófokú agrotechnikai tanfolyamon. De helyesebbnek látszott, ha minél előbb szedi a sátorfáját és elköltözik Karcagról. Tiszapócs nincs elég messze, és eljutott ide a híre, hogy az öreg Gele kulák kocsmáját, a „Víg Juhász”-t, a régi szélmalomnál Karcagon a régi időkben az urak is szívesen felkeresték. Nem is álmódja, hogy őt itt már Víg Juhásznak nevezték el, és maholnap a pesti kitelepítettek is így fogják emlegetni. Származását ő Bacsónénál és az összes fórumoknál töredelmesen bevallotta, hiszen elrejteni úgysem tudná, s minden alkalommal fogadkozik, hogy a sok aljas bűnt, amelyet Gele kulák elkövetett, ő, a fiú, százszorosán jóvá fogja tenni „a demokrácia javára”. Buzgalma ellen nem is lehet panasz. Eleven felkiáltójelként harcol, tetteivel tagadja az atyai házat, s mindenki retteg tőle, akinek nem tiszta a lelkiismerete az új renddel szemben.

Víg Juhász hatalmas termetű, izmos, markos legény. Együtt lélegzik a közigazgatással, a rendeletekkel. Göndör, fekete haja van és bozontos, sűrű szemöldöke. Sápadsága más, mint a Répáé. Vadabb és elszántabb. Az újkori Héraklész arcának fakó színe ez, aki minden percben kész, hogy kitakarítsa Augiász istállóját Tiszapócon. Sőt: szívesen elrabolja ő a Heszperidák almáját is.

Legfeltűnőbb bagolyszemének átható tekintetén kívül két hatalmas keze, amely nagyon kifejlődött. Az „önző, gonosz apa” nem törődött iskoláztatásával és már tizenkét éves korában trágját hordatott ki vele a mezőre és hordókat szállíttatott be az állomásról. A bikaerejű ifjú hamar megtanulta, hogy kell csapra verni a hordót a „Víg Juhász”-hoz címzett vendéglőben, a régi szélmalomnál. A borral telt hordót ügyesen eregette le kötélén a pincébe, izmai néha erősebbek voltak a kötélnél.

Mióta a karcagi agrotechnikai tanfolyamot a gyorstalpaló közigazgatási tanfolyammal cserélte fel, sok mindent megtanult és sok minden kiderült. Elsősorban kisült, hogy ő született szónok és egyenesen arra termelt, hogy a közt szolgálja. Rendületlenül hisz mindabban, amit tananyagként kézhez kap, akár újságban, akár a füzetekben. Szent meggyőződéssel ismétli a bemagolt leckét, feltétlenül elhiszi saját összes mennydörgéseit. Nemcsak hirdeti, hanem már szégyelli is, hogy apját a kizsákmányoló ösztönök a nép ellenségei közé süllyesztette le. Eszébe sem jut, hogy sajnálja a jó öreget azért, mert már mindenéből kiforgatták Karcagon és nem maradt egyebe, csak négy hold szik a Villogónál, ahol öregségére minden segítség nélkül maga túrja a földet. Rettenetes buzgalommal üldöz mindenkit, akiben „belső ellenséget” szimatol, és nemcsak felejtetni, hanem maga is felejtetni szeretné apját és a „Víg Juhász”-t. Saját cselekedeteinek helyességében a hite oly erős, akár a karthauzi szerzetes baráté, aki az üdvösséghez elengedhetetlenül szükségesnek tartja a durva szőrcsuhát és a némaságot.

Túllicitál ő buzgóságban mindenkit és egyszer már a „széltoló Répa elvtárrsal” nyilvánosan összekapott. A vita tárgya az volt köztük, hogy lehetséges-e Tiszapócson „az agitációs munkát a legmesszebbmenően egyénien végezni”. Azóta bizonyos nehezteléssel telt el iránta, és most már csak az kellett, hogy Répa őt kioktassa és a „hírközlő szoba” feliratát javítgassa.

– Az én benzinemmel se te, se a rühes kukus ne spóroljon, Répa elvtárs – mondja dühödten.

A cérnabajszú kis titkár ránevet az őrjöngő felkiáltójelre.

– Valamit te nem tudsz, Gele elvtárs. Bújj ki barlangodból, te vad medve.

Csalafinta mosollyal hívja, csalogatja, hogy menjenek be egy másik szobába, ahol nem fenyeget a veszély, hogy a drótok megmozdulására odakint a volt „*Magyar Király*”-nál az emberek meghallhatják az ő bizalmas beszélgetésüket.

Nyilvánvaló, hogy ők ketten: Víg Juhász és Répa Ferkó, főképpen az előbbi, szintén beletartoznak abba a mozgalmas csoportképbe, amely pusztán műfajilag is szenvtelen tárgyilagosságra kötelez, akár borbélyszék, akár boncasztal áll a kép középpontjában. Hibáik és erényeik eltűlése vagy elhallgatása meghamisítaná a képet. Bacsóné mellett ők ketten a legkiemelkedőbb személyek Tiszapócson nem is annyira hivatali állásuknál, mint inkább jellemüknél és tetteiknél fogva. A bizonyos fokig talányos idegállapottal megáldott Dolgos Gábor rendőr főhadnagy, noha ő a tiszapócsi járási kapitányság vezetője, szintén fontos személy, de jelentéktlenebb, pedig ő a szerzője az életrajzoknak és jellemrajzoknak.

A ravasz kis Répa titkárnak nincs sok ideje. Nemsokára át kell sétálniuk a járási tanácsházára, Bacsónéhoz. Ügyesen becsalogatja egy üres szobába Víg Juhászt, ahol igyekszik őt előbb megszelídíteni, aztán a maga számára megnyerni. Egyetlen

feladat lebeg szeme előtt: valamiképpen kibújni a kötelezettség alól, melyet Szarka Amália útján Bacsóné rótt rá.

– Nézd csak, Gele elvtárs – mondja neki, fontoskodva. – Ettől az úri csőcseléktől minékünk meg kellene valamilyen úton-módon szabadulnunk. Van egy marha jó ötletem. Tutira mehetünk. Ketten kidolgozunk egy kétéves tervet. Ezalatt szélnek eresztjük őket. A pestieket. No, mit szólsz hozzá, Gele elvtárs?

Víg Juhász bambán belemered a levegőbe bagolyszemével. Az okos Kis Répa azt gondolja magában, hogy akár meg is lehetne fogni ezen az ábrázaton a gondolatok helyét, olyan üres. De jóindulatúan néz hivatali feljebbvalójára, akit minden szilajsága és vadsága ellenére idomítani tud. Biztosra veszi, hogy Gele elvtárs horogra akad, hiszen ez megint jó alkalom, hogy feledtesse a karcagi, régi szélmalom környékét, a kocsmát, és ugyanakkor érdemeit szaporítsa.

De Víg Juhász töpreng magában. Nem egyhamar bocsátja meg Répa titkárnak múltkori nyilvános összetűzésüket és azt sem, hogy az imént betolakodott a hírközlő szobácskába.

– Van erre valaminémű felhatalmazásod néked, Répa elvtárs? – kérdezi gyanakodva.

– De még mennyire.

– Micsoda? – firtatja Víg Juhász és izmos hüvelykujján a körmét rágja.

– Ilyen terv kidolgozása, az spontán partikuláris feladat. Lenin elvtárs is megmondta.

Víg Juhász fatuskóként bámészkodik maga elé. Nem érti. De ahhoz, hogy megkérdezze, mi fán terem a „spontán partikuláris feladat”, nincs bátorsága. Inkább bólogat, ami a helyeslés jele. Az életrevaló Répa titkár pedig tudja, hogy Lenin húsz, sőt annál is több kötetben hagyta hátra tanításait. Az a véleménye, hogy azokból idézni bátran lehet, mert nincs ember, aki a hamis idézetet egyhamar ki tudná mutatni, ha az általánosságban egyezik a lenini tanítással.

– Hát nem bánom – mondja ki nagy nehezen Víg Juhász, és lassan leengedi óriás öklét, mellyel egy ökröt is agyon tudna verni.

– Most pedig figyelj rám, Gele elvtárs. Mi ketten ezt a tervet ki fogjuk dolgozni. Hanem már mostan az áprilisi tézisek szellemében kell együttesen fellépünk Emmikénél. Érted?

Egymás közt Emmikének szokták nevezni Bacsónét, aki ezt nem is álmodja.

Víg Juhász bambán horgasztja le fejét. Be kellene most vallania, hogy az áprilisi téziseket sem ismeri. Inkább belenyugszik, hogy Répa titkár az orránál fogva vezesse. Ettől kezdve most már csak bólingat.

– Azért hívtalak félre, Gele elvtárs, mert Emmike engem olyan intézkedés kiadására utasított, amelyik sajnos ellenkezik az áprilisi tézisekkel.

Víg Juhász sűrű szemöldöke felfut a homlokára.

– Mire akart ő tégedet utasítani, Répa elvtárs?

– Arra, hogy a kitelepítettek iránt sajnálkozást keltsek.

– Nem sajnálni kell őket, hanem gyűlölni – mordul Víg Juhász.

– Éppen ez az. De Emmike most az egyszer megfeledkezett róla.

– No, ne mondd, Répa elvtárs.

– De bizony, mondom. Mert ha én kiadtam volna az ő utasítását, akkor a kihálásra ítélt úri osztály szeméjtét részvétekből megkedvelné a nép. Mégpedig len az a nép hajlana iránta szimpátiára, amelyet ezer esztendőn át ez az osztály kiszípolozott.

Víg Juhász hümmög, nem szól semmit.

– Nagyon bizalmasan mondom neked mindezeket, Gele elvtárs. A jövőben pedig lesz még számodra egy-két jó szándékú figyelmeztetésem. Főképpen a kulák kérdésben.

Víg Juhász erre a megjegyzésre összerezzen. Ujjaival beleszánt dús hajába. Hallani véli a régi karcagi szélmalom vitorlájának forgását.

– Elbánunk majd a kulákokkal – mondja.

Répa Ferenc tudja, hogy jól célzott. Csillogó bogárszemével élénken néz az öreg Gele kulák fiára.

– Hanem most legfontosabb teendő, hogy szűk körű értekezletünkön mi ketten hatásosan képviseljük az elvtársnővel szemben az áprilisi tézisek szellemét.

Víg Juhász bólogat, farkasbőrbe bújt bárányként.

– Nincs is nékie semminémű joga hozzá, hogy nélkülünk bárminémű utasítást adjon ki a község területén.

– No, látod, Gele elvtárs. Igazad van néked. A járás nem kotlós tyúk, hogy minduntalan belekotyogjon a községi dolgokba. Bölcsen látod ezt.

Víg Juhásznak hízeleg az elismerés.

– De aztat mondd meg, Répa elvtárs, hogy minémű utasítás kiadására ingerelt tégedet az elvtársnő. Engemet meglep, hogy Emmike szíve elfacsarodott a nyomorult belső ellenségekért, egy szálíg ki kellene irtani őket.

– A te megkerülésseddel, Gele elvtárs, arra utasított engem, hogy a kitelepített rongy úri csőcseléktől azonnal vonjam el a kenyeret – felel Répa titkár szaporán.

– Világosan ellenkezik ez az áprilisi tézisek szellemével, mert az embertelen bánásmód a község hangulatát egyszerre megváltoztatná és a pesti csőcselék mellé állítaná. Mi a manó történhetnék, ha mi nem adnánk kenyeret, kérdezem. Feleletem az, hogy akkor megesne a szívük a nyomorultakon a község lakóinak, azok látnák el őket kenyérrel. A reakció, a belső ellenség aknamunkája megnövekednék. A természetben súlyos visszaesés jelentkeznék. Tervteljesítésünket maga a nép akadályozná. Osztod, javallod véleményemet, Gele elvtárs?

Teljes egyetértésben bandukolnak át együtt „Szent Vince leányainak” egykori zárdájába, ahol az emeleti cellában a macskaszemű Bacsóné már várja őket. Útközben szidják a kitelepített csürhét, a fasiszta munkakerülőket. Mindketten fennhangon kívánják, hogy a reakciós csőcselék minél előbb tűnjék el Tiszapócsról.

Bogya, a harangozó, aki Víg Juhásznak még az árnyékától is iszonyodik, ijedten behúzódik a varga boltjába. De hallja, mit mondanak azok ketten.

– Ne rontsák itt soká ezt a bűdös levegőt – szól Répa titkár.

– Sok a két év – felel rá dörmögő hangján Víg Juhász. – Egy esztendő leforgása után írmagjukat is fúhassa a szél Kasziba felé.

Rohan is a harangozó nemsokára a plébániára, ahol Kopács Antal főtisztelendő úr fősvény nénjének, Matildkának elújságolja, mit hallott.

Bacsóné előszobájában Répa titkár nekitámad Szarka Amáliának, aki a pártjelvény mellett kis ezüst elefántot is visel kabátkájának kihajtóján.

Azt mondják, Amáliának nincs párja egész Tiszapócson. Maga az engedelmes eszköz Bacsóné kezében. Úgy gyúrható és alakítható, ahogy az elnökné asszonynak tetszik. Van otthon egy vak édesanyja, aki magával tehetetlen; még a legegyszerűbb házimunkák elvégzése is Amáliára vár, hivatal után. Hatszáznyolcvan forintból élnek ketten, Amália szerény keresetéből, meg abból, ami a kis kertben megterem, s van néhány tojós tyúkjuk. Éjszakai túlóráért a csinoska, de már hervadó titkárléány semmit sem kap. Olyankor ott bóbiskol az előszobában, köt vagy horgol. Ifjúságának ezeket az éjszakáit önként ajánlotta fel a demokráciának. Arca más körülmények közt nőies szépségében még kivirágozhatna, de így lassan elveszti báját, egyre inkább hasonlítani kezd Bacsónéhoz és most hamarosan elhervad az örömtelen életmód, a gyöngye táplálkozás, a gondok és vak édesanyja miatt. De neki is van valami titka, mint minden embernek. Ezért tud zokszó nélkül tűrni és mosolyogni.

Valóságos vádiratot terjeszt elő Szarka Amália ellen Répa titkár Víg Juhász jelenlétében. Az éberség hiánya miatt támadja azért, mert hivatalos üzenetet nyilvános helyen idegenek jelenlétében adott át. Hangja éles, minden szava sebez. A vastag, boltíves falak közt visszhangzik a dörgedelem, Bacsóné is hallja szobácskájában odabenn, és majd meg fogja kérdezni, szükséges-e, hogy fegyelmi eljárást indítsanak Szarka elvtársnő ellen. Víg Juhász, bagolytekintetével és hallgatásával, maga a testet öltött fenyegetés, akár a végítélet.

Szarka Amáliát egyébként is gondok gyötrik, mert sehol sem találta meg a Katinuszky lányokat és csak az imént küldte el Kaphacra, Tuba Lőrinc házába Gyuri bácsit, a biciklis hivatalisztet, hogy okvetlen kerítse elő a két leány közül az egyiket. Most bűnbánóan lehorgasztja fejét. A havi hatszáznyolcvan forintra és vak édesanyjára gondol, de még valamire. Alig tudja visszatartani könnyeit, de erőt ad neki a titka: senkinek nem árulja el és senki nem is gondolná, hogy Tiszapócson mindenkinél jobban hisz az eszme diadalában, bármilyenek is azok az emberek, akik képviselik. Titkos elragadtatás ez, szemérmes extázis, amelyről csak vak mamájának szokott néha beszélni.

– Belátom súlyos hibámat, Répa elvtárs. Igyekszem azt a jövőben kijavítani – rebegi szípagva, feltétlen engedelmességgel, az előírás szerint.

A két titkos szövetséges benyit Bacsónéhoz, ahol hamarosan kezdődik a tanácskozás a kitelepített urakról. Már bent van jól szabott rendőrtiszti egyenruhájában Dolgos Gábor, idegesen és piperkőcen. Ott lógatja álmos fejét Kajtár, a puritán községi párttitkár, aki olyan fáradt, mintha most is kubikolna még.

– A levitézlett urak dolgában aktívaknak kell lenni – mondja.

A szűk szobácskában alig férnek el hatan. Szarka Amália letörli könnyeit és maga is bejön, hogy az értekezlet jegyzőkönyvét vezesse. Azalatt odakint, az előszobában, a púpos Joli őrködik, akit áthívtak a begyűjtési osztályról. Amália buzgólkodva ül le az íróasztal sarkán Bacsóné mellé, szerényen meghúzódva. Látszik rajta, hogy nagyon komolyan veszi saját szavát: már most meg akarja kezdeni „a hiba kijavítását”, a jegyzőkönyv példaszerű lesz. Szeretné elcsípni a mérges Répa titkár tekintetét, hátha megenyhült már. De arra hiába vár.

– Elvtársak, mindnyájan itt vagyunk? – kérdezi rekedtes hangján Bacsóné, akit háta mögött néha Emmikének emlegetnek.

Asztalánál ülve Emmike halálos komolyan fészkelődik a széken. Jól el akar helyezkedni, sovány fara alatt a szoknyát igazgatja. Eközben szemügyre veszi a jelenlevőket. Hosszú ujjú, kék mintás vászonruha van rajta. Még nagy melegben sem vesz fel huncut lenge kelmét. A sötétebb színeket kedveli és a magas nyakat. Már őszbe vegyülő színehagyott haját hátul férfiasan a nyak fölé nyíratja, öregedő kerek füle egészen látszik és fülcimpáján a lyuk is, melyben szobalány korában nefelejcsfülbevaló virított.

Tekintetét körülhordozza. Megvárja, hogy a púpos Joli hozzon be még egy széket, melyre Répa Ferenc ül le, Gele elnökhelyettes mellé. A cingár Dolgos főhadnagy hol jobb lábát rakja a balra, hol megfordítva. Rendkívül izgatott, hiszen félig-meddig szerzői minőségben van jelen, ő írta az életrajzokat és jellemrajzokat. Egyenruháján kitüntetés csillog. Kajtár párttitkár máris félig-meddig bóbiskol, vállá ferde, munkában elfáradt kezén kidagadnak a vastag, kék erek. Szarka Amália az asztal legkényelmetlenebb sarkán hegyes ceruzájával, az állami nyomós írónnal lesben áll, hogy Bacsóné első szavaira, bármilyen érdektelenek legyenek is, szorgos jegyzegzéssel válaszoljon.

– Elvtársak! Ide kértelek benneteket, hogy járásunk és községünk területén, valamint életében nem mindennapi eseményről számoljak be előttetek.

– Halljuk, elvtársnő! – tenyerét összecsapva a szundikáló Kajtár életjelt ad magáról.

– Elvtársak! – folytatja Bacsóné és láthatóan nem tetszik neki, hogy az idegesen mocorgó Dolgos Gábor máris cigarettára gyújt. – Százötvennyolc gonosztevő, úri kártevő érkezett járásunkba, községünk területére a mai napon. Azért hívtalak ide benneteket, hogy megmondjam, ébereknek kell lennünk. Az ellenség ma betette lábát járásunkba, községünk területére.

– Elég baj ez nekik.

– Csendet kérek, Répa elvtárs! Nincs igazad. Nem nekik baj, hanem nekünk baj ez. A járásunknak baj. A községünk területének baj.

– Úgy van! – mondja szenvedélyesen a lobogó tekintetű Dolgos főhadnagy és mohón szívja cigarettáját.

Répa titkár fölemeli kezét és csak ennyit mond:

– Majd felelek.

Akár tudna most felelni, akár nem, az értekezlet végéig ráér gondolkozni azon, hogy majd mit mondjon. Egyelőre fontoskodva följegyez valamit füzetébe. Egyébként mindenki előtt jegyzetfüzet van. Példáját a többiek is követik. Mindenki jegyez. Csak Kajtár elvtárs nem jegyez. Ő máris szundít. Nem érdekli különösképpen az értekezlet anyaga.

Bacsóné folytatja, minduntalan jegyzeteibe pislant.

– Van köztük minden rangú léhűtő, elvtársak. Megkaptuk ajándékba példának okáért Windelbandnét, az úri világ egyik leggonoszabb koronaügyszésének özvegyét. Ez a kegyelmes asszony retkes szájával éjjel-nappal visszasírja a bukott rendszert. Gondoljunk erre, elvtársak, amikor majd látni fogjuk, hogy járásunkban, közsé-

günk területén pöslét. Ha nem vagyunk éberek, akkor összefog népünk ellenségével demokratikus vívmányaink elpusztítására.

– Előbb kell nékie elpusztulnia! – ordít közbe mérgesen Tiszapócs uralkodó hangja, a mérges hang: Víg Juhász.

– Itt vannak még járásunkban, községünk területén olyan fránya alakok, mint a volt Oppler vegyipari gyár régi tulajdonosa. Tipikus kapitalista bűnöző. Képzeljétek el, elvtársak, miben sántikál egy ilyen lezüllött milliomos. Úr korukból ismerjük mink jól őket, ismerjük mi – és újra kijavítja az elcsúszott szócskát –, mi ismerjük az Oppler-féle gyalázatos kizsákmányoló tőkés urakat. Nem győzőm elégségesen hangoztatni – folytatja és zöldesbarna macskaszeme Répa felé villan –, hogy *nekünk* baj az ő jöttük és nem *nekik*. Nekünk baj, hogy ilyenfajta minden hazaárulásra és összeesküvésre kapható tőkés gazemberek járásunkba, községünk területére tévedtek, nem pedig nekik.

– De nem ám – helyesel Dolgos Gábor és félig szívott cigarettáját ideges ujjával elnyomja a hamutartóban.

– Majd felelek – ismétli nyugodtan Répa Ferenc.

– Katinszky bárókisasszonyok, titkos kéjelgők, kis ribancok tisztelik meg járásunkat, községünk területét mint kijelölt kényszerlakhelyet. Ide hozzák a horpaszukat, a mejjedzőjüket. Nekünk pediglen a közerkölcsök felett örködni épp olyan éber kötelességünk, mint a demokrácia törvényeinek betartásán. Elvtársak! Közlöm veletek, hogy a budapesti kapitalista pénzvilág, a monopoltőke egyik letűnt urasága is itten van, Valter Keresztély személyében. Még a neve is gyűlöletes annak, aki valaha Pesten élt, és hallott ennek az embernek irgalmatlan fényűzéseiről, költekezéseiről. Csak merítgetek, mint a leveses kanállal. Itt van a zsellérek és kisparasztok legmegátalkodottabb ellenségének, Lázár Ubulnak két rossz szelleme, a felesége meg a leánya. Itt van egy Draxler nevű veszedelmes szélhámos, munkakerülő, internálótáborban lenne a helye, de őtet ehelyett valóságos menlevéllel járásunkba, községünk területére küldték. Majd lesz rá gondunk, elvtársak.

– Kár volt a vasúti költségért – mordul Víg Juhász irtózatos tenyerével a térdét csapkodva.

– Merítgetek még, elvtársak. Merítgetek. Irczy kegyelmes asszony, ha nem is biztosan rablott, de bizonyosan gyanús eredetű kincsekkel érkezett. Van itt még olyan kedves uracska is, aki a nép meztelen leányait korbácsolta kedvtelésből. Egy Bányay nevű fasiszta tábornok is szerencsétlen minket. Lelkét sok ezer katona halála és egy agyonvert inas terheli. Két volt miniszterünk is van, elvtársak. Örülhetünk a megtiszteltetésnek.

Kajtár párttitkár borzas fejét csóválja, felocsúdva tunya bóbiskolásából.

– Bilincs kéne a kezükre – morogja, fogait vicsorgatva.

– Ehhez nincsen jogunk, Kajtár elvtárs – inti le szigorúan Bacsóné. – Az igazságügyi hatóságok dolgába mink nem avatkozhatunk bele. Csak egy kötelességünk van, elvtársak. Ébereknek kell lennünk. Ha észrevesszük, hogy a két kegyelmes úr összefog a levitézlett kapitalista Opplerrel a demokrácia ellen, akkor a kezükre ütünk.

– Lefogjuk a kezüket. Így helyesebb, pontosabb – szól közbe nyájas hangon Répa titkár.

– Célravezetőbb azonnal sújtani! – kiált izgatottan a piperkőc Dolgos Gábor.
 – A bűncselekmény szándéka önmagában még nem büntetendő – vág vissza Répa, kiváló jogász érveléssel.

– Csendet kérek, elvtársak! – utasítja rendre őket Bacsóné. – Répa elvtársnak most igazat kell adnom. Sújtani csak akkor van jogunk, ha a bűnösség bizonyítékai kezünk közt vannak.

Dolgos Gábor pici kefével megigazítja brillantinos, göndör hajfürtjeit a fülénél. Bólogat, helyesel Bacsónénak.

– Egy szó, mint száz, elvtársak, én azért hívtalak össze most benneteket, hogy figyelmeztesselek kötelelességeinkre. Éberem kell vigyáznunk, hogy járásunkban, községünk területén ezek az úri csavargók semminő bajt ne kavarjanak, demokráciánk törvényei ellen ne vétkezheszenek. Értekezletünknek éppenséggel ez a célja. Kíván valaki hozzászólni?

Bacsóné váratlanul fejezi be elnöki szavait, a jelenlévők összenéznek. Víg Juhász, Répa, Dolgos majdnem egyszerre nyújtja fel kezét és jelentkezik szólásra.

– Gele elvtársat illeti a szó – hirdeti ki Bacsóné.

A mérges felkiáltójel délcegen kel fel helyéről, ő csak állva szeret szónokolni, így szokta meg, így könnyebben kelnek szárnyra belőle a szavak. Megköszörüli torkát, világos bagolytekintete Szarka Amáliára mered. Dörgő hangon beszélni kezd.

– Tisztelt elvtársak! Tudjuk mi aztat, hogy minékünk állandó provokációs veszélyekkel kell küzdenünk az ellenség felől. Aztat is jól tudhassuk, hogy a belső ellenség alattomos. Eztet számtalanszor hallhattuk pártunk és népünk bölcs vezetőjétől... – és ezeknél a szavaknál Víg Juhász összecsapdossa hatalmas tenyerét, mely egykor boroshordókat emelt, gurított és ölelt Karcagon a régi szélmalomnál. Aztán kimondja a bölcs tanító, a nép atyja nevét.

Dolgos Gábor, mintha villanyáram csapta volna meg, elsőnek pattan fel helyéről. Hevesen tapsolni kezd. Szarka Amália tüstént abbahagyja a jegyzetést, ő is felkel, buzgó odaadással tapsol ő is. Mindenki áll a szobácskában, mindenki együtt tapsol a szónokkal, mintha valami rettentő komoly társasjátékot játszanának. Víg Juhász végre leereszti hatalmas két kezét és folytatja beszédét. Erre mindnyájan visszaülnek helyükre.

– Tisztelt elvtársak! Minekutána az alattomos ellenség erőit a demokrácia szétverte, titkos ügynökeit, aljas kémeit mozgósította ellenünk a Rajk-perben, a hazaáruló főpapok pereiben és másfelé. De mi mindenütt éberek voltunk. A sötét erőket mi szétzúztuk, felmorzsoztuk. De az alattomos ellenség maradványai még megvannak, tisztelt elvtársak. Ezen sajnálatos, gaz maradványok állandó provokációs veszélyt jelentenek minékünk spontán partikuláris feladatainkban.

Répa titkár sápadt, komoly arca alig észrevehetően elmosolyodik a „partikuláris” szóra. Helyeslően biccent a szónok felé, aki azt tekintetének egy villanásával felfogja, elégedetten. Úgy látszik, titkos versengésük, marakodásuk ebben a percben örökre véget ér.

Víg Juhász nekibuzdul és folytatja:

– Tisztelt elvtársak! Minékünk jelenleg, mikor községünkbe százötvennyolc megrögzött, reakciós gonosztevő költözött be, a fokozott éberség szektorában

nagyfokú kötelességeink vannak. Helyeslem az elnökné elvtársnő indítványát, hogy dolgozzunk ki valaminémű hatásos tervet a kitelepítettek aknamunkájának és kártevésének meggátlására – mondja dörgő hangon, bár tudja, hogy Bacsóné semmilyen tervet és indítványt nem terjesztett elő, de ő ezzel a csekélységgel nem törődik, hiszen bizonyára szándékában van. – A tervet kiegészítem a maga és Répa elvtárs közös tervével, miszerint egy év alatt...

– Két év – szól Répa. – Némely dologban a sietés bűn. Ezt már tanulhattuk.

– Tehát két év alatt a lassú kihalás módozatán felül egyéb partikuláris intézkedésekkel oda kell törekednünk, hogy megszabaduljunk a kitelepített pestiektől. Friss, tiszai levegőt akarunk Tiszapócsra, elvtársak. Törvénytelen módon senki ellen nem lépünk fel, hanem teljes törvényességgel arra fogunk törekedni, hogy a belső ellenségnek ezen titkos ügynökei másfelé telepedjenek le, más községet, más járást boldogítsanak, mert különben...

Bacsóné, aki rendszerint tiszteli a tárgyalások fegyelmét és rendjét, most félbeszakítja a szónokló óriást.

– Ne folytasd, Gele elvtárs. Nekünk elég bajunk, hogy százötvennyolc kémgyanús úri banditát kaptunk. De a bajt szigorú fegyellemmel el kell viselnünk. Óriási feladat vár ránk, elvtársak. Szemmel kell tartanunk a kártevőket, meg kell akadályoznunk az eddiginél is bűnösebb összeesküvéseiket. Mi nem mondhatjuk, hogy játszik a kerék, mink nem kalapálhatjuk ingre a kaszát. Mi nem rázhatjuk le vállunkról csak úgy kallantyú módra a nagy terhet. Nem ágyazhatjuk rá egy-két év alatt más járás, más községterület vállára. Tévedésben vagy, Gele elvtárs. Mink nem rácsározhatunk. Nekünk, ha kell, tíz és húsz, akár ötven esztendeig is el kell tűrnünk a járásunkba, községünk területére betelepített úri gonosztevőket.

– Pusztuljanak! – dörög Víg Juhász és minthogy már kimondta, ami szívéen fekszik, kérdő tekintetet vet Répa titkárra.

Répa fehéren mosolyog, int neki, s ez nagyjában azt jelenti, hogy ne vitázzon Bacsónéval.

– Tisztelt elvtársak! Ezzel én be is fejezem. Láthassuk itt a szétzúzott ellenség maradványait. Én mindennemű kívánságomat ebben foglalom össze: pusztuljanak! Más községek, más járások gondjait szaporítani azonban nem kívánom. Elállok a spontán partikuláris intézkedésektől. De azt igenis megkövetelem – hangja harsozóvá válik és betölti a cellát –, hogy ezt a kérdést az áprilisi tézisek szellemében oldjuk meg népünk és hazánk javára.

Szónoklata végén heves lelkesedéssel éltetni kezdi az „egész haladó világ hatalmas vezetőjét”, akinek varázslatos nevére mindenki felpattan helyéről és tapsol. A tapsolók közt legbuzgóbb maga a szónok, Víg Juhász. Hatalmas tenyerét úgy csapkodja össze, hogy az avatatlan azt hinné, saját magának tapsol és hallgatóságát is a saját sikerére kívánja tapsoltatni. Percekig zúg a taps.

– Répa elvtárs kíván a tárgyhoz szólni – mondja Bacsóné, mikor már csak Dolgos Gábor csattogtatja tenyerét.

A kis zömök Répa Ferkót az egészben csak az érdekli, vajon szóba hozza-e Bacsóné, hogy megvonta a kenyeret a pestiektől. Füzetében a feljegyzések azt tanúsítják,

hogy ő erre az esetre készítette el felszólalásának vázát. Hetykén áll, bajuszkáját csipkedi. Mindenki hosszabb felszólalást vár tőle, de ő csak ennyit mond:

– Értekezletünk elején közbeszóltam. Azt mondtam, elég baj a kitelepítetteknek, hogy Tiszapócsra jöttek. Bővebben szavaimat megmagyarázni, elvtársak, most már felesleges, mert Gele elvtárs visszavonta a tévedésből nevemben is benyújtott javaslatát bizonyos partikuláris intézkedésekről. Ezzel bebizonyosodott és értekezletünk legnagyobb eredményét én ebben látom, hogy ezeket a hitvány naplopókat itt senki sem akarja éhen veszejteni, sem más módon elpusztítani, ha tisztességesen beilleszkednek községünk életébe. Szerintem az áprilisi tézisek szellemében így járunk el helyesen.

Ezzel általános meglepetésre le is ül helyére Répa titkár, és komoly sápadtságát mindenki felé megmutatja, jelezve, hogy amit mondott, azt halálos komolyan mondta és gondolta.

– Dolgos elvtársé a szó.

A piperkőc rendőr főhadnagy, lámpalázzal küszködve feláll és beszélni kezd. Már első szavainál érezhető, hogy nem ura a szavaknak, nincs gyakorlata a nyilvános beszédnek, lappangó ellenvélemények és saját alkalmatlan gondolatai hallatlan módon feszélyezik.

Ideges fiatalember Dolgos Gábor. Önálló hivatalos véleményei és cselekedetei tulajdonképpen nincsenek. Bámulja és tiszteli Bacsónét, akinek éppúgy eszköze, mint Szarka Amália. Habozás nélkül, vakon engedelmeskedik neki, tudva, hogy Bacsóné csak két ember véleményére hallgat, ő is egyedül Víg Juhász és Répa Ferenc személyét „értékeli”. Olyan pályára sodródott ő, amelyhez tulajdonképpen semmi kedvet és elhivatottságot nem érez. Mint Víg Juhásznak és a legtöbb embernek, neki is van takargatnivalója. De minthogy Budapest messzebb van Tiszapócsától, mint Karcag, itt senki sem emlegeti Dolgos Gábor múltját és nem is ismeri. A század elején „fess embernek” mondták volna a nyurga tisztecskét, aki minden lélegzetvételével Budapestre vágyik vissza, akárcsak egy kitelepített. Sóvárog a pesti fák és a csengő-bongó sárga villamosok után, nemcsak azért, mert a festett körmű, illatos pesti lányok tetszenek neki, hanem azért is, mert ő egyedül a magyar fővárosban érzi jól magát, ott született a Rákóczi úton és ott nőtt fel a VII. kerületben, annak a nagy bérháznak a második emeletén, amelynek tulajdonosa az apja volt, a köztisztviselőben álló ékszerész, a szakmában általánosan elismert „Gyémántbolt” egykor dúsgazdag megszemélyesítője. Az ideges és izgatott dolgos Gábor huszonnyolc éves és főhadnagyi rangban máris járási kapitányságot vezet olyan istentől elhagyott vidéken, ahol ő azelőtt sohasem járt. Pedig neki egészen más becsvágai, más álmai voltak. Költő szeretett volna lenni. Tizennyolc éves korában jelentek meg már versei egy délutáni újságban, melynek riporterével egyszer egy éjszakai kávéházban ismerkedett meg. Magasabb irodalmi fórumok is biztatták. Egy rejtélyes Lesbia nevű nőhöz írott versét, mely így kezdődött: „Jácint vagy a hegyekben és Hugó leszakít” – a legelőkelőbb irodalmi folyóirat közölte. Akkor választotta magának a szerény, de markáns Dolgos Gábor nevet. De aztán a „Gyémántbolt”-ot elvették apjától és ő több verset a politikai helyzet romlása miatt a nyilvánosság számára nem írhatott. Egész családját legyilkolták a nyilasok és a németek, ő Buda ostroma alatt sárga csillaggal az utolsó nyilas fellelgyárban vízholdó „munkaszolgálatos” volt, halálra

ítélve. De elfelejtették kivégezni. Iszonyú lelki sebekkel, a bosszúvágytól megmámosodva toll helyett pisztolyt ragadott. Próbált ugyan ismét verseket írni, de most már sehogy sem sikerült. Szavak és rímek hűtlenül cserben hagyták, s nem könyörült rajta sem a jácint, sem Lesbia. Új, merész becsvágyak és új, nagyra törő álmok kezdték foglalkoztatni. De egy nap kiderült, hogy ő a gazdag „Gyémántbolt-fiú”, s felettesei úgy találták helyesnek, ha szép csendben egyelőre elhelyezik vidékre.

Azóta szíve Budapestért eped, oda vágyik vissza. Titkon, verejtékezve verseket ír, és mint egy letűnőben lévő világ emléktárgyait, szereti gyűjteni a szent szobrokat; minden megtakarított pénzén vásárol egy-egy Szent Kristófot vagy Szent Cecíliát. Szépre, jóra és nemesre vágyik. Balsorsa mégis arra kárhoztatja, hogy szüntelenül családjá gyilkosait kutassa. Szeretne a magasba törni és a bosszú poklában kénytelen égni. Kedveli a szép porcelánokat és a keleti szőnyeget. Tiszapócsi lakása a Hajdúnánási úton valóságos kis múzeum. Egy más korban lakkcsizmás huszártiszt szeretett volna lenni, versenyző, úrlovas és nótaköltő.

Érdemeket szeretne szerezni, hogy minél előbb legalábbis Nyíregyházára helyezék át, ahonnan aztán már egyenes és könnyebb az út vissza a fővárosba. A kitelepítettek életrajzának és jellemrajzának pazarló megírásával nem csupán költői hajlamainak hódolt, hanem elismerést is igényel. Különösen azért olyan izgatott most az értekezleten, mert az elismerés első csillogásait most várja annak a Bacsónénak fonnyadt arcán, akiről tudja, hogy nem egyhamar dicsér meg valakit, külsejére, öltözködésére nagy gondot fordít. Gyakran bánja is már, hogy rendőrtiszti pályára lépett. De ezen változtatni most már nem tud, hiszen a második világháború embertelen vérengzéseiben az ő műzsái elvéreztek, vagy kegyetlenül elhagyták őt. Emiatt nyugtalan és ideges sokszor. Az életerős csupa egészség Hattyas tizedes képtelen rá, hogy ilyenkor megértse őt.

Dolgos Gábor tulajdonképpen félreismerően és magányosan él Tiszapócon. Nincs senki, akivel őszintén beszélgethetne; nincs senki, akinek felolvashatná vagy megmutathatná régi verseit; nincs itt senki, aki valaha is hallotta volna Sapphó nevét. Emiatt is szenved néha. Vágyik egy csinos és művelt nő után, aki az ő szívének viharait és ellentmondásait megértene. A nő nemet Tiszapócon a szeplős kis Gizi, a tanítónő, meg a hervadó, de csinos arcocskájú Szarka Amália képviseli. Estefelé pedig Borka, a csaposlány. De a zavaros érzésekkel teli főhadnagy a kínálkozó pillanatban mindig visszaborzad tőle, pedig néha vonzza dús keble és a trágár szókimondása. Annak ellenére, hogy szüntelen és csillapíthatatlan vágyat érez a női nem iránt, idegeinek valamilyen rejtelmes funkciójaként a legkisebb női szépséghiba hirtelen lelohasztja vágyait. A parasztlányoktól irtózik, néhány arcpirító szerelmi felsülése már óvatossá tette. Álma az olyan nő, akiben, mint mondja, „stílus van”. A pesti nő.

Viselkedésén Bacsóné szobájában egyre inkább meglátszik az idegesség, izgalom. Fel akar tűnni az elvtársak előtt, méltó akar lenni az életrajzok és jellemrajzok vélt irodalmi hangjához, választékos nyelvezetéhez és alaposságához. Fejben kidolgozta felszólalását, de most, mikor el kellene mondani, hümmög, kapkod, zavarban van. Lelkének ellentétei nemcsak szerelmi életét, hanem nyilvános szerepléseit is kártékonyan befolyásolják. Keze izzadni kezd és a legegyszerűbb szavak, melyek férfias léptek koppanásaként befejezhetnének egy-egy mondatot, ezúttal nem jut-

nak eszébe. Szakadozottan, dadogva beszél. A boltíves mennyezetre minduntalan idegesen felpislog, mintha az itt elsírt könnyek sós párolgása feszélyezné. Ettől még szájalmasabb sárga szemgolyójának ideges forgása.

Legalább öt perce beszél már, Lermontov és Shakespeare legelvetemedettebb alakjait emlegetve, s a jelenlévők még mindig nem tudják, mit is akar Dolgos Gábor. Kajtár, a volt kubikos, riadtan fel-felkapja álmos fejét, aztán megint elbóbiskol. Az egyházi rendek százezer holdjairól van szó. Dolgos Gábor egyre szenvedélyesebb. Nyálbuborékok képződnek és tűnnek el szája szögletében, majd öklét rázza és úgy szidja azokat, akik a gúzsba kötött magyar népet kizsákmányolták és szolgasorban tartották. Hétpróbás fasisztákat emleget, böllérbicskás különítményeket, miniszteriumokból kiszórt népnpyúzó nyilasokat, akik most valamennyien Tiszapócscon telepedtek le és magukban véres bosszút lihegnek.

– Majd meglátjátok, drága elvtársak! – ordít már-már önkívületben. – Majd meglátjátok!

Szidja a Tiszapócsra érkezett „fasiszta terrorbandát”. Minduntalan ismétli, hogy ennek a bandának az elképzelései nemcsak végtelenül gonoszak, hanem végtelenül ostobák is.

– Megkérem Dolgos elvtársat, térjen a tárgyra – szakítja félbe szárazon Bacsóné, aki eddig egy árva szóval sem dicsérte meg a jellemrajzokat.

De mintha a szónoki ábrándok gonosz démona szállta volna meg, Dolgos Gábor felborzolódott hajjal értelmetlenül hadar tovább; a befejezetlen, csonka mondatok úgy ömlenek belőle, mint a vásári bűvész szájából a tarka pántlikák. A megszálottság állapotában, felhevülten rázza öklét és ismétli:

– Majd meglátjátok, drága elvtársak! Majd meglátjátok!

„Pedig milyen ügyesen jellemezte a könyvszakértő abaúji földesurat meg Lázár Ubult” – csodálkozik magában az eszes Bacsóné, akit életében csak egyszer hagyott cserben kifejlődött valóságérzéke, akkor, mikor a csodagyerek Jancsit nevelte, majd eltemette. Most azt gondolja magában, hogy már elment a türelem és a tapintat legvégső határáig Dolgos elvtárral szemben.

– Megkérem Dolgos elvtársat, fejezze be a mondatot. Mit fogunk mink meglátni? Aztán fejezze be felszólalását is, mert az idő előrehaladt. Határoznunk kell.

A piperkóc rendőrtiszt ökle megáll a levegőben, mint vízhúzás közben a kolonc a tiszapócsi gémes kutakon. Megkövülten mered Bacsónéra, mintha nem egészen értené, mit is mondott. Nyelve akadozik, szeme fehérje kidagad, hang nem jön ki a torkán. A többiek, a szundikáló Kajtár kivételével, némi megrettenéssel és részvétellel nézik, és sehogy sem értik, hogy is izgathatta fel magát ennyire. Dolgos Gábor hirtelen leereszti öklét, lehajtja fejét. Elcsügged, a szónoklat ormairól alázuhan. Ott áll szégyenkezve, kétségbeesetten. Szarka Amália soha életében nem látott még ilyet.

– Bocsánat, elvesztettem a fonalat – mondja a rendőrtiszt síri hangon.

Amália megsajnálja. Pedig minden oka megvolna rá, hogy kárörömmel szemlélje egykori hűtlen udvarlóját.

Bacsóné bizalmatlanul, gyanakodva figyel. Csak most látja, hogy valami hibája, fogyatkozása van Dolgos Gábornak. Olyan, mint a karikás ostor, gondolja, amellyel nem lehet cserdíteni.

– Arra kértelek, Dolgos elvtárs, fejezd be a mondatot. Többször is mondtad, hogy valamit mink meg fogunk látni. Kíváncsiak volnánk, hogy mi az.

Dolgos főhadnagy, a költő, izzadt tenyerével a homlokára csap.

– *Ja, so!* – kiált önkéntelenül németül, és ritka fogai közt kifröccsen a nyál. – Hát meg fogjátok látni, drága elvtársak, hogy a legközelebbi fasiszta összeesküvést Tiszapócson fogják szőni ezek a piszok nyilas urak. Ha ti nem vigyáztok!

Ezzel megkönnyebbülten gyorsan leül. De nincs meggyőződve róla, hogy felszólalásának sikere van.

– Majd vigyázni fogunk, Dolgos elvtárs – hangzik jóindulatúan Bacsóné rekedtes szava. – Mink ezért vagyunk itt. De te is vigyázz ám!

Épp fel akarja olvasni az előre elkészített határozatot, mikor nyílik az ajtó. A púpos Joli lép be. Mögötte a hivataliszt, a nagybajszú Gyuri bácsi áll.

– Itt van a lány – mondja Joli fakó hivatali hangon.

Bacsóné bosszankodik, hogy épp a határozathozatalnál zavarják meg. Rárivall.

– Micsoda lány? Minket most semmi, senki nem zavarhat meg.

– A lány, akit Gyuri bácsi hozott.

Szarka Amália, a teleírt füzetlapok fölött áthajolva, valamit ijedten súg Bacsónénak. Fülíg elvörösödik és mentegetődzik, hogy eddig nem sikerült előkeríteni, csak most, a Katinszky lányt. Ő nem tehet róla. De most itt van. Eljött Gyuri bácsival.

– A Katinszky lány van itt – ismétli suttogva.

Bacsóné, szívének minden dobbanásával, kihull az értekezlet rendjéből és felejtí a határozatot, melyet épp most akart felolvasni. Felejtí, hogy Répa elvtárson keresztül kenyértílatmat rendelt el a kitelepítettekkel szemben; felejtí, hogy a határozat ismertetésével egyidejűleg vissza akar még térni fontos élelmezési problémákra, szigorú megszorításokra azok ellen, akik a bűn, a reakció konkolyát hintik el a járásban, a község területén. Mindent felejt Bacsóné, a cingár és ideges Dolgos főhadnagy különös viselkedését és Répa Ferenc gyanús szúkszavúságát, melyből valami okból semmi erélyt nem lehetett kiolvasni az úri csöcselékkel szemben; felejtí azt is, hogy egészen elfelejtette a Katinszky lányokat, akik közül az egyiket Szarka Amáliával ide hívatta. Szíve ugrál a helyén, hirtelen szólni sem tud a púpos Jolinak, aki a nyomorékok el nem múló sértődöttségével néz rá és várja a feleletet. A gyűlölet és a bosszú édes ízei futnak össze szájában, Bacsó és a kis Jancsi megint élesen fáj, mintha szellemük belépett volna a vastag falakon át, de még inkább szíven üti urak közt elvesztegetett, elherdált fiatalságának emléke, és ámbár a kapitalizmus, az úri tőke, a magánvagyon el fog pusztulni az egész világon, hideg csontvázujjaival most mégis torkon szorítja a kudarc, hogy Jancsika varázshegedűjével nekik nem sikerült a gazdagok sorába emelkedni, mert az urak lassan ölé méreggel meggyilkolták a törvénytelen csodagyereket.

– Küldje be!

Rideg, parancsoló a hang. A púpos Joli arca érzékenyen megvonaglik, valamit gondol magában és kifordul a szobácskából.

Még sohasem történt, hogy fontos, szigorúan bizalmas értekezletre idegent eresztettek volna be. Ráadásul még kitelepítettet: osztályidegen osztályellenséget, kémgyanús provokátort, a nyugati imperialistákkal minden pillanatban összefogni

kész reakciós gonosztevőt, akit Víg Juhász azon nyomban hajlandó lenne „spontán partikuláris módszerrel” eltüntetni Tiszapócsról. Ilyen még sohasem történt ebben a komor, szürke házban azóta, hogy „Szent Vince leányai” szélben lobogó óriás fehér füleikkel elmenekültek.

Az ajtóban eltűnik a púpos, rút Joli, akit Amália helyettesítésére a begyűjtési osztályról hívtak át, és megjelenik helyette a küszöbön egy riadt fiatal lány, aki szép: pontosan olyan, amilyenről Dolgos Gábor szokott álmodni a Hajdúnánási úton lévő csinosan berendezett legénylakásán, a párnát marcangolva heves vágyakozásában. Egyenes, szőke, fitos, karcsú. Szépsége miatt máskor elbizakodott. Most hallatlan zavarban van, szeretne elsüllyedni. De nem fél. Inkább bátran, sőt ellenségesen áll az ajtóban és megvetéssel nézegeti a szobában üldögélőket.

– Hogy hívják? – kérdezi Bacsóné, a felindulástól fátyolos hangon.

– Katinszky Jusztna.

– Címe nincs?

– Van.

– Akkor miért nem mondja?

– Mert nem kérdezte.

– Most kérdezem.

– Címem Kaphac, Tuba Lőrinc tanyája.

Bacsóné mindkét kezével az asztalra csap és lesodorja az előre megírt határozatot; Szarka Amália ijedten kap a hulló papírlap után.

– Nem azt a címet kérdeztem!

A hirtelen csendben minden szem az ajtóban álló szoknyás ellenséget nézi, aki kihívó tartással, elszántan farkasszemet néz az elnöknővel. Víg Juhász szilvakék bagolyszeme meredten figyeli Katinszky Jusztinát, szőke hajának szembetűnő ellentéteként élénkbarna szemét, a blúzon kirajzolódó leánykebel vonalát. Ugyanezt nézi Répa Ferkó is, bár kevesebb mohósággal és ő nem is lepődik meg, hiszen Nyíregyházán nem is egy volt „úrilánnyal” csalta meg Erzsókot. Inkább bizonyos szakavatottsággal vetközteti gondolatban a Katinszky lányt. Bóbiskolásából felrezzen Kajtár párttitkár, elcsigázottan. Fáradtan pislog. Őt a jelenet nem nagyon érdekli. Szarka Amália észreveszi, hogy Katinszky Jusztna sárga szandáljának szép vastag talpa van, a bőre szokatlanul finom, s szoknyája valamilyen rendkívüli könnyű és mégis erősnek látszó kékesszürke kelméből készült, nem is gyűrődik. Dolgos Gábort vilámcsapásként éri a „ringyó bárókisasszony” betoppánása. Egy szempillantás alatt úgy érzi, hogy nemcsak Bacsóné szobájába, hanem az ő életébe is betoppant. Emlékszik titkos és szigorúan bizalmas jelentésének szavaira és a körülményekre is, ahogyan az adatokat kapta és összegyűjtötte. *„Alapos a feltevés, hogy Katinszky Tivadarné a két jóképű, sőt csinos, kacér leányt esetenként szerelmi áruba bocsátotta, ebből éltek hárman... gondtalan pazarlásban...”* Ő egyedül tudja a szobában, hogy ezt a „feltevést” még a Zólyom utcai villa kertészének rumszagú felesége sem erősítette meg, sőt hevesen cáfolta. A többiek viszont, Bacsóné bejelentéseinek hatására, vegyes érzésekkel tekintenek az elzúllott leányra, aki szép fiatal testét pénzért áruba bocsátja és veszélyeztetni fogja Tiszapócs közerkölcsseit. Dolgos Gábor egész idegrendszerét hirtelen rázza meg a szeme elé táruló bizonyosság: ez a lány „jó nő” és „van benne stílus”.

Alig bír magával, annyira hat rá Katinszky Jusztina karcsú testének vonala, különösen a nyaka és a válla. Szeretné lerázni magáról a tiszapócsi civilizáció bilincseit és most rögtön megölelni a leányt. De még nála is izgatottabb Bacsóné. Kitágult orrlyukkal nézi a „pizok ringyót”, aki hangsúlytalan, egyhangú hangon tiszteletlenül felelgetett eddig neki.

„Megállj csak, megállj, te hétágú koronás kis ribanc. A dadai kastélyban nem ti vagytok már az urak. Sem másutt” – fenyegetődzik magában.

– Mért nem felel nekem, mikor kérdezem? Süket maga? Mi? – förmed rá hangosan.

– Nem tudom, mit kérdez – felel Katinszky Jusztina lenézéssel.

Bacsóné még élesebben kiált rá.

– Nem az itteni címét kérdeztem, nem is a pestit. Azt mink tudjuk, azt nem magától akarjuk hallani. Hanem én magától azt a címét kérdeztem, amivel a múlt rendszerben maguk páváskodtak. Maguk, maguk, ringyó bárókisasszonyok. Én azt kérdeztem. A bárói címét!... Érti? Most már felelhet!... Hallja? Feleljen hát! Azonnal tüsténkedjen!

Szarka Amália, akinek nincs párja egész Tiszapócson, olyan engedelmes és gyúrható eszköz Bacsóné kezében, nyugtalanul elfordítja csinos arcocskáját, melyről a fizetetlen túlórák lehervasztották a szépség báját; legszívesebben behunyná a szemét és befogná a fülét, vagy még inkább kiszaladna a szobából. De a fegyelem és a kötelesség visszatartja. Lehajtott fejjel és oldalról az ablaküvegen sétáló nagy, fekete dongólegyet nézi, minden porcikájában reszketve.

„Iszonyatos, milyen vakmerő ez a lány. A Katinszky lány” – gondolja magában.

Katinszky Jusztina, még mindig egyenesen és mozdulatlanul, ott áll az ajtónál. Most végre elbiggyeszi száját és felel. De attól, amit mond, a szobácskában mindenki elszörnyed. Még Kajtár elvtárs is.

– Báronőnek lenni, az nem cím, hanem rang. Tanulja meg.

A hirtelen támadt csendben csak a fekete légy dongása hallatszik az ablaküvegen, melyen át szeretne kimenekülni innen.

– Mit mondott? Mit mert maga itten pitypalattyolni? – ordít Bacsóné.

Az asztalon meggondolatlanul odébb dobja a vaskos politikai könyvet, aztán meredten, mint Luca-napján a cirokseprű, kiegyenesedik és felkel a székről. Sovány ülőgumóin a szoknyát szokása szerint hátul gépiesen lesimítja. Úgy nézi a „pimasz kis ringyót”, aki így merészel feleselni. Színtelen, fakó arca a szeme alatt kezd pirosodni, kerek folt támad rajta.

Víg Juhász fel akar ugrani, nem bír magával. Hangját köszörüli, irtózatossá öklét nyújtja már a Katinszky leány felé. De Répa titkár visszatartja.

– Ne avatkozzál bele – morogja fogai közt, több homályos ok sugallatára.

Katinszky Jusztina hallgat, mint némely antik tragédiák esztelen hősnői, akik mielőtt az alvilágba elvonulnának, búcsút mondván a földi életnek, előbb szóttanul megvárják a színpadon, amíg a kórus befejezi rettentő jóslatát. Kissé hátrább húzódik, egészen a csukott ajtóhoz.

– Hát nem meri megismételni azt a gyalázatos szemtelenséget? – kiált Bacsóné, aztán a többiekhez fordul. – Hallottátok, elvtársak? Azt mondta, neki rangja van.

Ez a figurás kis lotyó, akitől meg kell védelmeznünk járásunk és községünk területén az erkölcsöt, ez azt merészelte a mi arcunkba vágni, hogy ő bárónő és az nem cím, hanem rang. Rang, amit minekünk tisztelnünk kell. Hallottátok?

Víg Juhász nem tudja türtőztetni magát.

– Eztet neveztem én, elvtársak, provokációs veszélynek! – ordít felháborodottan.

Bacsóné a meglapuló Szarka Amália mögött megkerüli az íróasztalt és lassú macskaléptekkel közeledik az ajtónál álló kitelepített bárókisasszonyhoz, akinek egyenes nyakát most még mohóbban bámulja Dolgos Gábor.

– Hagyd el, Emmike. Menjen a francos nyavalyába! – mordul Kajtár.

Egyedül neki van joga hozzá, hogy nyilvánosan Emmikének nevezze az elnökné asszonyt; ő a községi párttitkár.

Bacsóné nem hallgat rá. Megy, közeledik a Katinszky lányhoz és szigorú apácarca minden lépésnél egyre pirosabb. Aztán megáll a szobácska közepén, egész közel az ajtóhoz.

– Még mindig bárókisasszonynak tartja magát, maga szemét? – kérdezi, csípőre tett kézzel, begyesen. – Demokráciánk törvényeit méltóztatik kifigurázni, felrúgni? Hát bizony nem méltóztatik elfogadni új alkotmányunkat, amely nem ismer semmi címet, semmi rangot? Nem ismeri el, hanem eltörülte a maga rangját is, méltóságos ringyó bárókisasszony. Érti? Méltóztatik érteni, bárókisasszony? Bárónő! Baronessz! Madmoazell! Labaron! – és még spanyolul is kiáltaná felháborodásában, de már nem emlékszik az öreg Ludovika grófné nyelvleckeire a dadai kastélyban. – De vegye tudomásul, hogy maga már senki, semmi. Hallja?

Katinszky Juszta szembenéz vele, de nem felel.

– Maga nem bárókisasszony többet. Egyenlőség van. Érti?

Szarka Amália rettegve lesi, hogy legalább szempilláival pislantana igent a Katinszky lány. De nem teszi.

– Majd kitepem én magából a szöszet, ha hallgat. Hát nem érti, mit mondok? Magának nem jár rang. Maga ingyenélő, léhűtő, lóstató. Egyszeriben hallgat, mint a jeruzsálemi tök. Olyan kuka. No, várjon! Ide figyelmezzzen madmoazell! – mondja Bacsóné és keskeny, sápadt ajkáról elhangzó szavai az izgalomtól nyöszörögnek, mint a kéményben megakadt őszi szél. – Ide hallgasson, méltóságos baronessz. Én azért hívtam ide magát, hogy az elvtársak jelenlétében figyelmeztessem valamire. Mink járásunkban és községünk területén nem fogjuk eltérni, hogy maga meg a kedves húgocskája itten ribanckodjanak. Megértette? Mondja meg neki is mit üzenek a járás, a község nevében, sőt az egész...

Bacsóné hirtelen elvágja saját szavát, mint otthon a csirke nyakát. Valamit észrevesz. Zöldebarna macskaszeme meglátja, hogy a Katinszky lány már nem bírja tovább, menni, menekülni szeretne innen és fehér, puha kacsóját, ezt a dologtalan, kényes kezét, amelyet reggel francia krémmel ken és mindenfajta fajtalan szerelmi célra finomítgat, bársonyos szép kezét a kis ringyó a kilincstre tette.

„A kilincs!... Megállj csak, megállj te, Katinszky Juszta!” – Bacsóné valamilyen csodálatos gyönyörűséget érez, amilyenben azóta sem volt része, hogy a dadai kastélyban a padlásszobában hallgatta Mario hegedűjének édes hangjait.

– Eressze el a kilincset, Juszta! – szól rá rekedten.

Szarka Amália térdkalácsa ugrál az izgalomtól. A férfiak feszülten figyelnek.

Bacsóné valamivel hangosabban megismétli:

– Eressze el, ha mondom, a kilincset, Jusztina...

De hangja mély, rekedt. Most hiányzik belőle minden program és ideológia.

A bárókisasszony, az „elvetemedett kis ribanc” csak áll mozdulatlanul és nem engedelmeskedik. Annál inkább szorítja a kilincset és most már a világ minden kincséért el nem engedné.

– Jegyezzen meg magának valamit, Jusztina – folytatja Bacsóné olyan hangon, mintha álmában beszélne. – Csak az fogja a kilincset, aki siet. Maga pedig nem siet, Jusztina, amikor én magához beszélek. Érti?

Bacsóné érzi élete legszebb pillanatának közeledését, amely épp olyan biztos, mint a zúgó folyóba dobott rózsaszál érkezése.

A huszonhárom éves bárókisasszony, aki csak nemrég szállt le Kaphacon az ökrös szekérről, megátalkodottan hallgat.

– Eressze el! Engedje el azonnal, Jusztina, mert...!

De Katinszky Jusztina még mindig nem engedelmeskedik.

Bacsóné odaugrik most hozzá. Megragadja és letépi kezét a kilincsről. Aztán kétszer pofon üti báró Katinszky Tivadar, vizsgálati fogságban lévő volt rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter huszonhárom éves idősebb leányát: Jusztinát.

– Mars! Most már mehetsz! Szajha! Büdös kis ringyó! A rendőrség majd számontart.

Kilódítja az ajtón.

A lány megbotlik a küszöbön, de rugalmas lába biztosan tovább lép és eltűnik az ajtó mögött. Helyette egy pillanatig megint a púpos Joli látszik.

Egy ideig csend van Bacsóné cellájában, ahol sűrű az áporodott levegő.

A csendet Víg Juhász szakítja meg.

– Láthassátok, elvtársak, minémű megátalkodott, makacs nőszemély képében jelentkezett itten az ellenség – mondja szónokló hangon. – Ez a csitri provokátor megkapta az elvtársnőtől, amit érdemelt. Sőt, én azt mondom, elvtársak, aztat, hogy keveset is kapott. Több járt volna nékie. Hallhassátok mostan a következtetést, amit én ezen esetből a ti számotokra kötelességszerűen levonok. Egy szó, egyetlen szó. De benne van a tanulság, a következtetés. Összhangban a magyar nép bölcs vezetőjének tanításával. Én kimondom a szót: pusztuljanak!

Bacsóné ismét elfoglalja helyét az íróasztalnál. Lila folt lángol az arcán a gyönyörű pillanat óta, mintha ő kapta volna a pofonokat. Alig tud lecsillapodni. Dúlt, rekedt hangon hirdeti ki:

– Rátérünk a határozathozatalra, elvtársak.

4.

Hat óra tájt, délután, „vizitidőben”, ahogy bizonyos körökben mondani szokták, kövér hölgy döcög végig Tiszapócs poros főutcáján. A posta előtt halad el, hol Miska, a vízfejű bolond, a szemét mereszti a vízi árok kis betonhídja mellett a járókelőkre.

Windelband Alfonz, a néhai királyi koronaügyész özvegye, izzad a rekkenő hőségben. Könyökig érő fekete csipkekesztyűt visel, arca előtt régimódi báli legyezőt mozgat. Megjelenése feltétlen tiszteletet követel, az árok felé totyogó libák gágogva térnek ki útjából. Ő az, akiről azt mondta a napokban Bacsóné, hogy retkes szájával éjjel-nappal visszasírja a bukott rendszert.

Csipkés szegélyű ruhájában, melynek lilába játszó árnyalatai és habos mintái vannak, rendkívüli jelenség Tiszapócson a nagytetű öreg hölgy. Hatvannyolc éves, de természetének öregkori töpörödését a kebel, a has és a far hatalmas kigömbölyödésével tudja ellensúlyozni. Csillapíthatatlan étvágya van, emiatt szenved az idők rosszra fordulása óta, ez aggasztja legjobban új kényszerlakhelyén is, a tiszapócsi Pólya utcában, Eck Lukács egyházi pénzbeszedő házában. Testének arányairól alkotott nézetei és igényei évek során gyökeres változáson estek át. Negyven évvel ezelőtt otthon, a velencei tükör előtt, még aggódott fejlődő tokája miatt és nem tetszett neki, hogy a halcsontfűzőt már nem tudja a derekán összekapcsolni. Ma már nem bánja, hogy az egykori szemérmes, kezdődő kis toka most lötyög az álla alatt és olyan, mint a régi fajta, ráncos dohányzacskó, amilyent valaha Windelband Alfonz önagyméltósága is állandóan hordott a zsebében, hiszen a század elején az urak pipáztak és a megboldogult Alfonznak gyönyörű tajtékpipa-gyűjteménye volt.

A „vízibolha hasában” ódivatú kígyócipőjével, kihívó díszben, feltűnően öltözködve kavarja a port az izzadó női hústömeg, s most is éhes és szomjas. Az elmúlt fiatalság romjait cipeli, majdnem száz kilót. Csak valamilyen bizarr képzelet merné ráfogni, hogy valaha bálkirálynő volt, férfiak párbajoztak érte és a megboldogult Windelband előtt már két férje is volt, akik közül az egyik önkezeivel vetett véget életének a féltékenységi miatt.

A postánál megállnak az emberek és álmélkodva nézik a kevélyen baktató öreg hölgyet, aki a szeme alját sötétlilára festette. Berta, a szorgos postáskisasszony abba-hagyja a bélyegzővel a pufogatást, kibámul az ablakon. Csete néni, akitől másfél éve megvonták bábaoklevelét, megrökönyödve nézi a tarkabarka kövér vénséget, pedig ő nem szokott csodálkozni, ismeri az élet sok furcsaságát, látott már fattyú koraszülötteket és sok minden mást, különösen azóta, hogy bábaoklevél híján a tiszapócsi halottak mosdatásából és öltöztetéséből él. Szegi Zsolt állatorvos száraz, kedélytelen anyósa, Tornyai Szilárdné épp levelet adott fel a postán, s most fejcsóválva nézi a lenyűgöző jelenség dagadt bokáját a magas sarkú kígyócipellőben. A púpos Joli épp most visz át egy ügyiratot a járási tanácsházáról a községi tanácsházára, Répa titkárhoz. Megáll, mintha valamilyen rendkívüli tünemény tanúja volna és saját testi nyomorúságának álláspontjáról szemléli a pipacspiros fátýoldísz Windelbandné hurkanyakán.

– Ezt pofozta meg Bacsóné? – kérdezi tőle Bogya, a harangozó, aki Heller patikus megfoltozott fekete zakóját viszi a karján.

De a púpos Joli morogva csóválja fejét. Egy pillantást vet még Windelbandné báli legyezőjére és a színes napernyőre, melyet másik kezében tart, aztán gyorsan továbbmegy anélkül, hogy a harangozót feleletre méltatná.

A posta előtt ácsorgó tiszapócsiak bámészan összesűnnek. A volt bába pusmog és magyaráz az állatorvosok anyósának. Az ablakon kihajló szőke postáslány, a min-

dig fényes orrú Berta, nevetgél és mond valamit egy arra haladó fiatalembernek, aki segédkönyvelő a malomban. Bogyának a szeme majd kiesik, úgy bámulja a döcögő kövér hölgyet. Minthogy a púpos Joli nem felelt neki, de morogva csóvált, ő bele tud szólni a suttogásba, mormogásba, s azt állítja, hogy ezt a kövér hölgyet senki egy ujjal sem bántotta, Bacsóné másvalakit pofozott meg.

Máskor nem sokat beszélnek Tiszapócscon egy-egy pofonról. A volt „*Magyar Király*” söntésében napirenden van, hogy a rumos málnától megmámorosodnak a férfiak és mérgesen összetűznek valami miatt, a vita hevében tettelegességre is vete-mednek. Borka, a szőke csaposlány, nemegyszer lép közbe a sulykolóval és szétválasztja a dulakodó férfiakat. Máskor a vizes feltörlőcsutakkal csapja nyakon azt, aki már nem fér a bőrében. De annak a két pofonnak, amely báró Katinszky Tivadar volt rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter nagyobbik leányának arcán csatant el a járási tanácsháza emeletén, a híre hamar elterjedt és már napok óta élénk beszéd tárgya.

Szarka Amália, aki a pártjelvény mellett egy pici ezüstelefántot is visel kabátjának kihajtóján, egyedül vak édesanyjának mondta el a történeteket, hiszen fogott rajta Répa Ferenc kioktatása, és szigorú titoktartást fogadott magában mindarról, ami a hivatalban történik. De napközben a vak Szarkánénak vannak látogatói. Azok mindannyian megtudták és mindjárt továbbbújságolták, hogy Bacsónénak első dolga volt: megpofozott egy pesti lányt.

Kajtár, a volt kubikos, a söntésben nyilvánosan dicsérte az elnökné asszony „elvhű erélyét”. A szőke Borka pedig napok óta minden vendégének elfecsegi, hogy Bacsóné már néhány frászt lekent egy kényes pesti hölgyecskének, aki „olyan szemtelen volt hozzá, mint a kelebiai szúnyog”.

A nyurga és mindig sietős Hegedüs Márton iskolaigazgató a szeplős kis Gizitől hallotta az esetet. Úgy történt, hogy szemrehányást tett Gizinek azért, mert „a kezében szétfolyt a szavalókórus”. Gizi sírva mentegetődzött és nagy bátran kijelentette, hogy ő még egyszer ilyesmire nem vállalkozik, „neki nem volna szíve hozzá, hogy megpofozzon egy pestit”. Aztán még ahhoz is volt bátorsága, hogy megjegyezze: – „Könnyű az igazgató úrnak. Mindig tantestületi előkészületet rendez, ha a tanács valami tornyos hülyeséget eszel ki és én iszom meg a levit.”

Heller Vilmos, a patikus, napok óta telekürtöli Tiszapócsot, hogy a pestieket nemcsak szavalókórusral, hanem pofonokkal is fogadták.

– Még jó, hogy nem köpdösték le őket, mint Krisztus urunkat – nevetgél Kopács Antal, a plébános, és csillapítja a lázongó patikust.

De Heller Vilmos, aki a plébános helyi összeköttetéseinek köszönheti, hogy egyelőre meghagyták a saját államosított gyógyszerárában, hevesen tiltakozik a „galád jogtiprás” ellen. Ez a kedvenc szavajárása, s ebbe sok minden belefér. Galád jogtiprásnak nevezi ő Katinszky Jusztina megpofozását és azt is, hogy patikája államosításának gyászos napján 3465 forint készpénz volt a pénztárban és „az is odaveszett az összes üvegcsékkel és tégelyekkel együtt”. A helyi római katolikus egyházközség elnöke látszólag tartózkodó és szűkszavú ember, de Kopács főtisztelendő úr előtt nem tudja türtőztetni magát és kimond mindent, amit magában gondol.

A patikus is találkozik a poros főutcán Windelband Alfonz özvegyével, s földbe gyökeredzik a lába, mikor megpillantja: ilyen csodabogarat ő még soha életében nem látott. Egyre többen állnak meg és bámulják. A száguldó járművek által föl-kavart porfelhőben időnként eltűnik, aztán megint felbukkan színes, kövér alakja. Különösen a finom fehér selyemből készült, cikkelyes strandnapernyő kelt általános feltűnést az egykor oly divatos adriai fürdőhely: Rimini látképével. Kerek szalmakalapja abból az időből való, mikor a nők mindenfélével szerették cicomázni magukat, pazar leleményességgel Windelbandné látszólag ennek az időnek emlékét támasztja fel Tiszapócs „hasában”, a főtéren, ahol most áthalad: füléből nagy smaragd fülbevaló fityeg, szalmakalapján kitömött vörösbegy ül. Vannak az utcai járókelők közt olyanok, akik a kis vörösbegyét csodálják meg leginkább, amint apró üvegszemével kíváncsian belebámészkodik a tiszapócsi porba.

– Néni! Elrepül a madár! – egy tiszapócsi kölyök odakiált neki.

De kevély sértődöttségében Windelbandné meg sem hallja a csúfolódó szavakat. Szíve csordultig tele van felháborodással a méltatlanság miatt, amely őt, Windelband Alfonz özvegyét érte. Kopács Antal plébánoshoz készül ő délutáni vizitre, ezért öltözött fel ilyen díszesen és előkelően. Karjáról alálógó bojtos szatyorjában két ajánlólevelet rejteget, azokat viszi a plébánoshoz. Pillantásra sem méltatja a járókelőket, a poros utcát. Egyedül a cél lebeg előtte, az, amiért ilyen ünnepélyes külsővel látogatja meg Tiszapócs plébánosát. Súlyos kilóival együtt saját sérelmeit cipeli magával a csonka tornyú templom kertjén át, a poros orgonasövény mentén, a plébánia felé, mintha senki mást nem ért volna bántódás, egyedül őt, s emiatt a földnek meg kellene rendülnie.

Kopács Antal főtisztelendő úr akaratlanul is elmosolyodik, mikor megpillantja az öreg hölgyet, aki tarkabarkaságában olyan, mintha egy elsüllyedt világból, a tenger fenekéről bukkant volna fel vízi öslényként. De hamarosan tapasztalja, hogy erőszakos ősbálnával van dolga.

– Windelband Alfonz özvegye vagyok – szól a látogató mély férfihangon, melyben félreérthetetlenül benne van az is, hogy ezzel már ő lényegében mindent meg is mondott, hiszen mindenki tudja, ki volt Windelband Alfonz és ennél szörnyűbb dolog még a világ kezdete óta nemigen történt: Windelband Alfonz özvegyétől előbb elvették nyugdíját, aztán kitelepítették Tiszapócsra, hogy ott haljon éhen.

De a kedélyeskedő fiatal tiszapócsi plébánosnak halvány sejtelve sincs róla, hogy ki volt Windelband Alfonz. Ő ezt a nevet soha életében nem hallotta. Nem tudja, hogy a régi Magyarország egyik legkiválóbb büntetőjogásának özvegye áll előtte az üveges verandán, akinek nevéhez fűződik a magyar büntetőjog reformja és több fontos igazságügyi törvény előkészítése még Ferenc József és az Osztrák-Magyar Monarchia idejéből. Kopács Antal főtisztelendő úr teljes tudatlanságban él afelől is, hogy a nagy tekintélyű büntetőjogász az elképzelhető legmagasabb ügyészti tisztséget érte el pályafutásának csúcán: ő volt a királyi koronaügyész. Ebben a méltóságában Windelband Alfonz képviselte a közbíró büntető és fegyelmi ügyekben a Királyi Kúrián, az ő véleménye döntött kiadási esetekben, s feltétlen tekintélye volt a szavának hatásköri és illetékességi összeütközéseknél, bíróküldési kérelmek tárgyában és a büntetődöntvények megalkotásánál. Ezenfelül perorvoslati jogával is

szabadon élhetett Windelband Alfonz törvénysértés esetén, a jogegység érdekében. Tagja volt az országgyűlés felsőházának és nem sokkal halála előtt megkapta a titkos tanácsosi címet és a magyar érdemrend első osztályú keresztjét, ami a kegyelmes és nagyméltóságú címet is jelentette. Minderről a plébános semmit sem tud, s ily tudatlanságban mustrálgatja látogatójának kalapján a kis vörösbegyvet és az adriai selyem napernyőt a kesztyűs kézben. Nem tudja mire vélni, mit akarhat tőle a különös látogató, aki olyan öltözkében jelenik meg nála, mintha régi hazafias „aranyat vasért” mozgalom nyári *garden party*-ján ő volna a zászlóánya.

Kopács Antalt „békepapnak” emlegetik klerikális ellenfelei, akik úgy gondolják, hogy ezzel bizonyos egyházi körökben és a híveknél is árthatnak neki. Pedig a plébános nem tölt be semmilyen különleges hivatalt az egyházin kívül. Sok embernek az nem tetszik, hogy rendkívül óvatos és semmiképpen sem akar mártírhalált halni. Inkább igyekszik a legbiztonságosabb jó viszonyt fenntartani Bacsónéval, mégpedig Répa tirkáron át. Van annyi esze, hogy sejtse: ez a Répa Ferkó bizalmas jelentéseket írogat minden látogatása után. Bőszéggel mond tehát olyanokat, hogy azok belekerüljenek Répa jelentésébe. Minden meggyőződése nélkül szokta fejtegetni négy-szemközt Répa tirkárnak, hogy az ősegyház szervezetében meg lehet találni „a mai kollektív világszellem és a szocializmus csíráit”, s lelkesülten magasztalja a plakátfejeket: a világ népeinek bölcs atyját éppúgy, mint a magyar nép nagy tanítóját. Egy alkalommal azt bizonyította be, hogy „Szent Tamás szocialista volt”. De odáig nem merészkedik, hogy Bacsóné egyetlen intézkedését is bírálná. Szavaira annyira vigyáz, hogy még Heller Vilmos patikus előtt sem ítéli el a kitelepítéseket. De nem titkolja, hogy „a pestiek miatt” súlyos gondok emésztek.

Tagbaszakadt, izmos fiatalember Tiszapócs római katolikus plébánosa. Nincsenek aszkéta hajlamai, nem áhítja a szerzetesi magányt, nem akar szent lenni. Éppen az idén múlt negyvenéves, de nem látszik annyinak. Kicsattan az egészségtől. Izmos, kemény nyakát hátul, a gallér fölött megcsípte a nap. Csontkeretes, éles szemüveget hord; Egerben végzett, jól érzi magát az egyházmegyében. Sehová nem kívánczik el innen. Csupa robbanó tetterő. Úgyesen elintézte, hogy meghagyták neki a Szent Vince apácarend kis földjét, ahol minden nyáron maga aratja le a búzát. Az idén is maga aratott. Inkább Bacsónénak szól ez a saját kezű aratás, mint a híveknek. Ezek csóválják fejüket, hiszen volna épp elég jelentkező arra a kis aratásra. De Kopács Antal plébános úr ezt nem veszi észre és ha meg is hallaná, hogy egyik-másik hívének nem tetszik a kasza az ő kezében, akkor sem törődne vele. Mert mit is tudják azok, milyen veszedelmek fenyegetik a plébániát? Kopács főtisztelendő úr nagyon is tisztában van vele, hogy a „bandza Bacsóné” nyilvános népkertnek ki akarja sajátítani a templomkertet. És még bizonyára egyebet is akar, amit egyelőre nem árul el még Répa Ferencnek sem. Épp ezért, gondolja Kopács Antal, nem árt, ha széltében-hosszában minél többen beszélnek Tiszapócson, hogy a plébános maga arat és ezzel a népnek példát mutat. A beszolgáltatást mindig rendes időben pontosan teljesíti az apácák néhány holdja után. Inkább meg is toldja azt, ha kell, a púpos Joli nagy ámulatára.

Kopács Antal néha felsül agyafúrt számításával. De általában a földi dolgok útvesztőiben nem téved el. Többnyire biztos tekintettel pillant ezekre a dolgokra vastag

keretes szemüvege mögül. Ezenfelül eléggé gyors ítéletű. Mikor azt gondolja magában, hogy madárijesztő tévedt a plébániára, akkor belső ítéletét bizonyos humorérzék is jellemzi, s ez némiképpen rokonszenvessé teszi őt hívei körében. A földi dolgok iránt kétségtelenül fejlettebb az érdeklődése, mint az égiek iránt és tehetségével inkább azokat szolgálja a tiszapócsi egyházközség javára. Ez hibája lehet egy papnak, de mellette szól a lelkes buzgalom és tervezgetés, a lankadatlan igyekezet. Az örökkévalóság titkai csak annyiban foglalkoztatják, amennyiben kötelessége. Papi hivatását pontosan teljesíti és bizonyos gyakorlati dolgok, mint például a felnövekvő ifjúság vallási nevelésének elhanyagolása, éjszakánként marcangolják lelkiismeretét. Érzi, hogy tenni kellene valamit, töprengéseiben megint nem annyira az ég felé, hanem inkább Vig Juhász felé szállnak gondolatai. Tudja, hogy egymagában pusztá imádkozással nem ér el sokat, s tudja azt is, hogy vannak másfajta papok, mint ő és azok szüntelenül imádkoznak bizonyos szándékok teljesevéért. Hasznosabb tehát, ha ő kevesebb imával többet cselekszik. Már amennyit Tiszapócon tenni tud, és amennyit Bacsóné megenged.

Érces, mélyen zengő, kellemes hangja van Kopács plébános úrnak. Saját hangjának anyagát úgy tudja gyúrni, kenni, fényesíteni, mint az izmos karú pék a cipót az állami pékműhelyben. A legöregebb templomi nénikék is megreszketnek hangjától a vasárnapi énekes nagymiséen.

Természetesen tudja, hogy a puffaszkodó, kövér hölgy csak pesti kitelepített lehet és csöppet sem örül neki. Elállja az üveges verandán az utat abban a reményben, hogy pár udvarias szó után elküldheti, megszabadulhat tőle.

- A plébános urat keresem.
- Én vagyok, kérem.
- Személyesen?
- Teljes életnagyságban.
- Fontos üzenettel jöttem plébános úrhoz.
- Tessék parancsolni.

Nem tessékeli be, csak áll, nem mozdul a plébános. Ingujban van. Épp a kertből jött, ahol szőlőt kötözgette, a gyümölcsszőlőt a lugasban, a juhcsesűt, meg a borszőlőt is. Ha kedvez neki az idő, lesz három hektó bora, saját termésű, innen a kertből. Nem kis dolog.

Windelbandné bizalmatlanul szemléli a kicsattanó arcú fiatalembert; kitérdesedett vászonnadrágban és nem egészen kifogástalan tisztaságú ingben, övéből lógó raffiával és más szőlőkötöző madzagokkal a pajzánnak látszó férfiút, aki inkább kertésznek látszik, mint papnak.

Be akarna lépni az ajtón, mely fölött ez áll: „Plébánia hivatal.” De a plébános, aki breviáriumolvasás helyett szőlőt kötöz, elállja útját. Windelband Alfonzné száz kilójának, állandó éhségének és szomjának az a természete, hogy barátot és ellenséget egyaránt elgázol, ha útját keresztezi. Felháborodottan tekint az ifjú plébánosra, aki még a hivatalába sem hívja be, holott úgy illenék, hogy uzsonnára is meghívja. Ilyen faluhelyen a plébánosnál rendszerint hideg csibecomb és parasztsonka szokott lenni uzsonnára burgonyasalátával, továbbá madártej és juhsajt fiatalhagymával. Windelbandné úgy tudja, hogy az uzsonna teával kezdődik és egri vörösborral feje-

zódik be, miután a fehér miseborok több fajtáját illik sorra kóstoltatni a vendéggel. A volt koronaügyész özvegye ugyanis kész meghalni egy pohár jó borért.

De a lelki izgalom petyhüdtén fityegő alsó ajkára szokott hatni, mint most is. Ilyenkor ajka még jobban lebiggyen és megkezdí remegését.

– É-én Windel-Windelband Alfonz ö-özvegye vagyok – ismétli felháborodottan, és hatalmas smaragd fülbevalói reszketnek fülében.

A legvénebb tragikák legendás színpadi férfihangjánál is férfiasabb hang könnyen kihallatszik az utcára.

– Mivel szolgálhatok? – kérdezi a plébános megszeppenve.

– Majd odabent tárgyalunk, plébános úr.

Windelbandné, előretartva adriai napernyőjét, becsörtet a szobába. Mint trópusi tájak forró mocsaraiból kikelt nőstény víziló, még arra is kész, hogy Kopács Antal plébánost elgázolja a küszöbön rafiáival együtt.

Odabent, a plébániahivatal szobácskájában, meg sem várja, hogy a plébános hellyel kínálja. Hirtelen leül. Szó szerint: helyet foglal. Az elfoglalt hely, a gyöngé nádszék majdnem összeroskad alatta. Kopács Antal most már csak arra vigyáz, hogy se az ő lelki gondozása alá eső terület hívó összességének, se neki magának ne származzon kára ebből a látogatásból.

– Windelband Alfonz özvegye vagyok – ismétli újból nyomatékosan a hölgy.

– Kopács Antal plébános vagyok. Tessék kérem elmondani, miben állhatok szolgálatára.

A kövér vén hölgy, akire árgus szemek figyelnek, mióta Tiszapócs utcáin „pöset”, kényelmesen elhelyezkedik a nádszéken.

– Én Windelband Alfonz koronaügyész, titkos tanácsos, egyetemi tanár és akadémiai tag, a hervadhatatlan érdemű büntetőjogász özvegye vagyok – kezdi újra a hölgy és legyezőjével csapkodja magát. Hangja zokogásba fullad: – Kitelepítettek. Engem! De előbb elvették nyugdíjamat és ellopták uram csontjait.

– Mit loptak el? – kérdezi a plébános.

De választ egyelőre nem kap, mert reng az egész kövér test a zokogástól, a dohányzacskóhoz hasonló toka rázkódik, a gyöngé nádszék recseg a nagy tömeg hús alatt. A kevély és büszke Windelbandné, kalapján a kitömött vörösbeggyel, a pap előtt hirtelen összeroskad, elengedi magát.

Kopács Antal plébános épp olyan tehetetlen, mint a kitömött vörösbegy.

– Ó, kedves asszonyom, csillapodjék. Nohát, nohát, kedves asszonyom.

Windelbandné „kegyelmes asszonyomat” hall „kedves” helyett, és ebből reményt merít.

– Alfonz csontjai!... – nyög, jajgat tovább.

– Minden részvétem a kegyedé – mondja a pap. – Mindnyájuké. Szerencsétlen, szegény pesti vendégeinké.

De Kopács főtisztelendő úr már bánja is a könnyelmű szavakat.

„Tóni, Tóni, megint nincs eszed – korholja gondolatban önmagát. – Az asszony-nép olyannyira pletykás. Pletyka nép az bizony. Ez a cifra asszonyi állat el fogja híresztelni a kitelepítettek közt, hogy én sajnáltam őket. Tóni, Tóni. Doktorátusodhoz utólag megszerezhetnéd már az észet is.”

Belesápad, hogy meggondolatlan szavai eljuthatnak Bacsónéig.

Windelbandné tovább jajgat, sír, panaszkodik. Nem hagyja abba.

– Képzelse el, plébános úr. Összezártak itt a maguk bűdös, piszkos falujában egy kis odúban két csatornatöltelékkel. Az egyik férfi. Fertőző beteg. Goromba pokróc. Gyehennára való perfid alak. A másik egy kétes nőszemély. Mocsok. Padlórongy. Ezt tették velem. Velem! Windelband Alfonz özvegyével.

Kopács plébános a rafiát és egyéb szőlőkötöző madzagot leoldozgatja derekáról és a ládára teszi, melyen régi anyakönyvek és egyéb kútforrások hevernek a tiszapócsi kettős tornyú templom megírandó története számára. Fekete lüszterkabátot kap magára és kénytelen-kelletlen igyekszik figyelmesen meghallgatni a jajveszékelő öreg hölgyet, akinek kiapadhatatlanul csurognak könnyei.

– Ide jutottam én, Windelband Alfonz özvegye. Titkos tanácsos hitvese. Szegény jó uram. Áldott jó férjem. Jaj! Ha nem lopták volna el a csontjait, akkor most azt mondanám magának, plébános úr, hogy szegény uram forog a sírjában. De nem is tudom, mivé enyészett, hol van, hová tették. Még elégtételt sem követelhetek. Azt az egyetlen vigaszomat is elvették, hogy áldott jó uram haló porainál a temetőben imádkozhassam. Nincs már emberi hatalom, amely visszaadhatná nekem szegény Alfonz ellopott csontjait.

– Mi történt a kedves férje csontjaival? – kérdezi a plébános.

– Micsoda? – kiált Windelbandné, meghökkenve az ámulattól. – Hát maga ennek még hírét sem hallotta? Maga még azt sem tudja, plébános úr, hogy lopták el a gazemberek Windelband Alfonz csontjait?

– Ha meg nem bánton, kérem, csendesebben beszéljen, kedves asszonyom. Oda-kint már annak a fenyőfának is füle van. Tetszik látni?

Windelbandné kipillant az ablakon a plébániakert árva, poros fenyőjére.

– Bámulom teljes tudatlanságát, plébános úr.

– Nem tehetek róla – nevetgél óvatosan és vállát rángatja a plébános.

– Pedig az egyház és az állam tárgyalásain mindig szőnyegre kerülnek az én jó uram ellopott csontjai. És a tiszapócsi plébános erről semmit sem tud! Ez hallatlan.

– Sajnálom. De gyarló ember vagyok én is – restelkedik Kopács főtisztelendő úr.

– Maga sohasem járt a Kerepesi temetőben, plébános úr? – kérdezi kivörösödött orral szípgóva Windelbandné. – Nem látta még soha a Windelband család kriptáját?

– Bevallom, én járatlan vagyok a főváros temetőiben. De megfordultam arrafelé. Láttam a Kossuth-mauzóleumot.

– Akkor láthatta volna a mi kriptánkat is. A halál angyalának fehér márványszobra állott rajta. Lanttal a kezében gyászdalt pengetett. A bölcs prédikátor mondanása díszítette sírunkat: „Jobb a sírás a nevetésnél.” Ó! Jaj! Csak itt érzem, Tiszapócson, milyen igaz ez. Én már csak sírni tudok, sírni szeretek. „Sub auspiciis regis” királyi gyűrűvel kezdte pályáját és ide jutott.

– Kicsoda?

– Nem a szobor, hanem az uram. Bár megjegyzem, plébános úr, hogy a szobrot is elvitték, nem csak az uram csontjait.

– De mondja meg hát végre, hogyan történt a sajnálatos dolog, kedves asszonyom.

– Hát úgy történt, plébános úr, hogy én most tavasszal kimentem a Kerepesi úti temetőbe és nem volt ott a kriptá. Elvitték, a köveket széthordták. Alfonz csontjait kiszórták az ócskapiac mellett a szemétre. Ó, jaj!

Windelband Alfonzné, mély férfilhangon, újrakezdi a sírást.

– Nyugodjék meg, kedves asszonyom. Az ember csontjai nem okvetlenül szükségesek az üdvözüléshez. Mikor majdan feltűnő égi jelek megrengetik az emberiséget, akkor mindnyájunk csontjait úgyis kiveti a föld.

– Engem maga nem tud megvigasztalni, plébános úr. Legalábbis ezzel nem.

– Gondoljon arra, tiszteletreméltó asszonyom, hogy a világítélet eljövedele előtt előbb rettentő válságok fogják sújtani a világot. Lehetséges, hogy jelenleg már ebben a válságban vagyunk.

– Kínáljon meg inkább egy csésze kávéval – nyög panaszosan Windelband Alfonz özvegye. – Két napja jóformán nem ettem.

A plébános belenyugszik, hogy egyhamar nem kötözgeti tovább kertjében a szőlőt. Kimegy és szól néniének, Matildkának, hogy készítsen uzsonnát. De nagyon ferde, kedvetlen képet vág. Visszatérve a hivatali szobába, a kereszten szenvedő Krisztus bronz szobra alatt gondosan bezárja az ajtót, aztán az ablakhoz megy és megnézi, hogy nincs-e rés, ahol kihallatszhat az erőszakos vén hölgy jajongása. Letül, s bizonyos fokú megrökönyödéssel hallgatja Windelbandné felségsértő szitkait, melyekkel Alfonz csontjainak tolvajait és a kitelepítő hatóságokat halmozza el. Némiképpen sértik a fülét a látogató iszonyatos átkai, melyek semmiképpen sem illenek a plébánia falaihoz. De okosan tudja, hogy a szenvedélyes indulatok szavát nem lehet megtagadni manapság egy titkos tanácsos özvegyétől és nem is illő, hogy mérsékletre intse az elkeseredett öreg hölgyet, akitől előbb elvették nyugdíját és férje csontjait, aztán négyszobás lakását a Scitovszky téren, most pedig mint deportált itt szorong harmadmagával egy nyomorúságos szobában Tiszapócsen, a Pólya utcában az öreg Eck Lukácsnál.

– Már mindenemből kiforgattak az elvetemedettek. Ó, jaj, plébános úr! Töredelmesen be kell vallanom magának valamit.

– Könnyíthet lelkén. Ámbár holnap mise közben...

– Nem. Én magának már most megvallom vétkeket. Szánni-bánni fogom és ígérni fogom, hogy soha többé nem teszem. Pedig ismét vétkezni fogok. Százszor, ezerszer fogom szidni, gyalázni szegény elhunyt férjemet. Mármint a legutolsót. Alfonzot.

Kopács főtisztelendő úr nem egészen biztos benne, hogy jól hallotta-e. Előrenyújtja nyakát, mint a gyóntatószékben.

– A legutolsót? – kérdezi megdöbbenve.

– Alfonzról beszélek, igen. Én szegény, jó, áldott uramat szidom mindig, plébános úr. A megboldogult Windelband Alfonzot.

– De miért?

– Azért, mert megreformálta a magyar büntetőjogot.

– No és?

– Ezt nagyon rosszul tette. Az Úr Jézus bocsássa meg nekem megint, de azt kell mondanom, hogy a pokolban a helye az idők végtelenségéig.

– Nohát, nohát – ámul a plébános.

– Az én drága, megboldogult, jó férjemnek, Windelband Alfonznak a pokol fenekén kell szörnyű kínok közt hörögnie. Tudja, miért? Hát azért, mert a magyar büntetőjog reformja helyett, amely csupa enyhítést hozott, plébános úr, inkább visszaállította volna a régi idők szigorúbb büntetéseit. Ló farkához kötni az Isten ellen lázadókat! Kerékbe törni és elevenen máglyán elégetni azokat, akik minket bántanak. Akasztás előtt a szívét, a máját kell kitépni annak a gazembernek, átkozott emberképű sakálnak, aki a deportálást kitalálta. Ez lett volna a kötelessége Alfonznak. Hiszen neki joga volt mindenféle perorvoslatra. Módjában lett volna visszaállítani a hathatós kivégzési módokat. De nem tette, plébános úr. Pedig ha megtette volna, akkor ma nem tartanánk itt. Lenne nyugdíjam és lakásom is volna a Scitovszky téren. Nem szenvednék az éhségtől és a szomjúságtól éjjel-nappal. És meglennének az ő csontjai is.

Kopács plébános egyre komorabban ül a helyén. Lesújtva érzi, hogy Windelbandné hatalmas és erőszakos személyével a mai naptól fogva neki számolnia kell, ez a felcicomázott vénség üldözni fogja őt panaszaival és kéréseivel. Most szakad rá egész súlyával a gond a deportáltak miatt. Arra gondol, hogy Windelbandné csak az első fecske, de jókora. Ugyanígy fognak jönni hozzá a többiek, mindenki el fogja sírni a maga baját, de ami a rosszabb: tőle fognak majd anyagi támogatást kérni. Ha nem is elloptott csontok, de egyéb elloptott tárgyak miatt fognak itt jajveszékelní – ez semmiképpen sem tetszik a főtisztelendő plébános úrnak.

„Tóni, Tóni, most légy okos” – mondja magában és egyre határozottabban alakul ki benne a vélemény, hogy ott, ahol Bacsóné uralkodik és Víg Juhásznak hívják a lesújtó kezét, neki nem szabad könnyelműen kockára tenni a plébánia és az egyházközség érdekeit pár tucat kitelepített miatt. – „Tóni, légy észnél. Már börtönben ül a kalocsai érsek úr is.”

Mindezt alaposan megfontolja magában, mialatt Windelbandné, becsukott olasz napernyőjét lóbálva, töredelmesen azt is bevallja, hogy mióta Tiszapócsra érkezett, így szokott ő fohászkodni: „Hegyes szarvú kis ördögök, pörköljétek csak Alfonzot. Megérdemli a szegény nyomorult a büntetőjog reformjáért. De azért nagyon mégse fájjon neki.”

– Pedig sajnálom őt, plébános úr. Tudom, hogy Windelbandnénak az volna a kötelessége, hogy éjjel-nappal szüntelen imádkozással Alfonz pokolbeli szenvedéseinek enyhítését esdekelve az Egek Urától. Ezt kellene tennem. De sajnos, én is azt mondom, amit a plébános úr. Gyarló az ember.

– Mégis meg kellene próbálnia, kedves asszonyom. Hátha tisztelt férje nincs a pokolban.

Windelbandné a törékeny nádszéken előbbre hajol és babos zsebkendőjével megtörli orra és ajka közt a keskeny utat.

– Soha!... Gyűlölöm Alfonzot a reformja miatt.

Alig mondja ki a rettenetes szavakat, a könnyek megint ömlenek szeméből, amely olyan, mint törött szárnyú ragadozó madaré.

– Ó, pedig én igyekszem jó lenni, plébános úr. Az alázat erényét gyakorlom Eck Lukács piszkos kis viskójában. Alfonz reformja miatt kell azt a két mocskos lakó-

társat elviselnem. Hetvényiné utolsó perszóna, az útszéli prostituálnál is alávalóbb. Nem értem, hogy vehetett feleségül egy ilyen piszkos némbert egy postatanácsos. Fogadni mernék plébános úr, hogy az a nő valaha a bordélyházban volt.

A sovány vénlány, Matildka, épp csak bejön és letesz egy bögre árpakávét és egy karéj kenyeret Windelbandné elé: silány uzsonnát. Épp csak köszön, és máris kimegy. Sietve eltűnik saját fösvenysége mögött.

Kopács Antal beletemetkezik komor gondolataiba. A plébánia és a kitelepítettek veszélyes viszonyát a két pofonon keresztül szemléli, melyeket egy deportált leány kapott Bacsónétól.

„Én nem adhatok menedéket olyanoknak, akiket Bacsóné megpofoz – mondja magában. – Panaszírodát én itt nem nyithatok.”

– Mit óhajt, kedves asszonyom? – kérdezi elmélázva, és gondolataiból feltekint Windelbandnéra, aki elemi éhségében a karéj kenyeret beleaprítja a kávéba és az egészét mohón szürcsöli. Egy perc és a bögre üres.

A néhai koronaügyész özvegye cigarettát kér. Rágyújt, fújja a füstöt, hápog, zihál.

– Most jut eszembe valami, plébános úr. Itt valami fatális botlás történt.

– Hol? Itt a plébánián?

– Dehogyan. Az a bordélyházból kirúgott némbert rontja meg perceimet. Nem való ő közénk. Nem úri nő. Bizonyosan tévedésből deportálták.

Kopács plébános megretten a földi kevélység ekkora fokától. Vállat von. Nem szól semmit.

„Kötelességem, hogy menedéket adjak olyanoknak, akiket Bacsóné megpofoz” – szólal meg benne egy új hang, amely ismerős. De egy másik hang, a saját hangja, hevesen tiltakozik belül.

Windelbandné tovább beszél.

– De az még hagyján, az a Hetvényiné. Öregkoromra azt is meg kellett még érnem, hogy egy vadidegen férfival zártak egy szobába. Ez flagrális törvényszegés, plébános úr. Eszembe jut, hogy az én szegény jó uramnak valaha milyen nagy hatalma volt. Minden törvénysértést megtorolhatott.

– Bizony, az nagyon régen volt, kedves asszonyom – szólal meg egészen elkedvetlenedve Kopács Antal plébános.

– Hát mondja, plébános úr. Az isten szerelmére kérem, ma már nincsen perorvoslatnak helye? El kell nekem szenvednem még azt a gyalázatos, pökhendi frátert is, a lakótársamat? Hát nincsen már ember, aki a törvénysértés ellen felléphetne? Hallgasson meg, értsen meg engemet, plébános úr. Tőlem mindenemet, az özvegyi nyugdíjamat is elvették. Ide hoztak. Martalékaul dobtak oda az éhhalálnak. Mindennek a tetejébe még arra is kényszerítenek, hogy egy eszeveszett, lázas férfi beteggel lakjam egy szobában. Erre már csak azt mondom, plébános úr, hogy Uram, Jézus Krisztus, inkább végy magadhoz, de ekkora csúfságot ne engedj, ilyen csapást ne mérj rám.

– Zúgolódnunk nem szabad, tisztelt kedves asszonyom. Nyugodjunk bele az Úr akaratába. Gondoljunk Krisztus Urunk szenvedéseire.

– Néha már azt gondolom magamban, plébános úr, hogy Alfonz bűne, a reform miatt sújt engem ennyire a büntető Isten keze. Elmondhatatlan, mit kell szen-

vednem a házsártos, szemérmetlen lakótárs miatt. Éjjel-nappal úgy szitkozódik, káromkodik, mint a kocsis. Trágár szavakat vagdos a fejemhez. Az én fejemhez. Windelband Alfonz özvegyének fejéhez. Lázálmában összekeveri a németet az olaszszal. Minduntalan ezt kiabálja: „*Nur ruhig sein, signore.*” Hallott már ilyet?

– Kötelességünk a beteg ápolása, kedves asszonyom. Gondoljon az irgalmas szamaritánusra, vegyen erőt magán és...

– Ápoljam, én ápoljam azt a pimasz alakot? Hiszen nem is merek az ágyához lépni. Van egy nagy fülű, fekete hamis kutyája. Morog, vicsorít, harap.

– Tűrnünk kell a megaláztatásokat is, kedves asszonyom.

– A kutyaharapást is?

– Néha azt is. E földön nincs nekünk örök lakásunk.

– Erősebb vigaszt kérek, plébános úr. Két levelet hoztam magának.

– Nekem?

– Mindjárt meglátja, milyen magas személyek ajánlanak engem a maga pártfogásába. De addig is arra feleljen: köteles vagyok-e én engedelmeskedni a gyalázatos, goromba betegnek, aki azt parancsolja nekem, hogy álljak fel az asztal tetejére?

– Szokatlan kívánság. Elismerem. De miért kívánja a kegyed beteg lakótársa, hogy felmászni méltóztassék az asztal tetejére?

– Mert az a rögeszméje, hogy addig nem gyógyul meg, amíg nem ketyeg a falon az ő öreg órája. Rám förmedt, hogy akasszam fel a falra azt az ütött-kopott ócska képet, amelyiknek a rájában az óra van. Fertelmes szitkok közben ezért akart kényszeríteni, hogy zuhanjak le az asztalról és törjem össze magam.

– Nohát, nohát – fészkelődik egyre kínosabban a plébános és már nyúlna a két ajánlólevélért, de Windelbandné még nem adja, tovább panaszkodik túrheteretlen lakótársáról.

– Maga, plébános úr, még álmában sem látott ennél önzőbb alakot. Szörnyű, milyen közönségesek némely férfiak. Krárog, köhög. Köpköd. Összes bacilusait beletüsszenti a levegőbe. Megfertőzi azt a ronda szobácskát, piszkos lyukat. Azt is követeli, hogy az éjjeliedényt én hordjam ki utána. Én. Windelband Alfonz özvegye. Neki nem is elég Hetvényiné.

Azt mélyen elhallgatja Windelbandné, hogy neki nem is egy, hanem valami okból két edénye van, az egyik kék bádogból, a másik üvegből, s mind a két üveg tartalmát, a beteg feje fölött áthajolva szokta kiönteni az udvari ablakocskán át. A fekete kutya pedig ezt tűri.

– Siralmas sorsomban segítségért, támaszért esengek magához, plébános úr. Az éhhalál vár rám ketrecemben, ahová összezártak egy utcai prostituálttal és egy ocsmány szájú, goromba haldoklóval. Maga nem is tudja, mit kell nekem napok óta elszenvednem a két pocskék alaktól. Főként a kormányfőtanácsos úr gaz istenkáromlásai gyötörnek. A nyugösködései, a gorombáskodásai. Meg a malackodásai. Szegény megtévedt, jó Alfonz ellopott csontjaihoz fohászkodom olyankor, és kívánom a halált, plébános úr. De nem ám az éhhalált! Azt nem! Annál nincs borzalmasabb.

Végre átadja a két levelet Kopács plébánosnak.

– Mit tehetek én kegyedért, kedves kegyelmes asszonyom? – sóhajtozik a piros-pozsgás főtisztelendő úr és kibontja a két levelet.

Kínosan feszeng szorultságában: segítsen-e azokon, vagy ne segítsen, akiket Bacsóné megpofoz?

Először a volt jezsuita rendfőnök komor ajánlósorait olvassa el, melyek arra figyelmeztetik, hogy a katolikus közélet néhai díszének özvegyét felkarolni, pénzadománnyal és élelemmel támogatni: nemes kötelesség. Pedig ő azt hitte, hogy ez az ember börtönben ül. Belesápad a levél olvasásába, burkolt fenyegetést vél felfedezni a sorok közt. Ismeri a jezsuita szigort, elszántságot. Borzadva gondol rá, mi történhetne, ha Windelbandnénál megtalálták volna ezt a levelet. Könnyen Bacsóné asztalára kerülhetett volna, nyomozást rendelhetnének el és akkor kiderülne, hogy ő a feloszlatott jezsuita rendház főnökével bizalmas kapcsolatban van. Tüstént elhatározza, hogy a levelet el fogja égetni.

Elolvassa a másik levelet is. Ebben egy híres kongregációs hölgy azt követeli tőle, hogy legkedvesebb barátját, özvegy Windelband Alfonznét, fogadja be kosztra-kvartélyra.

– Nohát, nohát...

Csend van. A közeli káplánszobából behallatszik a harisnyakötőgép zörgése, berregése. A szőke kis szelíd káplán vacsora előtt harisnyát köt.

Kopács Antal éles, domború szemüvege mögül töprengve néz Windelbandnéra, s azt gondolja, hogy holnap jöhetnek hozzá hasonló levelekkel mások. Mindenkit elutasítani nem lehet. Fognak jönni a pestiek mindenféle bajaikkal, mindenki elől elzárkózni nem tud. Bacsónéra és Víg Juhászra gondol, meg arra, hogy a tanácsháza tetején a hangszóró ma délelőtt is ezt bömbölte még és a hang Víg Juhászé volt: – „Aki az úri csürhével barátkozik, elárulja a demokráciát.”

Kopács Antal kínosan sóhajt.

„Tóni, Tóni. Kis áldozattal nagy veszélyek elháríthatók” – gondolja és gyorsan határoz.

– Legyen szerencsém holnap délben ebédre. Fél egy órakor. Örültem nagyon a megtisztelő látogatásának, kedves... hm... kedves asszonyom – mondja visszavonhatatlanul.

Azt gondolja magában, hogy ha ezen az egyen segít, akkor a többiektől megszabadulhat. Elhatározta, hogy Windelbandné egy héten háromszor: kedden, csütörtökön és vasárnap ebédet fog kapni nála. Egyedül őt karolja föl, a többiektől távol tartja magát. Így aztán senki sem mondhatja, hogy nem segít azokon, akiket Bacsóné megpofoz. De Bacsóné sem vádolhatja meg, hogy panaszirodát nyit a deportáltak számára a plébánián. Aztán, egyszer majd, ezt is gondolja, még hatalmas védőpajzs is lehet ez a Windelbandné, a rossz nyelvek ellen.

Fölkel a székről és a ládán heverő rafia és egyéb szólókötező madzagok után nyúl, jelezve, hogy most már okvetlen mennie kell, vissza a kertbe.

„Nem tudhatod, Tóni, mi mindenre lehet még jó ez a kicsinyke áldozat. Hiszen nem ismerjük a jövőt” – ez is átsuhan gondolatain, melyek ebben a pillanatban tele vannak jezsuita atyák fekete reverendáival.

Rengő, hatalmas természetével nagy nehezen feltápaszkodik az ingatag nádszék-ről Windelbandné. Adriai napernyőjét a plébános orra előtt lóbálja, aki százszor meggondolta volna vakmerő elhatározását, ha sejtené, mit mondott néhány napja

a „bandzsa Bacsóné” a nagy büntetőjogász özvegyéről. „Ha nem vagyunk éberek, akkor összefog népünk ellenségével demokratikus vívmányaink elpusztítására.”

- Ennyi? Csak ennyi, plébános úr?
- Holnap ebédnél a folytatást majd megbeszéljük.
- Mért csak holnap? Úgy látom, plébános úr, hogy a maga szívét nem hatották meg sem Alfonz ellopott csontjai, sem az a törvénysértő állapot, amelyben én, gyengé asszony, egyedül csak magához fordulhatok perorvoslatért.
- Nagyon is belátom, de...
- És Jézus Társasága, az magának semmi? Meg a másik levél. Ejnye, plébános úr.
- Minden igyekezetemmel segítségére leszek, kedves asszonyom. Bizonyos kerektek közt. Sajnos, csak a legszerényebben.
- Szabad ismernem azokat a kereteket?
- Időnként kegyednek is terítünk ebédre, kedves kegyelmes asszonyom. Minta lesz ez, és szabály.

A néhai koronaügyész özvegye lassan leereszti színes napernyőjét Rimini tájképével. Bár azt remélte, hogy vacsorára itt maradhat, keserves fintorral belenyugszik, hogy egyelőre ennyivel kell megelégednie.

Kopács Antal plébános óvatosan, csak a verandaajtóig kíséri ki látogatóját, pedig jól tudja, hogy előbb-utóbb egész Tiszapócs tudni fogja, hogy felkarolt – egy kitelepítettet.

Windelband Alfonzné, fülében a hatalmas smaragd fülbevalóval és kalapján a kitömött vörösbeggyel, visszadöcög a poros főtéren át a Pólya utcába, hol együtt lakik, ugyanabban a szűk szobában, egy „útszéli prostituálttal” és egy „goromba haldoklóval”.

5.

A gyalázatos, goromba beteg, aki lázálmban összekeveri a németet az olasszal, a fal felé fordulva, mélyen alszik, és nem tud semmiről.

Látszólag egy-egy negyedóra felébred és felel, ha szólnak hozzá. Sőt: kérdezés nélkül is haragosan rákiált az ágya fölé hajló vénasszonyra, akinek – egy idő óta úgy veszi észre – minduntalan változik az arca. Súlyos álmában, melyet alig szakítanak meg kis ébrenlétek, Balázs Ákos, volt magyar királyi kormányfőtanácsos, nem tudja, hogy az arc, melytől iszonyodik, nem is egy vénasszonyé, hanem háromé. Hiszen hárman keringenek ágyánál: Windelbandné, Hetvényiné és Eck Lukács vaksi, öreg felesége. De ő csak azt látja, hogy maga a vénség, az elmúlás mered rá, valahányszor kinyitja szemét, mégpedig egy borzalmas öregasszony időnként váltakozó képében. Még leginkább az öreg Lukács feleségét, Ángyélát tűri, akinek vénségére csillogó szőke lett a haja, de a szomszédok tudják, hogy ősz, és sáfránylében mossza haját, ettől látszik szőkének.

A jótékony 39,8 fok néha vad és bizarr gyötrelmeket okoz a híres világfi Balázs Ábris dédunokájának. Már kora délután elhossa a sötét éjszakát, napközben pedig a tarka önkívületet. Több, magasabb is lenne a láza, de az asszonyok beadják neki

a komor és bánatos tekintetű Beleznay doktor porait és erről semmit sem tud a kedélyes, kövér Krisztics doktor, aki a beteg szívét orrcsiklandozó szerek befecskendezésével erősíti és maga is rendelt, írt fel kanalas orvosságot. Jótékony a láz azért is, mert a beteg azt sem tudja, hol van. Felejtí az első és a második csengetést, az utazást, Ohat-Pusztakócsot, a vihart, a csöveket; mindent felejt. Sejtí ugyan, hogy a szoba, ahol saját ágyában fekszik, nincs Budapesten, a Molnár utcában. De hogy éppen Tiszapócsra, a Pólya utcában, Eck Lukács házában emésztí őt a jótékony láz, erről mit sem tud. Fogalma sincs arról sem, hogy az öreg Lukács odakint az udvaron láncra verte Adolfot, a spánielt, mert mindig bejött a szobába, lefeküdt az ágy elé és egyszer Windelbandné alsószoknyájáról éles fogaival letépte a fodrot. Felejtette kutyáját is a beteg. Nem keresi, nem hiányzik neki. Eszébe sem jut, van-e, aki enni ad Adolfnak. Gondjaitól is megszabadítja a láz.

De olykor kegyetlenül gyötri. Mikor följe hajol a vaksi Ángyela, hogy a lázcsilapító port meleg teával beadja neki, akkor ki kell nyitnia a szemét és borzad attól, amit lát. Élet és halál közt lebegve, gondolatban ahhoz a nőhöz menekül, akit egyszer elvesztett a lila, barna és piros francia hegyóriások alatt régen, valahol a tenger-nél, egy villában, amelynek tetején három porcelánmacska kuporog. Ilyenkor áhítja a halált. Angyali mosolyra vágyik és helyette Ángyela irtózatosa vén arcát, foghíjas száját pillantja meg. A látvány annál inkább gyötri és rázza, mert azt hiszi, hogy a rút boszorkánynak aranyzőke haja van. Aztán a zőke haj hirtelen eltűnik és mikor megint kinyitja szemét, egy csűf, kopasz vénasszony tekint rá karvalyszemmel. Nem tudja, hogy reggel van és Windelbandné önti ki a feje fölött az udvarra a két edény tartalmát. Az egyik kék bádoga, a másik opálszín üveg. A boszorka arca aztán megint változik. Most szűrke, keskeny, szenvedő. Hetvényiné, a postatanácsosa özvegye törűli le a port az ablakpárkányról. De lázasan esküdni merne magában, hogy az orvos arca is megváltozott.

A Hevesben döcögő vasúti batárt is felejtí a volt abaúji földbirtokosa. Legszívesebben a fal felé fordul és alszik. Önkívületben ordít, ha felébresztik. Hetvényiné fél a szemétől. A beteg Balázs Ákos gyűlöli a háromarcú vén banyát, aki időnként elvesztí angyali aranyzőke haját és kopaszul, gonosan pislog rá. De nem tud örűlni, mikor a zőke haj ismét kinő. Borzadva fűrja bele fejét a párnába. Csak aludni akar, folyton aludni, örökre elaludni.

Alaposan megfázott, mikor állta a villámló fergeteget és nem bújt be a csőbe. De a láz fátyola, mint ha szerető anyai kéz terítene rá, most beborít mindent, ami volt. A jótékony feledés messzire elviszi tőle egész elrontott, üres és haszontalan életét.

Semmire sincs gondja azóta, hogy megérkezett Tiszapócsra és Eck Lukács házában azonnal ágynak dőlt. Lázálmában azt gondolja, hogy mégis igaza volt az egykori iskolatársnak, aki a robogó gyorsvonatban valahol Siófok táján egyszer azt mondta neki: – „Ákos, te életművész vagy.” Pedig Balázs Ákos, az abaújkéri kastély egykori ura, nem is tudja, hogy Tiszapócs egyik legderekebb, becsületes emberének házába került. Ládáit és bútorait az öreg Lukács egyetlen gebéjével beszállította a tiszapócsi állomásra és az istállóba rakta be, mert a szobában minden tenyérnyi helyet elfoglalnak Windelbandné és Hetvényiné bútorai és ahogy Ángyela mondja: cele-culái.

Amit mond, azt mindjárt elfelejti. Sejtelve sincs róla, hogy Windelbandnétól nemcsak Bártfay Kata nagymama óráját és a képet követelte, a menyasszony öltöztetését, hanem azt is, hogy tüstént süllyedjen el és szálljon le a pokolba. Arról sem tud semmit, hogy Hetvényinét megszidta, mert a porrongyot az orra előtt rázta ki és a legsértőbb hangon „kegyelmes budizsandárnak” nevezte. Elmerül a feledésben az is, hogy emiatt Windelbandné sértődött meg.

Mélyen alszik. Nyakig betakarózva, csak alig szürkülő feje búbja látszik az ágyban. A cselszövésről sem tud, melyet a három vénasszony szó ellene.

A kövér, derűs Krisztics doktor épp az imént ment el. Megint injekciót adott a betegnek szívgyöngeség ellen és Windelbandné és Hetvényiné megint panaszkodtak, hogy a tűrhetetlen modorú beteggel nem tudnak együtt lakni. Kérték, hogy szállíttassa el kórházba innen. De Krisztics nevetett.

– Álmodnak, hölgyeim. Erre itt nálunk nincsen mód.

Durrogó motorkerékpárján elnyargalt. Jól ismeri ő Bacsónét és Víg Juhászt. Tudja, hogy még egyszer ilyet ő nem kérhet. Világoskék, mosolygó szemével elég tisztán látja maga körül a tiszapócsi életet.

Kollégájával, Beleznay doktorral, bizalmasan meg szoktak ők tárgyalni mindent, ami kettőjüket érdekli. A savanyú képű, gyomorbajos kerületi orvos mindenben az ő ellenlábasa, csak épp abban nem, hogy Bacsóné uralma alatt közös az érdekük és meg kell élniük. Beleznay, sovány és magas, ezzel szemben Krisztics kövér, alacsony, gömbölyű. Beleznay doktornak mélyen ülő, sötét szeme van, melynek olyan szomorú a nézése, mintha valami miatt titkos bú gyötörné. Krisztics doktor derűs, mosolygó kék szeme viszont olyan, mint a játszó gyerekeké. Beleznay minden megnyilatkozása félénk, óvatos; minden rendelkezést kínos gonddal betart, lehetőleg kivonja magát mindenféle hivatalos dologból, elkerüli a helyi közigazgatás vezetőit és legszívesebben akár egy évig nem beszélne sem Bacsónéval, sem Víg Juhással vagy Répa Ferencsel, de Dolgos Gábor főhadnaggyal sem, akivel pedig szoros hivatali összeköttetést kell fenntartania, mert Beleznay doktor mellékesen rendőrorvos is Tiszapócon, és ebben a minőségében ő a járási kapitánysághoz tartozik. A kövér és vidám Krisztics doktor sokkal közvetlenebb és merészebb. A maga atyafiságos modorában szokott még Bacsónéval is beszélgetni, Répa Ferkóval pedig meghitt barátságban van, s négy szem között őszintén kitárja előtte szívét. Beleznaynak van múltbeli takargatnivalója, mert állítólag 1944-ben, mikor még Hajdúnánáson volt, gorombán elutasította, sőt fel is jelentette a hozzá forduló üldözötteket. Krisztics doktor múltja patyolattiszta. Mióta megkapta az orvosi diplomát, itt gyógyítja a betegeket, válogatás nélkül, Tiszapócon, ahol az apja is orvos volt. Ezek az ellentétek nagyjában megmagyarázzák, hogy Beleznay doktor miért kérte meg jó előre Krisztics doktort, hogy vállalja a deportáltak gyógyítását, mert ő fél, hogy kellemetlensége származhatna belőle. Ideges gyomorbántalmai hirtelen már attól a csekélységtől is kiújultak, hogy az öreg Eck Lukács őt hívta el, mikor pesti lakói megérkeztek, s az első injekciót ő adta be a lázas és eszméletlen volt magyar királyi kormányfőtanácsosnak. Balázs Ákos lázálmban nem tévedett, mikor úgy látta, hogy az orvos arca is megváltozott, nem csak a banyáké: először a rettegő és sötét tekintetű Beleznay doktor hajolt az ágya fölé, és őt követte a kedélyeskedő Krisztics doktor pipacsszínű pufók képe.

Távozása előtt ezt is mondta még Krisztics Windelbandnének és Hetvényinének:
 – Ne higgyék azt, hölgyeim, hogy én nem teszek meg mindent a betegért. De elszállíttatni őtet én innét nem tudhatom, nem bizony. Ápolgassák szelíden. Kezüket csókolom.

Alig teszi ki a lábát a kövér Krisztics doktor, Windelbandné összecsapja kövér tenyerét.

– A doktor impotens. Mi majd cselekszünk. Segítségül hívom, ha kell, a plébános urat.

Windelbandnének az a kitűnő ötlete támad, hogy a goromba lakótársat, aki köpködéseivel és tüsszentéseivel őket is meg fogja fertőzni, ki kell vitetni az istállóba a bútorai közé.

Mióta Tiszapócsra érkeztek, a két asszony szüntelenül tépi, marcangolja egymást. Ez az első alkalom, hogy valamiben végre egyetértenek. Hetvényiné, a postatanácsos özvegye, egyelőre nem szól ugyan, mert fél, hogy a beteg meghallhatja, de bólingatásaival élénken helyesel. Aztán a két kitelepített hölgy összedugja fejét és úgy, hogy a beteg meg ne hallja, suttogó hangon beszélnek meg, hogyan fogják a kitelepített Balázs Ákos, volt abaújkéri földbirtokost, az istállóba kitelepíteni.

Hetvényiné egyébként, akit a Krisztina körútról háromszobás lakásából telepítettek ki, de az albérlőknek békét hagytak, ő maga a pedáns rend és a tisztaság. Szüntelenül piszkokra, porszemre vadászik. Ez hallatlan módon idegesíti és felháborítja Windelbandnét. Őt viszont az ingerli, hogy Windelbandné minduntalan a padlóra szórja a cigarettahamut. Maga nem cigarettázik és halálra idegesíti, hogy a néhai koronaügész özvegye néha még szivart is szív. Arra egyikük sem gondol, hogy a cigarettafüst köhögésre ingerli a tüdőgyulladással birkózó beteget és árthat is neki. Amiatt is minduntalan összekapnak, hogy Windelbandné a küszöbre terített gyékény lábtörlőt semmibe sem veszi, pedig Hetvényiné azért hozta magával, mert ismeri a falusi életet; tudja, hogy az udvar piszkos és mindenféle undok szemetet behord az ember a lakásba, ha nincs lábtörlő.

A tisztaság hóbertjében szenvedés balsorsának beteljesülését abban látja, hogy Windelbandné sarat hoz be a szobába.

Ilyenkor összekapnak. Windelbandné nem tűri, hogy az „utcai prostituált” figyelméztesse őt, a nagy büntetőjogász özvegyét, a tisztaságra. Egyébként azért is megveti Hetvényinét, mert Hetvényi még csak a postafőtanácsosi méltóságig sem jutott el életében és nem illette meg őt a méltóságos cím. Fekete keselyűszeme a sűrű, apró, fekete ráncok közt ilyenkor fenyegetően villan, de aránylag türtőztetni szokta magát a „mocskos perszónával” szemben, aki végeredményben hasznos munkát végez, és mint a tisztaság démonainak megszállottja reggeltől estig folyton seper és törülget. Azt gondolja közben, hogy még mindig albérlői körében van.

– Maga, asszonyság, engem ne utasítson rendre – ezt szokta neki mondani Windelbandné.

Szó sem lehet róla, hogy a királyi koronaügész özvegye tegezze a szerény és szürke postatanácsos özvegyét. „Asszonyságot” mond neki, ahogy mosónékat és klozetesnéket szokás szólítani. Hetvényiné ilyenkor sértődötten és szenvedőn lehajtja fejét. Hamuszürke ványadt arcán mély nyomokat hagyott évek óta a sok éjszakai

szövés-kötés. Nyugdíját már régebben elvették, s ő itt, Tiszapócson is, a kézimunkázásból akar majd valahogyan megélni. Fél ő Windelbandnétől, de talán még jobban a szeszélyes, beteg lakótárstól, akinek szürke szeme, szokta mondani, rettenetes, mikor felébred. Ezért többnyire halkán, suttogva beszél, s örül, ha valahol, a padló repedései közt, némi kis fekete piszkot fedezhet fel.

Most, hogy titkon megállapodtak a beteg kormányfőtanácsos kitelepítésében, fegyverszünet van köztük. Tervükbe beavatják Eck Lukács vaksi feleségét, Ángyélát. Kint az udvaron, a gémeskútnál biztatgatják a háziasszonyt, noszogatják. De az nem áll kötélnek. Váratlan hevességgel ellenszegül.

– A lélek engemet arra nem hajt rá. De biz az én Lukácsomat se. Nem érdemli meg a beteg jó ember. Kedvetőtt ember az osztán.

Windelbandné és Hetvényiné tovább érvel, követelődzik.

– Maga is elkapja tőle a rossz nyavalyát, jó asszony – mondja a koronaügyész özvegye.

– Akkor se mozgatom én el őtet, a szegény párát. Még mit ne? Az istállóba? Hát van kegyeteknek szívük? Meg osztán gondoljanak arra, hogy úgylis itt hagyja a csizmát.

Windelbandné nem érti a Tiszapócs nyelvét.

– Beszéljen magyarul.

– Az éjjel megálmodtam, hogy szombatra meghal – mondja Ángyéla. – Biztosan beválik az álom, mert a gólya kelepelt reggel a tetőn és szél lesz.

A gémeskútnál tovább tanakodik a három asszony. Vitáznak, alkudoznak. Hetvényiné már belátja, hogy Ángyélának igaza van, és átáll a pártjára. Windelbandné egyedül marad elhatározásával, hogy a „trágár beteget, aki mindenkit megfertőz”, sürgősen el kell távolítani a szobácskából.

– Akár kelepel a gólya, akár nem kelepel, szombatig nem várhatunk. Én, Windelband Alfonz koronaügyész özvegye kijelentem, hogy tétlenül most már egy percig sem maradok. Helyzetem tűrhetetlen.

– Mit tehetnénk, lelkem? – kérdezi a sovány, görnyedt, szemüveges Ángyéla, sáfránylében mosott ősz hajáról a kendőt leoldva.

– Szólítson csak kegyelmes asszonynak.

– Kegyelmesnek?

– Annak.

– Őtet is, a lelkemet?

Ángyéla Hetvényinére mutat.

– Micsoda elmaradott népség lakik itt! Egy postatanácsos neje még csak nem is nagyságos. Maga nem tudja ezt, jóasszony?

Hetvényiné hamuszürke arca megvonaglik.

– Már elmúltak azok az idők – morogja sértődötten fogai közt.

Windelbandné dühödten rácsap.

– Ha magának elmúltak, asszonyság, akkor tűnjön el innen azonnal. Álljon be tolvajnak, fosztogatónak, hullarablónak. Menjen maga is, lopja csak a csontokat a Kerepesi temetőben!

Hetvényiné most már egészen Ángyéla mellé áll, s most már ő tiltakozik leghevesebben az ellen, hogy Windelbandné Eck Lukács egyetlen sovány lova mellé az

istállóba akarja kivetetni a beteget. Felejtve, hogy az imént még segített volna kicipelni az ágyat, következetlenül hajtogatja váltig, hogy ő ilyen lelketlenségbe sohase egyezne bele.

A beteg ezalatt oly mélyen alszik gyötrő és mégis jóindulatú lázalmában, hogy fel sem ébred a postatanácsos özvegyének sivalkodására, amely pedig behallatszik az udvarról a nyitott ablakon.

Windelbandné hirtelen haditervet változtat.

– Én elmegyek a hatósághoz, sürgős intézkedést kérek – mondja. – Vigyék el innen ezt a goromba kocsist, ezt a fertőző beteget.

Erre már a vaksi Ángyela is bólint. Ő sem bánja, ha megszabadul a betegtől, három lakója közül legalább az egyiktől.

– Tegye azt, lelkem.

– Kegyelmes vagyok.

Hetvényiné közbeszól.

– Jó, jó. Menjen a tanácshoz. De hagyja már a nyavalyába ezt a bűdös címkórságot. Az ember el se hinné, hogy manapság...

– Vissza a bordélyba! – ordít rekedt férfihangján Windelbandné, úgyhogy odabent a beteg szempillája megrezzen. – Ó, Alfonz! Alfonz! Miattad jutottam ide. Mi mindent kell eltűrnöm ettől a kimustrált lotyótól! Szentséges egek!

– Ne sértegetsen, maga címkórságos.

– Nyugalom, lelkem. Nyugalom.

A két kitelepített hölgy majdnem egymásnak ront az udvaron, a gémeskútnál. Őrjöngve szidják, sértegetik egymást. Ángyela, Eck Lukács vaksi felesége csillapítja őket, közéjük áll, békítget. De ők annál kérlelhetetlenebbül gyalázzák egymást. Minden sérelmet és megaláztatást, amely azóta érte őket, hogy a Scitovszky téren és a Krisztina körúton először, aztán másodszor csöngettek, most egymáson akarnak megtorolni. Hiába jár hetenként háromszor ebédre a plébánoshoz Windelbandné, mindig éhes, most is éhes. Az este fejt tejet nem kívánja, undorodik tőle, Ángyela pedig a reggeli fejést másnak adja el, a keveset, ami „a beszolgáltatásból megmarad”. Windelbandnét le lehetne csillapítani néhány túrós buktával. A sovány Hetvényinét senki sem ajánlotta Kopács plébánoshoz, ő napok óta még mindig ugyanazt a száraz cipót morzsolgatja, amelyet Budapestről hozott magával: beosztja, tejbe aprítgatja. Neki jó az esti fejés is. Ezenfelül napjában egyszer azt eszi még, amit Ángyela tűzhelyén megfőzhet magának, szerénykedve, mert Ángyélától már tudja, hogy a tüzelő drága és még nincs itt az ideje a „tutyellaszárnak”; kevéske pörkölt levest készít magának köménymag nélkül, mert köménymagot Tiszapócsan sem lehet kapni. „Már ígérték” – mondja Répa Ferenc nagyfarú felesége a népboltban.

Az éhes ember, szokták mondani, ingerlékenyebb. A két deportált öreg hölgy beviharzik a szobába, ahol tovább veszekednek.

A beteg, akinek baját Krisztics doktor sem tudja biztosan, felébred lázalmából. Talán nincs is tüdőgyulladás, más gyulladás, más betegség gyötri. Már ül az ágyban, borotvátlanul, ziláltan, öregén. Haja csapzott, angol bajusza olyan, mint egy régi tekintetes úré. Olyan iszonyatos a nézése, hogy Hetvényiné abbahagyja a szitkozódást és borzadva tekint rá.

Windelbandné sárga rózsákkal díszített selyempongyolájában, melyből elől kifityeg egyik óriás, fonnyadt keble, egy ideig még méltatlankodik.

Ángyéla a beteg ágyához tipeg, görnyedten.

– Jobban érzi magát, főnök úr?

De a kérdésre most sem kap választ.

Hetvényiné nem bírja a beteg szörnyűséges szemét és alatta a sötét karikát, fél a tekintetétől, melyben úgy érzi, még Windelbandné pökhendi gögijénél is vadabb és félelmetesebb indulatok lángolnak. Menekülni, futni szeretne előre. Zavarában felkap egy dunyhapelyhet a padlóról és pederni kezdi. Aztán porronggyal a kezében kiszalad a szobából. De az udvaron új veszély leskelődik rá: Adolf, a láncra vert spániel.

Ángyéla is kimegy a szobából és Windelband Alfonz özvegye kettesben marad a beteggel.

Ügyet sem vet rá, nem törődik vele, hogy ül az ágyban, ébren van. Semmiképpen sem fenyegeti őt a beteg. Ledobja magáról a szoba közepén a sárga tearózsákkal díszített selyempongyolát, aztán kibújik nőies, lenge rózsaszín hálóingéből. De még nem meztelen egészen. Leveti még a térdig érő, kék csíkos, régimódi férfi alsónadrágot is, amely még Alfonzé volt valaha és oly tartós vászonból készült, hogy túlélte a megboldogult kiváló büntetőjogász csontjait.

A hatalmas női hústömeg, háttal a betegágynak, reng és hullámoz. A lepattogzott bádoglevél fölé hajolva, Windelbandné félig-meddig guggoló állásban mosakszik, nagy keblét dobálja, pocskol, szuszog, nyög. Aztán csipkés fejkötőjét is leoldja, most látszik, hogy a feje teteje egészen kopasz. Ezért hord parókát, sőt nyári hőségben is nagy karimájú kalapot. Nem veszi le ebédnél sem a plébánián, mert a paróka is könnyen elválk a fejtől.

A lázas beteg a látványtól erőtlenül hátrahanyatlik párnájára. A női vénség és rúttság e csupaszsága gyötrelme az olyan ember számára, akinek elrontott életében a kártya, a játék csak elleplezte igazi szenvedélyét: a szép női test szeretetét. Borzadva hunyja be szemét és inkább vissza szeretne menekülni lázalmába, csak hogy ne lássa a céda vénséget.

– Jaj, jaj!

Akkor sem jajgatott ilyen kétségbeesetten, mikor lázalmában Teréz férjével, Valériánnal birkózott és az aggastyán a mentoni hegyek alatt leteperzte. Borzongva sandít időnként a csupaszon mosakodó kopasz vénasszonyra, de csak azért, hogy lesse: nem ragadta-e még el a kínai sárkány. Mert ő most azt hiszi, hogy Kínában van. „Szememben könny ragyog, mert Csanganban vagyok” – morogja lázalmának félébrenlétében, és valahogyan úgy képzei, hogy az Arany Teknőc Rend hírneves lovagjának tisztos agg neje épp urához készül a pagodába, azért mosakszik. Irtózáttal csukja be szemét és nem érti, miért ilyen rútak a nők Kínában, hiszen ő mindig azt hitte, hogy a Bagoly-tavon halkán zenél az ég. Most már szenderegve hallgatja Windelbandné pocsolását és azt gondolja, hogy a Bagoly-tó csobog. Jótékony lázában nem tud semmit arról, ami körülötte történik. Álmában himzett függönyös ágyban alszik és kék a gyertyaláng. Azt látja, hogy jáspistigris áll őt a régi kútnál, pedig Adolf ugatja őrzőgő dühvel Windelband Alfonz özvegyét,

aki cifrán felöltözködve most halad át az udvaron, smaragd fülbevalói ringanak, adriai napernyőjét nagy kalapja fölé emeli, amelyről kis vörösbege szemléli Tiszapócsot, és megy, megy végzetes útjára „Szent Vince leányainak” volt zárdájába egyenesen Bacsónéhoz; még nem tudja, hogy az elnökné asszony már az első nap megpofozott egy deportáltat.

De csakhamar visszatér, összetörten, csalódottan. Hiába faggatja Ángyéla, egyetlen szóval sem árulja el, mi történt azalatt, amíg Bacsóné szobájában volt, melynek kulcslyukát a csinos arcocskájú Szarka Amália őrzi. Aznap senki sem hallja többet a magába roskadt Windelbandné szavát. Nem szidja sem a beteget, sem Hetvényinét.

Egy reggel Hetvényiné nekitámad Windelbandnének.

– Kellett magának a tanácshoz menni? Csak azt érte el vele, hogy azóta úgy bánnak velünk, mint a kapcaronggyal.

Windelbandné átnéz hájas válla felett.

– Maga nem is érdemel mást, maga postás szajha.

Az a szombat, amelyen a híres nőcsábító Balázs Ábel unokájának a tiszapócsi kitelepítettség hajnalán meg kellett volna halnia, már elmúlt és egyéb napok is elmúltak. Ő most párnái közt lázasan duzzogva, nem tudja mit jelentenek Hetvényiné szavai. Ő mélyen aludt, súlyos lázálomban, egész éjszaka. Pedig éjfél tájban Adolf odakint a láncon vadul ugatni kezdett, az öreg Eck Lukácsék utcára néző ablakát erőlyesen megkopogtatták. Lukács kiment és kaput nyitott. A buzgó Hattyas tizedes rontott be a házba, egyenesen az ő szobájukba, két géppisztolyos rendőrrel. Nem betörőt keresett. Csupán azt akarta tudni, hogy mind a hárman otthon vannak-e. Éles villanylámpájával sorra az arcukba világított. Mikor megpillantotta az ágyból kiugró Windelbandnét, mind a hárman sietve távoztak.

Aznap híre jár, a vén Lukács és Ángyéla újságolja, hogy Kaphacon, Tuba Lőrincéknél, ahol a két Katinszky lány lakik az anyjukkal, maga Dolgos Gábor, a piperkőc rendőrtisztecske személyesen ellenőrizte, hogy a deportáltak otthonukban tartózkodnak-e.

De a volt kormányfőtanácsos nem hall semmit, nem tud semmiről sem. Minden másról álmodik, csak arról nem, hogy Bacsóné a világon van. Látszólag ébren alszik. Ha szólnak hozzá, nem felel. Ángyéla hiába kínálgatja egy kis suhantott levessel.

– Éhen fog veszni szegény pára – mondogatja a vaksi vénasszony.

A jó kedélyű Krisztics doktor mindennap lelkiismeretesen meglátogatja. De most már ő is a fejét csóválja.

– Az a baj, hogy nem akar meggyógyulni – ez a szakvéleménye.

Windelbandné ravaszul panaszkodik.

– Reggel óta fáj a torkom, doktor. Ez a goromba ember megfertőzött. Vizsgáljon meg.

Krisztics doktor ezüstkanalat dug az aranyfogak közt Windelbandné szájába. Gargarizálót ír fel neki.

– Bájos hölgyeim, volnának kedvesek mind a hárman kifáradni. Kedves betegünket alaposabban meg akarom vizsgálni.

– Magának olyan kedves? – kérdezi Windelbandné, de azért kimegy a szobából, paróka nélkül fejkötőben.

A volt magyar királyi kormányfőtanácsosnak nyitva a szeme. Mindenben engedelmeskedik a doktornak. Hagyja, hogy szívében hallgassa a gyanús zörejeket.

– Hol fáj? – kérdezi a betegtől, aki egészen elhagyta már magát, de most mintha öntudatánál lenne.

– Mindenütt fáj – nyögi a volt abaújkéri földbirtokos és ezek az első értelmes szavak, amelyeket ki tudott eddig mondani Tiszapócscon.

Krisztics doktor ki akarja használni az öntudat múltó perceit. A lehető legközönségesebb dolgot kérdezi, amit csak orvos kérdezhet és mégis mindig kérdez a betegtől.

– Hogy érzi magát?

Válasz helyett a kitelepített, beteg Balázs összeteszi két kezét és imára kulcsolja, mintha papnak gyónna, vagy az utolsó szentségre, a haldokló szent kenetére készülődne.

– Mentsen meg, doktor, az Isten szent nevére kérem, ettől a két fúriától.

Aztán visszaroskad párnájára.

– Itt fáj? – kérdezi Krisztics doktor és a beteg szívére teszi kezét, körülbelül arra a helyre, ahol a gyulladt szívizom kisugárzó fájdalmát szokták érezni a szívbjajosok.

De felelet helyett a Molnár utcából kitelepített beteg földbirtokos behunyja szemét és nyálat ereszt tátott szájának sarkából.

– Jaj, csak egyszer láthatnám még életemben azokat a francia hegyóriásokat – nyöszörög szájalomra méltó gyöngeséggel, és aztán nem hajlandó semmi többet mondani.

Krisztics doktor elkomolyodott képpel megy ki az udvarra, ahol valami miatt a két hölgy megint perlekedik. Most már Hetvényiné is „öreg vén szajhának” nevezi Windelbandnét és Ángyela, szokás szerint, csillapítja őket.

– Uralkodjanak magukon, hölgyeim, a beteg életben maradása érdekében – kéri őket ünnepélyesen.

Krisztics doktor aznap este véletlenül találkozik Répa Ferenc „tanácsitkárral”. A Tisza felől éppen betegtől jön és a Kálváriánál utoléri a titkárt, aki biciklijén igyekszik hazafelé Erzsókhoz és a kislányukhoz, Katicához, aki szőke és kék szemű, mint az anyja. Lassabban pufogatja motorját, egészen mellé hajt, feltűnés nélkül. Sötét az este. Átszól neki.

– Adjisten, Ferkó.

– Szabadság.

– Állj már meg ott, az emlékoszlop mögött.

– Mi baj, Estvány?

– Semmi, csak ami a tiéd is.

– Az nem sok.

– Az enyém mégis több. Valamicskével.

– No, akkor ki vele, doktor úr.

– Mért nem mondd, hogy doktor elvtárs.

– Azért, mert az orvosoknál nehezen honosodik az új rend.

– A népnél, Ferkó. A népnél. Ott kellene olajozni, hogy jobban csússzon. Hogy van az ibolyaszemű édes csöppség?

- Az anyjával együtt, köszönöm, jól, Estvány. De fogadok veled egy deci kisüsti szilvóriumba, hogy valami mást akarsz te kérdezni tőlem.
- Nem fogadok. De leihatjuk.
- Van még abból a jó szilvából? A magvasból?
- Csak abból van már. De nem sok. Mindössze három liter. Mindjárt megkóstolhatjuk, Ferkó komám.
- Majd csak holnap. Ilyen idő tájt.
- Mint most?
- Mint mostan.
- Akkor ide fülelj, komám. Ennél az Eck Lukácsnál lakik egy súlyos beteg pesti. Betegen érkezett. Két hete lázas.
- Már hallottam róla. Ne is reméld, öregem, hogy kórházba engedjük. A pestiekkel a legszigorúbban kell bánnunk. Emmike ezt nem az újjából szopta.
- És ha meghal?
- Okosabb fiúnak tartottalak eddig, Estvány. Azt hittem, nem kérdezel tőlem ekkora marha naivságot.
- Hát haljon meg?
- Répa Ferenc egyik lába a földön, a másik a kerékpár pedálján, a sötétben.
- Mindenki meghal egyszer – felel félvállról. – Azonfelül javul a statisztika.
- A statisztika – ismétli, motorjára téhenkedve, Krisztics doktor a szót, amelybe minden belefér.
- Az.
- De van emberi belátás is, Ferkó komám.
- Az is van. Tudom. Mondd meg, mit kívánsz, mit lehetne tenni. Csak a kórházat ne kérd. Az olyan fiatal, mint az újhoid. Mikor még a kiflije sem látszik. Mikor még semmi sem látszik a sötét égboltozaton.
- Sötét égboltozatot mondtál, komám?
- Azt.
- Akkor nyertem és holnap leisszuk nálam. Mindig tudtam, hogy te mégse vagy olyan, mint a többi. Rendes fiú vagy te.
- Nincs két egyforma ember – mondja, ravaszul mosolyogva a sötétben, Répa titkár.
- Egyszóval intézd el holnap, hogy a két vénasszonyt költöztessék el valahová a Pólya utcából. Én meg kiragasztom a piros járványcédulát. A kapura ragasztom ki.
- Hogy is hívják a hercegnőket?
- Windelbandné az egyik és...
- Tudom már. Hetvényiné a másik. A beteg egy volt kormányfőtanácsos. Azt is tudom, hogy fertőző. Meg azt is, hogy Windelbandné mit ajánlott Emmikének.
- Bacsónénak? No, mondd csak, Ferkó. Mit ajánlott?
- Azt mondta neki, hogy csak egy éjszakára. Csupán csak egy éjszakát ajánlott Emmikének, hogy töltsen a pestises Balázs ágyában.
- Haha! Nagyon jó. És mit felelt az elnökasszony?
- Kirúgta.
- Meg is pofozta?

- Mindennap nem pofoz.
- Megteszed, amire kérlek?
- Nem tőlem függ, öregem. A pestiek ügyében minden döntést magának tartott fenn Bacsóné. Megőrül az izgalomtól, ha pestit lát.
- No, ne monddjad.
- Már csak olyan napokon érzi jól magát, ha egy pestit megszidhat. Vágyik a társaságuk után – nevetgél Répa titkár. – Lesz még itt cirkusz elég. De nem egészen értem, miért akarod te a két banyát elköltöztetni. Attól életben marad a páciens?
- Ha nem tudom őt kórházba küldeni, akkor ez az egyetlen mód, hogy el ne patkoljon. Ahogy itten mondják, az én hazámban, én attól tartok, Ferkó, hogy elmén ő deszkát árulni. Mentsünk meg egy emberi életet, ha lehetséges.
- Kicsit gondolkozik Répa Ferenc.
- Tulajdonképpen mi baja?
- Súlyos hűlésből keletkezett szövődményes influenza. De a baj az, hogy a szívére ment. A piros járványcédulát már régen ki kellett volna ragasztani. Alighanem tifuszyanús is – ezt ebben a pillanatban találja ki Krisztics doktor.
- Répa Ferkónak jó füle van.
- Most aztán annyit firkálsz, hogy végképp nem értem. A két pesti banya egészségét véded, vagy a beteget akarod meggyógyítani.
- Mind a kettő orvosi és emberi kötelességem.
- Nem volna jobb, ha az asszonyok továbbra is ott maradnának, és felváltva éjjel-nappal ápolnák a beteget?
- Rettenetes két nőszemély. Megölnék az ápolásukkal. De lehet, hogy csak a bajban lettek fúriák.
- Bajban? Milyen bajban, Estvány?
- Menj, mert gyomorszájon taszítlak. Engem ne nézz hülyének.
- Egyszóval helyet kell csinálni valahol a két vénasszonynak – mondja Répa.
- Úgy van. Minden gyógyulás alapja a lélek. Amit ti tagadtok – suttogja Krisztics.
- A lelket? Azt mi sohasem tagadtuk.
- Annál pazarabb – örül a doktor. – Akkor tüstént intézkedj.
- Pedig orvos létére nem hisz a lélekben, melyről Kopács plébános szokott prédikálni. Az ideggócok valamilyen alaphangulatára szokott ő gondolni, mikor lélekről beszél.
- Nem könnyű dolgot kérsz, Estvány.
- Holnap ilyenkor leisszuk, komám. Szervusz.
- Szabadság.
- Krisztics doktor erőteljes rúgással begyűjtja a motort és már robog is hazafelé, a régi apai házba. Répa Ferenc fellép kerékpárjára és eltűnik egy sötét utcában.
- Másnap azt mondja Bacsónénak az egykori zárdában:
- Nem áll jól a te szádban a cigaretta, elvtársnő. Pipáznod kellene.
- Menj a csudába, Répa elvtárs.
- De bizony. Róza Luxemburg is pipázott. Ezt biztosan tudom.

Répa Ferenc kémleli az elnökné asszony savanyú arcát, melyen éppen csak ki-nyílik egy pillanatra a mosoly rózsája és rögtön elhervad, mert nem tudja hirtelen, hogy hová tegye Rózát, pedig tanulta ő, hogy mi mindent művelt a „Rote Fahne” hős női főszerkesztője.

Így senki sem mer beszélni Bacsónéval, csak Répa Ferenc. Most kihasználja a zavarát.

– Hanem elvtársnő – szól megváltozott, komor hivatali hangon –, azt a Kecse kulákot ráncba kellene szedni egyszer.

Bacsóné örül, hogy másról beszélhet.

– Kecse Bálintot, a kaszibai tanyákon?

– Azt hát. Mert ha van nála címeresebb gazember a járásban, akkor nekem nem Répa a nevem. Ez a mindenre elszánt kulák nemcsak évről évre szabotálja a vetési terveket és a beadást, hanem nyílt ellensége a békének, a népi demokráciának.

– Már hallottam róla, hogy az igakölcsönél is visszaéléseket követett el – mondja Bacsóné.

– Igakölcsön? Száz más gaztett is nyomja a lelkét – folytatja Répa olyan komolyan, mintha Kecse kulák gaztetteiért, legalábbis bizonyos mértékig, maga Bacsóné is felelős lenne, mert tétlenül tűri. – Tudod te jól, elvtársnő, hogy a kulákok korlátok közé szorítása minálunk még nem történt meg a helyes mértékben. Elismered, ugye?

– A cséplés után majd elővesszük a dolgot. Rájuk mérjük a csapásokat – mondja Bacsóné, s keskeny ajkát cérvékonyra összeharapja aztán.

– De már most szemmel kell tartani az ilyen veszedelmes egyedeket, mint ez a Kecse kulák Kaszibán.

– Igazad van, Répa elvtárs.

– No, lám. Ez a Kecse kulák ott szegi meg a demokrácia törvényeit, ahol csak teheti. Nem termel. Nem szolgáltat be. Feketézik. Spekulál. Basáskodik. Uzsoráskodik. Úgy él nálunk, mint hal a vízben Egerben. Még csak pesti kitelepítettet sem adtunk neki.

– Kimaradt volna?

– Ő megússza, mint az egri harcsa – folytatja Répa Ferenc, egyre elvhűbb hangon. – Kecse kuláknak ott a nagy tanyája Kaszibán. Csal. Szabotál. Vaj van a fején. Még csak meg sem lapítottuk kicsit egynéhány pestivel. Idehallgass, elvtársnő. Egyedileg kell nekünk a kulákkérdést megoldanunk. Erre pedig itt a legjobb alkalom. Az a vén tojós hattyú, Windelbandné, akit innen te kipenderítettél, az nekem gyanús. Már összeszűrte a levelet a plébánossal. Tudom. Minden másodnap ott ebédel nála. Jobb volna minél messzebbre kihelyezni innen.

– Biztos vagy benne, Répa elvtárs?

– Te buzdítottál minket, elvtársnő, hogy ébereknek kell lennünk. Hát akkor hallgass rám. A másik vén satrafával együtt, aki a kulák egyházi pénzbeszedőnél lakik, a Pólya utcában, ezt a Windelbandné ki fogjuk költöztetni Kaszibára, Kecse kulák tanyájára. A többit aztán bízd rám, elvtársnő.

– Mit bízzak rád, Répa elvtárs?

– Én majd kezelésbe veszem a két pesti hölgyet. Biztosítlak, hogy azok ketten leszedik a vaját Kecse kulák fejről. Idejében minden törvénysértést meg fogunk tudni.

– Gondolod, Répa elvtárs?

– Ezt kell tennünk, elvtársnő. Hozzá kell fognunk végre a középparasztság rokonszenvének megnyeréséhez. Történt valami eddig ezen a téren? Semmi. Pedig a középparasztok rokonszenvét mi csak a kulákság bűneinek nyilvános leleplezésével nyerhetjük meg. Ez van benne az iránymutatásban is.

Bacsóné bólint.

– Itt a jó alkalom, elvtársnő. Windelbandné és Hetvényiné közlik majd velünk Kecse kulák összes bűneit és mi Kecse kulákot kipellengérezzük. Mered-e tagadni, elvtársnő, hogy ez a kipellengérezés a középparasztnál helyeslésre fog találni?

Bacsóné senkiben sem bízik. Számára mindenki gyanús, bizonyos helyzetekben még Répa titkár is. Most hallgat, figyel, kémlel. Azt szeretné tudni, vajon miért akarja Répa elvtárs Windelbandnét és Hetvényinét Kaszibára kiköltöztetni. Emlékszik, hogy a napokban Windelbandné azt követelte tőle olyan szemtelenül, hogy távolítsák el Eck Lukács házából az állítólag fertőző beteg pestit. Hogy is hívják? – és már nyúl is a szigorúan bizalmas és titkos „kartoték” után, melyben az életrajzok és a jellemrajzok vannak. Kérlelhetetlen szigorral és kemény szívvel lapozgatni kezd Dolgos Gábor művében, Répa Ferenc kérdésére egyre halogatja a választ.

Répa tudja, hogy a macskaszemű elnöknő megszimatozott valamit. Látja, hogy tekintetében már elvegyültek az ellenkezés savanyú színei.

– Kecse kulákot ki kell pellengérezni – mondja.

De Bacsóné nem hallgat rá. Gondolatai az 1893. március 2-án Abaújkéren született feudális földesúrnál járnak, aki kastélyának termeiben évente két ízben pezsgővel itatta, levetkőztette és néha meg is korbácsolta a falu legszebb leányait. És *„az urak szerelmi tobzódása nem ismert határt”*.

„Balázs Ákos, volt magyar királyi kormányfőtanácsos. A középkori kényúr” – gondolja magában.

El akarja utasítani Répa titkár javaslatát, hiszen az a véleménye, így van rendjén, hogy azok hárman felfalják egymást. De észrevesz valamit, zöldesbarna macskaszeme csillan. Balázs Ákos ötvennyolc éves kitelepített volt abaúji földbirtokos jellemrajzában megakad a szeme ezeken a szavakon: *„Régi könyveket gyűjt. Ebben szakértőnek mondják.”*

Egy ideig gondolkodik még, aztán a jelentést félreteszi.

– Mondja, Répa elvtárs. Ez a Balázs nevű kitelepített csakugyan beteg?

Az eszes Répa Ferkó csapdát sejt.

– Nem én vagyok a doktora – feleli, vállát vonogatva.

Bacsóné most azt gondolja magában, hogy kár volna, ha a régi könyveknek ez a szakértője meghalna. Ki tudja? Hátha egyszer hasznát lehetne venni a tudásának? Mindabból pedig, amit a múltkor Windelbandnétől hallott, azt következteti, hogy a három Pólya utcai lakó közül az első halálos áldozat egészen bizonyosan a „könyv-szakértő” lenne.

Aztán, mint macska a tányért, a tekintete körüljárja Répa titkár komoly, sápadt arcát. Megint azt szeretné tudni, vajon miért akarja a titkár Kaszibára kitelepíteni Windelbandnét és Hetvényinét. De gyanakvását legyőzi a megfontolás. Elhatározását már hivatali mezben látja, megtámadhatatlan indokolással: régi könyveknek ez

a szakértője sokat vétkezhetett ugyan a nép ellen, de döntő egészségügyi körülmények mellett szólnak, hogy lakótársait elkülönítsék tőle.

Ezalatt Répa Ferenc vár és hallgat, fekete bajuszkáját piszkálgatva.

– Azt gondolod, Répa elvtárs – szólal meg végre az elnökné asszony –, hogy Kecse kuláknak a körmére nézhetünk?

A titkár, aki már veszni látta, elhullani szándékát, gyorsan felel.

– Sokkal többről van itt szó, elvtársnő. Amint mondtam, meg kell nyernünk a középparasztok rokonszenvét.

Bacsóné becsöngeti a szobába Szarka Amáliát, aki a pártjelvény mellett pici ezüstelefántot is visel.

– Szarka elvtársnő, ide figyelj. Csináld meg a végzést egy szoba igénybevételéről Kecse Bálint kaszibai tanyáján. Sürgősen elrendelem, hogy özvegy Windelband Alfonzné és özvegy Hetvényi Aladárné pesti kitelepítettek, jelenleg Eck Lukács római katolikus egyházi kulák pénzbeszedőnél Pólya utca 7. szám alatti lakosok, azonnal költözzenek ki általuk lakott egy szobából Eck Lukácstól... Nem baj. Írd kétszer Eck Lukácsot. Ahogy diktálom... Egyszóval hagyják ott Eck Lukácsot, és minden ingóságukkal haladéktalanul költözzenek ki Kaszibára Kecse Bálint kulák tanyájának igénybe vett egy szobájába. Kecse kulák köteles a költözködéshez lófogatú kocsit rendelkezésre bocsátani. Úgy írd, ahogy mondom, Szarka elvtársnő. Bocsátani. Értesítendő: községi tanács végrehajtó bizottsága, járási kapitányság vezetője, Windelband Alfonzné, Hetvényi Aladárné, Eck Lukács, Kecse Bálint és Balázs... ejnye, hogy is hívják, mi a keresztnéve ennek az embernek, aki ingyenes halott szeretne lenni?... megvan... Ákos... tehát értesítendő még Balázs Ákos, volt magyar királyi kormányfőtanácsos pesti kitelepített is Pólya utca 7. szám alatt.

Csak épp azt a jelentéktelennek látszó fiatalembert nem értesíti, aki Kecse kuláknál lakik; „közveszélyes munkakerülőként” jellemzi őt elég felületesen a bürokratikus jellemrajz. Róla mindnyájan megfélelkeznek.

Répa Ferenc még aznap este, ahogy ígérte, betér Krisztics doktorhoz. Az orvos a „születliben” a rózsák közt kínálja helytel vendégét. Friss pogácsa is akad a magvas szilvóriumhoz.

A harmadik pohárnál megkérdezi a kövér Krisztics:

– Aztán mondd csak, komám. Intézkedtél, hogy a két agg tünder máshová költözzék?

– Elment a végzés, Estvány.

– Mindig tudtam, hogy te nem vagy olyan, mint a többi. Rendes fiú vagy te.

Répa titkár nem tiltakozik a dicséret ellen.

– Nincs két egyforma ember – mondja nevetgélve.

– Aztán hogy csináltad, Ferkó?

Répa titkár kiszűrösköli a pohárka fenekéről az utolsó cseppeket, aztán szól.

– Magam sem tudom, Estvány – feleli őszintén.

Két nap múlva némiképpen javul a híres sakkozó világfi Balázs Ábris kitelepített dédunokájának állapota. Már hajlandó két lágytojást enni. De még mindig olyan széthulló minden, ami körülötte történik, mintha álomban látná és hallaná: hordják ki a szobából a bútorokat és egy kövér vénasszony tarka napernyőjével egy má-

sik öregasszonyt püföl, éktelen sivalkodás és ordítozás közben. Felfigyel az ismerős hangra: a láncra vert Adolf, a fekete spániel ugat, vonít odakint.

Aznap piros járványcédula jelenik meg a Pólya utca 7. számú vályogház kapuján.

6.

A volt „Magyar Király” vendéglő ablakára belülről, úgyhogy a Vörös Hadsereg útján a járókelők olvashatják, már régebben felragasztották a nagybetűs hirdetményt, mintegy állandó biztatásul, rímiben:

„Gyűjtsd a vasat és a fémet, ezzel is a békét véded.”

Víg Juhász utasítására aztán az ablakban váratlanul ez a kiírás is megjelent:

„Az igazi békevédelem, csak dolgozónak jutt éllelem. Pestieknek típus ebédet nem szolgálunk fel.”

A figyelmeztetés piros tintával festett szövegében a helyesírási hibákat Répa Ferenc ezúttal nem javította ki.

Gróf Draxler Zsigmond, a jeles Afrika-kutató, aki vaskos könyveket írt Kelet-Afrika állatvilágáról és a Szahara fölött végzett tudományos repüléseiről, a híres vadász nem veszi észre az új plakátot, vagy nem törődik vele. Bogyá már odafent a csonka toronyban elharangozta a delet. A jól megtermett, szakállas gróf ugyanúgy, mint az elmúlt napokban, ma is be akar menni a vendéglőbe, de valaki útját állja az ajtóban.

Vézna kis ember, kitelepített ő is. Távolról ismeri már a gróf. Szerényen megbújva, egy hét óta mindennap itt ebédel, előre befizette a típusébédet. Görnyedten és roskadtan szokott a legtávolibb sarokasztalnál meghúzódni, beletemetkezve magányosságába, elmerülve szerencsétlenségében. Kurta vászonnadrágot visel, ingujjban van. Sovány derekán lötyög a bőrv. Gerezdes selyemsapkát hord több színben, olyat, mint a zsokék. Ő az a Jámborka Donát, akinek gyanús hangzó foglalkozása volt Budán a Lövőház utcában. Lepidopterológus és egyik bűne, hogy egyedül lakott húszezer lepkével négy szobában.

Az atléta külsejű szakállas gróf olyan otthonosan mozog már Tiszapócson, mintha Becsuanaföldön volna, ahogy mondogatni szokta. Mellette még jelentéktlenebb a zsoké sapkás kis öreg. Szinte szégyelli, hogy meg mer szólalni és társalgást kezdeményez a szálas és marcona idegennel. De csupa jószándékból teszi.

– Az istenért, ne menjen be. Láтта?

Bütykös mutatoujjával a vendéglő nagy ablakán olvasható piros betűs kiírás felé bök a tudós kis lepkész, aki a jellemrajz szerint „*típusa az úri bűnözőnek, a tőkehalmozónak*”, de szerény külseje megtévesztő, ebből semmit nem árul el.

Gróf Draxler elolvassa a figyelmeztetést a típusébédről. Aztán jól megnézi a sovány kis „úri bűnözőt”. Bozontos, szőke szemöldöke alatt oly érdeklődéssel csillog hideg, acélszürke szeme, mintha nem is embert, hanem jombai fafaragványt nézne.

Ő is lengén öltözködik a melegben. Trópusi sisakot is tett a fejére, mint utoljára a két világháború közt a Tanganyika-tónál. Finom külföldi kelméből varrott sportinge elöl nyitva van, látni lehet szőrös, izmos mellét.

– Nincs nekem ehhez semmi közöm. Én nem vagyok pesti – mondja lány zöngéjű orrhangon, idegenszerű kiejtéssel, mintha elszokott volna a magyar beszédétől.

– Bocsánat. Nekem úgy rémlett, hogy... – mentegetődzik Jámorka Donát.

A gróf nevetgél.

– Én ugyanis ugandai vagyok, s nem eszem ilyen micsodát. Típusebédet.

– Sajnos én azt eszem. Másra nem telik – mondja a lepketudós.

Az ugandai gróf, a „tipikus kalandor”, aki nemcsak a magyar népet rabolta ki, hanem a négereket és az indiánokat is, könnyed hangon így szól:

– Legyen szerencsém ebédre.

– Ezt lehet?

– Semmi sem lehetetlen.

– Ezt szabad?

– Szabadságunk korlátai közt.

Jámorka Donát tovább szabadkozik. Aztán átesnek a kölcsönös bemutatkozáson. A gróf győz. A pillangász végül is elfogadja az ebédmeghívást. Nem típusebédet fognak enni.

Két „pesti”, két kitelepített, együtt lép be a volt „*Magyar Király*”-ba. Afrika-vadász gróf előre tessékeli az ajtóban vendégét, a Magyar Tudományos Akadémia tagját.

Már ott ebédel Répa Ferenc a feleségével, Szarka Amália is most eszi a piszkos abrosznál savanyú képpel a disznófejpörköltet. Sőt: Víg Juhász is ott tanyázik asztaluknál, mert személyesen akarja ellenőrizni, betartja-e drákói utasítását az állami vendéglátóipar helybeli vezetősége, szolgálnak-e fel típusebédet a „pestieknek”. Héraklészi ökle az abroszon pihen az üveg váza mellett, melyben műmargaréták virítanak.

De a gróf és a kis tudós semmit sem vesz észre. Nem hallják a halk morajt, amely tányércsörgések közben végigfut az asztaloknál. Nem tudják, hogy egérfogóba tévedtek. Ilyen két csodabogarat, mint a megtermett szakállas gróf a parafa trópusi sisakban és a gyászosan baktató, vézna kis lepkegyűjtő, fején sokszínű zsokésapkával, ilyen két furcsa figurát nem láttak még soha életükben a tiszapócsiak sem itt, sem másutt: az időszerűtlenségnek ilyen kihívó két díszpéldányát. Csak Windelbandné hiányoznék még harmadiknak, szalmakalapján a kitömött vörösbeggyel. De ő messze van Tiszapóctól, hat kilométerre a hajdúnánási úttól, kint Kaszibán, Kecse kulák tanyáján.

Íjként feszülnek az arcvonások, elcsendesedik a terem. Tányér sem koccan, villa sem csörren. Mindenki abbahagyja az evést, minden szem a két vakmerő pesti kitelepítettre mered, akik a tilalom ellenére be merték tenni a lábukat a vendéglőbe. Még a nagykeblű, szőke Borka, a csaposlány is felneszelt a söntésben és észrevette, hogy valami szokatlan és rendkívüli történik az étteremben. Most ott áll az ajtóban, nedves csutakját megfeledkezésben tartja és a két kitelepített minden mozdulatát kíváncsian figyeli.

Azok letelepednek, fesztelenül és gyanútlanul, az egyik üres asztalhoz. Az ugandai gróf, mint házigazda, távoli égtájak szokása szerint az asztalfőn foglal helyet és jobbára ülteti a lepidopterológust. Az ő abroszuk is tarka és piszkos, nekik is van vázájuk hervadt papírvirágokkal; az asztalon látszanak a disznófejpörkölt nyomai

és száraz kenyérdarabok hevernek. Gróf Draxler házigazdaként úgy seprí le az abroszról a szemetet és aztán úgy néz körül, mintha maga is egzotikus táj szereplője lenne azon a busman festményen, amely a néger bennszülöttek harcát ábrázolja az ökörtolvajokkal. Mióta Tiszapócon van, ezt a híres képet gyakran szokta emlegetni.

Víg Juhász bagolyszeme fenyegetően fürkészi a két „pestit”, akik lám, vissza sem hőkölnek és a tilalom ellenére be mernek ide jönni, le mernek ülni. Ám merjenek csak típusbédet kérni! – ugrásra készen megfeszült inakkal, ezt várja a hatalmas izomember.

A borzas Jenő pincér, a népi zenekar primásának öccse: eleven cáfolata annak a régi világba származó hiedelemnek, hogy a cigány nem való semmire, csak vályogvetésre vagy muzsikálásra. Ez a roppant lusta és hanyag állami alkalmazottja a vendéglátóiparnak, bámulatosan hamar megtanulta már, hogy senki előtt ne hajlongjon, mint a bátyja a banda élén, s azt is, hogy sohase siessen. Bizonyos szolgálatokat is szokott ő tenni a bürokráciának: jól megjegyzi magában azt, amit a vendégek beszélnek.

Most sem siet. Pedig az egész terem és a söntésajtóban a szőke Borka is lesi, türelmetlenül várja már, hogy unott képével odasétáljon a két „pesti” asztalához és közölje velük, ha nem olvasták volna, hogy „dolgozónak jut csak élelem”, ne is számítsanak itt most típusbédre. De nem is arra kíváncsiak ők, hogy Jenő mit fog mondani, hanem inkább arra, hogy a két vakmerő „pesti” mit fog felelni. Szarka Amáliának a rágóízmai is megbénulnak, és ki kellene szaladnia az illemhelyre: tágra nyílt szemmel és az asztal alatt összeszorított térddel úgy figyel a „pestiek” asztala felé és már előre iszonyodik attól, ami történni fog.

De Jenő egyáltalában nem siet. Mintha egyedül őt nem érdekelné a dolog, maflán mászkál, sőt el is tűnt, kiment a konyhába.

Ezalatt a két „pesti” a bemutatkozást követő percek kölcsönös udvarias mosolyával tekinget egymásra. Ők is a pincért várják.

– Véleményem szerint – mondja a gróf – ezek a verses felhívások hatásosabbak lennének homéri formához kötve.

A kis lepkésznek semmi érzéke sincs a humorhoz, ami talán a tudós fogyatékos-sága. De lehetséges, hogy nyomorult helyzete miatt.

– Én az ilyen célra a népi formát stílusosabbnak ítélem – feleli ártatlanul.

Esze ágában sincs neki, hogy gúnyolódjon. Sokkal inkább zavarban van és készséggel hajlandó társalgásba merülni a szakálással, aki őt előzékenyen meghívta ebédre.

Gróf Draxler, a neves Afrika-kutató, nagyot néz borzas szemöldöke alól, amely valamilyen vademberi jelleget ad arcának.

– Miért részesíti ön előnyben a népi formát?

– Ami a fémgyűjtési felhívást illeti – felel a lepkész – utalni bátorkodom lengyel László jó király dalára. Nem méltóztatik ismerni?

– Nem volt szerencsém hallani.

– Hát azt mondja a jó király népe, azt hogy: a réz igen repedékeny, ólom igen olvadékony, vaskapunak vámja vagyon.

– Kiváló fémgyűjtési ének – bólint elismerően az Afrika-vadász.

Gyomornedveinek biztatására a pillangász kezdi megízlelni a gúny édességét. Most már maga is rákap.

– Ámbátor megengedem – mondja elvigyorodva –, hogy a költői génuszt megihleti a típusébéd is. De nem hexameterben, hanem dalszerűbb pentameterben. Alkalomadtán elégiát is lehetne írni róla.

Összedugják fejüket a vakmerő gúnyolódók. Rendkívüli nap a mai. A minden kincsétől megfosztott, szerencsétlen lepidopterológus nevetni is tud. Zsokésapkás gyászát, tántorgó komorságát leveti, mint gubóját a tarka szárnyú pillangó, mikor életre kel, mint életének legszebb álma, az *Iphigenia Orbiculosa*.

De csak néhány szempillantásig tart az elkeseredett kis tudós gunyoros nevetgélése. Mintha máris emberfeletti megerőltetésébe került volna a könnyed társalgás, előrántja nadrágzsebéből gyűrött zsebkendőjét és törölgetni kezdi vele gyászos, elkomorodott arcát. Ismét roskatag.

– Látom otthonos a poétikában – mondja a gróf, vörösesszőke szakállát simogatva.

– Lepkéim tarka szárnya rokona a költészetnek.

Mikor ezt mondja, lehajol határtalan szerencsétlenségében, homloka majdnem a piszkos abroszt érinti, s nyöszörög, mintha imádkozna.

– Sok szép lepkét láttam Ugandában – folytatja rendületlenül az ebéd előtti könnyed társalgást gróf Draxler, idegenes orrhangon.

– A krétai *Neptis Lucillának* Afrika az igazi hazája – nyög a szerencsétlen lepkész.

– Igazán? – csodálkozik a gróf.

– Csalhatatlan tény – vágja rá hangosan a lepidopterológus.

Az egész figyelő terem hallja: „Csalhatatlan tény.” Víg Juhász, kimeredt szemmel tette kész olyan őserők birtokában, amelyek valaha megölték a lernai hidrát, s most azt gondolja magában, hogy az épülő szocializmusnak ez a megrögzött ellensége bizonyára rémhírt terjeszt. Ő adta ki a jelszót, Víg Juhász, hogy a kitelepítetteket nem sajnálni, hanem gyűlölni kell. Most a volt „*Magyar Király*”-ban példát akar mutatni a bánásmódról, amelyet a „pestiek” érdemelnek. Izmos combján majdnem reped, úgy feszül a nadrág, mindkét hatalmas kezét a térdén pihenteti, és úgy figyel a két reakciós, hiú reménykedőt, akik azt hiszik, hogy ebédet, még hozzá típusébédet fognak kapni tarhonyás fejpörkölttel. Várja, mikor jön el az ő pillanata, hogy egész bürokratikus hatalmával közbelépjen. Némiképpen otthonosan érzi magát a volt „*Magyar Király*”-ban, hiszen főztek ők is valamikor Karcagon a régi szélmalom mellett a „Víg Juhász”-ban, igaz, hogy nem disznófejpörkölt volt az ebéd hetente háromszor, hanem sisteregve és gőzölögve sült a konyhában mindenféle finom falat: sertéskaraj meg valódi székelgyulyás tejföllel leöntve, s lógott a kamrában a sok fokhagymás házi kolbász. De gyomorvágairól és gyomoremlékeiről Víg Juhász szigorúan hallgatni szokott, hiszen az országos rendelkezés szerint „a nadrágszíjat szorosabbra kell húzni”. Egyébként Víg Juhásznak bőven van mit enni a lakásán. Elkobzott kulákszalonna, kuláksonka, kulákkolbász, kulákszír rejtőzik a nőtlen tanácselnök-helyettes kamrájában. Meg is fizette érte a törvényes beszolgáltatási árat. Szarka Amália is szívesen vett volna belőle vak édesmamájának, de neki már nem jutott. Bacsóné nem is tud róla. Abban a hitben él, hogy a kulákoktól elkobzott élelmet a népboltban kiárusítják a népnek hivatalos áron.

– Szóljatok, elvtársak, Jenőnek. Hol a francban van? Olyan lassú, mint a tetű – morog halkán Víg Juhász, de senki sem mozdul az asztalnál.

Az eleven felkiáltójel a fülét hegyezi. Hallani szeretné, miről beszél a két kitelepített.

Azok, anélkül hogy összebeszélték volna, óvakodnak, hogy egyetlen szót is mondjanak Tiszapócsról, a sorsukról, az ország és a világ dolgairól. De amennyire Víg Juhász és Répa titkár asztalától hallani lehet, minden szavuk gyanús.

Nagyjában már képet alkottak maguknak egymásról. Mindkettőjük életében van egy terebélyes szenvedély. A Jámorka Donáté húszezer és annál is több lepké: a földkerekség minden lepkéje. A gróf Draxler Zsigmondé: Afrika. Az egyiktől a lepkéket vették el, a másiktól a fekete földrészt, Afrikát. A lepkész odavan. A csapást alig tudja kiheverni. Az Afrika-vadász megszokta a kalandokat és megtanulta, hogy minden kaland végét meg kell várni.

Most sem türelmetlen. A pincért várja, akinek előbb-utóbb jönnie kell, gondolja. Szeme sarkából észreveszi ugyan, hogy a harmadik asztalnál ülő társaság figyeli őket és sejti is, hogy kik lehetnek, de nem törődik az ellenséges pillantásokkal. Életében megszokta már az ilyen helyzeteket. Bár ez a mostani egészen új, állapítja meg magában. Brit-Kamerunban revolver volt nála.

Raccsolva szórakoztatja ebéd előtt vendégét, asztaltársát.

– Afrika nekem dob, kunyhó, szabadság. Ritkán gondolok arra, hogy a bőrük fekete. Hanem arra aztán igen, hogy a lelkük fehér. Olyan ijesztő fehér, mint a kísértet, amelyet nagyanyám látott minden évben a keceli kastélyban. Szépatyám lefejezésének évfordulóján, Mihály napján.

„Hol marad Jenő? Az a málé cigány?” – toporzékol magában Víg Juhász.

– Nekem mind közt legkedvesebb az *Iphigenia Orbiculosa* – beszél Jámorka, a lepidopterológus. – A legnevezetesebb is. Mert instállok a lepkék ártatlan, tiszta világából, ahol gyakorta szűznemzéssel kelnek életre a legcsodásabb példányok, az *Iphigenia Orbiculosa* elvitt engem az emberek nyomorult bűnös világába. De ma úgy érzem magam – folytatja porig sújtva, és feje megint majdnem rákoppant az abroszra –, mintha visszasüllyedtünk volna a Jura-periódusba.

– Áhá! Jura? – nevetgél fesztelenül a gróf. – Arra tetszik ugyebár gondolni, midőn földgolyónk még kopár volt? Egyhangú növényi ruházat. Virágtalan, sivár tenyészet. Szürkeség. Minden szín, dísz, öröm nélkül. Mint némely emberi létforma.

– Vagyok bátor erre gondolni – mondja a pillangász, fejét tragikusan lógatva.

– Na és? Ha szabad tudnom, mi következett a Jura-periódus után? A kérdés bizonyos tekintetben fontos – mondja nyugodtan gróf Draxler Zsigmond, bár most már határozottan észrevette, hogy egy párdúc termetű fiatalember kimeresztett szemmel állhatatosan őt figyeli.

Tudja is, hogy az ő helyében egy érzékenyebb fajta halandó már nem is várná a pincért, hanem sebesen kísétálna a vendéglőből, ragadva magával vendégét is.

A pillangász teljesen gyanútlan, nem sejt, nem lát semmit.

– Ó, a rideg és dicstelen korpafű helyét elfoglalták a mezei liliomok és a trópusi orchideák – mondja. – Földünkre köszöntött a verőfényes korszak. Kinyíltak min-

denfelé a pompás virágok és megjelentek a színes lepkehadak. Megkezdték örök csatájukat a virágsereggel. Szébb lett az élet. Mosolygott a föld.

– Nagyon régen volt? – kérdezi a gróf és kalandos afrikai utazásokon kicserződött arca éri a rászegeződött, ellenséges tekintetet.

„Szváziföldön mindig csőre-töltött puskával jártam” – gondolja.

– Ó, az a boldog idő nagyon-nagyon régen volt – sóhajt hangosan, önfeledten Jámorka Donát.

A teremben mindenki hallja.

– Körülbelül mikor volt? – kérdezi fogai közt a gróf.

De a lepkész nem felel. Kissé elgondolkozik. Nem veszi észre, hogy Jenő pincér, a népzenekear primásának öccse, hideg arccal ott áll asztaluknál.

– Ó, van annak már százötvenmillió éve is – mondja rövid gondolkodás után, halkán, fáradtan.

A gróf egész testével a pincér felé fordul.

– Ebédelni óhajtunk, kérem – mondja határozott hangon.

Piros-csíkos szalvétájával Jenő végigsöpör az abroszon. Nem néz a grófra, úgy felel.

– Típussebéd maguknak mátul kezdve nincsen.

– Azt mi tudjuk. De ugyebár, lesz szíves ideadni a mönükártyát – mondja gróf Draxler.

A füstös képű, lusta pincér most rábámul.

– Mit?

– *À la carte* fogunk löncsölni az én tisztelt barátommal.

De Jenő ezt még kevésbé érti. Szó nélkül megfordul és faképnél hagyja őket.

A vendéglőben dermedt csend van. A söntésben többen hiába várnak sörre, Bor-ka nem mozdul az ajtóból.

Víg Juhász, ugrásra készen, félig fölemelkedik a székről, int a pincérnek.

– Ha szabad érdeklődnöm, milyen volt az a pillangó, amely kegyedet visszavezérelte az emberek közé? – kérdezi a gróf nyugodt, társalgó hangon, mintha a leégett budapesti Nemzeti Kaszinó zöld szalonjában volnának együtt.

Jámorka Donátnak, mint a legtöbb tudósnek, halvány sejtelve sincs róla, mi történik körülötte. A veszély szelétől már megreszkettek az üvegkancsóban a művirágok. De ő semmit sem vett még észre. Boldog pír önti el arcát a gróf kérdésére. Valamilyen átszellemült, szelíd mosollyal beszélni kezd. Nem lát semmit, nem hall semmit.

– A szakállas kérdésére mit felelt az az ótvaros takony? – faggatja Jenőt Víg Juhász.

A nagyfarú és kék szemű Erzsók az asztal alatt csipkedi Répa „tanácstitkár” üllőgumóját. Házastársak megértik az ilyen néma beszédet. Ferkó tudja, hogy az ő érzékeny lelki Panyinája máris tiltakozik mindenféle durva jelenet ellen, pedig még nem is csattant pofon.

– Ó, az én Iphigéniám! – mondja templomi elragadtatással a vézna kis lepketudós. – Nagy éji lepke. Szárnya kerek, mint a hold sarlója. Csillog, mint a gyöngyház. Valóságos ékszer. Rubintok tarkítják. Hat, illetőleg hét bíborpetty az elülső szárnyon. Hat a nősténynél, hét a hímnél. A lepkék világában ugyanis szintén a hímek a díszesebbek. Hátral gyönyörű uszályt hord fekete bársonyból.

– Ne kertelj, Jenő elvtárs. Mondta vagy nem mondta, amit mink itten a két fülünkkel világosan hallottunk? – kérdezi Víg Juhász a pincértől.

– Igazi tűzpillangó – folytatja a lepidopterológus, de a gróf már régen nem figyel rá. – A legcifrább admirális egyenruhájánál is pompásabbak a szárnyai. A teste viszont szőrös, sima. De a homloka! Mint a királyok koronázási díszben.

– Mondta. Hát persehogymondta – feleli a pincér kis gondolkodás után Víg Juhásznak. – Hát nem hallja, Gele elvtárs? Mozst is arról besil, hogy királyt akar koronázni.

A lepkész Tiszapócsról és az egész világról megfélemedkezve, egyedül kedves pillangójára gondol, melynek felfedezése, híre bejárta az egész világot, számtalan cikk jelent meg az *Iphigenia Orbiculosáról* és a szűznemzés talányáról a művelt világ szaklapjaiban. Titkos és csodálatos a szerelmes Iphigenia repülő nászútja. Jámorka Donát hosszú idő után végre megint beszélhet valakinek kedves lepkéjéről, melynek pompás, színes fényképét közölte tavaly az *Insect life* és a zürichi *Magazin für die Liebhaber der Entomologie*. Mindezt el szeretné most mondani, villával magyarázgatva, de nem is nagyon törődik vele, hogy hozza-e a pincér a „mönükártyát” és felszolgálnak-e itt egyáltalában *à la carte* töltött borjúszeget pirított burgonyával és spenóttal, vagy sem, bár az a kedvenc étele. Valamilyen szellemi átizzásban, amely, maga is úgy gondolja, csak a jelenkori alluviumban képzelhető, minden egyebet felejt és egyetlen szenvedélyének élve, ezt mondja az Afrika-vadász grófnak:

– Hosszú szívókája olyan, mint a fejedelmi jogar, de... – Ekkor megfagy ajkán a szó.

A bagolyszemű Víg Juhász, akiről egyikük sem tudja, hogy kicsoda, az alamuszi pincérrel együtt fenyegető komorsággal ott áll asztaluk előtt, csupasz szőrös karral, ingujjban, azzal az elszántsággal, amely egykor megpecsételte az erymanthosi vadkan sorsát.

– Azonnal takarodjanak ki innét!

A Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja összerázkódik a rémülettől és most már azt is elfelejti, hogy a lyoni *Revue entomologique* kiadójától négy hónap óta nem kapott választ, pedig ez nagy gondja. Olyan mozdulatot tesz, mint aki fel akar ugrani és sebtében ki akar térni az egyenlőtlen harc elől abban a képtelen reményben, hogy lepkeszárnyai is nőnek talán és elrepülhet innen. De a gróf megragadja karját, maradásra készíti.

– Miért mondja ezt, ha szabad kérdezni? – kérdezi a fenyegető idegentől gróf Draxler Zsigmond, az Európa-hírű vadász és Afrika-kutató és ülve marad.

– Maguk itten ne bűdösítsék a levegőt. Olvasták a figyelmeztetést?

– Volt szerencsénk olvasni – bólint hallatlan nyugalommal a szakállas.

– Hát akkor mars! – üvölt Víg Juhász olyan hangon, amely az ugandai sivatag sakáljaira emlékezteti a gróft.

A sietős Hegedűs Márton iskolaigazgató ott áll a söntésajtóban a szőke Borka mögött, aki mindjárt meg fogja látni, hogy bánik el Víg Juhász a pesti kitelepítettekkel. Ő sem rest, hogy leskelődjék. Bogya, a harangozó is ott ólálkodik az ajtófélfánál.

A két „pesti” még mindig nem mozdul.

A gróf, aki nemegyszer tigrisre is vadászott Marokkóban a szultánnal, látszólag nyugodtan ül helyén.

– Mi nem ezt a micsodát, ezt a típust kívánjuk itt fogyasztani az én igen tisztelt barátommal, vendéglős úr – mondja raccsolva, sőt orrhangon is.

Répa Ferenc némán tűri Erzsók csipkedését és sápadtan figyel. Ő szereti az erők mérközését, még akkor is, ha biztosan előre lehet látni, hogy ki lesz a vesztes. Erzsók és Szarka Amália egyaránt elképedve nézik, milyen birkatürelmű a szakállas férfi, akiről hallották már, hogy gróf, de sohasem álmodták volna, hogy ilyen sértéseket csak úgy jámborul zsebre rak. Annál szánalmasabb mellette a szemüveges kis öreg, aki már az abrosz alá akarja dugni fejét félelmében.

– Maguknak, piszkos reakciósooknak se típus-, se másféle eledel ezen étteremben mártól kezdve nincsen. Értették? Kotródjanak innét, amíg szép szóval mondom és más eszközökhöz nem nyúlok! – ordít, öklét rázva, Víg Juhász.

Erre már felkel az asztaltól és kihúzza magát a szakállas.

– Kihez van szerencsénk tulajdonképpen?

– Semmi köze hozzá! – harsog a tiszapócsi mérges hang. – Ha majd megidézzük azért, mert nyilvános helyen visszakívánták az örökre letűnt úri világot királykoronázással meg csendőrszuronyokkal, akkor majd megtudhassák a nevemet. Örüljenek maguk, úri bitangok, hogy most megússzák. Azt hiszi, nem hallottuk, mit mondott itten ez az ótvaros takony?

– Szíveskedjék kímélni az én kedves barátomat.

Víg Juhász megragadja a vékonydongájú lepkész vállát és most úgy rázza, mint a szőke Borka a mosogatócsutakot, mikor haragszik a traktorosra a piszkos keze miatt.

– Semmi népelleneset én nem mondtam, kérem – hebeg kétségbeesetten Jám-borka Donát.

– A hatalommal visszaélve, ne brutalizálja ön az én tisztelt vendégemet.

De Víg Juhász nem engedi el iszonyú markából a Magyar Tudományos Akadémia tagját. Erősen tartja, mintha nála lenne a Hesperidák almája.

– Mink igenis hallottuk, azt mondta ez a vén ótvaros tróger, hogy a maguk boldog ideje vissza fog jönni. Jenő elvtárs!... Mondta ezt ez a rongy fasiszta-kapitalista pénzeszsák? Igen vagy nem?

– Mondta.

Jám-borka Donát valahogyan kiszabadul Víg Juhász markának szorításából és kétségbeesetten égnék emeli mindkét kezét.

– A Jura-periódust emlegettem, tisztelt uraim. A Jurát a Triasz és a Kréta között. Én nem is állíthattam, hogy vissza fog térni. Mert hiszen a Jura már örökre elmúlt, és mi benne élünk, hölgyeim és uraim, az új boldog periódusban.

Víg Juhász mereven nézi a gyámoltalan öreg lepkészt és aztán a pincérhez fordul.

– Így mondta, mint most?

– Szó szincs róla, dehogyzis ezt mondta.

– Hát mit mondott?

– Astat mondta ez a vén mocskos reakcióköpedék, hogyha százötven évig kel-lene izs várni, akkor izs megvárja ő a demokrácsia bukázsát. Ezstet mondta ez az ember, Gele elvtárs. Meg astat izs mondtatt még, hogy azs a boldog úri idő hamar-zsam vissza fog gyönni ézs ő koronázni fog cifra admirálizs ruhában.

– És te mit szoltál nekik, Jenő elvtárs?

– Én erre meg mondtam ezseknek a két reakciózs elemnek, hogy ne gyalázzsák a demokrácsiát. Nékik tipuzsebéd nincs. Ennyi történt, Gele elvtárs. Ezek nem is emberek. Vadállatok ezsek.

Víg Juhász tudja, hogy ki a szakállas, és arra gondol, hogy még Karcagra is eljuthat a híre, hogy kidob a vendéglőből egy grófit. Hatalmas öklével az asztalra sújt, úgyhogy az üveg kancsó a művirággal felborul.

– Ez az igazság, amit Jenő elvtárs mond. Pusztuljanak innét! Pusztuljanak! Még gondunk lesz rá, hogy elkerüljenek innen máshová. Ahol tisztességre tanítják magukat. Meg becsületes munkára. Maguk ingyenélők!

A szakállas gróf mereven áll. Érti a fenyegetést és azt gondolja, hogy a Jura után bekövetkezett új boldog periódusban nem Ugandába küldené őt ez az őrjöngő fanatikus, hanem valahová máshová. Tudja ő, hogy Tiszapócson az ijesztgetés nyila nem a Viktória-tó felé irányul, nem is Kampalának, ahol a bennszülöttek roppant előzenyek, és nem tagadják meg az ebédet a bambuszsátor alatt az idegentől. Hallott már ő is a Hortobágyról, ahol keserves dolguk van a kitelepítetteknek. A félénkebbek napok óta rebesgetik Tiszapócson, hogy a „hortobágyi telepre”, a pusztaságba, láncra verve viszik majd el azt, akinek itt meggyűlik a baja a hatóságokkal.

A híres vadász körülnéz. Látja, hogy mindenki őt figyeli a teremben, mintha színpadon lenne. A szőke csaposlány a körmét rágja izgalomban, a söntés ajtajában. Látszólag bámulatos nyugalommal mindent jól megnéz maga körül, a ványadt arcokat, a piszkos és gyűrt ruhákat, az ablakokon a légyirtóport, a falakon a legyeket. Már csak a méltó visszavonulás szűk ösvényét keresi és a szerencsétlen kis éhes lepkészt sajnálja, aki lecsüggesztett fejjel áll mellette és már nincs is saját akarata, egészen rábízta magát. Eszébe jut kedvenc afrikai képe, a busman festmény: a harc az ökörtolvajokkal.

„A kampalai bambuszsátorban jobb volt. Könnyebb volt a bambuszsátorban” – gondolja és atyai mozdulattal megfogja a vézna lepketudós karját.

– Menjünk, kedves barátom.

Távozóban gróf Draxler Zsigmond emlékszik: *valami hasonló* – de emlékezetében nem tudja megragadni – történt már valaha egyszer a távoli, fekete Afrikában és nyugalmat színlelve, akkor is ugyanígy megkockáztatta a veszélyes pillanatot, amikor hátulról valaki fejbe vághatta volna, halálosan. De valami okból a busmanok sem bántották soha.

Így mennek ki ketten a volt „*Magyar Király*”-ból. Mindenki őket nézi.

7.

Bártfay Kata és Balázs Ábel unokája, a kitelepített volt magyar királyi kormányfőtanácsos, lassanként lábadozik. Estefelé halk morajlást hall, mintha valahol a távolban heverészgetne, olyan tájon, melyről Ábel nagyapa sokat mesélt Abaújkéren. A nőhódító Balázs Ábel nemcsak a Nagy Fejedelem lábnymait és La Rochelle-t kedvelte, hanem a Mont Saint Michelt is Normandiában. Sokszor mondta, hogy ott készítik

a világ legjobb omlettjét. Mesélte, hogy a gránithegy csúcsán középkori székesegyház tornya nyúlik a magasba a nagy öbölben, ahol apály idején eltűnik a tenger és sárga homok marad a helyén, olyan sivatag, mint Cserepespuszta. De aztán távoli, halk mormogással érkezik a dagály és visszatér a tenger; állati szörnyekhez hasonló barna sziklákon fröccsen szét csattogva, a tajtékzó áradat mindent betemet, sós a levegő és édes a francia lekvár. A sokfelé kalandozó, csélcsap Balázs Ábel unokája képzeletben ott jár, ahol valaha a nagyapa lépkedett, s esténként hallani véli a közelgő dagályt, a tengert, pedig a láza érkezik meg olyan pontosan, mint békében a gyorsvonat. Szenderegve, néha azt szokta gondolni, hogy a Szent Mihály-öbölben most közeledik a nagy dagály és elborítja az ohati pusztát.

Ángyéla lehetőleg a régiek közül, mégpedig a legkisebbeket, kiválaszt két tojást a kamrában, a piaci árnál darabonként harminc fillérrel drágábban és éppen csak megáztatja kicsit a meleg vízben. Azt mondja, így is jó az a pesti betegnek. Langyos lágytojás.

A beteg Balázs még mindig csak nagyon keveset tud arról, ami körülötte történik. A langyos lágytojást kényszeredetten megeszi, és szürkülő angol bajuszán ott marad a tojássárgája. Néha úgy érzi, hogy a szíve majdnem kiszakad: fájó cérnaszálon fityeg valahol az úrben.

A komor tekintetű Beleznay doktor már nem látogatja meg többet. Helyette a kövér Krisztics doktor jár el hozzá hűségesen. De ő elfelejti megköszönni neki, hogy megszabadította a két banyától; annyira gyenge még. Nem tudja, hogy a híres Afrika-vadász is itt van Tiszapócson, a lepidopterológusról ő soha életében semmit sem hallott, s arról sincs semmi sejtelme, hogy Windelbandné az istállóba akarta őt kitelepíteni a bútorai közé, aztán még Bacsónéhoz is elment csak azért, hogy tőle megszabaduljon. Még mindig nem tudja, hogy Bacsóné is van a világon.

Ujját sem kellett megmozdítania és az istállóból besétáltak a szobába bútorai. Valójában az öreg Eck Lukács és a vaksi Ángyéla cipelte be a fülkagylós faragott ládát is, amely majd székeket pótol.

Ágya fölött már ott ketyeg széles aranykeretben Bártfay Kata nagymama órája. Látja az ágyból a menyasszony öltöztetését. Az öreg Lukács mindent a helyére rakott.

De a szobának savanyú szaga van. Borzongató lázálmok halvány emlékképei reszketnek meg néha. Ilyenkor hallja megint Windelbandné és Hetvényiné civakodását és valaki telt edénnyel áthajol az ágya fölött. Förtelmes szidalmakat vél hallani és úgy rémlik, hogy egy vénasszony durva csontvázkeze rángatja a párnát a feje alatt.

Egy nap szekér áll meg a ház előtt. Windelbandné és Hetvényiné térnek vissza, látszólag teljes egyetértésben.

Elszörnyedve sandít a két asszonyra. Ezekkel lakott ő egy szobában! Aztán rémülten dobogó szívvel meglapulva, alvást színlel párnáin, kérdéseikre nem felel. Végtagjai megfagynak a félelemtől. De szerencsére csak azért jöttek, hogy néhány itt maradt bútort vigyenek el magukkal Kecse Bálint szekérére. Windelbandné fenyegetőzik, hogy „ő majd megmutatja”.

Balázs Akos a paplan alá menekülve hallja, hogy Windelbandné a magas klérust már megnyerte a maga számára és tűzön-vízen keresztül vissza akar ide költözni. Azt mondja, hogy majd „valaki más” fog Kasziban lakni.

A lassú gyógyulásnak ezen a fokán a beteg már tudja, hogy ez a „valaki más” egyedül csak ő lehet. Windelbandné, Kecse kulák és a klérus együttes erővel el akarja őt innen távolítani Kaszibára.

Beteg szíve nyugtalanul ver és most, a két asszony távozása után tudja csak valójában, hogy milyenek voltak lakótársai. Némely lázképepléket most bogozgat, kezd megérteni iszonyodva.

Estefelé, mikor a füle zúgni kezd és már hallja a halk morajlást, a tenger távoli lépteit, megint mindent felejt, amit napközben hallott és látott. Krisztics doktor-nak, aki rendszerint ilyenkor látogatja meg és főképpen a szívét hallgatja, éppen csak felelget, s a legszűkösebb szavakkal adja meg neki a szükséges tájékoztatást testéről és betegségéről.

– Van egyéb panasza? – minden este megkérdezi a kövér doktor.

„Panaszok”? – ő az esztelen kérdésre megcsóválja fejét és most már mindig csak ezt feleli:

– Semmi panaszom sincs, doktor.

Abban egészen bizonyos, hogy Bécsben a Grabenen van egy vendéglő, valamikor ott lőttek agyon az osztrák miniszterelnököt; maga is nemegyszer ebédelt a jó konyhájáról híres „*Meissen und Schaden*” étteremben. A salzburgi Kapuzinerbergen is jól főznek, Párizsban szívesen járt a rue Cujas sarkán az elzászi étterembe, ahol borsos kolbásszal készítik a töltött káposztát. Lassú, de biztos gyógyulását bizonyítja Krisztics doktor szerint, hogy megjött az étvágya. Csakugyan: szívesen gondol finom ételekre, elmúlt ételszagokra, halk éttermekre, ahol gumitalpú pincérek szolgálnak fel ezüsttálakon és este Strauss-melódiákat játszik a szalonzenekar. De mit sem sejt a karcagi régi szélmalomról, amely mellett nem is régen még volt egy „*Víg Juhász*” nevű vendéglő, ahol nem sajnálták a tejfölt a székelygulyásra.

Nem tud arról sem, hogy az aranyarsarkantyús Bányay Fidél volt tábornokot feleségével együtt penészes ólba dugták, melynek ablaka sincs; téli tőköt és kukoricát tartottak benne azelőtt és ott lelték meg az elrejtett kulákszonkát. Az egerek szívesebben laktak együtt a kukoricacsövekkel, mint egy aranyarsarkantyús vitézzel és rákbeteg feleségével. Bányayné állapota rohamosan romlik, búzeivel már elevenen felbomlóban van, Krisztics doktor szót sem szól róla, csak legyintget magában, s ő tudja legjobban, hogy már régen kórházban volna a helye; fájdalmai fokozódnak, már kapott három adag morfiumot, pusztá könyörületből. A doktornak az a véleménye, hogy jobb volna, ha a beteg minél előbb meghalna. Öt éve vágták le a mellét, a bomlás azóta szétterjedt az egész szervezetben és Bányay Fidél, aki bebújt a csőbe, már tudja, hogy az „áttételek” miatt ő hamarosan egyedül fog maradni Tiszapócson. Mindennap azzal ébred a penészes ólban, hogy ma fognak véget érni Malvin szenvedései.

A volt abaújkéri földbirtokos saját magát tartja legszerencsétlenebbnek és semmit sem tud a többiekről sem, akikkel együtt utazott. De nem is törődik vele, hol van a beteg leányka az anyjával és eszébe sem jut a sóhajtozó panaszos basszus: Valter Keresztély, aki zseniális pénzügyi műveleteiről volt egykor nevezetes. A fecsegő Ángyela már többször elmesélte neki, hogy miképpen pofozta meg az elnökné asszony a nagyobbik Katinszky lányt és azt is, hogy Víg Juhász kidobta a „*Magyar*

Király”-ból a „süveges grófot”. Ő oda sem hallgat, egy szó sem érdekli abból, amit Eck Lukács vaksi felesége mesél, halálra untatva őt.

– Van egyéb panasza? – kérdezi megint Krisztics doktor. Fejét rázza és ötszáz forintot nyom az orvos markába.

Krisztics nagyot néz, de csak kétszázat fogad el, a többit bedugja a párna alá.

Aztán egy nap Ángyela arról is fecseg, hogy van egy fiatal rendőrtiszt Tiszapócson. Olyan buzgó, hogy minden éjjel maga ellenőrzi a „pestieket” Kaphacon, vajon nem szöktek-e meg. Alig van éjszaka, hogy Tuba Lőrínchez be ne zörgessen.

– Eszi a fene a pesti kisasszony után, akit Bacsóné megpofozott.

De a volt magyar királyi kormányfőtanácsos füle mellett elszaladnak a szavak. Mint némelykor némely beteg, bizonyos betegségtől elgyötörve, ő is ragaszkodik betegségéhez. Még szorosabbra gombolja szívét is, lelkét is az emberek elől és bezárkózik betegségébe. Ki-kihagyja nagy ravaszul a kanalas orvosságot meg a szívceppeket és megkéri a pipacsképű, kövér doktort.

– Szépen kérem, ma ne döfködjön.

De a buzgó orvos nem könyörül rajta és beadja az injekciót. Úgy látszik, fejébe vette, hogy meg fogja őt gyógyítani.

Éjjel kitakaródzik. Azt reméli, hátha még egyszer megfázik és abból nem lesz menekvés. Balázs Ákos, az abaújkéri kastély egykori ura, nem akar meggyógyulni, ahogy ezt az egyébként nem sok tudományt ígérő Krisztics már észrevette és meg is állapította.

Lassanként eszébe jutnak az utóbbi hetek elmúlt dolgai. Szokott már emlékezni a várkertre és a Kioszkban sírdogáló ezredesnére, aki a kávéfőző. Nem tudja, hogy itt a szőke Borka a csaposlány, aki azt szokta mondani, hogy ő nem fél senkitől: nem mondta meg senki neki, hogy itt a gépállomás legényei rumot öntenek a málnalébe. Gondolatai inkább a kietlen úrban járnak, barangolnak. A búcsúzás éjszakájára gondol, mikor szobroknak integetett éjjel a Duna-parton, s olykor arra is, hogy harminc évvel ezelőtt Teréz vajon milyen illatszert használt. De legtöbbször semmire sem gondol. Üresen maga elé bámul és szeretne nem élni.

Mégis egy nap arra kéri Ángyelát, hogy hívja el a borbélyt. Szakálla nőtt a betegség alatt, leborotváztatja. Az ágyat erre az alkalomra a szoba közepére húzzák, s ő egyenesen ül feltornyozott párnáin támaszkodva. Komor utasításokat ad a falusi borbélynak, aki a halottakhoz is el szokott járni Tiszapócson.

– Kétujjnyit levághat a hajamból is.

A hideg borbélyolló a füle körül csattog.

– Hátnál ne sokat! – förmed rá a mesterre.

Ez a hang bizonyítja, hogy mégis inkább élni akar.

– El tetszett esni?

– Én?

– Itt a fül mögött ez a forradás. A hajgyökerek is kivesztek. Nem is tetszik tudni? – kérdezi a borbély.

– Ne törődjön vele, végezze a dolgát – morogja mérgesen.

Estefelé, mikor a láz érkezik, hangosan felsóhajt:

– Ó, lila, barna meg piros francia hegyóriások!

Félálmaiban megint gyötri már magát, hogy miért nem utazott el idejében a hegy-óriásokhoz; de La Tour paraszt madonnája belemarkol fájó szívébe. Arra gondol, hogy most kényelmesen élhetne valahol, akárhol a világon, Nápolyban, a Vezúv lábánál, vagy éppenséggel Mentonban, ahol a Borriigo-patak zuhog alá az Ördöghegyről és ott ömlik a kék Földközi-tengerbe. Nem tudja, hogy itt a patakot Selymesnek hívják.

Most már nem vesz be port, sem kanalas orvosságot. Letagadja a lázát Krisztics doktornak csak azért, hogy a fecskendő szúrásától, a gyógyító szertől meneküljön. De hiába. Mégis gyógyul. A gyógyulás csallhatatlan jele, hogy ilyeneket dünnyög, hörög, dörög magában:

– Kunót beolvasztották. Elvették tőle márvány mellékalakjait. Miss England mégis befutott elsőnek, én pedig... én itt vagyok Tiszapócsra.

Egy nap azt mondja neki Krisztics doktor, hogy most már keljen fel az ágyból, próbáljon sétálgatni az udvaron; ha pedig fáradt, heverészgessen. De ő nem siet felkelni. Visszalopakodó kis erejét összeszedi és előbb ír Budapestre dr. Vermesnek rövid levelet. Megkéri, vásároljon neki a nála lévő pénzből egy olyan kerti széket, amely nyugággyá alakítható át, s küldje el Tiszapócsra.

Lassan múlnak a napok. A tiszapócsi nyár tombol, forrón tűz a nap, s a kitelepített volt abaújkéri földbirtokos egy-egy órára fölkel az ágyból. Rátámaszkodik az öreg Lukács botjára, már el is tud menni az udvaron a farakásig. Rövid negyedórás-kára le is telepszik a farakásra és úgy töpreng nyomorúságos sorsáról, amely ehhez az udvarhoz: Tiszapócsra szögezi. Húséges kuttyáját, Adolfot, már feloldozták a láncról. Eck Lukács is megértette, hogy a spániel nem olyan kutya, mint a falusi kuvasz. Adolf azóta el nem mozdul gazdája mellől és ott heverészgat a farakásnál is, aggódó pillantásokat vetve rá, mintha tudná, hogy súlyos betegségből lábadozik.

Július második felében megérkezik Budapestről a kerti nyugágy, dr. Vermes becsületesen elküldte, de levelet nem ír, az árát sem közli. Úgy látszik, kényelmetlen neki, hogy még levelet is írjon egy kitelepítettnek.

A nyugágyat a mogyoróbokornál állítják fel. Az öreg Lukácsnak épp elég fejtörésébe kerül, míg a lábakat ki tudja támasztani. Friss szalmazsákot is tesznek a nyugágy tetejére, Ángyela pokrócokkal és párnákkal tipeg ki a házból az udvarra.

Az öregasszony olyan rövidlátó, hogy éppen csak sejteni tudja az új lakó arcát. Inkább mozdulatáról és hangjáról ismeri. Sejtí, hogy meg fog vakulni, egy napon az ég és föld el fog sötétedni körülötte. Pokrócokkal jól bebugyolálja a lábadozót, bár meleg van.

– Emelje feljebb azt a párnát, Ángyela – zsémbeskedik a beteg.

– Jobban tetszik magát érezni a főnök úrnak?

A beteg Balázs a hóna alól kihúzza a lázmérőt. Még mindig 37,6 fokot mutat.

– Évekig nekem is volt ennyi, minden délután, mint a főnök úrnak. A doktorok nem tudták megállapítani a bajt. A doktorok buták. Aztán kivágtak a hasamból egy akkora daganatot, mint a Kaci macska feje. Azóta nincsen lázam, semmi bajom. Csak a szemem romlik. Hátha a főnök úr hasába is bele kellene kacsintani?

Szerencsére Ángyela sohasem kívánja tőle, hogy ő is beszéljen. Folyik belőle a szó anélkül is. Már többször elpanaszolta, hogy Lukácsot „kuláknak minősítették”, holott kettőjüknek sincs együttvéve tizenöt hold földjük és az is negyven éve

haszonbérletben van, mert ő sohasem bírta a földmíves munkát, Lukács pedig a helyi szövetkezetnek volt a pénztárosa éppen huszonöt éven keresztül. De bevasalta ő az egyházi adót a szövetkezeti tagoktól is, néha a kétszeresét meg a háromszorosát is annak, amit hivatalosan kivetettek és mindent becsületesen odaadott a plébános úrnak. Beszedi most is, mikor már államilag nem kötelező, hanem ellenezhető. Száz ilyen emberre volna szükség a községben, mint az öreg Lukács, ezt mondta Kopács főtisztelendő úr a búcsú napján mindenki füle hallatára.

– Tessék nekem elhinni, főnök úr – fecseg tovább Ángyéla –, hogy sem a járásnál, sem a községnél senki se tiltotta meg a plébános úrnak, hogy a körmenet a Kálváriáig el ne menjen, onnan pediglen vissza a főutcán a templomig. De én mostan megmondom, miért ijedt meg a plébános úr. Pedig a vak varjú se ijesztette őtet. Ha nem terhelem vele a főnök urat, én megsúgom. De tessék megengedni, hogy tisztelettel megkérjem a becsületes hallgatásra. Mert én nem akarok bajba kerülni. Azt sem akarom, hogy az én Lukácsomra megharagudjon a plébános úr. Tetszik érteni?

A kitelepített Balázs Ákos gondolatai messze járnak Ángyelától, akit a vén Lukács Ángyelnek is nevez. Arról álmodozik, hátha elmehetne innen Debrecenbe, ahol a klinikán megvizsgálnák az epehólyagját, a tüdejét, a szívét és talán nem is kellene többet visszajönni Tiszapócsra. Most sem törődik a vénasszony fecsegésével. Elviseli, hiszen tudja, hogy sokkal rosszabb is volt már. Az sem közömbös, hogy az öreg Lukács olyan tisztelettudó, mintha inas lett volna az Országos Kaszinóban.

– Azt kérdeztem, főnök úr, hogy meg tetszik-e ígérni nekem a becsületes hallgatást. Mert nem szeretném, ha a plébános úr megharagudnék az én Lukácsomra.

– Hát csak haragudjon. Mi baja lehet abból a maga Lukácsának? – dörmög Balázs és sejtelve sincs, miket mondott eddig a vénasszony.

Úgy véli, van valami sötét együgyűség abban, hogy Ángyéla a vén Lukácsot a mai világban épp a plébánostól félti. Kezd figyelni, de még nagyon felületesen. Testének minden része tiltakozik ellene, hogy Tiszapócsról bármit megtudjon.

– Megmondom én azt, főnök úr. Maguk ezt nem értik. Az én jó Lukácsomnak semmije sincs, csak a lelke meg én. Mert tetszik tudni, ezek elvettek mitőlünk nem is egészen húsz holdat a tanyával együtt, és meg is csaphatták Lukácsot, mert kevés békekölcsönt jegyzett, az csak az ő farának fájt, ahová a somfabottal úgy odasóztak, hogy két napig ülni se tudott a szegény pára. Csak a sódarának fájt, főnök úr. Tetszik már érteni? A lelkének az nem fájt. De ha a plébános úr azt megtudná, amit én most mondani fogok, és emiatt megszidná Lukácsot, hát az akkor az én Lukácsom lelkének fájna.

– Jó. Értem már. Más a sódar, más a lélek – zsörtölődik a beteg.

– Hát megmondom, tisztelettel. Bár a jó Isten látja lelkemet, én a plébános úrra nem haragszom. Jó ember. A templomot romjaiból felépítette. Már a toronyra is megkezdte a gyűjtést. Tudományos ember is. Csakhogy éppen fiatal még a taktikája. Ez itten a baj.

– Miféle baj?

Bosszankodva vakargatja bal füle mögött a régi heget, amely megint viszket mostanában. Érthetetlenül hangzik, hogy ez a vénasszony bajról panaszkodik, amikor saját házában lakhat.

– A baj az, kérem tisztelettel, hogy a plébános úr ijedős ember. Olyan, mintha mindig nyügszepek volna a lábán. Senki őneki meg nem tiltotta a körmenetet egészen ki a Kálváriáig és onnan vissza, ahogy tavaly is volt. Meg azelőtt is volt. Mindig volt. De ő megijedt és elrendelte, hogy az idén csak a templomkertben legyen a körmenet. A Jézuskát, az Úr szent testét, nem szabad messzebb elvinni. Én kimondom, kérem szépen, remélem, hallgatni tetszik róla. Maguktól ijedt meg a plébános úr. Maguktól, főnök úr. A pestiektől.

Ángyela is, Lukács is mindig „pestit” mond. Tiszapócson „pestinek” számít a budai kitelepített is.

– Ne beszéljen itten számárságokat. Miért félne mitőlünk a plébános? – kérdezi több bosszankodással, mint érdeklődéssel.

– A főnök úr az ágyat nyomta és nem tudja, mi történt minálunk azóta, hogy a pesti vendégek megérkeztek. A templom telis-tele van azóta. De csak az első sorokban. Onnan mindenkit kitűrtak a pestiek. Az öreg Csatárit nemrég temették el. A múlt vasárnap az özvegyét is kitűrták. Pedig neki negyven esztendeje ott van a helye az evangélium oldalán a második sorban. Kopács plébános úr is mondta, hogy olyan tolakodók, tisztelettel szólva, a pestiek, mint a verebek ősszel. Amikor hullanak a lombok, fújnak a böjti szelek.

– De miért kellett megijedni?

– Hogy miért? Hát azért ijedt meg a plébános úr, mert maguktól félt, főnök úr. A körmeneten, végig a főutcán, a pestiek mind elöl akartak volna menni, ki-ki rangja, méltósága szerint. Ezért ijedt ő meg. Ezért volt az idén csak a kertben a körmenet. Pedig kár volt neki megijedni. Hadd ment volna elöl a sok kegyelmes és méltóságos asszony. Az Úr Jézus nem törődött volna vele.

Adolf ott hever a nyugágy alatt. Vakkant. Odakint a kapun zörögnek. Még korán van. A doktort csak későbbre várja.

Ángyela végre békén hagyja. Elmegy a kapu felé, hogy megnézzze, ki zörög. Balázs Ákos megkönnyebbülten sóhajt. Olvasószemüvegét felteszi és a könyvet kezébe veszi. Azt gondolja, végre folytathatja a kellemes utazást a Kék Níluson. Úgy találja, hogy ez az utazás jobban illik a kényelmes fekvéshez az új nyugágyon a pokrócok alatt és az enyhe hőemelkedéshez is, mint Ángyela locsogása. Tudomásul veszi, hogy már a Tana-tóból való kiáradáskor jelentkezik a Kék Nílus zseniális, megfélemlítő jellege; az őskövezetben mély szakadékot vág és fékezhetetlen vadsággal gyorsan rohan lefelé.

Hallja, hogy Ángyela valakivel beszél, aztán kaput nyit.

„A Kék Nílus már a legfiatalabb korszakában magával hordja későbbi feladatának legfőbb elemét, az iszapot.”

– Főnök úr, egy fiatalember keresi.

„A Nílus titka, Egyiptom titka, hogy az iszap termékeny, hasznos és nagyszerű” – ezt még elolvassa, aztán felnéz.

Egy sandán vihógó szőke fiatalember áll előtte.

Úgy tetszik, már látta valahol, sőt: már bizonyos benne, hogy Ohat-Pusztakócs állomáson a zivatarban ő próbálta legbuzgóbban nyitogatni Bányay Fidél mellett a csukott marhakocsikat, aztán, mikor nem sikerült, mint a jó úszó, aki a trambulinról fejest ugrik, karcsú testének egyetlen lendületével belevetette magát az egyik csóbe.

A lehető legbarátságatlanabbul tekint a fiatalemberre, aki roppant elhanyagolt külsővel áll előtte, rövidnadrágban, gyanús tisztaságú ingben, kalap nélkül. Elnyúzott félcipője poros, sőt rongyos is. Harisnyát egyáltalában nem visel. Szőke haja viszont sima és rendes, mintha épp most jönne borbélytól, vagy találkára készülne.

Szerény is, szemtelen is, amikor bemutatkozik. Elmotyogja nevét: Gács vagy Pács, nem lehet érteni. Keresztneve Péter. De nevetgél közben és úgy kér bocsánatot az alkalmatlankodásért, mintha nem venné komolyan.

– Üljön le ott a farakáson, ha az jó magának. Mivel szolgálhatok?

Még a gondolatától is irtózik, hogy neki most egy deportálttal szóba kell elegyednie.

A fiatalember, nagyon illetlenül, vakaródzik. Elöl, a lágyéka táján, kapargálnak piszkos körmű ujjai.

– Ültem máma eleget – nevetgél furcsán.

Balázsnak az is feltűnik, hogy egyik szemével őt, a másikkal a nyugágy alól figyelő spánielt nézi.

– Ne féljen, nem harap.

– Hány éves? – kérdezi a fiatalember.

De a lábadozó komoran hallgat. Legszívesebben tüstént kiutasítaná a tolakodót. Aztán mégis megmondja, hogy Adolf abban az évben látta meg a napvilágot, mikor a második világháború kitört.

– Óhajt még egyebet tudni?

A Péter nevű szőke jövevény most jobb kezével hátranyúl és az ülepét vakargatja.

– Lakásügyben zavargok itten – mondja roppant közvetlenül.

A hőemelkedéssel küzdő volt kormányfőtanácsos előrehajlik nyugágyán.

– Mit? – kérdezi sötéten. – Ki küldte magát ide?

– A tanács.

– Micsoda tanács? A velencei vének tanácsa?

A tolakodó ifjú most már szemtelenül nevetgél.

– A tiszapócsi fejések tanácsa.

– Fejések? Mit képzelsz maga, fiatalember? Azt, hogy a Ligetben van, a pesti Városligetben?

– Ott szívesebben melóznék. Az óriáskeréknél vagy a barlangvasútban. Az nekem való volna.

– Elég. Én beteg vagyok. Nem érek rá.

– De itt az írás, bácsi.

Ez a tiszteletlenség végkép kihozza sodrából a beteget.

– Nem érdekel az írása. Alászolgája.

– De Windelbandné...

Balázs a névtől összerázkódik.

– Az küldte magát? Az a rút csoroszlya?

– Annak a keze van benne. Addig furkálta itt a fejéseket, hogy azok megelégték. Engem kilódítottak Kecse kuláktól és ide helyeztek át. Pont magához, Pólya utca 7. Jó helyen járok?

- Jó helyen – felel Balázs a felháborodástól és az izgalomtól fuldokolva. – De nekem ehhez semmi közöm. Forduljon a háziasszonyhoz.

A fiatalember nem mozdul. Fél szemével állhatatosan Adolfot nézi.

- Ne tessék engemet túldimenzálni. Én nagyon...

- Talán dimenziót akar mondani. Nem?

- Ja, persze. Azt akarom mondani, hogy én nagyon szerény és kisigényű vagyok.

- Mi közöm nekem hozzá?

- Meghúzódhatnék én itten valami kis kamrában, ólban. Esetleg a padláson is.

- Most már elég – morog, inkább magának, Balázs és tüntetően folytatja az olvasást.

„Az első kataraktánál, ahol a Kék Nílus vize és a szikla megismerkedik egymással, sűrű rajokban akadnak fel a halak, úgyhogy kézzel lehet halászni.” „Jó volna meggyógyulni, erősnek lenni. Az ilyen arcátlan tolakodót kidobni és szabad emberként elsétálni a Tiszához. Halászni keszegre, márnára. Meg harcsára, süllőre. Sőt pontyra és kecségére is” – töpreng, mélézik magában a volt kormányfőtanácsos és döbbenve látja, hogy ez a Péter nevű fiatalember még mindig ott áll és kajla nevetéssel őt nézi. De másik szemével valahol a boglyák közt kalandozik, az udvar túlsó végében, az istálló táján.

- Én kimondottan igénytelen vagyok – szól és vigyorog.

- *Ausgesprochen* lehet maga nekem akármilyen, fiatalember. Én most már arra kérem, hagyjon magamra. Igényeim már nekem sincsenek. Én csak csendet és nyugalmat kívánok. Egyedül akarok lenni. Ez minden igényem. Beteg vagyok.

- Ígérem, nem fogom háborgatni. De fedél kell a fejem fölé – makacskodik a fiatalember.

Abaújkér egykori ura egyre ingerültebb hangon beszél.

- Megnézte maga a kaput, amikor bejött?

- Ökörnek tetszik talán tartani, aki megbámulja az új kaput? – ingerkedik vigyorin Péter és megint hátul vakarózik közben.

- Ne a kaput bámulja meg, hanem a járványcédulát. Hát nem látta?

- Én nem vagyok olyan, mint Kolumbus. Nem vagyok olyan szemfüles.

Ezzel aztán végképpen felbosszantja a beteget.

- Kolumbusról mindent lehet mondani, csak épp azt az egyet nem. Kolumbus lehetett hős, lehetett vakmerő. Kolumbus lehetett még kalandor, szélhámos is. Csak egy nem lehetett. Szemfüles. Elég volt már, fiatalember!

- A régi rómaiak mind szemfülesek voltak, óriás birodalmat alapítottak. Ezért bátorkodtam említeni Kolumbust.

Balázs, a jótékony 37,6 fok hatása alatt kábultan összecsapja kezét, térdéről a könyv lehull.

- Maga azt hiszi, hogy Kolumbus római volt?

- Azt.

- Akkor most már... Megengedi, hogy tovább olvassak?

- Csak tessék nekem előbb megmutatni a tyúkketrecet, ahol elhálhatok a tyúkokkal – nevetgél szemtelenebbül Péter.

Balázs Ákos felemeli a könyvet, találomra kinyitja. Olvas.

„A vadonnak közepén boltíves kőből épült vén híd feszül a Kék Nílus felett. Olyan a táj, mint egy régi romantikus metszet.”

Felpillant és látja, hogy a fiatalember kényelmesen ott ül a farakáson; csupasz lábszárán a szőke szőrzetet pedergeti és nevet.

– Azt tudom, hogy miért nem megy el. Itt akar aludni a tyúkólban. De azt nem tudom, mit nevet maga folyton, fiatalember.

– Magamon nevetek – mondja. – Klassz pofa lehetek én magának. Homérosz csökönyös számárhoz hasonlítja a hátrálni nem akaró vitézt.

– Ezt meg honnan tudja? Ott tanulta, ahol Amerika felfedezését, Kolumbust?

– Olvasmányaimban – feleli szerényen a fiatalember.

– Nem nagyon látszik magán, hogy olvas is. De most már igazán megkérem. Keresse meg a konyhában a háziasszonyt, vele tárgyaljon.

– Csak egy a bibi.

– Micsoda?

– Az a bibi, hogy magából hiányzik a görög derű.

– Hallatlan. Miket fecseg itt össze maga?

– Tegnap két sokkal kellemesebb depós haverral ismerkedtem meg.

„Depós haver” – ilyen szavaktól őrzöngeni szeretne a híres Balázs Ábris dédunokája.

– Ott van! Látja? Menjen utána. Most eteti a csirkéket a háziasszony. Pi- pi- pi- pi! Hallja?

– Egy adag görög derű önt kellemesebbé tehetné – mondja arcátlanul a fiatalember. – A dühöngés nem tesz jót a gyomornak. Így maga nem fog meggyógyulni.

– Nézze, fiatalember. Most már eleget bosszantott egy beteget.

– Tudtam, hogy nem lesz könnyű dolgom magával. Windelbandné azt mondja, hogy maga lelkileg is epebajos.

– A vén szípirtyó – morog a volt kormányfőtanácsos és hirtelen fáradtság fogja el. Hátrahanyatlik párnáira.

Péter nem könyörül meg rajta, nem megy Ángyéla után.

– Amit a görög derűről mondtam, azt tegnap tanultam a két depós havertől. Cirkuszban kellene mutogatni őket, olyan két jópofa. Az egyik oroszánvadász, a másik szintén vadász. Lepkevadász.

– Értse meg, nem érdekelnek engem a maga vadászai.

– Pedig még magát is érheti balszerencse, mint őket. A kocsmából repültek ki a múlt héten.

– Ángyéla! Ángyéla!

– Divatos ma a háromszög-értekezlet. Tetszett róla hallani?

– Hol van maga, Ángyéla?

– Ne tessék aggódni érte. Egyszóval, tegnap mi háromszög-értekezletet tartotunk a Tisza partján. Draxler Zsiga, a lepkevadász meg én. Zsiga ugyanis homéri formába akarja önteni itteni élményeit, tapasztalatait. Én még ezt sohasem hallottam. Nem szégyellem, én nem tudtam, mi a görög derű, mi a homéri forma. Tegnap Zsiga magyarázta meg. A lepkevadász eleinte ellene volt a derűnek. De fogott két lepkét. Így aztán a határozat egyhangú lett.

– Miféle határozatról beszél maga? – kérdezi elgyengülten párnáiról Balázs.

- A Tiszánál pucéron a fűzfák közt egyhangúan kimondtuk, hogy ragaszkodni fogunk a görög derűhöz.

Ángyela megjelenik. Széket hoz és egy köcsög aludtتهjet. A volt kormányfőtanácsos a sok bosszankodástól és izgalomtól már annyira elalélt, hogy nem tud közbelépni. Tehetetlenül szemléli, hogy pimasz látogatója leül és nagy darab kenyeret kezd mártogatni az aludtتهjbe.

- Azt is mondta Zsiga, Draxler Zsiga, hogy abban a derűs világban Odysseus tutajokat épített és csillákat került ki.

- Nem csillák voltak azok - nyöszörög Balázs -, hanem Scyllák.

- Látja, magának igaza van. Így mondta Zsiga is. Maga nagyszerű ember.

Párnáiról fáradtan sandít a tolakodóra Balázs Ákos és gyanakodni kezd. De a gyanú még ködös, homályos.

- Ne felejtse el és fizesse meg az aludtتهj árát. - A fiatalember szeme kétfelé néz, nem figyel oda.

- Aztán túljárt ő az emberevő óriások eszén is. Azt mondja Zsiga, hogy nekünk is így kell ezt csinálnunk.

- Próbálja meg, fiatalember.

- Vidáman kell csinálni, mondja Zsiga. Közben sírni is szabad. A görög hősök is mindig sírtak.

- Idehallgasson. Magának tilos volt ide bejönni. Hatóságilag tilos az is, hogy velem beszélgesse. Én fertőzőgyanús vagyok.

- Engem ez nem érdekel - nevetgél az ifjú. - Én Kaszibára a faskamrába vissza már nem mehetek, Windelbandné kidobott, a tanács Windelbandné mellé állt. Engem maga nem fertőzhet meg, ha én a tyúkólban vetek magamnak ágyat.

A kis fehér kakas lángvörös taréjjal odatéved, de rémült kiáltással menekül el Adolf elől. A spániel gyűlöli ezt a szemtelen kis kakast. Valami kutyaokból, melynek mélyére talán még Zarathustra sem tudott lehatolni, benne látja minden baj és minden rossz forrását és talán azért is a kis kakast hibáztatja, hogy őt láncra verve tartották.

- Nem értettem jól a nevét. Hogy hívják magát? Gácsot mondott?

- Nem kérem, Zách a nevem.

- Bizonyára az elszegényedett Zách-ágból.

- Jól tetszik gondolni.

- Mert látja, fiatalember - mondja Balázs felkönyökölve párnáin -, van egy másik ág is. Az megtartotta főnemesi rangját. Én utáltam mindig a hajbókolókat. Őseim Rozgonynál fegyvert fogtak az Anjou király ellen. Birtokaikat a király népe szállta meg. Talpra álltak, de később sem kellett nekik királyi kegy, királyi könyöradomány. Ezt csak azért mondom magának, fiatalember, hogy lássa, engem az adományozott címek és rangok nem érdekelnek. Most mégis szívből sajnálom, hogy maga az elszegényedett Záchok sarjadéka. Ezért gyötör engem. Ezért követeli egy beteg ember szobáját. A szegénység, sajnos, meglazítja a tartást. Korrumpál.

Péter vigyorogva félredől a széken és megint viszkető ülepét vakargatja.

- Tévedni tetszik, én csak egy tyúkketrecet kérek.

- Százszor mondtam, ez engem nem érdekel. Beszéljen az öregasszonnyal és adjon neki három forintot az aludttejért. Most mindjárt.

- Hát én ilyen depós havert sem láttam még.

- Több tiszteletet kérek, fiatalember. De szabad tudnom, min mulat?

- Csak úgy.

- Azt hiszi tán, hogy Odysseus kortársa volt Marx Károlynak?

- Azon nevetek, hogy maga elszegényedett Zách-ágról beszél. Mintha volna ma gazdag ág is.

- Alaposan téved, fiatalember. Van gazdag ág. A tapintatos. A jól nevelt. A művelt. A nemesen gondolkodó Zách-ág. Nem is egy, hanem kettő. Mert az egyik a horvátországi ág, a lovagi ág. A másik az egyetlen és utolsó hercegi ág. Kétútköz. Nem hallott még soha róla? Vonatunk arra dőcögött el, Egerfarmos és Poroszló közt. Ha magának, fiatalember, a homéroszi istenek különös kegyelméből ott lett volna a gyerekoszobája a kétútközi kastélyban, akkor maga nem ilyen lenne. Először is tudná, hogy Kolombusz spanyol szolgálatban álló olasz volt. Másodszor nem használna jassz-szavakat, mint egy ligeti hintás. Azonfelül nem akarna kidobni nyomorult falusi szobájából egy beteg embert, nem bosszantaná nevetlen, kihívó megjegyzéseivel. Nem emlegetne fejesekeket és depós haverokat olyan stílusban, ahogy Lajkó elvtárs favágói beszélnek. Alászolgája. Én végeztem.

A volt magyar királyi kormányfőtanácsos úgy veszi kezébe a roppant szórakoztató útleírást, hogy most már egyhamar nem teszi le.

„A portugálok kőhídja után úgy összezűkülnek a sziklák, hogy a Kék Nílust egy nagy vízesés kalandjára kényszerítik.”

- Nincs igaza - mondja csökönyösen a fiatalember.

Balázs fel sem pillant a könyvből.

- Én tudom, hogy igazam van.

- Nincs igaza. Mert atyámat mindenféle kémkedésért, csempészésért, csalásért és valutázásért életfogytig tartó fegyházra ítélték. Kastélyunkat elvették, az obelisztet széthordták. Anyám megszökött. Én öt éve csavargok. Legutóbb albérló voltam a Pipa utcában Oravecz Albin nevezetű úrnál. Azt se igen tudják, ki vagyok. Fogtak, vele együtt engem is kitelepítettek. Láss be, hogy nincsen igaza. A mi elszegényedésünk fotális...

- Fatális vagy totális - igazítja helyre Balázs. - Fotális, ilyen szó nincs.

A fiatalember röhög.

- Akár fatális, akár totális, én az elszegényedett Zách-ágból származom. Mert ma már csak olyan van.

A híres világfi, Balázs Ábris kitelepített, beteg dédunokája álmélkodva hajol előre a nyugágyon.

- Hogyhogy... Ön... Te Kristóf herceg fia vagy?

- Totálisan az vagyok.

A volt kormányfőtanácsos éktelenül zavarban van.

Feje búbját vakargatja.

- Windelbandné tudja? - kérdezi zavarában.

– Bolond vagyok az orrára kötni. Akkor már mindenki tudná. Egy szép nap alma lenne belőlem s elvinnének. Pedig én nagyon jól érzem magam itten. Százszor jobban, mint Pesten, a Pipa utcában.

Néhány percig kínos gond gyötri: ossza-e meg nyomorúságos szobáját vele, vagy rázza le a herceget? A jótékony 37,6 fok sugallatára szenvedélyesen kívánja a nyugalmat, csendet, a magányt. Felül az ágyon.

– Meglep, hogy te... Nem is tudtam, hogy Kristóf hercegnek ekkora fia van. Hát persze. Múlik az idő. Hanem mondd csak. Főméltóságú édesanyádat említetted, a hercegnét. Jól hallottam, hogy megszökött?

– Valahol lappang. Megbújik, mint a nyúl a bokorban. Kaptam tőle csomagokat a Pipa utcába. De nem tudom, honnan. Gondolom, atyámnak is küld. A felöltőt tőle kaptam.

– És a cipő, ami a lábadon van?

– Az saját kereset. De már lassacskán kiadja a lelkét.

– Csak ez az egy pár cipőd van?

– Elég az, minek több?

– Ezt nevezed te görög derűnek, Péter?

A herceg benyúl elől nadrággombjai közt, úgy vakaródzik. Nevet.

– Ezt hát. Minek sírjak? Ráérek még.

– Ne engedd, Péter, hogy a boszorkák elüldözzenek.

– Tanultam még egyebet is Zsigától tegnap. Azt tanultam, hogy a színpadról bármikor le lehet lépni és udvari páholyból nézhetem tovább az előadást. Szabad megnézni, mit olvas?

Balázs erőtlenül nyújtja a könyvet Kristóf herceg fiának.

– Épp a Zsiga könyve. Ismeri?

– Nem volt még szerencsém...

Az ifjú herceg kanccsalul vigyorog.

– Erős ember.

Felkel a székről, az utolsó darab kenyeret Adolf szájába dugja, a spániel elfogadja tőle, mintha tudná, hogy hercegtől kapja.

– Menj, beszélj az öreg Ángyélával. De ne fizess neki. Majd én elintézem.

– Felesleges – mondja a herceg. – Hazamegyek a fogkefémért és a borotvámért. Aztán még van egy látogatásom. Kaszibáról Kaphacra. Jól ki kell lépnem. Estére visszajövök.

Erőtlenül nyög Balázs.

– Vissza?

– Jó napot kívánok.

– Szervusz, Péter. De mondd meg inkább Windelbandnének, hogy te herceg vagy. Hátha akkor nem enged el.

De a fiatal herceg erre már nem felel semmit. Megsimogatja Adolfot a rokonszeny jeleként és a barátságtalan „depós haver” búcsúra nyújtott jobb kezét épp csak megfogja, hidegen, mintha most a végén sértődött volna meg valami miatt. Ahogy jött, kajla nevetéssel elsiet. Félretaposott, nagy cipői kopognak Eck Lukács földre ragasztott tégláin.

Balázs Ákos lesújtva egyedül marad kutyájával a mogyoróbokornál, a nyugágyon. Tudja, hogy menthetetlenül vége a nyugalmanak, kikököntették boldogtalan magányából.

„A XVI. században bazaltból portugálok építették ezt a hidat” – olvassa, de mindjárt be is csukja a könyvet. Nem tud magához térni az álmélkodástól, hogy ilyen toprongyos, szemtelen fickóvá süllyedt egy Zách-herceg.

Elsötétedett arccal nézi a meggypiros tarajú, fehér kis kakast és mérgeződik magában, mert csupasz lábszárral, félretaposott cipőben, züllött kamaszként beállított ide Kristóf herceg egyetlen fia és szállást kért. Azt gondolja, mégis illenék rajta segíteni valamiképpen.

Aztán összeszedi magát.

„Elszemtelenedett hercegi ivadék, te alig múltál el húszéves, én nemsokára hatvan leszek. Te bebújtál a csőbe, én bőrig áztam. Te makkegészséges vagy, én beteg és fertőzőgyanús, a kapun kívül van a piros járványcédula. Nekem egyedüllétre van szükségem, neked emberekre, hogy kedvedre fecseghess. Az én epehólyagom téged nevetésre készítet, a te görög derűd és rézsút nézése engem felháborít. Jobban teszed, ha máshol keresel magadnak faskamrát. Krisztics doktor majd közbelép a tanácsnál, fertőzőgyanúhoz nem utalhatnak be téged” – tűnődik, tusakodik, zsörtölődik magában a Molnár utcából kitelepített volt abaúji földbirtokos.

A vérbeli vadászseb villámgyorsaságával ugrik ki a nyugágy alól Adolf és éles fog-sora szempillantás alatt elharapja a kis fehér kakas torkát. Tiltakozásra sem jutott ideje, alig sóhajtott. A spániel rongyként rázza, gyomrozza, tépdesi.

Konyhakéssel kitipeg a házból Ángyela és elvágja a kakas nyakát.

– Vacsorára tetszik megenni, főnök úr, vagy csak holnap ebédre?

– Inkább ebédre – felel búsan és szórakozottan Balázs, s az imént eltávozott eleven rejtvényre gondol: Kristóf herceg fiára, aki úgy elvadult, mint egy elhanyagolt főúri parkban a díszcserje.

– Tejfeles paprikásnak, vagy sütve, keserű dióval?

– Dióval – mondja és nem tudja felejtetni Pétert, aki azt mondta, hogy este visszajön.

– A kutyát tessék máskor megkötni, főnök úr.

Határtalan gögjében dühösen ráförmed a vaksi öregasszonyra.

– Nem kötöm meg! Ez nem olyan falusi parasztkutya, mint a maguk fattyúkuvaszai. Érti?

– Értem, nagyságos főnök úr. Hanem akkor minden csirkémet meg fogja enni ez az Adolf.

– Nem eszi meg, csak megöli. Én megfizetek érte. Tessék, fogja. Itt van húsz forint a kakasért, három forint pedig az aludttejért. De máskor ne kínálja meg az én látogatóimat csak akkor, ha én mondom. Elég magának huszonhárom forint?

– Elégséges lesz, főnök úr.

– Különben is nagyon szemtelen volt már ez a maga kis kakasa. Mint némely fiatalember.

– Finom lesz keserű dióval.

– Egy herceg és szüntelenül vakaródzik – morogja Balázs. – Igazítsa meg a fejem alatt a párnát. Ne úgy! Emelje feljebb, Ángyéla. Úgy, na. A kutyafáját ennek a világnak – nyugösködik a volt abaújkéri földbirtokos. – Főzzön nekem gyorsan egy csésze teát.

– Átszaladok petróleumért a boltba.

– Minek az a teához?

– A főzőbe kell, főnök úr.

– Végre tudom, miért petróleumszagú a maga teája. Hagyja a fenébe a petróleumot. Gyújtson tüzet.

– Még korán van, Lukács csak este jön haza. Kevés a tutyellaszár.

– Az meg mi?

– Kóró.

– Akkor is gyújtson be.

– De csak szárított paréjjal.

– Mit bánom én, mivel – zsörtölődik kényeskedve a volt kormányfőtanácsos.

– De nekem többet ne főzzön teát petróleumlángon. Értette, Ángyéla?

– Értettem, főnök úr. Hanem a tutyellaszárat meg kell ám fizetni.

– Fogja. Tíz forint. Hányszor gyújt be érte?

– Tízszer. De külön a cukor árát is megkapom? Mint eddig.

– Megkapja, hát. Menjen, főzze már azt a teát. Jó erős legyen.

„A nagy vízesésnél Zúgó Tűznek nevezik a bennszülöttek a Kék Nílust” – olvasa és homályosan elképzei magában a szakadékot, ahol az ér megtörik, csak azért, hogy felejtse, ami körülötte van. A pokrócok alatt, a nyugágyon fekve, elmerül olvasmányában. Irigyli magában a boldog szelíd állatokat, melyek a szerző, Draxler Zsigmond szerint ellepik a Nílus mély völgyét: a krokodilusokat és a vízilovakat. Azt olvassa, hogy a vad állatfajták paradicsomi nyugalomban élnek és nem fenyegeti őket sem szigony, sem dárda, sem golyó.

„Boldog, szabad vadállatok Afrika tájain – füstölög magában. – Hát kellett ennek a bolond Draxlernek hazajönni Afrikából? Ide jutott ő is, Tiszapócsra. Kidobták a vendéglőből.”

– Ángyéla!

„A gőzölgő hőségben – olvassa – soha ki nem apad az őserdő kifogyhatatlan állati és növényi tápláléka” – és azt gondolja, hogy bizony ott jobban élne, bőségesbben táplálkozhatna a jeles szerző.

– Ángyéla! Ángyéla! – kiabál újra.

De Eck Lukács vaksi felesége nincs sehol. Úgy látszik, mégis elment a boltba.

Elszánja magát és felkel a nyugágyról. Kicsit szédül, Kristóf herceg elvadult, szemtelen csemetéjének látogatása is megviselte. Bebotorkál a konyhába, ahol nincs senki.

Ángyéla begyújtott; kórók, napraforgószárok, száradt dudvaszárok hevernek a földön, a tűzhelyen lobog a tűz. Körülnéz a vénasszony edényei közt. A konyha fehér falát, mint a himlő, sűrűn ellepik a legyek, látszólag élettelenül tanyáznak ott ezerszámra. Már várják, szundikálva a holnap napot, mikor vígan lakmározhatnak a kis fehér kakas kisült combjából és rászállhatnak a keserű dióra is. A tetszhalott dögök körül harcias dongók köpködnek, fáradhatatlanul, megízlelik előbb odakint a disznóganéjt és csak aztán lakmároznak az aludttejéből.

Az abaújkéri kastély egykori ura idegenül érzi magát a piszkos kis konyhában a legyek közt, mindenféle avas szagoktól émelyeg. A rövidlátó Ángyela, úgy látszik, nem tart sem rendet, sem tisztaságot edényei közt. Balázs Ákos gyanakodva látja, hogy a vidáman pattogó tűzön mocskos kis edényben barna lé forr és Ángyela ezt nevezi teának.

– Ángyela! Ángyela!

De a hívó szóra most sem érkezik válasz.

Vakmerő gondolata támad: miért is ne főzhetne ő magának teát? Mégpedig valódi darjeelingi *orange peccót*, de nem úgy, ahogy Ángyela készíti. Svájcban kapta a finom angol teát is, csak éppen meg kell most keresni a gyanúsán sötét asztalfiókokban, Ángyela valahová elrejtette, s meg kell lenni valahol az ő saját teafőzőjének, melyet magával hozott a Molnár utcából.

– Ángyela! Ángyela!

Előbb undorral kiönti a mocskos kis edény tartalmát, a meleg barna lét, aztán nagy nehezen végre megtalálja a csomag teát, meg a teafőzőt is. Tagjaiba erőt önt a gondolat, hogy végre először élvezhető, jó teát fog inni, nem olyat, mint eddig. Hosszú betegsége után vonzza az is, hogy végre valamit csinál. A híres világfi Balázs Ábris elkényeztetett dédunokája irtózik ugyan a koszos kis konyhától és nem szívesen piszkítja be kezét a száraz kórókkal, de nem mond le az örömről és meghozza érte az áldozatot: kissé édelegve hajlong a tűzhely előtt és táplálja a tüzet. Már forr is a víz és a következő pillanatban már rá is önti a forró vizet az illatos darjeelingi teára. Várni kell csak néhány percig, ahogy a londoni Savoyban is vár ilyenkor a figyelmes *head waiter*, aztán le lehet szűrni a teát. Igazi teaillat tölti meg a levegőt a vályogfalak közt.

„Nem is értem, mit mívelt eddig a teával ez a vénasszony. Hiszen nem is volt illata. De ennek van ám” – bosszankodik és örül magában a „nagyaságos főnök úr”, és a teaillat a Pálya utcában felidéz egyéb illatokat, virágok és nők illatát a múltból, mikor oly könnyű és sima volt az élet. A koszos falusi konyhában a meszelt falakon szendergő ezer légy közt is kellemes számára az emlékezés. Már fogja is a kannát és a tálcára teszi; ügyetlenül bár, de oda rakja a csészét, a cukrot, a kanalat és a teaszűrőt, s már indulna is kifelé az illatosan párolgó darjeelingi teával, mikor meglát valamit. A teaszűrőt pillantja meg.

Ángyela fekete nyelvű teaszűrője ez. Heteken át ezzel szűrte neki a teát a vaksi öregasszony és ő *azt* a teát itta.

Epekövecskéi megmozdulnak valahol mélyen a testében és szédülni kezd, mint ha a láza máris emelkedne és a „nagy dagály” érkezne a távolból a tiszapócsi pusztá felé. Gyanakvással veszi kezébe a fekete nyelvű pakfon teaszűrőt és lát valamit az alján, valamit, ami fekete és sűrű, és úgy látszik, már hetekkel ezelőtt odaragadt. Azt gondolja, hogy bizonyára teafű. De még így is utálatos. Aztán még jobban megnézi. Egyre gyanakvóbban olvasószemüvegét is orrára illeszti és most már úgy vizsgálja a pakfonban a fekete masszát. Kiskanállal megpiszkálja. Nincs többé semmi kétség: döglött legyek hullái ragadtak a teaszűrő fenekére és azokon keresztül szűrte neki a teát napokon és heteken át Ángyela.

Kimenekül a konyhából, otthagyja az illatosan párolgó teát.

– Ángyéla! Ángyéla!

Rogyadozva kitámolyog a ház elé az utcára és nem bírja tovább, hányni kezd a pesti Molnár utcából kitelepített Balázs Ákos, volt kormányfőtanácsos.

8.

Bogya, a harangozó, megismerkedik mostanában néhány „pestivel”. A csonka toronyban az idén is tűzőrséget rendelnek el az aratás és a cséplés idejére, és Répa titkár aláírásával a kitelepítettek közül is többen kapnak hivatalos felszólítást, hogy jelentkezzenek őrségre. A keskeny arcú és már őszülő Katinszky Tivadarné egy egész éjszakán át virraszt a toronyban. De nincs egyedül. A szakállas gróf Draxler órákon át szórakoztatja afrikai vadásztörténeteivel és beszél barátjáról, a marokkói szultánról, akivel nemegyszer vadászott veszélyes körülmények közt tigrisre. Ott őrködik a toronyban Oppler Rudolf, volt vegyészeti gyáros is, aki az „Op. 106” nevű híres arzénkészítményével és a „Dormobella” idegcsillapító-szerrel hatalmas vagyont szerzett, de azóta mindenét, még pazarul berendezett rózsadombi villáját is elvesztette. Mikor úgy gondolja, hogy senki sem hallja, csak a körülötte settenkedő kitelepített sorstársak, akkor belemorogja az éjszakába:

– Bár égne le ez az egész gyalázatos falu.

Bogya, a harangozó, pusztán kíváncsiságból virraszt együtt az őrséggel. Megjegyzi, hogy csak baj származhatna belőle, épp a pestiek kárára, ha tűz ütne ki. Mert ő „nagyon magas helyen” hallotta, hogy a pestieket fogják büntetni, ha egyetlen kéve elégne a nyáron. Ettől aztán megszeppen Oppler és sóhajtozni kezd Katinszkynek.

– Mi lenne a büntetés? – kérdezi egy szerény kis ember.

Zavarban van, és nem érzi jól magát az előkelő társaságban, pedig ő is kitelepített. Wagner József a neve, ezüstműves volt a Síp utcában, a jónevű Wagner és Hurka cég beltagja.

Babura Félix, volt királyi ügyész is ott van éjjel a toronyban. Eddig valakit arra oktatott, hogy mikor szokás névjegyet küldeni és egyáltalában érdemes-e még a régi illemszabálynak hódolni Tiszapócsra. A volt ezüstműves aggódó kérdésére most ő felel.

– Kihajtanak minket kapálni. Úgy hírlík, Tiszapócs a Hortobágyhoz képest valószínű üdülőhely. Alpesi falu.

Az oroszánvadász gróf helyesel a sötétben. Oszítja a volt ezüstműves és a volt királyi ügyész aggodalmait.

– Az a duhaj juhász nem is olyan víg. Engem már megfenyegetett. Nem éppen barátságos *gentleman*.

A harangozó élénken fülel. Hajnalig Víg Juhászról suttognak a toronyban a kitelepítettek. De arról is szó esik közben, hogy délután szokás volt-e zsakettet viselni, vagy csak délelőtt. Babura Félix váltig kitarat mellette, hogy délután már százszor inkább fekete zakót vett fel a jól öltözködő és illet tudó ember.

Pár nap múlva híre jár, hogy burgonyakapálásra már kirendeltek némelyeket, de csak a kaszibai állami gazdaságba, ahonnan estefelé haza lehet jönni. Minthogy

pedig a gyapot egy részét újra kellett vetni, felszaporodott a munka a gyapotföldeken is. Hiába kultivátoroztak háromszor a régi vetésű területen, ez nem menti meg a zseniális közgazdát, az agg Valter Keresztélyt és feleségét sem, hogy második kézikapálásra ki ne parancsolják őket. A sóhajtozó basszusnak, aki az egyik legtekintélyesebb budapesti pénzintézet élén állott, úgy látszott egy időben, hogy hervadhatatlan érdemei vannak számos magyar iparvállalat megalapozásában. A két világháború közt az ő ernyedetlen fáradozásának eredményeképpen szabadult fel a magyar pénzpiac a külföld gyámkodása alól. De ezek az érdemek Tiszapócscon elhervadnak, nem méltányolják azokat. Most arra kényszerül, hogy tűző napon kapával a kezében hajlongjon a gyapotföldön. De felesége, Otília, hirtelen elhatározással azt mondja neki:

– Tedd le a kapát, Krisztián.

Belekarol és a többiek ámulatára együtt hazasétálnak a Dudás-sorra. Különösképpen semmi bajuk sem származik az engedetlenségéből. Valter Keresztélynek, az egykori híres bankelnöknek és felsőházi tagnak, csak a dereka fáj napok óta, úgy-hogy mozdulni is alig tud. De egy nap megint idézést kapnak. Most már csak az öreg Otília jelenik meg az ingyenmunkán. Jelenti Répa titkárnak, hogy férje, Krisztián, a székről sem tud felkelni egyedül, annyira megfájdult a dereka a gyapotföldön a sok hajlongástól.

– Eddig öelötte hajlongtak – mondja Répa titkár.

Jegyez, firka! Tudomásul veszi, hogy Valter Keresztély beteg; azt mondja komor, sápadt arccal, hogy nem is fogja többet megidézni. Aztán ránéz a kifestett vén-asszonyra, aki látszólag közömbösen viseli sorsát és igazgyöngyeit. Otília, valóban, a maga részére nem kér semmit.

– Maga parancsol? – kérdezi a hölgy.

Répa Ferenc felelet helyett ezt mondja neki:

– Tudja, mit? Menjen haza, mángorolja meg az ura derekát. Jöjjön csak holnap. Akkor majd egyelhet.

De Valter Keresztélyné nem hallja, nem érti. Répa titkár leírja neki egy darab papírra. Egyelni kell, mert a répát későn vetették el az idén. Már nincs is sok értelme az egyelésnek, tudja ezt jól Répa Ferkó, de az állami gazdaság kérelmei elől ő nem zárkozhat el, bárhogy is szidja otthon Erzsók azokat, akik ingyenkapálást és ingyen-egyelést követelnek a kitelepítettektől, javarészt öregektől. – „Hiszen azok is emberek” – szokta mondani Répáné.

Vannak szerencsések, akiket nem rendelnek ki sehová, sem a gyorscsépléshez, sem az új növény: a csumiz öntözéséhez.

A lábadozó Balázshoz nem érkezik idézés. Nem háborgatják nyugalmában, melyet a század igazi gyermekeként a legelbizakodottabb individualistánál is féltékenyebben és dölőfősebben védelmez Eck Lukács udvarán, a mogyoróbokornál. Békén hagyják, talán csak véletlenül, Forster Ignác volt igazságügy-minisztert és Jablonkay Tihamér volt külügyminisztert is. De már az ősz hajú Rudniczky Elek volt kultuszminisztériumi államtitkárnak egy kora reggel ki kell gyalogolnia Kaszibára, ahol Windelband Alfonzné társaságában a krumpliföldeken száll hadba a kolorádobogarak ellen.

Egy nap dühöngeni kezd a népboltban Répáné, mert kevés kenyér érkezett az általi pékműhelyből. A pék azzal védekezik, hogy kevés lisztet kap, pedig a malomban már őrlik az új búzát. Ettől a naptól kezdve sorba kell állni a népbolt előtt kenyérért. Víg Juhász maga rendeli el, hogy külön sorban várokozzanak a helybeliek és külön sorban a „pestiek”, de ezek csak akkor kaphatnak kenyeret, ha a helybeliek igényét már kielégítették. Azóta rendőr áll a népbolt előtt és vigyáz a rendre.

Bogya, a kíváncsi harangozó, maga is sorba áll. Ő sem „önellátó”, mint sokan Tiszapócson. Türelmesen vár és nézi a másik sort, ahol kora reggel óta kitartóan topog, várokozik az elég nagyszámú csapat, mindannyian kitelepítettek.

Nem kerüli el a harangozó figyelmét, hogy egy magas cingár alak, pipaszár lábbal és pókhassal, akit ő eddig még sohasem látott, kilép a sorból és szatyorral a kezében elsétál a borbélyműhely felé. Bemegy, ahogy az emberek borbélyhoz szoktak belépni. De rögtön ki is jön, dúltan, halálsápadtan. Ilyen rövid idő alatt semmiképpen sem borotválhatták meg, gondolja Bogya. Aztán azt kérdezi magában, hogy hátha nem is akarták odabent megborotválni. Talán azért, mert pesti? A harangozó, aki minden lében kanál, arra nem is gondol, hogy ennél jóval súlyosabb sérelem is érhetne a budapesti IX. kerület volt adószámviteli főnökét, az egykor rettegett, kíméletlen „adóhiénát”: Masznyik Lóránt, volt pénzügyi főtanácsost, akitől éppúgy elvették nyugdíját kitelepítés előtt, mint az összes volt katonatisztekétől és közalkalmazottaktól, akik Tiszapócra kerültek.

A volt pénzügyi főtanácsost nem sokkal nyugdíjaztatása előtt, még a második világháború elején, miniszteri tanácsossá nevezték ki és ezzel megkapta a régóta áhított méltóságos címet is. A cím illetékes fensőbbségéhez és közismert könyörtelen szigorához, melyet az adóalanyok szenvedtek el. Itt van most ő is Tiszapócson, otthonától megfosztva, mint a többi deportált. Öregember már. Mint kíméletlen adófőnök leszolgált a maga idejét, sőt túl is lépte a korhatárt az adózók keserűségére, s csak aztán ment nyugdíjba. Feleségével és Rózsi nevű leányával meg vejével, Hübner Lajos volt törvényszéki bíróval és öt unokával került Tiszapócra, ők is minden jövedelem nélkül, hogy éljenek meg abból, amiből tudnak. Ohat-Pusztakócs állomáson a nagy zivatar idején mind a kilencen bent szorongtak a „váróteremben”, nem áztak meg. Masznyik Lóránt, volt pénzügyi főtanácsos, bevásárlószatyorral ma már korán ide ballagott a Kertekalja utcából, ahol az egész család egy szobácskában zsúfolódott össze.

Látszólag épp csak bekukkantott a borbélyhoz. De bajusztalan közhivatalnoki arca, amely a gögös Titus vagy valamelyik más, önmagát istennek képzelő római császár szobrához hasonlít, olyan megnyúlt és sápadt, hogy Bogya, a harangozó, nem ok nélkül gyanítja: a borbélyműhelyben történt valami. Hiszen egyébként azért is visszatérhetett volna ilyen hamar az egykori adóhiéna, mert odabent a borbélynál sokan várokoznak és ő inkább itt akar várokozni, a sorban.

Masznyik Lóránt mélységesen titkolja és soha senkinek sem fogja bevallani, hogy mi történt a röpke pillanat alatt, amelyet a borbélyműhelyben töltött. Valahogyan bízott előkelő közhivatalnoki múltjában és tekintélyes megjelenésében. Pár napja elbeszélgetett ő a derék borbélynemesterrel és a mester aranyszőke kislányának a haját is megcirógatta. Hiszen ráér ő beszélgetni, egyéb dolga nincs. Az imént tehát

azzal a bizakodó érzéssel lépett be a borbélyműhelybe, hogy megkéri a leánykát, vásároljon helyette kenyeret a „tiszapócsi sorban”, hiszen pár perc az egész, a helybelieknek nem kell órák hosszat várakozniuk. Az elbizakodott egykori adófőnök nem gondolt rá, hogy könnyen baj lehet belőle, ha szerény kérését mások is hallják. Ő azt hitte, hogy ilyenképpen túljár a tiszapócsi bürokrataknak eszén, ő, a régi bürokrata. Sejtelve sem volt róla, hogy odabent a mester éppen Víg Juhászt borotválja. Csupán annyi történt, hogy a jóindulatú borbélmester kezében megállt a borotva, néma megrökönyödéssel pillantott fel válasz helyett a mennyezetre. Víg Juhász pedig szappanos ábrázattal felugrott a borbélyszékből és Masznyiknak rontott. De tettelegességre nem került sor. A tanácselnök-helyettes csupán megsértette a volt kerületi adófőnök elhunyt édesanyját.

Masznyik Lóránt, kissé roggyant térdekkel a kopott térdnadrágban, visszasompolyog és ott áll már megint a „pestiek” sorában. A sértés egész lényét megrázkódattatta. Ilyet az ő anyjáról még soha senki nem mondott.

Rettegve pislog a borbélyműhely felé: vajon nem jön-e ki Víg Juhász és mindenki füle hallatára nem ismétli-e meg szidalmait? Pókhasával és pipaszárlárával ott topog a sorban, amely még csak el sem indult előre, mert a helybeliek sorába minduntalan beáll egy-egy tiszapócsi újonnan érkező. Nem hasonlít ő most semmiképpen az elégedett és büszke Titus márványszobrához, bár borotvált kerek álla most is makacsul előreugrik, hatalmas sasorra tiszteletet igényel, és göndör ősz haja valóban olyan, mint a császárszobroké az antik világban. A megrázkódtatás hirtelen átalakította külsejét. A sápadtság újkeletű. Bárki kérdezné, senkinek sem árulná el, hogy a beszappanozott képű elvtárs, a borbély székéből felugorva, mit mondott az imént neki. Visszatartja őt ettől a hierarchikus közhivatali szégyenkezés bizonyos fajtája. Masznyik Lóránt tudja, hogy a sértéseket mostanában tiltakozás nélkül kell zsebre rakni. De semmiképpen sem tud ebbe belenyugodni. Szentül hiszi, hogy a magyar állam pénzügyeit ő mindenkit felülmúló, példás odaadással szolgálta és ezért őt holta napjáig feltétlenül nyugdíj és elismerés illetné meg. Két minisztere is volt a háború alatt a magyar pénzügyek élén, mindkettőt halálra ítélte a népbíró-ság, az egyiket oszlophoz kötözve agyonlőtték, a másikat felakasztották 1945-ben. Ebből is látszik, hogy az idők szele nagyot fordult, és ami érdem lehetett tegnap, azt könnyen büntetik manapság – tudja ezt Masznyik Lóránt, és mégis halálosan szégyelli, hogy megsértették és ezzel az ő elévülhetetlen érdemeit újból meggyalázták. Olyan nagyra tartja önmagát és a magyar állam pénzügyeinek tett szolgálatát, hogy minden sértés egy-egy kegyetlen csapás arra a képre, amely veszedelmesen hasonlít a hatalmas Titushoz.

Elmondhatatlanul szégyelli magát, és azt, ami történt, el fogja hallgatni még a felesége előtt is. Le fogja tagadni, ha híre kelne. A hamis szégyenkezésnek ebben a poklában egyedül az fáj neki, hogy ilyet mondhattak egy pénzügyi főtanácsos édesanyjáról. A megsértett anya képe az ő hiú képzeletében jelképpé sekélyesedik.

Ez az ember nyugdíjazása után eleinte biztos volt benne, hogy a főváros csődbe jut, a IX. kerület pénzügyeit egy új vízözön sodorja el az ő távozásával. De nem történt semmi. Ez sem gyógyította ki őt határtalan büszkeségéből és elbizakodottságából, s most, mikor már nyugdíjat sem kap és népes családjával együtt kitelepítették,

gondolatban a régi szép adóügyeket sírja vissza, a felejtethetlen egyenesadókat, a jövedelemadót, a forgalmiadót. Álmaiban makacs nem fizetőket drákóian büntet, ébrenlétében görcsösen vigyáz a saját nagyképűsége mélyén rejtőző széles ábrázatra, amilyenek őt az emberek ismerik.

A túlsó oldalon komoly arcú, szemüveges úr bukkan fel.

Masznyik már hozzá dörgölődött két hete, a kútnál: a kerekas artézi kútnál, ahol találkoztak. Ő kannával ment vízéért, de az a még manapság is roppant előkelő megjelenésű férfiú csak egy másfél literes csatos üveget töltött meg vízzel és azt vitte haza volt miniszteri aktatáskájában. Naponta inkább ötször-hatszor is megjelenik a kútnál, semhogyan kannát vagy vedret cipeljen, mint a többi kitelepített. Forster Ignác volt igazságügy-miniszter ő. Masznyik mélyen megemeli előtte úti sapkáját.

Borzad a gondolattól, hogy mi történne, ha „Forster őexcellenciája megtudná” a gyalázatos sértést. Épp ezért egész viselkedésével már előre letagadja, hogy bármi sérelem érhetne volna őt a borbélynál. Széles ívben köszön és meg is lengeti sapkáját; különösen vigyáz, hogy szívélyes és nyájas arcot vágjon, amelyen árnyéka sem borong az iszonyú sértésnek. Közben a szíve megdobban, hátha beáll mellé a sorba Forster Ignác. Egy egész életen át megszokta a rendszeres hízelgést a feljebbvalóknál. Ez most hiányzik neki és áhítozza, mint Balázs Ákos az elvesztett mentoni hegyeket.

Forster Ignác hideg udvariassággal, kimérten viszonozza köszöntését, mintha nem is volna egészen biztos benne, hogy ismeri. Olyanok köszönnek így, akik megszokták, hogy ahol megjelenik, ott kalapot emelnek előttük, rengeteg tisztelőjük van és emelt fejjel szokták távol tartani maguktól a tolakodókat.

Ez a hideg tartózkodás mélyen bántja hiúságát, de elszenvedi. Beletörődik, hogy az elegáns Forster hatalmas aktatáskájával tovább sétál, és őt alig méltatja pillantásra. Mint váltóit a fősvény uzsorás, úgy rejtegeti a sápadt arcának dúlt vonásait és igyekszik nyájas képet mutatni mindenkinek. Masznyik Lóránt szenvedélyes fecsegő. A kín egyik neme az, ha hallgatni kénytelen. Körülnéz a sorban, kivel cseveghetne kissé, hogy felejthesse Vig Juhászt és Forstert. De javarészt asszony meg gyerek ácsorog itt kenyérért és néhány olyan egyszerűbb fajta kitelepített, mint Simon úr, a volt Üllői úti fűszeres, és Cselei Csopaky, akinek kávéháza volt a fővárosban. Ezekkel nem óhajt társalogni a volt „adóhiéna”, és legfeljebb akkor állna szóba velük, ha azok közelednének, tisztelettudóan visszasóhajtozva azt az időt, amikor késedelmes adófizetésért Masznyik óméltósága rótt ki rájuk irgalmatlanul az adóbírságot. Látja az ácsorgók közt a pajzán Irczynét, de kerüli a tekintetét, mert a napokban sült ki, Rudniczkyék határozottan állítják, hogy a volt felsőház utolsó alelnökének még mindig fiatalos és csinoska özvegye valójában cseléd volt valaha és úgy került a már régen elszegényedett felvidéki családba, hogy feleségül vette egy rövid életű Szacsury fiú. Gyanús homály fedi további múltját. Az öreg Irczy Dénes kegyelmes úr csak azért vette el őt, mert Buda ostroma idején elpusztult a palotája, nem maradt semmije. El is kellett bújni valahol, mert háborús bűnösként emlegették az öregot. Így hát szeretőjénél húzódott meg a Zerge utcában; ott kapott ágyat és ennivalót. Azt mondják Rudniczkyék, hogy „az erőszakos nőszemély elvettette magát vele”, itt pedig elvárja, hogy az emberek „kegyelmes asszonynak” szólítsák. Ilyen körülmények

közt Masznyik nem akarja meglátni báró Irczy Dénes, az egykor nagytekintélyű, híres politikus és erdőbirtokos özvegyét. Pedig Julianna, karján divatos gyékényszattyórral, élénken pislog hátra és őt nézegeti.

Nem fiatal már. Mondják, negyven felé jár. De ő még a kitelepítő hatóságok előtt is letagadja korát, többféle születési bizonyítványt mutat fel különböző évszámokkal. Báró Irczy Dénessel kötött házasságakor az anyakönyv szerint 1913-ban született. Roppant élénk, mintha a kitelepítés nem is lenne számára csapás. Nyakán, fülében és ujjain ékszerek csillognak. Gyanútlanul, de kissé kihívóan viseli azokat. Nem tudja, hogy a tiszapócsi titkos és bizalmas iratok közt van az ő életrajza és jellemrajza is, amely szerint ő „rablott kincsekkel” érkezett Tiszapócsra. Haját bronzvörösre festi, körmeit a lábujjain is ezüstre, ajkát meggypirosra, nagyon gondosan. Egy kisfiúval álldogál a sorban. Masznyiknak úgy rémlik, hogy a fiúcska Voithy Frigyesnek, a feloszlatott közigazgatási bíróság volt alelnökének a gyereke. Matrózruhája van, noha apja már közölte vele, hogy származása miatt sohasem lesz belőle admirális. A budapesti IX. kerület egykori rettegett adófőnöke azt gondolja magában, hogy a rossz hírű személy azért csicsereg olyan kedvesen a matrózruhás fiúcskával, mert be akarja magát hízelegni a Voithy családba.

– Nana, maga nem akar engem megismerni, nagypapa.

Masznyik a hangra összerезzen. Tudja, hogy neki szól. Nem tetszik neki ez a hang, mert semmi tisztelet sincs benne az ő közszolgálati múltja iránt. Kénytelen mégis felfigyelni. Sapkáját kevélyen megbillenti az erőszakos nőszemély előtt.

– Menj szépen hátrább, pici Frici. Cserélj helyet a bácsival, te ráérsz még várni. Maga pedig lépjen ide mellém, nagypapa. Ezennel előléptetem.

Az egykori „adóhiéna” engedelmeskedik. De arca zord.

– Hadd fiatalodjon egy kicsit mellettem – ezt is mondja, most már kihívó kacér-sággal, „Julianna kegyelmes asszony” és ezüst körmeinek hegyét kézcsókra nyújtja.

De Masznyik épp csak meghajol kissé és megérinti az egykori cseléd gondosan ápolat kezét. Pici Frici már szolgálatkészén hátrább lépett. A volt pénzügyi főtanácsos szívét még mindig facsarja a kettős sérelem, melyet előbb Víg Juhásztól, aztán Forster Ignáctól szenvedett el. De titkon reméli még, hátha visszajön Forster és beáll ő is a sorba. Csöppet sem lenne kellemes, ha őt a rosszhírű nőszemély társaságában látná. De ha ő nem is, hát akkor Rudniczky bármely percben megjelenhet kenyérért. Szégyellhetné magát Rudniczky előtt, kedvetlenül ácsorog a bronzhajú özvegy mellett, eddig még egy szót sem szólt hozzá.

Egyszerre megváltozik a világ Masznyik Lóránt körül. Kis dolog az oka, mindössze az, hogy először a pici arany keresztet pillantotta meg Julianna nyakában, aztán egyebet is. Ez a hórihorgas pókhas hirtelen belelát a csinos özvegy keblébe. Vén szíve megdobban, majdnem elakad. Az egyik büszke mellbimbót is meglátja a kacéran kivágott nyári blúzban. Ettől egész vérkeringése bizseregni kezd, a látvány megremegetti és szíven ragadja. Az egykori félelmetes „adóhiéna”, aki egész életében szerette a jó falatokat, a finom bort és a csinos nőket, de egy idő óta mindenről mindig csak lemond és szüntelenül nélkülöz: egész testében reszket. Pici Frici helyén a sorban, nyugdíjától és otthonától megfosztva és dicsőséges közszolgálati múltjában megalázva, a „vízibolha alakú” Tiszapócs főutcáján, ahol szüntelenül kavarják

a port a rohanó járművek, Julianna vonzó teste, az a kis csupaszság, tökéletesen kiforgatja őt szokott külsejéből, a Titus-arcot elfújja a női mosoly. Masznyik gyatrán vigyorog, az özvegy keble fölé hajolva. Aranyfogai látszanak. Jámorka Donát, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja, a híres lepidopterológus, egy nászútja végén haldokló, ritka hím pillangót, talán ezüst bóbítás *Hesperia sidae*-t látna most benne némi képzelőerővel s meg is mutatná a képét kedves könyvében, melyet elhozott magával Tiszapócsra: a „*The butterflies*”-ban.

– Pici Frici helyett kaptam egy új udvarlót. Komoly Lórit – csicsereg a gyanús múltú volt cseléd, aki úgy lett báróné, hogy Buda romba dőlt.

– Csak voltam, sajnos. Csak voltam Lóri – dadog vigyorogva, a női kebel igézetében a volt „adóhiéna”. – Az idő eljár felettem is.

– Meséljen, mit hallott, nagyapa.

Rekedt hangon és régiesen, ahogy a század elején beszéltek, udvaroltak nőknek a férfiak, de csak éjfél után, így felel Masznyik:

– Semmit, semmit, édes szépasszony. Én nem láttam, nem hallottan semmi szépet. Egyedül magát.

Ebben a percben, mintha egy veder hideg vízzel öntenék nyakon, megpillantja a Vörös Hadsereg útjának túlsó oldalán Rudniczky Eleket, az ős hajára büszke volt államtitkárt, aki feléjük közeledik, egyenesen őket nézi, látja őt a rossz hírű cseléddel. El szeretne bújni valahová, köddé és párává tűnni el a tiszapócsi pusztán. Rudniczky megjelenése újból megrázza, ezek az érzelmi ingerek kezdenek elviselhetlenné válni nyomorult helyzetében, kitelepítettségében.

De az igazi meglepetés még csak ezután következik. Julianna is észreveszi Rudniczkyt, akiről azt suttoják, hogy államtitkár korában a művészeti ügyek élén kedvelte a csinos művésznőket. Oda sem hallgat arra, amit Masznyik mond, elereszti füle mellett a forró bókot. Int Rudniczkynek, megcsillantja a poros levegőben ezüst körmeit.

– Pá, pá! Még van hely a sorban. Beállhat ide mellém, Lexike!

Az egykor rettegett adószámviteli főnök alig hisz a szemének. Az ős, de a nők felé még mindig tetszelgő Rudniczky gyors léptekkel odasiet hozzájuk és mély tisztelettel meghajol a volt cseléd előtt, mintha Bereg megye egykori ős ura, Irczy, nemcsak élne, hanem megvolna még ma is a felsőház, melynek elnöki székében az „öreg kegyelmes” trónol. Kezet is csókol neki és ezzel kihívja maga ellen a tiszapócsi sorban néhány hajdúivadék gúnyos, ellenséges nevetését.

– Köszönet, aranyszívű kegyelmes asszony – súgja az özvegynek, de Masznyik is hallja.

Összedugják fejüket, pusmognak, mintha ő ott sem volna. Aztán végre-alahára észreveszi őt is Rudniczky és felületesen köszön, de csak úgy, ahogy ő üdvözölte régen a hivatalban a segédhivatali tisztet.

– Jó reggelt – mondja szórakozottan.

Ezt az újabb csapást, úgy érzi Masznyik, már csak nehezen bírja el. A lenge blúz nyílásában látja még a női keblet, de már csak, mint tovatűnő látomást. Kissé fejbeütötte az tapasztalja az egykori adóhiéna, hogy a női báj hirtelen el tudja veszteni lényegét és ahhoz a holt fadarabhoz válik hasonlónak, amelyet egyre messzebb sodor

a víz színén az ár, pedig az imént ékszerként ragyogott. A varázsnak egyszerre vége. Legszívesebben elinalna innen, lemondana a kenyérről. Gyanús kis szédülést érez felháborodásában és úgy látszik, mintha szemközt az elfogyhatatlan „tiszapócsi sor” és oldalt a népbolt eresze megbillent volna egy kicsit. Térde is reszket. Lélegzete akadozik. Úgy érzi, hogy a talpa alatt a kövezet megpuhult. A varázslat eltűnése és az újabb sértés miatt szíve rendetlenül ver, fejébe lármásan tódul a vér. Tudja, hogy magas a vérnyomása és az izgalmaktól óvakodnia kell: kétszáztíz.

– Ejnye, nagypapa, magáról meg is feledkeztem. Mondja, Lexike. Ismeri az én komoly Lórimat?

Mindennél lesújtóbb, hogy Rudniczky megint nyújtja a kezét és most be is mutatkozik.

– Rudniczky.

Elfelejtette, hogy az előbb már köszöntötték egymást. De az is lehetséges, hogy a második kézfogást már búcsúzásnak szánta. Mert még suttog egy ideig Juliannával, aztán szó nélkül elsiet.

– Most súgok magának valamit, nagypapa. Hajoljon hozzám. Ne hordja olyan magason a fejét, komoly Lórika. Úgy. Még közelebb. Dugja idebb azt az édes nagy marha fülét. Ide hallgasson. Minket itt nem fognak sokáig megtérni.

– Hogy tetszik mondani?

– Hanem tovább visznek. El innen. Még rosszabb helyre. Hess.

Az egykori félelmes adófőnök most már egész határozottan rosszul érzi magát. A csinos özvegy nyakán az illatszer és a közeli csupaszság már egyáltalában nem hat rá. Ehelyett szédül, egyre jobban. Saját hangját úgy hallja, mintha a másé volna.

– Rosszabb? Még Tiszapócsnál is rosszabb?

– Az ám, Lórika. Rudniczky épp most mondta, hogy ami Draxlerrel történt, az nem egyedülálló. Valter Keresztélyeket is megfenyegették, hogy a telet már nem fogják itt tölteni. Mintha a tél nagyon kellemes lenne Tiszapócscon. Irány a Hortobágy.

– A Hortobágy? – ismétli elhaló hangon Masznyik.

– Ismeri maga Baburát?

Már csak erőtlenül bólintani tud és csöppet sem biztos benne, hogy Babura Félix, volt királyi ügyész, aki feleségével és három gyerekkel jött Tiszapócsra, tudja-e, hogy ő kicsoda. Pedig a Selymes-patak partján három napja találkoztak. Ő súlyos kenyérgondjaival, a téli nyomor rémképeivel arrafelé sétálgatott, ahol Babura halászott. Aztán, mert szeret beszélgetni, megkérdezte: – „Fogott-e sok halat?” – és így történt a megismerkedés a volt királyi ügyésszel.

– Nohát, ha maga ismeri Baburát, akkor szóljon be hozzá mielőbb és mondja meg neki, nagypapa, hogy sürgősen látogasson meg engem. Egy folyamodványt meg kell írni.

A tíz éve még rettegett hírű adó-főfelügyelő úgy látja, mintha a népbolt eresze megint megmozdult volna.

– Ígykszem.

– Egyem a szívit, de kedves mafla maga, Lórika. Maga mindig ilyen szótlan? Masznyik köhécsel. Nehezen felel.

– Csöppet sem.

Julianna kegyelmes asszony nem veszi észre, hogy Masznyik Lóránt komolyabb fajta rosszullét ellen küzd. Azt gondolja, hogy csak éppen megijedt egy kicsit a Hortobágytól.

– Nem szabad ennyire odalenni, nagypapa. Én már segítettem a Rudniczky családon. A községi disznópásztor fia megnősült és pont az a kis szoba tetszett meg neki, ahol Rudniczkyék laknak. Ki akarták dobni őket a cigánysorra. Annál már csak egy rosszabb van. A kaphaci barlanglakás. Láttam már maga azokat a barlangokat?

Masznyik nyomorultul csóválja fejét. Az özvegy biztatóan megragadja kezét és fülébe súgja:

– Ne féljen, Lórika. Én magát is megmentem, ha kell, mint Rudniczkyékat.

De az adóhiéna ezt nem érti. Erős szédülése miatt nem is érdekli. A Hortobágy sem. A kaphaci barlang és a kegyelmes asszony hervadhatatlan keble sem. Azon sem töpreng, mi lehet a titka, hogy Irczy báró özvegyének módjában van Rudniczkyék „megsegítése”.

Pedig Tiszapócscon suttognak róla, hogy a piperkőc és ideges Dolgos Gábor rendőr főhadnagy éjszakánként már nem Kaphacra jár, Tuba Lőrinc házába, hanem a Margitai útra, ahol néha órákat tölt Julianna tiszta kis fehér kamrájában. Borka, a szőke csaposlány, már egy hete megtárgyalta a dolgot a traktoros Gyetvaival. Az pedig, amit a volt „*Magyar Király*” söntésében fennhangon mondanak, hamarosan a hír szárnyára kel. A kíváncsi természetű Bogyá harangozó, aki gyakorta meg szokott inni egy pohár sört a söntésben, boldog, ha Tiszapócs vezetőinek viselt dolgairól megtudhat egyet s mást, és azt sietve közölheti a sekrestyével, aki rögtön mindent elmond Kopács Antal plébános úr fősvény nénjének, a sovány Matildkának. A vénkisasszony szíve elfacsarodik az örömtől, ha megbotránkozhat parázna híreken. Felháborodottan meséli Eck Lukács pénzbeszedőnek és rendszeres ebédvendégüknek: Windelbandnének, hogy szégyenük a kitelepítetteknek az a nőszemély, aki most már „huzamosan enged a szerelmi erőszaknak”.

Masznyik Lórántnak sejtelve sincs róla, mit mondanak a tiszapócsi mende-mondák. Nem tudja, milyen befolyásos személy lett a volt felsőház utolsó alelnökének csinoska özvegye. Különböztetve megértené, miért csókolt neki kezét és miért bókolt előtte olyan mélyen Rudniczky Elek. Szédelegve áll a „pesti sorban”, szeretne hazamenni a Kertekalja utcába és lefeküdni, egyszerre annyira fáradt.

Néhány napja Rudniczkyék még azt is beszéltek Julianna kegyelmes asszonyról, hogy nemcsak cseléd volt valaha, hanem műlovarnő is a cirkuszban, és a vén báró, Bereg megye egykori ura, akkor szeretett bele, mikor a paripa hátán táncolva, csókokat dobált neki a romlott teremtés. Holott a báróné története nem is olyan sötét és körülményes. Csakugyan igaz, hogy a csengervári Colmitius-házban volt cselédlány. Akkor félig-meddig kihalt már a híres felvidéki kereskedőcsalád és az ősi házban, ahol valaha pezsgett az élet, már csak költötték a pénzt a tönkrement Szacsuryak. A fiatal Szacsury Miklós beleszeretett a kis cselédbe, szakított családjával és feleségül vette Julit. A rövid házasság alatt Juli sokat tanult, művelődött, bámulatos könnyedén lépett feljebb a társadalmi létrán és hamarosan otthonosan érezte magát a középosztályban, az elszegényedett régi köznemesi családban, mint-ha nem is a nép egyszerű gyermeke lenne. Aztán Miklós meghalt. De a társadalmi

előítéleteiben konok és következetes család még ekkor sem fogadta be Julit. Csak fél órával a temetés előtt volt szabad megjelennie a Colmitius-ház udvarán a ravatalnál. Mindenki félrehúzódott tőle, mintha ragályos beteg volna, aki valami undok nyavalyával megfertőz mindenkit. Ő volt a nap szégyene. Szacsuryék legszívesebben kiutasították volna. Ráadásul meg is feledkezett arról, hogy a Szacsury család kedvéért református lett, a koporsónál térdre vetette magát és hányta magára a keresztet. Hangosan jajveszékelt, holott a szigorú kálvinista családban nem volt szokás az érzések hangos kimutatása, s a temetésen rajta kívül senki egyetlen könnyet sem hullatott. A család meg sem kérdezte tőle, vannak-e tervei, szándékai özvegységére. Juli Budapestre utazott és szerencsét próbált. Sohasem volt ő műlovárnő, viszont ügyesen tudott manikűrözni és addig ápolta egy színházigazgató körmeit, amíg bekerült a Vígsházba páholynitogatónak. Itt még inkább alkalma volt arra, hogy művelt és gazdag pártfogókkal találkozzon. Így lett ő hamarosan a köztisztviselői álló báró Irczy Dénes kegyelmes úr szeretője, és évekkel később már Anna néven találta meg őt a Zerge utcában a sógornője. A Juliból lett Anna akkor is jószívű volt. Megbocsátott a gögös Szacsury lánynak és kisfiával együtt felkarolta Budapest forgatagában. Aztán visszakísérte Csengervárra és igazán nem rajta múlt, hogy az álmodozó, szerencsétlen természetű fiatalasszony nem találta meg otthon iszákos férje mellett a boldogságot. Anna egy ideig néha-néha kapott tőle levelet, de már évek óta semmi hír sincs róluk. A Julianna névre azóta hallgat, hogy Irczy kegyelmes úr feleségül vette. Úgy találta, hogy ez a név jobban illik a volt felsőház utolsó alelnökének hitveséhez, és némiképpen emlékeztet az Orániai-házra és a holland tulipánokra. Julianna kegyelmes asszony a felkapaszkodott kifinomult ösztönével, amely nála pótolja a műveltség hiányát, sok mindent előbb meglát, mint más. Itt, Tiszapócsra is. Ez a derék teremtetés egyedül saját erejével boldogult az élet rögzös útjain. Sohasem panaszkodik, senkit sem szid, senkinek sem árt. Ahol lehet, ott segít, a maga módján, a maga eszközeivel. Könnyen viseli sorsát, jóval könnyebben, mint mások. Senkije sincs, és egyedül van, mint a porig sújtott kis lepkész, aki húszezer lepkéjét gyászolja. És kincseket sem „rabolt” ő. Minden ékszerét különböző bőkezű uraktól kapta ajándékba.

– Ne féljen, Lórika – mondja gyöngéden Masznyik Lórántnak, aki egyre jobban szédül, egyre révetegebb.

A volt adófőnök belebámul a főutca porába, ahol megint ismerős alak bukkan fel: Magyarország volt külügyminisztere, Jablonkay Tihamér.

Ő a legmagasabb és legfehérebb orma a kitelepített elitnek; az ernyedten közeledő ősz diplomata, ódivatú fehér pofaszakállával és nem igazi álmosággal szürke, vén arcán. Nevétől elválaszthatatlan az a magyar történet, amely a két világháború közé esik. Számos kínos nemzetközi botrány idején képviselte Magyarországot különböző diplomáciai posztokon, aztán évekig külügyminiszter volt, de okosan idejekorán visszavonult. A régi diplomataiskolában tanult még, Bécsben nevelkedett, a németekben sohasem bízott és különleges engedéllyel angol nőt vett feleségül. Mindez bizonyára összejátszott abban, hogy 1945 után semmi egyéb kellemetlenség nem érte, csupán az, hogy cornwalli születésű, ugyancsak galambösz nejével, Elizával együtt hűvösvölgyi villájából kitelepítették Tiszapócsra. A második világ-

háború alatt még szerény követi állást sem volt hajlandó elvállalni Lisszabonban. Ma már ezt fájlalja. Azt mondja, hogy ott maradt volna.

Pusztta megjelenésével kétségtelenül ő parancsol maga körül legtöbb érdeklődést és tiszteletet. Agg személyét, pedig még nem is töltötte be hetvenedik évét, bizonyos legendaszerű homályban távoli események halk fényének pislogása világítja meg. Nevére nagyon jól emlékeznek az emberek, és fényképeire is, amelyek egykor az újságolvasók érdeklődését ajzották, szenvtelen hidegsége ellenére. De azt már nem igen tudnák megmondani az emberek, Tiszapócson sem, hogy tartalmas diploma-tapályája során mit tett az országért. A hálátlan utókor elfelejtette, hogy egykor a Népszövetségben ő vívott legszerencsésebben az érvek és furfangok fegyverével Beneš ellen. Arra sem emlékszik már nagyon senki, s ezt ő nem is bánja, hogy személyes baráti kapcsolatok fűzték Mussolinihez, akit azóta szitává lőttek egy lombardiai faluban a partizánok. Életrajza és jellemrajza, melyet Bacsóné őriz, eléggé hiányos, Dolgos Gábor főképpen azoknak az éveknek szentelt nagyobb figyelmet, amelyeket Jablonkay követként Londonban töltött, ahol „*már akkor elárulta hazáját*”. Egyébként, a jellemrajz szerint, kétszínű és még ma is mindenféle népellenes összeesküvésre kapható lenne. „*Veszélyes alak, szemmel tartandó.*”

A népbolt előtt sorban állók mindnyájan őt nézik, amint kissé roskatag és rendkívül tartózkodó alakja a poros főutcán megjelenik. A túlsó oldalról érkezik, a lyukas és göröngyös aszfaltjárda felől. Előbb jobbra és balra néz, nem jön-e jármű és aztán kosárral a karján átsétál a poros Vörös Hadsereg útján a népbolt irányába. Általános figyelmet kelt, pedig nincs is ráírva külsejére és öltözködésére az a magas hivatal, amelyet tehetsége keretei közt a lehető legtöbb eredménnyel igyekezett betölteni. Sienai föld színére emlékeztető, kissé már fakult, vörösesbarna vászonnadrágot visel, melyet még Olaszországban vásárolt, a Lidón, mikor ott nyaralt Elizával. Széles karimájú szalmakalap árnyékolja szürke, mozdulatlan arcát. Rézgombos kék flanelkabát van rajta és elől nyitott fehér panamaing, s úgy közeledik, mintha most is nyaralna és kosarában a homoktengerparton gyűjtött kagylókat és csigákat hozna, hogy kedves kis unokái játszadozzanak velük. Nem néz senkire, hanem valahová messzebbre, és ez a tekintet az eseményekben dús emberélet után nyilvánvalóan arra mutat, hogy nem is akar meglátni senkit és beszélni is csak akkor fog, ha kedve lesz hozzá, és ha valakit megtisztel megszólításával.

– Hé! Álljon meg!

A hortobágyi pásztorfiúból a közrend őrévé nevelt egyenruhás legény förmed rá, aki a sorban állókra ügyel fel a népbolt előtt. De Jablonkay Tihamér nem veszi észre, hogy a rendőr neki szól. Nyugodtan megy tovább.

– Siket maga? Mutassa az igazolványát!

A főutcán rézsút áthaladó volt külügyminiszter megtorpan. Nem épp barátságosan karon ragadja őt a rendőr és a népbolt elé rángatja. Bogya, a harangozó, épp most kapta meg Répánétól a maga kétkilós kenyerét és sót is venne még, ha lenne pénze. De már jön is kifelé, tanúja az eseménynek.

– Mi a foglalkozása? – kérdezi a rendőr Magyarország volt külügyminiszterétől.

Jablonkay a gyakorlott, nagy diplomatak módszerével időt akar nyerni. Csak a szája mozog, egy árva szót sem lehet hallani abból, amit a rendőrnek felel. Nem-

csak a megöregedett szép nőknek, hanem a kivénült diplomatáknak is van olyan mosolyuk, amelyről azt hiszik, hogy még hat és lefegyverez. Inkább torz vigyor ez, mint mosoly. Ez virít most Jablonkay Tihamér szürke arcán, ezt látja döbbenten a sorban álló volt „adóhiéna” is. Nem érdekli Masznyikot sem a kaphaci barlang, sem a gyanús múltú nőszemély. Egész valóját alapjaiban rázza meg a látvány, melynek tanúja: az izgága hortobágyi csikós, aki a közrend kék egyenruháját viseli, a legdurvább módon állja útját a volt külügyminiszternek és semmibe veszi hófehér pofaszakállát, tiszteletre méltó flanelkabátját és elévülhetetlen érdemeit, melyeket a nemzet szolgálatában szerzett. Van szerencséje személyesen ismerni már Jablonkay Tihamért is. Vele nem az artézi kútnál és nem is a Selymes-patak partján ismerkedett meg, hanem a múlt vasárnap mise után a templomkertben, melyet köpködőnek neveznek a tiszapócsiak. Azóta találkoztak már egyszer az utcán a Kálváriánál, ő üdvözölte és megállította, de nem úgy, mint most a rendőr és megkérdezte: – „Ó, kegyelmes uram, tudna valami biztatót mondani?” De Jablonkay csak ősz fejét rázta és nagyon előzékenyen a tönkrement tiszapócsi oltárképről beszélt neki, majd előkelő, totyogó léptekkel tovább ment. Talán a számárlétra imádata és a vélt érdemek hálójában a csökönyös hivatali szellem, talán a szédülés az oka, hogy Masznyik Lóránt most a képzelet kelepccéjébe esik. Minden tagjában reszketve az izgalomtól, azt képzelet most magában, sőt bizonyosra veszi, hogy az ősz Jablonkay épp most súgta meg a nevét a rendőrnek és az mindjárt összezsapja bokáját, tiszteleg, bocsánatot kér, elsomfordál.

De egészen más történik.

– Ne hazudjon!

Ámultan és döbbenve látja Masznyik Lóránt, hogy a sértés után az ősz diplomata fehér pofaszakállas arca egyre nyájasabban fordul a rendőr felé; bizonyára a Dísz téren is így mosolygott, mikor hatalmas országok követei látogatták meg. Mond valamit, de megint nem lehet hallani, hogy mit.

A durva rendőr most magyaráz neki valamit.

– Ez csak volt. Már nincs. Maga most senki, semmi. Érti?

Szelíd mormogás a korán elaggott diplomata válasza.

– Nem tudtam kérem, hogy a forgalmas Fleet Streeten vagyok – mondja hangosabban.

– Elég a pofázásból. Fizessen húsz forintot.

Három évig Londonban is volt követ Jablonkay Tihamér, és Sir Antony Eden külügyminiszter estélyén ugyanígy mosolygott, mint most; csakhogy akkor a zamatos tokaji borról váltott udvarias szavakat az előzékeny házigaárdával. Esze ágában sincs, hogy kérdezze, miért kell neki húsz forintot fizetni. Téglavörös, kissé kopott nadrágja zsebéből előhúzza erszényét és szó nélkül átad egy húszforintost a rendőrnek.

– Tanulják meg maguk, úri naplopók, hogy a főutcán csak keresztbe szabad átmenni. Nem úgy, ahogy maga gyött át ferdén. Azzal a francos ferde pofájával.

Kékeres, puha fehér kezével odébb teszi a kosárban a káposztafejet Magyarországra volt külügyminisztere. Még mindig vigyorog, mintha játék volna az egész, hiszen ő nem vette komolyan soha Beneš csehszlovák külügyminiszter éles támadá-

sait sem. Homlokán ezer ránc van, szemgolyója a fogyó holdra emlékeztet. Tovább megy, hallatlan önuralommal, mintha semmi sem történt volna, s beáll a „pestiek sorába” pici Frici mellé, aki bámészan nézi a szabálytalanul közlekedő és megbírságotl történelmi múltat.

– Délután jöjjen be a kapitányságra. Ottan megkaphatja a nyugtáját – szól oda a rendőr.

Masznyik Lóránt összetörten, mint a haldokló, visszhangozza a szót:

– A nyugtáját...

Édesen csicsergő hangján odaszól Irczy csinos özvegye a mértéktelenül felizgaltott volt adófőnököknek:

– A nyugtáját? Dehogya a nyugtáját, nagypapa. Inkább a nyugtánkat hagynak már.

De Masznyik nem méltányolja Julianna szellemes szójátékát, térde rogyadozik. Egész lelkét viharoként rázza a felismerés, hogy még a díszes és excellenciás külügyminiszteri szolgálat is füst, pára ezeknek. Mit remélhet akkor ő, sokkal szerényebb pénzügyi érdemeivel? Nem mer hátrafordulni, nem mer Jablonkayra nézni, aki kosárral a karján ott tipeg-topog mögötte. A hiúság rettenetes démona azzal ijesztgeti, hogy esetleg Jablonkay nem ismerné meg, nem köszönne vissza. Behunyja szemét, annyira szédül már. S mikor kinyitja, lassan minden forog körülötte.

– Én ugyan nem fizettem volna egy vasat se.

Az előzékeny „adóhiéna”, aki soha életében nem törődött mások érzékenysé- gével, már csak a távolból hallja az özvegy csicsergését. Egészen magáévá teszi a sérelmet, amely Jablonkay Tihamért érte, mintha hosszú éveken át ő lett volna Magyarország római és londoni követe, aztán külügyminisztere. Cingár pipaszárlában már alig tud állni, úgy rázza, tépi őt belül a sértés és az is, amelyet Víg Juhásztól a borbélynál, aztán az utcán Forstertől és Rudniczkytól szenvedett el. Az egykor hatalmas és nagyhangú adófőnök, aki egész életét adóalanyok és adótárgyak közt érzéketlen számolással töltötte, mert göndör hajfürtjei alatt mindig a végösszeg beszélt és a méltányosság hallgatott, ez a bővérű és magas vérnyomású, dölyfös számember, akit ide deportáltak, saját sorsát gyászolja Jablonkayban és rettegve gondol rá, hogy már nincs mit eladni, jön a tél, koplalni és fájni fognak, talán a Hortobágyon.

Julianna kegyelmes asszony, száját csucsorítva, megint mond neki valamit nagyon kedvesen, mire Masznyik Lóránt önkéntelenül utánozza a volt külügyminiszter torz mosolyát. Vigyorog. Belevigyorog a csinoska özvegy blúzának ék alakú nyílásába. Aztán karját kitárja és megöleli Bereg megye egykori urának szép szeretőjét.

– De nagypapa! Micsoda dolog ez?

A bronzhajú özvegy méltatlankodva kiszabadítja magát a volt „adóhiéna” öleléséből, hátralép. A tiszapócsiak sora épp most fogyott el odabent a népboltban és Répa Ferenc felesége állapotos, nagy hasával kilép az ajtón.

– A pestiek jöhetnek. De már csak öt kiló kenyér van.

Masznyik Lóránt ezt már nem hallja. Elvágódik a bolt előtt a sorban. Szürke, szemellenzős útisapkája leesik fejéről, arca halálosan sápadt, szemét lehunyja. Nem tud már semmit. Pedig az imént még világosan látta, hogy a népbolt összedől, az ereszt épp az ő fejére zuhan, valakiben meg kell kapaszkodnia.

A sor felbomlik, mindenki odaszalad.

Répáné segít Juliannának, együtt próbálják talpra állítani a pókhasú, cingár öregembert. De az „adóhiéna, aki unokákat gyűjt”, olyan nehéz, mint a kidőlt mandulafa. Minduntalan visszazuhan a tiszapócsi porba.

A pici Fricivel, Voithyék kisfiával, a sor végéről előbbre jön, kosárral karján a pofaszakállas Jablonkay is. Szürke arcáról eltűnik a Dísz tér és a Downing Street, elhervadt szép asszonyok és elaggott diplomaták mosolya. Olasz származású nyári ruhájában az eszméletlen ember fölé hajol, a greenwichi éjfélnél komorabban. Néhány tiszapócsi járókelő is oda kíváncsiskodik, köztük Bogya, a harangozó. De mindenki tehetetlen. A budapesti IX. kerület egykor rettegett adóhivatali főnöke elnyúltan hever a porban.

Hortobágy fia, a rendőr is ott áll. Intézkedik, cselekszik. Belefúj sípjába és megállít egy tehergépkocsit, amely gabonászsákokat szállít és vadul kavarja a port a volt Rákóczi utcán. Az eszméletlen öregot öten-hatan is emelik, cibálják, tartják. Végre aztán ott hever fent a kocsiban, a zsákokon, maga is olyan mozdulatlanul, mint egy zsák.

A volt „*Magyar Király*” cigányprímásának öccse, Jenő pincér, az ácsorgók közt közönyös arccal bábmészan nézi, amint a rendőr is felkapaszkodik a gépkocsira. Szikrázó ékszereivel Julianna kegyelmes asszony, a „rossz hírű volt cseléd” is ügyelbajjal, nehezen felmászik, erőlködik közben, szoknyája lobog, a rendőr fentről segít neki, izmos kézfogással.

– Tegyen el nekem, drágám, egy kiló kenyeret, ha lehet – szól le a nagyhasú Erzsóknak. – Nem hagyhatom magára most ezt a szegény embert – és az eszméletlen „adóhiénát” próbálja költögetni: – Lórika, hát szabad ilyen rossz fiúcskának lenni?

De a komoly Lóri halottsápadtan fekszik a zsákok közt, lecsukódott szemmel és nem felel. A rendőr a gépkocsi tetején sípjába fúj, a vezető indít. A tovarobogó kocsi sűrű porfelhőt hagy maga után a Vörös Hadsereg útján.

Répa titkár felesége, Erzsók, aki Szabadkán született, elgondolkozva néz bele a porba, aztán kiosztja a maradék kenyeret a „pestieknek”.

Jablonkay Tihamér, volt külügyminiszter is megkapja a maga fél kilóját.

9.

A bába házánál, melynek vakablakában fehérre meszelt bálvány áll, durrogva bekarrododik Krisztics doktor motorkerékpárja.

Tiszapócs két orvosi kerülete közül az egyik a borús tekintetű Beleznayé, a másik pedig az övé: a vasúttól a postáig, s ebbe beletartozik a tiszapócsi „vízibolha hasa”. Ezen kívül a rohamosan fejlődő sertéshizlalda környéke, a kaszibai tanyavilág és Tiszagyulavára is az ő egészségügyi birodalmának egy-egy tartománya, hiszen ő járási orvos is. A tiszapócsiak, még ha a déli kerületben laknak is, a Kertekalján és Kaphacon, lehetőleg mellőzik a gyomorbeteg, „idegenből jött” Beleznay doktort és őt hívatják, vagy őt keresik fel, ha megbetegednek. Krisztics István itt született, a Kálvária domb alján abban a sarokházban, ahol már az apja is orvos volt, aki még

érzéstelenítés nélkül húzott fogat, mint a borbély, és pióccával gyógyította a köszvényt és a kelevényt. Mégsem volt annyi nyavalyás beteg akkor, mint most, mondják a tiszapócsi öregek. Bizonyos tekintetben Krisztics doktor képviseli száz kilójával Tiszapócsot, magát a közvéleményt. Mindent tud a községről. Születés, halál és halálos sérelmek, házasság, törvénytelen szerelem, terménybeszolgáltatás, adóhátralék, foglalás és végrehajtás: ő mindenről tájékozott, ismer mindenkit. Tudja, mi történik a plébánián és azt is, hogy mi történik a járási és községi tanácsnál, belelát Bacsóné és Víg Juhász terveibe, már amennyire emberileg ez lehetséges. Akadálytalanul közlekedik a különböző emberek, indulatok és hitek közt és mindenki megajándékozza bizalmával, mert mint orvosban, feltétlenül megbízik benne. A klasszikus fizika törvényeit megsértve, ez a százkilós puffadt test szinte súlytalanul kering, roppant fürgén Tiszapócs udvarai körül és így tartja szemmel tízezer ember életét, így les be házakba és a tiszapócsiak szívébe is. A társadalmi gyógyítás minden szigorú megköttöttsége ellenére bőszégesen kap honoráriumot, pénze van bőven, jómódban él. De résen áll. Már megneszelte, hogy Bacsóné rossz szemmel néz rá, Víg Juhász nem nála húzatott fogat, hanem Beleznay doktornál. Ezért dacol feleségével és semmi szín alatt sem vásárol gépkocsit. Megelégszik a rázós motorkerékpárral, amely a bába házánál épp most fordult be éktelen durrogással a Pólya utcába.

Eck Lukács háza előtt áll meg, lelép motorkerékpárjáról. Látja, hogy páciense, a volt kormányfőtanácsos, ott öklendezik a kapuban a piros járvány cédula alatt és fekete kutyája aggódva szemléli. Mióta megérkeztek a kitelepítettek, Krisztics doktor a fejedelmi többest használja többnyire velük szemben, mert ez így neki kényelmesebb, el tudja kerülni a megszólítást.

– Rosszalkodunk, kérem? Rosszalkodunk? – kérdezi a pesti Molnár utcából kitelepített volt földbirtokostól, aki sápadtan verejtékezik, öklendezik, hány a teaszűrő alján talált döglött legyek miatt és közben fájó szívét tapogatja.

– Jaj! Jaj! Ángyéla! Ángyéla!

– Node, kérem. Micsoda dolog. Hát így gyógyultunk meg?

A kövér orvos megragadja páciensét és betámogatja a kapun. Ángyéla is megérkezik valahonnan, hátulról, az udvar és a tyúkok felől, és segít visszafektetni a nyugágyra. Balázs Ábris dédunokája csak azért, hogy ne jussanak eszébe megint a legyek, hallgat és nem szól semmit a mocskos teaszűrőről és a vaksi öregasszony eddig követett teafőzési módszereiről. De borzadva tiltakozik, amikor Ángyéla teát akar az udvarra kihozni.

– Inkább egy pohárka konyakot. Szabad, doktor?

– Nagyon is javallom. Magam is szívesen élek vele.

A pirospozsgás, kövér doktor letelepedik a székre a nyugágy mellé, a mogyoróbokornál. Szakértelemmel megízleli a konyakot.

– Ez már döfi. Maga a sarkigazság.

Balázs fenéig üríti a maga poharát. Hányingere azonnal múlik.

– Csakugyan nem rossz. Hála nagyapámnak.

A kövér tiszapócsi doktor soha életében ilyen konyakot nem ivott. Szagolgtatja az üres poharat, nézi a penészes nyakú palackot, melyen a címke megfakult, félig lekopott, de látható még rajta néhány arany csillag.

- Felséges – mondja.
- Kár, hogy az utolsó üveg.
- Valódi? – kérdezi az orvos.
- Még hozzá legalább ötvenéves, nagyapám hozta Franciaországból. Szerette a szép nőket és a jó italokat.
- Kiváló férfiú lehetett a mi nagyapánk – bólongat Krisztics doktor. – Kutya bajunk se lesz nekünk, ha ilyen nedűt ihatunk.
- Ábel nagyapa szerette Charente francia megyét. Ott készítik a valódi konyakot és ott volt egy szeretője. Sohasem felejttem el, mennyire rajongott Cognacért és Aunis-ért. De megkérhetem, doktor, hogy töltsön?
- Készséggel.
- Szabad nekem is?
- De még mennyire! Hiszen szabadság van.
- Már akinek, doktor.
- Ettől leszünk makkegészségesek és sérthetetlenek, mint a tibeti láma. Elfűjjük ellenségeinket. Proszit!
- Isten éltesse, doktor!
- De egy titkot most elárulok, kérem. Létérdekű titkom van. Nyissuk ki fülünket... Ej! De mennyi íze van ennek a konyaknak! Isten áldását kérem nagyapára.
- Mi a titka, doktor?
- Száz hittitoknál fontosabb az enyém. Jól figyeljünk, kérem. Szabad megnézni ezt a vén butellát?
- Tessék?
- Egy kortyocskát még javallanék magunknak. Orvosilag.
- Töltsön csak, doktor.
- Ettől még a fülünk is megnemesedik. Hallani fogjuk a szférák zenéjét. Proszit! Isteni!... Szóval a titok. Akarjuk hallani, kedves betegem?
- Megtisztel vele – mondja a volt magyar királyi kormányfőtanácsos és maga is iszik egy kortyot.
- Titkom az, hogy vannak emberek, akik golyószerűen össze tudnak gömbölyödni, mint az ászkarák.
- Ászkarák?
- Úgy bizony. Mint az ászkarák.
- De mit akar vele?
- Én is ilyen ember vagyok. Golyószerűen össze tudok gömbölyödni, mint az ászkarák, és elgurulok azok elől, akik bántanak.
- Nem rossz – mondja tűnődve Balázs Ákos.
- Még Víg Juhász se tud ártani az ászkaráknak. Mert az ászkarák elgurul előle.
- Ki az a Víg Juhász?
- Ő a tiszapócsi ököl és csizmatalp. A kettő együtt. Egy személyben. Csak a neve víg. De ő egyáltalában nem az. Nagyon is haragos és az ilyen osztályellenséggel szemben, mint kegyed, kedves betegem, nagyon is szenvedelmes.
- Szenvedelmet mondott, doktor?

– Azt. Egy szívroham szokott szenvedelmes lenni, meg Víg Juhász. Egyik se jó... Szabad még egy fél kortyocskát tölteni?

– Egészségére, doktor!

– De kegyednek már nem adok. Vigyáznunk kell a szívünkre, azaz a kegyedére. Proszit!

– Szabad érdeklődnöm, doktor? Bevitet Debrecenbe a klinikára?

– Szó sem lehet róla. Víg Juhász nem volna sem víg, sem juhász, ha ilyet megengedne.

Csalódottan nyög és sóhajt Balázs Ábel unokája.

– És ha haldokolnék, doktor?

– Azért vagyok én itt, hogy kegyed ne haldokoljon. Minden erőmmel meg is akadályoznám, hogy kegyed felkeresse Víg Juhászt és a debreceni elutazást kunyorálja tőle. Ha nekem egy, akkor kegyednek százegy oka van, hogy ászkarákká változzon.

– De én nagyon rosszul érzem magam, doktor. Fáj a szívem, szédülök. Megint hányingerem van. Jobban szeretnék nem élni – panaszkodik siralmas hangon Aba-újkér volt ura.

– Én ezt nem is csodálom. A kegyed helyében én reggeltől estig szakadatlanul hánynék. A lázam is magasabb lenne.

– Mondja meg már végre, mi bajom van, doktor. Ha csakugyan fertőző vagyok, akkor joggal követelhetem, hogy szállítsanak be innen Debrecenbe. Nevezze meg a betegségemet, doktor.

– *Morbus deportationis*. Kitelepítési kórság Víg Juhással és Bacsónéval súlyosbítva.

– Ez a bajom?

– Ez.

– Vesém? Epém? Májam? Tüdőm? Szívem?

– Mindene fáj tőle.

– És a tifuszgyanú? Hiszen az imént hánytam is.

– Ugyan, ugyan, kedves betegem! Hát hitte kegyed egy percre is, hogy tifusza van? Csak meg akarom akadályozni, hogy a két öreg hölgy ide visszaszivárogon.

– Köszönöm, doktor.

– Félttem kegyedet tőlük és bizony őket is kegyedtől.

– Hálás vagyok, doktor. Kérem, töltsön még.

– Köszönöm, proszit! – mondja Krisztics doktor és közben tölt, fel is hörpenti a „mennyei italt”.

– De mitől van a lázam? – nyűgösködik Balázs.

– Mondtam. *Morbus deportationis*. Minden együtt arra indikál.

– Azt mondja meg, doktor, hogy mitől fogok meggyógyulni. Hogy lehet ezt a bajt túlélni?

– Az imént írtam fel az orvosságot, adtam át kegyednek a receptet. Ászkarák.

– Golyószerűen gömbölyödjem össze?

– Úgy bizony. A gyógyulásra csak ez nyújt reményt, a baj elfajulása ellen ez az egyetlen orvosság. Tudományos neve: *armadillidium*.

– Változzam át ászkarákká?

– Ez a gyógyulás egyetlen módja, kedves betegem. Én előre figyelmeztetem, hogy csak így tud talpra állni. De még inkább ajánlatos ez az orvosság akkor, amikor majd kegyed jár-ke, kutyájával sétálgat gyönyörű községünkben. Tanulja meg, jegyezze meg jól: *armadillidium*.

– Legyek Dummer August? Soha, doktor! Inkább elpusztulok. Én soha nem bújok csőbe.

– Akkor pedig azt ajánlom, hogy erről az idillikus udvarról néhány évig ki se mozduljon. Itt még aránylag biztonságban lehet.

– Ha a bohóckodás és a remeteség között választanom kell, akkor én az utóbbi mellett döntök. Úgyis halálra idegesítenek az emberek.

– Ám tegye – legyint a kövér Krisztics, és most már meg sem várja a kínálást, tölt magának.

Balázs Ákos komoran néz egy bogarat, amely a mogyoróbokor ágán sétálgat. Eszébe jut apja, az idősebb Ákos úr, a valóságos belső titkos tanácsos, aki életének utolsó éveit az inkák nehéz köveként töltötte el: megmozdítani sem lehetett azt a szent követ, oly irtózatossá tömegű sziklakolosszus volt, és ha egyszer mégis sikerült a helyéről elbillenteni, akkor rögtön visszazuhant és egyszerre harminc-negyven embert lapított palacsintává. Teljes visszavonultságban remeteként élt az abaújkéri kastélyban, de nem bántott senkit, mert békén hagyták. Elrontott és haszontalan életű fia, akit Tiszapócsra deportáltak, most Eck Lukács udvarán mélyet sóhajt és elhatározza magában, hogy ugyanilyen remeteként fogja ő is befejezni az életét Tiszapócscon. A doktor tanácsát ezennel megfogadja, és nem teszi ki a lábát az „idillikus udvarról”. Hóna alól kihúzza a lázmérőt.

– 38,3 – mondja, mélyen elcsüggedve.

– Majd elmúlik – vigasztalja bölcs nyugalommal Krisztics doktor.

Balázs az üres poharat nyújtja.

– Szabad még nekem egy keveset?

– Nagyon pindurkát – felel a doktor és már tölt is.

A híres világhi és sakkozó, Balázs Ábris dédunokája felemeli telt pohárkáját és nagy elhatározással a doktoréhoz koccintja.

– Szervusz, doktor!

Az idejétmúlt szokásnak hódolva, pertut iszik ünnepélyesen a falusi orvossal és maga is meglepődik saját vakmerő cselekedetén. Hiszen azon a Magyarországon, amelytől ő gondolatban nem tud elszakadni, mert a „tartást” őrzi, félti, nagy könnyelműségnek és merészségnek számít, ha valaki tegeződést kezdeményez a saját osztályán kívülállóval. A tegeződés csak egy-egy osztályon belül szokás és kötelező, legalábbis így volt abban az országban, amelyhez ő körömszakadtáig ragaszkodik. A mánások tegezték egymást, tegeződtek egymás közt a dzsentrik és megint csak saját körükben a katonatisztek; külön tegeződő kaszt volt a köztisztviselőké. Ezeken a körökön belül kötelező is volt a tegeződés, de a kasztok egymást nem tegezték. Egy gróf sohasem tegezett egy miniszteri tisztviselőt. A földbirtokos, aki előkelő ősei miatt az arisztokratákkal egyenrangúnak tartotta magát, mint a kéri Balázsok, sohasem tegeződött holmi egyszerű polgárral. Ezek a szabályok, a harmincas évektől kezdve különösen, lazulni kezdtek, de az olyan urak, akik sokat adtak

a meggyökeresedett társadalmi illemszabályokra, azonosítva azokat a tartással és a becsülettel, elítéltek minden lazaságot. Balázs Ákos mindig nagyon vigyázott, hogy saját osztályán kívül kivel tegeződik össze. Ismerte és mérlegelte a következményeket. Tapasztalatból tudta, hogy az elhamarkodott tegeződés később kínos helyzeteket teremtet.

Most átéli saját nagylelkű cselekedetét, a pertuivást, mellyel mintegy meg akarja jutalmazni a derék doktort. Olyan ritka pillanat ez életében, hogy kissé maga is zavarban van.

De a pipacsképű Krisztics csöppet sem hatódik meg, mintha ezt a világ legteremtészetesebb dolgának tartaná.

– Szervusz neked is, komám! – mondja otromba falusi módon, demokratikusan. Neki pedig bizony nem tetszik ez a szó: „komám”.

– Mondd csak, mégis, doktor. Hát ha meg lehetne próbálni azt a Debrecent.

– Estvány a nevem, Krisztics Estvány.

– Beszélj te azzal a szenvedelmes csordással, István.

– Estvány és nem István vagyok én, komám.

– Jó, jó. De engem mégiscsak ki kellene vizsgáltatni a debreceni Nagyerdőben, a klinikán.

– A Nagyerdő a te számodra csak a nótában van, komácskám. Bizony, bizony – mondja a jó doktor és Balázs Ábel nagypapa finom francia konyakjától mámorosan énekelni kezd, úgyhogy Adolf, a spániel felfigyel. – „Messze a Nagyerdő, messze száll a szellő...” Tőled bizony nagyon messze van. Maradj csak szépen itten.

A lábadozó Balázs, aki megint lázas, hátrahanyatlik a nyugágyon.

– Jaj, ez borzasztó itt, az udvaron, doktor – nyög alétan, kétségbeesetten.

A nagydarab puhaszívű, százkilós orvosban is lappang valami rejtett hóhéri indulat, titkos gyötrési szándék talán azért, mert sóhajtozó és nyögdecselő páciense még mindig nem mondta ki a szót: Estvány.

– Sokkal borzasztóbb lenne, ha a két vénasszony visszajönné ide lakni – mondja kegyetlenül.

– Jaj, csak azt ne! – jajdul fel Balázs Ákos rémülten. – Csak azt ne, doktor. Ezt az átkozott sorsot elviselni még így is gyötrelmem, Ohat-Pusztakócsón bőrig áztam, megfáztam, köhögök. Gyomromat is elrontottam, valami fertőzést kaptam. Hetek óta lázasan fetrengem, aludni nem tudok. Néha a szívem majd kiszakad. Most még 38,3-ra ugrott fel a lázam. Tudom, érzem, doktor, hogy ezt én sokáig úgysem fogom bírni. Tulajdonképpen a tüdőmet kellene átvilágítani. Ott lehet a baj. Ott van a góc. Hiába kopogtatsz, hallgatódzol, doktor. Én már egyszer nagy bajban voltam a tüdőmmel. Nem mondtam még?

– Még nem mondtad – felel Krisztics doktor, hirtelen elkomolyodva.

Összevont szemöldöke alól figyelmesen néz betegére, mintha az arcán most fedezett volna fel valamit, amit eddig nem vett észre: valami jelt, amely csallhatatlan bizonyítéka a halálos betegségnek.

– Súlyos mellhártyagyulladás volt. Egy orvos könnyű vaporettobetegségnek nevezte. *Morbis vaporetto*. De én majdnem belepusztultam Mentonban.

– Hol?

- A tengerparton. Lila, barna és piros francia hegyóriások alatt.
 - Mikor volt az?
 - Tizenöt éve. Ősszel, novemberben... Volt egy villa... a villa tetején három szép kis cirmos cica porcelánból... De hagyjuk, doktor. Összetapadásom is van, és itt fáj. Szúr. Ezen a helyen. Én azt kérem a deportáló hatóságtól, engedje meg, hogy átvilágítsanak. Vagy felvételt kérek. Biztos, ettől van a lázam. A régi góc fellobbant. De ha úgy gondolja... úgy gondolkod, doktor, hogy tévedek, akkor se bánom. De mondtam, ászkarák és bohóc én nem leszek. Inkább remeteként itt csendben elpusztulok. Csak egyre kérlek... Igen, azt is kérem, tölts a pohárba. Én is kérek egy cseppet. Köszönöm. De kérlek, tölts magadnak bőven Ábel nagyapa konyakjából. Úgy, kedves barátom. Nos hát, szervusz! Egészségedre ürítem ezt a kortyot, megrendülten. Igen, megrendülten kívánok neked hosszú, boldog életet, kedves barátom. Mert én már nem számítottam az emberek közt semmi segítségre, jó szívre, előzékenységre. Még kevésbé bátorságra. Gyávák, hitványak, megalkuvók lettek az emberek. Lassanként minden tartásukat elvesztik. Egy született herceg és egy aranysarkantyús tábornok az eső elől bebújik a csőbe. Mit várhatnék még ezek után az emberektől? – így nyafog és panaszkodik a volt abaújkéri földbirtokos, aki maga sem segített még soha senkin, jó szívét nem tárta ki senki előtt és nem törődött soha más ember bajával, mert mindig csak saját magával törődött.

- *Armadillidium* – mondja a doktor, mintha egy titkos szekta jelszava volna.
 - Csak te, doktor... egyedül te... Te megmutattad jó szívedet. Te talpig ember vagy. Férfi. Te megszabadítottál engem ettől a két rettenetes szipirtótól. Köszönet és hála, doktor. És én most inkább megígérem, hogy ki sem moccanok az udvarból. Tép le, ha akarod, a kapuról a piros járványcédulát. Én ezennel ünnepélyesen lemondok arról is, hogy elszállíttass innen a mentőkkel, ha haldokolni kezdek. Mindenről lemondok, doktor. Azt sem bánom, ha Kristóf herceg elfajzott fia idejön és a tyúkketrecben lakik. Sőt. Visszavonok mindent, amit kértem. Lemondok arról is, hogy összetapadt mellhártyáimnál átvilágítsák azt a helyet, itt, ahol a kezem van és úgy fáj, mintha tüzes vassal égetnék néha. Én akár minden gyógyszerről, gyógykezelésről lemondok. Csak egyetlen kérésem van, doktor. Ígérd meg ünnepélyesen, becsületszóra, hogy teljesíted. Rettegve kérlek rá, hálás szívvel könyörgök hozzád, kövess el mindent, hogy soha ide vissza ne jöjjön Windelbandné... Megteszed? Ígérd meg, kedves barátom! Ígérd meg... Estvány!

- Ne aggódj, komácskám. Már megígérted – mondja Krisztics doktor. – Hanem egy itten a bökkenő. Teneked nagyon vigyáznod kell magadra. A szíved beteg.

Aztán múlnak a napok. Balázs Ákos, kitelepített volt kormányfőtanácsos, nem mozdul ki Eck Lukács udvaráról. Végre tudja, hogy a szíve rossz. Elszürkült arccal mogorván mered maga elé naphosszat a mogoróbokornál és arra gondol, hogy az ő csontjai itt fognak elporladni a tiszapócsi temetőben.

Bártfay Kata nagymama órájának halk ketyegését hallgatva, éjszakánként nem alszik. Behunyt szemmel fekszik ágyában és azt gondolja az önhitetés ámító ravaszkodásával, hogy otthon van, a Molnár utcában.

Ilyenkor nem is tudja számba venni azt a sok jót, amit elvesztett. Mintha az álmatlanság manói incselkednéne vele, szüntelenül az jut eszébe, ami jó volt.

Például a fürdőszobában a tükör alatt volt egy üveglap, a körömrészelt azon tartotta. Akkor még volt körömráspolya, megvolt. Azóta nincs, elveszett és Ángyela nem tud újat vásárolni a népboltban. Átfordul másik oldalára, hogy meneküljön a gyötrő emlék: az üveglap és a körömrészelt elől. De szíven szúrják egyéb kicsi, jelentéktelen dolgok, melyek napfénynél szappanbuborékként szétpattannának, de az éj nyomasztó csendjében súlyosak, terjedelmesek. Néha már-már elviselhetetlenek. Elmondani nem is tudná senkinek. Nem is értenék meg és nevetnének az emberek. Ha egyáltalában volnának emberek, akik előtt ő kigombolná lelkét. Fejét a párnába fúrva, az éjszakai álmatlanság gyötrő és világos perceiben tisztán látja nyomorúságát. Bár nem őt pofozták meg, hanem Katinszky Jusztinát, nem őt kergették ki a volt „*Magyar Király*”-ból, nem neki kell sorban állni kenyérért a népbolt előtt, mert Ángyela mindent beszerez: bár nem őt büntette meg Hortobágy izmos fia azért, mert ferdén ment át a poros főutcán és nem őt fenyegették meg a hortobágyi délibábbal és a kaphaci barlangokkal; bár kapálni és egyelni sem őt rendelték ki a kasszibai Lenin-tanyára: a földi lét az ő számára Tiszapócson mégsem tűrhetőbb. Jelentéktelen, kicsi dolgok árnyéka az éjszakában, mikor már altatóval sem tud aludni, nagyra nő. Iszonyatos számára a gondolat, hörög, nyög, sóhajtozik, rángatódzik, dünyög, dörmög és hangosan jajgat miatta, hogy a szobába, szőnyegjeire, minden nap betipegnek a csirkék és a tyúkok, és betotyognak Ángyela apró kis kacsái is, és a csipegő, pelyhes állatkák beszemetelik a padlót, szőnyeget.

Éji gyötreimait nappal nem felejtí és öklét rázza Ángyela édes kicsi, pihés kacsái felé, egyet már agyon is taposott dühében.

A dolgok árnyéka pedig másnap és harmadnap is nagyra nő az éjszakában, mikor az elnyűtt szívizmok reszketése miatt az alvó nem alszik, hanem hánykolódik és virraszt. Van éjszaka, amikor órákon át amiatt átkozódik és azért nem alszik, mert a svájci borotvaszappan reggel nem fog habzani a tiszapócsi vízben.

Krisztics doktor továbbra is mindennap estefelé meglátogatja. De már elfogyott Balázs Ábel nagyapa konyakja, az orvos siet, mindig sok dolga van, hosszú társalgásra nincs idő. Egy nap a doktor benyúl a zsebébe, kivesz tárcájából kétszáz forintot.

– Visszahoztam, komácskám. Megsértettél vele.

Olyan erélyesen nyomkodja a párnák alá a pénzt, ahogy fogat szokott húzni, vagy helyre rántja a kifecamodott végtagot.

Nem remél semmit. Gyűlöli a sorsát és mindazokat, akik ide juttatták. Aztán kezd nehezebbre esni a magány, a remeteség is, mert már az is hozzátartozik Tiszapócsához.

De a láza elmúlt. A teát új spirituszezőn minden reggel maga készíti el szobájában. A magányos tespedéstől minden falat keserű. Egész nap ott heverész a moGYoróbokornál. Olvas, vagy maga elé mered. De a nílusi utazás már nem érdekli. Egyetlen öröme van csak. Kristóf herceg szemtelen kölyke nem jött vissza, és azóta sem jelentkezik. Ez a tény olyan becses számára, hogy gyönyörködik benne, ahogy az ember egy szép tájat, festményt vagy virágot néz.

Levelet senkinek sem ír és nem is kap. Egyedül a „harmadik boszorkány” írt, aki valahol megtudta a címét, de csak annyit, hogy Tiszapócs. De szándékosan megfeledez a kötelező udvariasságról, nem válaszol neki. Dr. Vermes rendületlenül küldöz-

get kisebb-nagyobb összegeket, de az elszámolással adós marad. Így aztán van miről méláznia nappal és éjjel. Találgatja, hogy elkelt-e hatezer forintért a Mária Terézia-korabeli írószekrény. Vagy talán a rokokó ládácskát adta el dr. Vermes? S vajon meddig vigyáz még a belga golyóspuskára Bossányiné, a volt pápai nuncius egykori házvezetőnője? – mert hiszen minden múlandó. Megbízható asszony-e csakugyan az a Csávásné a külső Thököly út kis mellékutcájában? Gondosan őrzi-e az Apafi-asztalkát és az ormós kelengyeládát? – bár a tárgyak egyszer el fognak szóródni a térben.

De csakhamar lazít fogadalmán és most már napjában kétszer, reggel és este, kimegy a ház elé, ott időzik keveset. Úgy gondolja, hogy ennyit megengedhet magának Krisztics doktor baljós figyelmeztetése ellenére. Ő ugyan sohasem fog golyószerűen összegömbölyödni, mint az „*armadillidium*”, viszont a spánielt legalább napjában kétszer meg kell sétáltatni. Lépteit egyelőre számolgatja. Eleinte sohasem megy el messzebbre a Pólya utcában, csak a harmadik házig. Kissé görnyedt testtartásán erőt vesz és kihúzza magát. Úgy sétálgat nagyfülű fekete kutyájával, lassan, megfontoltan. A szomszédok kezdik ismerni, látásból. Már köszönetnek is neki a palánk mögül. Egyszerű parasztemberek, olyanok, mint Abaújkéren, nem sokban különböznek tőlük. Azóta nagyot fordult a világ, de úgy látszik, állapítja meg magában némi elégedettséggel, hogy a paraszt még mindig előre köszön az úrnak a Pólya utcában. Ő gögös leereszkedéssel viszonozza köszöntésüket, zöld kalapját hanyagul megbillenti ugyanúgy, mint akkor, amikor utoljára járt itt, Tiszapócson, a népnek mindenfélét ígérgető Nándi bácsi idején.

Különösen reggelente vonzza a távoli táj, de ő nem megy messzebb, pedig a Selymes-patak partján, ahol Babura Félix, volt királyi ügyész szokott halászgatni, a jegegyenyárfák árnyas sorában kellemes volna a séta Adolfal.

Napközben sokat gyötrődik a rádió miatt. Eck Lukácséknak „vezetékes rádiójuk” van. Kezdetleges szerkezet: sárgásbarna fadoboz a konyha falán és arra is rászállnak a legyek. Egyedül a budapesti program szól a dobozkában aszerint, hogy a Kossuth vagy a Petőfi adóállomás műsorát kapcsolja be a postahivatalban Berta, a postáslány. Ez ordít egész nap és Ángyéla mindig megsértődik, ha ő kikapcsolja a dobozt. Szüntelen harc ez köztük. A „főnök úr” elnémítja a dobozt, Ángyéla megszólaltatja. Ilyenféle párbeszéddek zajlanak le köztük:

- Ángyéla, maga engem a sírba visz a bömbölő dobozával.
- Pedig olyan szívhez szóló, takaros a pesti zene, főnök úr!
- Én megbolondulok tőle. Átkozott, aki kitalálta.
- Engemet a szó éltet, főnök úr. Már alig látok a szememmel. Hadd láthassak a fülemmel.

- Bár inkább hallana a szemével, Ángyéla. Akkor csend lenne.

Ángyéla ragaszkodik hozzá, hogy a doboz reggeltől estig, szüntelenül szóljon. Csak abba egyezett bele, hogy halkabbra állítsák. Egyszer elfutja a méreg és ezt mondja a volt kormányfőtanácsosnak:

- Húzzon a fejére trimfliszárat.

A kitelepített Balázs Ákos a zeneszámokat úgy-ahogy még tűri, de a hírektől és a propagandaszólamoktól borsódzik a háta.

Egy nap kerékpáros lányka hatol be a kapun, Adolf ugatva eléje szalad, megszagolja, nem bántja, elhallgat. Hervadó, de csinos arcocskája van, és a pártjelvény mellett pici ezüstelefántot is visel a nyári blúzon. Elszántan odamegy a mogyoróbozokhoz és a nyugágyhoz, melyen a deportált hever.

– Szabadság.

A volt kormányfőtanácsos felháborodottan felkönyököl. Azért haragszik, mert valaki meg merészeleli zavarni az ő remete magányát, éppen egy ilyen nyeszlett lány. Sejtelve sincs, hogy Bacsóné titkárnője, Szarka Amália áll előtte.

– Mit óhajt?

– A magyar béketábor tiltakozását hoztam el az elvtársnak – feleli szelíd, kissé álmos hangon Szarka Amália.

– Mi ellen tiltakoznak maguk? – firtatja hallatlan könnyelműen és meggon-
dolatlanul a letűnt időknek, az úri Magyarországnak ez a „legvisszatartóbb
képviselője”.

– Az uszítók ellen, akik új világháborúval megint vérbe és könnybe szeretnék
borítani az emberiséget – felel, hangjában némi csodálkozással Bacsóné agyondol-
goztatott kis titkárnője, és nem érti, hogy Tiszapócson akadhat ember, aki nem tud
a hetek óta hirdetett egységes tiltakozásról a béke ügyében.

A híres sakkozó és világfi dédunokája tudja, hogy a végzetet hívhatja ki maga
ellen. De a leány szavai oly heves tiltakozást váltanak ki belőle, hogy nem törődik
semmivel.

– Én nem tiltakozhatom saját magam ellen – mondja elszántan.

– De elvtárs! – kiált elszörnyedve Szarka Amália, aki soha még ekkora vakmerő-
séget nem hallott.

Balázs a nyugágyban felülve, ádáz gyűlölettel nézi a leányt.

– Megmondom magának, hogy maga mivel védje a békét – mondja neki. – Akar-
ja tudni?

– Vigyázzon a nyelvére, elvtárs.

– Védje a békét azzal, hogy nekem békét hagy. Alászolgája.

– De önnek ebből nagy baja lehet, elvtárs.

– Nagyobb baj engem már annál nem érhet, hogy elvették mindenemet. A föl-
demet, a házamat, a lakásomat. Mit vehetnek még el egyebet? Az életemet? Hát
vegyék el.

– De elvtárs nem maradhat ki az ország népéből, amely egységesen öthatalmi
békeegyezményt követel. Alá kell írnia ezt az ívet. Ne ártson magának, elvtárs.

– Nekem csak maguk árthatnak.

– Itt a töltőtollam. Itt írja alá, elvtárs.

– Soha.

– Ne keserítsen engem, elvtárs. Én jót akarok.

– Okosabban tette volna, ha be se jön ide. Nem látta a piros cédulát a kapun?
Én fertőző vagyok.

– Jaj! – sikolt Amália és meghátrál.

– Beteg vagyok, haldoklom! – ordítja rettenetes hangon Balázs. – Mozdítani sem
tudom a kezemet. Hagyjon meghalni.

Mintha csakugyan haldokolna, hátrahanyatlik a nyugágyon és behunyja szemét. Szarka Amália bemenekül a konyhába Ángyélához és ott pusmog vele egy ideig. A volt magyar királyi kormányfőtanácsos, párnái közé dugva fejét, saját vérkeringésének ütemes lármáján kívül a vénasszony szavait is hallja, ide hallatszanak a konyhából:

– Nagyon beteg szegény főnök úr. Tán meg sem éri a reggelt.

Néhány nappal később a deportált Balázs Ákos megint alulmarad a vitában: Ángyela nem engedi meg, hogy a konyhában elhallgattassa a „vezetékes rádió” hangdobozát.

Ott fekszik megint, heverész és lustálkodik a mogyoróbokor mellett és hallja a doboz hangját:

– Hétmillió magyar békeharcos követeli, hogy az öt nagyhatalom kössön békeegyezményt.

Ma végre van egy kis öröme. Az elkergetett biciklis leányra gondol és arra, hogy ő megtagadta az ív aláírását, ő nincs a hétmillió magyar békeharcos közt. Szívét ez a kevéske öröm megdobogtatja. Fülel. Most érdekli, hogy miket mond a konyhában a doboz, noha máskor iszonyodik tőle.

– Az egész magyar nép tollat ragadott és a békeívek táblájára felvéste, hogy a legfőbb emberi parancsolat a béke.

„Én nem ragadtam tollat” – mondja magában gúnnal, elégedetten.

A csélcsep Balázs Ábel unokája sok mindent nem tud, ami körülötte történik.

Senki sem mondja el neki, hogy Windelbandné csillapíthatatlan étvágyában képes rá, hogy hetenként háromszor gyalog vágjon neki az útnak Kaszibáról be Tiszapócsra. Kecse Bálint nagyritkán megteszi, hogy szekeren a Hajdúnánási úton Tiszapócs első házáig elviszi a nagy büntetőjogász özvegyét. Nem könyörületből fuvarozza a testes hölgyet, hanem inkább azért, hogy elhallgattassa. A réten át a libaösvényen toronyíránt rövidebb az út. Kecse kulák megmutatta be neki a „kurvacsapást”. Ezen szokott ő döcögni, kövér testének nehéz kilóit itt cipeli estefelé vissza Kaszibára, és szidja, átkozza magában a „gyalázatos, goromba alakot”, a kormányfőtanácsost, aki most kényelmesen egyedül lakik a Pólya utcában; fogadkozik, hogy bosszút fog állni rajta. Windelbandné ilyenkor uzsonnát is kap Kopács Antal főtisztelendő úrnál, aki következetes: a felosztatott jezsuita rendház főnökének titkos kérésére felkarolta Windelbandnét, de semmilyen magánérintkezést nem tart fenn sem Forster Ignác volt igazságügy-miniszterrel, sem Jablonkay Tihamér volt külügyminiszterrel. Pedig Heller Vilmos patikus, mint egyházközségi elnök, szüntelenül rágja a fülét, hogy valamiképpen legyen segítségükre. Jablonkayék a Selymes-patak közelében összezárva laknak egy nedves, földes szobában Oppler volt gyárossal és feleségével. – „Méghezá angol a kegyelmes asszony” – szokta mondani Heller és már azt is tudja, hogy a buzgó katolikus Jablonkayné a dél-angliai Cornwallban született. Az idős Forster házaspárt összezárták egy Riehl Vencel nevű volt rendőrtisztval. – „Egy volt miniszter feleségének mégsem volna szabad együtt aludnia a férjén kívül még egy másik férfival” – csóválgatja fejét és dohog a patikus. De Kopács plébános a vállát vonogatja, és cáfolhatatlanul azt mondja, hogy ez a hatóságok dolga, nem tartozik rá. Továbbra is gondosan kitér az elől, hogy kapcsolatba lépjen kitelepítettekkel. Udvariasan, de tartózkodóan elbeszélget azokkal, akik meglátogatják és a látoga-

tásokat nem viszonozza. Nem fogja visszaadni a látogatást sem Forsterének, sem Jablonkayéknak, nem megy el a szakállas Draxler grófhhoz sem. A kacér Irczy Dénesné nem egészen illedelmes modorára elrettenve gondol vissza. Minderről semmit sem tud a kitelepített Balázs Ákos.

Azt sem mondta neki senki, hogy némelyeknek már elfogyott kevéske pénzük. Már majdnem három hete, hogy Masznyik Lóránt volt pénzügyi főtanácsost a népbolt előtt agyvérzés érte. Mozdulatlanul fekszik az ágyban azóta is. Szemét néha kinyitja, hörög, de szólni nem tud. A kilenctagú család, egy szobában összezsúfolva, abból él, amit Hübner Lajos, a kedves kis unokák apja, keres. De az vajmi kevés. Az első bérfizetés csak most volt. A „hiéna” felesége a jó szomszédoknál a Kertekalja utcában zsírt koldulgat. Ügyesen és eredményesen állít be idegen házakba. Fekete-kávés-csészét visz magával és azt nyújtja előre, mint koldus a tenyerét. A régi családi porcelánkészletből megmaradt csésze kicsi és ezáltal a kérés oly szerénynek látszik, hogy sehol senki nem utasítja vissza. Azaz megtörtént már, hogy adtak, de figyelmeztették, hogy máskor ne jöjjön és azóta azt a házat elkerüli Masznyikné, noha a szerénység jelképeként oly szerényen szokta tartani a kis csészét, mint a holdistennő szobra. De kénytelen rá az éhező unokák miatt.

Sok mindenben épp olyan tudatlan a magányába bezárkózott Balázs, mint lázálmái és lábadozása idején. A Pólya utcába nem jut el a híre, hogy Hübner felesége, Masznyik Rózsi, a jövő héten etető lesz a sertéshizlaldában, ha igaz, hogy Szegi Zsolt, az állatorvos, részegen tett ígéreteit meg szokta tartani. Az eszméletlen Masznyik Lóránt népes családjára nagyon ráférne Hübnerné keresete, mert Lajos mindössze napi húsz forintot keres. Minden hajnalban a volt „*Magyar Király*” elől indul a „kutyaketrecnek” csúfolt gépkocsi és a Tisza-hídon át viszi Borsodba a munkásokat az új vasútépítéshez. Hübner Lajossal együtt már tízen járnak át a kitelepítettek közül Borsodba, csak épp a két Katinszky lány nem kapta még meg a járási kapitányságtól az eltávozási engedélyt. Pedig ők is szívesen kubikolnának. Nekik is elfogyott a pénzük és kötéssel, hímzéssel egyelőre nem tudnak keresethez jutni, Budapestről nem kapnak levelet. Barátaik mintha meghaltak volna.

Kristóf herceg kancsal fia, a tanács éberségét kijátszva, Kaphacon húzódott meg, Tuba Lőrinc tanyáján az istállóban. Senkinek nem árulja el, hogy herceg. Csak Katinszkyék tudják. Reggelenként vakmerően minden engedély nélkül helyet foglal a „kutyaketrecben” és megy kubikolni, építi a vasutat. Egyetlen szakadt nyári nadrágját hordja, öltözékét elhanyagolja, hetekig nem borotválkozik. Még „pestinek” sem illik be, hát még hercegnek. Egyedül a sima, szőke haj kelthetne gyanút. Az mindig olyan rendes, hogy akár bálteremben is megjelenhetne ilyen hajjal.

Hübner Lajos „ellenbrigádjában” dolgozik. Versenyeznek is egymással, roppant leleményesek. Amit a régi, valódi kubikosoktól ellestek, azt ügyesen tökéletesítik. Csalnak is. Így több a köbméter és több a kereset. Mikor az önmagát gyötrő, emésztő Balázs keserű, álmatlan éjszaka után késő reggel ébred, akkor Zách Péter már javában csalja Borsodban Hübner Lajos volt királyi törvényszéki bíróval együtt a vasúti mérnököt. Pedig a mérnök ravasz róka. Tudja, hogy a kubikgödörben a földbabával könnyen becsaphatják. Különösen Péter leleményes a „földbaba emelésében”. A Draxler gróftól eltanult „görög derűvel” olyan ügyesen nyesi meg a gyepes földet,

hogy csak azok veszik észre, akik ott állnak mellette. Mikor pedig a mérőlécet tartja, gödröt váj a földbe nagy hirtelen és a műszerénél a távolban kukucskáló mérnök ebből mit sem vesz észre. Így aztán nem csoda, hogy repül a munka. Mindenki Zách vagy Hübner brigádjában szeretne dolgozni. De ők már megvannak együtt és „versenyben” nyolcan-nyolcan, versenyeznek a csalásban és mindannyian „megbízhatók”. Zách Péternek már olyan gyakorlata van, hogy csak ránéz egy kubikgödörre és tüstént megmondja, hogy hány köbméter csalással és hány csalás nélkül. Szarvánál fogva nem könnyű fölemelni a teli talicskát és keserves szerszám a kubikosás meg a vaslapát és a csákány egy csaló herceg kezében. Tudja ezt Kristóf herceg fia, de kajánul nevet közben. Szimata szerint a mérnök már gyanít valamit és csalásukat belekalkulálja saját tervébe.

A Molnár utcából kitelepített volt kormányfőtanácsosnak ezekről a dolgokról senki sem beszél. Dr. Vermes leveleit hiába várja és már bánja, hogy 1944-ben segített rajta, bár az sem volt igazi jó cselekedet, az ügyvéd könyörgött neki és az egész csak egy telefonbeszélgetésbe került. Balázs Ákos úgy él a Pólya utcában Eck Lukács házában, mintha nem is Tiszapócsra lenne. Még mindig nem tudja azt sem, hogy ki volt a vasúti biblia prédikátora a vonaton, a bőséges fecsegő, aki Tiszapócs helyett inkább Mátraverebélyre szeretett volna utazni, mert az „előnyösebb”. Halvány sejtelmé sincs róla, hogy a múltkor Szarka Amália nem szaladt el mindjárt kerékpárján, hanem elidőzött kissé a legyektől szeplős konyhában Ángyélával. Eck Lukács vaksi felesége egyebet is mondott neki, nem csak azt, ami az udvarra kihallatszott.

- Pedig olyan jó ember a főnök úr. Kár volna érte.
- Biztosan baja származik ebből – mondta erre Szarka Amália.
- Nem kell aztat szó szerint venni, amit ő mond, lelkem. Kicsit meghibbant a szegény pára, mert még a lovait is elvették. Aztán a hajóit. Azok távoli tengereken jártak.

Kis gondolkozás után megkérdezte Szarka Amália:

- Hogy hívják ezt a maguk pesti lakóját?
- Valami Balázs.
- A keresztnéve ez, vagy a vezetéknéve?
- Nem kötötte ő azt az én orromra, lelkem.
- Mindegy – mondta határozottan Szarka Amália és még ezt a rejtélyes kijelentést tette, melyet Ángyéla sehogy sem értett: - Ez nem fogja útjában megállítani az elefántot.

Nyeszlett kis kézitasakjából elővette töltőtollát és nagy, komoly betűkkel aláírta, ráírta a békeívre: Balázs.

Másnap „Szent Vince leányainak” volt rendházában az első emeleten megkérdezte tőle Bacsóné:

- Mondd csak, Szarka elvtársnő. Minden kitelepített úri léhűtő aláírta a békeívet?
- Még hiányzik tizenkilenc név.
- Akiknek elvitted, azok mind aláírták?
- Aláírták.
- Nem volt senki, aki megtagadta?

– Senki – hazudta szemrebbenés nélkül a ványadt Szarka Amália, akinek „nincs párja Tiszapócscon”.

Balázs Ákos, volt abaújkéri földbirtokos, minderről semmit sem sejt. Hosszú idő után ismét saját egyéniségének diadalát látja, azét a mindenki mástól különböző emberét, aki egyedül érdekli őt az egész világegyetemben.

Adolf, a spániel, hűségesen ott hever az ágy alatt, szundikál. Néha felkapja bársonyfekete fejét, fehér fogai hangosan csattannak. Mintha tudná, mi ingerli legjobban Tiszapócscon gazdáját: megint lenyel egy szemtelenkedő legyet, de előbb fogai közt megropogtatja, morzsolgatja.

A híres abaújkéri sakkjátékos dédunokája nem is sejtve, hogy hétmillió magyarral együtt ő is tollat ragadott a béke védelmében, csöndesen elszenderedik a mogyoróbokornál.

10.

Egy nap estefelé piszkosan és izzadtan Kristóf herceg fia állít be a Pólya utcába.

– Ma itt alszom.

Balázs Ákos nagyon kelletlenül vállat von.

– Beszélj Ángyélával.

Később, mikor Ángyéla szalmával megtömi a zsákot és a padlásfeljárónál ágyat vet a padlón a hercegnek, ő így szól Péterhez:

– Én még mindig a kollektív jelen gyilkos válfajában élek, nem a derűs görög múltban. Lelki epebajom még mindig nem gyógyult meg, ifjú barátom. És te? A homéroszi istenek különös kegyelméből te mivel töltöd idődet?

Az ifjú herceg elmondja, hogy ő kubikos lett a Tisza jobb partján Borsodban, ahol százszor szabadabban és szebben él, mint Pesten a Pipa utcában.

– No, ez derék – mondja Balázs.

Már este van. Bacsóné csendje borul a Pólya utcára. Odafent a padlásfeljárónál tűzveszély miatt nem tanácsos lámpát gyújtani. Az udvar már hűvös ilyenkor. Bemennek a szobába és Péter leül a fülkagylós ládára, amely székeket pótol.

Napbarnított térde majdnem egy vonalban van az állával, amint ott gubbaszt sandán, vigyorin. A petróleumlámpa gyér fényében megcsillannak szőke szőrei csokoládébarnára sült lábszárán. Cipője azóta egészen elrongyolódott. De ő nem törődik vele. Mintha ő hordaná a „boldog ember ingét”, vidáman beszél Borsodról, az épülő vasútról, a kubikoséletről.

Két hónap észrevétlenül repült el Tiszapócscon. Csak annyi történt, hogy betegségéből lábra állt.

Most először zavarják meg tartósabb jelleggel nyugalmit, lámpagyújtáskor sincs egyedül. Mióta Windelbandné és Hetvényiné a kövér doktor jóvoltából elköltöztek innen, mindig egyedül volt ilyenkor a halkán ketyegő óra és a kép: a menyasszony öltöztetése alatt az angol bőrfotelben, ugyanabban, amelyben heteken át az első csengetést várta a Molnár utcában. A pókhálós, fehér mennyezeten Eck Lukács szüette, poros gerendái látszanak. Az ablakban, melyen át edényeinek éjjeli tartal-

mát öntözgette ki az udvarra Windelbandné, most piros muskátlik virítanak. Kint-ről tücsökciripelés hallatszik be az ablakon, melyet nem lehet mindig jól bezárni.

A mogorva Balázs erőt vesz magán és igyekszik türelmesen meghallgatni, milyen is a kubikosmunka, hogyan élnek Borsodban a kubikosok.

– Hát ennek örülsz olyan nagyon, Péter? Ura vagy a talicskádnek, de nem magadnak. Ha kiderül, hogy herceg vagy, bajba kerülsz. A kubikgödör a te udvari páholyod.

A herceg bandzsán nevetgél. A volt kormányfőtanácsos nézi, és azt gondolja, hogy a kétútközi kastély látképe már sehol sem látható, örökre letűnt a fiatalember mögött.

– Az én taligám, az enyém, az... az nyárfából készült – mondja Péter. – A feneke fenyőfából. Tudom én már azt is, mit kell tenni, hogy ne sántítson a kerék.

– Nagyon tanulékony vagy te, Péter.

– Van kenőcstartóm. Meg sártisztítóm. Az én taligám tíz fordulóra adja ki a köbmétert.

– Gratulálok, főméltóságú úr.

– Csalni is tudok már a földbabával.

Erre már semmit sem szól, csak azt mondja magában: „Elfajzott hercegi ivadék. Szégyellhetnéd magad.”

– Te mért nem dolgozol, öreg? Sok tán a pénzed? – kérdezi a herceg váratlanul, bizalmasan.

Már tegezi Balázst, de a volt abaújkéri földbirtokosnak nem nagyon tetszik a bizalmaskodás, hogy a fiatalember őt „öregnek” szólítja. Még ennél is tapintatlanabb maga a kérdés. Nyújtózkodik, szándékosan ásít, nem felel. Aztán aludni küldi Pétert.

„Adolf százszor értelmesebb, okosabb” – ezzel fekszik ágyba.

Másnap, szerencsére, egész nap nem látja Pétert. A herceg már hajnalban kibújjik vackáról a padlásfeljáróból és siet a volt „*Magyar Király*” elé, ahonnan a „kutyaket-recnek” csúfolt társaskocsi indul a munkásokkal Borsodba.

De estére megint megjelenik. Aztán rendesen jön minden este.

Egyszer épp akkor somfordál be a szobába és ül le a faragott ládára, amikor ő szerény vacsoráját költi el, két lány tojást vajas kenyérrel és teázik hozzá. Kénytelen megkérdezni, de pusztá udvariasságból olyan hangon, amely tagadó feleletet igényel, kérdőjel nélkül:

– Egy csésze teával megkínálhatlak.

– Köszönöm szépen. Kérek – mondja leplezetlen örömmel a herceg.

Szürcsölgeti a teát és eldicsekszik, hogy ő lett a gödörgazda.

– Az meg mi az ördög?

– Fényes állás. Eztán többet tudok csalni a földbabával.

– Hagyd már ezt a földbabát. Igazi babád nincs?

– De már van.

– Kicsoda?

– Katinszky Jusztina. Ő a menyasszonyom. A jövő hónapban lesz az esküvőnk.

De többet nem mond igazi babájáról. Látszólag százszor jobban érdekli a föld-baba. Elmagyarázza, hogy a nagy hőségben nem könnyű ám a munka. Az inget is le szokta vetni, a háta egészen barnára sült már. A múlt napokban még kánikulai meleg volt Borsodban. De odaát, a Tisza másik partján, a legnagyobb melegben is lengedez mindig egy kis szellő. Ő úgy védekezik a hőség ellen, hogy vizes kendővel beköti a nyakát, s ha száradt, akkor újra bemártja vízbe.

– Azt mondd inkább, hol laktál te azóta, hogy Windelbandné kidobott a faskamrából.

– Te nem voltál hozzám nagyon barátságos. Hát inkább kimáskáltam Kaphacra. Őriztem a menyasszonyomat.

– Most már nem őrzöd?

– Már felesleges. Éjjel békén hagyják Jusztinát.

– Eddig nem hagyták békén?

– Nem nagyon. De az öreg Lőrinc helytáll a kapanyéllal.

– Kik háborgatták a menyasszonyodat?

– Felváltva jöttek a pócsi fejések. Hol az, aki juhászbojtár volt, de ma ő itten a császár. Hol a másik. A zsaru.

– Mondd csak, Péter. Miért nem beszélsz te kicsit finomabban? Úgy, ahogy a nevedhez illenék.

– Hagyd a frászba, öreg. Elég gondom van a menyasszonyom miatt. Nekem már el kellett lógnom. Gyanút fogtak rám az okosak. De az a röhej, hogy nem is tudják, ki vagyok. Éjjel bekormoztam az arcomat. Úgy ordítottam segítségért. Erre aztán elszaladt az a juhász. Úgy futott, mint a nyúl.

Balázs a fejét csóválja.

– Atyád, ha tudná! – mondja és nagyot sóhajt hozzá.

– Atyámnak épp elég gondja van saját magára a fegyházban. Mit is bánja ő! Sohasem törődött velem, amúgy sem. Önző lélek ő is, mint te vagy, öreg.

Ezt még soha senki sem mondta így a szemébe.

– Kár érted, szegény fiú – mondja tettetett részvétellel.

Péter más hangon folytatja.

– Így lett a menyasszonyom Jusztina. Eredeti lány. Még nem hagyta magát megcsókolni. Fél a férfiaktól. Azt mondja, annyi izgalmat élt át mostanában, hogy egy kis türelmet kér. Én megadtam neki a türelmi időt. De már nem tart soká.

Aztán arról beszél, hogy nagy kár: mocsaras vidéken épül a vasút Borsodban. Sok a légy, muslica, szúnyog. Nehéz a védekezés ellenük.

– Csak hessegetünk, pipálunk. Úgy élünk, akár a baka a fronton.

A herceg másnap este már természetesnek találja, hogy ő is kap teát. Aztán legközelebb Balásznak meg is kell osztania vacsoráját Kristóf herceg fiával, aki elpanaszolja, hogy bizony sok volt a munka, korog a gyomra.

– Aztán mit csinálsz a keresetteddel, Péter?

– Az én édes babámnak, a menyasszonyomnak adom.

– Az egészset?

– No hallod? Persze hogy az egészset. Ők hárman vannak, én egyedül.

– Te miből élsz?

- Zsiga ad cigarettát meg zsebpénzt. Az oroszánvadász.
- És mit ebédelsz?
- Mindig viszek magammal egy kis zsíros kenyeret.

„Nem tűrhetem, hogy koplaljon mellettem egy ember. Furcsa lenne, ha éhen halna egy herceg” – tűnődik azóta gyakorta magában és esténként szalonnával, sajttal, vöröshagymával kínálgatja a herceget. Péter kétszer annyit eszik, mint ő. De étkezése, a mód, ahogy eszik, semmiképpen sem finom és előkelő. Kubikolás közben talált egy bicskát, azzal szeleteli a kenyeret is. Csámcsog, éhesen fal, a szalonnahéjat a markába köpi, aztán Adolf kitátott szájába dobja. Az étkezési illemszabályokat nem neki találták ki még akkor sem, ha azokra valaha a kétútközi Zách-kastélyban megtanították. Azóta a nyomor, úgy látszik, megtanította a gyors feledésre. „Másképp tanítanak a hercegi szülők és másképp tanít az élet” – állapítja meg magában esténként a volt abaújkéri földbirtokos.

Kerékpárt is szerzett valahol Péter. Balázs nem kérdezi meg tőle, honnan.

„Talán lopta. Hiszen egészen a kor gyermeke” – gondolja magában.

Mióta kerékpárja van, még mohóbban és falánkabban eszik, siet befejezni a vacsorát. Aztán felpattan a biciklire és kiszalad Kaphacra, Tuba Lőrinc tanyájára, Katinszkyékhoz.

Balázs ezt nem bánja, legalább kevesebb időt kell vele töltenie. Péter révén egyre inkább kezd kibillenni magányából, noha egyelőre még csak távolból lát embereket, akikről „az elfajzott” herceg beszélt. De érzi, hogy ezek holnap vagy holnapután már beleszólhatnak életébe. Pedig vigyáz. Mindenképpen elzárkózik az emberek elől, ragaszkodik magányához. „*Armadillidium*” – Krisztics doktor intelmét nem felejtí el. Óvakodik, hogy bárkivel is szóba álljon, Péter egyre inkább terhére van. Néha emlékezteti őt „Arisztidra”, az arisztokrata-gúnytörténetek letűnt hősére.

„Csakhogy ez már toprongyos, éhes Arisztid” – mondja ki magában az ítéletet, kegyetlenül.

Egy reggel elfogja őt a kockáztatási szenvedély, melyet a zöld kártyaasztalnál rizikónak neveznek. A híres Balázs Ábris is kockáztatta néha egy-egy bástyáját, sőt királynéját is sakkozás közben, őt most a szép szeptemberi reggel napsugaras hívogató képe csábítja a „rizikóra”. A kék ég tisztán ragyog, nincs egyetlen felhő sem rajta. A búcsúzó nyár szeszélyes fényei valamilyen lágy harmóniában olvadnak össze és hívják őt kutyájával együtt, hogy sétáljon el messzebbre, a Selymes-patak jegenyenyárfáihoz. S ő megy. Fejét lehajtva és a spánielt pórázon vezetve megy, bandukol egyre messzebb a dimbes-dombos utcákon, amerre még sohasem járt. Elhagyja már a Kertekalja poros, szürke almafáit, túljutott már a Szőlőskerten is, és messze jár már a postától, ahol a „postás Berta” csapkodja az asztalt a bélyegzővel és Eck Lukács dobozát táplálja hanggal. A kerítés mögött a korcs kuvaszok megugatják, a pitvarajtóban ácsorgó asszonyok megbámulják őket.

Egy mezítlábas gyerek megkérdezi:

- Hová tetszik menni?

De a kölyköt biztosan nem ez érdekli, hanem valami egyebet szeretne tudni. Talán azt, hogy miért vezeti szíjon ezt a nagyfülű, fekete kutyát, amilyen nincs több Tiszapócscon.

Elhagyja a kerekeskutat, amelynek éjjel a sötétben neki szoktak ütközni a részeg emberek. Túljut a házban, ahol Masznyik Lóránt az egykori „adóhiéna” agyvérzéssel még mindig ágyban fekszik. A poros Kertekalja utca szélén áll egy görbe akácfa. Ott jobbra kell fordulni, az utca a Selymeshez vezet.

A volt magyar királyi kormányfőtanácsos tudja már, hogy a napot csak kezdeni nehéz: fölkelni az ágyból, megmosakodni a lepattogzott bádoglavórban, a dühtől szikrázó szemmel hörögni, mert nem habzik a svájci borotvaszappan a tiszapócsi vízben és nekiindulni a céltalan, üres napnak, amely megint egy lépés a tiszapócsi sírgödör felé: aztán borzadva belepillantani a tükörbe, ahonnan viszanéz rá egy iszonyú arc. De ma mindez másképpen van. Ez a napsugaras, hívogató szeptemberi reggel emlékezteti őt valamilyen mosolyfélére és az olyan, mint a csicsergő madár a görbe akácán, de rokona az óriás riviérai szegfűcsokornak is, melyet Párizsban a Madeleine-templom mellett árulnak kövér francia kofák. Séta közben meg-megáll és felbámul az ibolyakék égre, melynek tiszta ragyogása tűrhetővé teszi az életet és egyre távolabb csalogatja őt azon az úton, amely a görbe akácnál egyenesen a Selymes-patakhoz vezet.

A patak félkörben megkerüli Tiszapócsot. Az első világháború után a medrét kikotorták és belekapcsolták a félig kész csatornarendszerbe, melyet azóta sem építettek tovább. Messze, északabbra, Tiszagyulaváran túl, a Királyérben gyűlnek össze a belvizek, és ha sok az eső, akkor a Királyérből a Selymesbe ömlik a víz. Ilyenkor a patak megduzzad, minden három évben kiönt egyszer és víz alá kerülnek Tiszapócs déli kültelkén, Kaphacon a házak. Úgy mondják, akkor kapta a Kaphac nevet, amikor errefelé „bagóért osztogatták a földet” építkezésre. „Kaphatsz ott földet ingyen is” – és így lett a neve Kaphac. De száraz esztendőkhöz is nedvesek a falak, megpenészednek a bútorok. Ha pedig a Selymes áradni kezd, és a víz elér bizonyos szintet, akkor néhol a lakásokban is feltör. Nem lehet védekezni ellene.

Kaphac házainak sorát a patakmedertől életvidám, sötétzöld lucernaföldek és kukoricatáblák választják el, meg olyan napraforgók, amelyek a nedves talajban öt méterre is megnőnek. Kisebb árvizeknél ez a terület rögtön víz alá kerül. Június elején, mikor a kitelepítések kezdődtek, errefelé is sok csapadékot hozott a változékony idő. A Selymes akkor megáradt és nemcsak a lucernaföldeket borította el, hanem befolyt a Bogma utcába, ahol különösen sok a talajvíz és a gáztetős viskó. Azóta a Selymes-patak visszahúzódott iszapos medrébe és szerényen csobog a nyárfasorban, amely olyan pompás és egyenes egy darabon Tiszapócs alatt, hogy díszére válhatna egy műkertnek is.

Balázs Ákos most pillantja meg először a nyárfasort. A pórázt lecsatolja Adolfról, hadd fusson, hemperегjen a Selymes partján, a térdig érő, kövér fűben. A jejenyenyárfák tetején madarak énekelnek, a patak vizét néhol ellepi a sulyom, melyet enni is lehet, íze hasonlít a gesztenyéhez, az élelmesebb kitelepítettek felfedezték már és eszik; ide jár sulyomért Masznyik Rózi. A völgy valaha az ős Tisza kanyargós medre volt és errefelé egyre mélyebb és szélesebb. Adolf boldogan szaladgál a csendben, ahol nincs ember és nincs kutya, csak ők ketten vannak.

A keskeny, kitaposott mezsgye, melyen gondolataiba mélyedve, a volt abaújkéri földbirtokos halad, egy ideig a Selymes medrét követi, aztán Kaphac házain túl el-

kanyarodik keletre, a Bágyi erdő felé. Gondjait elúszva élvezi a reggelt és a nyájas vidéket. Kifogástalanul vasalt nyári vászonruhát visel, gondosan megkötött batisztnyakkendővel. Szivarzsebéből kétujjnyira kilátszik a fehér selyem zsebkendő. Barna városi félcipő van a lábán, vastag talppal és patkolt sarokkal. Alig szürkülő angolbajuszát épp ma reggel gondosan megnyírta. Kissé sárgult, kiváló minőségű szalmakalap van a fején, még az Anschluss előtt vásárolta Bécsben. Elégedetten állapítja meg magában, hogy magánya teljes és sértetlen, séta közben a Selymes partján is.

Ekkor pillant meg egy embert, aki egy bokor mögött ott gubbaszt a patakparton.

Még visszafordulhatna, de egy pillanat múlva már késő, mert a bokor mögül a férfi egyenesen ránéz és barátságosan mosolyog, mintha ismernék egymást,

– Adolf! – kiált a kutyájának, de a spániel messze jár dél felé, valahol fürjekre és pockokra vadászik.

– Ne aggódjon, majd visszajön – mondja az idegen.

Olyan, mintha vadász volna az osztrák Alpokban, de most arra támadt kedve, hogy a nagy magyar sivatag szélén, a Selymesben halásszon. Tiroli vadászhátát visel és inge fölött a cifra nadrágtartó is valódi zillertali. Balázs „ostromruhája”, mely Ohat-Pusztakócscon megázott, fakó és szerény ruhadarab ehhez képest.

Bécsi szalmakalapját hűvösen megemeli és tovább akar menni, de a tiroli ruhás felkel a pázsitról és diadalmasan a kosárra mutat, melyben néhány kövér hal hever már.

– Méltóztassék helyet foglalni kicsit – mondja roppant előzékenyen és bemutatkozik. – Babura Félix, királyi ügyész vagyok.

Kelletlenül megmondja ő is a nevét. Babura, aki jóval fiatalabb nála, mindjárt tegezni kezdi. Bőségesen ömlenek belőle az udvarias szavak: mennyire örül, hogy egészségben láthatja és bár nem volt még személyesen szerencsájük, most végre kifejezheti aggodalmait, hiszen egész Tiszapócs tudta, hogy ő beteg. A hangja ismerős. Úgy rémlik Balázsnak, hogy valahol már hallotta.

Babura Félix az erőszakos előzékenyek közé tartozik. A volt kormányfőtanácsos hiába szabadkozik, ő visszatartja. A horgászhóbotot sebes mozdulattal egy parti lyukba dugja és az most hegyes szögben hajlik a Selymes tükre fölé. Szüntelenül fecseggve, nem törődik vele, hogy a halak nemcsak a Lechtali-Alpok patakjaiban, hanem a tiszapócsi Selymesben is meghallják az emberi beszédet és elmenekülnek a vízben. Hízog és erőszakosan marasztaló szavakat mond és mint arab varázsló, egy szempillantás alatt pokrócot terít a patakpart zöld pázsitjára.

– Parancsolj, kérlek, méltóztassál leülni pár röpké percre.

„*Armadillidium* az ászkarák tudományos neve” – mondja magában Balázs Ákos és noha mindig óvakodik, hogy bárkivel is szóba álljon, most, a szeptemberi reggel napfényes ígézetében valami érthetetlen történik. Mintha elvesztené saját akarátát, enged az erőszakos unszolásnak és leül.

Babura Félix, volt királyi ügyész, a Krajcár utcában lakik fejfájós feleségével és három gyerekével, akik közül a legnagyobbik leány, a másik kettő fiú. Aránylag fiatalember. Igazságügyi pályafutását harmincegy éves korában zúzta szét a kényszernyugdíjazás, majd a nyugdíjmegvonás. Most harminchét éves. Tíz évvel ezelőtt még Windelband Alfonz babérjaira pályázott: idővel koronaügyész és jogalkotó reformá-

tor szeretett volna lenni. Zömök, izmos, sötét bőrű. A haja kemény szálú, fekete. Szakállát és bajuszát rendetlenül borotválja, de még akkor is, amikor frissen borotválkozva lép az emberek közé, arcának kékes árnyalata és borotvátlan jellege van. Meranban is, ahol a tiroli vadászruhát vásárolta, mindig mosdatlannak látszott, mint most. Szőrzetének keménysége és gyors növése okozza ezt, ő nem tehet róla. Tiszapócson bámulatosan gyorsan beleszokott az új helyzetbe. Kitalálta, hogy a legegyszerűbb megélhetési mód itt a halászat és a zugírászat. Minden reggel kijön ide, a Selymes partjára halászni és délben viszi haza a halászsákmányt. Délután ismerkedik Tiszapócson a parasztokkal. Kifaggatja őket, meghallgatja ügyes-bajos dolgaikat, panaszaikat. Aztán egy kiló kacsaszírért vagy egy hízó libáért kis táskagépén megírja a tanácshoz a beadványt, a kérvényt, a fellebbezést. Bacsóné már észre is vette, hogy ugyanazzal a gépírással és ügyvédiesség megfogalmazásban egyszerre megszaporodtak az akták, mióta az „úri csürhe” Tiszapócsra érkezett.

Ezt nem is sejti Babura Félix, pedig ő azt hiszi, hogy mindig mindenről tájékozott. Esténként valahol, egy „jó magyar embernél”, amint mondani szokta, zárt ajtók mögött meghallgatja a legújabb nyugati rádióhíreket, aztán rohan át Jablonkayékhoz és angolul suttogja el az öreg házaspárnak, hogy mit mondott MacArthur tábornok. Szorgalmasan tanulja mostanában Shakespeare és Truman elnök nyelvét. Pedig híreit magyarul is elmondhatná, mert Jablonkayné, aki Cornwallban született ugyan, kifogástalanul ért, sőt beszél is magyarul. Ő nem bánja, akár „jók”, akár „rosszak” a hírek, fut velük Jablonkayéktól Forsterékhez és onnan tovább Kossutány Dezsőhöz. Mindenütt megkéri, fontoskodva és óvatosan: – „Senkinek egy szót se. Engem ma nem is méltóztattatok látni. Félek, agyonüt Plutusz, a nagy ördög” – ez a szavajárása. Az egykor félelmetes parlamenti vitatkozó, a polgári ellenzék oroszlánfejű volt vezére: Kossutány olyan csüggedt és összetört némelyik este, hogy neki mindenféle „jó híreket” talál ki. De Kossutány nem hisz a híreknek. Még kevésbé bízik a felesége, aki régóta kiábrándult mindenből, aminek köze van a politikához. – „Látod, Dezső, én mindig megmondtam” – a látogatók előtt is ezzel a szemrehányással szokta illetni dohogó urát Kossutányné, aki azt állítja, hogy ő már harminc évvel ezelőtt ellenezte a politizálást, mert „anélkül is megéltek volna az ügyvédi irodából”.

De Babura Félix nemcsak a „jó magyar ember” rádiójából szerzi a híreket, hanem Tiszapócson mindenkitől, akivel csak beszél. Ha nincs híre, akkor addig jár-ke, szaladgál, amíg talál. Ő mindig tudja, kiért harangoznak. Bogyát, a harangozót is már régóta ismeri. Egy kérvényt neki is írt és honoráriumként a harangozó ingyen fordította ki egy nadrágiát. A kitelepítettek aggódva találgatják, lesz-e húskimérés szombaton az állami „hús-székben”. Babura tudja és megmondja. Már ismeri Bacsónét is. Bemerészkedett hozzá és panaszt tett Hegedüs Márton iskolaigazgató ellen, aki nem írta be hittanra a kis Babura Cecíliát. Mint a vízfolyás, csobogva idézte a paragrafusokat mindaddig, amíg Bacsóné szóra nyitotta ajkát. Ő elnémult és elszaladt. Szarka Amáliának elfelejtett köszönni, oly gyorsan nyargalt át az előszobán. Egyébként az is szokása, hogy gazduramozza a tiszapócsiakat akkor is, ha toprongyosak. A vízfű Miska bolondot arra biztatja, hogy kérjen évjáradékot a járási tanácstól. Az asszonyokkal tréfálkozik, bizalmaskodik. Ügyesen megszerzi fejfájós feleségének

a fűtéshez a kukoricacsutkát és nem marad el a napi egy liter tej sem, amelyen öten osztoznak. Fő eledelük mostanában a hal. A zugírász Félix olyan ügyes és szerencsés halász, hogy halat cserél napraforgókóróval.

Egy hete teknősbékát is talált a Selymes-parton, a galagonyabokornál sütkérezett a napon. Hazavitte, megfőzte.

– Kedves bátyám, mondd csak. Ettél te már teknőclevest? Felséges az íze, felséges – fecseg ismerős hangján Babura.

Már a harmadik halászbót szúrja be a part oldalába és a víz fölé hajlítja. Három horog három csalétekkel várja, hogy ráakadjon a kövér ponty. Saját találmánya a három gazdátlan horgászbót, ő ezt „hármass halászállásnak” nevezte el. Azt mondja, hogy egy szemfüles halász így három álmosat pótol. Igazi halász ettől elszörnyedne.

Aztán arról fecseg Babura Félix, hogy „az öthatalmi békeegyezményt feltétlenül meg fogják kötni” és akkor ők rögtön hazautazhatnak Budapestre, elfoglalhatják régi lakásukat.

– Én teljes bizalommal írtam alá a békeívet, a te nevedet is ott láttam rajta, az aláírásiadat, kedves bátyám,

– Fundamentálisan tévedsz – mondja Balázs kurtán. Babura Félix nem vitatkozik, már másról beszél.

– Nagyon kérlek, senkinek se mondd, hogy engem itt láttál hármass halászállásban. Tudod, az emberek irigyek.

Balázs megelégtelte az üldögélést a patak partján. Felkel. Menni készül. De Babura erőszakosan marasztalja.

– Ezt még el kell mondanom neked, kedves bátyám, ezt a Rudniczkyt. Neki semmi se jó. Neki mindenki buta, mindenki ostoba, neki senki se csinos, senki se szép. Beképzelt alak ez a Rudniczky. Egyedül neked ezt megmondhatom. Kifogásolja, hogy a hölgyeknek itten nincsenek jó ruháik. Neki még Jablonkay kegyelmes asszony sem öltözködik jól. Ez, kedves bátyám, nevetséges. Jablonkayné mégiscsak angol lady, nemde? *But she begins to grow old.* De nem tehet róla. Amit hord, még a Mayfairén vásárolta, meg a Piccadillyn. Bájosabb teremtményeket álmodni sem lehet, mint a két Katinszky lány. De Rudniczkynak azok se jók. Neki vastag a kis Friderika bokája, neki pisze is, fitos is Jusztina orra. Neki. Mert ő érdemelte volna meg és nem te, hogy együtt háljon Windelbandnéval, ő még mindig ott tart annál a szeplős kis naivánál, akit államtitkár korában botrányosan felkarolt, minden filmben rendeletileg felléptetett.

– Rendeletileg? – kérdezi Balázs, de csak az érdeklí, hogy a kérdés percében sátorfáját szedhesse, meneküljön.

De nem lehet. Babura napraforgómagot rágcsál, köpköd és őt is kínálja, de ő méltatlankodva elutasítja.

– Te nem tudod, kedves bátyám, hogy Rudniczky basa volt? – folytatja fecsegését Babura Félix. – Filmbasa volt. Úgy hívták. Megszervezte a magyar filmgyártást és a maga kis háremét. Hehe. Pontos nevekkal szolgálhatnék, Ákos bátyám. De a kedvenc az a kis nyafogó naiva volt, aki most a madridi rádióban szaval minden este fél tíztől háromnegyed tízig. A cukros. Hát ilyen ez a Rudniczky. Ősz, fehér haját olyan

hetykén hordja, mint a kakas a taróját. Most belebolondult a szegény, szerencsétlen Irczy kegyelmes úr özvegyébe, támasztékot fedezett fel benne. Julianna kegyelmes asszony, az neki nem buta, nem hülye, nem is vastag a bokája. Vele szemben nem kritikus. De le a kalappal Rudniczkyné előtt. Ő nem áll szóba ma sem Irczynével. Nem ereszkedik le ehhez az elvirágzóban lévő hölgyhöz, akinek a hálószobája valamikor olyan forgalmas volt, mint a Luther-udvar Pesten. Úgy hírlík, most is csinos forgalmat bonyolít le. De ez csak magunk közt marad, Ákos bátyám. Jó. Mi tudjuk, mi történt a világban. De bizonyos dolgok változhatatlanok. A női erény olyan fogalom, amely független a Young-egyezménytől és a jaltai egyezménytől is. Ámbátor, ámbátor. Vitatkozni lehetne ma róla, hogy a női erényt feláldozni mások javára, az valóban erkölcstelen-e. Egyszóval arra szeretnék kérni, kedves Ákos bátyám, te ne szólj senkinek, hogy engem itt halászni láttál. Az ember óvatos. A gutaütött Masznyik látott egyszer engem itt. Megmondta Rudniczkynak, Rudniczky megmondta Forsternek. Forster megmondta Voithy Frigyesnek. Tegnap este pedig Draxler Zsiga már közölte velem, hogy legközelebb elvisz magával Afrikába és krokodilusra halászhatok majd a Nílusban.

– Na, Isten veled – búcsúzik Balázs Ákos komoran.

– Ne menj még, kedves jó bátyám. Most fogom elmondani azt, ami téged különösképp érdekel. De előbb közlöm veled és kérlek is, ne érts engem félre, ez részemről nem titkolódzás, nem is érdem. Mástól én nem akarom elzárni a Selymes kövér és kacér halait. Hanem tudod, kérlek, én engedély nélkül halászom. Írásban benyújtottam kérelmemet az engedélyre, de Tiszapócs medúzafeje kereken elutasította. Ismered a medúzafejet?

– Nem volt szerencsém hozzá.

– Egyszer azt hittem, bekap. Most is borsódzik a hátam. Reménytelen itt, kérlek, mindenféle halászati engedély. Mármost nekünk reménytelen. Én most is lámpalázasan halászom. Az imént elakadt a lélegzetem, amikor jöttél. De aztán megláttam a kutyádat. Rögtön megismertelek.

A híres Balázs Ábris dédunokája ügyesen szökni próbál, mintha a spániel után akarna elballagni. De Babura Félix tetten éri és visszatartja. Ő pedig marad. Azt találgatja magában, hogy életének milyen válságos időszakában, mikor és hol hallotta ezt az ismerős hangot.

A Selymes partján a keskeny gyalogutat itt-ott benőtte a gyep. Kevesen járnak erre, leginkább a kaphaciak, gyalog vagy kerékpáron. Meg a „bágyi rőzsések” bukkannak fel errefelé, osonva, Tiszapócs szegényei: cigány lányok rongyokban, görnyedt vénasszonyok, vasorrú bábák, kivénült kukoricacsőszők, lesántult öreg csürhés kanászok, toprongyos éjjeli örök, munkából kikopott agg igáskocsisok, zsákolók és egykori téglaverők, akiknek már semmijük sincs: olyanok járnak itt a patak partján a mezsgyén, akik nyomorúságukban kibotorkálnak a Bágyi erdőbe, fát lopnak és hazahozzák a hátukon, rongyos zsákban. Rőzsét gyűjteni, gallyat törögetni szigorúan tilos az állami Bágyi erdőben és megbüntetik azt, akit tetten érnek. De a „bágyi rőzsések” nyomorúságukban ezt már belekalkulálják vállalkozásukba. Estefelé, mikor a sötétség mindenféle bűnt takar, erre érkeznek vissza a községbe.

Az ösvényen a távolban feltűnik most egy baktató kis alak. Babura Félix nem veszi észre. A vízen lebegő pecket nézi és beszél. Valódi kocahalász módjára, haragos-zöld zillertali vadászruhában.

– Ezek lelki dolgok, bátyám. Nekem kedvenc témám a lélektan. Mint modern kriminalista, királyi ügyész foglalkoztam vele. Tiszapócson is az emberek viselkedését figyelem. Mindenben Watson feltétlen híve vagyok. A John Hopkins Egyetem néhány alapvető tanulmányát elhoztam magammal. Hasznosan lapozgatom, az angol nyelvet is gyakorlom. Feltétlenül behaviorista vagyok, ezt jegyezd meg, Ákos bátyám. Mi állítjuk, hogy a pszichológia Tiszapócson sem más, mint az egyén viselkedésének, magatartásának vizsgálata bizonyos adott körülmények között. Vizsgálom magamat, vizsgálom Oppler Rudolfot, vizsgálom az én okos Idámat, vizsgálalak téged. Mondhatnám, nyomorult helyzetünk a behaviorizmus szempontjából egyenesen előnyös.

„Előnyös?” – a szó megüti a volt kormányfőtanácsos fülét, valahol már ugyanezen a hangon hallotta. A távolban ballagó, furcsán ugrándozó kis alakot nézi közben.

– Ne méltóztassál tolakodásnak tekinteni, de vizsgálom régi lakótársadat, Windelbandnét és jelenlegi lakótársadat, az ifjú herceget... Látom, álmélkodszt, nem érted, pedig egyszerű a dolog. Én vizsgálódásaim közben többet tudok, mint mások. Így azt is tudom, hogy a híres-nevezetes Zách hercegi család utolsó férfiivadéka tiszteli meg jelenlétével depitársadalmunkat.

– Mit?

– Depi. A rövidség kedvéért így nevezem gyászos családjunkat. Deportáltak vagyunk, depik vagyunk. Kissé negédes. De kedves.

„Ó, ez a hang! Hol is gyötört ugyanígy, mint most?” – töpreng magában és mélyen hallgat Balázs Ákos. De most már arra, hogy „az ő esete nem egyedülálló”, felfigyel, nagyot néz. Megkérdezi, hogy miért.

Babura Félix, szemmel tartva horgászbotjait, azonnal kész a felelettel.

– Te még gubó vagy, Ákos bátyám. De ez tipikus. Mi magunk is begubóztunk, minden depi gubó volt egy ideig. Én, akiben az optimizmus miatt az életkedv óriási és rugalmas, még én is félhülye elkeseredett voltam az első héten, senkivel sem beszéltem. Aztán lassan, óvatosan kibújtam a gubóból. Kibújtak mások is. Jablonkay kegyelmes úr is kibújt. Bár ő szebb volt gubónak. Úgyszintén Forster Ignác is kibújt jogászi nagyképűségével. Én, kérlek, azért tudok itt mindent, mert mindent és mindenkit megfigyelek. Ezért tudok többet a depitársadalomról, mint Víg Juhász.

– Az kicsoda? – kérdezi Balázs annál inkább, mert Krisztics doktortól már hallott róla.

– Víg Juhász esete tipikus lelki kompenzáció, Ákos bátyám. Spranger, a zseniális jellemkutató, saját diadalát ülné most, ha ő is depi lehetne velünk együtt Tiszapócson és tanulmányozhatná ezt a fickót. Felfuvalkodott gonosztevő. Gyáva vadállat. Összes politikailag és világnézetileg kifogásolható jellemvonásait azzal kompenzálja, hogy mindennap meg akar enni ebédre egy depit. Egyszer frissen sütve, mint a bécsi szelet. Máskor vadas szószban, mint az őzgerinc.

– Már megevett valakit?

– Még csak Draxlert tette pácba és barátját, a természetbúvárt. Egyelőre növeli étvágyát. De annál falánkabb lesz.

– Megbocsáss, nekem most már mennem kell.

– Egy percre még. Hallottad már, hogy kapitányságunk fess parancsnoka már békén hagyja, de most már Víg Juhász üldözi szerelmével Katinszky Jusztinát?

– Péter azt állítja, hogy ő kormozott arccal elüldözte.

– Egy herceg bizonyára nem hazudik. De megbocsáss, Ákos bátyám, én tudom, hogy eddig háromszor idézte meg hivatalába és kijár Kaphacra Tuba kulák tanyájára az a baromi szatír. Mindenáron szűz bárókisasszony kell neki.

– Felháborító – morogja elborult arccal Balázs Ábris kitelepített dédunokája és ezek a dolgok fogva tartják a „hármass halászálásnál”.

– Még jó félóra járás innen, arra! – mutat dél felé Babura Félix. – Ott mossa selyembugyogóit az ostromlott menyasszony. Arra, ahol a patak és a faszor elkanyarodik. Ott laknak Katinszkyék. Te, mint patinás, vén gubó, persze még nem voltál náluk. Egyelőre én is csak névjegyet dobtam.

– Örültem a szerencsének.

De Babura Félix meg sem hallja.

– Meghiszem azt, hogy Jusztina tetszik a kompenzációs fenevadnak. Ritka szép leányka. A Szépművészeti Múzeumban van egy női arckép. Egy közepes, de ügyes holland piktor festette. Frances Steward portréja. Hát őhöz hasonlólt Jusztina. Frances Stewardhoz. A megszólalásig.

A furcsán futkározó, távolból integető, olykor tántorgó alak északról, Tiszapócs felől közeledik, míg ők mindketten Kaphac felé néznek. Adolf, a spániel, szájában egy mezei egérrel, diadalmasan érkezik.

– Vigye a fenébe, Adolf! – magázva szól rá gazdája és a spániel tudja, hogy most valami helytelent követett el.

Elrejt valahol a bokrok alján a döglött pockot, aztán hempereg a fűben és letelepszik Babura Félix kosara mellé, őrzi a halakat.

– Ott tartunk, kedves Ákos bátyám, hogy lassan, óvatosan mindenki kibújt a gubóból. Ez az én gubóteóriám. Üres óráimban már javában dolgozom rajta, írom első számú művemet, „*Gubóteória, a törvénytelenységben végzett lelki vizsgálatok alapján.*” Ez lesz a címe. Angolra is le fogom fordítani, megkérem Jablonkayné kegyelmes asszonyt, hogy stílusosan vizsgálja át. Mikor már nem ütnek a fejemre érte, ki fogom küldeni a John Hopkins Egyetemnek. Mondtam már, hogy én testestül-lelkestül Watson híve vagyok?

– Már több ízben mondtad.

– Remélem, a jövő héten lesz szerencsém rácpontyra. Ida kitűnő szakácsné. Specialistája a halaknak. Bemutatom neked tanulmányomat a gubóteóriáról. Véleményedre irgalmatlanul vágyom.

– De én...

– Ne is tagadd, Ákos bátyám, biztos vagyok benne, hogy finom érzéked van a pszichológiai vizsgálódáshoz. Én nem adok hitelt Windelbandné gyűlölködő pletykáinak, amelyeket rólad terjeszt.

– A vén boszorka.

– Én önállóan szoktam véleményt alkotni emberekről, Ákos bátyám. Én tudom, hogy te...

Elakad a szó Babura Félix torkában és ügyesen megrántja a középső halászbotot. Mint a bűvész, elégedetten leakaszt a horogról egy jó húspanban lévő, ficánkoló halat és meghajtja magát Balázs Ákos előtt.

– Még egy ponty! Bravó, Félix! Nevedben a szerencse! – kiáltja elégedetten.

– Gratulálok – morogja Balázs és ezt a pillanatot akarja felhasználni a menekülésre.

De Babura Félix elállja útját.

– Ó, de lusták, alamuszik az emberek! – mondja egyhangú szürke hangját szavalásra kényszerítve. – Halban dúsabb ez a patak, mint honfoglaló őseink leggazdagabb folyói. Mégse jön ide senki halászni. De ne is jöjjön. Ez vízben elél, vederbe tesszük a jövő hétig. Ebből lesz a finom ráciponty számodra, Ákos bátyám. Ne ficánkolj, te szemtelen! – szól a pontyhoz és a kosárba dobja a többi hal közé.

– További szerencsés halászatot kívánok.

– Hohó! Hát nem érdekel vizsgálatom eredménye a tiszapócsi társasélet kialakulásáról? Elmondom neked.

– Nem törődne inkább a halakkal?

– Semmi az egész, Ákos bátyám. Nézd, megtanítalak. Ezt a kövér kukacot a horogra szúrom és most hopp! Látod? Jó mélyen bedobtam a kukacot a Selymes közepébe. Ezek után már rendelkezésedre állok. Mit akarsz tudni?

– Azt, hogy merre vezet ez az út.

– Ráérsz még. Minden depi ráér. Én is ráérek. Hallgasd meg tehát második számú dolgozatomban vázlatát. Azt is megküldöm majd a John Hopkins Egyetemnek.

– Ígérem, nagy érdeklődéssel el fogom olvasni.

– Már most meghallhatod. A kialakuló tiszapócsi társasélet rendkívül változatos elemekből áll. Triccsból, traccsból, bridzsből, mondhatná a felületes szemlélő. De a jellemvizsgálatok mást mutatnak. Szerencsés anyagkezelés tüstént eldönti a csoportosítást is. Tehát. A törvénytelenességben van rendszeres és rendszertelen társasélet. Figyelmeztetlek, Ákos bátyám, számodra ez mind újság, mert te még éppen most bújsz ki a gubóból. Kérdés: hol zajlik a rendszeres tiszapócsi társasélet? Felelet: a tiszapócsi rendszeres társasélet a piacon és a népbolt előtt a sorban, valamint mise után a templomkertben zajlik, a köpködőben. De némi tendenciák arra mutatnak, hogy egyes magánlakásokban is kezd kialakulni. Egyelőre bártortalanul. Mert a depik félnek. A társaséletet a magánlakásokban egyelőre nem tartjuk előnyösnek.

Balázs Ákost gyötri a szószátyárkodás. Arca olykor megvonaglik. De mintha bűvölné az egyhangú hang, nem mozdul és a patak tükrén táncoló napfényt szemléli.

– Térjünk át a rendszertelen társaséletre – folytatja irgalmatlanul Babura Félix.

– Ennek helye az utca. A depinek sietős dolga van, példának okáért elmegy vízért az artézi kútra. Pillanatnyilag közömbös, hogy vederrel-e vagy aktatáskával, mint a jogászi nagyképűség eleven szobra, Forster kegyelmes úr. Találkozik egy másik depivel és megkérdezi: – „Mit tudsz?” Az felel és már ott van egy harmadik depi is. Megbeszélnek, mit tudnak. Pedig semmit sem tudnak. Mert ők nem vizsgálódnak Watson szellemében. Mindenik az ellenkezőjét mondja annak, amit a másik állít.

Csak azért nem vesznek össze, mert Vig Juhásztól mindnyájan félnek. De jön aztán a negyedik depi is. Annak tegnap volt itt Pestről a sógornője. A sógornők ugyanis bátrak és mernek látogatóba jönni. A sógornő mindig tekintély. A másik három szájátva hallgatja. Aztán valahonnan felbukkan Hattyas rendőr tizedes. A depik szétrebbennek. A rendszertelen társaséletnek vége.

„Bár a te szószátyárkodásodnak lenne már vége” – gondolja Balázs és megint szökni próbál. De Babura Félix azzal marasztalja, hogy készülődik ő még egy harmadik tudományos dolgozatra is. Watson szellemében.

– A tanulmányfüzérnek ez a harmadik gyöngyszeme a depik lakásviszonyait csillogtatja majd meg kedves Ákos bátyám. Kérdés: mi a depi lakása Tiszapócscon? Felelet: a depi lakása Tiszapócscon lelki alakító tényező. Ez persze alaposabb magyarázatra szorul. Legrészletesebben kidolgozott alaptétel a következő: a lakás meghatározza a törvénytelenül kitelepített magyar állampolgár lelkiállapotát virtuális összefüggésben a Vig Juhász gúnynévvel illetett kompenzációs bűnöző, szexualitásában túltengő fenevad, ázsiai alaptermészetű szatír által itt helyben felidézett félelemmel.

Az ugrándozó kis alak egyre közeledik a parti ösvényen. Hosszú bot végén fehér háló leng és azzal integet.

– Pontosan tizenhárom kategóriát állítottam fel – folytatja a volt királyi ügyész. – A sorrendet úgy állapítottam meg, hogy az lépcsőt képez az emberi civilizáció palotáján felülről lefelé. Nos tehát az első kategória: szoba villannyal és padlóval. Már most megjegyzem, hogy illet depitársadalmunkban egyedül Kossutányék élveznek és lelkileg mégis Kossutány van a legmélyebb ponton. Elesettebbnek látszik még Valter Keresztélynél is. Ez az egyébiránt ragyogó fej idegrendszerileg kissé megrokant. Nem csuda hát, ha az első kategóriában, ahol villany is van, meg padló is van, ő egyáltalában nem tud boldog lenni.

– Én is roppant csodálom.

De Babura a gúnyt nem veszi észre.

– Második kategóriám: szoba villannyal és padló nélkül. Ilyet birtokolok én kis családommal. Mert amint mondani szoktam, „bravo, Félix, nevedben a szerencse!” Én meg is tudom becsülni kivételes helyzetemet. Lelki kiegyensúlyozottságomnak részben ez az oka. De feleségem, sajna, nem becsüli meg. Szünet nélkül fáj a feje. A három gyerek közül Cecilke ütött rám. A többi kettő, sajna, az anyjuk természetét, alapkedélyét örökölte, Jenőcske is, Marcika is. Azok sem tudják megbecsülni a szerencsét, hogy a második kategóriába kerültünk. A harmadik kategóriába te tartozol, Ákos bátyám. Van padlód, de nincs villanyod.

– Ezt meg honnan tudod?

– A hercegtől. Adataimat én épp olyan lelkiismeretesen szoktam gyűjteni, mint Watson. Hanem menjünk tovább...

De Babura Félix nem megy tovább, a szó megakad torkán, elhallgat. Most veszi észre a közeledő ugra-bugra alakot. Arcán, mely most is borostás és kék árnyalatú, ijedelem cikázik át.

– Jön valaki – mondja a heverésző Balázs.

Kutyájának okos, komoly fejét simogatja és csillapítja. Adolf is felneszelt, halkan morog.

– Semmi baj – szól megkönnyebbülten Babura. – Itt lépked felénk, szökellve, kedvesen maga az eleven negyedik kategória. Az ő szobájában nincs se padló, se villany. Jöjjön csak bátrabban, kedves professzorom! – kiált a csetlő-botló kis öregnek: Jámборка Donátnak, aki már jó ideje messzire elkerüli a volt „*Magyar Király*”-t és mindazokat a helyeket, ahol Víg Juhással véletlenül találkozhatna. – Mit tetszik csinálni, professzor úr, errefelé, ahol a madár se jár?

A cingár kis lepketudós, kurta nadrágban és lepkefogóval, jó reggelt kíván. Elveszett budai lakása és húszezer lepkéje miatt a bú árnyéka elsötétíti még arcát, de ajka körül hamiskás mosoly pislog. Őt is megejtette a szeptemberi reggel napfényes varázsa.

Bemutatkozik. Balázs feltápáskodik. Kezet fognak. Ezt a pillanatot akarja felhasználni távozásra. De Babura Félix következetes. Most sem engedi.

– Nézd, a jeles tudóst bámuld, kedves bátyám. Figyeld meg, hogy a negyedik kategóriában a villanyvilágítás és a padló hiánya semmiképpen sem gátolja meg a tudomány emberét abban, hogy legyűrje a sors keservét a szellem fegyverével. Ez a fegyver az ő kezében a lepkeháló. Íme, a nemzetközi híró pillangász a törvénytelen-ségben hálóval érkezik és lepkét fog. Ez azt bizonyítja, hogy a negyedik kategóriában az ember ismét meg tudja találni önmagát. Gratulálok, professzorkám.

Jámборка Donát arcát ezer ránc torzíttja el, amint szerényen mosolyog.

– Némi örömömre szolgál – mondja –, hogy megtaláltam itt a patak partján, ha nem is önmagam, de az alpesi apolló-lepke egyik nemes rokonát. Most van a párzási ideje. Az ő tavasza a mi szomorú kora ősziünk.

A volt kormányfőtanácsos nem szól semmit. Reméli, hogy a lankadatlan fecsegő most útjára engedi és fel fogja váltani őt a hallgatásban a vézna kis lepketudós.

De Jámборка Donát sem azért jött erre lepkefogójával, hogy lehorgonyozzon Babura Félix horgászbójai mellett. A *Pyrameis atalanta* izgatja őt, a piros pettyes, bársonyfekete, fodros szárny és a hosszú csáp, ez a ritka arisztokratikus lepke, amely az éghajlat változásainak szeszélye révén távoli hazájából, az Alpokból, a szerelem szárnyain ide repül Tiszapócsra. Bizonyára társai is vannak, amelyek itt rejtőznek valahol a Selymes-patak jegenyenyárfái közt. Őket keresi, nem a silány magyar káposztalepkéket, melyeket elejt ugyan hálójával, de tüstént szabadon is enged. Menne is már tovább, az apolló-lepke előkelő rokonainak nyomában, de Babura Félix őt sem engedi el.

– Gubóteóriám bizonyára magát is érdekelni fogja, kedves professzorkám. Hiszen a báb vagy gubó az a közbülső titokzatos állapot, amelyben a csúf hernyó gyönyörű tarka pillangóvá alakul át. Igazam van? – kérdezi, de meg sem várja a választ, a lepidopterológustól. – Csakhogy mi, depik, az átalakulás útját visszafelé járjuk. Plutusz, a nagy ördög varázspálcája műveli ezt velünk. Úgy ám. A varázspálca, tisztelt uraim. Tarka, színes lepkék voltunk, szabadon röpködhettünk. De lendült a varázspálca és Víg Juhász ökle. Gubókká változtatott bennünket. A John Hopkins Egyetemnek szánt tanulmányorozatomban sem írhatok mást: a gubóból mi hernyóként mászunk ki Tiszapócsra, a törvénytelen-ségben.

– Bocsánat – szól a pillangász –, de a természet nem ismer ilyen retrográd fejlődést.

De Babura nem enged a maga véleményéből.

– Víg Juhász felfüggeszti a természeti törvényeket. A természetátalakításnak ez a perverz bajnoka letépi szárnyainkat és gubóba kényszerít minket. Onnan aztán csúszó-mászó hernyókként bújunk ki és így éljük Tiszapócsan retrográd életünket.

– Nem mindenki – jegyzi meg Balázs keményen.

– Ó, vagy úgy? – mosolyog szelíden Jamborka Donát. – De tulajdonképpen kiről tetszik beszélni?

– A kompenzációs bűnözőről van szó, professzorkám. A szexualitásban túlten-gő fenevadról, aki ázsiai alaptermészetű szatír. De kiváló repülésügyi szakember is. Magát, kedves professzor úr, a „*Magyar Király*”-ból ő repítette ki.

– Nem volt éppen kellemes annak az elvtársnak a marka. De a tekintete sem.

– Nos hát, akkor térjünk át az öttől nyolcig terjedő kategóriákra, ahol szoba helyett kamrákban élünk és ezekben a kamrákban is vagy van villany, vagy nincs, vagy van padló, vagy nincs, és akkor már el is érkeztünk, tisztelt uraim, a kilencedik kategóriához, amelyben éppen tegnap halt meg egy aransarkantyús tábornok felesége. Helyben vagyunk, uraim. A kilencedik kategóriában. Ól penésszel.

Csend támad. Jamborka Donát egy percre felejt az alpesi apolló-lepke eltévedt rokonát, a *Pyrameis atalantát*, a bíborpettyes szárnyakat is. Megint roskatagnak látszik, izzadt tenyerével végigsimítja kopasz feje búbját. Csendesen megkérdezi:

– És mi a tizedik kategória, ha szabad tudnom?

– Az ól penész nélkül – felel gyorsan Babura Félix. – Nincs tévedés, uraim, a lép-csőfokban. Az ól penész nélkül semmivel sem jobb a penészes ólnál.

Míg beszélgetnek, szél szalad a fason át. A Tisza felől jön, a vad és szeszélyes Tiszáról, amely arrafelé hajózhatatlan. A szél útja talán ugyanaz, mint a *Pyrameis atalantáé*, délnyugatról lengedez és hozza magával a tiszai fenyők, vízi őstölgyek, lankadt fűzek és mérges levelű vadcserejék illatát. Mint kilőtt nyilai Aba Sámuel király egykori halászó és vadászó, harcos magyarjainak: fecskék repülnek, suhannak át a kék égen, valahol a távolban kócsag kelepel, a napfényes patakparton békák és vízibolhák sütkéreznek. A nyárfák ezüst levelei fecsegnek, remegnek. A levegőben az ősz hírnöke: ökörnyal úszik. A galagonyabokrok mögött kakukk búcsúzik a nyártól, a távolban pacsirta dala cseng. Olyan tündöklő a szeptemberi reggel, hogy öröm heverészni a gyepen a Selymes-patak partjának selymes pázsitján és azt mondja a cinege szapora éneke, hogy messze még a tél, hiszen bokor, lepke, madár és ember örül a napnak, a fénynek és ragyog az ég. Még Kaphac távoli házai, a viskók is szépek, s tündöklő a réten a sok tarka virág.

A három deportált a patak partján egy ideig csendben áll. Babura sem fecseg.

Bányay Fidél halott feleségére gondolnak, mindenik a maga módján. Baláznak eszébe jut a vonat: Rákosligetéről indult és Tiszapócsra érkezett, a rozoga vasúti kocsi döcögött és egyre jobban megtelt a fapadon aléltan terpeszkedő Bányayné alatomos betegségének szagával. És azon a vonaton beszélt valaki, szüntelenül.

A lepkész szólal meg.

– Miért tetszik azt mondani arról a rettenetes juhászról, hogy kompenzációs?

– Azért, mert túlhajtott gaztettekkel kompenzálja osztályidegen származását. Ezt Watson igazolja, de főképpen a Spranger-féle törvény.

A Molnár utcából kitelepített volt kormányfőtanácsos egyre ismerősebbnek találja Babura Félix hangját.

– Nem szeretnék vele itt találkozni – sóhajt gondterhesen a lepkész.

Babura Félix tovább beszél.

– A tizennegyedik kategória: ól ablakkal. A tizenkettedik: ól ablak nélkül. A tizenharmadik kategóriába tartozik a fáskamra, amely egyúttal tyúkketrec is. Ebben a kategóriában lakott heteken át egy herceg egy kiváló büntetőjogász özvegyének szívtelenségéből, ámbár lehetséges, hogy hajlandó lett volna a herceget az ágyába fogadni. Ezt mi, tisztelt uraim, nem tudhatjuk. Mindezt alapján Víg Juhász felélős, személy szerint maga ez a kompenzációs bűnöző.

Balázs Ákos emlékezete ott időzik a döcögő vasúti batárnál és emlékezete végre megragad szavakat, melyek a múltban hangzottak el a kavicsnál és a palánál, sőt a legszürkébb hivatalnoknál is szürkébb hang azt mondja, hogy Somoskőújfalu nem volna előnytelen, de még előnyösebb volna Mátraverebély és a vonat meg fog állni Hévízgyörkön, Galgahévízen és Turán.

A cingár kis lepkész bólogat, pedig nem is figyel Babura Félixre.

– Végül a tizennegyedik kategória: istálló Spranger és Víg Juhász dicsőségére – mondja a fecsegő halász és zugírász.

Balázs Ákos saját felfedezésén füstölög:

„Babura Félix, te vagy hát a vasúti prédikátor. Végre megtaláltalak.”

Kaphac felől nesztelenül érkezik két kerékpáros. Az ösvényen suhannak, hirtelen fékeznek. Megállnak. Leszállnak.

Az egyik egyenruhás rendőr, a másik: maga Víg Juhász.

Babura Félixnek nincs már ideje rá, hogy a John Hopkins Egyetemnek szánt hármastagozódású tudományos dolgozat gondolatmenetét lezárja és a „hármastagozódás” sem tudja eltüntetni. Torkán akad a szó, mielőtt megmondhatná, van-e egyáltalában tizenötödik kategória; elnémul hirtelen ugyanúgy, mint a vonaton Rákosliget és Hatvan közt, Galgahévíz közelében. Kékes árnyalatú arcbőre elhalványul. Tiroli vadászházájában most belevetné magát a Selymesbe, ha elúszhatna innen a Zillertalig.

Jámborka Donát egy szúnyogot fog meg lepkehálójával iszonyatos ijedtségében, mikor megpillantja azt az embert, aki majdnem kirázta a lelkét a „Magyar Király”-ban.

Balázs Ábris dédunokája, aki éppen csak „kibújt a gubóból”, előkelő idegenként hideg érdektelenséggel szemléli a látványt és megigazítja nyakkendőjét.

Adolf, a spániel, éktelen dühvel ugatja a két kerékpárost, akik mord, fenyegető arccal állnak a gyepon és a biciklikormányt markolják; különösen Víg Juhász nadrágiát kerülgeti. A két váratlan jövevény láthatóan mit sem törődik a nyárfasorban szaladgáló széllal, a ragyogó éggel, a nyílként röpködő fecskékkel és a cinege szapora énekével. Napfényben sütkérező békák ijedten a patakba vetik magukat, a víz loccsan és gyűrűket vet nyomukban. A volt magyar királyi kormányfőtanácsos csendre inti kutyáját és semleges szemlélőként félrevonja. Legszívesebben azonnal menne is, hiszen már olyan régóta szabadulni akart ettől a vasúti locsogótól.

Víg Juhász herkulesi izmai megfeszülnek csupasz jobb karján, miközben úgy szorítja a kerékpár kormányát, mintha szét akarná morzsolni. Ezzel a hatalmas

kézzel könnyedén tudott hengergetni telt boroshordókat a karcagi régi szélmalom mellett az öreg Gele kulák pincéjében, ez az ököl kész lesújtani minden ellenségre. Bagolyszemének éles tekintetét a három kitelepítetten legelteti, aztán a partba dőött három horgászbotot nézi, majd a kosárra pillant és benne a kövér pontyokra és ízletes húsú, apró márnákra. Bal kezével sűrű fekete hajában turkál, mintha fejét fogná haragjában és türtőztetné magát, hiszen legegyszerűbb volna mindjárt agyonverni a feudális Magyarországnak ezt a három csökevényét annak a félistennek példájára, aki elpusztította a Stymphatos-tó ragadozó madarait. Mögötte áll a rendőr tizedes, kerékpárjára támaszkodva: Margitapuszta izmos fia, akinek apja kútásó volt az egri káptalan földjén és tíz éve rászakadt a kút oldala, azóta béna. Ő maga is kútásó akart lenni és már nem ásta, hanem fúrta a kutat, de a népi demokrácia felemelte és tizedesi ranggal megtette a rend tisztapócsi őrének. A tananyagot félreértve úgy vélekedik magában, hogy mindenki, aki vasalt nadrágot hordott a felszabadulás előtt, vétkes az öreg kútásó bénasága miatt.

– Ehhez te mit szóllasz, Hattyas elvtárs? – kérdezi Víg Juhász a rendőrtől.

Hattyas tizedes egyelőre nem szól semmit, neki nem kenyerre a beszéd. Nevetgélve, kerékpárjára tehénkedik. Várja a fejleményeket.

Víg Juhász megköszöri torkát.

– Van maguknak engedélyük? – hangzik a baljóslatú kérdés. A volt királyi ügyész, Babura Félix, gyakorlatból tudja, hogy a gyanúsított ne feleljen rögtön és elhamarkodottan, még akkor se, ha csendőrököl fenyeget. Számtalan kihallgatást vezetett ő a múltban. Most inkább mélyen hallgat, mint a halak a kosárban. Balázs Ákos, volt földbirtokos, azért nem szól semmit, mert úgy gondolja, hogy neki ehhez a dologhoz semmi köze sincs. Azért nem sétál tovább kutyájával, mert nem volna illő, ha sorsára hagyná a bajba jutott fecsegőt. Így aztán a kis lepkész szólal meg, aki hangos beszéddel próbálja enyhíteni rettenetes félelmét.

– Patak partján a sétához, úgy véltük tisztelettel, hogy nem szükséges engedély. Olyan nagyon szép a faszor és a csobogó patak.

Víg Juhász a lepketudósra emeli iszonyú öklét.

– A maga fejében csobog a patak. Maga már egyszer gyalázta a demokráciát. Akkor futni hagytuk. De mostan hatósági engedély nélkül mer halászni. Ezért alaposan meg fogjuk büntetni, úgyhogy örökre elmegy a kedve a nép államának megkárosításától.

Úgy látszik, Víg Juhász minden haragja a pillangászra zúdul, aki ma kora hajnalban azért kelt fel vidám bizakodással, hogy a Selymes partján megkeresse az alpesi apolló-lepke bíborpettyes rokonát.

– Én, kérem tisztelettel, nem halászom – mondja, méltóságteljesen bízva az igazság erejében.

Erre már torkaszakadtából ordítani kezd Víg Juhász, mintha gyűlésen beszélne.

– Még tagadni merészeli a vén hugyos! Ott szorongatja a keziben a hálót és még van pofája hazudni. Mit szólsz te ehhez a reakciós elvetemedettséghez, Hattyas elvtárs?

– Ez a háló, kérem, ez a lepi... – dadog, mentegetőzik a lepidopterológus. – A háló a lepi...

– Semmi lepi. Maga ótvaros takony. Már egyszer magát ki akartam rázni a ruhájából.

– Ez a háló lepidopterológiai célokat szolgál.

– Hattyas elvtárs, ide figyelj. Mostan láthassuk, hogy gyengéden nem szabad bánni ezekkel az úri ganéjokkal. Ott a háló a kezibe és ő még letagadja, hogy halat fogott. Nem is egyet.

Babura Félix most már Balázs Ákos példáját követi és karba tett kézzel, elfogulatlan szemlélőként a bokor mögött hallgat.

– Lepkéket fogtam, instállok. Nem halat – tiltakozik Jámorka Donát és a megsértett igazságtól piros folt támad tudós arcán.

– Mutassa a lepkéit! – mondja parancsoló hangon Víg Juhász és most már láthatóan hajlik rá, hogy legalábbis kis mértékben hitelt adjon a lepkész védekezésének.

– A nyírfa közönséges araszoló lepkéjét fogtam.

– Hol van?

– Nem ér semmit. Eldobtam.

– Én megaraszoló magát, vén hugyos, ha még tovább hazudik itten nekünk.

– A színtiszta igazat mondom, tisztelt elvtárs. Én tudományos kutatómunkát végzek itten. Az alpesi apolló-lepke rokonát keresem.

– Kinek a rokonát?

– *Pyrameis atalanta* a neve.

– Majd aztat mi kinyomozzuk – mondja Víg Juhász és a tizedeshez fordul. – Okulhassál mostan, Hattyas elvtárs. Ez az ótvaros takony mindenféle hazug mesével álcázza magát. Így áll szándékában, hogy elleplezze a közrendi kihágást. Piszok módon letagadja, hogy engedély nélkül halászott. Azok meg ottan ketten kuksolnak, lapítanak, támogatásuk, hanem maga, ócska úri kis tróger – rivall rá a pillangászra – most nyissa ki jól a fülét. Maga innen a Selymes partjáról vért hugyozva, saját ótvaros taknyán fog a rokonaihoz csúszni, ha még egyszer tagadni merészeli a halászatot. Érti?

– Ártatlanságomat ez a két úriember tanúsíthatja.

– Mit? Úriember? Majd megtanítom én magát, hogy nincsenek már úriemberek.

Öklét emelve, rohan a lepkészre Víg Juhász a Selymes zöld, dús pázsitján, míg fent a jegenyenyárfák fölött a ragyogó égen pacsirta énekel.

A volt abaújkéri földbirtokos gyorsan meg akarja cáfolni Víg Juhász elhangzott szavait. Elszántan közbelép és a reszkető kis lepkész elé áll.

– Kérem, ne bántsa ezt az embert.

Adolf eszeveszetten ugat és az alkalomra vár, hogy elkaphassa Víg Juhász nadrágszárát.

– Még maga is mer itten okoskodni? Ki maga?

– Sétáló magyar állampolgár.

– Pesti?

– Csak voltam pesti, most tiszapócsi vagyok – felel nyugodtan a híres sakkozó, Balázs Ábris dédunokája, mert tudja, nem tesz jót a szívének az izgalom. Eszébe jut a kövér doktor intelme: „*Armadillidium*.”

Világos bagolyszemével meredten nézi egy ideig Víg Juhász a jól öltözött „sétáló magyar állampolgárt”. Nem lehet tudni, miért ereszti le héraklészi öklét. Talán óvatosságra inti őt Adolf bős ugatása. Vagy észrevesz valamit az „úri csürhe” jellegzetes képviselőjének tekintetében, melytől Hetvényiné mindig félt, valamit, ami az elszántság jele és csak az olyan ember sajátossága, aki inkább bőrig ázik az ohati pusztában, de nem bújik be a csőbe.

Hirtelen hátat fordít neki. Hivatalos hangon szól a rendőr tizedeshez.

– Láthassad, Hattyas elvtárs. Három halászbót, három orvhalász. Mese nincs.

– Ebizony nem szorul egzámenre – mondja a rendőr.

– Igazoltassad őket, kísérjed be a kapitányságra. Ott azonnali büntetésüket megkaphassák.

Aztán még azt is mondja Víg Juhász, hogy a halakat „azon nyomban a helyszínen elkobozza”. Figyelmezteti Hattyas tizedest, hogy ezt is vegye bele majd a jegyzőkönyvbe. Felkapja a halakat a kosárral, kerékpárjára akasztja. Rálép a pedálra, visszaínt még a rendőrnek és a kövér pontyokkal elkarikázik a község felé.

– Bravo, Félix. Nevedben a szerencse – mondja Balázs Ákos Babura Félixnek, aki a kavicsnál és a palánál is szürkébb.

A vasúti prédikátor ezúttal Hattyas tizedeshez szól és a legkörmönfontabb ügyési okoskodással igyekszik lebeszélni arról, hogy a járási kapitányságra kísérje őket.

De a káptalani béna kútásó és Margitapuszta fia, akire Tiszapócs közrendjét bízták, megvesztegethetetlen.

Ezen a napon a „depik társadalma” megbolygatott méhkas és maguknak a tiszapócsiaknak is van miről beszélniük. A vízfejű Miska bolond ott áll a kis hídnál, szemét meresztve; kinéz az ablakon a szőke „postás Berta”, a szorgalmas postáskisasszony, mikor Hattyas tizedes, a kerékpárt maga mellett tolva, arra kíséri a kapitányság felé a három „pestit”. Távolabb, a templomkertből épp most lép ki és hazafelé indul Bogya, a harangozó. Megbámulja ő is a komoran lépkedő három férfit. Most látja először a nagyfülű és fényes szőrű, fekete kutyát azóta, hogy a szeplős kis Gizi tanítónő szavalókórusa „szétfolyt”, s emlékszik a fagyos tekintetű úriemberre, aki most is, mint a „pestiek” érkezésekor, komoran vezeti a szüntelenül szaglászó és cikkcakkban haladó pórásra fűzött ebet. Babura Félixet, aki három horgászbótot visz a vállán, ismeri a toronyból és a kis lepkészt is, akinek gerezdes zsokésapkája és lepkefogója mindennap látható a „vízibolha alakú” Tiszapócs utcáin.

A volt „*Magyar Király*” söntésének ajtajában ott áll unatkozó arccal Jenő pincér. Valamit hátraszól, mire megjelenik a nagykeblű, szőke Borka is vizes csutakjával.

A kitelepítettek közül először egy volt kávéháztulajdonos, bizonyos Cselei Csopaky Géza pillantja meg őket és tisztos távolból utánuk sompolyog. Tudni akarja, hová kíséri a rendőr a három „sorstársat” és vajon mi lesz a sorsuk.

A templom előtt halad el lila esőköpenyben Valter Keresztély hitvese, a nagyot halló Otília. De az öreg hölgy épp csak rájuk tekint. Nem talál semmi izgatót vagy különöset a látványban és tovább sétál, mintha Cannes-ban a pálmák alatt járna, a Croisette-n. De Jablonkay Tihamér, volt külügyminiszter galambbősz hitvese, aki Babura Félix szerint kezd vénülni, *she begins to grow old*, az angol hidegvér eleven

cáfolataként elszörnyed, amikor meglátja a siralmas menetet. Lába a dúlt tiszapócsi járdába gyökerezik, kezét imára kulcsolja és az égre tekint.

Heller Vilmos patikus hosszú lábával egyenesen a plébániára nyargal, és ott el-újságolja, hogy három deportáltat épp most tartóztattak le. Windelbandné épp ott van, már megérkezett ebédre, kövér tokája reszketni kezd az izgalomtól, smaragd fülbevalója hintázik, s Alfonzot szidja a büntetőjog reformjáért.

A járási kapitányságon estig váratták a három „orvhalászt”. Hattyas tizedes elfelejtí kikergetni Adolfot, s így a spániel is ott üldögél velük, vár egy eléggé sivár és barátságatlan szobában, melynek nincs ablaka.

Estefelé hívják őket és a mindenféle szerrel illatosított Dolgos Gábor elé kerülnek.

A Molnár utcából kitelepített volt kormányfőtanácsos most látja először a pi-perkőc rendőrtisztet. Megvetéssel és gyűlölettel néz a vörösesbarna, göndör hajfür-tökre, melyek az ibolyaillatú brillantin ellenére sem engedelmesskednek a hajkefé-nek, s kemények, mint a drót. Látja a frissen borotvált, sovány arcon a kozmetikai kenőcsök mögé rejtett gyermekkori pörsenéseket, púderes himlőhelyeket.

„Micsoda jampec! Ficsúr. Ennek a kezébe adtak minket. Övé a hatalom. Azt csinál velünk, amit akar ez a kinyalt fiatalember” – dühöng magában és a szíve reszket. Nem tudja még, hogy Dolgos Gábornál sokkal hatalmasabb személyek vannak Tiszapócsan; sejtelve sincs, hogy ez a fiatalember halálosan unatkozik itt és csak azt teszi, amit mások mondanak neki. „Átkozottul kellemetlen helyzetében” arra bizony nem gondol Balázs Ábris dédunokája, hogy ifjú korában ő is roppant hiú volt, sokat adott külsejére, még alá is vetette magát: a fülét egy kényes kozmetikai műtétnek. Sejtelve sincs róla, hogy ez a „ficsúr” írta meg az ő életrajzát és jellem-rajzát, valahol a bürokrácia egeiben, javarészt pusztá magánszorgalomból, s ezzel mintegy előre meghatározta az ő sorsát: így került ő Tiszapócsra. Dolgos Gábor végzetesen igyekvő stílusgyakorlatairól ő még csak nem is álmodott. Egyedül azért néz vele farkasszemet hallatlan gyűlölettel, mert mérhetetlenül megveti, lenézi, s ha már kibillent remeteségéből, akkor most vigyáz a tartásra.

A dúlt idegzetű és mindenféle lelki ellentmondásokkal terhelt fiatal rendőrtiszt-nek csöpp kedve sincs hozzá, hogy kiszabja a három pestire a büntetést, amelyet az „úri kártevők” ellen szüntelenül haragvó Víg Juhász, mint eleven felkiáltójel, tele-fonon javasolt neki, Bacsóné nevében is. De a szép leányok és Hugó jácintja után sóvárgó titkos költő is tudja, hogy a község „szociális alapját” minden lehető mó-don növelni kell, s feltétlenül osztja Bacsóné véleményét: „Elvtársak, a ti szátokban egy hétig se olvad el a kanál lekvár. Ha nem dolgoztok, akkor nem nyílik meg soha az új bölcsőde.” Ez körülbelül azt jelenti, hogy az elvtársak alamuszik, gyámoltala-nok. Máskor ugyanezt így szokta mondani Bacsóné: – „Tanuljatok meg eprészni, elvtársak.”

Dolgos Gábor, szemközt a három kitelepítetttel, jól tudja most, hogy a község és a járás fejlődése, az általános építés előmozdítása érdekében most rajta a sor: „ep-résznie” kell. Nem kedveli az ilyen dolgokat. Finom és finnyás ő az ilyesmihez. Ujján csillogtatja és nézi a nagy pecsétgyűrűt és szívesebben írna dalt a parti fecskékhez, ha nem hagyták volna cserben a múzsák. A három pesti kitelepített életrajzát és

jellemrajzát élénk képzelőerővel ő írta meg. Most, mintha a lelkiismeretét csipkedné, bosszantaná: nem tetszik neki, hogy szellemének alakjait közvetlen-közelről látja és ezek hárman pusztá lélegzésükkel emlékeztetik őt füllentéseire, vaskos túlzásaira. Balázsról, ahogy reá pillant, még feltételezhető, hogy „fekete miséket” rendezett kastélyában és meggyalázott szende szüzeket. De a szerény kis Jámorka lepkész egyáltalában nem látszik sem „az úri bűnöző típusának”, sem „tőkehalmozónak”. Babura Félix volt királyi ügyészről azt írta, hogy „meg nem engedett módszerekkel erőszakolt ki vallomásokat ártatlan emberekből szadista módon”. Bár gyűlöletesnek tartja most is a „szadistát”, képesnek mindenféle nyilas gyilkosságra, még sincs ínyére, hogy szót váltson vele, s nem szívesen foglalkozik vele. Pedig már felhívták rá a figyelmét: Babura nem fér a bőrében, kérvényeket fogalmaz, izgatja a népet, elárulta magát saját írógépén megírt kérvényével.

„*Teljék meg szép szavú szád lépes mézzel, Múzsák kegyeltje!*”... – éjjel a sok reménnyel kecsegtető sor végre-alahára megszületett, s Dolgos Gábort az új bölcsődénél százszor jobban izgatja a vers további sorsa és Katinszky Juszti bokája. Most unottan és tele mindenféle ingerültségekkel mégis le kell tárgyalnia, minél gyorsabban, ezt a rendőrbíróági kihágást. Azt gondolja magában, hogy ilyenfajta alakok gyilkolták meg az ő családját, és már csak ezért is megérdemlik a büntetést.

Sorban megkérdezi nevüket, felírja. Beszéd közben ritka felső fogsorán át kispriccel a nyál. De tagadhatatlanul kissé jólesik neki, hogy ezek fölött az urak fölött ő ítélkezhet, akit halálra ítélték a nyilasok. Emlékezetében idézget az életrajzokból és jellemrajzokból. Idegesen szívja cigarettáját, élvezi újkeletű hatalmát, melyet a nép kezéből kapott, s beleremeg a gondolatba, hogy ez a három léhűtő orvhalász *tőle* fél. Legélénkebben „az úri Magyarország egyik legvisszataszítóbb képviselőjére”, a volt magyar királyi kormányfőtanácsosra nézeget.

Előrántja ezüst tárcáját és meglepő barátságos gesztussal, melynek értelme is, értéke is kétes, cigarettával kínálja. De Balázs hidegen visszautasítja. Erre Baburát, majd Jámorkát biztatja, hogy gyűjtsanak rá. De azok sem fogadják el tőle. Ezek ketten majdnem egyszerre mentegetődzéssel enyhítik tettüket.

– Köszönöm, sohasem szívok – mondja Babura.

– Nem élek vele harminc éve – szól a lepkész. Csupán az a különbség, hogy Jámorka Donát igazat mond.

– Maguk nyilasok mind. Ha megint uralomra jutnának, akkor bennünket elpusztítának – förmed rájuk sértődötten az ideges rendőr főhadnagy.

Válaszuk egyöntetű hallgatás.

– Magának Abaújkéren volt kastélya, ugye? – kérdezi Balázstól. Ő válasz helyett csak dűnnyög valamit.

– Jól teszi, ha vigyáz itt magára, méltóságos úr – mondja Dolgos Gábor sokatmondóan.

Aztán tesz-vesz, idegesen cigarettázik, várhatja őket.

– Önök engedelny nélkül halásztak. Ezért én most megbüntettem önöket – szól és meg sem kérdezi tőlük, hogy beismerik-e vétkeiket.

Kihirdeti a rendőrbíróági ítéletet. Orvhalászatért mindhármukat fejenként ezer forint pénzbírságra ítéli, ami behajthatatlanság esetén „közmunkában ledol-

gozandó”. Ezt az utóbbit nem magyarázza meg bővebben, s ők nem is firtatják. Úgy hangzik, mintha kolorádóbogarakat kellene pusztítani a kaszibai réteken két forint órabérért. Örülnek, hogy most már hazamehetnek.

– Megnyugosznak az ítéletben az urak?

Nem lehet tudni, hogy sértő szándékból vagy ártatlan feledékenységből nevezi-e őket uraknak Dolgos Gábor.

– Én fellebbezek! – kiált kétségbeesetten a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja, akinek már semmi pénze sincs, s éhen halna, ha a szakállas ugandai gróf időnként nem adna neki.

– Megnyugszom – mondja lesújtva Babura Félix, volt királyi ügyész, aki derékban kettétört igazságügyi pályáján annyiszor fellebbezett súlyosbításért mások terhére.

De megnyugvása a legnagyobb fokú nyugtalanság, mert negyvennyolc óra alatt ki kell fizetni az ezer forintot.

A volt abaújkéri földesúr csak dűnnöög valamit és vállat vonva arra gondol, hogy ő már a kitelepítés ellen sem fellebbezett, az okok azóta sem változtak. Pórázon elvezeti hűséges kutyáját, Adolfot.

Késő este van, amikor korgó gyomorral hazaérkezik a Pólya utcába, Eck Lukács házába.

– Hol ödöngött ilyen soká, főnök úr? Elfőtt a leves – mondja a vaksi Ángyéla.

– Messzire sétáltam a kutyámmal a Selymes partján – feleli. – Szép idő volt ma. Énekeltek a pacsirták.

De Ángyéla közelebből jobban szemügyre veszi domború szemüvegén át.

– Csöppög az orra vére a főnök úrnak.

Balázs Ábel és Bártfay Kata unokája már tudja, hogy ezt nem kell szó szerint érteni; ez csak azt jelenti Tiszapócsan, hogy az embernek rossz kedve van.

Kristóf herceg kancsal fia is előkerül a padlásfeljáróról, ahol fáradtan az egész napi kubikolástól, éhesen heverészgetett.

– Két személyre terítsen, Ángyéla – mondja a dölyfös és begombolt szívű kitelepített úriember.

Leülnek az asztalhoz. Ángyéla tökört főzött és krumplit süített rá feltétnek, palacsinta is maradt délről. Tej van a bögrében.

Éhesen esznek. Péter mohóbban fal, mint valaha, mintha őt ítélték volna el ma orvhalászatért. De kancsal szemével észreveszi, hogy az öreg ma még mogorvább, mint máskor. Bártfay Kata nagymama órája halkán ketyeg a csendben.

Balázs Ákos hangosan mordul egyet és ebben a tagolatlan hangban szélnek ereszti mai kalandját. Nem akar gondolni rá.

– Hány köbmétert csaltál ma a földbabával, Péter? – kérdezi és a herceg merev nézése most még inkább szemébe ötlük.

Kristóf herceg az ujjával segíti szájába a villáról legurult krumplit. Tele szájjal, vigyorogva kezdi mesélni aznapi csalásait.

– Seperd félre a nyelveddel az ételt, amikor beszélsz. Mintha a nyelved seprű volna – oktatja a herceget, akit már leszoktatott a vakaródzásról.

Vacsora után megkérdezi:

– Hová nézel, Péter?

- Azt a képet nézem a falon.
- Azt hittem, a kályhacsövet bámulod. Te. Mondd csak. Már az első nap feltűnő volt. A mogyoróbokornál. Amikor jöttél.
- Mi a rosseb?
- Ejnye, Péter. Megint így beszélsz. Hányszor tanítottalak már, hogy az ilyen szavakat felejtse el. Valamit szeretnék kérdezni tőled. De csak akkor, ha herceghez méltóan viselkedsz.
- Nyögd ki, öreg.
- A görög derűhöz nem illik a te nézésed.
- Péter megint csámcsog. Egy kenyérdarabot felfedez az abroszon, szájába kapja. Nem lehet érteni, mit motyog.
- A szemed néha nem azt mondja, amit a szád. Különösen ilyenkor, valamikor a kocsisok faltak így, mint te. A kétútközi uradalomban... Most is csak az egyik szemmeddel nézel rám. A másikkal hová sandítasz, Péter?
- A semmibe.
- Hogyhogy?
- Azzal nem látok. Tavaly kiverték egy kuglibabával. Ezt itt. Látod? Üvegből van. Ügyes mozdulattal kiemeli bal szemét a herceg és a tenyerében mutatja.
- Később, amikor aludni készülnek, Balázs Ábris dédunokája ezt mondja még nagylelkűen, hosszas töprengés után:
- Holnap költözz le a padlásról ide a szobába, Péter. Majdcsak megférünk mi együtt. Nemsokára itt a tél. Fűteni kell. De ígérd meg, hogy soha sem mondd azt: pócsi fejes.
- Köszönöm szépen – szól udvariasan a herceg. – De nem hiszem, hogy érdemes. Hamarosan megtartom az esküvőmet Jusztinával.

11.

„Lázár Ubul földművelésügyi államtitkár özvegye, leánynevén Lencz Sarolta, 43 éves, az urát mindig a zsellérek, nincstelenek és kisparasztok üldözésére biztatta, a feudalizmust szolgálta Paula nevű leányával együtt, aki a budakeszi tudószanatóriumból lett kitelepítve...”

A Kertekalján túl, Kaphac felé a Dudás-sor egy darabon nagyjában párhuzamosan halad a Margitai úttal, aztán elkanyarodik délnyugat felé és a régi Tisza-medret követi, melyben a Selymes-patak csörgedez. A Dudás-sort a Vereckei utca és a Bogma utca keresztezi. Ezeknek az utcáknak a szélső házai már a laposban épültek, ahol az őszi esőzések idején és még inkább a tavaszi olvadáskor feltör a talajvíz és nemcsak az udvart, a trágyadombot és az istállót, hanem olykor a lakószobákat is ellepi. A vályogfalak sok helyütt megrepedeznek és lassan, észrevétlenül süllyednek, ettől aztán a zsúptető félrebillen, mint a részeg ember kalapja.

Tiszapócsnak a Bogma utca a legnyomorúságosabb vidéke. Még gaztetős házak is vannak errefelé, pedig már vagy ötven éve tiltja a törvény a gaztetőt. De olyan szegény emberek építkeztek errefelé, kapások, csőszök, zsákolók és mindenféle csürhés kanászok, akiknek nádra sem telt, hogy befedjék vele nyomorúságos viskójukat.

A Vereckei utcában, a Bába-gödrénél, ahol Forster Ignácék laknak, csinosabbak, szilárdabbak a házak. Arrafelé vannak cserepes tetejűek is, és itt-ott hívogató kertcskék a kerítés mögött és a ház előtt; most nyílnak az őszirózsák és még virágoznak a szagos taticák. A Margitai úton, ahol Irczy Dénes kacér özvegye kapott „kényszerlakásul” egy tiszta kis kamrát, a hepehupákon nem lehet találni olyan nyomorúságos putrikat, mint a Bogma utcában. A Dudás-sor házai is takarosabbak. Ott még fenyő is van az egyik udvaron, annak a kuláknak a portáján, ahol Rudniczkyék laknak. Elég tűrhető Rudniczkyék szomszédságában az a házacska is, melynek ablaktalan éléskamrája a sóhajtozó és nyögő basszus: Valter Keresztély volt bankelnök és neje, Otília gellérthegyi tizennégy szobás villáját pótolja.

– „Ott, ahol a három fenyő van” – szokták mondani Rudniczkyék, mikor kérdezik tőlük, hogy hol is laknak tulajdonképpen. Az öreg Otília, aki egy idő óta egyre különösebben viselkedik, mintha meghibbant volna, így tájékoztatja angol barátnőjét, Jablonkay volt külügyminiszter feleségét, a galambász Elizát: – „Könnyen megteleled házikonkat, *my dear*, az úton. A harmadik a három fenyő után. Az összesen kilenc.”

Sehol másutt nincs fenyő Tiszapócsen, csak a Dudás-soron és a plébánia kertjében. De nem is sejti Kopács Antal főtisztelendő úr, hogy Bacsóné már szemet vetett fenyőfáira és hamarosan könnyörtelenül ki fogja vágatni, mert jövőre iskolát építenek majd a papi kertben, sőt: nemcsak a fenyőket, hanem Kopács Antal nemeskörtefáit és nagy kedvvel ápolt szőlőit is ki akarják pusztítani. A terv már készen van. De Kopács főtisztelendő úrnak rossz a hírszolgálat. Répa Ferkó hallgat, Kopács Antal nyugodtan alszik.

A Bogma utca utolsó előtti háza nem sokkal különb a vályogvetők putrijánál. A változékony idő miatt az egyébként forró nyáron sem száradtak ki a falak. Heller patikus egyszer személyesen maga hozott orvosságot Lázár Paulának, s azóta mindenfelé ezt mondja, szakszerűen így jellemzi a putrit:

– Kaparni lehetne a falakról a chilei salétromnál százszor tartalmasabb kristályos kálium-nitrátot. A zöld penészt.

Két éve az árvíz is elöntötte. Akkor halt meg a vén útkaparó, aki özvegy volt és dacolt a süppedő gáztetővel, meg a penészes falakkal, egész életében hozzászokott a nélkülözésekhez, de már ő sem bírta tovább. Akkor maradt gazdátlan a viskó. A községi tanács rendeletére akkor vették igénybe Istók kulák csinos háromszobás házát a Kaszibai úton, akkor költözött be a házba Víg Juhász. „Cserelakásként” akkor utalták ki a Bogma utcai düledező putrit Istóknénak és két kislányának.

A budakeszi szanatóriumból kitelepített Lázár Paulát édesanyjával ebbe a viskóba telepítette be Bacsóné. Nekik már az első nap elpanaszolta Istókné, hogy az urának csak húsz hold földje volt és eleinte nem is szerepelt a „kuláklistán”. De Víg Juhász szemet vetett a házukra és egy hízó ára miatt összetűzött az urával. Ha ugyan hinni lehet az asszonynak, egy szép nyári reggel egy szál ruhában elvitték Istók Mátyást, aki azóta sem jött haza. Azzal vádolták, hogy feketén adott el két disznót és ezzel a sertéshizlaldát „aláásta”. Azóta sem hallott semmit az uráról. Földjüket „az állam beolvasztotta” a kaszibai állami gazdaságba, kártalanításul kaptak a Selymes partján „két köblös lucernást”, de abból csak éhen halni lehet, mondja Istókné, akinek ez is gyakori mondása: – „Azóta vígan él Víg Juhász a mi házacskáinkban.”

A régi világban hoztak bölcs törvényeket, de a híres Gyula gróf unokaöccsénél Tiszagyulavárán az őszi vadászat után Nándi bácsi társasága nem gondolt rá, hogy sok minden másként lehetne, ha a törvénytelen gaztetőket lebontanák, mert egészségtelenek, rondák, tűzveszélyesek, nyomorúságosak és nem emberi lakóházra, hanem árnyékszékre meg jégveremre valók; főképp pedig tiltja azokat a törvény. Tarokkozás közben arról is megfélelkeztek, hogy jubileumi plakett nélkül is tűrhetőbb életet kellene teremteni Tiszapócson: a szegény ember ne játssza ki nyomorában a törvényt és gaz helyett legalább náddal fedje be a házát, ha már zsindelyre és cserépre nem telik neki. De Nándi bácsiéknak akkortájt más dolgaik voltak. Így a laposban a házikó, hová a Bogma utcában két év előtt beköltöztették a feketézését elítélt Istók kulák családját: gaztetős maradt az idők forгатagában.

Bogma utca, utolsó előtti ház a Selymes-patak felé. Házszáma sincs a putrinak. Aránylag elég tágas. A pitvarból, amely konyha is, balra szoba nyílik, jobbra pedig kamrácska. A szobában június óta öten laknak. Istókné egy ágyban alszik két kislányával. A másik hitvesi ágyban, amely egyelőre hiába várja vissza Istók Mátyás feketéző kulákot, a tüdőbeteg Lázár Paula fekszik. A földre terített szalmazsák Lázár Ubul földművelésügyi államtitkár özvegyének, leánynevén Lencz Saroltának a fekhelye. A szoba kicsi. Padlója nincs. Két pici ablak néz a Selymes-patakra és a kertcskére, ahol napközben Paula szokott az anyja szalmazsákján heverészni. De a „pestiek” ezt a lustálkodást „lígézésnek” nevezik, a kertcskében a violák közt.

Babura Félix, volt királyi ügyész és zugírász-orvhalász osztályozása szerint ez a földes szoba, ahol nincs villany, a negyedik kategóriába tartozna. De minthogy penészesek a falak és a bútorok, bízvást lehet sorolni a hetedik vagy nyolcadik kategóriába. Lakni tulajdonképpen nem is lehet a szobácskában, annyira szűk és zsúfolt. Csak aludni lehet benne. A bútorok java részét elhordták adótartozás fejében még a csinos, háromszobás házacskából, ahol most Víg Juhász lakik vadházasságban a gazdasszonyával. Amije maradt Istóknénak, azt mind itt zsúfolta össze, az egyetlen kis szobában: a két ágyon kívül egy asztalt, hajlított lábú székekkel, három szekrényt és egy sokfiókos almáriumot, melynek tetején színes porcelánedények, talpas poharak, vázák és apró szent szobrocskák hirdetik a jobb napokat, amelyek örökre elmúltak. Árvalányhaj van az egyik olcsó, bazári vázában, melyet szépnek lát és értékesnek tart Istókné, s a váza előtt áll lepattogzott keretben a boldog mátkapár fényképe: az egészségtől kicsattanó Istók Mátyás illedelmesen fogja a boldog parasztlány kezét, és már nem is lehet ráismerni, hogy ez a fehér ruhás és mirtuszkoszorús, mosolygó menyasszony a mai görnyedt és fáradt Istók Mátyásné, aki most már harmadik éve hiába várja haza ismeretlen börtönéből az urát, s arcáról már régen lelopta az ifjúság virágát a gond, az éhség. Azóta Istókné nagyon vallásos lett, Kopács főtisztelendő urat a gyóntatószékben is szokta faggatni, hogy mikor engedik már haza az urát, Isten mikor könyörül már meg rajtuk. De Kopács Antal latinul felel neki, az asszony nem érti.

Különösen a „pestiek” érkezése óta a putriban a betegszobák mécseseként szüntelenül pislog a vallási érzés. Az almáriumon Krisztus piros szíve lángol egy porcelánszobron. Mellette áll a Szent Szűz, odébb a betlehemi jászol silány képecskéje. A falon régi olajnyomat: az Úr az olajfák hegyén. A háttérben egy kontár ecsetjének

kínlódása a hajnal pirkadásának érzékeltetésére. Istókné a képet gyönyörűnek találja. Meg szokta kérdezni kényszerlakójától, aki urának „rossz szelleme” volt a zsellérek üldözésében: – „Tetszett már látni ennél virulóbb hajnalt az Úr háta mögött?”

Viruló hajnalt Istókné már csak képen lát. Ebben osztozik vele Lázárné és leánya.

A falon még egyéb képek is függenek: Istók Mátyás honvéd-tizedesi egyenruhában és egy emléklap a „kassai bevonulásról”. A szomszédok szerint ilyen iratot a falra akasztani manapság esztelenség. De erre azt szokta felelni néma daccal Istókné: – „Ennyi maradt az uramból.”

A súlyos beteg Paula szenvedélyes vallásossága időnként fellobbantja a betegszobák pislogó mécsesét. Anyját is magával ragadja a hite, amely néha olyan, mint a részek öröme. Hozott magával Budakeszről két kis szentképet. Azok is ott vannak a falon, az ágya mellett. Az egyik Murillo híres Madonnája a kiseddel modern olajnyomatban és a maga roppant népszerűségében. A másik Kis Szent Teréz képe.

Moccanni is alig lehet a kis szobában, mikor mind a két család együtt imádkozik. Este mindig a beteg Paula fekszik le legkorábban és reggel ő kel fel legkésőbb. Lefekvésnél sorrendben a két kislány következik Paula után. Piszkos kis ingecs-kéjükben, melyet nappal is viselnek, a dunyha alá bújnak anyjuk ágyába, szösze fejüket a párnába rejtik, aztán fel-felemelik, nevetgélnek és Paulára néznek, akinek az arca fehérebb a párnánál. Piroska és az alig hároméves kis Teréz nem álmosak még, hancúrozni támad kedvük az ágyban. Össze is vesznek néha, Terézke hangosan bög és könnyei potyognak. Semmit sem tudnak róla, hogy feneketlen nyomor mélyén élnek és arról sem, hogy aki apjuk ágyában fekszik, a szelíd pesti néni, távozni készül a putriból, Tiszapócsról, a földi világból és az utóbbi időben már inkább arra, kifelé figyel, amerre majd az útja nyílik, és egyre kevésbé érdekli, hogy mi történik a Bogma utcában.

Istókné és Lázárné petróleumlámpánál néha késő estig dolgoznak, tesznek-vesznek, etetik a disznót, elvermelik a krumplit, alkonyatkor rózsát gyűjtenek a Selymesparton és néha távolabb is, a Bágyi erdőben, pedig ott szigorúan tilos a rózsázás, a „bágyi rózséseknek” könnyen bajuk támadhat. Paula és a szomszéd ágyban a két kislány már régen alusznak, mikor a két asszony lemossa testéről a napi munka piszkát és ők is aludni térnek az örömtelen nap után. Istókné bebújik az ágyba a két kislány meleg teste mellé, Lázárné méltóságos asszony a földön heverő szalmazsákon helyezkedik el.

Istóknénak Eszter a neve, a Lázárnéé Sarolta. Lázárné Eszternek szólítja Istóknét, az meg azt mondja: „nagyságos asszony”. Lázárné, balsorsában levette osztályának minden gögjét és előítéletét, számtalanszor kérte már, hogy szólítsa őt egészen demokratikusan és egyszerűen Saroltának. De a dolgok logikája ezt nem engedi. Istókné szemben áll a rendszerrel, amely börtönbe vetette az urát és ezért elutasít magától mindent, ami nem olyan, mint a régi világban volt. Következétesen „nagyságos asszonynak” szólítja Lázárnét, aki épp az imént takarította ki a disznóolt.

Egyébként némán viseli sorsát. Néha hetek is eltelnek és nem is említi Mátyást. Annál gyakrabban sóhajtozik ura után Lázárné és azt szokta mondani, hogy „jó is, hogy meghalt”. A „feudalizmus fellegrvárának” néhai államtitkára, Lázár Ubul,

a rossz csengésű néven kívül nem sokat hagyott hátra családjának és ami maradt, most az is elveszett. Lázárné estére inkább a buzgalmába fárad bele, mint a kapálásba vagy a mosásba. Ami kevés pénzük volt, az már régen elfogyott. Néhány ingóságukat próbálják most értékesíteni, de egyelőre nem sok eredménnyel. Istókné maga alig eszik. Mindent a két kislánynak és a beteg Paulának ad. Mégsem sovány. Valamilyen paraszti rejtélyes erőtartalék megkeményíti izmait és ráncos szoknyái alatt őrzi csípőjének gömbölyűségét. Lázárné néha már-már összeroskad, de Eszter bírja, holott egész nap le sem ült.

Mostanában híre jár a deportáltak közt, hogy olyan feneketlen nyomor sehol sincs, mint a Bogma utcában.

Azóta megeléknült az élet a gáztető putriban. Egyre több „pesti” bukkan fel a viskó kertecskéjében. Jönnek és megkérdezik, „hogyan van Paula”, és valami csekélységet adnak át Lázárnénak, egy tojást vagy kevéske zsírt, fél cipót, zacskó lisztet, kevés könyöradományt, aztán mennek is tovább. Inkább be sem néznek a viskóba. Az emberek általában temetesen is inkább kedvelik a csukott ravatalt.

„Divat lett” adakozni a Bogma utcában, pedig a kitelepítetteknek maguknak is vajmi kevés van. De Lázárék és Istókék irtózatossá válnak, a tüdőbeteg leány lassú haldoklása olyanfajta részvétet kelt bennük, amelybe már félelem vegyül: a saját jövőjüktől való rettegés.

Egy délelőtt Valter Keresztélyné is beállít a gáztető putriban.

Még cifrábban öltözködik, mint valaha, még jobban festi, cicomázza magát: túltesz ebben még Windelband Alfonznén is. Nem lehet tudni, hogy a süketsége romlott-e a kitelepítettség hónapjaiban, vagy valami okból a viselkedése lett még sokkal különösebb, úgyhogy némelyek már kételkednek is benne, hogy a vén Otília ép elméjű volna. Az egykor dúsgazdag öreg hölgy egyáltalában nem lázadozik sorsa ellen. Viselkedésében feltűnő, hogy sohasem említi elvesztett gellérthegyi villájukat. Nem szidja Tiszapócsot, nem sóhajtozik, a jövő miatt sem retteg. Teljes közömbösséggel viseli sorsát és semmiféle részvétet nem mutat mások iránt sem; szüntelenül nyögő és basszus hangján elégedetlenkedő férjén sem könyörül meg legalább néhány sajnálkozó szóval. A búskomorság egyre jobban elhatalmasodik Valter Keresztélyen, de Otília nem is igyekszik vidámítani urát, az egykor nagyérdemű és hatalmas bankvezért, aki a külföld gyámkodása alól felszabadította a magyar pénzpiacot. Feltételezhető, hogy Valterné a Bogma utcai viskóba sem részvéttől érkezik. Talán valaki figyelmeztette, küldte, mondta neki, hogy ez a „divat”. Talán csak betért ide és megpihen, ahogy a kósza madár leszáll az ágra és útját ember nem ismeri.

Hűvösre fordult az idő. Reggel eső esett. A szél rázza a gáztetőt. Lázár Paulát bent fekszik Istók Mátyás ágyában, s nem odakint a violabokornál. Otília sajátságos illatfelhőt hoz be a putriban és leül az ágy mellé a hajlított lábú székre. Nem fél a fertőzéstől, mint a sietős jószívű látogatók java része. Pedig régebben, míg hatalmas villában lakott, kényesen ijedezett mindenféle bacilustól, minden betegségtől. A két világháború közt a Gellérthegyen a villában az őszi náthajárványok idején az ő parancsára fenyőillattal kevert karbolt permeteztek szét a szobákban. Egyszer, mikor Krisztián tüdőgyulladásban feküdt, különböző alpesi hősugarakkal úzták el az orvosok a betegszobából a januárt, és ő, akkor még csak maszkkal a fején mert

néha bekukkantani beteg urához. Mióta minden magyarországi vagyonukat elvesztették és Erik nevű egyetlen fiuk nem tért haza Olaszországból, a hallásával együtt rohamosan romlott az érzéke a valóság iránt is. Kezd ez már annyira szembeszökővé válni, hogy egyedül Jablonkay Tihamér volt külügyminiszter cornwalli születésű, galambősz felesége: Eliza bízik már csak Otíliában és hisz neki.

– Nem kell komolyan elhinni Otíliát. Csupán tréfálkoz, orrotokat vezet. *But the crown of her hat is too high* – szokta mondani és ő egyedül azt találja gyanúsna Otília viselkedésében, hogy nagyon magas kalapokat hord és az már nem divat sem Londonban, sem Tiszapócscon.

Otília egy doboz szardíniát hoz ajándékba a beteg leánynak és leteszi az árvalányhaj alá, az almáriumra.

– Erik, a fiam küldte neked – mondja Paulának, aztán közömbösen maga elé tekint. Nem érdekli, hogy a szobában van Lázár Ubulné is, aki szól hozzá. El tud bújni süketségének fedezéke mögé, akár kikapcsolja, akár nem, az elektromos hallókészüléket. Inkább csak magának beszélve, folytatja: – Fürdőszobát fogok kérni tőle narancs helyett.

Ugyanígy ülne ő most a világ bármely részén, Zürichben vagy Milanóban, s a „*Queen Elisabeth*” óceángőzös luxuskabinjában is, amikor a vészharangok jéghegyet jeleznek. Ugyanilyen lenne, mint most. Vén száján épp így elkenődött volna az élénkvörös festék, ráncos nyakában ugyanígy csillogna az igazgyöngysor.

Az öreg tarka hölgy ujjain és nyakában egy kis vagyont visel. Julianna kegyelmes asszony meri még hordani Tiszapócscon ilyen nyíltan ékszereit, bár azok jóval értéktelenebbek. Windelbandné smaragd fülbevalója halvány minta csupán Otília gyöngyeihez képest.

– Haza fogom hívni Itáliából a fiamat – szólal meg hosszabb szünet után. – Már a jövő héten itt lehet. Meg fog védeni engem.

– Fontold meg jól, kedvesem – szól Lázárné, tele hálával a doboz szardíniáért.

De a kifestett, vén Otília nem hallja, vagy legalábbis úgy tesz.

– Ha nem jön haza – szól –, akkor én megölöm magam. Már unalmas itt az élet a fiam nélkül. Látni akarom. Az első volt a tábornokné. A második én leszek. A második pislogó halott.

Az anya és leánya összenéznek, Lázár Ubulné ideges arcán aggodalom vonaglik Pauláért. Minden izgalomtól félti. Paula nagy, barna szeme a láztól fényes. Felül az ágyban.

– A fecskék már készülődnek. Itt az ősz megint, mama.

– Nem ittag meg, kislányom, a tejet.

– Ne nézz rám ilyen kétségbeesetten. Tudod, hogy ezt nem bírom. Törődj a vendéggel.

Lázárné azt gondolja magában, bárcsak a fecskék példájára Valter Keresztélyné is készülődne, és odakint szívna el a cigarettát. De Otília láthatóan egyelőre nem akar innen elmenni.

– Egyeltem a nyáron. A második pislogó én leszek – mondja.

– Aranyszíved van, kedvesem, de képzelődnöd nem szabad. Az öngyilkosság pedig halálos bűn. Biztosan elkárhoznál – mondja Lázárné.

- De Krisztián nem egyelt.
- Mit csinált?
- Hangosabban kérdezd, mama.
- Nem értettük, kedvesem. Valami baj érte az uradat?

De Otília aranyvégű elefántcsont-szipkájával törődik, azzal nem, hogy a füsttől köhécsel a beteg. Vörösre lakkozott körmei közt reszket a füstölgő cigaretta, amint bele akarja illeszteni. Nem felel.

- Ó, így nehezen érthetjük meg egymást – fakad ki idegesen Lázárné.

A doboz szardínia miatt nem meri megmondani a vendégnek, hogy füstjével meg is gyilkolhatja a leánykát.

- Nem szeretem, mama, amikor így csapkodsz a kezedd.

Lázár Ubulné már beletörődött, hogy szüntelen imádságai ellenére is szenvednie kell, sokat eltűr beteg leányától és az ő anyai szíve olyankor méreggel telik meg. De nem tehet róla. Most türtőzteti magát a látogató előtt. Máskor szenvedélyesen kifakadna. Betegség, nyomor, kitelepítettség napfényre hoz rejtett ellentéteket anya és leánya közt, soha nem sejtett ingoványát a féktelen indulatoknak, s néha úgy érzi Lázárné, hogy nem segít az ima: abba az ingoványba bele kell veszni.

- Sápadtan mered most maga elé, mintha ő volna a haldokló.

- Csak én egyeltem – szólal meg Otília.

Lázárné hallatlan önuralommal erőt vesz magán.

- Az micsoda, kedvesem?

A néhai földművelésügyi államtitkár özvegye a kérdéssel elárulja, hogy férje mellett nem nagyon törődött a gazdasággal, ismeretei hiányosak. Ezért azon sem döbben meg, hogy a kaszibai állami gazdaságban botrányosan későn vetették el a répát és azért későn volt az „egyelés” is.

- Ne firtasd, mama, úgyse felel – korholja halálos izgatottan a beteg lány. – Ne légy ilyen erőszakos.

Lázárné érzi, hogy a dráma a levegőben sistereg, az esztelen szenvedélyek összecsapása, éppen azok közt, akik életüket adnák egymásért. Fulladozik a dolgokban rejlő igazságtalanságtól. Mindig ő akarja óvni az izgalomtól Paulát és mindig ő izgatja fel Paulát. Ebbe bele kell örülni, gondolja. Összeszorítja ajkát, Valterné csillogó gyöngysorát nézi. Sóhajt.

- Megint játszod a mártírt, mama – folytatja kegyetlenül a beteg.

Lázár Ubul özvegye most már kifakad. Nem bírja tovább. Merő tagadást mond csupán, máshoz nincs ereje.

- Nem játszom a mártírt, mert nem vagyok az.

De váratlanul most valami egészen más történik, nem az, amit a dráma szele jósol. Mintha a halál angyalai átölelnék, Paula feltérdel az ágyban, hirtelen megszelídülve, vékony ujjú, kicsi csontvázkezét összeszeteszi, mint imádkozásnál. Könyörgő hangon beszél, nem törődik a süket látogatóval.

- Drága mamácskám, én tudom, hogy te sokat szenvedsz miattam. Bocsáss meg nekem. De most már tudom, hogy nem tart soká.

Barna szeme, amely már csak egyedül él halálsápadt arcán, megtelik könnyel. Lázárné anyai szíve elfacsarodik.

- Krisztián nem egyelt – mondja Valter Keresztélyné és a füstöt Paula felé fújja.
- Nem nyugszom addig, amíg Bacsóné el nem enged téged a debreceni tüdő-klinikára. Ott meg fogsz gyógyulni, kislányom.
- Nem válok el tőled, mamácskám, ott is csak azt csinálnák velem, amit itt. Fektenének. Összenövéssem van. Tölteni engem már nem lehet.
- Tévedsz, kicsi szívem. A főorvos megmondta Budakeszin, hogy új műtetre van szükség.
- Csak volt, édes mamácskám. Most már késő. Én tudom, hogy késő.
- Én jövőre nem megyek egyelni – mondja Otília olyan hangon, mintha azt jelentené be, hogy tavasszal nem utazik el a finn tavakhoz.
- Lázár Ubulné kap az alkalmon, hogy a szívét gyötrő párbeszédet Paulával megszakítsa. Udvariasan fordul a vendég felé, hangos és tagolt szavakkal:
- Tégy belátásod szerint, kedvesem. De vigyázz. A hatáság itt nem a mi javunkat akarja. Leányomat, látod, meg akarják ölni.
- Otília ezt nem hallja.
- Hajnalban ültünk kocsira. Alighogy Tiszapócsra megérkeztünk – mondja a kifestett, tarka vendég, de nem úgy, mintha panaszkodna. – Egész nap hajlongtam a pusztában. Mint a próféta az Úr előtt.
- Én tudom, mamácskám, hogy késő. De ne nézz ilyen keservesen rám. Engem már csak egy bánt. Olyan tökéletlen vagyok, hogy téged minduntalan megszomorítlak.
- Krisztián folyton nyög. Pedig ő nem egyelt.
- Ne beszélj így, édes kislányom. Látod, mindenki szeret téged. Most is kaptál egy doboz szardíniát.
- Fognak örülni a gyerekek. Piroska, meg a kis Teréz. Ők még biztosan soha életükben nem ettek szardíniát.
- Egy kis kóstolót adhatsz nekik. De én ragaszkodom hozzá, hogy a többit egyedül te edd meg.
- Én nem is értem Krisztiánt. Idejében elutazhattunk volna Nápolyba. Erik várt ott minket, a Vezúv tövében. A hűtlen. A hálátlan.
- Mamácskám! Én, tudod, olyan szeretnék lenni, mint ez a két gyerek. Mától fogva szüntelenül azért fogok imádkozni az én Jézusomhoz, hogy olyan lehessenek, mint ők. Különösen olyan, mint a kisebb. A kicsi Teréz.
- Jablonkayék sem egyeltek. Kereken megtagadták. Oppozícióba léptek.
- És nem lett semmi bajuk? – fordul vendégükhöz Lázárné.
- A fiam sem bolond, hogy egyeljen. Olasz fagylaltot eszik Szicíliában.
- Hát már elutazott Nápolyból?
- Paula mosolygó arccal egészen feltérdel az ágyban.
- Nyögdécselni fogok a végtelen hatalmasság Istenéhez, hogy megint olyan kicsi gyerek lehessenek, amilyen a korodban voltan, anyám. Olyan, mint a kicsi Teréz.
- Tavaly várt minket Nápolyban. Azóta megjárta a skót tengerpartot is. Most Szicíliában van egy görög lány miatt.
- Édes kis Paulám, olyan vagy te ma is, mint apró kislány korodban. Mikor szalagot kötöttem a hajadba. Két kis varkocsod is volt.
- Két vőlegénye volt a lányodnak? – figyel fel a félsüket Otília.

– Úgy fogok nyögdécselni, mamácskám, mint a fiók fecske. Egészen kicsi gyerek akarok lenni megint, és akkor nem fogok többet félni. Tán meg fog könnyörülni rajtam az én isteni sasom. Lecsap rám és gyorsan elragad.

– Néger szobalányt is fogok kérni a fiamtól. Küldje el portómentesen.

– Nem, neki sohasem volt vőlegénye. Egy sem. Az én drága lelkemnek – mondja Lázárné, mélyen elérzékenyedve.

– Ígérem, soha, de soha többet nem foglak bántani, mamácskám. Szelíd, kicsi, engedelmes leánykád leszek. Bocsáss meg nekem.

A tarka és illatos Otília kezdi észrevenni, hogy az ő kizárásával itt valamilyen nem mindennapi beszélgetés folyik. Régimódi lornyonján át szemügyre veszi a lesoványodott, beteg leányt, aki mintegy önmagából kihajolva, vézna csupasz karját kitárja.

– Egyetlen vőlegényre vágyom, az én édes Jézusomra.

Valterné odafordul Lázárnéhoz.

– Félrebeszél a lányod? – kérdezi.

Lázárné az ágyhoz lép. Átöleli Paulát, párnájára fekteti.

– Kicsi gyerek akarok lenni, mamácskám, édes... Imádkozz értem, hogy megint a te kislányod lehessen. Hogy szívemben ne legyen soha más érzés, csak szeretet irántad. És mindenki iránt... Az egész világ iránt... Könyörögj értem, hogy én tégedet soha meg ne bántsalak... – Így sír anyja karjában a beteg, akit a budakeszi szanatóriumtól telepítettek ki Tiszapócsra.

Később csillapodik és azt kéri, hogy az egész doboz szardíniát a két kis Istóklánynak adhassa.

Otíliát csak saját hóbertjének ködképe érdekli.

– A fiam görög szoknya után fut és küld majd narancsot és olcsó néger szobalányt. De én abból a narancsból már nem eszem... A tábornokné volt az első pislogó. Én leszek a második. Éjjel a Tiszán majd elevezek.

Paula könnyeit törölgetve, elfordul saját magától és az egykor hatalmas közgazda és bankelnök feleségére tekint: az eszelős, gazdag szipirtyóra.

– Jaj! Félttem magát, néni! – sikolt a beteg.

Otília fölkel, távozni készül. Vén arcának egykedvű gyűrődéseiből élénken kiragyog ráncos, fekete szeme. De nem néz senkire.

– Széna, szalma – mondja. – Kinek Kaphac, kinek Hortobágy. Krisztiánt is fenyegetik, ha nem egyel.

– Ó, a gonoszak! – sóhajt Lázárné.

Otília búcsúzik és kesztyűs kezét Paula sovány, szögletes vállára teszi, melyről lecsúszik a gyűrött, kék hálóing.

– Edd meg, gyermekem az olajos halakat. Hozok majd narancsot is. Ha Erik fürdőszoba helyett megint narancsot küld. De jobb, ha magad jössz el érte. Három fenyő és három ház, az kilenc. A tizedikben mi lakunk. Én megölöm magam.

Lila esőköpenyét magára borítja, elmegy. Odakint épp megeredt az eső, és szél tépi a gatz a háztetőn.

A súlyos beteg lány megint feltérdel az ágyban. Murillo ismert Madonnájára tekint és hangosan imádkozni kezd. Nyomorában és betegségében elragadják az

imádság szavai. Valterné lelkéért könyörög a kis Jézushoz, akinek ma felajánlotta magát.

Aztán fel akar kelni az ágyból.

– Elszaladok a plébániára, mamácskám. Kérek egy misét a főtisztelendő úrtól Valterné számára. Hátha akkor nem öli meg magát.

De öltözködés közben köhögési roham rázza meg és vért hány.

Istókné elszalad a kövér Krisztics doktorért, de ő nincs otthon. Helyette a komor tekintetű, barátságtalan és félénk Beleznay doktor érkezik meg. Tehetetlen. A vérzést nem tudja elállítani. Paula literszámra hányja a vért, eszméletét veszti. A gyomorba-jos rendőrorvos tehetetlen. Paula vérzésénél is jobban feszélyezik a szent szobrocskák és a szentképek. Mentőkkel kellene szállíttatni a beteg lányt Nyíregyházára vagy Debrecenbe. De neki erre, mondja, „nincs ingerenciája”.

Az Istók család egész éjjel nem alszik. De Paula nem hal meg reggelre. Életben marad. Istókné, aki balsorsa elől belemenekült a vallásba és most már egyre inkább mindent természetfeletti hatalmaktól remél, azt állítja szerénytelenül, hogy az ő imádságainak köszönhető a csoda.

Hamarosan azt is elhíreszteli a jó asszony, hogy a csodálatos gyógyulást égi fény előre jelezte délelőtt, mikor Valter Keresztélyné elment. Ő abban, hogy Paula kibírta a nagy vérvesztéseget és nem halt meg reggelre, már „gyógyulást” lát, még hozzá csodálatosat.

– Láttad te is az égi jel kocsikáját? – kérdezi a különös viselkedésű Otíliától Jablonkay Tihamér angol származású neje, Eliza. – *I am heartily glad of it.*

Magyarország volt külügyminisztere is jelen van a beszélgetésnél. Már vigyáz, és sohasem megy át rézsút a Vörös Hadsereg útján. Nem érti, miért örül Eliza annak, hogy az emberek egy idő óta mindenféle butaságot fecsegnek egy haldokló tüdőbeteg leányról.

– Fenomenális volt – mondja az eszelős vén Otília. – Nagy fényes dinnye jelent meg az égen. Hangot is hallottam, Krisztián a felhők közül szólt nekem. Azt mondta: „A rézkakas elvitt egyelni.” Én csak azt mondhatom neked, *my dear*, szent az a leány. Vigyél neki fűgét.

– Érti maga ezt, Tihamér? – kérdezi a galambösz Eliza korán elaggott férjétől, aki most még sokkal idősebbnek látszik, mint amennyi valójában.

Magyarország volt külügyminisztere ugyanúgy, mint valaha a Dísz téren a külföldi követek fogadóestjén, mikor valami kellemetlent kérdeztek tőle: behunyja szemét és fehér pofaszakállas fejét csóválja, szótlanul. Lakótársaik, az Oppler házaspár, azok is a szobában vannak és hallják, miket mesél Valter Keresztélyné.

Az „Op.106” feltalálója és egykori gyártója, Oppler, mérgesen szitkozódik.

– Megbolondítják az embereket a sok hülyeséggel. Mindenkit óvok a vallási rajongóktól, a babonaságoktól. Minden véglet életveszélyes. Fogadok, holnap az egész falu a rézkakasról fog beszélni. Vig Juhász mellé kapunk majd egy Réz Kakast is.

– Nincsen igaza, kedves Oppler – mondja Magyarország volt külügyminiszterének angol származású hitvese. – Ajánlom, sétáljunk kevéskét. A fényes dinnyéről beszélgetni illik. *We could not have finer weather for walking.* Ne legyen lusta, Tihamér. *Look. What a clear sky! This place is really charming.*

„Valóban bájos a hely” a Bába-gödrénél és a Margitai úton, és sétára csábítja a kitelepítetteket.

A napraforgó törésének ideje ez Tiszapócscon. A port a sár váltja fel és a Tisza holt medrében és partjain épült járási székhely szürke színe barnulni kezd. Beköszönt a nátha és az ősz.

Az emberek már felejtik, hogy Jablonkayt húsz forintba büntette a rendőr szabálytalan utcai közlekedésért. A pofonokról sem beszél senki, melyeket Katinszky Juszтина kapott Bacsónétól. A Selymes-patakban senki sem halászik. Családja türelmesen várja vissza Babura Félixet a Hortobágyról.

A zugirász-orvhalász ugyanis nem róttá le záros határidőn belül az ezer forint pénzbüntetést. Úgy okoskodott magában, hogy ezer forintja nincs, de még akkor is, ha lenne, dőreség volna a fizetés, mikor a büntetést le is lehet dolgozni „közmunkában”. Mint a vasúti batáron Mátraverebélyt Tiszapócs helyett, éppen úgy most a közmunkát a készpénzfizetés helyett jóval „előnyösebbnek” ítélte. Emelt fővel jelentkezett a járási kapitányságon abban a hitben, hogy külön megdicsérik őt, ha volt királyi ügyész létére felajánlja, hogy a köz javára fizikai munkát óhajt végezni. Dolgos Gábor szóra sem méltatta. Bő lére eresztett fejtegetéseit meg sem hallgatta, hanem átküldte a községi tanácshoz, Víg Juhászhoz, aki maga is kedveli a kövér ponty húsát. Azóta Babura Félix a Hortobágyon dolgozik. A fejfájós Baburáné időnként érdeklődik a tanácsházán és megkérdezi, miért nem ír az ura. Víg Juhász erre azt feleli, hogy a Hortobágyon nincs rendes postáját, várjon türelemmel. Az okos Ida azóta vár.

De mind gyakrabban fáj a feje Baburánénak. Kezd már nyugtalankodni az ura miatt. Ilyenkor Rudniczkynével és Voithy Frigyesnével megtárgyalják az aggasztó helyzetet. Már egyetértenek abban, hogy a másik két „orvhalász” cselekedett helyesen. Azok fizettek és nem kellett elmenniük a Hortobágyra.

– Az a Balázs, hallom, tele van pénzzel. Igazán kölcsönadhatott volna az uradnak ezer forintot – mondja egy nap Rudniczkyné.

– Azt beszélik, hogy a legszörösebb szívű ember, amilyen valaha járt a földön. Katinszky Juszтина vőlegényét éjszakára sem engedi be a szobába. Pedig már hűvösök az éjjelek – ez Voithyné véleménye, aki különben alig mozdul ki a Bába-gödréből, szüntelenül motollája mellett ül és sző, köt, fonalat gombolyít.

Forster Ignácné, a volt igazságügy-miniszter felesége, viszont azt mondja, hogy akár Oppler, akár Valter Keresztély a mellény zsebéből is kifizethette volna az ezer forintot Félix helyett; példát vehetnének Draxler grófról, aki a Magyar Tudományos Akadémia tagja helyett azonnal gavallérosan fizetett.

Babura Félixné mindenféle sötét hírek gyötrik. Nem ad hitelt a mendemondáknak. Már kiderült, hogy a kaphaci cigánybarlangok réme is csak mese. Abban reménykedik, hogy az sem igaz, amit az emberek a hortobágyi kényszermunkatelepek keserves életkörülményeiről suttoznak, egymást ijesztgetve.

„Félix olyan ügyes, hogy a jég hátán is megél. Egy szép nap betoppan, megrakodva minden jóval, teli hátizsákkal” – ezzel szokta nyugtatgatni magát.

Aztán lassanként a feledés árnyéka borul a selymesi halászatra is. Az emberek inkább arról beszélnek, hogy Masznyik Lóránt már kinyitotta fél szemét, fel tud már ülni az ágyban az egykori szigorú adófőnök.

Jablonkay Tihamér oly nagy mértékben óvatos, hogy nyilvánosan kerül mindenkit. Mióta szabálytalan utcai közlekedés miatt megbüntették, fut, menekül azok elől, akik az utcán beszélgetni akarnak vele. Bogyá, a harangozó is észrevette már, hogy a vasárnapi nagymise után a volt külügyminiszter senki kedvéért nem állna meg a templomkerti „köpködőben”. A múltkor Forster Ignác súgott valamit a fülébe. A harangozó látta, hogy vértelen arca még halványabb lett egyszerre. Nem is felelt, hanem feleségébe karolva, Katinszkynét és két leányát is nagy ívben elkerülte. Soha nem gondolta volna Bogyá, hogy ez a fehér pofaszakállas aggasztán ilyen fürgén tud szaladni. Vele együtt kapkodta lábát hitvese is. Bogyának azóta is fúrja az oldalát, vajon mit súghatott a volt igazságügy-miniszter Jablonkay fülébe. Pedig semmi fontosat nem súgott. Csak éppen Jablonkay Tihamér megijedt. Még volt minisztertársától is elmenekül, ha az emberek őket együtt látják.

Arról is kevés szó esik már, hogy Bányay Fidél né temetésére a szőke kis káplánt küldte ki Kopács Antal plébános, ő maga „nem ért rá”. Épp akkor akadt dolga a volt Szent Vince-rend apácáinak egykori földjén, melyet különböző jogcímenek meghagytak a plébánia birtokában, Kopács főtitisztelendő úr buzgó ügyeskedésének eredményeképpen.

– Meglátjátok, akkor sem fog ráérni, amikor majd Lázár Paulát temetik – mondja megvetéssel Rudniczkyné.

– Szegény apukát vajon ő fogja temetni? – kérdezi mafla könnyek közt Masznyik Rózsi.

– Legszívesebben Bacsónét temetné el. De oda őt nem hívják – motollája mellett ez Voithyné véleménye.

Ezer bajukban a kitelepítettek mindenféléről fecsegnek. Legtöbb szó mostanában Lázár Pauláról esik. A kaszibai pusztá szélére kitett és otthonaiktól megfosztott embereket vonzza a titokzatos, az érthetetlen. Most már a vén Otília azt állítja, hogy ő nemcsak a fényes dinnyét látta, hanem a szivárványt is az égen. A hang, amely a Krisztiánéhoz hasonlított, azt is közölte, hogy a rézkakas mindenkit megszabadít Tiszapócsról, ha mindenki visz narancsot Paulának.

– Fenomenális volt.

Windelband Alfonz özvegye egy nap azzal lepi meg Kopács Antal plébánost az ebédnél, hogy azon a bizonyos szerdai napon délelőtt tizenegy órakor Kasziban is látták a fényes dinnyét Kasziba felett. Maga Kecse kulák sem tagadja, hogy a marhaistállóból épp trágyát hordott ki a földjére, mikor hatalmas csattanást hallott és a dinnye eltűnt.

Kopács főtitisztelendő úr jó étvággal kanalazza a tyúklevest, nevetgélve vállát vonogatja.

– Tán Szent Mihály főangyal járt itt minálunk Tiszapócon – mondja színésziesség hangján. – Ő is szereti a jó érett görögdinnyét.

Az álmatag és már-már jelentéktelenségével tüntető Opplernét, aki két citromot és egy font rizst hoz a Bogma utcába, láthatóan elkedvetleníti, hogy Paulának nem volt semmilyen látomása. Csüggedten sétál haza és zokszó nélkül elviseli Rudolf szidalmait.

Paula semmit sem tud róla, hogy ilyen fontos személy lett ő Tiszapócscon. Egyáltalában nem gyógyult meg, egyelőre fel sem tud kelni az ágyból. Egyre soványabb. Már eleven csontváz. Halántéka veszedelmesen szürkül, mintha egészen elvékonyodott volna ott a bőre. Barna szeme egyre nagyobb, az állandó láztól mindig fényes. Most már legszívesebben egyedül van és imádkozik. Kedvence mindinkább a kisebbik Istók lány, a kis Teréz. Minduntalan azt ismételteti, hogy az isteni sas hamarosan el fog jönni érte és elragadja.

Voithyné egyszer azt mondja róla:

– Olyan türelmes, mint a szent.

Attól fogva elterjed a híre, hogy „egy szent is van a pestiek közt”.

Irczy Dénes csintalan özvegye túrós palacsintát visz, ő maga sütötte. A látogatás után akivel csak találkozik, mindenkinek elújságolja bohókás részvétellel olyan hangon, mintha egy kis cicáról beszélne:

– Egészen pici lett. Már olyan, mint egy gyerek.

Katinszky Juszti párnája megkapta végre az eltávozási engedélyt és most már ő is kubikolni jár át Borsodba a vőlegényével. Szombaton korábban befejezik a munkát. Öt darab tyúktojást visznek ajándékba Lázáréknak és megismerkednek Lázár Paulával, akiről ők is hallották már, hogy úgy viseli betegségét, mint egy szent. Aztán azt mondja Zách Péter a menyasszonyának:

– Gyere, látogassál meg. Nézzük meg az öregot.

Régóta tegezödnek már, ahogy ez szokás manapság fiúk és lányok közt. Még akkor is, ha nem jegyezték el egymást.

A híres sakkozó, Balázs Ábris dédunokája most is a mogyoróbokornál heverész. Adolf, a spániel, megugatja a kapun belépő leányt, Frances Steward hasonmását, aki nemrég érkezett Borsodból, a kubikgödörből, s már ő is tud csalni a földbábával. A volt kormányfőtanácsos az első pillantásra megállapítja, hogy igaza van Rudniczkynak: a bárókisasszony orra fitos, de ez nem is olyan nagy hiba, nem akadályozza abban, hogy meg ne vadítson egy falusi rendőrtisztet és egy volt pincelegényt.

– Hallom, magának is baja volt – mondja Katinszky Juszti olyan közvetlen hangon, mintha már régóta ismernék egymást.

– Orvhalászatért elítéltek.

– De pofont maga nem kapott. Vagy igen?

Balázs nem válaszol mindjárt a tiszteletlen kérdésre. A leány csupasz lábán a piszkos körmöket nézi.

„Nagyon egymáshoz illetem” – mondja magában és csak aztán szól, dédapja, a világi Balázs Ábris modorában:

– Korom miatt én már nem keltek szenvedélyeket.

Péter a világ legtermészetesebb hangján megkérdezi:

– Meghívhatom vacsorára a menyasszonyomat?

A volt abaújkéri földesúr, aki az orvhalászat óta megint begubózott és óvakodik attól, hogy feleslegesen az utcára lépjen, a szerény vacsora közben tudja meg, hogy „van egy valószínű szent is Tiszapócscon”, mégpedig egykori kedves vadászpajtásának és kaszinótársának, Lázár Ubulnak a leánya, aki nem messze tőle, a Bogma utcában haldoklik. Hamarosan kisütik azt is, hogy Lázárné segített neki éjjel a Molnár

utcában, burkolta kendőbe leányát, velük együtt ült ő a rohanó gépkocsin, melyet Jani veszettül hajtott és együtt döcögtek ugyanabban a fapados fülkében Rákosligettől Ohat-Pusztakócsig, ahol elvesztette őket szem elől. De most eszébe jut az is, hogy Lázár Ubul haldokló, szent leánya adott pénzt a gyalázatosan éneklő, béna vasúti koldusnak.

„Ubul. Lázár Ubul...” – sok esztendő után emlékezik kaszinói éjszakákra, vidám vadászatokra.

– Segítse valamivel, ha tudja – szól Katinszky Jusztina. – Látogassa meg egyszer szegénykét.

„Ubul, Ubul... Ejnye, Ubul” – tépelődik és búslakodik magában Balázs Ákos, mintha a halott Lázár Ubul tehetne róla, hogy a leánya betegen és feneketlen nyomorban búcsúzik az élettől egy gaztetős putriban.

Katinszky Jusztina épp olyan mohó étvággyal eszi a karikára vágott hagymával díszített zsíros kenyeret, mint kancsal vőlegénye.

– Ha egyebet nem, vigyen neki fél kiló kockacukrot. Magának fogalma sincs arról, amit ott fog látni.

„Ubul, Ubul... Ejnye, Ubul... Lázár Ubul... Ki látott már ilyet, Ubul?... Gondoltuk volna ezt, Ubul?... Lázár Ubul... Ejnye, Ubul...”

– Szegény kis Paula – mondja Jusztina.

„Ejnye, ejnye, Lázár Ubul...”

12.

Bányay Fidél, aki egy haditettéért aransarkantyút kapott IV. Károlytól, nem tud és nem is akar leszokni császári és királyi katonás mozdulatairól. Jablonkay Tihamér, karján ősz hajú feleségével, aki Cornwallban született, nemcsak Katinszkyék elől szokott kitérni vásárnap délből a „köpködőben”, hanem olyan arccal, mintha senkit sem látna, ügyesen elkerüli az özvegy volt tábornokot is. Kínos, sőt: felháborító volt a múltkor, hogy Bányay Fidél elállta útjukat, buzgón bokázott és hajlongott Eliza előtt és mélyen meggörnyedve, jelképes csókot is pecsételt a kesztyűjére.

A tiszapócsiak a templomkertnek azt a részét nevezik „köpködőnek”, ahol a vásárnapi nagymise után pipára gyűjtanak az ünneplőbe öltözött gazdák, Kecse Bálint és Tuba Lőrinc is, csoportba verődnek, összehajolnak, szidják a beszolgáltatást és Víg Juhászt, s közben nagyokat köpködnek. Azt mondják már a kitelepítettek is, hogy Tiszapócscon hegyesebbet tudnak köpni, mint bárhol másutt a kerek világon. Voithy Frigyesné, a felosztatott közigazgatási bíróság másodelnökének felesége, noha ritkán hagyja ott motolláját, mégis mindent tud, ami Tiszapócscon történik; elérkeznek hozzá a hírek a Bába-gödrébe. Babura Félix helyett, aki még mindig nem tért vissza a Hortobágyról, ő szokta újságolni:

– Tudjátok, mit beszélnek a köpködőben?

Az aransarkantyús volt tábornok, aki Ohat-Pusztakócscon bebújt a csőbe, bizonyos szemérmes mélabúval, kissé megkönnyebbülten gyászol. Katonás szabású civil kabátjának kihajtóján fekete gyászszalagot visel és mindkét könyökén három-

szögletű bőrfoltot, mert a kabát ujjá kikopott. Régimódi cvikkerét szabadon lógatja gomblyukából, fekete zsinóron, s az éles nyelvű Rudniczkyné, aki nem tudja, hogy férje „basa” volt és még mindig nem hajlandó társadalmilag érintkezni Irczy Dénes özvegyével, csípősen megjegyezte a múltkor a Dudás-soron, a piacról hazatérőben, hogy nem illik „nyerítve nevetni” annak, aki csak két hónapja temette el a feleségét.

De Bányay Fidél mégis „nyerít”, hangosan nevetve fújja ki náthás orrát a templomkerti „köpködőben”, mise után. A „nyerítés” és az orrfúvás röpké párbeszédet zárt le közte és a szakállas Draxler gróf között.

- Akarsz keresni húsz forintot, Zsiga?
- Ha nem kell érte hegyet mászni, vagy Windelbandnéval egy fedél alatt hálni.
- Ne ijedezz. Komoly dolog az. Buga.
- Micsoda buga? – kérdezi a gróf. – Csiga-buga?
- Neked való Zsiga-buga – szellemeskedik a volt tábornok. – Tán csak nem szepensz meg egy kis bugázástól? Húsz forintot kereshetsz vele.
- Te is bugázol, Fidél?
- Én nem érek rá.
- Már mért ne érnél rá?
- Mert nekem hivatalom van.
- Mi a hivatalod?

Bányay Fidél megtévesztő dicsekvéssel mellére csap és ekkor tör ki belőle a harsányan nyerítő nevetés.

- Én bágyi rőzsés vagyok – mondja.

A volt tábornok, aki lakásával, Napóleon-gyűjteményével és feleségével együtt mindenét elvesztette, őszinte szívvel kínálja a „bugázást” az Afrika-vadász grófnak. Nem is gondol rá, hogy vannak Tiszapócson kitelepítettek, akiknek a napi kenyér nem okoz gondot. Fogalma sincs róla, hogy Frankfurtból és Londonból könyvkiadók utalnak át rendszeresen pénzt az oroszánvadásznak. Voithyné neki nem kotyogta el, hogy Valter Keresztélyéknek majdnem minden héten küld a fiuk csomagot Olaszországból, Balázs Ákos Budapestről kap időnként nagyobb összeget, Oppler pedig már a háború előtt külföldre mentette vagyonának egy részét, a leányuk Dél-Amerikában van férjnél és minden szükségessel ellátja Tiszapócson zátonyra futott szüleit. Bányay Fidél úgy gondolná, hogy mindenki kapva-kap a bugázáson.

- Az a kajla bajszerű öreg paraszt, ott ni, az a buga-gazda. Eredj, beszélj vele, kegyelmes uram – biztatja Forster Ignácot.

De a volt igazságügy-miniszter sem áll kötélnek, őt sem csábítja a bugázás. Épp úgy nem tudja, hogy mi fán terem, mint Draxler Zsiga sem. A híres vadász ismeretei más tájakon gyökeresebbek. A harsányan nevetgélő Bányay Fidél hangját hallgatva, eszébe jutnak a Nagy Ruo szakadéka fölött legelésző afrikai vadkecskék.

Épp olyan gyorsan és ügyesen, ahogy Ohat-Pusztakócson bebújt a csöbe, a menekülő Jablonkay-házaspár elé veti magát.

- Nem óhajt bugázni, kedves kegyelmes asszony?
- *I believe it is...* Nem értem, Tihamér – fordul Jablonkayné az urához.

A jeles diplomata legnyájasabb mosolyával hárítja el a volt tábornok ajánlatát anélkül, hogy sejtene, mi a bugázás, és jobbra kitérve, megszökik a „köpködőből”, mint más vasárnapokon.

A sekrestyeajtón kilép a kertbe reverendában Kopács Antal plébános. Megáll. Körülnéz. Látja a sok kitelepítettet a templomkertben. Nem tetszik neki. Azt gondolja magában, hogy ennek rossz vége lesz. Amúgy is rossz kedve van néhány napja. Egy valódi herceget és egy bárókisasszonyt kell összeadnia az oltár előtt. De már eldöntötte magában, hogy az esketési szertartást a káplánra bízza.

Irczy Dénes özvegye Rudniczky Elek vejével, Nemesszeghy Bánkkal nagy dologban töri a fejét. Nászajándékokra pénzadományokat gyűjt az ifjú pár számára és most akarja megrohamozni Kopács főtisztelendő urat.

– Egyetlen hercegi párunk számára, főtisztelendő úr...

De a plébános elsörnyed, hogy valaki ilyen nyíltan herceget emleget és a legudvariatlanabbul hátat fordít a hölgynek, aki Bereg megye egykori urának utolsó éveit aranyozta be odaadó szerelmével.

– Nem akar bugázni, Julianna kegyelmes asszony? – ugrik az özvegy elé Bányay Fidél. – És te, ifjú Bánk bán?

Ezekről is kosarat kap a volt tábornok. Kiderül, hogy Julianna „angórannyulakkal dolgozik” a Hajdúnánási úton és nem ér rá. Nemesszeghy Bánk, mint javarészt a többi fiatal, Borsodban kubikol holnap reggel. Bányay Fidél Juliannának is eldicsekszik, hogy neki van hivatali állása: ő bági rőzsés.

– Maga akkor bizonyosan rőzsebokorban jött a világra, édes tábornokom – csacsog a cselédből lett „kegyelmes asszony”, akinek szép keble a nyáron megigézte a gutaütött egykori „adóhiénát”.

Bányay Fidél leejtí orráról cvikkerét, amely fekete zsinóron lógva marad a levegőben és himbálódzik. Sehogy sem érti, hogy senki sem akar holnap reggel bugázni. Mióta favágó lett, bági rőzsés és ezzel keresi meg a betéví falatot, bizonyos gyanakvással tekintenek rá az emberek. Nem vallják be önmaguknak sem, hogy félnek tőle, mintha valami kóros nyavalyát terjesztene. – „Nagyon hamar aláadta” – így fejezi ki egyszer a tiszapócsi közvéleményt a kegyetlen és éles nyelvű Rudniczkyé. Balázsnak már régóta, az ohati zivatar óta, az a véleménye, hogy „Bányay Fidél vesztette el leghamarabb a tartást”. Találkozott egyszer vele a Selymes-patak partján alkonyatkor. A tábornok borotvátlanul és elhanyagoltan rőzsével teli zsákot cipelt a vállán. Messziről, a Bági erdőből jött, mint a cigányasszonyok és a kivénült csürhész kanászok. Általában a budapesti kitelepítettek előkelőbbjei titkolt borzadályal fejüket csóválják amiatt, hogy osztályuknak egy valaha megbecsült, előkelő tagja egyszerre ilyen mélyre alázuhan és maholnap olyan, mint egy rongyos csavargó.

Az egykori „filmbasa”: Rudniczky Elek mindig kényelmes volt a dolgok megítélésében. Most is az, mikor ezt mondja a volt tábornokról:

– Kicsit megzavarodott szegény a neje halála óta.

De olyan halkán mondja ezt a mindig gyulladt szemű Voithynak, hogy senki sem hallhatja.

Bogya, a harangozó, a sekrestyésen és a plébános fősvény nénjén át közvetve Kopács főtisztelendő úr hatása alatt áll. A robbantáskor lepotyogott kőszentek mel-

lett meglapulva, maga is álmélkodik, hogy a „pestiek” ilyen kihívó módon együtt maradnak a „köpködőben” és úgy élcelődnek, hangoskodnak, mintha ma is ők lennének itt az urak. Nem is nagyon titkolja magában, hogy aggódik értük emiatt.

– Hahó, Vencel! Akarsz bugázni? – harsog megint Bányay Fidél hangja.

A Forster házaspár agglégény szobatársát, a minden nyugdój nélkül állásából elbocsátott rendőr tanácsost pillantja meg a volt tábornok. Az igazságügy egykori legfőbb öre számára az együttlakás egy rendőrrel majdnem annyi, mintha magával az ítéletvégrehajtóval: a hóhérral költöztették volna össze őket. De nagyfokú önuralommal elviselik egymást. Riehl Vencel katonásan kihúzza magát és tiszteleg a volt tábornok előtt. Össze is csapja bokáját.

A jelenetet látja a templomkert sarkából Kopács plébános és azt gondolja magában, hogy „na, ez a bolond is megérdemli majd a sorsát”. Vállat vonogatva besiet a plébániára, mintha ott roppant sürgős dolga volna.

– Mit parancsolsz, méltóságos tábornokom? – kérdezi a volt rendőr, akihez valaha az „intellektuális bűnügyek” tartoztak.

– Azt kérdeztem, bugáznál-e? – pattognak a tábornoki szavak.

– Buga! Buga! Buga! – kiált Riehl Vencel abban a reményben, hogy nemcsak saját magát mulattatja, hanem másokat is. – Hát hogyne akarnék én bugázni? – folytatja, pesties hanghordozással felkanyarítva a mondat végét. – Évek óta várok egy kis bugázásra. Mit ér az élet buga nélkül?

Bányay Fidél szívből örül, hogy végre sikerült fognia egy bugázót.

– Húsz forintot kereshetsz, Vencel.

– Hol? Merre? Dicső községünknek mely táján?

– Ott, annál a kajla bajszerű öregnél.

– Köszönöm, alázatos tisztelettel. És te nem méltóztatsz jönni?

– Én bizony nem.

– Miért nem, ha szabad érdeklődnöm, méltóságos tábornok uram?

– Azért, mert nekem van hivatalom.

– Hol?

– A Bágyi erdőben.

– Micsoda?

– Bágyi rózsés vagyok – nyerít, kacag az aranyarsarkantyús volt tábornok.

A volt rendőr tanácsos vastag szemüvege mögött árnyékok és színek lengenek. Ott rejtőzik egész „intellektuális rendőri múltja” és homályos agglégényélete. Ezer ránc támad az arcán, mikor nevet.

Riehl Vencel azzal áztatja magát nyomorúságában, hogy humorérzéke van, és ez elviselhetővé teszi a kitelepítettséget, Tiszapócsot, az életet.

– Buga! Buga! Buga! Kérnélek tisztelettel, szállj le magas bágyi hivatalod fatetejéről és kegyeskedj odakísérni a kajla köpködőhöz.

Bacsóné vasárnap is be szokott járni a járási tanácshoz, a volt zárdaépületbe, a csonka kettős tornyú katolikus templommal szemben. Mint szigorú akarat, vasárnap is mozgatja az „eleven ütemtervet” kérlelhetetlen következetességgel. „Szent Vince leányainak” egykori cellájában az ablaknál, orrát az ablaküveghez nyomva, a „köpködőt nézi és benne a letűnt úri világ e két „hitvány alakját”: a volt tábornokot

és a volt rendőr tanácsost, akik most kart karba öltve, a fekete csizmás templomjáró kulákok csoportjához közelednek. Ismeri már Bacsóné a legtöbb kitelepítettet még akkor is, ha még nem fordultak meg az ő hivatali szobájában. Sárgászöld macskaszemével jól megfigyeli őket az utcán és másnap pontos személyleírást közölve róluk, Szarka Amáliát faggatja. Azt már régen tudja, hogy az a „funerátor képű alak, aki mindig fekete kutyáját sétáltatja”, az a volt kormányfőtanácsos, aki ért a régi könyvekhez. Jól tudja azt is, van része benne, hogy Babura Félix, volt királyi ügyész, nincs már sem a község, sem a járás területén. Mindenben magáévá tette Víg Juhász bizalmas előterjesztését, akinek az a véleménye, hogy jobb, ha „partikulárisan” megszabadulnak ettől az izgága, veszedelmes ellenségtől és jobb, ha egyelőre nem is tér vissza a Hortobágyról. Bacsóné ezen kívül még azt is gondolja, hogy semmi szükség sincs Tiszapócsra zugprókátorra.

– Jó napot adjon isten! Én Riehl Vencel vagyok.
 – Isten éltesse! – felel az ősz kajla bajszú. – Nevem Tuba Lőrinc.
 – Hallom a tábornok úrtól, hogy valami munka volna. Buga! Buga! Buga!
 – Az volna.
 – Aztán hol és mikor, édes jó gazduram?
 – Kint a tanyámon. Kaphacon. Holnap reggel. Ott kell bugázni. Húsz forint jár egy napra, meg a koszt. Kvártélyra hazamennek az urak.

– Kaphac?
 – Az.
 – Lásd, Vencel – nevetgél az aranysarkantyús bágyi rózsés – te még kosztot is kaphatsz Kaphacon.

– Azért van szükség, hogy leszegődjék az úr, mert hiányunk van. A báróné méltóságos asszonyra számíthatunk csupáncsak. A két kisasszony holnap reggel is kukkolni megy. Írja fel az úr. Tuba Lőrinc, Kaphac. Három napra tessék számolni.

Bányay Fidél most már búcsút is mond, elkomorodott arccal odébbáll. Bizonyos mértékben elégedett önmagával. Tudja, hogy bágyi rózsésnek lenni még mindig jobb, mint egy lassú haldokló mellett morzsolni a napokat. Egyébként a rőzsegyűjtést valamilyen hadicselnek tekinti. Ezért dicsekszik vele. Meg azért is, mert így elviselhetőbb. A rőzsézés mellett Szegi Zsolt állatorvos apósánál, Tornyai Szilárd volt jegyzőnél felvállalta három szekér tűzifa aprítását is. A pusztaszélén nagy kincs ez. Más ember szénnel fűt, ha egyáltalában lehet kapni szenet az állami tüzelőtelepen, azt a barna, palás és porhanyós szenet, amely 1951 őszén inkább füstöl, mint ég, hamar kialszik és édeskeves meleget ad. Tornyaiék Borsodból kapták a fát, a Bükkből, a vejük révén, akinek messze elér a keze, hiszen minden héten háromszor még disznóhúst is tud hozni a sertéshizlaldából, „Szabad Nép”-be csomagolva. A volt jegyző kökényszemű leányát Szegi Zsolt állatorvos vette feleségül hallatlanul szerencsésen, mert Tornyaiék ennek a házasságnak köszönhetik, hogy jól megy a soruk, enni-innivaló mindig bőven van, a volt jegyző éjjeliőr a malomban, de éjjel szabad neki aludni, Víg Juhász békén hagyja őket és arra is telik nekik, hogy tábornokkal vágassák fel a tűzifát és minden lopott rőzsét megvásároljanak tőle.

A volt tábornok egyszerre megváltozik, mihelyt magára marad. Arca gondterhessé válik, a füle is öregebb. Mogorva és kedvetlen. Ilyenkor gyászolja ő a halott

Malvint és az elveszett Napóleon-gyűjteményt. Legszívesebben a temetőben kószál. De nem ér rá. Reggeltől estig a Bágyi erdőt járja. Ott érzi jól magát egyedül és tulajdonképpen megerőltetésébe kerül, hogy emberekkel kénytelen néha együtt lenni, a hangos tréfálgatások nyérítő hangja vasárnap a „köpködőben” voltaképpen nem az övé. De a Vendôme-oszlop bronz másával együtt az alaptermészete is odaveszett: az udvarias tartózkodás.

Hétfőn már kora reggel leszáll a padláslyukból, ahol most már egyedül lakik. Szokása szerint derékig meztelenül megmosakodik a gémeskútnál. Fröcsköl, nagyokat csapkod vizes tenyerével csupasz mellén, s köpköd közben. Fekete fejkendője alól most is gyanakodva nézi az öreg parasztasszony, akinek szent meggyőződése, hogy „egy kerék hibás” a pesti lakó fejében. Tiszapócs legfukarabb és legszűkszavúbb vénasszonyánál van a szállása, egyetlen jó szót sem kapott tőle még akkor sem, amikor felesége meghalt. Hetek is elmúlnak úgy, hogy egyetlen szót sem mondanak egymásnak. Vannak ilyen kóró lelkek Tiszapócson is. Bányay Fidél már kísérletet sem tesz rá, hogy közelébe férközzön. Mindig visszariadt tőle.

Ma reggel is fejszét és kerti fűrészrt rejt a zsákba és mogorván indul „hivatalába”: a Bágyi erdőbe. Már tökélyre fejlesztette a rőzsézést. Az apróra szabdalt fadarabokkal olyan ügyesen tudja megtömni a zsákot, hogy a rőzse, melyet cipel benne, mégér legalább öt forintot. Ez a napi keresete Bányay Fidélnek.

Korán van még. Kevesen járnak az utcán. De Miska, a vízfejű bolond, már ott őrzi a posta közelében a vízi árok alacsony betonhídját és messziről ráröhög a tábornokra, mintha örülne neki. Valamilyen sivatagi állat vinnyogó női hangján artikulátlanul igyekszik kifejezni érzéseit és még valamit, de Bányay Fidél nem érti. Vállán a zsákkal, derekát behajlítja kissé, és úgy néz le Tiszapócs löcslábú bolondjára, akinek nagy, sárga fogai röhögés közben nyálasak és értelmetlen szemében nem csillan semmilyen szikra. Már elmúlt a nyár, de még mindig a kurta, fekete fürdőnadrágban, mezítláb áll a bolond az árok hídjánál. Kopaszra nyírt, szögletes fején megállna egy pohár víz, felsőtestét rongyos ing fedi. Tenyerét nyújtja a tábornok felé.

– Huzat kerek, huzat kerek.

Van a tekintetében valami rajongó követelődzés: az örült bizalma. Bányay Fidél cigarettát vesz elő zsebéből és rettenetes mogorván a gyöngelméjű felé nyújtja.

– Nesze, Miska – mondja és már futna is tovább.

– Kötönön szebben. Huzat kerek. Huzat kerek.

– Mit te, Miska? Húszat kérsz?

– Aztat. Huzat.

A kitelepített aranyarkantyús tábornok, aki a padláslyukban egy doboz alján őrzi az első osztályú katonai érdemrendet is, nyérítve kacagni kezd.

– Húsz forintot kérsz te éntőlem? Hát bolond vagy te, Miska?

Röhög a bolond is.

– Huzat kerek, huzat kerek.

Bányay Fidél arra gondol, hogy ma szép idő van és a Bágyi erdőben bizonyosan meg fogja keresni az öt forintját. Benyúl nadrágzsebébe, pénztárcájából elővesz egy forintot.

– Nesze, Miska.

Miska először úgy tesz, mintha a pénz után kapna. De aztán vigyorogva eltolja magától a tábornok kezét és benne a forintot.

– Huzat kerek. Cakk fillért. Magáttul cakk fillért. Huzat.

Bányay Fidél arcán megfagy a nevetés. Borzadva mered a bolondra, az meg röhögve tekint vissza rá.

Így nézik egy ideig szótlanul egymást. A tábornok és a bolond. A bolond, aki a tábornoktól nem akarja elfogadni a forintot, mert tőle csak húsz fillért akar. Mint valaha tomboló csatazajban az élet és a halál közt az ingatag mezsgyén a katonai térképet, úgy fürkészi most cvikkerén át ezt az 1:75 000 méretarányú elmebajt, a szörnyeteg arc topográfiaját, melyen a mezsgyék és a dűlőutak valamilyen méltányosságot és részvétet jelölnek: a bolondét, aki valamit tud róla és ennek nevében kímélni akarja őt.

A tábornok habozik. Aztán előkotor egy húszfillérest és Miska markába nyomja.

– Körönöm szebben – morogja a bolond, hálásan vigyorogva.

A tábornok a zsákot a vállára kapja, és hosszú léptekkel elinal. Otthagyja a vízfejú és löcslábú Miskát a maga hivatalában: a kis betonhídnál.

De a távolból is hallja még, hogy a bolond hangosan röhög.

A találkozástól egészen elromlik a napja. Pedig hetvenhat évével rugalmasan indult neki a hosszú útnak a Bágyi erdő felé. Egész terhével rászakad magányosságának nyomorult sorsa, minden mogorvasága és zordsága, melyet az emberek nem ismernek. Néha, hogy el ne felejtse egészen, németül szokott gondolkozni magában és megszólal benne a régi császári és királyi hadnagyocska, aki a messze távolból, ahol egyszer minden lehanyatlik, most éppúgy sajnálja őt, akár Miska, a bolond.

„*Alt, arm und allein*” – mondja ma is magában a fekete szavakat, amelyek semmilyen más nyelven nem konganak ilyen szomorúan.

Bányay Fidél: öreg, szegény és egyedül van. Valamilyen élettani szükséglet, hogy most emberekkel legyen együtt: el akar bújni önmaga elől, mint tegnap a nagymise után a „köpködőben”, ahol bugázókat toborzott nem sok sikerrel. Máskor tovább sietne a Bágyi erdő felé, de most megáll a kaphaci tanyák közt a szürke léckerítésnél és bekukucskál Tuba Lőrinc tanyájának udvarára.

Vidám nevetést és kopácsolást hall. Többen is vannak. Megismeri Riehl Vencel, volt rendőr tanácsos mókázó hangját.

– Én már rég kinőttem a latin szintaxisból, tisztelt tanár úr.

Egy másik ismerős hang, keserűen és fátyolosan, ezt mondja:

– *Bugamus, bugatis, bugant.* Tetszik tudni latinul, méltóságos asszony? Nekem őszinte örömöm telik a bugázásban, mert az ige dallamos és ragozható.

No, lám, a Magyar Tudományos Akadémia tagja is itt van, állapítja meg magában a tábornok és benyit a kapun.

– Az én leánykoromban még nem volt szokás női tudósok képzése. Mi még átengedtük a tudományt a férjeknek – mondja Katinszky Tivadarné.

Alacsony számolyon ül és szorgalmasan kopácsol, mélyen előrehajolva.

– Csak a fejem ne fájna olyan kegyetlenül – sóhajt kopácsolás közben egy fiatal nő, aki vastag szemöldökét elhanyagolja és nem csípeszeli már Tiszapócscon: Babura Félixné.

– Tinka, ne lustálkodj.

A figyelmeztetés a legkisebb Tuba lánynak szól, aki együtt bugázik a bugázókkal. A konyhaablakból szemmel tartja őt is, a bugázókat is az anyja.

A tizenöt éves Tinkával együtt öten vannak. A négy kitelepített: Katinszkyné, Riehl Vencel, Jámorka Donát és Babura Félixné napszámbérbe bugázik. Az öreg Tuba Lőrinc hátul van a lovaknál. Mindnyájan a munka fölé hajolnak; a kopácsolás sűrűbb és élénkebb egy perce, nehogy a szép kis Tinkával együtt őket is az a vád érhesse, hogy „lustálkodnak” bugázás közben.

– *Buga! Categoricalis imperativus* – mondja a húszezer lepkéjétől megfosztott kis lepkész. – Azt jelenti: bugázz!

Az agglegény Riehl most veszi észre, hogy az udvaron áll, cvikkerrel uborka orrán, Bányay Fidél.

– Fidél bátyám! Hát mégis? Micsoda öröm, kedves Fidél bátyám, méltóságos tábornokom! Itt egy botocska. Üljenek bugázni.

A volt rendőr tanácsos most is azt hiszi és másokat is azzal áztat, hogy humorérzékkel elviselhetőbb Tiszapócs.

De Bányay Fidél nem ül le. Azt mondja, hogy csak pár percre kukkantott be. Oda bokázik Katinszkynéhez, aztán Baburánéhoz, s kezet csókol nekik. Mintha sohasem találkozott volna Miska bolonddal, könnyed mozdulattal int a konyhaablak felé, Tuba Lőrincnének, a kis Tinkát megsimogatja, Jámorka Donáttal és Riehl Vencellel parolázik.

Az istálló felől ide hallatszik a lovak dobogása és az öreg Tuba Lőrinc káromkodása. Az ocsmány szavakon a kis Tinka, az öreg Tuba házaspár szerelmének késői gyümölcse, nagyokat nevet. Az őszülő és keskeny arcú Katinszkyné lesüti szemét és nem néz senkire. Baburáné a káromkodást már annyira megszokta Tiszapócsan, hogy nem is hallja meg. Mind az öten elmerülnek a bugázásban. A fekete, korcs puli, kolonccal a nyakában, gyanakvóan nézi a szilvafa alól az idegen népet. A szemétdombon, reszkető vérpiros szakállal, hatalmas kakas kukorékol, és minden negyedórán megrohan egy tyúkot. Macska alszik a vakablakban. Odafent, az őszi kék égen, távozó madarak gyülekeznek. Mindnyájuknak a kezében kis pálca van. Azzal püfölgetik a napraforgótányérokat. A magot a földre terített, nagy ponyvában gyűjtik. Az arany-sarkantyús bágyi rőzsés élénken figyel. Most már ő is tudja, hogy mi a bugázás. Kipergetik a magot a napraforgóból.

– Én gyáva voltan – mondja Riehl Vencel. – Ma reggel ébredéskor rettegtem a bugázástól.

– *Bugat, bugare.* Bárminő szépen hangzik, nem találtam latin szótáramban – szól a pillangász.

Keskeny arcát fölemeli a napraforgótányérok fölé Katinszkyné.

– Spirituszfőzőt biztosan nem hozott magával, de atlaszt, azt igen – mondja. – Bámulom a tudós férfiakat.

A botocska megáll a lepkész kezében. Csüggedten lehorgaszta fejét.

– Atlaszaim lepkéimmal együtt odavesztek. De latin–magyar szótáramat megmentettem.

Riehl Vencel teljes erejéből püföl egy óriás napraforgót, bőven potyognak belőle a szemek.

– Buga! Buga! Buga! Latin szótárral csak egyszer süthet rántottát, mélyen tisztelt tanár úr.

Jámborka Donátnak szívét facsarják elvesztett pillangói.

– Isten mentsen – tiltakozik aléltn. – Inkább koplalok hátralévő napjaimban, de kedves latin szótáramat el nem tüzelném.

Baburáné, a fejfájós, okos Ida, gyorsan bugázik. Az ő zsámolya mellett a legtöbb a kibugázott napraforgófej.

Tinka élénken kuncog, nevetgél. Minden tetszik neki, amit a pesti bugázók mondanak. Kerekre nyílt szemével tanulékonyan figyel.

– Úgy látszik, kedves tanár úr, hogy nem méltóztatott tudni kegyed sem, szintén, hogy mi fán terem a buga – mondja, egész homályos agglegényi múltját homályos szemüvege mögött rejtegetve, Riehl Vencel, azon a mindenáron humorért sopánkodó hangon, amely némelyeket mégis megtéveszt, becsap, mert vannak, akik könnyen nevetnek.

– Én bűgőcsigát asszociáltam – mondja Jámborka Donát. – Latinul *bucina* a neve. Harsonázni is lehet rajta.

– Ezért hívják bucinak a rozslisztből sült cipót? – kérdezi Baburáné.

Riehl Vencel előzékenyen nevet.

– Tévedni tetszik, tisztelt nagyságos asszonyom – magyaráz a lepkész halálos komolyan. – Etimológiai következtetése tetszetős, de helytelen.

– Már mért lenne az? – kötekedik a volt rendőr.

– Azért helytelen a következtetés, mert *bucina* és *buci*: két külön korszak, két külön kultúra, két külön világ.

– De hátha mégis igaza van önagyságának? – makacskodik Riehl Vencel. – Hiszen harsonázni lehet a röhögéstől, hogy milyen pocsék buciat sütnék manapság az állami pékek.

Katinszkyné füle számára furcsa, hogy a bugázó társaságban „két úriember” magázza egymást. Azt kell gondolnia magában titkon, hogy sem a rendőr tanácsos, sem a lepketudós nem is igazi úr. Ezért igyekszik is kivonni magát a beszélgetésből, nem folytatja a buci-bucina vitát, pedig beleszólhatna, a rozscipót nem szereti. Anyai szíve elfacsarodik a gondolatra, hogy két leánya most Borsodban talicskázik. De holnap egyedül Friderika megy át a Tiszán, Jusztina itthon marad, a polgári esküvőt holnap tartják meg a községi tanácsházán és vasárnap lesz az egyházi lakodalom. Hercegné lesz Jusztina, gondolja bizonytalan elégedettséggel. Hetek óta azt szeretné már megkérdezni Jablonkay Tihamértól, hogy Péter visszakapja-e majd Kétútközt. De a mindig álmosnak látszó volt külügyminiszter ügyesen kitér előle.

– Meglesz a lagzi, méltóságos asszonyom? – kérdezi a tábornok.

– Ó, csak a legszerényebben – sóhajt az „utolsó hágai követ” neje.

Riehl Vencel azt mondja Baburánénak és a lepkésznek, hogy ő attól félt, lóháton kell majd bugázni. Sérve miatt nem ülhet lóra.

Előcammog a kajla, ősz bajuszos Tuba Lőrinc az istálló mögül és szétnéz a bugázók közt.

– Ne nyűje magát annyira az úr – szól rá Jámborka Donátra, aki megpillantva a tanya urát, hevesen kezdi csapkodni botocskájával a napraforgót.

Babura Félix fejfájós felesége pohár vizet kér a kis Tinkától és már a második port nyeli le reggel óta.

Kiderül, hogy az öreg Tuba Lőrinc tisztiszolga volt az első világháborúban és Udinében is járt, nem csak a keleti fronton. Bányay Fidél faggatja Tuba kulákot, s míg a többiek bugáznak, egymást érik a katonatörténetek, melyeket Tinka már jól ismer. Aztán a volt tábornok is beszédessé válik, de ő nem a Piavéről és Gorlicéről mondja el emlékeit, hanem odaveszett Napóleon-gyűjteményét és Korzikát emlegeti. Tinka székkért szalad, a tábornok leül. Felejténi igyekszik Miska torz arcát és arra a meleg nyári napra gondol, amikor bebarangolta Ajaccio szűk kis utcáit, és ott állt a házban, ahol piros a téglapadló és megtekinthető a bölcső, melyben a kis Napóleont ringatta anyja.

A gyönyörű kis Tinka álmélkodva hallgat és Tuba Lőrinc is lekuporog a társaságban. Az imént eldicsekedett, hogyan mentette meg Bukovinát és az egész lila parolis 65. gyalogezredet. Most, előzékenységből ő is bugázik és tisztességtudóan hallgatja, hogy Korzika nagy sziget, tele sziklával, banditákkal és sűrű erdőkkel; ott született a világ legnagyobb katonája, a legzseniálisabb hadvezér.

Tinka kuncogva közbeszól, és azt mondja, nem az volt a legnagyobb. Az iskolában ő mást tanult. Nevén is nevezi a hatalmas generalisszimust.

Erre az apja iszonyatosat káromkodik és haragosan elkergeti a „szemtelenjét”. De a leányka pár perc múlva mosolygósan visszasompolyog.

– Miket tanítanak manapság az iskolában! – sóhajtozik felháborodottan Katinszkyne.

– Lantivy, az egy sétány. Egy sétány. De nem Ajaccióban, bizony nem, kérem. Hanem Agyassóban. Mert a korzikaiak úgy mondják. Agyasso és nem Ajaccio. Napóleon is úgy mondta – emlékezik elmúlt dolgokra a volt tábornok és füstkarikákat ereget. Az ő híres gyűjteményében megvolt nemcsak a Vendôme-oszlop sikerült bronz másolata, hanem „az öt fivér” szobra is kicsiben, s elveszett a Valence-i tüzérkard, a vak Letizia képe, a halotti maszk, a korzikai vendetta, meg a lipcsei napiparancs.

Mielőtt tovább menne a Bágyi erdő felé, cvikkerén át hunyorogva, a napos égre néz Bányay Fidél. Sehol egy felhő az égen. Talán ez az utolsó szép őszi nap. Vándormadarak keringenek a kék levegőben és valahol odafent, gondolja magában a volt tábornok, ott trónol az Isten, akiről a császári és királyi hadnagyocska valaha azt hitte, hogy a monarchia díszé. „*Gott erhalte, Gott beschütze unser’n Kaiser*” – szólt az ének és ők úgy vélték, hogy nincs is egyéb dolga Istennek, minden gondja csak az, hogy örködjön Ausztria-Magyarország virágzása felett. Benne hinni *waffenrock*ban vagy anélkül: szolgálati kötelesség volt.

Katonásan búcsúzik a bugázóktól, valamennyire megnyugodva, és megígéri, hogy este majd megint benéz, hazafelé, amikor jön vissza a hivatalából, a Bágyi erdőből.

Bányay Fidél elmegy, a szalmakazal tetejére varjú telepedik, s ez már csallhatatlan jele az ősznek, akárcsak a deportáltak csepegő orra.

– A bugázók éhesek! – kiált Tuba Lőrinc a konyha felé.

A bugázók nem számítottak rá, hogy még tízórait is kapnak. A kis Tinka ott ül már megint köztük, jobbra-balra nézeget, de közben oly gyorsan püföli pálcikával a napraforgó-fejeket, mint a szüntelenül kézimunkája fölé görnyedő Voithy Frigyesné motollája: a házi kötőgép pergeti a fonalat a Bába-gödrében. Látszik rajta, hogy zsenge kora ellenére nem egyszer bugázott és nem bérért bugázik, mint a „pestiek”. Mindenkinél gyakorlottabb a bugázásban.

Leglassúbb és legalaposabb a lepidopterológus. Gerezdes zsokésapka van most is a fején. Csüggetegen és elgondolkozva piszmog a napraforgószemekkel. Valamilyen tudományos rendszerességet próbál meghonosítani a bugázásban, de kevés látható eredménnyel. Ha Kaphacon a Tuba-tanyán munkaverseny volna, ő bizony, szégyenszemre, leghátul kullogna. „Teljesítménybérezés” esetében húszforintos napszámát jócskán megcsorbítanák, semmilyen norma vagy munkaegység, esetleg pontozás nem válna hasznára. Pedig nagyjában könnyen meg lehet állapítani, hogy ki milyen szorgalommal dolgozik. A kibugázott napraforgótányérok kisebb-nagyobb kupacban ott állnak minden bugázó mellett. A pillangász kupaca botrányosan kicsi. De ennek oka nem a lustaság. Jámorka Donát, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja, aki egy évtizeden át állandó munkatársa volt az „*Insect Life*”-nak és a gyönyörűen illusztrált „*Papilio*”-nak és a második világháború küszöbén általános feltűnést keltett „*a parthenogenesis egyes jelenségeiről*” szóló tanulmányával, nem is szólva az „*Iphigenia Orbiculosa*” nevű éji lepke felfedezéséről: a fadarabkával minden szemet nagyon szorgalmasan és egyre fokozódó gonddal kipiszkál, tudóshoz illő alaposággal és gyöngéden is, mintha a napraforgószemeket sérüléstől féltene és azokra is kényes gonddal kellene vigyáznia, mint a lepkék szárnyának pikkelyére, melynek közönségesen hímpor a neve.

Riehl Vencel, a volt rendőr tanácsos, egészen másképp bugázik. Bugázását első sorban az jellemzi, hogy Tinkától már megtanulta, hogyan kell a szájból elropogatni a napraforgószemet. Hármát-négyet szájába vesz, de egyszerre csak egy szemet harap derékba, a fehér magot elrágcsálja, szürke héját pedig ügyesen rögtön kiköpi. Könyöke taktusra mozog bugázás közben és akkorákat csapkod a bugafával a napraforgóra, mintha valamilyen képzelt ellenség fejére ütögetne aprókat a füttykösével, talán éppen annak az ismeretlennek kobakját püfölné, aki őt is a kitelepítendőkhöz sorozta. Erélyessége bizonyos hivatali rendszeretettel párosul. Az üres napraforgókat katonás rendben sorakoztatja maga mellett a földön, mintha egy utcai csetepaté agyonvert áldozatai lennének.

Babura Félixné szorgos, eszes, gyors. Pedig fáj a feje és szüntelenül sóhajtozik Félix miatt, akiről valaki azt a hírt hozta, hogy mostoha körülmények közt egy szelős juhakolban lakik a Hortobágyon. Leánykorában gépíró volt Ida, a felsőfokú bíróságokon. Ott szeretett bele Félix. Ideges és gyors ujjai közül a Kúrián sem került ki hanyag munka. Most is lelkiismeretes, egyetlen szemet nem hagyja benne a napraforgótányérban. A bugázók közül csak ő vette észre, hogy kétféle napraforgófej van. Nedves és száraz. A nedvesből nehezebb kipüfölni a magokat. De annál könnyebben peregnek a szemek a szárazból, pár ütés és már nincs is benne mag. Ezért aztán ő a nagy tömeg napraforgóhalomból ügyesen mindig a száraz fejeket szedgeti ki. Hihetetlen gyorsan bugázik és közben gondolatai a hortobágyi juhakolban

járnak a férjénél, és a tiszapócsi Bába-gödrében, ahol motollája mellett a három Babura-gyerekre vigyáz Voithyné, Cecilkére, Jenőkére és Marcikára.

Katinszky Tivadarné különös, keskeny arca még mindig fiatalosan hat öszülő haja ellenére. Anyai szívébe időnként belenyilall valamilyen aggodalommal vegyes öröm Jusztina miatt, aki holnap férjhez megy. Hajlik arra a meggyőződésre, hogy egy ifjú hitvest békén fognak hagyni a mindenféle győzelemre pályázó tiszapócsi férfiak. A börtönben ülő volt követ neje úgy okoskodik magában, hogy az olyan házastársi kötelék, amelyre a jelenlegi rendszer üti rá a pecsétet, a legbiztosabb frigy és páncélként teljes védelmet biztosít a női erénynek. Ő olyanféle kézimunkának tekint a bugázást, amelyet a nagymama végzett Sárosban, a Zsindely-kastély emeletén, honnan a nyárfasorra nyílt a kilátás. A régi magyar nagyasszonyoknak ez az igazi példaképe sohasem ült tétlenül és csipkéket horgolt, vagy rokkáján pergette a szárnyas orsót és sodorta a fonalat nagyon lassan, kényelmesen. Katinszkyné ugyanígy bugázik. Folyamatos és könnyed kopácsolása merő hanyagság és lustaság. De csupa nőiesség is. Valósággal simogatja a napraforgótányérokat, aztán hanyagul félredobálja, mint félig olvasott és unt szerelmes leveleket hajdan. Az összevissza széthajigált napraforgófejek itt is, ott is tele vannak maggal. Ezeket újra kell majd bugázni.

– A bugázók éhesek – ismétli Tuba kulák.

Mindnyájan beszélnek tízóraira a konyhába ugyanolyan léptekkel, mintha operaházi szünetben mennének a büfébe és a dohányzóba. Katinszkyné, aki itt lakik a tanyán a kisebb házban, félig-meddig háziasszonynak érzi magát a testes Tubáné mellett, de csak annyira, hogy ülőhellyel kínálja meg a bugázókat. Mindnyájan letelepednek a tiszta, tágas konyhában az asztalhoz. Tubáné kiosztja a pörkölt árpából főzött tejeskávét és szalonnát is kínál, szívesen.

– Tessék használni.

A kajla bajuszos öreg kulák, aki nemcsak a lila parolis 65. gyalogezredet mentette meg, hanem vasvillával kezében néhány éjjel Katinszky Jusztina szüzi ártatlanságát is, rádupláz a felesége szívélyességére.

– Tessék csak egész bátran használni.

Így aztán a lesoványodott Riehl Vencel a legbátrabb. Mohón falja a füstölt szalonnát, pedig egész délelőtt napraforgómagokat rágcsált. Farkasétvágya van. Tinka álmélkodva nézi, hogy még a füle is mozog a gyors evéstől. Jámorka Donát, noha neki is korog a gyomra, szemérmesen csak egy vékony szeletkét kap be. De Tuba Lőrinc hatalmas bicskával kétujjnyi darabot porcióz ki neki. A tudós lepkész nem is igyekszik eltitkolni világoskék szemében az őszinte hála könnyeit.

Katinszkyné épp azért, mert félig otthon van, feltűnően szerény a szalonna „használásában”. Finnyásan szel le magának egy vékony szeletkét, pedig a nyála csorog éhségében. De amit levágott, legszívesebben félretenné Jusztinának és Friderikának, akik éhesen fognak hazajönni a kubikolásból. Aztán mégis megeszi a szalonnafalatot. Nem tartja illőnek, hogy félretegye.

Hasonló gondolatok gyötrik Babura Félixét is. A három kisgyerekre gondol, Cecilkére, Jenőkére és Marcikára. De ő bátrabb és okosabb. Hangosan azt mondja, hogy neki fáj a feje, ő nem éhes. Pedig könnyen lehetséges, hogy a szalonnától elmúlna a fejfájása.

– Ha szabad, hazaviszem a tízórait – mondja és választ nem is vár. Már csomagolja is a szalonnadarabot a három gyereknek.

De az árpakávét azért megissza egy hatalmas karéj kenyérrel.

Észrevehetően lanyhul a bugázók szorgalma a falatoztatás után. Az általános ernyedést a lepkész a teli hasnak tulajdonítja.

– *Plenus venter non bugat libenter* – mondja huncutkás mosollyal.

Ebédig mégis valahogyan elkopácsolgatnak.

Mikor megint asztalhoz ülnek, Katinszskyné szemérmes kínjai kiújulnak. Tyúklevés gőzölög a tálban, mintha ünnepnap volna. Hanem a főétel mégis a ma-lomkő nagyságú, pirosra sült, ropogós fánk. Két óriás tállal tesz az asztalra Tubá-né. A volt hágai követ feleségének testében és lelkében valóságos dráma játszódik le. Anyai szíve ütközik össze éhes gyomrával. Kisebbik lánya, Friderika, lesoványo-dott Tiszapócscon és köhécselget is már, mint Lázár Paula. Úgy gondolja, hogy egy falat fánkot sem szabad megennie, ha legalább két darabot nem tesz félre Fride-rikának és egyet Jusztinának, aki erősebb és azt az egy fánkot meg fogja osztani Péterrel. Gyötrődik és közben nem nyúl a fánkhoz, pedig Tuba Lőrinc többször is mondja:

– Tessék csak egész bátran használni.

A dráma első felvonásában a gyomor győz a szív felett. Katinszskyné enged a kínálgatásnak. A második felvonásban rohamosan ürül ki a két tál és Katinszskyné a tápláléktól erőre kapva elhatározza, hogy cselekedni fog. Drámájának harmadik felvonásában egyetlen darab pirosra sült, pufók, hatalmas fánk marad a tálon. Só-hajt, minden erejét megfeszíti szemérmességének leküzdésére. Az utolsó fánkhoz senki sem nyúl. De ő most hirtelen elhatározta, hogy ezt az utolsó darabot teszi el Friderikának és Jusztinának, úgy, hogy Péter nem fog tudni róla. Babura Félixné villámgyorsan megelőzi abban a pillanatban, amikor kinyújtja kezét a fánk felé.

– Ezt kóstolóba hazaviszem Cecilkének – mondja és ügyesen elragadja Katinszky-né orra elől a fánkot.

A férfiak beletörlik zsíros ujjaikat a lecsüngő abroszba, mindenki hallgat.

A jelenet nem marad észrevétlenül. Egyszerre mindenki elkedvetlenedik. Még Tinka is, aki egész ebéd alatt vidáman csicsergett. Senki sem mond többet annál, amennyi éppen szükséges. A két asszony versenyében a vesztes fél: Katinszskyné le-hajtja őszülő, keskeny arcát és megszégyenülten hallgat.

Egyetlen söröskorsó áll az asztalon. Annak, aki szomjas, Tinka megmeríti a korsót a vizes vödörben. Kézről kézre jár a korsó és mindenki otthagyja rajta szájának zsíros félholdját. Katinszskyné eleped a szomjúságtól. De ő nem iszik a „közös vályúból”. Ide-gesen kiszalad és hátramegy a „kis házba”, ahol ők laknak, s ott sírva fakad magában.

Tubáné ebéd után valami miatt „vén tolvajnak” nevezi urát, akit „mindenki meglop”.

A bugázás folytatódik. De az ég is beborult, mindenki rosszkedvű.

Baburáné meséli, hogy vasárnap meglátogatta őt a Krajcár utcában Windel-bandné, aki lakást keres. Szidta Balázs Ákost és elpanaszolta, hogy tavasszal ello-p-ták a férje csontjait.

– Na és? – mondja a fejfájós okos Ida. – Nagy szerencsétlenség. Mit lehet kezdeni porladozó csontokkal? De én tőlem az eleven uramat lopták el.

– Nyolc darab fánkot bevágtam – dicsekszik Riehl Vencel.

A fattyú puli szitkozódva ugat egy érkező kerékpáros leányt. Babura Félixné, aki nemcsak Vig Juhásznál, hanem a járási tanácsházán Bacsónénál is járt már az ura hazahozatala érdekében, rögtön megismeri a csinos arcocskájú Szarka Amáliát, aki keble fölött a pártjelvény mellett kis ezüstelefántot is visel.

– Szabadság!

Szarka Amália köszöntését a bugázók tüntető hallgatással viszonozzák. Gyűlölettel nézik.

Elmerülve a lepkék világában, ahová az emberek közül szíve minden dobbanásával visszavágyik, Jamborka Donát nem akar semmit sem tudni arról, ami körülötte történik. Szórakozottan püföli a napraforgót.

– Ez nem jó jel – szólal meg az okos Ida, fojtott hangon.

Az öreg Tuba kulák csak úgy tesz, mintha el akarná hallgattatni a veszettül uगतó, dühös kuvaszt és nem bánná, ha elkapná a nem szívesen látott jövevény szoknyáját. Aztán mégis mond valamit a kutyának, úgyhogy az farkát behúzza, rozzant házikójába menekül. Bacsóné titkárnőjét hátrább hívja az udvar végébe, s ott kezd alkudozni vele, a tyúkólaknál.

– Olvassa el, Lőrinc bácsi – mondja Szarka Amália. – Ez magának szól.

Az öreg az orrára illeszti durva ujjával a bádogkeretes szemüveget. Olvassa az idézést. Feljebb böki zsíros fekete kalapját. Homloka olyan sötét, mint a Bágyi erdő alkonyatkor.

– Aztán muszáj-e? – kérdezi a vén zsírosparaszt.

– Be kell jönni, Lőrinc bácsi. De semmi baja se lesz, ha hallgat rám.

– Szóval már ma este?

– Okvetlenül.

– Itten azt írják, hogy két napi élelmet is vigyek. Cele-culát is?

– Pokrócot is, Lőrinc bácsi.

– Gondolja, hogy ottan tartanak?

– Ha nem hallgat az okos szóra, akkor biztosan.

– Mít kéne tenni?

– Jegyezze le szó nélkül az ötezer forintot.

– Még mi a sitergő istennyilát? Rosszabbak maguk a gyöttment emberkupecnél.

– Könyörgök szépen, hallgasson rám, Lőrinc bácsi.

– Felöltöm a dókabekcsemet, osztán egy vasat se jegyzek. Árva fityinget se maguknak.

– Akkor maga nemcsak a békének, hanem a családjának is ellensége, édes Lőrinc bácsi.

– Már mért vónék az?

– Mert ha maga nem jegyzi le a békekölcsönben azt, amit magára előirányoztunk, akkor maga sokáig nem fogja látni Kaphacot.

Az öreg hegyesebbet köp, egy olyan hegyeset, mint vasárnap nagymise után a „köpködőben”.

- Ezret jegyzek.
- Az nem elég.
- Elmék ezerötszázig. Pedig az is jogtalan.
- Kevés az attól, aki ellensége a demokráciának. Magára már régóta rossz szemmel nézünk, Lőrinc bácsi.
- Maga is, Amálka?
- Én nem mindig. Azért jöttem, hogy figyelmeztessem.
- Tuba Lőrinc a fejét csóválja.
- Inkább felkötöm magam egy darab masztékkal a mestergerendára, de ötezer forintot én nem jegyzek. Meg se tudnám fizetni.
- A kutya előbújik házából és vonítani kezd.
- Van magának képe ide begyönni, Amálka? – kérdezi Tuba Lőrinc komoran.
- Én az eszmét szolgálom.
- Mért nem hagyja ott azt a mocsok állását? Mért nem megy el kapálni? Én is felfogadnám.
- Ne sértesse az állásomat, Lőrinc bácsi. Nekem is fáj ez a dolog.
- Ugyan mi fájhat magának a maga morcsos hivatalában?
- Az fáj, hogy a buzgó erőszak széltében-hosszában megutáltatja az eszmét.
- Én ennek csak örvendezhetek.
- Ne nagyon örvendezzen, Lőrinc bácsi. Inkább jegyezze le az ötezer forintot. Én azt ajánlom. Akár sok, akár nem. Akár jogos, akár nem.
- Mindenképpen jogtalan.
- Magának még istenes dolga van, Lőrinc bácsi. Nagyobb vétek az igaz ügy ellen, hogy még a koldus pestiektől is követelünk pénzt. Nekik is kell jegyezni.
- Hogy sziszálná meg a nehéz nyavalya azt a maga pemetasszonyát!
- Az elnökné elvtársnőről ne tessék ilyen hangon beszélni.
- Hogy még a pestiek kifacsart üres zsebe is kell nekie – csodálkozik Tuba Lőrinc.
- De el ne tessék engem senkinek se árulni, Lőrinc bácsi. Én csak jót akarok.
- Nekem vak, beteg édesmamám van.
- Tuba Lőrinc még egy sokkal hegyesebbet köp a napraforgószarakból tákolt kerítésen keresztül a baromfiudvarba, ahol a köpésre összeszaladnak a csirkék.
- Ötezer forint fene nagy summa – mondja. – Átkozottul nagy, ha jogtalanul követelik. Inkább, mint a szőrös bocskor, leúszom a Tiszán. De nem jegyzek. Nem én.
- Az udvar közepén felhalmozott napraforgó körül egyhangú zajban folyik a bugázás.
- Baj van – mondja halkán Babura Félixné, aki a peres ügyek legmagasabb fokú elbírálásánál a Kúrián szert tett bizonyos finomult érzékre. A bugázókhoz nem halatszik el Tuba Lőrinc és Szarka Amália párbeszéde.
- Merő képzelődés. Ugyan mi baj lehetne? – hadonászik bugabotjával Riehl Vencel.
- Szarka Amália kifelé megy. Kerékpárját, a palánknak támasztva, kívül hagyta.
- Én semmi rossz szándékot nem látok a leányka arcán – szól a pillangász, oldalvást a távozóra pillantva. – Szürke és szelíd.
- A vípera is szürke – sziszegi gyűlölettel Katinszkyné.

Az elnökné asszony titkárkisasszonya elbiciklizik és a Tuba-tanya udvarán istentelen káromkodás kezdődik. Tuba Lőrinc garázda semlegesként istenhívők és istentagadók közt, egyaránt szidja Jézus Krisztust és Sztálint. A bugázók eldobálják pálcikaikat és odaszaladnak hozzá. Megtudják, hogy Tuba Lőrincet ma este nyolc órára beidézték a járási tanácshoz pokróccal és kétnapi étellel és aligha jön vissza, ha meg nem gondolja magát és nem jegyez ötezer forint békekölcsönt.

– Ugye mondtam, hogy baj van? – szól diadalmasan Babura Félixné és nem tördik jobb karjában az izomlással.

– Hátha egy nemes lélek őhelyette is kifizeti, mint én helyettem? – sóhajt a pillangász.

Baburáné szeme villan vastag szemöldöke alatt. Kimond egy rettenetes közhelet, melynek vélt igazságába egész teste beleremeg:

– Téved. Ha baj van, akkor, jegyezze meg magának, nincs barát.

– Az emberek önző disznók – mondja Riehl Vencel.

– De nekem egészen más tapasztalataim vannak. Az én nemes pártfogóm, Draxler gróf úr...

Senki sem hallgat a lepkészre: Tuba Lőrinc ebben a percben mondja ki számukra a legfelháborítóbbat: nekik is kell békekölcsönt jegyezniük.

– Azokat támogassam pénzzel, akik elvették a lepkéimet? – szörnyülködik a vézna kis lepidopterológus.

– Belőlem egy grandot sem csiholnak ki – mondja Riehl Vencel valamilyen elkopott, rendőrségi tolvajnyelven.

– Engedjenek halászni a Selymes-patakban. Akkor majd jegyezek. De előbb megetetem a gyerekeimet – szól Baburáné.

Katinszkyné megtudja Tuba Lőrinctől, hogy rájuk háromszor hétszázötven forintot irányzott elő Bacsóné. Kiszámítja magában, hogy az több mint kétezer forint.

– Felháborító skandalum – csak ennyit mond, sápadtan.

Tanakodnak, méltatlankodnak, egészen meg is felejtkeznek Tuba Lőrincről, akinek pokróccal és kétnapi étellel kell ma este meglátogatnia Bacsónét, a „pemetasszonyt”.

Jámborka Donát megszólal az általános fejetlenségben.

– Hátha valótlanlalt mondott a leányzó? Bismarck mondta a hazugokról, tisztelt hölgyeim: „*Lügt, wie telegraphiert.*” Talán ez a leányka is távirati gyorsasággal hazudott itt mindenfélét.

Tinka mindezt szótlantul, kerekre nyílt szemmel hallgatja. Fülel, minden szót megjegyez. Az anyja kiált neki a pitvarajtóból. Erre apjával és anyjával ő is bemegy a házba édes nénjéhez, aki egész nap ki sem jött a bugázókhoz és nem is ebédelt velük.

A négy kitelepített bugázó visszaül, mindenki a maga zsámolyára. Szótlantul folytatják a kopácsolást: a lepkész piszmogva és tudományosan, a rendőrtiszt dühödten, a volt kúriai gépíró okosan és gyorsan, a volt követ hitvese hanyagul és szórakozottan. Tinka kis idő múlva kisírt szemmel visszajön hozzájuk és sebesen pergeti a szemeket. Szíjog és az ügyetlen vigasztalásokra nem felel.

Babura Félixné sápadtan port vesz elő szatyrából, fejfájás ellen. A nap megint kisüt, de a kútágas árnyéka már hosszú az udvaron, nemsokára vége a napnak, beal-

konyodik és a kajla bajszerű Tuba Lőrincnek be kell mennie Tiszapócsra a „szoknyás gyalogsátánhoz”. Katinszkyné attól tart, hogy Baburáné elájul, sápadtsága annyira szembeötlő.

– Tinka, hozz egy pohár vizet a néninek.

– Buga, buga, buga – morog mérgesen a volt rendőrtiszt, akinek van egy kék füze, és abba szokta följegyezni a nap eseményeit.

A lepkész nagy hibát követ el. Könnyelműen sóhajt:

– Miért is kellett a maga kedves jó urának engedély nélkül halászni?

Alig nyelte le a mai harmadik port, Babura Félixné izgalma eléri a tetőpontot. Jámborka Donát sunyi módon lehorgasztott fejjel némán hallgatja az okos Ida felháborodott szavait, melyek mind reá zúdulnak. Az oly derűsen kezdődő nap kezd egyre borúsabbá válni. De Baburánénak, saját szempontjából, igaza van. Itt maradt most egyedül három kisgyerekekkel férji támasz nélkül. Mikor már arról beszél, hogy Félix üzent a Hortobágyról és az állapota ott tűrhetetlen, ez is úgy hangzik, mintha a lepkész tehetne róla.

– Csecsszopó gyerekekkel és cigányokkal zárták össze. Tudja? Csak egy nádfal választja el a bégető juhoktól. Tudja ezt maga? Félméteres birkatrágya az ágya.

– Skandalum – mondja halkan Katinszkyné.

– Tudja azt maga – folytatja Baburáné, a bugázó kis pillangáshoz fordulva –, micsoda népséggel van együtt az én uram? Van ott zsebmetsző, pap, csendőr, katonatiszt. Mindenféle alak. Tudja? Apagyilkos, tolvaj, kéményseprő, apáca. Még szabályszerű bárcás kéjlányok is vannak, akiket kitiltottak Debrecenből. Tudja ezt maga?

Jámborka Donát zavarában fürgébben csapkodja a napraforgót a bugapálcával.

– Nem tudtam, kérem – feleli szégyenkezve.

– Nahát akkor! Mire való csípős megjegyzéseket tenni az én uramról? Miért kellett azt mondani róla, hogy orvhalász?

– Ezt nem mondtam – tiltakozik csendesen a lepidopterológus.

Katinszkyné alig tudja lecsillapítani Idát. Végre megint csend van. Csak a bugázó botocskák ütemes csapkodása hallatszik.

– Én bízom Isten írgalmában – szólal meg a volt hágai követ neje.

– Buga, buga, buga – morog Riehl Vencel komoran.

– Félméteres juhganéj az ágya – sziszegi bugázás közben Babura Félixné és gyűlöli az egész világot.

Tinka váratlanul hangos sírásra fakad.

– Elmegy az én édesapám!

Köténye csücskével vörösre dörzsöli mind a két szemét. Katinszkyné abbahagyja a püfölgetést és most a kis Tuba-lányt vigasztalgatja. De nem a legszerencsésebben. Arról beszél neki, hogy az ő ura már évek óta börtönben ül. Ettől aztán a kis Tinka még jobban sírni kezd.

A fattyú puli, kolonccal a nyakában, vadul ugatni kezd és fut a kapu felé. Valaki megint érkezik.

– Kössék meg a kutyát! – hallatszik kintről parancsolóan. Idegen kutya is ugat a kerítésen kívül.

Még nem is hűvösek a délutánok, de Balázs Ákos, volt magyar királyi kormányfőtanácsos, már zöld lódenfelöltőjét viseli. Komoran és gőgösen érkezik Adolffal, a spániellel.

– Esküszöm, újabb baj van – szól oda Baburáné Katinszky bárónénak.

A híres sakkozó abaúji földesúr dedunokája hosszú pórázon tartja kutóját és benéz a kerítésen az udvarra, ahol a veszettül ugató korcs pulin kívül a bugázókat látja és köztük Katinszkynét keresi, akit még nem ismer. A látvány bizonyos fókig megzavarja. Földbirtokos korából nem ismeretlen előtte a napraforgószemek pergetése botokkal való ütemes csapdosás. De most, amikor a meggyörnyedt kis lepkészt nézi, a látvány mégis sajátságos módon megragadja képzeletét és hajlandó volna azt gondolni, hogy elmeegógyintézetbe lépett, ahol az ápoltak Toscaninának hiszik magukat és karmesteri pálcával szüntelenül dirigálnak.

– Katinszkyékát keresem – mondja fennhangon az öreg Tuba Lőrincnek, aki az ugató pulit a szalmakazlak mögé kergeti.

A báróné hanyagul a napraforgófejek közé ejti bugafáját és látogatója elé siet. Rögtön észreveszi, hogy igazi úriemberrel van dolga, aki nem olyan, mint bugázó társai, a tanár és a rendőr.

– Péter úr lakótársa vagyok egyébként – így mutatkozik be a parlagi tanyaudvaron Balázs Ákos a volt követ feleségének.

Éppen csak kalapot emel a kopácsolatóknak. Jamborka Donátot, akivel együtt ítélték el orvhalászatért, megismeri. De Riehl Vencelről nem tudja, kicsoda; nem is érdekli. Babura Félixné összeveteszi a gutaütött Masznyik Lóránt leányával, Rózsi-val, aki tejjert Ángyélához szokott járni esténként.

Lélegzete kissé akadozik. Sietett az úton és első kérdése az, hogy hazaérkezett-e már Borsodból a menyasszony. Tudja, hogy sem szívének, sem vérképének nem tesz jót ez a kaphaci kirándulás.

– Fontos beszélőnivalóm van magával, báróné – mondja komor hangon.

A váratlan látogató balsejtelmeket ébreszt Katinszkynében. Nyugtalanul a kisebbik házba vezeti vendégét, ahol a nyári konyha mellett van egy kis szobájuk. Ott halmozták fel megmaradt bútoraikat. Balázs bizonyos otthoniassággal és jó érzéssel tekint a roppant kényelmetlen, de minden porcikájában eredeti trencsényi karosszékre.

Báró Katinszky Tivadar intarziás íróasztala ott áll, a falhoz tolva. Ezt az asztalt ők mindenüvé magukkal vitték, Bécsbe, Madridba, Hágába, a volt követ összes szolgálati helyeire. Két évtizeden át ennél az íróasztalnál írta Katinszky Tivadar híres titkos naplóját, amely az elmúlt években az újságok legkapósabb csemegéje volt; természetesen a volt követ hozzájárulása nélkül közöltek belőle fura részleteket. Most tejesköcsög, uborkás- és befőttes üvegek állnak a nevezetes íróasztalon. A trencsényi karosszéken rózsaszín női alsónemű és klistélyozó gumicső hever. Katinszkyné zavarában elpirul és gyorsan elrejtja a vendég szeme elől. Némiképpen megnyugtatónak találja, hogy látogatója úgy tesz, mintha nem vette volna észre, és merő tapintatból Lloyd George falon függő fényképét nézegeti nagy figyelemmel, melyet a szabadelvű angol államférfi abban az időben dedikált és ajándékozott Katinszkynak, mikor a Párizs körüli békék és diktatúrák ellen fordult, jóval a liberális

párt bukása után. Két ágy van a szobában. Az egyikben Katinszkyné, a másikban a két lány szokott aludni, „lábtul”. A szekrény tetején télire eltett almák sorakoznak. Ezeknek fonnyadó illata elvegyül a döngölt föld és a vályogfalak jellegzetesen dohos szagával és női parfümök, szappanok és szépítőszeres párolgásával. A szoba az állítólag „fél méteres juhganéjon” alvó Babura Félix, volt királyi ügyész osztályozása szerint a negyedik kategóriába tartozik. Nincs padlója, és nincs villanya sem.

– Kis rendetlenség van mindig minálunk, mióta lányaim kubikolni járnak – mentegetődzik Katinszky báróné.

Még van néhány angol cigarettája Balázsnak. Megkínálja a volt hágai követ hitvesét, aki elfogadja és idegességében mélyen leszívja, mint a férfiak, az „arany hely” kék füstjét.

A volt abaújkéri földbirtokos, aki a hivatalos jellemrajz szerint egyik „legviszszatasztóbb képviselője” a régi Magyarországnak, különösen dúlnak és sápadtnak látszik. A trencsényi karosszékekben is kapkod lélegzet után, ami nem jó jel, hiszen a kövér Krisztics doktor nyugalmat írt elő neki és figyelmeztette, hogy beteg szívét kímélje. Katinszkyné észreveszi ezt, és még jobban megijed. Unszolja, kérleli, hogy mondja el, mi az a „fontos” dolog. Baj van talán? De Balázs Ábel és Bártfay Kata unokája a kényelmetlen trencsényi karosszékekben zsebkendőjével verejtékes homlokát törülgeti.

– Bocsanat, báróné – mondja, pillanatnyi rosszulletével küszködve.

Katinszkyné egy pohár vizet nyújt neki. A vendég iszik pár kortyot. Most már valamicskével jobban érzi magát. De a keze remeg, mikor a tányérra visszateszi a poharat.

– Pétert az éjjel elvitték – mondja.

Most még inkább meglátszik rajta, hogy az éjszakai esemény megrázta és mértéktelenül felizgatta.

– Micsoda skandalum – csak ennyit mond és keskeny arcát elfordítja Katinszky Tivadarné.

– Ezeket az éjszakai zörgetéseket nem könnyű elviselni, báróné.

– Ismerjük. Részünk van nekünk is benne.

– Mikor megverték az ablakot és álmomból felriadtam, úgy éreztem, hogy a szívem kiszakad a helyéről. Érzett már hasonlót, báróné? Mintha cérnaszálon lógna az ember szíve és már nem is a szívünk, hanem a cérnaszál fáj.

– Ismerős érzés – mondja Katinszkyné fakón, révetegen.

A volt hágai követ hitvese nemcsak a bugázásban felületes, hanem az emberek megítélésében is. Csak annyit lát, hogy talpig úriember a látogatója, Jusztinától és Pétertől hallott már róla. De azt már nem veszi észre, hogy ez az ember fontosabbnak tartja saját szívének izgalmát, mint magát a szomorú esetet: a vőlegényt elvitték az éjjel.

– Lehetséges, hogy a holnapra kitűzött polgári esküvőt el kell halasztani?

– Nagyon is valószínű, báróné.

– De vasárnapig csak visszaengedik?

– Alig hinném.

– Azt gondolja, kedves Balázs, hogy a templomi esküvő is elmarad?

- Azt bizony, báróné.
 - Skandalum.
 - Az.
 - Mit lehet tenni?
 - Semmit.
 - Hát ezt csak úgy el lehet követni egy emberrel, aki lemondott minden társadalmi előjogáról?
 - Úgy látszik.
 - Hihetetlen skandalum. De mit gondol, kedves Balázs, hová vitték leányom vőlegényét?
 - Sejtlemem sincs róla. Az atyja sorsára jut. Elég kellemetlen ez nekem.
 - Miért magának?
 - Először is azért, mert tőlem vitték el. Aztán azért, mert ostoba fejvel nem hallgattam az orvos tanácsára. Kellett nekem ma is elmenni a kapitányságra!
 - Jézusom! El mert menni?
 - Voltam olyan barom.
 - Kivel beszélt?
 - A fiatalúrral, aki orvhalászatért ezer forintba büntetett.
 - Ó, ez rendkívül izgalmas – mondja a báróné. – Mit mondott magának ez az ember?
 - Közölte velem, hogy én vagyok az úri világ legveszedelmesebb csökevénye – mondja Balázs sápadtan. – Adatokat gyűjt ellenem.
 - Maga ezt tűrte?
 - Tűrtem, báróné. Meg a többit is.
 - Mit még?
 - Engem fog először letartóztatni, ha tűz ütne ki a faluban. Elítél, mint gyújtogatót.
 - Ez hallatlan.
 - Bírószág elé fog állíttatni, mint népellenes bűnözőt.
 - Mit vétett maga a nép ellen, kedves Balázs?
 - Kastélyomban liliomot tiportam. A nép fiatalokú szüzeit sorozatosan megbecstelenítettem – mondja leverten a volt kormányfőtanácsos.
 - Felháborító skandalum – sóhajt Katinszkyné.
 - Pedig már harminc éve nem is enyém a kastély.
 - Miért nem tiltakozott? Az uramtól tudom, hogy harminc év alatt elévülnek az ilyen micsodák... cselekmények.
 - Maga talán azt gondolja, hogy én... én és a nép szűz hajadonjai...?
 - Ja, vagy úgy? Maga ártatlan?
 - Mint a ma született fehér bárány.
- A sötét percekben a komor párbeszéd során Katinszkyné elmosolyodik. Megfedkezik ő is a hercegről, akit „az éjjel elvittek”.
- Folytassa – mondja, kíváncsian csillanó tekintettel.
 - Rossz a szívem, báróné.
 - Mondja, Balázs. Mindnyájunkat meg fognak itt ölni?

– Nem tudom.
 – Az lesz a sorsunk mindnyájunknak, mint Péternek?
 – Kérdésével forduljon Forster Nácihoz. Ő be fogja bizonyítani magának, hogy semmi okunk sincs aggodalomra. Volt főpecsétőrünknek ez a véleménye. De Jablonkay mást mond.

– Ne is említse Jablonkayt. Nem csuda, hogy tönkrement az ország. Ilyen külügyminiszterei voltak, mint Jablonkay. Az uramtól tudom, hány alamuszi balfogást követett el. Most meg úgy fél, hogy szóba sem mer állni velünk. Elszalad, ha meglát minket. Ő a leggyávabb az egész tisztelt kompániában.

– Pedig nekem okos tanácsot adott ma.

A pesti Molnár utcából kitelepített volt kormányfőtanácsos, most már valamikéivel nyugodtabb hangon, saját magáról kezd beszélni Katinszkynénak. Zárkózottságának pántjai meg szoktak néha lazulni őszi hölgyek társaságában, akik már megízlelték az élet keserű csalódásait. A volt hágai követ szórakozottan bugázó hitvesének tekintete arra ösztönzi, hogy ezen a zaklatott bús napon könnyítsen lelkén. Annyit elárul magáról, hogy egy idő óta a magányt már nehezen bírja, ez az oka, hogy Forsterrel és Jablonkayval mostanában gyakorta van együtt.

– Összehoztunk már egy tarokkpartit is – mondja.

Balázs Ákos részletesen elbeszéli, milyen „fontos és bizalmas palávert” tartottak a Bába-gödrében ők ma délelőtt, hárman. Rajta kívül a két volt miniszter volt ott a régi Tisza-meder leomlott partján, ahol nyugodtan lehet beszélgetni, senki sem hallja, nem jár arra a kutya se, és le is lehet ülni az elvadult akácsövénynél. Kisütöttek hármasan, hogy „ennyiben nem lehet hagyni a dolgot” és feltétlenül tisztázásra szorul, miért vitték el éjjel Kristóf herceg fiát.

– Őszintén mondom, báróné, nem is annyira Péter úr miatt aggasztó a dolog. Mindnyájunk bőréről van szó.

Katinszkyné némán bólogat.

Akkor adta neki Jablonkay az „okos tanácsot”, hogy keresse fel Bacsónét és nála érdeklődjön. Azt ajánlotta, hogy „úgy beszéljen vele, mint egy grófnéval”.

– Az pofozta meg a lányomat, az a nőszemély – mondja Katinszkyné keserűen. – És maga el mert menni hozzá, kedves Balázs?

– Nem is volt nagyon harapós kedvében – dünnyög a volt abaúji földbirtokos.
 – De nem sokat tudtam meg tőle. Az volt a benyomásom, hogy a hercegné szökése miatt és Kristóf herceg bűnügyével összefüggésben fogták el. Ám lehetséges, hogy tévedek, báróné. Talán más oka van, hogy elvitték, mégpedig bilincsbe verve vitték el. Heller patikus látta.

– Rettenetes. Mit gondol, kedves Balázs, mi más oka lehetett volna?

– Talán azért vitték el, mert holnap lett volna az esküvője. Ezt akarták megakadályozni. Nem pedig azt, hogy eladja az országot a Habsburgoknak.

– Ó, a gonoszak! Maga képesnek tartja az embereket ekkora szívtelenségre?

– Még sokkal nagyobb szívtelenségeket is el tudok képzelni, báróné – mondja Balázs Ákos dédunokája és komoran elgondolkozik magában.

Ezzel mintha ki is merítették volna a zord beszélgetés tárgyát. Egy ideig hallgatnak mind a ketten. A murányi metszett pohárban van még ivóvíz. A volt kormány-

főtanácsos megissza, kurta angolbajuszát zsebkendőjével törli. Ezzel a beszélgetéssel valamennyire könnyített magán, nyugodtabbnak érzi magát. Az éjszaka izgalmai a szeme alatt sötét árkat hagytak.

„Nem így gondoltam, hogy megint egyedül maradok, szobatárs nélkül. Bizony nem így” – füstölög magában és már eltűnőben látja, messze távolban, a kényszeredett „görög derűt” Péter arcán, az elvadult és elszemtelenedett hercegi ivadékot, akit, lám, gondolja magában, milyen hamar „destruált és kiforgatott” a mai élet.

– Hát csak ezért jöttem el, báróné – mondja fennhangon –, hogy megmondjam, ne várja vissza Borsodból Péter urat. Valahol ő egészen máshol van.

Már menne is. De Katinszkyné tartóztatja, noha neki illenék, hogy odakint bugázzon a bugázókkal. Behallatszik az udvarról a szorgos kopácsolás.

– Nekem is van egy rossz hírem – mondja. – Pénzt fognak követelni tőlünk.

– Micsoda pénzt?

– Járt itt ma délután a tanácstól egy viperaképű fajzat. Az közölte, hogy ránk is kivetették békevédelem címén a sarcot. Több mint kétezer forintot.

– Jobb, ha nem okoskodnak, báróné. Fizessék meg azonnal.

– De Úristen, miből?

A volt magyar királyi kormányfőtanácsos arra gondol, hogy dr. Vermestől épp a múlt héten kapta meg a késmárki könyvszekrény és a rokokó ládácska árát, elég tisztességes összeget.

– Rendelkezésére állok, báróné – mondja, és alig észrevehetően meghajtja magát a kényelmetlen trencsényi karosszékekben.

– Épp ma mondtam, hogy bajban nincs barát. Maga a ritka kivétel, aki erősíti a szabályt. Hálás vagyok magának, köszönöm, kedves Balázs.

– Szóra sem érdemes. De én most már megyek.

– Már esteledik. Várja meg a leányaimat. Nem érzek magamban erőt ahhoz, hogy én mondjam el a gyászos skandalumot Jusztinának.

Hallgatnak megint, mintha már régi ismerősök volnának, akik megszokták, hogy feszengés nélkül tudnak hallgatni. Katinszkyné megint restelli, hogy rendetlen a szoba. Fejtörést okoz neki, hogy miért is vihették el Pétert. Aggodalmak gyötrik, hogy újra kezdődnek a nyugtalan éjszakák. Pedig ő főképpen azért örült Jusztina házasságának, hogy lesz végre férfi a családban, aki megvédi őket.

– Herceg letétre beállt kubikosnak. Hát már ez sem segít? – sóhajt gondterhesen.

– Nem él a földön, báróné.

Katinszkynénak rettenetes sejtelme támad.

– Jézus Isten! Tán csak nem azért vitték el bilincsben, mert megcsalta a földbabát? A leányaimat is megtanította a csalásra. Hátha nekik is bajuk származik belőle?

Balázs Ákos igyekszik megnyugtatni a bárónét, de az már rémképeket lát. Azt mondja, máskor ilyen időben már itthon szoktak lenni a lányok. Attól fél, hogy Jusztinát is, Friderikát is megbilincseltek és elvitték Borsodból, a kubikgödör széléről.

– Mondtam is nekik, hogy jól nevelt lányok semmilyen körülmények közt sem csálhatnak meg még egy földbabát sem.

Zaklatottságában kéri a volt abaújkéri földbirtokost, hogy sétáljanak el a két lány elé. Adolf, a spániel, ott várja őket a kis ház ajtajában. De éppen emeli hosszú, fekete fülét, a kapu csapódik.

Bilincsek nélkül, sértetlenül érkezik haza a két Katinszky lány. A csukott társaskocsi, a „kutyaketrec” ma is megállt Tiszapócs szélén, a Selymes hídjánál és ők leszálltak. De most nincs velük Péter, aki máskor hazáig szokta őket kísérni a patak partján és csak aztán ment mindig a Pólya utcába, mogorva lakótársához.

Növésre és termetre majdnem egyformák, négy év korkülönbség van köztük. Friderika szögletesebb, soványabb, nem ok nélkül aggódik érte az anyja. Ő barna, míg Jusztina szőke. Látszik rajta, hogy az élet bántalmaival szemben nem olyan ellenálló, mint testvérnénje; Bacsóné két pofonját sem viselte volna el olyan szilárdan. Itt-ott szemcsés és homályos bőre tele van csípésekkel, lila foltocskákkal és hegekkel. Egészben mégsem lehet azt mondani rá, hogy nem csinos. De Jusztina mellett jelentéktelenebbnek látszik. Jusztina legyőzi a test mindenféle ellenségeit. Péternek az első perctől fogva nagyon tetszett. Bírja Borsodban az éhséget és a szomjúságot. Nem árt neki a puszta perzselő szele, sem a jeges zivatar. Ohat-Pusztakócsan ő is bebújt a csőbe. Akkor beszélt először vőlegényével. A bolhák nem csípi meg és egyéb tiszapócsi férgek is békén hagyják, még a kaphaci mérges pók is, amelynek csípései miatt az anyja állandóan szenved. Sima, finom bőre azonnal szembeötlik szépségével, s amióta kubikol, fényes és barna.

Kurta nadrágban, félcsupaszon vannak mind a ketten, testükből jóval több látszik ki, az elnyúzott nyári blúzból, mint amennyit Katinszkyné megengedhetőnek tartana. Jusztina kerekded farán a nadrág kiszakadt, még nem tud róla. Norvég gyapjúsálja már nem egyszer belehullott a kubikgödörbe. Vékony csuklóján aranyláncocskák csillog.

Katinszkyné több fohászt elmondott már magában és most hálálkodik az Egek Urának, hogy leányai épségben megérkeztek. A kisházban megtudja Jusztina, hogy elmarad az esküvő. Nem lepődik meg különösképpen. Péter nem volt ott reggel a „kutyaketrecnél” és más járművel sem ment ki Borsodba; ő már sejtette, hogy valami baj van. Friderika minden iránt érzékenyebb. Már jajgatna, ha ő ivott volna ma reggel a borsodi juhtej savanyú írójából. Idegesen felzokog, Jusztina nyakába borul.

– Ne bőgj – mondja az idősebb Katinszky lány, finom rongyaiban sárosan és csapzottan.

Már határozott is. Azonnal meg akarja menteni a vőlegényét.

– Ez lehetetlen – szól Balázs Ákos.

Katinszky Jusztina kihívóan tekint a begombolt lelkű volt kormányfőtanácsosra.

– A maga dédapája obeliszket hozott egyszer Péter egyik ősenek, erdélyi bivalyok húzták. Igaz ez?

– Legalábbis ezt mondja az én családi kalendáriumom.

– Akkor magának családi kötelessége, hogy megmentse Pétert.

– Családi kötelességem az is, hogy a Marsba repüljek. Ábris dédapa lelke állítólag oda költözött.

– Ne tréfáljon – mondja Jusztina haraggal. – Több megértés lenne magában, ha magának verték volna ki a fél szemét kuglibabával.

– Ez sorskérdés, kisasszony. Péter eljegyezte magát a babákkal.

– Micsoda babákkal?

– A kuglibabával és a földbabával.

Jusztina ettől aztán egészen megorrol, Katinszkyné anyai hangon csillapítja.

– Ne szólj bele, mama. Az a kérdés – fordul megint Balázshoz –, elkísér-e engem ma este Dolgos úrhoz. Tőle akarom hallani, hová tette Pétert... Az én kedves kamasz Péteremet...

– Jusztina, ne tedd! – sikolt Katinszkyné.

– Ne fuss vesztedbe, Jusztina – kérleli pityeregve Friderika.

Abaújkér egykori ura még nem felelt. Jusztina hajthatatlan.

– Én segítséget kérek magától. Nem az a segítség, hogy Draxler gróf úr kölcsönadja Péternek a szétszedhető gumikádját. Ha nem kísér el Dolgos úrhoz, akkor egyedül megyek el hozzá. Ha nem találom meg a kapitányságon, akkor a lakására is elmegyek. Egyedül. Jön velem, vagy nem jön?

– Készséggel – feleli a híres világfő Balázs Ábris kitelepített dédunokája és könnyedén meghajtja magát.

Tudja jól, hogy hölgyek kérésére nagyobb örültséget is elkövettek már emberek a földön.

Odakint az esti félhomályban a bugázók még mindig püfölgetik a napraforgót.

– Hiszen már nem is látnak, megvakulnak – mondja a bugázóknak Tubáné, aki már elkészített kétnapi ételmezt és egy lópokrócot az urának.

Az öreg kulák is kijön az udvarra. Vállán tarisznya lóg, benne cipő, szalonna, pogácsa meg délről maradt fánk, kezében botot szorongat. Anélkül sohasem megy be Kaphacról a községbe, mert kell a kutyák ellen. Hóna alatt szorítja a pokrócot. Már indulásra kész. Nyolc órára idézte meg őt Bacsóné a nagy, komor szürke házba, ahol valamikor a fehér elefántfülű apácák laktak.

Eszébe jut, mit mondott neki a nyáron a volt „*Magyar Király*” előtt Bogya, a harangozó aznap, amikor az öreg Csatárit eltemették. – „Látja, Lőrinc bácsi, neki jó már. Ő beszolgáltatja a lélegzetét.” Átkozza magában a „szoknyás gyalogsátánt” és most már, tarisznyával a vállán és pokróccal a hóna alatt, eltökélte magában, hogy egyetlen fillért sem jegyez, és nem enged az erőszaknak. Inkább beszolgáltatja ő is a lélegzetét.

A bugázók abbahagyják az egész napi csapdosást, elnehezedett jobb kezüket fáradtan emelgetik. Körülállják Tuba Lőrincet. Katinszkynével és Friderikával Balázs Ákos is elvegyül köztük és most tudja meg, hogy ez a fehér, kajla bajuszos, vén paraszt hadat üzent Bacsónénak, megmakacsolta magát. Némi csodálkozással nézi az öreg kulák elszánt, mord arcát, s halvány gyerekkori emlékek ébrednek benne hasonló arcokról, melyek ott nyüzsögtek az abaújkéri kastély körül. Eszébe jut parádés kocsisuk, akivel nem sokat beszélt életében, de azt tudta róla, hogy kiszolgált huszár, azért olyan hegyes a bajusza. Kiválóan értett a lovakhoz, úgyhogy az ostort csak nagy ritkán vette ki az ostortartóból, de akkor aztán úgy odatalált a ló hasa alá, hogy az hónapokig sem felejtette el a csapást. Ilyenforma arca volt az egyik öreg tanyabéresüknek is, akit Szent Mihály napjától Szent Mihály napjáig fogadtak fel, de róla sem tudott meg soha semmit, mert ezek a vén parasztok őt soha életében nem érdekelték. Százszor több figyelmet szentelt ő a lovaknak, amelyek a hintóval

futottak. Most figyelmesen nézi a tarisznyás vén kulákot. Úgy nézi, törött emlékeibe egészen belefeledkezve, hogy nem is veszi észre: a nagyobbik Katinszky bárókisasz-szony is ott áll már mellette.

Fejére fekete kendőt köt Tuba Lőrincné. Ő is készül befelé, nem hagyja el az urát. Akár két napig is kitart majd mellette, ha Bacsóné akkor sem akarná hazaengedni.

De a kis Tinka szalad ki most a házból, izgatottan.

– Ne menjenek még, édesanyám!

Félrevonja Tubánét, titkolódzva pusmog valamit a fülébe.

– Fuss át a fináncokhoz, kérjed meg őket szépen, hogy telegraférozzanak – mondja az anyja és visszasiet a házba.

Katinszky Juszta az elegáns őszi kosztümben olyan, hogy megfordulnának utána az utcán a szoknyavadász férfiak a világ minden táján. Tolldíszes kis kalapot csapott a fejére, kicsit féloldalt, ahogy mostanában a londoni City hölgyei is hordják, a Kensington-palota táján.

A bugázók is készülődnek. Babura Félixné összeség Riehl Vencellel, aztán bevonják a sugdolódzásba Jámborka Donátot is, aki készségesen hallgat egy ideig, majd megszólal:

– *Bugare aut non bugare quaeritur.* Kérdezzük meg, hogy jöjjünk-e bugázni holnap.

De az okos Idát sokkal jobban érdekli, hogy ma megkapja-e a bugázásért a húsz forintot. Három gyerekének enni kell adnia. Katinszkyné odasiet hozzájuk. Valami-lyen tapintatfélét kíván és őt semmi egyéb nem érdekli most, csak Juszta hallatlan vakmerősége. Biztos benne, hogy megint meg fogják pofozni, vagy még sokkal rosszabb is történhet. De Babura Félixné nincs tekintettel rá, pedig már a bugázók is tudják, hogy elmarad a holnapi esküvő. Nem törődik ő Tuba Lőrinc sötét komorságával sem. Odamegy az éjjeli vizitre Bacsónéhoz készülődő öreg kulákhoz, s megkérdezi:

– Mikor kapjuk meg a bérünket, Lőrinc bácsi? Holnap?

Tuba Lőrinc legyint.

– Dehogyan győjjenek maguk holnap. Befellegzett a bugázásnak. Felöltöttem én már a dókabekesemet.

A bugázók az egészről csak annyit értenek, hogy pénzt ők most nem kapnak és vége a bugázásnak. Katinszkyné idegesen megígéri, hogy eljuttatja nekik a pénzt, csak legyenek egy kis türelemmel.

Szaladva érkezik vissza a fináncoktól Tinka és befut a házba.

– Mondd már anyádnak, gyöjjön. Énrajtam verik el a port a késedelemért.

De Tinka nem is hallgat az apjára. Sokkal jobban fúrja az oldalát, ami odabent történik a házban.

Riehl Vencel, aki mostanában hallgatott, oktatni kezdi Tuba Lőrincet, hogy mit tegyen, ha két napon túl is ott tartaná őt Bacsóné.

– Köpje hegyesen szembe.

De ezen egyedül csak ő nevet.

A korcs puli, nyakában a kolonccal, észrevétlenül előbukkan a homályból a szalmakazal mögül, és Adolf farka alá szagol. A spániel, fogait csattogtatva, a fattyúnak támad és a pórázsal maga után rántja Balázst. De saját portáján a koloncos

eb nem hagyja magát. A vén Lőrinc furkósbotjával a kutyák közt terem és Adolf is kap egyet-kettőt az oldalbordái közé, úgyhogy ezt a kaphaci kirándulást ő is még megemlegeti.

A kutyák vad marakodása közben berregő motorkerékpár áll meg a tanyaudvaron. A pirosposzgás Krisztics doktor egész száz kilójával behajt a nyitott kapun, lapos kis orvosi táskával. A szürkületben jól lát, nem is gyújtotta még meg a motor lámpáját.

Teljes a zűrzavar.

A kövér orvos siet be a házba. De megismeri az udvaron páciensét, a volt abaúji földbirtokost. Tréfásan megfenyegeti.

– *Armadillidium* – mondja és már el is tűnik a pitvarajtó mögött.

– Ki beteg? – kérdezi Baburáné, de senkitől sem kap feleletet.

A csirkék már aludni mentek, Tinka már a libákat is behajtotta a mezőről, Tubáék nagy kandúrmacskája is hazaérkezik az egerészésből és beoson a házba, ahol tejet remél.

Babura Félixné úgy tudja, hogy ő itt a legbetegebb, fejfájásai elviselhetetlenek, mióta Félix a Hortobágyon van; őt kellene megvizsgálnia az orvosnak.

– Csakugyan beteg van a háznál? – firtatja a lepkész, aki húszezer elveszett lepkéjét gyászolja, és eddig csak hanyagságból nem ment el orvoshoz gyakori szédülései miatt.

– Én vagyok a beteg – mondja Riehl Vencel. – Kóros álmatlanságban szenvedek. Íratnék fel idegcsillapítót, ha a patikus ingyen adná.

A volt hágai követ felesége ott áll két leánya közt az udvaron. Ő sem érzi magát kifogástalanul egészségesnek. Eddig tartotta magát, erős volt. De már csak a társadalmi konvenciók ereje őrzi attól, hogy át ne adja magát, egész idegrendszerét valamilyen szétmállásnak, melyben alá lehetne merülni, mint a langyos kádfürdőben valaha a Zólyom utcában, Budán, a villában, a fürdőszobában. S Katinszkyné úgy érzi, hogy most nem is lenne nagyon veszélyes egy kis idegroham, mert itt a jó doktor.

Friderika jobb tenyerét feltörte a talicska szarva, gennyesedik a seb, kenőcsöt kellene felíratni az orvossal.

– Itt jön ő! Tán ő a beteg. A jeles bágyi rózsás – élcelődik Riehl Vencel, és az érkező aransarkantyús tábornokra mutat.

Mindenki Bányay Fidélre néz, aki roskatagon áll az esti félhomályban, a kapuban. Olyan, mint egy koldus csavargó. Fáradt, elcsigázott. Nem is hasonlít ahhoz a vidám öregemberhez, aki reggel még részt vett a *buci-bucina* vitában és derűsen emlegette Korzikát és a Vendôme-oszlopot.

– Buga! Buga! Buga! De hol az aprófa, méltóságos tábornokom?

Bányay tábornok nem felel.

– Ezt is valami baj érte – mondja félhangosan Babura Félixné.

A volt magyar királyi kormányfőtanácsos rosszallóan látja, hogy ilyen mélyre süllyedt a tábornok és már egészen elvesztette a tartást.

Jámborka Donát közelebb lépett az érkezőhöz. Ő, aki a lepkék világa helyett mostanában inkább az emberi világban szerzi észleleteit, meghökkenve látja, hogy a tábornok bal szeme véres és arcát nagy vöröseslila folt ékteleníti el.

– Baleset érte tán az erdőn favágás közben? – kérdezi részvétellel.

Kabátjának kihajtóján a fekete szalaggal, mely a gyász jele feleségeért, Bányay Fidél a fejét csóválja.

– Egy pohár vízért esengnek – szól az útszéli koldusnál is siralmasabb hangon.

Csupasz lába szárán tele szúnyogcsípésekkel, Katinszky Friderika, mintha egyedül ő már tudná, hogy a volt tábornokot összevissza verték az úton és zsákját is elvették: nyargalva tűnik el a kis házban és máris hozza, a véres arcú öregember felé nyújtja karlsbadi porcelántányéron a pohár vizet.

– Köszönöm – motyogja Bányay Fidél.

Mohón iszik. Szája szélén lecsorog a víz és végigfolyik kopott civilkabátján. Cvikkerére is pottyan egy csepp, a fekete zsinóron lógó, ósdi szemüvegre. Remegő kézzel tartja szájánál a poharat és nem is az elszenvedett ütések fájnak, az sem fáj, hogy kerti fűrészt és fejszét is elkobozták tőle, hanem a mélység miatt gyötrődik, ahová alásüllyedt, mint az olyan ember, aki nem vigyázott lépteire és ingoványra lépett az élet és a halál közt a süppedékeny mezsgyén; már ő is észrevette ugyanazt, amit a többiek már régóta látnak. Testén a rúgások helye is fáj. Mielőtt visszaadná az üres poharat Friderikának, pillanatnyi gyöngeség fogja el. Behunyja szemét. A lila pettyekkel és zöld villámokkal tarkított sötétségben lát egy torz, röhögő alakot és hallja a löcslábú, bolond Miska hangját is: – „*Huzat kerek, cak fillert. Magátul cakk fillert.*”

– Hol hagyta a zsákját, kedves tábornok? – kérdezi Katinszky, aki a bugázásban is hallatlan felületes.

Bányay Fidél kinyitja szemét. Arcán ezer ránc támad az udvarias, erőltetett mosolytól.

– Megvámoltak.

Csak ennyit árul el.

De már nem törődik vele senki. Tinka szalad ki a házból, tenyerét ügyetlenül csapkodja a boldogságtól. Hangja: a legtisztább öröm boldog nevetése. Egyszerre elsöpör minden bajt.

– Édesapám! Megvan a gyerek!...

Mindenki Tinkára néz, aki kurta szoknyácskájában illeg-billeg az udvar közepén és valamilyen ősi táncot lejt, melyre soha senki sem tanította, s hajában libeg a színes pántlika.

Tuba Lőrinc sötét arcán hirtelen elsimulnak a ráncok. De csak ennyit mond és nem is moccan:

– No, isten éltesse!

Tinka visszavágtat a házba, a bugázók körülveszik Tuba Lőrincet, aki hóna alatt a pokróccal és tarisznyájában kétnapi élelemmel már indulna Bacsónéhoz. Faggatják, ki a gyerek, Babura Félixné sem érti egészen, hogy faluhelyen ilyen észrevétlenül születik meg egy gyerek. Egész nap senki sem szólt nekik, hogy odabent a nagyobbik házban Tubáék legnagyobb leánya vajúdik.

– Szülni mindig hazagyönnek. Már megszokták – mondja Tuba Lőrinc, a világ legtermészetesebb hangján.

Aztán, felejtve a „pemetasszonyt” és az ötezer forintot, lassan maga is beballag a házba. Hamarosan visszajön. Azt mondja a bugázóknak és a körülállóknak:

– Fiú.

De legfőbb ideje, hogy induljon. Odabent elbúcsúzott mindenkitől. Most már nem engedi, hogy az asszony is vele menjen.

– Gyöjjön csak, Jusztina. Együttesen megyünk mink a dolgunkra – mondja a kitelepített bárókisasszonynak, akinek szűzi erényét nem egyszer vasvillával védelmezte.

A híres abaúji sakkozó gögös dédunokája most megint olyannak látja Tuba Lőrinc arcát, mint egyszer régen a parádés kocsisét, akinek senki sem parancsolt, mikor egyedül ült a bakon, ahol ő volt az úr, s ostorával az izgága ló hasa alá pattintott. Megint figyelmesen nézi ezt a konok, vén kulákot.

Tuba Lőrinc, mintha kitalálná az idegen vendég gondolatait, odafordul hozzá.

– Neki még jó lesz, neki majd igaza lesz. Elhiszi-e az úr?

– Kiről beszél?

– Hát a fiúról, aki mostan megszületett.

És már indul is, nyitja a kaput Tuba Lőrinc, a kajla bajuszú, öreg parasztgazda. Elöl halad és követik őt a bugázók, meg Katinszky Jusztina, aki esztelenségében vőlegényét akarja megkeresni az éjjel Tiszapócscon, a volt abaújkéri földbirtokos gyámsága alatt.

Leghátul kullog és le-lemarad Bányay Fidél, az öreg tábornok. Nyög, sóhajtozik, de csak úgy, hogy ne hallják. Különösen a dereka fáj az elszenvedett ütésektől. Sötétedik az ég Tiszapócs fölött és sötétedik az ő jövője is.

Komoran latolgatja magában, hogy mihez is kezdhette ő Tiszapócscon, ha elvennék tőle kedves hivatalát, a Bágyi erdőt.

13.

Korán, már november végén leesik az első hó. Hideg van. A kitelepítettek fáznak. Mindenki köhécsel, szipog. Csepegő orr nélkül nem is lehet látni kitelepítettet az utcán, Krisztics doktornak is, Beleznay doktornak is sok a dolga a hüléses betegekkel. Tiszapócs bennszülött népe jóformán észre sem veszi a hideget, megszokta már. Bogyá, a harangozó sem fűt még otthon, mégsem betegedett bele, hogy az idén korán beköszönt a tél. Borka, a nagykeblű szőke csaposlány, vörös orral, náthásan is kitart posztján, a volt „*Magyar Király*” söntésében a csap mellett. A szeplős kis Gizi tanítónő is makkegészséges. Nem sínyle meg a hideget, a fűtetlen szobát a nyurga Heller patikus sem, csak a „pestiek” kényesek.

Az ágyból nyög és sóhajtozik ki a havas táj felé a vén basszus: Valter Keresztély. A sötét és szomorú tekintetű Beleznay doktor kivételesen vállalta páciensül az egykor hatalmas bankvezért, de csak azért, mint mondta, hogy „tehermentesítse kollégáját”.

Lázár Paulának, aki még mindig él, felszökik a láza a Bagma utcában és a gutaütött Masznyik Lóránt is náthás. A jó szándékú Krisztics doktor abban reménykedik, hogy tüdőgyulladás fog végezni a testileg tehetetlen, béna egykori adófőnökkel, aki már csak terhére van mindenkinek. A Vereckei utcában, a Bába-gödre közelében,

a nyomorúságos kis szobában ketten is lázasan fekszenek: Forster Ignác volt igazságügy-miniszter felesége, Ilona és a szekrénytorlaszok mögött a szobatárs: Riehl Vencel. A Jablonkay házaspár aránylag bírja a hideget, épp csak több zsebkendőt használnak, mint rendesen. De a szobát kettéosztó virágos függönyön túl az egykori milliomos gyáros: Oppler Rudolf izzad és hörög saját készítményű gyógyszerétől, melyet Krisztics doktor fecskendezett bele: a rendkívül gyors hatású „Op.106” nem akarja talpra állítani zseniális feltalálóját Tiszapócscon.

Balázs, a volt abaújkéri földbirtokos is az ágyat őrzi megint. Alaposan megfázott, pedig vigyáz magára. Nem jár ki szakadó esőben sem Borsodba, sem Kaszibára; nincs szüksége rá, hogy egészségét még akár olyan könnyű munkával is veszélyeztesse, amilyen a vesszőnyírás a Tisza-parton. A szabolcsi kosárfonó szövetkezet megbízottja mostanában felfogadott erre a munkára néhány kitelepítettet. Maga Rudniczky is elment, feleségével együtt, vesszőt nyírni, s Julianna kegyelmes asszony is a nyírók közt volt, mert már otthagya az angóranyulakat. De az egész dicsőség csak négy napig tartott. Rudniczkyné és Irczy Dénes özvegye ez alatt egyetlen szót sem váltottak egymással a tiszai füzesekben. Bacsóné lépett közbe gyorsan és valami okból megtiltotta a kitelepítetteknek a vesszőnyírást. Viszont mind a hárman megbetegedtek. A Rudniczky házaspár lázasan fekszik a Dudás-soron egy vályogház udvari szobácskájában, s leányuk, Nemesszeghy Bánkné ápolja őket, míg a férje a kútfüróknál dolgozik Tiszaszerdahelyen, de onnan minden este hazajár. Juliannát kis fehér kamrájában, a Margitai úton emésztí a náthaláz.

Beteg a lepkész is. Az Afrika-vadász Draxler Zsigmond egészségét is kikezdte a tiszapócsi tél, amely ilyen hamar beköszöntött. De ő dacol a hűlésével. Minden reggel csupaszon kiszalad az udvarra és hóval dörzsöli szőrös mellét és karját.

– Ez hát Tiszapócs! – a havas udvarra kitekintve, a polgári ellenzék egykori orosz-lánszörényes vezére: Kossutány is keservesen sóhajt. Ő is megfázott, őt is láz gyötri.

Kaszibán ágynak dőlt szétomlott bájainak egész tömegével Windelbandné és lázában Kecse kulákot vádolja azzal, hogy ellopta Alfonz csontjait. Hetvényiné lassanként alázatós rabszolgává válik, zokszó nélkül ápolja. Kaphacon, a távollevő Tuba Lőrinc tanyáján, Katinszkyné betegeskedik. A hűlésen kívül a bugázás napján a sok izgalom is megártott neki. Mióta Pétert bilincsben elvitték és az esküvő elmaradt, nem engedi ki leányait Borsodba, vége a kubikolásnak. Most Friderika ápolja és ebédet főz; Juszтина bejár Tiszapócsra, a Bába-gödrében napközben Voithyné motollája mellett ül, tanul, segít és keres is naponta néhány forintot, délutánonként pedig be-bekukkant a Pólya utcában a beteg Balázshoz, akit a mai lányok szokása szerint már Ákosnak szólít a nagy korkülönbség ellenére is, és teát főz neki. Ilyenkor mindenféléről beszélgetnek és szóba kerül Péter, akiről azóta sincs hír és emlegetik Dolgos Gábort, aki zagyva szitkokkal támadt rájuk akkor este, és semmit sem volt hajlandó mondani Kristóf herceg fiáról. De őket nem is a piperkőc rendőrtisztecske viselkedése lepte meg, hanem inkább a lakása, a Hajdúnánási úton. A kapitányságon csak Hattyas tizedest találták és Juszтина makacssága miatt kerültek a kisebb vidéki múzeumnak beillő lakásba, amely Balázs szerint inkább zsibvásárhoz hasonlít: van benne mindenféle gyanús értékű régi festmény, sok szentkép, mint a Bogma utcai viskóban, Buddha-szobor, kínai sárkány kőből faragott képe, keleti imaszőnyeg,

de mégis legtöbb a templomi faszobor. A volt magyar királyi kormányfőtanácsos nem morog, és nem tiltakozik Jusztina röpke látogatásai ellen és szívesen fogadja el tőle a forró hársfateát. Ezek a látogatások kiközzítik őt kis időre komor és sötét töprengéseiből.

Az első hó még elolvad és szüntelenül szakad az eső. Aztán megint hidegre fordul az idő, fagy is már. A tél tagadhatatlanul beköszönt Tiszapócsra. A hótakaró beborítja a Tisza holt medrében és partjain a dimbes-dombos utcákat, fehérek a háztetők, a Vörös Hadsereg útján hóéke dörmög, a rohanó gépkocsik kerekein lánc csörög, a Bába-gödrében a partomlásnál gyerekek szánkóznak.

Bogya, a harangozó, fentről, a csonka torony ablakából, többet lát, mint más, és messzebbre tekint. Harangozás közben kitarul előtte a távolban a hólepte Margitapuszta is. Kaphac házain és a Selymes-patak kopasz jegenyenyárfáin túl ellát a Tizsáig. Amott, a távolban, délkelet felé a Bágyi erdő: elmosódott kék folt a behavazott pusztá fehér fátyolán.

A harangozó betér „egy kis potyára” a volt „*Magyar Király*”-ba, ahol most, amikor mindenki fázik, bőven van sör, nem úgy, mint nyáron. De éhes szájnak nem itala télen a hideg sör. Gyetvai, a gépállomás kocsivezetője, rummal issza. De a traktorosnak tele is a gyomra, nem úgy, mint a harangozóé. Bogya addig udvarolgat neki, amíg végre odalépeget a pénztáros Etel ketrecéhez és befizet itatra a harangozónak is.

– Én is rummal fogom kérni, Borka – mondja Bogya a telt keblű csaposlánynak, aki Tiszapócsra nem fél senkitől.

– A minőségiből?

– Az mi a csoda, édes Borka?

– A jobbik. Kubai kaszinó – feleli Borka.

De mielőtt belecsurgatná a sört a poharakba, hogy aztán fél-fél deci rumot is öntsön beléjük, a csaposlány nagy figyelemmel tanulmányozza a „blokkot”, melyet az imént váltott meg a ványadt kis pénztáros leánynál a vontató Gyetvai. A söntés igazi lelke nem is Borka, hanem egy lelketlen gép, amely Etel kalitkájában szüntelenül számol és ontja a kis cédulákat a szomjasoknak. A cédulának „blokk” a neve. Borkának kötelessége, hogy ellenőrizze, „mit blokkolt” Etel, és csak akkor adhatja ki az italt, ha a kifizetett összeg helyességéről meggyőződik.

– Mi ez? Mit fizetett az elvtárs?

Borka szeretné rajtacsípni Etelt, hogy megint tévedett. De a pénztáros lány nem hallja. A duhaj söntésben, ahol annyi mocskos beszédet hall a részegektől, arról ábrándozik, hogy tavasszal áthelyezik őt innen a szövetkezeti bolt fiókjába, a Kertek-alja utcába, Répa Ferenc megígérte, hogy támogatni fogja a kérést. Borka ismételt kérdésére megijed, valamit keresgélni kezd. Ellentétben a csaposlánnyal, ő mindenkivel fél. Különösen Borkától.

A sofőr kezd türelmetlenkedni. Bogya az éhségét is a szomjúság csillapításával akarja legyőzni. Vigyorogva helyesli magában, hogy Gyetvai „Tiszapócs mérges hangján” dühöngeni kezd.

– Kétszer féldecit fizettem a jobbikból. A kubai kaszinóból. Hogy mennének már el a nyavalyába ezzel a sok adminisztrálással! Kocsma ez vagy hivatal?

Borka nem hagyja magát.

– Az elvtárs ne használjon ilyen ellenséges szavakat. Mert én nem adok se kubai kaszinót, se folyó rumot. Megértette?

De azért már csapolja a sört és kiporciózza a rumot is. A harangozó sörébe is belelöttyent féldecit. Méltatlankodva lecsapja a két pohár sört, rummal keverve, a bádoglapra.

Gyetvai mérgesen pillant Borkára, aki már több ízben visszautasította szerelmét, és hanyagul koccint a harangozóval.

– Húgynak kubai – mondja. – Az ember manapság már mindent bezaufol.

Bogyának már az első korty a fejébe szalad.

– Finom. Nekem ízlik – szól farizeusi képmutatással, minthogy ő a traktoros kocsivezető vendége itt most.

– Maguk felé mi újság, Bogyá úr?

– Semmi, Gyetvaikám. Az ember kínlódik.

– Azt mi is tudjuk. Melózni, azt igen. De még az is kegy, hogy az embert kiszolgálják a pénzéért.

A gyáva és hízelgő emberek módján a harangozó alkalmazkodik Gyetvai paprikás hangulatához. De csak halkan meri mondani, úgyszólván a szóke csaposlány se hallja:

– Az ember még a kocsmában is lapul.

Aztán panaszkodik a lyukas térdű nadrágokra és a szakadt könyökű kabátokra, a szüntelen alakításra, javításra, foltozásra, a rongyokra; otthon nincs tüzelő, sok a gyerek, az asszony panaszkodik. Új ruháról senki se álmodik csak Kopács főtisztelendő úr.

– Van magának harangozókötele, Bogyá úr. Akassza fel magát! – ajánlja a vontató Gyetvai.

Bogyá a fejét csóválja és megkérdezi:

– Hisz maga, Gyetvaikám?

A kocsivezető, aki a nyáron majdnem elgázolta a kis szeplős Gizi aranyos kis csemetéit, meghökkenve mereszti dühös szemét a harangozóra.

– Miben? Kiben? – kérdezi. – Tán csak nem az Úristenben?

– De bizony úgy gondolom én, abban.

– Bogyá úr, maga nagy marha. Hát mit gondol, van nekem időm ilyesméről gondolkozni?

– Már mért ne lenne, Gyetvaikám?

– Könnyű magának, Bogyá úr. Maga elpiszmog, a puha székin melengeti a marhaszegyit, kényelmesen ül, kacatot varrogat. Magának van ideje az Úristenről gondolkozni. De én?

– Maga sincsen, Gyetvaikám, éjjel-nappal, télen-nyáron munkaversenyben.

– Hogy téved maga, Bogyá úr! Az én fejemet úgy összerázza ez a bűdös vontató és reggeltől estig annyi a meló, hogy semmire se jut időm. Az ülőszervezetem olyan lapos már, hogy tököst lehetne gyalulni rajta. Ide nézz, Borka!

– Ne tegezzen – mondja mogorván a csaposlány.

– Magázva se tudnálak én már tégedet szeretni, úgy elkente minden tagomat a motor, a meló.

– Elég, elég, Gyetvai elvtárs. Azt gondolja, hogy az én életem sokkal jobb? Ezt nézze meg!

A szőke Borka feléjük nyújtja kivörösödött, hideg kezét.

– Mit nézzek rajta? Vörös prolikezed van. Mért nem születél Blaha Lujzának?

– Csupa seb a kezem – panaszkodik Borka. – Azóta ilyen, hogy kiadták a rendeletet, kefével tilos poharat mosni.

– Mi a fene? Nem is tudtam, hogy eddig keféltétek a söröskrigliket.

– Elseje óta csak a pusztá kezemmel szabad mosogatni. A múlt héten már voltak is itt Nyíregyházáról ellenőrizni. Tegnap meg Pestről gyött egy nagy autó, az egészségügyi minisztériumból. Azok az ellenőrt ellenőrizték.

– Aztán tessék csak mondani, kedves Borka – szól közbe alattomosan a harangozó. – Miért nem szabad kefélni a poharakat?

– Mert kefeszőr maradhat a pohár fenekén. Attól a rendelet szerint megfulladhat a vendég serivás közben.

– A rendeletről vagy a sörtől?

– A szőrtől, Bogya úr. A szőrtől – mondja mérgesen a csapos Borka.

Gyetvai befizet még két pohár sörre és még két féldeci „kubai kaszinóra”. Borka szidja a vállalatvezetőt, aki nem törődik az ő véresre fagyott kezével.

– Én zokszó nélkül fércelek, foltozok hajnaltól éjszakáig – mondja Bogya, akinek ma szerencsés napja van. – Közben még harangozok is a holtaknak. Csak azt nem tudom, ki fog nekem harangozni.

– Majd a plébános – mondja az éles nyelvű Borka. – Ha megkapálja a kukoricáját saját kezével az apácák földjén, akkor harangoz is ő magának.

Odakint a Vörös Hadsereg útján a vendéglő előtt a gépállomás négyütemű Diesel-motoros vontatója már jó ideje gazdátlanul pöfög, morog, zakatol, rángatózik hatalmas kerekével az árok szélén a hóban. Gyetvainak eszébe jut a kötelesség. Megy és még magának Hattyas tizedesnek is letagadná, hogy sört ivott kubai kaszinóval, hiszen neki szolgálat közben tulajdonképpen tilos volna alkoholt fogyasztani. De holnap megint visszajön, megint iszik és megint be fog kukkantani a söntésbe Bogya, a harangozó is. Így telnek a téli tiszapócsi napok...

Babura Félix, volt királyi ügyész, aki a csigalassúsággal döcögő vonaton útban Tiszapócs felé valahol Egerfarmosnál kétszázharminckét perc késést gyűjtött össze és Tiszapócsnál előnyösebbnek vélte Mátraverebélyt, még mindig nem tért vissza a hortobágyi juhakolból. Kristóf herceg fiának hollétéről sem érkezett hír. A „depik”, ahogy a John Hopkins Egyetem számára írandó „hármastagozatú” tanulmányában szándékozik nevezni Babura a budapesti kitelepítetteket, egyre szórványosabban láthatók a tiszapócsi főutcán, mióta a tél beköszöntött.

Elbújnak a kis fehér házakban, a hideg szobákban, s többnyire ott üldögélnek a háziak konyhájában; bekéredzkednek, aztán hamarosan megszokják és idegen otthonuk egy részének tartják mindaddig, amíg ábrándjukból és a megszokásból így vagy úgy ki nem billenti őket valami, egy szó, egy mozdulat, melytől elburjánzó érzékenységükben hirtelen megsértődnek. A gyengébbek akkor is ágyban maradnak, ha nincs lázuk. Mint a medve, szeretnék átaludni a telet. De aztán valami, talán a nyugtalanság, talán az éhség, kiűzi őket a meleg ágyból a hidegbe.

Windelbandné már meggyógyult. Hófúvásban is bejár Kaszibáról a községbe Kopács főtitestelendő úrhoz ebédre. Változatlanul lenézi, megveti a postatanácsos özvegyét, Hetvényinét, aki Kecse Bálint tanyáján napjában többször is kispert a kis szobát, ahol együtt laknak. Mindketten sokat dideregnek. Windelbandné három, sőt négy szoknyát visel, mint a sárközi menyecskék; Hetvényinének kopott kék „mackóruhája” van, afféle kezeslábas. Mindketten megkeserítik a Kecse család napjait örökös panaszaikkal, kunyorgásaikkal, elégedetlenkedésükkel. Windelbandné a maga részéről úgy vesz részt a kulákok korlátok közé szorításában, hogy rendszeresen megdézsmálja Kecse Bálint éléskamráját. Hetvényiné jóval gyámoltalanabb. Tiszapócsra mentett holmijának egy-egy darabját adogatja el a hetipiacon. Vannak felesleges fogkeféi, egy régi szájharmonikája, fényesre pucolt ócska cipői. Meg egy fehér egere, házikóban.

A Kertekalja utcában Masznyik Lóránt nem akar meghalni. Már szépen üldögelni tud a karosszékekben és ha éhes, ki tudja mondani:

– Bu-hu-hú.

Egyébként megtörtén mered maga elé és nem szeret hátradőlni, mintha attól félne, hogy megint baja történhet. Nagyszámú unokái közt egyetlen dolog érdekli csak: a konyhából érkező ételszag. Mindig éhes, folyton enne.

Juliannának még csepeg az orra, de már meggyógyult. Napjait látogatásokkal tölti. A napokban palacsintasütőt és kölnivizet vásárolt a népboltban.

A Dudás-soron és a Vereckei utcában sóvárogva gondolnak vissza a „pestiek” a nyárra, mikor meleg volt és pordunya lebegett egész nap Tiszapócs felett. A Pólya utcában elmúlt a náthája az örökösen zsörtölődő Balázs Ákos volt kormányfőtanácsosnak. Ő is úgy gondolja, hogy tűrhetőbb volt az élet nyáron, mikor esténként vállára vette zöld lódenkabátját és teljes reménytelenségben ugyanazokat a csillagokat nézte a mogyoróbokornál, mint Lázár Ubul beteg leánya a gatzetős putri violabokros kertecskéjében, a Bogma utcában.

Füstölög a kis vaskályha és szűkebb a szoba télen. A hideg falon az aranyozott keretben, ahol a menyasszonyt öltöztetik, Bártfay Kata nagymama halkan ketyegő és óránként zenélő órája lassabban jelzi az időt. Már kora délután sötétedik és meg kell gyújtani a petróleumlámpát, melynek kanóca minduntalan szarvat ereszt; a láng füstölög és bekormozza a lámpaüveget.

– Ángyéla! Ángyéla! Megint füstöl a lámpa!

– Hát a főnök úrnak mind a két keze balog?

A szoba levegője émelyítően petróleumszagú. Ettől a szagtól menekülni szeretne Balázs Ábel és Bártfay Kata elkényeztetett unokája. De nincs hová. Egyetlen vigasza, hogy télen zárva az ajtó az udvar felől és sem kacska, sem csirke nem jön be a szobájába. De a svájci borotvaszappan még mindig nem habzik a tiszapócsi vízben.

Kézről kézre járnak a kitelepítettek közt elrongyolódott szélű könyvek, javarészt régi regények és útleírások. Gróf Draxler Zsigmond könyve különösen kapós a jelenlevő szerző személye miatt. Most éppen Forster Ignác olvassa. A volt igazságügy-miniszter egyébként Mátyás király korát tanulmányozza, egy láda történelemkönyvet hozott magával Tiszapócsra. Cserébe az Afrika-könyvért egy „érdekes kútfőt” adott Balásznak Forster. A volt kormányfőtanácsos bezárkózik szobájába Podjebráddal

és a Cilleiekkel. Felejtani igyekszik a téli Tiszapócsot. De a konyhából hagymaszag árad be. A vaksi Ángyela megint hagymát pirít az öreg Lukácsnak, s ez a szag az ő orra számára felér egy rablótámadással. Lábánál elnyújtózkodva, a kihűlő vaskályha mellett Adolf nyög egyet, mintha ő is a hagymaszag ellen tiltakozna.

Néha enyhére fordul az idő és megered az eső. A puszta ködbe vész. Ilyenkor sárba, latyakba fulladnak az utcák. De jó borra valóért az öreg Lukács minden reggel lekaparja cipőjéről a sarat, nem sajnálja a suvikszot sem.

Az emberek szorongva gondolnak és készülődnek a karácsonyra.

Az abaújkéri kastély egykori urának eszébe jutnak a régi karácsonyok. Emlékezik meghitt családi összejövetelekre és azt gondolja, hogy gyermekkorra óta neki tulajdonképpen sohasem volt igazi karácsonya, elrontott és üres életéből hiányzik a család, a gyerek.

„Késő már revideálni” – szokta mostanában mondogatni magában esti tűnődései, tusakodásai és duzzogásai közben. Különösen most, karácsony előtt, gyöttrik megfoghatatlan dolgok. Sívárabb és üresebb körülötte minden, s ő maga százszor ingerlékenyebb. Felfedezi, hogy ő tulajdonképpen a petróleumlámpa szagával elvegyült hagymaszagot nem bírja. Földhöz vágja a jeles történetet, amely épp Mátyás megkoronázásáról szól és kirohan az utcára, onnan pedig kutyájával együtt megy tovább, felhajtott gallérral; belegázol tócsákba, sötét van, fúj a szél és a sötétben alig-alig látszó nádfedeleles házak ellenségesen néznek vissza rá. De most sincs senki – senki sincs Tiszapócson és most már sehol sincs senkije, akihez elmenekülhetne, akinél megnyugodhatna.

A mindentől kiábrándult, döllyfős, szomorú embernek ellensége a tiszapócsi este. A kitelepített borzong. Esőben, sárban, latyakban már elment a Bába-gödréig, de visszafordul, mert meggondolta, mégsem látogatja meg sem Jablonkayékat, sem Forsterékat. Ma valami okból irtózik tőlük. De nem tér be Lázár Ubul beteg leányához, Paulához sem, mert ma borzad a nyomortól, a szegénységtől. Kaphacra sem megy ki, ahol pedig különösen Katinszkyne örülne neki, mert ő az egyetlen férfi, akinek barátságára számít. Mint kóbor kutya kóborol kutyájával még egy ideig az ólmos esőben, a sárban Balázs Ábris dédunokája, aztán megfordul, visszaindul a Pólya utcába, bekullog ázottan szobájába és türelmetlenül, sértően kiabál Ángyélának, hogy fűtsön be újra, mert a tűz kialudt a vaskályhában.

Máskor azon tűnődik, vajon hol vannak a vidám, disznótoros téli falusi esték, oly kedves tárgyai a költőknek. Hol a friss májas hurka, a tepsiben sült kolbász? Hol az orjaleves? Hol van egy asztal, melyet mosolygó emberek ülnek körül és kézről kézre adják a borral teli kancsót? Úgy gondolja, hogy ez már sehol sincs Tiszapócson. Vagy ha van is valahol, onnan őket kikergetnék, mint az Afrika-vadászt és a lepkeszt a „*Magyar Király*”-ból. Hallotta Eck Lukácstól, hogy a beszolgáltatás az idén nagyon szigorú volt és Víg Juhász nem ad ki vágási engedélyt.

Egy december délután megint ott pöfög, zakatol, rángatódzik vezető nélkül a hatalmas kerekű vontató a Vörös Hadsereg útján, a volt „*Magyar Király*” előtt. Kövér pelyhekben hull a hó.

Forster Ignác, volt igazságügy-miniszter, aktatáskájában a másfél literes csatos üveggel életében először betér a vendéglő söntésébe és köszön. Komoly szemüvege

megcsillan a pipafüstben, de érkezését senki sem veszi észre. Még ketrecében a pénztáros Etel sem figyel fel rá. Némi szörnyülködéssel Borka és Gyetvai beszélgetését hallgatja, mintha egyik nap olyan lenne, mint a másik, hiszen itt van megint Bogya, a harangozó is.

Az egyházi pénzbeszedő, az öreg Eck Lukács nemrég érkezett. Fél ugyan Ángyélától, aki megtiltotta neki az italt, de nincs lelke hozzá, hogy visszautasítsa a gavallér traktoros meghívását. Gyetvai ma délután nemcsak Bogyának, hanem a vén Lukácsnak is „befizet” egy pohár sörre és féldeci „kubai kaszinóra”. Odébb csizmás parasztok ácsorognak, füstöt eregetve és köpködve, kulákkal tarkított középparasztok, akiket Bacsóné meg akar nyerni. Eszük ágában sincs, hogy gyűlöljék akár Kecse Bálintot, aki maga is ott kortyolgatja a maga féldecijét, akár az öreg Tuba Lőrincet, akiről az a hír járja, hogy betonutat épít Baranyában és nem is jön addig haza, amíg a betonút el nem készül.

A sűrű füstben sokan tolonganak Etel kalitkája előtt, a pénztárnál. Forster Ignác még soha életében nem volt ilyen helyen. A régi fajta fővárosi büfék, ahol valaha megfordult ifjú jogászkorában, semmiképpen sem hasonlítottak ehhez a söntéshez. A volt igazságügy-minisztert lenyűgözi és zavarba ejti a kép. Főképpen az éri váratlanul, hogy az egyik sarokban három-négy legény éktelenül ordít, énekel, de ezzel a vendégek egyáltalában nem törődnek és a szenvedélyes dalolását, a heves és kitörő üvöltésekkel együtt, olyan természetesnek tekintik, mint a fű növést és a madarak énekét. Egy kis időbe telik, amíg tájékozódni tud a tolongásban és a pipafüstben. Heller Vilmos patikustól kapott kölcsön egy üvegcsét és abban akar egy deci rumot hazavinni náthalázás feleségének. Forró rumos teával szeretné a hűlést „kikúrálni”. A volt „főpecsétőr” első zavarában kinyitja aktatáskáját és előveszi belőle a patikaüveget. Aztán még egyszer jól körülnéz. Örökbefogadási vagy kegyelmezési ügyekben sokkal hamarabb tudott tájékozódni Forster Ignác, mint a tiszapócsi volt „*Magyar Király*” söntésében. Még bonyolult döntvényalkotási kezdeményezések sem okoztak számára olyan fejtörést, mint az egyszerűnek látszó feladat, hogy rummal megtöltesse üvegcséjét a fülsiketítő lármában, ahol saját szavát is alig hallja az ember. Várja, hogy valaki útba igazítsa, tanácsot adjon neki. De Magyarország volt igazságügy-miniszterét senki sem méltatja pillantásra a számára egészen új és meglepő, állami tulajdonban lévő csárdában. Neki magának kell valahogyan eligazodnia. Óvatosan megszólít valakit az ácsorgók közül és előadja kérését: egy deci rumot szeretne vásárolni. Így aztán megtudja, hogy sorba kell állnia a pénztárnál. Közben élénken tanulmányoz mindent maga körül. Nem kerüli el figyelmét a telt keblű, szőke csaposlány, aki minduntalan beleszól a „pult” mellett álldogálók beszélgetésébe. A duhajok kiabálása miatt nem lehet minden szót jól hallani. De a volt igazságügy-miniszter füle lassacskán hozzászokik a lármahoz. Érdekli, mit beszélnek itt az emberek. Forster Ignác, a maga hűvös és előkelő módján, általában érdeklődéssel szokta szemlélni és hallgatni az élet dolgait.

A vontatós Gyetvai vezeti most is a társalgást Borka bádogasztalánál. Kétszáz forint külön jutalmat kapott és ebből ma nemcsak a harangozót vendégeli meg, hanem az öreg Eck Lukácsot és Kecse kulákot is.

– Ha legalább lenne egy olyan úristen, aki megmagyarázná nekem, miért vagyok én Tiszapócson.

A harmadik pohár rumos sör után ez a kérdés foglalkoztatja a gépállomás hevílékeny kocsisvezetőjét.

– Talán bizony nagyon garádicsos magának Tiszapócs? – kérdezi ravaszul Kecse Bálint.

Ő nem sörrel, hanem málnaszörppel issza a jobb fajta „minőségi” rumot, a „kubai kaszinót”.

– A francba kívánná maga is Tiszapócsot, ha magának Erzsébeten lenne háza meg felesége.

– Hát maga Pestszenterzsébeten lakik, Gyetvaikám? – színleli az ámulót Bogya, a harangozó. – A kedves neje is ott van Pest mellett, Erzsébeten? No de ilyet. Erzsébeten lakik, háromszáz kilométerre, és itt dolgozik, Tiszapócson. Micsoda oktondi dolog ez.

– Maga szent ember a harangkötelével, Bogya úr. Hát oktondit mond. De én nem vagyok szent. Tudja, mit mondok én?

– Vigyázzon a szájára, Gyetvai – figyelmezteti Borka.

Pohármosás közben fröcsköli maga körül, mérgesen, a vizet. A harangozó arcát is éri néhány hideg csepp. A füles „krigliket” is kefe nélkül, vörös és hideg kezével mossa, nagyon felületesen.

De Gyetvai nem hallgat a csaposlányra. Tovább magyaráz a harangozónak, Forster Ignác is hallja, a pénztáros Etel ketrecénél.

– Én tisztelem, Bogya úr, a sovinizmus minden megnyilatkozásának elítélését. Én nem vagyok se pacifista, se opportunist. Bennem az elmélet és a gyakorlat egységben van, Bogya úr. De mégis azt mondom magának, hogy aki kitalálta aztat, hogy én a saját kis családi házamtúl, a kertemtül, a feleségemtül és a kölykeimtül háromszáztizenhat kilométerre építsem a boldog jövőt... hát akarja tudni, Bogya úr, hogy én minek tartom az ilyen húgyeszű ideológust, azt a tökfey vadmarhát... akarja tudni? Mert én nem vagyok szent, Bogya úr.

– Ne pofázzon már annyit, Gyetvai! – figyelmezteti még szigorúbb hangon Borka, aztán kiált a ványadt Etelnek. – Te! Ezeknek ne adj ki több blokkot. A vontatós azt se tudja, mit beszél.

– Nagyon is világos az ő kobakja belül – nevetgél sárga, ritka fogai közt, sűrű fekete bajusza alatt Kecse Bálint kárörvendezően.

Forster Ignác épp most kapja meg Eteltől a „blokkot” egy deci rumra. Gyetvai és Bogya dulakodni kezdenek.

– Csendesebben, Gyetvaikám – mondja a harangozó a vontatósna, csillapítóan, és nagyobb biztonság kedvéért tenyerével befogja az izgága ember száját.

– Nem tudnak tisztességesen viselkedni – méltatlankodik Borka.

– Jó, jó, Gyetvaikám. Én elhiszem magának, hogy maga nem szent. De ha nem vigyáz a szájára, akkor... tudja, mi fog történni magával akkor?

A harangozó súg neki valamit. A dühöngő hirtelen lecsillapodik, Kecse kulák nagy bosszúságára. Eleresztik egymást.

– Igaza van, Bogya úr. Maga mégse olyan tökkelütött ember – mondja Gyetvai.

Forster Ignác, egyik kezében az aktatáskával és az üvegcsével, a másikban a „blokkal”, türelmesen várja, hogy az iszogatók, topogók utat nyissanak neki Borkához, aki-ről annyit már megállapított magában, hogy legfontosabb személy ebben a csárdában.

Az öreg Eck Lukács, aki eddig hallgatott, most nem titkolja, hogy Gyetvai dühöngése tetszett neki. A kocsivezető már észhez kapott és elsötétedett arccal arra gondol, hogy a vezetői igazolványt elvehetik tőle örök életére, ha nem fér a bőrében, hiszen a vontató odakint zakatol, pöfög, ő meg idebent iszik. Ezért aztán nem hagyja, hogy ugrassa őt a vén Lukács.

– Nehéz bizony megszokni Tiszapócsot annak, aki a pesti levegőt kedveli.

Ezt mondja a „kuláklistára” került egyházi pénzbeszedő és nem is tudja, hogy szavaival inkább eltalálja az ország volt igazságügy-miniszterét, mint a gépállomás acélökrének sofőrjét. Gyetvai hallgat, Kecse Bálint szól helyette.

– Az én kegyelmes nagyságám, az sohase fogja megszokni a kaszibai ájert.

Borka beleszól.

– Csak ne látnám itten azt a sok pesti ringyót.

– Ugyan már, Borka, édes Borka – mondja a harangozó. – Mi baja magának ezek-
kel a pesti hölgyekkel? Nem vétettek azok magának semmit.

Borka illeg-billeg, tesz és vesz, csapol és csutakol, meg mosogat a bádoglapnál. Nem veszi észre a párás szemüveg mögül figyelő és kérő szempárt és a „blokkot” sem, melyet a volt igazságügy-miniszter az emberek feje fölé emelve tart.

– Undok, felfuvalkodott népség.

– De miért, Borka?

– Hát hallja? Maga nem lát a szemitől, Bogya úr? Kifestve, kifenve egész nyáron flancoltak az utcán. Az a vörös hajú, pizsamában, kellenie magát a piacon. Mintha a Balatonon lenne. Úgy viselkedik mind, mintha született csárdáskirályné volna. Mindenkit lenéznek. Az orrukat felsrófolják. Saját szememmel láttam, Bogya úr. Félig pucéran kiültek a ház elé kártyázni ezek a maga pesti hölgyei.

– Azt én is láttam, Borka. Ami igaz, igaz. Ott kártyázott velük a parafasisakos is – mondja a harangozó.

– A szakállas gróf? – kérdezi a vén Lukács.

– Az. A szakállas. Akinek itten nem adtak ebédet.

– Mégse okult – állapítja meg Borka. – Egész nyáron nadrág nélkül úszkált a Tiszában. A gyerekek kövel hajigálták.

– A disznó – mondja Kecse kulák.

– Ide hallgasson, Gyetvai – szól a csaposlány a hallgataggá vált vontatósna-
k. – Nemcsak férfiban van olyan paraszt, mint maga, hanem nőben is. Tegeződni akart velem.

Ezen a férfiak nagyot nevetnek.

– Ki az a finom barátnéja? – kérdi Kecse Bálint.

– Valami őrnagyné vagy micsoda. De tegezni akart engemet egy ékszerekkel teleag-
gatott anyóka is. Úgy büzlött a sok illatszertől, mintha húsvéti locsolásból jött volna.

– Tetszel nekik, Borka – szólal meg a vontatós. – Szuka kutya is megszagolja a szukát.

– De mocskos szája van magának, Gyetvai.

– Az én kövér nagyságám a kegyelmes asszony, az finomabb, mint a maga őr-nagynéja – szól Kecse Bálint. – Az még akkor se tegezné a másik lakóhölgyelmet, ha megkapná az egész Bágyi erdőt. Tudja-e, mért?

– Nem ösmerem én a maga dámáit.

– Azért nem tegezi őtet a kegyelmes asszony, mert az csak méltóságos, az urának kis rangja volt.

– Maga azt gondolja, apuskám, hogy mi beveszünk ilyen sületlen tésztát? – rö-hög kétkedően Gyetvai.

– Gyöjjön csak ki Kaszibára – feleli Kecse Bálint. – Ottan megláthatja az én kegyelmes cucorkámat. Maga is megijedne tőle. Nem csak a madár.

– A plébános úr nem olyan ijedős – mondja a rossznyelvű harangozó.

– Én is örömezt megválnék már az enyémtől – szól bele a beszélgetésbe Eck Lukács.

– Magának is nőnemű fasisztája van?

– Lőrinc bácsi szerencsés – siet Bogya a felelettel az öreg Lukács helyett, de a „kubai kaszinó” miatt tévedésből Lőrincet mond. – Ő itten megszabadult Kecse gazda hölgyeitől. Egyedül egy gyomorhajos csendőr maradt nála.

Eck Lukács a rummal kevert, barna sört kortyolgatja.

– Nem csendőr az – mondja. – Hanem volt részvényes. Gazdag tőkés úr volt. Főnök. Hatalmas gőzösei úszkáltak nekie valaha a nagy tengereken. Olyik akkora, mint a pócsi templom.

– Ilyen csudabogarat tart maga? – csóváltatja fejét, hitetlenül Gyetvai.

Borka még mindig nem veszi el Forster Ignáctól a „blokkot”. Szorgalmasan csapolja a barna sört másoknak.

– Aztán hová lettek a hajói? – kérdi. – Elvette az állam?

– Nem hinném, hogy a tengerekig elér a mi kezünk – feleli alattomos vigyorgással az öreg egyházi pénzbeszedő.

– Aztán miből él a maga lakója? – érdeklődik a vontató.

– Bizonyossággal én azt nem tudhatom – felel az öreg. – Az én pesti lakómnak a fejiben itten valami nincsen rendbe. Tán a veszteség miatt, ami érte. Nevetni őtet én még sohase láttam. Pedig az a gyanúm, hogy nem vették el minden hajóját. Van még néhány hajócskája. Azok ott úszkálnak valahol a távol tengeren.

– Ezt mért gondolja, Lukács bácsi? – érdeklődik Borka, aki soha életében nem látott még olyan embert, akinek hajói lettek volna.

– Azér gondolom, mert gyön ám nekie Pestről pénze. De tán nem is Pestről küldözik, hanem messzibbről. Amerikából. Ő se dolgozik. Még a sarat se pucolja le a cipőjéről.

– Hallatlan – csóváltatja fejét képmutató módon a harangozó. – Éppen olyan lusta az én lakóm is, mint a többi pesti.

– Nincsen igaza – mondja Borka. – Mert nem mindenik henyél. Az a fiatalember, akiről azt beszélük, hogy herceg volt, az minden hajnalban innen indult a ház elől Borsodba kubikolni.

– Ritkaság, hogy ilyen is akad – szól Kecse kulák.

Bogya, a harangozó, fontoskodik, bólogat.

– Záchnak hívták – mondja. – A főtitisztelendő plébános úr szerint nagyhírű, nevezetes család volt.

– Mért mondja maga, Boga úr, hogy volt? – kérdezi Gyetvai. – Hát hová lett az a herceg?

– Éjjel elvitték. Nálam lakott. Az én házamból vitték el – dicsekszik Eck Lukács.

– A főtitisztelendő úr azt mondta a múltkor, hogy ez a fiatalember volt a régi híres család utolsó ivadéka – magyarázza a harangozó. – Hiszen tetszik tudni, bilincsben vitték el. Valami nagy bűne lehet.

– Csakis nagy bűnének kellett lenni – mondja Borka –, ha úgy vitték el, mint egy rablógyilkost. Jenő pincér a saját szemével látta.

– Aztán azt is mondja még a plébános úr, hogy száz évvel ezelőtt Arany János verset írt erről a híres főrangú családról. Híres vers. A király levágatta Zách Feliciánt. Az öreg herceget. Erről szól. Meg arról, hogy a király parancsára kiirtották az egész Zách nemzetséget.

– Ne meséljen már ilyet – inti le a hitetlenkedő vontatós. – Én is tanultam az iskolában Arany János verseit. Ő nem írt ilyen marhaságot. Ha igaz lenne, amit maga meg a plébánosa mond, akkor ilyen nevű herceg nem is élhetett volna Tiszapócscon. Jegyezze meg magának, Boga úr: vagy kiirtották az egész családot a király parancsára, vagy nem. Vagy-vagy. Itt nincs mese, Boga úr.

De Boga körömszakadtáig védi a maga igazát.

– Gyetvaikám, ide hallgasson. A költők nem mindig írják az igazat. A költő azért költő, hogy költse, amit képzel magában. Egy kis hazugság mindig van abban, amit a költő ír. Abban is volt, amit Arany János írt. Mert teljes bizonyossággal állítja a plébános úr, hogy nem Róbert Károly királyunk irtotta ki a Zách családot. Hanem aztat mostan irtják ki.

– Mért nem mindjárt ezzel kezdte, Boga úr? – mondja Gyetvai és füle tövét vakarja a sofőrkuksma alatt.

Aztán már megy is. Sorra barátságosan elköszön azoktól, akiket megvendéget. Körülsandít, nincs-e rendőr a söntésben. Egyensúlyát vigyázva tartja és kibilleg az utcára. Észre sem veszi, hogy távozás közben gyomorszájába könyököl egy szemüveges és aktatáskás, komoly férfinak, aki várja, hogy a bádoglap elé járulhasson, ahol Borka uralkodik italok, üvegek, poharak és emberek felett.

Forster Ignác, a volt igazságügy-miniszter, nyög egyet. De uralkodik fájdalmán. Ideje már, hogy a deci rumot végre belemérse az üvegcsébe, melyet ingyen, pusztán előzékenységből kapott Heller Vilmos patikustól.

– Bocsánat – mondja és igyekszik óvatosan utat törni magának a pipázók, iszogatók, ácsorgók közt a sűrű füstben és embergőzben.

Eck Lukács és Boga közt felágaskodik, és Borka felé nyújtja a „blokkot”. Nem tudja, hogy orra hegyéről egy csepp nátha pottyanni készül.

Kecse Bálint göndör fekete bajusza beleér a pohárba kortyolgatás közben.

– Mint a partra vetődött csukák, úgy hánykolódnak minálunk ezek a pestiek – mondja. – Az én kegyelmes nagyságám egy százkilós csuka.

Az egyházi pénzbeszedő is, a harangozó is a hasát fogja, úgy nevet. Ekkor nyújtja végre fagyos, vörös kezét a volt igazságügy-miniszter „blokkja” felé Borka. Elveszi a cédulát, alaposan vizsgálgatja.

– Mi ez, Etel? Mit fizetett az elvtárs?

A náthacsepp legördül Forster Ignác orráról fekete télikabátjának bársonnyal szegett kihajtójára. De nem veszi észre.

– Egy deci rumot kérek – mondja azon a kellemes zengés hangon, amelyen valaha a gyámpénztárak jelentéktelen ügyében a büntetőnovellát terjesztette be az országgyűlésen.

– De ez nem kubai kaszinó – állapítja meg összevont szemöldökkel Borka.

– Én egy fél deci rumot kértem és az árát ki is fizettem a pénztárnál – állítja az igazsághoz híven a volt igazságügy-miniszter.

– Az lehet. De ezért a pénzért csak az olcsóbbikból jár magának – inti le erélyesen Borka és rosszállóan csóválja fejét.

Hajlandó volna még meg is gyanúsítani Forster Ignácot azzal, hogy meg akarja őt tévesztetni abban a reményben, hátha kevesebb pénzért a jobb rumot, a „minőségi kubai kaszinót” kapja. Már nyúl is a vízzel hígított rumosüveg felé, melyből soha senki sem rendel, senki sem iszik, mert még az „aratópálinkánál” is gyengébb és mindenki tudja, hogy már a gyárban vizezik és errefelé Tisza-vízzel több ízben is megkeresztelik. Beméri a patikaüvegbe az egy deci sárga folyadékot, a „folyó rumot”, és odaadja a volt miniszternek.

Ezalatt a bádoglep előtt hallgat a harangozó és az egyházi pénzbeszedő, s Kecse Bálint sem szól semmit. Nézegetik a söntés homályából előbukkant pesti „csukát”. Ők tudják, hogy a paprikás suhantott levesben is több erő van, mint a bágyadt lőrében, melyet a picü üvegben hatalmas aktatáskájának mélyére rejt a kitelepített.

– Köszönöm szépen – mondja udvariasan Forster Ignác, és abban a reményben él, hogy legalább a maga részére megnyerte a csaposlány rokonszenvét.

Drága volt ugyan a rum, gondolja, de nem szabad sajnálni a pénzt, ha Ilona egészségéről van szó.

Mikor kifelé megy, áttörve magát ácsorgókon és topogókon, többen utánanéznek. Tanakodnak, vajon kiféle-miféle ember lehetett, mielőtt Tiszapócsra került.

– Híres orvos volt – mondja Eck Lukács. – De elcsapták, mert rosszul gyógyított a minisztert.

– Téved, Lukács bácsi – szól a harangozó. – Ez izent hadat még az első háborúban Szerbiának.

– Nem jól tudják maguk – dönti el a vitát Kecse kulák. – Nem pesti volt ez, hanem mérnök. Ő fogja építeni mifelénk a kanálisokat.

Forster Ignác, volt igazságügy-miniszter, hazafelé menet még megáll az artézi kútnál. Miniszteri aktatáskájából óvatosan kiveszi a másfél literes csatos üveget és a kút vaskáváján átfektetett deszkára állítja. Lopva körülnéz, mint a tolvaj, hogy nem látják-e. Aztán sebesen forgatni kezdi a kút kerekét.

Langyos artézi vízzel hamar megtelik a palack.

14.

December közepe táján egy nap elfogy a mosdószappana a volt abaújkéri földbirtokosnak.

Ahelyett, hogy Ángyélát vagy az öreg Lukácsot kérné meg, akik szívesen vásárolnának neki a népboltban egy darab szappant: pórázra fűzi Adolfot, a spánielt, és maga vág neki a főutcának, hópelyhek hullása közben. Köhögése már elmúlt, a láza is, de még mindig gyengének érzi magát. Éjszakánként felriad és csak úgy tud reggel felé elaludni, hogy megint altatót vesz be. Szívét megviselte az izgalom, Kristóf herceg fiának letartóztatása. Mostanában már hiányzik neki az „elvadult hercegi ivadék” vagy akárki más, akihez szólhatna, mikor éjjel a szíve fáj és nem tud aludni.

Sokszor eszébe fog még jutni a csélcsep Balázs Ábel kitelepített unokájának, hogy miért is kellett neki ezen a decemberi délután a Vörös Hadsereg útján csatangolnia. Bárcsak maradt volna otthon, olvasmányai közt, a füstölgő vaskályha mellett az angol karosszékekben, vagy sétált volna inkább a Kertekalja utcában. Pedig semmi különös baj nem éri. A nagy, csillag alakú hópelyhek a szemébe hullanak, és zúzmarás a bajusza meg a szemöldöke; városi bundájának szőrmegallérja egészen megfehéredik a sűrű hóhullásban. Jólesik a séta, a mozgás. Kutyája vidáman lépked mellette és kíváncsi orrával beleszaglász a fehér hótakaróba; időnként megáll, a pórázt feszesre húzza. Sehol nincs ismerős, az utcán kevesen járnak. A népboltban rögtön kiszolgálják, a nagyhasú Répáné előzékenyen be is csomagolja a darab mosdószappant; közönséges tiszapócsi vevőnek ilyet nem tenne. Aztán egy kis kerülővel akar hazasétálni és a volt „*Magyar Király*” leánya, a „*Szóke Tisza Csárda*” mellett halad el. Itt kétfelé ágazik az utca. Épp azon tűnődik magában, habozva, hogy kerüljön-e még tovább, a Kálváriadomb felé, vagy a Krajcár utcán át sétáljon haza a víg hóhullásban, mikor egyenruhás férfit pillant meg. Szembejön vele.

Sehol a közelben nincs senki, csak ők ketten. Egymásra néz a kitelepített volt magyar királyi kormányfőtanácsos és a tiszapócsi járási kapitányság ifjú vezetője. Nem tudnak kitérni egymás elől még akkor sem, ha mind a ketten akarnák. Balázs Ákos, ötvennyolc éves volt földbirtokos szemben áll azzal a Dolgos Gábor nevű fiatal rendőrtiszttel, aki megírta életrajzát és jellemrajzát, de szeptember óta sem tudta befejezni versét, melyből csak ez a csonka sor született meg: „*Teljék meg szép szavú szád lépesmézzel, Múzsák kegyeltje!*”

A rendőri karhatalom vezetője az egész járás területére kiterjedő hatáskörrel és minden becsvágyával, amely a főváros felé tör, épp egy házból lép ki, s szemben találja magát azzal a férfival, akiről különösen részletes és lesújtó jellemzést írt, úgy-hogy kifejező stílusával meg is nyerte Bacsóné elismerését. Azóta gyűlöli különösen, amióta előbb visszautasította a feléje nyújtott cigarettát a kapitányságon, aztán még „ahhoz is volt pofája”, hogy Katinszky Jusztina testőreként este megjelenjen a lakásán.

Egymásra néznek. Személyesen jól ismerik egymást. Most mind a ketten azt várják, hogy a másik köszönjön előbb. De nincs az a hatalom, amely arra ingerelhetné Dolgos Gábort, hogy ujjait a sapkájához emelje egy kitelepített „úri fasiszta” üdvözlésére. Viszont már csak az idősebb jogán sem hajlandó Balázs a köszönésre. Vigyáz

a tartásra. Semmiképpen sem süllyedne olyan mélyre, hogy pusztá meghunyászkodásból kalapot emeljen Dolgos Gábor előtt, akit gyűlöl és lenéz. Bizonyos idő óta ő személyesíti meg számára a „gonosz kopasz gúnyolódót” és a rejtélyes „Lajkó elvtársat”.

Így aztán némán, a zord decembbernél is hidegebben, egymásra pillant a két férfi. Egyik sem köszön.

Prémkucsmában és harmonikacsizmában idegesen tovább nyargal a rendőrtiszt, mintha valahová nagyon sietne. Sárga szemében féktelen indulatok lobognak. Akkor ilyen a nézése, amikor kiirtott családjára gondol. Kissé görnyedten megy tovább a hóhullásban a kitelepített volt kormányfőtanácsos, rossz szíve reszket, tekintete fagyos és megvető. Megint ugyanaz az érzése, mint a múltkor a főhadnagy lakásán a templomi faszobrok, asztalterítőnek használt miseruhák, halvány porcelánok és perzsaszőnyegek közt, a Holbein modorában festett szentkép alatt: ez a fiatalember, akinek ő soha semmit sem vétett, pusztá kezével meg tudná ölni őt valamilyen vélt sérelem miatt, de le is lehetne kenyerezni egyetlen barátságos jó szóval. Csakhogy jól tudja, ő inkább százszor belepusztul, de azt a barátságos szót ki nem mondja. Homályos emlékképek kergetődznek benne valakiről, aki egyszer tolakodóan kereste barátságát, de ő elutasította és sohasem volt hajlandó együtt vacsorázni vele. Az az ember gyűlölte őt ugyanígy, ugyanilyen engesztelhetetlenül. De már a nevét elfelejtette.

Mosdószappanával hazafelé ballagva, a Pólya utcába a kínos találkozás hatása alól nem tud szabadulni. El tudná képzelni magában az agg Jablonkay Tihamért, hogy diplomatikus, torz vigyort erőltetve magára, kalapját megbillenti a rendőrtisztecske előtt, s merő megalkuvásból bizonyára még az aranyarkantyús Bányay Fidél is tett volna olyan mozdulatot, amely valamiképpen hasonlít a köszönéshez, nyilván csak azért, hogy útjait a Bágyi erdőből hazafelé máskor ne zavarják meg.

„Miért is? Miért nem az öreg Lukácsot küldtem el a népboltba mosdószappanért?” – tépelődik magában és „Lajkó szajkóit” emlegeti, szitkozódva.

A szűk négy fal, a kis vaskályhában füstölgő dorogi szén, a korai sötétség és a téli délutánok nyomasztó magányossága ma inkább ingerli és nyugtalanítja, mint máskor. Dr. Vermes megint nem írt mostanában, pénzügyeit nem látja tisztán. Az ezer forint pénzbüntetés után újabb megterhelés volt az ezer forint békekölcsön, melyet Bacsóné kirótt rá. Ő habozás nélkül rögtön „lejegyezte” és kifizette. Hamar kiderült, hogy neki volt igaza. Az oroszánvadász Draxlert, aki sokallta a kétezer forintot, egy éjszakára az árnyékszékbe zárták, hogy ott gondolkozzon az esetleges „felüljegyzésről”. Rudniczky veje, Nemesszeghy Bánk, ma is sántít a rúgástól, melyet sípcsontjába kapott. Windelbandnének letépték fejéről a parókáját, Riehl Vencelt megbotozták, az ügyetlen kis lepkészt pedig, aki esküdözött, hogy pótlejegyzésre sincs semmi pénze, azt a Jámborka Donátot, aki örökre lemondott már a típusébédéről, de belekeveredett halászásba és bugázásba: a múlt héten egy veder vízzel öntötték le és éjfélkor kidobták a fagyba, az utcára, „Szent Vince leányainak” egykori zárdájából, ahol a „pemetasszony” székel. Balázs Ábris dédunokája okosan megkímélte magát az ilyen kellemetlen incidensektől és ahogy ígérte, Katinszkynének kölcsönadott a békekölcsönre kétezer-kétszázötven forintot. Ez a kölcsönre kölcsönzött kölcsön

erős érvágás volt a bugyellárisán, de legalább alaposan megcáfolta, hogy „bajban nincs barát”. Most azon töpreng magában, hogy mit hoz a tavasz, ha dr. Vermes és Radványi nem tudják tisztességes áron eladni a rájuk bízott tárgyakat, bútorokat.

A színésznő, aki a „harmadik boszorkányt” játssza a Nemzeti Színházban, mostanában megint írt neki. Sőt: küldött egy dobostortát és egy pár kötött, meleg kesztyűt. Le is akar jönni Tiszapócsra, hogy meglátogassa. Erre aztán végre elszánja magát ő is a levélírássra és a legkerekebben megtiltja a „harmadik boszorkánynak”, hogy őt a „pokolban” látogatásával tisztelje meg.

Jablonkayék meghívták teára. Bridzseztek is, Forster Ignác volt a negyedik. De ő halálosan unta a kártyát, nem is tagadta. Azóta nélküle kártyáznak, titokban, Jablonkayék.

Nem kíván sem híreket, sem leveleket. Nagyhalászból többször írt neki Elemér. Panaszolja, hogy Lujzát, aki a Szentkirályi utcában leugrott az emeletről, nem tudja felejteni, véres árnyéka szüntelenül kísérti. Pór Kálmán valamilyen átalakuláson esett át Tállyán. Ez az ember, aki nyakkendő nélkül járt és előre köszönt a házmegbízottnak, örült módjára ellenkező végletbe csapott át. Azt írja, hogy majd nemsokára „a parlamentben vagy valamilyen serlegavató társas vacsorán” elmondja szenvedéseit és fejükre olvassa hitvány hűtlenségüket azoknak, akiket nem ért el a kitelepítettek mostoha sorsa. Kálmán szerint mindenki, akit nem telepítettek ki: „kisebb-nagyobb hazaáruló”. Ezek a baráti levelek óvatosságra intik Balázs Ákost. Amúgy is, irtózik a levélírástól. Ezért válaszai egyre késnek és nagyon szűkszavúak, semmitmondók. *„Köszönöm leveledet, még élek, üdvözöllek”* – többnyire ennyit ír csupán.

De bőven vannak olyanok, akik a hosszú téli napokat levélírással töltik.

Az eleinte bátortalan, tapogatódzó leveleket, rövid sorokat, virágnyelven írt beszámolókat mostanában a bőséges szóáradat váltja fel. Látják a kitelepítettek, hogy levélírásból senkinek semmi baja sem származik; tapasztalják, hogy a veszélyek máshol leskelődnek. Így aztán azóta, hogy az első hó leesett és hamar lámpát kell gyújtani, egyre több dolga van a „postás Bertának” a tiszapócsi postán, egyre több levelet írnak a kitelepítettek, főképpen Budapestre, rokonaikhoz, barátaikhoz, ismerőseikhez.

Masznyik Lóránt, az egykori irgalmatlan „adóhiéna”, akadozó nyelvvel néhány szót ki tud már nyögni. De jobb keze épségben maradt. Kívánságait le tudja írni egy darab papírra. Vannak állandó cédulái. Ezeket csak előveszi és felmutatja valamelyik unokájának a nagyobbak közül, amelyik már tud olvasni. *„Kész az ebéd?”* – *„Mikor lesz a vacsora?”* – *„Éhes vagyok.”* – *„Szomjas vagyok!”* Krisztics doktor injekciókat ad be neki és biztatja, hogy meg fog gyógyulni. Már ránevetett Irczy Dénes özvegyére, aki meglátogatta. Szenvedélyes levélíró. A veje, Hübner is ámul, mennyi levelet tud írni naponta és mennyi ismerőse van. A Masznyik és Hübner család költségvetésében tekintélyes szerepe van a sok bélyegnek, melyet rá kell ragasztani Masznyik Lóránt leveleire. Ő rendületlenül egyre-másra írja a panaszos leveleket mindenfelé. Ezekből a levelekből megtudják a volt adófőnök barátai, hogy őt már *„meglegyintette a halálmadár szárnya”*. Választékosan ír. Gutaütöttségében ez az egyetlen öröme. Gyönyörűséggel tapasztalja, hogy tolla alatt a papíron ilyen szép mondatok fakadnak: „Arasznym létem

a gyászosan pislogó gyertyalánghoz hasonlít és ki fog aludni, ha a nemes szív barátsága nem segít.” Ilyenkor szentül hiszi, hogy az állam pénzügyeinek szolgálata tulajdonképpen egy költővel tette szegényebbé az országot. De talán még nem késő, gondolja vakmerően. Ezzel azokat igazolja, akik úgy vélik, hogy kivétel nélkül minden ember életében elérkezik a perc, amikor úgy érzi, hogy költőnek született.

A tiszapócsi levélírók nem is nagyon titkolják, hogy főképpen segítséget, valamilyen támogatást remélnek az elküldött levelektől. De nem mindenki ezért ír. Gróf Draxler Zsigmondnak eszébe sem jut az ilyesmi. De könnyű neki. Mindene megvan, semmiben sem szenved hiányt. Már észrevette, hogy Kopács Antal plébánost idegesítik a kitelepítettek és lehetőleg elbújik előlük. Azóta, amikor csak kedveszottyan, gonoszul betér a plébániára és pusztá jelenlétével rémítgeti a főtisztelendő urat. Elújságolja neki, hogy ő is buzgón levelez.

– Tegnap írtam egyik kedves távoli barátomnak.

A plébánosnak most sincs ínyére a látogatás, de a szakállas gróffal szemben összes fortélyai az elriasztásra csütörtököt mondanak.

– Jó a gróf úrnak. Az én legtávolabbi barátaim Margitapusztán laknak. Aztán hová írt, ha szabad tudnom?

– Marokkóba.

– Tán csak nem a szultánnak? – kérdezi a plébános gúnyolódó hangon és ugratni szeretné a gróft.

– De bizony, eltalálta, őfelségének, a szultánnak írtam.

Kopács plébános nagyot néz.

– Ismerni tetszik?

– Nagyon kedves barátom. Sokszor meghívott vadászatra. Csak azért írtam neki, mert fúrja az oldalamat, hogy eljut-e a levél Tiszapócsról a marokkói szultán udvaráig.

Ezen mind a ketten nagyot nevetnek és egyetértenek abban, hogy a szultán sohasem fogja olvasni a gróf levelét.

De a plébánost egyre jobban feszélyezi a látogatás. Kénytelen beljebb hívni látogatóját, a leghátsó szobába, ahol nem zavarhatja őket idegen, aki előtt hírbe keverhetné őt a gróf. Itt le meri venni álarcát. Összezsapja kezét és megkérdezi:

– Miért nem utazott el idejében külföldre a gróf úr? Hát kellett itt maradni annak, akinek a barátja a marokkói szultán?

Göndör szőke szakállát simogatja Draxler és nem felel egyenesen a kérdésre. Gonoszul élvezi magában a plébános félelmeit.

– Egyben igaza lehet, tisztelendő uram. A dervis szebben ugat a kutyájánál, ha baj van.

– Derék dolog – nevetgél Kopács főtisztelendő úr és fogalma sincs, mit jelent az ugató dervis; ez számára távoli és egzotikus.

A gróf szemmel tartja a plébános bizonytalan vígságát.

– Forró égövi képletes kifejezés ez. Hogy úgy mondjam, trópusi trópus. Azt jelenti, hogy az ember nagy bajban van.

– Ó, már értem, valóban – bólongat kegyesen a plébános.

– Tiszapócs nem a legkellemesebb tartózkodási hely, tisztelendő plébános uram. Vontcsövű belga puskával százszor biztonságosabb, mondjuk, Tanganyika ősrétege. Pedig hát, pedig tudja? Ottan a vérengző fenevadakon kívül bőven van skorpió, vipera, mérges légy. Iszonyúak a trópusi betegségek. A malária. A szundikálóláz.

Kopács Antal most kíváncsian úgy nézegeti az Afrika-vadász grófot, mint Istennek valamilyen furcsa teremtményét, mely már kiveszőben van itt a földön.

– Ne mondja, gróf úr, ne mondja – tréfálkozik, félig-meddig zavarban.

De a gróf csak mondja. Felsorolja, hogy útleírásai a világ hány nyelvén jelentek meg. Aztán kedves barátait említi, a marokkói szultánon kívül spanyol és ír urakat, akik ma is középkori várkastélyokban élnek, csak épp a páncélruha hiányzik róluk.

– Majdan még meg fogom látogatni őket.

Kopács főisztelendő úr nevetgél magában. Rettentő ostobának tartja ezt a kékszemű és vörössesszőke szakállú csodabogarat.

– Még mindig nem mondta meg, gróf úr. Miért nem utazott el idejében Tanganyikába, ahol szundikálólázt lehet kapni? Hát nem volna most sokkal jobb ott szundikálgatni?

– Hogy mért nem utaztam el? Hát azt is elárulom önnek, tisztelendő plébános uram – mondja a gróf, erősen raccsolva. – A felelet ugrik, mint a kecskebak. Hozzá még rendkívül egyszerű. Ki is lehetne találni. Hát nem tudja?... Gondolkozzon csak kicsikét, miért is maradtam én itthon Magyarországon.

– Halvány segédkanonoki fogalmam sincsen.

Az Afrika-vadász gróf kimereszti világoskék szemét, mint egy vadember. Nem akarja hinni, hogy ezt még egy római katolikus papnak magyarázni kell. Harsány hangon, szavalva mondja:

– Azért maradtam én itthon, plébános uram, mert én magyar vagyok és Magyarország az én hazám.

Kopács Antalnak még izmos nyaka is elvörösödik hátul, a papgallér fölött, meg a füle is, úgy elkezd nevetni. Azt gondolja, hogy a gróf tréfál, hiszen a neve sem magyar és idegenes kiejtéssel beszél magyarul, mintha már régen elszokott volna a magyar beszédetől. De aztán észreveszi, hogy a gróf nagyon is komolyan néz rá. Ettől végképp összezavarodnak benyomásai.

Még később is sokszor el fogja mondani kaláber közben vidám spricceresztésnél, hogy milyen bolond is egy ilyen oroszánvadász gróf.

„Kinek is nem írtam még?” – latolgatja magában naponta Rudniczky Elek, volt államtitkár, aki majdnem annyi levélpapírt fogyaszt, mint a gutaütött volt adófőnök. Az egykori „filmbasáról” már elhíresztelték a kitelepítettek egymás közt, hogy kultuszminisztériumi magas állásával összhangban buzgón hódolt a szép színésznőknek. Most nem rest, hogy mindazoknak írjon, akik valaha az ő magas hivatali kegyeit élvezték és ezzel nemcsak erkölcsi, hanem anyagi előnyökhöz is jutottak. A „szép Rudniczky”, aki büszke fiatalos arcához kitűnően simuló hófehér hajára, keserűen tapasztalja, hogy leveleire csak elvétve kap választ a színházi világból. Felháborodásában két osztályba sorolja a színészeket: vannak „hálás és hálátlan ripacsok”. Ezek az utóbbiak vagy egyáltalában nem válaszolnak, nyilván azért, mert féltik színpadi állásukat és a magas állami díjakat, vagy ha válaszolnak is, elfelejtenek

élelmiszercsomagot küldeni egykori hatalmas jóttevőjüknek. Rudniczky azt állítja felesége és a Voithy házaspár előtt, hogy ő csak az „egészen elsőrangú művészeket ismeri”. Felesége elől sok mindent elhallgat. Emlékezetében élnek bájos kis kezdő, huncut leánykák, „cicás keblük” volt, megcírógatták arcát a fekete, csukott államtitkári gépkocsiban, sőt odaadóbbak is voltak, csak hogy már sajnos a nevükre nem emlékszik. Pedig könnyen lehetséges, hogy ma éppen ők a sokat kereső, ünnepelt színésznők. Jeles festőknek és szobrászoknak is elküldi leveleit, melyekben mérsékelten beszámol „az élve eltemetettek” siralmas állapotáról. Nagyon gondosan vigyáz, hogy azonos tartalmú levelet ne írjon olyanoknak, akik könnyen ismerhetik egymást és esetleg megmutathatják egymásnak az ő leveleit. Ilyenkor, már karácsony felé, mikor a tiszapócsi postás gyakrabban kézbesít értesítéseket ajándécsomagok érkezéséről, Rudniczky Elek levelezése már tekintélyes. Szigorú szabályként betartja, hogy annak, akitől választ kap, tüstént megint ír. Kiterjedt és szorgos levelezése mostanában azt eredményezi, hogy három, sőt négy levélváltása is van már boldog otthonmaradottakkal. S mert bármilyen sötét is a „tiszapócsi sír”, maga sem tagadja, hogy a levelekbe jobb itt-ott belecsúsztatni egy-egy tréfát rendszerint mások rovására, de saját keserves kényelmetlenségeinek élcélődő torzítására is. De annak, aki sok levelet ír, nehéz fejben tartani mindent. Egyik barátjától egy nap ezt a levélbeli figyelmeztetést kapja: „Már tudomásul vettük, kedves Lexi, hogy a bolhán kívül svábbogaratok is van, amit mélyen sajnálunk. De már éppen háromszor közölted. Ma egyébként feladtam címedre egy kis rovarirtó szert.” A szer: egy üveg ürmös.

A megszüntetett közigazgatósági bíróság volt alelnöke, Voithy sem marad el Rudniczky mögött a szorgalmas levélírásban. Kecse Bálint szava szerint ő is „partra vetett csuka”, mint javarészt a volt magas rangú állami tisztviselők. Nem tud, de nem is nagyon akar munkához fogni Tiszapócscon. Csak kenyérért megy el és vizet hoz, ha a „pici Frici” az iskola miatt nem ér rá. Kitakarítja a szobát felesége helyett, aki szüntelenül motollája mellett ül, és sepri az udvart, de inkább csak azért, hogy mutassa a szomszédoknak: dolgozik ő is. Míg Voithyné matollája zakatol, a gyulladt és hibás szemű Voithy Frigyes órákat tölt a deszkalap mellett, melyet az ablakpárkányra és az éjjeliszekrényre helyezett. Íróasztalát nem hozhatta magával, a deszkalap pótolja. Ezen írja naplóját és leveleit. Közben csoportosít és följegyez. Azt állítja, hogy ezekre a följegyzésekre létfenntartási okból szükség van. Mert mi történne, ha véletlenül citromot köszönne meg annak a jó barátnak, aki szalámit küldött neki?

Valter Keresztély, az egykor oly híres és ünnepelt, de ma búskomor közigazda, senkinek sem ír. Még a fiának sem. A levelezést átengedi nejének, Otíliának, aki éjszakai álmait írja meg Szicíliába és fürdőszobát meg néger szobalányt kér. De leveleiben nincs egyetlen panaszos szó sem. Gyorsan és könnyen ír. Egyszer azt találta írni fiának: *„Egyet tanulj meg, fiam. Minden ember elveszti palotáját a Gellérthegyen és vityillót kap helyette a Dudás-soron. És ez már olyan, mint a halál.”*

Csöppet sem zavarja, hogy leveleire alig érkezik válasz. Bizonyos, hogy ír a jó fiú, gondolja. De hát a levelek könnyen elkallódhatnak Szicília és Tiszapócs közt.

A fehér pofaszakállas volt külügyminiszter, Jablonkay Tihamér egyáltalában nem levelez. Anélkül, hogy tudná, társa ebben Valter Keresztélynek. De angol szár-

mazású nejét valamilyen diplomata-okfejtés makacs eredményeképpen szüntelenül unszolja, hogy írjon minél gyakrabban Cornwallba, a rokonainak.

– *I am a little indisposed, Tihi* – szokta mondani. – Ne bánts, *darling*.

Pedig Magyarország volt külügyminisztere nem akarja bántani feleségét. Számtalanszor megmagyarázta neki, hogy az angol rokonokat letagadni nem lehet. A galambősz Eliza arca ilyenkor elfancsalodik. A téma idegesíti.

– *I am not quite well*, Tihamér.

– De értse meg, Betti – kezdi magyarázni neki Jablonkay Tihamér és most megint elmondja, hogy kettőjük életében ő már semmi jót nem remél, de a „gyöngye reménynek van egy legszélső határa”.

– Mi az? – kérdezi Eliza, mintha még sohasem hallotta volna.

Erre a volt külügyminiszter olyan halkan, mint a légyümmögés, ismét elsutogja hitvesének, hogy az angliai rokonok pusztá létezésükkel mindkettőjük vesztét okozhatják, de éppúgy segíthetnek is rajtuk. Mert, ha Eliza gyakran levelez velük, akkor a hatóságok felfigyelhetnek. Ennek pedig lehet kára is, meg haszna is. De az utóbbi a valószínűbb.

– *I have a violent headache*, Tihamér.

De Tihamér, Eliza heves fejfájása ellenére is, aznap újból kifejti, hogy a szorgos angliai levelezés könnyen azt eredményezheti, hogy legalább badacsonyi villájukból, melyet „a demokratikus nők foglaltak le” egy szobácskát visszakapnak, és ők oda költözhetnek. Jablonkayné fanyarodott képpel megint végighallgatja ura rábeszéléseit, aztán újra csak tiltakozik.

– *I admit, however, but I can't, Tihi*. Értse meg, nincs nála borzasztóbb, mint Angliába írni Tiszapócsról. *It is shameful*. Én szégyenelem magam.

Lakótársaik, az Oppler házaspár, a szűk szobában mostanában ugyancsak buzgó levelezők. De Oppler Rudolfnak az a jelszava: „sűrűn, de keveset”. Nem helyesli, hogy Buenos-Airesbe költözött leányuknak, bő lére eresztve, mindent hosszadalmasan megír a merengő és egyébként szűkszavú Opplerné.

– Ha nem küldesz gyakrabban csomagot, akkor éhen halunk. Jegyezd meg magadnak, Viola. Ennyi elég. Nem kell több – ezt szokta mondani elbizakodott túlzással Oppler Rudolf, aki 1935-ben megkészserezte vagyonát a „Pyosept” nevű hatékony kenőcs gyártásával. Állandó dicsekvése, hogy majdnem túllőtt a célon. Olyan kenőcsöt is gyárthatott volna, amely mindennemű akut és krónikus ekcémát azonnal meggyógyítana. De nem akart áldatlan harcba keveredni, mondja, a bőrgyógyász szakorvosokkal.

Jablonkay Tihamér az összekényszerített szobatárs önuralmával hallgat ilyenkor és nem inti le a nagyizólót. Abban egyetért Opplerrel, hogy a fasiszta államrendszerű Argentínába csak a legszűkszavúbb leveleket tanácsos írni még akkor is, ha „a világ legtökéletesebb szépsége” lakik ott muzsikusz férjével: Viola, akinek leánykori fényképeivel tele a szoba.

Kossutány Dezső, aki a kisded ellenzéki liberális párt élén állt valaha a parlamentben, oroszlánként morogva, dacol a levélírási lázzal, amely egyszerre köszöntött be a náthával. Senkinek sem ír. Csak egy-egy nyílt levelezőlapon lakonikus rövidséggel megköszöni az ajándécsomagot, melyet külföldről kap. Az ő sorsát

elhíresztelték már olyanok, akik részben Budapesten maradtak, ahol „kétszínűen meglapulnak”, vagy az ország más tájaira kerültek, mint kitelepítettek. Neki volt eddig a legtöbb látogatója. Hárman vagy négyen is elszánták magukat Budapesten a tiszapócsi utazásra. De Kossutány senkinek sem mondja, kik voltak a vendégei. Tiszapócson tulajdonképpen csak Valter Keresztéllyel és Oppler Rudolffal barátkozik. A nagytökések barátja marad ő következetesen a kitelepítettségben is. Nem törődik vele, mit gondol Víg Juhász és Bacsóné. Azt szokta mondani, hogy Mauthausen után majdcsak kibírja ő Tiszapócsot is. Különös, hogy Jablonkayval és Forsterral szemben megmaradt épp olyan ellenzékinak, mint azelőtt. Parázs vitákat szokott kezdeni velük, mintha még mindig ők lennének kormányon. Egyszer Krisztics doktor orvosi várószobájában zajlott a vita, egy másik alkalommal pedig Valter Keresztély szobáskájában, amely inkább kamra, a Dudás-soron. Akkor megint híre járt, hogy az egykori bankelnök megfázott és valószínűleg tüdőgyulladásban fekszik. Politikai vitáik rendszerint orvosi kérdésekkel, egészségükkel függenek össze. Hűlés, zsába, szívpanaszok, gennyes fog, szűrő rekeszizom és más bajok révén kerül össze Kossutány az általa annyiszor hevesen bírált és támadott, bukott politikai rendszer két volt miniszterével, hogy fejükre olvashassa az elmúlt kormányok összes bűneit, mintha az indulat, a politikai szenvedély vihara elsodorhatná azt, ami az elmúlt tizenöt-húsz évben történt a világon, és ezzel segíteni lehetne mai helyzetükön. De Jablonkay és Forster sem hagyja magát. Szemére vetik Kossutáynak, hogy még a szélső baloldallal is képes volt összefogni a kormány megbuktatására. Kossutány, aki télen is hordja bundája fölött kávébarna malaclopóját, kitart igaza mellett és minden alkalommal kifejezésre juttatja sajnálkozását, hogy a kormányt csak egyszer tudta megbuktatni.

Forster Ignác az óvatos levelezők közé tartozik, különösen azóta, hogy a volt „*Magyar Király*” söntésében hallotta, miképpen vélekedik róluk Tiszapócs. Csak a legfontosabb és legszükségesebb leveleket írja meg. Ilonát, aki minduntalan az elvesztett villa miatt sóhajtozik, könnyezik, tapintatosan fékezi és inti, hogy inkább ne levelezzen. A volt igazságügy-miniszter levélírás helyett inkább elmerül Mátyás király korának tanulmányozásában. Mindenáron azt akarja kimutatni, hogy Mátyás birodalmát „a király népi káderei” tették tönkre.

Bányay Fidél senkinek sem ír és senkitől sem kap levelet.

Windelband Alfonz néhai koronaügyész özvegye annál buzgóbban levelez. De minthogy reszket a keze, Hetvényinének diktál, akit a plébániáról hozott ételmara-dékokkal egészen legyőzött és leigázott már.

– Maga ért a postához, a maga ura postás volt – mondja mérhetetlen megvetéssel a postatanácsos nyomorult, hajlott hátú özvegyének.

De a bizalmas természetű leveleket maga körmöli, elbújva Kecse kulák tanyájának legtitkosabb zugában. Papoknak ír, bujkáló szerzeteseknek. Egyedül tőlük reméli helyzete jobbrafordulását.

Riehl Vencel, Forsterék szobatársa, változatlanul azt vallja, hogy „humorral Tiszapócs elviselhetőbb”. De mondásain és rajzain nem nevet senki. Inkább megmerevednek és elkomorodnak tőlük az emberek. A volt rendőr tanácsos rajzolat mostanában. Leveleihez „*exlibris*”-eket mellékel.

– Csinos rajzocskák, ugye?

Mindenkinek mutogatja „*exlibris*”-eit. Kiviszi Kaphacra is, Tuba Lőrinc tanyájára, megmutatja Katinszkyéknak. Bekukkan Jámorka Donáthoz, a lepkeszhez. Az ősszel megkedvelte Kaphacon bugázás közben a kis öreg tudóst. Azt reméli, hogy együtt majd elnevetgélnek az „*exlibris*”-eken. Rajzol a pillangász is, gyönyörű lepkeszárnyakat tud festeni. Riehl Vencel bízik benne, hogy méltányolni fogja az ő találékonyságát. Hosszú téli estéket tölt az „*exlibris*”-ek rajzolásával és sokszorosításával. Csak azt nem érti senki, miért nevezi a hat- és nyolcszögletűre vágott rajzocskákat „*exlibris*”-eknek. Hiszen nem ragasztja könyvekbe, hanem levelekhez mellékeli és elküldözgeti Budapestre barátainak.

Riehl Vencelt is elfogta a levelezési láz és ennek mellékterméke a sok „*exlibris*”, melyeket „a tiszapócsi tartós üdülés mozaikjainak” is szokott nevezni, elvéve.

A Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja merengve nézi a rajzocskákat. Oly mogorván és csüggedten lógatja fejét, hogy aligha van kedve a nevetésre.

– És kegyed ezeket a roppant tehetséges ábrákat a levelekre ragasztja? – kérdezi gyanakodva.

– Holnaptól kezdve. Köszönöm az ötletet... Megjegyzem, témájuk a testkultúrába vág, egyetlen sorozatot alkot. Figyelje meg az aláírásokat, tanár úr.

– Elkedvetlenítő.

– Épp ellenkezőleg. Engem derűre fakaszt. Amíg könyvtáram volt, nem voltak „*exlibris*”-eim. Most, hogy nincs könyvtáram, gyártom azokat. Nemde beleillik körünk észjárásába?

– Ó, már kezdem érteni – bólingat elcsigázottan az „*Iphigenia Orbiculosa*” híres felfedezője és sorra megnézegeti az „*exlibris*”-eket, melyekre oly nagyon büszke a dühös bugázó.

A sorozat első rajzocskája esőben szaladó kitelepített emberkét ábrázol. Mindkét kezében csomagot cipel. Leleményesen a hátára erősítve, nyitott esernyőt visz, úgyhogy ő maga nem is ázik. Az „*exlibris*” aláírása: „*Napi kar- és csuklógyakorlatok Tiszapócscon.*”

– Kiváló, kiváló – mondja, mélyen lesújtva a pillangász.

Riehl Vencel nem érti, hogy miért nem nevet.

A következő „*exlibris*” címe: „*Napi derékgyakorlatok.*” Ez sem vidámítja fel a lepkeszt. A hatszögletű rajzon ugyanaz az emberke vizet húz a gémeskútból. A következő kép sem fakaszt mosolyt Jámorka Donát ajkán. A kitelepített emberke „*Napi futógyakorlatok Tiszapócscon*” cím alatt esőben a házból a falusi árnyékszék felé szalad. Hasonló „testgyakorlatok” következnek még néhány „*exlibris*”-en. Jámorka Donát szomorúan fejét csóválja.

– Ez majd felüdíti magát, tanár úr, ez az „*exlibris*”-em. A címe, amint látni méltóztatik, „*Heti fürdés két részletben*”. Mert nem mindenki olyan szerencsés, mint kegyed, hogy rendszeresen fürödhet Draxler gróf úr összecsukható gumikádjában. Az én tiszapócsi deportált emberem, tessék figyelni, előbb a lavórba beleül, és a lábát felrakja a zsámolyra. Itt a másik képecske. Az ember a zsámolyra ül, és a lábát bele rakja a lavórba. Nem rossz módszer, mi? „*Exlibris*”-nek ideális téma.

A lepkészt nem üdíti fel ez a rajzocska sem, és most már komolyan aggódik magában, hogy ez a kedves úriember, aki még nemrég olyan kifogástalanul bugázott Kaphacon, nem zavarodott-e meg. A viláért nem mosolyogna. Ettől Riehl Vencel is elkedvetlenedik. Csalódottan összecsomagolja „*exlibris*”-eit.

Jámborka Donát is levelez. Rendszeres anyagi támogatást kap a szakállas gróftól, és így telik neki postaköltségre. Külföldi szakkörökkel vált leveleket. Legutóbb az az öröm érte, hogy a zürichi „*Magazin für die Liebhaber der Entomologien*” közölte az ő rajzát az alpesi apolló-lepke rokonáról, melyet sikerült megfognia a Selymes-patak partján. Néhány soros ismertetést is közölt a szokatlan eseményről.

Vannak olyanok is, akik a levélírási nekibuzdulásban hamar elfáradnak, mert egy nap úgy érzik, hogy már mindent megírtak. Így jár Babura Félixné, aki számos levélben elpanaszolta balsorsukat. De Félix még mindig nem tért vissza a Hortobágyról, nincs miről írnia.

Lázár Ubulnénak van Budán, az Alkotás utcában, egy kedves trafikoszője. Vele levelezget, tőle kap néha húsz forintot borítékban és olcsó pipadohányt a parasztok számára. Mert a budai trafikoszőné azt képzei a távoli fővárosban, hogy Tiszapócscon a pipadohány aranyat ér és át lehet cserélni szalonnára. Holott a parasztok szabolcsi szűzdohányt szívnak és semmi szín alatt meg sem vennék az állami dohányjövedék pipadohányát.

Irczy Dénes életrevaló özvegye Csengervárral is levelez. Volt sógornőjének, Zsófiának küldözgeti beszámolóit a tiszapócsi életről és egy demizson bort rendel nála, előre küldi a pénzt. A Szacsuryak híres szőlője javarészt kipusztult ugyan, de jó bor akad azért Csengerváron. Julianna kegyelmes asszony tudja, hogy egy-két pohár híres csengervári furminttal sok mindent el lehet érni Tiszapócscon, hiszen itt már tavaly is „zsuplét” mért a volt „*Magyar Király*”, de az idén már az sincs: igazi bort régóta nem látott a vidék, nem ittak itt a férfiak. Egyedül Kopács plébános pincéjében van valódi bor, de nem lehet kapni belőle semmi pénzért.

Katinszkyné az ügyvédjével folytat levelezést, de semmi hírt nem kap tőle sem az uráról, sem az elzálogosított ékszerek dolgában. Érthetetlen rövid levelek érkeznek, de ezek nem biztatnak semmi jóval. Péterről lassacskán kezdenek megfeledezni, Jusztina is hamar felejt. Most már sem ő, sem Friderika nem jár át Borsodba. Katinszkyné félti őket vőlegény nélkül. Inkább etetőnek álltak be mind a ketten a sertéshizlaldába. Hajnalban kelnek és kora délután már otthon is vannak, mielőtt sötétedne. Katinszkyné rémlátásai így elmúlnak. Mindig attól féltette leányait, hogy valami baj érheti őket este, mikor a Selymes partján térnek haza a Tuba-tanyára.

A szűk négy fal közt a Pólya utcában a füstölő vaskályha mellett a petróleumlámpa gyér fényénél a tárgyak megnyúlt árnyékai időnként megmozdulnak és Bártfay nagymama órája halkán zenélni kezd. Az ötvennyolc éves kitelepített unoka a darab szappant, melyet maga vásárolt a népboltban, a dülöngélő bádogmosdó párkányán tartja és időnként komoran duzzogva pislog rá. A bosszantó találkozás a „ficsúr” rendőrtisztrel a „*Szóke Tisza Csárdá*”-nál szüntelenül foglalkoztatja. Időnként emlékezetébe idézi Krisztics doktor példálózgatását az ászkarákról, amely golyószerűen össze tud gömbölyödni.

Meg kell szökni innen, gondolja, és félni kezd.

De ezt senkinek el nem árulja.

Töpreng, tusakodik, dörmög magában.

„Uram, maga betegesen képzelődik. Hová lehetne megszökni innen? – így beszélget néha magában. – Neki akar vágni a pusztának? A nyugati iránynak? Jobban őrzik a határt, mint valaha. Maradjon veszteg, ne moccanjon... Ne moccanjak? Ne mentsem a bőrömet? Akkor egy éjjel engem is elvisznek innen. Számonkérnek tőlem a megbecstelenített szűz leányokat. Vagy még az a jobbik eset, ha engem is kirendelnek a Hortobágyra. Félméteres juhganéj lesz nekem is a párnám” – a híres sakkozó, Balázs Ábris dédunokája rossz szívével vitatkozik gyakorta magában.

Kint tél van, hideg van. Félelmében így érzi, hogy mégis valakinek mindezt el kellene mondani, segítséget kellene kérni. De kitől? Nincs senkije.

Ilyenkor nem tud otthon maradni. Szívét fájó aggodalmak szorongatják. Nekivág megint a sötét tiszapócsi estének, a pusztai szélben röpködő hópelyheknek. Viszi magával kutyáját. Az emberek így ismerik őket: együtt. Megy, mendegél. Nem tudja, hová fog betérni. Hosszú az este. Ott halad már, ahol a „három fenyő van”. Betérhetne Rudniczkyékhoz vagy Valter Keresztélyékhez. De visszariad. Megint nem tudja, menjen-e ki Kaphacra, vagy forduljon be inkább a Bogma utcába. Inkább nem megy sehová. Próbál szemébe nézni a kérlelhetetlen sorsnak.

De a sors arca olyan sötét, mint a tiszapócsi téli este. Mögötte a Selymes és a Tisza. Előtte a puszta, ahonnan a hideg szél fúj. Sokáig egy helyben áll és nem tudja, merre menjen.

15.

A Bába-gödrén túl, a régi Tisza-meder bal partján, nem messze a háztól, ahol még késő éjjel is zörög Voithy Frigyesné motollája, rácsos barna kerítéséről és egy görbe akácfáról lehet megismerni a házat, ahol két öreg házaspár lakik. Utcára néző szobáskába együvé kényszerítve, a budapesti „társbérleteknél” is sokkal közvetlenebb testi érintkezésben a letűnt világ két külön arcát mutatják ők: Jablonkayék és Opplerék. A volt diplomata és a volt nagyiparos.

Azelőtt nem ismerték egymást. Jablonkay Tihamér, egy életen át a diplomácia szövevényes útvesztőin bolyongva, sohasem szentelt egy csöpp figyelmet sem arra, hogy a szépen hangzó „*Dormobella*” nevű altatószer és könnyű idegcsillapító mögött, egy tetterőtől duzzadó, roppant tevékeny és erélyes gyáros áll: a dúsgazdag Oppler Rudolf, aki ifjú korában jóformán a semmiből egy óbudai ház kis pincéjében vetette meg szerény szappanfőzéssel a későbbi hatalmas, viruló vegyészeti gyár alapjait. A volt külügyminiszter korai aggságára sok gyógyszert fogyaszt a modern orvostudomány és a vegyi gyógyítás jóvoltából, de mindeddig fogalma sem volt róla, hogy az „*Op.106*” nevű európai hírű arzénkészítmény magyar gyártmány. Az orvosságos üvegcsén sokszor látta már a gyógyszer nevét, amely olyan, mintha egy Beethoven-zongoraszónáta lenne, de csak most tudta meg, Tiszapócscon, hogy az orvosság az Oppler név két első betűjétől nyerte elnevezését. Hogy a 106-os szám mit jelent, azt Oppler Rudolf csak egyszer magyarázta meg előkelő lakótársának,

azt azonban naponta többször is hallani lehet tőle, hogy „az átkozottak” elvették a gyárát, de az Oppler nevet csalárd módon most is használják készítményeiken, főleg a külföld megtévesztésére.

– Úgy bánnak velem, mint egy Gundel-levesestállal – szokta mondani, s különösen az fáj neki, hogy az „Op.106”-ot ma is hatalmas mennyiségben gyártják és külföldre exportálják. A gyógyszer egyébként Kolumbusz tojása, emlegeti dicsekedve; nem egyéb, mint a Pearson-oldat tökéletesítése, roboráló hatása csodás, fokozza a testsúlyt, szaporítja a vörös véresejteket, elősegíti a csontképződést és a zsírlerakódást. S mindez egyedül az ő érdeme.

A Bába-gödrénél épült szerény házikó szobácskáját Jablonkayék és Opplerék a gerendás mennyezetre szerelt drót segítségével két részre osztották. Virágos mintájú francia függönyt lehet ide-oda tologatni rajta, Oppler szerencsés elgondolása szerint. A volt nagyiparos nem volt rest. Szerzett drótot, szöveget, karikákat. Behozta az istállóból a létrát a szobába és maga szerelte fel a függönyt. A szobának két kis ablaka nyílik az utcára. A jobb oldali a Jablonkayéké, a bal oldali az Oppler házaspáré. Bármelyik fél a nap bármelyik órájában kettéválaszthatja a szobácskát és Oppler talpraesett javaslatára ezt senki sem köteles előre bejelenteni, megsértődni pedig nem szabad. A nyomorúságos kis szoba kettéosztása nagyjában kétfelé választja a bútorokat, a tárgyakat is, noha elkerülhetetlen, hogy a tárgyak el ne keveredjenek. Napközben, megállapodás szerint, a virágos függönyt egészen a falig félrehúzzák, ezzel a jelképes fal a szoba közepén leomlik. Ilyenkor ők úgy érzik, hogy emberfeletti türelmi próbát kell kiállaniuk és közösen használják a szobát.

Jablonkayék szobarészén a falat egyetlen kép díszíti: Eliza angol szülei Cornwallban egy kerti padon ülnek és élénken néznek maguk elé, mintha roppant kíváncsiak volnának valamire, talán a fényképre, amely majd elkészül, vagy Eliza sorsára, aki még fehér ruhácskában ül anyja ölében. Viszont Opplerék bal oldali rekesztékében a nagyon kényelmes hitvesi ágy felett az omladozó, meszelt vályogfal tele van a meszszire került gyönyörű leány: Viola fényképeivel, s keskeny ezüstkeretben látható egy elmosódott, régi fénykép is, amely az óbudai San Marco utcában azt a sivár földszintes házat ábrázolja, ahol, lent a pincében, az első világháború után 1920-ban Rudolf szappanfőzéssel megvetette az európai hírű Oppler Gyár alapjait.

Az „emberfeletti türelmi próba” az, hogy naponta el kell viselniük egymást. Egymás testének párolását, egymás jellemének jó és rossz tulajdonságait, melyek az összeczártság bizonyos fokán egyaránt elviselhetetlenek számukra. Az enyhébb türelmetlenséget már nagyfokú türelemnek érzik lelkükben. A türelem mélyén, mint valamilyen alapanyagban, Oppler vegyi adagolásai és híres képletei példájára, fojtott szenvedélyek kavarognak. Opplerné, férjének árnyékaként, többnyire hallgat a feszültségek és összetűzések idején. Kényes érzékenysége, a legenyhébb bántódások iránt is, arra készíti, hogy mindentől megriadjon és visszavonuljon. Véleményt soha semmiről sem mond. Kínos pillanatokban is szelíden vigyorog. Ettől a vigyortól, amely a lelki gyötrellem leplezésére szolgál, el is lehet borzadni. Oppler őt Málikának hívja, mint régen, ifjú házasságukban és életük ragyogásának csúcspontján, a Rózsadombon, kastélynak is beillő, emeletes villában, ahol a télikert pálmái közt még szerelmesen évdni is tudtak, pedig Viola akkor már nagylány volt, s Máliká-

nak már őszült a haja. Kérlelhetetlen angol jólneveltségével a másik nő: Eliza egyensúlyoz a szoba jobb oldalán. Szenvedélyes és meggondolatlan szavakat csak sűgva mond angolul fehér pofaszakállas urának, aki a külszolgalati tapasztalatok során szerzett „személytelen” béketúrésszel igyekszik túrni a túrhetetlent: Oppler Rudolf hencgeéseit.

Jablonkay gondosan hallgat múltjáról. Az európai dráma elmúlt kis mozzanataival nem kívánja szórakoztatni Opplerékat. Annál többet tud meg ő mostanában a vegyi gyógyítás titkairól és az „emberélet meghosszabbításának csudás hőstetteiről”, melyek elképzelhetetlenek lennének „a minden törvényes alap nélkül államosított Oppler Gyár közreműködése nélkül”. El kell túrnie azt is, hogy bélrenyheség miatt bizonyos saját készítményű pirulákat szed Oppler. Ezeknek hatása különösen ilyenkor télen tapasztalható a levegőtlen, szűk szobácskában, ahol ritkán szellőztetnek, mert a nehezen éleszthető meleget kár volna az ablakon kibocsátani. Mindezzel szemben Opplernek kétségtelenül jó tulajdonságai is vannak. Ő szerelte fel a virágos függönyt, övé volt az ötlet. Ezen felül szüntelen tettvágyában kész a legalantasabb munkát is passzióval elvégezni, mintha egyetemi éveinek nélkülözése, szegénysége támadna fel az acélizmok nélkül, de valamiféle optimizmus jegyében. A nála jóval idősebb Jablonkay tipegve igyekszik, hogy gyújtóst vágjon odakint. De Oppler lendületesen megakadályozza benne, ma is ő fog begyűjtani az ütött-kopott vaskályhába. Az olyan kérkedők közé tartozik, akik épp arra büszkék, hogy egész életükben sohasem riadtak vissza semmiféle munkától. Ezért legszerényebb szándékaiban is felfedezhetők a hencgeés elemei. Azért tesz-vesz mások helyett is olyan buzgón, hogy bizonyítsa elpusztíthatatlan életerejét és az Oppler-készítmények csodás roboráló hatását.

A ház, melyet a Bába-gödrén túl könnyen meg lehet ismerni rácsos, barna kerítéséről és a görbe akácfáról, kétségtelenül az előkelők közé tartozik Tiszapócsra, de nem igénytelen külseje, hanem lakói miatt. Bizonyos értelemben jelképezi az ide került kitelepítettek legmagasabb régióját. A semmivé vált magas közhivatali állás a múlt romjain párosul itt az elvesztett milliós vagyonnal. Azelőtt nem ismerték személyesen egymást, mintha két külön fényes bolygón éltek volna, mégis ugyanannak a magyar életnek a napos oldalán sütkéreztek. Most együvé kerültek a balsorsban. Szenvednek egymástól, de úgy-ahogy legyőzik kínjaikat. A csata mindennap csendben zajlik, s mindennap vannak kis sebesülések. Láthatatlan páncélinget viselnek: a civilizációt. De az napról napra szakadozik, kopik. A békességet nagyjában mégis sikerül valahogyan megőrizniük, a két asszony közbenjárására. Nagy részük van ebben a délutáni közös teázásoknak.

A szobácskát olyankor nem osztja ketté a virágos francia függöny. A Cornwallban született Jablonkayné honosította meg a közös délutáni teázást, a „*five o'clock tea*”-t, amely pontosan öt órakor kezdődik. Ő maga üti meg a valódi indiai bronzgongot, melyet kedves tárgyaival együtt elhozott Tiszapócsra. Az angol szokás, a megszokott formákhoz való ragaszkodás, a „társadalmi merevségnek” ez a jól bevált módja elviselhetőbbé teszi a délutánokat és az estéket. Ilyenkor mind a négyen kifogástalanul felöltöznek, minden öltözködési lomposágot sutba dobnak Eliza sürgetésére. Ilyenkor Jablonkayné eltelik kedves gongjának ismerős hangjá-

val, melyet talán valamelyik őse zsákmányolt még a gyarmati Indiában, s arca a galambösz haj keretében nyájas, bizakodó, mosolygó. Az álmatag Opplerné is vele mosolyog.

Csak a két férfi gondterhelt, mindenik a maga módján. Jablonkay, szemét forgatva, lelki erőfeszítéseket tesz, hogy békében maradjon a sötét jövővel. Életének vége felé mindenbe belenyugodva, szenvtelenül igyekszik morzsolni a múlt napokat, Oppler arca dúlt. A tél amúgy sem az ő évszaka. Irtózik a hótól, olasz harctéri élménye miatt, 1917 óta. Míg atyai hatalma kiterjedt rá, Violát sem engedte síelni és szánkózni sem. Mogorvaságának legfőbb oka, hogy nem bírja a tétlenséget. A sepregetés nem elégíti ki tettvágyát. Még nincs hatvanéves. Testi és szellemi erejére épp olyan büszke, mint Argentínában élő lányára. Még akár a semmiből új gyárat teremthetne egy óbudai pincében, de nem engedik. Nem osztja a volt külügyminiszter sötét nézeteit. Azt ugyan lehetségesnek tartja, hogy a kapitalizmus a világnak ezen a területén örökre megbukott, de reméli, hogy Málikával együtt hamarosan itt hagyhatja Magyarországot, Argentínába utaznak majd Violához. Főképpen amiatt gondterhelt, hogy erre az utazásra mikor kerülhet majd sor. Egyébként a feltörekvők tanulékonyága nem vészett ki belőle Tiszapócson sem. Egyet s mást elles Jablonkaytól. Épp úgy mértéket szab abban, hogy a kitelepítettek közül kikkel barátkozzék, mint maga a roppant kifinomult társadalmi érzékkel megáldott volt külügyminiszter.

Nagyon szűk kör az, amely megfordulhat a Bába-gödrén túl a házban, ahol a két házaspárt együvé kényszerítette, ugyanabba a nyomorúságos kis földes szobába sorsuk: Bacsóné. Az agyvérzésből lábadozó Masznyik Lóránt álmodozhat magában arról, hogy majd teljes felépülése után „levizitel” feleségével együtt Jablonkayéknál. Azt a vizitet sem Jablonkayék, sem Opplerék nem viszonzónak a volt „adóhiénának”. A lepkész Jamborkát is kinéznék innen, hellyel sem kínálnák, ha eszébe jutna, hogy valamilyen ürüggyel beállítson ötóra teaidőben. Pedig levelező tagja a Magyar Tudományos Akadémiának. Mégsem tartozhatna soha az ő szűk körű társaságukhoz. Julianna kegyelmes asszony már csak rossz híre miatt is, legfeljebb csak a konyhában ülhetne le arra az időre, amíg előadja, hogy mi járatban van. Windelbandné már feltétlenül megkínálnák egy csésze teával, de csak akkor, ha Hetvényiné nélkül érkezne. Riehl Vencel, homályos agglegényi és rendőrtiszti múltja miatt még azon a címen sem nyerhetne bebocsáttatást az ötóra teára, hogy Forsterék szobatársa. Az elhanyagolt külsejű Bányay Fidéllel szemben is tartózkodók lennének, hiszen nem lett volna szabad ilyen hamar ilyen mélyre süllyednie. Lázár Ubulné sem illik társaságukba, mégpedig két okból. Az egyik az, hogy könyöradományokból él. De ez magában még nem volna nagy baj, hiszen mégiscsak államtitkár volt az ura. Nagyobb hiba, hogy még a múlt időkből valamilyen folt tapad a Lázár Ubul névhez. A földművelésügyi minisztériumban nem volt minden rendben és Ubult soron kívül nyugdíjazták. Tud erről nemcsak Balázs Ákos, hanem Forster Ignác, Rudniczky Elek, Voithy Frigyes, sőt gróf Draxler Zsigmond is, pedig ő éppen Afrikában vadászott a minisztériumi botrány idején. De mindezen felül az sem válik Lázárék javára Jablonkayék szemében, hogy a beteg leányról mindenféle gyanús babonáságot híresztelnek. A volt miniszternek, aki annyi éven át Magyarországot külügyeit vezette,

az a véleménye, hogy „egy kitelepített, még ha haldoklik, akkor se tűnjön ki szent látomásokkal, mert másoknak is árthat”.

Egész serege van a kitelepítetteknek, akiknek még csak a nevét sem ismerik Jablonkayék és Opplerék. A volt külügyminiszter megszokta, hogy emberek köszönetnek neki az utcán. Bágyadt udvariassággal kalapot emel és kitér minden ismerkedés előtt. Meg sem nézi a köszönetgatók arcát. Hallottak ugyan már egyszerűbb polgár emberekről, akiket ugyanaz a sors ért, mint az állam egykori magas rangú hivatalnokait, de a világon a legtermészetesebb dolog, hogy elzárkóznak előlük. Ennek az elzárkózásnak legegyszerűbb módja, ha még csak tudomást sem szereznek létezésükről. De ez bizony elég nehéz. Mert itt-ott mégis eljut a fülükig, hogy Tóth úrnak vendéglője volt Újpesten, és Tiszapócsra van a Fröhlich-féle nagy férfiruha-üzlet egykori tulajdonosa, aki „tisztas forgalmat bonyolított le a Rákóczi út és a Vas utca sarkán”. Beszélnek egy Kremmer Szilárd nevű volt főpincérről, akit állítólag azért telepítettek ki, mert nem elégedett meg saját kávéházával a Keleti pályaudvar közelében, hanem „*Mályvácsk*a” néven szállodát nyitott Hévízen. Oppler, sétái közben, időnként felszed ilyen felesleges híreket. Ő mondta egyszer, hogy Kremmernek a „*Mályvácsk*a” okozta vesztét. Jablonkayék nagyon szűk baráti köre és a minden hivatali rangoktól független egyszerűbb kitelepítettek közt még az őszi békekölcsönjegyzés idején sem történt közeledés. Pedig Forster Ignácot együtt idézték be Bacsónéhoz Babos Gyulával, a szentgotthárdi kis kaszagyár volt tulajdonosával. A magas méltóságról alázuhant urakkal együtt topogtak reggeltől estig a „jegyeztető szoba” kis mellékhelyiségében olyanok, mint *Jobbágy Béla Tamás, az 1941-ben „kijelölt” cérna-nagykereskedő, meg Simon Nándor, Üllői úti volt fűszerkereskedő* és mások. De semmiféle társadalmi érintkezés mindaddig nem fejlődött ki Rudniczkyék és *Wagner József, volt Síp utcai ezüstműves* családja közt sem. Jablonkayék és Opplerék még soha egy szót sem váltottak például *Serbán Jenővel, akinek vasalkatrész-gyára volt a Nap utcában*, a felvonót ő készítette annak idején az új postapalota számára, holott szerény kisiparosként kezdte és szokásaiban, életmódjában mindvégig az is maradt.

Egy barátságtalan, hideg december délután Eliza megkongatja az indiai gongot, nyájasan és bizakodóan, mint mindig. Oppler pár perces késéssel foglal helyet az uzsonnaasztalnál, elfelejtett nyakkendőt kötni és erre néma árnyéka, a jelentéktelen kis Opplerné figyelmezteti. Együtt ülnek mind a négyen. A két hölgy most is szívélyesen mosolyog, mintha összebeszéltek volna, hogy fel akarják deríteni morcos férjeiket. Jablonkayné kiönti a teát mind a négy csészébe. A szokástól eltérően torta is van az asztalon és néhány szál fehér krizantém díszíti az asztalt. Mindez Jablonkayné műve, aki valami okból kedveskedni akar ma a teázóknak, s arcán a mosoly mintha ünnepélyesebb lenne.

Az ajtón kopognak. Oppler kiált harsányan, hogy szabad. Erre kinyílik az ajtó és idegen arc kukucska be rajta, de csak úgy, hogy illetlenül a fejét bedugja.

Mind a négyen megütközve pillantanak össze.

– Nem zavarjuk a kegyelmes úrakat? – kérdezi a kopogtató.

Nyilván többek nevében beszél, akik a konyha és előszoba céljára egyaránt kevéssé alkalmas, keskeny helyiségek homályában húzódnak meg. Kintről topogás,

köhécselés hallatszik, aztán tolongás. A választ meg sem várják, és máris tódulnak befelé, a szobába.

A cingár kis Wagner jön elől. Jablonkay Tihamér ernyedt puha keze egy arasznyira az abrosz felett az ezüstkannállal együtt megáll a levegőben. Meghökkenve nézi az idegen, de a tiszapócsi utcáról ismerős arcokat, amelyek otthonába betolakodnak. Oppler is mogorva zordsággal tekint az érkezőkre, azzal a titkos gyanúval, hogy hátha neki szól ez a csoportos látogatás. Pár hete a trafikos bódénál néhány közömbös szót váltott a volt Síp utcai ezüstművessel, s nem térhetett ki előle, hogy Wagner József be ne mutatkozzon és el ne panasolja, hogy óráit és ékszereit is államosították, s bárcsak sohase foglalkozott volna órakereskedéssel.

Wagner és a többiek is mind, akik mintha küldöttségben járnának itt, ugyanazon a gyászos vonaton ültek, amely Rákosligről indult a júniusi hajnalon, és Babura Félix állítása szerint megegyezett a menetrendben szereplő 312-es számú személyvonattal, ha hiányoztak volna róla a géppisztolyos rendőrök és ha a menetirány nem Ohat-Pusztakócs és Tiszapócs, hanem Somoskőújfalu lett volna.

– Többen is eljöttünk volna, ha nem lennénk alkalmatlanok – ezt is Jablonkay felé mondja a kis Wagner.

Az angol származású Jablonkayné hideg ámulattal tekint az érkezőkre, de csodálkozása mérsékelte, mert megszokta már, hogy „a magyar föld mindig tartogat számára meglepetéseket”. Jablonkay máris kész, hogy lecsukja szempilláit és akkor nem lát semmit. Oppler gyanakvó és bosszankodik, míg álmatag felesége az egyszerű szemlélő kényelmes kíváncsiságát választja.

Wagner József, aki a csapat vezetőjének látszik, alázatosan lépeget beljebb. Mély hajlongása arra vall, hogy az eltörülhetetlen címek és rangok iránt mély tisztelettel viseltetik. Tulajdonképpen félelme. Társát, akivel majdnem negyedszázadon át dolgozott a Síp utcai üzemben, máshová telepítették ki: Monostorpályiba. Sorstársainak már sokszor elmondta Tiszapócsra, hogy ezüstműves szakmai tudását a híres pesti Vajda cégnél sajátította el. Hurka Tivadarnak hívják a társát. Vele együtt alapította a Wagner és Hurka céget, amelynek ezüstkészítményei, amint szokta mondogatni, elismerten fogalmat jelentettek a piacon: – „Őskeresztény cégünk egyik büszkesége volt Budapest ezüstműves iparának.”

Csak hogy most már vége ennek. A cégnek is, az „őskereszténységnek” is. Most vállalta, hogy társait ide vezeti, mert ő ismeri leginkább Jablonkayt és Opplert is. De Magyarország volt külügyminisztere nem tud róla, hogy valaha az életben látta volna ezt a kis embert.

Nem kerít nagy feneket a bemutatkozásnak. A két hölgynek, mélyen meghajolva, kezet csókol, s özőnlenek be a szobába a többiek. Egy, kettő, három, négy... – és még mindig jönnek. A szobácska megtelik friss hideggel és ismeretlen férfiakkal, akik mindnyájan jámborul mosolyognak, és mint valamilyen rossz álomban, dobogva verik le lábukról a havat. Jablonkay és Oppler majdnem egyszerre fölemelkedik helyéről, meghökkenve, nyúlt ábrázattal. Eliza és Málka, a két ősz hölgy, réve-
tegen ülve marad. Úgy fogadják, torz szívélyességgel elfonnyadt arcukon, az idegen emberek hajlongó üdvözlését.

Heten vannak. Hét ismerős és mégis ismeretlen idegen Tiszapócsnak arról a tájáról, amely valamiképpen különálló azoktól, akiket Bacsóné leghevesebben gyűlöl. De sorsuk ugyanaz. Csak ezek szürkék és jelentéktelenek. Nem figyel fel rájuk senki, sem Bogya, a harangozó, sem Borka, a csaposlány. Nem ihlették Dolgos Gábort hosszabb életrajzra és magvas jellemrajzra. Nem törődnek velük, hogy éjfélkor ágyban vannak-e és az sem baj, ha „ferdén” mennek át a Vörös Hadsereg útján.

– Nem soká zavargunk – mondja egy komor, sovány férfi, mintha a háziak arcán észrevett volna valamit.

Zsinóros lengyel bundájában hajlott háttal áll. Két oldalt lelógó fekete bajusza van és sovány, sárgás bőrű arca. Olyan, mint egy öreg vándordíák, aki a garabonciás múltból tért vissza: Jobbágy Béla Tamás. A békekölcsönjegyzés alkalmából ugyanakkor vágta pofon Víg Juhász, mikor a szép „filmbasa”, Rudniczky Elek mindössze azt a kis testi sérelmet szenvedte el, hogy hátulról valaki megfricskázta a fülét; igaz, hogy mindjárt le is jegyezte egész családja nevében a háromezerhat-száz forintot.

– Tulajdonképpen kikhez van szerencsénk? – kérdezi a volt külügyminiszter ugyanazon a nyájasan erőltetett hangon, ahogy valaha a Dísz téren a külföldi köve-tek fogadásakor beszélt.

– Már azt hiszem, mi találkoztunk – mondja, furcsán mosolyogva, a lengyel bundás Jobbágy Béla Tamás.

Ha nem volna zavarban, akkor talán ebben a ritka percben el is mondaná élete történetét dióhéjban: az igazgató-tanítói háztól tette meg az utat a cérnanagykereskedésig és aztán Tiszapócsig. Az úri középosztálynak, szokta mondogatni, olyan fia ő, aki már gyerekkorában megtanulta, mi a nélkülözés. A szegény szombathelyi igazgatótanítónak öt gyereke volt és „bizony, ő nem járt térdig rózsában” – ez a kedvenc szavajárása. Szerény cérnakereskedést nyitott, dacolva úri középosztályának előítéleteivel. De azt elhallgatja, hogy éppen csak beült a boltba, melynek tulajdonosát elhurcolták a németek. Bizonyos időrendi homályok burkolják be pályafutását, mert már 1941-ben kijelölték nagykereskedőnek. Ő azt állítja, hogy „ez az ő bűne”. Nyilván azt sem vették jónéven, hogy a nyilas időben is megtartotta előkelő tagságát az ármegállapító bizottságban. Dolgos Gábor azt írta róla bizalmas és titkos jelentésében, de különösképpen nem keltette fel vele Bacsóné figyelmét: *„A cérna árát ez a veszélyes nyilas szélhámos mindig a maga hasznára állapította meg.”*

Az egykori „kijelölt” cérnás bizonytalanul állítja most, hogy valahol már találkozott Jablonkay Tihamérral. Az agg diplomata még mindig kezében szorongatja az ezüst teáskanalat, meredten és tanácstalanul. Elborzadna, ha tudná, hogy kivel áll szemben.

De szerencsére nem kerülhet sor annak tisztázására, hogy Jobbágy Béla Tamás hol találkozott már egyszer valaha Magyarország volt külügyminiszterével. Hátul, az érkezők csoportjából, egy öblös hang szólal meg:

– Vegye már elő, Simon úr!

Aki Simon urat biztatja, éppen az a Serbén Jenő, aki azt szokta mondani, hogy „ő nem szeret törleszkedni”, és ezért nem köszön az utcán Oppler Rudolfnak. Most mégis itt van. Ő gyártotta a liftet a postapalota számára. Egy évtizeden át állandóan

hirdetett a budapesti napilapokban. Saját leleményű hirdetése csupán ennyi volt, feltűnően nagy betűkkel:

„*Lifftel a magasba! Serbán, Nap utca 17.*”

Még aránylag fiatalember. Nincs negyvenéves. Két kisfiával és feleségével jött Tiszapócsra. Múlt hónapban az anyósa is megérkezett, nem kitelepítettként, hanem egyszerű látogatóként, de sajnos itt maradt, mert Budapesten nem tud egyedül megélni, s lakását átadta unokahúgának, hogy „őrizze meg addig, amíg Jenőék visszaérkeznek”. Serbán Jenő még apjától örökölte a műhelyt, melyet liftgyártó üzemmé fejlesztett, s most vidáman szerelget, rádiókat javít, kályhát alakít át Tiszapócscon. Még a volt „*Magyar Király*”-ba is őt hívják el, hogy a csaposlány számára nagyobbítsa meg az öblögetőt, pedig nincs is iparendéje. Csak ötven forint békekölcsönt jegyzett. Emiatt négyszer idézték be, mindig éjszakára. A híres Serbán-liftek alkotója bizonyos öröklött kisiparos modorral a pesti vagányok nyelvén feleselt vissza Víg Juhásznak. Ez hatott, meg a puffadt olajos kéz is a piszkos körmökkel. Bacsóné és Víg Juhász végül is megelégedtek ötven forinttal. Azóta véres a vizelete.

Simon úr, akit a háttérből noszogat az életrevaló Serbán, teljes nevén Simon Nándor. Az Üllői úton volt virágzó fűszer- és csemegekereskedése. Az üzletet márciusban államosították, amint mondani szokta „valóságos rohammunkával”. Egy este zárás előtt, még a kalapját és a felöltőjét is „lefoglalták az államnak”. De nem csak az a vétke Simon úrnak, hogy szépen jövedelmező csemegeüzlete volt az Üllői úti fák alatt. Múltjának feltételeit mind felderítették már. A haladásellenes Kereskedő Ifjak Társulatának már boltossegéd korában tagja, később pedig háznagya, sőt elnöke is volt: igazgatósági tagként mindvégig közreműködött a Fűszerkereskedők Országos Egyesületének társadalomellenes munkájában, de talán legmegbocsáthatatlanabb botlása az volt, hogy részt vett a „fasiszta jellegű” Baross Szövetség alapításában és a fűszerszakosztály elnöki tisztjét ő töltötte be. Most hatvankét éves. Feleségével együtt telepítették ki Tiszapócsra.

Viseltes téli bundáján látszik, hogy valamikor jobb napokat látott. Ősz bajuszos, alacsony emberke, feltűnően piros arcborrrel. Sűrű, fehér haja nem kopott meg, régi szokás szerint oldalt választva hordja. Némiképpen zavart biztonsággal áll a kis szoba közepén az uzsonnaasztal előtt, ahol Jablonkayné és Opplerné ülnek és kényszeredetten, aggódva néznek az érkezők hadára: vajon mit akarhatnak?

A liftes Serbán mellett még hárman állodogálnak, s elfelejtik maguk mögött becsukni az ajtót, úgyhogy a konyhának is használt keskeny előszobából beáramlik a hideg. Eliza, aki Cornwallban hozzászokott, hogy hűvös nyári napokon is ég a hasáb fa a kandallóban, borzong és megigazítja vállán a prémes kabátját.

– Rajta, Simon úr! – szólal meg egy újabb idegen.

Egy élete delén járó, nyurga férfi ösztönzi a rossz emlékü Baross Szövetség fűszerosztályának volt elnökét. Oravec Albinak hívják, társadalmi hovatartozása bizonytalan. Itt tudta meg Tiszapócscon, hogy kancsal albérlője, akit vele együtt kitelepítettek a Pipa utcából, született herceg volt. De ő titokzatos félmondatokban egészen mást mond az embereknek. Azt a látszatot szeretné kelteni, mintha ő nagyon is bensőséges kapcsolatot tartott volna fenn a Zách hercegekkel. Az érkezők közt az ő öltözködése a leggondosabb. Bársonygalléros fekete télikabátja kifogás-
ta-

lan szabású, csak éppen a tarka gyapjúsál skót színeivel nem illik hozzá. Tiszapócsra a kitelepítettek szélesebb köreiből eléggé ismerik már és okvetlenül az előkelőbbek közé soroznák, ha legalább egyetlenegyszer látták volna őt Forster Ignáccal együtt az artézi kútnál, amint beszélgetnek. De ő is ugyanazt vallja, mint Serbán; ő sem szeret „törleszkedni”. Ezért nem ismeri őt az előkelőségek közül senki. Látszólag inkább a kitelepítettek alacsonyabb rétegéhez húz. Bár nem lehetetlen, hogy azért csatlakozott az ezüstműves Wagner és a fűszeres Simon Nándor kisded csoportjához, mert így végre alkalma nyílik rá, hogy a volt külügyminiszterrel megismerkedjék. Azt beszélnek róla, hogy nemcsak felesége, hanem foglalkozása is több volt. Állítólag többszörösen elvált férj. Egyébként szűkszavú ember. Magáról keveset beszél. Ha vannak is életében sikerek és érdemek, szerényen hallgat róluk. Nem dicsekvő természetű. Senki sem tudja, s talán ezért lebeg bizonytalanul a különböző kitelepített társadalmi rétegek között, hogy miképpen is lett ő parkettás. De lehetséges, hogy nem is ez volt a főfoglalkozása. Saját magát ő szerényen közgazdasági szakembernek mondja, a rendszert is közgazdasági szempontból szokta bizalmas körben bírálni. Annyi valószínűnek látszik, hogy harmincezer pengő alaptőkével egyébként ő alapította meg a Keresztény Parkettások Faipari Szövetkezetét, melynek vagyona állítólag meghaladta már a félmillió pengőt a háború vége felé. Némelyek azt mondják róla Tiszapócsra, hogy csak saját lakásában látott parkettát, és soha át sem lépte a szövetkezet által életre hívott faipari és fűrészipari gyár küszöbét kint a Pozsonyi úton. Inkább a közmunkák megszerzésében volt rendkívül leleményes, de szépen ívelő pályafutása olyannyira lehanyatlott, hogy most itt van Tiszapócsra és anélkül, hogy meghívták volna a volt külügyminiszterhez ötórás teára, beállított ide. Serbán Jenő után most már ő noszogatja Simon urat szóra és cselekvésre.

A vendégseregben van egy roppant nyájas, köpcös öregember, már jóval túl a hatvan éven. Látva, hogy Simon úr a többszöri biztatásra még mindig csak áll, tétovázik, egy szót sem szól és semmit sem csinál, ő előre furakszik, s az olyan ember módján, akinek óriási gyakorlata van a hajlongásban, a két hölgy előtt meghajtja magát.

– Cselei Csopaky a nevem – mondja.

Aztán bemutatkozik Jablonkaynak és Opplernek is újabb ügyes meghajlással, mintha valaha és valahol tánctanár lett volna. Előrenyújtja jobbát a volt külügyminiszternek negédes zavarában, de az olyan ember mozdulatával is, aki életében nagyon sok emberrel fogott kezét, félig-meddig ez volt a foglalkozása. Ő „*self-made-man*”, vagy még inkább, amint mondani szokta: „vaskérgen is átütő akarat”.

A név ismeretlen a háziak számára és nem is mond semmit. Pedig Cselei Csopakyról a József körúti „*Venezia*” zenés kávéház volt tulajdonosáról úgy tudják a szétszéledt egykori szakmabeliek, maga Kremmer Szilárd is, a hévízi „*Mályvácska*” volt tulajdonosa, hogy „ősnemesi családból származik”. Ő tagadja ugyan, mintha „bíborpompás kastélyban” született volna. De azt minden alkalommal emlegeti, hogy korán rászakadt a szegény ember sorsa. Annál dicséretesebbnek tartja, hogy Budapest egyik leghíresebb és legforgalmasabb zenés kávéházát ő nyitotta meg, ő tette ismertté, amint túlzás nélkül szokta mondogatni, „a szélrózsa minden irányában”. A híres szegedi Kass Szállodában volt pincér az első világháború végén, a francia megszállás alatt. Kiszolgált ő Horthy tengeragyot és de Tournade francia

tábornokot, s erre ma is büszke, de csak nagyon csendesen és nagyon bizalmas körben. Aztán felszolgáló pincérként dolgozott Lausanne-ban, Genfben, Zürichben. Azt szeretné ő most legszívesebben megmondani a volt külügyminiszternek, hogy egyszer Briand francia külügyminiszter asztalára ő tette le a feketekávét. Cselei Csopaky Géza némi kis megilletődéssel vigyorog Magyarország fehér pofaszakállas volt külügyminiszterére, aki egészen olyan, mint a fényképein.

Mielőtt még Simon úr az ismételt biztatásra tenne valamit, a hetedik látogató is előbbre jön a küszöbről. Egyszerűbb fajta embernek látszik. Izeg-mozog. Párnás, vastag kezével, mely a dolgos emberé, hosszasan szorongatja Jablonkay Tihamér fonnyadt, fehér, puha kezét. Jóval túljár már a hatvan éven, ő is itt él nyár eleje óta Tiszapócon.

– Mahunka Adolf vagyok, talán tetszett hallani rólam – mondja jelentőségteljesen, s ő is kezét nyújt az agg diplomatának.

Abban az alapos tévedésben van, hogy Jablonkay Tihamér valaha is hallotta az ő nevét. Pedig az ő kitelepítése azzal a nyilvános botrányral kezdődött, hogy az újságok kikezdték néhány ellensége biztatására. Vas- és fémöntődjét a Soroksári úton már tavaly elvette az állam, őt pedig Kistarcsára internálták. Állítólag azt rótták fel neki, legalábbis így mondja Mahunka Adolf öntőmester, az a „fő vétké”, hogy a gellérthegyi pálos kolostor harangjátékának harangjait is az ő telepén öntötték. – „Szorgalmam és szakértelmem jutalmát öregségemre megkaptam a nénémrel együtt” – mondogatja. Özvegy: a nénjével együtt telepítették ki Boráros téri ötszobás lakásából, mely nagyon alkalmas, mint mondja, „kerületi pingponghelyiségné.”

Mikor végre Simon úr, a volt Üllői úti fűszeres, aki mögött közéleti pálya is áll, bundájának kopott szélű zsebéből előhúzza egy rózsaszín selyempapírba csomagolt palackot és torkát megköszörülve, szóra nyitja száját, a látogatók már ott csoportosulnak a szoba közepén, a cingár kis Wagner, az ezüstműves, a lengyel bundás Serbán Jenő, aki arról álmodik, hogy fog ő még „lifttel a magasba” szállni; a keresztény parkettás Oravecz Albin és a vaskérgen is átütő Cselei Csopaky, a „Venezia” zenés kávéház volt tulajdonosa, végül leghátul, a többiekénél is szerényebben, Mahunka Adolf, a szerencsétlen harangöntő.

Magyarország volt külügyminisztere, aki még a régi császári és királyi időkben tanulta a diplomatatudományt és nehéz helyzetekben elég jól megállta helyét a londoni magyar követség élén is éveken át, összeszedi magát és felkészül az elkövetkező nehéz percekre, amikor megoldódik a rejtély, hogy miért is jött ide ez a hét idegen és mit akar a palackkal kezében Simon úr, aki társai unszolására végre beszélni kezd.

Az izgalmas pillanatban senki sem veszi észre, hogy két igazi vendég is érkezett: Forster, volt igazságügy-miniszter és Balázs, volt abaúji földbirtokos. Komor sétálgatásuk során az imént akadtak össze az utcán és most betértek ide. A küszöbön megtorpannak, onnan figyelnek. Bársonyszőrű spánieljét gyöngéden homlokon veregeti Balázs Ákos, mert Adolf a sok idegen ember láttára morogni kezd.

Éppen tizenhárman vannak a szobában, amint a babonás, félénk Opplerné összeszámolja. A levegő máris nehéz, fullasztó, mindenféle szagoktól terhes. Jablonkayné lecsavarja csuklójáról illatosított batisztkendőcskáját, s legyezgeti magát vele.

Mindenki áll a szobában, Oppler mellényébe akasztott hüvelykujjal, Jablonkay teáskanállal. Csak a két hölgy üldögél az asztalkánál, melyen tea gőzölög.

Simon Nándor, kezében a rózsaszín palackkal, beszélni kezd.

– Nagyméltóságú és kegyelmes urunk! Eljöttünk ide mi szerény jókívánságunkkal, kegyelmes urunkhoz, akit mi mindnyájan ismerünk, becsülünk, tisztelünk.

– Halljuk! Halljuk! – a liftes Serbán bátorítja Simon urat. Tudja, hogy „praxisa van az ilyesmiben”, de mintha most asztmával vagy lámpalázzal küszködne.

– És kegyelmes asszonyaim! – folytatja szolgai hangon az Üllői úti volt fűszeres. – Mi ismerjük, becsüljük, tiszteljük Jablonkay Tihamér nagyméltóságú urat, aki hosszú ideig kormányozta hazánk hajóját a külső politika viharos, zajló tengerén és... És mi merjük állítani, hogy mindazon idő alatt, amíglen nagyméltóságú urunk volt a hatalmas külügyminiszter, mi nyugodtan, biztonságban éltünk. Hajónk hánykódott ugyan, de a békés alkotás zavartalanul folyt, iparosság és kereskedő osztály egyaránt virágzott.

– Úgy van! Úgy van! – zúgnak, helyeselnek a többiek, mintha megint ipartestületi gyűlésen lennének, s különösen a garabonciásdiák-külsejű Jobbágy Béla Tamás, a háború alatt kijelölt cérna-nagykereskedő bömbölteti öblös száját.

Jablonkayné arcán ijedtség cikázik át. Int Forsternek és Balázsnak.

– Az isten szerelmére, csukják be! *The door, please!*

– Csendesebben, Simon! – az ezüstműves Wagner hátulról megböki a Fűszerkereskedők Országos Egyesületének volt igazgatósági tagját.

– A mi szánkra lakatot raktak ugyan, de akkor is kimondjuk, hogy Jablonkay Tihamér kegyelmes urunk külügyminiszteri uralma idején minket, Budapest patrícusait, az iparosság és kereskedő osztály színe-javát, nemcsak hogy hagytak élni, hanem közmunkákkal, közszállítással támogattak. Most pediglen koldusbotra juttattak valamennyiünket. A lassú, de biztos pusztulás szakadékába dobtak minket, patrícusokat.

– Gondolom, érdemtelen vagyok a dicséretre – szakítja félbe a szónokot fátyolos hangon Jablonkay Tihamér.

De a kísérlet, hogy a szónok torkára forrassza a szót, nem sikerül. Pedig szörnyű még csak gondolnia is rá, hogy mi történhetne, ha odakint az utcán az ablak alatt most valaki hallgatóznék.

– Folytassa, Simon úr. Csak valamivel halkabban ordítson – figyelmezteti őt helyes gyakorlati érzékkel a zömök Mahunka Adolf, aki vesztére harangokat öntött a pálos szerzeteseknek.

Egy hangárnyalattal csendesebben beszél tovább Simon Nándor.

– De nem azért gyűltünk mi itten össze, kegyelmes urunk, hogy mindannyiunk siralmas helyzetét ecsetelgessük. Magamnak is volna éppen elég panaszolnivalóm. Csákvári kocsimester szegény fia vagyok én, a magam szorgos küzdelmével jutottam el oda, ahonnan mostan lebuktattak engem Tiszapócsra. Én még császári és királyi udvari szállító csemegekereskedésekben tanultam, dolgoztam. Voltam segéd, könyvelő, kirakatrendező, ebben az utóbbiban több díjat is nyertem. Nem volt akkor még munkaverseny, de én a napi étellel versenyeztem. Nehéz munka után esti tanfolyamokat végeztem.

– Ő se járt térdig a rózsában – jegyzi meg csendesen Jobbágy Béla Tamás.

A sűrű, ősz hajú Simon Nándornak már piros a szeme az elérzékenyüléstől. A kijelölt cérna-nagykereskedőre pillant. Örömmel kap egy gondolatot, mert úgy látszik, elkalandozott a beszédben és tökéletesen elfelejtette, hogy szónoklatát „három vezérszóra” alapozta, mint egykor gyakorlott szónok, arra, hogy ők Jablonkayt „ismerik, becsülik, tisztelik”. Most kapóra jön neki a rózsza.

– Bizony nem jártam én térdig rózsában, amint maga sem járt és példának okáért Cselei Csopaky barátunk se járt. Meg Mahunka bácsinak sem volt rózsás az élete. De mi, Budapest patríciusai, iparosság és kereskedő osztály, becsületes munkával megszereztük jogunkat az élethez és eztet a jogot rabolták el tőlünk, akik fennen hirdetik, hogy a munka becsület és dicsőség dolga. Sárba tiporták a mi becsületünket és dicsőségünket.

– Igaza lehet, kedves barátom – szól közbe ismét kétségbeesetten az agg diplomata. – De mit tehetek én?

– Nem kérni jöttünk mi ide, kegyelmes urunk – folytatja rendületlenül Simon Nándor és most kezd csak igazán buzogni benne a szó. – Mi hozni jöttünk. Hozzuk szívünk szeretetét, minden jókívánságát és ezt a kis szerénységet, melyecskét némi előrelátással sikerült megmentenem Üllői úti üzletemből. Ezt a palackocskát. Mert én mostan térek a tárgyra. Az én feleségem magával hozott ide Tiszapócsra, a nincstelenségbe, mindenféle régi képeslapokat, folyóiratokat. Művelt asszony. Nagyon szereti az irodalmat. Éppenséggel húsz évvel ezelőtti képes újságban ő találta meg tegnapelőtt a kegyelmes úr fényképét 1931-ből. A nagy gazdasági világválság évéből. Amidőn kegyelmes urat kinevezték londoni követnek és közölték életrajzát is. Így tudtuk mi meg, hogy kegyelmes urunk, aki a külső politika viharos hullámain nemzetünk sajkáját biztos kézzel vezette, holnap lesz hetvenéves.

– Éljen! Éljen! Isten sokáig éltesse! – zúg a hangos jókívánságoktól a kis szoba.

Legbuzgóbb a hangos, szívélyes gratulációban a „vaskérgen is átütő akarat”, a volt „Venezia” tulajdonosa.

– Nagyon köszönöm ezt a... – mondja Jablonkay Tihamér és ernyedte kezét Simon úr felé nyújtja.

Így akarja végét szakítani, ügyes diplomata-kézfogással, a roppantul kellemetlen ünneplésnek. De Cselei Csopaky elkapja a levegőben a volt külügyminiszter kalácsszínű kezét és míg hosszasan szorongatja, azalatt Simon Nándor tovább beszél.

– A nagyméltóságú kegyelmes úr kedves kegyelmes nejével és velünk osztozik kegyetlen sorsunkban. Elszenvedi velünk együtt a rajtunk esett igazságtalanságot. De mi, Budapest patríciusai – mondja emelt hangon, úgyhogy a háttérben az ajtónál Forster Ignác némán belesápad, mert ő már Jablonkaynál is jobban retteg –, az iparosság és kereskedői osztály elesettjei, mi kijelentünk itten most valamit a rajtunk elkövetett igazságtalansággal kapcsolatosan. Aztat jelentjük mi ki, hogy el fogjuk szenvedni, amit igazságtalanul el kell szenvednünk. De jaj lesz azoknak, akik ezt az igazságtalanságot rajtunk elkövetik! Minket itten rúghatnak, pofozhatnak azért, mert keveset jegyzünk és azért, mert templomba járunk, istenfélő magyar emberek, patríciusok vagyunk. Mindenfajta bírsággal, büntetéssel sújthatnak minket, erőszakkal elvitethetnek kapálni, gyomlálni, maltert keverni. Nem jártunk mi azelőtt

se térdig a rózsában, miként helyesen jegyezte meg az imént Jobbágy Béla Tamás barátunk. Amit becsületes munkával elértünk, azt mi már odaadtuk. De a köszönet az érte, hogy ide hoztak minket Tiszapócsra, és most itten emberi becsületünket, önértetünket is államosítani akarják. Ezt elkövethetik rajtunk erőszakkal az igazságtalanság nevében. De nekik egy napon vagy itt a földön, vagy odaát a másvilágon számot kell majd adniok igazságtalan tettükről. Mi, Budapest patrícusai, itten kijelentjük, hogy az igazságtalanságot elszenvetni ezerszer jobb, mint aztat elkövetni.

Forster Ignác, volt igazságügy-miniszter a küszöbön köhécselget, hallva Simon úr szavait az igazságtalanságról. Mereven néz maga elé.

Simon Nándor lehámozza a rózsaszín selyempapírt a pezsgőspalackról. Születésnap ajándékkul Jablonkay Tihamér felé nyújtja, pedig ő idejében megkérte Elizát, hogy Opplerék előtt is hallgasson, a születésnapról és már nem tetszett neki az asztalon a torta és a krizantém sem. Arcán kétségbeesett, torz vigyorral kénytelen átvenni a pezsgőt a patrícus kezéből.

Simon úr kérlelhetetlen. Tovább beszél.

– Mi, akik a kegyelmes úrékkal együtt elszenvedjük az igazságtalanságot, kívánunk tiszta szívünkéből hosszú, boldog életet mindkettőjüknek. Azzal végezzük jókívánságunkat, hogy minél előbb ragyogjon ránk mindnyájunkra az igazság napja.

Magyarország volt külügyminisztere jobb kezéből átteszi a pezsgőspalackot bal kezébe és átengedi jobbját a patrícusoknak, akik sorra szorongatják. Még tíz évvel ezelőtt ilyen jelenetnél tele lett volna a szoba újságírókkal és fényképészekkel, lobbantak volna a magnéziumlángok.

Most petróleumlámpa pislog az asztalon, füstöl a kanóc, s az oly meleg, de még sokkal kellemetlenebb születésnap üdvözlés tanúi a küszöbön lapulnak meg: a volt igazságügy-miniszter és a volt kormányfőtanácsos kutyájával. Forster Ignác legszívesebben közbevetné magát. „Az isten szerelmére, uraim, önök örültek, tüstént távozzanak!” – ezt kellene kiáltania, de Simon úr egyszerű szavai az igazságtalanságról lelke mélyéig megrázzák. Balázs Ákos, az ajtófélfának támaszkodva, csupán azt gondolja magában, hogy kutyája, Adolf, százszor okosabb az embereknél. Bizonyos fajta részvétellel szemléli Jablonkayt, akinek minden diplomatatudománya csődöt mondott, kifogott rajta egy kis „patrícus”-csoport.

– Köszönöm, uraim, köszönöm – dadogja sápadt vigyorral.

Reszkető, puha kezét átengedi a patrícusoknak elaggott főpapként és ott felejtí Cselei Csopaky jobbájában, aki boldogan szorongatja. Érelmeszesedéstől feltűnően sápadt arcán titok a mosoly, és megtéveszti magát Forster Ignácot is. Álarc talán, amely mögé elrejtí bosszankodását és aggodalmait? Vagy pedig csakugyan megtotta őt a váratlan ünneplés?

Most leteszi az asztalra a pezsgőstüveget, másik kezét kiszabadítja a „Venezia” körúti zenés kávéház volt tulajdonosának markából. Aztán kitárt karral, mintha mindenkit szívére akarna ölelni, lassan elindul az ajtó felé. A patrícusok hátrálni kezdenek. Elérzékenyülten mosolyog közben és ezt mondja:

– Végtelenül sivár évfordulómat megszépíti az önök szívből jövő jókívánsága.

Úgy hangzik, mintha a külügyminisztérium sajtóosztályának volt vezetője fogalmazta volna meg számára.

Egyre inkább tuszkolja ki látogatóit.

De a parkettás Oravecz Albin és a harangöntő Mahunka Adolf csökönyösen megállnak, nem hajlandók távozni. Az asztal mellett Jablonkayné és Opplerné fehér haja összeér. Valamit susmognak, mit kellene tenni. De hiszen annyi szék sincs a szobában, hogy hellyel kínálhatnák a magyar főváros volt iparosait és kereskedőit. De tudják, hogy legalább valami kis figyelemmel illenék viszonzni a pezsgőt és a felköszöntőt.

Oppler Rudolf a maga gyakorlatiasságával és tapintatlanságával harsányan megszólal.

– Én is házigazda vagy mi fene volnék, kedves uraim. De javaslom, az áldomást tavasszal ígyuk meg az udvaron. Ott majd le tudunk ülni a puszta földre.

– Megyünk már, megyünk – mondja a vézna kis Wagner József, akitől elszakították ezüstműves társát, Hurka Tivadart.

– Semmi szándékunk huzamosabban itt maradni – szól, hangjában sértődöttséggel, a volt Nap utcai liftgyártó, Serbán Jenő.

Ő egyébként is csak merő kíváncsiságból jött el. Látni akarta közelről Jablonkay Tihamért.

Eliza, háziasszonyként, fölkel és elvegyül a vendégseregben. Oppler szivardobozát és saját angol cigarettáit kínálja a látogatóknak. Oravecz Albin, a volt parkettás, nyúl a cigaretta után, de Cselei Csopaky bárdolatlanul lecsap rá.

– Ha maradunk is kicsinykét ezen az illusztris helyen – mondja –, javaslom, ne bagózzuk tele a szobát.

Ő ugyanis nem cigarettázik.

A patríciusok körülfogják Jablonkay Tihamért. Senki mással nem törődnek. Faggatják, kérdezzgetik. De a volt külügyminiszter kitér a kényes kérdések elől. Mint régen, szokása szerint kopasz ősz fejét félrebillenti, kissé oldalvást, és úgy hunyorít; nem néz senkire, hanem a szoba legtávolibb sarkába les. Így nem láthat bele a szemébe senki és gondolatait sem fürkészhetik ki az emberek.

– Azt mondja meg, kegyelmes úr, meddig tartanak itten minket kitelepítve – kérdezi nyersen és egyszerűen a harangöntő Mahunka.

– Nem emberi adomány a jövő ismerete – feleli síri hangon a deportált diplomata. – Habakuk volt az utolsó próféta.

Forster a küszöbön idegesen Balázs fülébe súgja:

– Fogadok, van köztük besúgó. Ennek a marhaságnak véget kell vetni. Nem vagyunk gyerekek.

A híres világfi, Balázs Ábris dédunokája csak vállát vonogatja, és azt gondolja magában, hogy mától fogva egy okkal több az éjszakai álmatlan hánykolódásra.

A volt főpecsétőr valóságos „*deus ex machina*” gyanánt feldúlt arccal a szoba közepén terem. Nem köszön ő senkinek, nem üdvözlöl senkit. Arra vállalkozik, hogy kidobja innen a patríciusokat.

Mindenki megismeri. A kis Wagnertől kezdve Mahunka Adolfig valamennyien jól tudják, hogy kicsoda, s tisztelik. Megdöbbenti őket arcának zöldesszürke árnyalata, csontkeretes szemüvegének zord fénye, hangjának rekedt izgalma.

– Uraim, az idők ilyen ünneplésekre nem alkalmasak. Oszoljunk!

Maga mutat példát. Fut, menekül a házból. A patrícus vendégsereg megszeppenve, utána tódul.

Jablonkay és angol származású hitvese az ajtóig kíséri a látogatókat. Oppler fogait vicsorítja, s dühödten magyaráz valamit álmatag nejének, Málikának. A keskeny kis előszobában elhaló hangon búcsúzik még egyszer Jablonkay a vendégsereg szónokától, Simon Nándor volt fűszerestől.

– Fogadjuk meg, hogy erről a kis összejövetelről mindnyájan hallgatunk – mondja reszketve.

– Mint a sír – felel Simon úr helyett lengyel bundájában a borús Jobbágy Béla Tamás.

Bokáját többször összezsapja végső búcsúzásnál és ezzel elárulja, hogy mielőtt kijelölték volna cérna-nagykereskedőnek, katonatiszt volt.

– Nem akarunk mi magunknak se kellemetlenséget – mondja liftes Serbán.

A parkettás Oravecz Albin érces hangon kikiált az udvarra Wagner József, Simon Nándor és Mathunka Adolf után.

– Kettesével szállingózzunk el, uraim. Úgy menjünk el, ahogy jöttünk! Darvadozva!

Harsány kiáltását hallja az egész Bába-gödre.

Cselei Csopaky Géza távozik legnehezebben. Már háromszor kezét csókolt Jablonkaynének és most megint a volt külügyminiszter kezét szorongatja, amely olyan puha, mintha nem is volna csont benne. Már két ízben is mondta, hogy ő személyesen ismerte Briand volt francia külügyminisztert, de szavai hatástalanul hullottak le Jablonkay sápadt, torz vigyoráról és válasza sem méltatta azokat.

– Én megmondom a kegyelmes úrnak, hogy hol a baj a mai keserves világrendszerben.

Jablonkay kifelé tessékeli a „Venezia” kávéház volt tulajdonosát, akiről egy régen idejétmúlt fővárosi idegenforgalmi prospektusban is azt írták egyszer, hogy ő maga a „vaskérgen is átütő akarat”. Tekintetével némán kérdez az agg diplomata, hallgat és vár.

– Az a baj, hogy megöregedtünk – mondja suttogva Cselei Csopaky. – Már csak a félkarú milói Vénusz kell nekünk. De az is csak levelezőlapon.

– Ó! – röppen el a megkönnyebbült csodálkozás Jablonkay Tihamér ajkáról.

Nem ezt várta a patrícusától. Most hálás neki, hogy nem Bacsónét és nem Víg Juhászt szidta. Barátságosan egészen az udvari ajtóig kíséri utolsó alkalmatlan látogatóját. Aztán visszatipeg a szobába, ahol az asztalon kihűlt a négy csészében a tea.

16.

Bár fúj a szél és apró, szűrös hópelyheket szór arcukba, ők mégis már egy órája ott kerülgetik a Bába-gödrét, ahol a régi partomlásnál olyan nagy a hó, hogy el is lehet süppedni benne. Inkább Forster Ignác beszél, bizonyos mérsékelt ingerültséggel hangjában, de indulatai mintegy személytelenek és nem irányulnak senki ellen, pedig neveket is emleget, mégpedig gyakran olyanokét, akik nem látják át, mint mondja, a „kérdés horderejét”. Balázs Ákos pórázon sétáltatva Adolfot a Bába-göd-

re körül, időnként meg-megszólal, de gondolatai nem mindig ott járnak, ahol a Forsteré.

Sötét téli este van.

A patrícusok kisdéd csapata már régen elvonult és szétszakadozott a halványan világított tiszapócsi utcákon, ki-ki hazafelé, nyomorúságos kényszerlakásába. Ezalatt Jablonkayné fölemeli a földről az elhullajtott rózsaszín papírt és becsomagolja a pezsgőspalackot. Régi jó magyar gyártmány, a híres budafoki pezsgőgyárban készítették. Nem tudják, mit kezdjenek vele, inkább elteszik és négyesben folytatják a teázást. A galambász Eliza arcán mélyebb a türelem angolszász ránca, mereven néz maga elé a tea szürcsölgetése közben, szempilláján egy kősa könnycsepp reszket. Szívét ugyanolyan érzések szorongatják, mint amelyek megakadályozzák abban, hogy Cornwallba írjon innen rokonainak. Szégyelli magát valami miatt.

Balázs Ábris dédunokáját a patrícusok oktondiságánál most is jobban izgatja a néma találkozás Dolgos Gáborral. Sejtelmei egyre komorabbak. A Bába-gödrénél ezt nem is titkolja.

– Én azt mondom, Náci, hogy innen menekülnünk kell. El fognak pusztítani minket. Felszeletelnek, mint a szalámit.

Forster Ignác, kezében az aktatáskával, melynek mélyén az egykor fontos miniszteri iratok helyén a másfél literes csatos üveg lapul, megáll a Margitai út sarkán, hol félredőlt faoszlopon csupasz villanykörte hint rőt világot a kitaposott havas mezsgyére. Mindkét karját ugyanúgy tárja ki, mint Jablonkay Tihamér, aki ahelyett, hogy szívére ölelte volna a patrícusokat, kifelé terelte őket a szobából. Az igazság istennőjének mérlegére is emlékeztet a két kitárt kar, egyik kezében az aktatáskát tartja. Bizonyos igazságügyi pátosszal mondja:

– Csak egyet tehetünk, Ákos. Szilárdan kitartunk. Vigyázunk az asszonyokra, a gyerekekre, a gyengékre. Teljesítjük kötelességünket. Aztán majdcsak megsegít bennünket az Isten.

Balázs pár lépést közelít a villanypóznához, a spániel szagokat kutat és magával húzza. Semmiféle kötelességteljesítés mások részére nincs az ő ínyére. Most már csak nyugton szeretne élni a Pólya utcában, Eck Lukács házában, kutyájával együtt. Ez volna hő vágya.

– Nyugodalmat szeretnék – tusakodik hangosan. – Csak egynapi lélegzetvételt. Golyószerűen összegömbölyödve. De már azt sem lehet.

Forster Ignác hatalmas kormánypárti múltjával és különböző kormányokban folyamatosan viselt igazságügy-miniszterségével, kissé hajlottan és a hatvan éven túl már fáradtan is, valamit megőrzött viselkedésében csorbíthatatlanul: az egykori jeles diák kiállítását. Ez jellemének és természetének alapvető vonásává vált. Okossága, melyet Balázs bizonyos értelemben elismer magában, háboríthatatlan komolysággal párosul. Riehl Vencel hiába intéz ellene, mint szobatárs, orvtámadásokat „exlibris”-eivel. Komolyságát megrendíteni nem tudja, mosolyt csiholni Forster kegyelmes úr komoly arcára semmiképpen sem tud. A volt abaújkéri földbirtokossal együtt ő az az ember Tiszapócson, akit legritkábban látnak nevetni. Bizonyos fajtáját képviseli az állandó szigornak, amely nem ismer tréfát. A censorok lehettek ilyenek az ókori Rómában, az

előkelő főhivatalnokok, akik a polgárokat állandóan szemmel tartották, társadalmi helyzetüket döntötték el, sőt erkölcsi magaviseletüket is megbírálták.

Két karját most leereszti, komor kétségbeeséssel.

– Az a derék emberke Tihaméréknál nem is tudja, milyen óriási dolgot mondott. Az igazságtalanságot százszor jobb elviselni, mint elkövetni. Csak az mondhat ilyet, aki maga a legmagasabb erkölcsi polcon áll. Igazán sajnálom, hogy ki kellett utasítanom őket.

– Én megmondom neked, Náci. Én nem vagyok híve semmiféle filozofálgatásnak, ami vérre megy. Valahol a tengerparton egy pálmafa árnyékában szívesen olvasnék most bölcs szavakat arról, hogy az igazságtalanság elkövetése sokkal rosszabb, mint az elszenvetése. De itt engem felháborít minden életveszélyes fecsegés.

– Igazad lehet, de engem mégis szíven ragadott ez a kis ember. A patrícus. Lelki ismeretemet markolta meg.

– Nekem az epeköveimet. Rögtön fájni kezdtek tőle.

– Hallgass rám, Ákos. Mi itt lézengünk kevélyen. Elvesztett vagyonunkat, porba hullott pozíciónkat gyászoljuk. Azt gondoljuk, hogy a mi sérelmünk százszor nagyobb, mint az Üllői úti fűszeresé vagy a József körúti kávéház volt gazdájáé. Pedig óriási tévedés. Kolosszális *error*.

– Én megmaradok Tiszapócscon is individualistának, kedves Náci. Ha kártyán vesztettem, sohasem mértem hozzá a magam veszteségét a másokéhoz. Ma sem érdekel különösképpen, hogy Simon úr mit vesztett el. Épp elég a saját gondom.

– Kényelmes álláspont. De mégsem térítesz el egy keserű felismeréstől.

– Hadd halljam.

– Akármit vesztett el Simon úr, azt mi, Ákos, azért vesszük semmibe, mert a magunk veszteségét kolosszális tévedés révén méreteiben eltúlozva látjuk. Mondhatnám, optikai csalódás áldozatai vagyunk. Mert mindazon felül, amit elvettek tőlünk, mi egyet sajnálunk legjobban. Valljuk meg most egymásnak, Ákos. Nekünk az fáj legjobban, hogy kivették kezünkől az ország gyeplőjét.

– Engem az a gyeplő már régen nem érdekel – mondja ingerülten a sokszor csalódott és közéleti érzékenységeiben megbántott egykori abaúji földesúrnak, a valóságos belső titkos tanácsos „Ákos kegyelmes úrnak” a fia.

– Ez szubjektív nézet. Az enyém viszont objektív felismerés. Én most szégyellem magam, hogy az ilyen emelkedett erkölcsi felfogású embereket, mint Simon úr, mi kizártuk az ország ügyeinek intézéséből. A szégyen pírja mardossa arcomat. Hihetetlenül elbizakodottak voltunk mi, kedves barátom.

– A serifek a nyakunkon vannak és te szégyelled magad?

– Nem szeretnék miópiába esni.

– Csak valami másba bele ne buk fencezz, Náci. Egyébként nagyon helyesen tetted, hogy a patrícusokat kiebrudaltad. Már sokkal előbb kellett volna.

– A politikai rövidlátást mindig gyűlöltem. A miópia okozta a legtöbb bajt. Simon úr szavai ma meggyőztek róla, hogy súlyos mulasztások terhelnek minket. Elindították bennem a megbánás és a szégyen gondolatait. Szuszpendálnom kell magamban sok mindent, amit eddig népünkről gondoltam.

– Majd meglásd, minket fognak szuszpendálni, Náci.

– Akkor sem tagadom le megrendülésemet. Egy tanulatlan kis ember, akit mi eddig lenéztünk és megvetettünk, az mondta ki helyettünk a legtöbbet, amit mi jelenlegi sorsunkban mondhatunk. Mélyen sajnálom, hogy ki kellett tennem a szűrét.

Balázs dörmög, zsörtölődik, gúnyosan nevetgél.

– Még mindig fecsegne a te Simonod. Hiszen te ijedtél meg legjobban a besúgótól.

Sokkal inkább a nyugati irányról szeretne ő Forster Ignáccal beszélni. Mond is valamit, „individuálisan” és „szubjektíven”. Bevallja a volt igazságügy-miniszternek, hogy naponta hívogatja őt a Selymes, a Tisza és Borsod felől a messzi távol, ahol még új életet lehetne kezdeni. Nem tréfa ez, mondja, hiszen a „bőréről van szó”. De Forstert egyedül saját gondolatai érdeklik. Selyemmel szegett, felhajtott karimájú fekete kalapja a rőt lámpafény alatt árnyékot vet komoly és szigorú szemüveges arcára. Rekedtes, inkább magas zöngéjű hangja néha megbicsaklik, ugyanúgy, mint valaha a parlamentben, mikor felkelt a bársonyszékből és nem is leplezett méltatlankodással válaszolt Kossutány Dezső személyes élő interpellációjára.

– Én, édes barátom – mondja – nem szeretném befejezni úgy az életemet akár Tiszapócson, akár másutt, hogy a Bourbonokkal együtt emlegessenek.

– Nem értelek, Náci.

– Ó, nem, Ákos – folytatja olyan hangon, mintha megsértődött volna. – Ilyen babérokra én nem pályázom. Ezt a dicsőséget én átengedem másoknak. Teszem azt, például Rudniczkynak.

– Mit akarsz te a Bourbonokkal? Régen lefejezték már XVI. Lajost.

– Éppen ez az. Róluk mondta valaki, hogy ők semmit sem tanultak és mindent felejtettek. Hát nem veszed észre, Ákos, hogy ebbe a hibába éppen nekünk nem szabad beleesnünk?

Balázs Ákos egészen a kurtára nyírt, őszülő bajuszaig beharapja felső ajkát.

– Még kitelik tőled, Náci, hogy engem is a Bourbon-pártba sorolsz – mondja ő is némi előlegezett sértődöttséggel a hangjában.

– Bourbon-párt vagy négus-párt. Nem az a fontos, hanem...

– Hát az abesszin négusnak is van pártja Tiszapócson?

– Van. Ismered te őket jól. Azok az alkalmazkodók. És belőlük lesznek idővel a besúgók.

A Bába-gödrének ez a része, ahol ácsorognak, télen is alkalmas hely a bizalmas társalgásra. Adolf, a spániel, boldogan hempereg a hóban. Balázs azt gondolja magában, hogy még mindig jobb, ha valakit a Bourbon-párthoz tartozónak vélnek, mint az, ha négus-pártinak tartják. Nem szól semmit.

– Most mondok neked valamit, Ákos – folytatja élénken Forster Ignác, aki még csak ezután fog elmenni vízért az artézi kúthoz, aktatáskájában a másfél literes csatos üveggel. – Ilonának sem szóltam még a dologról. De veled most közlöm. *In nuce*.

„Micsoda álmodozó tévelygést akarsz vajon közölni velem dióhéjban, Náci?”

– gondolja magában az abaújkéri volt földbirtokos. Régóta ismerik ők egymást a kaszinóból és az Eszterházy utcából is, ahol majdnem két évtizeden át székelt a kormánypárt és ott voltak a klubhelyiségek is. Kunó gróf, akitől elvették fehér márványalakjait, sokra tartotta Náci jogászai tudását és műveltségét. A tarokkparti nem

egyszer hosszú negyedórákra abbamaradt, mert Kunó és Náci valamilyen örökösödési ügyet apró elemeire bontottak, vagy a belga alkotmányról vitatkoztak. Amint most nézi a volt igazságügy-minisztert, megállapítja magában, hogy bizony, kissé megtört és megöregedett, sőt elegáns külsején már kisebb lomposságok figyelhetők meg. A múltkor mise után akarta figyelmeztetni, hogy kalapjának selyemszalagja átzsírosodott a fej izzadtságától.

Forster Ignác beszél:

– Nem kis horderejű kérdésről van itt szó, kedves barátom. A jövő szempontjából kell néznünk magunkat és ítélkeznünk önmagunk felett. Olyan mértékben érdemlünk megint pozíciót, társadalmi rangot és megbecsülést, amilyen mértékben itt mi Tiszapócscon megálljuk a helyünket. *Ad valorem* mérték lesz ez, Ákos.

Ő csak egyetlen szót mond erre:

– Illúzió.

Bizonyosan tudja, hogy Forster Ignácnak sohasem lesz már külön társadalmi rangja, mint az, amelyet Bacsóné szab meg neki.

Semmi sem ingerli jobban az önmagában és jövőjében bízó embert a komor csüggettségénél. Forster Ignác most már valósággal sértődötten támad Balázs Ákosra. Folynak belőle a szavak, mintha már régóta készült volna rá, hogy fejére olvassa: lényének „beteges lírai vonása visszahanyatlik a múlt század pesszimizmusába”. Valóságos értekezést mond el most hirtelenében erről a magyar pesszimizmusról, amely szerinte legfőbb jellemzője volt 1848 előtt a reformkornak, Széchenyit, Kölcseyt, Vörösmartyt emlegeti, mint a kor nagy pesszimistáit. Azt állítja, hogy a magyar nemzeti imádság is ennek a pesszimizmusnak a gyümölcse. A „nemzethalál réme” és az „egyetemes pusztulás”, ilyen szavakat emleget Forster és korholja Balázst, aki szerinte „egy régen letűnt pesszimista korról tart fenn lelki barátságot”.

– Öngyilkos szellem ez – mondja sértődötten és ingerlékenyen.

Pedig valami egészen másról akar ő most beszélni. Arról a dologról, amelyről eddig még feleségének sem beszélt.

– Egyszóval az a véleményed, Náci, hogy én ennek az öngyilkos szellemnek az örököse vagyok? – kérdezi Balázs komoran.

– Még hozzá ártalmas örököse. Mert aláásod, megingatod másokban a hitet. A csüggedés épp olyan betegség, mint a tífusz. Terjed, fertőz. Tiszapócscon is.

– Majd meglátod, hogy nekem van igazam – legyint szokása szerint Balázs Ábris csüggedt dédunokája.

– Nem tudom, mit fogok meglátni és meglátok-e egyáltalában valamit – mondja bosszankodva Forster Ignác. – A személyes emberélet semmire sem mérték. Toronymagasságban áll fejünk felett Simon úr. Ő az örökkévalóság mértékével mér.

Balázs vállat von.

– Addig mér Simon úr, amíg aztán Bacsóné serpenyőjében egyszer ő méretik meg és könnyűnek találhatik.

– Az igaz mérték éppúgy független Bacsóné mérlegétől, mint az igazság – vág vissza türelmetlenül Forster Ignác. – Sajnálom, hogy ezt neked magyaráznom kell, Ákos.

Balázs Ákos haszontalan és elrontott életének régi sebeit kezdi érezni, mint időváltozáskor bal füle mögött a vágást. Régi, érzékeny sérelme neki a sorssal szem-

ben az is, hogy belőle nem lett sem miniszter, sem költő; hiába pesszimista ő, mint Kölcsey. De nem lett még csak afrikai oroszlánvadász sem, mint Draxler, s így nem írhatott könyvet a Nílusról. Oppler Rudolf, akivel a múltkorában hosszabban elbeszélgetett, épp abban az évben kezdte el a szappangyártást az óbudai San Marco utcában, mikor ő merő szeszélyből birtokait kezdte eladogatni és megvásárolta a Molnár utcai házat azért, mert Teréz kitiltotta őt a Ritzből félelmében, hogy elvesztheti a dúsgazdag és megcsalt Valériánt. A közeli Cserepespuszta is eszébe jut, ahol csúfosan megbuktak kísérletezései a rizstermeléssel. Mint mindig, ettől most is sápad. Ilyenkor hajlandó azt hinni, hogy egész élete egyetlen hóbort, csalás, fikció volt, egyetlen „kártyatrükk”, amellyel becsapta az egész világot és önmagát is. De hideg valóságérzésének ilyen kisiklásait, ha csak a rizsről és Cserepespusztáról volt szó, gyorsan helyre tudta billenteni. Hallgatagon túri Forster Ignác leckéztetését. Hirtelen elmegy minden kedve attól, hogy vitatkozzon vele.

Forster is hallgat egy kis ideig. Azt kérdezi magában, hogy egyáltalában megérdemli-e ez a makacs Bourbon-párti az ő bizalmas közléseit. Mégis, ha már elszánta magát rá, hát akkor elmondja azt, „*in nuce*”, amiről még Ilona előtt is hallgatott: a kis üvegcsé rum tanulságait a volt „*Magyar Király*” pipafüstös és hejehujás ivószobájában.

– Eltértünk a tárgytól, kedves barátom – ezt szükségesnek tartja előrebocsátani. – Tézisem az, hogy *ad valorem* mérték szerint restaurálhatjuk csak magunkat. Ezért tehát felettébb vigyáznunk kell itteni viselkedésünkre, Ákos.

De mikor duzzogni kezd magában, akkor már nem igen szokott beszélni a híres sakkozó, Balázs Ábris dédunokája.

Adolf, a spániel, már többször megfecskenkedte a lámpaoszlopot és már menne tovább, a póráz feszül. Így ők is tovább bandukolnak a Bába-gödre szélén és kijutnak a Margitai útra. Séta közben meg-megállnak. Balázs Ákos mérgelődik magában. Valami miatt neheztel Nácira.

– Lesújtó képet kaptam magunkról a kocsmában – mondja Forster. – Hallhatam, miként vélekednek rólunk itt az egyszerű emberek. Mondhatom, Ákos, nekünk *omni jure* résen kell állnunk. Figyelmeznünk kell.

Bármit is mondana Forster Ignác, ellentmondana most neki mogorva sértődöttségében Balázs Ákos.

– Figyelmezni? – kacag gúnyosan, torokhangon. – Draxler eléggé figyelmeztet és kidobták a kocsmából, Kristóf herceg fia annyira vigyázott magára, hogy eljárt kubikolni. Meg is kapta a jutalmát. Babura *omni jure* állandóan résen állt. Most elmélkedhet saját ügyességéről a Hortobágyon... Mit mondjak még, Náci?... Az öreg Fidél már csavargójelmezben jár, annyira figyelmez. De azért jól elpáholták. Hány pofon, rúgás vádolja itt a szerzőt!... Figyelmezhetsz te, barátom, amennyire csak tudsz. Minden hiába. Dolgos Gábor nevű uracskát te sem tudod elkerülni az utcán. Belebotlasz. Sakál szeme megakad rajtad. A legközelebbi te leszel, akit kirendelnek csatornát ásni a pusztába. Előbb-utóbb mindenki sorra kerül. Igazat fogsz adni nekem egyszer, Náci. Fusson innen, aki tud.

Mérsékelt bosszankodással lóbálja aktatáskáját Forster Ignác.

– Rémképekben Krózus vagy, látom. Kondenzált pesszimista. De teljesen félreértettél. Én a népről beszélek, a tiszapócsi népről.

- Nem sok közöm van hozzá - vonogatja vállát a volt magyar királyi kormányfőtanácsos. - Amíg pénzemből futja, addig az én Ángyélám ad ebédet, kitakarítja a szobát, megveti az ágyat, aztán vége. Nem sok jót várhatunk ezektől a parasztoktól. Az egész nép vicsorítja itt ránk a fogát.

- Hát ha te ezt tudod és ez csakugyan így van, akkor egy okkal több, hogy azonnal cselekedjünk, kedves Ákos.

- Mit tudsz tenni, Náci?

- Mit? Nos hát én megmondom neked. A szerénységnél kell nyakon ragadni a kérdés lényegét. Ott barátom. A szerénységnél.

- Nem egészen értem - mondja Balázs Ákos. - Ebben a tiszapócsi ravatalozóban olyan szerény már mindenki, mint a templomi perselyező.

- Még sokkal szerényebbeknek kell lennünk, Ákos.

- Mit akarsz még ennél is többet? Én már olyan szerény vagyok, mint Kata nagymamám öltöztetőnője, akit szerénysége miatt sohasem tudott eléggé dicsérni a nagymama. Pedig nagymamám is szerény asszony volt. Nem akart hátaslovat elfogadni Ábel nagyapától.

- Te talán szerénynek látod magad, Ákos. De másképp lát téged saját házigazdád. Kár, hogy nem voltál ott velem az italozóban. Magad is hallhattad volna.

- Alantas emberek fecsegése engem sohasem érdekelt különösképpen.

- Ma nagyon is szükséged van rá, hogy érdekeljen. Biztosítlak, hogy Windelbandné is másképpen látja házigazdáját, mint Windelbandné saját magát. Volt alkalmam, hogy meggyőződjem róla. Saját fülemmel. De a harangozó is másképp lát minket, mint ahogy mi látjuk magunkat. Meg a csaposlány is. Ezek után *omni jure* feltételezhető, hogy Tiszapócscon mindenki másképp lát bennünket, mint ahogy mi látjuk egymást és saját magunkat. Attól félek, Ákos, hogy a hét patríciussal is baj van. Gyors nőgatásomat félreértették. Az osztályellentét is eléggé szembetűnő volt. Lehetséges, hogy az ő véleményük mirőlunk e percben feltűnően hasonlít ahhoz, amit a sört csapoló leány mondott rólunk. Az pedig lesújtó volt.

- Pincérnők véleménye engem soha nem sújthat le, Náci.

- Az érzéketlenség és a gőg nem erény, kedves barátom. Én három kormányban is igazságügy-miniszter voltam, és most keserű igazságokat kell mondanom saját magunkról.

- Hadd halljam, Náci. Elméleted a szerénységről óriási módon érdekel.

- Nem elmélet ez, kedves barátom. Tények szólnak ellenünk. Amíg én egy decimura várakoztam a pálinkás butikban, azalatt súlyos tényeket tudtam meg. Fél év alatt elértük, hogy az emberek csak szidnak bennünket, jó szót nem is kapunk. Akik eleinte részvételt voltak irányunkban, azok ma szapulnak, lenéznek, megvetnek minket. Ha nem vigyázunk, akkor holnap gyűlölni fognak.

- Fundamentálisan tévedsz. Minket már az első naptól fogva gyűlölt itt a nép. Senki sem sajnált. Én ismerem ezt a tiszavidéki elfajzott, keverék népet. Gonosz, gyűlölködő. Aljas, lusta. Még cselédnek is rossz. Nem ok nélkül választották ki számunkra az országnak ezt a területét, ahol a magyar nép legalja lakik. Rosszabb, mintha kidobtak volna minket egy lakatlan szigetre.

- Ne essünk túlzásba, Ákos. Ez a pusztai nép, igaz, úrgyűlölő. Jelleme, erkölcsé nem a legtisztább. De abban, hogy ez így van, kicsit mi is hibásak vagyunk.
- Tagadom – mondja konokul a híres világfi Balázs Ábris dédunokája.
- Erről most ne vitatkozzunk. Akármilyen ez a nép, mégiscsak magyar. Ha pedig magyar a tiszapócsi nép, akkor belőle sem hiányzik a magyarság legjellemzőbb vonása. Mihelyt jóindulatot lát és nem bántják, akkor hajlandó az emberséges gondolkozásra.
- Tévedsz, Náci. Ebből a népből kerülnek ki a hóhérok, az érzéketlen fenevadak.
- Mégis másképp beszélneél te most, Ákos, ha hallottad volna, miket mondott rólunk egy kaszibai gazda. Pedig őt is nyomják, mint minket.
- Ne várj itt senkitől segítséget, Náci. Mi csak egy módon védhetjük meg magunkat. Nem szabad elveszítenünk a tartást.
- Ez a rögeszméd, kedves barátom. A tartás. Ami mögött nincs semmi. Csak sértődéseink vannak. A tartás csak arra jó, hogy el tudjuk rejteni mögé csüggedéseinket. Nem, Ákos. Nekünk itt most sürgősen cselekednünk kell. Először is sürgősen abba kell hagynunk mindenféle hencegést. Szokjunk le végre arról, hogy félvállról köszöngtünk. Vessük el a fennhéjázást. A gőgösködést. A méltóságos és kegyelmes asszonyi páváskodást.
- Optikai bravúroddhoz szívből gratulálok, Náci. Már egy kocsmai mosogatólány szemével tudsz nézni minket.
- Forster Ignác a fejét csóválja.
- Megdöbbenő a konokságod, Ákos. Az a dolgunk, hogy megmentjük feleségünket, gyerekeinket, családunkat. Magunkat.
- Annak nem ez a módja, Náci.
- De igen. Legyünk sokkalta szerényebbek. Csak akkor menekülhetünk. Csak úgy élhetjük túl ezt a... ezt... ezt a borzalmat – mondja el-elcsukló, magas hangján a volt külügyminiszter.
- Végzetes tévedés – állítja mereven a volt magyar királyi kormányfőtanácsos.
- Bányay Fidél már szerény lett. Leszállt a néphez. Favágó lett. Minden hóhérjelölthöz van nyájas szava. Mit ért el vele? Lila az arca. Fél szemén a szaruhártya begyulladt. Szemészhez kellene küldeni Debrecenbe. De a szerény tábornok inkább megvakul, innen őt Víg Juhász el nem engedi. Hallatlan szerénységében sántikálva, bottal jár. Mert sípcsontjára olyan rúgást kapott, hogy berepedt. Ezt érte el a szerénységével.
- Másról van itt szó, Ákos.
- Igen. Tudom. Másról van szó. Arról van szó, hogy a Katinszky lányok ragaszszanak púpot a hátukra, akkor szerényebbeknek fognak látszani. Akkor az a Dolgos Gábor nevű uracska békén fogja hagyni Jusztinát. Ó, igen! Másról van itt szó. Az a ficsúr hencegőnek, gőgösnek, nagyképűnek... meg mit is mondtál még?... méltóságos páváskodónak tart engem. Ezt én jól tudom. Talán le fog tartóztatni, mert bizonyítékai vannak rá, hogy feudális liliomtipró vagyok. De egyet mondhatok neked, Náci. Ha mégis kibújom a keze közül és nem váltja be fenyegetéseit, akkor én azt nem annak fogom köszönni, hogy szerényen megalázkodom előtte. Nem. A múltkor az utcán még csak meg sem billentettem a kalapomat, úgy mentem el mellette. Ezt ő soha nem felejtí el.

– A népről beszélek, kedves barátom.
 – A rabulisztika itt nem segít, Náci. Te a szerénységről beszélsz, és én azt mondom, nagyobb az én respektusom Bacsóné előtt azóta, hogy rövid eszmecserét folytattunk és én nem voltam szerény. A végén bevallotta műveletlenségét és érdeklődött, vannak-e a világon olyan régi könyvek, amelyek többet érnek, mint a volt káptalani birtok. Valamiben sántikál. Régi könyvek érdeklik és az a mániája, hogy én értek régi könyvekhez.

– No és? – kérdezi érdeklődéssel Forster Ignác.
 – Semmi több.
 – Te csakugyan bibliográfus vagy, Ákos?
 – Fenét. De én meghagytam őt ebben a hitében. Miért ne? Ki tudja, mire lesz még jó?

Forster úgy tesz, mintha ezen elgondolkozná. Aztán, fejét csóválva, újra kezdi, hogy most már cselekedni kell és mindenáron meg kell nyerni Tiszapócs népének rokonszenvét. Még akkor is, mondja, ha „a kocsmai csaposlány horizontja természetesen alacsonyabb”. Az sem számít, hogy a horizont kocsmaszagú.

– Főképpen pedig szerényeknek kell lennünk. Arra sincs semmi szükség, hogy hölgyeink közt egyesek tegeződést kezdeményezzenek pincérlányokkal. A kirívó viselkedést kerülnünk kell, Ákos. Ne botránkoztatassuk meg a nép ízlését, erkölceit. Fürödjünk a Tiszában úszónadrágban. Még többet ártunk magunknak, ha a népet megtanítjuk a képmutatásra.

Utolsó szavait nem magyarázza meg bővebben Forster Ignác.

Balázs most már ráhagyja. Megint elfogja a fáradtság, a kedvetlenség, a céltalanság érzése. Miért is vitatkozzon vele? Pedig Nácit tartotta eddig legokosabbnak a kitelepítettek társaságában. Bizonyos dolgokban többet adott a véleményére, mint a Jablonkayéra vagy a Valter Keresztélyére.

Mélyen hallgat Balázs Ábel és Bártfay Kata unokája, pedig megmondhatná a volt igazságügy-miniszternek, hogy nem tudja őt másnak elképzelni, csak olyanak, amilyen: holnap is egyenes szabású télikabátban, peckesen fog haladni az utcán és vele lesz tekintélyes bőr aktatáskája, mintha a minisztériumba menne; tartása dicséretre méltó lesz és úgy fog lépkedni, mint valaha a parlament piros szőnyegein; hidegen és udvariasan fog visszaköszönni a köszönőknek, elnézve azoknak a feje fölött, akikkel nem óhajt szóba állni, akár pestiek, akár tiszapócsiak.

Míg lassan sétálgatnak a Bába-gödre körül az enyhe hófúvásban és az utcai lámpák vöröses gyér fényében, egyikük sem tudja, mit szenvedett egy nyári nap a népbolt előtt Forster Ignác fagyos gögje miatt a budapesti IX. kerület volt „adóhiénája”, s azt sem, hogy a társadalmi hovatartozás szempontjából kétes Oravecz Albint, a volt keresztény parkettást, egész bizonyosan az előkelőbbek közé soroznák Tiszapócsra, ha legalább egyetlenegyszer látták volna őt Forster Ignác társaságában az utcán. De sohasem látták. Mert Forster Ignác nem szokott az utcán patríciussal járni. Mély titok az is, hogy mit beszélnek egymás közt azok a tiszapócsiak, akik meglesik a volt igazságügy-minisztert, amikor nagy körültekintéssel kiveszi aktatáskájáról a csatos üveget és megtölti vízzel az artézi kútnál.

– Szerényeknek kell lennünk – ismétli Forster Ignác, megállva az utcán, a Bábagödre szélén. – Sokkal szerényebbeknek.

Azt tanácsolja neki, hogy időnként hagyja otthon a kutyáját és ne sétáljon mindig vele az utcán. Mert ez is visszatetsző és szerénytelen lehet a nép szemében.

„Te szerencsétlen okos főpecsétőr. Magadnak nem tudsz semmi jó tanácsot adni?” – gondolja Balázs Ákos és a volt igazságügy-miniszter komoly arcát nézi. Még mindig a szerénységről beszél, egyre meggyőzőbb hangon és a volt kormányfőtanácsos hallgatásából arra következtet, hogy az elhintett mag ki fog kelni. De Abaújkér egykori csökönyös ura ezt kérdezi magában: – „Ó, tudsz-e te szerény lenni, Náci? Tudnál-e te jó példával előljárni?”

Mikor látszólag egyetértésben kezét szorítanak és elválnak az utcasarkon és Forster Ignác visszafordul a Vereckei utca felé, ahol együtt laknak, hogy örökre meggyűlöljék egymást Riehl Vencellel, a homályos agglegény múltú volt „intellektuális” rendőr tanácsossal: ő még kutyájával együtt állva marad és úgy bámul, tűnődve és füstölögve magában, a volt igazságügy-miniszter tekintélyt parancsoló, egyenes, szikár alakja után mindaddig, amíg el nem vész a hófúvásban a tiszapócsi téli estében. Tudja, hogy mindaz, amit Náci mondott: merő illúzió. Mert Bogy, a harangozó és Borka, a szőke csaposlány, soha sem fogják szerénynek látni, bárhogy szeretné: Forster Ignácot.

17.

„Miért is kellett mosdószappant vásárolnom? Igaza van a jó doktornak. *Armadillidium*. Jobb golyószerűen összegömbölyödni, mint az ászkarák.”

A félelmek megrontják Balázs Ábris kitelepített dédunokájának éjszakáit. Órákig nyitott szemmel fekszik az ágyban, figyel. Dolgos Gábor éjszakai látogatását várja. Ha a távolban a postánál motor bűg, az ő szíve összeszorul, s úgy érzi, hogy valahol belül egy ér majdnem megreped. Aztán, ha az idegcsillapító-szertől mégis elalszik, hajnalban borzadva riad fel a tehénbögésre.

A Pólya utcában Eck Lukács házában szobájában a szűk falak közt ezek az éjszakák emlékeztetnek azokra a nyári éjszakákra, amelyeket a Molnár utcában virasztott át nyomasztó félálomban, s közben Tortonára és a gőzmozdonyra gondolt. Akkor is várta a bajt, az ismeretlent, mint most. Megint visszatérnek a kába álmok. Adolf, a spániel, vakkantgat a sarokba terített ócska zsákon, mintha ő is feszült szívidegekkel várná Hattyas tizedest, a kútásó fiát, aki éjszaka szokott beállítani.

Több altatót szed, mint máskor. Opplertől kapott egy dobozka „Dormobella” nevű altatószert, amely a volt kapitalista gyáros állítása szerint „a világ gyógyszerpiacán fénylő csillag”. Emlékszik múltba süllyedt dolgokra: lila, barna és piros francia hegyóriásokra és rokokó ládácskára meg fiókos almáriumra, amely Budapesten maradt; Valéry Teréz kedvéért köttette piros bőrbe, de sohasem olvasták el együtt az érthetetlen verseket és milyen kár, hogy a könyvet nem hozta el magával, hiszen ezeken a téli álmatlan éjszakákon birokra kelhetne egyedül egy idegen nyelvvél és egy idegen költővel, akinek világa olyan, mint Tiszapócsan a patika, ahol csak Hel-

ler Vilmos tud eligazodni a polcokon a mérgek és a gyógyító penészek között: rendes és érthetetlen.

Mostanában nappal már nem is jár ki az utcára, csak estefelé. Elég gyakran meglátogatja Katinszkyékat, akik örülnek neki, mert nincs férfi a tanyán azóta, hogy Kristóf herceg fiát letartóztatták és Tuba Lőrinc nem hallgatott Szarka Amália figyelmeztetéseire. Be szokott térni a Bogma utcába egykori vadászcimborájának, Lázár Ubulnak beteg leányához. Nem szívesen időzik hosszabban. De úgy érzi, illik támogatni valamivel Ubul csonttá-bőrré soványodott leánykáját, akit olyanok is segítenek, akiknek nem volt kaszinótársa Lázár Ubul. Jablonkayéknál is meg szokott jelenni ötórai teán. Kedveli az indiai gong tompa, mély hangját, melyben benne rezeg az angol világbirodalom nagyságának titka. De leginkább Forster Ignácéknál fordul meg, ahol folytatódik és soha nem ér véget a Bába-gödrében elkezdődött vita a szerénységről és a múlt század „átkos magyar örökségéről”. Már ő ugratja Nácit, szemrehányásait pedig minden zokszó nélkül zsebre vágja. Több ízben tudomásul veszi, hogy ő „a múlt század pesszimista nemzedékének köldökzsinórján csüng lelkileg”. Forsterék egyébként már javában készülődnek a karácsonyra. Vettek egy szép nagy fenyőágot Bányay Fidéltől, aki rettenthetetlen: a kapcsolatokat fákkal és erdőkkel még mindig nem szakította meg.

Forsterék szobájában, a Vereckei utcában, korhadozik és süpped az alacsony gerendás mennyezet. Mindig ecetszag van. Ennek az az oka, hogy Riehl Vencelnek tályog támadt a hóna alatt, orvoshoz nem hajlandó elmenni, mert épp olyan bizalmatlan az orvosokkal szemben, mint Bacsóné. Inkább ecetes borogatást rak szépen fejlődő kelevényére. Kezdi már a kezét nehezen emelni, de ez nem akadályozza abban, hogy a fűtést és takarítást, azonfelül minden bevásárlást ő intézzon. Valamilyen hallgatólagos megállapodás szerint mindennek fejében igényt tart Forsterné főztjére. Vastag szemüvege mögött megbúvó és elhomályosuló rendőri és aggregényi múltjához híven, titokzatos leleményességgel olykor egy zsák krumplit, máskor egy kosár káposztát szerez a konyhára. Bizonyos kopószimatot fejlesztett ki benne régi foglalkozása, s azt Tiszapócscon is megőrizte. Így tudta meg már nem egyszer, hogy hol van „kényszervágás”. Szaladt és hozott is disznóhúst. Valahol, valamilyen rejtélyes helyen időnként lóhúst tud szerezni. Annak a Szegi Zsolt állatorvosnak a révén, akinek apósánál, Tornyai nevű volt jegyzőnél felvállalta a favágást Bányay Fidél, már az állami sertéshizlaldáig is elér a keze. De eddig csak disznókörmöket és disznófüleket szerzett.

A volt rendőr tanácsos minduntalan mondogatja, hogy az életet Tiszapócscon könnyebb elviselni humorral. De Forsterék, különösen Ilona, azon a nézetten vannak, hogy ezt az elvet nehéz elviselni Tiszapócscon a gyakorlatban. Így sem „*exlibris*”-ei, sem kék füzetbe írt naplószerű feljegyzései vagy lámpaernyő-illusztrációi számára nem tudja hálás közönségnek megnyerni Riehl Vencel a censored szigorában megingathatatlan volt igazságügy-minisztert és az elvesztett budai otthon után szüntelenül epedő kegyelmes asszonyt. Tréfaival Balázst szokta megrohanni, de sohasem tud mosolyt fakasztani a volt magyar királyi kormányfőtanácsos komor és kevély arcán.

Itt a szobácskát nem osztja széjjel virágos francia függöny, mint Jablonkayék és Opplerék közös családi fészket a Bába-gödrénél. Két egymáshoz tolt ruhaszekrény

mögött a bal sarokban közvetlenül a fal mellett áll „elbarrikádózva” Riehl Vencel puritán agglégényi vaságya. Az ágy lábánál magas újbarokk párkányszalaggal kredenc áll. Reggel és este az olcsó faragású torz angyalfejeket kell átmásznia a volt rendőrtisztnek. De ő kedveli ezt a tökéletes elszigeteltséget. Minthogy angolul nem tud, hibásan ejti ki az angol szavakat. A sötét lyukat, ahová soha senki be nem pillant, a szoba zugában ezt az alig négy-öt négyzetméter területét „szplendid izolációnak” nevezi, következetesen. Egyébként is „dő faktót” szokott mondani „*de facto*” helyett. Forster Ignác ezt is példás fegyelmezettséggel, szemrebbenés nélkül elviseli.

Balázs Ábris dédunokája nem sokkal karácsony előtt egy estefelé a Vereckei utcában sétál a spániellel és betér Forsterék és Riehl Vencel közös otthonába. Adolfot is beviszi a szobába, erre már régebben engedélyt kapott. Meg is van a megszokott helye: Forster Ignác hatalmas íróasztala alatt. Most is egyenesen odaszalad és letelepszik a volt igazságügy-miniszter lábánál. Forster ugyanis íróasztalánál ül és javában dolgozik. Egy értékes forrásmunkát tanulmányoz és jegyzeteket készít a hazai középkori műveltségről. Ez a műveltség latin volt. De most arra a felfedezésre jutott Forster Ignác, hogy ez a középkori latin–magyar műveltség az ember megbecsülését tűzte ki legfőbb feladatául.

– Elámul az ember – mondja a belépő Balázs Ákosnak.

A „forrásmunkát” Kopács Antal főtisztelendő úrtól kapta. A plébános először megijedt egykor magas rangú látogatójától. De mikor megtudta, hogy könyvei iránt érdeklődik, megkönnyebbülten fellélegzett. Bevezette saját belső szobájába a volt minisztert, könyvtárára mutatott és elmenekült. Így legalább nem kellett beszélgetnie vele. Forster óráig várt, hóna alatt a kiválasztott könyvvél. Végül is Matildkától kért és kapott engedélyt arra, hogy a könyvet elviheti, s Kopács Antalt azóta sem látta. De erről hallgat, ezt nem mondja el senkinek Forster Ignác, hacsak teheti, nem mond rosszat senkiről. Nehezére esett a múltkor is, hogy bírálnia kellett a kitelepítettek magatartását. Ő nem szól meg senkit.

Forsterné kint van a konyhában, tésztát gyúr. Riehl Vencel saját kis asztalánál külön lámpa mellett rajzol és írogat.

– Folytassátok a munkát – mondja a volt abaújkéri földbirtokos. – Csak bejöttünk egy kicsit melegedni.

A többes szám első személy Adolf miatt van. Forster visszamegy íróasztalához és valamit keresgél.

– Egy órája járt itt Babura Félixné – mondja vontatott hangon. – Levelet kapott az urától. Itt hagyta. Neked is szól, Ákos.

Balázsnak szemébe ötlik Forster óriás miniszteri íróasztalán a petróleumlámpa. Azaz nem is a lámpa, hanem az ernyője. Az első szempillantásra látszik, hogy Riehl Vencel műve. Befőttes üvegek kötözéséhez használatos hólyagpapírból készült és az „*exlibris*”-ekről ismert kitelepített tiszapócsi emberke látható rajta, amint szakadó esőben épp a fabódéhoz szalad. Címe is, aláírása is van a lámpaernyőre pingált jelenetnek. A cím, vastag nagybetűkkel ez: „*TALÁLÓS KÉRDÉS.*” Az aláírás így szól:

„*Ajtaja nincs, de ha van, akkor sincs. Mert kilóg a fákilincs, nem lehet becsukni. »Foglalt« jelzésű táblácska nincs rajta. Ezt köhécselés vagy torokköszörülés helyettesíti.*”

Jó huzatja van, többféle. Oldalhuzat, felülhuzat, alulhuzat. Legkellemesebb az ózonnal terhes alulhuzat.

Nyáron a legyek találkozóhelye. Mindent befogad. Esőt is, havat is. Télen hideg, nyáron bűdös.

No mi ez?”

Forster Ignác legszívesebben összegyűrné és szemétdombra hajítaná az ízléstelen lámpaernyőt, melyen a „találós kérdés” utolsó mondata: „No mi ez?” – díszírással, cifra betűkkel, sokkal szembeötlőbb, mint a többi. Ilona szenved miatta. Egyszer már le akarta tépni, de Náci megakadályozta. A „békés együttélés” iszonyú torzképeként Forster a lámpaernyőt is eltűri. Esténként ott ül íróasztalánál és a frivol ernyő megszűri a petróleumlámpa fényét. Szigorú, komoly szemüveges arca olvasmányai és írásai fölé hajlik, elmélyül Mátyás király birodalmának korában. Nem zúgolódik és belenyugszik Riehl Vencel humorába. A lámpaernyőn ott kiabál a szellemtelen és otromba találós kérdés: „No mi ez?”

Az abaúji kényúr az elképzelhető legsavanyúbb arccal szemléli Riehl Vencel tiszteletlen léhaságát. Egyébként sem nagyon kedveli a homályos múltú és származású volt rendőr tanácsost. Titokban szinte csodálkozással adózik Forsteréknak azért, hogy együtt tudnak lakni vele. De a világ minden kincséért eszébe nem jutna, hogy az „elfajzott” ifjú herceg helyét felajánlja Riehlnek a maga szobájában. Pedig Forster né titokban négy szemközt példálózgat erről, de Forster a fejét csóválja, és úgy gondolja, az elszállásolás a hatóságok dolga és jobb, ha ők nem szólnak bele, hanem tőrnek és nem kérnek semmit.

Forster Ignác megtalálja íróasztalán a sok feljegyzés közt Babura Félix levelét.

– Ül le, olvasd el nyugodtan, Ákos. Csempész hozta a Hortobágyról, nem posta.

De Riehl Vencel is abbahagyja a rajzolgatást, ott áll a szoba közepén.

– Mit szólna az új lámpaernyőhöz, méltóságos Ákos barátom? – kérdezi vigyorogva.

– Inkább szonetteket írni.

Riehl Vencelt nem ejti zavarba a gúnyos megjegyzés.

– Parancsolj. Itt a kék füzetem. Szonetteket is találsz benne. – Át is adja neki legújabb „műveit”.

A volt kormányfőtanácsos mogorván átveszi a füzetet és letelepedik egy karosszékbe. Forster Ignác a hatalmas íróasztalnál folytatja a forrásmű tanulmányozását és elmerül a magyar középkorban, melyet a volt miniszter szép szavai szerint az „emberiség szelleme leng át”. Riehl Vencel is visszahúzódik saját zugolyának szélére, ahol külön kis petróleumlámpa ég, egyelőre még ernyő nélkül, s valamit rajzol az alacsony asztalkán, feszült figyelemmel.

Balázs, aki megsoványodott mostanában, először a levelet olvassa el.

A szobában csend van. Csak a téli szél füttyörész az ablak hasadékaiban és időnként náthás orruk szipogása hallatszik.

A levél, melyet a vasúti fecsegő és orvhalász: Babura Félix volt királyi ügyész írt a juhakolból feleségének, így szól:

„Drága Angyalom! Idám! Mindenem! Fél lelkem és testem felesége!

Most légy nagyon okos! Mentsd meg a lelkemet!

Az élet kibírhatatlan. Vigyázz nagyon írásaimra. Előbbi öt levelemre. Ez a hatodik. Fejezzétek be a fordítást Jablonkaynéval és az első adott alkalommal juttasd ki – ha én még mindig nem lehetnék veletek – a John Hopkins Egyetemnek. A címe ott van a fiókos szekrény alsó fiókjának alján atyám és anyám esküvői képében elrejtve, a ráma alatt. Tévedésből ne az ezüstkeretes borostyánlevél alatt keresd, amely atyám sírjáról való. Ott a borostyánlevél alatt, tudhatod, Davidson címe van, ahhoz csak végső esetben folyamodj. Ügyünket csak akkor vigye a hágai nemzetközi bíróság elé, ha semmi más módon nem sikerülne kiszabadítanod engem Plutusz, a Nagy Ördög karmaiból.

Beszélj okvetlen Balázs Ákos kedves bátyámmal és Draxler Zsiga gróffal. Kedves bátyám talpig úr, de végtelenül hiú és kicsit nagyképű. Ha dicséred kutyáját és nyakkendőjét, akkor segít, mellénk áll. A gróf csupa szív ember. Egyszer a Nílusból mentett ki egy néger teherhordó szolgát. Engem is ki fog menteni. Azért ajánlom figyelmedbe ezt a két urat, mert a szerencsétlen halászat előtt néhány nappal csőbe csaltam az egyébként nem rosszindulatú Répa titkárt. Elszólta magát. Elszólásából arra kell következtetnem, hogy Bacsóné, akitől létünk függ, Balázs és Draxler urakkal szemben hajlandó revizionizmusra. Ennek okát nem tudom. De nem nehéz benne meglelni adott körülmények közt az egyik oldalon az elnyomott szexualitáson áttörő kompenzációs gyűlöletet és a másik oldalon ennek lelki reciprok tényezőjeként Spranger szerint is egy bizonyos hajlandóságot a fejedelemsnői kegyek gyakorlására. (Emlékeztetlek Sprangernél a „Fejedelemsnői kegyek” című fejezetre és saját széljegyzeteimre, amelyeket megtalálhatsz a margón.) Balázs és Draxler uraknak magyarázd meg, hogy ezt a revizionista engedékenységet sürgősen ki kell nekik csilholniuk a mindenható tiszapócsi fejedelemsnőből az én szabadulásom érdekében, lelkem megmentése javára. Szilárd meggyőződése, hogy menekülésem csak lélek-tani úton lehetséges.

Én drága Angyalom! Idám! Mindenem! Én az ezer forint pénzbüntetést már két ízben is lekivittetem munkámmal. De Plutusz, a Nagy Ördögnek ez még mindig nem elég. Még mindig fogva tart. Nem ereszt. Pedig a repce gyomlálására újítást adtam be. Ennek materiális előnyeiről és praktikus hasznáról ők májusban, júniusban meggyőződhetnek. De én akkor már nem akarok itt lenni. Nagyobb mérvben jutalmazható lett volna újításom a vályogvetés terén is. De nem tették. Ehelyett testi-lelki tönkretételelem tervét feszítik. Ez itt a tervfeszítés. Ezen dolgokat csak azért kötöm lelkedre, hogy Bacsónénak, ennek a Spranger-féle reciprok tényezőnek, feltétlenül hozzátok tudomására újításaimat és szorgos munkámban a túlteljesítéseket is az állami nagybirtok részére. Szabadulás! Segítség! Mentsetek meg Plutusz, a Nagy Ördög markából!

Boldog depik! Ti irigykedve és némi sértődöttséggel gondoltok azon szerencsésekre, akik Budapesten maradtak lakásaikban. Te is így gondolkozol, édes okos Idám. Tiszapócsan a szerencsétlen halászat előtt magam is nehezteltem magamban azokra, akiket elkerült a depisors. Gyanakodtam rájuk. Szinte már megvettem őket. Feltételeztem róluk, hogy deportálóinkkal kollaborálnak az egzisztencialista filozófia alapján magánjogi integritásuk megőrzése érdekében és a sokat vitatott Heidegger szellemében. Rudniczky Elek úr, biztosan tudom, hazaárulónak tart már mindenkit, akit nem deportáltak. Bűnükre szerinte egyetlen enyhítő körülmény az,

ha csomagokat küldenek neki. Drága Angyalon! Idám! Oszlasd el sürgősen az ilyenmű balhiedelmeket. Ezek a tudatlanság és a szűk körű önzés talajából nőttek ki. Hiszen ugyanezen a jogon mi, ezerkétszáznál is többen, akik a hortobágyi Plutusz markában vergődünk, titeket, boldog tiszapócsi depiket, bizony árulóknak nevezhetnénk. Miért? Azért, mert ti ott maradtatok Bacsóné Boldog Birodalmában és titeket nem hoztak ide a juhakolba, hogy a Nagy Ördög martalékává váljatok. Watson híve vagyok mindenben. De én könyörögve kérek, segíts. Watson szerint az egyén magatartásának vizsgálata elhatárolhatatlan bizonyos adott körülményektől. Szerintem én még elhatárolható vagyok a bégető juhoktól...”

Balázs Ábel elkényeztetett unokája kezdi kényelmetlenül érezni magát. Olvasás közben fel-félpillant Forster Ignác komoly szemüveges arcára és a lámpaernyőre.

Zsonganak fejében Babura Félix szavai, már felismerte a levélben a vasúti és a Selymes parti fecsegő hangját. De egyben nincs igaza. Őt nem lehet a nyakkendője dicséretével megvesztegetni.

„A birkatrágyát vánkos helyett megszokni nem tudom. Hiába állítja Heidegger, hogy az ember legfőbb karakterisztikuma a tüneményes alkalmazkodás a konkrét lét feltételeihez. Elismerem, hogy létformám végzetesen determinálja sorsomat, de azt az egzisztencialista állítást tagadom, hogy gondolkodásom formáját ez a létforma szabja meg. Létformámat változatlanul Watson szellemében látom. Saját konkrét létembe a bepillantás viszont egyaránt irtózatossá, akár Heideggernek, akár Watsonnak ad igazat az ember. Birkatrágyán aludni negyedik hónapja és megdöbbenni! Ezt én megszokni eddig nem tudtam. De nem is akarom megszokni. Hevesen minden életerőmmel tiltakozom létformám megszokása ellen. Drága Angyalom! Édes Idám! Ennek köszönhetem, hogy létezem.

Minden jog és törvény ellenére bizonytalan ideig tartó kényszermunkára ítélték. Tehát fegyenc vagyok. Létformám is a fegyencé. Csupán a számomra kirendelt juhakolban alhatom harmincad-magammal egy Szatmár megyei parasztgazda és egy notórius tolvaj közt, aki az oláh cigányok fajtájába tartozik. A tábornak van egy biztonsági parancsnoka és egy gazdasági parancsnoka. Eltávozni nem szabad. Aki nem engedelmeskedik, azt elpáholyják. Eddig csak három haláleset fordult elő. Egy két hónapos csecsemő és egy felsőházi tag természetes halállal múlt ki. Egy huszárezredes viszont az elszennvedett ütlegektől pusztult el, a mája állítólag szétroncsolódott. De pontos bonctani adataim erről nincsenek. Feltételesem állítom. A John Hopkins Egyetemmel nem közölhető. Érdeklődni fogok még a részletek iránt dr. Színemorgónál. Nagy kár, hogy tőle megbízható adatokat csak elvétve kaphatok, mert többnyire morfiumtól mámoros. Az átkozott! (Róla alább még megemlékezem.)

Mindenem! Idám! Létformámhoz tartoznak még a következők: hajnali kelés koromsötétben. Három óra gyaloglás a munkahelyre. Másik három óra gyaloglás haza, a juhakolba. Nyolc és félóra munka a szabad ég alatt. Ez összesen tizennégy és fél, de leggyakrabban tizenöt óra hóban, sárban, szélben a pusztán, a szép magyar rónaságon, a téli Hortobágyon. Tisztálkodásra mód nincs. Szakállam már a mellemig ér. Tetűm és bolhám kívül már kullancsaim is vannak. Éktelenül csípnek. Létformámat halálosan elviselhetetlenné teszik. De küzdök ellenük, mert a John Hopkins Egyetemnek mindent meg akarok írni és azért is, mert irtózom a gondolattól,

hogy Plutusz, a Nagy Ördög győzedelmeskedjék felettem, tetemem meszes gödörbe kerüljön és partjáról Plutusz röhögve kacsingasson át Tiszapócsra, özvegyemre és árváimra. Nem! De erőm véges. Azért kérem, hogy mentsd meg lelkemet.

De létformám nevét még meg sem írtam, előbbi leveleimben sem. Vedd tudomásul, édes Idám, hogy én telepes lettem a Hortobágyon. Ez más szóval azt jelenti, hogy én, aki kiloptam a halakat az állami patak vizéből, másik bűnömet, a zugírást is jóvátehetem, ha önszántamból örökös telepes leszek a Hortobágyon. De nem is leszek, hanem már vagyok. Tegnap tudtam meg, amikor létszámellenőrzést tartottak. Bércédulámat megmutattam a parancsnoknak és elpanaszoltam, hogy már negyedik hónapja vagyok itt önfeláldozó elhatározásom miatt, hogy inkább a közmunkát választottam egy csekélyke kihágás pénzbírságának megfizetése helyett. Ekkor tudtam meg, hogy a bírságocskát én már régen ledolgoztam, de azért nem mehetek el innen, mert két újításomból azt a természetes következtetést vonták le, hogy én örökös telepes akarok lenni a Hortobágyon. Tiltakozásra nem is volt alkalmam és módom. Így fordították ellenem vesztemre újításaimat. Repce és vályog így vált végzetemmé.

Te tudod, édes Idám, hogy eddigi urbánus életem során vajmi kevés közöm volt nekem a cirok betakarításához. De ha az ember létformájának tárgyait egy kis figyelemre méltatja, akkor pusztá spekulatív szemlélődés útján sok mindent felfedez és könnyen jut megdönthetetlen igazságokhoz. Így fedeztem én fel, vesztemre, azt az igazságot, hogy a festői sárga repce nyáron dudvaként megöli a cirokot, idejében kell tehát kigyomlálni, virágzása idején, amikor a repce sárga, tehát könnyen látható. Benyújtottam újításomat. Mindössze ennyi volt: „Mentsd meg a ciroktermést a sárga repce kigyomlálásával. De siess, szaktárs, mert nem sokáig sárga.” Mellékesen szólva, újításomat csak akkor tárgyalták, amikor a repce már megette az állami gazdaság egész ciroktermését. De sebj. Megkaptam érte jutalmamat. Örökös hortobágyi telepes lettem. Vályogvetési újításomnak, amelyhez szintén spekulatív szemlélődés útján jutottam el, az a lényege, hogy a vizet ne hordóban szállítsák a vályoggodörhöz, hanem csövön vezessék. Újításomat ezekkel a szavakkal fogalmaztam meg: „Olcsó vályogot akarsz jó minőségben? Akkor legyen csöved.” Felhorkantak a gyönyörűségtől, de az agronómus intrikájára ezt az újításomat ötletté fokozták le. De sebj. Megkaptam érte jutalmamat. Örökös hortobágyi telepes lettem.

Én szerencsétlen! Abban a reményben újítottam, hogy a juhakolból kiengednek egy lakályosabb faházikóba. Súlyosan tévedtem. Újításaimból bilincset kovácsoltak kezemre, lábomra és ezért nem mehetek vissza Bacsóné Boldog Birodalmába. Még hozzá úgy illik viselkednem, mintha örülnék a szerencsétlenségemnek. Elvárják tőlem, hogy hahotázzak örömben, mert nem mindennapi megtiszteltetés ez. Mint telepes, egész életemet feláldozhatom a Hortobágyért. Én vagyok az új hódító, a rögtörő a nagy magyar pusztaságban. Az én kezem tünteti el a hortobágyi délibábot. Beépül a pusztá az én dolgos kezem nyomán. Nem lesz többet csalóka magyar „fata morgana” és délibábos merengők sem lesznek. Mindenfajta ábrándozásnak örökre vége. Tudd meg, édes Idám, ez a nagy feladat áll az örökös hortobágyi telepes előtt. De egyelőre még csak vályogviskókat építünk. Tavasszal aztán megkezdjük a nagy csatorna építését.

Annak jeléül, hogy már szabad ember vagyok és vége a pénzbírság törlesztgetésének, kifizettek kezemhez 18 forint 62 fillért. Miért éppen ennyit? Örökös telepes létemre sem ajánlatos bolygatnom a bérszámfejtés rejtélyeit. De isten ments, erről se szólj a gyerekeknek. Borzasztó volna, ha Cecilke megtudná. Titkold el Jenőcske és Marcika előtt is.

Sokat fázom a juhakolban. De szerencsére enyhe telünk van, hidegebb is lehetne. Mégis néha észreveszem, hogy kék a kezem a hidegtől és kékek a körmeim az elégtelen táplálkozástól. Kevéske vigasz a hideg juhakolban, hogy nincs millió légy, mint még októberben is, a langyos napokon. A birkatrágya szagát már kezdem megszokni. Mégis igaza lenne Heideggernek? Ez volna az a tüneményes emberi alkalmazkodás?

Létformám ma reggel kevéskét javult. A tócsa, amelyen a juhakolból az árnyékszékhez eddig át kellett gázolni, az éjszaka befagyott. De még vékony a jégkéreg. Aki nem vigyáz, az könnyen megmerül.

Mentsétek meg a szegény hortobágyi telepes lelkét, drága Angyalom!”

„Félix, Félix, hát kellett ez neked, szegény, boldogtalan?” – tűnődik a levél olvasása közben Balázs Ákos.

„Félreértések elkerülése végett én olyan szabad telepes vagyok, aki a telepet csak kivételes rendőrhatalom engedéllyel hagyhatja el. De ahhoz feltétlenül jogom van, hogy családomat a telepre telepítsem. Téged, fejfájós, okos Idám! Titeket, édes kicsinyeim! Cecilke, Jenőcske, Marcika! Jöhettek ti is apátokhoz a Hortobágyra, a juhakolba. Azt mondják itt, hogy ez kíváncsi is lenne. Mert akkor könnyebben alakulna ki bennem a „hortobágyi hazaszeretet”, amely nélkül nincs is igazi szabad és önkéntes hortobágyi telepes.

Idám! Itt már nem segít sem Watson, sem Spranger. A John Hopkins Egyetem sem segít. Egyedül a te okosságod segíthet Balázs és Draxler urak hathatós támogatásával.

Joggal kérdezhetnéd: Félix, nem volt eszed? Miért nem tiltakoztál az ellen, hogy téged az örökös hortobágyi telepesek közé törzskönyvezzenek? Hiszen a te jogerős kényszerlakhelyed Tiszapócs! Neked már itt kellene lenned családdal Bacsóné Boldog Birodalmában!

Mélységesen tévedsz, édes Angyalom! Mert a telepvezetőség szemfüles. Nem ereszt el egykönnyen, sőt sehogy sem olyan ügyes újítót, amilyen én vagyok. Alapos a gyanúm, hogy a telepvezetőség összebeszél Bacsónéval, aki ide küldte el címemre, a juhakolba, hivatalos végzését. Egyszerűen kitiltott engem a tiszapócsi járás területéről. Ezt írásban azzal indokolja, hogy én az orvhalászaton kívül Tiszapócsra zugírászatot folytattam, felbiztattam az embereket, hogy kérvényeikkel ostromolják a közigazgatást és kérvényeiket díjazás ellenében én írtam meg helyettük. Ami természetesen igaz.

Az Egyesült Nemzetek Szervezete nem segít jelenlegi létformámom. Egyedül csak te segíthetsz, Balázs és Draxler urakkal karöltve. A teendő az, hogy Bacsóné vonja vissza a kitiltó végzést. Gyorsan, mert létformám sürgetésére én az ezerszer elátkozott Tiszapócsra vágyom vissza. Csak egy tollvonás és vágyam teljesülhet. Bacsóné Boldog Birodalmának lehetek ismét lakója. Dicsérd ügyesen Balázs úr ku-

tyáját és nyakkendőjét és akkor szívem vágya valósággá válik, veletek sétálghatok a Selymes partján. Buzdítsd a nemes szívű grófot és meséld el neki, hogy én Tiszapócsért sírok, epedek. Ne riadjatok vissza semmi akadálytól! Én kétségbeesetten segítségért ordítok hozzád a puszta Hortobágyról. Visszavágyom Tiszapócsra! Tiszapócsra! A volt Krajcár utcába vágyom vissza, nyomorúságos szobáskánkba, amelynek vályog a fala, nem pedig nád. Ahol nincs birkabőgés, báránybégetés. Ahol nincs juhganéj. Hanem ti vagytok ott, édes szeretteim. Te, okos Idám és ti, kicsikéim. Cecilke! Jenőcske! Marcika! Ó, be vágyik utánatok apátok Tiszapócsra!”

Balázs, a sűrű sorokkal írt, bőbeszédű levelet olvasva, időnként elborzad, és nem tehet róla, hogy hallja is Babura Félix hetvenkedő hangját: – „Bravó, Félix. Nevedben a szerencse.”

„Már csak röviden Szíнемorgóról számolok be, édes Idám. Minthogy naponta körülbelül hat óra hosszat kutyaagolok, nem csoda, hogy jobb lábomat feltörte a cipő, a seb elgennyedt. Létfomámban ez a következménye a napi távgyaloglásoknak pedométer nélkül. Azonkívül kegyetlenül fáj, sajgott a bölcsességfogam. Így ismerkedtem meg én dr. Szíнемorgóval.

A mi derék Kriszticsünk, a mázsa súlyú pirospozsgás csecsemő ellentéte gyanánt hadd álljon itt előtted ezen emberi roncs, lelketlen csontváz. Watson szemével kell néznem őt, nem titulálhatom szörnyetegnek, ember az embertelenség minden karakterisztikumával. Számára nem volt humanizmus azon értelemben, hogy az embert illik megbecsülni. Őbenne a németek egyszer megalázták az embert, és ezzel erkölcsileg abszolút mértékben korrumpálták. Ehhez járul még a morfium. Konstans morfiummá morban őrzí erkölcsi romlottságát. Spranger, a zseniális jellemkutató, diadalünnepeát ülné itt a Hortobágyon ennek a lelketlen csontváznak vizsgálata közben, hiszen ez az eset is tipikus lelki kompenzáció. A németeknél elszenvedett kínzásokat nekünk adja vissza dr. Szíнемorgó és az emberi könyörület fékjeit a morfium segítségével működteti. Régi sérelmei miatt elviselhetetlen volna az élet az ő számára, ha minket nem gyötörhetne. Könnyű kiszámítani, hogy egyszer nagyobb adag morfiumot fog magába fecskendezni és mindannyiunk megkönnyebbülésére holtan ott marad Pravaz jóvoltából.

De sajnos él még dr. Szíнемorgó.

Képzeld el, Idám, egy szüntelenül krákogó, köhécselő csontvázat, amelyhez tapad még némi hús, izom, bőr. De olyannyira petyhüdt, vén és inas, hogy undort kelt, mint a népszerű egészségügyi panoptikum beteg viaszbabui. Szórtelen állán valami idült bőrbaja, pellagrája van. Arcának színe a sápadt tüdővész négeré. Szeme vérben forog. A konstans cigarettázástól hangja mély, rekedt. Kéjes örömet lel mások szenvedésében ahelyett, hogy enyhíteni igyekeznék azt. Voltaképpen már régen pályát kellett volna változtatnia. Orvos helyett sintérként boldogabb lehetne. Naponta tucatjával nyúzhatná meg elevenen a kutyaát, gyönyörködhetne a vonításukban. De ő ugyanezt a gyönyört a Hortobágyon is könnyen megtalálja. Mert ő a tábor és a telep orvosa.

Ne kívánd tőlem, édes Okos Idám, hogy behaviorista vizsgálati módszerekkel fölfedjem most ezen lelketlen csontváz és a mi elcsigázott robotéletünk közt a szociálpszichológiai kapcsolatokat. Csak éppen ráírányítom képzeleted képalkotó erejét

dr. Szíнемorgóra. Lásd őt, amikor enyhülésért eseng hozzá az elcsigázott beteg telepese. A magamfajta telepese nek nincs semmije, csak egy fogkefeje a zsebében és egy pokróca. Okmányaim sincsenek. Azokat is elvették tőlem és állítólag a táborparancsnokságon őrzik új munkakönyvemmel együtt. Azt egyszer megmutatták. Foglalkozásként ez áll benne: „Mezőgazdasági telepese segédmunkás.” Eszedbe ne jusson, édes Idám, hogy bárminő csomagot küldj! Még fogpasztát se. Ide semmilyen csomag hónapok óta nem érkezett. Plutusz, a Nagy Ördög mindent elraktároz megőrzésre. Őrzik valahol telepese társaim lószerszámaikat, szekereiket meg a boronákat. Sokan abban a fallibilis hitben érkeztek ide, hogy vagyonkájukat itt megtarthatják. Saját kis földcskét is reméltek. De Plutuszé lett a rádió, a fényképezőgép. Van neki már szép számmal látszóve és kerékpárja. Lefoglalta megőrzésre a zsírt, a füstölt húst. A lisztet zsákokban. A bort hordókban. De én már nem hiszem, hogy őrzik. Dr. Szíнемorgó tök részeg is mostanában. Az a hír járja, hogy mindent a tábor és a telep vezetői falnak fel, ők isznak meg minden bort. De hogy igaz-e, ez majd csak akkor derül ki, ha a telepese búcsút mond egyszer a telepnek és visszakeri azt, amit megőrzésre átvettek tőle. Csupasz telepese típus vagyok. Vissza fogom kérni hópalackomat.

– Mi slambucot eszünk, ők lakomáznak. De mernéd csak mondani, csontjaid zörögnének a felelettől. Ha pedig nem tudnád, mi a slambuc, íme, megírom neked, édes Idám. Üst alján fakanállal lángtűzön kavart paprikás tésztaeledel, mit elátkozottak esznek Plutusz konyháján, a Hortobágyon.

Nyomon tudsz-e követni, amint szenvedő csupasz típus és individuum, a fabarakkhoz botorkálok, ahol dr. Szíнемorgó rendel?

Van egy görbe hátú famulusa, az írnök. Meg egy felesége, aki segít neki néha. Tekints rám, amint ott állok feltört lábbal és fogfájással. A te hú Félixed azt gondolja magában, hogy ő inkább most mindjárt meghal, de másnap nem kutyagol tizenöt kilométert és fog taligában téglát fuvarozni. Határozottan reméli, hogy dr. Szíнемorgó azonnal felveszi őt a táppénzes betegek közé, hiszen gennyes jobb lába már dagadt, lila. Bölcsességfoga is rettentően sajog. De mielőtt elmondanám, mi történt velem dr. Szíнемorgó rendelőjében, tollam hegyére tűzöm a luxuriózus feladatot és az emberi szenvedések alvilágában burjánzó tolvajnyelv lélektani hátterébe bevilágítok. Elárulom, hogy miért kapta nevét dr. Szíнемorgó.”

„Ó, te szerencsétlen vasúti fecsegő, te boldogtalan orvhalász” – gondolja magában Balázs Ákos, és szeretne már túljutni a levélnek azon a részén, ahol Babura Félix, volt királyi ügyész, feleslegesen szaporítja a szót, belegubancolódik saját tarka gondolataiba és a mellékmondatok egész sorát bocsátja ki magából, mint a cirkuszi bűvész, aki különböző színű pántlikákat varázsol elő, húzogató ki szájából akkor is, mikor a hasa fáj.

Átugrik hosszú mondatokon, melyekben megint Watsonra hivatkozik a levélíró, és bizonyos kompenzációkkal jellemzi az „érzéketlen csontvázat, amely barackpálinkától bűzlik”. Aztán folytatja az olvasást:

„Létformámnak ez az emberarcú svábbogara arról nevezetes, hogy számára nincs beteg. Mindenkit könyörtelenül munkára küld. Senkinek nem engedélyez gyógyulást, pihenést, táppénzt. A beteget látszólag megtapogatja, vizsgálja, és tús-

tént mondja famulusának: – „*Sine morbo.*” Vagyis makkegészséges. Ezért kapta nevét dr. Szíнемorgó.

Nekem akkor úgy sajgott a lábom, hogy biztos voltam benne, megtörik a szabály, és mint új telepés, én leszek az első táppénzes beteg a Hortobágyon. Csakhogy balszerencse kísért engem utamon. Mert dr. Szíнемorgó nemcsak morfiumtól kábult el aznap, hanem még hozzá részeg is volt. Görbe hátú famulusa most is érzéketlenül kiszolgálta ugyanúgy, mintha józan lenne. Felesége azért volt bent az orvosi rendelőnek nevezett istállóban, hogy ügyeljen morfiummámorban és ittasságban szenvedő férjére. Aperte mondom, ekkor láttam életemben először dr. Szíнемorgót és nem is sejtettem, hogy állapota milyen nagy mértékben veszélyezteteti létformáját. Búzós, dagadt jobb lábomat orra alá tartottam. Ő részegen fintorított és meg sem nézte.

– Sine morbo!

Ezt diktálta írnokának. Az rögtön bejegyezte a nagy könyvbe, hogy Babura Félix mezőgazdasági telepés szakmunkás nem beteg, hanem munkaképes. Egy perc alatt megtudtam, hogy lábom lila bűze és gennyes fájdalma merő képzelődés. Megtudtam, hogy makkegészséges vagyok.

Elkeseredésemben megkértem, pillantson bele a számba. Panaszoltam, hogy bölcsességfogam kegyetlenül fáj. Ha sine morbo holnap ki is kell sántikálnom az építkezéshez, akkor legalább a fogam ne fájjon. Dr. Szíнемorgó meglepő előzékenységgel teljesítette kérésemet. Hellyel kínált a fogászati gyógyszékben és számba kukkantott. Ekkor erős barackpálinkaszagot éreztem. Valódi kecskeméti kisüstit. (Nota bene Kecskemétről is jöttek ide boldogtalan telepések, akikről megőrzésre átvették hírső-fütyülő kecskeméti pálinkájukat.) Dr. Szíнемorgó belemorgott a számba:

– Azonnal kihúzom.

Én abban a keserű reményben, hogy a tűrhetetlen fogfájással együtt létformám tűrhetetlensége is meg fog szűnni, bólintottam. (Ezt a specifikus illúziót is meg kell majd egyszer vizsgálnom Watson szellemében.)

A lelketlen csontváz oldalbordája, az asszony közbelépett. Féltett engem holtrészeg urától és fülembe súgta, hogy fussak, meneküljek és jöjjenek vissza holnap, fogamat ne engedjem kihúzni. Csakhogy én eljutottan egy olyan alacsony fokára a kétségbeesésnek, hogy saját vesztémre áhítottam a testi kint. Így aztán dr. Szíнемorgó minden injekció nélkül kihúzta bölcsességfogamat. Én ordítottam, ő nem törődött vele és részeg kezével kicsipkázta nyelvemet. Most is vérzik. Beszélni nem tudok. Csipkés nyelvem miatt.

Idám! Te okos vagy! Segíts! Mentsd meg lelkemet!

A gyerekeket, mind a három édes kis magzatot, Cecilkét, Jenőcskét, Marcikát, csókold meg a boldogtalan örökös hortobágyi telepés helyett, aki ma még az ő szenvedő atyjuk és a te szerelmes Félixed.”

Balázs Ábris dédunokája borzadva mered maga elé. „Ezt a fundamentális orvosi disznóságot el fogom mondani Estványnak” – dönti el magában a levél végén a volt magyar királyi kormányfőtanácsos.

Tépelődve tekint maga elé és a gondolatától is irtózik, hogy ő még egyszer akármi miatt elmenjen Bacsónéhoz. Egyszer már bajba jutott a szószátyár Babura miatt. Merő ostobaság lenne, gondolja, ha szántszándékkal belerohanna a veszedelembe.

De lelkének egy zugában egy ismeretlen új hang ezt mondja:

„Kicsipkézték a nyelvét. Holnap a tiedet is kicsipkézhetik. Ki fog segíteni rajtad, ha te most nem segítesz?... De hogyan?... Mit gondol ez a boldogtalan fecsegő? Miért éppen én tudnám őt kiszabadítani?”

De ez Forster Ignác hangja.

– Parancsolj, Náci.

Forster fölemeli szemüveges, szigorú arcát a hatalmas méretű íróasztalnál, amely betölti a fél szobát. A petróleumlámpa illusztrált hólyagpapírelnyőjénél maga elé pillantva gondolkozik valamin, lesütött szemmel és összevont szemöldökkel.

– Ez, kérlek, rendkívül érdekes – mondja. – Hihetetlenül gazdag volt ez a kor. Ha kis szerencsénk lett volna, akkor legalább Visegrád épségben meglenne. Tudtad-e te, hogy Mátyás királynak Visegrádon vízvezetékes angol klozetja volt, amikor Londonban még az utcákon juhok legeltek?

Balázs Ábris kitelepített dédunokája fejét rázza és arra gondol, hogy Babura Félixnek dagadt, lila lábbal kellett kétszer három óra hosszat gyalogolnia.

„Hacsak nem túloz Watson nevében ez a boldogtalan szószátyár” – dünnyög magában.

– Buga, buga, buga! Nos hát mit csacsogsz szellemem remekművéhez, a kis karcolatokhoz, kedves Ákos méltóságos?

A tönkrement abaúji dédunokát elgondolkoztatja Babura Félix levele. Kezdi komolyan sajnálni, közben azon tűnődik, hogy „népellenes vétkei” miatt egy nap őt is elvihetik telepesnek a Hortobágyra. Úgy tekint a zugolyánál rajzolgató Riehl Vencelre, mintha tébolyodottat látna. A kérdést sem egészen érti. „Csacsogsz” – a szótól ordítani szeretne, mit sem törődve Mátyás király elpusztult vízvezetékes angol klozetjével. De tudja, hogy kímélnie kell a szívét. Inkább csendben marad.

Mereven néz a volt rendőrtisztre. Aztán erőt vesz magán. Megszólal.

– Kérdeztél valamit?

– Műbírálatot várok. Ajkadon csüngök. Lesem szavaidat, méltóságos Ákos.

„Ákos méltóságos” és „méltóságos Ákos”: rímelnék a szavak és sajnos, úgy látszik, verset is fog írni róla Riehl Vencel.

– Nem értelek, barátom. Miért? – kérdezi hidegen, de igazat mond, mert csakugyan egészen megfeledkezett Riehl Vencel „kék füzetéről”.

– Hát nem olvastad még el szonettjeimet?

– Ej, vagy úgy! – sóhajt és egész testében összerázkódik a régi pesti vízimolnárok utcájából kitelepített volt magyar királyi kormányfőtanácsos.

A „kék füzet” után nyúl. Kényelmesebb is neki, ha most kissé felejtí Babura Félix levelét. Vajon tiroli vadászruhájában ment el a Hortobágyra?

Olvassa Riehl Vencel feljegyzéseit. Az első „szonett” így hangzik:

„Mosom kezemet.

Mosom, mert kályhacsövet pucoltam.

Mosom kezemet, mert a petrofórba petróleumot öntöttem.

Mosom kezemet, mert kitakarítottam saját vackomat és Forster Ignácék lakosztályát.

Mosom kezemet, mert takarítás közben fülemhez nyúltam és fülem kormos lett a kályhacsőtől.

Mosom kezemet, mert kegyelmes asszonyomnak spenótot pucoltam.

Mosom kezemet naponta hetvenhétyszer.

De ne higgyétek, pócsi barátaim, hogy tiszta kezű ember vagyok.

Soha ilyen piszkos nem volt a kezem.

Pedig mindig mosom kezemet Tiszapócscon.”

A volt rendőrtiszt a sarokból vigyorogva lesi a hatást Balázs Ákos arcán. De meg sem mozdulnak mogorva arcvonásai.

„Ó, régi szép idők!

Mikor még nem hullatta szőrét beretvapamacsom.

Mikor még tíz nadrágot is kiszolgált rugalmas nadrágtartóm.

Mikor nem szakadt el minduntalan cipőzsinórom.

Mikor nem tört ketté, mielőtt égett volna gyufám.

Mikor még nem volt félig üres a cigarettám.

Mikor még nem volt egész rühes pénztárcám bőre.

Mikor még pép volt a fogpép és nem epekő.

Mikor még szabadságom is volt évente kettő.

Legalább hat hét és nem tiszapócsi öröklét.”

– Nézetem szerint Heltai Gáspár krónikája néhol téved a kenyérmezei csata leírásában. De a kor szittyá kultuszát híven fejezi ki – mondja Forster Ignác.

„Mi a biztos Tiszapócscon?

Az a biztos, hogy a gomb, ha leejted, örökre eltűnik a föld színéről.

Az a biztos, hogy a vajas kenyér, ha leejted, vajas felével esik a földre.

Az a biztos, hogy könyöködön a ruha előbb-utóbb beleakad egy szögbe vagy az ajtókilincsbe.

Az a biztos, hogy elszakad, mert ruhád már nem szövet, hanem pókháló.

Az a biztos, hogy csótányaidat nem irtja ki a méregdrága „biztos rovarirtó”.

Az a biztos, hogy a Selymes nem óceán, hanem futó ér.

Az a biztos, hogy Víg Juhász keze előbb-utóbb utolér.”

– Lehetséges volna, hogy Mátyás királynak egy átalakított Attila volt az eszményképe? Olyan, aki nem Európa ellen támad, hanem Európát védi? – kérdezi Forster Ignác.

– Kétségtelenül – feleli gyötrődve az egykor híres, szép Bártfay Kata unokája és tovább olvassa Riehl Vencel „kék füzetét”.

„Mi az, tán csak nem öregszel, Vencel, Vencel?

Neked már itt is szúr, ott is szúr.

Nyögsz, mikor lehajolsz.

Nyögsz, amikor felállsz.

Nyögsz, amikor leülsz.

Pedig még csak fél éve vagy Tiszapócscon, Vencel, Vencel!

Holnaptól kezdve ne nyögj!
 Holnap két teli kannát fogsz megint hazacipelni a kútról.
 Holnap megint olyan görnyedt leszel, mint a régi magyar büntetőtörvénykönyvben a paragrafus.
 De ne nyögj!
 Vencel, Vencel, ne nyögj!”
 – Nem rossz kifejezés – dünnyög magában Forster Ignác, olvasmánya és jegyzetei fölé hajolva. – Reneszánsz Attila. Aki művelt és erős.
 „Illemszabályok Tízparancsolata Tiszapócson.
 I. Ha köszönsz, ne emelj kalapot. Csak mutatóujjaddal bökd meg a karimáját.
 II. Deportáltaknak csak mellékutcában köszönj. Ott is csak akkor, ha már bealkonyodott.
 III. Pohárnak almáriomban a helye, emeld szádhoz a vizeskannát, úgy igyál.
 IV. Jobb kezed mutatóujjával fogd be jobb orrlyukadat és teljes erődből fújj, ha orrod nem szelel. Ismételd meg balról. Aztán ujjadat töröld üledpedbe.
 V. Levest eszel, szürcsölj. Tésztát eszel, csámcsogj.
 VI. Gyomrod légbuborékjait hangosan bocsásd szabadjára.
 VII. Tenyereddel ne torlaszold el a hang útját, amikor tüsszentesz.
 VIII. Mindennemű hangfogót mellőz.
 IX. Legfeljebb hatan egyetek egy tálból. Hétnek már nem illik.
 X. Bicskával piszkáld ki a fogad közé akadt húscsacatot.”
 – Buga. Buga. Buga – morog rajzolás közben és ég a kíváncsiságtól Riehl Vencel.
 „Ez a gyászos Tízparancsolat a tartás temetése” – állapítja meg magában, homlokát ráncolva halálos komolyan, a volt abaújkéri földbirtokos.
 Mégis bizonyos fokú érdeklődéssel olvassa a következő „szonettet”, amely inkább olyan, mint egy elégia.
 „Én nem köszöntöm a hetvenéves Jablonkay Tihamért.
 Mert én iszonyodom a közelgő öregségtől Tiszapócson.
 Én nem köszöntöm a vén diplomatát és ünnepi díszben én elébe nem állok.
 Szép rigmusokban én nem gratulálok.
 Inkább, mint temetéseken, szépen félreállok.
 Csendben kondoleálok.
 Mert én tudom, mi az: Tiszapócson öregnek lenni. Régi öregségekhez hozzáöregedni. Harapás nélkül enni, látás nélkül nézni. Csak nagyot hallani és illatot nem érezni. Virág után, ha lesz még tavaszunk, remegő kézzel nyúlni. Egy-két nadrággombot elől soha be nem gombolni.
 Lassan mindent felejtesz.
 Szophoklész neve már nem jut eszedbe. És nem jut eszedbe ángyod neve se.
 Csak egyet nem felejtész el soha, soha.
 Budai lakásodat a Kékgolyó utcában.
 Én a nagy diplomatának nem gratulálok.
 Magamnak is csak kondoleálok.”
 „Ó, az ízetlen marha!” – gondolja és hirtelen egy könnycseppet érez szemében Balázs Ábel gőgös unokája.

– Az olaszok költötték a római–latin legendát. Nekünk pedig megvolt a szittyia legendánk – mondja Forster Ignác.

Már halálosan ideges és menekülni szeretne innen. De nem tud ellenállni a borzalmas „kék füzetnek”. Tovább olvas.

„Egészségügy Tiszapócson.

Szokványos betegségek: 1. Magas vérnyomás alacsony életszínvonallal. 2. Vándorvесе vándorélet miatt. 3. Kiapadhatatlan nátha. 4. Pessimismus innaturalis. 5. Optimismus furiosis. 6. Vágott sebek, zúzódások, rúgások a békekölcsönjegyzéssel kapcsolatban. 7. Boszorkánylövés, azaz Hexenschuss Bacsóné fustélyából. 8. Vészes hajhullás rémhírek következtében. 9. Lassú büttyökképződés a végtagokon és gymortágulás az elégtelen koszt miatt. 10. Sárgaság azért, mert a másik deportálnak jobb a sora.”

– Édes Ákos méltóságos! Mondd csak, méltóságos Ákos, mit szólna a Tihamér bácsihoz írott dalocskámhoz?

De ő semmit sem szól. A rendellenes betegségeket már nem olvassa el. Tovább lapoz. De megakad a szeme Riehl Vencel „kék füzetének” sportrovatán. Bizonyos sportágakat gyűjtött össze a tiszapócsi életből a volt rendőrtiszt.

„Úszás adósságban.

Vadászat bolhára, légyre, egérre, zsírra, cukorra, margarinra, olajra.

Repülés a tanácsházáról a kapitányságra. Ugrás...”

„De most már elég” – nyög magában halásápadtan a volt kormányfőtanácsos.

A tiszapócsi sportrovatban ki miért és hová ugrik – ezt ő nem fogja soha elolvasni.

A „kék füzetet” becsukja, halkán, hogy senki se vegye észre. Gyöngeség fogja el, amely rokona valamilyen enyhébb kis ájulásnak. Borzadva tartja egyik kezében Babura Félix levelét, a másikon Riehl Vencel „kék füzetét”.

Nézi a buzgón rajzolgató volt rendőr tanácsost, aki napjában hetvenhét-szer mossa kezeit, jajgat a jó fogpép és a régi szép idők után, a könyökén biztosan kiszakítja kabátujját a kilincsben, nem köszönti fel a hetvenéves Jablonkay Tihamért, ismeri a tiszapócsi romlott illemszabályokat, vándorvесе és kisebb rúgások miatt szenved, rohamosan öregszik és most úgy görnyed asztalkája fölé sötét zugolya szélén, mint a régi magyar büntetőtörvénykönyvben egy görbe paragrafus.

Aztán Forster Ignácra pillant, aki Mátyás király birodalmát, az elveszett magyar nagyhatalmat tanulmányozza a visegrádi elpusztult vízvezeték és a királyi illemhely romjaival óriás íróasztalánál, a petróleumlámpa mellett, melynek ernyőjét Riehl Vencel illusztrálta, s rajta a „találós kérdés”:

„*Ajtaja nincs, de ha van, akkor sincs. Mert kilóg a fakilincs... Télen hideg, nyáron bűdös. No, mi ez?*”

A híres Balázs Ábris elkényeztetett dédunokája különösen a nagy, fekete cifra betűket nézi:

„*No, mi ez?*”

A kérdésre felel magában, tűnődve, tusakodva, töprengve, tépelődve, de biztosan.

„Tudtam, hogy ez vár rám. Ez Tiszapócs. A pokol ez.”

18.

A Kertekalján túl, Kaphac felé, a Dudás-sort a Bogma utca keresztezi és nagyjában párhuzamos a Vereckei utcával. A gatzetős viskóba, hol Lázár Ubul özvegye és leánya lakik együtt az Istók-családdal, a Selymes-patak felől is el lehet jutni azon a behavazott kis ösvényen, ahol télen is járnak a tiszapócsiak és kitapossák az utat a bágyi rőzsések.

A volt abaújkéri földbirtokos kerüli az embereket és valahányszor meglátogatja néhai kaszinótársának és vadászcimborájának beteg leányát, a Selymes felől szokott érkezni kutyájával, ahol napközben kevesen járnak. A vályogvetők putrijánál nem sokkal különb házikó falain télen is kaparni lehetne a zöldes penészt, amely Heller patikus állítása szerint „a chilei salétromnál százszor tartalmasabb kálium-nitrátot tartalmaz kristályos alakban”.

Répa Ferenc „Panyinája”, a nagyfarú Erzsók, már megszülte második leányát, de a bölcsőde még mindig nem nyílt meg. Ő már megint a népboltban árusít. A volt kulákház, ahol öt szobában Répáék laknak együtt a más tájak felé elköltözött gazda unokahúgával, most már egyedül a megsaporodott Répa családé lesz, mert az itt maradt rokont hamarosan átköltöztetik az Iskola utcának abba a házába, ahol eddig valamilyen bürokratikus felületességből egy tágas szobát egyedül foglalt le a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja, Jámborka Donát, lepidopterológus. A lepkészt, Répa Ferkó javaslatára már betelepítették a Kaszibai úton, a szérűskeretek közelében, abba a kamrácskába, ahol az ugandai gróf, Draxler Zsigmond várja hidegvérrel a kaland végét.

Nagyon jól megférnek egymással. A szétszedhető és összecsukszó gumikádat a meleg konyhában szokták felállítani és itt fürödnek meg, fürdönadrág nélkül a háziak csodálkozására és megbotránkozására. Fürdés közben az elveszett lepkékről és az elveszett Afrikáról beszélgetnek. A kitömött marabu és vadbivalyfejek nem férnek el a kamrácskában. A konyhát díszítik.

Egy este erőiesen kopognak a Pólya utcában Balázs Ákos udvari ablakán. A volt kormányfőtanácsos riadtan ugrik fel az angol bőrfotelből.

– Ki az?

Kérdésére újabb kopogás a válasz. Egy fokkal szelídebb.

A konyhán át, ahol szüntelenül szól a „vezetékes rádió” hangdoboz és a vaksi Ángyéla az öreg Lukáccsal üldögél, kimegy az udvarra. Valter Keresztély felesége, az eszelős Otília áll előtte. Illatfelhőt hoz magával, mosolyog, perzsabundában.

Balázs megkönnyebbülten betessékeli a szobába.

Otília két narancsot tesz le az asztalra.

– Vigye el maga.

– Kinek?

– A szentnek.

– Szent Kleofásnak?

– A mi kis tiszapócsi szentünknek. Paulának.

Aztán már megy is. Sem leülni, sem cigarettára gyújtani nem akar. Kifelé menet még ezt mondja:

- Maga is barlanglakó lesz.
- „Ákos méltóságos” megdöbben.

- Én?

- Maga.

Az egykor hatalmas bankelnök és közigazda felesége ma este mindent kitűnően hall.

- Hazahívtam Itáliából a fiamat.
- Teremtő Atya Úristen! Miért tette?
- Érzem, közeledik a halála.
- Kié?

- Krisztián halála. A fiam sohasem bocsátaná meg nekem, ha nem lehetne jelen az apja haldoklásánál. Kaphac.

- Tessék?

- Csak azt mondtam, Kaphac. Ott vannak a barlangok.

Kézcsókra nyújtja kezét a vén, kifestett Otília. Búcsúzásul mosolyog, elmegy.

Másnap, mielőtt betérne Lázárékhöz a Bogma utcába, előbb az Afrika-vadász gróft látogatja meg a volt abaúji földbirtokos, a Kaszibai úton. Az „örök hortobágyi telepes” kétségbeesett levelét viszi magával. Kissé feszélyezi, hogy Draxler esetleg mosolyogni fog azon, amit Babura Félix a spánielről és a nyakkendőről írt.

A Kaszibai út, ahol Draxler együtt él a lepkész tudóssal, a Hajdúnánási útból nyílik, s arrafelé kell elhaladni, ahol a járási kapitányság ifjú „sakál tekintetű” vezetője lakik szentképei és miseruhái közt. Balázs reszket belül. Irtózik, fél az újabb találkozástól. Legszívesebben elkerülné a Hajdúnánási utat, de másképp nem juthat el a Kaszibai útra. Ez a vidék kiesik a „vízibolha alakú” Tiszapócs belterületéről, messze van a „bolha hasától”. Majdnem egészen el kell sétálni odáig, ahol a Vörös Hadsereg útjából kiágazik a kövesút a vasúti állomás felé, míg maga a főutca továbbhalad a sertéshizlaldához és azon túl, a községhatárnál beleolvad a debreceni országútba. A Hajdúnánási út Tiszapócsról Hajdúnánásra vezet, egy darabon a község területén. Az elágazásnál Krisztus-kereszt áll. A kőszobrot sárral megdobálták, de lábánál hervadt őszirózsák jelzik, hogy hébe-hóba imádkozók is szoktak ide járni. A múlt hónapban mérnökök voltak errefelé és a szobor talapzatába rejtélyes vasgombot építettek. Azt mondták, tavasszal visszajönnek és megkezdik a méréseket. De Tiszapócsen senki sem tudja, hogy mit akarnak errefelé mérni a mérnökök.

Balázs a Krisztus-szobornál balra fordul kutyájával és megemeli kalapját, de inkább csak tüntetésül, hogy lássák az emberek, ő meg meri süvegelni a kőből faragott Istent. Úgy gondolja, hogy ez is hozzátartozik a tartás megőrzéséhez.

Draxler nagy szívélyességgel fogadja. Babura Félix levelét lassan végigböngészi, almát rágcsál közben. Tapintatosan egyetlen szó célzást sem tesz sem Adolfra, sem a nyakkendőre. Nem cáfolja meg azt sem, hogy ő egy néger teherhordót kimentett volna a Nílusból. Hanem már az első szóval óriási tehertől, gondtól szabadítja meg a volt kormányfőtanácsost.

- Ne gondolj vele. Az expedíciót én majd megszervezem.
- Bacsónéhoz vagy a Hortobágyra?

– Mi gondod vele? Bízd rám. Segítségül hívjuk professzor barátunk legszebb lepkéit. Ugyebár?

Aztán minden egyébről beszélgetnek. Babura Félixről nincs is szó. Jámborka Donát mesél legtöbbet, kedves lepkéiről. De Balázs Ákos nem hallgatja végig az *Iphigenia Orbiculosa* történetét. Megkönnyebbülten viszi a két narancsot Lázár Ubul beteg leányának.

„Ubul, Ubul. Ejnye, Ubul” – csóválgatja most is fejét Balázs Ábris dédunokája. Nem is tudja, miért: a súlyos tüdőbeteg leánynál, aki türelmesen viseli betegségét és tiszapócsi sorsát, jól szokta magát érezni mostanában. Már nem siet el úgy, mint azelőtt, éppen csak megállva az ajtóban. Néha már örül is, hogy még mindig életben látja viszont Paulát, akinek sápadt, sovány, beesett arca sohasem bús; nagy fogai és elkeskenyedett ajka körül a halvány bőr olyan vékony, hogy szinte át lehet rajta látni a csontokig. Paula egy idő óta nem fekszik. Az őszi nagy vérzés után állapota hirtelen csakugyan javult. Lázár Ubulné szüntelenül imádkozik leánya földi életének meghosszabbításáért és ebben Istók kulák felesége is támogatja őt imáival. Istókné szentül hiszi, hogy „égi erők avatkoztak be”, és Paula meg fog gyógyulni a penészes falak közt.

Balázs Ákost, mióta elolvasta Babura Félix volt királyi ügyész levelét, kevésbé ingerli a tiszapócsi nyomorúságos környezet, a zsúfolt szoba a Bogma utcában és a szegénység szaga, melyben a szennyes ruhák avassága elkeveredik ételmaradékok poshadt bűzeivel. Türelmesen elviseli. Megszokta, hogy most már egy negyedóraig is elüldögéljen a sarokban a hajlított lábú széken és hallgatja a csevegő Paulát, akinek gyermeteg tudatlansága az élet dolgaiban némelykor meglepő. Szórakoztatja őt és néha feledtet vele sok mindent, Mentont, elrontott életét és Tiszapócsot is.

„Derék kislány – szokta mondogatni magában. – Kár, hogy a tavaszt már nem éri meg.”

Máskor meg így füstölög magában:

„Ubul is naiv volt az élet némely dolgában. Szeretett a fellegek közt járni.”

Bár hallgat róla, semmiképpen sem osztja Lázár Ubulné reménykedéseit. Nem hisz ő csodatevő égi erőkben. Krisztics doktortól tudja – hiszen az orvosi titoktartást másképpen értelmezik 1951-ben Tiszapócsra, mint másutt –, hogy szilvamag nagyságú kavernával érkezett Budakesziről Tiszapócsra Paula és a lyuk azóta növekedett a tüdején. És nincs az az égi takács, aki ezt a lyukat szanatóriumi gyógykezelés nélkül befoltozná.

Egyre sűrűbb látogatásai során Istók kulák feleségével is szót vált. Megismeri a kis család szerencsétlenségét, bajait, gondjait. Istókné többször is elmondja, milyen körülmények közt vitette el „egy szál nyári ruhában” az urát Víg Juhász. Itt tudja meg ő tulajdonképpen, hogy ki is az az ember, akitől Tiszapócs retteg. Itt hall először a karcagi régi szélmalomról, melynek tőszomszédságában kocsmája volt az öreg Gele kuláknak. Most érti ő meg Babura Félix Selymes-parti szavait a „kompenzációról”.

A volt magyar királyi kormányfőtanácsos, aki eddig nem nagyon törődött mások bajaival, most figyelmesen hallgat komisz cigarettájának szürke füstje mögött. Istókné, akire rászakadt a két kislány felnevelésének gondja és emellett szívesen vállalja Lázárné és Paula bajait is, zokszó nélkül szokta elmondani, hogyan élnek,

küszködnek, s valami okból, melynek mélyére nem enged bepillantást, bizalommal viseltetik az egyre gyakoribb kutyás látogató iránt. Ezt a bizalmat talán annak köszönheti Balázs, hogy mindig hoz valami csekélységet, buktát, vajat, cukorkát, a beteg Lázár Paulának. Ilyenkor, beszélgetéseiknél, a gaztetős putri konyhájában vagy a behavazott kertecskében anyjuk szoknyája mellé bújnak a leánykák: Piroska és Teréz. Mindketten hallgatják, mit beszélnek a nagyok. A beszélgetésekből, melyek barna fellegek lassú vonulásához hasonlítanak, talán az fog megmaradni emlékeztükben, amit anyjuk szokott mondani a fekete kutya komor gazdájának:

– Ha én már nem bírom tovább az igát, akkor ezt a kisebbet, Terézkét, a méltóságos úrnak ajánlom. Vegye magához, nevelje fel.

– Én...? Jóra bízna maga a leányát, Istókné. Egy huncut fagarast sem ér már az én életem.

– Ne tessék már ilyent mondani.

– De bizony mondom. Én már az utam végére értem. Hamarosan új gazdát kell keresnem a kutyámnak, hogy legyen, aki helyettem majd gondoskodik róla.

Lázár Paula gyerekes örömmel kap a két narancs után, melyeket Valter Keresztélyné küld neki. „Apuska kutyás barátja” hozza. Körmeivel már hámozza is a délolasz tájak boldog narancsligeteinek sárga gyümölcsét és nem törődik a Koch-féle bacilusokkal, melyek sovány, fehér ujjainak hegyén a halálos ragályt terjesztik.

– Nini, vérbélű narancs. Éppen tizenkét gerezd van benne.

El akarja osztani, hogy mindenkinek jusson belőle. Télikabátban ül a vetett ágyszélén.

– Ne gyerekeskedjék. Megeszi vagy nem eszi meg? – zsörtölődik a volt abaúji földbirtokos, Lázár Ubul egykori vadászcimborája.

Hosszas unszolásra hajlandó végre egyedül megenni az egyik narancsot, de a másikat a két kislánynak adja. Vidáman eszi, boldogan nevetgélve. Mintha egészséges volna, piros nyelve hegyének olyan a színe, mint a vérbélű narancs.

Balázs Ábel unokája tűnődve nézi a beteg leányka arcán azt a tiszta örömet, amely hasonlít a szerelmes nők ragyogásához. A tiszapócsi temetőre gondol, ahol hamarosan meg fogja őt előzni Ubul leánya.

– Magának meg mi baja?

„Apuska kutyás barátja” felrebben töprengéseiből.

– Borzadok Tiszapócestól, az élettől – mondja komoran. – Pedig az élet tud szép is lenni. A fényét ott láttam az előbb a maga arcán.

Lázár Ubul leányának beteg, sápadt arcát pír önti el. Négy éve küzd már a betegséggel, amely még régibb. Még Buda ostrománál szerezte. De későn vették észre. Az idén múlt tizenkilenc éves. Egyszer volt életében szerelmes. Az orvos szeme tetszett meg neki, aki hátába döfte a sebészi tört, hogy a seb csatornáján át villanylámpácskát és pici, éles kést dugjon összelapult mellhártyája alá; úgy nyesegette két és fél órán keresztül az ő „szalagocskáit”, bent a mellkasában. Később egy perc alatt kiábrándult az orvostól, aki ugyanilyen brutális akart lenni a szerelemben is. Azóta gyanakszik a férfiakra. Különösen akkor, ha fehér orvosi köpenyt viselnek. Mind jobban távolodva az életből, már lemondott arról, hogy valaha is megismerje a sze-

relmet. Másféle szerelemre vágyik. Az „isteni sast” várja, ahogy mondani szokta, igazi vőlegényét, aki majd eljön érte és elragadja őt magával.

Paula eddig csak „apuska kutyás barátját” látta látogatójában, aki épp olyan ember, mint a többiek, akik jönnek, hoznak valamit, aztán elmennek. Meghatározhatatlan korú, öregedő férfi. Úgy látszik, nincs senkije, csak a kutyája. Talán azelőtt sohasem volt sem érzéke, sem türelme az együgyű történetekhez, de kicsit megtörte az élet, a kitelepítettség és meghallgatja az ő sok számár fecsegését. Beszélt ő már eddig neki sok mindenről. Betegségéről, tüdőbajának gyógyításáról, a szanatóriumról, a műtétről. Úgy látszott, hogy mindez érdekli is őt. Aztán azt is elmesélte neki, hogy nem igaz, „nem szakadt meg az ég kárpitja”, villám sem csapott a Selymes-patakba. Az viszont igaz, hogy ő egy szelíd női arcot látott imádkozás közben, és azóta sokkal jobban érzi magát, nem fekszik az ágyban egész nap, néha egy hét is eltelik láztalanul és a vérzés sem tér vissza. De most egészen másképp néz látogatójára. Mondott valamit, ami megdobogtatta a szívét.

A szoba sarkában görnyedten ülő kutyás vendég olyan, mintha csak a férfikor delén járna. Paulának fogalma sincs róla, hogy bizonyos emberek azért tudják megőrizni izmaik és bőrük rugalmasságát az öregség küszöbén, sőt azon túl is, mert egész életükben kényelmesen henyéltek, soha parancsszóra nem keltek fel az ágyból, a vekkert soha nem ismerték, legfeljebb inas költögette őket, ha párbajozni kellett vagy a vonat kora hajnalban indult; a nők kényeztették és pénzük mindig volt bőven. A beteg Lázár Paula minderről semmit sem tud, csak fülig pirulva, mogorva látogatójára tekint, aki valamilyen fényt vagy csillogást fedezett fel az ő sovány, csúf, beesett arcán. Csurog a szája szélén a narancs. Hallgat, csodálkozik. Ismerni szeretné ennek az embernek az életét, hiszen ő maga olyan keveset élt.

„Pedig az élet tud szép is lenni” – alig mondta ki, máris érzi a volt magyar királyi kormányfőtanácsos, hogy valami szörnyűség szaladt ki a száján, olyanféle, mint Riehl Vencel „szonettjei”.

Bártfay Kata kitelepített unokájának zavart pillanata saját ügyetlen szavai miatt, úgy látszik, nem egészen alaptalan. Tiszapócsan ezek a szavak másképp hangzanak, mint bárhol másutt a világon és mást is jelentenek. A közhely itt nyirkos testű csúszómászó. A hideg kígyónak éles fogai vannak, hirtelen és mélyre harap. Bárki más is mondhatta volna helyette ugyanezt Tiszapócsan és mondja is bizonyára. A patrícusok közül maga Simon úr, vagy Wagner, a Síp utcai ezüstműves, aki elvesztette társát, Hurka Tivadart. A nyögő basszus, Valter Keresztély is mondhatta volna, emlékezve mindarra, amit elvesztett. Bármikor mondhatná Oppler Rudolf, aki többnyire üdvözlő képes levelezőlapok színes tájképeinek stílusában gondolkodik és látja az életet. Ez a tönkrement nagyiparos napjában többször is emlegeti az élet elvesztett szépségét, s ilyenkor Violára és az „*Op.106*”-ra gondol. Irczy Dénesnek, a volt felsőház utolsó alelnökének özvegye, a kacér Julianna kegyelmes asszony is sokszor idézte már barátai körében a szép idők emlékét, mikor a Zerge utcában lakott és volt egy-két ifjú kikoszarozott hódolója, akik „a falat kaparták” miatta szerelmi vágyódásukban, mert „az élet tud szép is lenni”. S nincs nap, hogy Forster Ignác felesége, az elvesztett otthona után szüntelenül epedő Ilona, ne emlegetné a „szép napokat”, mikor inasuk, szobalányuk és szakácsnéjuk volt a Szemlőhegyen.

S mikor Tiszapócsról pillant vissza az elvesztett Rákóczi úti ruhásboltra, melynek a Vas utcában is volt kirakata, akkor Fröhlich úr is így sóhajt: – „Pedig az élet tud szép is lenni!” Az élet szépségének törvénye, mint hazajáró kísértet, megrázza néha Windelbandné dús termetét is, pedig megtörtént a hallatlan eset, hogy Windelband Alfonz csontjait ellopták a Kerepesi úti köztemetőből. Gróf Draxler Zsigmond a maga különös módján abban tudná mihamar viszontlátni az élet szépségét, ha szerencsen bennszülöttekkel már kora hajnalban oroszlánnymokat szaglászhatna az afrikai sivatagban, de az élet szépségeként az is kielégítené, ha szabad emberként elejthetne néhány vadbólényt. Voithyné, motollájának pergése közben, arra gondol, hogy milyen szép volt az élet Balatonföldváron, mikor Frigyes, a vőlegénye, még monoklit hordott félszemén, amely mostanában mindig véres, és első díjat nyert a vitorlásversenyen. Az ellenzékiiségében megátalkodott és Tiszapócsra is mindenkitől visszavonuló, mord Kossutány Dezső sem tagadja barna malaclopójában, hogy vannak az életben szép dolgok. De azok, szerinte, az ő számára már régen letűntek. Ebben egyetértene Jablonkay Tivadarral. Csakhogy Kossutány azt vallja, hogy akkor tud szép lenni az élet, mikor egy interpellációval kormányt lehet buktatni. Jablonkaynak viszont az a véleménye, hogy a londoni Buckingham-palotában egy újévi fogadás az élet szépségének összes elemezhető és elemezhetetlen színképeit magában foglalja. Rudniczky Elek is állítja, hogy az élet tud szép lenni fekete, csukott államtitkári gépkocsiban egy illatos és lenge estélyi ruhás szőke filmtündér társaságában. Jámborka Donát szíve megdobbán az *Iphigenia Orbiculosa* csodás éji pillangó láttára, számára a tarka lepkeszárnyak jelentik az élet szépségét. A gutaütött Masznyik Lóránt fél béna és fél néma állapotában az élet szépségeként azokat a felejtethetetlen percekét idézi, amikor hétrét görnyedve jelentek meg hivatali szobájában az adóhátalékkal terhelt adózók és halasztásért esdekeltek, de ő irgalmatlanul képviselte a főváros, az államkincstár érdekeit olyan arccal, mint Titusz márványszobra.

Zavart pillanatában az „élet szépségének” harapós közhelyére gondolva, maga a Molnár utcából kitelepített volt kormányfőtanácsos csak egyetlenegy szót ejt ki hangtalanul magában: Menton.

A gáztető alatt a penészes szobácskában, az ágy szélén ülve. Lázár Ubul tüdőbeteg leánya is tudja, hogy sok minden szép lehet a földi életben, de ő azokat már nem fogja megismerni, érzi, hogy ég az arca, mintha hirtelen felszökött volna a láza, s ragyogó barna szemével kíváncsian bámul az őszülő, komor férfira, aki mindig gondosan köti meg élénk színű nyakkendőjét és bizonyára sok szép dolgot ismert.

- Mondja csak... Mondja. A magáé szép volt? Én azt hiszem, nagyon szép lehetett.
- Micsoda? – kérdezi Balázs Ákos, duzzogásaiból felfigyelve.
- Az élete.

Lázár Ubul egykori barátja vállat von.

- Szép volt, de elromlott.
- Ki rontotta el?
- Eleinte azt hittem, hogy egy nő. Akit szerettem.
- Nagyon szerette?
- Halálosan.

Pillanatnyi csendben Paula nézi a felboncolt vérbélű narancsot a tenyerében, s egy gerezedet, engedelmesen, megint a szájába tesz.

– Ő is szerette magát?

– Talán. Halála után elolvastam a leveleit. A férje mutatta meg és ajándékozta nekem. Azok a levelek azt bizonyítják, hogy szeretett. De olyan nő volt, akinél soha nem lehetett biztosan tudni semmit.

– Nem értem.

– Azt mondják, van egy százlevelű török rózsza. Akárhogy vigyáz az ember, a tövise megszúrja az ember kezét, amikor leszakítja. De még egy meglepetést tartogat az ember számára. A vázában megváltoztatja a színét. Olyan volt ő is.

Paula nagyra mereszti csodálkozó szemét.

– Az a nő?

– Az.

– Változtatta a színét?

– Hazug volt. De talán nem is tudta, hogy az.

– Maga halálosan tudott szeretni egy hazug nőt?

– Elpazaroltam rá az életemet.

– De hiszen az a nő nem érdemelte meg, hogy maga szeresse.

– Megérdemelte.

– Miért?

– Mert igazi nő volt.

Paula lassan eszi az eszelős Valter Keresztélyné narancsát és gyanakodva kémleli látogatójának megnyúlt arcát, vajon nem tréfál-e. De Balázs a sarokban nagyon is komolynak látszik. A családi hagyományoknak engedve, húsz éve tán, hogy húsvét táján, utoljára gyónt. Akkor sem beszélt sokkal komolyabban, mint most.

A híres Balázs Ábris dédunokája hosszú idő után megint elevenen gondol Mentonra és a gyűlöletes örmény milliomosra, aki tizenöt évvel ezelőtt szemére vetette, hogy a szerelmet összetévesztette a tyúkszemmel. „Tisztelt uram.” „*Villa aux trois chats*.” Három porcelánmacska a villa tetején és az Ördöghegy és az Escarène vérpiros csúcsa színpadként csillogott a lenyugvó nap utolsó sugaraiban a ház mögött. Úgy rémlik, hogy a halott Teréz leveleit a mentoni villában tegnap olvasta, Riehl Vencel „kék füzeté” pedig belevész a tatárjárásba, a történelem forgatagába.

„Mert az élet tud szép is lenni. Iszonyatos, de valóság. Ó, bárcsak most félhetnék tőletek, lila, barna és piros francia hegyóriások!” – sóhajt magában már-már hóbor-tos csökönyösséggel és nézi Lázár Ubul halálos beteg leánykáját, akinek sejtelve sincs róla, hogy milyen lehet egy igazi nő és nem tudhatja, Teréz miért volt az. Azt mégsem mondhatja el ennek a szűz csontváznak, hogy Teréz minden csóknál meghalt, aztán feltámadt, mert igazi nő volt.

De Lázár Paula egyre kíváncsibb. Talán a Koch-bacilusok milliói is ingerlik és tudni szeretné, milyen az a szerelem, amelynek mámorát ő már sohasem fogja megismerni. Az életből kilépő tüdőbetegek szenvedélyes sietségével akar még hallani titkokat, rejtelmeket a földi dolgokról, noha őt inkább már az égi dolgok vonzzák.

– Én olyan buta vagyok. Maga, biztos, nevet rajtam. Kinevet. De én akkor sem értem.

Balázs fölemeli lehorgasztott fejét és Paulára pillant, akinek csúf beteg arcán, a nyomorúságos Bogma utcai viskó szobácskájában, amely a Babura-féle nyolcadik kategóriába tartozik, ott fénylik az, amit Simon úr és az ezüstműves kis Wagner is ismer és ismeri Valter Keresztély, Oppler, Julianna kegyelmes asszony, Forsterné, a ruhakereskedő Fröhlich, sőt az Afrika-vadász Draxler, Voithyné, a lepkész Jám-borka, Kossutány, Jablonkay és Masznyik Lóránt, a hortobágyi juhakolban Babura Félix és itt, „Bacsóné Boldog Birodalmában” az okos Ida és ez az egész szerencsétlen társadalom, a tiszapócsi kitelepítettek nyomorult családja, mindenki ismeri, talán még Miska, a löcslábú és vízfejű bolond is: a jelt, hogy az ember minden nyomorúságában is ragaszkodik az élethez, mert „az élet tud szép is lenni”, s ez a ragaszkodás olykor megszépíti azoknak is az arcát, akik pedig már készülnek megválni tőle.

– Mit nem ért, maga gyerek? – valósággal ráförmed a vékony csontú, sovány kis Paulára.

„Tiszapócs szentje”, a beteg leány igyekszik egy szuszra elmondani mindazt, amit nem ért.

– Nem értem, hogy miért volt igazi nő. Nem értem, hogy mivel rontotta el a maga életét. Nem értem, hogy maga halálosan szerette és mégsem maga halt bele a szerelembe, hanem az a nő. Nem értem. De... De félek, nagy butaságokat mondok. Én nem értem, hogy lehetett igazi az olyan nő, aki a színét megváltoztatta, hazudott. Nem értem az urát sem. Micsoda férj az, aki megmutogatja halott felesége leveleit egy idegen férfinak? Egyáltalában érthetetlen, hogyan szerethet valaki egy asszonyt, akinek férje van.

Balázs legyint.

– Maga csacsi.

– Lehet, hogy én nem is csacsi, hanem nagyfülű számár vagyok. De más feleségét szeretni akkor is bűn. Halálos bűn.

– Ez a bűn volt életem egyetlen öröme.

– Nem hiszem, hogy maga azt már százszor is meg ne bánta volna.

– Egyszer sem bántam meg.

– Irtózatoss – mondja, gyerekesen álmélkodva, Paula.

Cselei Csopky, a „vaskérgen is átütő” jószívú akarat, valahonnan három zsák krumplit szerzett és ajándékozott Lázáréknak. Lázárné és Istókné a két kis lánynyal a burgonyát most vermelik el. Ezalatt a híres abaújkéri sakkozó dédunokája, maga sem tudja, miért, elromlott életéről és Mentonról beszél a gátlástalan putriban egy tizenkilenc éves súlyos beteg leánynak, aki minden szavát álmélkodva hallgatja, mintha mesét mondanának neki egy olyan világtól, amely az Óperenciás tengeren is túl van, sehol sincs.

Télikabátjában felkuporodik a vetett ágyra és maga alá húzza lábát. Fekete haja homlokába hull, amely olyan fehér, mint a meszelt fal.

– Menton... – mondja. – Az hol van? Merre van?

Balázs Ákos azt gondolja magában, hogy Budapesten ő mindig elkerülte az úrt a Duna-parton a demokrata báró szobránál és Mentonról ő soha senkinek sem beszélt. Van már tizenöt éve, hogy csak véletlenül mondta ki, de mindannyiszor rögtön elnyelte ennek a dél-francia városkának olaszos nevét, ami ott történt harminc éve,

aztán később, mikor másodszor utazott Mentonba, azt ő soha senkivel sem közölte. Egyedül egy öreg, züllött természetrajztanár ismerte titkát Valériánon kívül, de azok már sírba vitték magukkal. Lázár Ubul leánya az első annyi sok esztendő után, akinek Mentonról beszél. Persze, gondolja, a mai fiatalság előtt eltitkolják, hogy van a világon Riviera, Côte d'Azur, Menton, Paula ezért nem hallott még soha róla.

– Mindig kék ott az ég és a tenger – mondja. – A francia hegyóriások tarkák. Némelyik lila. A másik barna meg piros. Vannak narancsfák.

– Le is szabad szakítani a narancsot a fáról?

– De le ám.

– Télen is van virág?

– De még mennyi. Rózsaligetek, mimózacserjék, szegfűmezők. Ott virágzik a fügefa.

– Most virágzik a füge? Épp most?

– Azt én nem tudom. Akkor virágzik, amikor neki tetszik. Mert Mentonban mindig tavasz van.

Ez, hogy „Mentonban mindig tavasz van” még inkább meglepi az isteni sas után nyögdecslő beteg leányt. Bizonyos kétkedéssel tekint „apuska kutyás barátjára”. Halvány ismeretei vannak csak az évszakok csillagászati okairól és nem biztos benne, hogy a tavaszi napéjegyenlőség törvénye csakugyan más-e Mentonban, mint Tiszapócscon. Kinéz a putri ablakán a ködös, fehér télbe.

– Ott most is tavasz van? – kérdezi.

– Az bizony. Minket itt megesz az isten hidege, megdermeszt a pusztai szél. Ott rózsza nyílik, másodszor virágoznak most a citromfák. Mi itt elmerülünk a sárban, hóban. Ott akár fürödni is lehet a tengerben, száraz akácfák tüskés ágai helyett zöld pálmák integetnek. Bizony, Paula.

– Akkor én ott talán meg is gyógyulhatnék? – kérdezi a leány.

– Egész biztosan meggyógyulna.

– Ha elmehetnék egyszer oda...

– Nem tudhatjuk. Hátha – mondja mogorván, torz évődéssel Balázs.

Paula még mindig eltűnődve néz ki a vályogviskó kicsi ablakán, a fehér függönyöcskék közt egy tenyérnyinél alig nagyobb résen át, amerre a tekintet kisurranhat a holt Tisza-meder, a Selymes és az ott felejtett barna kukoricakórók felé.

– Én nagyon szeretnék egyszer Mentonba utazni – mondja. De nem lehet tudni, miféle Mentonra gondol, mit ért ő Menton alatt, vajon a földön vagy az égben képzelel el Mentont, ahol „mindig tavasz van”.

Más a hangja, mint az imént. Tekintetét nem mozdítja el a távoli ködös pontról, a kukoricakóróról.

– Én is – morogja Balázs Ábris dédunokája.

„Én is szeretnék Mentonba utazni... Ej...! Jaj!...”

Egy percig csend van. A beteg leány a sejtéseibe, a komor látogató az emlékeibe kapaszkodik.

– A virágzó fügefánál tapsolgatnék az Úr Jézusnak – mondja Paula –, hogy ilyen szép a föld, ahová ő lejött hozzánk és megváltott bennünket. Tőle könyörögnék

erőt ahhoz, hogy le tudjam vezekelni bűneimet. Tán megesne a szíve rajtam és megbocsátaná azt is, hogy most olyan nagyon vágyom Mentonba.

A volt kormányfőtanácsos hangosan kifújja az orrát monogramos batiszt zsebkendőjébe.

– Hagyjuk most már ezt – mondja kedvetlenül.

De Lázár Ubul beteg leánya, elfordítva tekintetét a kicsi ablakról, ránéz és könyörög.

– Nem, nem. Beszéljen még Mentonról. Mondja el, hogy lehet oda utazni.

– Ma sehogy.

– Azt tudom, minekünk sehogy. De hogy utazott maga? Amikor fiatal volt.

A volt, abaújkéri földbirtokos fájó, rossz szívének falán kopognak a szavak. Sóhajt.

– Mikor én fiatal voltam, kedves Paula... akkor... akkor hipp-hopp oda repült az ember, ahová akart. A repülőgép akkor még olyan volt, mint egy szivardoboz. Négy utas éppen valahogy elfért benne. Én ilyen szivardobozban repültem el Bécsből Párizsba, ahol az a hölgy már várt engem. Én szerettem Párizst, azt a hölgyet is szerettem. Ábris dédapa is nagy Párizs-bolondja volt. Ábel nagyapám is gyakran megfordult a Szajnánál. Én a világ legboldogabb embere voltam a Saint Sulpice-templom tőszomszédságában, a kis szállodában, ahol vártam, hogy halkán kopogjanak az ajtómon.

– Tán csak nem az a hölgy kopogott?

– De ő.

– A férjes asszony? A hamis török rózsza?

– Ő bizony.

– Maga beengedte?

– De be ám!

– A szállodaszobába?

– Oda hát.

– A férje nélkül?

– Bolondok lettünk volna a férjet is hívni.

– Ott maradt magával a szállodai szobában a férje nélkül?

– Órákon át.

– Mit csináltak?

– Csókolódtunk. A férje elől szökve, dobogó szívvel, mindig azért jött át a Szajna bal partjára, hogy a Saint Sulpice-templom mellett a kis hotelszobában velem legyen. Úgy éltünk abban az időben, mintha házasság lettünk volna. Mint férj és feleség. De persze, lopva. Titokban.

Paula, szörnyűlködve, elfintorítja arcát.

– Borzasztó.

– Micsoda?

– Az a borzasztó, hogy maga ezt nekem minden szégyenkezés nélkül el tudja mondani.

A nőhódító Balázs Ábel unokája vállát vonogatja.

– Maga gyerek. Az ilyesmi miatt nem szokás szégyenkezni. Ez ad néha tartalmat az ember életének. Egy ilyen emlék. Ennyi.

- Igazán?
- Ha vigyáz magára és meggyógyul, akkor egyszer még maga is megtudhatja.
- Mit tudhatok én meg?
- Hogy ebben nincs semmi szégyellnivaló.
- Én ezt nem hiszem – mondja Lázár Ubul beteg leánya és valamin töri a fejét.
- Hirtelen megkérdezi: - Hol volt az a szálloda? Melyik templom mellett?
- Saint Sulpice – feleli Balázs és emlékszik, hogy a közelben van a Saint Placide metróállomás is. – Magyarul Szent Sulpicius.
- Látja, én milyen buta teremtés vagyok. Sohasem hallottam Szent Sulpicius nevét. Nem is tudom, ki volt és hol élt. Vértanúhalált szenvedett?
- Nyugodjon meg, én se tudom. Fikarcnyi sejtelmem sincs, ki volt ez a derék szent. Paula megdöbbenve néz rá.
- Hihetetlen.
- Min csodálkozik úgy, maga gyerek?
- Maga ott vétkezett napról napra Szent Sulpicius tőszomszédságában. És azt sem tudja, ki volt Szent Sulpicius?
- Már töredelmesen bevallottam egyszer.
- Mint a világ legboldogabb embere, maga naponta megbántotta Istent Szent Sulpicius temploma mellett egy szállodában. De remélem, volt annyi esze, hogy időnként bement a templomba és megkérte Szent Sulpiciust, hogy könyörögjön magáért.
- Azt se tudom én, hogy milyen az a templom belül.
- Sovány két kezét összecsapja a beteg lány.
- De legalább sajnálja már, hogy elmulasztotta?
- Őszintén szólva, én nem tudom, hová tegyem a szenteket, a perzsa isteneket meg Ábris dédapám szellemét. Csak egyet tudok, sok baj van velük.
- Paula gondterhesen néz maga elé.
- Már kezdem sejteni, miért romlott el a maga élete.
- No ugyan, miért?
- Maga, látom, úgy élt egész életében pogány módra, mint aki nem fél az elkárhozástól.
- Balázs Ákos hátrasimítja szürkülő haját. Hosszú idő után végre nevet.
- Csakugyan én egész életemben sohasem gondoltam rá, hogy a pokolba kerülök. Tiszapócsra.
- Paula félrenéz. Homlokán a vékony fehér bőrt ráncolja. Gondolkozik. Fejében nagy elhatározásokat forgat.
- Mától fogva én imádkozni fogok magáért, Balázs. Szent Sulpiciushoz fogok imádkozni. Hátha még nem késő és megnyerhetem az ő jóindulatát a maga irányában.
- De hiszen azt sem tudja e jó öregről, hogy ki volt, mi volt. Hogy fogja őt a sok szent között megtalálni?
- Bízom benne, hogy együgyű tudatlanságom nem lesz akadály.
- És gondolja maga, Paula, hogy ez hasznomra válhat?
- Egészen biztosan. Mert én úgy érzem, hogy maga még nem veszett el egészen.
- Rosszul érzi. Én elvesztem. Tiszapócsra nekem már befellegzett.

- Azt gondolom, téved. Nincs tisztában saját magával. Ingadozik két ország közt.
- Maga téved fundamentálisan. Én Tiszapócs és Menton, Magyarország és Franciaország közt egy pillanatilag sem ingadozom. Azonnal utaznék, ha engednék.
- Én más országokra gondoltam. Isten országára és a gonoszság, a bűn országára.
- Köszönöm. Ne fáradozzon miattam, kedves Paula. Az égi hatalmakkal majd csak elrendezem én a magam kártyaadósságát.

Paula megeszi az utolsó gerezd vérbélű narancsot. Elgondolkozva hallgat.

- De azért mesélje el, milyen is volt, amikor Mentonba utazott – kéri, gyerekesen követelődve és ijedten, mert úgy látja, hogy a látogató már búcsúzni akar.

A volt kormányfőtanácsos marad.

- Egy nap korábban érkezett a szállodába, mint máskor – mondja mesélő hangon. - Az örömhírt hozta, hogy az ura hosszabb időre elutazik. Akkor hívott meg Mentonba. Akkor utaztam én először Mentonba.

- Hát többször is volt maga Mentonban?

- Összesen kétszer. Először és másodszor. Az a második volt az utolsó.

Paula látja látogatójának komor, csüggedt arcát. Vigasztalni próbálja.

- Ne búsuljon. Arra is meg fogom kérni Szent Sulpiciust, hogy segítse magát. Mindent el fogok követni, hogy maga megint elutazhasson Mentonba, Szent Sulpicius támogatásával.

- Attól tartok, előbb fog Víg Juhász a párizsi Saint Sulpice-templomban prédikálni, mint én viszontlátni a mentoni hegyeim.

- Ne féljen, Balázs. A megtért bűnösök kegyelmet nyernek... De folytassa. Párizsban megint beült a szivardobozba?

- Vonaton mentem. Paris-Lyon-Méditerranée... Csakhogy az ura nem utazott el. Meglepett minket ebéd közben a mentoni villában. A vörösbőr is kiborult. A hölgy megijedt, eltűnt. Én azóta soha többé nem is láttam.

- Az volt az első mentoni út?

- Az.

- Emiatt romlott el az élete?

- Igen. Pedig küzdöttem érte. Majdnem ököltre mentem az urával. De az végül is megtalálta leggyöngébb pontomat és legyőzött.

- Mi volt az a gyenge pont?

- A magyar úri lovagiasság.

- Hát az meg micsoda?

- Persze – mondja Balázs duzzogva – maguk ezt sem tanulták az iskolában a mai tantestülettől. Nem tudják, hol van Menton és azt sem tudják, mi a magyar úri lovagiasság.

- Szégyellem, hogy ilyen buta vagyok. De nem tudom.

- Akkor én most megmondom magának, hogy mi az. Például a maga édesapja a kezét adta a miniszterének, hogy bizonyos titkokról feltétlenül hallgat. Mihelyt aztán szabálytalanságok derültek ki a minisztériumban és a vizsgálat megindult, édesapja mindent magára vállalt.

- Apuska?

- Ő. Kevesen tudják ezt ma is. Én tudom. Az adott szó becsülete mindennél fontosabb volt szegény Ubul barátomnak. Soron kívül nyugdíjazták. Ebbe bukott bele.

Meghökkenve néz rá Lázár Ubul leánya.

- Nem is tudtam ezt apuskáról. Ez volt hát a baja? Ezért volt apuska sokszor olyan szomorú?

- Gondolom, ezért.

- A magyar úri lovagiasság tette tönkre?

- Azt így nem lehet mondani, kérem - tiltakozik élesen Balázs.

- De bizony lehet. Hiszen maga mondja, hogy a maga életét is a magyar úri lovagiasság rontotta el. Hiszen az akkor valami rettentő dolog lehet. A magyar úri lovagiasság.

- Nemes átok - dünnyög és vállát vonogatja a híres világfi Balázs Ábris dédunokája.

- Ebből származott hát minden baj ránk is, magára is! - mondja, elgondolkozva, Paula. - Tudom már, miért sírt annyit éjszakánként mamuska. Már tudom, mi az a kemény hidegség a maga szemében. Jaj! Lehet, hogy én most rettentő butaságot beszélek, de igazán úgy érzem, szent kötelességem, hogy minél többet imádkozzam magáért... Jaj, szegény Balázs!... Könyörögj érte, Szent Sulpicius!

Balázs Ákos töprengve néz maga elé.

- Én már egy kihalt nemzedékhez tartozom - mondja keserűen. - Maga nem ért meg engem.

- Most már megértem én. Csak nem adok igazat magának. Ne tetszett volna egy férjes asszonyt elcsábítani!

- De nekem bizony tetszett. És azóta sem tetszett nekem soha senki. Egyedül ő.

- Már tudom, hogy szerencsétlen, bűnös ember maga. Méghozzá kapaszkodik is a bűnébe.

- Semmit sem sajnálok annyira, mint tovatűnt legszebb bűneimet.

- Szegény Balázs! - ismétli Paula. - Siralmas sötétségben él maga. Én, mint a fiók fecske, úgy kiáltok, nyögök a kis Jézushoz irgalomért. Csak az nyugtat meg, hogy a végtelen irgalmasság atya nem azért küldte el hozzánk az ő egyetlen fiát, hogy az igazakat hívja. Hanem azért, hogy a bűnösöket felemelje. Még felemelheti magát is.

- Mondtam már, Paula, az én kártyapártimat az éggel bízza csak rám.

- Maga megette annak az embernek az ételét, megitta a borát, akinek a feleségét elcsábította. Szegény Balázs.

- Furcsa nézőpontjai vannak - zsörtölődik Balázs Ákos. - Magának sejtelve sincs a szerelemről. Olyan az, mint az atomok kénköves robbanása. Az én életemben is csak egyszer volt. Mindent megér. Még azt is, ha az ember elkárhozik érte.

- Jaj! Hogy szabad ilyen istenkáromló szavakat mondani? Szegény Balázs.

- Dehogynis bántom én az Úristent. Lajkó elvtárs nyakát szeretném én kitekerni.

- Féltem magát a pokoltól, szegény Balázs.

- Szegény Balázs, szegény Balázs. Ne sajnáljon maga engem, szegény Paula. Én még bírom. Inkább saját magát sajnálja, mert itt van ebben a penészes odúban a

budafoki szanatórium helyett, ahol már meggyógyulhatott volna. Sajnálja az öreg Bányay tábornokot, aki favágással keresi vénségére a kenyerét. Sajnálja inkább Katinuszky Jusztiánát, aki mocskos disznókat etet és elvesztette vőlegényét. Sajnálja Zách Kristóf herceg fiát. Kuglibabával kiütötték fél szemét, de udvari páholyban most rosszabb dolga van. Meg Babura Félixet sajnálja, aki életfogytig tartó telepes lett a Hortobágyon. Ezeket a szerencsétleneket sajnálja és ne engem. Értük imádkozzon. Ők inkább rászorulnak.

De Lázár Paula oda sem hallgat a volt abaújkéri földbirtokos mormogására. Ő is felfedezett valami jelt „apuska kutyás barátjának” arcán. Azt nézi most, azt a jelt, s gondolatai messze járnak.

– Én éreztem, tudtam egy ideje, hogy maga valakit valamikor nagyon szeretett – mondja. – Ez már az első nap rokonszenvesse tette magát. De én sosem álmodtam volna, hogy bűnös volt ez a szeretet, parázναςág. Én legjobban magát sajnálom, szegény Balázs.

– Maga nem tudja, hogy két test szerelme, izzása és...

– Csak erről ne szóljon egy szót se! – iszonyodik Paula, egyszerre felindultan. – Kérem, inkább a tengerről beszéljen. A pálmákról. A halakról meg a hegyekről.

De Balázs Ábris kitelepített dédunokája makacs.

– Ha már mindenféléről kifaggatott, akkor elmesélem, mi történt Mentonban, amikor először voltam ott. Én megsajnálтам azt az öregedő embert. Hasonlított a neve egy fájdalomcsillapító-szerhez. Valériánnak hívták. Először dölyfösen leckéztetett, aztán könyörgött és megalázkodott, magyar úri lovagiasságból félreálltam. Szavamat megtartottam.

– Azóta nincs is a szívében szeretet senki iránt?

A mogorva látogató a fejét csóválja.

– Elszállt, mint Jámorka Donát tarka szárnyú lepkéje.

– Szegény Balázs.

– Akkor láttam utoljára Terézt – mondja mélázva a „szegény Balázs”.

Hirtelen még élénkebben kérdezi a beteg leány:

– Hát Teréznek hívták? Miért nem mondta mindjárt?

– Nem kérdezte.

– A legszebb nevek közül való. Az én szerelmes eszményképem is Teréz. A kis szent Teréz... Ez nagyon érdekes. Teréz a neve az enyémnek is. A magáénak is. Nézze csak... Itt van... Ez ő. A kis karmelita apáca. A gyermek Jézusról nevezett lisieuxi Teréz.

– Ne keverjük össze a dolgokat – tiltakozik Balázs Ákos és alig pillant a szent képecskére.

– Teréz. Teréz – ismétli boldogan Lázár Ubul leánya. – Jaj, de gyönyörű név! Istókné kisebbik leánya is Teréz. Sírni szeretnék az örömtől, valahányszor hallom a nevét és hívhatom: Teréz! Teréz! Jöjj ide hozzám, édes kis Teréz!

„Tizenöt meg tizenöt, az harminc év” – számol magában Balázs és arra a nőre gondol, aki régen meghalt és mégis olyan, mintha élne; sokáig, néha éveken át távol marad, aztán jelentkezik és hasonlít Paula imakönyvéhez, melyekből szentek képei hullanak ki, és Bacsóné asztalán a politikai könyvekhez is, amelyeknek nevében az ő életét végképpen tönkretették.

– A maga szegény bűnös szeretőjéért is imádkozni fogok, hátha enyhíteni lehet rettentő szenvedéseit – mondja Paula. – Terézért Terézhez.

– Miket fecseg maga itten? – kérdezi Balázs Ákos, megütközve.

De Paulát nem ejti zavarba.

– Az a házasságtörő parázna asszony bizonyosan a pokolba jut, hacsak nem vezekelte le bűneit – mondja. – Most ott gyötrődik szegényke a tisztítótűzben. Ördögök tüzes dárdával döfködik, lángvesszővel csapkodják. Ha imáinkkal nem segítünk neki minden percben, a pokolba kerülhet. Akkor pedig már minden késő!

– Ezt meg honnan tudja? – förmed rá Balázs, némi ingerültséggel hangjában.

– Mindenki tudja, aki hallgat az Úr Jézusra. Ő mindent megmondott nekünk. Figyelmeztetett a pokol kínjaira. A végítélet már megkezdődött. Szüntelenül tart. Hát maga minderről nem is tud semmit, szegény Balázs?

„Szegény Balázs” hideg, szürke szemével mordul bámul maga elé és nem felel. Azt gondolja magában, hogy Ubul beteg leánya olyan tájékozottan beszél a pokorról, mintha a Bogma utcai kacsászatatóról volna szó.

Láthatóan egyre felindultabban tovább beszél a leány, látva, hogy hitetlenségében megátalkodott látogatója még csak nem is felel a kérdésére.

– Én tudom, hogy én nagyon tökéletlen vagyok. De kérem magát, ne nevéssen ki engem magában azért, mert imáimban arra kérem az én szerelmes Csillagomat, hogy lélekben olyan kicsi lehessen, mint a kicsike Istók Teréz. Vagy ha lehetséges, akkor még nála is sokkal kisebb. Azért fohászkodom, hogy fogadjon be engem a kicsi lelkek seregébe, ahol a legkisebb, a legszentebb az én kis karmelita eszményképem. Teréz!... Néha össze is tévesztem őket. A két kis Terézt. De mától kezdve van már egy harmadik is. A bűnbánó Teréz... Könnyörgök magának, szegény Balázs, ne gúnyoljon ki engem magában. Három Terézem van, és úgy fáj, hogy szeretetemben egyiket sem tudom átölelni. A kis Istók Terézt sem, mert elkaphatja tőlem a tüdőbajt. Nem szabad megcsókolnom.

– Ejnye, micsoda dolog. Azért nem kell sírni.

– De olyan jólesik könnyet hullajtani magáért is, szegény Balázs.

– Türtőztesse magát, számár gyerek.

– Magának nem szabad a szívére venni annyira elrontott életét. Azt se, hogy ide kitelepítettek bennünket... Örüljön inkább a megaláztatásoknak, szegény Balázs...

– Fogja, itt a zsebkendőm. Kettőt hordok mindig magammal. Ne féljen, ez tiszta.

– Köszönöm szépen – nyúl a zsebkendő után zokogva Lázár Ubul beteg leánya.

– Fújja ki jól az orrát és ne bölgjön. Inkább elmondom még második mentoni utazásom történetét. Jó?

Paula örömeiben tapsolni kezd, potyognak a könnyei.

– Csak én nem szeretném – mondja –, ha nagyon butának tartana. Betegségem miatt nem járhattam iskolába, évek óta nem tanulhattam. Meg... meg... – zokogásban tör ki – én itt a földön osztályidegen vagyok.

– Ne törődjön vele.

– Ha nem volnék osztályidegen, akkor többet tudnék – folytatja, sírdogálva.

– Tökéletlenségemben én egyedül az Úr Jézusba helyeztem minden bizalmamat. Maga engem ostoba számárnak tart, de én mégis áldom őt mindazért a szenvedé-

sért, amelyet nekem Tiszapócsra el kell viselnem. Boldogan szenvednék még sokkal többet is. Hadd legyen szárnyaszegett, hadd dideregjen a hidegtől, legyen csak csont meg bőr a betegségemben. Én örülök minden szenvedésnek, hiszen az én szerelmes napom küldi rám és én megérdemlem. Én érzem, én tudom, hogy a végtelen Úr szeret engem és én kicsi szegény lelkem vonaglásaival viszontszeretem őt. Én tudom, hogy annak a kezéből, aki ennyire szeret engem, a szenvedést is örömmel kell elfogadnom. Balázs. Szegény Balázs...! Higgyen nekem kicsikét. Ne nézzon le butaságomért. Én a szeretet áldozata akarok lenni.

– Csillapodjon, Paula.

– Én egyedül azért sóvárgok, hogy a szeretet áldozata lehessen. Jaj, mi is lenne szegény fejemmel, ha az Úr igazságosságának kellene magamat feláldoznom!

– Félrebeszél.

– Szegény bűnös-ként örökös gyötrelmem lenne odaát is az életem.

– Azt se tudja maga, szerencsétlen gyerek, hogy mi a bűn.

– Szegény Balázs! Én hiszem, hogy az Úr szeretetének leszek áldozata.

– Meghagyom magát ebben a hitében. De inkább hallgassa meg most második mentoni utazásomat.

– Boldogság, hogy arra gondolhatok, nincs okom a rettegésre. Az irgalmas szeretet csak részvéttel tekinthet gyöngeségemre, betegségemre. Csak gyöngéden, szeretettel, irgalommal bánhat velem.

Kimerülten hátrahanyatlik párnáira Paula.

– Éppen tizenöt éve levelet kaptam, meghívtak Mentonba, de én...

Lázár Ubul beteg leánya hirtelen felül, két kezét összekulcsolja és rimánkodva, előrehajol. Halk, könnyörgő hangon beszél.

– Kérem magát valamire, Balázs. Szegény ember, szegény Balázs, én arra kérem magát, hogy adja át egész lelkét annak a szeretetnek, amellyel egyszer megajándékozott egy méltatlan a asszonyt. Egyszer fiatalon azt a szent érzést eltékozte. De valamicske megmaradt belőle a maga szívében. A szeretet nem veszhet el. Isten gyűfájáról pattant szikra az mindenki szívében. A magáéban is szent. Örök. Próbálja meg, szegény Balázs, fordítsa ezt a szent érzést az egyetlen igazi méltó tárgyra, az egekben lakozó hatalmas Istenre.

– Bizzuk ezt inkább Kopács plébános úrra. Második mentoni utamon...

– Hallgasson egy tökéletlen, buta leányra, aki nem is érdemli meg a maga sok figyelmességét. Arra kérem magát, hogy bűneiért vezeklésül fogadja el türelemmel mai sorsát. Fogadja el büntetésül Tiszapócsot.

– A Déli pályaudvaron egy őszi reggel felültem a vonatra és...

– Pár nap múlva karácsony. Ígérje meg, hogy elmegy a templomba. Boruljon térdre a kis betlehemi jászolnál és mondja magában csendesen: köszönöm, kis Jézus, hogy én ezt megérdemeltem...

– Ejnye, Paula! Gyorsan szorítsa a zsebkendőt a szájára!

– Segíteni fogok magának, szegény Balázs. Megkérem majd Szent Sulpiciust is, hogy...

– Paula! Véres a kendő! Hallgasson már el végre, maga kelekótya, számár gyerek.

– Hátha Szent Sulpicius meg fogja hívni magát Mentonba?

– Hívni kell az orvost. Paula, Paula!

Köhögési roham rázza meg Lázár Ubul leányát a gáztető alatt, a viskó egyetlen szobácskájában, míg anyja odakint még mindig krumplit vermel, az udvaron. Színtelen ajkán fröcskölvé buggyan ki a vér és végigfolyik kopott, fekete télikabátján.

– Én most boldog vagyok, szegény Balázs – mondja elhaló hangon. – Ha most meghalnék, akkor ne sajnáljon, hanem irigyeljen inkább...

– Segítség! Segítség!

– Jobb annak, akit hamar elemészt a szeretet tüze, hogy ne tapadjon a földhöz... Tiszapócshez...

– Paula!

A volt magyar királyi kormányfőtanácsos még soha életében nem volt ilyen helyzetben. Fejvesztetten a párnákra fekteti egykori vadászczimborájának tizenkilenc éves leányát. Paula szájából ömlik a vérpatak.

– El fog itt vérezni. Mit tegyek?

Lázár Ubul leánya, akivel egy júniusi hajnalon együtt telepítették ki Budapestről ugyanazon a vadul száguldó tehergépkocsin, most kinyitja szemét és mosolyogva tekint fel rá, feje fölött függ az olcsó Murillo-olajnyomat roppant népszerűségében a penészes, nyirkos falon, a gáztető alatt.

– Legyen alázatosabb, szegény Balázs – mondja olyan halkán, mint nyári estén a Tisza partján a szúnyogzűmmögés.

Az ágy csupa vér.

Balázs kirohan az udvarra, ahol épp most fejezik be a burgonya elvermelését hálas szívvel a nagylelkű adakozó Cselei Csopaky iránt: Lázár Ubulné, leánykori nevén Lencz Sarolta, aki „negyvenhárom éves és az urát mindig a zsellérek, nincstelenek és kisparasztok üldözésére biztatta” és Víg Juhász feljelentésére börtönbe vetett Istók kulák felesége a két kisleánnyal, Piroskával és a kis Terézzel.

– Jöjjenek gyorsan! Baj van! Szaladjanak!

19.

Elérkezik karácsonyeste és Draxler Zsigmond még mindig nem tett semmit Babura Félix kiszabadítása érdekében. Baburáné, az „okos Ida”, többször is felkereste a Kaszibai-úton kamrájában a grófot. A Pólya utcában Balázst is meglátogatta. Mindkettőjüknek könnyörög. Egyelőre semmi sem történik. Az ünnepeken Cecilke, Jenőcske és Marcika nem látják apjukat.

Ott vannak ők is a templomban már lámpagyújtás előtt, szenteste: ott térdelnek anyjukkal együtt a kivilágított jászolnál, ahol festett tehenek közt kis bölcsőben viaszbaba fekszik: a kis Jézus. A jászol olyan, mint egy kicsi hortobágyi juhakol.

A kitelepítettek gyülekeznek a jászol előtt. A Vereckei utcában, a Bába-gödrében, a Dudás-soron hideg a szoba és a szűk, idegen falak azokra a karácsonyokra emlékeztetnek, amikor a mennyezetig érő gazdag karácsonyfa roskadozott a sok dísz alatt és mindenkinek volt otthona. Kaphacon és Kaszibán is fájdalmas emlékek gyötrik a kitelepítetteket. A Kertekalján, a Margitai úton és a Bogma utcában senki

sem tud otthon maradni. A gutaütött Masznyikot, aki két botra támaszkodva, már jár, egyik oldalon a felesége, a másik oldalon a leánya, Rózi támogatja a templomba, a betlehem-i jászolhoz. Lázár Paula az újabb tüdővérzéstől nagyon elgyengült, kis híja, hogy el nem pusztult. Krisztics doktor szigorú fekvést rendelt számára, ő mégis felkel az ágyból és az emberek általános ámulatára szenteste a templomba vánszorog.

A volt abaújkéri földesúr Adolffal sétál a főutca felé és találkozik a templomba igyekvő Afrika-vadásszal. Megállnak néhány szóra.

– Kieszeltél már valamit, Zsiga?

– Tiszapócs nem Tanganyika, édes barátom. Nem Kelet-Afrika. Nem őserdő. Itten mások a játékszabályok.

– Jó, jó. De ha nem csinálunk valamit, akkor kicsipkézik Baburának az ülepét is.

– Fontos a kellő óvatosság.

– Engem Forster Náci arra biztat, állítsak be Bacsónéhoz, beszéljek a lelkére. Az én véleményem szerint azonban Bacsónénak nincs lelke.

– Tévedsz, Ákos barátom. Mindenkinek van lelke. A gorillaképű kirongózinak is volt.

– Az kicsoda?

– Hű kísérem az elefántvadászaton. De egy nap az őserdő szélén elvesztettem. Nem mutattam a fényképét?

– Nem volt szerencsém hozzá.

– Nos tehát én azt ajánlom, ne menj te sehová. Bízzad rám a szafárit.

– Mit?

– A szafárit.

– Hát az meg mi?

– Afrikai bennszülött nyelven utazást, expedíciót jelent. Nekünk mindent jól meg kell fontolnunk, mint a szafári elindítása előtt. Nem jössz be a templomba?

– Kutyámat nem hagyhatom az utcán.

– Dehogyanem – mondja Draxler és Adolf pórázát ráköti egy vaskampóra, amely kiáll a „Magyar Király” falából.

Balázs Ábris kitelepített dédunokája aggodalmasan csóválja fejét.

– A duhajok agyon fogják csapni.

A szakállas oroszánvadász nevetgélve kivicsorítja erős, sárga fogsorát.

– Már ismerem ezt a népet. Karácsony este a kutyának se árt – mondja és karon fogja.

Együtt besétálnak a templomba.

Balázs nem szereti mások szomorúságát. Bizonyos idegenkedéssel néz körül a templomban, a szentelt vizet széttörli homlokán. Látja és hallja a sírókat, a könnyörgőket, a sóhajtozókat a jászol előtt. Feltűnik Bányay Fidél szikár alakja. Mereven áll a jászol előtt, szeme alatt a sötétlila folt kezd már szépen barnulni. Észreveszi Paulát, aki az anyja és a két Istók kislány mellett térdel. Nem érti egészen, hogyan történhetett: itt van és még él. Emlékszik szavaira, de ő ennyi ember előtt semmi szín alatt sem árulná el gyöngeségét, nem borulna térdre a festett jászol előtt, bár a többiek javarészt ezt teszik. Csak éppen elvégzi a szokásos tiszteletadó térdhajtást

úgy, ahogy apja, az „öreg Ákos kegyelmes úr” is szokta hajdan az abaújkéri templomban: liberális térde alig érinti a templom hideg követ. Mogorván néz. Számára nem mond semmi különöset a jászolban fekvő kisdéd, nem merül el a falusi kép szemlélésében és nem hatja meg a jelenet, amely remekmű alkotására ösztönözte egykor de La Tourt. Nem is tartja méltónak önmagához, s ilyen volt apja, nagyapja és Ábris dédapa is, hogy elérzékenyedjen valami miatt, ami a népet érzékenyíti el.

A volt felsőház utolsó alelnökének csinoska özvegye, a bronzhajú Julianna kegyelmes asszony, buzgón imádkozik, mint kis cselédlány korában, a jászol előtt. Hányja magára a keresztet és egyforintos pénzdarabokat dobál Szent József lába elé. Szórakozott nézésével és keskeny arcával ott térdel két leánya mellett Katinszskyné is. Forster Ignácné már órák óta itt van. Siratja mindazt, amit elvesztett a Szemlőhegyen, és forró imádságokat mond azért, hogy a kis Jézus adja vissza nekik a villát, egész berendezésével együtt.

Magyarország volt külügyminisztere, a fehér pofaszakállas Jablonkay Tihamér, angol feleségébe karolva, éppen csak bekukkant a templomba, s mikor látja, hogy a kitelepítettek valósággal megszállták a betlehemi jászol környékét, sietve menekül.

Ott van a templomban feleségével együtt Simon Nándor is, ez az ősz bajuszos, feltűnően pirosposzgás képű emberke, aki elkövette azt a botlást, hogy évtizedeken át közreműködött a Fűszerkereskedők Országos Egyesületének társadalomellenes munkájában, sőt a fűszerszakosztály elnöki tisztét is ő töltötte be az azóta oly rossz emlékű Baross Szövetségben. Ő a maga szerény és igénytelen módján azt vallja, hogy az igazságtalanság elkövetői előbb-utóbb megbűnhődnek tettükért, akár itt a földön, akár az örökkévalóságban, s ezt a véleményét nem is rejtette véka alá Jablonkay Tihamér hetvenedik születésnapján. Ő is letérdel a kis Jézus jászola előtt, és buzgón imádkozik felesége mellett, aki a budapesti Józsefvárosban született, ott is nőtt fel és ment férjhez Simon úrhoz, s az Örökimádás-templomban az Üllői úton, a Simon Nándor csemegeüzlettel átellenben volt negyven éve az esküvőjük. Simonné könnyei bőségesen hullanak. Csak azt tudja, hogy tavaly az Örökimádás-templomban szebb volt a jászol.

A néhai koronaügyész, Windelband Alfonz kövér özvegye a leghangosabb. Ő ezen a szent napon sem békült ki Hetvényinével. Úgy intézte, hogy a postatanácsos özvegye gyalog jöjjön be Kaszibáról Tiszapócsra, míg ő Kece Bálint szomszédjának egylovas kocsiján kapott helyet, ahol elfért volna Hetvényiné is. Megjelenésével uralja a templomban azt a kis teret, amely a betlehemi jászol előtt a buzgókat hívogatja. Elomló kövérsége Bacsóné uralma ellenére is meggyőzően képviseli a magas klérus letűnt hatalmát és tekintélyét. Erre Kopács Antal valami okból képtelen. Olyan hangosan imádkozik, mintha valamilyen magas helyről őt, a nagy büntetőjogász özvegyét erre külön felkérték volna. Végre térdeplő helyzetéből fölkel. Távozik a templomból. Tisztelettel nyitnak neki utat az összes Masznyik unokák, a patrícusok és tiszapócsi parasztasszonyok, főképpen Heller Vilmos patikus, aki maga is betért ide karácsonyfagyújtás előtt rövid imára.

– Ó, a szegény kegyelmes asszony, nézd lelkem – súgja feleségének.

A patikus futólag ismeri Windelbandnét, de tudja, milyen előkelő levelekkel érkezett Tiszapócsra. Hallotta, hogy az ura milyen kiváló személyiség volt, s azt is,

hogy a csontjait ellopták a Kerepesi temetőből. Kopács Antal, félíg tréfásan, ezt már elújságolta neki.

Heller patikus jobban ismeri a gyógyszerek, mint az emberi lélek összetételét. Így az emberekről alkotott véleményei többnyire hibásak. Míg az övé volt a tiszapócsi „*Arany Kígyó*” patika, hitelbe is adott gyógyszert, sőt púdert és kölnivizet is, bizonyos kiválasztott kevés pénzűeknek. De azok rendszerint becsapták őt, átláttak jószívűségén és megtévesztették. Most, amióta az államé a patika és Heller Vilmost szigorúan ellenőrzik, mégis van rá módja, hogy titokban ingyen adjon orvosságot a szegény kitelepítetteknek anélkül, hogy ő jószívűségére ráfizetne. De csak csínján és most is csupán a „kiválasztottaknak”. Oppler Rudolf ezek közé tartozik. A volt kapitalista gyáros vagyoni pusztulása annyira megrendítette, hogy teljesen ingyen adja neki négy szemközt az „*Op.106*”-ot és a „*Dormobella*”-t, melyeket ma már az állam gyárt Oppler helyett és Oppler felháborodására. A gyakran betegeskedő Valter Keresztély drága vitaminorvosságaiért sem kér pénzt, pusztá tiszteletből. De Serbán Jenő, volt liftestől, aki egész nap lőt-fut, szerel, kopácsol, lyukas vedret olcsón javít és foltoz, a múltkor bevasalta a 8 forint 40 fillért a kanalas orvosságért, amelyet Beleznay doktor írt fel neki „magánreceptre”. Cselei Csopakynak sem adta ingyen a hashajtót. Sejtelve sincs róla, hogy Windelbandné anyagi gondtalanságban tölthetné el életének hátralevő részét, ha Budapesten eldugott gyémántjait valahol ügyesen értékesítené a hatóságok éberségének kijátszásával. De vannak egyéb ékszerei is, amelyeket könnyebben eladhatna, de „inkább belehal”, szokta mondani, nem válik meg tőlük. Windelbandné nagyméltóságú külseje annyira megtéveszti, hogy a legdrágább orvosságokat is hajlandó neki ingyen elvinni, dugva, a plébániára. Windelband Alfonz özvegyének már akkora „házi-patikája” van, hogy izzasztót és köptetőt, meg mindenféle Oppler-szert elcserél a parasztnál tojásra, zsírra, kolbászra. Azt híreszteli, hogy ezek a ritka finom orvosságok elmulasztják a derékfájást és a húgyszűkületet. Kecse Bálintot is lekenyerezi Heller Vilmos pasztilláival, amelyek Oppler Rudolf volt gyárából kerültek ki. Kecse kulák, különösen télen, mindenféle csúzos bántalmakról panaszkodik. Az adóval és mindenféle beszolgáltatási teherrel megnyomorított kaszibai kulákon nem nagyon segít a „*Neurol*”-készítmény annak ellenére, hogy Oppler régi bevált gyártási titka szerint a nátrium-bromátot erőlyesen redukálja az állam.

Heller Vilmos, felesége mellett állva, könnybe borult szemmel tekint a templomból távozó tarka hústömeg után és sokáig ott marad még puha jó szívével. Elbámészkodik a kis betlehemi jászolnál. Nézelődik az idegen, de már ismerős budapesti arcok közt. Ezek az arcok fél év alatt gyakran felbukkantak a patikában. Többnyire hülés ellen kérnek orvosságot, mióta az ősz és a tél beállt és a nátha a szüntelen szipogás meg a köhögés megkezdődött. Meghatja őt a térdeplő Julianna kegyelmes asszony adakozó áhítata, de nem veszi észre, hogy a főoltár előtt a második sorban, a padra borulva, egy öregember szüntelenül zokog. A templom zeng a jámbor karácsonyi énektől: „Mennyből az angyal...!” Ő ügyet sem vet Mahunka Adolfra, a pesterzsébeti vas- és fémöntőde volt tulajdonosára. Tekintete elkerüli a sovány Jobbágy Béla Tamást is, akit 1941-ben cérna-nagykereskedőnek jelöltek ki. Pedig itt van ő is a tiszapócsi jászolnál. Kopott lengyel bundájában olyan egyenesen

áll, mint a szőlőkaró, csak a fejét horgasztja le mélyen. Lehet látni, hogy valami miatt egész testében reszket. Térdre szeretne borulni, de nem mer. Református.

Draxler gróf szőke, göndör szakállát és nefelejcskéek tekintetét jól megnézi Heller patikus. Maga Bogya, a harangozó sem bámulná őt figyelmesebben. A híre meg a könyvei nyomán elképzei, hogyan lövi agyon a rejtekéből zebradöggel kicsalogatott oroszánt. Bizonyos jóleső elégedettséggel élvezi a katolikus hit és az Egyház hatalmát, amely még az ilyen mindenre elszánt viharvert férfiút is megalázkodásra készíti a betlehem iásziol előtt. A mellette álldogáló Balázs kormányfőtanácsos nem nagyon rokonszenves számára. Gyakran szokott altatót és brómot vásárolni. De barátságatlan. Be sem mutatkozott.

Még kint a templomtéren is Windelbandné miatt sóhajtozik. Őt sajnálja legjobban.

A Keresztény Parkettások Faipari Szövetkezetének volt elnökét, Oravec Albint, ezen az este egy kéz megragadja a sötétben és ledobja a templom lépcsőjéről, az összetört kőszobrok közé. Néhány enyhébb rúgást is kap.

Az esetnek azonnal híre megy. Sokan nem mernek elmenni az éjfél i misére. Inkább különböző kategóriákba tartozó hideg szobákban ágyba menekülnek és eloltják a gyertyákat a fenyőágakon.

Bányay Fidél méltó igyekezett lenni az elmúlt napokban az aransarkantyúhoz, melyet IV. Károlytól kapott. Szorgalmasan kijárt a Bágyi erdőbe és éjszakánként lopkodta a holdvilágnál a fenyőt. A két világháború közt az egri káptalan kísérletképpen lucfenyőt telepített az erdőben az akácfák közé. A papok tudni akarták, hogy megmaradnak-e a pusztában a fenyőfák. Életképeseknek bizonyultak, s a volt tábornok vakmerő rözsézéseit most siker koronázta. Ellátta fenyőágakkal a deportáltakat, maga pedig pénzhez és élelemhez jutott karácsonyra.

A vaksi Ángyéla mákos és diós bejglit süített az ünnepekre. Este betipeg a szobába, melynek falán Bártfay Kata nagymama órája halk zenével jelzi a múltó órákat a kitelepített unokának.

– Jézuska nevében tessék jó étvággyal használni – mondja, és nagy tálat helyez az asztalra, tele süteménnyel.

– Mit fizetek, Ángyéla?

– Ezért semmit, főnök úr.

– Én ezt úgy nem fogadom el – tiltakozik a kitelepített volt kormányfőtanácsos és nyúl a zsebébe, pénzért.

– Ennek nincsen ára – szól közbe a konyhaajtóból az öreg Lukács. – A szeretet dagasztotta.

Aztán Ángyéla arról beszél, hogy este ő is ott volt, megnézte a kis Jézust a templomban, látta a sok „pestit” is.

– Némely pesti nagysága még a Jézuskát is el szeretné venni más ember orra elől – mondja.

Ünnepek után kora reggel gróf Draxler Zsigmond lép be a volt „Arany Kígyó” aijtán, amely minden nyitásra megcsendül. Heller Vilmos patikus szíve megdobban a jodoformszagban. Boldog, hogy a gróffal beszélgethet.

– Valami slájmoldót kérek, meg egy kis lázcsillapítót tudós lakótársam részére.

– Jámorka Donát napok óta beteg. A templomban ezért nem látta őt senki karácsonykor. Lázálmaiban szárnyai nőnek és valahol az Égei-tengernél, a Taurusz felett kergetőzik a levegőben kedves lepkéivel.

Heller Vilmos kanalas orvosságot kotyvaszt a beteg pillangász részére, orvosi recept nélkül, s azt gondolja magában, hogy nem fogad el pénzt, hanem az orvosságot majd felírhatja államilag Krisztics doktorral az „igényjogosult” malomgépész valamelyik családtagja nevére. Nem ez lesz az első eset, hogy így jut gyógyszerhez a szegény deportált.

Ekkor éri a hallatlan meglepetés.

Az oroszlánvadász egy csomó pénzt tesz le a patikaasztalra, csupa százforintost.

– Legyen szíves, szabadítsa ki szegény, szerencsétlen barátunkat, Babura Félix urat, a hortobágyi juhakolból – mondja. – Itt van egy kis költségelőleg.

Ennyit sütött ki három hét alatt.

A patikus megdermed a csodálkozástól.

– Mit? Én?... De gróf úr...!

– Egyelőre ezt nélkülözhetem a célra – folytatja raccsoló orrhangján gróf Draxler, de ez a hang a patikus füle számára most roppant kellemetlen. – Nyolcezer forint. Kérem, patikus úr, vesztegessen meg vele a szegény ember érdekében valamilyen kompetens funkcionáriust. A juhganéjból ki kell őtet okvetlenül mentenem.

– Isten ments! – hördül halálsápadtan Heller patikus.

Olyan ügyetlenül kapja el kezét a pénztől, hogy a százforintosok szétszóródnak a patikaasztalon a porok, téglék, üvegcsék és mérlegek közt.

– Van ottan egy életveszélyes doktor. Hogyan is hívják csak? Nem ismeri, patikus úr?... Valamilyen morgó... Milyen morgó? Na... Igen. Tudom már a nevét. A mi szerencsétlen barátunkat meg kell szabadítanunk dr. Medve kezéből.

– Vegye vissza a pénzt, gróf úr. Ne tegyen tönkre, gróf úr. Én családos ember vagyok.

Az ajtó csengettyűje megszólal. Beteg érkezik orvosságért. Draxler Zsigmond úgy látja, hogy a szafari nem jól kezdődik. A pénzt zsebre gyűri. Türelmesen megvárja, míg elkészül az orvosság a lepkész számára és ismét kettesben maradnak.

– Akkor legalább azt mondja meg, patikus úr, mit ajánl szerencsétlen barátunk megszabadítására.

Heller Vilmos összerázkódik, röpke fohászt mond magában és csak aztán felel olyan csendesen, mint a távoli Selymes-patak csobogása.

– Tessék tanácsért a plébános úrhoz fordulni.

– Kitűnő gondolat – mondja a szakállas Afrika-vadász és a patikus óriási megkönnyebbülésére gyorsan távozik.

A csengettyűs ajtóban szembetalálkozik Oppler Rudolffal. Az „*Op.106*” egykori tőkés gyártójának ez a napi szórakozása: meglátogatja a patikust, nézegeti az új gyógyszereket és elbeszélget vele régi gyártmányú tubusos kenőcsökről, melyek valaha az ő nevét dicsérték és ma is begyógyítják a szőrtüszőkön és a faggyúmirigyeken a gyulladásoz gócot.

Kopács Antal plébánosnak ma rengeteg dolga van.

Reggel megleckéztette a szőke kis káplánt azért, mert állítólag elhanyagolja az iskolás gyermekek lelki gondozását abban az egészen szűkre szabott körben, amelyet Bacsóné még eltűr. A kántorral is nézeteltérése támadt bizonyos anyagi kérdések körül. Nagy elhatározásra jutott. A kántornak fel fog mondani és egy derék szaléziánust ültet majd az orgonához. Ezek a volt szerzetesek, gondolja, nagyon igénytelenek, kevéssel beérik. Sőt, ha lehet, még a vallásoktatásban is foglalkoztatja az egykori szaléziánus atyát. De ez egyáltalában nem bizonyos.

De ezek csak gondok, tervek. Az egyházi hivatalon kívül más fontos dolgai vannak ma reggel a plébánosnak. Hajnalban hatóságilag engedélyezett disznóölés volt a plébánián és Kopács Antal el nem mozdul a hatalmas disznó teteme mellől azóta, hogy a szíves atyafi, a böllér, szíven szúrta késével az iszonyatosan sivalkodó állatot. Könyökig feltűrt ingujjban és bőrmellényben most is ott sűrög-forog a konyhában, disznóvértől csepegő hurkatöltőt szorít izmos kezében, a meleg levegőt megtölti a frissen sült töpörtyű finom illata.

Azt is forgatja fejében, hogy Egerből új káplánt kér. Hamar meg szokta unni káplánjait és a jelenlegi már másfél éve itt van Tiszapócscon. Hurkatöltés közben kimondja magában a kis szőke káplán kárára a rettenetes szót, amelytől éjjel néha ő maga fel szokott riadni álmából: „Dispozíció.” Borsószik a háta, mikor a „bajuszos érsekre” gondol, aki esetleg őt is „eldisponálhatná” Tiszapócsról, ha netán Bacsóné ezt úgy találná helyénvalónak. De a hurkatöltőgetőt nyomogatva, egyre inkább beleéli magát a gondolatba, hogy a káplán „dispozíciója” most már halaszthatatlanul szükséges.

Tervezetéseiben és a hurkatöltésben zavarja meg őt az egykori rettenthetetlen afrikai tigrisvadász: gróf Draxler Zsigmond.

Kétszeresen kellemetlen ez neki. Le kell tenni a véres hurkatöltőt, de ennél nagyobb baj, hogy az alkalmatlan látogató: pesti kitelepített. Sovány nővérel kiüzen neki: nem intézhetné el a dolgát a káplánnal? De Matildka azzal tér vissza a kolbászok és a hurkák közé, hogy a „szakállas” egyedül vele óhajt beszélni. Mégis kezét kell mosnia. A bőrmellény fölé magára kapja fekete télikabátját és némi bosszankodással vonul be a plébániahivatal szobájába, ahol a „bolond gróf” várja.

– Kapitális dologban jöttem, plébános úr.

Kopács Antal szívélyességet színlel öblös és dallamos hangján.

– Tessék csak, tessék. Azért vagyunk itt. Miben állhatok rendelkezésére?

Draxler Zsigmondnak éles szeme van. Ő mindig előbb vette észre a porfellegbe burkolódzó bivalycsordát, mint társai. Egyszer, alkonyatban, mikor a hegyről lemászott, a mély szakadék szinte bélelve volt veszekedő és marakodó páviánokkal; célozni már alig lehetett és ő mégis biztos lövéssel leterített a félhomályban egy dikdik antilopot. Röviden előadja, mi járatban van, meg akarja szabadítani Babura Félixet a ganéjagyától és dr. Medvétől egyaránt s tanácsot kér. Tüstént észreveszi, hogy borús és keserű gondolatokat ébresztett a plébánosban. Pedig Kopács Antalban a kényszerűség kiváló komédiás tehetségeket fejlesztett ki és mindenképpen leplezni igyekszik igazi gondolatait.

De ma különös szerencséje van. Éppen szólásra akarja nyitni száját, hogy ügyesen kibújjon a kellemetlen helyzetből. De az ajtón kopognak.

Jámborka Donát támolyog be, lázasan. Félrefordított fejjel, szemüvege alól sandít a plébánosra és a grófra. Orrát fújja, krákog, köhög. Nem egészen biztosan áll a talpán. A patikában kereste a grófot és ott tudta meg épp az imént, hogy itt van.

– Bocsánat, bocsánat. Dicsértessék a Jézus Krisztus! De kedves jötevőm és barátom, kegyedet otthonunkban sürgősen keresik.

Húszezer elvesztett lepkéje, a láz és a rettegés miatt csak nagy nehezen tudja kinyögni a hírt a lepkész.

– Látogatóm érkezett talán Budapestről? – kérdezi Aranyszájú Szent János fehér gipszszobrá alatt a szakállas gróf.

Eszébe jut a Magadi-tó közelében az őserdő, melynek szélén egyszer táborot ütöttek. Emlékezik az estére: messzi útjukról néger teherhordók érkeztek és fél év után postát is hoztak, sok hazai levelet. Budapest a földgömb ellenkező oldalán volt akkor, az ő élete pedig trópusi kánikulában telt dikdik antilopok, sivalkodó páviánok, oroszlánok közt. A dzsungelből oly drámai váratlansággal előbukkanó vademberek leveleket tettek eléje, melyek télről, fagyról, hóról szóltak, ködös fácánvadászatokról, fényes bálokról, a tüzelő drágulásáról, politikai bonyodalmakról, alacsony búzaárakról. Olyan messziről érkezett mindaz és olyan valószínűtlen volt minden, mintha egy másik bolygóról üzennének.

De a pillangász néhány bilágos szóval szerteúzi emlékeit, hosszabb tüsszögések és nyöszörgések után.

– Helybeli zord látogatója van, mégpedig a tanácstól. Azonnal beszélni akar magával, szegény jó barátom.

Draxler Zsigmond arca elsötétül, és szeme, mely mindig biztosan céloz, villan egyet.

Lassan, de határozottan feláll és indulni készül. A plébános mentegetődzik, ő tanácsot adni ilyen kényes ügyben nem tud. De Draxler nem méltatja figyelemre a ravasz kibúvókat. Kihúzza magát. Ilyen volt akkor is, amikor oroszánlesre indult és elrejtőzött az ágakból készült búvóhelyen.

Azóta, hogy Víg Juhász kiűzte őket a volt „*Magyar Király*”-ból, mindig résen áll ugyanazzal a vadászszimattal, amely Afrikában és Indiában, sőt Dél-Amerikában sohasem hagyta cserben és már otthonos a tiszapócsi „*donga*” sűrűjében is: megtanulta, hogy a hang, amely eleinte olyan, mint a békáé és aztán a bagoly huhogására emlékeztet, a legfélelmetesebb fenevad nyögése és dorombolása. – „*Angália buána, kvénda! Vigyázz, uram, jönnek!*” – szuahéli nyelven így figyelmeztették őt valaha az életveszélyre. Gyorsan elbúcsúzik Draxler a tiszapócsi plébánostól.

A Kaszibai úton, ahol közös kamrácskában együtt lakik az Afrika-vadász a lepkekész, az ügyes és ravasz Répa Ferkó szép türelmesen várja a grófot, s közben, az általánosan ismert illendőség korlátait néhol áthágva, figyelmesen körülnézeget.

Érdeklődéssel veszi kezébe a finom távcsövet, mellyel valaha gróf Draxler Zsigmond a vízmósás sűrűjéből kibukkanó tigrist kémlelte. A remek fényképezőgépet is nézegeti, mellyel afrikai képeit készítette a gróf, azokat, amelyek albumnak is beillő, angol mintájú, hatalmas vadászkönyveit díszítik, köztük a roppant eleven képet a szakadéokban perlekedő száz páviánról, meg az őserdei tájat, melynek ezt az aláírást adta: „*Ahol két hónapig hiába kerestük az elefántokat, de elvesztettük hű kísérőnket, a go-*

rillaképu kirongózt.” Kezében ezzel a fényképezőgéppel a szakállas gróf számtalanszor megkönyörült vadállatokon. Lefényképezte és aztán futni hagyta őket. Egy-egy fénykép gyakran többet ért számára bármilyen trófeánál.

Répa titkár várakozás közben megismerkedik a gróf parafasisakjával és az összecukható gumikáddal is. Megcsodálja a kitömött gazella két óriás szarvát. Forster Ignác, naftalinba és szüzdohányba csomagolva, elhozta Tiszapócsra búzavirágszínű díszmagyarját és a régi görbe kardot, amely minden eskütételnél a Várban alkotmányos díszként oldalán fityegett. Gróf Draxler Zsigmond az „elefántok dörgölődző fájából” hozott egy darabot magával, mint kedves és meghitt tárgyat, s odaállította a konyhában a hatalmas elefántagyar mellé. Répa Ferkó, hamiskásan tépdese vékony kis fekete bajuszát, ezeket is jól megnézi. Ennyi vadbivalyszarvat még soha életében nem látott. Figyelmesen szemlél egy kitömött marabut. Jár-kel a konyhából a kamrába vissza. A kis kamrában nincs tenyérnyi üres hely a falakon, moccanni is alig lehet a sok vadásztárgytól, pedig éppen csak elfér szorosán egymás mellett a két ág. Az egyikben a gróf, a másikban a lepkész szokott aludni. Répa Ferenc „tanácsitkár” sem a szemináriumokon, sem másutt semmit sem tanult az Afrika-vadászok lelke alján lappangó furcsaságokról, s ezért bizonyos fokig tájékozatlanul és bizonytalanul néz farkasszemet egy kongói bak antiloppal. Lát más állatfejeket is, melyeken emberi vonásokat vél, felfedez egy emberi koponyát és az a pajzán gondolata támad, hogy hátha Trockijé, az árulóé és Mexikóból hozta el magával a szakállas gróf.

De megszokta, hogy minden helyzetben hidegvérrel álljon a talpán. Mire a gróf a lepkésszel érkezik, ő már otthonosan érzi magát az afrikai környezetben és megnézte már üveg alatt azokat a lepkéket is, amelyeket a Selymes és a Tisza partján fogott hálójával Jámborka Donát. Számuk még csekély, messze van a húszezertől.

Kölcsönös hideg üdvözlés után a gróf ezzel kezdi, és mintha szándékosan tenné, jobban raccsol, mint máskor:

– Az én hurrutos barrátomat fektessük először párnáira.

Répa titkár előzékenynek mutatkozik. Mintha nem is ugyanabból a hivatalból való volna, mint héraklészi buzgalmaival Víg Juhász, az eleven felkiáltójel. Maga is segít levetköztetni a beteget.

Jámborka Donát, mintha csiklandoznák, idegesen tiltakozik ellene, hogy nyakendőjét Répa Ferenc oldja le. Együtt ágyba dugják a beteg lepkészt, Draxler adja be neki a kanalas orvosságot. A Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja eltűnik a paplanok és párnák alatt. Borzadva rejti el fejét. Nem akar sem látni, sem hallani semmit.

Draxler a vadász szimatával tüstént megneszeli, hogy a látogató elvtárs nem egészen biztos a dolgában. Némi zűrzavar látszik rajta, akár azért, ami miatt jött, akár a kitömött marabu miatt.

– Szobácskánk miniatürr. Hellyel kínálni nem tudom. Térjünk a tárgyra, kedves izé... elvtárs úrr – mondja még mindig feltűnő raccsolással.

Alaposan szemügyre veszi a községi tanács végrehajtó bizottságának titkárát. Tanganyikában a törzsfőnököket is ugyanilyen figyelemmel nézte.

Répa Ferenc bajuszkáját cibálgatva, maga is nézegeti a grófot. Ravasz és értelmes tekintete beleakad az antilopokat, bivalyokat, párducokat és elefántokat halálos biztonsággal célzó hideg, kék szem gyanakvó fürkészésébe.

– Javaslom, ne zavarjuk a beteget – mondja.

Draxler rögtön tudja, hogy ez az ember négyszemközt akar vele beszélni. Tisztában van vele, hogy a tanácstitkár fél óra alatt jellemében nem változott meg. Először kiverte ágyából a lázas beteget és elküldte, hogy keresse meg őt, most pedig gyöngéden óvni akarja nyugalma. Ilyen kirívó ellentmondásokkal találkozott ő már az álnok szuezi mufti uzsonnáján is.

– Megtisztelő látogatását minek köszönhetem?

Kérdésére tanú jelenlétében akar választ kapni.

– Holnap egész nap tartózkodjék itthon a lakásán – felel száraz, hivatalos hangon Répa titkár. – Hivatalos eljárás alá kell vonnunk magát.

– Ja vagy úgy? – röppen el Draxler ajkán a csodálkozás utánozhatatlan hangon.

– A többit odakint az udvaron megbeszélhetjük, nem fagyunk meg. Ezt a beteg embert pedig hagyjuk nyugton meggyógyulni vagy meghalni.

– Meg fog ő gyógyulni, tisztelt elvtárs úrr. Mert én ápolom és vigyázok rá a jó Isten lepkéi.

– Annál jobb neki.

– De ha megengedi, akkor ezt a kis pasztillát még beadom neki... Tudós Donát barátom! Tátsa ki jól a száját.

A lepkész főlemeli a párnák közül lázas arcát, melyen a rémület ráncai remegnek néma borzadályal. A gróf erős kezéből elfogadja előbb a félpohár rumot, aztán az Oppler-féle szaliciles pirulát.

– Köszönöm, kedves jótevőm és barátom.

– Ha netalán vizsgálni akarná szerény otthonunkat – fordul Répa felé a gróf –, akkor most tegye. De figyelmeztetem, itt már négyszer volt éjszakai vizsgálat. De egyszer sem találtak fegyvert. Megmondtam már számtalanszor, hogy kiváló vadászfegyvereimet én 1945-ben derék felszabadítóinknak ajándékoztam. Sokan örülnek most a tunguz sivatagban, ahol bőven van tigris, párduc, és elvértve akad bivaly is.

Répa titkár hol a kongói bak antilop koponyáját, hol a gyanús emberkoponyát nézegeti. Nem felel, vállát vonogatja, nevetgél magában. Aztán olyan fesztelenül, hogy ezt Dolgos Gábor megirigyelné tőle, zsebre dugott kézzel kifelé indul, odakint az udvaron aztán egy percig sem habozik. Nincs értelme az időpocsékolásnak.

„Vagy lesz bölcsőde Tiszapócsra, vagy nem lesz. De inkább legyen” – gondolja magában és nem akarja semmiképpen sem, hogy Bacsóné majd azt mondja neki: – „Egy kanál lekvár egy hétig se olvad el a te szájadban, Répa elvtárs.”

Ott állnak a farakás mellett, a kapargáló tyúkok közt, melyek a hó alatt is remélnek magot éhségükben: a megtermett Afrika-vadász és a Nyíregyházáról kerülő-utakon Tiszapócsra érkezett „tanácstitkár”, akinek az a fő baja, hogy Erzsók Szabadkán született.

Répa Ferkó hirtelen szakít a hivatalos hanggal. Barátságosan a szakállas gróf szemébe mosolyog.

– Mennyit ér meg magának, ha itthagynakja Tiszapócsot? – kérdezi a legteljesebb nyíltsággal.

A gróf nefelejcsek hideg szeme villan.

– Kérem, elvtárs úr, mondja ezt még egyszer.

– Azt kérdeztem, mennyit ér meg az elvtársnak, ha innen mi elengedjük és elmehet lakni oda, ahol akar. Érthetően szólok?

Draxlernak nemcsak muftival volt dolga Szuezbén, hanem vámosokkal is.

– Mit jelent az, hogy „oda, ahol akar”? Elmehetek Ugandába is?

– Ha kap útlevelet, mért ne.

– Tisztelt elvtárs úr. Fejezze ki világosan magát. Ön éntőlem pénzt kér és ezért ígéri az én liberációm?

Répa titkár járt gimnáziumba, de nem merne rá megesküdni, mit jelent a latin szó. A „liberáció” nem szerepel a közhasználatú pártideológiai szavak közt, mint kötelező idegen szó, s ezért úgy találja, hogy hangzása kissé gyanús.

– Azt ígérem, hogy elhagyhatja Tiszapócsot – feleli, kellő óvatossággal.

– Minő feltételek mellett? Ez a bökkenő. Erre tessék nekem explikációt adni.

– Mint olyan ember, aki oda mehet, ahová neki tetszik. De azt nem garantálom, hogy Budapesten letelepedési engedélyt kap.

– Tehát megszüntetik az én deportációm és ennek ára van. Jól értem, elvtárs úr?

Répa Ferenc bólint.

– Pontosan ezt magyarázom az elvtársnak, csak nem akarja érteni.

– Mennyit kér? – kérdezi a gróf.

– Mennyit ad? – kérdezi felelet helyett a községi funkcionárius.

Bacsóné buzdításaira gondol: – „Tanuljatok meg eprészni, elvtársak.”

Draxler élesen a szeme közé néz Répa titkárnak, aki fekete bogárszemével állja tekintetét. Draxler nemcsak a gazellákat veszi észre Afrikában alkonyatkor, hanem Tiszapócsban azt is, hogy látogatója nagyon is biztos a dolgában: talán Budapesten már el is készült a pecsétes felszabadító írás, amelyért ő most pénzt kér.

– Felelek az ajánlatára. Hallja? – szól rá olyan hangon, ahogy valaha Port Saidban a bennszülött kereskedőkkel beszélt, akik tigrisbőrökre és elefántagyarakra alkudtak a hajón. – Először is belefoglalom az ajánlatába Babura Félix urat.

– Micsoda urat?

– Babura Félix úr hónapok óta törvénytelen elkülönülésben él a Hortobágyon.

– Mi köze neki a mi dolgunkhoz?

– Az a köze, hogy én csak vele együtt inklinálok az eltávozásra Tiszapócsról. Ért engem, elvtárs úr?

– Örüljön maga, hogy innen elmenekülhet.

– Én csak Baburra Félix úrral akarok együtt örvendezni – mondja nagyon hátafórtan és megint erősen racsol Draxler Zsigmond.

Répa Ferenc hallott a nyáron a szerencsétlen halászatról és jól emlékszik, hogy Víg Juhász javaslatára Bacsóné kitiltotta a volt királyi ügyészt a tiszapócsi járás területéről, még élénkebben emlékezetében él Erzsók felháborodása.

– Nem bánom. Lehet róla csevegni. A közérdekbe ez is belefér – mondja nevetve, de a bölcsődéről szót sem szól.

Draxler cigarettára gyújt és szándékosan elfelejti megkínálni Répát.

– Akkor a tárgyra térhetünk – mondja. – Hová mehetek én el innen?

– Mondtam már. Maga akárhová, csak Budapestre nem. Onnan ki van tiltva. Babura itt marad Tiszapócsra, a Hortobágyról ide hozzátuk. Megfelel magának?

– Egészen praktikus – feleli a gróf.

– Akkor holnapig gondolkozzon, hol akar letelepedni. Idézést fog kapni a kapitányságra. Ott fogjuk hivatalos eljárás alá vonni magát. A pénzt már most ide adhatja. Jó helyre kerül.

– Maga a perselyes, elvtárs úr?

– Nem tartozik a tárgyra. Okosabb, ha nem szól senkinek.

Draxler Zsigmond kimereszti kék szemét és ugyanolyan hangon, ahogy reggel beszélt a patikában, hanyagul ugyanazt mondja:

– Itt van egy kis költségelőleg. Egyelőre ezt nélkülözhetem a célra. Nyolcezer forint.

– Az kevés – vágja rá kurtán Répa Ferkó és egyáltalában nem törődik vele, hogy a gróf mit gondol magában az „eprészésről”.

– Kap egy kiló elefántcsontot is.

– Az mit ér?

– Tizenennyolc angol fontsterlinget.

– Nem elég.

– Hát nem bánom, adok másfél kilót.

– Maga, úgy látszik, nem tudja, mi az, ha innen megszabadulhat. Vagy tán dörzsölt pali maga?

– Van egy rupiám. Nem bánom, az is a magáé. De Babura úr két nap múlva itt-hon legyen.

– Ér annyit, mint egy Napóleon arany-napcsi?

– Három *louis*-t megér.

– Mi az a juji?

– *Louis d'or* vagy Napóleon egykutyá.

– Jó. De adja ide ráadásnak a fényképezőgépét. Legalább le is fényképezzük az új bölcsödét.

Draxlert nem érdekli a pénz sorsa.

– Megkapja. De most már elég, elvtárs úr!

Hirtelen mozdulattal zsebéhez kap, mintha szudáni tört akarna előrántani. Kiveszi a nyolcezer forintot. De most tanújelét adja, hogy ő valaha Port Saidban alku-dozott bennszülött kereskedőkkel. Az imént még nyolcezer forint „kis költségelő-legről” beszélt. Most a 100 pénznyalábot találomra megfelelzi, és csak a felét nyomja Répa Ferenc markába azzal, hogy a többit csak aznap fogja átadni, amikor „Babura Félix úr ép bőrrel hazaérkezik nejéhez és gyermekeihez”.

– Tudtam mindjárt, hogy maga dörzsölt pali – nevetgél Répa Ferenc és önkéntelenül utánozva a grófot, hanyagul zsebre vágja a százforintosokat.

A gróf is nevet. Legjobban annak örül, hogy „sakkban tudja tartani ezt a kis embert” a visszatartott pénzzel, a másfél kiló elefántcsonttal, az aranyrupiával és a fényképezőgéppel. Szinte mellékesnek látszik, hogy ő elutazhat Tiszapócsról.

Búcsúzásnál még meg is veregeti Répa Ferenc vállát. Észre sem vette és könnyen hevülő szíve megszerette a „korrupt funkcionáriust”, aki házhoz jött, hogy az alkut simán és gyorsan megköthesse vele. Megelégedéssel állapítja meg magában, hogy íme, most is bebizonyosodott: meg kell várni minden kaland végét.

Besiet a házba a beteg pillangáshoz, és nem is álmodja, hogy a funkcionárius fél óra múlva befizeti a pénzt Bacsóné bizalmas „jóléti és szociális alapja” javára, melynek létezéséről senkinek a világon nem szabad tudni néhány beavatotton kívül.

Másnap reggel Hattyas tizedes a Kaszibai útra rendőrlegényt küld ki és bekísérteti Draxler Zsigmondot a járási kapitányságra. A népbolt előtt haladnak el, ahol a „pestiek” már hajnal óta sorban állnak kenyérért.

Babos Gyula, a szentgotthárdi kaszagyár volt tulajdonosa pillantja meg legelőbb a grófot.

– Nézze csak, nézze! – figyelmezteti a mögötte álló Cselei Csopakyt.

Mind a ketten azt figyelik, van-e bilincs a gróf kezén. Összedugják fejüket.

Wagner József volt ezüstműves felesége felsikolt.

– Jézusom! Megint visznek valakit közülünk.

Az egész „pesti” sor Draxlert nézi, aki hallatlan nyugalommal lépked a rendőr mellett a kapitányság félelmetes épülete felé. A szörnyülködők közt van Voithy Frigyesné is, aki a „pici Frici” helyett jött el, otthagya szüntelenül berregő motolláját, mert fáj a torka szegénykének. A gutaütött Masznyik Lóránt felesége panaszosan jajgatni kezd a sorban. A volt „*Magyar Király*” ajtájában megjelenik a népzenekar helybeli prímásának öccse és bámészan néz: Jenő pincér. Semmitmondó arcáról nem lehet leolvasni a gondolatokat, de valószínű, hogy az jár a fejében, megérdemli sorsa beteljesülését a „mocskos reakciós köpedék”, aki „mönükártyát” követelt és „à la carte akart löncsölni” a nyáron. Tanúja a jelenetnek Bogyó, a harangozó is, aki mindig mindenütt ott van, ahol történik valami. Óvatosan elfordítja fejét, nem akar köszönni a grófnak.

Dolgos Gábor, aki verset próbált írni az éjjel, álmosan és idegesen várja Draxler Zsigmond érkezését. Reá vár a feladat, hogy Répa Ferenc szavai szerint – „hivatalos eljárás alá vonja” a híres Afrika-kutatót és oroszánvadászt. Ennek sem örül. Most már kezdenek terhére lenni a kitelepítettek, ezek a felesleges és haszontalan emberek, akik még csak egy vers megírására sem ihletik meg őt. „Rontás önti körül szellemem és szemem” kezdetű verskísérletével nagyon is elégedetlen.

Ugyanabba a szobába vezeti be a rendőr Draxlert, ahol szeptemberben az orvhalászokat elítélte. Hattyas tizedes is jelen van, s nem érti az előzékeny fogadtatást.

Az ideges és piperkőc rendőrtiszt helytel kénálja meg a grófot, izzadt kezét kézfogásra nyújtja. Hümmög, zavarban van. Ujjai úgy mozognak, mint szélben a falevelek, amint fényesre kefélt, göndör haját simogatja, rendezgeti. Öregedő nők viselkednek ilyen zavartan, mikor meglepi őket fiatal udvarlójuk, és ők pongyolában vannak. Int a rendőr tizedesnek is, hogy elmehet. A kútásó fia csalódottan ballag ki a szobából. Eleget unatkozott ő már a pusztán, most valami „cirkuszra” számított.

Draxler Zsigmond könnyedén köhint és leül egy székre. Éles szeme egy meztelen nő fényképét pillantja meg Dolgos főhadnagy asztalán. Megállapítja magában, hogy bizonyos afrikai jellege van a főhadnagy arcának. Emlékezteti őt a hegyes nyi-

lakkal felfegyverzett szerecsen Maszilára, aki nemcsak híres vadász volt, hanem csodadoktor is, és szenvedélyesen tudott gyönyörködni a fiatal táncosnőkben, akiknek ébenfa testét csak zsebkendőnyi gyolcskötény és néhány tarka gyöngyfüzér fedte, olajjal fényesített bőrük csillogó fekete zománc volt, sudár derekuk egyformán rezgett a ritmikus dobszóra.

Csend van a szobában. Egyelőre mind a ketten hallgatnak.

Amerikai gyártmányú töltőtollával játszadozva, saját bizalmas és titkos jelentésében lapozgat Dolgos Gábor. Mélázva olvassa saját írását: a gróf jellemrajzát.

„Gróf Draxler Zsigmond 48 éves foglalkozás nélküli egyén, tipikus kalandor és bűnöző. Váci utcai saját házának egész negyedik emeletén ő lakott egyedül, a világ minden részéről összelopkodott szőnyegek, bárdok, lándzsák, múmiák, főleg kitömött állatok és elefántagyarok közt. Az imperialisták zsoldjában álló ezen úri haramia kéjenc az utazgatásokra költötte mérhetetlen vagyonát, amelyet a nép verjtekén szerzett. Afrikában kirabolta a négereket, Amerikában az indiánokat. Így halmozta fel lakásában a hatalmas kincset...”

Idegességét növeli a balsejtelem, hogy ez a szerencsétlenül megírt életrajz és jellemrajz esetleg el is torlaszolhatja az ő útját visszafelé, Budapestre, huzamosabb időn át.

– Ide hiba csúszott be – mondja.

Szájában nyálbuborékok támadnak, mint versírás közben, mikor rímet keres.

Draxler ebben a pillanatban már tudja, hogy jól sejtette tegnap: az ő szabadulási pecsétjét valahol a felsőbb bürokratikus régiókban már ráütötték az ő tiszapócsi útleveleire.

– Az a hiba sokkal nagyobb, mint maguk gondolják, főhadnagy úr – szól merészen.

Az egykori „Gyémántbolt” tulajdonosának fia félrekapkodja tekintetét.

– A néphatalom erős, méltányos. Jóváteszi, ha tévedett. Ön ettől a perctől kezdve szabad.

A gróf egyáltalában nem hajlandó meglepődni.

– De miért lettem egyszerre szabad? – kérdezi kötekedve, s kimereszti világoskék vademberszemét.

De a járási kapitányság izgatott vezetője nem hallgat oda. A maga mondókáját mondja, időnként nyálakat fröcskölve ritka felsőfogai közül.

– Az önre vonatkozó kitelepítési határozatot ezennel visszavontuk. Sajnálatos tény, hogy az ön régi lakásában a szép Váci utcán már laknak. A legszebb utca. Pesti city. Én ismerem. Én is pesti vagyok.

– Miért lettem én szabad? – sürgeti a választ a gróf.

– Akár kérhetné a letelepedést Pesten is. De nem ajánlom. Inkább költözzön valahová, akármelyik vidéki városba. Ott is szép.

– De miért lettem szabad?

– Önnek mindegy. Alles eins. Kecskemét vagy Sopron. De inkább Sopron. Szép város. Voltam ott. Fogságban voltam ott. A nyilasok fogtak el. Aztán visszavittek Pestre.

– De miért lettem én egyszerre szabad? Erre feleljen, tisztelt főhadnagy úr!

- Egy kis tévedés csúszott be az ön ügyének elbírálásánál. Sajnálatos kis tévedés. Mostan derült ki, gróf úr.

„Visszagrófosodtam?” – csodálkozik magában Draxler, az Afrika-vadász.

- Hát legyen Sopron – mondja kurtán és a többi már nem érdekli.

Aláír valamit, átveszi a szabadító végzést.

- De azért mégis megmondhatná nekem, miért lettem szabad – firtatja újból, makacsul.

Dolgos Gábor idegességében elnyálazza cigarettájának végét, úgyhogy kialszik.

- Tud billiárdozni, gróf úr?

- Hogyne tudnék.

- Úgy értem: karambolászik?

- Két dákóval is.

- Akar egy békekarambolt, most mindjárt?

- Azt már nem.

A tegnapi „tipikus kalandor és bűnöző” mintha tudná, hogy mit írt róla tavaly nyáron ez a mindenáron barátkozni akaró fiatalember, félreérthetetlenül fejezi ki megvetését. De szívében nincs sem neheztelés, sem harag. Inkább mulat magában, hogy „karambolászni” szeretne vele tegnapi börtönőre. A szabadító végzés a zsebében van. Tudja, hogy ő most már szabad ember. Már csak turistaként tartózkodik Tiszapócon.

Az elutasítás megrázza Dolgos Gábor érzékeny idegrendszerét. De hivatali hatalmára könyökölve, elviseli.

- Mikor tetszik elutazni?

- Azt még nem tudom.

- Bármire szüksége lenne, tessék hozzám fordulni bizalommal.

- Köszönöm. Nincs semmire sem szüksége egy turistának.

- Egy pohár rummal megkínálhatom? Kubai kaszinó.

- Köszönöm, nem élek vele minden alkalommal. Ajánlom magam.

Dolgos Gábor nem adja fel a reményt. Újra meg újra kísérletet tesz valami okból, hogy megszerezze a szakállas gróf rokonszenvét.

- Hallottam, szép könyveket írt a gróf úr. Adna egyet kölcsön? Hamar elolvasom. Sopronba elküldöm.

- Későn akar maga engemet olvasni.

Az újabb visszautasítás sem csüggeszti Dolgos Gábort. De semmiképpen sem tudja megütni azt a hangot, amely méltó lehetne hivatali állásához és valamiféle békés kiegyezéshez is vezethetne kettejük közt.

- Bizony keserves itt az én dolgom – mondja. – Könnyen lehet bakot löni.

- Mit? Bakot?

- Azt bizony.

- Maga nagyon téved – mondja az Afrika-vadász halálos komolyan.

- Már miért tévednék?

- Jegyezze meg, hogy bakot löni nagyon is nehéz dolog.

- Igazán? – csodálkozik vigyorogva, a „Gyémántbolt” néhai tulajdonosának fia.

– De még mennyire! Látszik, maga nem vadász ember, azért mond ilyeneket. Próbálna csak meg egyszer is, hogy egy csapat gazella közül kilője a bakot! Akkor megtudná, hogy bakot löni: művészet. Vagy mázli.

De tovább most már nem fecsérli idejét az Afrika-vadász. Az ajtó felé tart. Dolgos Gábor még egyszer visszatartja, utolsó kísérletet tesz. A meztelen női fényképet Draxler orra elé tartja.

– Ennivaló, mi?

A szakállas gróf egyetlen fagyos pillantást vet a trágár képecskére.

– Nem az én gusztusom.

A költői álmaival meghasonlott, piperkőc tisztecske számára sűrű titok, hogy akad férfi, akinek nem tetszik ez a remek nő csupaszon. Pedig majdnem olyan igéző, mint Katinszky Jusztina Kaphacon éjjel az ágyban. Mielőtt örökre kiengedné markából a grófot, ahogy egyszer egy békebeli őszi éjjel Jámborka Donát bocsátotta útjára a csodás éji lepkét, az *Iphigenia Orbiculosát*, az ajtóban még utoljára megállítja. Kezet akar fogni vele. De Draxler zsebre dugott kézzel áll előtte és mulat magában, mert már azt is biztosan tudja, hogy a tegnapi „kis embernek” semmi része sincs az ő szabadulásában, de azért pénzt kért tőle. Dolgos Gábor viszont bosszankodik, sőt dühöng magában. Előléptetését és áthelyezését félti az elhamarkodott és kissé nagyvonalúan megfogalmazott Draxler-féle életrajztól és jellemrajztól. Arra gondol titokban, hogy ma már talán Budapesten lehetne, ha ezt a jellemrajzot idejekorán módosította volna ennek a különös pojácának a javára.

– Csak egyet nem értek, gróf úr – mondja, szemét forgatva. – Már réges-régen szabad lehetne, ha bizalmasan megsúgta volna nekem, hogy magának barátja a marokkói szultán.

„Vagy úgy? Hát Marokkóból fúj a szél?” – gondolja gróf Draxler Zsigmond, de szót sem szól, csak vállat von.

Távoli utazásain és kalandos vadászatain megtanulta, hogy a szafári nemcsak életveszély, hanem mulatság is: váratlan dolgok sorozata. Sohasem gondolta volna, hogy a marokkói szultán miatt szabadul ő meg Tiszapócsról. Hiszen éppen csak levelet írt neki kíváncsiságból, hogy kézbesítik-e, s kíváncsi volt a szultán válaszára is, vajon megérkezik-e. De egy árva szóval sem írta őfelségének, hogy egy Tisza-parti faluba deportálták. Az ilyesmi nem tartozik a szultánra.

Egyszerre olyan jó kedve támad, hogy barátságosan búcsút int volt börtönőrnek, aki kikíséri őt a nyirkos folyosóra is. Odakint minden hó és sár, fehér és fekete. Az utcára kilépve, azt gondolja magában, hogy az élet mindig meglepetéseket tartogat, Magyarországon és Afrikában egyaránt, és tulajdonképpen mindenütt olyan, mint egy őserdei táj marabukkal.

A népbolt előtt halad el. Hosszú sorban most is ott topognak, fáznak, kenyérre várnak a kitelepítettek. Cselei Csopaky ugrik ki először a sorból és nyújtja feléje kezét.

– Szívből gratulálok, gróf úr! – Mások is odaszaladnak, körülfogják, faggatják.

Először azt hiszi, hogy már mindenki tud az ő szabadulásáról. Nehezen érti meg, hogy erről szó sincs. Az emberek annak örülnek, hogy őt elengedték a járási kapitányságról.

– Féltünk, hogy ott tartják magát – mondja Voithyné is.

Az Afrika-vadász gondolkozik kicsit, mielőtt mondana valamit. De egy titkos sugallatra, maga sem tudja, miért, hallgat róla, hogy neki végleg el szabad hagynia Tiszapócsot. Habár, gondolja, az is lehetséges, hogy az ő levele el sem jutott Marokkóig, nem is tették ezüsttálcán őfelsége asztalára Rabatban.

Mindig kicsit előre hajolva jár, lomhán lógatja, és alig lóbálja két hosszú karját. Most is úgy megy, elgondolkozva. Ő is tudja, hogy a bürokrácia egeiben sokféle életrajzot és jellemrajzot írtak meg mostanában, s lehetséges, hogy az övéhez gémkapoccsal mégiscsak odatűzték a szultán legkegyelmesebb válaszelevelét. Ennek köszönheti afrikai mesébe illő szabadulását.

A postánál a csukott ablakon is kihallatszik, amint a postás Berta bélyegzőjével püföli a leveleket, s ott áll, fagyoskodik a hidegben a kis hídnál a lócslábú Miska boldond. A gróf jó kedvében egy forintot ad Miskának. A sárga fényű, torz arc felragyog.

– Kötönöm szebben.

Draxler Zsigmond befordul a Pólya utcába. Balázs Ákoshoz megy, aki társa és szövetségese Babura Félix kiszabadításának szafárijában. Elhalad a bába háza mellett, ahol fehérre meszelt kőbálvány áll a fal mélyedésében. Aztán benyit Eck Lukács egyházi pénzbeszedő udvarára.

A kéri Balázsok komor és döllyfős férfisarja, akinek ősei harcba szálltak az Anjou- királyokkal, éppen küzdelmet vív a hideg és füstölgő kályhával Ángyela távollétében. Mindkét keze olyan piszkos, mint a Riehl Vencelé a „kék füzetben”. A váratlan délelőtti látogatót helytel kínálja meg és a faragott fülkagylós ládára mutat, amely Tiszapócs székeket pótol.

De Draxler nem akar leülni. Azt mondja, épp csak bekukkantott a jó hírrel: Babura Félix holnap visszaérkezik a Hortobágyról.

– No, ez derék dolog – mondja a volt magyar királyi kormányfőtanácsos bórusan és könnyökig kormosan.

– Másfél kiló elefántcsontot is ígértem érte – nevet vidáman és erős fogait mutogatva, Draxler.

De Balázs Ákost nem deríti jobb kedvre az elefántagyar. Lázár Ubul beteg leányának újabb vérzése óta még keservesebben telnek éjjelei és nappalai. Éjszakánként egyre gyötrelmesebben várja a képzelte látogatót, aki elragadja őt Tiszapócsról és a mostaninál is tűrhetetlenebb és megalázóbb helyzetbe taszítja, amely már nagyon hasonlít a boncasztalon heverő hideg, meztelen hullához.

Már az altató sem használ neki, az Oppler-féle „Dormobella” hatástalan kacat. Hol Katinszky Jusztinára gondol, aki erős, egészséges, szép, vakmerő és fiatal, hol Lázár Paulára, aki gyenge, beteg, soványságában elcsúfult és már alig él a földön. Ez a két arc játszadozik vele a félálom gyötrelmeiben és ő könyörög nekik, hogy altassák el. Már-már sajnálja, hogy karácsonykor nem térdelt le a jászol előtt, ahogy néhai vadászczimborájának beteg leánya kérte tőle.

Az elmúlt időben feltűnően őszülni kezdett. Arca soványabb lett, beesett.

– Ülj már le, ne siess, Zsiga – szól rejtett ingerültséggel, és feladja a harcot: nem kínlódik tovább a tűzzel, becsapja a kályhaajtót.

De Draxler azt gondolja magában, hogy számára az idő megváltozott. Egyszerre sürgős elintéznivalói vannak.

– Egész garmada levelet kell írnom – mondja. – Pedig manapság utálom a levélírást.

– Maradj még. Ráérsz.

– Dehogyan érek én rá, kedves Ákos barátom.

– Na, mi dolgod van?

– Sopronba költözöm.

Balázs Ábel és Bártfay Kata unokája könyökig feltúrt ingujjban áll a bádogmosdónál és „mossa kezeit”, mint Riehl Vencel. De a szappan, amely miatt beköszöntöttek az álmatlan éjszakák, a lavórba pottyan. Draxler felelete szíven ütötte.

– Hogyan...? Hát te... Zsiga? Téged elengednek innen? – kérdezi, halálsápadtan az irigységtől.

Draxler ekkora hatást nem várt. Hiszen ő ugyanolyan hangon jelentette be elutazását, mintha csupán a Viktória-tó partjáról a Kilimandzsáró megkerülésével az Indiai-óceán mellé ruccanna át, ami nem volt különös dolog. Az út hatszáz angol mérföld az Uganda-vasút kiinduló pontjáig, a tengerparti Mombasáig.

– Megmentett a marokkói szultán talán anélkül, hogy tudna róla – feleli egyszerűen, természetesen.

Most még kevésbé érti, miért lett olyan sötét barátjának arca. Hiszen inkább örülni kellene annak a bolond szerencsének, hogy valaki megszabadul innen, gondolja.

„Marha mázli. Mint az, ha az ember bakot lő.”

– Micsoda szerencse. A legritkább véletlen – szólal meg irigyen Balázs és majdnem ugyanazt gondolja, mint a gróf.

– Szerencsének szerencse – mondja Draxler. – De nem véletlen, mert kifundált előzményei vannak. Tudod te, mi a véletlen, Ákos?

– No, mi? – morogja és szívét marcangoló rettenetes irigységgel küszködik a volt kormányfőtanácsos.

– Az a ritka véletlen, édes barátom, ha az ember nappal párducot dögön ér. Például csaléteknek kitett zebra hullán.

Balázs porig sújtva hallgat.

– Tudod-e, hogy ezen felül micsoda megtiszteltetés ért? – kérdi Draxler.

– No, mi?

– Biliárdozni akart velem a főhadnagy elvtárs úr.

Bár a világ minden kincséért ő nem biliárdozna Dolgos Gáborral, ez a hír még jobban összetöri. Mert irigységében úgy gondolkozik, hogy Zsiga meghozhatta volna ezt az áldozatot, hiszen úgyis elmegy Sopronba; biliárdozhatott volna a főhadnaggal és módját ejthette volna közben, míg a dákót krétázza, valamilyen efféle megjegyzésnek: „az én Ákos barátomat hagyják békén meghalni Tiszapócson és ne háborgassák, hiszen öreg már, beteg a szíve”. De nem tette Zsiga.

Mogorván kiveszi a fekete vízből a szappant és tovább mossa kezeit. Mindez együtt: a hír, hogy valaki megmenekül a tiszapócsi pokolból, de neki tovább is itt kell maradnia éjszakai rettegéseivel: múltó zavart okoz vérkeringésében és megdobogtatja szívét.

A vaksi Ángyéla épp most halad el az udvaron az ablak előtt. A tyúkoknak dobálja ki eledelül az elhasznált tojások héját. Eck Lukács egyházi pénzbeszedő felesé-

gének gyászos fekete kendője arra figyelmezteti, hogy őt a tiszapócsi temető várja, hacsak Lajkó emberei el nem viszik innen máshová, s ugyanekkor valaki más szabadon elutazhat innen. Sopronba költözhet, a nyugati határ közelébe, ahonnan csak szerencsésen lép egyet, s az ember már ott van Ausztriában.

„Az én nyelvemet is kicsipkézheti dr. Színemorgó” – duzzog magában, borzongva.

De erőt vesz magán. Nem ordít ki az ablakon Angyélának azért, mert – ugyan ki más hibájából? – idebent kialudt a kályha. Szégyelli, hogy így megaszalta az élet, ilyen irigy lett.

Tudja, hogy minden izgalom árt a szívének és a vérképének. Érti már megint epehólyagjában a kövecskéket. Megtörli kezét, kihúzza magát.

Alkoholt inni neki tulajdonképpen nem is volna szabad. De kinyitja a szekrényt és a mélyéről előveszi a régi, penészes nyakú konyakosüveget, melyet még Ábel nagyapa hozott magával Charente francia megyéből, ahol mérhetetlen sok pénzt pazarolt el a „Négy őrmester Tornyában” egy párizsi énekesnő szerelmére. Krisztics doktor elől még sikerült az üveg alján egy kevés konyakot megmenteni. Két poharat vesz elő. Tölt. De magának csak egészen keveset.

– Isten segítsen utadon, Zsiga!

– Proszit, édes barátom! Noha látom, nem nagyon örülsz. Hiányozni fogok nektek.

Előbb ő is felhajtja a maradék cseppeket, aztán felel Zsigának.

– Kár, hogy nem születtem tevének vagy galambnak. Azoknak nincs epehólyagjuk. Azok nem irigyek.

Jólesik, hogy ezt nyersen, őszintén megmondhatta. A gróf megértően nagyot nevet. Össze is ölelkeznek, meg is csókolják egymást búcsúzásnál.

Aztán az új év is beköszönt.

1952.

Múlnak a téli napok és a téli éjszakák. A híres sakkozó abaúji földesúr dédunokája éjszakánként gyakran felriad. Szíve táján erősebb a fájdalom. Néha rémülten kiugrik az ágyból. Pedig körös-körül csend van és ő csak álmodta, hogy gépkocsi állt meg a ház előtt, érte jönnek és el akarják vinni Eck Lukács házából.

Máskor megnyugodva, édesen szendereg, és azt álmodja, hogy biliárdozik Dolgos Gáborral.

Egy nap Adolffal együtt elballag a Kálvária mellé, ahol Krisztics doktor lakik és rendel magánbetegeknek. Elpanaszolja neki gyötrelmeit. A kövér doktor alaposan megvizsgálja. Különösen a szívét hallgatja.

– *Morbus deportationis* – mondja megint és fejét csóválja.

– Romlott az állapotom, István?

– Azt nem mondhatnám. De akinek szívizomelfajulása van, az kevesebbet cigarettázzon – feleli a doktor és most sem fogad el pénzt.

„Mondjak le a dohányzásról? Nem érdemes” – füstölög magában napokon át Balázs Ákos és még több cigarettát szív, mint eddig.

Az angol „arany pehely” helyett már régóta a legkomiszabb magyar cigaretta van monogramos és címeres ezüsttárcájában.

Nincs kedve hozzá, hogy elmenjen Jablonkayékhoz ötórai teára. Forsterékat sem keresi fel. A vitát a szerénységről nem tudják dűlőre vinni. A Bogma utcai gáz-tető s viskóba csak egyszer kukkantott be karácsony óta. Teát és citromot vitt Ubul leányának, de nem mert vele beszélgetni. Félt, hogy felizgatja.

Egy délután kísétál a temetőbe Adolffal, a spániellel. Estig kóborol a behavazott sírok közt a hófúvásban. Olvasgatja a sírkeresztek föliratait, találgatja a hólepte üres parcellákban, hogy hol fogják megásni az ő sírját.

Leveleket nem kap sehonnan. Ő sem ír senkinek. Dr. Vermes is mélyen hallgat.

Kaphacon sem volt már hetek óta. Már nem is tudja, de valamit mondott Jusztina az elvadult Péter modorában. Azóta nincs kedve a kaphaci esti sétákhoz sem. Mióta Jusztina és Friderika disznókat etetnek, a kaphaci Tuba-tanyán is érezhető a hizlalda szaga. Siralmas a disznóetető két bárókisasszony, s ő úgy gondolja, jobb is, ha csak ritkán látja őket.

„*Armadillidium*” – mondogatja magában és már golyószerűen összegömbölyödve, szívesen végigaludná a telet, ha hagynák, ha lehetne.

Egy reggel akkora a hó Eck Lukács udvarán, hogy nem is lehet kinyitni az ajtót. A vén Lukács az ablakon mászik ki és nagy falapáttal tisztogatja el a havat a küszöbről.

A volt kormányfőtanácsos zsörtölődve bújik ki az ágyból. Csak reggel felé aludt el, a vén Lukács korán felébresztette kapargálásaival. A nyomorult szobában olyan hideg van, hogy látja saját lélegzetét. Nehezen szánja el magát az öltözködésre. Oda-kint nagy pelyhekben hull a hó, fehérbe borult minden. De a hó most már őt is éppúgy nyugtalanítja, mint Opplert. Nem kívánczik ki. Ez a nap még reménytelenebbnek ígérkezik, mint a többi.

Az udvar felől idegen hangokat hall. Adolf morog a vackán. Valaki jön. Őt keresi.

Balázs, sötétzöld és már fakuló posztó háziköpenyében, melyet bojtos selyem-zsinór szorít össze derekán, megismeri Draxler Zsiga hangját. Első gondolata: hát visszajött Sopronból? Vajon mit akarhat?

Már kopog is az ajtón, a spániel elébe szalad és üdvözlí. Terebélyes utazóbunda van rajta. Borzas prémbélése terítékre került vadmacskáinak bőréből készült, de nem keresett egy centet sem rajta a *Hudson Bay Company*.

– A déli motorvonattal utazom, édes öregem, szervusz!

– Hát te még nem mentél el, Zsiga? Azt hittem, már rég Sopronban vagy.

– Nem tudtam még elköltözni. Vártam – mondja a marokkói szultán barátja.

– Mit vártál?

– Baburát vártam.

Saját bajaiban egészen megfeledkezett az orvhalásról Balázs.

– Én azt hittem, hogy már régen visszajött.

A szakállas gróf hirtelen egész testében elengedi magát, mint sebzett jávorantilop. Elborult arccal legyint.

– A szafári csődöt mondott. Elkéstünk.

– De ki hallott ilyet? Miért késtünk volna el?

– Baburát már nem lehet kiszabadítani.

– Ne mondj már ilyeneket, Zsiga.

- Van a Hortobágyon egy vadállat. Orvosi diplomával rendelkezik. Valamilyen morgó... morfinista, részeges...

- Kicsipkázta a nyelvét.

- Az. Dr. Medve elfuserálta a lábát.

- Mit? A lábát?

- Hagyta elgennyyesedni, munkára kergette. Nagy kár volt a szerencsétlent mésszáros módjára szabdalni.

- Szabdalt is dr. Színemorgó?

- Már későn vágta le a lábát – feleli az Afrika-vadász és egy könnycseppet töröl le nefelejcskék vademberszeméből.

Balázs Ábris kitelepített dédunokája sápadtan kinéz az ablakon a kavargó fehér-ségbe, ahol Eck Lukács a térdig érő havat lapátolja. A halott Babura Félixre gondol, aki fölött beteljesedett végzete: a meszes gödörbe került, pedig „Bacsóné Boldog Birodalmába” vágyott vissza az okos Idához és Cecilkéhez, Jenőcskéhez, Marcikához.

- Ezért is jöttem én el hozzád, Ákos, mielőtt menne a motorvonat. Nesze. Itt van négyezer forint. Ennyit megspóroltam Babura halálán.

- No és?

- Nem adtam oda annak a kis titkárnak, aki vállalta, hogy kiszabadítja. De... Furcsa ez, édes barátom. Nem is fogadta el.

- Ez a négyezer forint nem kellett neki?

- Az embert minduntalan meglepetések érik az életben. A Tiszánál is, a Nílusnál is. Ennek a kis embernek ólomszínű volt az arca, amikor közölte velem, hogy Babura már nem él. Esküdni mernék, hogy szégyellte magát.

- Ne esküdjön könnyelműen, Zsiga.

- Az aranyrúpiát neki akartam adni fáradozásaiért. Az sem kellett neki. Hihetetlen, micsoda kis fura elvtárs!

- Répa a neve?

- Az. Répa. De nagy könyörgésemre a fényképezőgépet végül is elfogadta prezentbe. Fél óráig rimámkodtam neki.

- Kár volt rimámkodnod, Zsiga.

- Nem volt kár. Megérdemelte a kis ember.

- Ugyan, miért érdemelte volna meg?

- Mert szíve van – feleli az Afrika-vadász, aki kóborlásai során azt az egyet fehérek, feketék, sárgák és rézbőrűek közt megtanulta, hogy az emberi szív ér legtöbbet, a többi hitvány portéka.

A volt magyar királyi kormányfőtanácsos hallgat egy ideig, nem vitatkozik tovább.

- Mit kezdjek ezzel a pénzzel, Zsiga? – kérdi aztán.

- Azt terád bízom, Ákos. Támogasd, segíezd azokat, akik rászorulnak. A szomorúakat. A szegényeket. Meg a fáradtakat. A gyengéket és az öregeket. A betegeket. Az összetört szívűeket és a megalázottakat... Nem sok a pénz. De több a semminél.

- Jó. Megteszem – mondja Balázs, mélyen elgondolkozva.

- Ne felejtse el Babura özvegyét és árváit. Kegyeidbe ajánlom szobatársamat, az állattudóst. Éhen ne haljon, ha én már nem leszek itt. Gyámoltalan kis ember...

Gondolj néha a gutaütött adóhivatalnok unokáira, meg arra a beteg leánykára, akitől azt beszélnek, hogy szent.

– Az már nem fog sokáig élni, Lázár Ubul leánya.

– Valami szálnalmas alak is él itt köztünk. Cérnaboltja volt. Elsírta nekem a múltkor életét. Boldogtalanul szerelmes első feleségébe. Jobbágyinak, vagy minek hívják. Az ilyen embert támogatni illik, Fidél bácsiról se feledkezz meg. Cselei Csopakynak ne higgy, ha panaszkodik. De száz forintot alkalmilag adhatsz neki is. Aztán..., ha netán te is zavarba jönnél, kedves barátom...

– Köszönöm, nekem nincs rá semmi szükségem – hárítja el Balázs sápadtan.

– Akkor én most már csakugyan agyót mondok neked, Ákos. Vigyázz magadra és a gyengékre. Jó egészségben érjétek meg a kaland végét.

– Mit?

– Afrika számomra dob, kunyhó, szabadság. Ritkán gondolok rá, hogy a bőrük fekete. Inkább arra emlékszem, hogy a lelkük ijesztő fehér. Olyan fehér, mint a kísértet, amelyet nagyanyám minden évben látott a keceli kastélyban. Szépatyám lefejezésének évfordulóján, Mihály napján.

– És aztán? – kérdezi a volt abaújkéri földesúr még mindig halotthalványan, de rosszulletében a krízisen már túljutott.

– Tiszapócs por, sár, rabság. A bőrük fehér, de a lelkük fekete. Amíg nincs vége a kalandnak, légy résen, Ákos. Óvakodj a fekete lelkektől, és óvj meg tőlük mindenkit, akit csak lehet. Férfinak való feladat. Egyszer még visszajövök és meglátogatlak titeket. Addig az irgalmas Isten vigyázzon rátok, barátom.

Draxler Zsiga siet vadmacska bundájában. Vonata egy óra múlva indul Ohat-Pusztakócsra és onnan tovább, Füzesabonyon keresztül Budapestre, ahol a Keleti pályaudvaron, gondolja Balázs, a sánpárok ma is mutatják a nyugati irányt Sopron felé, Európa felé.

Az ajtóban még megkérdezi tőle:

– De még mindig nem értem, mi dolgod volt itt ennyi ideig. Miért nem utaztál el már régebben?

– Ejnye, no! – felel keményen Draxler. – Mondtam már, hogy Babura Félixet vártam. Az a kis mitugrász titkár, Répa Ferkó csak tegnap nyögte ki, hogy azért nem tudott semmit sem csinálni, mert meghalt. Watson modorában halt meg, édes barátom.

Balázs Ábris dédunokája megszégyenülten nyel egyet és lehorgasztja fejét.

Nem tehet róla. Az ajtóban ezúttal fagyos kézfogással búcsúzik el gróf Draxler Zsigmondtól, aki felrázta lelkiismeretét.

De neheztel rá szívében egyéb okból is. Azon ő már túljutott, hogy a marokkói szultán barátja elhagyja őket és egy óra múlva Budapesten át Sopronba utazik, mindent visz magával, ágyát, bútorait, hajóbőröndjeit, könyveit, ruháit, kitömött állatit, elefántagyarait, szétszedhető és összecsucskható gumikádját. Tudja, hogy nincs igaza és mégsem tudja megbocsátani neki, hogy pénzt hagyott itt nála ahelyett, hogy biliárdozott volna Dolgos Gáborral.

Szíve reszket, epehólyagjában a kövecskék szinte hallhatóan vacognak. Halálsápadtan áll a becsukódott ajtónál, sötétzöld posztó háziköpenyében, s hallja a gróf lépteit, cipőjének csikorgását a hóban. Émelyeg, hányingere van.

Szédül a félelem, a szégyen és az irigység miatt.

20.

Kaphacon Katinszkyék át szoktak menni esténként a nagyobbik házba, Tubáné konyhájába, hol ég a tűz, meleg van. Nagy fazekakban víz gőzölög a tűzhelyen az esti mosakodáshoz, s a két Katinszky lány lefekvés előtt lemossa magáról a disznóetetés piszkait. Mosakodás után anyjukkal együtt elüldögélnek még egy ideig, „tanyázgatnak”, ahogy Tiszapócson mondják. Itt költik el vékony vacsorájukat, a konyhában; a Tuba-tanya egyetlen fűtött helyiségében; itt fogadják az esti látogatót, ha akad ilyen Kaphacon, s aztán hazamennek a „kis házba”, ahol maradék bútorait, köztük a minden porcikájában eredeti, de roppant kényelmetlen két trencsényi karosszéket is, felhalmozták. Katinszkyné a házikót „jégveremnek” nevezi. Kályha nincs is benne, az ablakokon fehér jégvirágok nyílnak.

Nincs örömük a pusztai magyar télben Kaphacon. A leányok korán kelnek, mikor még nem is pitymallik. Háromnegyed órán át kell gyalogolniuk a sertés-hizlaldáig, ahol télen hajnali hat órakor kezdődik a disznóetetés. Tiszapócson exportdisznókat hizlalnak, s a szalonnát nemcsak súlyra, hanem vastagságra is méri, milliméterre, átadók és átvevők egyaránt. Még sötét van ilyenkor. Csak egy-egy vakító reflektor ragyog a hatalmas disznópaloták tetején az ételszagra ébredező sertések ezreinek éktelen üvöltése közben és a havas udvaron imbolygó álmos etető arcába világít. Sem Jusztina, sem Friderika nem ismeri Puskin leányhőseinek téli örömeit a boldog és vidám falun, ahol esténként viaszt öntenek és lesik, vajon megjelenik-e a kanál alján az imádott férfi arca. Trojka sem repül velük a derengő éjszakában, hanem dideregve, futva, gyalog érkeznek meg Kaphacról minden hajnalban a hizlaldába, ahol nincs idejük rá, hogy elmerengjenek a felhők közt ragyogva játszó holdsugáron és nem bókol nekik senki a bakon, hanem rohannak és kavarják a korpával elegyített disznóeledelt az ordító sertéseknek. A két bárókisasszony, meséli anyjuk, néha „Jozafát völgyében” érzi magát, a pokoltölcsér szélén. De fiatalságuk és a sietős munka megmenti őket attól, hogy a sötét hajnalokon átadják magukat a képzelődésnek és a kétségbeesésnek.

Krisztics doktor január elején három napra felvette a „táppénzes betegek” közé Jusztinát. Megfázott, náthás. Láza is van. Píse orra csöpög és vörös. Sajnálja Friderikát: holnap hajnalban szegénynek egyedül kell a hizlaldába mennie.

Este van. Jusztina a kis hőemelkedéssel inkább üldögél a nagy konyhában, a melegben. Pedig az orvos azt ajánlotta neki, hogy feküdjön ágyba. Sállal a nyakában, szipogva, ott gubbaszt a tűzhelynél a fekete cirnos és a kis Tinka mellett, aki iskolai leckéjét tanulja holnapra. Friderika lefeküdt, holnap korán kell kelnie. Katinszkyné kint van az istállóban. Ő is tanul. Tuba Lőrincné tanítja fejni. Mióta Tuba Lőrinc

elment, a báróné szorgalmasan részt vesz mindenféle ház körüli munkában, lassan és szórakozottan.

Látogatójuk van: a „nagyfülű kutya gazdája”, ahogy Tinka nevezi az egykori pesti vízimolnárok utcájából kitelepített volt kormányfőtanácsost, félénk tisztelettel.

Balázs Ákos alacsony zsámolyon a konyha sarkában kuporog. Lábánál ott hever nagyfülű, fekete spánielje és időnként nagyokat sóhajt.

– Mit tanulsz, Tinka? – kérdezi a bárókisasszony a leánykától.

– Ezt itten, ni. A látóhatárt, meg aztat, hogy a föld gömb alakú. Osztán kell még tanulni eztet is.

– Az micsoda?

– Vers. „Úgy néznek nevére a kizsákmányolók, hogy megremeg szőrös szívük, megáll verése.” Ez egy marha nagy szoborhoz szól. Tetszik ismerni?

– Nem hallottam még.

– De eztet a másikat énekelni is kell. Hogy a nyavalya essék bele, aki kitalálta.

– Sokszor mondtam már neked, Tinka, hogy ilyen csúnyán nem szabad beszélni.

Hol az az ének?

– Ez itten, ni. Ez a kóta. De nekem nem tetszik.

– Már miért ne tetszene, Tinka?

– Mert elvitték messzire az én édesapámat.

– A két dolgot ne keverd össze, Tinka. Akár tetszik, akár nem, meg kell tanulni a leckét. Énekeld el szépen.

A kislány egy ideig még szabadkozik, aztán mégis énekelni kezd.

A volt abaújkéri földbirtokos komor arca elfanyarodik, megvonaglik.

– „Ahol úttörők járnak, vidám a hegy, a ré-ét.”

„Egy idő óta következetesen gyötör engem ez a Jusztina. Az én bosszantásomra énekelteti most is ezt a kislányt” – duzzog magában keservesen Balázs.

– „Vélünk dalol a madárhad, nekünk fénylik az é-ég.”

– Nem fénylik, Tinka. Hanem kéklik. Énekeld újra.

Az esti látogató most már nem állja meg szó nélkül. Idegesen közbeszól.

– Kéklik vagy fénylik. Tökéletesen egyre megy.

De azok ketten nem törődnek vele. Tinka megismétli a sort, melyet a szeplős kis Gizi tanítónő előtt holnap egyedül is el kell majd énekelnie. Aztán folytatja:

– „Országunk erős, szabad. Úttörő-ők énekeljete!”

„Kibírhatatlan. Elviselhetetlen. Elszenvedhetetlen” – morog, mérgelődik, fogait csikorgatva, a vendég. Ide se lehet már, Kaphacra, kijárni, állapítja meg magában, elkeseredetten.

A kis Tinka a dal végét már tele tüdővel virnyító hangon énekli, úgyhogy a spániel fölemeli álmos, fekete fejét és ránéz.

– „Rákosi pajtás bennünket boldog jövőbe ve-ze-eet, Boldog jövőbe ve-zee-eet!”

– Te kislány, nem tudsz valami szebb éneket? – kérdezi, a haragtól és a felháborodástól fuldokolva a „nagyfülű kutya gazdája”.

A kis Tinka bátran felel.

– Tudok én éneket is, verset is. Még Petőfit is.

Jusztina jól mulat magában Balázs dühöngésén. Kifújja náthás, pisze orrát. Szívesebben bosszantaná, ugratná még kedves látogatójukat. De azt sem bánja, ha Tinka Petőfi-verset fog szavalni. Pedig nem is tudja, s hogy az abaújkéri Balázs-kastélyban nem volt jó híre Petőfinek, idősebb Balázs Ákos nem kedvelte, mert, mint mondogatta, „a rebelliót túlajtotta a nemzet kárára”, az ifjabbnak pedig ma még inkább rossz véleménye van a költőről, aki fel akarta akasztatni a királyokat.

A kemence padkáján ülve, ügyesen szavalja a verset Tinka: *„Mit nekem te zordon Kárpátoknak fenyvesekkel vadregényes tája!...”* A kislány imádja szülőföldjét, Kaphacot. A margitai pusztát is. Az ő világa is az alföld „tengersík vidéke”, ő is itt van otthon.

– *„Börtönéből szabadult sas lelkem, ha a rónák végtelenjét látom”* – mondja Tinka, kipirult arccal.

– Bár én is sas volnék! – szól közbe mogorván a volt magyar királyi kormányfőtanácsos.

– Akkor hová repülne innen? – kérdezi Jusztina, a Szépművészeti Múzeumban látható Frances Steward pajkos mosolyával.

Tinka, megakasztva a versmondásban, csillogó szemmel figyel. Roppant értelmes.

Balázs Ábel unokája a maga gúnyos, keserű hangján felel.

– Elrepülnék én innen „túl a földön felhők közelébe”. Leszállnék az egyiptomi piramisoknál. Nem kívánnám én soha többet a nagy magyar alföldet látni. Ha sas volnék.

– *„Délibábos ég alatt kolompol Kis-Kunságnak száz kövér gulyája”*... – szaval tovább Tinka.

Míg a szavaltat tart és Jusztina, a könyvbe pillantgatva, a hibákat javítja, a kitelepített kormányfőtanácsos gondolatban Draxler Zsigával van együtt, aki a soproni Várostoronynál végzi most esti sétáját aszfaltos járdán és változatlanul irigyli az Afrika-vadászt, aki ilyen tüneményesen búcsút mondhatott a délibábos égnek, a gulyának és búcsút fog mondani egész bizonyosan „Rákosi pajtásnak” is, mert előbb-utóbb „bokorugró” lesz.

„Ó, bárcsak én se látnám többet a gémes kutat, a széles vályú kettős ágát, delelőskor a marhákat!” – sóhajt, tépelődik magában.

– *„Méneseznek nyargaló futása zúg a szélben, körmeik dobognak”*... – szaval Tinka.

Beteg szíve megsajdul és fohászkodik magában, hogy szabadítsa meg őt az Isten a lópaták dobogásától, a csikósok kurjongatásától, a hangos ostorok pattogásától, a tiszapócsi vén tehénpásztor kürtjének hajnali hamis óbégatásától.

– Kihagytlál egy versszakot, Tinka – figyelmezteti a kis Tuba lányt Jusztina. – *„A tanyáknál szellők...”*

– Jaj, Jusztina! Igaz! *„A tanyáknál szellők lágy ölében ringatózik a kalászos búza.”*

„Nekem már ne ringatózzon” – búslakodik keserűen Balázs Ákos és iszonyodik magában a smaragdszínű költői képtől.

– *„Ide járnak szomszéd nádasokból a vadludak esti szürkületben”* – szaval Tinka. – *„És ijedve kelnek légi útra, hogyha a nád a szélből meglebben.”*

Jusztina, kis náthás hőemelkedéssel, nagyokat mulat magában.

– A vadludakat is irigyli? – kérdezi mord vendégüktől.

Balázs csak akkor felel, mikor Tinka a vers végére ér lelkesülten. A maga epés módján szólal meg, epehólyagjában a kövecskék biztatására.

– Rettenetes ez az alföldi kép. Nekem horribilis. De én különben sem rajongok Petőfiért. Sok mindenben eltér a véleményünk.

Jusztina alig tudja visszatartani a nevetést.

– Miben nem ért egyet vele? – kérdezi, kuncogva.

– Például a bántó gondolatban.

– Mi az?

– „*Egy gondolat bánt engemet: ágyban, párnák közt halni meg!*”

– Szóval magát nem bántja ez a gondolat.

– Éppen az, hogy nagyon is bánt. Éjjel-nappal úgyszólván szüntelenül ez az „*egy gondolat bánt*”. Én szeretnék, Jusztina, „*ágyban párnák közt*” halni meg.

Jusztina nagyot nevet és zsebkendőjével gyúri kipirosodott orrát.

– De azért nem kell haragudni Petőfire – mondja.

– Leghőbb vágyam lenne egy szanatóriumi különszoba, ápolónókkal és orvosokkal. Jöhetne a pap is.

– Nem kell olyan kényesnek lenni, Ákos – nevet zsebkendője mögül Jusztina.

– Magának nem tetszik sem az úttörők éneke, sem Petőfi verse.

Mostanában következetesen keresztnevéen szólítja őt a volt hágai magyar követ nagyobbik leánya.

– Azon csodálkozom, kedves Jusztina, hogy magának tetszik – szól szigorú hangon a volt kormányfőtanácsos. – Én futni, menekülni szeretnék innen. Belebetegszem, ha még az idei nyarat is itt kell töltenem. Pedig nem tehetek mást. Iszonyodom a Tiszától, borzadok Petőfi nádasaitól. Szaladni volna kedvem előlük. Nekem nem kellenek a „szürkületek”. Sem este, sem reggel. Az ijedt vadludakra fütyülök. Engem nem hat meg, hogy „a nád a széltől meglebben”.

– Mert magát már semmi sem hatja meg, Ákos – kötekedik Jusztina.

– Fundamentálisan téved, Jusztina. Éjjel az ágyamban álmatlanul minden neszre én lebbenek meg és nem a nád. Én ijedek meg és nem a vadludak.

Katinszky Jusztina elkomolyodik. Éjszakai zörgetésekre gondol, viharos inspekciókra.

– Hát bizony, néha én is szeretném, ha szárnyaim lennének, mint a vándormadaraknak – mondja sóhajtván. De vidámabb hangon folytatja: – Tudja-e, mit gondoltam én ősszel, mikor a gólyák költöztek?

A volt abaújkéri földbirtokos komoran birkózik magában Petőfivel és alig figyel rá.

– Halljam, mit eszelt ki.

– Kitaláltam, hogy egy-egy gólyacsaládot össze kellene kötni lábuknál fogva. De úgy, hogy külön-külön repülni tudjanak. Aztán egy hosszú kötelet lógatnék le róluk.

– Minek?

– Az egyikre rákötném a mamát. A másik gólyacsalád Friderikát vinné. A harmadik kötélén én csüngenék. Pár óra múlva le is szállhatnánk valahol Olaszországban. Mit szól hozzá?

- Csacskaság.
- Jönne maga is velünk? Lógna egy negyedik kötélén?... Jaj, de mulatságos lenne! Megbámulnának minket az olaszok, különösen magát. Mert golyák még nem hoztak ilyen felnőtt, nagy csecsemőket.
- Ej, komolytalan beszéd.
- Én ezt nagyon is komolyan gondoltam. Magára is számítottam, Ákos. Elképzelttem, hogy egymás mellett repülnénk és az Adria felett a levegőben meg is foghatnánk egymás kezét. Maga akkor is ilyen gyászos, mogorva képet vágna, mint most?
- Ne bolondozzon velem, maga gyerek. Az én szívem már nem bír el annyit, mint a magáé. Én régen belepusztultam volna, ha nekem disznókat kellene etetnem.
- Balázs Ábris dédunokája meredt, szürke szemmel a tűzhely paraszába pillant, ahol kukoricacsutkák izzanak. Megint a vers jut eszébe, Petőfi verse, melyet Tinka szavalt.
- Elég volt, Jusztina, a dölt kéményű csárdákból is. Nekem legalábbis elég. Akár látogatják a „szomjas betyárok”, akár nem. Csak azt kérem, hogy Isten szabadítson meg engem Vig Juhásztól.
- Akkor imádkozna igazán maga, ha hoppon maradt disznóetető menyasszony lenne, Ákos!
- Én most már örökre búcsút szeretnék mondani a „törpe nyárfaerdőnek”. Ezen a nyáron már nem szeretném itt látni a „királydinnyéket”, amint „sárgulnak a homokban”. Tudja mit, Jusztina? Nekem azok már ne sárguljanak! Ha én egyszer innen messze elkerülhetnék, hegyek-völgyek közé, hát én bizony soha egy könnycseppet sem ejtenék a „bús árvalányhaj” után. A „visító vércse” fészken sem tud megenni a szívem. Tudja, milyen fészek fáj nekem?... No, ne is találgassa. Saját fészkem, az fáj. A házam, a lakásom fáj, amelyet elvettek tőlem a Molnár utcában.
- Kár keseregni amiatt, ami elmúlt, elveszett.
- Könnyű magának. Maga fiatal. De egyébként is, ez nem kesergés, hanem jogos tiltakozás az ellen, hogy maga az én bosszantásomra énekeltet, szavaltat. Vegye tudomásul, kedves Jusztina, hogy én már örökre szívesen felejteném a „kék virágát a számarkenyérnek”. Virágoknál a „déli nap hevében” én nem óhajtok már „tarka gyíkokat” látni. Tudja maga, mit óhajtok én látni?
- Tarka hegyeket a Földközi-tenger partján.
- Majdnem eltalálta. De én sokkal szerényebb lettem ennél. Tarka gyíkok helyett megelégednék egy adag bécsi szelettel, amelyet tisztán terített asztalnál szabad emberként fogyaszthatnék el egy olyan vendéglőben, ahol a falra nincs kiírva, hogy köpködni tilos.
- Ez egészen magára vall, Ákos. Kiveszett magából minden költői hajlam.
- Szemét forgatva, egyre hangosabban duzzog a volt abaúji földesúr. Tinka, mutatoujját szopogatva, nevet és láthatóan nagyon tetszik neki a párbeszéd.
- A „királydinnyés homokban sárguló nyárfaerdőről” nekem a Bágyi erdő jut eszembe, ahová kénytelen-kelletlen fát jár lopni egy öreg tábornok.
- Péter mondta nekem, hogy maga saját magának árt a komor epebájával.

– Megint fundamentálisan téved, Juszтина. Nekem ez az alföldi táj árt. A „*kék gyümölcsfák orma*” árt. A „*halvány ködoszlop*” árt. El tudnék én képzelni magamnak másféle ködoszlopokat, valahol messze. Azoktól meggyógyulnék.

– Azt hittem eddig, hogy tréfál. De most látom... Kérem. Ákos...

Minden ízében reszketve, Balázs Ákos, volt magyar királyi kormányfőtanácsos, felemelkedik a számolyról. Feltűnően sápadt. Szürkülő angol bajusza alatt remeg az ajka.

– Abszurdum, merő tévedés, hogy az alföld szép, hogy Tiszapócs szép. Nekünk legalábbis nem az. Száz éve szép lehetett talán. De ma gyűlöletes... Támadj fel sírodból, Petőfi, és nézz körül! Alföld! Te nekem nem vagy szép! Ó, micsoda rettenetes kívánsága a dőre költőnek! „*Itt boruljon rám a szemfödél, itt domborodjék a sír is fölöttem.*” Csak ezt ne! Csak ezt ne! Meneküljünk innen, Juszтина, ha lehet!

– Mi történt magával? Még sohasem láttam magát ilyennek, Ákos.

– Elég, Juszтина! Elrontotta az estémet, az éjjeletem. Megyek. Jó éjt.

A kis Tinka nagyra mereszti szemét és ámultan látja, hogy a „nagyfülű kutyája gazdája” valami miatt haragszik. Talán csak nem azért, mert ő egy versszakot eltévesztett?

A híres sakkozó abaúji földesúr dédunokája fekete kutyájával együtt elrohan. Be sem tér a tehénistállóba, ahol Katinszky né fejni tanul Tuba Lőrincné től.

A késő januári estén sebzetten és feldúltan bandukol vissza Tiszapócsra, a Pólya utcába, ahol régen kialudt a kályha a szobában.

Hidegre fordul az idő. Jégrózsák nyílnak az ablakokon, csilingelő szánok tűnnek fel a hepehupás, hóval lepett utcákon. Az artézi kútnál gőzölög a meleg víz, de mire hazaviszik, kihűl és nem ad meleget. Forster Ignác mostanában két csatos üveget hordoz nagy, miniszteri aktatáskájában. Krisztics doktornak sok a dolga, sok a beteg Tiszapócscon.

Javarészt a kitelepítettek betegeskednek. Valter Keresztély, az egykor hatalmas bankvezér és közigazda, aki a két világháború közt felszabadította Magyarországot a külföldi pénzpiac gyámkodása alól, már legszívesebben fel sem kel az ágyból, beleszeretett saját betegségébe, amely nem is akar elmúlni. Beleznay doktor esténként, mikor nem látják, meg szokta látogatni. De rögtön menekül, ha Kossutány vagy Forster beteglátogatóba érkezik. A járási rendőrorvos változatlanul igyekszik elkerülni a kitelepítetteket, s közülük egyedül Valter Keresztély a páciense, aki aranypénzt ad, olyat, amilyet „napcsinak” nevez Répa Ferenc.

– Rossz bőrben vagy, Ákos – mondja egy nap Rudniczky Elek, a „basa”, az utcán, ahol szembetalálkozik a volt kormányfőtanácsossal és kutyájával.

– Te sem dicsekedhetsz apollói külsővel, Lexi.

– Igaz-e, hogy Oravec, a volt parkettás kijárt Kaphacra és udvarolt Katinszky Jusztinának?

– Nem hallottam róla.

– Víg Juhász már békén hagyja?

– Sejtelmem sincs.

– És a fess kapitányunk?

– Nem volt szerencsém hozzá.

- Egyet ajánlhatok neked, Ákos. Okosabb, ha elkerülöd Kaphacot.
 - No de miért?
 - Úgy látszik, veszélyes hely lett. Mint Tutankhamon sírkamrája.
 - Nem értem, Lexi.
 - A parkettás Oraveczet elvitték tegnap Nyíregyházára. Állítólag kisült, hogy csalt a parkettákkal. De szerintem ez csak ürügy. Más az igazi bűne.

- Micsoda?
 - Az, hogy udvarolt Katinszky Jusztinának.
 De a gőgös és hamar sértődő Balázs Ákos mostanában nem sétálgat már ki Kaphacra, Tinka éneke és szavalata óta. Jusztna pedig sohasem említette Oravecz Albint.

Egy reggel seprűvel betipeg szobájába Ángyéla.
 - Hallotta, főnök úr?
 - Mit?
 - Megint csekkentettek két pestinek.
 - Nem értem Ángyéla. Beszéljen magyarul.
 - Becsukták őket.
 - Kiket?
 - Az egyik olyan nagy löcsöngöracs fajta. A másikról azt beszélük, mindig csak ödöngött.

- A nevüket tudja?
 - Aztat mi nem tudjuk. Az én Lukácsom se tudja. Pedig ő minden népet ismer. Megint szívébe nyilall a volt abaúji földesúrnak. Nem mozdul ki egész nap. „*Armadillidium*” – mondja magában, s csak estefelé szánja el magát, hogy megint kísétálgon Kaphacra, Tuba Lőrinc tanyájára. Maga is úgy gondolja, hogy elég volt már a duzzogásból.

Mintha nem is múlt volna el két egész hét: a színhely ugyanaz. Tinka most is a holnapi leckét tanulja a „nagy ház” konyhájában, a tűzhelynél; Jusztna kivörösödött orrát gyötri zsebkendőjével, Friderika már odabent van a kis házban, ahol az öreg Lloyd George dedikált fényképe függ a falon; Katinszkyné odakint tehenet fej; a fekete macska a gőzölgő edények mögött a tűzhely párkányán szundikál.

- Már azt hittük, vadlúddá változott és elrepült.
 Jusztna ezzel fogadja, vidáman, de neki ma sincs kedve a tréfálkozásra.
 - Igaz, hogy ketten megint bajba jutottak közülünk?
 - Most érkeztem nemrég a disznóimtól, épp csak megmosakodtam. Nem halottam róla.

Jusztna ajkát biggyesztve úgy tesz, mintha őt már semmi sem lephetné meg, mert ő minden rosszra elkészült. De Tinka a szemét mereszti, iskoláskönyvét becukja és köténykéjére fekteti.

Percnyi csend után megkérdezi Balázs:
 - Oraveczről mit tud?
 - Disznóetetés közben megkérte a kezemet. Én nemet mondtam. Két nap múlva elvitték Nyíregyházára. Sajnálom szegényt.
 - Ezt a parkettást?

– Azt.

Újabb csend után megint kérdez Bártfay Kata és Balázs Ábel kitelepített unokája.

– A báróné hol van?

– Most vezeti be Rózsina a napi háromszoros fejést.

– Rózszi? Az kicsoda?

– A tehén.

– Ő sem hallott semmit bajba jutott társainkról?

Katinszky Jusztinának jó füle van. Meghallja, hogy Ákos először beszél emberekről, akik „közülük” valók és társaik ebben a tiszapócsi életben.

– Mama sopánkodott valami miatt. De nehéz eligazodni a szavain. Nagyon elfoglalt mostanában. Nemcsak fejni tanul, hanem pillázni is.

Balázs Ákos is észrevesz valamit. Juszti keményebb és határozottabb lett. Macsabb, ahogy az anyja mondaná.

– Pillázni? – kérdi. – Az meg mi fán terem?

– Nem olyan piszkos munka, mint a disznóetetés. A babafejekre szempillát készítenek.

– És ezt nevezik pillázásnak?

– Ezt. Hajat Pestről küldenek. De jobban járnak anyagilag, ha itt gyűjtik. Én is adtam már hajat mamának. De kiderült, hogy nem tudják használni. A szőke szempilla nem divat babaországban.

– Nem volna okosabb, ha maguk is pilláznának disznóetetés helyett?

– Egyelőre bajos. Még nem lehet tudni, mit jövedelmez a pillázás. De jön már mama. Ő majd elmondja magának.

Juszti kézimunkájába mélyed, mintha hirtelen elment volna a kedve a beszélgetéstől. Az álmosan pislákoló tűzhely mellett piros zoknit köt Friderikának.

A keskeny arcú, őszülő Katinszkyné megőrül látogatójának, a talpig kifogástalan úriembernek, aki a kitelepítettségben is megőrizte régi szokásait és régi hibáit. Rokonszenvét sohasem titkolta. Háláját sem rejti el, valahányszor látja. Szíve mélyén tetszik neki nagyon, kicsit szerelmes is már, de ezt önmaga előtt is titokban tartja.

Balázs, nem sokkal Draxler elutazása után, ezer forintot adott át az Afrika-vadász pénzéből Katinszkynének. A többi elosztotta Lázár Ubulné, Babura Félixné és Jámborka Donát közt. Jobbágy Béla Tamásról megfeldkeztet, Bányay Fidélnek már nem jutott, azaz restellte, nem is nagyon akart neki adni; még más nevében is feszélyezte, hogy alamizsnát adjon egy tábornoknak.

Az egykori hágai követ felesége tarka muszlinkendővel kötötte be fejét. Férje prémes bundáját hordja az istállóban. Reméli, hogy Tivadar nem fog haragudni érte, ha egyszer majd kiengedik a börtönből. A férfibundára Tuba Lőrinc foltozott kék kötényt szokta ráakasztani, s így feji ő roppant ügyetlenül és felületesen Rózszi tehenet, de a Marcsa tőgyét markolászó Tubánénak rajta a szeme és rá-rászól, figyelmezteti: – „Ez nem bugázás, méltóságos asszony!” Sok a tejbeadás és Víg Juhász rendeletére kísérletképpen fejik meg Rózsit és Marcsát naponta háromszor. Csakhogy az állami tehenészetekben van bőven takarmány, nem úgy, mint Kaphacon. Katinszkyné mostanában Tinka kis szánkóján maga viszi be a napi tizenöt litert a tiszapócsi tejszarnokba. Ennek a zord közhivatalnak csak a neve csarnok. Valójában dűledező téglaépület, ahol a

hatóság átveszi mindenkitől az előírt tejmenntiséget „beszolgáltatási áron”, azaz a piaci árnál jóval alacsonyabban. Mindenre a tanács rója ki a havi menntiséget, s a tanácsot Víg Juhász személyesíti meg. Vele gyűlik meg a baja annak, aki akár csak egy literrel is hátralékban marad. Az sem menntiség néha, ha a tehén megdöglik.

– Mama. Magyarázd meg Ákosnak, mi a pillázás.

– Szívesen, ha érdekli, kedves Balázs.

Először Voithy Frigyesnének ajánlotta levélben Budapestről egy barátnője, hogy pillázzon. Azt a szerencsést nem telepítették ki és betársult egy „pillázó szövetkezetbe”, amely egy állami babagyártól kapja a babafejeket, azokra kell a kész pillát ráragasztani. Voithyné nem ér rá pillázni motollája miatt. Ajánlotta a pillázást Babura Félixnének, aki nem sokkal a hír után, hogy Félixet a Hortobágyon már el is temették, erélyesen kézbe ragadta a pillázás ügyét. Már javában dolgoznak és nemcsak ő és Katinszkyné, hanem Rudniczkyné, Forsterné, Nemesszeghy Bánkné és a Masznyik lány is pillázik már és pillázni szeretett volna Irczy Dénes özvegye, Julianna kegyelmes asszony is. De Rudniczkyné a leghatározottabban kijelentette, hogy ő semmi szín alatt sem pillázik együtt vele, inkább éhezik és tavasszal hajlandó kimenni a kaszibai állami gazdaságba kapásnak. Így aztán nem vették be a pillázók közé a volt felsőház utolsó alelnökének még mindig csinos özvegyét, hiába támogatta a háttérből titokban Rudniczky, aki nem felejt, hogy Julianna már nagy szívességet tett nekik, és remélhetőleg ezután is számítani lehet önfeláldozásaira.

– Báróné – mondja komor hangsúllyal Balázs Ákos. – Ne engedje a leányait a mocskos disznók közelébe, ha pillázni is lehet.

Jusztina szipogva közbeszól és elhárítja a jó tanácsot.

Kék köténnyel a volt követ téli bundáján, Katinszkyné letelepszik a tűzhely mellé. Sőhajt.

– Látja, Balázs? Én Milimári lettem.

Mintha valamilyen rossz álmát mesélné, elmondja, hogy nem könnyű a szánkón bevontatni a két kanna tejet a „tejcsarnokba”, ahol Víg Juhász kézzel írott plakátja figyelmezteti a beszolgáltatókat:

„Tej leadók figyelem! Büntetés terhe alatt tiloss a tehén tőgyit fejés után vagy közben mosni!”

– Ezt egyszerűbben is írhatnák – mondja. – Nem szabad vizezni a tejet.

De a Milimári dolga Balázst egyáltalában nem érdekli. Mindennél súlyosabb gond számára az, amit reggel Ángyela mondott.

– Bajba jutott társainkról mit hallott, báróné? – kérdezi.

A kérdésre reszketni kezd Katinszkyné bal lábán a nagyujja, szúrást is érez benn, mintha az eleven húsba a pedikűrös belenyírt volna.

– Sajnos, ez való. Ha így tart tovább, akkor Péter és Oravecz után mindnyájunkat elvisznek.

– Mit tud a dologról, báróné?

Katinszkyné természetének felületessége, a könnyedség, mellyel a dolgok felszínén akar maradni, némiképpen védekezés a dolgok szigora és könyörtelensége ellen.

– Nem sokat tudok, kedves Balázs. Egész nap Baburáéknál voltam a Krajcár utcában. Pilláztunk.

– Ketten jártak szerencsétlenül?

– Úgy van. Ketten. Bacsóné a rossz szellem. Ő mozgat mindent. Rudniczky is mondja.

– Volna szíves elmondani, báróné, amit tud?

– Készséggel, kedves Balázs. A Krajcár utcába először Forster jött a hírrel. Megrémítette Ilonát. Aztán Rudniczky érkezett. Ő már régen félti a vejét, Nemesszeghy Bánkot. Valaki mondta, hogy Bacsóné pikkel rá. Szegény Vilmát az ájulás környékezte. Pedig nem is nagyon szereti a vejét. De aztán megkönnyebbült a társaság. Mert nem őt vitték el. Nem Nemesszeghyt.

– Hát kit?

– Nem jut a neve az eszembe, kedves Balázs. Valami cérnakereskedő vagy kicsoda. Rudniczky mellett pofozták meg ősszel, amikor megmakacsolta magát, nem akart békekölcsönt jegyezni. Rudniczkynak csak a fülét fricskázták meg hátulról. Nem védekezett... De hogyan is hívják? Nem tudja, kedves Balázs? Karácsonykor is ott volt a templomban, zsinóros lengyellbundában. Mongol, sötét arca van.

– Ne törd a fejed, mama. Jobbágy Béla Tamás a neve.

– Vagy úgy? – sóhajt némiképpen megkönnyebbülve a volt kormányfőtanácsos.

Azt gondolja magában, hogy Oravecz Albin és Jobbágy Béla Tamás, a két patrícius majdcsak kivágja magát.

– Tudja, mi a bűne? – folytatja Katinszkyné. – Halálosan szerelmes volt első feleségébe, akitől elvált. Azt mondják, a másodikat, aki meghalt az ostrom alatt, nem szerette. Most derült ki, hogy ez az ember minden második héten Budapesten járt és első feleségénél szállt meg.

Eszébe jut most az is, hogy elfelejtett pénzt adni a patríciusnak, pedig Draxler a lelkére kötötte.

– Az egyik csalt a parkettákkal, a másik ráfizetett vakmerőségére – mondja, inkább csak a maga megnyugtatósára.

– A skandalum tanulságos, kedves Balázs. Ennek a Jobbágy nevű úrnak első feleségét és gyerekeit azért nem telepítették ki, mert a házasság elváltak.

Jusztina nevetni kezd a kemence padkáján.

– Ebből talán az következik, mama, hogy mindenki váljon el és akkor nem telepítik ki?

– Ezt nem mondtam. De az mindenképpen kiviláglik a skandalumból, hogy engedély nélkül erősen kockázatos dolog elhagyni Tiszapócsot.

– Ebben igazad van, mama. Engedélyt viszont senki sem kap. Egyedül Draxler gróf úr kapott, mégpedig végleges elutazási engedélyt. Felháborító, hogy elengedték. Még felháborítóbb, hogy ő az engedélyt elfogadta.

– Jusztina, ne légy ilyen szabadszájú.

– Mindenki zúgolódik Draxler távozása miatt. Disznóság, hogy az egyik embert lecsukják azért, mert két napra a feleségéhez mert titokban utazni. De a másikat elengedik, mert Budapesten biztosan befolyásos barátai vannak, akiknek ígért néhány kitömött marabut.

– Jusztna, nincs igazad.

– De igazam van, mama. Ez az ember meghátrált a tiszapócsi közös sors elöl.

Katinszky Jusztna hangja szenvedélyesen cseng, noha nátha fátyolozza. Erős egyéniség, kialakult nézetei vannak az élet bizonyos dolgairól és azokhoz ragaszkodik.

– Elment, mert elengedték – mondja Katinszkyné.

– A gyáva! – szól megvetéssel Frances Steward indulatos hasonmása.

Katinszkyné megint rendre utasítja nagyobbik leányát, de annak semmi fogatja sincs. Jusztna nem engedi, hogy anyja Jobbágy Béla Tamásról, az 1941-ben kijelölt cérna-nagykereskedőről beszéljen tovább, aki tegnap reggel a margitapusztai kis őrháznál, amely feltételes megálló, egyenesen Hattyas tizedes karjába szállt le a vonatról. Sokszor sikerült már neki, hogy tizenkét kilométert gyalogolt sötét hajnalban a Bágyi erdőn is túl és a kis őrháznál szállt fel Ohat-Pusztakócs felé a vonatra. Ugyanitt szállt le mindig, mikor visszaérkezett. De most rajtavesztett. Most majd telepes lesz a Hortobágyon.

Balázs Ábris dédunokája Katinszkyné mellé áll a vitában. Draxler távozása miatt az irigység már szép lassan felszívódott benne, mint a heveny kolbászmérgezés.

– Ne hallgasson az indulataira, Jusztna – mondja. – Aki teheti, fusson innen. Míg nem késő.

Szavai cáfolhatatlan igazsággként hangzanak, de nem Jusztna számára.

– Magából, úgy látszik, kiveszett a felebaráti érzés. Nem érzi, Ákos, hogy másokat nem szabad ott hagyni a bajban?

A kitelepített volt kormányfőtanácsos ebben a percben még nem tudja, hogy ennek a vitának a szavai később még visszhangozni fognak benne, súlyosabb körülmények között.

– Tévedése fundamentális – mondja. – A süllyedő hajóból én elmenekülök, az égő házból is kiszaladok.

– Nem! – vág vissza Katinszky bárókisasszony. – A bátor ember, az igazi férfi mást tesz. Menti azokat, akiket menteni tud. Süllyedő hajón, égő házban, Tiszapócs, mindenütt.

– Ugyan már, kedves Jusztna. Tán csak nem akarja kétségbe vonni Draxler Zsiga bátorságát? Odaadom magának, olvassa el a könyvét nílusi utazásáról. Abban megláthatja, hogy aki nem ijed meg az orrszarvúaktól, a vízilovaktól, a nílusi krokodilusoktól...

– Ne folytassa. Ez a maga avult gondolkozásmódjára vall.

– De Jusztna! – figyelmezteti Katinszkyné.

– Meg kell védelmeznem Zsigát. Semmi áldozattól nem riadt vissza, hogy kiszabadítsa Baburát. El sem utazott addig, amíg...

– Ősdi felfogás ez, Ákos.

– Itt hagyott pénzt. Nem illik...

– A pénz, amit itt hagyott, engem igazol. Szégyellte és most is szégyelli magát. Könyöradományok mögé rejtette, dugta el szégyenét.

– De Jusztna! Hogy mondhatasz ilyet egy melegszívű úrról?

– Kérdezek valamit magától, Jusztna. Maga elmenne Tiszapócsról, ha Bacsóné megengedné?

- Mama és Friderika nélkül egy tapodtat sem mennék.
- Most szaván fogtam a hősnőt. A bárónóval és Friderikával maga is elmenne.
- Azt nem mondtam.
- Dehogyan nem mennél – szól közbe ismét Katinszkyné, akinek végképp nem tetszik leánya viselkedése.
- Akkor se menne el, ha a bárónét és Friderikát is a gólyák lábaira kötnék?
- Ugyan, maga utálatos ember. A gólyákat ne emlegesse. Ez most komoly dolog. Mi haza, a Zólyom utcába úgysem mehetnének. Átköltözni egy másik faluba? Annak semmi értelme sem volna. Azért, hogy az első nap újra megpofozzanak? Újrakezdek a harcot a pusztai szatírokkal?
- Jusztina! – szól rá szigorúan Katinszkyné. – Megint szabadszájúan beszélsz. Téged már korrumpáltak a kubikosok, a disznótetők.
- Ne szólj bele, mama. Én világosan beszélek, nem úgy, mint te. Te minden szavadat selyempapírba csomagolod. Pedig a népboltban már klozetpapírt sem lehet kapni.
- Katinszkyné némán sóhajt és megbotránkozva a mennyezetgerendára néz.
- A kis Tinkának számtanpéldát kellene holnapra megoldania: „*A felvonuláshoz zászlókat készítünk. A vörös zászlók anyaga 47 forint, a piros-fehér-zöld zászlóké 35 forint. Mennyibe kerülnek a zászlók?*” De őt ez nem érdekli. Minden figyelme a beszélgetőké. Les, figyel. Így tanul.
- Magára bízom a lányomat, kedves Balázs. Próbálja kiegyenesíteni az eszejárását – mondja Katinszkyné és visszamegy a tehenekhez az istállóba.
- Beszélgetésüket ettől fogva már csak Tinka, a fekete macska és a fekete spániel hallgatja.
- Péter a bőrét százszor megmenthette volna – mondja Jusztina. – De nem tette, nem akart itt hagyni engem.
- Az más eset.
- Miért más? Aki férfi, az minden helyzetben az marad... Tinka, tanulj. Kiszámítottad már, hogy hány alma van a kosárban?
- Aztat kell kiszámolni, Jusztina, hogy mibe kerülnek a zászlók.
- Itt a ceruza, számolj. Ne a szádat tátsd. Amit mi beszélünk, az nem érdekes. A zászlók érdekesebbek.
- A rossznyavalyába.
- Tinka, ki fogsz kapni a mamádtól.
- Jó, már számolok. 47 forint meg 35 forint, az összesen...
- Horribilis – mondja Balázs Ákos –, hogy milyen műveletlen volt az a szegény fiú, Kristóf herceg fia.
- Nem csoda. Senki se tanította. Hét éve semmit sem tanult. Helyesen írni nem tudott, Tinka biztosan jobban számol, mint ő. De csalni nagyon ügyesen megtanult a kubikolásnál. Sajnálom. Nagyon kedves fiú volt – mindössze ennyit mond vőlegényéről Katinszky Jusztina és megkérdezi Tinkától: – Mennyi a végösszeg?
- Balázs belebámul komisz cigarettájának füstjébe.
- Elvadult herceg – mondja inkább hangosan gondolkozva. – Felvevte a gyom, a dudva. Mint a kastély kertjét Kétútközön.

- A francos nyavalyába. Maga becsapott engem, Jusztina. Más az ára a vörös zászlónak, más a nemzetiszíné. Ötvennel nem lehet osztani.

- Ne szájaskodj, Tinka. Osszad csak el ötvennel... Az én ideáлом, mondhatom, nem Draxler Zsigmond. Hanem tudja, ki?

- No, halljuk, kicsoda?

- Valter Keresztélyék fia. Az hazajött Dél-Olaszországból.

- Maga az eleven tiszapócsi hírharsona, Jusztina. Hát van ilyen címeres ökör, aki Olaszországból hazamerészkedik ma Magyarországra?

- Úgy látszik, van ilyen önfeláldozó fiú – felel Jusztina nyomatékkal.

- Ez mulatságos. A süket Valterné egyszer beszélt nekem róla.

Eszébe jut, amit a tarka és illatos vén Otília fecsegett a fiáról még tavaly ősszel, amikor nem voltak még zagyvák és homályosak a szavai. Ez az érzékeny idegrendszerű léhűtő még mindig Valter Keresztély tekintélyes vagyonából él, melyet a nagyérdemű egykori bankvezér svájci pénzügyezetekben és Kanadában helyezett el a második világháború küszöbén és gyarapította még akkor is, mikor a németek Londont bombázták. Mindeddig az volt a benyomása, hogy Valter Keresztélyék egyetlen elkényeztetett fia, aki odakint javarészt nőkre költi az atyai talentumokat, nem sokat törődik szüleivel és máig sem heverte ki az agyarázkodást, amely 1938 januárjában érte, éjjel, a keleti-expresssen utazva, tán fél órával a vonat megérkezése előtt. Ahogy a vénségében is színes Otília elmesélte, Erik kiugrott a robogó vonatból Vác és Budapest között, és feleségül vette egy földrajztanárocska leányát, aki heteken át Füzesréten a házukban ápolta. A balesetről is, a házasságról is megvan Otíliának a maga különös nézete. Azt állítja, hogy Erik öngyilkos akart lenni. A hajlamot az öngyilkosságra örökölte, hiszen ő, az anyja, okvetlen be fogja venni a mérget, ha kitelepítenék őket a kaphaci cigánybarlangokba. Ezen felül Erik nagybátyja, a finom lelkű Valter Aurél, agyonlőtte magát egy nő miatt. Erik öngyilkossági kísérletének azt a meglepő magyarázatát adta Otília, hogy az érzékeny fiú nem akarta látni Krisztiánt, az apját, amint haldoklik. Azon a télen a hatalmas bankvezér halálán volt, Eriket külföldről táviratban hívták haza. De neki „borsódzott a hátán minden pihe”, mondja az anyja. A halálban meg akarta előzni az apját. De nem sikerült és mindketten életben maradtak. Erik rövid életű házasságáról az a nézete Otíliának, hogy „esztelen hálálkodási rohamában” nősült meg az aranyifjú, és rögtön sietett megcsalni a feleségét.

Katinszky Jusztina minderről semmit sem tud. Saját égboltján ragyogva tűnt fel az égitest: a hős fiú, aki otthagyja Sorrentót és a szép görög lányt azért, hogy szerencsétlen szüleinek segítségére siessen Tiszapócsra és vállal minden veszedelmet.

Egy napot töltött csak Valter Erik Tiszapócsra. De többen látták. Rudniczkyék, akik a Dudás-soron Valter Keresztélyék mellett laknak, több ízben találkoztak egy feltűnően jólöltözött, elegáns idegen férfival, akinek egész külseje, mint mondják, „Tiszapócsra varázsolja a nyugati világot”. Rudniczkyné beszélt is vele. De azt mondják, Erik „csöppet sem viselkedett úri módon”. A szép fehér hajú „basa” nejének izgatott érdeklődésére, hogy „mi újság a boldog nyugaton”, csak azt felelte, hogy „ott is van bélhurut”, nem is köszönt és továbbment. Tarka olasz sálja viszont a legfinomabb gyapjú volt. Láta őt Oppler Rudolf is fekete napszemüvegén át fényes délben, mikor a Bába-gödrében vakít a hó és azt nem bírja a volt gyáros. Ha lehet bízni

egy hóiszonyban szenvedő ember mindent sötétbe borító fekete szemüvegében és a képben, amely a lilászöld árnyalatú sötét üvegen túl bontakozik ki: Valter Erik sokáig állt egyedül mozdulatlanul és látszólag mélyen gondolkozva a partomlás szélén, ahol szánkózni szoktak a gyerekek, és szoborszerű magányában olyan volt, mintha valami nagy elhatározáson törné fejét, fájdalmasan és csalódottan. Oppler csak utólag tudta meg, hogy Valterék fia volt a bús idegen. Akkor úgy nyilatkozott, lelkesülten és bizonyos nehezteléssel szívében Viola iránt, aki mostanában ritkán ír levelet: – „A gyermeki kötelesség szobra volt ő a Bába-gödrében.”

Balázs Ábris dédunokája, a volt hágai követ nagyobbik leányával beszélgetve a kaphaci Tuba-tanyán, figyelemre méltó dolgokat hall most, s úgy gondolja, hogy lesz miről tűnődnie és tusakodnia álmatlan éjszakáin.

– Az én pofonjaimról senki se beszélt ennyit, Ákos. Minden baj, sérelem semmi-ség volt ehhez képest. Bányayné temetése? Babura halála? Másnap már el is felejtették az emberek. Pétert éjszaka elvitték? Nekünk fájt csak. Oraveczet lecsukták? Jobbágy Béla Tamást fülön csípték? Mama már el is felejt beszélni róla.

Frances Steward szipogó hasonmása bizonyos tekintetben a közvéleményt képviseli Tuba Lőrinc konyhájában, mikor felháborodottan szidja az Afrika-vadász grófot és lelkesülten magasztalja Valterék fiát. Szó szót követ. Az abaújkéri kastély ura szembeszáll a pisze és náthás közvéleménnyel.

– Zsigának volt esze, a Valter fiú nagy marha.

A kis Tinka már egyáltalában nem törődik a holnapi számtanpéldával, Jusztinát nézi, aki egészen új arcát mutatja, kipirul és szenvedélyesen nekitámad a „nagyfülű kutya gazdájának”.

– Így senki más nem beszél, egyedül maga. Avult szavak ezek, tisztelt Ákos úr! Maga egy más bolygón él. Elmúlt világban él. Tudja, hol él? Abban a hazug, képmutató... nagyképű, léha úri kaszinóban él.

A híres világfi Balázs Ábris dédunokája nem akar megint mindjárt megsértődni, mint a múltkor a Petőfi-vers miatt. Van ideje rá Tiszapócson bőségesen, hogy önmagával foglalkozzon, hiszen egyebet sem csinál, s így észre kellett már vennie, hogy kikkel érzi jól magát. Világéletében mindig inkább a nők társaságát kedvelte, lelkét mindig szorosabbra gombolta a férfiak között. Különös ellentétként két fiatal leány vonzza, velük szeret leginkább elbeszélgetni. Az egyik Ubul beteg leánykája, a másik ez az önfejű bárókisasszony, akinek máris nagyon önálló nézetei vannak az életről.

Inkább tréfára terelné már a beszélgetést, semhogy újra bosszankodjon és aztán kénytelen-kelletlen megorroljon. De kínosan meglepőnek találja, hogy így beszél báró Katinszky Tivadar volt rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter leánya. Türelmes hangon szól hozzá, mintha Lázár Paulával beszélgetne.

– Ugyan mit tud arról a kaszinóról, maga gyerek?

– Apa is odajárt, meg Lázár Paula apja is, Forster is, meg Jablonkay is. Üres fecsegéssel és kártyázással töltötték el ott az időt. Maguk azt hitték, hogy nem is ember az, aki nem kaszinótag.

– Óriási tévedés.

– Maga azért szenved itt legjobban, mert az öreg Lukács nem olyan fürge és előzékeny, mint az inasok voltak a kaszinóban. Nem ad tüzet, amikor maga rá akar gyújtani.

– Merő félreértés, Jusztina.

– Ott volt olyan levegő, a maguk kaszinójában, hogy megtanultak mindent a visszajáról látni. Nem ítélték el a gyáva megfutamodókat, nem becsülték meg a bátor önfeláldozást. Azért beszél maga is így, Ákos.

„A bárónénak igaza van. Ezt a szegény lányt korrumpálták a kubikosok és a disznók. Én egyenesítsem ki a gondolkozását?” – tűnődik magában és nem szól semmit a volt magyar királyi kormányfőtanácsos.

– Nagyon jól tették, hogy bezárták azt a kaszinót – folytatja Katinszky Jusztina.
– Én is ezt tettem volna.

– Megdöbbentő szavak – csak ennyit mond, inkább sóhajtva morog Balázs.

– Nem ez a megdöbbentő, hanem az, hogy vannak emberek, akik dühükben fuldokolnak azért, mert Borsodban új vasút épül.

– Én bizony a dühös fuldoklók közé tartozom, Jusztina – vallja be Balázs Ábel unokája őszintén. – De inkább fulladjak meg, semhogy egyetlen leheletemmel dicsérjem azokat, akik bennünket ide juttattak.

– Én meg nem Bacsóné számára kérek magától dicséretet – mondja Jusztina –, hanem a fiatal Valternek. Az önfeláldozásnak. Maguk ott a kártyaasztalnál elfelejtették, hogy ilyen is van.

– Költői képzelődés, önkényes kitalálás.

– Elmenni? Csapot-papot itt hagyni? Alamizsnát osztogatni? Gyáva dolog ez, kérem. Maguk ott abban a kaszinóban más nevet adtak mindennek, átkereszteltek mindent. Így lett az önfeláldozásból ostobaság és a gyávaságból okosság. Ez a baja magának, kedves Ákos bácsi.

– A bácsit nyugodtan elhagyhatja.

– Maga titokban talán meg is ró engemet azért, mert én ilyen piszkos munkát végzek, disznókat etetek, Friderikát is megrója. De maga nem csinál semmit. Legszívesebben csak kártyázna. Ezt a kaszinói gondolkozást én már nem értem meg.

– Kificamodott nézetek ezek.

Katinszky Jusztina hirtelen hangot változtat, és aggódó arccal tekint a zsámlyon kuporgó volt földbirtokosra.

– Ébredjen fel, kedves Ákos. Magának még nagy bajai lesznek itt, ha nem változik meg. Én nagyon félttem magát.

– Vigyázzon csak saját magára, Jusztina.

– Azt bízza rám. Sem Víg Juhász, sem Dolgos Gábor nem fog velem hálalni.

Az abaújkéri Balázs-kastély volt ura elszörnyed a leány szókimondásától.

„Hát ez a mai szűzi szemérem?” – álmélkodik magában és csikorgó foggal ezért is Bacsónét és Lajkó embereit hibáztatja.

– A báróné kért engem, hogy egyenesítsem ki a maga gondolatait – mondja. – Sajnos pillanatnyilag el kell hárítanom magamtól ezt a feladatot.

– Inkább szabaduljon a múltjától, jó ember – figyelmezteti Jusztina hallatlan bizalmas hangon. – Szabaduljon meg a kaszinói gondolkozástól. Borzasztó hely

lehetett az a kaszinó! Szegény apa mesélte, milyen könnyelműen éltek ott maguk. Ő sohasem kártyázott.

Balázs Ákos kényszeredetten uralkodik magán.

- Ez... ez, kérem, igaz... Tivadar analfabéta volt a kártyában... Ő... a maga apja.
- De mama nagybátyja, Gedeon bácsi, egyetlen éjjel elkártyázta a zoboki kastélyt.
- Arról a kaszinó nem tehetett.
- Széchenyi sohasem alapított volna kaszinót, ha tudta volna, hogy a kártyás és

lőversenyző főnemesség példáját az egész úri osztály utánozni fogja. Ne csodálkozzunk, Ákos, olyan nagyon, hogy ide jutottunk, ide jutott az ország.

Balázs összecsapja két tenyerét és akkorát csattan, hogy a fekete cirmos ijedten elmenekül a kemence párkányáról.

- Hol szedte fel maga ezeket a ferde nézeteket, Jusztna?

A válasz meglepő.

- Tiszapócsan és Borsodban.

- Péter tanította rá? Az a szerencsétlen kifícamodott hercegi ivadék?

- Nem ő tanított rá, de ő is hasonlóan gondolkodik. Nem olyan buta fiú az, ahogy maga gondolja. Kubikolás és disznóetetés közben sok mindent megtanul s tán megért az ember. Például megérti azt is, hogy miért bánnak itt velünk úgy, mint a rühes kutyákkal.

- Ahhoz nem kell fejtörés. Azért bánnak velünk így, Jusztna, tanulja meg, mert ezek itt egytől egyig mindnyájan gonosz és kegyetlen kiszolgálói a legaljasabb szolgarendszernek, amely valaha volt a történelemben. A legrosszabbak közül való ez a tiszadadai szobalány, Bacsóné. Aki magát megpofozta. Már csak az van hátra, hogy azt mondja, megérdemelte a pofonokat.

- Azt nem mondom, Ákos. De azt állítom, hogy a maguk kaszinója miatt kaptam a pofonokat. Ott tartották fenn az országban a szolgarendszert.

- Mit beszél, szerencsétlen? Hát maga titokban eljár Bacsóné szemináriumaira? Ott tanulja ezt a sok zöldséget?

- Téved, Ákos. A maguk viselkedése nyitotta ki a szememet. A Forsteré, a Rudniczkyé meg a többieké. Ahogy maguk élnek itt. Jablonkay, Voithy. Meg a gutaütöten is pöffeszkedő Masznyik. De főképpen maga, Ákos.

- Én? - mered elhűlten a disznóetető bárókisasszonyra a híres sakkozó, Balázs Ábris dédunokája.

- Maga. És maguk. Sajnos még mamát is maguk közé kell sorolnom. Maguk itt a nyomorúság legalján is rendületlenül képviselnek egy kiváltságos osztályt. Legalábbis maguk ragaszkodnak a kiváltságosság látszatához, fennén hordják az orrukat. Mérhetetlenül hiúk, gőgösek, nagyképűek. A legembertelenebbül elvették tőlünk lakásainkat, kidobtak ide a pusztaszélre, hogy pusztuljunk el, de ebben a tragédiában magukat csak egy dolog érdekli. Az, hogy csorba ne essék társadalmi rangjukon. Pedig az már régen nincs sehol.

- De Jusztna! Maga...

- Tudja, milyen ember jut nekem eszembe, ha magukra nézek? Akár Forstert látom, akár Rudniczkyt vagy magát. Elképzelem Miskát, a bolondot, amint rongyiban végigsétál a tiszapócsi főutcán, ezüstnyelű sétabot a kezében és cilinder a fején.

- Hasonlata goromba.
- Magának, Ákos, rögeszméje a tartás. Mindig arról beszél. Nézzük csak meg közelebbről, mi is ez a tartás.
- Elég volt a sértegetésekből, Jusztina.
- Maga a tartás nevében kezet csókol mamának, de elfelejt köszönni Tuba nének. Masznyiknéig bezárólag, aki méltóságos asszony, maga azt mondja, kezét csókolom. De Baburánénak délután is csak az az üdvözlés jár, hogy jó reggelt kívánok. Mert ő gépirókisasszony volt és a férjének nem nyílt alkalma rá, hogy feljusson a magasabb fizetési osztályba. Nevetni kellene, ha nem volna olyan szomorú. Mi vagyunk az első osztályú kitelepítettek.
- Borzadok, mivé tette magát a disznóetetés, Jusztina.
- A disznóknál is borzalmasabb énnekem a komédia, amelyet itt maguk játszanak.
- Sírnom kell, ha a kezére nézek – mondja, végképp lesújtva, a volt magyar királyi kormányfőtanácsos. – A maga szép, finom, fehér keze olyan már, mint egy mocskos szolgálólányé.
- Az a siralmas, ahogy maguk beszélnek, és nem veszik észre, hogy a disznóetetés százszor különb dolog a naplopásnál, a semmittevésnél.
- Tagadom.
- Magáért aggódok, Ákos. Félttem magát. Itt így élni, ahogy maga él, nem szabad tovább. Öngyilkosság.
- Bízva csak énrám a magam dolgait, Jusztina.
- Nekünk itt nem szabad kaszinósdit játszanunk. Hát nem érzi, Ákos?
- Boldogtalan leány. Megártott magának a disznóröfögés.
- Mi úgy viselkedünk itt, mintha ez a rettentő tél nem is a Tisza partján szakadt volna a nyakunkba, hanem valahol Svájcban üdülnénk. Mi, első osztályú kitelepítettek, mi szóba se állunk olyan boldogtalan polgárral, mint például az a szerencsétlen Jobbágy Béla Tamás. Mert Béla Tamásnak és lengyelbundájának cérnaszaga van, neki nem volt soha földbirtoka, nem is kártyázta el és nem szolgálta Magyarországot magas állami hivatalokban.
- A külső látszatok önmagukban csalókák.
- Ebben igaza lehet. De kérdzem: maga mit tett, Ákos, milyen alkotás fogja őrizni emlékét a halála után? Mivel vívta ki kortársai tiszteletét?
- Jusztina kérdése kegyetlen. Maga sem tudja, mennyire az.
- Semmi érdemlegest nem tettem – felel komoran Balázs. – Ezt vallom és nem is tagadom.
- Miért élt akkor?
- A kérdéssel paphoz vagy filozófushoz forduljon. Ne tőlem kérdezze.
- Csend támad. Tinka tátott szájjal figyeli őket; Adolf, a spániel, nyög és sóhajtozik a küszöbön; a fekete macska visszasétál a melegen gőzölgő bádagedények közelébe és lekuporodik. A fedőkről a forró vaslemezre hulló vízcseppek sisteregnek.
- Kár – csak ennyit mond Jusztina.
- Mást magának mondani nem tudok – szól Balázs olyan távoli hangon, mint a falusi kéményben dudáló téli szél.

– Nagy kár – folytatja Jusztina és csak most veszi észre, hogy vendégüket halálosan megbántotta. – Nagyon nagy kár. Valamit vártam magától. Kíváncsi voltam rá, mit felel... Tudja, miért?... Nagyon őszinte leszek most. Megmondom magának, miért. Én azért piszkálgatom magát, mert... Én... én azért mondtam talán meggondolatlan szavakat magának, mert... mert én magát, Ákos... magát én mégis sokkal különbnek tartom, mint ezt – az egész képmutató első osztályú kitelepített társaságot.

– Kedves... Hm... Igazán kedves dolog.

– De tartozom magának még egy komoly vallomással. Szabad?... Nem haragszik?

– Ó, dehogy... miért is haragudnék...?

Jusztina felkel a tűzhely mellől, kézímunkáját az asztalra ejti, a kötőtűk összekoccannak.

– Kiszámítottad már a zászlók árát, Tinka?

– Még nem – felel a kislány és csutkát dob a tűzre, amely lobogni kezd.

A bárókisasszony a konyha zugában kuporgó volt kormányfőtanácsoshoz lép és halkán vallja meg neki, úgylátszóan a kis Tuba lány nem hallhatja, bármennyire figyel is a tűz mellől.

– Én egyedül magában bíznék itt meg, Ákos, ha valami nagy bajba jutnék.

Az ötvennyolc éves férfi felnéz a huszonhárom éves szűzre, akit „korrumpáltak” a kubikosok és a disznók. Nem szól semmit.

„Komolyan beszél ez a lány vagy játszani merészel velem?” – tűnődik magában és bal füle mögött viszketni kezd a régi kozmetikai sebhely.

Aztán megismétli Katinszky Jusztina, egészen halkán:

– Én féltem magát. Nagyon féltem.

– Maga is a lelkemet félti, mint Paula? – kérdezi Balázs fennhangon, nem törődve Tinkával.

– Ó, én sokkal anyagiasabb vagyok. Nem merném állítani, hogy van olyan lelkünk, amely a halál után is valahol megmarad. Én nem a lelkét féltem magának.

– Hát akkor mi a csodát félt?

Frances Steward hasonmása nagyon határozottan felel.

– A testét féltem.

A komor látogató erre nem szól semmit.

Csontjai megreccsennek, mikor feltápáskodik az alacsony zsámolyról és ki egyenesíti magát.

Adolf, a spániel, látja, hogy gazdája menni készül, ő is lábra áll. A konyhaajtó nyílik.

– Én milyen szórakozott vagyok, kedves Balázs, azóta, hogy Milimári lettem. El is felejtettem mondani magának, hogy ki volt a másik szerencsétlen jó ember, akit elvittek közülünk.

– Megmondtam, báróné. Oravecz és Jobbágy.

– Téved, kedves Balázs. Oravecz eldugott parkettái már többnaposak. Tegnap az artézi kútnál történt a szerencsétlenség.

– Beszélj már, mama, ne fontoskodj annyit!

– Sajnálatra méltó helyzet ez, kedves Balázs. Senki sem tudhatja, mikor jut baja. Voithyné fiacskája, Fricike is ott volt az artézi kútnál. Ezer szerencse, hogy nem érte baj őt is. Forster az eset után érkezett a kúthoz. Hálát adhat Istennek.

– Baleset történt talán, báróné?

– Balesetnek épp elég súlyos baleset. Rudniczkyné azt mondja, hogy a harangozó jelentette fel. Az is ott volt akkor az artézi kútnál. Fricike látta, ismeri. De én nem feltételezhetem egyházi szolgáról, hogy ilyen elvetemedett legyen, Fricike azt mondja, Voithyné szerint, hogy öten is ácsorogtak a kútnál. Mindenki az újpesti tűzről beszélt. Riehl Vencel azt kérdezte a harangozótól, hogy melyik utcában égett le a jutagyár. Semmi mást nem mondott. Neki ugyanis van egy nénje, aki Újpesten lakik. Ezért akarta tudni, hol gyulladt ki a gyár, melyik utcában... Tudja, kiről beszélek, kedves Balázs? Az a szemüveges úr az, aki tavaly itt bugázott egy napig. Azt mondják, rendőrtiszt volt. Mókás ember egyébként.

– Mondd már meg, mama, mi történt.

– Tegnap délután a Vereckei utcában Forsteréknél kereste a rendőr. Együtt laktak ugyanis...

– Tudjuk, mama, tudjuk.

– Ilona a Krajcár utcában pillázott, de Forster otthon volt. Tőle tudjuk, hogy rémhírterjesztés miatt vitték el a kapitányságra. Még ma sem engedték szabadon.

Balázsnak eszébe jut a „kék füzet”, és borzadva gondol az újabb elbukottra, aki azt hitte, hogy humorral Tiszapócs elviselhetőbb.

„Szörnyű lámpaernyő, idétlen találóskérdés. Nem fogod már mondani nekem, hogy Ákos méltóságos és méltóságos Ákos. Nem fogsz már Tiszapócson bolhára és margarinra vadászni, boldogtalan Vencel” – tűnődik magában, és a hír most mindennél jobban lesújtja; felejtli lelkének friss sebeit is.

Az inkább elégiának beillő „szonett” is eszébe jut: szép rigmusokban a hetvenéves Jablonkay Tihamérnak ő nem gratulál, inkább, mint temetéseken, szépen félreáll.

„Te aztán most szépen félreálltál, Vencel.”

– Mit szól hozzá, kedves Balázs? – kérdezi a pillázó Milimári.

De ő nem szól semmit.

Katinszkyné habzó, meleg tejjel kínálja, melyet ügyetlenül az imént ő facsart ki a tehén tőgyéből. De ő köszöni, nem kér belőle.

– Gyűlölöm a frissen fejt nyers tejet – mondja meggyőződéssel, Jusztina kajánul elmosolyodik.

A távozni készülő Adolf selyembársony, fényes spanyol homlokát simogatja. A spániel senki mástól, csak gazdájától tűri ilyen kéjes alázattal a simogatásokat. Andalúz pillantást vet Jusztinára és méltó őseihez, melyek ugyanilyen nemes szérénységgel élveztek Argamassillában vagy másutt, ha hidalgó gazdájuk hölgye gyöngéden megcirógatta homlokukat. Csonka fekete farkával csóvál is hozzá.

A nagyobbik bárókisasszony úgy érzi, hogy épp elég szomorú szó hangzott el ma este Tubáék konyhájában. Bánja már, hogy kissé szigorú volt a „nagyfülű kutya gazdájához”. Tréfálni volna kedve, felejtve az artézi kutat is a rémhírterjesztő Riehl Vencellel.

– Mondja, Ákos – kérdezi nevetve –, Adolfot is az ábécé elejéről keresztelték?

De Balázs Ábris dédunokája a kérdést sértőnek találja egész családjára, az összes Ákosokra, Ábelekre és Ábrahámokra, akik Aba Sámuel óta Abaújkéren éltek.

Nem is felel, mogorván hallgat.

Mint első osztályú tiszapócsi kitelepítettekhez illik, kezét csókol Katinszky bárónénak. Elbúcsúzik Jusztinától is.

A bárókisasszonynak feltűnik, hogy milyen sápadt. Már sajnálja az egész beszélgetést.

– Inkább pillázzon maga is – mondja a volt abaúji földbirtokos, az üvöltő pizkos sertésekre célozva, melyek „korrumpálják” Jusztina gondolkozását.

Ugyanúgy, mint más estéken búcsúzáskor, szürkülő nyírott bajuszát most is Jusztina körmeinek hegyéhez érinti, noha a keze a sok disznóetetéstől „olyan már, mint a mocskos szolgálólányoké”.

Kint a láncra vert kuvasz, amely ősszel dühösen megugatta Szarka Amáliát, örjöngeni kezd, Adolf méltóságteljesen épp csak vakkant és valamit visszamorog neki.

Hideg februári este van.

Kaphac felett csillagos az ég, az akácfák száraz ágai mutatják az utat vissza a Pólya utca felé.

„Vészes hajhullás rémhírek következtében” – útközben eszébe jut, hogy a „kék füzetben” a szokványos tiszapócsi betegségek közt ez is szerepel.

– Most aztán minden hajszálad ki fog hullani, Vencel – dörmögi magában.

Tovább ballagnak kettesben a hóval borított Selymes-parton a csillagok fényénél, a kitaposott ösvényen. Néha-néha megvillantja villany zseblámpáját. A spánielt pórázon vezeti, hogy el ne csatangoljon. Szerencsére a farkasok már kipusztultak erre és meghúzódnak a Bágyi erdőben, ahonnan nem mernek még nagy hidegben sem kijönni.

Balázs Ákos ezt morogja magában, félig hangosan, mintha imádkozna:

– Ajtaja nincs, de ha van, akkor sincs. Mert kilóg a fakilincs.

Később, mikor már a Dudás-sor közelében jár, ezt is mondja kétségbeesetten:

– Méreg, kötél, Tisza.

De tudja, hogy ezek a szavak Kaphacon a sötét, néma viskók közt, ahol senki sem hallja, semmire sem köteleznek.

Ettől valamennyire megnyugszik.

Hazaérkeznek Eck Lukács házába. A fogyó hold most van kelőben, sápadt fénye megcsillan a havas bádogereszen.

– Jusztina félti testemet...! – sóhajt vetkőzés közben a kialudt kályhánál elgyötörtén, fázva. – Ezt a nyomorult, hitvány testemet.

Ezen az éjszakán megint azt álmodja, hogy gépkocsi áll meg a ház előtt, zörögnek, a nevét kiáltják, és homályos arcú emberek el akarják vinni őt Tiszapócsról.

Rémülten ugrik ki ágyából és reggelig nem tud elaludni.

21.

Elmúlik február 27-e, Ákos-nap is minden baj nélkül. Nem bántja senki. De boldog névnapot sem kíván neki senki. A patrícusok sem jönnek el hozzá, hogy felköszöntsék. Üdvözlő kártyát sem kap sehonnan, mintha az emberek megfedelkeznének róla, hogy Ákos-nap is van a világon. Mikor még élt az „öreg Ákos kegyelmes úr”, ilyenkor volt a nagy dínom-dánom az abaújkéri kastélyban. Már a névestelre összegyűltek a kastélyban a barátok; az urak frakkot öltöttek, a hölgyek míderbe szorították derekukat és ettől karcsúk lettek, de keblük, különösen a kövérebbeknek, felcsúszott a nyakukig. A gyertyatartókban minden gyertyát meggyújtottak, húszan vagy talán többen is ültek az asztalnál és csendben megkezdődött a vacsora, melynek előkészítésén már napok óta fáradoztak a konyhában a szakácsnék és a konyhalányok Róza kegyelmes asszony szigorú parancsai szerint. Se vége, se hossza nem volt ezeknek a névnapi vacsoráknak. Ritkán hiányzott a spárga íróvajas lében, mert azt nagyon szerette a meghasonlott valóságos belső titkos tanácsos. Kedvelte az ürügerincet és a spékelt vesepecsenyét, előételnek pedig a különféle halfajtákat, főképpen kékre párolva a pisztrángot és a folyami sügért. De éppen csak kóstolgatott belőlük szomorú arccal, mintha szenvedne azért, mert végig kell falatoztatni a lakomát és meg kell hallgatni a pohárköszöntőket mint ünnepeletnek. Különösen finnyás volt arra, hogy legyen bőven mindenféle szárnyas. Semmi szín alatt nem ízlelte meg a kemencében sült kappant, ha színe nem volt elég piros; a pulykasültet csak jól megsózott, ecetes és olajos zsázsasalátával ette. A cigányt csak akkor engedték be az ebédlőterembe, mikor már a névnapi torták is az asztalon voltak. Ilyenkor nagy mennyiségben fogytak saját termésű borai, s éjfél után előkerültek a pince sötétségéből a régi francia pezsgős palackok, még Ábel nagyapa idejéből. De kettőnél többet sohasem bontottak fel a névesti lakomán. Idősb Balázs Ákos, mintha titkos szertartást végezne, mindig saját kezével hántotta le a palack ónkupáját, de a dugó óvatos kidurrantását már a felszolgáló inasra bízta. – „Még atyám hozta Franciaországból” – minden alkalommal mondta. Pezsgő után szívesen rágcálta a ropogós „borszarvaskákat”. A vendégek ilyenkor mindig megdicsérték a kastély asszonyát, mert illett tudni, hogy „a szarvaskákat” férje névnapijára saját kezűleg mindig ő maga süti. Ezek az ízes sütemények, melyeket sütés előtt mandulatejben áztatott Róza kegyelmes asszony, tulajdonképpen kis kiflik voltak. A kiflit az abaújkéri kastélyban „szarvaskának” nevezték.

Mintha sohasem lettek volna ilyen Ákos-esték, az abaújkéri kastély volt urának senki sem mondja Tiszapócsra, hogy „Isten éltesse, Ákos!”.

Tályáról nem ír Pór Kálmán. Még a harmadik boszorkány is megfedelkezett a névnapról, vagy azért nem gratulált, mert megneheztelt rá. Elemérnek és Emilnek a maguk külön-külön kényszerlakhelyén egyéb a gondja, semhogy emlékezzenek, hogy tavaly Ákos-nap előestéjén ő még a családi hagyományokhoz ragaszkodva, pezsgőt bontatott a budai Várkert alatt, a Kioszkban. Akkor még egyikük sem álmodta, hogy Budapestről örökre kitiltva egy nyári hajnalban el fognak utazni, ki ide, ki oda, a Tiszához, a magyar pusztába.

Egy nap, ahogy Katinszky Jusztina mondaná, megint nyüzsgő a tiszapócsi hangyaboly. Általános meglepetésre visszaérkezik Nyíregyházáról a parkettás Oravec

Albin. Oda vitték el kihallgatásra és vizsgálatra. Ártatlannak találták és visszaengedték. Roppant vidámnak látszik, mindenkinek eldicsekszik:

– Megmagyaráztam a parkettáimat.

Mintha semmi sem történt volna, megint kijár a sertéshizlaldába, a disznókat eteti. A kitelepítettek társadalma azóta két pártra szakadt. Az egyik párt gyanakszik Oraveczre, különösen azóta, hogy a hizlaldában előléptették: „előtetető” lett magasabb órabéréért. A gyanakvók azt mondogatják egymás közt, hogy Oravecz biztosan besúgó, ezért engedték vissza Nyíregyházáról, ezért lett előtetető. A másik pártnak az a véleménye, hogy Oravecz egyszerűen ügyes fickó, kivágta magát. Balázs Ábel unokája ehhez a párthoz csatlakozott Forster Ignáccal és Jablonkay Tihamérral együtt. A másik pártban Rudniczky Elek és Windelbandné óvnak mindenkit az egykori „keresztény parkettástól”.

A Keresztény Parkettások Faipari Szövetkezetének volt elnöke visszatérése után hamarosan megjelenik Kaphacon, már az első vasárnap délben, s ezzel mintegy jelezni kívánja, hogy komoly céljai vannak. Erre az alkalomra gondosan felöltözik, kifogástalan szabású fekete télikabát van rajta, rikító tarka sállal. De Jusztina már a disznóvályúnál érezte vele, hogy semmi reménye sem lehet, másodszor is kikoszarozná. Most még inkább kinézi őt a Tuba-tanyáról; az „első osztályú kitelepítettek” gögjével és fensőbbbségével eléggé érthetően tudtára adja, hogy nem tartozik ebbe az osztályba, életpárt is inkább másutt keressen magának, alacsonyabb régiókban.

De Oravecz nem hátrál meg. Hirtelen átcsoportosítja önmagát és a következő naptól már Friderikának udvarol. Minden alkalmat megragad és most már, mint Friderika hódolója, a hizlaldából majdnem Kaphacig kíséri mindennap a két bárókisasszonyt. Jusztina elutasításával, úgy látszik, nem sokat törődik, dacol Friderika közönyével is. Kitartóan csapja a szelet a kisebbik Katinszky lánynak. Eltökélte magában, hogy török-szakad feleségül veszi és a tiszapócsi patrícusok szerény osztályából átlép az előkelő deportáltak kasztjába.

Jobbágy Béla Tamás a Hortobágyon van és már küldött is levelet legjobb barátjának, Oravecznek. Az egykor kijelölt cérna-nagykereskedő, aki „sohasem járt térdig rózsában”, egyetlen szóval sem panaszkodik a hideg és a juhakol miatt. Valami rejtélyes okból nem kér egyebet, csak egy dugóhúzó, Oravecz Albintól.

A rémhírterjesztő Riehl Vencelről egyelőre nincs hír.

Homályos és gyanús agglegény múltját, vélt humor mögé rejtett egész életét, melyről még szobatársainak, a Forster házaspárnak sem árult el semmit, nyomtalanul elvitte magával. Csak néhány bútordarab, a szekrényben egy-két kopott ruha és egy lezárt vázontáska maradt utána, meg a „kék füzet” és az illusztrált lámpaernyő a volt igazságügy-miniszter hatalmas tölgyfa íróasztalán. A járási kapitányságon senki sem érdeklődik, hogy hova vitték el, mi lett a sorsa. A tiszapócsi kitelepítettek okosabbnak vélik, ha nem bolygatják Riehl Vencel dolgát.

Ebben maga Forster Ignác, a volt lakótárs jár elől jó példával. Mindenkit óva int, hogy ne avatkozzék bele a hatóság dolgába. Mátyás király korának jeles ismerője, aki több kormányban is megtartotta folyamatosan az igazságügyi tárcát, titokban úgy okoskodik, hogy a rémhírterjesztés csupán ürügy volt Riehl Vencel eltávolítására.

Azt gondolja, hogy valószínűleg a múltjában van valamilyen megbocsáthatatlan és kimoshatatlan sötét folt.

De mintha lelke mélyéig szégyellné, még Ilona előtt is gondosan leplezi, hogy hallatlan megkönnyebbülést érez, mióta megszabadultak lakótársuktól, aki éjjel mindig a száján át lélegzett.

Forsterné nyíltabb és őszintébb jellem. Az őszinteség néha nem szégyenlős. Egy este, mikor pillázásból jön haza Baburánétól, így szól:

– Ismerd el, Náci, hogy így mégiscsak tűrhetőbb az életünk.

De Náci nem ismer el semmit, hallgat, olvasmányaiba mélyed.

Egy reggel, mielőtt pillázni menne, ezt mondja urának:

– Borzasztó volt ez, Náci, hogy mindig egy idegen ember hortyogását kellett hallgatni.

Erre sem tesz semmi megjegyzést az igazságügyek egykori legfőbb őre. De aznap Riehl Vencel ágyát és szekrényeit a kulák házigazda segítségével maga cipeli fel a padlásra.

Aztán híre érkezik mégis, hogy a volt rendőr tanácsos Nyíregyházán várja rémhírterjesztési pörében az ítéletet.

Mindenki vár egyébként valamit. A várás Nyíregyházán is, Tiszapócson is hozzátartozik a deportáltak életéhez. Legtöbben a rossz idők gyors múlását várják, reményeik teljeseledését, sorsuk jobbrafordulását. Balázs Ákos rettegve várja álmainak homályos arcú alakjait, a gépkocsit, az éjszakai zörgetést. Cselei Csopaky Géza, a körúti „Venezia” zenés nagykávéház egykori tulajdonosa mást vár. Ő azt várja, vajon megkapja-e a rendőrhatalom engedélyt, hogy kéthetenként Nyíregyházára utazhasson tisztálkodási célból a gőzfürdőbe. A „vaskérgen is átütő akarat” át akar ütni a helyi szabályok korlátain. Állhatatosan bizakodik és a patrícusok kisded körében már híreszteli is, hogy ő a tisztálkodási engedélyt meg fogja kapni; úgy tekinti már, mintha a zsebében volna, mert hiszen az írásban benyújtott és „kellő indokolással” alátámasztott kérelem elutasítására, amint mondja, „még Talleyrand sem tudna módot kieszelni”. Mióta ugyanis egyszer Genfben Briand volt francia külügyminisztert a kávéházban kiszolgálták, szereti műveltségét olyképpen fitogtatni, hogy a történelem nagy diplomatait emlegeti.

Egy nap a Kálváriánál a szovjet emlékmű előtt találkozik Oppler Rudolfval és útját állja. Az „Op.106” feltalálója a patikába készül, ahol az új arzénkészítményeket akarja sorra vizsgálni; a mai napra ez a szórakozása. Már alig várja, hogy elolvadjon a hó és letehesse a sötét, speciális napszemüveget, az orvosilag előírt sötétítőt, amely borúlátóvá teszi. De még így is gyűlöli Tiszapócs havas főutcáját.

Szokásos leereszkedéssel áll meg és tekint a volt kávéházasra, aki elmondja neki, milyen nagy fába vágta a fejszét: gőzfürdőbe akar menni kéthetenként Nyíregyházára.

– Maga ügyes fiú, Cselei úr.

– Nem estem a fejem lágyára, méltóságos uram.

– Maga túljár Bacsóné eszén, Cselei úr.

– Szerény ibolyácska vagyok, méltóságos uram. Két hétben egyszer egy kis lábáztatás. Nem sok.

Az egykori nagypolgár, aki minden ízében kispolgár maradt az Oppler Gyár virágzása, a gazdagság és a gellérthegyi villa idején is, szenvedélyes gőzfürdőző volt valamikor. Igazi nagypolgári kedvtelése, mint Valter Keresztélynek, őneki sohasem voltak. Abbáziánál sohasem utazott messzebb nyaralni, a Rudas-fürdőt többre becsülte minden világhírű fürdőhelynél. Fejlődő pocakját szerette az izzasztókamrában sanyargatni, és közben söröskorsóból forró Juventus-vizet kortyolgatott anyaszült meztelenül. Oda vitte ő el egyszer magával, a gőzfürdőbe, Viola vőlegényét. Mint gondos apa, tetőtől talpig jól szemügyre akarta venni a testét annak, akire rábízta a „világ leggyönyörűbb teremtesét”.

– Pompás ember maga, Cselei úr. Aztán, mit gondol, megkapja az engedélyt?

– Metternich legyen a talpán, aki az én kérvényemet el tudja utasítani, méltóságos uram.

Oppler már hallott róla, hogy a gutaütött Masznyikot nem engedték el Nyíregyházára a kórházba; azt is mondták neki, hogy Lázár Paula életét még meg lehetne menteni, ha elszállíthatnák a debreceni Nagyerdőbe, a tüdőklinikára, de Bacsóné tudni sem akar róla. Most azt gondolja magában, hogy a gőzfürdő mégiscsak más, mint a kórház, és ez a Cselei Csopaky kétségtelenül életrevaló ember.

Nem megy be ma a patikába, hanem visszafordul és hazasiet. Magyarország volt külügyminiszterét megkéri, segítsen neki a kérvény megfogalmazásában, Jablonkay kapható rá a békés együttélés nevében. Együtt fogalmazzák meg a beadványt, melyben tisztálkodás címén arra kér engedélyt a járási kapitányság vezetőjétől Oppler Rudolf tiszapócsi lakos, kitelepített, hogy kéthetenként egyszer Nyíregyházára utazhasson a gőzfürdőbe.

Azóta Oppler is vár. Mindennap várja az engedélyt. Napról napra izgatottabb, egyre többet beszél az utazásról. A Bába-gödrénél egyébről sem hallani annyt, mint a volt gyáros tervezett utazásáról, mintha nem is Nyíregyházára, hanem Dél-Amerikába készülne a leányához.

Az ötórai teák mostanában ezzel kezdődnek, hogy a galambász Eliza angolul megkérdezi Opplertől:

– *What day do you start?*

Jámborka Donát, a tudós pillangász már meggyógyult. Támaszától, jótevőjétől és kamratársától megfosztva, gyámoltalanabb, mint valaha. A pénzt, melyet Draxlertől kapott, javarészt itálra költi, betegsége alatt a szakállas gróf szoktatta hozzá a rumhoz, mégpedig Krisztics doktor tanácsára, aki azt ajánlotta, hogy a téli influenza és a „*morbus deportationis*” kórokozó baktériumait leghatásosabban rumos teával tudja elpusztítani.

A kitömött marabu társaságában, melyet emlékül hagyott itt neki Draxler, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja mértékletesen folytatta eleinte a teázgatást. De szerzetesi cellának is beillő hideg kamrácskájában most már egyre több rumot önt teájába és egyre több csészével iszik, mert fázik. A harmadik csészénél leteszi szemüvegét és vidáman maga elé vigyorog. Ilyenkor életének legszebb kalandja elevenedik meg emlékezetében: egy fagottista egyszer el akarta rabolni tőle a csodás éji lepkét, az *Iphigénia Orbiculosát* és ő megmentett az öngyilkosságtól egy fiatal leányt. Egyre több pénzt költ rumra. Bemérészkedik a volt

„*Magyar Király*” söntésébe Borkához, aki már jól ismeri, s nála vásárolja meg a „kubai kaszinót”.

A csaposlány, akinek mellén a fehér kötény most sem patyolattiszta, egy este visszadobja neki a „blokkot”. Nem ad rumot. Tele van a söntés szombat esti pipázókkal és köpködőkkel. Jámborka Donát már teázott ugyan otthon, de fázik és hevesen kívánja a színes ködöt, melyben tarka szárnyú lepkék kergetőznek. Maflán néz a blokkra, melyet visszakapott, rum helyett. Nem veszi észre, hogy Borka, a jószívű csaposlány, kacsingat rá és integet: kézzel-lábbal küldi, hogy minél előbb osonjon ki a söntésből, pillanatig se késlekedjen.

Ez a szelíd kis ember, akinek hangját máskor hallani sem nagyon lehet, igazság-érzetében sértve, most érces hangon belekiáltja a füstös és lármás kocsmagőzbe:

– Követelem a rumomat!

A szőke Borka a bádoglepra csapja vizes csutakját. Megkerüli terjedelmes asztalát és a tudós füléhez hajol.

– Tűnjön el sebesen – mondja. – Magát itt agyoncsapják, mint egy tetűt.

De már késő. Víg Juhász, az eleven felkiáltójel, aki sörrel keverve issza a „kubai kaszinót”, már a harmadik kriglinél tart. Most ismeri meg a lepkészt. Bagolyszemével lecsap rá, hatalmas markával megragadja.

Azóta megint nem jár a volt „*Magyar Király*”-ba Jámborka Donát.

De még több rummal issza a teát otthon, a Kaszibai úton, a szérűskertek közelében. Orrán a seb már szépen gyógyul, de berepedt szája szélén a bőr nem akar újrasarjadni.

Krisztics doktor vitamininjekciókat ad, sűrűn szurkálja. Neki is ajánlja:

– „*Armadillidium*.”

De Jámborka Donát, a lepidopterológus, az isopodákhoz nem vonzódik. Már tavaszodik Tiszapócs, s ő egyre inkább csak a lepkéket és a rumot kedveli.

Aztán lassan feledésbe merülnek a holtak és az eltávozottak.

Bányay Fidél az első langyos, napfényes napon már legényesen felöltő nélkül siet végig a Vörös Hadsereg útján.

Zsákot cipel a hátán, fejsze van benne. Meglengeti hatalmas fűrészét. Mióta ritkábban megy ki a Bágyi erdőbe, inkább házakhoz jár el, ahol olcsón felvállalja a favágást. Feltűnő nyíltan csinálja ezt, „alattomos hadicselként”, mint mondani szokta. El akarja terelni az ellenség figyelmét a Bágyi erdőről. De a postát és az árok kis hídját, ahol a vízfejű és löcslábú Miska mindig ott ácsorog, elkerüli.

Könyökén a bőrfoltot és kabátja kihajtóján a fekete gyászszalagot változatlanul viseli. Ő sem beszél már a halott Malvinról. De nem múlik el nap, bárhogyan üvölt is a pusztai szél, hogy ki ne látogasson a temetőbe, felesége sírjához.

Ha ismerősökkel találkozik, cserzett, vén katonaarca barátságos vigyorra torzul, ezer ráncsal. Mindenkiel szemben előzékeny és szívélyes. Őt soha senki sem hallja panaszkodni. De neki mindenki panaszkodik. A volt aranysarkantyús tábornok türelmesen hallgatja a panaszokat. Pedig az emberek tudják, hogy tőle nem várhatnak semmilyen segítséget. Mégis hozzá fordulnak, mert ő süllyedt legmélyebb és megértést a mélységben várnak.

Spártai kosztón él, alig eszik. Soványabb már nem is lehetne. Favágás közben, ha jó kedve van, mesélni szokott a háziaknak Napóleonról és Korzikáról.

Szegi Zsolt állatorvos révén Tornyaiék megint várnak tűzifát a Bükkből. Már szoltak a tábornoknak, hogy „reszelheti a fűrész”. Ő fogja az egész szállítmányt felválni.

A volt jegyző felesége jó karban levő hölgy, túl a negyvenen. Hatalmában tartja a házat és az urát, akinek „gyomorsava van az állapotok miatt”. Krisztics doktor eltiltotta a pálinkától és a cigarettától, mert a sav már felmarta gyomorfalát, a röntgen kezdődő fekélyt mutat. Tornyai Szilárd köhécsele, krákogó vénember, olyanféle gyomorbajos állandó szomorúsággal arcán, amely a sovány Beleznay doktort is jellemzi. Fél Sárától. Napjában csak titokban merészeli elszívni a néhány cigarettát, maga sodorja nyírségi szűzdohányból többnyire abban a faházikóban, amely Forster Ignác lámpaernyőjének találós kérdésében szerepel. De éjjel, mikor a malmot néha ébren őrzi, annál szabadabban cigarettázik. Otthon semmi szava sincs. Mindent Tornyainé intéz, akiről még Répa Ferenc is azt mondja: – „Ordít a képéről a nagyhasú kulák papa.” Abból a feltörekvő gazdag paraszti osztályból származik, amelynek „korlátok közé szorítását” tűzzel-vassal szorgalmazza Bacsóné és Víg Juhász Tiszapócson és a járás területén. Házasságával már átlépett a középosztályba, leányát hercegnőnek akarta nevelni, de aztán olyan idők köszöntöttek be, hogy kapva kapott az állatorvos férjjelölt után, meg is fogta a lányának.

A házban mindent ő intéz, Bányay Fidéllel is ő állapotodott meg a napszámban. Homlokán van egy állandó, szigorú ránc, az orra felett; olyan, mint a repülő madár árnyéka. Mikor mérges, ez a ránc kezd rángatózni; így igyekszik leplezni haragját. Golyvára hajlamos, duzzadt nyaka ilyenkor kidagad, füle elvörösödik és Tornyai menekül hazulról. Alkalmazkodóképessége nagyon is átlátszó színlelő tehetséggel párosul. Vejének, Szegi Zsoltnak, aki a család és a háztartás tartóoszlopa, mindenben kedvében jár és nyájasan tűri gorombáskodásait, hiszen ők minden földi jót a mostoha jelenben egyedül az állatorvosnak köszönhetnek. Disznópecsenyét esznek akkor is, amikor mások már hónapok óta nem láttak húst az asztalon. – „Zsolt ügyes korcsolyázó” – szokta mondani Sára asszony. De az ő képzeletében a korcsolyázás valami egészen mást jelent, mint a múltban és a sportban. Tornyainé ezt egyszer valahol hallotta, megtetszett neki, s azóta az embereket két táborba osztja. Az egyikbe tartoznak az „ügyes korcsolyázók”, a másikba pedig azok, akik „elfarolnak a jégen és inkább nem korcsolyáznak”. Ennek megfelelően ő csak az első csoportba tartozókat tiszteli. Természetesen Bányay Fidél, volt tábornok nincs ezek közt.

Sarán látszik a jóltápláltság, az elégedettség, a jólét. Számító és takarékos. Bár buzgó katolikus látszólag, lelke nem áhítozik a jócselekedetek gyakorlására. Azt gondolja, ő már úgyis óriási jót cselekedett saját családjának azzal, hogy egyetlen leányuknak megfogta az állatorvost, s így sikerült megmenteni házukat az államosítástól, férjét pedig az internálástól. Minden gondja az, hogy ennek gyümölcsseit leszedje, és amijük van, azt őrizze, gyarapítsa. A lelakatolt zsírosbödönök kulcsa nála van, az éléskamrába az ő engedélye nélkül senki be nem léphet. A tojásokat ő szedi össze a tyúkok alól és nem bízva leányára, mert annak „olyan buta lágy szíve van” és képes lenne rá, hogy elajándékozza valamelyik pesti kitelepítettnek. Összel

a volt felsőház utolsó alelnökének csinos özvegyét kiutasította, mikor a gutaütött Masznyik unokáinak kért tojást és zsírt.

Bányay Fidél időnként be szokott térni Tornyaiékhoz és érdeklődik, mikor érkezik Borsodból a fa.

– Jöjjön a jövő héten, tábornok úr, ha megint erre jár – mondja kurtán Sára aszszony és a világért le nem ültetné a tábornokot, hiszen akkor illenék meg is kínálni valamivel.

Múlnak a napok. Enyhe február után március első hetében megint havazik. A becsapott partifecskék visszamenekülnek Tiszapócsról fészkeikbe, melyeket a holt Tisza-meder meredek partjaiba vájtak. De a márciusi hó hamar olvad és már tavaszi szaga van a tiszapócsi sárnak. A Selymes-patak folyása megélénkül, a szivárványszínű víz csobogása hallatszik. A kutyák vidámabban ugatnak, s a tiszai füzesben rókát látott valaki, aki ott gyűjti a rózsét, nem a Bágyi erdőben: a róka vadkacsát kémlelt, de azok megéreztek a ragadozót és a Tisza közepére telepedtek.

A reggeli ködök a vízíbolha alakú járási székhely és a pusztá felett már hamar gomolyognak, a nappal könnyebben győzi le az éjszakát. Valahol a Kertekalja utcában gólya kelepel. A Selymes-patak mocsaras torkolata felől bíbic jajgat panaszosan. Adolfnak, a spánielnek kedve támad, hogy korcsokkal barátkozzon, de gazdája méltatlankodva magázza, szidja, nem engedi. A kikeletkor visszatérő madarak víg éneklésbe kezdenek, a nap kisüt, az ég ragyog, rózsás harmat csillog a tarlón, az artézi kút meleg vize nem gőzölög már, mint télen és nem látszik Forster Ignác lélegzete sem a levegőben, mikor vízzel megtölti a csatos üveget. Nagyokat freccsen a sár a Vörös Hadsereg útján, szüntelenül száguldoznak a gépjárművek, megélénkül a forgalom. Hajnalban erre dübörögnek el a gépállomás traktorai, vontatói, s Gyetvai káromkodásait mind gyakrabban lehet hallani. Bogyá, a harangozó, kevesebb foltos nadrágot és több pénzt remél a tavasztól.

Tornyaiék kertjében már füttyörész az igénytelen feketerigó és csipkedi a fagyott bogyókat. A nyájas kora tavaszi délután az üveges verandán együtt van az egész család és Tornyainét ünnepli születésnapján, a negyvenen túl eltitkolt évek számát. A nagyon elfoglalt Szegi Zsolt is ott ül az asztalnál. Ritkán történik meg, hogy ilyen kora délután itthon van. Minden idejét a sertéshizlaldában és a kaszibai állami gazdaságban tölti, vagy szüntelenül motorkerékpárján nyargalász egyik tanyáról a másikra. Ez a többnyire pálinkaszagú, zömök, szőke fiatalember jóformán csak aludni jár haza ifjú feleségéhez, aki most várja az első gyereket. Rendszerint már kora reggel részeg, s azt mondja, másképp nem is bírná a sok állatot, a sok munkát. Három szál piros tulipán van az asztalon. A debreceni klinikák üvegházi kertészetéből hozatta anyósa születésnapjára Zsolt, aki „ügyesen korcsolyázik” és majd kicsattan az egészségtől és a pálinkától, amely valódi „kisüsti” és a tulipánok mellett butykosban ott áll a terített asztalon. A tavaszi langyosabb és élénkebb légmozgás idáig elhozza a sertéshizlalda szagát.

Tornyaiék korcs házőrző kutyája ugat, valaki jön. A volt jegyző göthösen köhint és fölkel az asztaltól. Pedig éppen most láttak hozzá a parasztosan füstölt finom házisonkához.

– Adj isten, Fidél bátyám!

Bányay Fidél érkezik, hogy újra érdeklődjék, megérkezett-e már a fa a Bükkből.

Tornyai lecsillapítja a haragos Hattyú kutyát és beinvitálja a tábornokot, megadja neki a „békebeli tiszteletet”, ahogy mondani szokta. Nem gondol rá, hogy Sára irtózik minden kitelepítettől és könnyen rossz hírért költhetik Zsoltnak, ha kiderülne, hogy kitelepítéssel volt együtt. A volt jegyző, aki előkelő állású veje dacára maga is csak afféle megtűrt személy a malomban és Tiszapócson, felejtí, hogy minden közelebbi érintkezés a kitelepítettekkel csak veszélyt hozhat. Sára bánja is, hogy elhamarkodottan a tábornoknak ígérte a favágást.

– Parancsolj beljebb sétálni, Fidél bátyám.

A tábornok visszahőköl, mikor megpillantja a családi kört és a dúsan terített asztalt a verandán. Semmi szín alatt nem menne beljebb, de tele szájjal és már félig ittasan a fiatal állatorvos is hívogatja. Nem veszi észre Tornyainé rideg arcát, a szívélyes hívogatásnak nem tud ellenállni.

Felöltő nélkül van, inkább azért, hogy kímélje. Alul szűk, felül bő katonanadrágján senki sem varrja be a szakadásokat. Jobb könyökén a bőrfolt levált, a rongyos lyukon átlátszik a piszkos ingujj. Régimódi cvikkere zsinóron lóg, gyűrött és zsíros fekete nyakkendője is jelzi, hogy gyászol. De feledésbe merültek Tiszapócson a holtak és az eltávozottak. Sem a fekete nyakkendő, sem a gyászszalag nem juttatja eszükbe az uzsonnázóknak Malvint, a tábornoknét, aki már a tiszapócsi temető lakója.

A régi császári és királyi katonatisztek szögletes könnyedségével foglal helyet. Ez az a feszes fesztelenség, amelyhez láthatatlanul hozzátartozik a hosszú nikkeltokban a tiszti kard is az arany bojtjal. De hozzá tartozik a jóhiszemű gyanútlanág is. Bányay Fidél nem veszi észre a háziasszony homlokán a kiterjesztett szárnyú madárhoz hasonló sötét árnyékot, amely remegni kezd.

Tornyainé gyűlölettel mered a tábornokra, aki betolakodott asztalukhoz. Sze-me villámokat vet a volt jegyző felé is, aki behívta. De kénytelen uralkodni magán a veje miatt, aki helybenhagyta és meg is toldotta az invitálást. Szigorúan számon tart minden falatot, amelyet a tábornok lenyel. Bányay Fidél rágóizmainak minden rándulása fáj neki. Elfordítja arcát és azt már nem tudja nézni, hogy Zsolt még egy hatalmas szelet sonkát tesz a tábornok tányérjára és most már harmadszor tölt neki szilvóriumot. Golyvás nyaka kidagad, a feketerigó vidám fütyörészését ő nem hallja, a fukarságtól hápog, de Zsolt miatt beavatkozni nem mer. Haragját lenyeli.

Bányay Fidél még mindig nem vesz észre semmit. A kiéhezett ember farkasétvágyával gyanútlanul eszik és iszik, s már Korzikát emlegeti. Udvarias bókokat mond Sárának, aki Zsolt miatt ezt is kényszeredett mosollyal túri. Egyszer csak feláll. Tornyainé azt reméli, hogy távozni akar. Ehelyett a tábornok poharat ragad, ezer ránc szántja végig arcborét, régimódi szavakkal felköszönti a ház asszonyát és bejelenti, hogy ibolya nélkül nem jön haza holnap a Bágyi erdőből.

Az állatorvos már megneszelte, hogy anyósa szenved; gyötörni akarja. Újabb falatokat rak Bányay Fidél tányérjára, aki merő udvariasságból ellenszegül, de mindent felfal, ami a tányérjára kerül. A születésnap tortából egyszerre két szelet a tábornok előtt: ez már sok Tornayinének. Majdnem sírva fakad.

A tábornok a kedves emberek társaságában felejtí Tiszapócsot, az ütéseket, a rúgásokat, Malvint és a nyomorúságot. Egyre jobban érzi magát.

– Egyszer voltam ott csupán. Csak egyszer jártam a szigeten, ahol Napóleon született. Mendegéltem én a Gyémánt téren, az öt Bonaparte fivér szobránál. Egyszer csak, nini, ismerős pofát látok. Hát egy pesti fiskálissal találkozom...

És hosszadalmasan meséli, hogy ez az ügyvéd megszökött a zaklatott élet nyúgától és ott kötött ki Korzikában, mint szegény halász. Még jóval a második világháború előtt történt. A Baross utcában volt az irodája.

De a történet egyedül csak őt érdekli. A volt jegyző izeg-mozog a széken. Már régen észrevette, hogy Sára tajtékzik a haragtól és fél, hogy rajta fog majd bosszút állni. Szeretne eltűnni és rágyújtani titokban cigarettára.

Tornyainé asztalt bont. Az ő születésnapja most már ügyis elromlott, gondolja. Dúlva-fúlva menti a maradék sonkát, a tortát, a kalácsot, a pálinkát; mindent elvisz, eldug. Csak a három szál debreceni piros tulipán marad ott az asztalon. Egy óvatlan pillanatban még a cigarettadobozt is eltünteti olyan ügyesen, mintha amatőr bűvésznő lenne.

Zsolt, a „korcsolyás”, kivörösödött szemmel, ittasan szedelőzködik. Eszébe jut, hogy Kecse Bálintnak beteg a tehene Kasziban és ötven forintot azonnal lehet keresni.

Bányay Fidél meghökken kissé. Látja, hogy a korzikai történetet senki sem hallgatja. Újból felköszönti Tornyainét, aztán menni készül, udvariaskodó szavak kíséretében. Búcsúzásul bokáját csapkodja.

– Nem is sejtettem én, nagyságos asszonyom, hogy ilyen kis házi ünnepségbe pottyanak. Csak érdeklődni bátorkodtam volna, megérkezett-e Borsodból a fa.

A kérdésre alig tudja türtőztetni magát Sára.

– Egyelőre nem érkezik fa – feleli kurtán.

A köhécselő, gyomorhajos volt községi jegyző a kapuig kíséri a volt tábornokot. Lopva már sodorja a tilos cigarettát.

Az égen vidám kora tavaszi felhők kergetőznek. A partifecskék csapongva érkeznek a holt Tisza-mederben rejtőző fészkeikből. Bányay Fidél még egyszer tiszteleg, katonásan int és elmegy.

Sejti már, hogy valami nincs rendben. De arra nem is gondol, hogy az ételt sajnálják tőle, amellyel a magyaros vendégszeretet nevében oly szívélyesen kínálgatták.

– Tábornok úr! Tábornok úr!

Tornyainé éles hangját hallja maga mögött. Megfordul.

A jegyzőné ott áll a kapuban, integet neki, hívja vissza. Az elvirágzott ajkon a mézédés mosoly kétségtelenül neki szól. Sára csupa szívélyesség, huncutkodó báj, mintha megbánta volna előbbi mord viselkedését.

Bányay Fidél örömmel fordul meg. Azt hiszi, hogy a félreértés most mindjárt tisztázódik a borsodi fa körül.

– Parancsoljon, nagyságos asszonyom – mondja huszárosan.

– Egy kis dolog lenne a ház körül, tábornok úr. Csak egy órácskára.

A volt aransarkantyús tábornok meghökkenve pillant Tornyainé pajkosan mosolygó szemébe. Úgy néz rá, ahogy egyszer a löcslábú Miska szögletes arcán a torz vonásokat kémlelte, mint 1:75000 méretarányú elmebajt egy katonai térképen. „*Hu-zat kerek, cakk fillért. Magátul cakk fillert.*”

– Mi az a kis órácskai dolog? – kérdezi szárazon.

Már tudja, Tornyainé vigyori arcán látja, hogy itt valami rettenetes fog most történni, mintha elkövetkezett volna a biztos vég: „Az ellenség a nyakunkon van, körülzárt és nincs menekvés, mint 1916-ban Bukovinában” – ezt gondolja.

– Egy kis aprófára volna szükség, édes tábornok úr – hangzik a születésnap mokkatortánál is édesebben.

Bányay Fidél nem egészen biztos, hogy jól hallotta-e. Pedig a kérdés más körülmények közt természetes lenne. Hiszen ő favágó. Bágyi rőzsés.

– Tessék? – kérdezi.

– Csak néhány kosárravaló.

– Mi?

Tornyainé, mutatoujjával huncutul fenyegetődzve, felel:

– De pénz nem jár ám érte. Meg kell szolgálni a kis uzsonnát. Mi azt nem adhatjuk ingyen. Nem bizony, tábornok úr!

A tábornok hirtelen kihúzza magát, megmerevedik. Szikkadt, sovány arca olyan, mint a vén mocsári tölgyek törzse a Bágyi erdőben. Kemény és mohás.

Nyersen, gorombán mondja:

– Nem érek rá, maga pimasz.

Megfordul, elmegy.

A fattyú Hattyú megugatja a távozót, aki gyors léptekkel siet, és máris eltűnik.

Tornyaiék azóta hiába várják. Pedig Sára reméli, hogy majdcsak visszakullog bocsánatkérések között, de ő ki fogja dobni a bágyi ibolyákkal együtt. Még akkor is, ha tábornok.

Cselei Csopaky is, Oppler is aznap kapja meg a hivatalos választ a kérelemre. Szövegük is szó szerint ugyanaz. Csak a számuk más.

Az Oppleré eggyel nagyobb, mint a „Venezia” kávéház volt tulajdonosáé. A válasz rövid, tömör.

„Értesítem, hogy a megyei kapitánysághoz intézett azon kérelmét, hogy kéthetenként gőzfürdőzés céljából Nyíregyházára utazhasson, a megyei kapitányság nem találja indokoltnak és teljesíthetőnek.”

A piperkőc Dolgos Gábor írta alá, unottan és csömörrel. Az a terv izgatja, hogy a hegyi jácintok közt bolyongó Hugó szerelmi panaszait írja meg versciklusban. Sejtelve sincs róla, hogy ennek a szürke végzésnek a megfogalmazásával, Cselei Csopaky szerint, túltett Talleyrandon és Metternichen is.

Babura Félix özvegye, talpig sötét gyászban, egy nap megszólítja az utcán a parkettás Oraveczet.

– Mondja, igaz, hogy a barátja dugóhúzózt kért a juhakolból?

Oravecz Albin haboz a válasszal. Jobbra, balra és hátra nézeget, nem látja-e őket valaki. Mióta Nyíregyházáról visszajött, fontoskodó és óvatos lett.

– Én semmit sem tudok a juhakolról. Kitől tetszett ezt hallani?

– Kitől? Hát maga nem tudja, hogy ott ölték meg az uramat?

– Pszt! Ne tessék ilyen hangosan mondani.

– Arra feleljen, Oravecz: igaz a dugóhúzó, vagy nem igaz a dugóhúzó?

– Igaz.

– De remélem, inkább konyhakést küld neki. Dugóhúzóval nem lehet megölni azt a gazember doktor Színemorgót.

Oravecz Albin köszönni is elfelejt. Futva elmenekül.

Ócska fészkeket igazgatnak a gólyák a tiszapócsi háztetőkön és Víg Juhász egy nap, kora délelőtt, megjelenik Kaphacon.

A baljóslatú látogatót Tuba Lőrincné fogadja. Egyedül ő van otthon, Tinka reggel iskolába ment, Katinszkyné Baburánénál pillázik, a két leány disznókat etet a hizlaldában.

Víg Juhász eleinte nem szól semmit. Komoran és némán sorra járja a szobákat is a „nagy házban” is, a „kis házban” is, fölmege a padlásra, bekukkant az istállóba. Rejtélyes arccal jegyezget. Tubáné aggodó kérdéseire nem felel. Frissen borotvált, egészségtől duzzadó arca és alattomos hallgatása Tubáné lelkében félelmet kelt.

– Hol vannak a finnyás kis nagyságák? – szólal meg végre.

– Mint más napokon. A hizlaldában.

– Ottan dolgoznak?

A kérdésben álnokság lappang, hiszen a helyettes községi tanácselnök jól tudja, hogy a két Katinszky lány ősz óta etető az állami sertéseknél.

– Minden napon. Hajnaltól estig. Nagyon szorgalmatosak – mondja Tubáné.

– Ennek a szorgalmatosságnak is hamar vége lesz.

Víg Juhász világos bagolyszeme kidülled, sokat sejtetően.

– Becsukják tán a hizlaldát? – érdeklődik Tubáné.

Tudja ő, hogy mindent becsukhatnak, csak épp a hizlaldát nem. De mégis kérdezi. Szíve reszket az aggodalomtól. Azt szeretné tudni tulajdonképpen, hogy Víg Juhász miket jegyezget és milyen sorsot szán a Tuba-tanyának.

Víg Juhász nem is felel a kérdésre, annyira ostobának tartja. Hanem a tárgyra tér.

– Maguknak is mihamarabb el kell majd innét költözniük. Hallja, Tubáné?

– Hallom én, de nem értem.

– Tudhassa maga aztat nagyon is jól, Tubáné.

– Már honnét tudhatnám?

Csitri csíz a tavasz dalát csiripeli az eperfa rügyező ágán, az udvaron, honnan, már majdnem fél éve elindult hosszú útjára pokróccal és kétnapi élelemmel a kajla, ősz bajuszú kulák, Tuba Lőrinc.

Víg Juhásznak most nincs hallgatósága, csak kettesben vannak. Mérsékli magát. Az eleven felkiáltójel nem olyan hangos, mint máskor.

– Abbul tudhatná, amit az újságban napjában olvashat, ha érti a betűt – ezt feleli Tubánénak.

– Értem én azt – mondja az asszony. – De az uram helyett is az én nyakamba szakadt a sok munka. Nincsen ráérő időm az olvasásra.

– De ahhoz van ráérő ideje magának, Tubáné, hogy az eszibe vegye azt, ami oda-
valósi. Hacsak nem akar magának rosszat.

– Már mi rosszat akarhatnék én, elnök elvtárs?

– Hallgasson csak énrám, az igaz okszerű szóra. Mostan én itten a padlástul a pincéig partikulárisan szemügyre vettem mindent.

– Vehette is. Nincsen minékünk semmi takargatnivalónk.

Víg Juhász szétterpesztett lábbal peckesen áll az udvaron a nagy eperfa alatt, ahol tavaly ősszel a bugázók kopácsolgattak. Szemellenzős sapka van a fején, miatta nem látja a kék égen vidáman kergetőző fehér felhőket.

– De éppen van elég rejtegetnivalója a gazdának – mondja. – A maga kulák urának.

– A gazda nincsen itthol. Maguk tudják, hová lett. Eresszék haza és vele számolják el, amit talált a szájával.

– Majd csak bízza rám, hogy én mit tanáltam. Magának ebből nagy baja származhat, Tubáné.

– De maga nem olyan fattyú ember, Gele elvtárs, mint a többi. Maga minékünk nem akarja vesztünket. Tudom én – mondja ravaszul az asszony.

De úgy látszik, Víg Juhással szemben az ilyen asszonyi furfang nem sokat segít.

– Maga azt jól tudhassa, Tubáné. Én nem akarok maguknak semmi rosszat. De annak, aki megszegi a demokrácia törvényeit, nincsen és nem is lehet kegyelem. Maguk pediglen megszezték.

Tubáné kezd kiborulni önuralmából.

– Szent Szűz Mária! Mit vétettünk mink?

– Nem termelnek, nem szolgáltatnak be. Feketéznek. Spekulálnak. Uzsoráskodnak. Az igakölcsönnél meg egyebütt nyíltan és titokban megkárosították a középparasztot. Rabszolgaságban tartják a bérest.

– Nincs is béresünk, elnök elvtárs.

– Ne flángérozson a szavakkal, Tubáné. Tudjuk mink, ki a maguk béresse, akinek még a kollektívban előírt bért se fizetik meg. Rongyban járatják, istállóban aluszik. Ki más végezi majd el a tavaszi szántást, ha nem a béres?

– A vöm. Meg a menyem testvérbátyja. Ők gyönnék át Nánásról.

– Hamis beszéd ez, Tubáné. Ellentmondanak magának a brosrák és a tények. Még ha igazat szólana, maguknak akkor is menni kell innen. Tírhulni mielőbb.

– Minékünk? Hová? Az istenért, Gele elvtárs, ne tegyenek földönfutókká!

– Hát el fog menni Nánásra a vejéhez. A finnyás kisasszonyoknak meg majdcsak akad egy szobácska a cigánysoron. Ha ők se térnek észhez – teszi hozzá és mozdul egyet kemény ádámcsutkája.

– Bizonyítsák be, hogy feketéztünk. Azt is, hogy uzsoráskodtunk. De ezeket ám maguk nem tudják bebizonyítani. Csak a szájukkal.

– Kár a sok feleselésért, Tubáné. Maguknak innét el kell tűnniük, mert bűnük van. Kimondom aperte. Maguk itten ellenszenveséget szereztek Tiszapócon. Azok lettek. Ellenszenvesek.

A szó: „ellenszenves”, bunkó gyanánt éri Tuba Lőrincnét.

Nagyon is tisztában van ő a jelentésével. A fekete fejkendő csomóját megigazítja álla alatt. Nem tud ellene mondani, tenni semmit. Azt gondolja magában, porig sújtva, hogy nekik most már alaposan befellegzett. Akkor sincsen segítség, mikor a magló disznó orrából zöld takony folyik, gyorsan le kell vágni, lenyúzott bőréből szőrös bocskort varrnak a cigányok. Mindezt csak gondolja, de nem mondja ki hangosan. Csak sóhajt, mélyről, elkeseredetten.

– Hát ide jutottunk mi!

De Víg Juhász már nem is hallgat rá. Az eperfa rügysző ágai közt kifeszített kötélen néhány rózsaszín selyem női alsóruhát nézeget, s az ő szíve is rügysz.

A „kompenzációs ázsiai szatír”, ahogy a megalapított Babura Félix nevezte őt tavaly a szerencsétlen halászat napján, egy trikó nadrágocskát lekaszt. Egykor telt boroshordókat gurító, hatalmas tenyerén kitergeti a diszkrét női ruhadarabot. Nedves még. Jusztina tegnap este mosta ki mosakodás után a „nagy házban”, a konyhában, nem sokkal azután, hogy a „nagyfülű kutya gazdája” elment tőlük, még mindig neheztelve valami miatt.

Víg Juhász a kurta rózsaszín bugyogót tapogatja és elmélyülten nézegeti. Alaposan tanulmányozza. Közben elfelejti, hogy nincs egyedül és Tubáné megláthatja arcán a tavaszi gondolatokat. Fel sem pillant egy ideig. Hirtelen megrázza fejét, mintha bódító, mély álomból ébredne és megkérdezi, hogy a ruhadarab kié.

– A kisasszonyoké – feleli Tubáné.

A tavasz dalra készíti az igénytelen rigókat.

– Melyiké?

Tubáné minden gondolata a végzetes hírről van tele, hogy ők itt „ellenszenvesek” lettek, Kaphacon. Félvállról felel.

– A nagyobbiké.

Víg Juhász tapogatja, simogatja a rózsaszín női ruhaneműt.

– Idehallgasson, Tubáné.

– Mondja csak, elnök elvtárs.

– Beszélhetne maga ezzel a nagyobbik finnyás kisasszonnyal.

– Mit szóljak neki? – kérdezi keserűen és gyanútlanul Tubáné.

– Nem olyan buta asszony maga, Tubáné. Megmondhassa neki, hogy barátságosabb is lehetne az én irányomban... Érti? Magának ebből csak haszna származhatna, Tubáné. Mindenképpen és partikulárisan.

Választ nem vár. Vörösdni kezd a nyaka is. A rózsaszín nadrágocskát gyúrni kezdi hatalmas markában, aztán, mint a rongyot, az eperfa tövébe dobja.

Kerékpárjára kap és egy szempillantás alatt eltűnik. Tuba Lőrincné nehéz szívvel tekint utána a kaphaci tavaszban.

Egy késő este mindenki ágyban van már a „nagy házban” is, a „kis házban” is, csak Tubáné babrál, rendezget még a konyhában. A közeledő éjszaka langyos és enyhe párákat hoz Kaphacra. A konyhaajtó tárva-nyitva. Lódobogás hallatszik, a korcs puli ugatni kezd. Aztán a kaput verik.

Mostanában lovagolni szokott a járási kapitányság unatkozó vezetője. Ő érkezik, olyan vigyorral arcán, mintha megkésített családtag volna, akinek félretették a sütőben a meleg kacsamáját. Azt mondja, idegességtől fátyolos hangon, hogy a „méltóságos hölgyeket akarja ellenőriztetni”.

– Jaj, már alusznak, főhadnagy úr, lelkem.

De lovát a kapufélfához kötve, Voithyné motollájánál is gyorsabban szalad a „kis ház” felé Dolgos Gábor. Benyit, villanylámpával világít.

Egy ideig csend van, semmi sem hallatszik ki a házacskából. Tubáné a sötét udvaron a kutyát csitítja. De csakhamar sikoltozást hall. Elszánja magát. Bemegy

a „kis házba”. De akkor már jön is kifelé az éjszakai lovas, lihegve és dűltan, mint a csalitból kitörő dúvad. Tubáné ijedten kitér előle.

Dolgos Gábor lóra pattan, elnyargal az éjszakában.

Tinka sokáig nem tud aludni a „nagy házban”. Mindent hallott. Sír. Képzeletét rettentő tarka képek izgatják és elkeverednek a holnapi leckével: „Egy üzemi étkezdébe kétszáz tojást hoztak. A tojás negyedrészt elhasználták, hármat az éberség hiánya miatt az ellenség keze eltört. Hány tojás maradt raktáron?”

Tubánét még sokáig aggodalmak gyötrik. De telnek a hetek, melegednek a napok, Víg Juhász nem jön vissza, s ő sem kap idézést a tanácsházára. Kezd lassacskán megnyugodni.

A káptalan volt kútásójának fia, Hattyas tizedes egy este Bányay Fidélt keresi lakásán. Panasz érkezett ellene, még a télen, hogy megint rőzsézik a Bágyi erdőben.

A tizedes csak a rideg vénasszonyt találja otthon. De az nem mond semmit. Csak megmutatja a padlásfeljárót és az apró kamrát, ahol épp csak a tábornok ágya fér el.

A markos szőke legény eltökölte magában, hogy Bányay Fidélt leszoktatja a rőzsézésről. Idézést ír neki egy darab papírra, kész nyomtatványra, s a cédulát ott hagyja. Az asszonynak lelkére köti, mondja meg a „vén szajrésnak”, hogy másnap reggel nyolc órára legyen a kapitányságon.

A vénasszony furcsán elneveti magát.

– Előbb látom én Szent Pétert, mint őtet. János napján aludt itthon utójára.

Bányay Fidélt másnap csakugyan hiába várja Hattyas tizedes. Nem jelentkezik.

Azóta mindenfelé keresik. Nyomoznak utána, de eredménytelenül. Sehol sem találják.

Tiszapócscon elterjed a hír: Bányay Fidél kereket oldott. Azóta az ellenőrzés élénkebb a kitelepítettek közt.

Többnyire este vagy éjjel jelenik meg a rendőr a kényszerlakásokban, nem a legbarátságosabban. Maga Dolgos Gábor nem vesz részt a razziákban. Unja. Az ellenőrzést a legénységre bízza, a legbuzgóbb Hattyas tizedes. Kaphacra sem megy mostanában. Inkább lóháton egyedül nekivág a pusztának és rímeket keres.

Rudniczkyné és Voithyné suttogva terjesztik barátaik körében, hogy a hetyke kis rendőrtiszt a Margitai úton szokott éjszakánként megfordulni. Állítólag valaki látta, hogy egyszer hajnalban borzasan és álmosan távozott a házból, ahol Julianna, a felsőház volt alelnökének özvegye lakik. Mások azt állítják, hogy Julianna kegyelmes asszonyt látták, amint estefelé beosont a ház kapuján a főhadnagyhoz.

– Derék teremtés ez a Julianna. Miért szidják mégis? – kérdezi pillázás közben Katinszkyné.

Kossutány Dezső, a polgári ellenzék egykori vezéralakja, mindenki közt a legzárkózottabb. Kávébarna, bő malaclopójában rendszerint csak akkor mozdul ki padlós lakásukból, mikor Valter Keresztélyt vagy Oppler Rudolfot, a letűnt idők e két nagypolgárát látogatja meg. De zord visszavonultságába is érkeznek hírek. Gyakorta felkeresi a sovány kis református pap, akinek alig kétszáz híve van a községben, mert mint mondja, „itt a káptalan és az ellenreformáció minden lelket elvett Kálvintól és az evangéliumtól”. Kossutányék sűrűn kapnak csomagot, kakaójuk is van. Az éhezőtiszteletes urat ott szokták marasztalni uzsonnára. Amennyire tőlük telik, támogat-

ják lelkipásztorukat, akiről azt híreszteli Bogya, a harangozó, hogy hamarosan éhen hal, olyan szegény. Valóban: nem törődik vele sem a konvent, sem a párt. Ő szokta elsuttogni az egykor félelmetes parlamenti vitatkozóknak a tiszapócsi híreket. Tőle tudja meg Kossutány, hogy „az az öreg tábornok, aki favágásból él”, megszökött Tiszapócsról.

A Wagner és Hurka ezüstműves cég volt beltagja, a kis Wagner József, egy nap hurkával a szeme alatt állít be Jablonkayék és Opplerék dohos szobájába, a Bába-gödrénél.

Ő vezette ide télen a volt külügyminiszter hetvenedik születésnapján a patrícus küldöttséget. Most úgy érzi, némi joga van röpké látogatáshoz, hogy elpanaszolja Jablonkaynak a rajta esett sérelmet. Az utcán este a sötétben kegyetlenül elpáholták.

Látogatásának senki sem örül.

Jablonkay Tihamér a Dísz téren könnyebben elviselte a „kisantant-követek” kelemetlen látogatásait. A volt Síp utcai ezüstműves a maga ügyetlen kispolgári alázottságával és oktan fecsegésével, főképpen pedig bal szeme alatt a lila hurkával, nyomasztóan hat rá. Ahogy temetesen mindenki saját elkerülhetetlen halálára is gondol, úgy Magyarország volt külügyminisztere kényszeredetten azt a balsejtelmet némítja el magában, hogy esetleg ő is szerezhethet ilyen hurkát a szeme alá, ha nem vigyáz.

Oppler Rudolf sem tud szívből örülni a hó olvadásának a kis ember láttára, akit durva kezek arculatilag némiképpen megváltoztattak a sötétben.

A két ősz hölgy: az angol születésű Eliza és a révetegen mosolygó Málka, mint két óvatos sziámi macska, hangtalanul visszahúzódik a szoba zugába, ki-ki a francia függönnyel kettéosztott helyiségnek az őt megillető részébe, s mindketten aggodalmasan onnan figyelnek.

– Aztán mit gondol, kegyelmes úr – kérdi a kis Wagner –, minek köszönhetem én ezt a pacnit itt a szemem alatt?

– Sorsunkban gyökerezik – feleli kitérően Jablonkay.

– Már istenes. De látta volna kegyelmes uram a múlt héten! Amikor este hazaértem, feleségem meg sem ösmert. A szemem helyén veres hólyag volt. Mit képzelsz, kegyelmes úr, minek köszönhettem én a veres hólyagot?

– Létünk sötét árnyékoltja – mondja kínosan Jablonkay.

– Hát ezt érdekelttem én negyvenévi becsületes munka után, amit eltöltöttem a szakmában? Ezt a bunyót? Még a képít sem láthattam annak, aki ütleget. De azt tessék megmondani mégis, kegyelmes uram, mit teszsz gondolni, kinek-minek köszönhettem én eztet negyven év után.

De Jablonkay Tihamér a császári és királyi idők letagadhatatlan csökevényét: hófehér pofaszakállát vakargatja, és most már nem felel semmit.

– Ne fontoskodjon már annyit, Wagner úr! – kiált rá temperamentumosan Oppler. – Eressze el! Bökje már ki!

A kis Wagner pillanatig hallgat, aztán „elereszti” és „kiböki”:

– Minékünk bizony Bányay tábornok úr miatt kell szenvednünk, kegyelmes és méltóságos uraim.

– Hagyjuk már a fenébe ezt a címkórságot, Wagner úr – bosszankodik az Oppler Gyár egykor mérhetetlenül gazdag tulajdonosa. – Szólítson csak engem egészen demokratikusan vezérigazgató úrnak.

– Mi? Mi? – szólal meg Jablonkay Tihamér olyan erőtlen hangon, mintha egy haldokló öregasszony sóhajtozna. – Mi történt Bányay tábornokkal?

A két ősz hölgy előbújik a szoba zugából, Oppler is élénkebben figyel. Ők még nem tudnak semmit, a hír elkerülte a patikát és a Bába-gödrét.

– Mi az? Mi történt a tábornok úrral, Wagner úr? – kérdezi a volt nagyparas is.

A Wagner és Hurka cég egykori főnöke szeme alatt a lila hurkával gondterhesen felel.

– Hogy ővele mi történt, Bányay tábornok úrral, az nem érdekes. Ő már rég túl van árkon-bokron. Neki már könnyű. Mondtam is a feleségemnek: nézd, Giza, egyedül az öreg tábornok úrnak volt esze az egész bandában.

– Micsoda bandában, kérem? – szakítja félbe rosszálló hangon a volt külügyminiszter.

– Válogassa meg a szavakat, Wagner úr – figyelmezteti szigorúan Oppler.

– Már bocsánat. Magunkról van szó. Deportáltakról. Mondtam Gizának, amit mondtam és igazam is van. Én itten, kérem, az én barátaimmal együtt szöges ellentétet állítok a két ember közé.

– Kikről méltóztatik beszélni? – kérdezi halk és fagyos udvariassággal Jablonkay.

– Más a Draxler gróf úr esete és más a tábornok úré – folytatja a volt Síp utcai ezüstműves. – A gróf úr, megintcsak bocsánat a kifejezésért, nagy hóhányó. Rájött, hogy pénzzel mindent el lehet intézni és kapta-fogta magát, itt hagyott bennünket, hogy úgy mondjam, a bűdös zaftban. Ez mibennünk nem emeli az arisztokrácia reputációját, kérem szépen. Ellenkezőleg. Rossz véleményünket csupán csak öregbíti. Kellemetlenség viszont nem ért minket az ő szökése miatt, ezt el kell ismerni. Szöges ellentétben áll Draxler gróf úr megfutamodásával a tábornok úr esete. Reputációja van neki minálunk. Tiszteljük, csodáljuk őtet, becsüljük agyafúrt szökéséért. Ez az ember, mármint a méltóságos tábornok úr, hagyta lerongyolódni magát, mint egy valóságos koldus. A ruhája már csupa férc, szakadás volt. Álruha volt már az, kérem szépen. Valóságos bohócruha. Azt is mondhatnám, hogy farsangi jelmez. Nagyon ügyesen csinálta.

– Önnek ez a komoly meggyőződése, tisztelt Wagner úr? – kérdezi sápadtan a volt külügyminiszter.

– Mindenkinek ez a véleménye, kegyelmes uram. Túljárt ő mindenki eszén. Azt halljuk, hogy Bacsónénak dühében savó gyön ki a mellbimbóján, már bocsánatot kérek.

– Hölgyek vannak jelen. Ne ízléstelenkedjen, Wagner úr – dorgálja a sebesült kis embert Oppler.

– Szöges ellentétben a gróf úrral, mi álmélkodva tiszteljük a tábornok urat, aki itten orránál fogva vezette a társadalmat. Akkor neszelték fel, amikor már tán Burgenlandban vezényeli a maga csendőreit.

– Ezt maga honnan tudja? – kiált rá mennydörgő hangon Oppler.

– Csak úgy gondolom.

– Nohát, marhaságokat ne gondoljon, előttünk ne terjesszen. Maga miatt mi nem akarunk bajba keveredni, Wagner úr.

- Több mint bűn manapság az ügyetlen beszéd – szól közbe Magyarország volt külügyminisztere.

- Alázattal bocsánatot kérek. De akármit is tetszenek mondani, én tisztelem, elismerem Bányay tábornok urat. Pedig miatta kaptam ezt a lila pacnit itt, a szemem alá.

- Kificamodott észjárásra vall az ilyen fecsegés – mordul rá Oppler Rudolf.

- Semminő kificamodás, méltóságos vezérigazgató úr. Csakis azért razziáznak mostan éjjel-nappal, azért kötnek belénk este az utcán. Azért üldöznek és pofoznak minket munkaversenyben. A tábornok úr miatt. Még majd meg tetszenek látni, miket fogunk mi itten elszenvadni azért, mert Bányay tábornok úr meglépett. Mondom, neki már könnyű. Egy katona tudja, mit csinál. Nem olyan mafla ő, mint a mi szegény jó barátunk. Tetszik ismerni, ugyebár, Jobbágy Béla Tamást? Itt voltunk a télen köszönteni kegyelmes urat. Hát az a jó ökör többször meglépett, Pestre ment az első feleségéhez és mindig visszajött. A vége az lett, hogy most a Hortobágyon rágcsálhatja a gazt. A tábornok úr százszor okosabban csinálta akármelyikünkénél.

- Egészen bizonyos benne, hogy a tábornok úr elutazott? – kérdezi távoli, síri hangon Jablonkay Tihamér, s elmerül a puha karosszékének mélyén.

- Mi más oka lehetne, hogy sehol nem találják? A szállásán ott maradtak ugyan egy ládában a megholt méltóságos asszony ruhái. Egy dobozban a kitüntetései is. Tizenöt darab. Meg egy pár rossz cipője, mondják. De hát volt esze. Ha valaki szövik, akkor nem viheti magával a hátán a házát is, mint a csigabiga. Hát nincsen igazam, kegyelmes uram?

- Lehetséges, hogy igaza van, Wagner úr – bólingat révetegen a volt külügyminiszter, aki külügyi pályafutását még a bécsi Ballhausplatzon kezdte. – De nem lehetetlen, hogy téved.

- Már hogyan tévedhetnék, kegyelmes uram? A tények világosak.

Magyarország volt külügyminisztere, az agg diplomata, aki életében számtalanszor vitatott meg tényeket Londonban, Belgrádban, Genfben és a budai várban, a Dísz téren, karosszékének mélyéről suttogva felel a Síp utcai volt ezüstművesnek:

- Én úgy tapasztaltam életemben, Wagner úr, hogy a tények a dolgok folyása közben csak nagyon ritkán szoktak világosak lenni.

Egyébként az a legfőbb óhaja, hogy a patrícusok tiszapócsi kisdéd csapatának ez a szerény sérült tagja most már minél gyorsabban távozzon otthonukból.

- Köszönjük a tényeket, Wagner úr. De én most már borotválkozni akarok – szól tapintatlanul Oppler Rudolf.

Violától új villanyborotvát kapott és bele akarja kapcsolni a tiszapócsi áramkörbe a szomszédban, ahol nincs padló, de van villany.

A kis Wagner, bal szeme alatt a hurkával, melyet, ő úgy tudja, Bányay Fidél „meglépése” miatt kapott, zavartan mentegetődzik a zavarásért. Jobbra-balra hajlong, távozik.

Jablonkay megkönnyebbülten sóhajt és hálásan pillant Oppler Rudolfra. Pedig a volt gyáros egy idő óta egyre kiállhatatlanabb örökös hencségéi miatt.

A virágos francia függönnyel kettéosztott szobában mind a négyen mélyen a hatása alatt állnak Bányay Fidél szökésének.

– Hallatlan dolog – morog Oppler. – Mindenki megelőz minket. Fogadok veled, kegyelmes uram, hogy hamarosan Valter Keresztélyék is elmennek.

A „*Dormobella*” és más biztos hatású vegyi gyógyszerek egykori gyártója felett majdnem nyomtalanul száguldott át tíz év vihara. Gyárának államosítása sem tépázta meg külsejét, egészségét. Bár nem mehet Nyíregyházára a gőzfürdőbe, csöppet sem csügged. Dús szőrzetű, izmos termetét nem törte meg a kitelepítés, nem omlott össze rongyként, mint Valter Keresztély, aki az első perctől fogva egész valóját átadta a pusztulás szelének; panaszos basszusát mostanában már alig hallja Otília.

Jablonkay Tihamér nem mond véleményt Valterék elutazásának eshetőségeiről. A két ősz hölgy is hallgat.

– Meglátjátok – folytatja Oppler –, a fiatal Valter ezért jött haza. Most alkuszik Budapesten. Kiváltja innen szüleit.

– Menj, borotválkozz meg, Rudolf. De végy felöltőt. Az éjjel is köhögtél – küldi Opplerné.

– *It's windy* – szól Jablonkayné és semmi más megjegyzése nincs.

Oppler ebben a házban nem használhatja új villanyborotváját, mert itt nincs villany. Az ajtóban, kifelé menet, megtorpan és feleségére néz haragosan, szemrehányóan.

– Miért nem jön értünk haza Viola is? Neki miért nem jut eszébe az, ami a Valter fiúnak?

Opplerné már Viola születése után kezdett őszülni és sohasem festette haját, mert az emberek akkortájt azt mondták, az ősz haj illik a fiatal archoz, s a közvéleményhez Rudolf is csatlakozott. Azóta negyven év telt el és Viola, a „legtüneményesebb szépség” is elvirágzóban van már az inkák földjén és ha egy szép nap mégis Tiszapócsra érkezne, Jablonkayné ezt mondaná róla urának: „*She begins to grow old*”. Az európai hírű egykori gyáros felesége az elmúlt negyven év alatt megszokta, hogy ura elnyomó hatalma alatt éljen. Ebben a házi parancsuralmi rendszerben fejlődött ki benne az alkalmazkodásnak az a foka, ahol már nincs is saját akarata. Opplerné ily módon kettős elnyomatásban él: a férje és Bacsóné egyaránt korlátok közé szorítja tetteit és gondolatait.

Régen beletörődött már abba is, hogy Rudolf úgy kisajátítja magának egyetlen leányukat, mintha neki semmi köze sem lett volna ahhoz, hogy Viola megszületett. A gondolatra, hogy Viola hazajöhetne, anyai szíve örömmel megdobbán, de rögtön ijedten el is facsarodik.

„Micsoda szörnyűség lenne, ha aztán itt rekedne” – gondolja, és mindig mindent helybenhagyó és némelykor már bárgyúnak mondható mosolya hirtelen megtörik. Épp kesztyűt köt Violának. Most félredobja és elhatározza, hogy most az egyszerű fellázad Rudolf ellen.

– Ó, ne is jusson eszébe Violának ilyen morbid dolog. Hogy is beszélhetsz így, Rudolf? – mondja idegesen és Jablonkaynéhoz fordul a függönyön át: – *He is crazy*.

Mostanában angolul szokott vele társalogni, hiába parancsolta meg neki Rudolf, hogy spanyolul tanuljon.

Oppler elképedve mered rá. Eddig még Tiszapócsra sohasem mert neki ellentmondani Málíka.

– Te morbidot mondtál? – kérdezi, rejtett fenyegetéssel hangjában.

Tagbaszakadtan és kidülledt mellkassal úgy áll ott az ajtónál, mint valaha gyáranak laboratóriumában, ahol az „Op.106” után semmiképpen sem sikerült kikotvasztani a sokkal hatásosabbnak ígérkező antimonatokat, de őt a makacs elszántság hajszolta, mint az alkimistákat, akik a rothadó vizeletből állították elő a „*sal microcosmicum*”-ot, a titkos sőt, az emberi élet lényegét. Erőszakos állá még jobban előreugrik és megrökönyödve tekint feleségére, aki olyan, mint egy rosszul sikerült kristályképződmény a tégely alján.

– Igen, én morbidot mondtam – ismétli meg az ősz kis hölgy.

– Eszerint te beteges tulajdonságnak tartod a gyermeki szeretetet és hálát, amely az élet némely pillanatában önfeláldozást is követel?

– Annak tartom, Rudolf.

– Mózes pedig üres szószátyár te szerinted.

– Melyik Mózes?

– Melyik Mózes! Nem dr. Mózes, a vegyész! Nem is Makláry Mózsi, aki Abbáziában tilalmam ellenére Violának udvarolt. Hanem a nagyszakállú, bibliai Mózes a kőtáblával és a Tízparancsolatával. Azt tartod te holmi üresfejű népnevelőnek. Mert te füttyölsz a Tízparancsolatra.

– De Rudolf...!

– A gyermek tisztelje és szeresse szüleit. Ha kell, hozzon áldozatokat is értük. Punktum! – harsog Oppler.

Az agg diplomata és galambősz felesége összenéznek. Ilyet még nem hallottak. Az Oppler házaspárnak vannak hibái, gondolják. Nem éppen kellemes sem a férfi örökös hencsere, sem az, hogy az asszony napjában többször is elveszti műfogait és a szobának mindig abban a részében keresi, amelyik az övék. De civakodni, mint most, eddig még sohasem hallották őket.

Nemhogy mérsékletre intené Oppler Rudolfot Jablonkayék jelenléte, hanem épp ellenkezőleg: inkább ösztönzőleg hat rá, hogy vélt igazát, mások számára is tanulságosan, előadhatja. Villanyborotvával kezében, most már Jablonkayék felé fordulva, kifejti, hogy az ő bibliai szavak: „tiszteld apádat és anyádat”, csak akkor ígérnek hosszú életet a földön, ha a gyermeki tisztelet olyan mérvet ölt, mint a Valter Eriké. Mintha metodista prédikátor volna, elmélyed a bibliai szavak magyarázatában, és a szoba közepén szenvedélyes hangon kijelenti:

– Az ilyen fiú, aki hazajön a szabad világból azért, hogy megmentse öreg szüleit, az szobrot érdemel. Biztos vagyok benne, el fog jönni az idő, midőn itt a templom előtt a téren Nepomuki Szent János mellett fel fogják állítani Valter Erik szobrát is, hadd hirdesse a világnak, hogy van gyermeki hála, van gyermeki szeretet, van gyermeki tisztelet. Érdemes gyermeket nemzeni.

– *And the bearing?* Szülni nem érdemes? – szól közbe váratlanul a női nem nevében a galambősz Eliza, cornwalli akcentussal.

– Abban nem vagyok illetékes – vág vissza nem éppen udvariasan Oppler és a feleségéhez fordul: – Be kell látnod, Málka, hogy nem lenne morbid dolog, ha Viola eljönne értünk, ahogy eljött szüleiért Valter Erik. Ha elvinne innen minket magával, ahogy el fogja vinni innen szüleit Valter Erik.

– De az morbid dolog lenne. Mert ne utánozzon ő egy hasadt lelkűt. Az én Violám ne legyen mimikri.

– Félrebeszélisz.

– Az egy ütött fejű ember.

– Kicsoda?

– Akinek te szobrot akarsz állítani. Ha nekem nem hiszel, akkor menj át Valterékhez, Rudolf. Azok majd megmondják.

– A morbid szó ellen akkor is tiltakozom.

– De siess, mert a férfi már a végét járja.

– Az öreg Krisztián?

Jablonkay bólogat. Ő már hallotta Forster Ignáctól, hogy az egykori bankvezér és közgazda nagyon gyöngé már a betegágyban.

– Te semmit sem tudsz, Rudolf, és beszélsz. Valterné azt táviratozta Szicíliába a fiának, hogy azonnal jöjjön, az apja haldoklik. A Valter fiú jött. De amikor látta, hogy az apja él, sértődötten elutazott. Még csak meg sem csókolta az öreg Krisztiánt. Nem is szereti. Az az ember senkit sem szeret. Egy nap múlva elutazott innen, mint akit becsaptak, felültettek. Megsértődött azért, mert nem halt meg az apja.

Oppler egy régen divatját múlt pesti kiszólással felel, melyet már nem is ért mindenki, jöttek helyette újak.

– Szeretem a hajnalt – mondja nagyhangon és ez azt jelenti, hogy egyetlen szót sem hisz a dajkameséből.

– Az egész komédiával csak azt érték el Valterék, hogy azóta nem kapnak csomagot. Se kávé, se narancsot. Semmit. Ráadásul még a fiú el is vezett.

Málka győztesként mosolyog, Oppler a volt külügyminiszter elmeszesedett arcán véleményt kémsel. De az épp olyan olvashatatlan mint egy szarmata papirusz.

Oppler tüstént elhatározza, hogy átszalad a Dudás-sorra Valter Keresztélyékhez, utánajár a dolognak. Nem tűri, hogy Bányay Fidé után most azok is megelőzzék őket az elutazásban.

– Beszélek az öreg Krisztiánnal. Az reális ember. Csak később borotválkozom.

Hívja Jablonkayt is. De az agg diplomata jelezni kívánja, hogy nincs kedve a társalgáshoz. Szeplős szemhéja lecsukódik. Úgy tesz, mintha aludna. Mélyre süllyed, szinte elmerül a puha karosszéksben.

Kora délután van, még messze az ötórás tea ideje.

A siető kapitalista léptei elől elrebbennek a téglával kirakott tornácon a betévedt tyúkok. Domború mellkasát és jókora pocakját kidüllesztve, a gyönyörű tavaszi napfényben a Dudás-sor felé igyekszik; ez az utca a Kertekalján túl Kaphac felé egy darabon nagyjában párhuzamos a Margitai úttal, aztán elkanyarodik délnyugat felé és a régi Tisza-medret követi, melyben a Selymes-patak, megduzzadva, vidáman csörgedez.

Gyorsan kapkodja lábát. Haragszik magában Málkára, aki ilyen esztelen mesét talált fel Jablonkayék előtt. Aztán egy gondolat kezd incselkedni vele: már nem is fogja megtalálni Valterékat a Dudás-soron, mert ők is „megléptek”, mint a tábornok.

„Meg biz’a! Megléptek. Ők is elszeleltek” – mondogatja magában és túlhalad a Vereckei utcán.

„Nagy mafla vagyok én, ha ezek is megelőztek” – így vélekedik, mikor a Dudás-sorra ér, és már látszik a három fenyő.

A Dudás-sornak itt csak az egyik oldalán épültek házak. Opplernek át kell mennie az egyik oldalról a másikra. Nagy a sár. A kacsauzstatót elkerüli ugyan, de sietében belegázol pocsolyákba. A víz a nadrágjára fröcsög.

„Még kisül, hogy a vén Krisztián is orrunknál fogva vezetett minket örökös sóhajtozásaival” – gondolja már előre irigyen és szalad, szalad.

Tavaszi szél is szalad az akácfasorban, ahol a fák már rügyeznek. Valahol, egy odvas fa repedésében, életre kelt egy darázs és zúgva kering a nyargaló kapitalista füle körül. Sápadt pici fűszálak zöldülni kezdenek a Dudás-sor két szélén, az árok partján, ahol a kacsák éhesen, lármásan totyognak. A tar sövények mögött, a falusi udvarokon kakas kapargál és tyúkok csipegetik a disznóganéjban a legyek lárváit. A kutyák lépten-nyomon megugatják, kipányvázott kecske ugrik félre útjából, piros szoknyás parasztleányka szalad keresztül a Bogma utcán és szalagja vígan leng a szélben. A Selymes-patak partján a jegenyenyárfák közt madár repül, kakukkszó hangzik, a távolban a malom zúg és a tavasz illatai elkeverednek az árnyékszékek, az állati trágya és a sertéshizlalda szagával.

– Szervusz, Ákos. Jönnél-e velem?

A volt abaújkéri földbirtokos jön szembe fekete kutyájával.

Oppler megöri a találkozásnak. Mert ha előérzete megcsalná és Valter Keresztélyék nem utaztak el, akkor legalább tanút visz most magával, aki hallani fogja, hogy Valter Keresztély sorra cáfolja Málíka összes állításait.

Balázs Ábel és Bártfay Kata kitelepített unokája látja, hogy a siető nagyiparos cipője csupa latyak, a nadrágja sáros, a szakállja legalább háromnapos.

– Gyere velem, Ákos. Elvégre nem nézhetjük tétlenül, hogy egyre-másra mindenki elszállingózik Tiszapócsról és csak mi maradunk itt. Most már Bányay Fidélnek is sikerült.

A volt kormányfőtanácsos komoran bólint.

– Igen – mondja. – Addig gyakorolta magát a favágásban, amíg most vérbeli katonára léte átvágta magát az ellenségen.

– Remeket mondtál, Ákos. De mi sem hagyhatjuk magunkat. Van itt még kraft.

Jobb karját behajlítja és megfeszíti, úgy tartja a volt földbirtokos orra alá, hogy tapints a meg a bicepszt.

De Balázs Ákosnak nincs kedve hozzá, hogy Opplert tapogassa. Egyébként sem kedveli különösképpen a kérkedő és nagyhangú férfiút. Csak kényszeredettségből barátkozott össze vele, mint Jablonkayék szobatársával.

– Szervusz, én erre megyek – mondja és vastag szarvasbőr kesztyűjével a Bogma utca felé mutat.

Adolf gyanakodva szaglássza Oppler sáros nadrágját.

– Csak egy negyedórászkára gyere velem, Ákos. Meg akarom nézni, mit csinál a vén uzsorás. Tudod – teszi hozzá hirtelen elhalkított hangon, pedig teremtettt lélek sincs a közelben –, az a gyanúm, hogy a fia azért jött haza Olaszországból, hogy kivigye magával a szüleit. Nyíltan megkérdem tőle. Vagy felel, vagy nem.

– Kitől akarod ezt te megkérdeni?

- Valter Keresztélytől.
- Akkor elkéstél.
- Mi a szösz? Mingyárt gondoltam.
- Elvitte a tavasz.
- Az öreg Krisztián bácsit?
- Azt.
- Meghalt?

Balázs mogorván bólint.

Opplernak az az első gondolata, hogy lám, így jár az, aki évente legalább egyszer egy hónapon át nem tart rendszeres „Op.106”-kúrát, hiszen mindenkinek tudnia kellene, hogy a tökéletesített Pearson-oldat roboráló hatása csodás, fokozza a testsúlyt, szaporítja a vörös vértesteket, elősegíti a csontképződést és a zsírlerakódást, és módot ad arra, hogy az ember Tiszapócson könnyűszerrel megérje a tavaszt. Angol utazósapkája alatt a füle tövét vakargatva, döntő kérdéssel fordul a volt földbirtokoshoz:

- Itt van a fia is a halottaságynál?

- Csak Plutusz, a nagy ördög tudja, hogy hová lett - feleli Babura Félix levelének stílusában Balázs Ábris dédunokája.

Kezet fognak, elválnak.

A volt abaújkéri földbirtokos befordul a Bogma utcába, ahol meglátogatja a gaztetős putriban Ubul beteg leánykáját. A volt óbudai nagyiparos tovább megy a Dudás-soron a halotthoz. Most már nem fordul vissza. Olyan ember ő, aki csak akkor hisz el valamit, ha a két szemével látja. De már nem szalad. Nagyon is meglassúdnak lépte, a pocsolókat kikerüli.

Sárga szalmakazal tetején varjú károg, s ellentmond neki a kerítésről felröppenő csicsergő csíz. Gömbölyű fehér felhők kergetőznek a fagyot űző égen és arra intik az Oppler Gyár alapítóját, hogy ne felejtse a halált. Sártengeren kell átgázolnia oda, ahol Rudniczkyék három fenyőfáján túl a harmadik ház csapott eresze alatt a csonka bádoggcsatornából a mohos, korhadó fahordóban gyűlik az esővíz. Ott laknak egy kamrának beillő szűk szobácskában Valter Keresztélyék.

Oppler Rudolf belép a házba. Idegen arcokat lát, fekete kendős halottsirató vénasszonyokat.

- Erre gyöjjön, lelkömm.

Az egyik családiasan megfogja a kezét és a kamrába vezeti. Cseténé az, a volt bába.

Duplasoros kék ruhájában már ravatalon fekszik az egykor híres bankvezér és közigazda.

Az éjjel halt meg a kis kamrában, az ablaktalan odúban, ahol tavaly június óta együtt lakott eszelős nejével, Otíliaval. Halálhörgését nem hallotta a süket hitves. Valterné mélyen alszik, és Krisztián hiába nyög, jajgat az éjszakában, senki sem szalad el a gyomorhajos Belezny doktorért. A vén Otília csak reggel veszi észre, hogy Krisztián nem mozdul. De nem rendül meg. Az összecsdült szomszédok sem látják megindulni. Úgy viselkedik, mintha a halált már régóta várta volna. A közelből átjönnek Rudniczkyék, felajánlják segítségüket. De ő nem kér semmit. Épp csak

annyit fogad el, hogy hívják el az orvost. Azt mondja, „Krisztián már kihűlt egyszer, de aztán feltámadt, mint a tücsök”. A sápadt és szomorú nézésű Beleznay doktor szétesztatja Otília reményeit, hogy ilyesmi nem fog megtörténni még egyszer, aztán zsebre tesz kétszáz forintot. Az öreg hölgy a fiát emlegeti: – „Erik, Erik!” Akkor tör ki rajta az idegroham, mikor a pénzsagra a halottkém feleslegesen és jogtalanul megérkezik, és húsz forintot kér. Otília odaadja a pénzt, aztán elzöldül és kimene-kül a házból.

Csete néni, a volt bába, akitől az engedélyt elvették, mindent elintéz. Ő csődíti össze a halottmosó asszonyokat. Többen is vannak, mint kellene és szidják a ha-lottkémet, aki „csaló és az ő pénzüket is elvitte”. Hamar híre terjed, hogy „gazdag pesti” a halott. Cseténé buzgólkodik legjobban. A korhadó fahordóból kondérban hordják neki az esővizet, melyben máskor Otília szokott mosakodni. A halottmosó asszonyok lerángatják ágyáról a még ki sem hűlt holttestet és a pitvarajtóra fekte-tik, melyet leakasztottak az ajtófélfáról. Mossák, szappanhabbal kenik és öblögetik a milliomos vén basszus lesóványodott testét, a hasán lötyögő bőrt, s csóváltatják fejüket a fekete kendőben, közelről nem is látszik gazdagnak a halott.

Nagyon közönséges dolog errefelé a halál, az emberek nem ijedeznek tőle ké-nyesen. Minden hívó szó nélkül beállít az egyetlen tiszapócsi borbély, aki még nem lépett be az állami borbélyszövetkezetbe. Megtudta ő is, hogy gazdag halottat lehet borotváltni. Otília összeszedi magát és száz forintot ad az élelmes fodrásznak.

Aztán egy öreg asztalos is felajánlja szolgálatait az özvegynek.

– Maga pilóta? – kérdezi Otília.

A kérdés elképesztő.

– Van egy minőségi koporsóm – mondja az öreg asztalos.

A halottat nézi, akinek legyező alakú bajuszát épp most „stuccilja” a borbély. Tarkóján a művésziessen hosszú ősz hajszálakat már előre fésülte, az özvegy útmu-tatása és személyes ellenőrzése mellett.

– Tessék megvenni, méltóságos asszony – biztatja a furcsán viselkedő özvegyet a halottmosó volt bábaasszony. – A vaspántok valódi ezüstből vannak.

– Azt nem mondtam, Csete néni – inti le a becsületes asztalos.

Valterné mindenkinek annyi pénzt ad, amennyit kér. Rögtön kifizeti a koporsó árát, előre. Aztán a halottat felöltöztetik duplasoros sötétkék ruhájába. Otília maga akasztja a nyakába az első osztályú érdemrendet. Ragaszkodott a kék zakóhoz, pe-dig elhozták Tiszapócsra Krisztián frakkját és zsakettjét is.

Mikor Oppler Rudolf a kamrácskába lép, már két sor gyertya ég a ravatalon. Körös-körül egyre több a fekete fejkendős parasztasszony, mintha máris kezdődne a temetés. Ki jószívúségből vagy kíváncsiságból, ki a pénz reményében sűrög-forog, segíteni akar; a buzgók térdelnek és imádkoznak. Valaki azt mondja, hogy elmegy Kopács Antal főtisztelendő úráért. Hátha nem késő még és a ravatalon is feladja az utolsó kenetet. Többen is állítják, hogy ehhez csak egy kis jóindulat kell. Néhány latin szót morog a pap, tetszhalottnak nyilvánítja a megboldogultat és akkor még részesülhet a haldoklók szentségében.

Oppler mindezt némán és mozdulatlanul hallgatja. Tekintetével keresi, de se-hol sem találja azt az elegáns férfiút, aki a télen ott állt mélyen elgondolkozva és

szomorúan a hóval belepett Bába-gödrében. Nem látja Valter Eriket. Csakhamar kisütik, hogy Valter Keresztély luteránus volt. Az asszonyok tanakodni kezdenek. Otília mond valamit, de a többiek nem értik. Oppler nem tud tovább tétlenül várni. Beleavatkozik a beszélgetésbe és azt tanácsolja, hogy egyelőre ne hívják el sem Kopács főtisztelendő urat, sem a sovány református tiszteletest, hanem mindenki imádkozzon, akinek jólesik, a halott lelki üdvösségéért. Valahol szereznek egy feszületet és a halott bankvezér feje mögé állítják.

A kis kamra mennyezetén becsurgott olvadáskor a hólé. Nem sok jele látszik itt a gazdagságnak, a jómódnak. A falon pókháló lepte be a Benczúr-aktot, mely tavaly még a gellérthegyi villa nagy szalonjának legfőbb díszé volt. Valami okból a halott ragaszkodott hozzá, hogy ez a kép vele maradjon és elkísérje őt Tiszapócsra is. Semmi más tárgy nem nőtt úgy a szívéhez, mint ez a színpompás kép, melyen harsogó selymek és bársonyok közül lép ki a csupasz női alak. De sohasem mondta meg senkinek, még Kossutáynak sem miért kedveli ennyire ezt a képet. A festő miatt-e, vagy a modell miatt? Ifjúkorában mindkettőt ismerte.

A nyomorúságos ablaktalan szobácskában nincs sem padló, sem villany. A legszükségesebb bútordarabok alig férnek el benne. Az ágy mellett az asztal most ravatal. Az ócska vaskályha tálca, piszkos edényekkel. Az egyik sarokban zsákokban áll a kukorica és az árpa, a háziak itt tartják, egerek tanyáznak bennük. A másik sarokban falnak támaszkodik szakadt húrjaival Valter Keresztély gordonkája. Otília kívánta, hogy elhozzák magukkal, de a szakadatlanul nyögő és sóhajtozó Krisztián Tiszapócsra egyszer sem vette kezébe a hangszert. Pedig nagy zenekedvelő volt valaha. Hubermann Bronislaw, mint barátja a háznak, többször megfordult náluk és egyszer elhozta hegedűjét is. A Szirom utcai villában gyakran zenedélutánokat rendeztek. A műkedvelő kvartettben Valter Keresztély volt a csellós, ő fogott mellette leggyakrabban. A hallgatóság mégis mindig őt ünnepelte legviharosabban, míg egyetlen fiuk, Erik, sápadtan szenvedett.

– Hess, te cudar! – a gyertyák pislá fénye a Benczúr-akt alatt megvilágítja a halott arcát és Csete néni kiűz a szobácskából három baromfit.

A vörös taréjú fehér kakas csalogatta be tyúkjait, hogy csipegessenek a földre szóródott árpaszemekből.

A volt bába sehogy sem érti, hogyan lehetett gazdag az olyan halott, aki, míg élt, együtt aludt két zsák árpával és fél zsák kukoricával, és eltúrte, hogy a sok pókhálós lom közt ott heverjen a sarokban egy szöszös kallantyú.

Még inkább megbotránkozik magában a lila szempillájú Otílián, a tyúkok kergetése közben. Megfoghatatlannak találja, hogy egy könnycseppet sem hullajt és csak a szomszédból összeverődött sirató asszonyok sírnak a koporsónál. Nem fér a fejébe, hogy eddig nem dobatta ki innen a tele zsákokat és gazdag létére békén megfér a pókokkal és a csótányokkal és különösen az egerekkel, amelyek fel tudnak mászni az asztal lábán és meg is zavarhatják a halott pihenését a koporsóban. A szülésznői engedélyétől megfosztott bába azon tűnődik magában, vajon hol rejtegethette kincseit a halott, hiszen páncélszekrényt nem is hozott magával. Elásta talán egy fa alá? Nem tudja megérteni a jóasszony, hogy vannak emberek, akik azért nem törődnek a zsákokban tanyázó egerekkel és a gordonka szakadt húrjaival, mert

szívük utolsó dobbanásáig sem tudnak belenyugodni, hogy húsz szobájuk minden bútora, a képek, szobrok, szőnyegek, ezerszámra a könyvek a szekrényekben, porcelánok, üvegtárgyak, ezüst evőeszközök, selymek, brokátok, csipkék és függönyök, muranói üvegcsillárok, aranyserlegek, régi érmek és zenélő dobozok, honfoglaló magyarok által hátrahagyott kardok és mindenféle haszontalan földi dolgok ezrei, melyeket az emberi szeszély és gazdagság egy életen át felhalmozott, ezek mind ott maradtak a Gellért-hegyen a Szirom utcában.

– Értésítette kedves fiát, méltóságos asszonyom?

A nyitott ajtóban a küszöbön, ahonnan jól lehet látni a gyertyafényben Valter Keresztély halott arcát felkötött állal és megnyírbált bajuszát, Oppler Rudolf végre előrukkol a ravasz kérdéssel.

Valterné háttal áll a koporsónak. Érzéketlenebbnek látszik, mint valaha. Talán már azt sem tudja, hol van. Belevicsorít ezüst púderszelencéjének kerek tükröcskéjébe és kisujjával elkeni a kárminpiros festéket alsó ajkán. Lila szempilláit körmével vakargatja. Nem is néz Opplerre, úgy felel.

– Telefonáltam a nebulónak, de ő nyelvét öltötte rám, mint a krampusz.

– A kedves fia? – kérdezi Oppler megdöbbenve.

– Nincs már nekem fiam – feleli a boldogtalan özvegy.

A „kapitalista mohóság visszataszító képviselője, aki alkalmazottainak kizsákmányolásával mérhetetlen vagyont gyűjtött”: Oppler Rudolf már kezdi érteni, hogy itt mi történt. Még egyszer kondoleál az özvegynek, mélyen meghajolva, s gyorsan elmegy.

– Igaza van Málikának. Csakugyan morbid dolog ez – morogja magában, mikor távozik.

Semmivel sem könnyebb zsarnoki szíve azért, mert feketerigó fütyörész a gyászos ház udvarának palánkján, örvendezve a tavasz érkezésének.

Balázs Ábris dédunokája elkerülte a gyászházat, nem nézte meg Valter Keresztélyt a ravatalon. Ő irtózik az olyan házaktól, ahol sírnak. Éppen csak bead egy kiló svábszalonnát a gaztetős putriba, csak néhány szót vált Lázár Paulával és tovább sétál komor gondolatok közt a Selymes partján. Adolfot szabadon ereszti, hadd futkározzon a parton, ahol a fű már zöldül, sarjadzik és meg lehet kergetni a játékos madarakat.

Mostanában még jobban lesóványodott. A tél neki sem tett jót, őt is megviselte. Mellhártyájában szűrést érez megint, légcsőhurutja makacsabb, mint valaha, náthája nem múlik, epekövecskéi rendetlenkednek. Arcszíne is halványabb lett.

Egy reggel, borotválkozás közben, fölfedez szemöldöke alatt egy új ráncot. Észreveszi, hogy nyaka megvékonyodott és öregesen ráncos.

„Valter Keresztélynek már jó, Valter Keresztély már befejezte, Valter Keresztély már nyugodtan alhat, Valter Keresztélyt már nem ijesztik, Valter Keresztélyt már nem bántja senki” – napok óta ezen tűnődik, tusakodik, töpreng és füstölög magában.

Bár semmit sem csinált egész télen, mégis egész nap fáradt. Pedig nem dolgozott sem a sertéshizlaldában, sem az útfenntartó közúti vállalatnál útkaparóként, sem a Tisza-parton, ahol mostanában megint könnyű kereset a vesszővágás kosarak

számára, az állami kosárfonó vállalat helyi kirendeltségének alkalmazottjaként. Kubikolni sem jár át Borsodba, mint Masznyik veje, Hübner Lajos és nem követi Nemesszeghy Bánk példáját sem, aki gyerekjátékokat faragcsál és ad el mindenfelé, élelmesen, ügyesen. Csak altatóval tud aludni. Éjjel retteg, hogy jönnek érte. Szüntelenül hallgatódzik, még félálmban is, vajon nem fordul-e be a Pólya utcába gépjármű, melyen emberek ülnek és őt keresik.

Megint gyakrabban sétálgat kettesben Forster Ignáccal a Bába-gödre körül. A volt igazságügy-miniszter vissza-visszatér a szerénységre. Egy alkalommal ezt is mondja.

„Nagy hiba, hogy mi marcangoljuk egymást és kívülről ugyanekkor felmorzsolnak minket.”

A szerénység mellé az önmérsékletet ajánlja erényként. A híres sakkozó dédunokája tavasz érkezésekor néha úgy érzi, „ki kellene egyenesítenie” Jusztina gondolatait, gátat kellene vetni szabadszájúságának. De óvatosságra inti Frances Steward hasonmásának vakmerő fiatalsága.

„Még csak az volna hátra ebben a pokolban, hogy beleszeressek. Nem. Ekkora bolondságot nem csinálok” – szokta mondogatni magában mostanában.

Kerüli az újabb vitákat, ritkábban járogat ki Kaphacra, inkább Katinszkynéval beszélget. Szívesen, sőt örömmel fedezne fel valamilyen kiábrándító kis testi hibát Jusztinán. De sajnos fehér fogsorában egy szürke fog sem akad.

Míg Jusztinával lazítja kapcsolatait, gyakrabban jár el kutyájával a Bogma utcába Lázár Paulához, aki lassan pusztul a gáztető alatt. Elbeszélget vele olyan dolgokról, amelyek csak számára sötétek és megfajthatatlanok. Ubul leánya úgy játszogató az élet legtalányosabb kérdéseivel, mint a gyerek a kis babaszoba apró játék bűtoraival.

– Vigyázzon, Ákos, a sötétben hazafelé – mondja neki Kaphacon Katinszky Jusztina. – Könnyen megtámadhatják.

– Imádkozott ma reggel, szegény Balázs? – kérdezi tőle a Bogma utcában Lázár Paula. – Én mindennap segítséget kérek magának Szent Sulpiciustól.

„Az egyik a testemet félti, a másik a lelkemet” – tűnődik magában éjjel az ágyban, mikor a „*Dormobella*” nem használ.

Az éjszaka csendjében a bútor recsenése úgy hallatszik, mintha ágyút sütöttek volna el a szobában. A szű percegése a szívét rágcsgálja, s a lélegzete elakad, ha az utca felől zajt hall.

Egy éjjel még éjfél után is ég a lámpa az éjjeliszekrényen. A híres világfi Balázs Ábris dédunokája az ágyban fekszik, olvas. Adolf, a spániel, a küszöbre terített vacson sóhajtozik, szuszog, alszik.

A távolból motorbűgás közeledik, egyre határozottabban. Már bizonyos, hogy a bába házánál, ahol a falmélyedésben a kőbálvány van, befordult a gépjármű a Pólya utcába. A paplan alatt remegni kezd a volt földbirtokos szíve, az elfajult szívizmok megvonaglanak. Adolf is feljebb emeli nagy fekete fülét. Talpra ugrik.

Mintha odakint szélvihar kerekedne, a gépjármű a ház elé érkezik és hirtelen megáll.

„Ez most már mindennek a vége” – hördül magában a volt magyar királyi kormányfőtanácsos és kiugrik az ágyból.

Valaki megkopogtatja az utcai ablakot. Adolf vadul ugatni kezd.

– Balázs Ákos! Maga itthon van? – hallatszik kintről.
 – Maradjon csendben, Adolf!... Hát hol a fészkes fenében lehetnék! Tán a bécsi Jockey Clubban?... Mit akar? – ordít torkaszakadtából, s a szíve örültül zakatol.
 – Az anyja nevét!
 Éles villanylámpa fénye verődik kintről a kis fehér függönyre.
 – Nyáry Róza!
 – Mikor született?
 – Én vagy az anyám?
 Egy arc körvonalai jelennek meg az ablakban.
 – Maga!
 Születésének idejét még soha ilyen hangosan nem kiáltotta bele a világba.
 – 1893. március 2.
 Odakint csend van. Idebent csak Adolf morog és az ő szíve dobol. Valaki az ablak alatt, úgy látszik, a villanylámpa fényénél ellenőrzi a bürokrácia könyvében, hogy ő igazat mondott-e.
 A fény hirtelen eltűnik, az ablaküveg koccan, a hang bekiált:
 – Akkor aludjon tovább!
 A motor vakkant egy nagyot, a gépjármű mennydörögve eliramodik az éjszakában.
 Bártfay Kata nagymama órája édes hangon megszólal. Adolf egy ideig áll még a szoba közepén, aztán a küszöbhez megy és mintha levágott farkát keresné, megfordul maga körül, majd letelepszik vackára.
 Az ajtón halkán kopognak.
 – Főnök úrhoz jötték? – hallatszik a vaksi Ángyéla hangja.
 Bártfay Kata unokája nagyot sóhajt. Halálsápadtan kiszól az ajtón, óriási megkönnyebbüléssel.
 – Már el is mentek, Ángyéla. Kérek egy pohár vizet.
 Alig vette észre és ötvenkilenc éves lett Tiszapócsan.

22.

A Bogma utcában a gáztető viskó előtt a kisebbik Istók lánnyal kertészkedik Paula. Virágmagot vetnek, szarkalábot meg gyöngyikét.

– Ebből lesz a farkasbab. Ebből meg a náthafű. Ha szépen locsolgatod, nagyra nő a sisakvirág és a rozmaring. Meglásd, kis Teréz.

„Furcsa nyavalya ez a tüdőbaj” – gondolja az abaújkéri kastély egykori ura a rozoga kis kapuban, ahol hajlott háttal megáll, benéz. Nagyon rossz bőrben van, feltűnően megsziporodtak ősz hajszálai.

Ő nem hitte volna, hogy Ubul leánya megéri a tavaszt és lám, nemcsak, hogy él, hanem még ahhoz is van ereje, hogy elgereblyézza a földet kertecskéjében, ahol még látni akarja az idén a rozmaring nyílását.

Valter Keresztély halálának napján enyhült meg az idő és azóta Jablonkayné naponta elmondja: – „*It seems a fine day.*” Csakugyan, a szép idő azóta is tart a kitelepí-

tettek nagy örömére. Ma már pacsirta éneke is hallatszik. A hároméves kis Istók Teréz szalmaszöke hajában piros pántlika virít. Ő veszi észre előbb az érkező Balázs Ákost és nagyfülű fekete kutyáját, amely vidáman ugrándozva szalad be az ismerős ház elé.

– Békén hagyjad a mi kertünket, te pocsék Adolf.

Már a nevét is tudja a kislány a spánielnek és pici kezével selyembársony farát figyelmeztetésül bátran megveregeti.

Paula nem bánja, hogy a tavaszi földtől megfázhat. Ott térdel néhány négyzetméternyi birodalmának közepén. Kezében borjúkötél-pecek. Azzal jelöli ki a virágok helyét és vonalakat húz vele a frissen ásott, nedves, fekete földön.

Szürke szoknyája semmiféle gömbölyűséget nem takar, ráncosan lóg derekáról, ahol szűkebbre összetűzni azt már nem is lehet. Prémes zekéje is lötyög rajta. Mintha hús és izom már elenyészett volna a bőre alatt. Mégis él, sőt: tiszta, nagy szemében ott ragyog elképesztő bizonyoságként a halál legyőzhetetlenségének esztelen cáfolata. Hiszen ha Paula szemében az a fény valami mást jelentene, tűnődik magában a volt abaúji földbirtokos, akkor nem is lehetne ilyen esztelenül gondtalan és vidám az, aki minden percben utolérheti Valter Keresztélyt. Mert ő egyébre sem gondol mostanában, hogy ötvenkilenc éves lett, mint a halálra, reménytelenül. Az abaúji liberális örökség, ifjúságának vallástalansága épp olyan jelenlévő benne, mint a dél-francia tengerparti város neve: Menton. De lelke mélyén fél valamilyen óriás hatalomtól, amely láthatatlan és megismerhetetlen. Eszébe jut nem egyszer: „*Der Gott ist ein Lokomotiv.*” Várja, mikor fogja őt is elgázolni a szeszélyes, iszonyú gőzmozdony.

– Nini! Szegény Balázs!

Paula fölkel térdeplő helyzetéből, a kertecske közepéről, ahol esztelenül virágmagokat vet, pedig tudhatná, hogy a virágok nyílását már nem fogja látni. Egy idő óta most már mindig így szólítja „apuska kutyás barátját”, ezt mondja neki: „szegény Balázs”.

Arcán a bőr halálosan vékony és fehér a tavaszi napsütésben, kirajzolódnak alatta a koponyacsonton, főképp a halántéknál, a vékony erek; kétoldalt még inkább átlátszik a pofacsont. Széles, sima homlokától lefelé, hegyes álla felé, hirtelen keskenyedek el az arca, mint a sebészi tör, amely belefűrődik a beteg mellkasába hátul a lapocka táján. Örül a látogatónak, nem is leplezi örömét. Kertjét tüstént elhanyagolja, a borjúkötél-pecket a virágmagok közé ejti és mosolyogva kimutatja elveszett egészségének maradék csücskét: rendetlenül nőtt, de ép és egészséges fogait.

Balázs előbb zsörtölődik, megszidja Ubul leányát azért, mert a földön térdelt; aztán átzsírosodott barna papírban átadja ajándékát, egy darabka füstölt szalonnát. Paula szépen megköszöni, átveszi. Csuklója vékony, mint a meszelőnyél. A kis Istók Teréznek mutatja.

– Te is kapsz belőle, Teréz – mondja. Aztán csúfondárosan felpillant mogorva látogatójára és megismétli: – Teréz.

Nem felejtette el, hogy a „százlevelű török rózsát” Teréznek hívták.

A putriból kijön Lázár Ubulné.

Penészszíne van az ő arcának is. Az első tiszapócsi tél és a nyirkos falak bélyegét nem tagadhatja le. Székeket hoz ki a napsütésre, leül ő is. Azt mondja: gyönyörű idő van, s az idő dicséretében is Paula rejtőzik, mint titkos remény, mert hátha orvosi

beavatkozás és szanatóriumi kezelés nélkül is visszaadja Paula egészségét a „gyönyörű idő”.

Aztán Istókné is előkerül nagyobbik kislányával, friss kenyeret hoz. Ma is elmondja, mint máskor:

– Ha én már nem bírom tovább az igát, akkor a kisebbet, Terézkét, a méltóságos úrnak ajánlom. Vegye magához, nevelje fel.

Balázs most is így felel:

– Ugyan, Istókné. Az én életem már egy huncut garast sem ér. Hamarosan új gazdát kell keresnem a kutyámnak, hogy legyen, aki helyettem majd gondoskodik róla.

De most Lázár Paula közbeszól.

– Hátha egyszer mégis nagyon egyedül fogja érezni magát, Balázs? Öreg lesz, egyedül lesz, nem lesz senkije. Akkor majd nagyon bánni fogja, hogy elhárította magától a felkínált ajándékot. A kis Terézt.

Ő nem szól semmit. Komoran maga elé pillant. Már kiszámította, hogy dr. Vermesnek negyvenhárom hónapig kell még pénzt küldenie. De tudja, biztosan, hogy 1955-ig ő nem fogja bírni az életet Tiszapócscon.

Lázár Ubulné öt felé porciózza Ángyela szalonnáját és kiosztja mindenkinek a magáét. A putri lakói keresztet vetnek, ahogy illik étkezés előtt, hálát mondvá annak, aki a szalonnát adta és természetesen nem a kutyás látogatóra és nem Eck Lukács vaksi feleségére gondolnak. A volt magyar királyi kormányfőtanácsos vegyes érzésekkel nézi, milyen mohón eszik a két éhes család: Lázárné a beteg Paulával és Istók Mátyás felesége a két kis szöszhajú leánykával. Windelbandné sem éhesebb a hét vége felé Kopács Antal plébánosnál.

Édes is, keserű is, amit érez. Sok minden belejátszik. A múlt éjszakai dörömbölés, Tiszapócs, Valter Keresztély halála, Babura Félix levele, a szerénység, melyet Forster Ignác követel, Paula soványsága és betegsége, ennek a két családnak rettenetes szegénysége és az is, hogy ötvenkilenc éves lett. Nem tudná megmondani pontosan, hogy mit érez. Szíve táján a csöpp melegség emlékezteti a sárosi és abaúji várkastélyok termeire, ahol júliusban is hideg van, és ha odakint felhők mögé bújlik a nap és esni kezd, akkor a cselédek rögtön befűtenek a hatalmas cserépkályhákbba. Sohasem tudhatja az ember, hogy mikor van melege és mikor fázik ezekben a termekben, ahol hangosabb a sóhaj és a léptek is zajosabbak a kőpadlón.

Eszébe jut, hogy megkérdezze, miképpen is esett meg az a „fundamentális disznóság”, hogy a beteg Paulát kitelepítették a budakeszi szanatóriumból.

Lázár Ubulné falatozgatás közben elmeséli kitelepítésük történetét.

Tavaly júniusban a rendes beteglátogatási napon kiment Budakeszire és meglátogatta leányát. A jacobus-műtét után éppen légmellkezelés alá vették Paulát, a főorvos a legbiztatóbbakat mondta, teljes gyógyulást ígért.

– Úgy örültem, a legboldogabb anya én voltam. Higgye el nekem, Balázs. Minden kincsem ez a leány. A gyémántonál is drágább ékszer az én leányom lelke. Ki mondhatatlanul boldog voltam, hogy meg fog gyógyulni.

Amint ilyenkor szokás, Lázár Ubulné megkérdezte akkor a főorvostól, hogy mennyi ideig kell még Paulának a szanatóriumban maradnia. – „Minimum hat hónapig, ha minden jól megy” – ezt felelte a főorvos.

– Két napra rá, Balázs, jól figyeljen: két napra rá a főorvos idegesen telefonált, hogy azonnal vigyem haza Paulát, kérdeztem, miért. Jól figyeljen, Balázs. Nem felelt, letette a kagylót. Rohantam ki Budakeszire. „Főorvos úr, lehetséges ez? Ön telefonált? Jól hallottam-e.” A főorvos nagyon mogorva volt. Egyáltalában nem felelt, nem szólt semmit, Balázs, jól figyeljen. Egy árva mukkot sem szólt. Csak amikor megkérdeztem tőle, hogy „főorvos úr, maga azt mondja, hogy vigyem haza a beteg lányomat, holott minimum hat hónapig itt kell maradnia, igaz ez, főorvos úr?... hát lehetséges ez?” Akkor szólt, de csak egyetlen szót mondott, csupán ennyit: „Vigye.” Én hazavittem Paulát. Másnap mind a kettőnknek kézbesítették a kitelepítési végzést.

– A gonosztevők – morogja Balázs és átkozza magában megrontóikat.

Paula a napon sütkérezve behunyt szemmel közbeszól.

– Ne szidja őket. Inkább imádkozzon értük.

– Kikért?

– Ellenségeinkért, akik nem tudják, mit cselekszenek.

– Dehogynem tudják! El akarnak minket pusztítani.

Balázs Ábris ötvenkilenc éves dédunokája, tiltakozása jeléül, fintorgatja arcát. Paula, félig nyitott szempillái alól leskelődve, mulat magában, mert úgy bámul rá meredt szemmel, felháborodottan ez a mérges ember, mintha a kuttyáját bántotta volna meg valaki.

Forralt kecsketejet hoz ki bögrékben a putri elé Istókné. Utolsó tehenüket is el kellett adnia, mert már nem győzte a tejbeadást. Több liter tejet rótt ki rá Víg Juhász, mint amennyit a tehen adott. Azóta kecskéjük van. A kecske Tiszapócson is a legszerényebb és legigénytelenebb háziállat. S vele szemben igénytelen a beszolgáltatási rendszer is. A kecske tejét nem kell leadni.

A volt földbirtokos undorodik a kecsketejtől. De nem akarja megbántani Istóknét.

Egy idő óta bizonyos fajta tapintat fejlődött ki benne Tiszapócson a nélkülöző emberek iránt.

Erőt vesz utálatán és elfogadja a kecsketejet. De csak fél bögrével. Hadd higgyék inkább, hogy szerény.

Paula ma különösen jókedvű.

– Teréz. Teréz – ismétli kötekedve.

Balázs kortyolgatja a keményítőszagú és sajtzízű kecsketejet. Azon füstölög magában, hátha mégis igaza van Lázár Ubul beteg leányának. Hiszen mindaz, amit ez a nő név fáradt szívének rozsdás húrjain megpendít, már nem csupán pusztá emlékezés egy ifjúkori kalandra. Gyakran eszébe jutnak máskor is Paula szavai: „Szegény Balázs, én arra kérem magát, hogy adja át egész lelkét annak a szeretetnek, amellyel egyszer megajándékozott egy méltatlan asszonyt... A szeretet nem veszhet el... Isten gyufájáról pattant szikra az mindenki szívében... Szent. Örök. Próbálja meg, szegény Balázs...”

Azt gondolja magában a volt kormányfőtanácsos, hogy néha kelekótya, számár gyerekek is eltalálhatják az igazat.

„Isten gyufájáról pattant szikra?... Izzani kezd egy régi név hallatára?... És vajon mit szól hozzá az öreg Sulpicius a szentek országában?” – füstölög magában és

a választ szeretné leolvasni az életből most már hamarosan távozó halottsápadt leány mosolyáról.

A bögrék kiürülnek, a maradék szalonnát tányéron beviszi a viskóba Lázárné. Piroskának azt mondja az anyja, hogy vezesse el a kecskét a patak partjára, ahol akad valami rágcálnivaló. Maga hátra megy, hogy tovább ássa a konyhakertet.

– Teréz, Teréz! Szabad elvinni a kis Terézt is?

Paula is el akar menni a kecskével és Piroskával, sétálni kíván a tavaszi verőfényben és hívja a kis Terézt, „apuska kutyás barátját” és a kutyát is; örül a csoportos sétának. Kedvencét, a hároméves kis Terézt, akinél ő még kisebb szeretne lenni, „ipici lelki gyermekként”, ahogy mondogatni szokta, a szöszhajú leánykát kézen fogja és már indul is lötyögő szürke szoknyájában és prémes zekéjében.

Adolf örjögve örül a sétának és ugrándozva ugatja a nagy tógyű, fehér kecskét, suttyomban a farka alá szagol, de Istókék igénytelen háziállata görbe szarvával megbillenti a fekete spánielt, mire az esztelen iramban előreszalad a halkan csobogó Selymes felé. Adolfot Istók Piroska követi a kecskével, kötélén vezeti. Hátul ballagnak ők hárman: jobbról is, balról is kézen fogva tartják a csámpás kis Terézt, aki kettőjük közt középen tipegve-topogva botorkál és lassacskán lépked és szöszke hajában a piros pántlika lobog.

Ostoros suttyó jön szembe a parti mezsgyén és ijesztésül suhint egyet szíjostorával, amely nagyot csattan, mintha puskával lőttek volna.

Piroska, aki jóval nagyobb nála, rákiált.

– Meglegyellek, hé!

A fiúcska csúfolódva visszaszól:

– Kurta a maszték.

Azt akarja mondani, hogy a kecsének hosszabb kötél dukál. Még egyet-kettőt pattint ostorával, aztán nevetgélve elszalad.

A rémült kecske az utolsó suttyantásra ugrik egy nagyot, rohanni kezd. Magával ragadja a nagyobbik Istók lányt, aki méltatlankodik.

– A bűdös kölyke.

Komoly. Hirtelen nőtt. Meg sem ismerné az apja, ha egy napon hazaérkezne.

Paula séta közben az álmát meséli Balázs Ákos kitelepített volt földbirtokosnak.

– Csónakban ültem egyedül a tengeren. Jaj, de szép volt! A fényes ezüstcsónak szívhez szólóan, édesen csengett a habok ringása közben, mint az oltári csengettyű. Pszt! Hallgasson csak meg engem, szegény Balázs... Minden vízcsepp külön csengett. Hallani lehetett a hangjukat a színezüst csónakban. Jaj, de szép volt! Köröskörül csak a tenger látszott és én egyedül ültem az ezüstcsónakban, egészen egyedül. Ezüstlapáttal eveztem és repült a csónak a hullámokon, mert nem is az én karom, nem is az ezüstevező hajtotta, hanem egy sokkal nagyobb erő... majd megmondom. Boldog voltam nagyon. Tudtam, hogy valahová olyan helyre érkezem, ahol meg fogok gyógyulni. Ezt álmodtam, szegény Balázs, és nagyon pontosan emlékszem ma is álmom minden kis részletére. Éreztem gyógyulásomat. Minden lélegzetvétel behegesztett egy sebet a tüdőmön, szötte, szövögette beteg testem anyagát, elűzte a bacilusokat. Jobb tüdőcsúcsomban befoltozta a kavernát, eltüntette belőle a sok szemetet. Már látszott a part... Az én szanatóriumom...

Piroska letelepedik a Selymes partján a kecskével, amely sápadtzöld gyepet talált. Ők is megállnak a jegenyenyárfák alatt. A száraz, lilás árnyalatú ágak közt áttör a tavaszi napsugár. A volt abaúji földbirtokos inkább saját gondolataival törődik, alig figyel Paulára.

– De ekkor borzasztó dolog történt. Jaj, de megijedtem! Ó, a tenger! Az előbb még kék volt, mint az ég. Hirtelen elsötétedett. Olyan lett, mint a bíbor viola. Én álmomban tudtam, hogy ez mit jelent. Látszottak is lent a mélyben a víz alatt a lángholó tüzek. Odalent bűnök fortyogtak. Rettenetes, vad hullámokat csapott a tenger. Jaj, de félttem! Soha még olyan közel nem volt hozzám a rém.

– Micsoda rém? – kérdi Balázs, felfigyelve Ubul leányára.

– Hát a pokolbeli rém – feleli Paula a világ legtermészetesebb hangján, mintha Forster Ignácról volna szó. – Megfenyegetett, hogy én mégsem a szeretet áldozata leszek, hanem az Úr igazságosságának kell magamat odaadnom. Akkor pedig örök bűnhődés lesz az osztályrészem.

– Maga szerencsétlen, bolond gyerek. Miket álmodik! Nincsenek is magának bűnei.

Paula nagyon komolyan felel.

– Én tudom, milyen sok van. Még talán magánál is sokkal bűnösebb vagyok.

A kis Teréz kihúzza piciny kezét a volt kormányfőtanácsos kesztyűs kezéből és felmutat a jegenyenyárfa tetejére.

– Az micsoda madár ott, bácsi?

Balázst meglepi, hogy ez a gyerek már ilyen értelmesen beszélni tud. Eddig mindig vagy hallgatott, vagy sírt. Helyette Paula felel.

– Csiki csíz.

Aztán folytatja álmát.

– Kétségbeesésemben ezüstlapátomat elvesztettem, elragadta egy nagy hullám. Térdre borultam az ezüstcsónakban és buzgón imádkoztam. Tudja, mi történt? Angyalok szálltak le hozzám.

– Óriási szerencséje van magának, Paula. Legalább álmában látott angyalokat. Aztán mondja csak, milyenek voltak?

– Gyönyörűek.

– No, ez nem sokat mond. De honnan tudta azt, hogy azok angyalok? Volt szárnyuk?

– Én csak aranyszínű ruhájukra emlékszem. Úgy csillogott, mint a nap. Nem mutatkoztak be nekem, de csakis angyalok lehettek. Lehozták az égből hegedűjüket, citerájukat. Énekeltek, zenéltek. A hárfás angyal volt köztük a legszebb. Az leült mellém az ezüstcsónakba és megnyugtatót, ne féljek. Átölelt. Ma is borzongok ölelésétől. Olyan gyönyörűséggel töltött el. Soha nem éreztem ehhez hasonlót. Ájultan estem a karjába.

– Aztán felébredt?

– Az álomból nem, csak az ájultságból. Az ezüstcsónak tele volt fehér liliomokkal. Balázs Ábris dédunokája kezdi unni Paula álmát.

– Nem árt meg magának a séta?

- Várjon. Nincs még vége az álmomnak. A hárfás angyal elsúgta nekem, hogy a szeretet hajtja csónakomat.

- Aztán megnyugodva, remélem, szépen tovább aludt.

- Csak eztán jön még a java az álmomnak. A sok szép angyal is beült a csónakba.

- És nem süllyedt el annyi angyaltól a csónak?

- Ne tréfáljon, Balázs. Hiszen az angyalok teste könnyű, mint a levegő. Ezt maga nem tudja?

- Én bevallom, még soha életemben nem találkoztam angyallal.

- Álmában sem?

- Még álmomban sem.

- Hát bizony ez meg is látszik magán, szegény Balázs... De ide figyeljen. Magára is mindjárt sor kerül.

- Tán csak nem rólam álmodott?

- De bizony ám. Hanem még ott tartunk, hogy a hárfás angyal még valamit súgott a fülembe. Azt mondta, sietnünk kell. De nem árulta el, miért, hová. A tenger még mindig nagyon félelmetes volt, háborgott körülöttünk. Vigyorgó halak és mindenféle vízi szörnyetegek dugták ki fejüket a tajtékzó hullámokból. Magas sziklaparthoz érkeztünk, csattogtak a hullámok. Attól féltem, hogy csónakunk összetörik a szirteken. De a sziklafal hirtelen kettényílt és mi bejutottunk a sziklahasadékba. Keskeny patakocskán egy nagy, sötét tóhoz érkeztünk.

- Ott úszkáltam én a tóban?

- Nem volt ott senki. Nagyon sivár volt a vidék. Attól féltem, hogy ott kell maradnom. Köhögtem. Tudtam, hogy én ott nem gyógyulhatok meg. A hárfás angyal szólt, szálljak ki a csónakból és egy magas sziklára vezetett. Azt parancsolta nekem, hogy menjek le a mélységbe, ahol csúnya sárga ködök gomolyogtak. Megmutatta, hogy van odalent egy ház, olyan kicsinek látszott, mint egy gyufás skatulya. Lelkemre kötötte, hogy találom a házban egy embert. Fel kell őt hívnom. Azt a szegény, nyomorult embert. Ígérte, hogy megvárnak. Aztán elvisznek. Én megkérdeztem, hogy hová. A hárfás angyal azt felelte, hogy oda, ahová a szeretet hív és vezet minket.

Ott állnak a csobogó Selymes-patak partján nem messze a fehér kecskétől, melynek kötőfékjét Piroska rácsavarja az egyik jegenyenyárfa törzsére.

Balázs Ákos inkább sürgetésként, mint kíváncsiságból, megkérdezi:

- Aztán lement oda, abba a házba?

- Nagyon nehéz szívvel. Mert féltem, hátha elrepülnek az angyalok és akkor én ott maradok. Lent.

- Nem repültek el?

- Mondhatom magának, nagyon csúnyára fordult az én szép, gyönyörű álmom. Nagy ügyel-bajjal lemásztam a sziklás hegyoldalon. Eljutottam a házhoz. Két magas kőoszlop közt volt a kapuja. Mindenik kőoszlopon egy-egy hegyes levelű kaktusz őrködött.

- Micsoda?

- Két kaktusz.

- Hol?

- A kapu két oldalán. A kőoszlop tetején.

– Folytassa.

– Zörgettem. A kapu kinyílt. Cifra, nagy ablakai voltak a háznak. Az emeleti balkonon szakadt napernyő lógott.

– Emeletes volt a ház?

Paula nem veszi észre a kérdések némiképpen izgatott hangját. Nyugodtan folytatja.

– Az volt. Egyemeletes. Sorra jártam a szobákat. Nem találtam senkit, a ház üres volt.

– Na, hála istennek! – sóhajt Balázs Ábris mindenféle képzelődésre hajlamos dédunokája és zsebkendőjével megtörli homlokát. – Alaposan becsapják magát az angyalok.

– Dehogy csaptak be azok engem. Nem tehettek róla, hogy valami nagyon csúnya, nagyon szégyenletes dolog történt. Ez már nem az angyalokon múlt.

– Hát kin múlt?

– Szégyellem is elmondani.

– Mesélje csak bátran. Az álom nem komoly.

– Lehet, hogy az álom nem komoly, de az nagyon pocsék dolog volt. Siettem az angyalokhoz, de útközben megálltam és visszafordultam. Esteledett már. A ház tetején valami mozgott.

– Mozgott? Mi mozgott?

– Macska.

– Mi-i?

– Nem is egy. Hanem három macska volt a háztetőn.

– Három macska? Ez már rossz tréfa, kedves Paula.

– Nem tréfa ez. Épp olyan tisztán láttam a három macskát, mint az angyalokat. Ott mászkáltak a háztetőn és... és nem is tudom elmondani... és szörnyű vinnnyogások közben mindenféle csúnyaságot műveltek. Iszonyodom most is a hangjuktól. Undok illetlenkedésüktől. Brrr! Soha én még sem ébren, sem álmomban olyan förtelmeset, rondát nem láttam, mint azt ott. A három macskát. A háztetőt bemocskolták, elrondították. Pfuj!

A volt földbirtokos sápadtan megfogja Paula meszelőnyélkarját a könyöke táján.

– Paula. Én egyszer elmondtam...

A leány most sem veszi észre hangjának izgatottságát. Még egyszer átéli álmának csúfságait, a három macska paráznaságát a háztetőn. Sovány arca elfintorodik az utálattól és az emlékezéstől. Anélkül, hogy látná szavai hatását, folytatja:

– A macskák nyávogtak, civakodtak. Én szaladtam. Félttem, hogy az angyalok nem várnak meg. Ekkor találkoztam magával. Úgy állt ott az útszélen, mint Miska bolond a postánál és a tenyerét nyújtotta felém alamizsnáért. Hiszen ez a szegény Balázs, csodálkoztam magamban és adtam is magának pár fillért. Aztán tovább szaladtam. De a magas sziklahegyek közt eltévedtem, besötétedett. Egy nagy sötét madár repült előttem, az vezetett. De én eltévedtem. Ekkor jutott eszembe, hogy hiszen engem magáért küldött el a hárfás angyal. De már késő volt. Sehová sem mehettam. Tudtam, hogy én soha nem fogom látni többet sem a hárfás angyalt, sem az ezüstcsónakot. Vétkeztem, nem teljesítettem azt, amit a hárfás angyal rám

bízott. A macskák miatt pedig annyira szégyelltem magam, hogy hangosan sírni kezdtem. Anyám felébredt és vigasztalni kezdett. De én vigasztalhatatlan voltam és magát is sirattam, szegény Balázs. Hiszen olyan szánalmas volt a nyomorult koldus képében. Majd megszakadt a szívem magáért. Rögtön fohászkodni kezdtem Szent Sulpiciushoz. Ettől kicsit megnyugodtam.

A kis Teréz kezét mindketten elengedik. A kislány ott áll köztük, szöske hajában piros bóbitával. De nem törődik velük, hanem a fehér kecskét bámulja, amely a patak partján két hátsó lábára állva, első lábaival felkapaszkodik a jegenyenyárfára és két zsenge ágat akarna lerágni, de nem éri el.

Lázár Ubul beteg leánya könnybe lábadt szemmel tekint apjának egykori vadászcimborájára, akit álmában olyan könnyen magára hagyott. Még mindig nem lát rajta semmi különösét. Pedig Balázs Ákost jobban megdöbbenettette az álom, semmint ő gondolná.

– A maga álmában az a ház nagyon emlékeztet engem... Sőt! Maga, Paula, álmában látott valamit, ami... De várjunk csak... – a volt földbirtokos hirtelen elhallgat, belezavarodik. Aztán újra kezdi: – Én egyszer elmeséltem magának az én első mentoni utamat. Emlékszik?

– Hogy is kérdezhet ilyet? Nagyon jól emlékezem.

– Akkor én elmondtam magának azt is, milyen az a villa. Egyemeletes. Balkonja van. Mögötte magas hegyormok. Az Ördöghegy és az Escarène.

Paula a fejét csóválja.

– Erről nem volt szó.

– Ébren nem emlékszik, csak álmában. Azt is elmondtam én akkor magának, hogy a villa kerti kapuján nagy kőedényben egy-egy kaktusz volt.

– Téved. Maga beszélt nekem pálmákról és kaktuszokról, de a ház kapujáról egy szót sem szólt.

– Megmondtam a villa nevét is. „*Villa aux trois chats*.” Három macska-villa.

Paula nem érti, miért faggatja őt a „szegény Balázs”. Fejét rázza.

– Most hallom először – mondja.

– Három porcelánmacska van a villa tetején. Elmondtam én ezt magának, Paula. Ezért jelentkeztek álmában a macskák.

– Nem szólt maga nekem egy árva szót sem – tagadja állhatatosan.

Tekintetének tiszta csillogása maga a korlátlan bizonyosság.

Adolf, nagy fekete fülével csapkodva, csuromvizesen érkezik vissza a Selymes távoli partjáról, ahol rigókat kergetett. Spanyol bársonyselyem szőrzetén csillog a patak friss vize.

Balázs Ábris megdöbben dédunokája még egy kísérletet tesz, hogy Lázár Ubul leányát emlékeztesse valamire, amire ő maga sem emlékszik. De Paula a fejét rázza.

Balásznak mindennél kényelmesebb, ha a rejtélyt megoldja magában: Paula eltorzítva Mentonról álmodott az ő közlései nyomán. Az észnek legalább ez nem mond ellent. A többi káprázat, ingovány. Az a baj, hogy mindketten rosszul emlékeznek.

– Sajnos, Paula – mondja, egészen megnyugodva –, az emlékezet olyan, mint a Selymes-patak vize. Elfolyik.

De Ubul beteg leánya nem hagyja magát. Ezt feleli:

– Az igaz. De van valami, ami nem folyik el, hanem örökre megmarad.

– No, mi az? Mi marad meg?

Olyan komolyan, mintha a főorvos nevét akarná közölni, aki gyáván engedelmeskedett a kitelepítő hatóságok parancsának, a leányka így felel:

– Amit a hárfás angyal súgott a fülembe az ezüstcsónakban.

– Mit súgott magának?

– A kimondhatatlant.

– Ejnye... lám.

– Akkor ájultam el és tele volt liliummal a csónak, mikor magamhoz tértem.

Az abaújkéri kastély egykori ura úgy gondolja, most már okosabb, ha nem folytatja tovább Paula álmát.

– Ideje, hogy visszaforduljunk – mondja.

Lötyөгő szürke szoknyájában a beteg leány engedelmeskedik. Jobbról-balról újra megfogják a kis Teréz kezét és így sétálnak vissza a Bogma utcába.

„Különös álom – dűnnyög magában Balázs Ákos. – De jobb nem bolygatni, nem is gondolni rá.”

A jegenyenyárfák mögött már lefelé megy a nap és alkonyodik, mikor a kis kert-hez érnek, ahol, mintha ezt is álmodná valaki, nemsokára ki fog nyílni a szarkaláb és a gyöngyike, lesz farkasbab és náthafű is, és nagyra nő majd a sisakvirág meg a rozmaring.

23.

Egy nap, mikor a pitypangok is kidugják már sárga fejüket a földből, hirdetmény jelenik meg a népbolt kirakatában azon a helyen, ahol tavaly még bácskai kolbász lógott mutatóba, de azóta nyomtalanul eltűnt, mintha a hentesek kolbászt már nem is készítenének Magyarországon.

A járókelők összecsoódnak a Vörös Hadsereg útján és olvassák a hirdetményt. Bogya, a harangozó is ott áll a csödületben. Babura Félixné fekete ruhában, meglassítja lépteit, sebesen olvas, megjegyzi magának a neveket.

– Micsoda förmedvény! – mondja halkan, s máris siet tovább; pillázni kell otthon.

A púpos Joli, aki a járási tanácsnál a begyűjtési osztályon dolgozik és a kirótt beszołgáltatások teljesítését ellenőrzi, testi nyomorának súlyát cipelve, elhalad a népbolt előtt és megbotránkozva Baburánéra néz.

Az ősz bajuszos, alacsony emberke, aki a tavaszi verőfényben is kopottas téli bundáját viseli még: Simon Nándor, a volt Üllői úti csemegekereskedő, alig bír magával. Nehezére esik, hogy felháborodását leplezze. Természettől fogva pirospozsgás arca most paprikavörös, de türtözteti magát. Méltónak igyekszik mutatkozni az utcán a pesti patrícusok tisztas hagyományaihoz a letűnt céhek szellemében, hiszen ő szónokolt Jablonkay Tihamér születésnapján és ő mondta ki az egyszerű szavakat, melyek meglepték Forster Ignác volt igazságügy-minisztert: „az igazságtalanságot elszenvedni ezerszer jobb, mint azt elkövetni”.

Ajkáról most csak rövid tömondat hangzik el a harangozó felé.

– Ez már tutti-frutti.

Bogya pislog és nem szól semmit.

De a felháborodásnak ezeket a csendes szavait meghallotta az ácsorgók közt Jenő pincér is, a volt „Magyar Király” cigányprimásának öccse, aki általában figyelni szokta az emberek keserű kifakadásait. Bogya, a harangozó, tudja ezt. Ezért ő Jenő jelenlétében hallgat, mint a nagypénteki harang.

Megállnak a népbolt előtt a csődületben kapával a vállukon parasztok. Leszállnak kerékpárjukról és kimeredt szemmel olvassák a kirakatban függő hirdetményt, miközben ajkuk néma, de lassan mozog. A Kaszibán mostanában alakult termelőszövetkezet szekere új ekéket szállít, a kocsis megállítja a lovakat és többen is leszállnak, hogy megnézzék, mit olvas a nép a népbolt előtt. Rongyaikban valami jó hírt várnak. Hátha tegnap óta megnőtt a „parasztság vásárlóképes kereslete”. De ehelyett egészen más természetű hirdetményt találnak a népbolt kirakatában, a talvalyi kolbász helyén.

„Ki látta utójára?” – hatalmas betűkkel így kezdődik a közszemlére kitett felhívás, gondosan pingálva.

A helyesírási hibák Víg Juhász kezére vallanak. Pedig Szarka Amália, akinek „nincs párja egész Tiszapócscon”, hibátlanul leírta volna. Répa Ferenc hiába szokta figyelmeztetni Bacsónét, hogy a helyesírási hibák a hivatalos körpecséttel ellátott hirdetményeken könnyen árthatnak a helyi közigazgatás tekintélyének, különösen a kitelepítettek körében.

„Jelentkezni köteles a törvényes következtetések terhe alatt minden tiszapócsi lakos első sorban pesti kitelepített, aki látta, fojót hónapban Bányay Fidél nevezetű kitelepítettet.

Nevezet eltűnt községünk és járásunk területéről. Feltehetően vissza szökött Budapestre, ott a hatóságok értesítve lettek. Ezen közveszélyes fasiszta háborús bűnös az éberség hiányában elkerülte demokráciánk lesulyító öklét és megszökhett községünkből. A Hitler kitiűntetéseinek birtokában ezen közönséges bűnöző itten favágónak álcázta magát, ezért egy ízben meg lett fenyegetve.

Hanem nekik a nép ítélőbírása előtt kellene számot adni gaztetteiről. A II. Világháború alatt magyar katonák ezreinek halálát okozta. Tiszti szolgálóját egy csekéjség miatt agyon verte. Ellenállási mozgalom hadi titkait árulta el pénzért Hitler hejtartójának.

Ezen véres kezű gonosz tevő községünk és járásunk területéről megszökött.

Feltehető, hogy az ellenség keze segített nekik ebben.

Jelentkezni köteles minden szeméj, aki tud hollétéről, bulykalásáról. Szökésiért kollektíve felelősséggel tartoznak az összes pestiek, mindazon kitelepítették, akik igen csak egy esztendő leforgása alatt nem illeszkettek bele községünk szocialista társadalmába, hanem ezen elemek a kulákokhoz pártoltak és ellenszenvesek lettek.

Hamarosan el fog érkezni a kollektív felelőségre vonás napja!

Addig a napig is a következő egyének szeméjükben felelőssek a véres kezű háborús bűnös tábornok szökésiért és minden esetleges további szökésért, ha még egyszer ilyen előadná magát községünkben és járásunkban:

Windelband Alfonzné, Forster Ignác, Balázs Ákos, Jablonkay Tihamér, Oppler Rudolf, Valter Keresztély és Cselei Csopak Gyéza.

Szabadság! Vesszen a belső ellenség!”

Valaki azt mondja az ácsorgók közt:

– Rudniczky nincs köztük.

Egy másik hang óvatos megjegyzést kockáztat meg.

– De hiszen Valter Keresztélyt már el is temették.

Simon Nándor meghallja és odaszól a rendületlenül hallgató harangozónak:

– A temetőben is van felelős kollektíva, Bogya úr?

De Bogya most sem felel.

Az új termelőségvetkezeti tagjai csalódottan egymásra néznek. Köpnek egyet és rongyos ruhájukban visszaülnek a szekérre az új ekék mellé, melyeknek vasa borotvaéles a reggeli napfényben.

Aznap dolga van Tiszapócsra Kecse Bálintnak, a kaszibai kuláknak, akit egy ideje szorongat az új szövetkezet, a földjére szemet vetett. Tagosítással fenyegetőznek. Ezért jött ő be, hogy kicsit gyöszménkedjen a tanácsháza körül. Ő is elolvassa Víg Juhász „*Ki látta utoljára?*” kezdetű proklamációját. Aztán bemegy a volt „*Magyar Király*” söntésébe, rendel egy málnát rummal, pipára gyújt. Azt mondja Borkának, a szőke csaposlánynak:

– Az én kegyelmes nagyságámnak girizdes lesz ma az orcája. Lenehezedik a hírtül.

– Az a kövér papagáj, az a maga lakója? Hát ő is rajta van a listán? – érdeklődik Borka.

A nép már listának nevezi a népbolt kirakatában látható hirdetményt.

– Rajta ám – feleli Kecse kulák.

– Mit vétett az Víg Juhásznak?

– A rangja vétett, nem ő. Hiszen az én kegyelmes nagyságám egész nap csak pöslet, mint a havi vak ló.

Gyalog jött be Tiszapócsra, gyalog is baktat vissza Kaszibára Kecse kulák, az idegenek által kitaposott rövid úton, a kurvacsapáson, ahogy a tiszapócsiak nevezik. Erre szokott döcögni, ezen a mezsgyén hetenként háromszor Windelband Alfonz természetes özvegye is, mikor a plébánoshoz megy ebédre.

A szalmával borított vályograkásnál harisnyáit teregeti ki a szárítókötélre Windelbandné. Kecse kulák rögtön közli vele a hírt.

– Hallja-e, kegyelmes asszony. Egy kis hiba van. Maga lett a listavezető.

A néhai koronaügyész özvegye megre meg, és rövid fohászt mormog magában.

– Micsoda listáról beszél maga, Bálint?

– A kegyelmes nagyságát kifüggesztették a pellengérré.

Egy kis időbe telik, amíg Kecse Bálint elmagyarázza, mit olvasott. Nem történik semmi különös. Csak Windelbandné szeme alatt feltűnőbb a mély, fekete ránc, amint figyelmesen hallgat.

Hirtelen határoz.

– Azonnal fogjon be, Bálint. Kap tőlem egy tégely kámforkenőcsöt a pattanásaira. Azonfelül, ha siet, akkor adok magának megint azokból a zöld húgyhajtó pasztillákból.

– Hová megyünk, kegyelmes asszony?

– A plébános úrhoz.

A Bába-gödréhez, Jablonkayék és Opplerék közös szobájába, melyet virágos francia függöny választ kétfelé, már kora reggel Forster Ignác hozza el a hírt. Ilyenkor a két ősz hölgy magukra szokta hagyni a férfiakat, hadd mosakodjanak és öltözködjének, ki-ki a maga szobarészében, s ők a háziak konyhájában vagy az udvaron tesznek-vesznek, reggeli pongyolában készítik a reggelit. A volt igazságügy-miniszter, aktatáskájában a másfél literes csatos üveggel, ma korán elment vízért az artézi kúthoz, ahol Riehl Vencel rémhírt terjesztett. Ott hallotta, hogy lista van a népbolt kirakatában. Elment a népbolt elé. Útközben szembetalálkozott Irczy Dénes özvegyével. Julianna kegyelmes asszony bársonynadrágban, magas sarkú szandálban, bevásárlószatyorral a karján, piros körmökkel közeledett és kedélyes hangon küldte őt.

– Menjen csak, siessen, Forster. Olvashatja a kirakatban saját nevét – mondta a volt cseléd.

A Molnár utcából kitelepített volt „abaúji kényúr” borotválkozás közben épp bosszankodik magában, mert a tiszapócsi vízben nem habzik a svájci borotvaszappan. Ekkor állít be a szobába Ángyéla.

– Főnök úr, baj van.

– Ugyan mér. Mi baj lehetne? – mondja szappanos arccal, de a borotvapamacs reszketni kezd a kezében.

Mióta álomfejtőnek csapott fel és azon gondolkozik, mit jelenthettek Paula álmában az undokul nyávogó parázna macskák, még ingerlékenyebb lett Balázs Ábel és a híres szép Bártfay Kata unokája.

– Főnök úr neve is rajta van a listán.

Az imént borotválkozás közben még azon törte fejét, hol szerezhetne egy álmoskönyvet.

„A macskaszimbólumban van a kutya eltemetve” – döntötte el magában.

Most megütközve és sértődötten tekint Ángyélára, aki valamilyen kellemetlen hírrel meg meri zavarni borotválkozását és csendes töprengését.

– Micsoda listán vagyok én rajta?

– Hát a tűzoklistán.

– Tűzok? Mi az ördögöt akar maga, Ángyéla, azokkal a kövér darumadarakkal?

– Nem madár az, főnök úr, hanem valóság. Magát is kifüggesztették.

– Engem? Hol?

– Azt mondja Lukács, hogy a kék tepsiedények közt, a kirakatban.

– Jöjjön beljebb, Ángyéla.

Eck Lukács rövidlátó felesége, sáfránylében mosott ősz haját igazgatva fekete kendője alatt, Bártfay Kata nagymama órája alatt áll meg, amely a menyasszonyt öltöztető kép aranyozott rámájában ketyeg. A seprűt is hozza, hogy takaríthasson. Ezért külön kap tőle havonta nyolcvanöt forintot.

– Idehaza volt Lukács az imént. Azér gyött, hogy mondja, a főnök úr nevét is látta a tűzoklistán, a kirakatban. Ő szégyelli magát. Nem meri a főnök úrnak megmondani. Reám testálta a megbízatást. Mondjam én. Hát mondom, főnök úr.

– Mit látott a maga ura? Beszéljen végre értelmesen.

– Egy szökevényt keresnek, azt olvasta Lukács. Mert az is írva van a kék tepsiedények közt.

- Aztán mi van még ott írva?
- Írva vagyon az is Lukács szerint, hogy tűzokat szednek.
- Mit?
- Tűzokat. Addig szedik a tűzokat, amíg csak a szökevény orrára palókát nem görbint a hatóság.
- Palókát? Az meg micsoda?
- Orradzó az lelkem. Amit a szopós borjúra raknak, hogy ne szíjja már a tehén csöcsit. A főnök úr nem nagyon tanulékony itten faluhelyen. Még eztet sem tudja.
- Ne fecsejjen ennyit össze-vissza, Ángyéla. A tűzokról beszéljen. Mit mond Lukács?
- Az én Lukácsom?
- Az hát. Nem is Lukács, az evangélista.
- Lukács szerint tűzokat szednek és a főnök úr is azok közt van – ismétli a vaksi vénasszony bibliai hangon.
- Mondhatom, a maga Lukácsa lehet jó egyházi pénzbeszedő, de azért nagy marha.
- Ő arról nem tehet, főnök úr. Amilyen a hír, ő olyant hoz. Jót vagy rosszat. Mindig az igazat hozza hírül. Kivétel, ha betér a „*Magyar Király*”-ba egy féldecire. Aztat ő letagadja. De én megérzem a lélegzetén. Nagyon kényes orrom van.
- Mondja, nem tűszokról beszélt a maga Lukácsa?
- Hát persze hogy arról.
- Akkor meg miért mond tűzokat?
- Azért, mert tűzokat szednek.

Ángyéla seperni kezd a szobában és az összegyűlt szemetet a kiszáradt tökhéjra kapargálja a cirokseprű csücskével. Többet nem is hajlandó beszélni a tűzoklistáról.

Balázs Ákosnak nyugtalanul kalapál a szíve. Kezében reszket a borotva. De nyugalmat színlel Ángyéla előtt, ez hozzátartozik a tartáshoz. Befejezi a borotválkozást, megmosakszik, felöltözik, aztán elmegy hazulról.

Adolfot, a spánielt is természetesen magával viszi ki a főutcára a népbolt elé. Az ismerősöknek épp csak mogorván megemeli kalapját, senkihez sem szól. Pedig ketten is aggódó részvételt pillantanak rá: Simon úr, aki már megkapta fél kiló kenyérét és Masznyik Lórántné, a gutaütött volt adófőnök felesége. De mint Forsternek, neki is megvan hozzá a módszere, hogy távol tartsa magától az olyan embereket, akikkel nem kíván társalogni.

Gyorsan elolvassa a tűzoklistát: Víg Juhász „*Ki látta utójára?*” kezdetű proklamációját. Saját nevét kétszer is megnézi a névsorban. Sietve továbbmegy, hideg és kifürkészhetetlen arccal, leszegett fejjel. Adolf csámpásan szalad mellette.

A Bába-gödrénél a régi Tisza-meder bal partján, nem messze a háztól, ahol késő éjjel is zörög Voithy Frigyesné motollája, rácsos barna kerítéséről és egy görbe akác-fáról lehet megismerni a házat, ahol utcára néző szobáskába együvé kényszerítve, a budapesti társbérleteknél is közvetlenebb testi érintkezésben laknak Jablonkayék és Opplerék. Mikor Balázs Ákos megérkezik, már ott van náluk a szoba bal oldali parcellájában, a francia függönytől balra, Forster Ignác.

Jablonkay Tihamér, karosszékebe roskadtan, szürkén mered maga elé. Mögötte ezüstkeretben a leghíresebb filmcsillagok bájaival versenyezve, Oppler Viola fényké-

pe tündököl a meszelt falon. Oppler kidüllesztett mellkassal, ingujjban áll a francia függőnynél; göndör őszülő szőrzete látszik a hanyagul begombolt ing nyílásában. Arcán komoly ünnepélyesség hirdeti, hogy döntő tettekre készül, férfiasan és határozottan, egy emberélet letagadhatatlan eredményeire és páratlan sikerekre támaszkodva: a múltra. Forster Ignác, szikáran és elegánsan, kemény karimájú kalapját úgy tartja kezében, mintha épp most érkezett volna. Csontkeretes szemüvege mögött okos tekintete nyugodt és biztatóan csillogó, bár egyelőre titok, vajon tud-e valami bátorítót mondani a roppant kellemetlen és veszélyes helyzetben. Balázs Ábris déd-unokája kissé görnyedten áll meg köztük. Frissen borotvált arcán hozza magával sötét jóslatainak igazolását. De vigyáz a tartásra. Kellő önuralommal és mérséklettel néz körül.

A volt kapitalista Oppler Rudolf megköszörüli torkát a percnyi csend után.

– Tehát együtt is volnánk, uraim – mondja. – A hét kipellengérezett közül négyen. Javaslom, tárgyaljuk meg az ügyet és hozzunk határozatot.

– Ezt ők kitárgyalásnak szokták nevezni – rebegi a karosszék puha mélyéről Jablonkay Tihamér.

– Semmi kifogásom ellene – feleli a volt nagyiparos. – Legyen kitárgyalás, kegyelmes uram. Neked mi a véleményed, Ignác?

– Nekem mindegy. Meg is tárgyalhatjuk, ki is tárgyalhatjuk. Véleményem egyéb-
iránt az – hangsúlyozza nyomatékkal Forster Ignác –, hogy el kell oszlatnunk az ügy
komor opacitását és valamit feltétlenül cselekednünk kell.

– Öméltóságának is ez a véleménye – mutat ernyed, fehér kezével Opplerre a
volt külügyminiszter.

Jablonkay mindig vigyáz, hogy megadja a teljes tiszteletet szobatársuknak. Az
együvé zárttság elviselhetőbb a közös kis szobában így, hogy egymást gondosan meg-
címezik társalgás közben. Akkor is mindig, mikor kettesben vannak.

Forster a volt abaúji földbirtokos felé fordul.

– Te mit szólna hozzá, Ákos? – kérdezi.

Balázs Ábel unokája sötét keserűséggel felel.

– Azt mondom, amit már százszor megmondtam, de ti nem hisztek ne-
kem. Szisztémájuk van a mi elpusztításunkra. A legrafináltabb kártyásénál is ala-
posabb szisztémájuk.

– A komor csüggedés rajtunk nem segít – jegyzi meg némi éllel Forster.

A volt kormányfőtanácsos úgy tesz, mintha nem hallotta volna.

– Közülünk eddig három úrnak volt igaza – mondja.

Forster Ignácot a bajban valami okból ingerlik Balázs Ákos szavai. Pedig ő aján-
lotta a múltkor erényként az önmérsékletet, mert helytelennek tartja, hogy a kitele-
pítettek marcangolják egymást.

– Természetesen te is köztük vagy, mert neked mindig igazad szokott lenni,
Ákos – mondja nyájasnak tetsző kötekedéssel.

Sárga fogsorában barátságosan mutatja aranyfogait.

– Magamat kihagyom – felel ingerülten Balázs. – De téged is kihagylok, Náci.
Más okból.

– De uraim, uraim! – szól közbe Oppler, aki úgy látszik, elnökölni akar a rögtönzött értekezleten. – Térjünk a tárgyra. Ki az a három okos úr, akiknek közülünk igaza volt?

– Megmondom – folytatja Balázs Ákos, az izgalomtól elfulladó hangon. – Az egyik Draxler, aki engedéllyel távozott. A másik Bányay Fidél. Füttyült az engedélyre és megszökött. A harmadik Valter Keresztély. Ő csendben kimúlt.

Forster Ignácnak, mintha belebújt volna az ördög, kedve van a vitatkozáshoz.

– Tudtam. Fogadni mertem volna, hogy a halott a harmadik. Javíthatatlan kukimadár vagy te, Ákos.

Balázsnak reszket a szíve a sértődöttségtől. De most még uralkodik magán. Nem néz a volt igazságügy-miniszterre. Beletemetkezik sötét balsejtelmeibe, melyeknek egyaránt igazolása a tűzoklista és Paula álma.

– Halljuk őexcellenciája véleményét – harsog Oppler.

A két volt miniszter közül, akiket Tiszapócson ugyanaz a címzés illet meg, Jablonkayról van szó. Forster Ignác nem lakótársa Oppler Rudolfnak, a nap minden órájában nem lélegzik be egymás leheletét, nem hallják éjjelenként egymás nyögését, horkolását, szuszogását, krákogását és egyéb hangjait, nem gyűlölik egymás cipőjét, amikor sáros nyomot hagy a szoba közepén. Forstert egyszerűen csak keresztnevén Ignácnak szólítja Oppler.

Jablonkay Tihamér előrehajol a karosszékekben és ősz pofaszakállához emeli puha ujjait. Pederni kezdi. Ez egész életében, mióta pofaszakállja van, a töprengő elhatározást jelezte a tények világában, melyek a „dolgok folyása közben csak nagyon ritkán szoktak világosak lenni”.

– Nekem, kérem... énnekem... Van nekem, azaz... Csupán benyomásom van nekem.

Mind a hárman körülállják, mint az orákulumot, úgy lesik szavát. Apolló szentélyében sem volt nagyobb csend a Parnasszus alatt, mint most a virágos függönyvel kétfelé választott parasztszobában, a tiszapócsi Bába-gödrénél. Az agg diplomata egyelőre nem mond többet.

– Mi a benyomásod, kegyelmes uram? – faggatja Oppler.

– Csupán ijesztgetés. Ez, ez a benyomásom.

Forster Ignác, aki most is hajlik a derűs megoldás felé, kapva-kap Magyarországot volt külügyminiszterének szavain.

– Mire alapozod benyomásodat, kedves Tihamér? – kérdezi.

– A névsorra alapítom.

Újabb néma csend várja tiszteletteljesen, hogy benyomását részletezze. Tekintélyét mind a hárman feltétlenül elismerik és nem osztják Katinszkyné lesújtó nézetét a jeles diplomatáról.

– A névsor összeállítása – kezdi Jablonkay – már önmagában elárul valamit. Kapkodva szedték össze a neveket. Minden rendszer nélkül. Kezdve Windelband Alfonz őexcellenciája özvegyénél, aki...

Hallatlan tiszteletlenül Oppler közbevág.

– Tévedés, kegyelmes uram. Nincs rendszer a tizedelésben! Én voltam katona az első világháborúban. Láttam tizedelést az olasz fronton 1918-ban. Ott is kapkodva szedik össze azokat, akiket *stande pede* agyonlőnek.

– Remélhetőleg *stante pede* mi nem fogunk így járni – folytatja Jablonkay Tihamér észrevehető hangsúllyal kijavítva Oppler henye idegen szavait. – Én megengedem mégis, hogy ömértóságának igaza van és bennünket is megtizedelnek. Nem tudhatjuk. Ez az ő benyomása, amely tiszteletet érdemel. Én a magam benyomásáról beszélek. Én... kérem... Én...

Forster Ignác rosszálló pillantást vet Opplerre.

– Folytasd, kedves Tihamér.

– Benyomásom változatlanul az – mondja változatlanul fakó gyöngye hangon Jablonkay, majdnem suttogva –, hogy a terror egy nemével állunk szemben. A rémületkeltésnél nincs egyéb célja. A terror hegye felénk irányul. Bennünket, négyünket érint elsősorban. Oppler ömértósága érzékenysége tehát nem alaptalan. Ez az én... az én benyomásom.

– Windelbandnééről akartál valamit mondani – noszogatja Forster.

– Úgy? Windelbandné... Hm... Igen... Nem. Sajnos már nem emlékszem.

– Vele akartad bizonyítani, hogy a névsort kapkodva állították össze.

– Úgy van. Ez az én... az én benyomásom. Megerősíti még két másik név is.

– Remélem, az egyik én vagyok – dúl-fúl sértődötten Oppler.

– Ömértósága téved – suttogja Jablonkay. – A másik két név: Valter Keresztély és Csele Csopaky Gellért.

– Nem Gellért, hanem Bertalan – javítja ki Forster Ignác.

– Én úgy tudom, Pál – mondja Balázs Ákos. – A listán legalábbis egész bizonyosan ez a név szerepel. Cselei Csopaky Pál.

– Nem fontos, uraim – mordul ingerülten az óbudai Oppler Gyár egykori alapítója. – Cselei Csopaky Boldizsár a neve. De egy keresztnév nem lehet ok arra, hogy ellankadjunk egy ilyen életbe vágóan fontos ügy tárgyalásánál. Gondoljunk feleségeinkre, családjainkra. Uraim, mi ki akarunk utazni a leányunkhoz Dél-Amerikába. Nem lehet ezt csak úgy semmibe venni. Ez nem tréfadolog.

– Ők tréfálnak mivelünk. Ők... mivelünk – nyöszörög beteg vénasszonyként a volt külügyminiszter.

Forster Ignác megdöbbenve állapítja meg magában, hogy Jablonkay Tihamér szellemi képességei hirtelen hanyatlottak. Segíteni szeretne neki anélkül, hogy Oppler és Balázs észrevennék.

– A két névnél tartunk, kedves Tihamér. Ugyebár, azt akarod mondani, hogy a megboldogult Valter Keresztély és ez a hogyishívják Csopaky Bertalan a névsor összeállítóinak hebehurgyaságát igazolják?

– Pontosan így vélekedem – bólogat krétafehér arccal Magyarország volt külügyminisztere.

Hátrahanyatlik a karosszékekben. Ezzel jelzi, hogy az orákulumnak vége, neki nincs is több mondanivalója. Behunyja szemét, mintha szenderegni akarna. Ráncos szemhéján látszanak a vöröses szeplők.

Forster Ignác, a volt „főpecsétőr” veszi át a szót.

– Tihamér, mélyen tisztelt barátunk véleményét én mindenben osztom, – mondja élénken. – A lista rögtönzöttsége mellett szól a felületesség, a tájékozatlanság is. Szegény halott barátunk nevét is rátették, holott a múlt hónapban

eltemettük. Nyilvánvaló, hogy nem fognak közigazgatási eljárást indítani egy halott ellen.

– Attól még minket kiűzhetnek a Hortobágyra – szólal meg sötéten a volt abaújkéri földbirtokos.

– Nem kell mindenáron rémeket látni, kedves barátom! – förmed rá most már leplezetlen ingerültséggel a volt igazságügy-miniszter. – Bizonyos törvényes formák látszatát ezek tagadhatatlanul megőrzik velünk szemben. Paragrafusok nélkül nem cselekszenek. A kollektív felelősségre vonásra pedig sehol sem fognak törvénycikket találni. Visszamehetnek akár Könyves Kálmán koráig.

– Jogalkotásunk történetét nyugodtan mellőzhetjük – mondja fogait csikorgatva Balázs Ákos.

Olyan mozdulattal, mint a vívó a dobogón, Forster Ignác a volt kormányfőtanácsos elé ugrik, és élesen szemébe mondja:

– Nem óhajtok jogtörténeti előadást tartani, Ákos. De *omni jure* rámutathatok fontos körülményekre. Állításomat bizonyíthatom azzal, hogy például olyan törvény nevében tiltottak ki minket Budapestről, amelyet még mi magunk szavaztunk meg az országgyűlésben. Persze nem saját magunk ellen. A kényszerlakhely kijelölése is egy régi belügyminiszteri rendeletre való hivatkozással történt. Tehát...

– Köszönöm szépen az ilyen törvényes látszatokat – szakítja félbe Balázs. – Törvényesen kineveztek minket csőcseléknek. Csavargónak, betörőnek, útonállónak. Gazfickónak, rovott múltú közveszélyes munkakerülőnek. Liliomtiprónak. Feudális rablónak. Megkaptuk új törvényes címeinket.

– Uraim, uraim! Így nem jutunk el soha a határozathozatalhoz – mérgelődik vén kakasként a szemétdombján Oppler Rudolf. – Beszélj tovább, Ignác.

– Fenntartom, hogy nem lehet tőlük megtagadni bizonyos törvényes látszatokat – folytatja parlamenti emelt hangon Forster Ignác. – Láttam a megyei kapitányság elutasító végzését, amelyet Masznyik Lóránt kapott. Kórházba szállítása iránt benyújtott kérelmét a megyei kapitányság vezetője az 1939-ben kiadott 760-as számú belügyminiszteri háborús szükségrendelet 3-ik paragrafusának első pontjában biztosított jogánál fogva utasította el.

Senki sem érti, miért: Balázs Ákos halálosan sértődötten torkaszakadtából ordítani kezd.

– Nincs is hiba az indokolásban! Indokolják ők Babura Félix amputálását is. Csak az a hiba, hogy ezt egy volt igazságügy-miniszter akceptálja.

– Hidegvér, uraim! – csillapítja őket Oppler, aki maga is dühöng és izgatott.

Forster Ignác, volt igazságügy-miniszter és Balázs Ákos, volt kormányfőtanácsos és földbirtokos szemben állnak egymással a francia függöny bal oldalán. Egykori kaszinótársak. Az egyik tündöklő közéleti és politikai pályát futott meg, a másiknak semmi sem sikerült, amihez nyúlt. Felsült a rizstermesztéssel, nagy dolgokat nem vitt véghez a Népszövetség magyar gazdasági delegációjának póttagjaként sem; vagyonát felélte, kastélyát és birtokait eltékozolta, kormányfőtanácsos volt, de tanácsait sohasem kérték a kormányok. Egyedül a kártyában volt szerencséje. De sorsuk ugyanaz lett: Tiszapócsra jutottak. Mindketten halálosan sápadtak.

– Te megfertőzöd a levegőt, destruálsz az embereket – suttogja Forster Ignác.
 – Te el akarod hitetni az emberekkel, hogy velünk itt törvényesen bánnak. Lajkó szajkóit, Bacsónét, Víg Juhászt véded – mondja Balázs Ákos.
 – Te a lélegzetteddel is a csüggedés baktériumait terjeszted köztünk.
 – Százszor rosszabb a vak bizakodás, amit te hirdetsz a tiszapócsi törvényességben.

– De uraim, uraim!
 – Szóval sem állítottam – védekezik Forster –, hogy törvényesség van. A törvényesség látszatának megőrzéséről beszéltem.
 – Valótlan!

Balázs Ábris dédunokája, mindenről megfélekezve, ordít. A szobában senki sem érti, hogyan is feledkezhet meg magáról ennyire ez az ember, aki mindig a jó modor példaképe.

Forster Ignác kipirulva kiált, magas fekvésű, szónoki hangján:
 – Ezt kikérem magamnak, Ákos! Nem tűröm az ilyen invektívát!
 A karosszék mélyéről megszólal Jablonkay Tihamér.
 – Türtőztess magad, Náci. Kérlek... én... én tanúsítom, hogy a törvényesség látszatát vont a kétségbe Ákos barátunk. És nem... nem a te szavaidat.

Oppler Rudolf a két ellenfél közé áll, békítően.
 A francia függönyön túl meglapul és hallgatódzik a két ősz hölgy. Egymást ösztönzik az elszörnyedésre. Borzadva hallják a két férfi vitáját, egymás arcán látják a hatást. Nem értik az összekoccanás okát. Sem Eliza, aki Cornwallban született, sem Málka, aki Violát szülte.

A volt igazságügy-miniszter és a volt kormányfőtanácsos egy ideig farkasszemet néz egymással. Aztán Forster Ignác olyan mozdulattal, mint régen, parlamenti viharok idején, zsebkendőjével megtörli szürke bajuszát. Fakó hangon tovább beszél, mintha mi sem történt volna. Eszébe jut, amit mindenkinek ajánlgat mostanában: az önmérséklet.

– Osztom Jablonkay őexcellenciája véleményét. A névsornak csak fenyegető jellege van. Ne adjunk okot rá, hogy a törvényesség látszata mellett megfenyítsenek bennünket. Legyünk szerények. Sokkal szerényebbek.

– Helyes – bólint Oppler, még jobban kidüllesztve hatalmas, büszke mellkasát.
 – Teszem azt – folytatja száraz parlamenti hangon Forster Ignác –, ne halászsizunk engedély nélkül a Selymes-pataokban. Ne fecsegjünk az artézi kútnál. Ne utazunk engedély nélkül Budapestre. Ne mondjuk fennhangon az utcán, hogy Víg Juhász. Hölgyeink ne páváskodjanak, ékszereiket ne fitogtassák. Paradicsommadarat ne hordjanak a kalapjukon. Nézetem szerint Windelbandné a kitömött madárka miatt került a pellengérré.

– Viszont, aki tud, az szökjön meg – szól komoran Balázs Ákos. – Fusson, mint Bányay Fidél.

Forster Ignác már egészen lecsillapodott, ura önmagának. A megjegyzésre felkapja komoly, szemüveges tekintetét és a függöny egyik francia virágjára mered.

– Nem merném osztani teljességgel tisztelt Ákos barátunk nézetét – mondja békülékenyen, kellő megfontolás után. – Maga részéről nem perhorreszkálom Fidél

tettét mint befejezett cselekedetet. Ő nem gondolt rá, hogy hatóságaink kollektív felelősségre vonással fenyegetődzhetnek. Minthogy pedig a fenyegetődzés a szökés ismétlődése esetén megtorlássá változhat, *persecutio ob rem aliquam*, akkor ennek tudatában újabb szökéseket kísérelni meg, én ezt nem tartom helyénvalónak kommunális szempontból. Biztatni én erre senkit sem mernék. Sőt! Én *expressis verbis* elítélném azokat, akik Bányay Fidél példáját követnék annak tudatában, hogy Fidél barátunk szökése veszedelmet hozott a közösségre, még akkor is, ha csupán a terror egy neméről, üres fenyegetésről van is szó egyelőre.

– Úgy van. Nagyon helyes – szól érces hangon Oppler. – Draxler módszerét kell követnünk, nem a tábornokét. Én ezennel bejelentem, hogy követni is fogom.

– Neked is barátod a marokkói szultán? – kérdezi gúnyosan Balázs.

– Nekem van egy leányom, aki minden szultánnál többet ér. Ami Valterék fiának nem sikerült, az neki sikerülni fog. Mi egy szép nap hivatalos engedéllyel búcsút intünk: pá, Tiszapócs!

Jablonkay Tihamér vértelen ajka rángatózik a karosszék mélyén látszólagos szendergése közben. Szenved megint Oppler hencegése miatt.

– Ne kövessük Bányay Fidelt semmiképpen – nyöszörgi erőtlenül. – A dolgok folyását várjuk meg türelemmel.

– Kívánsz még valamit előadni, Ignác? Vagy végre én is szólhatok? – türelmetlenkedik Oppler Rudolf.

– Csatlakozom Tihamér barátunkhoz. Várjuk meg a dolgok folyását, álljunk helyt asszonyainkért és a gyengék, betegek, gyerekek és gyámoltalanok mellett. Ez a mi kötelességünk. De ez nem zárja ki azt, amit az elején leszögeztem. El kell oszlatnunk az úgy komor opacitását és valamit feltétlenül tennünk kell.

Mintha átvinné az elnök szerepét, a karosszék mélyéről hektikus hangon szól a volt külügyminiszter:

– Oppler öméltóságát illeti a szó.

Az „Op.106” egykori kieszelője és gyártója könyökig csupasz, szőrös karját kitárja.

– Nekem csupán egy kérdésem van, urak. Azt mondjátok meg nekem, hogy az isten csodájába kerülhetett közénk a listára ez a Cselei Csopaky Boldizsár? Egy volt éjszakai pincér! Körúti kávé! Akinek a kávéházába mi soha életünkben be se tettük a lábunkat.

A francia függönyön túl a fehér hajú Málka tudja egyedül, milyen koldusszegény fiatalember volt valaha Rudolf. Műegyetemi menzára járt és azért nem ment ő be soha a körúti zenés kávéházakba, mert nem volt pénze, később pedig fősvény volt.

Oppler torkaszakadtából hahotázik a szoba közepén, a függöny leng a háta mögött. Jablonkay felnyitja szeplős szemhéját és köhécselve előbbre hajlik Opplerék hatalmas karosszékében. Ő is vigyorog. Ez a torz vigyor az érzelmeszedéses, sápadt, agg arcon emlékeztet a Dísz téri fogadóestekre. Nyakát, melyen hátul mély ránc van, derűsen vakargatja, mintha nem is volna népbolti kirakat, „Ki látta utoljára?” kezdetű proklamáció, lista és Víg Juhász. Műfogsora reszket a szájában a nagy nevetéstől, melyet alig tud visszatartani.

– Ennek a... hehe... Cselle Csopaky Gellértnek az esete feno... feno... esete, hehe, fenomenális – mondja.

Oppler büszke a sikerére.

– Ugye, mondtam? Hihetetlen egy eset.

– Az én... az én benyomásom szerint ő csupán póttag közöttünk a listán. De nagyon is fontos póttag ez a Cselle Csopaky. Fel... felvették őt póttagnak, hogy legyen valaki, aki megfőzi a kávé nekünk, ha netalán mégis dutyiba dugnának minket, hehe... Dutyiba!

Udvarias nevetgélés támad a szobában az elhangzott „dutyi” szó miatt. De keserves nevetés. Az agg diplomata egy hosszú, fényesen ívelő, majd aláhanyatló pálya során élete java részét külföldi fővárosokban és üdülőhelyeken töltötte. A szobában némi megütközést kelt, hogy a nemzetközi jog és a diplomácia sima nyelvezetének annyira ellentmondó tolvajnyelvvel is kapcsolatba került valamiképpen.

– Azt döntsük el még – kezdi újra Forster Ignác –, hogy jelentkezünk-e, protestálunk-e a tanácsnál.

– Még mi a fenét! – horkan fel Oppler.

Az egykori kapitalista gyáros már a hatvanhoz közeledik, de olyan erős és egészséges, mint az állatkerti díszbivaly.

– Semmi értelme a jelentkezésnek – mondja keményen Balázs, aki egy idő óta hallgat.

– Megjegyzem – beszél tovább, minden invektívát feledve, a volt igazságügy-miniszter – a hirdetmény a jelentkezési kötelezettséget illetően némileg homályos. Csak azok számára írja elő világosan, akik ebben a hónapban látták Fidét. Ma pedig április 2-ika van. Fidélt pedig legalább három hete nem látta senki.

A karosszék mélyéről köhécselés jelzi, hogy Jablonkay szólni akar.

– Kérem, én... én ennek ellenére azt tanácsolnám, hogy valaki közülünk járjon el a hatóságoknál megfelelő tapintatos formában.

Oppler lelkesen helyesel.

– Erre egyedül te vagy alkalmas, kegyelmes uram. Hatalmas diplomáciai múltad és tapasztalatod garancia rá, hogy utad eredményes lesz.

Magyarország volt külügyminisztere húzódozik, fejét ingatja.

– Van, akinek személye százszor hatékonyabb biztosíték, mint az én... az én... az én avult praxisom. Minden bizalmam őbenne, jeles és... és nem mindennapi kvalitásaiban. Szerencse a szerencsétlenségben, hogy ilyen kiváló és... és hű barát van körünkben.

Mind a hárman az agg diplomatát nézik és vigyori, nyálas ajkáról lesik a szót: vajon kit tisztel meg ilyen kolosszális mértékben azzal, hogy mintegy saját feje fölé emelve, önmaga helyett ajánlja a kényes feladatra?

– Ki az a kiváló férfiú, kegyelmes uram? – kérdezi Oppler abban a biztos tudatban, hogy az egyedül csak ő lehet.

– Kire gondolsz, kedves Tihamér? – szól Forster. Jablonkay a karosszékből Balázs Ákosra pislog.

– Kicsoda a hű és jeles barát? – kérdezi a volt abaújkéri földbirtokos.

De a nagy múltú diplomata egyelőre nem felel. Valamilyen tervet forral, még nem siet a válasszal.

A függönyön túl mozgás és beszélgetés hallatszik. Idegen férfihang dörög, bókolt a küszöbön, de nem lehet hallani, mit mond. Eliza cornwalli tájszólással mondja:

– *Oh! by no means, I am glad to see you, but...* Férjemnek utána nézek. Éberem van talán, nem tudom.

A négy férfi a függöny bal oldalán riadtan összenéz. Jablonkay már szólna, de fityegő ajkán megdermednek a szavak. Hátha hallgatódzott valaki? Talán maga Víg Juhász?

Oppler a gyors cselekvések embere. Erőszakos mozdulattal félrerántja a virágos függönyt. A rúdon a rézkarikák csörögve szaladnak.

Egy ember áll a szoba másik részében Opplerné és Jablonkayné között.

Nem ismerik meg azonnal és nem is nyugodnak meg rögtön, mert az idegen betolakodó arcán kétértelmű mosoly játszadozik. „Most tetten értelek benneteket” – ezt lehet mosolyogva is mondani. De a mosoly jelentheti ezt is: „Megérkeztem én is, itt vagyok én is. Alázatos tisztelettel.”

Cselei Csopak Gyéza áll előttük, akinek neve szintén rajta van a listán.

– Alázatos szolgájuk vagyok, kegyelmes és méltóságos uraim.

A bizalmasan tanácskozók fellélegzenek, de nem tudják elrejtetni bosszúságukat. A galambősz Jablonkayné a volt körüti kávé háta mögött jeleket ad és azok bizonyára azt jelentik, hogy ő nem tehet róla, nem dobhatta ki az *intrudert*.

Oppler Rudolf, bár még nem reggelizett, mérgében szivart ránt elő inge mellzsebéből, amely argentin kelme. Leharapja a végét és a szőnyegre köpi, amit megethet: ez az ő szobarészük, itt ő fog takarítani.

Balázs Ákos az „*Armadillidium*”-ra gondol, elfintorítja arcát, hátat fordít Cselei Csopakynak és leül.

Forster Ignác Opplerék nagy diófa szekrényénél áll és a levegőben felejtí jobb kezét. Olyan, mint egy félbe maradt perirat.

Jablonkay Tihamér, a karosszékbe süppedve, a szendergőt színleli, aki nem ébred fel a látogató érkezésére.

A „Venezia” kávéház volt tulajdonosa, ez a mindenüvé odafurakodó, mozgékony, köpcös öreg már túl a hatvanon, az olyan ember módjára hajbókolt jobbra-balra, akinek kenyerre volt a hajlongás és nagy gyakorlatra tett szert benne. Elfogódottságában nem látja az arcokon a barátságatlanság árnyékát. Sorra odamegy mindenkire kézfogásra, ügyesen hajlong. A maga közvetlen patríciusi modorában ezt mondja, nevetgélve:

– Tyhú, nekem még ezen a rossz napon is szerencsém van. Négy legyet ütök egy csapásra!

Jablonkay Tihamér hallja, hogy őt légynek nevezik. Felriad színlelt szendergéséből és védekezésre szánja el magát a csapás ellen. Rémlík neki, hogy a látogatót már látta valahol, de sejtelve sincs róla, hogy kicsoda. Jobbját ahelyett, hogy kézfogásra nyújtaná, meglengeti a levegőben.

– Szíveskedjék Oppler ömértóságához fordulni, kérem. Én is... én... én magam is vendég vagyok a szobának ezen a részén.

De a szemfüles volt kávéház-tulajdonos, akiről nemhiába terjesztették el a szakmában, hogy „vaskérgen is átütő akarat”, nem tágít addig, amíg meg nem szoron-

gathatja a volt külügyminiszter puha, ernyedt kezét. De már gyanítja, hogy Jablonkay nem ismeri meg.

– Én is a kiszemelt áldozatok közt vagyok, kegyelmes uram. Hát nem tetszik rám emlékezni?... Cselei Csopaky.

Aztán meg sem várja, hogy hellyel kínálják. Családiasan és demokratikusan letelepszik Opplerné sötétbordó selyemdamasztal letakart, kakukkfűvel illatosított ágának szélére. A szűk helyen a bútorok zsúfoltságában testileg mindenkihez közel férkőzik, nem is lehet kitérni előre.

Oppler, mint a szobarész lakója, a legtapintatlanabb módon távozásra szólítja fel azt az embert, akivel kéthetenként gőzfürdőbe szeretett volna utazni Nyíregyházára.

– Sajnáljuk, de éppen rosszkor jött, kedves Cselei úr. Maga menjen csak haza nyugodtan. Magának nincs semmi oka aggodalomra. A maga nevét, Cselei úr, tévedésből tették a listára.

– Tévedésből? – álmélkodik Cselei Csopaky.

– Abból hát. Két téves név szerepel a listán – mondja nagyhangon Oppler. – Az egyik a Valter Keresztélyé, a másik a magáé. Valter őméltósága meghalt, amint tudja. Maga él ugyan, Cselei úr, de éppúgy nem vonható felelősségre a tábornok úr szökése miatt, mint a holttetem.

– Biztos ez, méltóságos uram? – kételkedik a volt kávéház-tulajdonos.

Oppler dühösen belefújja a kék szivarfüstöt a levegőbe.

– No, hallja, Cselei úr! Maga kételkedik a szavamban?

Jablonkay Tihamér percek óta olyan mozdulatlan, mint egy Buddha-szobor. Most kinyújtja kezét, búcsút int a távozonak.

– Bízvást távozhat, kérem, kedves... kedves Csopaky Gellért. Aludjon nyugodtan – mondja. – Én... mi magáról nem feledkezünk meg.

Cselei Csopaky most már nem tehet egyebet, fölkel Opplerné ágya széléről, és otthagyja a damaszt ágyterítőn ülepének nyomait, a ráncokat.

– Én kijelentem, nem vagyok nyugodt egészen, kegyelmes uram. Talleyrand eszével kell cselekednünk.

– Bízza ezt ránk, Cselei úr! – dühöng Oppler. – Énnekem volna egy tippem, azért jöttem. De ha a kegyelmes úr...

Jablonkay tovább integet a távozni nem akarónak, Forster Ignác méltányosság-ból a bajba jutott mellé áll.

– Mondja csak ki bátran, kedves Cselei Csopaky úr.

Az egykori kávéházas megáll a francia függöny előtt, huncutul nevetgél.

– Én, tetszenek tudni, még régről ismerem Julikát... akarom mondani Julianna kegyelmes asszonyt. Abból az időből, amikor még csinos kis jegyszédő volt a Víg-színházban. De ez diszkrét dolog.

– No és? – kérdezi szigorúan Forster Ignác.

– Mi köze a maga diszkrét dolgának a mi kipellengérezésünkhöz, Cselei úr? – faggatja Oppler Rudolf.

– Én... én úgy vélem, nagy kár belekeverni a mi ügyünkbe egy... egy hölgyet – köhécsel a karosszékben Jablonkay Tihamér.

– Ki vele! Mi a tippje, uram? – szólal meg komoran Balázs Ákos.

Cselei Csopaky Géza kezdi nyomorultul érezni magát. De még mindig reméli, hogy nyájas nevetéssel enyhítheti szavait.

– Az volna a tippem, hogy kérjük meg Julikát, aki derék nő... arany szíve van... tud a férfiakkal bánni...

– Mire kérjük meg mi Irczy bárónőt? – vág közbe Forster szigorral.

A „vaskérgen is átütő akarat” nagyon gyatrán dadogni, mentegetődni kezd.

– Bocsánat, azt hittem... én azt gondoltam, tudják a kegyelmes urak, hogy Julika... pardon, a bárónő már Rudniczkyékon is, másokon is segített. Rudniczky méltóságos úr ezért nincs rajta a listán... Julika, azaz Julianna kegyelmes asszony közülünk a legbefolyásosabb itten helyben. Gondoltam, megkérhetnénk Julikát, hogy tegyen lépéseket... akarom mondani, tüntesse el a kirakatból a listát, kegyelmes és méltóságos uraim.

Mély csend fogadja Cselei Csopaky köntörfalazó szavait. Cselei Csopaky maga is bánja már, hogy szólt. Az arcokról lerí a megütközés még akkor is, ha képmutatás vegyül bele.

– Nekünk semmi ilyenről nincsen tudomásunk, kedves Cselei Csopaky úr – szól Forster Ignác.

– Én, kérem, mi egy hölgy magánéletét Tiszapócscon sem szellőztetjük – mondja Jablonkay Tihamér.

– A legnagyobb törvénytelenységben sem – toldja meg Balázs Ákos.

– Ott is tisztelettel övezzük. Megértette, Cselei úr? – harsogja Oppler Rudolf.

– Bocsánatért esedezem – morogja, porig sújtva, a volt „Venezia” kávéház egykori tulajdonosa.

Négyfelé még egyszer meghajtja magát, sajnálkozva végre eltávozik.

Oppler csak azért kíséri ki, hogy biztosak lehessenek a távozásában. Visszatérve, dühösen rántja helyére a virágos függönyt; a karikák csörögnek.

– Felháborító – mondja és dúlva-fúlva szidja azt az embert, akit még a múltkor „ügyes fiúnak” és „pompás embernek” nevezett.

A többiek hallgatnak a bárdolatlan alakról. Szóra sem érdemesítik Cselei Csopaky „tippjét”.

– Hol hagytuk abba a beszélgetést? – kérdezi a volt „főpecsétőr”.

– A hú és jeles barátnál – mondja a volt kormányfőtanácsos.

Jablonkay előrehajol Oppler karosszékeiben és a híres sakkozó Balázs Ábris déd-unokájára mutat.

– Te... te vagy az a kiváló férfiú, Ákos – rebegi, visszavonhatatlanul.

S mintha Cselei Csopaky látogatása alatt is azon törte volna fejét, hogy milyen jó tanácsokkal lássa el a „hú és jeles barátot” kényes megbízatása érdekében, ajkáról bőségesen patakzanak a szavak. Néhány perc még és maga a volt abaújkéri földbirtokos is elhiszi, hogy egyedül ő tudja kimenteni a kényes és kellemetlen helyzetből a társaságot, mégpedig úgy, hogy elmegy Bacsónéhoz és felvilágosítja őt a „kollektív felelősségre vonás képtelenségéről”.

– Csupán egy... egy dolog fontos. Úgy beszélj vele, Ákos, mintha... mintha született grófnő volna.

– Jó, jó – mondja Balázs. – De megtisztelő bizalmadat velem szemben mire alapítod?

– Jellemedre és kvalitásaidra és... és még valamire – feleli Magyarország volt külügyminisztere. – De azt talán hagyjuk.

– Szeretném tudni, kedves Tihamér.

– Az én benyomásom az... Okom van rá, hogy következtessek bizonyos tényekből, mert ha téged egyedül... egészen egyedül megtűrnek a Pólya utcában egy szobában, mások pedig négyen is fuldokolnak együtt a közös lakásban, akkor... akkor ez annak a jele, hogy te... te a te személyedben nem vagy a céltáblája az elnöknő gyűlésének. Te nagyon is alkalmas vagy arra a szerepre, amelyre ezennel felkérünk, kedves Ákos.

A meglepő szavakra hallgat a volt abaújkéri földbirtokos. A megbízatás elől kitérni nem tud. Jusztinára és Paulára gondol, akik mindketten féltik. Az egyik a testét, a másik a lelkét.

– Fidél, Fidél! Bányay Fidél! – szaval Oppler. – Te aztán alaposan túljártál mindnyájunk eszén! Köd előttem, köd utánam. Ez a te nótád. De jaj annak, aki megint bajt hozna ránk és követné példádat! Az unokáink is megátkoznak!

– Úgy van. Régi bujdosó katonanóta – bólint Jablonkay Tihamér, s nem lehet tudni, vajon az unokák átkait is helyesli-e.

– Mégpedig a kuruc időkből – teszi hozzá Forster Ignác és nyúl a másfél literes csatos üvegtől duzzadó aktatáska után.

Még aznap áthúzza valaki Windelbandné nevét és az olvashatatlanná válik a népbolt kirakatában.

Kecse kulák vigyorgó és azt gondolja magában, hogy lám, még ma is messzire elér egy pap keze.

Víg Juhász „Ki látta utódjára?” kezdetű proklamációján Forster Ignác előrerukkol. Most már ő a listavezető.

De a halott Valter Keresztély neve változatlanul a listán marad.

24.

„Szent Vince leányainak” egykori udvarán most sincsenek sötétzöld leanderek és ciprusok. Az ecetfa megmaradt az elkoptatott négyszögletes kőlapok mögött és már színesedik, de sok biztatót nem ígér a kitelepítettnek, akiről a szürke és komor épületben őrzött életrajz és jellemrajz azt mondja, hogy „megtestesítője az elmúlt feudális rendszernek”.

Ilyenkor délután már lanyhul a sürgés-forgás a járási tanácsháza előtt az utcán, csökken a járműforgalom. Bent az épületben is kevesebben fordulnak meg.

Az ügyes sakkozó, Balázs Ábris dédunokája teremtet lélekkel sem találkozik a hideg lépcsőfeljáróban.

Bacsóné előszobájában, az emeleten, a csinos arcocskájú Szarka Amália fogadja, és rögtön megismeri, hiszen tavaly ő írta alá helyette a békeívet. Bizonyos fanyar és szívélytelen tartózkodással tekint rá, hiszen a kitelepítettet nem szeretni, hanem gyűlölni kell, neki ezt így tanították.

– A kutyáját hol hagyta, elvtárs?

A volt magyar királyi kormányfőtanácsos mogorvább, mint bármikor valaha. Úgy tesz, mintha nem is hallaná Szarka Amália kérdését, amely pedig arra vall, hogy hivatalos gyűlölete bizonyos korlátok közt mozog és nem terjed ki Adolfra, a fekete selyemszőrű spánielre.

– Az elnökével akarok beszélni – mondja kurtán.

Amália halvány sértődöttséggel irataiba pillant és szótlantul Bacsóné ajtajára mutat.

Nincs itt semmi szertartás, bejelentgetés, előszobázás. Balázs Ákos éppen csak megkoppintja a kilincsnél a barna ajtót és benyit a szobába. A boltíves mennyezet alatt íróasztalánál trónol fakó arccal a tiszapócsi járás kérlelhetetlen következetes-ségű irányítója, a szigorú akarat: Bacsóné.

Egyedül van.

Éppen telefonon utasításokat ad valakinek a fehér falak közt, amelyek még megőrizték az emberi nyomorúság miatt bizonyos rendszerességgel hullajtott könnyek sós párolgását. Mögötte a falon látszik a nyoma az eltávolított feszületnek, Marx, Lenin és Sztálin arcképei felett. Íróasztalán, a telefon mellett, most is ott hever a vaskos piros könyv, politikai műveltségének enciklopédiája.

A Molnár utcából kitelepített volt földbirtokos megáll a szobácska közepén és várja a telefonálás végét. Kiváló minőségű tavaszi ruha van rajta, bizonyos régies szabással, barnásszürke angol gyapjúszövetből készült. A pesti belváros legjobb szabójánál csináltatta vagy húsz évvel ezelőtt, két nadrággal. Azóta is olyan, mintha új lenne, mind a két nadrág ma is megvan. Ebben utazott Mentonba másodszor, most már hamarosan tizenhat éve.

Bacsóné befejezi a telefonálást, Balázs Ákos illedelmesen köszön, megfogadva Jablonkay intelmét.

– Jó napot kívánok!

– Szabadság!

– Gondolom, nem szükséges, hogy bemutatkozzam. Már voltam itt hajdanában. A múlt ősszel.

Bacsóné hunyorít a szemével, jól megnézi az előtte álló volt földbirtokost.

– Maga az a Balázs. A kormányfőtanácsos... Az vagy nem az? Aki ért a régi könyvekhez.

– Már amennyire ért az ember a tárgyakhoz, amelyekkel együtt élt saját házában és saját lakásában. Szabadon. Egy életen át – feleli Balázs Ákos.

Bacsóné sárgászöld macskaszeme összehúzódik. A válasz nem tetszik neki. Színtelen, keskeny ajka megrándul. Hallgat. Gondolkozik, hogyan utasítsa rendre a feudális-kapitalista rendszernek ezt a rátarti maradványát. De úgy látszik, egyelőre beéri annyival, hogy ő az asztalánál ül, az egykori „abaúji kényúr” pedig haptákban áll előtte.

– Mit akar? – kérdezi ellenségesen.

Az abaújkéri kastély egykori ura erőt vesz magán és Jablonkay tanácsára igyekszik olyan hangon felelni, mintha „született grófnővel” volna dolga.

– Társalogni szeretnék magával. Bizonyos dologban – mondja könnyedén.

Bacsóné prüszkölő hangot ad kerek orrlyukán keresztül. Felháborodottan nevet.
 – Mi? Azt hiszi maga, annyi időm van nekem? Maga nagyon téved, kormányfőtanácsos úr. Engem nem azért állított ide a párt és a kormány bizalmából a nép, hogy én pesti kitelepítettel társalogjak. Bizonyos dologban.

– Panaszom van, elnökné.
 – Hát aztán? Forduljon vele a posztós körösztapjához, ne hozzám.
 – Volna szíves meghallgatni? – kérdezi hallatlan önuralommal sértődött és meghasonlott néhai valóságos belső titkos tanácsos, „Ákos kegyelmes úr” kitelepített fia.

Bacsóné emelt hangon, méltatlankodva mondja:
 – Örüljenek maguk, hogy megehették itt a Luca-pogácsát. Ne izgágáskodjanak.
 – Néhány társam nevében is panaszt szeretnék tenni – folytatja rendületlenül Balázs Ákos.

Bacsóné tetőtől talpig végigméri tekintetével az előtte ácsorgó levitézlett uraságot.

– No, még mit nem! Ejha! Tán lázongani akarnak, kormányfőtanácsos úr?
 – Nyugton meghalni. Ez minden kívánságunk.
 – Ezt mondják maguk. Mostan! De hogyha mink nem vagyunk éberek, akkor egy nap maguk mind kereket oldanak. Megpucolnak, mint a maga kebelbarátja, az a fasiszta tábornok.

– Éppen ebben az ügyben lenne néhány szavam, elnökné asszony.
 – Magának itten semmi szava sem lehet, kormányfőtanácsos úr. Se magának, se bitang társainak. Az egész úri csürhének. Maguknak itten szavuk sincsen. Értette?

– Nem egészen értem, miért ítél maga minket némaságra. Tiszapócsi lakosok vagyunk. Magyar állampolgárok.

– Megtűrt söpredék, semmi több.
 – Vagy úgy?
 – Maguknak az az egyetlen szerencséjük, hogy népi demokráciánk már megerősödött. Ezért tűrjük meg magukat. Pedig elbánhatnánk magukkal másképpen is. A nép torkig van azokkal a bűnökkel, amelyeket maguk elkövettek ellene. Gyalázatosak!

– Állítsanak, kérem, bíróság elé.
 – Ne nagyon emlegesse. Még sor kerülhet rá.
 – De a lelki gyötrést, a fenyegetődzést addig hagyják abba.
 – Ejha, Balázs úr!... Hát maga ezért jött?... Erről akar velem társalogni?
 – Erőt gyűjtöttem hozzá sok keserves éjszakán, álmatlan.
 – És nem sül ki a szeme?
 – Nem értem magát, elnökné asszony. Miért szégyen az, ha valaki emberi méltóságát és jogait igyekszik védeni?

– Nem az a szégyen, kormányfőtanácsos úr. Hanem az a szégyen, ha valaki kívül kikenik-kifeni magát, de alul piszkos a cele-culája. Az a szégyen, hogy maga itten panaszokat emleget és még mindig fitogtatja uraságát. De bévül elleplezi a szennyesét, a megátalkodottságát. Elrejtí összes bűneit, mintha nem is lennének. Eldugja boszszúvágó gondolatait, népellenes vétkeit. Tanulhatnának tőlünk becsületességet, nyíltságot. Egy kis önkritikát.

Balázs Ákos sápadtan nyel egyet és a kemény szavak mögött nem veszi észre a jóindulat halvány derengését. Ehelyett nagyon ügyetlenül felel a „pemetasszonynak”.

– Az önkritikát mi másképpen hívtuk régen és én kész vagyok rá.

– Maguk azt hogy hívták?

– Egyszerűen bocsánatot kértünk, ha beláttuk, hogy tévedtünk. Maga ezt nagyon jól tudja, elnökné asszony. Maga sokáig élt úri környezetben.

– Sántít a maga fejében a kerék, hogy ilyeneket merészel mondani?

– Én a lehető legszerényebben jöttem ide magához, elnökné asszony. Különböző okokból ki vagyok szolgáltatva a maguk kényének-kedvének és azt gondoltam, hogy immáron csaknem egy esztendeje tartó deportálásban, mint tiszapócsi lakos, társaloghatok magával, előadhatom sérelmeinket, panaszainkat. De ha maga erre nem hajlandó időt szakítani, akkor én meghajlok. Belátom tévedésemet, azt mondom: asszonyom, bocsánat, és önkritikám, hogy némán távozom.

– Micsoda pökhendi alak maga!

– Eltűröm ezt is.

– Arcátlan!

– Maga a dadai kastélyban bizonyára megfigyelte, hogy nők sértését a férfiak viszonzni nem szokták.

– Viszonozza csak, ha meri.

– Nem születtem elég ostobának ahhoz, hogy merjem.

– Hagyja abba ezt a feudális hangot, kormányfőtanácsos úr. Csak gyűlölni tudom magukat. Maguk úri bitangok. Léhűtők. Hazaárulók. Mondja meg, mit akar.

– Kudarcom tudatában csendesen távozni ebből a szobácskából, ahol maga vagy pofozkodik vagy sérteget. Ajánlom magamat, bocsánat az alkalmatlankodásért, elnökné asszony.

Izgalmában és sértődöttségében valóban az ajtó felé indul a csélcsep Balázs Ábel és a híres szép Bártfay Kata ötvenkilenc éves deportált unokája. Kész rá, hogy veszni hagyjon mindent. Víg Juhász kollektív listájának ügyét.

Bacsóné felugrik az íróasztal mellől és toporzékolva rákiált.

– Nem megy el! Itt marad! Tüstént leül arra a székre!

Pillanatnyi gondolkodás elég hozzá, hogy a volt földbirtokos észhez kapjon és legyőzze szertelen indulatait. Engedelmeskedik, leül.

A beszélgetés második szakaszához érkeznek el, mikor most már mind a ketten ülnek, kölcsönösen felajzott gyűlölettel egymás iránt. A szék, melyre leült, közvetlenül Bacsóné asztala előtt áll. Régimódi, olcsó, hajlított hátú szék, recsegő lábakkal. Ezen a széken szoktak ülni, szemközt az elnöknővel, azok a mindenféle babonáságra kapható tiszapócsi asszonyok, akik „Sára néni” és más hazajáró szellemek bolyongásáról szoktak panaszkodni Kopács főtisztelendő úrnak, valahányszor távoznak Bacsóné cellájából.

Egy ideig csend van. Balázs Ákos elnyűtt szívét szorongatja a harag és a gyűlölet, de a félelem is, mert a felháborodás résein át látja az ijesztő jövőt. Közben gyötrődik a sértések és a megaláztatás miatt. Bacsóné visszaül az asztal mellé. Mereven nézi a „régí könyvek szakértőjét”, ezt az arcátlan alakot, aki nem hajlandó levonni a törté-

nelem tanulságait, ide jön és szemtelen hangon panaszkodni merészel. Gondolkodik, mivel leckéztethetné meg alaposan.

- Kormányfőtanácsos úr.
- Tessék.
- Tudja maga, hogy mit gúnyolt ki az imént? Mit tett köznevetség tárgyává?
- Köznevetségről nem lehet szó.
- Már miért ne?
- Azért, mert bármit is mondtam, nem vagyunk sem színházban, sem gyűlésen. Kettesben vagyunk, elnökné asszony. Amit mondtam, azt ketten hallottuk. Köznevetségről tehát ne beszéljen.

- Maga, kormányfőtanácsos úr, a letűnt feudál-kapitalista idők tévedésében leledzik. Akarja tudni, miért?

- Szíveskedjék tájékoztatni.
- Ezennel tájékoztatom én magát. Jegyezze meg, hogyha én a maga pökhendi, sértő szavait jelenteném Kajtár elvtársnak és a pártbizottságnak, akkor abból, amit itten mink csak ketten hallottunk, közügy lesz. Olyan közügy, hogy magának, kormányfőtanácsos úr, örök életére elmegy a kedve attól, hogy köznevetség tárgyává tegye pártunk politikájának alapkövét.

- Mit?
- Maga, kormányfőtanácsos úr, nagyon jól tudja, hogy mit gúnyolt ki az imént. De most, hogy látja, milyen komolyra fordult a dolog, hát behúzza a nyakát, mint a fázós varjú.

- Egy tucát sértését jámborul zsebre raktam, és azt kértem szerényen, hogy engedjen csendben távozni. Ezzel én nem gúnyoltam ki senkit és semmit. Sem magát, sem az alapkövét.

- Ne köntörfalazzon. Ne merje tagadni az igazságot! Magának épp olyan csavarintos eszejárása van, mint odaát Dadán a leggonoszabb vénasszonyé volt. Az öreg Ludovikáé. Ne felejtse, kormányfőtanácsos úr, hogy most már nem maguk az urak.

- Napról napra alkalmam van erről meggyőződni.
- Lesz még magának alkalma egyébről is meggyőződni. Majd ha Kajtár elvtársnak én jelenteni fogom, hogyan tette maga köznevetségessé az önkritikát.

- Én csak annyit mondtam, hogy...
- Annyi éppen elég volt, hogy magának örökre elvegyük a kedvét a párt, a népi demokrácia, a proletárdiktatúra kigúnyolásától.

- Elnökné asszony. Maga éppúgy tudja, mint én, hogy ez nem igaz.
- Majd tagadhat a bíróság előtt! - mondja száraz hangon Bacsóné és már maga is elhiszi, hogy a régi könyvek szakértője gúnyt űzött a demokráciából.

A beszélgetés hevében nem lehet tudni, hogy milyen mértékben van igaza.

- De tisztelt asszonyom...
- A bíróságnál majd az én szavamnak fognak hitelt adni, nem a magáénak. És ha én vallani fogom, hogy maga azt sértette meg, azt gúnyolta ki, amire a becsületes szocialista embernek olyan szüksége van, mint vízre és levegőre, akkor majd látni fogják, hogy holmi álszenteskedő humanizmusnak nincsen helye magukkal szemben. Ha majd én a bíróság előtt a maga szemébe mondom, kormányfőtanácsos

úr, hogy maga a mi legszentebb jelszavunkat tette köznevetség tárgyává, akkor el fognak némulni a gyenge idegzetű elvtársak, akik mostan csóváltatják a fejüket és azt susogják a maguk kis körében ezek a frakciósok, hogy mi embertelenül bánunk magukkal és emiatt a kitelepítés pozitív eredményeit le fogják rántani azok a hátrányok, amelyeket a külföldi burzsoá sajtó uszítása miatt külpolitikánkban el kell szenvednünk.

– Magam is ezekhez a frakciósokhoz csatlakoznék, ha szabad lenne – mondja hidegvérrel Balázs. – Egyébként változatlanul tagadom, hogy én a maguk önkritikáját megsértettem volna.

– De még mennyire megsértette! – folytatja Bacsóné egy fél hanggal enyhébben. – A bíróság annál súlyosabban fogja ezt mérlegelni, mert maga, kormányfőtanácsos úr, intelligens ember. A régi könyvekhez is ért. Szakértő. Akinek a szakértelmére szükségünk lehetne és azt igénybe is vennénk, ha maga nem lenne megátalkodott ellensége a proletárdiktatúrának, a népi demokráciának.

Balázs Ákos homlokán izzadságcseppek gyöngyöznek. Tudja, milyen nagy bajban van. De most azt tapasztalja: váratlanul megnyílt egy rejteajtó a menekülésre. Kihúzza magát a széken és nyomatékosan mondja:

– Ezennel készségesen felajánlom szakértelmemet magának és a demokráciának.

De Bacsóné úgy tesz, mintha nem hallaná.

– Tudja maga, kormányfőtanácsos úr, hogy miért lesz különösen súlyos a maga büntetése? Azért, mert intelligens, tanult ember létére maga épp olyan jól tudja, mint én, hogy a proletárdiktatúrában a mi a pártunk nem oszthatja meg a hatalmat más pártokkal. Ezért tehát világos, hogy saját magunknak kell feltárnunk és kijavítanunk a hibákat. Rajtunk kívül senki sincs, aki feltárná, orvosolhatná azokat. Ezért van szükség önbírálatra.

– Köszönöm, hogy oktat, ezekre a dolgokra megtanít.

– Megint álnokoskodik! Maga ezt nagyon jól tudja az én oktatásom nélkül is. Maga éppen azért gúnyolta ki pártunk alapkövét, az önkritikát, mert ismeri óriási jelentőségét. Az hajtja előre fejlődésünket.

– Esküszöm magának, elnökné, hogy ilyen előrehajtásról én eddig egy mukkot sem tudtam. Nem is hallottam... Szakértelmem a maguké!

Most már, mintha bemagolt leckét mondana fel, úgy folytatja Bacsóné.

– Sajátos hátrányunk lehet az önelégültség, az önteltség, megpihenés babérjainkon. A veszélyek ellen egyedül az önkritika biztosít minket, annak segítségével vívjuk ki győzelmeinket az ellenség felett. És maga, kormányfőtanácsos úr... önelégültségében és önteltségében maga ezt tette csúffá, ezt mocskolta be. Ezt!

Balázs Ákos most már hiábavalónak tart minden tagadást. Lehajtja fejét, mint ha bánná tettét és egyhangú hangon morogja, ismétli:

– Minden szakértelmemet legkészségesebben felajánlottam magának és az államnak.

Bacsóné cigarettára gyújt.

– Majd a fegyházigazgatónak ajánlja fel!

A gyufaszálat úgy hajtja el, hogy Balázs füle mellett esik nagy ívben a padlóra.

– Azt reméltem, hogy több megértésre találok társaim nevében is.

– Maga még remélni merészkedik? – korholja Bacsóné és asztalán odébb dobja összes politikai tudományainak kútforrását, a vaskos könyvet. – Egyáltalában nem lep meg. Tudom én pontosan, hogy maguk titokban miben reménykednek, kormányfőtanácsos úr. Azt remélik, hogy az amerikaiak Korea után majd minket is megtámadnak, ide is leszórják a mérgezett legyeket, elpusztítják minden eddigi alkotásunkat és magukat visszaültetik az ország romjain régi birtokaikba, gyáraikba, kastélyaikba. Maga visszakapja... mit is?... Tudom már. Maga abban reménykedik, hogy visszakapja fél Abaújt. Ezt remélik maguk valójában. Minden más hazugság. Minden szavuk az. Még a lélegzetük is. Azt hazudják, hogy megértést várnak tőlem. De valójában be akarnak csapni. Meg akarnak tévesztetni. El akarják leplezni reményeiket.

– De asszonyom, én...

– Maga engem valójában egy buta, műveletlen cselédnek, felkapaszkodott kádernek tart. Maga azt gondolja rólam, kormányfőtanácsos úr, hogy nahát, én ezt a dadai szobalányt megdumálom, leszedem a lábáról. Elhajlítom a pártvonalától. Maga ezt gondolja. Hát alaposan téved, kormányfőtanácsos úr. Én nem hajlok el!... Én nem vagyok lenge nád!... Engem nem lehet leslyukból lepuffantani!... Én magával soha nem fogok mártogatást táncolni, Balázs úr!

– Ilyen álmaim sohasem voltak.

– Hát ne is legyenek. De akkor ne álszenteskedjen maga itten nekem. Ne hízelegjen. Ne vágjon itten olyan képet, mint a kínjában érett, görbe sárgadinnye.

– Kudarca ítéltve, már távoztam volna. Szívesen lemondok, elnökné asszony, a további szíves társalgásról. Épp csak azt kérem...

– Marad még! – kiált Bacsóné. – Legalább tudni fogja, hogy mihez tartsák magukat, ha majd elmegy innen. Közlheti az összes kegyelmes és méltóságos urakkal.

– Már éppen elég közölnivalóm lenne.

– Még semmit sem mondtam.

– Éppen elég tudnom, hogy törvénytelen fenyegetődzések ellen védelemért, sajnos, sehová sem fordulhatunk, maga nem hallgat meg engem.

– Megint kezdi ezt a pökhendi, ostoba beszédet?

– Szeretném szelíd türelemmel befejezni, elnökné asszony.

– Majd én, Balázs úr! Majd én végezem be. Figyeljen ide.

– De előbb én még...

– Semmi előbb! Mi belelátunk a maguk terveibe, sötét szándékaikba. Ugyanúgy, mint a reménykedéseikbe. Mink tudjuk, hogy maguk mind egy szálíg a külföldi imperialistákra támaszkodnak reményeikben. Mink tudatában vagyunk annak, kormányfőtanácsos úr, hogy a maguk békés belenövése a szocializmusba lehetetlen.

– De hiszen nem is engednek minket belenőni. Egy kis türelmi időt kérünk csak. Azt, hogy most már ne háborgassanak. Hagyjanak minket éjjel nyugodtan aludni. Ne fenyegetsenek listával, kollektív megtorlással. És ne...

– De mink, igenis, fenyegetni fogjuk magukat mindaddig, amíg látjuk, hogy ártani akarnak nekünk. Földesurak, gyárosok, bankárok, kapitalista és kizsákmányoló elemek maguk. Egytől egyig reményekre spekulálnak. Szökni próbálnak. Mint az a fasiszta tábornok, akinek régen börtönben lett volna a helye, mert egy szobrocška miatt agyonverte a puccerét.

- Nem tudok róla.

- Én nem vagyok vizsgálóbíró. Nem is faggatom magát, kormányfőtanácsos úr. Ezt majd mások végzik el helyettem, ha szükséges lesz. Egyelőre én csak fel szeretném magukat világosítani arról, hogy mink mindent látunk és mindent tudunk. Tudjuk mi azt jól, hogy a kizsákmányolók fokozatos felszámolása múlhatatlanul kiváltja és fokozza a maguk ellenállását. Ez természetes is. Kiélezi az osztályharcot. Ezért van osztályharc.

- Ugyan-ugyan, tisztelt elnökné asszony! Hát maguk velünk akarnak harcolni? Harcképtelen betegekkel? Öregekkel? Otthonaiktól megfosztott koldusokkal?... Maga a beteg Lázár Paula ellen akar osztályharcot vívni ahelyett, hogy a mentőkkel elszáll...

- Ne folytassa! Látom, nem értett meg. Mi kénytelenek vagyunk harcolni. Maguk kényszerítenek minket erre a harcra.

- Tudtommal sem Jablonkay, sem Forster Ignác eddig semmiféle kényszert nem alkalmazott magukkal szemben, elnökné. Hanem...

- Hihetetlen! Mintha a stelázsinak beszélnék. Maga még mindig nem ért engem, kormányfőtanácsos úr. Az imént már figyelmeztettem, hogy népi demokráciánk sokkal szigorúbban is elbánhatna magukkal. De minthogy bizonyos speciális, viszonylagos békés átmeneti lehetőségünk van a szocializmus felé a fejlődésben, ezért maguknak óriási a szerencsájük. Eddig elkerülték azt a sorsot, amelyet egy véres forradalomban megérdemeltek volna.

- Szóval nem lövöldöznek halomra bennünket. Ez bizonyos fokig megnyugtató, tisztelt asszonyom.

- Nono, nem kell olyan hamar megnyugodnia, tisztelt kormányfőtanácsos úr. Maguk csak akkor lehetnének nyugodtak, ha nem kacsintgatnának többé az imperialista nyugat felé. Ha belenyugodnának sorsukba. Százszor mostohább körülmények közt éltek az emberek a maguk elnyomása alatt. De maguk nem nyugosznak.

- Téved, elnökné. Mi már nagyon is belenyugszunk abba, amit velünk műveltek. Én nem is fellebbeztem. Csak most már tovább ne bántanának!... Belenyugodott már mindenki. Masznyik Lóránt még egy-két hónapig eléledgél béna nyelvével. Valtér Keresztély már nem okoz gondot maguknak. Se Babura Félix, akit a Hortobágyon meggyilkolt egy galád morfinista orvos. Lázár Paula sem fogja már sokáig terjeszteni Tiszapócson a tüdővészbacilusokat. Egyedül egy öreg tábornok miatt üldöznek minket, aki itt már eltemette feleségét, és mint Malakiás, nekivágott a pusztának. Egyedül. Mindenétől megfosztva. Rongyosan. Koldusként. Nyomorultul.

- Engem nem érzékenyít el, Balázs úr. Mondtam már magának, hogy engemet nem lehet leshelyből lepuffantani. Ismerem én jól az urak mesterkedéseit, még a régi időből... Hanem magával nekem céljaim vannak.

- Mint szakértő, állok rendelkezésére.

- Azt képzelte talán, hogy én akármilyen kitelepítéssel ennyi drága időt elpazarlok?

- A kivételes bánásmód megtisztelő számomra.

- Megint alakoskodik, látom.

- A legalázatosabb deportáltként csak a jóindulatáért esengek, barátaim számára.

– Maga megint gúnyos hangot használ, kormányfőtanácsos úr. Azt hiszi tán, hogy nem emlékszem én a dadai urak leereszkedő hangjára? Ahogy azok velem beszéltek, ugyanúgy beszél maga most is. Mint az öreg kegyelmes gróf úr. És a többiek mind. A kizsákmányolók, a pöffeszkedők, a szívtelenek, a kékvérű urak. A dzsentrik. A bárókisasszonyok, a grófok, hercegek, kormányfőtanácsosok. A szobalány körül legyeskedő, részeg fiatalurak. A dölyfös kártyázó urak. A nőre éhes, szemtelen vadász urak. A kevés borralalójú smucig disznók! Arany óraláncokkal. Mind-mind olyanok voltak, mint maga. Ha akartak tőlem valamit, akár egy csésze kávé, akár egyebet, a... a szemérmemet, akkor úgy alakoskodtak, mint a figurás ló. Mint maga mostan.

– Ártatlan vagyok, asszonyom.

– Pedig mondtam már, hogy mink nem fogunk soha az életben mártogatást táncolni, Balázs úr. Százszor inkább tanúsítani fogom a megyei bíróság előtt, ha kell, hogy maga megcsúfolta, kigúnyolta alapelvünk talpkövét, sértegette demokráciánkat.

– Régen lemondtam már a táncról – mondja lógó orral a híres Balázs Ábris déd-unokája. – Én már nem kívánok sem magával, sem más hölgyekkel táncra perdülni.

– De nagyon pápista arca lett egyszerre, kormányfőtanácsos úr!

Bacsóné asztalán megszólal a telefon.

– Most nem érek rá, Szarka elvtársnő. Mondd meg, hogy fontos ügyben tárgyalok.

Az elnökné asszony helyére teszi a hallgatót, a volt abaújkéri földbirtokos megtudja, hogy ügyük „fontos ügy” lett. Kezdi fáradtnak érezni magát, szeretné már előadni mondókáját.

– Az volna a kérésünk...

– Előbb még ide hallgasson, kormányfőtanácsos úr – folytatja Bacsóné száraz, hivatalos hangon. – Mink jól tudjuk, hogy maguk, nagybirtokosok és nagytőkések, minél inkább elvesztik gazdasági erőforrásaikat, társadalmi és politikai hátvédjüket, hát annál inkább nyúlnak maguk a szabotázs, a kémkedés, a föld alatti összeesküvés, a demokrácia elleni fegyveres fellépés eszközeihez.

Balázs elhűlten mered rá. Semmi fogékonyság sincs benne, hogy beleélje magát Bacsóné gondolataiba, nézeteibe. Inkább legmerevebben elzárkózik, megint kockáztatva küldetése sikerét.

– Mi összeesküszünk? Fegyveresen lépünk fel?... Itt? Tiszapócsan?... De asszonyom, hiszen...

– Tiszapócsan és mindenütt az országban. Maguk, a régi rend elkeseredett, mindenre elszánt, vérszomjas, bosszúvágyó hívei, maguk tízezzrel élnek még köztünk. „Tévedsz. Százezzrel” – gondolja Balázs Ákos, de ehelyett ennyit mond:

– Elképesztő képzelődés!

– Majd adunk mi maguknak képzelődést! Mink tudjuk az igazat, kormányfőtanácsos úr. Ezért én most jóindulatú tanáccsal szolgálom magának. Vigye hírül barátainak, amit én mostan tanácsolni fogok magának. Hallgat rám? Figyelmez rám?

– Hallgatok, asszonyom.

– Én azt tanácsolom magának, kormányfőtanácsos úr, hogy reményeinek gyepőlőszárát eressze el egészen, mert maga rossz lovat fogott be a szekérbe. Az imperia-

lizmust. Ehelyett reményeit vesse máshová. Horgonyozzon le, kormányfőtanácsos úr, a népi demokráciában.

Balázs Ábel unokája észre sem veszi a hallatlan méltányosságot, amely a szavak mögött rejlik és a „szakértőnek” szól.

– Az én életem hajójának horgonyát maguk már a tiszapócsi homokba vetették. Beletörődtem, mást nem is tehetek – mondja kitérően.

– Én másképpen gondolom ezt, Balázs úr – folytatja Bacsóné mérsékeltebb hangon. – Én azt ajánlom magának, hogy ezzel a lehorgonyzással együttesen reménykedjék minden lélegzetvételével a demokráciában.

A volt földbirtokos megköszörüli torkát, tenyerével a levegőt ide-oda mozgatja maga előtt a tagadás jeléül.

– Lélektani abszurdumot mond maga, tisztelt elnökné asszony. Engem ez a demokrácia tönkretett. Legelemibb jogomtól fosztott meg radikálisan. Attól, hogy saját otthonomban élhessek. Mellékesen szólva, ezzel megsértette az új alkotmányt is, amely előírja, hogy minden magyar állampolgár lakása sérthetetlen. Erre van valami észrevétele?

– Szabadság, jog, sérthetatlenség nem illeti meg az ország és a nép ellenségeit. Anglia sem tűrné, tisztelt kormányfőtanácsos úr, hogy egy maroknyi embercsoport megmérgezze kútjait, kifurkálja hajóinak oldalát.

– A brit világbirodalom nevében nem vagyok itt kompetens, elnökné asszony. Csupán barátaim és a magam nevében vagyok az. Csak azt tudom, hogy a mi életlehetőségeinket maguk elvették. Totálisan. Ha kevéske pénzem elfogy, éhen pusztulok, mert én már öreg és beteg vagyok ahhoz, hogy disznókat etessem, vagy fát vágjak. Nem én vagyok itt ilyen egyedül. Miképpen képzelem hát, amit mondott? Azt hiszi tán, hogy azalatt, amíg engem Lajkó elvtárs horgonykötele Tiszapócshoz kapcsol, én minden lélegzetvételemmel reménykedni tudok a demokráciában?... De még ha képes is lennék ilyen lélektani bakugrásra, akkor is kérdezem: volna ennek valami célja?

– Látja, ez már valamicskével őszintébb hang. Felelek is magának, kormányfőtanácsos úr. Azt felelem magának, hogy egyedül ennek az egynek volna célja.

– De micsoda célja?

– Az élete, a nyugalma. Az, aminek a kunyorálása végett ide jött hozzám és társalogni óhajtott velem. Reménykedjék a demokrácia további megszilárdulásában és akkor remélheti azt is, hogy Tiszapócson békén hagyjuk, tovább is megtűrjük magát.

– Talán fordítva is lehetne ezt mondani, elnökné asszony. Hagyjanak békén bennünket, tűrjenek meg itt minket minden fenyegetés és háborgatás nélkül. Akkor majd reménykedni kezdhethünk abban, hogy a demokrácia emberséges formát ölt és abban megszilárdul.

– Igazi úri fifikával tamburált mostan, kormányfőtanácsos úr. Nem kevesebbet kíván, mint azt, hogy a demokrácia hátráljon meg maguk előtt, gaz reakcióskok előtt. Hogy mi adjuk be előbb a derekunkat, aztán majd maguk is engednek. Hát ebből maguk nem esznek. Megmondtam, okuljon belőle. Figyelmeztetem még arra is, hogy maguk térdre borulva reggeltől estig egyfolytában imádkozhatnak az összes szentjeikhez, magukat senki sem menti meg, ha a népi demokráciát patkányok

módjára rágcsálják, gyöngítik. Akkor a mi legelső dolgunk az lesz, hogy lesújtunk magukra. Ezt jól jegyezze meg magának, kormányfőtanácsos úr.

– Értem – mondja Balázs Ákos sápadtan.

– Dehogyan érti maga! Hiszen a maguk füle mohos. Amit mink szép szóval monduk, azt maguk nem hallják meg. Csak a nyugati imperialisták hitegetése, bujtogatása kell maguknak. Mert maguk azt hiszik, hogy mink gyengék vagyunk. Amíg aztán egy szép napon, amikor már maguknak késő lesz, tapasztalni fogják, hogy mink sokkal, de sokkal erősebbek vagyunk minden eddigi elképzelhető földi hatalomnál. Bizony, így van ez, kormányfőtanácsos úr.

– Tudom.

– Akkor, ha tudja, legyen esze. Ne pártolja a szökevény fasiszta tábornokot. Inkább segítsen nekünk a kézre kerítésében. Haragunk szörnyű lesz ugyan az ellenséggel szemben, de az olyanokkal, akik megmutatják, hogy reményeiket a demokrácia megerősödésébe fektették, elnézőek leszünk. Még meg is bocsáthatunk. Akkor is, ha annyi mindent vétettek a nép ellen, mint maga.

– Mint én? Elnökné asszony, maga megrémít engem bűneim sokaságával.

– No, várjon egy hunyorítást.

Bacsóné fölkel az íróasztal mellől és a szekrény felső polcáról leemel egy iratcsomót. Szemüvegét fölteszi, hivatali hatalma és tekintélye óriásivá növekszik. Lapozgat az iratok közt és szemüvege fölött közben Balázs Ákosra pislog, aki ott ül a széken, tenyere a térdén, megfélemlítve.

A beszélgetés új szakaszához érkezik el. Ebben a harmadik részben Bacsóné idézeteket olvas fel a Molnár utcából kitelepített volt abaújkéri földbirtokos életrajzából és jellemrajzából, amelyet körülbelül egy éve szorgalmi feladatként már kijelöltek a bürokrácia egeiben.

– Itt van, ni – mondja. *„Balázs Ákos, 58 éves volt földbirtokos, magyar királyi kormányfőtanácsos. Született 1893. március 2-án, Abaújkéren. Anyja neve: Nyáry Róza. Elvált. Gyermektelen...”* Miért vált el maga?

– Gondolom, asszonyom, ez nem tartozik a tárgyhoz.

– De ide tartozik. Mi mindent tudni akarunk mindenkiről. Főképp ellenségeinkről.

– Régen elváltam, nem érdekes.

– Nekünk minden érdekes, minket minden érdekel, királyi kormányfőtanácsos úr.

Balázs Ákos szégyenteljes válási botrányára és a párbajra gondol. Akkor feneklett meg közéleti pályafutása. A hazai rizstermeléssel a kísérletezéseket is akkor szakította félbe, a cserepesi pusztán. Egy hitvány, hűtlen feleség miatt.

– Géneink miatt váltunk el – mondja kurtán az egykor felszarvazott magyar királyi kormányfőtanácsos.

Abban bízik, hogy Bacsóné nem érti és majd békén hagyja.

De az elnökné asszony leteszi olvasószemüvegét és szemöldökét ráncolva, gyanakszik. Élesen néz rá.

– Mit mond? Mi miatt?

– A gének körül volt hiba.

– Beszéljen érthetően. Mik azok?
 – Az emberi sejtekben rejtőző tulajdonságok. A kromoszómáinkban vannak. Örökletesek.

Bacsóné macskaszeme elzöldül a haragtól. A jellemrajzot az asztalra csapja.

– Most még szép szóval mondom, beszéljen magyarul és ne kunérozson itten.

Az elnökne újabb dührohama váratlanul éri a volt földbirtokost és óvatosságra inti.

– Bocsánat. Nem fogok többet kunérozni – morogja és nem tudja, mit mond.

– De tökmagszíne lett egyszerre, kormányfőtanácsos úr!

Bacsóné hangja kihallatszik az előszobába, ahol a púpos Joli már jó ideje vár Szarka Amália asztalánál, de hallja a kiáltozást és nem mer az ajtón kopogni.

A „tökmagszínű” volt földbirtokos lehajtott fejjel hallgat.

– Ismerem én a maguk füle megett a fifikát. Műveltségüket fitogtatják, így akarnak maguk minket zavarba hozni. Mert mi kevesebb iskolát végeztünk, mint az urak. Jó lett volna, ugyebár, Forster kegyelmes úrnak este elpitypalattyolni, hogy milyen toklász az elnökne elvtársnő? Hát nem vagyok én toklász, méltóságos magyar királyi kormányfőtanácsos úr. Én nem szégyellem, hogy kicsi az iskolai műveltségem, maguk meg egyetemet végeztek. Nem bizony. Mert az is a maguk bűne, hogy a szegény embert kizárták a tanulásból, a művelődésből. Menjen az a szegény leány szolgálonak az urakhoz, vagy legyen belőle utca cafatja. Hiszen volt maguknak eszük, királyi kormányfőtanácsos úr. Butaságban tartották a népet, hogy jobban elnyomhassák. Ma is még olyan szemtelenek, hogy kérkedni merészkednek idegen szavakkal, tudományokkal mielőttünk.

– De asszonyom, én... – dadog, megrettenve a híres világfi Balázs Ábris dédunokája.

– Azt kérdeztem magától, miért váltak el. Nem ízlett már a felesége mejjedzője?

– Elnökne asszony, én...

– Vagy talán valamelyik kegyelmes úr megcsiklandozta a maga feleségének a trimpliszárát?

A volt földbirtokos ott ül tehetetlenül, a székre szögezve. Véréképe forrong, változik; cukra szaporodik az izgalomtól, epekövecskéi mozognak. Szívizmai reszketnek. Szabadulni szeretne a megalázó helyzetből. Soha senki nem turkált még így a múltjában, az életében. A becsületében. Ehhez képest Jusztina leckéztetése a kaszinói kártyázások miatt: mézet gyűjtő méhecskék döngicsélése volt. Paula álma a macskákról és a koldusról: édes nyári szundikálás az eperfa árnyékában.

Nem tehet egyebet, hallgat és elszánja magát újból a távozásra. Felkel a székről.

– Mennék, asszonyom.

Bacsóné szeme szikrát vet.

– Itt marad!

„A jeles és hű barát megbukott. Rosszul választottál, Tihamér” – mondja magában, de aztán arra gondol, hogy még talán Cselei Csopakynak is baja származhat belőle, ha ő most nem engedelmeskedik az elnöknek.

Megint leül.

– Óhajt még tőlem valamit, asszonyom? – kérdezi síri hangon.

– Igenis, óhajtok. Miért nincsenek magának gyerekei?

– Nem születtek, asszonyom.
 – A méltóságos asszony, akitől eltetszett válni, az nem akart szülni? Vigyázott az alakjára?

„Szívem és becsületeм fontosabb Cselei Csopakynál” – gondolja magában és mozdul, mintha fel akarna kelni a székről.

De Bacsóné rárivall:

– Maradjon veszteg, és ne álszenteskedjék itt, Balázs úr!... Maga nagyon jól tudja, milyen züllött, erkölcstelen életmódot folytattak a maguk asszonyai. A dadai kastélyban a grófkisasszonyok forró tengeri fürdőben vetélték el kölykeiket. Ludovika, a vén csoroszlya, az volt a kuruzsló bába. Az öreg kegyelmes asszony!... A maguk fekete miséiről megkaptunk mink minden információt. A nép zsenge leányait maguk megbecsületlenítették és ha az a Kati tisztességgel megszülte, amit a természetből kapott, akkor maguk Katit kirúgták az utcára. Maguk összevissza szeretkeztek, mint a kutyák. Az nem volt baj, nem volt vétek. Ha valaki megcsiklandozta a méltóságos asszony trimpliszárát, akkor kicsit megsértődtek, elváltak, más mejjedző után néztek. Így volt, vagy nem így volt?

– De még mennyire nem így volt!

– Ejnye, királyi kormányfőtanácsos úr! De tarjagos piros lett mostan a maga pápista képe! Nagyon elárulja, hogy zúri, zavarja a lelkipurdalás. Úgy tagad maga mostan, mint a zimankós kölyök.

Bacsóné kezdi élvezni hatalmát, gyönyörködik ellenfele vergődésében.

Balázs Ákos, kitelepített volt kormányfőtanácsos, lehorgasztott fejjel ül előtte. Szürke, hideg szeme egy pettyet vizsgál a körmén. Mélyen hallgat tavaszi angol gyapjúsövet ruhájában, melyet láttak valaha a pálmák és a francia hegyóriások.

– Úgy néz ki maga mostan, királyi kormányfőtanácsos úr, mint a halott-társulati pénzbeszedő.

A volt földbirtokos előveszi szivarzsebéből finom fehér batiszt zsebkendőjét, megtörli szürkellő angolbajuszát, köhint, egy szót sem szól.

Bacsóné ismét orrára teszi szemüvegét és az asztalán heverő jellemrajzra pillant.

– Gyerünk tovább. A jelentés azt mondja magáról, Balázs úr, hogy maga egész életében nem dolgozott. Igaz ez?

– Valótlan.

– Mindjárt gondoltam, hogy ezt is tagadni fogja. Akkor mondja meg, milyen foglalkozásai voltak magának a felszabadulás előtt azon kívül, hogy kizsákmányolta a dolgozó parasztot.

– Gondolom, asszonyom, hogy én már csak otthonától megfosztott, szegény kitelepített vagyok. A káderezés alól mentsen fel engem.

– Maga megint elkalandozik, mint a bögölég. A nép ellenségeit nem szokás káderezni, hanem kivallatni. Nem durákokat játszunk mink most, kormányfőtanácsos úr. Feleljen tisztességesen a kérdéseimre. Hol tartunk tehát?

– Ott, hogy én most már haza szeretnék menni.

– Ráér még, méltóságos kormányfőtanácsos úr. Maga minálunk Tiszapócsra se dolgozik, itt se csinál semmit. Itt is naplopó, mint világeletében az volt. Nincsen magának az égvilágon otthon semmi sürgős dolga.

Szarka Amália benyit a szobába. Kíváncsian és fonnyadó, csinos arcocskáján bizonyos aggodalommal tekint a kitelepített volt földbirtokosra. Tekintetével gyorsan végigméri. Megnyugodva látja, hogy a ruhája nem tintás; még nem vágta hozzá a tintásüveget az elnökne.

– Mit akarsz, Szarka elvtársnő?

Amália, akinek nincs párja Tiszapócon, most is pártjelvénye mellett viseli a kis ezüstelefántot.

Zavarban van. Egy órával ezelőtt holnapi beszédének szövegét diktálta neki Bacsóné, s most ő nem tudja elolvasni saját gyorsírását. Szégyenkezve hajol Bacsónéhoz.

– Itten nem értem, elnökne elvtársnő. Mihez hasonlít a Marschall-terv tizenkilenc országa?

– Tizenkilenc vízbefúlóhoz, elvtársnő. Akik egymás hátán akarnak szárazra úszni.

– Bocsánatot kérek. Köszönöm szépen. De már öt óra van. Hazamehetek?

Száraz szigorral felel Bacsóné:

– Maradj még, Szarka elvtársnő. Szükségem lehet rád.

– Meg tetszett ígérni, elnökne elvtársnő, hogy ma korábban hazamehetek. A mamám beteg.

De Bacsóné kérlelhetetlen. Tiltakozó mozdulatára Szarka Amália kirebben a szobából. De még egyszer a kitelepített „pestire” néz: csakugyan jól látta, hogy nincs tintafolt a ruháján?

Bacsóné köhint. Balázs Ákos életrajzát és jellemrajtát tanulmányozza.

– Ott volnánk hát, kormányfőtanácsos úr, hogy maga egész életében dologtalanul élt és elvette mások munkájának a gyümölcsét. A maga élete, amint látom, olyan, mint a vadföld. Semmit sem termett.

– Kár feszegetni – mondja gyöngye hangon a volt földbirtokos.

– Nem kár biz az! Kicsit tán észhez kap, ha ráébred, milyen hitvány élete volt magának, kormányfőtanácsos úr. Maga nem termelt se gyereket, se akadémiát. Vagy talán felajánlotta birtokainak egyévi jövedelmét valamilyen kultúrcélra? Legalább tett ennyit a hazájáért?

– Nem tettem.

– Szóval nem tett életében semmi hasznosat. Ezt be is ismeri. Már nem is olyan pökhendi, mint eleinte volt. Csendesebben pittypalattyol már. Hanem hát menjünk tovább. Miből él maga itten most már igen csak egy esztendeje?

„Rosszul imádkozott Paula Szent Sulpiciushoz” – állapítja meg magában Balázs Ákos. Kínosan fesszeng a székén. Érzi a végzet hideg szelét.

– Megtakarított pénzemből élek. Ha elfogy, éhen fogok veszni. Ötvenkilenc éves vagyok. Én már se bugázni, sem egyelni nem tanulok meg. Beteg vagyok ahhoz, hogy téglákat talyigáljak. A maguk állami sertéseit sem fogom etetni. Vagy mondtam már?... Egy kérésem van. Egyetlenegy. Ezért jöttem ide barátaim nevében is, akiknek a nevét maguk kiírták a fazekak közé. Elnökne asszony! Hagyjanak itt minket háborítatlanul békében meghalni!

– Jaj, de szívhez szólóan tud andalogni avval a tökmagszínű képével!

– A magam részéről befejeztem, asszonyom. Remélem, belátja, hogy minket nem lehet büntetni Bányay Fidél tábornok úr szökése miatt. Engedje meg, hogy búcsúzzam.

- Nem engedem meg!... Egyelőre mink ott tartunk még, hogy maga igencsak egy esztendő leforgása alatt, amit itt töltött járásunk és községünk területén, semmi jelét nem adja sem a megbánásnak, sem a javulásnak. Pedig hát láthatná, hogy vannak némelyek, akik legalábbis mutatják, mintha javulnának.

- Nem tudom, kik azok.

- Példának okáért járt itt maguk közül ebben a szobában valaki, akit én az elején megfenyítettem. Az úgy tesz, mintha észhez tért volna. A nagyobbik Katinszky bárókisasszony... Miért mereszti úgy a szemét, kormányfőtanácsos úr? Tán bizony nem ismeri a kisasszonyt?

- Ismerem.

- Még jó, hogy ezt nem tagadta le!... A Katinszky bárókisasszony rendesen dolgozik a húgocskájával együtt. Még megérhetjük egy szép nap, hogy mind a ketten belenőnek a szocializmusba - mondja gúnyosan Bacsóné.

Balázs Ákos rándít egyet a vállán. Az elnökné észreveszi.

- Maga talán nem bízik benne, kormányfőtanácsos úr?

- Nem értem a kérdését, asszonyom,

- Én magátul szeretnék erről véleményt hallani, aki egész életében megátalkodott munkakerülő volt.

- Miről akar maga tőlem véleményt?

- Arrul, hogy a bárókisasszonyok igyekezete a beilleszkedésre komoly dolog-e. Vagy csak zöldre feketítenek minket?

- Az meg micsoda?

- No látja, kormányfőtanácsos úr. Maga is megkérdezi azt, amit nem ért. Akár csak én. Mert én se szégyeltem megérdeklődni, mik azok a gének.

A híres sakkozó abaúji földesúr dédunokája sóhajt magában. Most látja csak igazán, micsoda veszedelmes ellenség barlangjába küldte el őt Magyarország volt külügyminisztere.

„Igazad volt, Vencel, hogy nem gratuláltál neki. Kondoleálás helyett is inkább szépen félreálltál” - ezt gondolja magában a kényes helyzetben. Hallgat, kurta angolbajuszának szálait cibálgatja.

- Akkor én magának azt megmagyarázom, Balázs Ákos úr. Vannak a mezőgazdaságban ma is még csaló, lusta dolgozók. De már kezdik meglátni, hogy saját magukat csapják be. Ezek nem kapálják ki a gázt, a gyomot. Csak rászórják a port a gázra. Zöldre feketítenek. Azt kérdeztem magától, hogy így dolgoznak-e a hizlaldában a Katinszky bárókisasszonyok is.

- Ezt a diszohizlaldában kellene meg tudakolni.

- Látom, Balázs úr, hogy maga nem akar sem ártani, sem hasznára lenni a szép Katinszky Jusztinának. Pedig maga sokat lebzsel Kaphacon a Tuba-tanyán. Igaz?

- Hébe-hóba kisétálgatok.

- A vén kecske is meg szokta nyalni az ablaküveget, ha rozmaringot lát mögötte.

- Engedjen haza mindkettőnket, elnökné. A titkár kisasszonyát is, meg engem is.

Bacsóné nem engedi el. Gyönyörködik a tarjagos pírban a kitelepített „könyvszakértő” pápistaszínű arcán.

- Mondtam már, hogy énnekem magával céljaim vannak. Hazamehet majd a végén. Egyelőre mink még csak a maga jellemzésénél és Katinszky Jusztinánál tartunk. Azt szeretném magától megtudakolni, hogy csakugyan olyan kurafias-e az a Juszтина.

- Ez már mégis sok, asszonyom. Eltűröm, hogy engem sértegessen. De egy hölgy becsületének bepiszkolását mégsem hagyhatom szó nélkül.

- Ejha, kormányfőtanácsos úr! Maga nem volt mindig ilyen kényes. Nem tisztelte mindig a női becsületet. Az abaúji kastélyban a nép tizennégy éves kislányait tucattal jával becstelentette meg. De persze, azok nem voltak úri bárókisasszonyok. Csak...

- Valótlan!

- Hallgasson! Azok csak zsellérlánykák, lusta béresek szűz leányai voltak. Azokat szabad volt lemezteleníteni az éjszakai tivornyákon, leitatni, kézről kézre adni. Szerелеmben hancúrozni velük. Pfuj! Kormányfőtanácsos úr! Magának ezért még lakolnia kell! Megérdemelné, hogy jól megverjék magát a kasza lapjával és málét egyék élete utolsó napjáig.

- Rágalom - morogja Balázs Ákos, egészen megfélemlítve.

- Ejnye, ejnye, Balázs úr! Hát én már csak inkább hiszek a szememnek, annak, amit olvasok, mint magának. Magát én minduntalan rajtacsípem hazugságokon. Nem meglepő, hogy ezt is letagadja. No, várjon csak! - Dolgos Gábor szigorúan bizalmas jelentésében lapozva, olvasni kezdi: - „*A falu a feudális Balázs-házitörvény alapján köteles volt tizenkét fehér ruhás szűz leányt kiállítani.*” Ezt is tagadja, kormányfőtanácsos úr?

- Abszurd állítás, Lajkó szajkói találták ki.

- Kicsodák?

- Azok, akik örökösen ismétlik a tervet, amellyel minket el akarnak pusztítani.

- De kik azok? - firtatja Bacsóné, összeráncolt szemöldökkel.

- Akik egyetlen örömeiket a mi gyötrésünkben lelik, szüntelenül a mi elpusztításunkon munkálkodnak. Akik állandó munkaversenyben vannak. Még éjjel sem alusznak, hanem valami új kínzást eszelnek ki ellenünk. Akik...

- Elég, Balázs úr! Arra feleljen, ki az a Lajkó!

- Én egyszer hallottam a nevét. Akkor, amikor kidobtak a házamból, a lakásomból. Sejtelmem sincs róla, hogy kicsoda.

- Folytassa csak. Vagy egyéb mondanivalója erről nincs?

- Ismétlem, elnökné asszony, én a rakodó munkásoktól hallottam a Lajkó nevét. Azt mondták, tőle kapják a bért. Lajkótól. Joggal gondolom tehát, hogy Lajkó rendeletére kell nekem itt elpusztulnom Tiszapócson és azóta is ő gondoskodik a mi gyötrésünkről. Lajkó. A szajkói pedig ismétlik, amit ő kieszelt. Tizenkét fehér ruhás szűz ártatlanságát kérik tőlem számon. Mondja, elnökné asszony, miért nem vádolnak engem inkább azzal, hogy elloptam és külföldön eladtam a pesti Bazilika harangjait?

- Mert azok a harangok megvannak, tisztelt Balázs úr. De a szűzek, azok nincsenek meg. Maga megbecstelentette, tönkretette őket.

- Valaki álmodta énhelyettem.

- Van, aki elbujdosott a faluból, az apai házból. Van, aki megölte kénytelenségből lett gyerekét. De az igazi gyilkos maga.

– A képzelet véres kést szorongat a markában, asszonyom.
 – Aztán olyan is van, aki szégyenében a kútba vetette magát. Ez mind a maga bűne, kormányfőtanácsos úr.

– Megrendítő, hogy egy olyan értelmes asszony, mint maga, felül ilyen dajkameséknek.

– Most már elég, Balázs úr! Maga itten kitalált egy nevet, Lajkó elvtárs nevét, akit én nem is ismerek, sohasem hallottam róla. Nincs is a világon ilyen nevű elvtárs. De maga kitalálta csak azért, hogy a nevét gyalázhassa és ezzel népi demokratikus rendszerünket támadhassa. Ajánlom, kormányfőtanácsos úr, hogy ne feszítse túl a hírt. Elpattanhat. Maga pedig innen, ebből a szobából, könnyen a megyei bíróság tömlöcébe repülhet Nyíregyházára.

„Kondoleálhattok már nekem, Tihamér, Náci... Elbúcsúzhattok a kiváló férfiútól” – mélázik magában Bártfay Kata és Balázs Ábel unokája, s arra is gondol, hogy igaza volt Jusztinának is, Paulának is, testét és lelkét nem ok nélkül féltették.

Homlokán megint kiüt a verejték, hideg tenyere izzad, szíve rendetlenkedik.

– Nincs szándékomban sérteni a demokráciát – dadogja rekedten.

– Magának én már nem hiszek. Hiába dorombol, királyi kormányfőtanácsos úr.

– Ha úgy gondolja, elnökné, hogy célravezetőbb, akkor mondhatok én mást is. Bevallottam én tavaly az orvhalászatot, pedig nem is volt horgászbot a kezemben. Elismerem én magának a tizenkét fehér ruhás szüzet. Csak hagyjon békét nekünk és engedjen engem innen most már hazamenni.

– Nem engedem!

Ismét nyílik az ajtó. Szarka Amália fonnyadó arccskája jelenik meg. Írógépet papírlapot tesz Bacsóné asztalára.

– Hazamehetek?

– Maradj még, Szarka elvtársnő. Szükségem lehet rád.

Szarka Amália elborult arccal kisurran a szobából. De fürkészve visszapillant a küszöbről a kitelepített volt földbirtokosra, akinek a kabátja és a nadrágja még mindig nem tintás.

Bacsóné, szemüvegén át, Dolgos Gábor jelentését, a jellemrajzot tanulmányozza. Fennhangon olvas.

– „Az ártatlan leánykákat leittatták, meztelenre vetkőztették az urak. Ha valamelyik nem engedelmeskedett, lovaglókorbáccsal csupasz testét véresre verték. Ha szüleik tiltakozni merészeltek, akkor csendőrszuronnal térítették észre őket. A kastélyban évente egyszer vagy kétszer ezeken a gyásznapokon az urak szerelmi tobzódása nem ismert határt.” Maga tehát beismeri, kormányfőtanácsos úr, hogy így tobzódott?

Balázs Ákos menekülni szeretne, mint aki a hínárban alámerül.

– Nem újdonság már ez nekem. Ostoba mese. De... de... – folytatja hirtelen minden türelmét elveszítve – beismerem abban a reményben, hogy békén fognak hagyni minket és most már innen hazaenged.

– Figyelmeztetem, én semmiféle kényszert nem alkalmaztam maga ellen, kormányfőtanácsos úr. Mi eddig csak szépen társalogtunk. Ahogy maga óhajtotta. Nincsenek itt kínvallató szerszámok. Nem élünk mink a középkorban. Maga mégis úgy tünteti fel most a dolgot, mintha kényszer hatása alatt vallotta volna be,

hogy meggyalázta a nép fiatalokú leányait. Mert bevallotta. Visszavonhatatlanul beismerte.

Balázs Ábris dédunokája újból fölkel a székről, mint aki menni akar.

– Asszonyom. Én most már távozom.

– Eltávozzhat – mondja hidegen Bacsóné. – De félek, hogy később nagyon megbánná. Hiszen itt most még volna alkalma rá, hogy bűneinek enyhítő körülményeit is töredelmesen elmondhassa. Ritka szerencséje van ezen a mai nadrágfoltozó ünnepnapon. Én ma ráérek még egy kicsit.

– Engedjen engem külön ünnepelni. Jó estét, asszonyom.

– Jó estét, királyi kormányfőtanácsos úr. Nem tartóztatom. Elmehet.

Balázs Ákos ott áll a szoba közepén és az ajtókilincsre néz, amely miatt tavaly a pofonokat kapta Katinszky Jusztina. Már indulna is az ajtó felé, amikor látja, hogy az elnökne asszony szorgalmasan jegyezzet valamit az ő jellemrajzára.

Dermedten állva marad.

– No, még nem ment el? Még mindig itt van? – kérdezi Bacsóné, irataiból felpillantva.

– Egyet még kijelentek – mondja a nagy bajba jutott volt kormányfőtanácsos. – Mindaz, amit maga a tizenkét fehér ruhás szűzről és az urak szerelmi tobzódásairól felolvasott, elejétől fogva a legostobább hazugság.

– Gyenge nádszál maga, kormányfőtanácsos úr. Úgy leng, ahogy én lengetem. Szégyellje magát.

– Én csak egy dologért szégyellhetem magam. Azért, hogy nem mentem el innen egy órával ezelőtt. Ostoba voltam.

– Ezt intézze el saját magával és a barátaival, kormányfőtanácsos úr. Erre én nem vagyok illetékes. Engemet, mint tanút, kihallgathatnak majd a megyei bíróságon és ott én is ki fogok jelenteni valamit. Mégpedig azt, hogy maga itten énelőttem minden kényszer alkalmazása nélkül bevallotta bűnét. Még csak férfi sincs már itt a házban. Magának senki se fogja elhinni, hogy magát Szarka Amália, ez a cingár elvtársnő kényszerítette a beismerő vallomásra.

– Megdöbbsz. –

– No, menjen csak szépen haza, Balázs Ákos úr. Az idézést majd hamarosan megkapja.

Már majdnem megfogta a kilincset, de most visszarántja kezét a volt földbirtokos.

– Micsoda idézést? – kérdezi hamuszürke arccal.

– Idejében mindent meg fog tudni. Ne vágjon olyan aggódó képet, mint egy funerátor.

– Aggódok, mert maga engem zöldre feketített. A sok zöldségtől már nem is látok.

– Elég, ha egy dolgot lát, kormányfőtanácsos úr.

– Mit?

– Azt, hogy a kizsákmányoló hatalommal visszaélve, a népen erőszakot elkövetni, az népellenes bűncselekménynek számít. Súlyosabb esetben halál jár érte.

Balázs Ábris dédunokája megint érzi a sajgó cérnaszálat a szíve táján ugyanúgy, mint tavaly nyáron betegsége idején.

– Magának én már nem hiszek. Hiába dorombol, királyi kormányfőtanácsos úr.

- Ha úgy gondolja, elnökné, hogy célravezetőbb, akkor mondhatok...
- „Tihamér, te nemcsak a nemzet sírját ástad meg, hanem az enyémet is” – tűnődik magában mogorva elszántsággal.
- Úgy gondolja magában, hogy még egy utolsó kísérletet tesz.
- Hallgasson meg asszonyom, egy...
- Egy órája egyebet sem teszek, csak magát hallgatom. De most már nincs időm.
- Hallgasson meg, asszonyom, egy embert, akinek lehetnek hibái, vétkei is, hiszen bűnös emberek vagyunk valamennyien.
- Ezt a plébánosnak mondja, ne nekem.
- Hallgasson meg a maga természetes esze, belátása szerint. Tegye félre egy percre a tanokat, a brosúrákat. Kérem, felejtsük el egy percre, hogy a történelem magát felemelte, engem lesújtott, mint őszömet, Aba Sámuel, aki elesett a ménfői csatátéren...
- Ezt a pökhendi feudális hangot nem tűröm.
- Ennél szerényebben már nem is tudok könyörögni magának, hogy értsük meg végre egymást.
- Ejnye, ejnye, kormányfőtanácsos úr. Az én uram, akit csendörgolyó talált szíven, húsz évig könyörgött az uraknak egy kis belátásért, megértésért, de sohasem kapott megértést. Hanem tudja, mit kapott? Sortüzet kapott Solton.
- De én...
- Engem, mint egy utolsó cafatot, úgy penderítettek ki a dadai kastélyból. Pedig a kezét csókolgattam és úgy könyörögtem a vén Ludovikának egy kis belátásért, megértésért.
- Úgy vélném mégis, hogy...
- Ne véljen semmit! Közöttünk semmi megértés nem jöhet létre addig, kormányfőtanácsos úr, amíg maga a reménységének horgonyát bele nem veti a mi népi demokráciánkba.
- Erre már feleltem. Hogyan reménykedjek én...
- Addig mink nem érthetjük meg egymást, amíg maga a jó termés miatt a fogait csikorgatja, mert az jó az országnak, jó a demokráciának.
- Én, elnökné asszony, kijelentem...
- Közöttünk semmiféle megértés nem jöhet létre, amíg maguk Korea pusztulásának örülnek.
- De elnökné asszony! Nem kár-e azzal tölteniük az időt, hogy a mi rágóizmainkat figyelik, lesik, mikor csikorgatjuk a fogunkat? Mire való lesni, kutatni, hogy ki minek örül és mi miatt sír? Hagyják végre békén az embereket, akiket maguk mindenükből kifosztottak, koldusbotra juttattak. Hiszen mi már...
- Avult fecsegés!
- ...mi már beletörődtünk sorsunkba, semmit sem vétünk maguk ellen. Csak egyet kérünk maguktól. Megtépázott, tönkretett, nyomorult életünk sértetlenségét. Hát nem elég maguknak az, amit már eddig is elkövettek aggok, betegek, ártatlan gyerekek ellen?
- Nem elég, királyi kormányfőtanácsos úr. Nem elég, mert maguk más hatalomban reménykednek, nem a mi népünk és a békeszerető népek hatalmában. Addig

pedig, amíg ez így lesz, mi könyörtelenül minden eszközzel harcolni fogunk maguk ellen. Érti, kormányfőtanácsos úr? Minden eszközzel.

- Tizenkét fehér ruhás szűz meséjével is.
- Eltalálta, kormányfőtanácsos úr. Azzal is.

Farkasszemet néznek egymással. A szoba, ahol „Sára néni szelleme” meg szokott jelenni babonás tiszapócsi asszonyoknak, sötétedni kezd.

Balázs Ábel unokája ott áll még mindig az ajtóban. Nem tudja, merjen-e menni, vagy maradjon, hiszen végre most valamiben mintha megértették volna egymást.

Az ajtó mögött Szarka Amália izgatottan hallgatódzik.

- Egyet szeretnék még kérdezni magától, asszonyom.
- Leülhet még, ha meggondolta magát és nem siet, kormányfőtanácsos úr.

Habozik, hogy ennyi megaláztatás után leüljön-e még egyszer és ugyanúgy fújja ki orrát, hogy néhány lélegzetnyi időt nyerjen, ugyanolyan trombitáló és panaszkodó hangon, mint apja, „Ákos kegyelmes úr”, aki minden ősszel és minden tavasszal náthás volt Abaújkéren.

- Köszönöm – mondja bizonytalan hangon.

De nem mozdul. Csak áll és nézi Bacsónét, tétován. Az is őt nézi, és az ablakon besűrűdő alkonyatban öregebbnek látja a régi könyvek szakértőjét.

- Miért áll itt, mint egy faszent?
- Inkább mégis kimegyek. Halaszthatatlan dologban. De visszajövök. Megengedi?
- A földszintre menjen le. Bal kéz felől a harmadik ajtó – mondja szárazon a „pemetasszony”.

Az előszobában, mikor kifelé megy, úgy bámulnak rá többen is, mintha Draxler Zsigmond kitömött marabuja volna. Különösen Szarka Amália mereszti rá szemét.

Odalent megkönnyebbedik, összeszedi gondolatait.

„Te kellettél volna ide a szerénységeddel, Náci” – mondja magában és begombolva nadrágját, lezárja a beszélgetés harmadik szakaszát magában az összes megaláztatásokkal és fenyegetésekkel.

Lassan halad vissza, felfelé a lépcsőn, és azon töri fejét, sikerült-e vajon legalább egy keveset megszelídíteni az elnökné asszonyt. Valami haditervfélét eszel ki magában a szócsata eddigi tanulságai alapján. Fegyverszünetet próbál majd kötni, amelyből mindenkinek csak haszna lenne, mint szakértő, aki felajánlotta szolgálatait.

Az előszobában ugyanazokat az ámuló arcokat látja és minden és mindenki a helyén van, mint a némafilm korában, mikor elszakadt a film és a szereplők mozdulatlanul maradtak a képen. Bacsónét is ugyanúgy találja íróasztalánál.

Visszaül a székre, az elnöknével szemközt. Térdénél megcsípi a nadrág vasalását és feljebb húzza.

Megkezdődik a beszélgetés legnehezebb, negyedik és utolsó szakasza.

- Mit óhajt tőlem, kormányfőtanácsos úr? – kérdezi Bacsóné, aki maga is elkészült már a végső összecsapásra.

Balázs Ákos megvakarja viszkető bal füle mögött a régi heget. Összeszedi magát, köhint.

- Asszonyom. Én megváltozni nem tudok. Ötvenkilenc éves elmúltam. Őszinte vagyok. Megmondom azt, ami a szívemet nyomja.

- Csak bátran, kormányfőtanácsos úr.
- Én gyűlölöm magukat azért, mert mindent, amiért nekem még élni érdemes, elvettek tőlem.
- Végre tisztösségesön hazudik.
- Maga is gyűlöl minket azért, mert az urát csendőrökkel agyonlőttük, magát az öreg Gyula gróf dadai kastélyából kidobtuk. Bár én sohasem láttam a maga urát, és életemben csak egyszer voltam a dadai kastélyban, de nem emlékszem, hogy ott találkoztunk volna.
- De mi a kívánsága, kormányfőtanácsos úr?
- Javasolnám a kölcsönös gyűlölködés felfüggesztését egy kis időre.
- Mennyi volna az a kis idő?
- Néhány év csupán, tisztelt elnökne asszony. Némelyeknél néhány hónap is elég. Esetleg egy-két hét. Amíg lassan kimúlnak.
- Látszik, Balázs úr, hogy magának nincsenek helyes fogalmai a tudományos marxizmusról. A dialektika nem életellenes. Maga pedig olyat kíván mostan tőlem, ami a legteljesebben ellentmond az életnek.
- Kértem magát, kedves asszonyom, hogy tegye félre néhány percre a tanokat. Vegye le a kezét arról a vaskos könyvről. Olyan az ott az íróasztalán, mintha egy nazarénus női prédikátor bibliája volna és agyon akarná csapni vele az ördögöt.
- De felvágta megint a nyelvét, kormányfőtanácsos ár!
- Elégedjenek meg, asszonyom, egy időre azzal, hogy minket otthonainkból kidobáltak, gyilkos életkörülmények közé helyeztek. Lassan pusztulunk, veszünk. Az öregek meghalnak, a fiatalok pedig nem tehetnek mást, bele fognak nőni ebbe a maguk gyönyörű új életébe, meg fogják etetni a disznókat, karbantartják az utakat, építenek vasutat, csatornát, gyárat, azokra maguknak szükségük is van. Tegyenek kísérletet a türelemmel.
- Nálunk türelmesebb már csak az ökör. Ha mink nem lennénk türelmesek, akkor maguk már régen sehhol sem volnának.
- De maga békés előrehajtsárról is beszélt, elnökne asszony! Kérem tehát, hogy most már minket is békésen hajtsanak előre a sír felé.
- Maga megint fifikás.
- Ne pellengérezzenek ki a népbolt kirakatában és ne rettegessenek szüntelenül. A lelki gyötrést hagyják abba. Kegyelem, elnökne asszony, az öregeknek, a betegeknek, az elesetteknek, a síróknak. Irgalom azoknak, akiket maguk tettek nyomorultakká, koldusokká, földönfutókká.
- Maguk sokkal nagyobb büntetést érdemelnek annál, amit kaptak, királyi kormányfőtanácsos úr.
- Az ég szerelmére, elnökne! Mióta az emberi műveltség lábra kapott a földön, büntetni csak egyszer szokás. Száz bünt követhet el valaki, lophat, sikkaszthat, betörhet, gyújtogathat, atyját megölheti, száz tehetetlen szűz lányt becsületüktől megrabolhat és ha egyszer fülön csípi és ítélkeznek felette, akkor a büntetést egyszer róják ki rá. De maguk minket a nap minden órájában újra meg újra büntetnek valamivel. Naponta újabb büntetéseket agyalnak ki. Senki sem tudja közülünk, hogy melyik éjjel jönnek érte, mikor viszik el a Hortobágyra vagy a jóisten tudja, hová.

Néhányunkat most azért fenyegetnek, mert odébbállt egy vén tábornok, akinek már nincs semmi vesztenivalója. Semmi részünk sincs Bányay tábornok úr szökésében. Majdnem egy éve itt vagyunk már, de senki semmit sem tud ránk bizonyítani, semmiféle vétket a fennálló társadalmi és állami rend ellen. Még csak nem is panaszkodunk. A valószínű halálozási sorrendben szépen el fogunk hullani egymás után, lassan betöltjük a tiszapócsi temetőben az új parcellát. Valter Keresztélyt, a monopolkapitalistát követjük majd mi is, a többiek. Talán épp abban a sorrendben, ahogy kifüggesztettek minket a kollektív listán a népboltban. Talán más sorrendben. Nem tudhatjuk. Ezt az egyet, tisztelt elnökne asszony, maga sem tudja.

Bacsóné merengve tekint maga elé.

– Bizony, azt én sem tudhatom – mondja.

A volt földbirtokos úgy látja, hogy nyert ügye van, sikerült meglágyítania Bacsóné kemény szívét.

Csakugyan; ez az a perc, amikor az elnökne már-már hajlamos valamilyen engedményre. De Balázs Ábris elbizakodott dédunokája most mond valamit, amit százszor meg fog bánni. Saját szavaitól félig-meddig maga is meghatódik és egyedül azért, hogy szabaduljon az elérzékenyüléstől, ezt mondja még:

– A halálozási sorrendet senki sem tudhatja. Még az sem, aki a listát összeállította.

Víg Juhász úr sem tudja.

– Kicsoda?

– Vig Juhász.

– Mi ez? Maskaranév?

„Ákos méltóságos” meglepődik: hát Bacsónénak sejtelve sincs arról, amit az egész község tud? Még sohasem hallotta a helyettes községi tanácselnök gúnynevét?

Észhez kap, de már későn.

– Így emlegetik – felel óvatosan.

– Kit?

– Én az igazi nevét nem ismerem. Csak azt tudom, ő dobta ki a vendéglőből Draxler grófot, ő fogta rám, hogy orvhalász vagyok. Ő rázta ki majdnem a lelkét a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjának, és ő üldözi erőszakos udvarlásával...

Hirtelen elhallgat. Már bánja, hogy mondta.

– Kit üldöz?

– Sajnos, elnökne asszony, de tűrhetetlen állapot, hogy egy védtelen leányt ketten is zaklatnak tolatkodásukkal. Ez az izé... ez az úr, aki a kollektív listát kiagyalta és a járási kapitányság vezetője. Mindketten visszaélnék hivatali hatalmukkal.

– Ez bizony nem helyes – mondja Bacsóné álnokul.

Balázs Ákos nem veszi észre, hogy az elnökne asszony valamit forgat a fejében. Ő azt hiszi, hogy a viadalnak ebben az utolsó szakaszában fényes győzelmet aratott, legalábbis kivívta a tartós fegyverszünetet. Jelképes pecsétet is akar ütni egyezségükre. Udvariasan feláll, meghajlik, kezét nyújtja a volt grófi szobalány felé.

– Köszönöm a jóindulatát, elnökne.

Úgy érzi, vérképe tisztul, kövecskéi nem kocognak többé epehólyagjában, szívének koszorúere nyugodt.

De Bacsóné nem fogadja el a feléje nyújtott jobbot.

– Ne siessen még, kormányfőtanácsos úr. Valamit még kell kérdeznem.
 – Tessék.
 – Ki az a védtelen leány, akit ketten is zaklatnak? Tán csak nem Katinszky Jusztina?

Balázs Ákos nagyot nyel előbb, mint olyankor, amikor beveszi Oppler híres idegcsillapítóját, a kesernyés „*Dormobellát*”, s csak aztán felel, alig hallhatóan.

– Igen, ő.

Odakint az alkonyat színei halványodnak. A fénysugár, mely az imént még ott játszadozott a volt apácacella mély ablakán, már eltűnt. A katolikus templom csontkatornyán még ragyog a naplemente, de a templom sárga fala árnyékba borult már. Borsod felől, a Tisza felől egymást kergetik hazafelé a munkásokkal teli gépjárművek, a „kutyaketrecek”.

Az elnökné asszony megnyomja asztalán a csengőgombot. Az ajtó nyílik. Szarka Amália lép be.

– Szarka elvtársnő, te tudsz róla, hogy Gele és Dolgos elvtársak egy kitelepített leány miatt járnak ki Kaphacra, Tuba kulák tanyájára?

Szarka Amália, blúzán a pici ezüstelefánttal, zavartan pillant a kitelepített volt földbirtokosra.

– Beszélnek róla, elnökné elvtársnő.

– Tehát te megerősítéd ennek a pesti kitelepítettnek az állítását. Balázs Ákos, volt kormányfőtanácsos könyvszakértő ugyanis azt mondja, hogy a két elvtárs szerelmi tolatkodással zaklatja Katinszky Jusztinát, visszaélnék hivatali hatalmukkal.

A hervadó, csinos arcocskájú Szarka Amália fülig pirul.

– Én is csak úgy hallottam. A harangozó beszélt. Meg Jenő pincér odaát az étkezdében, ahol ebédelni szoktunk. Répa elvtárs is hallotta.

– Köszönöm, elvtársnő. Elmehetsz.

– Hazamehetek?

– Nem. Még szükségem lehet rád.

Szarka Amália elsötétedett arccal kimegy. Az ajtónyílásban látszik egy pillanatra a púpos Joli, aki függőleges ráncaival homlokán még mindig türelmesen vár az előszobában.

– Akkor megkérem, foglaljon helyet még néhány percre, kormányfőtanácsos úr. Ezt a Jusztina-ügyet tisztázni szeretném.

„A te ügyvédi észjárásodra volna most szükség, Náci! A listaügyből Jusztina-ügy származik. Hát kellett ez nekem?” – füstölög magában Balázs Ábris dédunokája.

Már nem is tudja, hányadszor, visszaül a székre. Gyatra bábnak érzi magát, melynek nincs is már akarata. Attól fél, hogy elhamarkodott szavaival csak ront Jusztina helyzetén és feleslegesen, sőt ártalmasan keverte bele a leányt a beszélgetésbe.

– Nem szívesen mondanék többet a két torzsalkodó úrról – mondja roppant kényelmetlenül.

Bacsóné jegyez valamit, aztán szól csak.

– Én nem nézhetem tétlenül, ha járásunk területén visszaélnék a hivatali hatalommal.

Balázs teljesen tehetetlennek érzi magát a szavakban rejtőző képmutatással szemben.

– Egyet tehetne, elnökné asszony – mondja a legóvatosabb tartózkodással. – Intse mérsékletre a két versengőt.

Bacsóné ingerülten az asztalra dobja ceruzáját.

– Maga ne adjon nekem tanácsot. Jobb, ha csak akkor szól, ha kérdezem. Magának három lyukon is szelel a stratégiája.

– Szabad volna tudnom, hol az a három lyuk?

– Először tisztázzuk ezt a Jusztina-ügyet, királyi kormányfőtanácsos úr. Maga sokat sündörög Kaphacon, Katinszkyék helyett a békekölcsönt maga fizette. Maga ott bennfentes. Bizonyára felvilágosítással tud nekünk szolgálni... Láthatja, mink sok mindent tudunk. Ha nem hiszi, akkor még fog hallani egyet s mást... Ne lepődjön meg, hogy a maga Jusztináját mink szemmel tartjuk. Tudjuk, hogy özvegy lány lett. Csak azt nem tudjuk, kitől.

„Gyalázatos rágalom. Becstelen némbor” – morogja fogai közt a volt kormányfőtanácsos és mélyen hallgat.

– Tudna nekünk felvilágosítással szolgálni, Balázs Ákos úr?

– Nem – feleli kurtán.

– Egyszerre de pápistaszíne lett megint!

– Tán csak nem esett szerelembe vén fejjel?

Balázs Ábel és Bártfay Kata unokája nem felel. Bal füle mögött a régi seb viszketni kezd.

– Szíve lakatját én nem akarom zargatni, kormányfőtanácsos úr. Népünk évszázados nagy perét a hazáért az urak ellen mi végre megnyertük. De mink azt nem tűrhetjük, hogy egy kitelepített kis ribanc, egy volt bárókisasszony, aki itten az én szobámban olyan szemtelenül viselkedett, hogy meg kellett őtet fenyítenem, mink nem vagyunk hajlandók ölbe tett kézzel szemlélni, hogy ez a disznóetető kis lotyó ellenünk használja a mejjedzőjét. Nem fogjuk tűrni, hogy két elvtársunkat egymásnak ugrassa. Kacér csábítgatásainak mink gátat fogunk vetni. Megértette, királyi kormányfőtanácsos úr?

Szarka Amália odakint az előszobában, fülét az ajtóhoz lapítva, reszket és hallgatódzik. A púpos Joli, aki a begyűjtési osztályon dolgozik, sápadtan áll mellette.

Balázs, mintha a tiszapócsi sír mélyéről szólalna meg, alig hallhatóan felel.

– Értettem... asszonyom.

– A dolgot én majd a két elvtárssal elintézem, rendet csinálók itten – rikácsol Bacsóné, az asztalt csapkodva. – Belül kerül ám a kulcslyukon a maga Jusztinája, Balázs úr!

– Semmit sem vétett.

– Kutyaólba küldöm én a kis ribancot, ha nem hagyja abba mesterkedéseit. No, még mit nem!

– Ártatlan játékszere ő azoknak, akik...

– A horpaszát is megsikálom én, ha másképp nem ért szót. Majd kifacsarom én az esztét a kurafias bárókisasszonynak!... Két leghívebb elvtársunkat akarja összeveszejteni. Így akar ő a demokrácia ellen áskálódni, acsarkodni.

- De elnökné asszony. Ő nem tehet róla, hogy csinos és fiatal és...
- Én össze fogom törni a köpőcéjét!
- „Ki fogja itt helyrehozni azt, amit én elrontottam? Tihamér és Náci, segítsenek!” – töprengve mered maga elé a meghasonlott „Ákos kegyelmes úr” kitelepített fia.
- Maga innét egyenesen ki fog menni Kaphacra. Hallja, kormányfőtanácsos úr?... Feleljen hát! Maga Húbele Balázs!
- Hallom – dünnyögi temetői hangon.
- Elkapja a vaktetűs farát Katinszky Juszti bárányasszonynak és megmondja neki, hogy mit üzenek. Először is emlékezteti őtet arra, hogy én már az első nap ide hívtam és az elvtársak jelenlétében figyelmeztettem valamire. Megmondtam neki, hogy mink járásunkban és községünk területén nem fogjuk eltérni, hogy ő meg a kedves hűgocskája itten ribanckodjanak. Én...
- De elnökné! Ez a leány ma is menyasszonya egy hercegnek, akit elvittek. Én tűzbe teszem a kezem az ő ártatlanságáért, tisztességéért. Én...
- Herceg? A maga purungya fejében nem is egy kerék sántít, kormányfőtanácsos úr! Éppen úgy nem herceg az már, ahogy a maga kaphaci fehér ruhás szüze, Juszti sem hajadon.
- Rágalom ez, asszonyom.
- Ha nem hisz nekem, akkor beszéljen a Bába-gödrében a halottöltöztető vénasszonnyal. Keresse meg Csete nénit. Az majd megmondja, mióta hasas a maga Jusztinája.
- Már látom, vénasszonyi pletyka az egész.
- Lárifári beszéd ez, Húbele Balázs úr.
- Szíveskedjék törvényes nevemen szólítani.
- Beszéljen a lelkre a maga Jusztinájának, mert könnyen kulcslyukon belül kerül. Járásunkban és községünk területén mink nem tűrhetünk meg olyan személyeket, akik a közérkölcst veszélyeztetik.
- Az alkony szürkés-kék színei borulnak a falakra. Az ajtón halkán kopognak.
- Ki az?
- Az ajtó félig kinyílik, Szarka Amália hangja hallatszik.
- Elmehegek már, elnökné elvtársnő? A mamám vár, beteg.
- Ne siess, elvtársnő. Még szükségem lehet rád. – Az ajtó halkán becsukódik.
- Bacsóné irgalmatlan következetessége a sárgászöld macskaszemből a félhomályban a híres sakkozó dedunokájára mered.
- Eddig eljutottunk volna, kedves királyi kormányfőtanácsos úr. Most még azt mondja meg nekem, hogy hová szökött Bányay Fidél fasiszta tábornok.
- Nem tudom, asszonyom. Velem nem közölte.
- Másokkal sem közölte? Például Jablonkayval.
- Nem.
- Forster Ignáccal sem?
- Tudtommal vele sem. A tábornok külön életet élt. Senkivel sem volt itt bizalmas kapcsolata.

Bacsóné „spiráldrótos” nagy jegyzetfüzetbe szorgalmasan jegyezget. Legalábbis úgy tesz, mintha a volt földbirtokos feleleteit papírra vetné. Gyakorlatból tudja, ismeri már a jegyezgetés megfélemlítő lelki hatását.

– Akkor gyerünk tovább – mondja. – Arra feleljen, hogy Oppler Rudolf nevű volt gyáros mikor szándékozik a leányához utazni Argentínába.

– Nem tudok róla.

– Helyes. Szóval nem tud róla – ismétli Bacsóné és ezt is szorgosan feljegyzi. – Akkor szíveskedjék következő kérdésekre felelni. Mink tudjuk, hogy Jablonkayék segítséget várnak angliai rokonaiktól. Ők Londonba akarnak elszökni innen egy szép napon. Erről tud?

– Semmit sem tudok.

– Csudálom. Maga sűrűn jár fekete kuttyájával együtt Jablonkayékhoz. Kártyáz-nak is. Elnyerik egymás pénzét, mint régen a kaszinóban. Meg a dadai kastélyban.

Balázs Ákos hallgat.

„Fuss innen, számár, menekülj, mihelyt lehet” – ezt a tanácsot adja magának, elkésvé, s már mélyen sajnálja, hogy visszajött ide az illemhelyről, ahonnan haza is futamodhatott volna.

Bacsóné bejegyzi a „spiráldrótos” füzetbe, lassan és tagoltan mondja:

– Jablonkay Tihamér szökési tervéről nem nyilatkozik.

– Halvány ideám sincs róla – igazítja helyre.

– Mindegy, kormányfőtanácsos úr. Akkor arra feleljen, kik jártak küldöttségben Jablonkaynál a télen.

– Semmiféle küldöttségről nem hallottam semmit.

– Jól gondolja meg a szavait, királyi kormányfőtanácsos úr. Valaki szónokolt is a küldöttség tagjai közül. Felköszöntötte a hetvenéves Jablonkayt és azt kívánta, hogy megint ő legyen az ország külügyminisztere.

Balázs hideg borzongást érez a bal füle mögött, a régi hegnél. Hallgat.

– Maga nem volt ott a születésnapj felköszöntőn?

– Nem voltam ott.

– Szóval nem volt ott – ismétli Bacsóné és jegyez. – Azt sem hallotta, hogy vála-szában Jablonkay mivel hitegette a küldöttséget?

– Ha nem voltam ott, nem is hallhattam.

– Jablonkay akkor azt mondta, hogy hamarosan helyreállítják a Habsburg Monarchiát. Nem emlékszik rá, Balázs úr? Gondolkozzon egy kicsit.

– Jablonkayt sokkal okosabb embernek tartom, semhogy ilyet mondott volna.

– Tehát biztos benne, hogy nem mondta?

– Biztos.

– Akkor én most – mondja Bacsóné száraz hangon – bejegyzem, hogy maga ismételten a leghatározottabban tagadja és ismét kijelenti, nem volt ott Jablonkay Tihamér születésnapj ünnepségén. Remélem, ezt az állítását később nem fogja visz-szavonni... Hívjam be talán Szarka elvtársnőt? Ismételjem meg öelötte a kérdéseket?

– Kár az időért.

– Akkor mostan véssen valamit jól az emlékezetébe. Figyelmez rám?

– Igen.

- Izenetemet adja át különösen azoknak, akik magával együtt a listán szerepelnek, de mondja meg más személyeknek is, példának okáért Katinszkynek és Voithy Frigyesnek, de Rudniczky Eleket se felejtse ki, vele is közölje az én szavaimat. Azt izenem én maguknak, tisztelt kormányfőtanácsos és miniszter urak, hogy jó lesz vigyázni. Most az egyszer még nem kötjük ki magukat a pányvakaróhoz. De ha még egyszer előfordul járásunkban és községünk területén, hogy innét engedély nélkül távozik vagy éppen megszökik valaki maguk közül, mint a fasiszta tábornok, akkor nem lesz még egyszer irgalom. Hallja, Balázs úr? Ismételje, amit mondok. Nem lesz még egyszer irgalom.

- Nem lesz irgalom - morogja Balázs Ábris dédunokája temetői hangon.

- Nem fogunk mink irgalmazni a maguk penészes szakállának, meg a hölgyeik topánkájának. Kollektíve vonjuk magukat felelősségre. Azt fogják kapni mitőlünk, azt a szigorúbb büntetést, amit amúgy is megérdemelnék. Mert példának okáért, ha Oppler gyáros úr ki akar szökni a feleségével a leányához a tengereken túlra, ott nyomjuk meg mink a tolvajt, ahol tudjuk. Maguk úgy fognak kapálódzni, kormányfőtanácsos úr, mint a ló, amikor kihúzzák a farkából a szőrszálat. És ha Jablonkay Tihamér kegyelmes úr Angolországba akar elvitorlázni a kedves angol nejével, mert mán nem győzi itten kívánni a királykoronázást, akkor minékünk meglesz a módunk és alkalmunk, hogy magukat szőszöljük ki a tettes helyett, kedves királyi kormányfőtanácsos úr. Reménylem, megértettük egymást.

Balázs Ákos bólogat, hangtalanul. Aztán megkérdezi:

- Azt az otromba listát most már beveszik a kirakatból?

- Erről majd még gondolkodom. Egyelőre ezzel a dologgal mink végeztünk.

„Most aztán rohanj, fuss lóhalálában. Menekülj” - biztatja magát a szépségéről hét vármegyében híres Bártfay Kata unokája. De nyugodt cselekvőkészségét nem tudja egyhamar visszanyerni. Némiképp roskatagon ül a széken és azon tűnődik, vajon kitől tudhatta meg Bacsóné, hogy ő fizette ki a békekölcsönt Katinszkyék helyett. Ennél is borúsabb a talány, hogy a pesti patríciusok látogatását Jablonkaynál vajon ki súghatta be neki.

De bizonyos megnyugvással, hogy küldetését úgy-ahogy mégis valamilyen eredménnyel befejezte, készülődni kezd.

- Most térjünk vissza a maga életére - hallatszik meglepetésként Bacsóné kérése.

„Most gömbölyödj össze golyószerűen, barátom, mint az ászkarák. Armadillidium” - biztatja magát némán.

Az elnökné asszony meggyújtja asztalánál a zöld ernyős lámpát. A volt zárda az „első kategóriába” tartozik. Itt van villany és padló. A lámpafény az elvirágozott, szigorú női arcra és az iratok közt heverő jellemrajzra esik. Mikor ismét megszólal, a hangja savanyúbb, mint a télire eltett hordós káposzta.

- Még ezt is olvasom itten magáról, kormányfőtanácsos úr. „Az imperialista nyugaton sokszor utazgatott, sok nyelven beszél.” Igaz ez? Vagy ez is csupáncsak dajkamese, mint a fekete mise?

„Vigyázz. Ma könnyen bűnbe keveredhetsz, mert franciául és angolul is gagyogsz” - a híres világfi dédunokája óvatosságra inti magát és csak aztán felel.

– Sokszor nem utaztam. Csak egyszer-kétszer.

Bacsóné kinyitja a „spiráldrótos” füzetet, töltőtolla hegyét a kitelepített volt földbirtokos mellének szegezi.

– Egyszer utazott vagy kétszer? Esetleg többször is?

– Talán többször is. Nem emlékszem.

– Olaszországban volt?

– Voltam.

– Hol?

– Több helyen.

– Mondjon egyet.

– Velencében.

A zöld ernyős lámpa megélesíti Bacsóné elhervadt, szigorú arcvonásait. Töltőtollára rácsavarja a kupakot, leteszi.

– Mondja, igaz, hogy ottan az utcák helyén csatorna van? Olyan egyenes, mint a lénia?

A „hű és jeles barát” félvállról felel.

– Van görbe is.

– Az ökröket is csónakon viszik?

– A levágott marhát bizonyosan, mert ott is van mészárszék.

– Nem áznak el a házak a laposban? Nem rogyannak össze?

– A márványpaloták makacsul dacolnak az idővel, elnökné asszony.

A szobácskában egyre terheesebb és nyomasztó a levegő, mintha még mindig könnyek párolognának és imák sóhajtoznának.

– Figyelmezzem rám, kormányfőtanácsos úr. Nekem volt egyszer egy vőlegényem. Híres hegedűművész. Olasz.

Balázs Ákos résen van. Szimatolja a csapdát.

– A taljánok már a bölcsőben muzsikálnak – mondja óvatosan.

Bacsóné, mintha valóban fegyverszünetet kötött volna, régi dolgokra emlékszik, olyan időkre, mikor még nem volt sem gabonabegyűjtés, sem önbírálat.

– Ismered a hont, hol a citromok virágoznak? – hangzik váratlanul a következő kérdés.

A volt földbirtokos felkapja fejét. Csak azt hallja, hogy ez a némbor őt tegezni meri.

– Mit mond? Tessék? – kérdezi felháborodottan.

De Bacsóné nem hallja, nem figyel rá, Marióra gondol, aki egyedül neki hegedült a dadaai kastélyban, s érzi megkeményedett szíve táján azt a kis gyöngé szúrását, mint régen, mikor hitt Mariónak és vágyódott „a honba, hol a citrom virágzik”. Az örök elvágyódás szavának titkával szívében, melyet nem hat meg a kitelepítettek nyomorúsága, a tiszapócsi járási tanács elnöknője elfeledkezik egy percre arról, hogy veszedelmes ellenséggel van egy szobában; régen elhadart olasz beszédet vél hallani, amely olyan, mint az édes és szapora hegedűszó és aztán hegedűt is, amely vijjog, mint a vércse a Margitapuszta felett. Az öreg Ludovika grófné emlegette mindig Itáliát és oktató célzattal sokat mesélt tengerről, vízi ünnepélyekről, ibolyakék olasz égről, gondoláról, álarcos bálokról a szobalányainak: „Ismered a hont, hol a citrom

virágzik?” És Goethe nyelvén is kérdezte, aztán becsapta szobalányait azzal, hogy Velencéből a tehenek csónakon mennek ki a legelőre. Bacsóné most, minden mást felejtve, emlékezik arra, mikor még ő volt fehér ruhás szűz és a feudális grófi kastélyban Dadán neki hegedült, majd a karjába zárta a nagyhajú Mario. Megkeményedett arcán az emlékezés átszerkeszti a vonásokat az alkony és a lámpa kettős fényében.

A felháborodott abaújkéri dédunoka nem is sejti, hogy volna mégis egy pont, ahol megérthetnék egymást. Bosszankodva saját citromfáira gondol, melyek harminc évvel ezelőtt virágoztak el örökre Mentonban.

Hallgat ahelyett, hogy a firenzei Ponte Vecchio bazárjairól, Pisa ferde tornyáról vagy a tudós Bolognáról beszélne és talán most, éppen ebben a percben nyerhetné meg Bacsóné jóindulatát. Észrevétlenül hagyja elfutni a ritka percet.

Az elnőkné asszony felrebben álmodozásából. Arca ismét megkeményedik, sivár és szürke. Öklével az asztalra csap.

– Hanem a fiamat, aki a világ legnagyobb művésze volt, az én csodagyerekeket maguk ölték meg. Az urak!

A varázsnak vége. Bacsóné cseppet és száraz hivatali hangon azt mondja a belépő Szarka Amáliának:

- Elmehetsz a mamádhoz. Ma már nincs szükségem rád, elvtársnő.
- Szabadság! – köszön Amália.
- Szabadság! – felel rá Bacsóné.

Távozóban a titkárlány a kitelepített kormányfőtanácsos ruhájára pillant. Csoválkozva látja, hogy a nyakkendője sem zilált.

Bacsóné iratokat rakogat asztalán. Ma este is itt fog ülni még kotlani órák hosszat, „kiszöszöl” még ügyeket, jelentéseket, átiratokat. Olyan savanyú arccal, mint ha egész nap uborkát evett volna, Balázshoz fordul, aki nem mozdul a széken, most már csselfogásból.

– Most már maga is hazamehet, királyi kormányfőtanácsos úr. Már csak egy kérdésem van magához. Egyetlenegy.

Balázs Ákos nem tudja hirtelen, hogy Szent Sulpiciushoz vagy a maga perzsa isteneihez fohászkodjon-e magában: csak ezen az utolsó kérdésen essen át szerencsésen és akkor meg sem áll már a Pólya utcáig.

Bacsóné felteszi szemüvegét, irataiba pillant.

– Ezt olvasom én még itten magáról, kormányfőtanácsos úr: *„Régi könyveket gyűjt. Ebben szakértőnek mondják.”* Ezt már egyszer elismerte. Sőt ma fel is ajánlotta szakértő szolgálatait az államnak... a népnek... nekem.

– Ami tehetségemből telik. De bevallom, én...

– Ne szerénykedjen.

Egy ideig hallgatnak mindketten.

Balázs Ákost mélyen aggasztja, hogy vakmerő könnyelműen belesodródhat olyan kalandba, amelynek a végét még Draxler gróf sem tudná megvárni. Kínjában eszébe jut, hogy egyszer régen Bécsben betévedt egy könyvaukcióra a Bognergassében és alkudni próbált egy színes rézmetszetre, Jakob Schmutzer képére. De a valutaátutalások nehézsége miatt nem volt ezernyolcszáz silling felesleges pénze. Pedig a kép Bártfay Kata nagymama édesapját, a híres huszárgenerálist ábrázolta ló-

háton, sötétkék, arany és fekete csákóban. Volt ideje a vonat indulásáig és legalább egy órát eltöltött régi könyvek és metszetek közt; nézegette a könyvritkaságokat, öreg képes bibliákat, kutyabőrbe kötött orvosi tankönyveket, pergamentekercseket. Itt látott először tarkán illusztrált kiadványokat „*inusum Delphini*” és ritka Elzevireket; ma is emlékszik az Elzevir-sasra.

Bacsóné bizalmatlanul és gyanakvással fürkészi a volt királyi kormányfőtanácsos „feudális arcát”, mely a kurtára nyírt szürkülő bajusszal együtt megtestesíti számára mindazt, ami gyűlöletes volt az urak világában, a dadai kastélyban. Inkább ösztönével, mint eszével megállapítja azt is, hogy ez az arc éppúgy dacol az idővel, mint Velence homokszigetein a házak, és nem akar összerogyni. Ez az ember, gondolja Bacsóné, sokkal szigorúbb elbánást érdemelne. De egy a szerencséje. Ért a régi könyvekhez.

Ő szólal meg előbb.

– Mink a tudást, a szakértelmet mindenkor megbecsüljük. Maga nem is tudja, hogy én szabadítottam meg magát tavaly két lakótársától, Windelbandnétól és Hetvényinétől.

– Nem tudtam, hogy a kegyed keze benne volt ebben a jótéteményben. Köszönöm, asszonyom.

– Most akkor világos a dolog maga előtt, kormányfőtanácsos úr. Mink nem vagyunk olyan fene vérszomjasak. A disznó is azt mondja: gróf, gróf, gróf. Mégse harapta le a bárókisasszonyok ujját. De még leharaphatja, ha nagyon ingerlik.

Balázs Ábris dédunokája menne már, lassan feláll, de Bacsóné még fogva tartja, még nem jutott el mondanivalójának legvégére.

A tiszapócsi járás dolgainak könyörtelen következetességű irányítója saját titkára gondol: arra a rejtélyes, szakadozott, ócska nagy könyvre, amelyet féltve őriz odahaza a lakásán. Míg szobalány volt a dadai kastélyban, csak egyetlenegyszer mutatta neki az öreg Ludovika grófné a bőrfedelű, kapcsos könyvet és azt mondta akkor, hogy annyit ér, mint egész Dada, aztán eldugta a rejtzáras kőrisfa almáriumba. Már nyolcadik éve őrzi lakásán a régi könyvet. Sejtelve sincs, miről szól a könyv, milyen nyelven írták, festették, rajzolták hártvás lapjaira a színes betűket és a sorok elejére néhol az elfakult apró képeket. A betűi hasonlítanak a magyar betűkhöz, de mégsem egészen olyanok; némelyik, mintha kínaiul volna. De nem kérdezheti meg senkitől bizalmasan, hogy mit jelent a könyv színes fedelén az ezüstthal, miről szól a könyv és főképpen: mennyit érhet?

Bacsóné állhatatosan figyeli a régi könyvek kitelepített szakértőjét. Tekintetében éppúgy nem lehet olvasni, mint az éles pupillájú magyar macskáéban. Nem egészen bizonyos benne, mennyire fél tőle az abaújkéri kastély egykori ura, mennyire tartja őt markában. Vajon titkának egyik csücskét megmutathatja-e neki?

– Királyi kormányfőtanácsos úr!

– Óhajt még valamit, asszonyom?

– Az urak némelyike olyan, mint a labancos kutya.

– Nem ismerem ezt a kutyafajtát, elnökne asszony.

– A gazdáját is megharapja, ha leveszik róla a koloncot.

A kitelepített volt földbirtokos vállat von.

– Az enyém nem olyan – mondja. – Igaz, hogy nincs is rajta kolonc.
 – De maguk olyanok ám, ha elmarad a szuttyongatás. Valamennyien. Labancos kutya.

– Volt szíves azt mondani, hogy én most már hazamehetek.
 – Mondtam én már magának, hogy a maga stratégiája három lyukon is szelel?
 – Már hallottam ezeket a miszteriózus szavakat, de nem értem.
 – No, akkor most búcsúzóul a maga szemire térítem, hogy értse. Elsőnek is maga ma délután kigúnyolta pártunk alapkövét, az önkritikát – mondja Bacsóné, jegyzeteibe pillantva. – Itten szelel elsősorban a maga stratégiája. Aztán kitalálta a Lajkó nevet, mert úgy okoskodik magában, hogyha Lajkó elvtársat szidja, gyalázza, akkor ez nem bűn, mert ilyen nevű elvtársat mink nem ösmerünk, nincs is tán a világon ilyen elvtárs. De pedig maga olyankor a demokráciát sértegeti, kisebbsíti. Ez a második lyuk, ahol le lehet bukni a mélybe. A harmadik szelelő az, amelyet előbb beismert, aztán visszavont. A népellenes bűnök halmazata a kastélyban, a fehér ruhás lányok. Nem akarok tovább menni, nem bolygatom, mi történt Jablonkay születésnapján. Kormányfőtanácsos könyvszakértő úr! Ez a három dolog éppen elég ahhoz, hogy maga a kutyaólba jusson. Érti?

– Értem.

– De merthogy mindig húzni kell a ló száját, hogy a gyeplő szára feszesen álljon, csak éppen emlétek még egy kis csekélységet. Gele elvtárs nagytermészetű. Nem éppen örvendezne, ha netalán véletlenségből mégis meghallaná, hogy maga ötet Víg Juhásznak kunérozza és még be is panaszkolta nálam a disznóetető kis ribanc miatt. Érti már a miszteriózus szavakat?

Hideg borzongással elhaló hangon ennyit mormog csak az egykor híres, hatalmas és dúsgazdag Balázs Ábris dédunokája:

– Igen.

Bacsóné felkel asztalától, megkerüli azt és a szobácska közepén álló reakciós kitelepítetthez lép.

– Hát ehhez tartsa magát, ha szereti az ágyát és a párnáit. Nemsokára hívatni fogom, mert a szakértelmére szükségünk lesz. Meg kell alaposan vizsgálnia egy régi, rongyos könyvet. Addig elgondolkozhat arról, amit mondtam. Megfelelő szakértői titoktartással, mert erről, amit most mi beszélünk, nem szabad tudni senkinek. Eszibe vési jól, kormányfőtanácsos úr?

– Feltétlenül.

– Aztán majd megkapja a kukucskadíjat is.

– Előre köszönöm.

– Én feltételesen most békét kötök, kezet fogok magával, tisztelt könyvszakértő úr.

Olyan mozdulattal, melyet még a dadai kastélyban lesett el Ludovika grófnétól, Bacsóné a kezét nyújtja Balázsnak, aki udvariasan meghajol, mintha ő is a dadai kastélyban lenne.

– Jó éjt, elnökné asszony.

„Szent Vince leányainak” egykori zárdájában már alig van rajtuk kívül valaki. A púpos Joli is régen elment, lemondott arról, hogy ma az elnöknével beszéljen.

Odakint leszállt az este. Sötét az előszoba és az emeleti folyosón már csak egy lámpa ég a lépcsőlejártnál, ahol siető léptekkel eltűnik a gögös Balázs Ábel unokája, a ki-telepített volt földbirtokos.

Tavaszi este van. A templomkertben már rügyeznek az orgonabokrok. Néhány hét még, s illatár borítja el majd Tiszapócs főterét.

Siet haza, a Pólya utcába, ahol még órákig Bacsóné arcpirító szavaira fog gondolni, hörögve, dünnyögve, zsörtölődve és átkozódva, és hiába kérdezné most tőle akár Náci, akár Tihamér, nem tudná megmondani, hogy küldetése a „tűzoklista” ügyében eredményes volt-e, vagy csupán új veszélyeket idézett fel magára és másokra.

„Tiszapócs, a pokol ez” – morogja magában és csak akkor nyugszik meg valamennyire, amikor a füstölgő kályha mellett megsimogatja Adolf, a spániel fejét.

25.

Lázár Paula egy reggel azt mondja anyjának a gáztető alatt.

– Érzem, mamácskám, hogy már nem tart soká.

Lázár Ubul özvegye arra gondol, hogy be fog teljesedni hamarosan Forster Ignác reménykedése és ők ismét hazamehetnek Budapestre, visszakapják lakásukat és ő Paulát visszaviheti Budakeszire a tudószanatóriumba. Ez volna a volt igazságügy-miniszter szavai szerint a „tökéletes *restitutio in integrum*”.

– Ó, bárcsak igazad lenne, kislányom! – sóhajt a néhai államtitkár özvegye.

Pedig Paula valami egészen másra gondol, mint a kísértet, jár-ke és tesz-vesz a szobácskában. Gondolatai messze járnak, egy távoli, másik világban, olyan hangon, mintha a reggeli kecsketejhez még egy darab kenyeret kérne, így szól:

– Egészen kicsi gyerek akarok megint lenni és akkor nem fogok többé félni.

Aztán érdeklődik, mit ír a Hortobágyról Jobbágy Béla Tamás és van-e hír Valterék fiáról, aki már nem küld több narancsot az anyjának, mert hazajött Szicíliából, de azóta, mintha a föld nyelte volna el, sehol sincs és meg sem érkezett Tiszapócsra az apja temetésére. Megkérdezi azt is, nem beteg-e „apuska kutyás barátja” és egykori vadászpajtása, akit álmában koldusként látott egyszer a mély szakadékban; már napok óta nem járt erre.

– Szegény Balázs – mondja elgondolkozva, aztán keresztet vet és letérdelve az ágynál, arcát a párnára hajtja. – Szent Sulpicius! Könyörögi szegény Balázst, hogy bűneit mielőbb megbánhassa – suttogja napjában többször is.

Egy nap váratlan gyász éri a kitelepítetteket. Orgonák virágzása idején, aránylag fiatalon hirtelen meghal Serbán Jenő, aki pedig télen még makkegészségesen bízta a öblös hangján Jablonkayéknál a patrícusok szónokát, hogy vegye elő zsebéből a pezsgőspalackot.

Az egykori liftgyártó munka közben lett rosszul a háztetőn, ahol ügyes szerszámaival a csatornát javította. Gurulni kezdett és akkorát puffant a földön, mint a liszteszsák. Pár óráig élt még, Beleznay doktor, a rendőrorvos volt ott a haldoklásánál. Temetés előtt fel is boncolta és megállapította, hogy heveny agyérelmeszesedés és a zuhanás miatti belső vérzés okozta a halálát.

Temetésére a kizöldült tiszapócsi temetőbe Kopács Antal plébános úr a káplánt küldi ki maga helyett.

A fiatal, szőke papocska buzgón végzi a halotti liturgiát, mormolja a latin szavakat, körülfüstöli Serbán egyszerű deszkaporsóját. Bogy, a harangozó, saját szakállára „egy kis ráadást” adott a harangozásra.

Tiszapócs házain túl a temetőben is tündöklök a tavasz a temetés délutánján. Talán a szép idő az oka, hogy feltűnően többen vannak itt most, mint nemrég, mikor a búskomorságában elpusztult Valter Keresztélyt kísérték utolsó útjára. Itt van majdnem minden kitelepített, még az óvatos Jablonkay Tihamér is, karonfogva angol származású, galambősz feleségét. Mióta megtudta, hogy névnapi felköszöntőjéről Bacsóné értesült, a megrázkódtatást nehezen heveri ki. Fokozott elővigyázatosságot határoz el magában, de ez nem akadályozhatja abban, hogy a liftes Serbán temetésén meg ne jelenjen.

Voithyné pihenteti, otthagyta motolláját és szünetel a pillázás Baburánénál a volt Krajcár utcában; itt áll a koporsónál az okos Ida a pillázó asszonyokkal, Katinszkyneval, Forsternéval, Nemesszeghynével és Masznyik Rózsival, akinek az ura, Hübner nem jöhetett el a temetésre, mert ő változatlanul kubikol. A gyászolók közt, akaratlanul is csoportba verődve, itt vannak majdnem valamennyien azok, akik télen felköszöntötték Magyarország volt külügyminiszterét, és javarészt azóta sem látták, csak délben vasárnaponként mise után, amint siet haza. Csak ketten hiányoznak a patrícusok közül: Jobbágy Béla Tamás és a halott.

Balázs Ákos, volt abaúji földbirtokos kísértelt a temetőbe, sápadtan. Fekete spánieljét otthon hagyta a Pólya utcában.

Forster Ignác ott áll a pillázó asszonyok közt, Ilona mellett. Elégedetten látja, hogy megvan a foganatja rábeszéléseinek. Az „első osztályú kitelepítettek” közt napok óta szüntelenül követelte, hogy mindenki jelenjen meg az egyszerű iparos ember temetésén és mutassa meg demokratikus gyászát. Okos szemüveges tekintetét körülhordozza a nagy számban összegyűlt gyászoló közönségen, s figyeli, kik jöttek el és kik maradtak távol. Kossutány Dezsőt hiába keresi a jelenlevők közt. A polgári ellenzék egykori harcos vezérférfija nem jött el. Elzárkózottságát megőrzi. Nem törődik vele, hogy távolmaradását a kisiparos liftgyártó temetéséről némelyek kifogásolhatják, hiszen ő demokrata volt egész életében, akkor is, amikor ezek az urak elbizakodott nagyúri gögjükben nem hallgattak rá, s így neki semmi oka sincs rá, hogy jelenlétével tüntessen a demokratikus együttérzés és gyász jegyében.

A csodával határos, suttogják egymás közt a jelenlevők, hogy a beteg Lázár Paula is ki tudott jönni ilyen messzire. Anyjára támaszkodva ott áll az orgonavirággal borított koporsónál, fehér arca világít a sok fekete ruha közt.

Sokan vannak fiatalok, leányok és fiúk vegyesen. A „pici Voithy Frici” is eljött, egy év alatt szemmel láthatóan megnőtt. Volt méltóságos urak gyerekei elvegyülnek a temetőben a „patrícus” kispolgárok fiaival. Érzik az esemény bús ünnepélyességét. Nem ismerik még a halált, de tisztában vannak vele, hogy az otthonától megfosztott Serbán család gyásza valamiképpen gyászosabb a gyászos Tiszapócscon. Amennyire tőlük telik, már meg is kezdik a két kis árva Serbán fiú vigasztalását.

– Az én apukám is meghalt – mondja és vigasznak szánja a síró kis kölykök számára Babura Cecilke.

Jobbára csak azok maradtak távol, akik munkájuk miatt nem jöhettek el a kora délutáni temetésre. A deportáltak közül nincsenek itt az útkaparók, a disznóetető, a vesszőnyírók, a kubikusok meg a figuránsok. Ezért nincs itt Bereg megye egykori urának, Irczy Dénesnek csinoska özvegye sem. Ő még nem tért vissza a mezőről, ahol egy mérőcsoportban kora reggeltől késő délutánig húzza az acél mérőszalagot és, ha kell, a piros-fehér színű rúddal akár egy kilométert is szalad a pusztán, hogy a szüntelenül dühöngő mérnök integetésére valahol, egy rejtélyes ponton, a földbe szúrja, néha éppen egy kiszáradt tehénnyomban. Sokan irigylik is őt a kitelepítettek közül. De úgy hallatszik, a tanács megtiltotta a deportáltak alkalmaztatását a földmérésben, és egyedül Julianna kegyelmes asszony élvez szerencsés kivételezést.

Nincsenek itt azok sem, akiket végzetük szele elsodort Tiszapócsról. Nemcsak Jobbágy Béla Tamás hiányzik, hanem Kristóf herceg elvadult fia is, akiről azóta sincs hír. Nem búcsúzhat el a kedves halottól Riehl Vencel, aki Nyíregyházán a megyei bíróság börtönében vizsgálati fogolyként most írja külön engedéllyel új „kék füzetét”. Bányay Fidél sem látható a sírnál, akinek eltűnése miatt a tűzoklista kollektív felelősségre vonással fenyegetődzik.

De a gyászolók közt törülgeti kék szemét Borka, a csaposlány, akinek szíve megese a szerencsétlenül járt Serbánon. Nem felejt el, hogy a bádog öblögetőt a megboldogult nagyobbította meg „feketén” a volt „Magyar Király” söntésében, s becsülettel dolgozott, nem úgy, mint „sok felfuvalkodott úri kitelepített”, mindig olajos volt a keze, mint a traktorosoké, és piszkos a körme a munkától. A gyászolók közt van és többeknek szemet szúr Jenő pincér. Minden meghatódottság nélkül áll, míg mások könnyes szemmel tekintenek a sírgödörbe és saját elkerülhetetlen sorsukat siratják a kitelepítettségben. Ő hideg, érzéketlen, s mindent figyel.

Mikor a kis szőke tisztelendő úr befejezi a koporsónál az egyház dolgát, Simon úr lép elő és megáll a halott mellett. Az égen fehér báránnyelűk úszkálnak a délutáni napsütésben, és mint a nyilak, röppennek odafent a fecskék, míg idelent a volt Üllői úti csemegekereskedő mondja búcsúbeszédét megfelelő gyakorlattal, hiszen a Kereskedő Ifjak Társulatában már boltossegédként megtanulta a nyilvános szereplést.

– Tisztelt gyászoló közönség! Az istenteleneknek néha mégis jól van dolguk az ítéletig. Ezen szavakkal kezdem én mindannyiunk nevében a búcsúzkodást a mi szeretett barátunktól, Serbán Jenőtől.

Jablonkay Tihamér nem áll messze a sírtól, a köztisztelet előretuszkolta. Vérszegény, sápadt arca megvonaglik Simon úr első szavainál és jobban szeretne már most elinalni a cornwalli születésű Elizával.

– Édes barátunk! Serbán Jenő! Ajkamon a szó a hontalanok keserősége. De mikor mostan búcsúzunk tőled, mi nem lázadozunk Isten akarata ellen, és mi nem inogunk meg, mint azon bibliai Jób, ki a földi szenvedés minden ostorcsapását elszenvedte, mi okulunk a bibliai Jób példáján.

Forster Ignác szemüveges arca is sötétedni kezd Ő úgy tudta, hogy semmiféle gyászbeszéd nem lesz a temetésen, a Valter Keresztélyén sem hangzott el egy árva szó sem.

– Jóbot is mindenfelől retteggették – folytatja rendületlenül Simon Nándor, aki láthatóan nem törődik Jenő pincér jelenlétével sem. – Tőle is elvették mindenét. Ökreit, tevéit, szamarait tőle is elhajtották. A pusztaság felől támadó szél az ő háza négy szögletét is megrendítette. Földönfutó nyomorult lett ő is, miként te, szeretett jó barátunk, Serbán Jenő.

Egy női hang felzokog.

– És földönfutó nyomorultak lettünk mi, mindannyian, pesti kitelepítettek.

Mindenfelől szípgóások, köhécselések hallatszanak. Simon úr tovább beszél, hangját felemelve:

– A Sátán bujtogatására Jóbot is deportálták a pusztába, őt is kitelepítették. Eleinte úgy látszott, hogy beletörődik. Így sóhajtott Jób a pusztában: „Az Úr adta, az Úr elvette, áldott legyen az Úrnak neve!”

Forster Ignácnak gyöngyözik a halántéka a hideg verejtéktől és arra gondol, mennyi szemrehányást kell majd elviselnie azoktól, akik az ő rábeszélésére, kérő és hívó szavára jöttek el a temetésre és könnyen bajba keveredhetnek pusztá jelenlétük miatt, mert kénytelenek meghallgatni a vakmerő gyászbeszédet.

– De aztán ezen bibliai Jób – folytatja Simon úr – mindenféle kegyetlen szörnyűséget szenvedett el a deportálásban. Miért részletezzem gyötrelmeit? Nézzünk be egymás szállásaira, tekintsünk ezen kedves halottra, akkor viszontlátjuk Jóbnak szenvedéseit.

Jablonkay Tihamér remegő hangon megszólításával tüntet ki valakit, aki többször köszönt neki, de ő nem ismeri meg: Cselei Csopaky Gézát.

– Tanácsolni kellene neki, hogy azonnal fejezze be – suttogja Magyarország volt külügyminisztere a zenés körúti kávéház egykori tulajdonosának fülébe.

Simon Nándor hangja zeng a tavaszi ég alatt, az asszonyok közül már sokan hangosan sírnak. Voithyné, aki hónapok óta szüntelenül motollája mellett görnyed, halálsápadt, az ájulás környékezi.

– Mélyen tisztelt gyászoló közönség!

„Talán most észre tér” – reménykedik magában Balázs Ábris dédunokája.

– Most már mi is elérkeztünk csaknem egy év leforgása után oda, ahová ezen bibliai Jób. Ajkunkon szinte már megfogán az átok és szívünk összeszorul legkedvesebb barátunk teteménél a nyitott sír előtt, amely majdan mindnyájunkat vár és elnyel az igazságtalanságban.

– Szólj neki, Lexi, hogy hagyja abba. Nagy bajba jutunk Jób miatt mindnyájan – sűgja Voithy Frigyes Rudniczky Elek volt kultuszállamtitkár fülébe.

De az egykori „filmbasa” éppúgy nem mozdul, mint Cselei Csopaky. Simon Nándor tovább szónokol.

– Ha volt és van dolgos kéz ezen árnyékvilágban, akkor a tiéd az volt, derék barátunk, Serbán Jenő. Ha van nemes szív, amely bátorságot és reményt önt a csüggedőkbe, akkor a tiéd, míg dobogott, ilyen volt. Te derűsen vállaltad a csapást, amely kijutott osztályrészedül. A bibliai Jób példáját nem követted az átkozódásokban,

tégedet nem kellett barátaidnak Elifázként a helyes istenfélő gondolkodásra terelniük. Te példát adtál mindnyájunknak, hogyan lehet gyorsan helyünket megtalálnunk az igazságtalanságban. Valamikor lifteket gyártottál és jelszavad volt „Lifttel a magasba!”. Az egykori Károly-kaszárnyában egy kis műhelyben kezdtél el dolgozni édes jó apáddal és három munkással. Aztán a Hársfa utcában jelent meg a cégtáblád, végezetül a Nap utcában, a 17. számú házban és akkor már felvonókkal és a hozzájuk szükséges vasszerkezettel is te láttad el a fővárost és a vidéket egyaránt. Már a legvégén páternoszttereket is szereltél, építettél. A te lifted jár mostan is a pesti postatakarékban!... Aztán műhelyedet és lakásodat elvették, ide telepítettek ki tégedet példás hűségű élettársaddal, gyászoló hitveseddel és két árva fiacskáddal egyetemben. De tégedet nem tört meg a csapás. Az Úr adta, az Úr elvette és te áldottad az Úrnak szent nevét, mélységes megvetéssel szívedben azok iránt, akik terajtd és családon ezen igazságtalanságot elkövették.

– Náci – morogja Balázs Ákos a volt igazságügy-miniszter füléhez hajolva.
– Rántsa meg a frakkját, hogy hagyja már abba.

De szemüvege mögött üveges szemmel Forster sem mozdul.

– Te iparigazolvány nélkül is tüstént munkába álltál. Csapokat szereltél, záratokat javítottál, villanykapcsolókat és Bergmann-csőveket falaztál, horpadt kádakat kalapáltál, cégtáblákat festettél, anyacsavarokat igazgattál, minden hasznos munkát végeztél, a csatornajavítást is, minek alatta tégedet a halálos baleset ért. Megmutattad, milyen az igazi munka, az igazi építés. Még megértük volna, hogy a járási tanácsházán az emeletre a lift a te szorgos kezed nyomán járna. De az Úr másként akarta. Liftkészítő, derék barátunk! Könnyes szemmel mondunk hozzád búcsút és igyekszünk a te nemes példádát követni a kitelepítettségben. Nem átkozódunk, hanem tégedet mi csendben megsiratunk.

Windelbandné hangos jajveszékelése szakítja meg Simon úr gyászbeszédét. A néhai koronaügyész hatalmas termetű özvegyének sírása átterjed most már a legtöbb nőre. Babura Félixné két kezébe temeti sápadt arcát és így rejti el a sírást; a vállá rángatózik. A gyászoló özvegyet és mellette a halott Serbán anyósát is elragadja a fájdalom.

– Minket, akik itt maradunk Tiszapócscon a kitelepítettségben, talán nem ítélsz meg szigorúan az Úr, ha sírodnál, édes barátunk, a bibliai Jób védekezését tesszük magunkévá. Nem átkozódunk. Ezt semmiképpen sem míveljük. De kérdő tekintettel nézünk fel a nyájas tavaszi égre és azt kérdezzük, hogy az istenteleneknek miért van mégis jó dolguk az ítéletig. Mi az oka, kérdezzük mi a szenvedő Jóbbal, hogy te, édes barátunk, a háztetőről lebukfenceztél és nyomorultul fiatalon elpusztultál a tiszapócsi kényszerlakhelyen a kitelepítettségben, de ugyanakkor a gonoszok élnek, vénséget érnek, sőt még meg is gyarapodnak? Mi az oka ennek? Mi az oka, hogy az ő magvuk előttük nő fel és az ő sarjadékuk szeme előtt? Miért van az, hogy az ő házuk békességes a félelemtől és Isten vesszeje nincsen őrajtuk? Miért?

Jablónkay Tihamér lehajtott fejjel hátrálni kezd a gyülekezetben és magával vonja ősz nejét, minél messzebbre a sírtól és aztán, lehetőleg észrevétlenül, hazafelé. Ő már nem bírja tovább. Szökik, menekül.

– Ezen kérdésekre mi ne várjunk választ a földön, tisztelt gyászoló közönség. Istennek az istentelenek iránt való elnézése titok. De a végső ítéletnél a büntetés

nem fog elmaradni. Olyanok lesznek, mint a pozdorja a szélben, miként a polyva, melyet forgószél ragad el.

Rudniczky Elek, a művészeti ügyek egykori teljhatalmú diktátora a kultuszminisztériumban, behúzott nyakkal áll. Hiába bökdösi Voithy, nem megy a ravatalhoz és nem hallgattatja el Simon urat. A bátorságnak különleges neme kerekedik felül a volt „basa” lelkében, az olyan emberé, aki helyett valaki más áll ki a porondra, valaki más bátor.

Hasonló lelkiállapot keríti hatalmába Forster Ignácot is. Lehorgasztott fejjel, merev arccal néz maga elé és megfeszítve nyakizmait is, belenyugszik a változhatatlanba: most már meg kell várni Simon úr beszédét és lesz, ami lesz. Legfeljebb Ákost megint elküldik Bacsónéhoz.

Jenő pincér cigány arca sötétebb, mint máskor. Nincs egészen tisztában a pozdorja szó mai értelmével, de nem kételkedik benne, hogy a szó a reakció dicsérete.

Általános megkönnyebbülésre most már Simon Nándor a gyászbeszéd végére ér. Utolsó búcsúmondatai ezek:

– Búcsúunk tőled, szeretett jó barátunk, Serbán Jenő, aki itt hagyta a síró özvegyet és két kis árvát, vigasztalhatatlanul barátokkal egyetemben. De ha már reménykedünk, hogy az Úr nem ítél meg szigorúan azért, mert titkait fürkészni merészeljük, akkor legyünk eléggé bátrak ahhoz is, hogy őszintén kimondjuk, mit érzünk gyászunkban. Megholt, elköltözött barátunk, akinek teteme még alig hűlt ki, mi reád tekintünk, és nem titkoljuk el igazi érzésünket. Mi, akiktől hajlékaikat elvették, irigykedve mondunk neked istenhozzádot, Serbán Jenő! Mert tenéked végre van hajlékod!... Romló tested hajléka a hideg sír, romlatlan lelked az örökkévalóság. Mi, szegény hajléktalanok, vágyakozva tekintünk a te örök hajlékod felé. Le, a föld gödrébe, de még inkább fel a magasba. Igen, Serbán Jenő! Tiszapócsról, ahol mindennap új meg új szenvedés vár bennünket, mi búcsút intünk feléd, aki elszállasz ebből a nyomorúságból... és azokkal a szavakkal búcsúunk tőled, amelyek életed virágjában szorgos munkádat hirdették. Búcsút intünk neked és zokogva ezt kiáltjuk: „Lifttel a magasba!... Serbán... Nap utca 17...!” Viszontlátásra odafent az égi Nap utcában!

Temetés után, amint történni szokott, a gyászoló közönség szétszóródik, kisebb csoportokra szakad. Balázs Ákos segít hazatámogatni Paulát, a Bogma utcába.

Útközben megkérdezi Ubul leánya:

– Mikor meséli el második mentoni utazását, Balázs?

A volt földbirtokos kalapját emelgeti az ismerősöknek, elfelejt válaszolni.

Egy reggel, mikor a kitelepítettek a népboltba mennek, hogy ott sorba álljanak zsírért, általános megkönnyebbüléssel tapasztalják, hogy Víg Juhász „*Ki látta utójára?*” kezdetű proklamációja már nincs a kirakatban. A hirdetemény helyén egy hitvány kiállítású vászon utazótáska hirdeti szerényen az életszínvonal emelkedését.

– Ákos, gratulálok – mondja aznap este Forster Ignác a volt abaúji földbirtokosnak.

Balázs Ábris dédunokája elhárítja az elismerést. Nem szerénységből teszi, hanem inkább azért, mert még mindig súlyos kétségek közt él: nem tudja, hogy rontott-e, vagy javított a helyzetükön a Bacsónénál tett látogatás. Éppen azért beszámolója csak hézagos volt, inkább az elnökné fenyegetéseire terjeszkedett ki részletesebben.

Úgyis csak a jövő mutatja majd meg, hogy ártott-e vagy használt nekik a „fegyverszünet” az elnökné asszonnyal. Azon kívül szíve egyik csücskében még neheztel a volt igazságügy-miniszterre. A borúlátás és a derűlátás nem fér meg mindig együtt békében Tiszapócscon.

De a hír, hogy a tűzoklistát bevették a népbolt kirakatából, mégis amellet szól, hogy a „jeles és hű barát” küldetése sikerrel járt. A volt kormányfőtanácsos nemcsak ifjú huszárhadnagy korában volt hiú, mikor alávetette magát a kozmetikai műtétnek, hanem később is egész élete folyamán. Babura Félix levele is bizonyítja, hogy hiúságát balsorsában sem vetette le. Vele volt, magával hozta Tiszapócsra, mint a fülkagylós faragott ládát, amely székeket pótol. Noha elhárítja az elismerést, Forster Ignác gratulációja tagadhatatlanul jólesik hiúságának. De igyekszik másról beszélni a Bába-gödrénél.

– Hol tartasz a munkádban, Náci?

– A reneszánsz ember jellemét kutatom, vizsgálom. Politikai célja érdekében semmitől sem riadt vissza. Gátlásmentes volt. De Mátyás király természetes korlátok közé szorította korának gátlásmentességét.

– Vannak forrásmunkáid?

– Sajnos nem sok. Könyvtáram java része a Szemlőhegyen maradt a házunkban. Legalább kétezer kötet.

– Régi könyvek is?

– Azok is.

– Értesz te a régi könyvekhez, Náci?

– De hiszen te vagy a bibliográfus, Ákos.

– Vagy úgy? Hát már mondtam a múltkor?

– Hogyne mondtad volna. Csak most vagy olyan fukar a szavakkal. Valami okod van tán rá.

– Mennyit érhet egy Elzevir?

– Sejtelmem sincs róla. De Pestről megkérdezhetem egy Bourbon-párti atyafitól.

– Az talán késő lesz, Náci. Neked nincsenek itt régi könyveid?

– Hohó, várj csak! Van egy ragyogó Bodonim 1784-ből. Ismeretlen pármai költő versei Karaffa Doria hercegnő dicsőítésére. Ha érdekel, gyere el. Megmutatom.

– Franciaországban mikor kezdték el a könyvnyomtatást? Nem tudod, Náci?

Forster Ignác nem tud felelni a kérdésre Tiszapócscon a Bába-gödrénél, kitelepítettségük első esztendejének vége felé. De mert roppant olvasott, művelt ember kiváló emlékezőtehetséggel, valami zsong emlékezetében és Gutenberg neve egy francia nevet is vonz.

– Jean du Pré... Valami rémlik – mondja, de nem tudja, ki volt.

Elköszön barátjától, aki pórázon vezeti fekete, hosszú fülű kutyáját és a Selymes felé tart. Ő bemegy Jablonkayékhoz, hátha azok még nem tudják, hogy a népbolt kirakatából eltűnt a lista. De mint ilyenkor történni szokott, Jean du Pré neve nem hagyja békén a tudós férfit.

Az a szerencse éri, hogy Oppleréket nem találja ott.

Forster Ignác, minden demokratikus igyekezete ellenére, Oppler Rudolfot mégiscsak felkapaszkodottnak tartja, akit milliós vagyonától megfosztott ugyan a

népköztársaság, de vigaszdíjul nem adott neki családfát. Az „Op.106” és a 153-as készítményű „Vioppler” egykori gyártója sétára vitte bágyatag nejét, aki mostanában már nem bízik benne, hogy Argentínában viszontlátja Violát.

Jablonkay és Forster elbújnak a virágos francia függöny mögött és csendesen beszélgetnek. Velük van Eliza is.

– Bámulatosan igazad volt, Tihamér – mondja rendkívül komolyan a volt igazságügy-miniszter.

Magyarország volt külügyminisztere nem is sejti, hogy egykori kabinetársa őt gondolatban már nemegyszer öregkori gyengeelméjűséggel gyanúsította, legalábbis a kezdődő kórjelekkel, s most is, amint ernyedt mozdulatlanságban ül angol származású hitvese mellett, aki hosszú, szemkötő tűkkel harisnyát köt neki, tarka skót színekben. Neki is jólesik az elismerés, nem csak Balázsnak. Elégedetten vigyorog, mikor hallja, hogy a hirdetményt bevették a kirakathból.

– Én ezt... én így gondoltam – bólogat a volt diplomata.

– Bámulatosan élesen láttad a dolgokat, Tihamér – folytatja Forster Ignác. – Duplán igazad volt.

Jablonkay, mintha ezt már kissé soknak találná, előbbre hajlik a karosszékekben, ahol többnyire üldögegni szokott napközben. Krétafehér homlokát ráncolja, szep-lős szempilláját remegteti. Hümmög, köhécsel.

– Örülök, örülök.

– Először is abban volt igazad, Tihamér, hogy a listát csupán terrorisztikus meg-félemlítés céljából függesztették ki. De emberismereted és éleslátásod még pom-pásabban érvényesült akkor, amikor éppen Balázst küldted el a járási elnöknőhöz. Hihetetlenül igazad volt, midőn mellette döntöttél. Ímhol az eredmény. Eltűntették a tűzoklistát.

– Mit... mit?

– Nem tudom, miért, az emberek így nevezték el. Tűzoklista. Mindenki így emlegeti.

– *I'm not delighted* – szól közbe a galambősz Eliza. – Majd jön az új tűzok, az új lista.

– Ákos mit mond? – kérdezi reszkető vénasszony hangon Jablonkay.

– Jóformán semmit sem mond – feleli Forster. – Elismerem, jól megállta a sarat Bacsónénál, de mégis az a véleményem, kezd különös ember lenni ez az Ákos.

– *Oh, quite! Oh, quite!*

– Mindég volt benne sértődésre hajlamos visszavonultság – folytatja Forster Ig-nác. – De azt eddig leplezni igyekezett a gögös fennhéjázás egy nemével. Lehetséges, hogy ez csak máz volt rajta és a máz most kezd pattogzani, lehullani. Alatta még élesebben játszik igazi jellege. Makacs, sötét, merev, ingerlékeny. Bús és csalódott.

– *Oh, please!* – mondja Jablonkayné. – Mi mind ilyenek lettünk itt, *gradually*.

A volt igazságügy-miniszter felkapja szemüveges fejét és meglepődve Jablon-kayra néz.

– Ez a te véleményed is, Tihamér?

Az alacsony vérnyomás miatt ásítva bólint Jablonkay.

– Elizának van... jó szeme van.

De Forster Ignác még ezt is mondja Balázsról.

– Megrögzött Bourbon-párti.

Ezen aztán mind a hárman nevetnek és kinevezik Balázs Ákost a tiszapócsi Bourbon-párt vezérének.

– Kiválóan végezte el nehéz feladatát. Minden dicséretet megérdemel. Ezt mi... én sohasem felejtettem. Nagy veszélytől mentett meg minket. Az ő műve, hogy eltűnt a bolt ablakából az a ... micsoda lista – mondja a volt külügyminiszter.

– *I agree there.* Kiváló, derék úr. Bevette a listát.

– Kétségtelen, kétségtelen – helyesel és osztózik Balázs Ákos dicséretében a volt igazságügy-miniszter. – Ha nem is *sua manu* tüntette el a tűzoklistát, de olybá vehető feltétlenül, mintha ő maga saját kezével távolította volna el. Küldetésének *excellens* sikerét ez bizonyítja.

– Hasznos mégis a *Bourbon-party*. Kedves Forster, *I suppose, it is useful.*

Ezen megint jót nevetnek, örömkönni, hogy a lista eltűnt.

– Hanem a siker oroszlánrésze mégis a tiéd, Tihamér – mondja Forster Ignác.
– Te választottad ki őt erre a kényes feladatra.

– Mi, angolok, ezt úgy szoktuk mondani, *the right man in the right place.*

Magyarország volt külügyminiszterének fehér arca eltorzul az elégedett vigortól. Bölint. De nem lehet tudni, hogy Eliza talpraesett szavainak helyesel-e, vagy pedig Forster Ignác magasztalásával ért egyet. Lehetséges, hogy mindkettőnek egyszerre bölint.

– Csak egyet árulj el, Tihamér – faggatja a volt „főpecsétőr”. – Honnan tudad, hogy a megye legveszedelmesebb kommunistájához épp egy Bourbon-párti barátunkat kell elküldenünk?

Hosszú és viharos diplomáciai pályán megtanulta Jablonkay Tihamér, hogy néha szerénynek is illik lenni.

– A dolgok ismerete és tapasztalat kérdése az egész – feleli. – Meg szerencse is.

– Zseniális voltál, Tihamér.

– *Tibi is very clever* – mondja Eliza az uráról olyan hangon, mintha Balázs fekete kutyáját, Adolfot dicsérné okosságáért.

– Hanem mégiscsak különös, hogy Ákos ennyire szüksézá lett. Három hete faggatom, mondja el, miről beszélgettek. De minduntalan csak azt ismételteti, hogy Bacsóné pányvakaróhoz köt minket, ha Fidél példáját valaki követni merésznél.

– Az aransarkantyús Bányay Fidél – mondja elmélázva Jablonkay.

– Neki már jó, az öreg Fidélnek. Árkon-bokron túl van – jegyzi meg Forster.

– Ez a Bacsóné rettentő személy, hallom. *I say, she must be a witch.* Igazi boszorka – szól harisnyakötés közben Eliza.

– Balázs nagyon haragszik rá – mondja nevetve Forster Ignác. – Főként azt nehezményezi, hogy Bacsóné nem akar vele mártogatást táncolni.

Ezen is mulatnak egy ideig. Jablonkaynének megmagyarázzák, hogy milyen tánc az a mártogatás.

– Már csak azon a... azon megfontolásból is őt küldtem el Bacsónéhoz, mert egyszer már járt nála, szintén az én tanácsomra. *Bis repetita placent*, miként Ovidius mondja.

- Tévedsz, Tihamér – figyelmezteti Forster.
 - Miben?
 - Nem Ovidius írta. Fogadni mernék, hogy te Horatius „*Ars poetica*”-jából idéztél. Az agg diplomata legyint, fejét csóválja.
 - Nem fogadok, Náci – mondja őszintén. – Életemben annyiszor tévedtem, Tiszapócsot is egy kolosszális tévedésemnek köszönhetem... Ovidius vagy Horatius?... Én... én ebben most már nyugodt lélekkel tévedhetek, Náci.

Eliza elmosolyodik, leteszi a hegyes tűket, a kötést. Gyöngéden megsimogatja Jablonkay Tihamér hófehér pofaszakállát.

- *Poor little Tih!*...

Aztán még azt javasolja Forster Ignác, hogy mindenkinek újra meg újra lelkére kell kötni, ne kövesse Bányay Fidél példáját.

- Ennyi becsület, remélem, mindenkiben van – mondja. – A történetek után senki sem akarhatja mások vesztét. A mi testünkön át ködös kalandokba nem bocsátkozhat senki. Mi a véleményed, Tihamér?

Mint a tiszapócsi eperfa lombja, Jablonkay Tihamér helyeslően bólogat.

A Bába-gödre táján senki sem tudja, hogy a Répa házaspár régóta civódik a tűzoklista miatt. A nagyfarú Erzsók már hetekkel ezelőtt fellázadt a „*Ki látta utójára?*” kezdetű proklamáció miatt. De Répa Ferkó otthon lecsillapította az ő „Panyináját” és megígérte neki, hogy az első kedvező alkalommal elviteti az „otromba plakátot”. Próbálta is kifogásolni a helyesírási hibákat Bacsónénál, de az elnökné asszony ezzel hallgattatta el az ügyeskedő „tanácsitkárt”: – „Előbb tanuljunk meg helyesen gondolkodni, aztán majd írhatunk helyesen is, Répa elvtárs!” Ennek ellentmondani nem lehetett és Répa titkár minden este kénytelen volt otthon hallgatni Erzsók lázongását. Mint a bokrot, egyaránt szidta Bacsónét és Víg Juhászt. Tegnap este haragjában kijelentette, hogy egy becsületes kommunista van csak egész Tiszapócson, Szarka Amália, s a földhöz vágott egy szabadkai emlékpoharat, amely darabokra tört. Ma reggel pedig nyitás előtt „öntevékenyen” letépte a „tűzoklistát” a kirakat ablakáról. Aztán lecsillapodott és dolgozótársainak a boltban azt mondta, hogy már épp ideje volt a kirakatredezésnek, helyet kellett adni a zománcedények közt az új utazótáskának.

A Bába-gödrében ezt nem tudják. Eliza megkongatja az indiai gongot. Délután öt óra. A virágos francia függönyt félrehúzzák és leülnek teázni.

- Nagyszerű fiú ez az Ákos. Remélem, eljön ma – mondja nagyhangon Oppler.

Másfelé is mindenütt örülnek Tiszapócson a kitelepítettek a tűzoklista eltűnésének. Megkönnyebbülten sóhajtanak, örvendeznek a pillázó asszonyok is.

A Rákóczi utcában, melyet Krajcár utcának hívtak régen, mikor még a Vörös Hadsereg útja volt a Rákóczi utca, Baburáéknál napestig folyik a pillázás. Mikor nincs iskolában és otthon sem kell tanulni, Babura Cecilke is segít pillázni, s ügyesen pedri és ragasztja össze a tövén kurtára vágott hajszálakat. A két kisfiú: Jenőke és Marcika, akiknek a hortobágyi juhakolból küldte utolsó atyai csókjait az apjuk, ők csak bámészkodnak, még semmi hasznukat sem lehet venni.

Terv szerint és normára dolgoznak a pillázók, már amennyire terv és norma a hajszálak és tincsek szüntelen fésülése, kefézése, nyírása, pedrése, sodrása és

ragasztása bizonyos laza rendszerességgel kora reggeltől késő estig. Baburáné kezdetől fogva valamilyen homályos Bedaux-módszer mellett kardoskodik és máig sem nyugodott bele: ki szeretné számítani, hogy egy óra alatt mennyi munkát volna köteles elvégezni a lassú és felületes Katinszkyné.

Megpróbálták már, hogy Hübner Lajosné, akit inkább Masznyik Rózsának emlegetnek, az okos Idával együtt csak pödörjön és ragasszon és ebben Cecilke is segítsen nekik, amikor ráér. Katinszkyné akkor egy ideig nem csinált egyebet, csak fésüléssel és keféléssel „nyírás alá” készítette Forsterné számára a hajcsomókat, Nemesszeghy Bánkné pedig reggeltől estig csupán sodort és paragrafus alakban csomózott. De a munka így sehogy sem haladt.

Azóta inkább ki-ki megpillázza a maga babafejeit, és aszerint kap pénzt, hogy hány babaszemre készítette el és ragasztotta rá a pillát. Baburáné keze a leggyorsabb. Már déltájban halomban állnak előtte a megpillázott babafejek, ezek a csenevész krumpli nagyságú, festett papírgolyók, amelyeket Budapestről nagy kartondobozokban küldenek. Olyan hitványak ezek a fejek, satnyák, olcsók, közönségesek, hogy egyedül a szempilla kölcsönöz nekik valamilyen bájt és életszerűséget. Katinszky Tihamérné keskeny arcával buzgón hajol a babafejek fölé, de csak nagy ügyel-bajjal ragaszt fel egy-egy szempillát. Nemegyszer csípős megjegyzéseket kap, különösen Baburánétól. De már Forsterné is figyelmeztette, hogy a mátyásföldi babaszövetkezet levélben kifogásolta a hanyag pillázást és azzal fenyegetődzik, hogy nem küld több babafejet Tiszapócsra. Voithy Frigyesné, akinek a pillázást köszönhetik, nem pillázik, nem hagyja ott szüntelenül berregő motolláját, mellyel, úgy-ahogy, már valamilyen állandó jellegűnek látszó keresethez jutottak. De időnként átjön néhány percre a pillázó asszonyokhoz és inti őket, hogy „tisztességesen pillázzanak”. Katinszkyné azóta jobban ügyel, de még lassabban dolgozik. Az érkező babafejekért és a kész munkával feladás végett ő szokott eljárni a postára. Nem nagyon siet, útközben az ismerősökkel szeret elbeszélgetni. Lassú munkája miatt úgy állapotok meg, hogy akár pillázik, akár postára megy, megkapja a napi 3 forint 26 fillért, ami több mint két liter tej ára és még emelkedhet, ha megtanul gyorsabban pillázni.

A mátyásföldi szövetkezet minden megpillázott babafejért 12 fillért fizet. Többet nem adhat, mert a postaköltség Budapest és Tiszapócs közt lenyomja a munkabért, és külön megterhelést jelent. Pedig helykönnyűek a hitvány kis babafejek, ezer darab elfér egy „nagy kartonban”. Babura Félixné néha negyvenöt babafejet is megpilláz egy nap; igaz, hogy ilyenkor éjjel is dolgozik, és reggel fejfájással ébred. Katinszkyné tíznél tovább nem tud jutni, de jó, ha ötöt megpilláz olyan napokon, amikor postára kell mennie. Legalább egy óra hosszát elpepecsel egy babaszempárral, mióta vigyáz, hogy a pillázás „minőségi” legyen. Sehogy sem tudják egymás közt megnyugtatóan elosztani a keresetet. Ezért terv és norma a volt Krajcár utcában naponta változik. De az avatatlan is látja már, hogy Baburáné és Masznyik Rózsi a legügyesebb. Hiába fiatal a vörösesszőke, szeplős Nemesszeghyné, az ő ujjai majdnem olyan bizonytalanok, mint Katinszkyné ideges, halvány keze. Forster Ignác felesége, Ilona, a Szemlőhegy és az elvesztett villa után sóhajtozik egész nap; lassú, de a pillázásban kitartó és folyamatos.

A pillázó asszonyok egész nap beszélgetnek. Már megtanulták, és megszokták a munkát, nem kell nagyon odafigyelniük. Fecseghetnek, mint kézimunkázás közben. A ronda kis babafejeket szüntelen csacsogásuk közben is megszépíti egyetlen ékességük: a szempilla.

– Még csak Cecilke volt meg akkor...! – mesél Babura Félixné.

Ördögösen ügyes, pillázás közben a régi szép időkről beszél, mikor az urával Tirolban voltak együtt, a Lechtali-Alpokban. Akkor vette Félix a tiroli vadászruhát, amely „úgy állt rajta, mintha ráöntötték volna”. Nagyon szerette azt a ruhát, magával vitte a Hortobágyra is.

Baburáné órákig tud mesélgetni tiroli hegymászásaikról. A hallgatag Masznyik Rózsi már megfigyelte, hogy különösen a hét elején beszél külföldi utazgatásaikról. A szerda rendszerint leánykori emlékeinek napja. A hét végén többet panaszkodik fejfájása miatt, és Tiszapócsról meg emberekről cseveg. Nem óvakodik úgy az emberek megszólásától, mint Forster Ignác. Ida nem olyan kényes.

– Bár gennyedne el Víg Juhász lába is – szokta mondani olyan napokon, amikor már kimerült a sok pillázástól és nagyon szenved a fejfájás és Tiszapócs miatt.

Már sokszor elpanaszolta, hogy nem kap utazási engedélyt a Hortobágyra, Félix sírjához. Kihantolási és elszállítási kérelmére még mindig nem felelt a járási tanács.

Máskor így beszél:

– Remek emberpéldány volt Félix. Angolul írta szociológiai tanulmányait a John Hopkins Egyetem számára.

– Hallom, szegény Lázár Paula már a végét járja – mondja egy nap Forsterné.

– Hja! Mindnyájunknak ez lesz a sorsa, ha még soká itt maradunk – vonogatja vállát az okos Ida.

Úgy vélekedik, hogy tőle, akit Félix elmúlásával akkora csapás ért, részvétet ne várjon senki. Neki, egyedül, három árva eltartásáról kell gondoskodnia. Ő, a maga módján, az emberi szívet köbcentiméterre méri és az érzéseket is. Amint Forster Ignác két csatos üvegébe nem fér bele három liternél több artézi víz, az ő szíve már annyira tele van haraggal, fájdalommal és keserűséggel, hogy nem jut benne hely sajnálatra a csonttá-bőrré lesóványodott Lázár Paula számára sem.

Katinszky Tivadarné néhány napja feltűnően sápadt, mintha súlyos gondok gyötörnék, újabb keletű bajok és félelmek. De nem szól senkinek. Még lassabban pillázik, mint máskor; két órán át elkínldik egy satnya babafejjel.

Baburáné néma haraggal fel-felpillant rá és azt gondolja magában, hogy Karolina bizony óránként nem érdemel többet hat fillérnél. Még annak a cigarettának az árát sem dolgozza le, amelyet munka közben elszív.

Forsterné észreveszi gondterhelt sápadtságát és megkérdi, mi baja.

– Ne is kérdezd, édes Ilonám! – borzongva hárítja el az érdeklődést és tévedésből a szempillát a baba szemöldökére ragasztja.

Egy madárdalos májusi reggel Babura Félixné hangosan kijelenti:

– Az emberek gyávák.

Ez a nap, pillázás közben, vitával kezdődik. Forsterné, Katinszky és Nemes-szeghyné védik a férfiakat. Masznyik Rózsi, aki természeténél fogva kövér és egy év alatt sem sínylette meg a silány táplálkozást, semleges álláspontot foglal el. De ezt

inkább kényelemből és lustaságból teszi. Így nem kell részt vennie a vitában. Tételé-
vel az okos Ida ilyenformán magára marad.

– Miért véditek őket? – kérdezi, ajkát biggyesztve. – Mind begyulladtak a tű-
zoklistától. A múltkor a temetésen reszkettek, mint a nyárfalevél, pedig senkinek a
hajaszála sem görbült meg. Félnék Bacsónétól, mint a tűztől. Gumi van a hátukban,
nem csont. De majd én!... Emlékezzetek arra, amit mondok. Ha Félix sírjához nem
engednek el, én majd egy nap felmegyek a járási tanácsházára Bacsónéhoz. Nem fo-
gok hajbókolni és leborulni előtte, mint az a gyáva, nagyképű alak, akinél a kuttyája
százszor bátrabb, különb. Mint Balázs úr. Az Ákoska...

– Ida, te őt...

– Csak te ne szólj közbe, Karolina. Inkább jól pederd a szórt.

– Azért haragszol rám – mondja Katinszkyné –, mert nem adott az uradnak ezer fo-
rintot. De azt elhallgatod, hogy nem is kértetek tőle. Talpig úriember. Ritkaság mai nap.

– Te pártolod Balázst, mert kedveled az ilyen letűnt Don Juanokat. De nekem
az égvilágon semmi okom sincs rá, hogy elfogult legyek vele szemben. Már régen
elfelejtettem, hogy Félix helyett nem fizette ki a pénzbüntetést. Pedig megtehetette
volna. Senkije sincs és tele van pénzzel.

– Ne légy igazságtalan, Ida – figyelmezteti Forsterné. – A halászat miatt harag-
szol még mindig rá. Pedig úgy hallom, ő abban nem is volt hibás.

– Én majd számonkérem Bacsónétól Félix életét. Vizsgálat elrendelését fogom
követelni. Én nem nyugszom bele abba, ami történt. Az állam felelős azért, hogy
beteg lábbal is dolgoztatták. A gyilkos sintért én börtönbe juttatom!

– Ne légy könnyelmű, Ida – szól közbe a vörösesszőke Nemesszeghy Bánkné.

– Nekem nincs nyuszi természetem, mint Balázs úrnak – folytatja élénk dühön-
gését Babura Félix özvegye, de ujjai eközben hallatlan fürgén pilláznak. – Úgy él itt
köztünk, mint egy előkelő idegen. Mint akit nem is telepítettek ki. Hanem kedve
szottyant rá, hogy pont Tiszapócsón sétálgasson a kuttyájával, itt lopja a napot.

– Ne bánts! – kéri Katinszkyné. – Nemeslelkű, talpig korrekt úr. Te nem is
ismered. Nagy műveltségű. Előkelő gondolkozású... Mit is mondjak?... Érző szívű,
szellemes. Világlátott... De természetesen vannak szigorú előítéletei. Azokhoz ra-
gaszkodik a tapasztalat jogán.

– Tévedsz, Karolina! A nagyképűség jogán! – mondja az okos Ida. – Ő itt az
egyedüli kivételezett. Hát nem figyeltétek meg?... Mindenben megkülönböztetett
elbánást kap. Először is egyedül lakik, egészen egyedül egy tágas, padlós szobában.
Máshol két meg három családot is összezsúfoltak. Van, aki kamrában, ólban húzza
meg magát. Ákoska nem. Ő külön lakosztállyal rendelkezik a Pólya utcában. Sza-
kácsnéja van. Inasa van. Lefogadom, Ilona, hogy a cipőjét sem maga pucolja. Még
nem látta őt senki sorban állni kenyérért a népboltban. Mondd meg, igaz lelkedre,
Karola, láttad te már Balázs Ákost kosárral a karján?... Láttad már, hogy krumplit
vagy káposztát vitt haza?... Nem! Soha! Neki még a cigarettát is az inasa, az öreg
házigazdája viszi haza a trafikos bódéból. Megmondom nektek, mi ez az ember.
Anakronizmus. Vagy...? Vagy még rosszabb. Nektek ez nem gyanús?

Mind a négy pillázó asszony, még a semleges Masznyik Rózsi is, zúgolódva
tiltakozik.

- Ne ragadtasd el magad, Ida - mondja neki Forsterné. - Ez már kicsit sok. Masznyik Rózsi is beleszól, rekedtes hangon.
 - Mi bajod veled? Legjobb, ha nem törödsz az ilyen emberrel.
 - De engem ingerel, az idegeimre megy. Az én Félixemnek a legpokolibb körülmények közt kellett elpusztulnia azért, mert halászott és nem volt ezer forintunk. Ő is ott volt, ő is halászott, őt is megbüntették. De neki kutyabaja sem történt. Pedig egyedül van a világon, neki senkiről sem kellett gondoskodni, se feleségről, se gyerekekről. Ő senkinek sem hiányozna, ha őt vitték volna el a Hortobágyra, ha az ő lábát paccolta volna el dr. Szíнемorgó főorvos úr. De az még megkeserüli! Drágán fizet érte!

- Amit az uraddal műveltek, az égbekiáltó - mondja Forsterné.
 - Megmondom nektek, milyen címet adna tanulmányának, ha Balázsról írna a John Hopkins Egyetem számára, az én szegény Félixem, aki pedig még élhetne. Megmondom. Mert típus ez az ember. Jöhet új vízözön, robbanhatnak száz atombombát, hallgassatok rám, Ilona: ez a típus megmarad. Félix gyűlölte ezt a felesleges embertípust. Tán könyvet is írna róla, ha élne. Megmondom nektek, milyen címet adna könyvének, mi lenne ennek a Balázs-féle típusnak a neve. A léhűtő druida.

- Hallatlan - mondja rosszállóan Katinszkyné.
 - Csakugyan, Ida, ne légy ilyen rosszsznyelvű - korholja Forsterné és közben kint felejteli nyelve hegyét a szájából.

Most ragasztja fel szakértelemmel a babaszempillát. De Babura Félix serényen pillázó özvegye nem hagyja abba.

- Ő a léhűtő druida - mondja. - Aki méghozzá gyáva, mint a nyúl. Kezet csókol Bacsónénak.

- Ezt honnan tudod, Ida? - kérdezi nyafogó, vontatott hangon a csípőben is, mellben is húsos Masznyik Rózsi. - Tán ott voltál? Saját szemeddel láttad?

Az okos Idát nem ejti zavarba a kérdés. Gyors az agya, hirtelen felel.

- A jellemébe vág.

Asztalukon, mint más napokon, lassan szaporodnak a megpillázott babafejek és estére halomban állnak. A kupac ma is Babura Félixné előtt a legnagyobb, pedig ő szüntelenül beszél.

Egy délután Jámorka Donát, lepkefogóval kezében, betéved a Krajcár utcába és megpillantja az udvaron Katinszkynét, aki tavaly ősszel a bugázáskor megkedvelte a kis lepketudóst.

A Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja, aki annak idején feltűnést keltő tanulmányt írt az *Iphigenia Orbiculosa* nevű csodás éji lepkéről, mostanában keveset iszik, mert a múltkor, mikor valaki a sötétben az árokba taszította, megütötte magát, s azóta vigyáz. Pénze is fogytán van és hiába írták neki Zürichből, hogy kétszáz svájci frankot átutaltak a címére, Berta a postán nem tud róla. Naponta érdeklődik a postán és a postás Berta már csak legyint neki. Kínjában arcképfestőnek csapott fel. Latin szótárával együtt elhozta magával vízfestékeit és ecsetjeit, melyekkel eddig lepkeszárnyakat festett, másolatgató készülő tanulmányai és művei illusztrációjaként. Most gyenge és kezdetleges, de eléggé élethű akvarelleket szokott festetni. Lefestette már házigazdáját, Tiszapócs legzordabb és legfukarabb parasztját,

pipával a szájában. Az arcképtől a paraszt kemény szíve meglágyult. Mióta a Bugár család minden tagjáról elkészült a színes festménysorozat, a pillangász rendszeres ellátást kap: reggelire fél liter tejet egy karéj kenyérrel és ebédre egy kis ételmaradékot, többnyire suhantott levest. Gyors, olcsó és egyszerű étel. A tésztát megfőzik sós vízben, aztán leöntik forró paprikás zsírral és kész a suhantott leves.

Katinszkyné beljebb invitálja a lepidopterológust.

Mióta melege fordult az idő és kinyíltak a tarka kerti virágok, a hölgyek a pitvarban pilláznak, szélről védett helyen, szabad levegőn. Jámorka Donát a pitvarajtónál a sarokba állítja lepkefogóját. A pillázók asztala előtt riadtan megáll, mintha megijedt volna valamitől.

Lila-fehér-sárga cikkcs selyemzsokésapokája van most a fején. Szemüvegét kicserepli egy erősebbre, sovány nyaka kimered. Úgy bámul az asztalon felhalmozott silány babafejekre. Fogalma sincs róla, mit művelnek a hölgyek, s arról sem, hogy az élet viharos forgatagának micsoda szeszélye a látvány.

– Szabad, hölgyeim? – kérdi, bizonyos félénkséggel és óvatosan. Olyan mozdulattal, ahogy a piacon a tyúktojások közé szokott nyúlni a kofa bosszúságára a válogatós vevő, felragad az asztalról egy babafejet. A pillázó asszonyok csendben dolgoznak.

– Milyen tömegmészárlás történik itt, hölgyeim? Ó, mennyi áldozat! Lehullott fejek! Micsoda hekatomba!

Szétterpesztett lábbal áll és nézi Jámorka Donát a satnya babafejet. Alaposan szemügyre veszi, vizsgálgatja. Ugyanígy tanulmányozta ő még ma egy éve budai lakásában a krétai *Neptis Lucillát*, a ritka lepkepéldányt és a gőgös és előkelő mehadiai *Hesperia Sidae*-t, melynek hangzatos neve mindig az aranyalmát őrző szép heszperidákat juttatta eszébe.

A kis lepketudós valamit felfedez a csúf és málé babaarcon. A hölgyekre pillant hamiskás mosollyal, vajon észrevették-e, hogy ő most Hamletet utánozza. Csakugyan úgy tartja két tenyerének hajlatában a babafejet, mintha pici koponya volna.

Aztán félrebillenti fejét és félig behunyt szemmel beszélni kezd.

– „Lenni vagy nem lenni, az itt a kérdés.” Az itt a kérdés, Tiszapócson... Ó, kicsiny koponya. Nézlek. Ki vagy, mi vagy? Micsoda véres áldozat martaléka? Milyen isteneknek dobtak oda téged?... Látszólag ócska, préselt papír vagy. Papírmáséból formált arc és fej. Nincs hajad, levágott nyakadnál úr tátong, beláthatok fejedbe. Ki vagy, mi vagy te?... Pufók, kerekded arca vagy-e egy olyan léleknek, mely elröppent belőled? Vagy tán soha nem is költözött beléd? Élettelenül élsz talán, mint a tűre szúrt *Hesperia Sidae*? Élsz, mint Tutankhamon királyi múmiája és arany álarca? Soha meg nem született gyermekek elátkozott arca vagy talán? Elvetélt magzatok megszépült mosolya ragyog tán papírajkad körül? Avagy netán indián asztalt fej vagy?... Hallgatsz, titokzatos arc, rejtelmes fejecske. Nem felelsz kérdéseimre. Hallgatsz, mint Ízisz templomában az istennő szobra, amely soha még embernek nem nyitotta szóra ajkát és nem mondta el, hogy ő a mindent szülő, tápláló, holtakat életre keltő szent galacsin. Az volnál talán? Ízisz galacsinja?... Vagy ha nem, hát akkor ki vagy?

Rekedtes, nyafka hangján közbeszól Masznyik Rózsi, míg a többi pillázó asszony hallgat és bizonyos kíváncsisággal nézi a mókázó kis lepkeszt.

- Azt ugyan maga estig faggathatja. Inkább a kutya-hoz beszéljen, az majd visszavakkant.

De a vén, kopasz Hamlet valamilyen ihletettsé-gben tovább beszél a tenyerén heverő babafej-hez.

- Fényes festék alatt arcod nem mozdul, mosolyod mit sem árul el, ó, titokzatos fej! Eleven, hosszú szempillád az élet varázslatos szépségével hat. Attól nyered tán titkos erődet, mintha lélek volna benned? Pilláid gyönyörűek, festett szemed élni kezd és lát is már minket. Ugye látsz? Látsz minket?... De tekintetedtől mi megbor-zadunk, sóbálvánnyá változunk. Ó, jaj!... mert már tudom, ki vagy. Selymes szem-pilláid alól rám pillantottál és súgtál valamit. Megsúgtad a nevedet. Köszönöm, hogy bemutatkoztál, te iszonyú, rettenetes arc... te érzéketlenül mosolygó, ádáz, gaz, alattomos... te gyilkos finto-r!... Te Tiszapócs vagy!... A rabság vagy, a nyomorúság vagy... A kietlen pusztaság vagy, a hideg nyirkos szoba vagy... A mi ello-pott életünk vagy!... Az *Iphigenia Orbiculosa* letépett szárnya vagy!... Az esztelen gonosz-ság vagy!... A céltalan emberkínzás, a vigyori halál vagy!... Ó, már ismerlek, már tudom, ki vagy. Minden vagy, ami gyötör minket. Minden, amitől rettegünk. Minden vagy, amit nem tudunk, nem ismerünk. A tiszapócsi jövő is te vagy. A holnap vagy és a holnapután vagy. Maga a reménytelenség vagy!... Te, pufók arcoc-ska! Meredt szem! Ékes szempilla! Elrabolt álmaink orgazdája is te vagy. Minden, amit elvesztettünk, minden, amiben ínséget szenvedünk, az vagy te... te... te papírból formált, csenevész pogány papnő... te kiszáradt agyvelő... te kőc-testre kívánc-zó üres fej!... Tiszapócs, te! Jaj! Ne nézz így rám! Félek tőled. Elfutok!

A pillázó asszonyok nem egészen értik. Tréfa ez vagy halálos komoly dolog? A pillangász megbolondult?

Jámborka Donát hirtelen vi-szszateszi az asztalra a babafejet, aztán a pitvarajtó sarkából felkapja lepkefogóját és mint a nyúl, köszönés nélkül elszalad.

Mikor felocsúdik csodálkozásából, a szentenciát az okos Ida mondja ki, aki egy pillanatra sem hagyja abba a pillázását, pedig reggel óta makacs fejfájás gyöttri.

- Nincsen ép esze szegénynek. Húsz-ezer lepkéjét vesztette el. Az ment az agyára.
- Inkább részeg - toldja meg Masznyik Rózsi.- Azt mondják, mostanában min-dig iszik.

A keskeny, sápadt arcú Katinszky Tivadarné nem szól semmit. Őt nehéz gondoljai gyötrik. Nem is hallotta, mit szavalt a pillangász.

Aztán nem sokkal később, május vége felé egy reggel Katinszky-né nem jelentke-zik a volt Krajcár utcában. Pedig mindig pontos szokott lenni.

Ezen a napon Baburánénak már hajnalban elkezdődött a fejfájása. Átvonulás van, gondolja, és bizonyos légrétegeknek tulajdonítja nyakszirtje fölött a gyöt-rő fájdalmat.

Masznyik Rózsi azzal a hírrel érkezik, hogy az éjjel az apját újabb szélütés érte. Kihívták Krisztics doktort. Injekciót adott neki. Azóta nem szól semmit, csak a fejét rezegteti.

Forster Ignácné azzal lepi meg a pillázókat, hogy a hét végén kilép az együt-tesből. Férfjével együtt felvette őket is a mérnök a mérőcsoportba, ketten naponta negyvenöt forintot fognak keresni.

„Negyvenöt forint!” – Baburáné fájó fején egy pont megsajdul. Gyorsan kiszámítja magában, hogy hány babafejet kellene Ilonának naponta megpilláznia negyvenöt forintért.

Katinszkyné déltájt halálsápadtan megérkezik.

– Mind a két lányomnak felmondtak a hizlaldában – újságolja, lesújtva.

– Jöhetnek pillázni, Ilona úgyis kilép – mondja főnöknői hangon Baburáné.

Báró Katinszky Tivadarné sóhajt, valamennyire megnyugszik. De nem az a legnagyobb baj, hogy Jusztina és Friderika elvesztették eddigi keresetüket. Az egykori hágai követ hitvese elborult arccal töpreng, hogy mondja-e meg, mi az igazi baj. Hosszú habozás után végre elszánja magát. A babafejekkel teli pillázóasztalra könyökölve, suttogó hangon elrebegi, mivel vádolják leányait és tán el is viszik őket, le is tartóztatják, börtönbe vetik mind a kettőt.

– Rájuk fogták, hogy megmérgezték a disznókat – mondja, és a babafejekre borulva zokogni kezd.

26.

Rudniczky Elek, az egykori „filmbasa”, most hatvanhárom éves és Tiszapócson, a kitelepítettségben is, meg szokott még fordulni fiatal lányok után. Ezt a szokását sűrű fehér hajával együtt megtartotta balsorsában, átmentette még abból az időből, mikor csukott, fekete államtitkári gépkocsijában szívesen fuvarozta haza lakásukra a kezdő színésznőket.

Külsejére ma is gondot visel. Inge mindig hófehér, pedig hozzá sem kegyesebb a tiszapócsi por. Még jobban vigyáz ősz hajának csillogására és rendezettségére. Úgy tud fésülni, olyan simára le tudja kefélni dús, fehér hajfürtjeit, hogy a szél sem borzolja fel. Májusi verőfényben kora délelőtt Voithy Frigyessele, a megszüntetett közigazgatási bíróság volt másodelnökével halad a Vörös Hadsereg útján.

Voithyné, kisebb rimánkodás után, elengedte urát a motolla mellől, feltéve, ha kimegy Köselyre, Kaszibán túl, ahol egy asszony olcsó gyapjúfonalat ígért neki. Az egykor előkelő és magas rangú bíró, aki a legkényesebb jogvitás természetű közigazgatási panaszok ügyében hozott egy évtizeden át megmásíthatatlan döntéseket, most hirtelen úgy dönt, a májusi napfény ellenére, hogy csak holnap fog kigyalogni Köselyre, és ma inkább sétálgat kicsit Rudniczkyval. Hibás bal szeme, amely időnként kivörösödik és megdagad, komor és dúlt kifejezésű, Krisztics doktor tavaly karácsony előtt szemcseppeket rendelt neki, de már akkor megmondta, hogy előbb-utóbb el kellene utaznia Debrecenbe, a Szemészeti Klinikára, mert ő valami gyanúsat lát a bal szem szaruhártyáján. Voithy aránylag már fiatalon kúriai bíró volt és Forster Ignác második igazságügy-minisztersége idején nevezték ki a közigazgatási bíróság másodelnökévé.

A csonka tornyú templom mögött a piactéren haladnak el, ahol nagy a nyüzsgés, hetipiac van.

Rudniczky Elek elnéz Hetvényi Aladárné feje fölött, aki ott gubbaszt egy zsámlyon, és őrzi a piszkos ruhadarabokra kirakosgatott tárgyakat, némán eladásra kínálva.

Javarészt Windelbandné vacakjai ezek. Ő küldte ki a piacra elhalt férjének két pár cipőjét is, melyeket fényesre pucoltatott rabszolganőjével, de hónapok óta még mindig nem sikerült eladniuk, mert Windelbandné nem hajlandó engedni az árakból. A volt államtitkár, egyenes tartással nézelődve, elmellőzi a többi kitelepítettet is, aki a piac tarka forgatagában feltűnik, akár vevőként, akár eladóként. Bevásárlószatyorral a kezében azt nézegeti, hogy mibe kerül az újkartalábé meg a piros retek. Vilma meghagyta neki, hogy két kiló krumplit is okvetlen vigyen haza, de neki összesen csak tíz forint van a zsebében.

A forgatagban Simon Nándor, a volt Üllői úti fűszeres tűnik fel. A híres gyászbeszéd óta, melyről egymás közt is csak halkan mernek suttogni a kitelepítettek, bizonyos tisztelet és népszerűség övezi a rettenthetetlen Simon urat. A mai napra becsülettel megfizette a piaci helypénzt, de vevő is, eladó is egy személyben. Éppen most adott el 450 forintért egy tangóharmonikát, amelyen régebben szeretett játszogatni, de Tiszapócsra nincsen kedve hozzá. Kövér paraszttasszony vette meg a fiának, aki katona Komáromban és harmonikázni szeretne a kaszárnyában. Maga mindjárt vásárolt egy ócska, kék lavórt, melyről itt-ott lepattogzott a zománc, és három csokor fiatal retket éppen Rudniczky orra előtt.

– Jó napot, Simon úr! – köszön neki Voithy Frigyes, a közigazgatási bíróság volt másodelnöke.

Általános érdeklődést kelt, a piacon egy fényes kürtőkalap. Cilindernek hívták valaha, a régi időkben, mikor még temetésen és lóversenyen hordták az urak. Masznyikné próbálja eladni. Az emberek megbámulják, de senki sem veszi meg a szélütött „adóhiéna” fekete cilinderét. Rejtély, miért hozta magával Tiszapócsra Masznyik Lóránt az idejétmúlt úri süveget.

Amodébb a meghalt Serbán Jenő anyósa kuksol a halott ingeivel és kopottas öltönyeivel.

Kossutány Dezsőné vaját és tojást keres a piaci árusok közt és merevségében most is olyan, mint egy kemény hangzású állító tőmondat, amelynek ugyanaz az értelme Vasváron és Szombathelyen, mint Budán és Tiszapócsra és épp olyan megtámadhatatlan, mint valaha Voithy Frigyes közigazgatási döntései voltak: az igazság egyedül az ő pártján áll, mert inkább maradt volna Dezső szerény kis ügyvéd Vasváron.

Rudniczky nem törődik Simon úrral, aki a nagy kék lavórt tartja hóna alatt, kezében pedig a három csokor retket. Május van, orgonaillattal tele Tiszapócs. Ez az a hónap, amikor az ő szíve hatvanhárom éves korában is kinyílik, mintha jogász lenne Eperjesen. Minden valamennyire csinos fiatal nő mosolya megdobogtatja szívét. Ezt évtizedek óta mélységes titokban tudja tartani Vilma előtt. A derék és húfeleség arról sem tud semmit, hogy Rudniczky Eleket államtitkár korában, mikor a művészeti ügyek élén állott, „basának”, sőt filmbasának nevezték nyilván azért, mert háreme volt.

De Voithy Frigyesnek, mintha cáfolná véres bal szemének dúlt és haragos kifejezését, van néhány szava Simon Nándorhoz. Melegen, demokratikus egyszerűséggel, melyre megtanította a kényszerűség, kezet fog a volt fűszer- és csemegekereskedővel.

– Remélem, nincs semmi baja, Simon úr? – kérdezi suttogva.

Az egykori fűszeres és csemegés azzal az egyszerű előzékenységgel, amelyet előbbutóbb mindenki elsajátít, aki huzamosabb ideig áll a pultnál, kezét dörzsölgeti, ami jellegzetesen a volt fűszeresek szokása. Olyan gyanútlan tekintettel, mintha nem is tudná, hogy Jenő pincér is hallgatta a gyászbeszédet, ránt egyet a szemöldökén.

– Ugyan mi bajom is lenne nekem, méltóságos uram? Hiszen velünk az igazság.

Rudniczky ezalatt egy falusi leánykát néz: egészséges, piros arcát és karcsú derekát a májusi ragyogásban. A retket is jobban megkívánja. Csalódottan látja, hogy az életerőtől duzzadó leányzó a néphadsereg egy hadnagyának karján eltűnik a piaci forgatagban.

Elköszönnek Simon Nándortól és tovább sétálgatnak.

A szűkszavú Voithy csak ritkán szólal meg, akkor is Rudniczkynak helyesel. Előkelő bírói merevsége már a múltban is szófukarsággal párosult, de ez csak emelte tekintélyét, mert másokat késztetett csevegésre, míg ő sohasem erőltette meg magát. De ez nem jelenti azt, hogy ne lennének most mondanivalói. Csakhogy mindaz, amit Rudniczkynak mondhatna, csak zárt ajtók és csukott ablakok mellett lenne alkalmas a közlésre.

Az egykori „basa” annál bőbeszédűbb. Élvezve a májusi verőfényt és az orgonavirágzást, szabadjára ereszti gondolatait és mintegy hangosan gondolkodik, amikor fecseg.

– Maholnap elvész a falu, a vidék minden bája, színe, zamata. Hová lettek, kérdem én tőled, Frigyes, az egyszerű nép festői ruházatú leányai? Hol a karcsú derékről aláomló csipkés szoknya? Hol a régi népviselet? A buggys derék! A főkötő! Sehol sincsen már, kedves Frigyes.

– Bizony sehol – mondja Voithy Frigyes és feleségére gondol, aki a motolla mellett napról napra sápadtabb, görbébb, soványabb.

– Elnyelte az idő – folytatja Rudniczky. – Drapp tavaszi kosztümben járnak már Tiszapócson a nép egyszerű leányai. Meg akarnád tapogatni kicsit gömbölyű vállacskaikat, akkor vattatömeget markolsz, kedves Frigyes. Topánka helyett ők trotórcipőt hordanak. A hegyes-begyes régi kipp-koppnak is vége.

– A legények pitykés dolmánya is eltűnt, ebbe is bele kell nyugodnunk, Lexi – mondja Voithy és eszébe jut, hogy a kis Frici egyetlen pár cipője lyukas.

– A lobogó gatyá is. Az ám! – beszél Rudniczky. – Nincs már pörge kalap, sem árvalányhaj. A bajusz is a múlté.

– Nagy tévedés! – váratlanul ellentmond Voithy és a volt „filmbasa” fülébe súgja: – Bacsónénak bajusza van, ő nem borotválja. Legalábbis Ákos ezt állítja.

Rudniczky épp ott áll meg, ahol Lázár Ubulné kínálja eladásra Paula kertjének árvácskáit és rozmaringjait. Megáll, kidülszti hasát és úgy nevet önfeledten.

Aztán továbbmennek. Az egykori „basa” tovább beszél, magyaráz.

– Barátom, a május szép dolog, mint az ifjúság. Ez a dolog, rájöttem, mindenütt szép. Még itt is szép.

Minthogy Voithy Frigyes hallgat, a piac sarkán még egyszer megállapítja, hogy tulajdonképpen „két igazán szép dolog” van a világon. A május és az ifjúság. A szépség örök titkát kutató művészetek egykori diktátora, mint kitelepített, Tiszapócson megtalálja a szépség és a dolgok kapcsolatait.

– Pezsdül a vér, éled a természet. Ha május volna mindig, én nem is kíváncznék el Tiszapócsról, kedves Frigyes.

A volt előkelő bíró meghökken.

– Te olyan nagyon jól érzed magadat itten, Lexi?

A főutca szélén megállnak, Rudniczky őszintén felel.

– Értem kérdésedet és én most kimondok neked valamit, Frigyes. Helyetted és mindenki helyett kimondom. Nem ijedek meg a csupasz valóságtól. Én, barátom, nem állítom, hogy olyan nagyon jól érzem magam Tiszapócson, de egyáltalában nem kívánczom vissza Budapestre.

A szűkszavú Voithy Frigyes zsebkendőjével megtörli vörös bal szemét. Gondolkozik kicsit. Aztán nagyot sóhajt.

– Mondasz valamit, Lexi. Igazad van... Budapest most nem a mi városunk. Lakásunkat pedig mi már úgysem kapjuk vissza.

Komolyan néznek egy ideig egymásra, mintha kicsit csodálkoznának a váratlan felfedezésén.

Rudniczky Elek, egy percre megfeledkezve az élet szép dolgairól, meredten néz maga elé.

– Okosabb erről nem szólni senkinek semmit, Frigyes.

– Nekem is ez a véleményem, Lexi.

– Az asszonyoknak se.

– Az asszonyoknak se – bólogat Voithy Frigyes.

Kis idő múlva Rudniczky szól megint.

– Nagy úr az idő és a történelem, Frigyes. Elfújta a pitykés dolmányt és a lobogó gatyát. Meg a díszmagyart. Minket meg ide fűjt Tiszapócsra. Egyebet nem ajánlhatok, csak azt, hogy május van és vigadjunk, ha tudunk. Gyere, Frigyes!

Belekarol Voithyba és ballagnak tovább. Rudniczky elfelejt krumplit vásárolni, Voithynak sem jut eszébe, hogy mégis inkább kísétálhatna ebben a szép időben Köselyre. Egy ideig hallgatagon mennek egymás mellett. Egyikük sem tud szabadulni a váratlanul felbukkant igazságtól, hogy bizony ők ma már nem is óhajtanának Budapestre költözködni, valamilyen albérleti lyukba.

Voithy Frigyes észérveket keres, amelyek megcáfolhatnák őket, Rudniczky Eleknek pedig a csinos szőke kis színésznő jut eszébe, akitől tegnap kapott ajándékcsomagot, kalácsot, kekszet, lekvárt, szalonnát, kolbászt és egy üveg bort: ennivaló kis Rosalinda volt.

– Nézd csak, Frigyes, mi jut eszembe. Shakespeare vígjátékot írt a deportáltakról.

Voithy nagyot néz, világirodalmi ismeretei eléggé korlátozottak. Színházba sem járogatott ő el, amikor még tehetne volna és Budapesten lakott. Így egészen újszerű számára, hogy éppen Lexi sürgetésére fordították le újra és tűzték a Nemzeti Színház műsorára a két világháború közt azt a derűs vígjátékot, amelyben Shakespeare deportálja egy sűrű erdőbe Ferdinánd herceget és kíséretét, s az erdőben mindenféle bohóságok történnek, mert, amint Rudniczky magyarázza, a május és az ifjúság megszépíti azt az erdőt is. Az egész játék lelke a fiúruhás, pajkos Rosalinda. Azt is megtudja a volt államtitkár fejtegetéseiből a közigazgatósági bíróság egykori másodelnöke, hogy

Rosalinda sem vágyott vissza az erdőből a városba, százszor jobban érezte magát az erdőben.

– Ő is elszenvetde Ádám bűnhődését, a fagy fogát, mint mi. Az édes, fiúruhás, szép kis Rosalinda. Bárhogya is harap, mi sem csüggedünk, Frigyes. Kirügyeztek a fák, szépek a nők... Hahó! Ott jön a mi fitos kis tiszapócsi Rosalindánk!

Csakugyan: Katinszky Jusztina közeledik fiúruhában. Apjának, a volt hágai követnek szürke nadrágját alakította át neki Bogya, a harangozó. Ebben járt ki a hizlaldába, a disznókat is ebben etette. De a piszkot és foltokat azóta kitisztította, a nadrág feszesen és kifogástalanul simul telt csípőjéhez. Rudniczky Elek őt is, mint a hajdani kis Rosalindát a Nemzeti Színházban, tüstént ennivalóan csinosnak találja.

A bárókisasszony megjelenésében csakugyan van valami friss, üde és vonzó. Kétségtelenül megérdemelné, hogy őt is lefessék, mint Frances Steward-ot.

– Mondják, nem látták erre a kutájával Balázst? – kérdezi.

Ők nem találkoztak a volt abaújkéri földbirtokossal és spánieljével, de készséggel felajánlják mindenben segítségüket.

– Elkísérnének a járási tanácsházára?

Rudniczky és Voithy meghökken. Mindketten jól tudják, hogy ott pofozták meg már az első nap Katinszky Jusztinát.

– Maga a mi kis tiszapócsi Rosalindánk, éppen mondtam Frigyesnek. Hanem most kérjük magát, ne rohanjon vesztébe – szól a volt „basa” és egyre bájosabbnak találja Jusztinát.

– Legyen esze! – toldja hozzá Voithy.

Jusztina megvetően pillant a két aggodalmaskodó férfirra.

– Látszik, hogy maguk örök életükben megrögzött kormánypártiak voltak. Nem mernek elkísérni. Két gyáva mameluk! – mondja mosolyogva és Rudniczky felé megcsillogtatja ragyogó fehér fogsorát, melyben a csélcsap Balázs Ábel unokája nem talált egyetlen szürke fogat sem.

A két mameluk egymásra pillant, Rudniczky lankadó lelkesedéssel, Voithy bedagadt, vörös szemmel. Nem szívesen mennek vele, de tudják, mi a kötelességük egy meggondolatlan hölgygel szemben.

Katinszky Jusztina csöppet sem látszik búslakodónak azért, mert Friderikával együtt kidobták a sertéshizlaldából „alapos gyanúok” miatt, hogy a disznókat megmérgezik, mint a demokrácia és az állami sertések ellenségei. Előresiet, a két első osztályú kitelepített nyomon követi a templomkert virágzó orgonái és ezerszámra röpködő kőrisbogarak közt porfelhőkön át „Szent Vince leányainak”, az egykori irtalmas nővéreknek volt zárdája felé.

A művészeti ügyek volt korlátlan ura, aki teljhatalmát a múltban többnyire fiatal nők társaságában élvezte és azok megcsodálták, sőt meg is simogatták szép fehér haját, abban a csalóka hiedelemben él, hogy ő „tud a nők nyelvén beszélni”. A templomkertben többször is próbálja útját állni Katinszky Jusztinának. Főképpen ott, a ledőlt kőszobrok romjainál, azon a helyen, amelyet „köpködőnek” neveznek a tiszapócsiak, igyekszik észre téríteni a bárókisasszonyt.

– Ettől visszariad az okos... Kész örület... Fatális meggondolatlanság – ilyeneket mond a fiúruhás tiszapócsi Rosalindának.

De az állhatatos, fejébe vette, hogy ő földet akar mérni. Friderika beállt pillázni, a kubikolást is nehezen bírta, de ő hajlandó vállalni a földmérő élet minden viszontagságát és nem nyugszik addig, amíg be nem fogadják a „Zalán-csoportba”. A földmérők irodája a járási tanácsháza földszintjén van, oda akar ő most mindenáron elmenni, azt szerette volna, ha Balázs Ákos elkíséri, hátha kedvet kapna ő is a földméréshez.

– Jönnék vagy maradnak?

A volt kultusz-államtitkár azzal próbálja visszatartani Jusztinát a veszedelmes háztól, hogy ügyis betelt a létszám, ezt mindenki beszéli; azonfelül Bacsóné meg is tiltotta, hogy kitelepítettet felvegyenek.

– Forsterékat is felvették. Hétfőtől fogva dolgozhatnak – mondja Jusztina.

– Nácinak szerencséje volt – magyarázza Voithy Frigyes. – A Bába-gödrénél van egy kő. Ott találkozott a mérnökkel. Beszélgettek, bemutatkoztak egymásnak. A mérnök felvette őket. De azóta napról napra csak hitegetik Nácit is, meg a kegyelmes asszonyt is.

– Ne hívja ki maga ellen a sorsharagot, édes kis Jusztina! – könyörög a volt „basa”.

– De én kihívom – makacskodik a bárókisasszony.

Egy hatalmas kődarabnál, mely a menekülő németek robbantásakor 1945 tavaszán a toronyból hullott alá és valaha Szent Lukács törzse volt, Rudniczky Elek rimánkodásra fogja a dolgot, a templom tőszomszédsága miatt bizonyos vallási színezettel.

– A pestisvész miatt gyűlölik magát a hizlaldában, a tanácsnál. Az ég szerelmére! Bújjon el az ádáz hangulat elől. Jöjjön, Jusztina, imádkozzunk.

De a tiszapócsi Rosalinda a zöld kőrisbogarak zsongása közben átlépi Szent Lukács törzsét és továbbmegy a járási tanácsháza felé.

A két mameluk lesújtva követi.

Útközben Jusztina tájékoztatja őket, hogy tulajdonképpen mi is történt a sertés-hizlaldában. A disznók a sok víztől kapták a sertéspestist, felpuffadtak és így fogékonyak lettek a mikroszkóppal nem is látható, de filtrálható vírusok iránt.

– Maga micsoda tudósa lett a disznóknak – álmélkodik dagadt szemét törülgetve zsebkendőjével Voithy Frigyes.

– Hanem legyen csak tárgyalás, tartóztassanak le, én nem bánom – mondja a vakmerő bárókisasszony.

– Maga oktondi. De édes – szól a „basa”.

– Én majd nyilvános tárgyaláson el fogom mondani, hogy a hivatásos etetők minden reggel szütyőben hozták otthonról a sőt. Azt keverték bele a korpába, a disznóeledelbe. Attól voltak szomjasak a disznók, azért ittak sokat.

– Ne álmodozzon nyilvános tárgyalásról – figyelmezteti Voithy. – Magának ott egy szavát sem fogják elhinni.

– Be fogom bizonyítani – heveskedik Jusztina –, hogy a prémium, a mázsapénz miatt itatták a disznókat.

– Menjünk haza – könyörög Rudniczky. – Az ilyen édes kis Rosalinda, mint maga, könnyen céda préda lehet. Bújjon el maga otthon a mamája szoknyája mögé.

De Katinszky Jusztinát még ez az ijesztgetés sem téríti el szándékától. Átsiet egy hatalmas porfelhőn és máris ott áll a járási tanácsháza kapujában. Ha jönne Bacsóné, most találkozónának. A két „megrögzött kormánypárti” idétlenül sietve követi.

Rajzpapírból kivágott fehér nyíl mutatja a kapu alatt, hogy a volt zárdaudvarra néző két ablak mögött a földszinten van a földmérőiroda. Hűvös folyosón Jusztina előresiet, cipője kopog az apácák egykori kőpadlóján. A nyomdokaiban botorkáló két „mameluk” megbotlik egy nyaláb mérőlécben. Ezek a lécek, dróttal összekötözve, ott hevernek a folyosón az iroda ajtaja előtt úgy, ahogy a vasútról egy hete érkeztek, s még egy nagy esernyő is van a nyalábban.

Jusztina kopog, benyit, az ajtót nyitva hagyja maga után kísérete számára. A két egykori „méltóságos úr” némi megtorpanások után szintén benyomul az irodába. Hátrul kullog Voithy Frigyes és már szánja-bánja magában, hogy nem ment ki Köselekre és nem hozza el a fonalat Vilmának, aki motollája mellett már türelmetlenül várja.

Valaha a perjelnö fogadószobája volt ez az eléggé tágas, boltozatos helyiség, ahol most a falon Sztálin képe alatt vörös papírból kivágott betűk libegnek, gombostűkkel feltűzdelve:

„A Zalán-csoport harcol a békéért és túlteljesíti tervét!”

A két mameluk, bár egymáshoz szólni nem mer, külön-külön azt gondolja magában, hogy őket itt könnyen békebontónak tekinthetik, jobb tehát, ha szerényen meglapulnak az ajtónál. A falon pirosan lángoló feliratról egyéb véleményük nincs. Nem tudják, hogy a nagy betűkkel hirdetett tervtúlteljesítés üres ígérgetés-e csupán, vagy pedig a Zalán-csoport kengyelfutókkal dolgozik a mezőn és túlórapénzt fizet majd a Forster házaspárnak is, hogy ezáltal, ha kell, megkétszerezze az új szintvonalas helyszínrajzok számát, terven felül.

A tervtúlteljesítési betűk alatt különböző tárgyú és színű térképek lepik el a falat, fénymásolatban. Az egyiken jól látható a Selymes-patak karcsún ívelő vonala, kék ceruzával feltűnően megvastagítva és magának Tiszapócs járási székhelynek és élenjáró szocialista községnek szerteágazó „vízibolha-alakja” is, az „eleven ütemterv a Tisza hátán”, vitéz hajdúk egykori települése.

A padló feltűnően piszkos, sáros, mintha itt soha nem is söpörnének. Az egyik ablak mellett a sarokban piros-fehér jelrudak állnak, a falnak döntve, és ugyanolyan mérőlécek, mint kint a folyosón, kötegben összedrótózva. Egy garmada facövek példás rendben sorakozik egymáson és egymás mellett, mint a gyufaszálak a skatulyában. A helyi szövetkezet asztalos részlege készítette méregdrágán. Még meg sem kezdődött az igazi munka, de néhány darabot már elhasználtak belőle. Valaki uzsonnáját melegítette meg a vaskályhán, az elüszkösödött cövekek maradványait meg lehetne találni a hamuban.

Ceruzája végét rágva, savanyú arcú fiatal nő ül asztalkája mellett: Méti, a Zalán-csoport adminisztrátora. Teljes neve Kecskeméthy Magdolna, apja ezredes volt és nyugatra távozott, de Métiének sikerült letagadnia őt. A Kecskeméthy név hosszú, ezért hívja őt mindenki röviden Métiének. Jól táplált, sorsával elégedett, gondja nincs, fizetése mellé kiküldetési díjat is kap, amiből megél, és a többit elküldi édesanyjának Kerekegyházára.

Rajzasztal fölé lobogó hajú, göndör fiatalember görnyed, furcsa nevű műszaki rajzoló, aki még nemrég segéd volt apjának drogériájában a Vámház körúton: Szerep kartárs a neve, néhány hónappal ezelőtt magyarosította. Tiszapócs az első „külszolgálat”. Most akarja „bedolgozni magát”, roppant igyekvő és szorgalmas. Mindent el akar követni a tervtúlteljesítés érdekében. Mint Métékének, neki is sikerült a Zalán-csoportban letagadnia apját.

Katinszky Juszta köszön és körülnéz a szobában.

– Munkára jöttünk jelentkezni – mondja határozott hangon.

A két mameluk az ajtóban összepislant. Ilyenre ők nem hatalmazták fel Tiszapócs Rosalindáját, hogy ilyent mondjon. De tiltakozni nem mernek.

Métike tízóraját majszolgatja asztalánál. Fel sem pillantva irataiból, barátságatlan hivatalos hangon, csámcsogva, ezt mondja:

– Kitelepítetteket nem veszünk fel.

Rudniczky és Voithy már köszönnének és mennének tovább, de Katinszky Juszta nem tágít.

– Milyen jogon? – kérdezi szigorúan. Az ezredes leánya birtokon belül, biztos keresetű állásban van; semmi különös gondja nincs, csak az, hogy az utasításokat valakin végrehajtsa.

– Sajnáljuk, de kitelepítettet nem veszünk fel – ismétli és a vajas kenyér mozog a szájában.

A rajzoló ifjú, kezében tuskihúzóval, ott hagyja rajzasztalát és a vonzó megjele-
nésű bárókisasszony mellé lép.

– Betelt a létszám – mondja vigyorogva.

Leplezetlenül kimutatja, hogy egy perc alatt halálos szerelmes lett a fiúruhás leányzóba, aki szebb és tökéletesebb még azoknál a tündéreknél is, amelyekről egy volt drogistasegéd álmodik a tiszapócsi külszolgálatban.

– Én azzal a mérnökkel akarok beszélni, aki a Bába-gödrénél a kő fölött mért a múlt héten, szerdán. Ő vette fel munkára Forster Ignácot és Forster Ignácnét. Pedig ők is kitelepítettek.

– Tessék helyet foglalni és megvárni a brigádvezető kartársat. Ő majd intézkedik – mondja a fiatalember és roppant udvariasan három széket is megragad fél kézzel.

Asztalkája mellől, melyen munkakönyvek és bércédulák halmozódnak, Météke legelésző tehénként felemeli fejét.

– Szerep kartárs, maga ne mondjon ilyeneket. Kitelepített nálunk nem dolgozhat. Szigorúan tilos. Zalán csoportvezető kartárs intézkedését nem változtathatja meg senki. Még Hejős kartárs sem.

– Ki az a Hejős kartárs? – kérdezi Juszta Szerep kartárstól és még csak megvető pillantásra sem méltatja Kecskeméthy Magdolnát. – Ő talán az a mérnök, aki a múlt héten a Bába-gödrében mért?

A gyönyörűségtől elhomályosul Szerep kartárs villogó, sötét karvalyszeme.

– Ő az, ő – feleli boldogan. – Nagyon derék ember.

– Szerep kartárs, ne hitegesse a jelentkezőket. Én nem teszem kockára az álláso-
mat miattuk – mondja nyafogó hangon Météke.

De Szerep kartárs ezt nem is hallja. Páratlanul közönséges módon árulja el, hogy mindenre kész lenne Jusztinának egyetlen csókjáért. Rudniczkyt is, Voithyt is helytel kínálja csak azért, hogy el ne repüljön innen ez a nadrágos tündér. Sajnos két foga hiányzik elöl és emiatt észrevétlenül már kétszer szembeköpte Jusztinát. De ő úgy tesz, mintha észre sem vette volna. A sertéshizlaldában külön megpróbáltatásokon esett át.

Izzadt kezével megragadja a bárókisasszony csupasz karját és vonszolja magával a rajzasztalhoz, ahol magyarázgatni kezd neki.

– Szerep kartárs, nem lesz ebből baj? – szólal meg újra érzéketlen, rideg hangján az adminisztrátorleány.

– Baj? Micsoda baj, Météke?

– Éberség, Szerep kartárs. Térképek közt vagyunk és a jelentkezők kitelepítettek. Fokozott kötelesség az éberség, Szerep kartárs.

Megnyúlik és behorpad az ifjú rajzoló arca. Sötéten pillant maga elé.

– Nincs itt semmi titok, Météke – mondja kis idő után. – Már mindenki tudja, hogy rizsföldek lesznek Kaszibán. Ezért mérünk, Météke.

– Csak azért mondom, Szerep kartárs, mert bármelyik percben jöhetnek Pestről ellenőrizni, maga Zalán kartárs is megérkezhet. Abból pedig nagy baj lenne.

– Eszeveszett örültség egy percre is tovább maradni – morogja Rudniczky Elek Voithy Frigyes fülébe.

Voithy csak bólogat, de nem mer felállni. Fél Jusztinától, hogy gyávának találná. Az egykori „basa” felugrik és integet Jusztinának, hogy legalább a rajzasztaltól húzódjon félre.

– Üljön csak le, kedves Rudniczky. Mi megvárjuk Hejős kartársat – mondja Katinszky Jusztina édes lágy hangján, melyet a rőfögő disznók ezrei is jól ismertek.

A borzas Szerep kartárs minden veszedelemmel dacol és lelkesen mutatja a kitelepített bárókisasszonynak, hogyan „szúr le ő egy pontot” a rajzlapon. Fényes rajzeszközöket roppant ügyesen tologatja, számokat mormol, nyelve hegyét kinyújtja szúrás közben.

– Itt lesz a rizs? – kérdezi Jusztina és a pici lyukra mutat.

A két félénk mameluk háta mögött nagy robajjal nyílik az ajtó. Kissé Szerep kartárs is megijed és elfelejt felelni Jusztina kérdésére. Hejős Márton „brigádvezető kartárs” sokkal korábban érkezik, mint számította.

Nem ok nélkül beszélnek róla Tiszapócson, hogy szüntelenül dühöng, és a haját tépi és ordítózása Kaszibáról a templomig behallatszik. Eltorzult arccal ront be a szobába és tekintete olyan dúlt, mintha láthatatlan démonokkal csatázna. Rudniczky és Voithy úgy térnek ki előle, mint a poros főutcán a szekér elől, melyet megbokrosodott ló ragad.

Arca vörös a tavaszi naptól, kopasz feje búbja ragyog az izzadtságtól. Kurta nadrágban van, amilyenben Draxler járt tavaly nyáron. Bajusza bozontos és elhanyagolt, mint a juhászbojtároké. De ő mindenben nélkülözi a természet fiainak nyugalalmát. Abból a régi földmérő nemzedékből való, amely olyan húzóval, de roppant aprólékos lelkiismeretességgel is, hallatlan gondnal készítette a kataszteri térképeket,

mintha a föld valamely távoli, ismeretlen területét kellene térképezni, ahol még eddig a madár sem járt.

– Mi baj, Hejős kartárs? – kérdezi a rajzoló, ügyetlenül leplezve zavarát.

De Hejős Márton, az öreg földmérő, nem lát senkit és semmit, nem törődik az-zal, hogy kik vannak a szobában.

– Nem vág – mondja letörten, síri hangon. Úgy áll ott a szoba közepén, mintha kedves halottól jönne.

Aztán hirtelen vad káromkodásba kezd, Jusztna fülig elpirul. Jegyzőkönyvét dühöngve az asztalra csapja, ceruzáját a padlóra hajítja és lezuhan a székre, melyen az imént Voithy ült, olyan emberként, aki egész szívét-lelkét odaadta, feláldozta egy szent ügyért, a geodéziáért, de ellenségei elgáncsolták.

– Ez bizony nagy baj, hogy nem vág – mondja megszeppenve az ifjú nőhódító.

Katinszky Jusztna a két mameluk rémületére ott ül a rajzasztal mellett. Elképzeli magában valamilyen vágószerszámot, olyanfélét, mint a Katinszkyék ősi kardja a családi címerben. Tudatában van, hogy nagy baj lehetett a csatában, ha a kard nem vágott. Egyéb csorba fegyverek is járnak eszébe, csak épp azt nem tudja, mi az, ami Tiszapócson „nem vág”. Tűnődését megzavarja a brigádvezető kétségbeesett rikoltása:

– A pródi halom kivág!

„Nem is vág, kivág is?” – Jusztna most már végkép nem érti.

Rudniczky odahajol Voithy Frigyes füléhez és halkán súgja neki:

– Minket fognak mindjárt innen kivágni.

A határidőkkel agyonhajszolt öreg földmérő roskadtan néz maga elé és beszélni kezd, de nem lehet tudni, kikhez szól, azokhoz-e, akik a szobában tartózkodnak és hallják, vagy azokhoz, akik Budapesten a normát szabják meg, a határidőt írják elő és mindezt nem hallják.

– Fiacskáim! Így nem lehet dolgozni, ebbe csak belepusztulni lehet. Stricik! Ma megint nem vág! Nem vág! Hát nem vág!... Pród kivág, ti stricik!

Voithy Frigyes hibás, dagadt bal szemével megrettenve tekint Rudniczky Elek-re, aki észrevétlenül szeretne eltűnni, de nem teheti, mert hölgyet nem hagyhat a bajban.

Métike leteszi ceruzáját és vajas kenyerét. Ő ismeri, két év óta megszokta a brigádvezető kartárs örjöngéseit és átkozódásait. Tudja, hogy ilyenkor néma részvétellel illik Hejős Márton mellé állni, szótlannul, mint a temetéseken. De ma úgy érzi, hogy a szokottnál is nagyobb részvétet kell mutatnia.

– Hány pont rossz, Marci bácsi? – kérdezi gyászos hangon.

– Mind! – ordít az öreg földmérő.

Aztán révetegen bámul maga elé. Töri a fejét, mit is lehetne csinálni, hogy ez a mai nap is kárba ne vesszen úgy, mint a többi, már napok óta, mert „minden pont elmozdult”, egyik sem vág és mind kivág. Dehogyan érdekli őt, hogy a letűnt idők két megrögzött kormánypárti alakja, egykor magas rangú köztisztviselők és a volt hágai követ idősebb leánya, aki állítólag méregkeverő és állami disznókat pusztított el, ezek a jó napokat látott idegenek a társadalom kivetettjei közé tartoznak és előttük nem volna szabad átkozódnia a rossz pontok miatt. Azzal sem törődik,

hogy Szerep kartárs rajzasztalánál az idegen leány a készülő térképlap fölé hajol és mintha közjük tartozna, nézegeti a kataszteri térképekről átmásolt kaszibai dűlőutakat és tanyákat, amelyek javarészt áldozatul fognak esni a nagyüzemi gazdálkodásnak, a rizstermelésnek, az új építkezéseknek. Ehelyett azt számolgatja, hogy eddig hány „mérnöki munkaóra” ment kárba és még eddig jóformán semmit sem csináltak. Csak legalább ezt a mai félnapot megmenthetné valamilyen eredményes munkával!

Homlokára csap.

– Szintezni fogunk!

Már ugrik is fel, oda rohan Météke asztalához, érdeklődik, hány figuráns van. Kiderül, hogy csak négy. De azok közül is egy takarítónő, a másik küldönc, kettő pedig köveket fuvaroz be a vasútállomásra. Azon kezd most dühöngeni Hejős Márton, hogy Météke miért nem gondoskodott segéd munkásokról. Megkérdezi, hol van az a házaspár, akiket ő a Bába-gödrénél felfogadott. Météke súg neki valamit.

Az öreg földmérő erre előről kezd dühöngéseit.

– Itt állok minden támasz, segítség nélkül. Nincs emberem! A stricik nem segítenek. Egyedül vagyok! Egyedül vagyok! Egyedül! – kiáltozik panaszosan.

Ez az a sorsdöntő pillanat, amikor Katinszky Jusztina az apja nadrágjában a dühöngő elé lép és tisztán csengő hangon, érthetően így szól:

– Dehogy van egyedül, mérnök kartárs. Itt vagyunk mi hárman és minden parancsát azonnal teljesítjük.

A két mameluk megremeg az ajtónál.

Hejős Márton, mintha nyomasztó álomból ébredne, pislogni kezd és Jusztinára mered.

– Az kevés. Hat fő kell azonnal. Szerep kartárs boldog vigyorral odafurakodik.

– Megyek én is, segíték, Hejős kartárs.

– Ebből baj lesz, Marci bácsi – szól közbe Météke, a nyugatra távozott ezredes leánya.

– Ezek hárman kitelepítettek.

Iszonyú ordítás és vad káromkodás a válasz. Remegnek a vastag zárdafalak, s fent az emeleten Bacsóné is hallja, de már megszokta, mióta beengedte a házba a földmérő irodát, a Zalán-csoportot.

– De ha Zalán kartárs megtudja – kezdi előről Kecskeméthy Magdolna.

Borzalmas szitkot szór a távollevő Zalánra az öreg földmérő, aki ezt is megteheti. Úgy végzi a munkáját, olyan pontosan és lelkiismeretesen, mint senki más és az újdonsült Zalán csoportvezetőnél százszor jobban érti feladatát.

– Azzal dolgozom, aki megfogja a mérőlécet. A többi nem érdekel! – ordítja rettenetes hangon.

Katinszky Jusztina, kissé ijedten és félve, megszólal.

– Ha kevesen vagyunk, hazaszaladhatok a mamámért meg a húgomért. Aztán van egy jó barátunk, őt is elhívom.

De a feldúlt idegzetű brigádvezető, aki egyaránt hallgat a „Hejős kartárs” és a „Marci bácsi” megszólításra, valamilyen klinikai ápolt dühödt mozdulatával kacsaringós ábrát ír le öklével a levegőben.

– Bolond beszéd. Perc vesztegetnivaló időm sincs. Összemérjük a katolikus templomot a vágóhíddal!... Maga is jöjjön, Mátike!... Indulás!

Az ajtónál meglapulva, Rudniczky Elek és Voithy Frigyes borzadva hallgatnak. Mindkettőjüket villámcsapásként éri, amire nem számítottak ezen az orgonaillattól bódító májusi verőfényes napon, hogy fizikai munkát kell végezniük közösleges órabérért, mégpedig ennek az örültnek a parancsolgatására. Szívdobogva inkább menekülni szeretnének innen.

Hejős Márton már osztogatja is katonás hangon a parancsokat. Mint érzéketlen tárgyakra, úgy mutat Rudniczkyra és Voithyra.

– Fogjanak egy-egy mérőlécet. Maguk ketten lesznek a lécesek. Maga pedig, Mátike... maga majd kiméri az ötven métereket. Vagy lelépegeti.

De Mátike savanyú arccal ellenkezik.

– Higgyen nekem, baj lesz ebből, Marci bácsi – kezdi újra családiassággal.

Közelebb hajol feldúlt főnökéhez, aki a „pródi halom kivágása” miatt elvesztett időt most magasságméréssel akarja bepótolni. Közli vele, hogy ő tudja, Zalán kartárs még nem utazott el Tiszapócsról. Tegnap este „elkérte a siktát” és nagyon haragudott, mert a Forster házaspár nevét a jegyzékben találta. Megnézte a munkakönyveiket is, a nevüket „kipipálta”. Mindezt súgva-búgva mondja el szigorú titokként Kecskeméthy ezredes leánykája.

De az éjjel-nappal szüntelenül mérő vagy számoló öreg földmérő, aki mindenkinél jobban érti dolgát, egyáltalában nem méltányolja a titkot. Ismét üvölt.

– Maga odaadta a munkakönyveket annak a tacsó klarinétosnak?

– Ő a csoportvezető, Zalán kartárs. Joga van hozzá, hogy kérje.

De most már úgy ordít Hejős kartárs, hogy kihallatszik a volt zárdaudvarra, sőt még az utcára is, ahol bárki hallhatja, akár Víg Juhász is. Ám ő nem törődik vele, biztos a dolgában és tudja, hogy „még egy marha nem akad Magyarországon”, aki ezt a tiszapócsi területfelvételt ilyen rövid határidő mellett vállalta volna, egyedül csak ő, akármit is mond, akárhogy is intézkedik Zalán kartárs. A szaktudás, egy új bálvány nevében ilyen bátor ő. A két volt „méltóságos úr” elszörnyedve várja, mi lesz ebből.

– Zalán kartársnak semmi joga sincsen, hogy kipipáljon neveket a siktában. Ember nélkül mi nem tudunk dolgozni. Vegyék tudomásul, Zalán kartárs is, meg más is, hogy a kitelepített is ember! Érti, Mátike?... A kitelepített is ember!... Az!... Ember ő is! – ordítja egyre hangosabban. – A kitelepített is ember! – ismétli heves meggyőződéssel a nagyfarú Répáné és Szarka Amália nevében is, csak épp nem tudja.

A küszöbről visszahátrál a két első osztályú kitelepített ember: Rudniczky Elek, volt kultusz-államtitkár és Voithy Frigyes, volt közigazgatási bírósági másodelnök. Mátike elsápad, mikor az ajtóra tekint, s ott látja Zalán kartársat, akit épp az imént „tacsó klarinétosnak” nevezett Marci bácsi.

Az élet minden örömét bőven élvezni kész, kövér fiatalember áll mozdulatlanul az ajtóban és nápolyi szeletet rágcsál, de íze most keserű. Csoportjának kirendeltségeit, a mérőbrigádokat ellenőrző látogatásaival szokta megörvendeztetni az ország különböző részein, többnyire a Tisza vidékén, s nem nyugszik addig, amíg kellő számban hibákat nem talál. Azokat aztán bejegyzí a munkanaplóba rendszerint

„Helytelen munkaszervezés” gyűjtőcím alatt. Ifjúi elbizakodottságában úgy véli, hogy felettesei annál inkább megbecsülik az ő munkáját, minél több hibát panaszol be másokról. Minthogy ő a földmérést csak könyvekből ismeri, szeretné eloszlatni azt a balga hiedelmet, hogy volt hivatásos zenész nem ért műszaki feladatokhoz. Zalán kartárs, mint szóló fuvalás, azelőtt tehetséges tagja volt a Lágymányosi Zenekarnak.

Nagyon kínos helyzetben van most, mert két kartárs és három idegen, még hozzá kitelepítettek jelenlétében beszélt róla lekicsinylő hangon, sőt sértő módon a brigádvezető. Hangosan köhint és máris úgy döntött a nápolyi szelet falatoztatása közben, hogy ő semmit sem hallott. Ismeri „Marci bácsi” őrzőngő makacsságait, és azt is tudja, hogy senki másnak a méréseiben nem lehet úgy megbízni, mint az övében. Szaktudása miatt jobb békében maradni vele. Mosolyt erőltet nagy, kerek arcára.

De Hejős Mártont őrzőngő démonok kerítették hatalmukba. Mikor meglátja, öklét rázza Zalán felé.

– Nem tűröm! Érti? Nem tűröm! Maga tacsó klarinétos!

Toporzékoló ordítózását Zalán nem meri félbeszakítani, a sértést zsebre rakja.

– De Marci bácsi! – próbálja csillapítani Météke.

Marci bácsi a két kitelepítettet fordul.

– Mars! Fogják a cuccot!... Hallják? Magukhoz beszélek.

Az egykori „basa” és barátja, a volt magas rangú bíró nem tiltakozik. A dühöngő ember felszólítására mozgolódni kezdenek.

A művészeti ügyek egykori államtitkára a zárda meszelt falánál is sápadtabban megszólal.

– Szíveskedjék egy fokkal világosabban közölni velünk, mi a dolgunk.

Pattogó hangon kiált rájuk a brigádvezető.

– Fogják a lécet és indulás! A többi a templomnál megtudják.

Rudniczky Elek találomra megragad egy mérőlécet és indul kifelé. Példáját követi Voithy Frigyes. Elkerülik az acsarkodó kövér fiatalembert, aki „nápolyit” majszol és nyilvánvalóan ellenségük.

A szerelmes Szerep kartárs acél szalagtekerceszt és mérőszögeket nyom Katinszky Jusztina kezébe.

– Mehetünk...– mondja bizonytalan hangon, mert fél Zalán kartárstól.

A Zalán-csoport vezetője újabb nápolyi szeletet dug a szájába és azon tűnődik, hogy csoportvezetői hatalmánál fogva akadályozza-e meg a kitelepítettek kivonulását a méréshez, vagy sem. Nem azon töri a fejét, hogy a sértést megtorolja-e. Mindenféle sértést eltűr ő, ha pályafutása érdekében szükséges, vagy a visszavágás némi kockázattal jár. Dudorászni kezd elszürkült arccal és látja, hogy most már Météke is a távozók közt van. A szobában végül is egyedül marad.

Kintről az egykori zárdaudvarról behallatszik Hejős kartárs kiáltozása:

– Adjanak nekem jó pontokat! Ne kössék meg a kezem! Hagyjanak dolgozni! A stricik! A gazok!

Rudniczky Elek, aki két kiló krumplit akart vásárolni a piacon és Voithy Frigyes, akinek ki kellett volna mennie Köselyre gyapjúfonalért, vállukon a négyméteres mé-

rőléccel az utcára lépnek. Annak a háznak a kapuján jönnek ki, mint napszámosok, amely a kitelepített emberek számára lidércnyomás, mert onnan fenyegeti őket minden újabb baj és ott zárkóznak el minden kérés elől, akár kórházba kellene szállítani egy súlyos beteget, akár halott férjének ismeretlen sírjához akar a Hortobágyra elzarándokolni a gyászoló özvegy. Mint aki hirtelen meghal, mint méltóságos úr, de tüstént feltámad vállán a hosszú mérőléccel segédmunkásként egy új világban, mindketten úgy nézegetnek.

Szerep kartárs, a volt drogistasegéd, az egykor betöltött magas közhivatali polcok iránt tökéletesen érzéketlenül, egyedül a szürke nadrágos Jusztinával törődik és mindenféle bárdolatlan józsefvárosi bókot suttog a fülébe. Katinszky Jusztina saját győzelmének tudatában félig mulat magában a két mamelukon, és félig sajnálja is őket. Bátorítóan mosolyog rájuk. De mindkettőnek arca megnyúlt, s tekintetük idegesen ugrál.

– Gyámolítsa őket, kartárs – fordul a szerelmes rajzolóhoz.

Ott ácsorognak még mindig a járási tanácsháza előtt és várják Hejös mérnök új parancsait a volt zárda kapujában. A volt kereskedősegéd az elegáns fehér hajú volt kultusz-államtitkárhoz lép és megmutatja neki, hogy kell függőlegesen tartani a mérőlécet.

– Ide bámuljon! – mondja neki demokratikus közvetlenséggel. – Ez itt a libella. Jól meressze ki a szemét! Látja ezt a kis légbuborékot? Annak kell középen lenni... Így!... Benne a kis piros karikában.

Rudniczky Elek tanulékonyan a légbuborékot nézegeti, és azt gondolja magában tévedésből, hogy a Vörös Hadsereg útján most mindenki megáll és őt figyeli a négyméteres, hosszú léccel, amelyre semmiképpen sem lehet ráfogni, hogy sétapálca.

Voithy Frigyes eltökéli magában, hogy ő az üvöltöző főnök közelében marad; csak ott érzi magát biztonságban, mert a mérnök bizonyosan még akkor is megvédené, ha maga Víg Juhász akarná kiragadni kezéből a mérőlécet. Pillanatra sem téveszti szem elől az izgatott brigádvezetőt. A megrázkódtatásból, hogy közönséges napszámos lett, még ő sem ocsúdott fel egészen.

„Marci bácsi” fehér vászonsapkát csap vörösre sült, kopasz fejére. Métiét várja, aki visszaszaladt, hogy kitessekelje Zalán kartársat és bezárja az irodát. Ráordít Voithy Frigyesre:

– Hol hagyta a sarut?!

Az egykori előkelő bíró fejében ma is elevenek a törvények, a paragrafusok számai, de arról sejtelve sincs, hogy technikai nyelven mit jelent a saru. Eszébe jutnak a bibliai szavak: „nem méltó sarujának szíját megoldani”. Ő, aki még nemrégben fellebbezhetetlen döntéseket hozott jogvitás kérdésekben, zavarában dagadt vörös szemével most saját saruját nézi: az elnyúzott lyukas félcipőt. A kérdés durva hangja sérti. De felelni rá úgysem tud. Így inkább hallgat, és arra gondol, hogy húsz forintot is kereshet naponta, saját saruját megtalpaltathatja, Fricinek vaját tud venni a piacon, a motollába pedig több fonalat.

A karakán brigádvezető valamit gondol magában erről a hallgatásról.

– Szerep! Szerep! – kiáltja.

A kiáltás a két gyötrődő mameluk számára úgy hangzik, mint a vigasztalás. Némi megkönnyebbüléssel hallják a szót: szerep. Rudniczky is, Voithy is ugyanazt gondolják és később meg is vallják egymásnak, hogy szerep az emberi élet. Fent is, lent is.

De a kiáltás a szerelmes rajzolóknak szól.

– Nem karózzunk, Szerep! Hozzatok ki gyorsan két sarut!

Szerep kartárs elragadja magával Katinszky Jusztinát, vissza a volt zárdába, ahonnan egy-egy nehéz vassaruval térnek vissza. Egy percig lehet látni Zalán kartársat, amint senkire rá sem néz és elsiet a posta felé.

Hejős Márton oda sem figyel a távozóra, nem lát senkit, nem törődik semmivel. Mint a megszállottat, egyedül saját rögeszméje foglalkoztatja: a katolikus templomot ma összeméri a vágóhíddal és így ez a mai nap mégsem vész el, holnap pedig „feláll a pródi halmon” és ki fog derülni, hogy a sok rossz pont között mégis vannak jó pontok is. Bozontos „tekintetes úr bajuszát” rángatja, cibálgatja és semmi megértés nincs benne a mellette remegő egykori magas rangú bíró iránt. Sőt: mintha összetévesztené valakivel vagy pedig feltételezné róla, hogy máris megtanulta a földmérés alapelemeit, egyenesen neki mondja, szilárd meggyőződéssel:

– Meg fogják látni. Holnap kiugrik a hiba.

De Voithy Frigyes számára a helyzet kezd elviselhetetlenné válni. Önmagával szemben sincs bátorsága hozzá, hogy letegye a mérőlécet, elszaladjon és meg se álljon Köselyig. De titkon valamiben reménykedik.

– Mérnök úr! – szólal meg alázatosan.

Kétszer is meg kell ismételnie, amíg a brigádvezető kiköppen gyötrelmes műszaki álmodozásából.

– Mit akar?

– Nekem hibás a bal szemem.

– No és?

– Be is dagadt.

– Tehetek én róla?

– Rosszul látok.

– De azért, remélem, lát.

– Látok, de nagyon nehezen. Véres a szemem. A bal.

– Jó. De mit akar ezzel?

– Én azt gondolom, mérnök úr, hogy én alkalmatlan vagyok erre a munkára – mondja Voithy Frigyes halkán, szemét lesütve.

– Az öreg földmérő hirtelen leszáll a vetületek és koordináták világából és tetőtől talpig jól megnézi az előtte álló embert.

– Tudja mit? Akkor majd cserélnek a leánnyal. Ő fogja tartani a lécet – mondja gyors elhatározással.

– És én...? Én hazamehetek, mérnök úr? – kérdezi sóvárogva a közigazgatási bíróság volt másodelnöke.

A mérnök megrázza kopasz fejét.

– Még mit nem! Maga lesz a hosszsmérő. Lelépi nekem az ötven métereket... Gyérünk! Szerep! Indulás! Ne vesztegessük a drága időt! Szerep!... Szerep!...

„Hát legyen szerep” – mondja magában búsan Voithy Frigyes, és nyomon követi a templomkert felé a mérnököt.

„Ez is szerep” – gondolja Rudniczky Elek és átveszi a szerelmes rajzólótól a vasarut, mind a kettőt.

A németek által lerobbantott csonka torony alatt Szent Lukács kőszobrának törmelékeinél Voithy Frigyes szerepet cserél Katinszky Jusztinával: átadja neki a hosszú mérőlécet. A bárókisasszonynak az a dolga, hogy a templom falából kiálló vastárcsára állítsa a mérőlécet és mozdulatlanul, függőlegesen tartsa. Szerep kartárs, lengő fűrtjeivel, örömeiben ott röhög mellette azon a címen, hogy betanítja. Neki is megmagyarázza a libellát. Csakhogy most „pici, édes légbuborékocská” a neve.

Métike, a nyugatra távozott Kecskeméthy ezredes savanyú leánya, rosszallja magában „Marci bácsi” felületességét, szabályellenesen „le akarja lépetni” az ötven métereket. Inkább kibontja az acél mérőszalagot Voithy Frigyessele és gondosan kiméri az előírt távolságot a templomtól addig a pontig, ahol a sarura Rudniczky Eleknek kell felállítania a mérőlécet. A piac közelében van ez a pont. Látni lehet innen Hetvényinét, aki még mindig nem adta el Windelband Alfonz két pár nyúzott cipőjét.

Rudniczky Elek kissé furcsán érzi magát az ég felé nyúló mérőléccel kezében, változatlanul gyötri a képzelet, hogy a piaci csődület egyedül csak őt bámulja. De ugyanazzal a könnyedséggel, ahogy nejét csalta egy évtizeden át csinos kis művésznővel, legyőzi elfogultságait. Elegáns ősz fejét a mérőlécra hajtja, és úgy vigyáz a libellára. Aztán, mintha nagyon is mulatságosnak és örömdetesnek találná a helyzetet, atmosolyog a templom felé Jusztinára. Minthogy pedig szép a május és az ifjúság, ez a két fontos dolog, a szíve megdobbán, mikor Tiszapócs fiúruhás Rosalindája vidáman visszanevet rá, sőt édesen int is neki száz méter messzeségből.

A dühöngő, öreg földmérő megszelídülve körüljárja háromlábú műszerét. Prüszköl, köhécsel, köpköd és igazgatja a csavarokat. Tiszapócs gyerekei, egyre nagyobb számban, ott lebzselnek körülötte. Jusztinára irányítja a távcsövet.

– Most! – ordít torkaszakadtából.

A kiáltásra úgy megmerevedik Frances Steward hasonmása, mintha csakugyan festmény volna a „Windsor Beauties” sorozatból.

Aztán Rudniczky Eleket irányozza meg „Marci bácsi”. De úgy látszik, valami nincs rendben. Idegesen kukucskál, aztán odakiált:

– Lengesse kicsit! Előre, hátra! Szelíden, mintha a babáját simogatná!

És a volt „filmbasa”, aki ma krumpli nélkül fog késő este hazaérkezni, szelíden lenget.

Mikor tovább akarnak menni a vágóhíd felé, amerre Voithy Frigyes már eltűnt Kecskeméthy Magdolnával, egy tiszapócsi kölyök a mérnök elé áll.

– Minket is fényképezzen le, bácsi.

Az egykori irgalmas nővérek volt zárdájában az első emeleten az ablaknál áll Bacsóné. Orrát az ablaküveghez nyomja.

Nézi, mi történik odalent, szemben, a templomkertben. Jól szemügyre vesz mindent, főképpen a „disznóetető kis lotyót”, aki illeg-billeg a virágzó orgonabokrok közt és szaladva viszi a vágóhíd, a Tisza és Borsod irányában a hosszú mérőlécet.

– Ha nem javul meg, össze fogom törni a köpőcéjét – morogja gyűlölettel.

27.

Az Afrika-vadász Draxler nem feledkezik meg volt sorstársairól, eddig már több levelet is küldött Sopronból. A levelekbe pénzt is tett Lázárnénak és Jámorka Donát-nak. Sopronban feladott ajánlott levél hever a postán Bányay Fidél címére. Talán abban is van pénz. A tiszapócsi posta egy ideig még őrzi a levelet, aztán vissza fogja küldeni a feladónak Sopronba azzal a megjegyzéssel, hogy a címzett elutazott.

Tornyaiék már megkapták a Bükkből a tüzelőfát. De a volt jegyzőné senkit sem talál, aki olyan olcsón vágná fel, mint Bányay Fidél, akinek eltűnése annyi izgalmat okozott a deportáltak körében. A hetipiacon odaszól Masznyiknének, aki egyszer nála is koldult zsírt feketekávécsészével:

– Hallja-e, küldjön hozzánk valakit, ha van egy kis ideje a favágásra. Jól megfizetjük.

Sára asszony óvakodik ugyan a deportáltaktól, de mivel senki olyan olcsón nem vállal munkát Tiszapócscon, mint a deportált, ő vállalja a kevéske kockázatot.

A volt méltóságos asszony megígéri, hogy keres favágót. Legszívesebben ő maga vágná fel Tornyaiék fáját, de nincs ereje hozzá.

Az egykori adószámviteli főnöknek bámulatosan szívós a szervezete. Masznyik Lóránt a második szülést is kibírta, nem pusztult bele. De most már csak hörgő, szemét forgatja, felöltözni nem tud, az árnyékszékig sem lehet kitámogatni. Rengeteg bajt, küszködést, kellemetlenséget szerez népes családjának. Fél lábbal a sírban nyugós és követelődő. Egész nap enne, éhesebb még Windelbandnéénál is. Masznyikné tisztában van vele, hogy Lóránt nem áll már többé talpra, Tornyaiék tűzfáját sohasem fogja felvágni. A vejére sem számíthat, legfeljebb vasárnap. Hübner Lajos egész télen kitarzott a hidegben a kubikolás mellett a Tisza jobb partján a vasútépítésnél, ahol teljesítménybérben dolgozó talyigás lett. Az egész népes család egyedül az ő keresetéből és Masznyik Rózsi pillázásából él. Meg abból, amit Masznyikné összekéreg.

Tornyaiéknál egy délután megint uzsonnaidőben, mint akkor, amikor Bányay Fidél járt itt utoljára, valaki hevesen zörgeti a kaput és Hattyú kutya dühösen ugat. De kintről, az utcáról, egy másik kutya még mérgesebb ugatása is hallatszik.

Tornyainé kertje kivirult március óta, vannak piros kardvirágai is. Most épp nagy munkában van az üveges verandán. Vejét, Szegi Zsoltot eteti meg, aki motorkerékpárján negyedórára éppen csak hazarobogott a sertéshizlaldából és „Szabad Nép”-be csomagolva hozott két kiló friss karajt.

Az ifjú most is felöntött a garatra. Anyósa káposztás rétesét nem tudja úgy megenni, hogy ne igyon hozzá pár pohár szilvóriumot. Változatlanul ügyesen „korcso-lyázik” az élet befagyott vizein, s anyósa, Sára, változatlanul lesi minden óhaját, hiszen ő az egész család létalapja.

– Valaki be akarja törni a kaput, mamuka – mondja a szőke, kicsattanó arcú állatorvos, aki néha már úgy kezeli anyósát, mintha a cselédje lenne.

Tornyainé engedelmesen a verandaajtóhoz megy, kikiált, hogy ki az. Kérdésére további zörgetés és kettős kutyaugatás a felelet. Kénytelen lecihelődni, kimegy a kapuhoz.

A rácsos deszkakerítés mögött nagyfülű, fekete kutyával idegen kitelepített áll a kapunál. Szürkülő kurta bajuszát, hideg és dölyfös tekintetét már sokszor látta Tornyainé az utcán, távolról ismeri, még inkább a kutyáját. A nevét nem tudja, de tisztában van vele, hogy „pesti”.

Azt gondolja magában, hogy bizonyára Masznyikné küldte el a favágót, aki épp ilyen alkalmatlan időben érkezik. Meg is kérdezi, de nem nyit ajtót.

– A fa miatt jött?

Balázs Ábris dédunokája nem érti a kérdést. Komoran kihúzza magát. Nem tetszik neki, hogy kerítésen át társalognak vele.

– A doktorhoz jöttem. Vele akarok beszélni – mondja nyers határozott hangon.

– Az állatorvossal.

– Beteg bizony a kutyája? – kérdezi Tornyainé, akinek nem tetszik a tiszteletlen hang.

– Az én kutyámnak kutya baja sincs. Azt kérdeztem, itthon van-e a doktor.

– Itthon van. De őtet ilyenkor nem lehet zavarni.

A volt abaúji földbirtokos azon az emelt hangon, amelyet a neki ellenszenves emberekkel szemben szokott használni, ráförmed a volt jegyző feleségére.

– Maga menjen és szóljon a doktornak, hogy keresik. Nyissa ki a kaput, a kutyát kösse meg.

Tornyainé felháborodottan néz a kitelepített „pestire”, aki így mer vele beszélni. Hatalmának jelvényeit, karikára fűzött kulcsait megcsörgeti és faképnél hagyja a volt magyar királyi kormányfőtanácsost.

– Egy kitelepített keres téged, Zsolt. Valami szemtelen alak – mondja falatozgató vejenek.

Szegi Zsolt ilyenkor délután már tökrészeg. Fertelmes disznók és beteg marhák közt töltötte egész napját és még estig járni fogja a tanyákat. Részeg kábulatban most olyképpen ítéli meg a dolgokat, hogy jött valaki, akit anyósa még csak arra sem érdemesít, hogy a kapun bebocsássa, azonkívül ez a valaki szemtelen is, kitelepített is, méghozzá épp uzsonnázás közben zavarja őt, aki hajnal óta talpon van, agyondolgozza magát az állam szolgálatában és ő negyvenéves korában meg fog rokkanni, ha ezt még tovább is így folytatja, ezt a hajszát. Arcát elsötétíti az ittas ember dühének árnyéka.

Ott ül az asztalnál a gyomorbajos volt jegyző is, aki fekélye miatt pálinkát nem ihat, Zsolttal soha nem koccinthat. Tornyai közbelépni nem mer. De sehogy sem tetszik neki, fejét csóválgatja, hogy Zsolt káromkodva kirohan a kapuhoz.

Balázs Ákos kissé elbizakodottan a Bacsónénál elért siker miatt, ezt a másik diplomáciai küldetést Jusztina és Friderika érdekében könnyelműen kezdte el. A feladatot némiképpen alábecsülte, amikor erélyes hangot használt Tornyainéval szemben, hiszen az a célja jövetelének, hogy Szegi Zsolt állatorvost megnyerje Jusztinának javára a disznómérgezési vádaskodásokkal szemben. Roppant meglepődik, amikor megpillantja a káromkodó, dühös részegzet.

Helyzete, tüstént látja, nem könnyű. A kerítésen túl most már nemcsak a fattyú Hattyú kutya ugatja őt és Adolfot, hanem Szegi Zsolt állatorvos is, aki cikornyás káromkodások közt tiltakozik az ellen, hogy őt még uzsonnázni sem hagyják.

Önmérsékletre szánja el magát, nem szól semmit és megvárja, amíg a részeg kidühöngi magát.

„Tiszapócs mérges hangja”, ahogy Bogya, a harangozó szokta mondani, csillapodik.

- Mit akar? - kérdezi a pálinkaszagú ifjú a kerítésen át.
- Bizalmas beszédem volna önnel, doktor.
- Én nem érek mostan rá.
- Két hölgy ügyében... Volna szíves beengedni?
- Micsoda hölgy?... Én nő ember vagyok.
- Azzal az abszurd gyanúval mondtak fel nekik az ön hizlaldájában, hogy mérget kevertek a disznók eledelébe. Ön talán tudna valamit tenni az ostobaság megfékezésére, doktor.

Szegi Zsolt úgy néz rá, mint az eszelősre, aki ilyet kíván tőle uzsonnaidőben.

- Én?

A rácson keresztül Adolf és Hattyú már egymás orrát harapják ugatás közben.

- Ön bizony, doktor. Ha van önben egy csipetnyi jóakarat - mondja a volt kormányfőtanácsos, súlyosan ejtve ki a szavakat.

De nemcsak Hattyú kutya, hanem Szegi állatorvos is biztonságban érzi magát a kerítés belső oldalán egy jöttment idegennel szemben, aki ráadásul még a kitelepítettek kasztjába tartozik. A „korcsolyabajnok” tudja, hogy az ügyes korcsolyázásnak szabályai vannak és ilyen szabály az is, hogy legokosabb távol maradni a deportáltaktól.

Tökrészen a kerítés két rácsa közé nyomja száját és orrát úgy, hogy a deportált akár meg is cibálhatná.

- Apuskám, én magának ebben a dologban nem érek rá, érti?
- És holnap, amikor maga kialussza magát? - kérdezi Balázs.
- Holnapután se, apuskám!... Magának adhatok egy tanácsot. Ne avatkozzon bele a két kis kuruc dolgába. Könnyen otthagynak a zápfogát!... Alászolgája!

Megfordul, visszamegy a házba.

A híres szép Bártfay Kata deportált unokájának be kell látnia, hogy ebben az ügyben csődöt mondott minden igyekezete. Nem is álmodja, hogy beeresztették volna, ha szerény favágóként kopogtat és akkor talán barátságosan és eredményesen beszélgethetett volna Szegi Zsolttal.

Ugyanekkor keresi őt Eck Lukácséknál a Pólya utcában a csinos, de hervadó arcocskájú Szarka Amália.

Kerékpáron érkezik és a pártjelvény mellett most is ezüst kis elefántot visel a blúzáján. A vén Lukács is, Ángyela is otthon van. Ők fogadják illő meghatódottsággal a járási tanács elnöknőjének titkár kisasszonyát, akiről azt állítja Répa Ferenc nagyfarú felesége, a szabadkai Erzsók, hogy ő az egyetlen becsületes kommunista Tiszapócscon.

- Nincsen itthol a főnök úr - mondja a vaksi Ángyela, aki vastag szemüvegén át csak nehezen ismeri meg Szarka Amáliát.

Az egyébként hallgatag öreg Lukács a mogyoróbokorra mutat.

- Ottan szokott ő lecengőlni egész napon átal - mondja. - Abba a nagy székbe. De mostan elment az Adolfal.

Szarka Amália már nyúl is a kerékpár kormányához, indulni készül.

– Mondják meg neki, holnap este pontban nyolc órára várja őt az elnökné elvtársnő. De el ne késsen egy percet se! Könnyen baja lehet ám belőle. Írást is hagyhatok.

De Ángyéla nem engedi, hogy csak úgy máris elkarikázzon a ritka előkelő látogató. Van nekik úgyis egy nagy kívánságuk. Amália támogatását szeretnék megnyerni hozzá.

A vénasszony rózsás porcelántányéron grízes pogácsát hoz ki neki, három darabot, s ha már nem akar beljebb kerülni a házba, mert nincs ideje, hát ott kínálja helytel, a „főnök úr” nagy székében a mogoróbokor mellett.

– Nagyon jó, hogy gyött, édes lelköm – mondja. – Mert az én Lukácsomnak kére van. Az állami gazdaságban csősz szeretne lenni. Dinnyeecsősz.

Kék házikötényében előbbre jön Eck Lukács és elpanaszolja, hogy mióta nincs egyházi adó és ki-ki „saját kedvtelésére” adózik, hát bizony nehéz megélni a pénzbeszedésből. Ezért aztán ő úgy gondolná, hogy Szent Györgytől Szent Mihályig őrizné hűségesen az állam dinnyéjét a Tisza partján. Régen beadta ő már a tanácshoz a kérelmét, azóta Szent György napja is elmúlt, de ő még csak választ sem kapott. De még így se volna késő.

– Meglennék én ottan magamnak, Amálka, a gunyhóban, aztat én sebtiben összehányám. Megfőzném a slambucomat a bográcsban. Úgy vigyáznék, mint életpárom, az én Ángyelám, nehogy kilöttyenjen a lelke. Ellennék én egy ideig harangszó nélkül is, elhalva ér az oda az állam dinnyéihez.

Mintha mesét mondana, arról beszél a vén Lukács, aki hatvanöt év alatt egész elsajátította a tiszapócsi beszédet, hogy milyen öröm is az, mikor érik a dinnye és apró halak fickándoznak a Tisza színén naplemente táján.

– Bizony, nagy a szegénység, Amálka lelkem – szól Ángyéla. Nekünk pediglen nincsen is már egyebünk a türelmünknel.

Szarka Amália, akiről mások is mondják, hogy nincs párja egész Tiszapócson, a grízes pogácsát majszolgatja, elgondolkozik.

– Az én szegény beteg édesmamán már annyit se lát, mint maga, Ángyéla néni. Ő is panaszkodni szokott a szegénységre. De az én vigasztalásomra ő megnyugszik, igazat ad nékem.

– Mivel szuttyongatja, lelkem, az édesmamáját?

– Azt mondom neki, hogy minékünk, kommunistáknak, Lenin elvtárs éppen olyan szent, mint maguknak a katolikus szentjei. Hiszünk benne, hogy ő igazat tanított az emberiségnek.

– Eztet ő elhiszi, a maga édesmamája?

– Semmi hihetetlen nincsen abban, amit mi vallunk, hirdetünk.

Az öreg Lukács, noha nagyon szeretne dinnyeecsősz lenni, megkockáztat egy közbeszólást.

– Csak éppen mást vallanak, mint amit hirdetnek, Amálka.

– Hogy érti ezt, Lukács bácsi?

– Maguk azt hirdetik, hogy minden a népé. De azt vallják, hogy úgy lehet befogni a nép száját, ha mindent, amije van, elvesznek tőle.

– Magát is félrevezetik már a reakcióso, Lukács bácsi. Mi helyesnek fogadjuk el a proletárforradalom elméletének alaptételeit. Nem úgy, mint maguk, akik tagadják, holott nem is ismerik.

– Ezt én elhiszem magának, Amálka lelkem – mondja Ángyéla. – De mért nincs zsír meg szalonna a népboltban? Ha vóna is, mért nem tud keresni az én Lukácsom annyit, hogy mink azt a zsírt meg is vásárolhassuk magunknak?

– Az én szegény beteg édesmamám is ezt szokta kérdezni. Annyit se lát, mint maga, Ángyéla néni.

– Uszt, mit felel neki, lelköm?

– Aztat felelem én néki, az én drága édesmamámnak, hogy ő százéves kort is megérhetne, meg a szeme is gyógyultan kinyílhatna, de ő még akkor sem láthatná meg a szép, gyönyörű, új világot, amit mink akarunk.

A vén Lukács alattomosan nevetgél.

– De mért nem, Amálka? – kérdi.

– Azért nem – felel Szarka Amália –, mert az a világ soká fog még épülni az emberek tökéletlensége meg rosszasága miatt. Addig minékünk, és másoknak is, sokat kell még nélkülöznünk, szenvednünk.

A két öreg gondolkozik egy ideig. Ángyéla szólal meg.

– Osztan maga azt gondolja, jó ez így?

– Ide hallgassanak, Ángyéla néni. Elmondok én most maguknak valamit.

– De a dinnyéket meg a csőszgunyhómat is kalkulálja bele, Amálka – mondja ravaszul Eck Lukács.

– Engemet tavaly Nyíregyházán a megyei gyűlésen egy öreg elvtárs megajándékozott ezzel az ezüstelefántocskával. Látják eztet? Itt, ni, a blúzomon... Mindig itt hordom a szívem felett.

Mind a ketten közelebb hajolnak, főképpen a vaksi Ángyéla, s úgy nézik, bámulják Szarka Amália fiatalos, de már hervadó keblén a kicsi ezüstelefántot.

– Azt mondta nekem az a régi öreg elvtárs, aki már 1919-ben is a világforradalomra esküdött, hogy őrizzem meg gondosan ezt a pöttöm elefántot.

– Mi jó származik belőle magának, Amálka, ebből a mákszenyi kis ezüsthéregből? – kérdi Ángyéla.

– Azért adta nekem az öreg elvtárs, hogy mindig a nagy, hatalmas elefántra gondoljak, ha valami miatt meginognék az eszmében.

Az öreg Lukács nevetgél.

– Miért kell magának arra a nagy behemót vadállatra gondolni? – kérdezi ingerkedve.

– Azért, Lukács bácsi, mert ahogyan a régi öreg elvtárs nekem megmondotta, az eszme nagy és félelmetes. Mint az elefánt. De igénytelen és jámbor is. Meg szívós és kitartó, mint az elefánt.

Eck Lukács elkomolyodik, bólogat. Szarka Amália folytatja.

– Az eszme türelmes. Nem bánt senkit, de hogyha megtámadják, akkor agyarával felökleli, buzogány talpával széttiporja az ellenséget.

Ángyéla közbeszól.

– Csak éppen eltagosította a mi földünket az elefánt.

– Bölcs és okos, mint az elefánt – beszél tovább Amália. – Szimata kiváló. Meszsziről megérzi a közeledő ellenséget és olyan finom ösztöne van, hogy tudja, mikor kell bemenekülni az őserdőbe és ottan elrejtőznie. De aztat is bizonyosan tudja ám, hogy mikor kell a győzelemért megverekednie.

– Elég sajnálatos – mondja Eck Lukács.

– Azt is mondta még nekem az az öreg elvtárs, hogy az elefánt legfényesebb tulajdonsága a következetesség, a céltudatosság. Ha ormótlan nagy fején legyezgetni kezd óriás fülével és apró fekete szeme már látja a célt, az útirányt az árnyas liget felé a sivatagban, akkor őtet az újtától eltéríteni semmi hatalom sem tudja. Oda egészen bizonyosan meg fog érkezni. Ilyen az elefánt.

– Micsoda szerencse, hogy nekünk a ló meg a tehén a háziállatunk – mondja Eck Lukács.

Szarka Amália, saját szavaitól egészen átszellemülten, nem is figyel rá.

– Én már több mint egy esztendeje viselem az én kis ezüstelefántomat. Az elnökné elvtársnő is kérdezte már, miért hordom. De neki én nem feleltem, nem mondtam meg. Még bűnömül róhatná fel, mert nincs benne a szemináriumi tananyagban. Mások előtt is eltitkolom. Mikor az elnökné elvtársnő engem megszid, vagy ingyen túlóráztat, és nem enged haza az én beteg, vak édesmamámhoz, akkor engemet elfog a keserűség. Néha bőgni, ordítani szeretnék. De akkor én a pici ezüst-elefántra nézek és megnyugszom.

– Jó természete van magának, Amálka – mondja Ángyéla.

– Mikor tavaly nyáron az elnökné elvtársnő megpofozott egy pesti lányt, én megintcsak erre a kicsi elefántra néztem és így szóltam hozzá: Szegény kis elefánt, te nem tehetsz róla, hogy az osztályharc kegyetlen és néha éppen a gyengék és az ártatlanok kapnak ki.

– Hát a Víg Juhász telt kamrájához mit szól a maga kis elefántja, Amálka? – kérdi a vén Lukács.

– Istók kulák családjával csúnyán bánt el Gele elvtárs. Sok minden tapad az ő kezéhez. De én tudom, Lukács bácsi, hogy az elefánt lerázza magáról a kullancsait.

– Ebben igaza lehet száz év múlva, Amálka – folytatja az óvatos kötekedést Eck Lukács. – De engemet tavaly ősszel is megrugdaltak a békekölcsön jegyzésekor, mert sokallottam az ezeröttszáz forintot, amivel megnyomorítottak. A maga pici szélmalma mit duruzsol ehhez annak a marha nagy elefántnak a fülébe?

– Az eszme mindent kibír, Lukács bácsi – feleli hervatag arcocskáján átszellemült mosollyal Szarka Amália. – Az eszme olyan teherbíró, mint az elefánt. Rakhatnak rá gonosztságot, igazságtalanságot, mindenféle rosszat, ami lelketlen. Az elefánt meg sem rendül tőle, csak megy tovább, előre a maga útján a gyönyörű liget felé.

A vaksi Ángyéla, mielőtt szólna, rendezgeti álla alatt a fejkendő csomóját.

– Azt mán csak ne mondja, Amálka. Én elhiszem magának, hogy az elefánt izmos féreg, nem rendül meg. De mi megrendültünk azóta, hogy mindenünket elvetették. Az én Lukácsom is megrendül minden ősszel, mikoron úgy odasóznak a farára a somfabottal, hogy napokig nem tud ülni a szegény pára.

Eck Lukács nem félti a dinnyecsősi állást. Törölgetni kezdi tenyerét kék kötényében, minden tárgyi ok nélkül.

– Elég a perpatvarból, Amálka kedves. Aztat az egyet tegye meg nekünk, turbékoljon valami szépet az elefántja nagy tepszi fülébe és kérje meg őtet, hogy Szent Mihályig dinnyecsősz lehessen az állami gazdaságban.

Szarka Amália most már indul.

– Meg fogják látni egyszer, Lukács bácsi, hogy az én elefantom egy nap megharagszik. Csapni fog egyet a farkával, és elhullnak a szemtelen legyecskék. Azok is, akik csúfolják, meg azok is, akik rossz hírbe hozzák az embertelenségükkel... De most már megyek is. Szegény vak édesmamám vár engem odahaza... Aztán el ne felejtsek – szól vissza a kapuból –, mondják meg annak a Balázs nevű kitelepítettnek, hogy holnap este pontos legyen ám. Kétnapi ételmet ne hozzon. Pokrócot se. Ne féljen, nem fogják ott tartani.

„A Balázs nevű kitelepített” ezalatt pórázon vezeti spánieljét, Adolfot. A malom felől, Tornyaiéktól érkezik az artézi kúthoz, ahol egy idő óta csak este lehet látni aktatáskájával Forster Ignácot, mert nejével, Ilonával együtt napközben kint mér Kasziban.

Mindenre gondol, csak épp arra nem, hogy Bacsóné máris hívhatja, holnap este el kell mennie hozzá. Ezt nem is sejti. A két lány miatt vannak aggodalmai, Jusztina és Paula miatt, akik meg őt féltik: az egyik a testét, a másik a lelkét.

De most neki van minden oka, hogy féltse őket. Jusztinát Bacsónétól, Paulát Koch Róbert bacilusaitól.

Az artézi kútnál elhaladva, megállapítja újból és újból, hogy Jusztina méregkeverési ügyében semmi megnyugtatót nem tudott végezni. Így most megpróbálja, hátha tudna Ubul leányán segíteni. Mindent el akar követni, hogy Paulát mégiscsak beszállítsák Debrecenbe, a Nagyerdőre, ahol a tüdőklinika talán még meg is gyógyíthatná, Krisztics doktorban van minden bizodalma. Hosszú halogatás után ma végre elszánja magát, hogy meglátogatja, kérleli, lelkére beszél a derék jó doktornak.

Krisztics doktor háza a Kálváriánál van, a legtakarosabb ház a környéken. Szép rózsái egész Tiszapócson híresek.

A híres sakkozó abaúji földesúr dédunokája meglepődve látja, hogy a doktor háza előtt tehergépkocsi áll, roskadásig megrakva bútorokkal. A kapun két ember épp most cipeli ki Krisztics doktor íróasztalát, melyen a recepteket szokta írni azok számára, akik lakásán keresik fel.

Csodálkozva belép a kapun.

A nyájas, üvegezett tornáctól jobbra, hátul a kertben, épségben ott van a filagória, ahol nyári estéken hideg szódavízzel és behűtött nádi bor mellett szívesen kaláberezik a kövér doktor és akkor a legvidámabb, ha elnyerheti Kopács Antal főtisztelendő úr pénzét a rózsák közt. De szívesen elcseveg ő bor mellett Répa Ferkóval, aki mindig megsúgja neki, ha valami kellemetlen dolog fenyegeti. Most emberek jönnek-mennek, szekrényt cipelnek és hoznak kifelé; serényen nekiütik a falnak, mint tavaly nyáron a Molnár utcában. Ő kitér előlük, nem szól, nem érdeklődik, nem kérdez semmit.

Az üveges tornácról bal kéz felől nyíló orvosi rendelő ajtaja tárva-nyitva áll. A volt földbirtokos bepillant a rendelőbe, ahol a jó doktor annyiszor kopogtatta há-

tát és hallgatta szíve dobogását. A szoba üres. Már csak a fogorvosi szék van benne, de azt is vállára kapja most két izmos és fürgé legény.

„Itt valami nagy baj van” – állapítja meg magában Balázs Ákos.

A lakószobák felől elborult arccal Heller Vilmos patikus lép ki a tornácra. Olyan komor és ünnepélyes, mintha ravataltól jönne. Hosszú lábával nem lép most másfél métereket, mint máskor. Mindenféle vegyi foltoktól tarka fehér köpenye van rajta. Éppen csak ide szaladt a gyógyszertárból, melynek ajtajára kiakasztotta a táblát: „Rögtön jövök.”

Az a meghatározhatatlan ismeretség van köztük, amelyet majdnem egy év alatt nem alapozott meg a kölcsönös bemutatkozás. A volt földbirtokos, aki orvosságért elég gyakran bejárogat a patikába, ezt sohasem tartotta szükségesnek. A patikus változatlanul neheztel magában emiatt.

– Mit jelent ez a felfordulás? – kérdezi Balázs anélkül, hogy köszönne, szinte személytelenül.

A patikus kurtán ennyit közöl:

– Estvány Nyögérre költözik.

– Hová?

– Nyögérre.

– Az hol van?

Mindenféle pecsétekkel és mérges illatokkal fehér köpenyén a patikus legyint.

– Vas megyében van, az ország másik felében. Oda helyezték át Estványt. Sárvár mellé, Nyögérre... Na, ajánlom magam!

Heller Vilmos hosszú lábával eliramlik.

„Nyögér!... Nyögér...” – mondja magában, mintha sóhajтана, Balázs Ábris dédunokája.

Pufók, piros képével most maga Krisztics doktor jelenik meg a tornácon. Tiszapócs három orvosi körzete közül ma reggel óta most már egyik sem az övé. Azonnali érvénnyel tegnap délben kézbesítették neki a minisztériumi végzést és az elvette tőle régi családi hitbizományát a vasúttól a postáig, a „vízibolha hasát” a templom környékével együtt és azt is, ami még túl van rajta. Tudja ő azt, hogy Bacsóné keze van benne az áthelyezésben. De minden olyan titokban történt, hogy még Répa titkár sem tudott semmit, csak egy órával a végzés kézbesítése előtt futott kerékpárján a doktorhoz és tapintatosan közölte vele az elkerülhetetlent. Száz kilónál is súlyosabb teste a költözködés és a csomagolás fejvesztettségében megroggyant és talán le is fogyott kicsit.

– Estvány! Hát te elhagysz minket?

A kérdésben rejlő döbrent sajnálkozás nem egyedül a kérdezőé, a régi vízimolnárak utcájából kitelepített volt kormányfőtanácsosé. Minden tiszapócsi „pestinek” a szíve benne dobban, betegé és egészségesé. A halottak is ott, ahová Serbán „lifttel a magasba” szállt fel, bizonyára számontartják a kövér doktor jótéteményeit. Hiszen akkor, amikor minden módon csak üldözték itt a deportáltakat és mindenki visszahúzódott tőlük, Krisztics doktor az első naptól kezdve, ahol csak szükség volt rá és tehette, felkarolta az otthonaiktól megfosztott szerencsétleneket. Mindenkihez volt egy jó szava, egy barátságos mosolya, a beteg kitelepítetteket

ingyen gyógyította. Balázs Ákosnak visszavitte a honoráriumot. A rákbeteg Bányay Fidélnek ingyen adta azokat a nagy adag morfiuminjekciókat, amelyek a végén már egy bikrát is megöltek volna, de Bányayné nehezen akart megválni szenvedéseitől és Tiszapócsról. A liftes Serbán betegágyánál késő éjszakáig ott maradt és nagy buzgalommal mindent megkísérelt, hogy életét megmentse. Lázár Paula vérzéseinél minden alkalommal ott buzgólkodott a putriban és addig nem ment el, amíg a beteget „el nem látta”. Egyszer egy pár csirkét akasztott le motorkerékpárjáról a Bogma utcában és beadta Lázárnénak. A gutaütött Masznyik Lórántért nem sokat tudott tenni, de egyszer egy liter kacsaszírral jelent meg. Kossutányék nem is az ő körzetéhez tartoznak, mégis ő gyógyította meg a télen Kossutányét, aki kóros bélhuruttól napról napra fogyott. Jóságát annyira ismerik a kitelepítettek, hogy Oppler Rudolf természetesnek találja az ingyen „Op. 106”-injekciókúrárt és még csak fel sem ajánlott neki honoráriumot, pedig bőven vannak aranyai szigorú rejtekben. Viszont a gazdag Valter Keresztély gyógykezelését a kövér doktor átengedte félénk és barátságtalan kollégájának, a gyomorbajos Belezay doktornak. Egész télen minden náthás és lázas kitelepítettet, aki hozzá fordult, ellátott orvossággal. Szedte elő a zsebéből a lázcsillapító porokat és pasztillákat, a köhögéscsillapító és izzasztó szereket, a köptetőket, hurutoldókat, kész kanalas orvosságokat és altatókat. Soha egy fillért nem fogadott el ezekért a gyógyszerekért, s egyedül az ő és Heller patikus titka maradt, hogy ki fizette meg azokat. Valószínű, hogy maga az állam.

A volt abaúji földbirtokos, elérzékenyedve a derék orvos váratlan távozásától, hálásan gondol arra is, hogy akármit mond is Bacsóné, mégiscsak Krisztics doktor szabadította meg őt Windelbandnétől és Hetvényinétől tavaly nyáron.

A doktor nem mondja most neki, hogy „*armadillidium*”. Könnyesen nyújtja feléje búcsúra mind a két húsos kezét. Nem szól ő semmit, csak ránéz kedves páciensére, akivel időnként elbeszélgetett a mogyoróbokornál a Pólya utcában. Felesleges is minden beszéd, hiszen a páciens tudja, hogy ő itt született Tiszapócsra, ebben a házban, ahonnan most mennie kell, ahol már az apja is orvos volt, aki még érzéstelenítés nélkül húzott fogat és pióccával gyógyította a köszvényt. A páciensnek felesleges magyarázni, hogy az atyai ház nem az övé többé, a rózsalugas sem, hanem kap helyette állami orvosi lakást Nyögéren, olyant, amilyent. Ő, aki bizonyos fokig Bacsóné és Víg Juhász uralma alatt is a közvéleményt képviselte itt és mindenkit ismert, most elmehet más tájak felé, ahol senki sem ismeri őt. Most már hiába tudja, hogy Tiszapócsra hol fog gyerek születni és melyik házba készül bekopogtatni a halál. Az ő életéből a mai napon örökre kihull Tiszapócs és ez a táj, Kasziba is, Kaphac is, meg minden: az is, hogy hol van törvénytelen szerelem, mennyi a terménybeszolgáltatás és az adóhátralék, kit mikor és hol ért halálos sérelem. Egyszerre vége annak is, hogy ő a klasszikus fizika törvényeit áthágva, százkilós testével szinte súlytalanul keringett Tiszapócs udvarai és házai körül és ezt Bacsóné mindeddig tűrte. Hiába vigyázott az állami recepttömbökre, hiába volt óvatos az emberbaráti kis csalások közben, hiába elégedett meg rázós motorjával, lemondva a kényelmesebb gépkocsiról, sorsát most mégsem kerülheti el. Elmondhatná most kedves páciensének, hogy ő sohasem futott az emberek rokonszenve után és igazán nem tehet róla, hogy nép-

szerűbb volt Tiszapócscon Vig Juhásznál. De hallgat ő arról is, milyen szívfájdalom, hogy el kell hagynia Tiszapócsot, mert végzete beteljesedett: Nyögér.

Balázs Ábris dédunokájának érzékenyedése csak egy pillanatilag tart. Valamiképpen inkább saját magát sajnálja, aki elveszít egy derék doktort és önzetlen jóakarót. Sajnálja Ubul leányát is, aki most már nem remélheti, hogy Krisztics doktor közbenjárására mégis elszállítják a debreceni tüdőklínikára. Látja ugyan a kövér orvos gyerekes, kék szemében a könnyeket, de valamit nem ért. Ezeket a könnyeket nem érti egészen. Tulajdonképpen azért, hogy itt kell hagynia Tiszapócsot, nem tudja sajnálni az orvost. Kérdése is így szólt: – „Estvány! Hát te elhagysz minket?” Az döbbenti őt meg, hogy őket hagyja itt a derék doktor. Persze, ez azt jelenti, hogy Tiszapócsot is elhagyja. De ennek inkább örülnie kellene, hiszen Nyögér bizonyára százszor külön hely Vas megyében.

A búcsúzás percében ezért nem is nagyon értik meg egymást. Krisztics doktor Tiszapócsot és az atyai házat siratja, a „vízibolha alakú” járási székhelyért, „Bacsóné Boldog Birodalmáért” hullajt könnyeket. A volt kormányfőtanácsos pedig ezt gondolja:

„Ez a jó ember ragasztotta ki kapumra a piros járványcédulát. Kihez fordulhatok, ha újra megbetegszem itt?”

Búsan és tele aggodalommal szorítja a Nyögérré távozó orvos kezét és búslakodásába egy csipetnyi irigység is vegyül, melyet nem is sejt a derék Krisztics: Vas megye a nyugati országhatár, Ausztria szomszédságában van és ő boldog örömmel menne most vele Nyögérré.

Kérdésére a doktor majdnem elsírja magát.

– Nyögérré költözünk – feleli elfulladó hangon.

Plüssdíványt hoznak ki a házból, majdnem elütik őket.

– Isten áldjon utadon. Köszönöm a jószágodat, Estvány.

– Vigyázzatok magatokra, öregem.

A kövér doktor elszalad a plüssdívány után. A búcsúzásnak vége.

Adolf, a spániel, mintha mindent értene, lógó csonka farokkal hagyja el vele együtt a házat, melyről épp most veszi le egy buzgó kéz a zománcablát: „Dr. med. univ. Krisztics István rendel du. 5–6.”

De ez nem egészen pontos, mert Krisztics doktor húsz éve szegénynek és gazdagnak a nap minden órájában rendelt egyaránt Tiszapócscon és mindenkit gyógyított.

Balázs Ábel és Bártfay Kata unokája kutyájával elsétál az artézi kút felé a meleg májusi délután. Vissza-visszanéz a doktor házára, amely elveszett az ő számára. Az új orvosban, aki oda fog költözni, ha igaz, már most nem nagyon bízik. Látja még, hogy Krisztics egy nagy batyut kötözget hozzá a dívány lábaihoz.

„Szegény jó doktor” – csóváltatja fejét és nagyon szerencsétlennek érzi magát, hiszen nem is a doktort, hanem magát sajnálja.

A pusztá felől meleg légáramlatok érkeznek és hozzák magukkal harmincezer állami sertés és a Bágyi erdőben virágzó akácok illatát.

Szerencsétlen ez a nap, állapítja meg magában lassú sétája közben. Az állatorvos részeg volt, Krisztics doktor Nyögérré költözik. Sem Jusztináért, sem Pauláért nem tud tenni semmit.

Hajlamosan a babonaságra, azt gondolja, hogy legjobb volna most már gyorsan hazamenni, mielőtt újabb kellemetlenség érné.

De lám, épp szemben jön kávébarna malaclopójában Kossutány Dezső, akit ő nem nagyon kedvel.

Egyedül van, s ujjatlan, bő viharköpenyében nem tud elrejtőzni annyira, hogy ő észre ne vegye: nadrágja épp olyan vasalatlan, mint harminc évvel ezelőtt. Maga az örök ellenzékiiség, tagbaszakadt mogorvaság. Minden pillanatban kész, hogy oroszlánként morogjon. Ő még abból az időből emlékszik rá, amikor kitört belőle az ellenzékiiség és a kormánypárt padsoraiból átült a szélsőbalra, a szociáldemokraták mellé, hogy onnan küldözgesse nyilait a miniszteri piros bársonyszékek és a kormánypárt felé. A rövid idő, melyet az első mentoni utazás után az első nemzetgyűlésben képviselőként töltött, alkalmul szolgált, hogy sok emberrel találkozzon. Azóta ismeri Kossutány Dezsőt, de csak nagyon futólagosan.

Valami okból sohasem vonzotta őt ez az ember, Tiszapócsra sem. Visszariasztja jellemének mordsága. De arra nem gondol, hátha ez a mord alaptermészet rokona az övének. A mogorva emberek rendszerint elkerülik egymást. Kossutány az olyan mogorvák közé tartozik, akikben nincs semmi humorérzék. Épp úgy megveti a kvaterkázó társaságot, amely anekdotázik és hahotázik, mint azokat, akik majdnem két évtizeden át megátalkodott ellenségei voltak a demokratikus fejlődésnek és a titkos választójognak. Kormány és kormánypárt valamiképpen azért volt mindig, hogy összefogjon az ő megharagítására. – „Remek szónok, félelmetes debatter” – mondták róla két évtizeden át. Megjelenésében is emlékeztet a század elejének harcos ellenzéki politikusaira. De azok öregségükre meghiggadtak, Kossuth apóhoz kezdtek hasonlítani, aki fiatal leánnyal levelez, valamilyen bölcs rezignációval néztek bele a fényképezőgép lencséjébe, pedig őket nem vitték el sem Mauthausenbe, sem Tiszapócsra. Ilyenfajta rezignáció: lemondás, megnyugvás, reményvesztettség hiányzik Kossutányból. Hihetetlen ellenálló a megpróbáltatásokkal szemben. Csak a külseje öregedett meg. Megőszült tatár arca ma is a szüntelen támadóé még akkor is, ha nem támad senkit; ma is hideg a dolgok megítélésében és lángol azoknak ostorozásában. Kávébarna malaclopójába burkolózva, hozza magával egész politikai és közéleti múltját, minden eredménytelen csatározását a megbukott államhatalom ellen. Olyan, mint az a német bacilusvadász, aki nem hitt a kolerabaktériumok létezésében és tagadásának bizonyítására fenékig kiivott egy bacilusokkal teli foilát anélkül, hogy még csak hasmenést kapott volna. Valter Keresztélyt gyászolja. Már csak egyetlen barátja maradt Tiszapócsra, Oppler Rudolf.

A volt kormányfőtanácsosnak nem sok kedve van hozzá, hogy Kossutány Dezsővel beszélgessen. De most már nem tudják elkerülni egymást, pedig maga Kossutány is szívesebben menne át az utca másik oldalára barna felleghajtójában. A budapesti Lánchidat felrobbanthatták a németek, de köztük az ellenszenv harminc év óta még Tiszapócsra sem változott: ugyanaz maradt. A híres sakkozó földesúr dédunokáját fenyelezi, hogy Tiszapócsra egyedül Kossutány tud az ő válási botrányáról; ott volt az ülésteremben, mikor ő a párbaj után bekötözött fejével érkezett és mint máskor, elfoglalta szokott helyét az első padsorban a pénzügyi államtitkár mellett, akit azóta felakasztottak.

Kossutány kidugja kezét a malaclopó alól, barátságosan int. Úgy tesz, mintha örülne a találkozásnak. A hajdani szerény kis vidéki ügyvédnek sohasem voltak ezer holdjai. Öröme ezért nem is tud őszinte lenni. De ő köszön előbb.

– Szervusz.

– Szervusz.

– Hallottad?

– Mit?

– Mi százszor sürgettük, de ti nem csináltátok meg. Látod? Azt ezek játszva összeköhintik.

A régi, mindenféle sértődéseit sohasem felejtő polgári ellenzék áll szemben az artézi kútnál a régi kormánypárttal: a kormányfőtanácsos volt földbirtokossal, akit Katinszky Jusztina mameluknak nevezhetne joggal.

– Miről beszélsz? – kérdezi Balázs Ákos és lecsatolja Adolfról a póráz, hadd szaglásszon kicsit kedvére a kút körül.

– Mi nem voltunk ugyan agrárpárt, mint ti, de mi előre láttuk, hogy a földreform elkerülhetetlen, becsületesen meg kell valósítani. Ti csak beszéltetek és nem csináltatok semmit. Ezek mostoha tények.

A volt kormányfőtanácsosnak egész más dolgokkal van tele a feje. Nem érdeklik, inkább csak ingerlik ezek az elavult „mostoha tények”.

– Én Nyögérre szeretnék menni, barátom – mondja. – Hol a tavalyi hó!

Kossutány szenvedélyesen folytatja, mintha a fehér márvány mellékalakjaitól megfosztott Kunó gróf ülné ma is a miniszteri bársonyszékben a Duna-parti gótikus palotában.

– Mi a mezőgazdaság átszervezését is követeltük, édes barátom. De ti hagyátok a fületek mellett elrepülni a mi szavainkat. Füttyöltetek az érveinkre.

– Amiket te mondasz, Dezső, olyan már énnekem, mint Bártfay Kata nagymama ezüst báli cipellője.

– Elég baj, hogy ti nem okultatok a világpiaci árak katasztrofális ingadozásain. Én mindent előre bejósoltam. Ti egyébbel sem törődtetek, csak a kanadai búza konkurenciájával. Az volt a ti egoista rögeszmétek.

– Ez a szemrehányás engem nem illet. Emlékezhetsz, hogy én kísérletezgettem a rizzsel.

Kossutány Dezső harsány torokhangon hahotázni kezd. Kávébarna malaclopójában tökéletesen érzéketlen aziránt, hogy mit kavar fel egykori képviselőtársa lelkében. Ösztönösen is sebeket oszt ugyanúgy, mint valaha a parlamentben.

– Éppen erről van szó! Te csak kísérletezgettél, de az első májusi fagynál meghátráltál. Ezek viszont összeköhintik.

– Mit?

– A rizstelepeket.

– Hol? – kérdezi Balázs sápadtan.

– Mindenütt a terméketlen pusztaságban. De nagyban ám, kedves barátom. Két-felé állhat a füled a csodálkozástól!

Ráadásul még régi operációját is eszébe juttatja most Kossutány: elálló bal fülén hajtottak végre műtétet huszár hadnagy korában, és ezt a titkát azóta is a sírig rejtegetni fogja.

– Nem hiszem – mondja mogorván.

A német bacilusvadász erőszakos hasonmása újból hahotázni kezd.

– A Bourbon-pártiak nem hiszik azt sem, amit a két szemükkel látnak. Vedd tudomásul végre, édes barátom, hogy ezek néhány év alatt megváltoztatják az egész alföld képét.

– Akkor is fel fognak sülni a rizzsel, ők is. Nincs az a perverz rizsfajta, amely az itteni klímát kibírná. Én ezt alaposan megtanultam, rá is fizettem.

– A te perverz rizsedet az idén aratják is már, édes barátom! – kiáltja kegyetlen örömmel az egykori hatalmas ellenzéki vezér.

– De nem itt, hanem a Jang-cse-kiang völgyében.

– Kaszibán, öregem! Kaszibán!

Balázs Ákos lesújtva hallgat. Egész elrontott, üres és hitvány élete hirtelen nagy súllyal nehezedik rá.

„Kaszibán rizst fognak aratni az idén és talán Cserepespusztán is” – százszor jobban lesújtja ez még annál is, hogy Krisztics doktor elköltözik Nyögérre és ő elveszti drága háziorvosát.

Oda sem hallgat Kossutányra, aki olyan diadalmasan számol be kárörömében a szocialista nagyüzemi gazdálkodás vívmányairól, mintha a mezőgazdaság átalakításában ő maga is oroszlánrészt venne, noha utálja és gyűlöli a rendszert.

– Ezek egy csapásra a sziktelenítést is megoldják. Ti digóztatok, ezek majd öntöznek és rizst termesztenek. Szégyellhetitek magatokat, édes barátom! Nézz körül! – szónokol Kossutány Dezső és kurta karját a felleghajtó nyílásán kidugva, a távolba mutat. – Arra van Margitapuszta, ez itt Pócspuszta! Amott Kasziba, Köse! Ott messze túl a gémeskúton Cserepespuszta! Megjósolom neked, édes öregem, hogy két év múlva ott mindenütt csak rizs, rizs, rizs, rizs lesz!

Mintha öröme telne benne, hogy gyötörje, négyszer is kimondja azt a szót, amelytől az abaújkéri kastély egykori ura borzad, irtózik.

– Üres agyrem – mondja. – Fantazmagória.

Kossutány felcsattan.

– Mit? Neked ez fantazmagória?... Akkor beszélj csak Forsterrel. Figuráns a feleségével együtt. Ők mindennap ott mérnek Kaszibától északra, ahol a télen már meg is építették a kísérleti rizstelepet. Egyelőre átemelik bele a vizet. De már üzemel. Hallod, öregem?... Üzemel!

– Mekkora a terület? – kérdezi összetörten.

– Nyolcvan katasztrális hold... Hanem most már mennem kell. Dolgom van. Szervusz.

– Szervusz.

Fogait csikorgatva, hidegen kezét fog Kossutány Dezsővel, aki bő felleghajtójában mordan tovább dökög, ősz tatár arcán megvető fintorral, hogy lám, az emberek nem változnak, csakugyan megalakult a Bourbon-párt Tiszapócson.

Ez az újabb kellemetlenség egészen felzaklatja, epehólyagjában szúrásokat érez, Adolfot odainti, pórázra fűzi. Sietve elindul a poros főutcán a templom felé, hogy a legrövidebb úton hazamenjen. Eszébe jut közben, hogy Kossutány harminc évvel ezelőtt készen felcsatolható nyakkendőt és kaucsukgallért hordott.

A templomkertnél halad el, amikor valaki hangosan köszön.

– Jó napot, méltóságos úr!

Cselei Csopaky, a „Venezia” körúti zenés nagykávéház egykori tulajdonosa állja útját.

– Nagyon felindultnak látszik, jóval izgatottabbnak, mint akkor, amikor „tévedésből” rátették az ő nevét is a tűzoklistára. Már nyáriasan öltözködik. Téli szövetnadrág van ugyan még rajta régimódi nadrágtartóval, de már csíkos pizsamakabátot visel hozzá fesztelenül, mint régen Siófokon.

– Hallotta, mi történt, méltóságos úr? – kérdezi suttogó hangon.

A volt kormányfőtanácsos tartózkodóan fejét csóválja.

– Kremmer nem mondta meg? – csodálkozik Cselei Csopaky.

– Nem ismerem. Ki az?

– A hévízi „Mályvácska” volt tulajja. Sorstársunk, szegény.

– Még nem volt szerencsém hozzá.

– Már hogyan lett volna? Az imént ott beszélgettek az urak az artézi kútnál.

– Tévedni tetszik. Én Kossutány őméltóságával váltottam ott néhány szót.

– A macska rúgja meg, úgy látszik, romlik a szemem. Esküdni mertem volna, hogy Kremmer Szilárd volt. El fogok menni az orvosi rendelőbe, kérek új szemüveget.

– Isten áldja meg.

– Ne menjen még, méltóságos úr! Tudni szeretném, mit tetszik szólni az esethez. Ilyet még, azt hiszem, nem pipáltak erre. Alapos felsülés!

– Micsoda?

– Látja azt a két cigány lányt, méltóságos uram? Rózsét visznek a hátukon. Azok az imént mindent töviről-hegyire elmondtak nekünk. Kremmernek és nekem. Én azt hittem, hogy Kremmerrel tetszik ott állni kútnál és Kremmer mindent elmesélt.

– Nyögje már ki, kedves uram.

– Így még nem sülték fel Tiszapócscon, méltóságos uram. A hídrobbantó Matuska óta ilyet nem látott a világ.

– Volna szíves végre megmondani, miről van szó?

Cselei Csopaky egyre izgatottabban elhalkítja hangját. Pocakos kis alakját ki egyenesíti, lábujjhegyre is áll, hogy minél közelebb érhessen a volt kormányfőtanácsos füléhez, aki egy jó fejfel magasabb nála. De mielőtt végre-valahára belekezdene mondókájába, még egyszer hitetlenkedve megkérdezi:

– Csakugyan nem tetszett hallani semmit a hulláról?

– Nem én.

– Hihetetlen. Reggel óta mindenki erről beszél. Kicibálták az ágyból szegény Jablonkay kegyelmes urat. Behívták a kapitányságra. Mert halottszemlére oda kellett menni, én is ott voltam. Az udvaron volt a hulla...

– Azt mondja meg már...!

– Szívből sajnáltam Jablonkay kegyelmes urat. Mert mondhatom, nem gusztos dolog az ilyen vadaslében ázó, kibelezett holttest. A kegyelmes úr sápadózott. Ő nincs hozzászokva az effajta látványossághoz. Ő nem volt katona, mint mi. A diplomaták ugyanis finom idegrendszerű, érzékeny emberek. Tapasztalatból tudom, mert láttam én ilyet Genfben is, méltóságos uram. A diplomaták irtóznak a halottaktól.

– Szedje össze magát, ne reszkessen! Mondja el már végre, hogy mi történt.

– Az a két cigány lány, akiket az előbb mutattam, méltóságos uram, azok már két nappal ezelőtt látták a hullát. Legalábbis nekünk így mondták el. De féltek szólni. Attól tartottak, hogy baj lesz belőle. Mert teszik tudni, mostanában megint megszigorították a tilalmat. Még az ilyen közönséges cigány lányok is félnek rőzsézni az erdőben.

– Hol? Melyik erdőben?

– Hát a Bágyi erdőben... Ott látta lógni a hullát már két napja az a két cigány lány. Magason volt. De ők észrevették. Öreg akácfa ágán lógott. De már nagyon megtépázták a madarak. Régóta lóghatott már ottan. Feje felett az akác kivirágzott.

– Kiről beszél?

– Hát a tábornok úrról, méltóságos uram... Micsoda felsülés! Hallatlan! Így még a budai basát sem ültették fel ilyen csúfosan, mint a tábornok úr. Ő aztán alaposan becsapta itt az egész tanácsházát. Bányay Fidél tábornok úr!... Felakasztotta magát.

– Maga látta?

– Saját szememmel... De tessék előbb megengedni, hogy elmondjak mindent sorjában. A két cigány lányra ráijesztett Csete néni, a volt bába, akinek elkotyogták, mit láttak a Bágyi erdőben. Azt mondta nekik nagyon okosan, hogy nagyobb bajuk származhat belőle, ha eltitkolják az akasztott embert, mintsem abból, ha bevallják, hogy a Bágyi erdőben rőzséztek. Erre aztán elmentek ma reggel a járási kapitányságra és bejelentették az esetet... Riadóautón mentek ki a hulláért és amiként már mondtam, méltóságos uram, agnoszkálásra kitették az udvaron.

Adolf, a spániel, csábító szagokat érez a templomkert kerítésoszlopánál és húzza, megfeszíti a pórázt.

– Viselkedjen tisztességesen, Adolf! – szól rá gazdája halálsápadtan.

– Minekutána többen felismertük, Jablonkay kegyelmes úr is, én is, Kremmer Szilárd is, meg az a fiatalasszony, akinek az urát a Hortobágyon olyan szerencsétlenül megamputálták, és Bogya, a harangozó is felismerte szegény tábornok urat, hát kapták-fogták, alig egy órája kivitték a temetőbe. Ott van a hullaházban. Úgy hírlík, Beleznay doktor úr fel fogja boncolni.

– Mire való az?

– Azt ők tudják, méltóságos úr. Biztosak akarnak lenni benne, hogy önakasztás történt.

– A marhák.

– Hát ilyen felsülést még nem pipáltak itten, méltóságos uram! Ezért volt a tűzoklista. A pellengér!

Állnak még egy ideig hallgatagon. A spániel odébb rángatja gazdáját és megfecskenedez végre a kerítés sarokoszlopát.

– Na, isten áldja meg, Csopaky úr!
 – Eszébe ne jusson, méltóságos uram, hogy kimenjen a temetőbe és megnézze a halottat! Nagyon kigyomlált állapotban van. Tetszik tudni, én eddig azt hittem, hogy nincsen csúnyább a vízi hullánál. Az megzöldül, felpuffad. A halak lerágnak az orrát, fülét. Én láttam egyet, Genfben. Hanem mondhatom, még ennél is sokkal csúnyább az erdőben akasztott ember hullája. Az, kérem, aki március elejétől fogva május közepéig szüntelenül a fán lóg az... az egyszerűen kritikán aluli, méltóságos uram. Primó, a sok éhes varjú a ruháját leszaggatta róla, az ügyesebbje kicsipkedte a szemét, a többinek csak a húsa jutott, és persze a vércsék sem maradtak ki a lakmározásból. Szekundó, ami a testéből megmaradt, az a szélben és a napon megaszalódott, olyan lett, mint a múmia. A bordái is kilátszottak az agnoszkálásnál a kapitányság udvarán szegény Bányay tábornok úrnak. De csodálatos módon mégis meg lehetett ismerni.

„Most aztán végleg bebújtál a csöbe, öreg Fidél. Messzire elszöktél tőlünk” – tűnődik magában szótlanul Balázs Ákos.

– De azt mondja meg, méltóságos úr, hogy ki fogja most lemosni róla azt a sok gyalázatos rágalmat, amivel bemocskolták a tábornok urat? Azt is hazudták róla, hogy véreskezű gonosztevő. Kollektíve akartak büntetni minket azért, mert ő már megelégtelte itten ezt az életet. Ki fog neki elégtételt adni? Azt mondja meg, méltóságos uram, ki fog minékünk mindazért, amit itten el kell tűrnünk és szenvednünk, egy szép napon igazságot szolgáltatni?

– Pszt! – inti csendre a kitelepített volt kormányfőtanácsos.

Kerékpár suhan el mellettük. Víg Juhász pedáloz rajta.

– Isten vele, Csopaky úr.

– Minden jót, méltóságos uram. Alázatos szolgálja.

Az egykor híres világfő Balázs Ábris dédunokája komoran tovább sétál hazafelé kutyájával.

Már esteledik, és a szél elcsendesül. De mégis érezni lehet a levegőben a virágzó Bágyi erdő akácillatát, amely elvegyül harmincezer sertés és a tiszapócsi trágyadombok szagával. A magas akácfák tüskés ágai a Pólya utcában is roskadoznak a sok fehér virágtól és pazarolják bódító illatukat a homokban és a porban.

Ángyela ezzel fogadja:

– Főnök úr, itt volt a kis elefánt. Tessék holnap este nyolc órára elmenni az elnökné asszonyhoz.

28.

A volt kormányfőtanácsos, akit 1951 nyarán a bürokrácia egeiben megírt életrajza és jellemrajza végzetszerűen Tiszapócsra hozott és egy mozgalmas csoportkép kelles közepébe állított, emlékezik egy kora őszi délutánra.

„Fontos és bizalmas paláver” tartottak akkor ők hárman a Bába-gödrében. Rajta kívül a két volt miniszter: Jablonkay és Forster volt ott a régi Tisza-meder leomlott partján, ahol nyugodtan lehet beszélgetni, senki sem hallja, nem jár arra a kutya se, és le is lehet ülni az elvadult akácsövénynél. Akkor sütötték ők ki hármas-

ban, hogy Kristóf herceg elvadult fia, Péter úr miatt neki tisztelgő látogatáson kell megjelennie „Tiszapócs Kleopátrájánál”, ahogy akkor Jablonkay nevezte Bacsóné; még volt kedve és tudott is élcelődni. Akkor kapta ő első ízben az okos tanácsot Magyarország volt külügyminiszterétől, hogy úgy beszéljen az elnökné asszonnyal, „mintha grófné lenne”.

Emlékezik Balázs Ábel unokája az első látogatásra, mikor Bacsóné „nem is volt harapós kedvében”. Már akkor érdekelte, hogy valóban ért-e ő a régi könyvekhez. Pár percig volt csak akkor az elnöknénél, de az is éppen elég volt, s Péterről nem tudott meg semmit. Aztán emlékezik ő második látogatására is, a tűzoklista ügyében és pirulva gondol, fülcimpája is ég tőlük: a sértésekre és a fenyegetődzésekre. De szégyene mindjárt elmúlik, mihelyt ijedten arra gondol, hogy őt régi könyvek szakértőjének tartja Bacsóné. Ebbe belesápad. Mert semmit a világon nem tud ő a régi könyvekről, nem is konyít a bibliográfiához.

„Így lettem én szakértő. A te jóvoltodból, Tihamér... Hát kellett ez?... Neked volt igazad, egyedül csak neked, Nyögérre távozott derék doktor. Golyószerűen össze kellett volna gömbölyödnöm” – így töpreng és füstölög magában a rosszul világított tiszapócsi utcán útban „Szent Vince leányainak” volt zárdaépülete felé.

Sem az első, sem a második látogatástól nem irtózott ennyire, mint ettől. Szíve a torkában dobog, mikor ott áll megint az első emeleti szobácskában szemközt Bacsónéval, aki most is íróasztalánál ül. Szurkol, mint valaha diák korában vizsga előtt. Sokkal idegesebb, mint a múltkor. Mindenféle balsejtelmek gyötrik. Tudja, hogy a sors szeszélyéből beslesodródott valami hazugságfélébe, s fél, hogy most rajtacsípi. De ami százszor rosszabb: ezen áll vagy bukik a fejeverszűnet is.

A félelem és a gyűlölet megfosztja minden nyugalmától. Hangja is más. Egészen mély és rekedt. Tüdeje sípol, lélegzete akadozik.

„Fuss, mihelyt tudsz és keveset beszélj” – ezt a tanácsot adja saját magának szemközt a rettenetes elnöknével, aki most meg sem kínálja helyel.

Aztán arra is gondol, hogy ilyen lelkiállapotban szoktak az emberek bolondságot követni.

– Maga a múltkor felajánlotta szaktudását, szolgálatait. Jól emlékezem, királyi kormányfőtanácsos úr?

– Ajánlottam – feleli elfulladó hangon.

– Akkor nézze meg ezt itt, ni! Mondjon róla véleményt.

A gyér lámpafénynél szakadozott, szürke selyemkendőből öreg, rongyos fedelű könyvet bugyolál ki Bacsóné. Szeme csillog. Izgatott ő is.

A kincse ez. A titka. A rejtélyes ócska könyv, melyet Ludovika grófné mutatott egyszer neki a dadai kastélyban. Annyit ér, hogy meg lehetett volna vásárolni vele akár egy egész vármegyét.

Nagyobb kártyaveszteségei idején érzett csak ilyen bódító kis szédülést, mint most. A szűk szobácska forogni kezd, Bacsóné bajusza nagyobbknak látszik, a zöldessárga macskaszem szikrákat vet. Odakint járművek dübörögnek, májusi este van. Balázs Ábris dédunokája hevesen kikívánczik a szabad levegőre.

„Nagy szégyen lenne, ha én most itt elájulnék” – mondja magában és erőt vesz pillanatnyi gyöngeségén.

Szíve olyan hangosan zakatol, hogy attól tart, Bacsóné meghallja és felfedezi ostoba izgalmát, amelynek nem tud parancsolni. Az öreg könyv felé hajol, de szeme előtt összefut a színes fedőlap. Mintha értene hozzá, olyanféle mozdulattal, mint a becsüs, aki a zálogtárgyat vizsgálgatja, körmével piszkálgatni kezdi a kifeslett és több helyen elrongyolódott vastag bőrt. Csak bizonytalanul látja, hogy a bőr alól korhadt deszkalap kandikál ki. De nem tehet mást: a deszkafedelet megkopogtatja, ahogy Krisztics doktor kopogtatta őt nemegyszer vizsgálat közben, mielőtt elköltözött volna Nyögérre. A bőrkötésen a festék megfakult, lekopott; rejtélyes virágmotívumokat lát és egy kis ezüstlapon rojtos uszonyaival valamilyen vízi állat képét, bevésve.

Percről percre bizonytalanabbul játssza szerepét, melytől szabadulni szeretne. Szólni nem tud, nem mer, csak hümmög és krárog, arca lángol, nyaka is vörös. Utálja magát azért, mert ebbe belepottyant. Tudja ő jól, hogy nem született szélhámosságra. Futni szeretne innen azzal a fortélyal, hogy az árnyékszékre kell szaladnia.

Könyörtelenül érzi, hogy most már mondania kell végre valamit.

– Hm... Igen...

Kinyitja az ócska könyvet és lassan lapozgatni kezdi a tépett hártyalapokat. De határtalan izgalmában képtelen eligazodni a jelek, írások, díszítések közt, a szépen festett folyondárok és a színes miniatűrök összefutnak szeme előtt. Érzi magán Bacsóné figyelő macskaszemét.

– Tüsténkedjék már egy kicsit, kormányfőtanácsos úr.

A volt földbirtokos tudja, hogy kell valamit tennie, valamit, ami végét szakítja gyötrelmének, akármit. Ha pók mászna az asztalon, akkor azt öklével teljes erejéből agyoncsapná. Ha fegyver volna nála, akkor most habozás nélkül megölné az elnök-né asszonyt.

De nincs se pók, se revolver.

A csendben, amely megtölti a kis szobát és ránehezedik az egykori zárdaépületre, kimond most valamit anélkül, hogy megfontolta volna és anélkül, hogy a következményeit valamennyire is fontolgatta volna. Hallatlan könnyelműen mondja ki, de nem törődik már vele. Homlokáról patakszik az izzadság.

– Ócska limlom. Nem ér semmit.

De mihelyt kimondta, meg is könnyebbedik. Elfoglalt egy álláspontot, melyet szakértői véleménynek is lehet nevezni. Körömszakadtáig ragaszkodni fog hozzá.

– Ejha, a retyerutyáját!

Balázs Ákos becsukja, és odébb tolja az öreg könyvet. Hirtelen visszanyeri hidegvérét.

– Nincs az a számár könyvmoly, aki ezért az ócskaságért száz forintot adna – mondja.

– Azt a rotyogatót mindenit! Ejha!

Valami meglepő dolog történik. Bacsóné felkel az asztaltól, és ő csak most veszi észre, hogy még nála is sokkal izgatottabb. Ráköp az öreg könyvre, futkározni kezd a szobában.

– A vén ringyó!... Becsapott a bűdös!... Ki kell pusztítani az egész retyerutyáját!...

Nem az elnök-né asszony ő most. A hatáskör és a szerep, melyet a nép ruházott rá, lemállik róla. A csapás lesújtja. Erre az egyre nem számított. Legrosszabb esetben

azt gondolta, hogy valahol Budapesten egy könyvesboltban eladhatja ötszáz forintért. De az, hogy még száz forintot sem ér, egészen kihatározza, felháborítja a dúlt „pemetasszonyt”.

A Molnár utcából kitélepített volt magyar királyi kormányfőtanácsos egyszerre megszabadul a lidércnyomástól, s hajlamosan most is az elbizakodottságra, azt gondolja magában, hogy ennél jobb szakvéleményt nem is mondhatott volna.

Már annyira biztosan áll a talpán, hogy kezdi élvezni szakértői véleményének hatását.

De Bacsóné hirtelen észhez kap.

Visszaül íróasztalához. Reszket még, de már tud elnöknéhez méltóan is viselkedni.

– Köszönöm a szakvéleményét, kormányfőtanácsos úr – mondja száraz, hivatalos hangon. – Majd meg fogja kapni a kukucskadíjat.

Balázs szerényen tiltakozni szeretne oly módon, hogy a kukucskadíj fejében Bacsóné kegyelmezzen meg Jusztinának és engedje el Paulát Debrecenbe. De az elnökné asszony a szavába vág.

– Most nincs időm beszélgetni. Hazamehet. Csak azt ne higgye, hogy ez holmi ne-szólj-dohány. Állami régiség ez.

– Én úgy gondolom, asszonyom, hogy...

– Maga ne gondoljon semmit. Menjen. Hagyjon magamra! – kiált türelmetlenül Bacsóné.

Az ajtó felé indul és most kezdi sejteni, hogy valamit hátha mégis elrontott.

– Álljon csak meg!

– Mit óhajt, asszonyom?

– Két dolgot akarok a lelkére kötni. De ne bámuljon úgy rám, mint a rudas ökör.

– Tessék?

– Első szavam, amit én magának a múltkor mondtam. Én azt most is állom. Mert azért, hogy az a fasiszta tábornok felkötötte magát, én nem fogom a szavaimat megmásítani. Pányvakaróhoz kötjük mink az urakat, ha innen valaki szökni merészelne. Érti, királyi kormányfőtanácsos úr?

– Igen, asszonyom.

– Második szavam pediglen az magához, hogy amit én itten magának mutattam, ez az ócska állami limlom szigorú titoktartási dolog. Meggyúlik magának a baja, ha fecsegni merészel róla. Mink előbb vagy utóbb úgyis mindent megtudunk, maga pediglen nem győzi majd elhessegetni a sok szánakozó szúnyogot. Érti, könyvszakértő úr?

– Igen, asszonyom.

– Most már mehet!

– Jó éjszakát.

E harmadik látogatása óta a volt kormányfőtanácsos sokszor emlegeti magában, hogy bizony kár volt tavaly azon a kora őszi napon „fontos és bizalmas paláverre” összeülni a Bába-gödrében a két volt miniszterrel. Bár sohasem látta volna ő Tiszapócs Kleopátráját: a „szoknyás gyalogsátánt”.

Éjszakái megint kezdenek bizonytalanokká válni, megint egyre gyakrabban szedi Oppler Rudolf enyhe idegcsillapítóját, a „Dormobellá”-t. De nem történik semmi.

Múlnak a napok és Bányay Fidél holtteste ott hever a temető halottasházának kis kamrájában, mert a járási kapitányság és a tanács csak akkor adja ki az engedélyt a temetésre, amikor a borús tekintetű Beleznay doktor végre felboncolja és a boncolás eredményeképpen a jegyzőkönyvbe beírja, hogy Bányay Fidél halálát kétségtelenül önakasztás okozta.

Még bonyodalom is megelőzi a temetést. Hamar híre terjed, hogy a plébános nem hajlandó beszentelni a halottat, mert öngyilkosságot követett el, öngyilkosnak pedig nem jár egyházi temetés. Windelbandné rohamozza meg először Kopács Antal főtisztelendő urat, de merev ellenállásba ütközik. Nagyon rimánkodni nem mer, félti az ingyen ebédeket. Aztán Forster Ignác tér be a plébániára. Higgadt érvekkel igyekszik rábeszélni a plébánost, hogy kérje Egertől, az érseki hivataltól, a külön egyházi főhatósági engedélyt a temetési szertartás elvégzésére. A volt igazságügy-miniszter, akinek kisujjában van a *jus canonicum*, alaposan bizonyítgatja, hogy a nyomor és a kétségbeesés, nem kevésbé otthonának és feleségének elvesztése „bizonyos beszámíthatatlanságot eredményezett Fidél cselekedeteiben”, s szerinte „az elmebetegség zavara mint beszámítást kizáró ok”, feltétlenül kimutatható a tényekből, ezért tehát nem szabad őt megfosztani az egyházi temetés végtisztességétől. De Kopács főtisztelendő úr az érvekkel szemben rejtélyes hallgatásba burkolózik; ő tudja, miért. Makacsul ellenez minden külön egyházi vizsgálatot és felterjesztést, hiszen kitelepített a halott.

Némelyek felháborodásukban már a soványka református papot akarják felkérni a temetésre, de ezt Forster Ignác egész tekintélyével megakadályozza.

Így aztán néma csendben földelik el a tiszapócsi temetőben felesége mellé Bányay Fidél volt aransarkantyús tábornokot, Valter Keresztély és Serbán Jenő sírjának szomszédságában. Pap nincs a temetésen. Senki sem füstöli körül a halottat, nincs „*Circumdederunt*”, mert az öngyilkosság tényét hatóságilag megállapították és kétség sem férhet hozzá, hogy Bányay Fidél március első hetében saját kezével akasztotta fel magát a Bágyi erdő egyik akácfájára, amely később kivirágzott a feje fölött. Beszéd sem hangzik el. De mintha összebeszéltek volna az emberek, mindenkinél akácvirág van, amely tövises és fehér. Azt dobálják be a nyitott sírba, ahol eltűnik az olcsó deszkakoporsó, melyet közadakozásból ugyanannál az asztalosnál csináltattak, aki Valter Keresztély drága koporsóját készítette. Mindenkinél feltűnik, hogy eljött a temetésre civilben a szőke kis káplán és csendes imákat mormol szüntelenül magában.

De a virágzó május nem telik el újabb szomorú események nélkül a kitelepítettek életében.

Egy délelőtt Voithyné a motollája mellett elsápad, és a szívéhez kap. A pillázó asszonyok futnak át hozzá a volt Krajcár utcából. De élettelenül fekszik a földön, kötőgépenél. Elszaladnak Krisztics doktor utódához, a fiatal és igyekvő Palkó doktorhoz, de az sem tud már segíteni.

Voithy Frigyes, a megszüntetett közigazgatási bíróság volt másodelnöke, csak estefelé érkezik haza Kaszibáról, ahol rendszeresen méreget. Ekkor tudja meg, hogy felesége meghalt, pici Frici árva lett.

Simon Nándort, a volt Üllői úti fűszerest és csemegést a feleségével és minden cókómókjával együtt egy pacsirtadalos hajnalon nagy teherszállító gépkocsin a Hor-

tobágyra költöztetik. Olyan váratlanul éri őket az elutazás, hogy nincs is idejük a búcsúzkodásra. A patríciusok is, az „első osztályú kitelepítettek” is csak akkor tudják meg a Simon házaspár életébe beköszöntött eseményt, amikor a gépkocsi már messze jár és porzik az út a kerekek nyomában.

Azt beszélnek, hogy kevés a telepes a Hortobágyon.

De a kitelepítettek inkább hallgatnak. Simonék elutazásának híre jobban megdermeszti a szíveket minden halálesetnél.

Csak napok múlva mer suttogva megszólalni ötórai teájukon Jablonkay Tihamér, volt külügyminiszter, de előbb az ablakra néz, nem ólálkodik-e odakint valaki.

– Én... én úgy vélem, hogy több, mint bűn, hiba volt azt a gyászbeszédet elmondani a múltkor a temetőben.

– *Oh God! I say, darling*, engem könnyeimig meghatott a bibliai Jób, akiről az a *poor little* kis ember beszélt – mondja Eliza.

– Mi a fenének kellett neki Jóbról fecsegni? Most láthatja, hová juttatta Jób meg a saját számársága – morog Oppler Rudolf.

A bágyatagon mosolygó Málka ritkán szokott beszélni. Most megszólal.

– Nem ismered őket, Rudolf. Vannak emberek, akik szívesen szenvedik el az igazságtalanságot. Mit tudhatjuk? Hát ha ők ilyenek?

A népbolt előtt a sorban a sugdolódzók azt is beszélnek, hogy Simonék már találkoztak a juhakolban Jobbágy Béla Tamással, aki a telepesek közös konyháján szakács. De mikor meglátják Jenő pincért, aki épp most megy munkába, ijedten mindnyájan elhallgatnak.

Május vége felé Kremmer Szilárdot, a hévízi „Mályvácska” volt tulajdonosát, a sertéshizlalda közelében az út elágazásánál halálra gázolja egy robogó gépkocsi, amely Hajdúböszörmény felől száguld a Tisza-híd és Borsod felé.

Mintha a nagy kaszás éppen csak azt várta volna, hogy Krisztics doktor elhagyja szülőhelyét és megkezdje munkáját Nyögéren: egymás után hullnak el a kitelepítettek.

Egy éjjel, mikor mind az öt unoka, az egész család összezsúfolva alszik a szobában, utolsót nyög ágyában a gutaütött, béna Masznyik Lóránt. Ő is befejezi életét Tiszapócson, a budapesti IX. kerület egykori számviteli főnöke, a hajdan rettegett „adóhiéna”, akinek nyomorult életét majdnem egy éven át a betegség, az éhség és a nyomor kínjain kívül még az is megrontotta, hogy hiába várta előkelő látogatóit. Boldoggá tehette volna őt rövid látogatásával akár Jablonkay Tihamér, akár Forster Ignác. Utolsó hónapjaiban megelégedett volna ő már Rudniczky Elekkel, Voithy Friggyessel vagy Balázs Ákossal. De senki sem jött el hozzá. Senki azok közül, akiket epedve várt.

Most már nincs több baj vele. Nem kell három unoka segítségével az éjjeliedényre ültetni és nem kell etetni napjában többször.

Lassan benépesedik a tiszapócsi temető új parcellája a „pesti” halottakkal.

Masznyikné azóta tovább koldul, kéreget most már nemcsak jó ismerősöknél és barátoknál, hanem idegeneknél is. Mindenütt csak egy kis zsírt kér, kezében kicsi feketekávés csészével.

Kossutány Dezső neje visszakapja téli bélhurutját és Palkó doktor nem azt az orvosságot rendeli, amit Krisztics írt fel, s most meg is kell fizetnie a gyógyszer árát.

Napról napra sápadtabb és fogy. Kossutány egyre mogorvábban sétálgat délutánonként barna felleghajtójában.

Jámborka Donátot, a tudós lepkészt sem lehet mostanában látni ugrándozó lépteivel és lepkefogó hálójával. Azt mondják, ő is beteg, újra megfázott. Az idő pár napja hűvösre fordult.

Babura Cecilke is gurnyaszt mostanában. Kötelező oltás volt Tiszapócsra gümőkór ellen. Lázár Paulát ugyan még mindig nem szállították el tüdőkórházba, de a kitelepítettek gyerekeit beoltották. A szomorú és borús tekintetű Beleznay doktor oltotta be Cecilkét, Jenőket és Marcikát is. De Cecilke azóta lázas, az oltás helye megdagadt és nem akar lohadni. Babura Félixnet őrvongó fejfájások gyöttrik, néha órákon át csak fejét fogja, nem tud pillázni. Az okos Ida szérummérgezéstől félti kislányát. Hallott ő már ilyenekről, a tüdővészellenes oltásokban nem bíz, s már akkor rettegett, amikor Beleznay megjelent a házban.

A Bába-gödrénél Jablonkay Tihamér önuralma csődöt mond. Már nem bírja Oppler Rodolf hengegéseit. Jelentéktelen dolgon kapnak össze. Néhány fisztulás foga miatt Magyarország volt külügyminisztere szenved a léghuzattól és ezért a szobaablakokat mindig zárva tartja. A nagyhangú volt gyáros viszont híve a szabad levegőnek, különösen meleg májusi napokon. Már napok óta nem beszélnek egymással. A sérelmet Eliza is magáévá tette, ő sem szól a kapitalistához. De minden délután úgy, mint máskor, pontosan öt órakor megüti a gongot és négyesben teáznak. Ilyenkor Málka igyekszik enyhíteni a feszültséget. Szokása ellenére sokat beszél. Nyájasan társalog Jablonkay Tihamérral. Mesél neki és még azt is elárulja, hogy Rudolf kis híján majdnem tönkretette „elfogult nevelésével” Violát, aki mostanában díjat nyert Argentínában a gépkocsi-szépségversenyen.

Kecse Bálinttól állítólagos köztartozásai fejében elveszik lovait és szekerét. Kérülő utakon megtudja, hogy a tanyáját hamarosan le fogják bontani, mert Kasziban errefelé mindenütt rizstelek épülnek majd és a csatorna épp az istálló helyén fog elhaladni. Ez, természetesen, csak szóbeszéd. Még maga a dühöngő Hejós mérnök sem tudja, hol lesz a csatorna. Hiszen éppen azért mérnek, hogy a készülő új térképeken megtervezhessék a csatornahálózatot és a rizsföldeket. Ezért szaladgál mérőléccel Forster Ignác a Kecse-tanya környékén és Ilona méri ki neki a pontot, ahol szoborszerű merevséggel kell percekig állania.

De a szóbeszéd már elég hozzá, hogy riadalmat keltsen nemcsak Kecse kulák szívében, hanem Windelband Alfonz özvegyének hatalmas keblében is. Neki sem ígér semmi jót a május.

Már megszokta Kecse Bálint házat, ahol egyedül saját magának rendezte be a nagyobbik szobát és Hetvényinét kitúrta egy kis kamrába. Nem kívánczik már vissza a Pólya utcába, lemondott róla, hogy a „pökhendi alakot”, a volt kormányfőtanácsost, kitúrja Eck Lukácséktól. Hetvényinét befogta takarításra, főzésre, mosásra, s lekenyerezi azokkal a falatokkal, amelyeket elvétele hoz neki a plébániáról. De mióta Kecse kuláktól elvették a lovait és most már mindig gyalog kell bejárni Tiszapócsra a kurvacsapáson, Windelbandné megint foglalkozik a beköltözés gondolatával, annál inkább, mert „a csatorna miatt az egész tanyát lebontják”. Gondol megint a Pólya utcára, de még inkább arra, hogy a plébánián sok üres szoba van.

Már példálódzik is Kopács Antalnak, nem titkolja, hogy be szeretne költözködni a plébániára. De a plébános még kész arra is, hogy szembenézzen a jezsuiták bosszújával. Rendíthetetlenül ellenáll Windelband Alfonz özvegyének, aki májusban már egyre gyakrabban viseli széles karimájú szalmakalapját, a kitömött vörösbeggyel.

Az egykori „filmbasa” is szerencsétlen májusban. Napszámosként dolgozni és mindennap hajnalban kelni: ebbe már beletörődött. Eleinte keserves volt, hogy az őrjöngő „Marci bácsi” packázik vele; a lécs cipelését is megalázónak találta. De az első heti kereset, amely meghaladta a száz forintot, őt is, mint Voithy Frigyeszt, arra késztette, hogy egyezzen ki a „szereppel”, melyet Jusztina és a sors juttatott neki.

Rudniczky Eleket odakint a mezőn mérés közben éri a májusi szerencsétlenség. A volt kultusz-államtitkár szép ősz hajával léces párja maradt Katinszky Jusztinának, s napközben bőven van ideje, hogy kedvére legeltesse tekintetét a huszonnégy éves bárókisasszony karcsú alakján. Jusztina a meleg idő beköszöntése óta nem hordja már apja nadrágját, hanem elég lengén öltözik a mérésekhez. Mélyen kivágott nyári ruhában szokott hűvös reggeleken is megjelenni a Kálváriánál, épp csak egy kis kabátkát vesz magára, ha fázik. Onnan indul a lovas szekér, ott szedi fel a napszámosokat, javarészt helybeli fiúkat és lányokat, akik éppen hogy elmúltak tizennégy évesek és ritka köztük a tizenhat éves, mert Tiszapócon munkaerőhiány van. Ezek a gyerekek csak kerülgetik a munkát. Ugyanannyit keresnek, mint Forster vagy Rudniczky, de a földmérést játéknak tekintik, hancúrozásnak. Néha tízen-tizenketten is csüngenek sivalkodva a parasztszekéren. Hejős brigádvezető szidja őket és Métikét, hogy miért nem vesz fel idősebb és komolyabb napszámosokat. De Kecskeméthy ezredes leánya csak vállát vonogatja. Több kitelepítettet most már „Marci bácsi” sem mer alkalmazni, más jelentkező pedig nincsen, hiába harsogja naponta többször is a hangdoboz a községi tanácsháza tetején: – „Könnyű földmérő munkára jelentkezni lehet a járási tanácsnál!” Az induló szekéren a legjobb helyeket a Forster házaspár, Jusztina és Rudniczky szokta lefoglalni. Julianna kegyelmes asszony kerékpárt szerzett magának, azon jár ki a terepre, a hibás szemű és gyászoló Voithy Frigyes pedig inkább egy órával korábban kel és kigyalogol. Azt mondja, nem bírja a „tetű mászást”. De valójában nem is a lassú döcögés idegesíti őt gyászában, hanem a tiszapócsi fiatalság visongása. Néha egyedül le szokott ülni az útszéli árok partjára. Mikor nem látja senki, elengedi magát. Hangosan sír. Ez jólesik neki, megkönnyebbül tőle. Letörli könnyeit és tovább megy Kasziba felé.

A szerencsétlenség oka tulajdonképpen az, hogy Jusztina rendes helye a bakon van a kocsis és Rudniczky közt. Elég szorosan ülnek. A paraszt borostás arcán csak a vigyor árulja el, hogy jól érzi magát, de minthogy lovaival törődik, így csak ritkán pislog a bárókisasszonyra. De Rudniczkynak a májusi reggeleken semmi egyéb dolga nincs, csak az, hogy élvezze a leánytest közvetlen közelségét és belehelje Jusztina bőrének virágillatát. Rendszerint egy óra hosszat tart a kellemes zötyögés, mialatt az egykori „basa” saját testen érzi Jusztina testének ringását. Mikor térdük is összeér, belereszket, mint gimnazista diák korában. A legkülönösebb biológiai rendelle-
nességeket észleli magán. Például hangosan ver a szíve.

Kint a kaszibai pusztaságban aztán megtörténik a szerencsétlenség. Mérési szünetben kettesben maradnak egy csőszkunyhónál. Senki sincs a közelben, dél van,

a távolból hallatszik Bogya harangozása, körös-körül sík a mező és május vége van. Az idillikus csend, de még inkább Juszti napbarnított bőre és lenge öltözeke tetőtől talpig megrázza az egykori „filmbasát”, aki évek óta tartó balsorsában már-már örökre búcsút mondott a nőknek és a szerelemnek. Mint a művészeti ügyek egykori teljhatalmú államtitkára, nemcsak Shakespeare vígjátékait ismeri, hanem – bizonyos akadémiai korlátokon belül – lelkes barátja volt ő mindig a magyar irodalomnak is. Legjobban Vörösmartyt kedveli, s most úgy érzi magát, mint a híres költő eposzban a kósza erdei manó, aki megpillantja a Bodrogon meztelenül fürdő Hajnát. Egy óvatlan pillanatban már nem tudja legyőzni heves vágyát és szabad folyást enged neki: átkarolja és megcsókolja a gyanútlan leányt.

Katinszky Juszti mellbe vágja a fehér hajú volt államtitkárt, ellöki magától és csattanó pofont ad neki. Aztán felháborodottan elszalad.

Az esetről senkinek sem szól, még Friderikának sem. Mert később, mikor lecsilapodott, látta Rudniczky arcán a szégyenkezést és a bűnbánatot. Nem tudja, miért, ez elszomorította, s másnap reggel a szekéren úgy beszélgettek egymás mellett megint a bakon, mintha semmi sem történt volna. De a „basa” szíve azóta sajog.

Egyébként a volt hágai követ nagyobbik leánya is hallotta már, hogy a kaphaci Tuba-tanya gyakori kutyás látogatóját „léhűtő druidának” nevezte el pillázás közben Babura Félixné. Ahol teheti, megvédi Ákost. Még mindig félti, hogy baj érheti kihívó viselkedése miatt. „Félti a testét”, s titokban azon töri fejét, hogy elcsábítsa őt földet mérni. A méregkeverés gyanúja alatt ő nem nagyon ijedezik, megedződött már Tiszapócscon. Azt gondolja magában, hogyha Ákos beállna figuránsnak, akkor nem mondhatnák róla, hogy druida.

Balázs Ábris gögös dédunokája csendben szenved azóta, hogy Kossutánytól halotta: mindenfelé rizsföldeket épít az állam.

Éjszakáit a szokásos rettegésen kívül mostanában még ez is megrontja. A rizs. Visszatérnek a léhán elpazarolt évek, a kudarcok és felsülések. Elrontott és üres életének egyik legkínzóbb jelképe a rizs. Kossutány torokhangú hahotázását álmában is hallja. Juszti esténként már többször könyörgött neki Kaphacon, hogy látogassa meg őket mérés idején, menjen ki Kaszibára. De ő csak a fejét rázza. Gyűlöli a földmérést is, mert tudja, anélkül nincs rizstelep.

Napközben, a mogyoróbokornál heverészgetve, bőséges ideje van, hogy eltűnjön a Tiszapócscon eddig eltöltött időről és arról, hogy mit hozhat itt a holnap. Elsősorban saját sorsán töpreng, és csakis az foglalkoztatná, ha nem lenne a két leány, akik beleszólnak életébe és féltik őt. Ez a hála és bizonyos fajta szeretet érzésével tölti el őt Juszti és Paula iránt. Így aztán gondjaiba befoglalja a két leányt is.

Bár nem tud szabadulni attól a nem egészen határozott benyomástól, hogy a múltkor valamit elrontott az elnökné asszonynál és jobban is végezhetne volna dolgát; mégis kacérkodik a gondolattal, hogy még egyszer meglátogatja Bacsónét. Hiszen „kukucskadíj” fejében sem kegyelmet nem tudott ő kieszközölni a múltkor a méregkeverő Jusztinának, sem azt nem tudta elintézni, hogy Ubul leánykáját, aki szüntelenül Szent Sulpiciushoz imádkozik érte, végre elszállítsák Debrecenbe. Nap-hosszat valamilyen ürügyön töri a fejét, hogy újra felkeresse az elnökné asszonyt.

Homályosan egy „új szakvélemény” lehetősége lebeg képzeletében. Azzal meg lehetne szelídíteni az elnöknét.

„Amit talán marha módon elügyetlenkedtem, azt még jóvátehetem” – biztatgatja magát napközben. – „Jóvá... jóvá...!”

Néha hangosan is mondja. Kimondja, hogy hatásosabb, noszogatóbb legyen. Felvidékiesen, ahogy Abaújban beszélnek, még meg is ismétli fennhangon:

– Jauvá!

Adolf nagy fülét emelgeti, fülel, nem érti. Délután eljárogat a Bogma utcába, esténként kísétál Kaphacra.

Egy este az eperfa alatt megint kéri Jusztina.

– Jöjjön ki holnap délben, Ákos, Kaszibára.

– Nem megyek – mondja megátalkodottan.

– Van ott egy magányos, hosszú nyárfa. A puszta szélén.

– Hát legyen csak ott. Az a nyárfa engem nem fog látni.

– De én ott fogom várni magát, Ákos.

– Várhat akár estig. Engem hiába vár.

– Kremmert az irigység gázolta el. Magát az irigység fogja elgázolni, Ákos. A sárga irigység azért, mert magának nem sikerült rizst termelni, de másoknak igen.

– Mindegy, hogy miben pusztulok el. De inkább vállalom a sárga irigység miatt az epebajt. Én a maguk méricskélését meg nem nézem.

– Ákoska!

– Nem vagyok már ifjonc, hogy maga ilyen igézően nézzen rám.

– Ha ilyen szépen kérem...?

– Akkor se, Jusztina. Még a fagyos szentek is Víg Juhászhoz pártoltak. Nem bántották a rizst, meleget hoztak a rizsnek.

– Meghalok a nevetéstől, olyan komolyan mondja.

– Azóta is azért fohászkodom, hogy fagyjon el az idei rizstermés. De valóságos májusi kánikula van.

– Ákos!

– Mondtam, hogy nem megyek.

– Ott fogom várni a hosszú nyárfánál. Messziről olyan, mint a fogpiszkáló. Nem is lehet eltéveszteni.

– Én holnap délben a Tisza partján fogok barangolni Adolffal. Csak azért, hogy minél messzebb legyek a maga nyárfájától.

– Pedig lenne egy csöpp kis kérésem.

– Kérése?

– Az. Pici-pirinyó szívesség erejéig.

– Pici-pirinyó? Mi lenne az?

– Itt én azt nem mondhatom meg.

– Miért nem?

– Csak.

– Így a gyerek szokott felelni. Tuba Tinka meg a kis Istók Teréz.

– Itt én akkor se mondok mást.

– Talán még mindig azt hiszi, hogy én elmegyek lécet cipelni? Figyelmeztetem, hiú ábránd.

- Sajnos tudom.
- A disznók miatt vannak gondjai, Jusztina?
- Százszor nagyobb gondjaim vannak, Ákos.
- Maga tréfál.
- Nem tréfálok... Kijön holnap?
- Se holnap, se holnapután...

Egy este, amikor a szekér már visszaérkezik Kaszibáról, Balázs Ákos meglátogatja Forsterékat a dímbes-dombos Vereckei utcában. Megint régi könyvekről faggatja.

De Náci semmivel sem tud többet mondani, mint a múltkor. A „Bodoni-nyomásról” beszél, melyet ismer, és az izomlázról. A mérőléc cipelése miatt jobb karja sajog, alig tudja emelni.

– Miből lehet megállapítani, hogy melyik századból származik egy kutyabőr? – faggatja a volt minisztert.

De Forster lábvizet akar venni, a lába viszket, ég.

- Fordulj Rudniczkyhoz. Kérdezd meg tőle.
- Hát ő tudja?
- Megmondja ő akkor is, ha nem tudja.

Balázs Ákos örökölte Ábel nagyapa makacsságát, aki francia konyakot akart gyártani a Hegyalján, míg aztán bele nem bukott, mint ő a rizstermesztésbe. Rögtön meglátogatja a Dudás-soron Rudniczkyékat.

A művészeti ügyek egykori diktátora valójában csakugyan nem sokat konyít a régi könyvekhez. Ezt nem árulja el, de Forster Ignác gonosz megjegyzése dacára sem szándéka, hogy barátjukat félrevezesse. Ügyesen kitér a kérdések elől. Egyébként ő a derekában érez kegyetlen szűrésokat a nehéz, négyméteres mérőléc hordozása miatt.

- A régi könyvek érdekelnek mostanában, Lexi.
- Én, kérlek, műsorra akartam tüzetni Goldoni „*Hazug*”-ját – feleli Rudniczky.
- Goldoni korában milyenek voltak a könyvek? Volt a kezekben eredeti Goldoni-könyv?

– Nekem mindig az volt a nézetem – mondja erre a volt „basa” –, hogy a Metastasio-féle melodráma a zenei vonatkozások miatt inkább az opera történetébe tartozik.

– Metastasio műveit hol nyomtatták?

– Azt én nem tudom, hol nyomtatták, de azt állítom, hogy kultúrpolitikánk művészeti ágazata alapjaiban helyes volt.

– Te, Lexi! Monddd, mi a kódex?

– Törvénykönyv.

– Nem jogi értelemben. Engem a régi kódexek érdekelnek. A kutyabőr.

– A kutyabőr? – kérdezi csodálkozva az elegáns, ősz hajú Rudniczky, akit ma is egész napon át egyedül Katinszky Jusztina barnára sült, szép sima bőre izgatott.

– Az. A kutyabőr.

A volt kultusz-államtitkár gondolkozik egy kicsit, aztán ezt mondja:

– Tudod mit, Ákos? Fordulj Forster Nácihoz, kérdezd meg tőle. Megmondja ő neked. Körülbelül.

Egy délután a mogyoróbokornál eszébe jut a szó: Korvina.

Homályos sejtelve támad. Háttha Korvinát rejteget Bacsóné a rongyos, szürke selyemkendőben?

De Mátyás király korának jeles szakértője, Forster Ignác, még aznap este azt állítja, hogy mindössze harminc Korvinát őriznek a budapesti Nemzeti Múzeum könyvtárában, s biztos benne, hogy mind a harminc megvan, nem pusztult el a háborúban. Azt is mondja még Náci, hogy a Korvinák bőrkötésűek vagy bársonykötésűek, zománcos veretekkel és kapcsokkal, mindeniken rajta van Mátyás király hollós címere, s pergamenlapjait híres firenzei könyvfestők díszítették.

Sajnos, állapítja meg magában kiábrándultan, Bacsóné ócska könyvén ilyesminek nyoma sincs.

– De mért fúrják a te oldaladat a Korvin-kódexek, Ákos?

Ő a „szánakozó szúnyogokra” gondol és másról kezd beszélni, mint Rudniczky.

Később mégis megkérdezi:

– Mondd, Náci, ezüsthal nincs a Korvinák fedelén?

– Arról én nem tudok – mondja a volt igazságügy-miniszter.

„Igaza van Lexinek. Ez a válasz csak olyan körülbelül” – gondolja magában csalódottan Balázs Ákos.

Ő nem tud róla, de már híre kezd járni, hogy ő régi könyvekkel foglalkozik.

Rudniczky Elek egy reggel a parasztszekéren azzal a hírrel lép meg Jusztinát, hogy Balázs Ákos antikváriumot akar nyitni Tiszapócscon, régi könyveket fog árusítani. Jusztina komolyan veszi, és megörül a hírnek. Lám, Ákos mégiscsak dolgozni fog, gondolja, de aztán elfelejti az egészet és este nem is szól kutyás barátjuknak.

De a hír észrevétlenül terjed.

Forster is mondta már Jablonkayéknak, hogy Ákos szüntelenül a könyvészet iránt érdeklődik, és már azt is kérdezte, hogy Ráskai Lea hány könyvet másolt le a középkorban.

Már a patríciusok fülébe is eljut, hogy a volt kormányfőtanácsosnak talpraesett ötlete támadt. Rengeteg könyve van, valóságos könyvtára, és pénzért fogja olvasásra kikölcsönözgetni a könyveket.

Abaújkér egykori ura egy délben találkozik az utcán Rudniczky leányával, Nemeszeghy Bánknéval, aki fél órára megszökött a pillázástól.

– Hallom, könyvtárosra van szüksége, aki segítene magának. Kérem, gondoljon rám – mondja és továbbsiet.

Egyáltalában nem tréfál, nagyon is komolyan mondja ezt. Már alig bírja a lélekölő pillázást és leghőbb vágya, hogy könyvtáros lehessen Balázs kölcsönkönyvtárában.

Balázs Ábris dédunokája a fejét csóválja. Egyenesen a plébániára megy.

Aranyszájú Szent János fehér gipszszobra alatt Kopács Antal plébános most sem örül a kitelepítettnek. De már megszokta, hogy „az életnek ezek a hajótöröttjei”, ahogy a közhellyel nem törődve, nevezni szokta őket, mindenféle ügyes-bajos dolgukkal hozzá fordulnak. Különösen veszélyeseknek ezek a deportáltak most már nem látszanak. Majdnem egy év telt el, hogy Tiszapócscon vannak. Már mindenki megszokta őket, unalmasakká váltak és sokan már meg is haltak közülük.

– Önnek bizonyára van valamilyen könyve a középkori szerzetesekről, plébános úr. A kalligrafikus atyákra gondolok, akik kódexek másolatásával pocsékolták el életüket.

Kopács plébános nagyot néz. Szorgos mezei munkától kipirosodva nevetgél. Izmos vállát vonogatja.

– Tessék, tessék – felel aránylag szívélyesen mély, öblös hangján. – Rendelkezésére áll a könyvtáram, tessék beljebb sétálni.

Ez legalább kényelmes és így nem is kell beszélgetnie a kitelepítetttel. Kisiet a baromfiudvarra, és mint Forster Ignácot, magára hagyja a középkori kalligrafikus szerzetesek munkáját kutató kitelepítettet is a könyvespolcoknál.

A „druida”, aki mostanában mindenkit régi könyvekről faggat, Kopács főtisztelendő úr lexikonainál kezdi el a kutatást és a tanulást. Órákon át böngészget és jegyzeteket készít, elolvas mindent, amit a könyv történetéről talál. Hiú reménykedés tölti el, hogy ő hamarosan szakszerű bibliográfus lesz.

Fejében nagy terveket forgat. Kisütötte egy éjjel, hogy azt fogja mondani Bacsónénak:

„Elnökné asszony, én tévedtem. A maga ne-szólj-dohánya egy millió forintot is megér. De mielőtt végleges szakvéleményt mondanék, előbb szakszerű vizsgálatra van szükség.”

Persze az éjszaka csendjében a legszerényebb ötlet is ragyog, az elgondolt szónak diadalmas visszhangja van, az ostobaságot is a lángelme glóriája övezi néha. Nappalra, jóval szerényebben, úgy gondolkozik, hogy a könyvek világában bizonyos alapismeretekre tesz szert és még egyszer megvizsgálja majd Bacsóné szakadozott és kopott fóliánsát. Nem lesz majd olyan izgatott, mint a múltkor, s az alkalmat felhasználja, hogy segítsen Jusztinán is, Paulán is, akik annyira féltik őt.

Elhatározza magában, hogy nem sieti el a dolgot. Két könyvet is kölcsönkér a plébánostól. Olyan szerencséje van, hogy a vatikáni könyvtár régi kódexeiről talált az egyikben részletes leírást és képeket is. Szorgalmasan tanul napközben. Úgy tervezi magában, hogy egy-két hét múlva nyugodtan beállíthat az elnökné asszonyhoz.

Nem tudja, hogy késő.

Bacsóné minden este otthon, egyedül, kibugyolálja a molyrágtá kendőből az öreg Ludovika grófné ócska könyvét és kiábrándultan nézegeti. Nehezen tud bele-törődni, hogy életének féltett kincse, titka és ifjúságának tanúja még száz forintot sem ér. A „könyvszakértő kormányfőtanácsos” véleményében nincs oka kételkedni. A dolgok különös logikája szerint hallatlan gyanakvó ő mindenkivel, még Szarka Amáliával szemben is, és mindig a körmére néz, hogy nem tévedett-e, de az még csak eszébe sem jut, hogy bizalmatlan legyen annak a szakértelmében, akit a rendszer legmegátalkodottabb ellenségének tart, mert azt tanulta a szemináriumokon, hogy a régi szakemberek tudását fel lehet használni kellő éberség mellett. Lelke mélyén valójában jobban tiszteli a régi szakembereket, mint az újakat. Arra nem gondol, hogy Dolgos Gábor, aki olykor jácintot szakító Hugónak képzei magát a hegyekben, éppúgy álmodhatta a régi könyveket és a szakértelmet, mint a liliomos ágyban meggyalázott fehér ruhás leányregimentet.

A járási tanács elnöknője egy ideje két érzés közt hánykolódik. Sajnálja, hogy szertefoszlott egy álma a mesébe illő drága könyvről és örül, hogy lelkiismeretét nem terheli már Ludovika rongyos könyvének rejtegetése. A sajnálat és az öröm hintázik lelkében esténként, mikor az ócska könyv szakadozott, színes fedelén az ezüsthál képét nézegeti, s mint a dobpergés a zenekarban, időnként beleszól lelkének háborgásába a harag és a gyűlölet a vén Ludovika iránt, aki úgy lóvá tette őt.

Minél inkább telik az idő, annál jobban hozzászokik a gondolathoz, hogy a könyv értéktelen limlom. Eszébe jutnak régi kétkedései. Tulajdonképpen ő már a dadai kastélyban gyanította, hogy Ludovika merő kedvtelésből orruknál fogva vezeti, becsapja és kineveti szobalányait. Lassanként szabadul kósza félálmodok gyötrelmeitől: hiszen, ha csakugyan kincset érne a könyv, akkor ő meglopta volna az államot. A fonák helyzet, bizony, éjjel az ágyában sokszor meggondolkoztatta. Nemegyszer szeretett volna ő már megszabadulni titkától, amely egyre nyomasztóbb teherré vált. Végre most szabadul tőle. De öröme mégsem egészen tiszta. Még mindig nem egészen tud beletörődni, sajnálja, hogy a könyv, melyet olyan ügyesen mentett meg a dadai kastélyból, nem ér milliókat. Ilyenkor megint tenyerét csapkodja és újra szidja Ludovika grófnét és haragszik önmagára is ostobasága és hiszékenysége miatt.

Június elején egy este különösen rossz hangulatban tér haza szerény kis lakásába a kérlelhetetlenül szigorú elnökné. Felbosszantották a kaszibai kulákok, akik bejöttek panaszkodni, hogy kukoricájukat és napraforgójukat letapossák a földmérők.

Bacsóné tüzet rak, vacsorát készít magának, szerény tükörtojást. Megint eszébe jut, hogy Ludovika grófné becsapta.

Elfutja a méreg.

– A vén ringyó! – kiáltja hangosan.

Az ócska könyvet úgy, ahogy van, a szakadt szürke kendővel együtt, bedobja a tűzbe.

Balázs Ábris dédunokája nem is álmodja nyugtalan éjszakáin, hogy Bacsóné régi könyvéből tükörtojás lett, három darab, s a vörösen izzó és kormosfeketén összezsugorodó kutyabőrön elhamvadás után is látszottak még egy ideig a finom gonddal festett betűk, a seyterniók margóján a folyondárok, néhol halványan az iniciálék, egy-egy „*incipit*” és „*explicit*”, a megsemmisült miniatúrák körvonalai. Ő azt hiszi, hogy a régi könyvet még egyszer megláthatja, új szakvéleményt mondhat róla.

A pesti vízimálmok egykori molnárainak utcájából kitelepített volt magyar királyi kormányfőtanácsos nem tudja, hogy egyszerre és visszavonhatatlanul minden varázsát elvesztette Bacsóné számára. Tekintélye ellobbant és hamuvá vált, mint az uncialis kezdő sor az első hártyalapon: „*Juxta est Dominus iis, qui tribulato sunt corde et humiles spiritu salvabit.*”

29.

Este, mikor már a Bogma utcát és Kaphacot is megjárta, Ángyéla ezzel fogadja:

- A főnök urat keresték.
- Kicsoda?
- Egy zsurmó kis ember.
- Mit akart?
- Aztat ő nem mondta. Elszelelt a marha nagy fényes áotóján.
- Kocsin jött?
- Azon ám. Tükör vót azon még a lépcső is. Illyen fényes áotó jószágot az én Lukácsom se látott még.
- Hová ment?
- Nekivágott a zákányos útnak. Nem figyelmeztet az én Lukácsomra. Pedig ő mutatta, merre vezet a jó út. Ment, ahogy gyött. Elfortyant.

A híres szép Bártfay Kata unokája sápadtan áll kutyája mellett az udvaron. Beharapja felső ajkát, szúrós szürkülő bajuszát. Mostanában, ha valami felizgatja, viszketni kezd megint a bal füle mögött a régi kozmetikai vágás helye.

- Mit mondott az az ember? - kezdi előlről a kérdezősködést.
- A fene tudja. Vót, nincs. Elment.
- Mégis mit kérdezett?
- Ha századszor faggat a főnök úr, akkor is azt felelem, a főnök urat kereste, itten lakik-e. Én meg erre aztat mondtam, itten lakik, de nincsen idehaza, elment Adolffal ödöngeni, ez a szokása.
- Aztán erre mit szolt az az ember?
- Nem szolt ő semmit. Elballagott a fene nagy kocsijához, osztán elröppent, mint a kuvikmadár. Egy perc múlva nem volt sehol. Csak a nagy porfelleg látszott a helyén.

„No, most fogom megkapni a kukucskadíjamat” - mondja magában halálsápadtan.

- Milyen ember volt? - faggatja tovább a vénasszonyt.
- A főnök úr kistrófolja belülem még aztat is, amit nem láttam, nem hallottam. Hiszen tudhatná, hogy gyenge a szemem látása. Olyanforma embernek látszott, mint a főnök úr. Már nem fiatal.
- Én milyenforma vagyok?
- Olyan, aki szereti még a fehércselédet. Ha kenyérre lehetne kenni, még meg is enné.

- Ne vicceljen itt, Ángyéla! Azt mondja meg: helybeli ember volt? Ismerős?
- Sohase láttam én őtet, a nagy bozontos szemöldökével. A kocsija se idevalósi volt. Hanem valami igen magas úré. Tán valami miniszteré. Meg is kérem a főnök urat, ha visszagyönne a nagy fekete áotó és hozná a minisztert, akkor mondja meg neki, hogy az én Lukácsomat nagy csúfság érte. Mán régen elmúlt Szent György napja, de őtet még mindig nem nevezték ki dinnycsősznek. Pedig a kis elefánt megígérte.

Gyötrelmes napok következnek. A kitelepített volt földbirtokos álmatlanul fetreng ágyában és éjszakánként várja a „marha nagy fényes áotót”, melynek még

a lépcsője is tükörből van. Napközben sem megy sehová, felejtí Jusztinát és Paulát, Bacsónét és a kalligrafikus középkori barátokat. Régi félelmei élednek fel: éjjel érte jönnek homályos arcú emberek és elviszik Tiszapócsról.

Szédül, étvágya nincs, mellhártyájában vagy a szíve táján szúrásokat érez. Most sajnálja igazán Krisztics doktort, aki elment Nyögérre.

De aztán egy nap megnyugszik. Elhiteti magával az életfenntartás törvényei szerint, hogy bizonyára valamelyik barátja kocsizott át Tiszapócon, meg akarta látogatni, de nem találta otthon és továbbállt. Legalább egy lapot írhatott volna azóta, töpreng magában, majd arra gondol, hogy az emberek általában hanyagok.

Elsétál Adolffal a Bogma utcába.

Közli fontos elhatározását: hétfőn el fog menni Bacsónéhoz és meg fogja kérni, hogy engedje el Paulát Debrecenbe, a klinikára.

De Ubul leánya alig hallgat rá, mintha nem is róla lenne szó.

– Az elkárhozástól félttem magát, szegény Balázs. Még van idő. Mindent jóvátehet.

– Hagyjuk ezt, Paula. Az én égi kártyapartimat kibicek nélkül akarom én majd eljátszani.

– De nem gondol rá, hogy bármikor meghalhat? Akkor pedig kibicek nélkül maga örökre elveszett.

– Az se nagy baj.

– A legnagyobb baj! Akkor lenne csak magának nagy szüksége Szent Sulpiciusra és más imádkozó kibicekre.

A liberális „Ákos kegyelmes úr” és néhai Nyáry Róza deportált fia a vállát vonogatja.

– Majd meglátjuk – mondja elgondolkozva a Bogma utcai gáztető alatt.

Egyébként is rejtély számára, hogy ez a leány túléli Valter Keresztélyt, a liftes Serbánt, Voithynét, Bányay Fidélt és még annyi többit is. Már június van, régen ki nyíltak kertjében a virágok, nem vitte el mégsem a tavasz.

Észreveszi, hogy Ubul beteg leánya figyelmesen néz rá.

– Balázs! – szólal meg halkán.

– Tessék.

– Köszönöm, hogy fáradozik értem. Nagyon szépen köszönöm, hogy el fog vinni Debrecenbe. Gondolja, csakugyan meg fogok gyógyulni a Nagyerdőn?

– Egész biztos.

– Milyen jó ember lett maga, Balázs!

– Dehogy lettem én az. Csak olyan vagyok, amilyen mindig voltam – tiltakozik a volt födbirtokos.

– Én is ígérek magának valamit – mondja Paula hirtelen más hangon, mintha eddig nem is ő beszélt volna.

– No, halljuk. Mit ígér?

– Megkeresem majd magát Mentonban.

– Hol? – kérdezi meghökkenve.

– A kék tengernél, a barna hegyóriások alatt.

– Ne tréfáljon, maga gyerek.

De Paula valahová a távolba tekint, fehér arcbőre kiálló arccsontjához tapad.

– Sétálni fogunk a szegfűmezőkön, megkeressük a virágzó fügefát.
 – Megint álmodik maga, Paula?
 – Beülünk az ezüstcsónakba.
 – Ábrándozó gyerek.
 – Hallani fogjuk a hárfás angyal énekét.
 – De most már elég a csacsi fecsegésből, Paula! – szól rá erőlyesen. – Készülődjön inkább az utazásra. Remélem, a jövő héten elviszik magát Debrecenbe.

„Még csak az volna hátra, hogy megint arról a három macskáról meg a koldusról beszéljen” – gondolja magában kényelmetlenül.

Elbúcsúzik a putriban Ubul leányától, aki ma szomorúnak látszik ahelyett, hogy örülne a debreceni útnak. Másképpen néz rá, mint azelőtt és mikor kezét fognak, szempilláján könnycsepp ragyog. Nagyon csendesen ennyit mond:

– Viszontlátásra, szegény Balázs...

A volt magyar királyi kormányfőtanácsos szívesebben sétál most egyedül kutyájával a Selymes-parton. Terhére van és fullasztja a viskó füledt levegője. Siet el, hiszen nem tudhatja, hogy ez az utolsó találkozásuk.

Piros pántlikával szöszke hajában a kis Teréz integet a kapuban utána.

Az estét Kaphacon tölti.

Mintha Katinszkyiek kis világa kibillent volna sarkából, mindenki levert, még Jusztina is. Katinszky Tivadarné arca keskenyebb, mint máskor. Olyan szórakozott, hogy szakadt piros papucsát elfelejti levetni, átcserélni. Soha ilyen hibát nem szokott ő elkövetni, mikor vendégük van. Magán hagyja a gyanús tisztaságú sárga pongyolát is, melyet a pillázásból hazatérve magára kapott, hogy Friderikával együtt segítsen Túbánének a nyári konyha kitakarításában. A kisebbik Katinszky lány máskor kedvesen mosolyog és úgy tesz-vesz a ház körül, mintha egész életében a súrolás és a mosogatás lett volna a dolga. De most durcás, mogorva képpel éppen csak biccent neki. Jusztina friss, tiszta, csinos, mint mindig. Nemrég érkezett meg a földmérésből, s azóta már tetőtől talpig megmosakodott, le is zuhanyozkodott, ami az anyjának sehogy sem tetszik: locsolókannából jéghideg vízben szokta magát meztelenül leöntözni. Néha megkéri Friderikát, hogy tartsa a nyaka fölé hátul a kannát.

– Meg fogsz fázni egyszer. Paula sorsára jutsz – mondja neki Katinszkyné.

De ő nem szokott törődni az anyai figyelmeztetésekkkel.

Ma este rosszkedvét azzal akarja leplezni, hogy körmeit gyorsabban reszeli a körömráspollyal, mint máskor.

A kis Tinka elhagyatottan kószál a ház körül, senki sem mond neki vidám szót és nem kérdezi ki a holnapi leckét.

Az udvaron ülnek, az eperfa alatt. Már langyosak az esték.

Az általános rossz hangulatban Balázs Ábris dédunokájának sincs jó kedve. Ma megint gyakran gondol a ménfői csatára és Aba Sámuelre, királyi ősére.

Akkorát sóhajt, hogy megreszketnek tőle az eperfa zsenge levelei.

– Maholnap egy éve, hogy itt vagyunk! – mondja.

Eszébe jut, hogy tavaly ilyenkor kezdte szedni az altatót, másképp már nem tudott aludni otthon, a Molnár utcában; akkor már megkezdődtek Budapesten a kitelepítések.

1951. június 8. Számára akkor kezdődött a deportáltak kinszenvedése. Azon az éjszakán vetette ki magát az ablakból a Szentkirályi utcában a kövér Lujza és nem ment el a Kioszkba sem Emil, sem Elemér. Akkor búcsúzott el ő Budapestről, ifjúságának kósza kísérteteitől, mindentől, még Kunó fehér mellékalakjaitól is az éjszakában.

– Már egy éve! – sóhajt ismét, s azon füstölög magában, lám, milyen gyorsan elszaladt egy év a pokolban: Tiszapócsan.

De nem egészen biztos benne, hogy jól számolja-e a napokat. Fejük fölött istálló-lámpa csüng, petróleumláng világít gyéren.

Előveszi zsebnaptárát, feláll és a lámpa alatt vizsgálhatja noteszében az idő gyors múlását.

Ilyen bejegyzések vannak benne:

„Március 18. Éjjel zörgettek.

Március 30. Lázárnénak 200 forint.

Április 5. Dr. Vermesnek írtam, Irczyné megszólított az utcán.

Április 13. Ángyela palacsintasütője, disznók, Bányay tábornok.

Április 17. Éjjel szívroham, Krisztics megnyugtat. B. Félix özvegyének 1 kg zsír.

Április 20. Dr. Vermes még mindig nem felel, megint írtam. Paula, Jusztna.

Intézkedések.

Április 25. D. Zsigának írtam Sopronba. Megkértem, beszéljen a tüdőkórház igazgatójával Paula érdekében. Sopron?... Katinszkynénak 50 ft.

Május 2. Dr. Vermesnek írtam, copf szekrény.

Május 19. B. F. koporsójára 150 forint.

Május 27. Nyögérről levél a doktortól, külföldi gyógyszert ajánl.

Június 2. Paula, Jusztna.”

Az utolsó bejegyzés tegnapelőttről való:

„Június 4. Írtam megint Nyögérre szívpanaszok miatt, Bártfay nm. Waldmüller-képre van vevő.”

Silabizálja a szavakat, a feljegyzéseket az istállólámpa és az eperfa alatt.

– Vedd elő már egyszer a hegedűdet, Friderika – szólal meg Katinszkyné.

A volt földbirtokos nem is tudja, hogy Friderika hegedülni szokott. Még mindig a napokat tanulmányozza zsebnaptárában. Ebben az évben június 8-a vasárnapra esik, s lám, holnapután lesz éppen egy esztendeje, hogy ő éjjel elbúcsúzott Budapestről, aztán reggelig várta, tetőtől talpig felöltözve, az első csengetést.

Friderika hangolni kezdi a hegedűt, pengnek a húrok. A kis Tuba Tinka is leül közéjük, a padra.

Balázs Ákos előveszi ceruzáját és bejegyzi:

„Június 6. Ígéret Paulának.”

Ez a mai nap egyetlen feljegyzésre érdemes eseménye: megígérte Paulának, hogy hétfőn beszélni fog érdekében Bacsónéval.

Gondolkozik. A feladat, melyet elvállalt, erősen foglalkoztatja. Aztán bejegyzi vasárnapra emlékeztetőnek:

„Június 8. Egy éve készültem a pokolba.”

Aztán azért, hogy valamiképpen el ne felejtse, beírja hétfőre:

„Június 9. Bacsóné! Kalligráfia, kódex, Ráskai Lea! Csuhas tudósok.”

A kaphaci csendes estében Friderika rázendít egy szonátára.

De csak a második tételt játssza, amely olyan, mint egy szomorú dal. Titokban ezt szokta gyakorolni. Elég ügyesen játssza, biztos kézzel húzogatja a vonót, a mély hangok érzelmesen zengnek a tanyaudvaron és a kitelepítettek szívébe nyilallnak óhatatlanul.

– Mi volt ez a gyászdal? – kérdezi Katinszkyné siralmas hangon.

Jusztina felel Friderika helyett:

– Johann Sebastian Bach előre megálmodta Tiszapócsot.

Friderika nekibátorodik. Előlről kezdi a szonátát, az első tételnél, amely nehezebb, s a vége felé gyorsan kellene játszani. De ujjai eldurvultak a disznóetetésben és csak lassan finomodnak a pillázástól. Minduntalan megszakítja, aztán újrakezdi a játékot.

Jusztina a félhomályban még mindig körmeit reszeli. Most feláll és az esti látozó mellé lép.

– Ákos!

– Tessék.

– Holnap. Szombat – suttogja a bárókisasszony. – Korán befejezzük a mérést. Kérem magát, hogy...

– Nem leszek ott a hosszú nyárfánál.

– Ígérem, nem fog találkozni senkivel. Nem fogom beugratni semmibe. Becsület-szavamat adom magának.

– Nem jó magának a Selymes-patak partja? Nem elég romantikus?

– Nyugodtan akarok beszélni magával, Ákos... Pici-pirinyó szívességre akarom kérni... De én... én azt sehol máshol nem mondom meg magának, csak ott a magányos nyárfa alatt. Csak ott, Kaszibán.

– Micsoda szeszély!

Jusztina még közelebb hajol, és míg Friderika megint a gyászos második tételt hegedüli, suttogva könyörög:

– Kora délután egy órakor egyedül ott fogom magát várni a hosszú nyárfa alatt.

– Játssz valami vígabbat, Friderika! – szól Katinszkyné.

A híres sakkozó, Balázs Ábris dédunokája bejegyzí noteszébe:

„Június 7. Hosszú nyárfa, Kasziba, Jusztina.”

Másnap korábban főzi meg az ebédet Ángyela, s ő már a déli harangszó idején útban van Kasziba felé. Természetesen Adolfot is viszi magával és együtt fordulnak be a Krisztus-keresztnél a Hajdúnánási útra, az vezet ki Kasziba felé a községből. Ahogy Jusztina tegnap este magyarázta, a 62-es kilométerkő után az első földútnál kell majd bal kéz felé letérni a nánási kövesútról.

Már régen volt, hogy Abaújban aratás előtt kint kocsikázott a birtokán és körülnézett, milyennek ígérkezik a termés. Gazdálkodni ő tulajdonképpen sohasem szeretett a gazdálkodással együtt járó ezer gond és baj miatt. Mindent az intézőre, aztán a bérlőre bízott. De most, amikor a községen túl látja az őszi árpát, melyet már aratni lehetne, egyszerre szépnek látja azt, amit egész életében unt; vére bizserég, szíve dobban. Ám lelkesedése rögtön csappan a gondolatra, hogy esetleg

őt is kirendelhetik egy nap kapálni, gyomlálni, egyelni. Ettől fogva legyőz magában minden öröklött nosztalgiát, s hidegen szemléli a határt. Megállapítja magában, hogy az országúttól jobbra és balra csakugyan „minden tenyérnyi helyet” megműveltek az idén és ez itt még elég jó termőföldnek látszik.

Az útszéli árok mellett a mezsgyén halad. Szabadjára engedi a spánielt. Adolf belerohan örömeiben a lucernásba és ott hempereg.

„Na, a lucernát már levághatták volna” – mondja magában kritikusan.

Bíráló szemmel nézeget körül séta közben. Ott a távolban tarka, színes ruhában leányok kukoricát kapálnak. A búza elég satnya, kék búzavirág virít benne.

Eszébe jutnak Bacsóné szavai és szívből örül a satnya búzának.

De szed egy csokorra való búzavirágot, és ahogy illik az egykor híres nőhódító Balázs Ábel unokájához, elviszi Jusztinának, aki várja őt a hosszú kaszibai nyárfa alatt.

Aztán kezd kopárabbá válni a vidék. A lekaszált széna sápadt kazlakban áll a tarlón, s nem is a 62-es kilométerkő, hanem a terméketlen talaj és fehér rozsdája: a szik figyelmezteti, hogy most már le kell térnie Kasziba felé. Látszanak is a távolban a fehér kaszibai tanyák, majorok.

Adolf szaladni kezd. Őrjöngő csaholással nekiiramodik a kopár mezőn és a következő pillanatban eltűnik a zöld kukoricásban. Nemsokára diadalmasan hozza zsákmányát: egy átharapott torkú, hatalmas kannyulat, melynek vére lecsöpög az út porába. Leteszi eléje, az árok partjára. A nyúl utolsókat rúg.

– Nem szégyelli magát? Maga gyilkos! – förmed rá kutyájára.

Adolf lapít, lehasal. Tudja, hogy baj van olyankor, amikor őt a gazdája magázza. Spanyol selyembársony bundája reszket az izgalomtól, de olyan okosan pislog fel haragos gazdájára, mintha csakugyan ő lenne a „világot rendben tartó értelem”, amellyel baj történt mostanában, gazdájának véleménye szerint.

– Most tessék azonnal visszamenni a kukoricába! Vigye vissza a nyulat és rejtse el! Megértette, Adolf? – parancsolja kutyájának a volt földbirtokos, de előbb a biztonság kedvéért zsebkésével szíven döfi a hatalmas nyulat abban a reményben, hogy nem látja senki.

Őt már csak a kutyája tudja igazán felvidítani. Nevetve tekint az engedelmesen szaladó Adolf után és helyeslően, elégedetten bólogat neki. Látja, hogy a kutya eltűnik a kukoricásban, nem kalandozik messzire. A mozgó kukoricalevelek jelzik, hol rejtje el áldozatát.

Csakhamar, hosszú piros nyelvét lógatva, nagyokat csapkod rojtos fülével, liheg, rohan, röhög és visszatér abban a tudatban, hogy most már dicséretet érdemel.

Tovább sétálnak együtt: Balázs Ákos és hűséges fekete kutyája.

Nemsokára látja is már a távolban, a kaszibai tanyacsoporton túl, a magányos, hosszú nyárfát, amely csakugyan olyan a párás pusztaságban, mint egy gyufaszál.

A kaszibai legelőn haladnak át. A spániel meg-megáll, vakaródzik. Máris szedett fel néhány kullancsot.

– Íííde te!

Kanász gyerek karikás ostorát pattogtatja, kurjongat a tilosba tévedt disznóknak. Egyre nagyobbakat durrant. Adolf megugatja, három sovány disznó a gyatra répa-földről visszaszalad a gyepre.

Ez itt éppen a „halálra ítélt” Kecse-tanya. Az istállóból már hiányoznak a lovak, s Kecse Bálint azóta két tehenét fogja be a szekérbe. Néhány disznója van még, azokat őrzi a kis kanász egy csapat libával és öt-hat birkával együtt, valamelyik Kecse atyafi kisöccse, aki unatkozik a kaszibai legelőn és gegőzni szokott: dalolás közben hüvelykujjával a gégéjét nyomkodja.

– Láttál errefelé földmérőket, fiacskám?

– Arra vannak ni a mérnökök!

Feleletét meg is toldja a kis kanász karikás ostorának durrantásával. Neki mindenki mérnök. Forster és Rudniczky is. Nem is hinné el, ha valaki azt mondaná neki, hogy azok csak közönséges napszámosok.

Egy görnyedt asszony lép ki a tanya kapuján, mögötte koloncos kutya ugat.

– Né, Balázs úr! – mondja álmélkodva, maflán.

Windelbandné sovány rabszolganője, Hetvényiné áll a kapuban, fakó arcán szívélytelen mosollyal és olyan fürkésző tekintettel, ahogy a Kecse-tanya szobáiban szokta a pókhálót kémlelni. Már majdnem egy éve nem látták egymást. Tiszapócsra senkitől sem félt még úgy Hetvényiné, mint beteg szobatársuktól a Pólya utcában, a volt földbirtokos rettenetes nézésétől. Mióta Kasziban lakik, alig mozdul ki a tanyáról. Özvegy Kecse Bálint portáján ő végez minden asszonyi munkát. Csak akkor szokott begyalogolni Tiszapócsra, ha Windelbandné rábíz valamit, mintha a cselédje volna, rendszerint hetipiac napján. A veszekedéseknek már régen végük. Hetvényiné megadta magát sorsának és Windelbandnének.

A kis kanász tovább durrogtat és gegőzik is hozzá. Olyan városi fülnek, amely nem kívánta a kaszibai pusztát és kényszerlakhelyként a Tiszavidéket, a kettő együtt sok, szinte elviselhetetlen. Balázs Ábris dédunokája menne tovább, noha még messze van egy óra és korán fog érkezni. De a postatanácsos özvegye elállja útját. Olyan ritkán találkozik emberekkel, hogy kedve támad beszélgetésre.

– Látom, már jó egészségben van – mondja.

– Bocsánat, sietnem kell.

Hetvényi Aladárné kimeredt szemmel néz valamit rajta, s ő nem tudja, mi lehet az a látnivaló. Talán lóg valamelyik gombja? Vagy talán ruhájára potyogtatták ürüléküket a madarak? Elállja útját a málé tekintet. Feltűnő, hogy a tanyai élet mennyire lesüllyesztette ezt az asszonyt, bal arcán egy ideg furcsán rángatózik és emiatt megtevesztő is a nézése, olyan, mintha kacsintgatna.

– Hú-hui-gő! Hú-geő-hó! Heő-gő! – énekel a kis kanász, és mint jódlizó, megállná ő a helyét Svájcban is.

Aztán durrant egyet bőrsallangos karikás ostorával. Ez az ő legdrágább kincse. Maga készítette kötőfékszárból és be is fonta szöszből pedert zsinaggal.

„Csak tudnám, mit bámul úgy rajtam” – gondolja kényelmetlenül a volt magyar királyi kormányfőtanácsos.

Néma kérdésére Hetvényiné felel.

– Bizisten azt hittük, meg fog halni.

Törlőronggyal a kezében jó ideig ott marad Kecse kulák tanyájának kapujában. Nézi tavalyi goromba lakótársát, aki fekete kutájával együtt, mint kísértet, lassacskán eltűnik a magányos nyárfa irányában.

Süt a nap, meleg van, mint nyár derekán. A távolban kéesszürke folt a Bágyi erdő. Errefelé a nap melegétől az a kevés göndör zöld gyeppel is elhervad, amely kibújik a szikból, vagy már lelegelték a kaszibai marhák és disznók. A napszitta, száraz tehénlepényeken lila és zöld óriás legyek lakmározgatnak és a közeledő léptekre villámgyorsan röppennek el. Szökésük útja hajszálvékony fekete vonal a füstölgő, meleg levegőben. A természet csodájaként a terméketlen pusztaságban egyedül áll a magányos, hosszú nyárfa. Ezüst törzse sudár és sima, akár a mentoni pálmafáké. Tojásdad, finom levelei reszketnek, mint némely ember, aki fél valamitől.

A híres Balázs Ábris dédunokája kezében a búzavirágcsokorral, melyre ráhullott néhány csepp a nyúl véréből, körülnéz a kaszibai pusztán. Adolf ott áll mellette feketén, nagy füle lóg, tanácstalanul. A távolban, mintha óriás derelyemetszővel szelték volna végig a szikes pusztaságot, sárgásfehér fodros csík látszik. Arrafelé építenek most csatornát, a földet kihányták a meder partjára. Ő arra gondol, hogy bizonyára ott van arrafelé a kísérleti rizstelep, melyről a gúnyosan hahotázó Kossutány szolt neki, ott fognak magyar rizst aratni az idén. A nap magason jár, rövid az árnyék. Már ott leng a piros kendő a Kecse-tanya feleresztett kútgémjén és jelzi, hogy dél van, a legeltető kis kanásznak. A pusztaság most gőzölög legjobban. A harmatot a föld szikes sebhelyeiről és a göndör gyepről már régen felszárította a nap. De Kasziba tovább párolog, a levegő egyre melegebb és már órák óta reszket. Kékes árnyalatú párafátyol borul a tájra, a hirtelen beköszöntött hőségben kabócák ugrálnak.

A volt kormányfőtanácsos ellankad a melegtől és a gyaloglástól. Az elmúlt éjjel megint nyugtalanul aludt, minduntalan felriadt. Azt gondolta, hogy jönnek érte, a „nagy áotó” érkezik, melynek tükréből van a lépcsője. Fáradtan leveti kabátját; galérját kigombolja, pettyes nyakkendőjét megoldja, átizzadt ingével legyezgeti magát. Letelepszik a hosszú nyárfa árnyékában, Adolf odaül mellé, várnak.

Szundikálásából hangokra ébred. Lát valakit. Sovány magas férfi zászlós ruhakkal közeledik a pusztaság felől, vele együtt piros kendős parasztleánykák érkeznek félmeztelen, napbarnított fiúkkal, akik alig nagyobbak Kecse kulák kiskanásánál. Megismeri. A gyászoló Voithy az, dagadt rossz szemével, széles karimájú szalmakalapban. Hosszú ezüst kígyóként csillog, szikrázik mögötte a forró napon az acél mérőszalag, melyet maga után húz. Ő az egyetlen felnőtt a sok gyereklány és csupasz kölyök közt: a megszüntetett közigazgatási bíróság volt másodelnöke, aki jogvitás kérdésekben nemrég még megtámadhatatlanul döntött és most, mint egyetlen férfi a zsibongó ifjúsági hadban, olyan izgatottan és serényen keres valamit, mint Adolf, mikor rejtélyes szagok után fut.

A volt abaújkéri földbirtokos a hosszú nyárfa tövében az árnyékban megbújva figyel és hallgatódzik. A pusztaság irhája meggyűródött itt, a síkság csak látszólag sima; lapos lejtők, bukkanók és meredélyek tarkítják, s néhol nyaktörő ösvények mély homokszakadékokon vezetnek át. Itt, a magányos nyárfánál is hullámot vet a kiégett talaj. A szikes ormon gyér fű lengedez, és a part elrejt az érkező had előtt a fa tövében heverésző fekete kutyát és gazdáját.

Az ifjak szerteszaladgálnak, kergetik egymást, némelyik cigánykereket vet, egymás hátán ugrálnak át, az egyik lány fejéről a piros kendőt letépi egy pajzán kölyök. Voithy Frigyes pecsétetes és gyűrött vászonnadrágban futkos, hadonászik köztük.

Életkorának egész tekintélyével igyekszik rendre inteni őket. De a fiatalok heherésznek, titokban kigúnyolják, szétszaladnak a különböző égtájak felé.

– A kő! A kő! – kiáltozza kétségbeesetten. – Hol a kő? A kő?... A kő! Megvan a kő?

Balázs Ákos, aki saját életében csak egyetlen kővel törődött, a maga epekőveivel, meglapul rejtékhelyén és csodálkozva figyeli Frigvest, aki szertelenül izgatott. Nem érti, hogyan vetkőzhet ki önmagából valaki valamilyen kő miatt, amelyet tízen is keresnek, hiszen az a kő nem veszhet el és valahol megvan, ha egyszer itt valamilyen céllal leásták. De különben is, tűnődik magában, a kő – az kő. „Űsse kő” ahogy mondani szokás és Frigyes mégis izgatott, jobbra-balra mutogat, kiabál a kölyköknek.

– Teremtő Isten! Vagomb van benne!... Hol a kő? A kő!

Nem messze zászló leng a rúdon, a kölykök már ki is tűzték a megtalált kő mellé, diadalmasan. Csak ijesztgették, a keresgéléssel becsapták az egykor magas állású bírót. Ők már tudják és mulatnak magukban, hogy a dagadt, hibás szemű Voithy, valahányszor követ kell keresni a pusztában, elveszti fejét. Ő maga rosszul lát és a lányok és fiúk keresik meg helyette a követ. Valójában fél és irtózik, a mindenféle határidőktől szorongatott, tépett idegzetű Hejős brigádvezető átkozódásai miatt reszket, s közben feleségét gyászolja, aki holtan fordult le motollája mellől. Az ő dolga, hogy a gyerekhad élén bizonyos rejtélyes köveket megkeressen és azoktól meghatározott távolságokra karókat verjen le sebtében.

Most hirtelen megnyugszik, kihúzza magát. Nagyokat lépked, intézkedik, vezényel. Egy szőke kislány fogja a mérőszalag másik végét, s méregetni kezdenek. Karókat vernek bele a szikes földbe, de úgy, hogy előbb a kemény talajt hosszú vasszöggel megfúrják. Különben a facövek inkább szilánkokra hasadozna a balta csapásai alatt. A karók mellé újabb rudakat tűzőgetnek ki, piros-fehér apró zászlókkal. Aztán Voithy tölcserít formál tenyerével és rekedt hangon beleordítja a pusztába:

– Kész! Mehet!

Nem lehet tudni, hogy kikhez szól a pusztába kiáltó szó. Amerre Voithy fordul, csak a kék párás levegő reszket és teremtetett lélek nem látható. Most aztán, mint aki nek már semmi dolga sincs, lekuporodik az egyik rúd tövébe. Válláról lógó vászon-táskájából kenyeret vesz elő és karalábét. Ezt a lányok lopták az állami gazdaság földjéről és megkínálták vele, „Frigyes bácsit”. Kinyitja gyöngyházbicskáját, meghámozza a lila karalábét, falatozgat magában. Sejtelve sincs róla, hogy valaki nézi őt. Falatozás közben szomorúnak látszik, de félig meddig elégedettnek is.

Hiszen a követ megtalálták, lengenek a zászlók.

Balázs Ábris dédunokája már nem is Voithyt szemléli, hanem a távolba néz, ahol valamilyen varázsütésre hirtelen megelevenedik a puszta.

Mint tikkadt szöcskenyáj: heverésző emberek ugrálnak fel a halványkék párafátyol mögött a reszkető levegőben, a laposban, ahol eddig láthatatlanok voltak. Öt hosszú lécmelkedik a magasba, egymástól nagyjában egyenlő távolságban. Egy nagy, barna napernyő is kinyílik, mintha a távolban óriás gomba nőtt volna hirtelen a szikes puszta földből. A meleg légáramlatok türelmetlen ordítás foszlányait hozzák a nyárfa felé. Ez a hang, Bogya állítása szerint, el szokott hallatszani egészen a tiszapócsi templomig. Az ernyő alatt hárman állnak és a hosszú nyárfa ezüst törzsé-

nél lappangó volt kormányfőtanácsos úgy gyanítja, hogy a három közül az egyik Jusztina. Zöld kendője ismerős, mint Paula sápadt, hektikás arca.

A volt kormányfőtanácsos hasra fekszik a nyárfa alatt, még jobban elbújik a szikes homokpart mögött olyan biztonságban, mintha egy más bolygóról figyelné a zászló alatt üldögélő Voithy Frigvest és a közeledőket.

A lécek már elindultak, egyik a másik után, s valamilyen előre megszabott rendben bizonyos megtett út után ismét meg-megállnak. Megvárják egymást, egyenesbe sorakoznak. A tenger sima terület felett úgy inognak a levegőben, mint halászcsonakok árbócai kint a nyílt vízen, vagy Nápoly kikötőjében sirokkó idején, mely forró és nedves. Egyre közelebb jönnek, egyre nagyobbak, hosszabbak és már egy vonalban járnak a barna ernyővel apró, emberi lábakon, hiszen emberi kéz tartja és mozgatja őket. Meg-megállva, aztán megint elindulva, mint régi megyebálokon a *chaine anglaise*-ben, de a lengyel mazurkának egy késői, elfajzott táncmozdulatai szerint is, furge mozdulatokkal és kecsesen haladnak a lécek cipelői, mind közelebb és közelebb a rúdhoz, melynek tövében lila karalábét barna kenyérral falatoz a volt közigazgatási bíróság egykori másodelnöke.

Középen halad egy testes alak, rikító szalmavirágokkal díszített zöld vászonkalapban. Hosszú köntös van rajta, amilyen antik görög kancsókon látható. De nehezére esik a lécs hordozása és a járás is. Szívesebben heveredne le a magányos, hosszú nyárfa árnyékában. Botladozik, időnként lemarad. Ilyenkor a napernyő alól fenyegető ordítás hangzik, mintha a magyar pusztának eddig még valamilyen ismeretlen fenevadja morogna, üvöltene. Mások is kiáltoznak, visongó kórusban:

– Hármas léces, ne aludjon! Haza akarunk menni!

Az amfórák alakjainak hosszú köntösében a lusta és izzadó hústömeg lassan előreténfereg ferdén a vállára döntve a hosszú mérőlécet. Aztán elérkezik a kijelölt helyhez, ott megáll és igyekszik egyenesen tartani a lécet, de ez alig sikerül neki.

A hang, amelytől Voithy Frigyes fél és iszonyodik, oktató célzattal ráfordul:

– Markolja meg jól a lécet! Terpessze szét a lábát, mint a tehén, amikor hugyoz! Hallja?

A nyárfa tövében rejtőző volt kormányfőtanácsos megismeri volt félelmetes szobatársát. Ő a hármas léces: Windelband Alfonzné, akinek ura, míg élt, „szabadon gyakorolhatta perorvoslati jogát törvénysértés esetén”. Két napja, hogy a mérőcsapat betért a Kecse-tanyára friss vízárt és ott töltötte el a félórás ebédidőt. A néhai korona-ügyész özvegye oly megrendítő szavakkal panaszkolta el Alfonz csontjainak ellopását, hogy az öreg földmérő azonnal felfogadta „hármas lécesnek”. De munka közben felejt, hogy megesett a szíve a nagyérdemű férfi deportált özvegyén. Az ellopott csontok nem ösztönzik arra, hogy kivételesen bánjon az ügyetlen és cammogó hústömeggel. Rá is éppen olyan gorombán ordítózik, mint a többiekre, hiszen egy percre sem felejtetheti, hogy a Zalán-csoport „jó munkával” túl akarja teljesíteni a második negyedévi tervet.

– „Jaj! A szörnyű boszorka!” – sóhajt magában Balázs Ákos és eszébe jutnak a tavalyi lidérces álmok, melyekről lassacskán kiderült, hogy a valóság ostorcsapásai. Emlékszik, hogyan öntözte ki éjjeliedényeinek tartalmát a feje fölött az ablakon és hogyan sétált kopaszon és anyaszült meztelen a szobában.

Figyelmét egy közeledő férfialak kelti fel. Jobb szélén halad, mint egész életében mindig, fehér búr kalapban, amelyet a múlt század utolsó éveiben viseltek leginkább Magyarországon „Krüger apó és a hős búrok tiszteletére”. Jön, egyre közeledik egyforma pontos léptekkel és mindig tudja, hogy hol kell megállni: Forster Ignác.

A volt igazságügy-miniszter léccel a kezében sohasem téved, őt nem szidja meg a brigádvezető. Közvetlenül előtte halad egy kis parasztlány és pajtásával együtt ő méri ki neki azt a pontot, ahol leszúr egy hosszú mérőszöveget. Forster a szögnél megáll és felállítja, mindig szigorúan függőlegesen a mérőlécet. Néha csak arra kell vigyáznia, hogy az előtte andalgó tiszapócsi leányka piros szoknyás kerek farától, amint mérés közben meghajol, elférjen a lécz a kijelölt helyen. Olykor a mérőléc vasalt talpával megpiszkálja a rugalmas szoknyát. A leányka azt hiszi, hogy évődik vele. Nagyot visít, és mint a csikó, melyet légy csípett meg, ficáncolva megugrik, és hátrakacag a volt igazságügy-miniszterre. De ő ilyenkor is komoly és merev. A lécz fehér számlapját a napernyő felé fordítja, szemüveges arcán izom nem mozdul. Húsz méternyire áll tőle a „kettes lécz”: Ilona, aki most az elvesztett szemlőhegyi villára és az elkótyavetyélt bútorokra gondol és még csak eszébe sem jut, hogy Náci titkos gerjedelmeit kémlelje.

„Ejnye, Náci, Náci – morog magában rosszállóan Balázs a fa alatt. – Te ezzel a kis parasztlánnyal enyelepsz? Inkább azt tudnád, van-e ezüstthal a Korvinák fedelén.”

– Aztán azt is gondolja még magában, hogy lám, Náci mindig aktatáskába rejtett csatos üvegekkel járt az artézi kúthoz vízért, mert restellte, hogy kannát hordozzon, mint más. Most pedig feleségével együtt mérőlécet cipel. Elfogyott a pénzük talán?

Aztán megint Windelbandnéra pillant és szíve elszorul, de nem tudja pontosan, hogy miért. Van valami gyászos és lesújtó abban, amit a néhai koronaőr özvegye művel. Hervadt temetői csokrok s koszorúk jutnak eszébe, fonnyadás és rothadás szaga, elmúlás, halál. Nem is magának Windelbandnénak a halála az, ami meglegyinti a nyárfa alatt leskelődő volt magyar királyi kormányfőtanácsost, hanem valami másé, amit deportált köntösében és szétomlott bájaival ez a szörny vénség testesít meg.

Riadt képzeletét egy rossz magyar cigarettával igyekszik lecsillapítani és szinte megkönnyebbüléssel tekint a félcsupasz kölyökre, aki barna, mint a szerecsen és játszi könnyedséggel szalad és viszi Windelbandné mellett bizonyos távolságban a mérőlécet, a nép gyermeke ő a kegyelmes urak és kegyelmes asszonyok sorában. Mézitél van és megkeményedett talpbőre olyan otthonos a gypes sziken, mint báli cipellők talpa a sima parketten. Szemfüles fickó. Százszor jobban tudja, hogy mit kell tenni, mint Windelbandné, sőt Ilonánál is tájékozottabb, aki sopánkodó álmodozása közben minduntalan férjére néz és tőle vár utasításokat. Úgy ismeri ez a kis magyar fiú a kaszibai pusztát és a rajta áthaladó kurvacsapásokat és tehénnyomokat a meredélyeken alábukó ösvényekkel együtt, mint a röntgenológus az emberi testet, mint a lepidopterológus a lepke szárnyának rajzát, s biztos érzékkel találja el, mikor a napra néz, hogy hány óra van, és merre kell menni délnyugatnak. Hejős Márton már többször megdicsérte a Zalán-csoport nevében. Most is odaordítja:

– Ez a srác suttyó a legügyesebb! Brávó, Zoli! Te jól tartod a léczet!

A dicséret lesújtó a többiekre. Forster Ignác pedáns, szemüveges arca megrándul, és elkomorodik tőle.

Zoli pedig elszemtelenedik. Odaszól Windelbandnének:

– Maga még akkor se totyoghatna lassúbban, ha árvaganéjt hullatna.

A kegyelmes asszony úgy tesz, mintha nem hallaná. Ő, aki lába alá tiporta szitkaival és gorombaságaival a postatanácsosnét, kénytelen elviselni és némán tűrni a sértést. Dereng előtte az életnek valamilyen szabálytalan törvénye, amelyről Alfonz neki sohasem beszélt: 1952 júniusában, ha választani kellene két figuráns, közte és Zoli gyerek közt, akkor a brigádvezető mérnök bizonyosan ezt a pimasz kölyköt tartaná meg a mérőcsapatban. Ezért inkább hallgat, felháborodásában könnyei hullanak.

Az ötödik léces a szélen: az elegáns volt „filmbasa”, Rudniczky Elek. Szép ősz haja most is sima és rendes. Bár még mindig nem felejtette el a pofont, melyet Katinszky Jusztinától kapott, jót tesz neki a szüntelen testmozgás és a szabad levegő, vidámnak látszik, a földmérés viszontagságait lelkileg is jól tűri, nem úgy, mint Voithy, aki valósággal menekül Hejős mérnök elől. Fehér porcelánnadrágja még tíz éve a balatonföldvári Yacht Club *garden-party*ján részese volt az államtitkári tekintélynek; borotvaéles vasalás külön is hangsúlyozta ezt, a tóparti fenyvesben a lampionok imbolygó fényében szinte világított. Most hitvány rongy, vacak. Nem a geodézia nyújtta el, hanem az idő és a nélkülözés. Bármilyen jó anyagból készítették is régen a szabók a nyári fehér nadrágot különösen államtitkárok számára, bizonyos idő után, ha gyakran hordják, az ülepén és a térdnél pókhálósodni kezd. Bogya, a harangozó, mestere az ilyen elnyűtt nadrágoknak Tiszapócson. De a léchordó „mameluknak” nem telik rá, hogy fehér porcelánnadrágját vele foltoztassa meg, hanem a feleségére bízta, aki egy-egy sötétebb árnyalatú vászondarabbal kívülről tisztelte meg az egykori államtitkár nadrágját. Ez a nadrág az első tiszapócsi nyarat még úgy-ahogy kiszolgáltatta, de ezen a második nyáron a földmérés viszontagságaival már nem tud iromba foltok nélkül dacolni.

Botrányosan hanyagul foltozott porcelán nadrágjában a hajdan roppant elegáns Rudniczky Elek egyre közeledik. Neki van a legnehezebb dolga, mint „ötös lécesnek”, az utolsóinak. Olykor kengyelfutó módjára kell szaladnia, mert csak Forsternek és neki mérik ki a fiúk és a lányok azt a helyet, ahol meg kell állaniuk a léccel és Ilona, Windelbandné és Zoli csak akkor tudnak egyenesbe fejlődni, ha ő már ott áll a kijelölt ponton. Tiszapócs bájos Rosalindájának ernyője alatt a dühöngő „Marci bácsi” először Forster lécen olvassa le műszerével a centimétereket és int neki, hogy nyargalhat tovább. Aztán Ilona, majd Winbelbandné kerül sorra, aki többnyire lemarad. A zseniális Zoli gyerek mindig tudja, hol kell neki állnia és mikor vele is végez a mérnök, akkor irányozza távcsövét az ötödik lécre.

A volt „basa” húszméterenként mereven áll, mint régen hivatalos ünnepeken a Himnusz hangjainál és semmi kincsért meg nem moccanna, amíg a tar fejű brigádvezető nem int neki, hogy tovább mehet. Példásan tartja, markolja a lécet, amely ilyenkor mozdulatlan és függőleges. Jusztina, mint ernyőtartó, egyszer megkérte „Marci bácsit” két dührohama közt, hogy engedjen belenézni a távcsőbe. Fejjel lefelé, tótágast állva látta Rudniczky nemes és férfias arcélét. A volt államtitkár gondterhesen nézett maga elé, halántékát a léchez szorította. De megérezte, hogy a leány nézi. Odapillantott. Az öregedő arcon fejjel lefelé a hiú vigyor a műszerben élesebb volt, mint a valóságban és Jusztina látta szájában a rossz, odvas fogakat.

Ponttól pontig mindig szaladnia kell, mert Hejős Márton toporzékolni kezd, ha tétlenül kell ácsorognia a műszernél. Az „ötös” árkon-bokron át nyargal és nem mindenütt olyan sima a terep, mint a kaszibai réten. Néhol valóságos kukoricaerdő-kön kell átvágniuk. Kopaszsága miatt szalmavirágos zöld kalappal a fején Windelbandné mindig eltéved a kukoricásban és a mérnök káromkodásai közben úgy kell őt felkutatni. De legkényelmetlenebb a magas napraforgó. A brigádvezető parancsára a napraforgót törni kell. Egyszer kapával parasztok jöttek, hogy megverjék őket. De „Marci bácsi” iszonyú ordítózásától riadtan meghátráltak. A kaszibai kulákok szemében akarata ellenére így került Bacsóné oldalára a dühöngő mérnök.

Juliana kegyelmes asszony, aki első volt a figuránsok közt, pár napja már nincs köztük. A felsőház volt alelnökének özvegye beállt takarítónőnek a malomba, ahol Tornyai, a tiszapócsi volt jegyző, éjjeliőr.

– Kímélje az idegeit, Marci bácsi. Nem éri meg, hogy izgassa magát – szokta mondani Frances Steward hasonmása az ernyő alatt az elnyűtt idegzetű földmérőnek.

A lécesek eljönnek a zászlókig és Forster Ignác a kő tetejére állítja léceit, ahol Voithy Frigyes gubbaszt és épp befejezte szerény ebédét. Aztán úgy, ahogy jöttek, visszaballagnak, meg-megállva, bizarr tánclépésekben. Egyre kisebbek a párás távolban, ahol apró zászlócskákat lenget a pusztai szél.

Bártfay Kata és Balázs Ábel unokája a fekete kutyával meglapulva a hosszú nyárfa tövében, szorongó szívvel és komor balsejtelmekkel tekint a távozó lécek után, amint inognak a levegőben. A félnomád, csupasz fiúkkal és a tarka leányok hadával Voithy Frigyes is elvonul; viszik a rudakat és a zászlókat a Kecse-tanya irányában. Az egykori magyar királyi kormányfőtanácsos képzelődik magában.

Borzadállyal tekint a tovatűnők után, mintha pokolbeli jelenetnek lett volna titkos tanúja: íme, így táncol a sír, az elmúlás felé egy pusztulásra ítélt társadalom.

„Haláltánc” – morogja magában a nyárfa alatt.

Bizonyos Holbein-rajzok jutnak eszébe: táncoló csontváz facimbalmot püföl, egy másik husánggal üti le a kövér vénséget, s a homokóra lassan pereg.

„*Danse macabre*” – ismétli franciául, és hirtelen megjelenik emlékezetében gyermekkorának réme: a szörnyű metszet. Abaújkéren az atyai könyvtárban a francia kisasszony magyarázta neki a kép aláírását, de ő akkor nem értette meg: „*La vieille Coquette*.”

„Haláltánc a kaszibai pusztán – dünnögi magában. – Windelbandné, a »*vieille coquette*«. Ez ő. Végre megtaláltam gyermekkori álmomat.”

Azon a régi metszeten, amely éppúgy az abaújkéri kastély díszje volt valaha, mint a ménfői csatajelenet, Aba Sámuel halála: felpántlikázott, virágos női kalapban csontváz vigyorgott, kacér halálfej.

A meghasonlott „Ákos kegyelmes úr” fia az ezüst nyárfa alatt most úgy emlékezik, hogy a „*vieille coquette*” öltözete épp olyan ósdi, cifra és kihívó volt, mint a Windelbandnéé, aki, mint „hármás léces” nem hullajt ugyan árvaganéjt, de mindig lemarad és biztosan botorkálva a tiszapócsi sír felé, magával visz az elmúlásba egy egész világot.

– A rettenetes, vén kokett – morogja, már-már hangosan, de úgy, hogy senki ne hallja, még Adolf se.

Kezd érteni valamit. A sors kegyetlen markában érzi magát és azokat, akik a lécekkel tántorogva eltűntek a pusztában. Tudja, hogy itt most valami, mint a végzet, beteljesedik. Örökre és változhatatlanul.

– Végre itt vagyok, Ákos. Köszönöm, hogy ilyen messzire kigyalogolt a kedvemért.

Katinszky Jusztina áll előtte. Észre sem vette sötét gondolatai közben közeledő lépteit. Napbarnított, formás lábszárán a fényes, szőke pihék csillognak.

Adolf barátságosan csóvál, szagolgatja a bárókisasszony szoknyájának szélét, rózsaszín nyelvével meg is nyalja a bokáját.

Jusztina, a maga közvetlen módján rögtön letelepedik melléjük a szikes gyepre, amely szúr néha és kemény. Keble nyílásából zsebkendőt vesz elő. Legyezgeti magát és pisze orrának hegyéről letöröl egy izzadságcseppet.

– Én becsületszavamra megígérttem magának, Ákos, hogy nem fogom beugratni semmibe. Állom is a szavam. De Zoli fiút áttehetnénk szalagosnak. Azt, aki Rudniczky és Windelbandné közt viszi a lécet.

– Azért tán, hogy én álljak be helyette ebbe a halálmenetbe? – kérdezi elsötétedett arccal.

– Mérés ez, Ákos. Könnyű napi kereset.

– Ezért kutyaagoltatott ki maga engem ilyen fene messzire, ebben a hőségben?

– Marci bácsi már megígérte nekem, hogy még egy lécest hajlandó felvenni közülünk. Magát. Már szóltam is neki magáról.

– Erre nem hatalmaztam fel magát, Jusztina.

– De én azt mondtam a mérnöknek, hogy szeretném, ha velem együtt dolgozna a... a vőlegényem is.

– Kicsoda?

Jusztina haboz egy pillanatig, aztán kimondja:

– Maga.

– Én?

– Igen. Maga.

– Hallatlan, milyen rossz viccei vannak magának néha, Jusztina.

– Én egyszer a télen mondtam magának valamit, Ákos. Kint a tanyán, Kaphacon. A konyhában. Mikor Tinka a leckéjét tanulta, a macska a tűzhelyen dorombolt. Emlékszik?

– Sok mindent mondott maga akkortájt nekem, mindenre nem emlékezhetem. De egyet biztosan tudok – folytatja Balázs Ábris dédunokája felháborodott hangon. – Arról, hogy maga engem álvőlegényként becsempésszen a figuránsok közé, soha nem volt szó köztünk.

– De én mondtam, Ákos, hogy magát én a hibái ellenére is különbnek tartom, mint az egész képmutató első osztályú kitelepített társaságot. Erre csak emlékszik?

– Valami halványan dereng.

– Arra mégis emlékszik talán, hogy azt mondtam, én egyedül magában bízna meg itten, ha egyszer nagy bajba kerülne.

– Emlékszem.

Katinszky Jusztina, aki eddig tréfás hangon beszélt, most szepegni kezd.

– Azért hívtam ki ide a nyárfa alá, mert én nagy bajban vagyok.

– Mi a baj?
 – Előbb becsületszavára ígérjen meg nekem valamit. Míg élünk, soha nem fogja firtatni, amit most magára bízok – mondja pityeregve a nagyobbik Katinszky bárókisasszony.

– Megígérem.

– Úri magyar becsületszavára?

A híres sakkozó abaúji földesúr dédunokája gondolkozik egy pillanatig.

– Jó. Arra.

Füle tövéig lángolni kezd a leány arca, s ezt mondja:

– Harmadik hónapja állapotos vagyok.

Egész testén mindenütt viszket a bőre a szégyenkezéstől. Ajka rángatózik a viszsafojtott sírástól, már csak pityeregve állja a kaphaci Tuba-tanya kutyás barátjának tekintetét, amely hideg, mint a locsolókannából kicsurrano kútvíz, amint végigfolyik meleg vállán és forró combjain este, földmérés után, Kaphacon, a mosakodásnál.

„Özvegy lány lett” – a nyárfa alatt gubbasztó volt kormányfőtanácsos Bacsóné szavaira gondol, melyeket sohasem hitt el, nem is szólt róluk soha senkinek. Eszébe jut egy pillanat alatt mindaz, amit az elnökne asszony mondott az egymással versengő Dolgos Gáborról és Víg Juhászról.

A volt hágai követ nagyobbik leánya olyan kicsinek érzi magát a magányos fa tövében, mint a pusztai ürge. Szégyenében szeretne elbújni valahová, kékes páragózzé változni, amely a pusztta fölött reszket a forró napon. Hangosan szeretne sírni és elfutni és soha többé nem látni ezt az embert, akinek még mindig nincs egyetlen résztvevő szava és nem látni soha-soha fekete kutyáját sem.

– Ezért kértem... hívtam ki ide magát, mert én... én olyan árvának érzem magam, mint ez a magányos nyárfa.

– Ez bizony komoly baj – állapítja meg komoran Balázs.

– Ezért kértem... nagyon kértem, hogy sétáljanak ki ide... Adolfot is kértem...

Mogorván néz maga elé a nők egykori kedveltjének, Balázs Ábelnek kitelepített unokája. Nem tekint Jusztinára, nem látja omló könnyeit. Képzeletben szemléli őt inkább: Dolgos Gábor ágyában a szent faszobrok között, a Hajdúnánási úton. Aztán a kegyetlen képzelet másik képet ragad meg: Víg Juhász a bokor szélén, a Selymes-patak partján leteperi Jusztinát, aki rúg, harap, védekezik, de végül aléltn viseli sorsát és győz az ázsiai „kompenzációs szatír”. Az olyan férfiak, akiket mindig a nők hódítottak meg, mint őt, hajlamosak képzelődéseikben ilyen csalóka látomásokra.

– Még ez volna a jobbik eset – gondolkozik hangosan hamuszürke arccal. Aztán legyint, és ezt mondja: – Ámbár olyan mindegy.

Jusztina hallja, de nem érti.

– Abban sem én voltam a hibás, hogy Bacsóné megpofozott – mondja sírva. – Nem tehettem róla.

– Nem tehetett róla – ismétli a szavait a volt földbirtokos.

– Pici-pirinyó szívességet kérek magától, Ákos.

– Mit?

– Vegyen el engem feleségül. Ígérem, hű életpárja leszek.

A híres sakkozó dédunokája, mielőtt felelne, talpra áll.

– Ennek természetesen semmi akadálya sincs – szól habozás nélkül.

Aztán kezét nyújtja, fölsegíti a nyárfa tövéből Jusztinát.

Útközben, hazafelé, a kukoricás mellett haladnak el, ahol Adolf elrejtette a megölt nyulat. Gazdája parancsára most orvul kihozza a rét szélére, s minthogy Jusztinának van egy nagy kenyérzsákja, melyben elemózsiát szokott kivinni reggelenként a terepre, bebugyolálják a nyulat és hazaviszik Kaphacra. A lába kilóg ugyan a zsák-ból, de a bárókisasszony ráborítja zöld fejkendőjét, s most már ügyesen úgy lehet vinni, hogy a járókelők ne lássák, mi van benne.

A Molnár utcából kitelepített híres szenvedélyes kártyás: Balázs Ákos cipeli a nyulat. Mellette halad szótlanul Katinszky Juszti. Kezében a menyasszonyi csokor, a kék búzavirág.

Emelt csonka farokkal, elégedetten követi őket Adolf, a már öregedő spániel. Selyembársony bundáján csillog a tiszapócsi nap. Ha a perzsák nem tévednek, akkor azt is tudja, hogy eljegyzési lakomára szerezte a pecsenyét.

30.

A Pólya utcában nagy az öröm. Az öreg Eck Lukácsot dinnyecsősznek alkalmazták az állami dinnyeföldekre. Ángyéla mindent, amire csak szüksége van, összecsomagolt neki és szekérre rakott. Egyetlen gebéjével a vén Lukács már szombaton kikocogott Tiszagyulavára felé az állami dinnyékhez.

Ángyéla azóta örül, de panaszolja is, hogy elkésett a kinevezés, mert nem akkor kell ám vigyázni a dinnyére, amikor már félérésben van, hanem akkor, amikor még nem is zsendül.

A „főnök úr”, akinek hajói járnak messze a tengeren, ma hallgatagabb és mogorvább, mint máskor.

Június 8-a van, vasárnap.

Éppen egy éve készült ő a pokolba, noteszébe is bejegyezte. Tavaly ugyanez a nap az első csengetés napjára, péntekre esett.

Csak éppen a tízórás nagymisére megy el, hagyományos szokás szerint, ahogy illik. Paulát keresi a templomban, de sehol sem látja. Katinszkyék mögött ül le, és míg Kopács főtisztelendő úr arra buzdítja prédikációjában a híveket, hogy aki csak tud, vegyen részt az aratásban, ő búsul és töpreng magában az évforduló miatt és nem is hederít menyasszonyára, aki előtte térdepel.

Mise után a köpködőben elfogadja a boldog Katinszkyné sápadt, keskeny arcának hálálkodó mosolyát és épp csak néhány szót vált Jusztinával és Friderikával. Megállapodnak, hogy egyelőre senkinek sem szólnak az esküvőről, majd hét-főn kitűzik a napját és megállapodnak a tanúk személyében. Juszti hallani sem akar Rudniczkyról mint házassági tanúról. Katinszkyné erre a szerepre Jablonkay Tihamért ajánlja. A vőlegény valószínűleg Forster Ignácot fogja felkérni. Vajon a plébános vállalja-e az esketésüket, vagy csak a káplánra bízza? – találgatja magában a templomkertben a hágai volt magyar követ hitvese, elmélázva.

Jusztinának bizonyos csalódást okoz, hogy újdonsült vőlegénye a vasárnapot egyedül tölti, és nem megy ki hozzájuk Kaphacra. Pedig ő egész nap ráér, vasárnap szünetel a földmérés. De kénytelen-kelletlen beletörődik, hogy ez a sorsa az olyan menyasszonynak, aki már harmadik hónapja teherben van, és maga kéri meg a vőlegény kezét. De minden porcikájában nőként máris olyan mosollyal búcsúzik tőle, mintha a magzat, akit szíve alatt hord, kettőjük műve lenne.

– Pá, Ákos – súgja neki. – Azért napközben gondolhat rám.

De a kitelepített volt magyar királyi kormányfőtanácsos, egész délután a mogyoróbokornál heverészgetve más, komor gondolatokkal foglalkozik. Tegnap látott haláltánc mélyebben szívébe markol, mint az, hogy valamilyen névházasság-félével segítségére van báró Katinszky Tivadar családjának. Gyermekkorának rémítő rézmetszete ott leskelődik minden gondolata mögött a mérőlécet cipelő Windelbandné képében: a pántlikás kalapban vigyorgó halálfej, a „*vieille coquette*”. Aztán a komor évfordulón tépelődik.

Belenéz zsebnaptárába.

„Június 7. Hosszú nyárfa, Kasziba, Jusztina.”

A bejegyzést kiegészíti ezzel:

„*Vőlegény lettem.*”

Egy percre azt gondolja, jó volna átsétálni a Bogma utcába Paulához. Csakhogy visszariad az elhallgatásoktól, nagyon kényelmetlen számára ez a dolog.

– Az én Lukácsom arra termett, hogy dinnyecsősz legyen – mondja, apró csirkéit terelve, Ángyéla. – Lukács ismeri a természetet.

A híres abaújkéri Ábris dédunokája a mogyoróbokornál őseire gondol. Ha csakugyan van túlvilág, és ha igaz, hogy néha elbolyonganak és hazatérnek a kósza lelkek, akkor azok mindent látnak és mindent tudnak, gondolja. Ábris dédapa is látja őt tiszapócsi nyomorúságában és már tudja is talán, hogy a kéri Balázsok nevét fogja örökölni egy iszonyú fattyú, akinek ereiben egyetlen csepp abaújkéri vér sem fog csörgedezni. A komor és gondterhes dédunoka borzadva gondol a születendő gyermekre.

– Azt szokta mondani az én Lukácsom, hogy ha gólya kelepel, akkor szél lesz. De nekem az oldalam nyilallik. Itt hasogat, ni!

Gondolatai a gyermekkorában és Abaújkéren, a kastélyban kalandoznak. Emlékezik az ősrégi Aba nemzetség hagyományaira, melyek előírják a lovagias segítséget a bajba jutott hölgyeknek. De a segítség mértékét nem mondják meg. Ábel nagyapának volt legtöbb gáláns kalandja. A Nagy Fejedelem emigrációjának adatgyűjtése közben nem egyedül a híres párizsi énekesnő volt a kedvese. De ismerte a mértéket, ameddig a hölgyek támogatásában elmehetett és legjobban mégis Bártfay Kata nagymamát szerette.

– Én is tapasztaltam már, főnök úr, hogy a sok veréb csapatostul reggelre mindig ködöt hoz. Tessék nézni ezt a sok verebet!

Balázs Ábel unokája szokása szerint oda sem hallgat Ángyéla fecsegésére. Az állítólagos Waldmüller-festményre gondol, amely teljes szépségében ábrázolja a megcsalt Bártfay Kata nagymamát, akire ő még nagyon jól emlékszik. Azon füstölög magában, vajon mit szól a családfe megrontásához Kata nagymama szelleme.

Rossz szíve körül csöpp melegséget érez.

Szellő suhan a mogyoróbokor ágai közt és meglibbenti a leveleket. Neki úgy tetszik, mintha Bártfay Kata nagymama vigasztalná és bátorítaná őt a távolból. Szinte hallja is, ahogy egy éve hallotta a sápadt gúnyolódó hangját, messziről, a távolból, de most másképpen és szívhez szólóan:

„Nem baj, Ákos”...

– De figyelje meg, főnök úr. Ha harmaton megszólal a pacsirta, az szép időt jelent.

Sértődött és fanyar kedélyű apjára gondol és hideg szívű anyjára, aki gyermekei-nél jobban szerette férjét és egész életét neki áldozta. Úgy képzei most, hogy szülei mindketten mélyen sajnálják őt. Mintha nem is Jusztina, hanem ő volna teherben.

– Hallotta-e az éccaka, főnök úr? A békák nagyon hitták a langyos esőt. A kanja erősen kuruttyolt. Akkor szúrt bele az oldalamba a nehézség. Ide!... Most meg már a gyomromban is érzem... Itten fáj, ni. Meg lejjebb is. Ahogy a békák az éjjel megmondták.

Ángyela estefelé még inkább panaszkodik.

Azt állítja, hogy a hasában valami keményet érez, olyant, mint a dagasztott tészta.

– Adjon valamit vacsorára, Ángyela.

„Június 8. Egy éve készültem a pokolba” – a petróleumlámpánál a feljegyzést nézegeti. Kedve volna még írni hozzá valamit, de nem tudja, mit.

Azok az ostobák és hiszékeny reménykedők jutnak eszébe, akik egy évvel ezelőtt azt hitték, hogy ma már otthon lehetnek Budapesten, saját régi lakásukban. Babura Félix, a szerencsétlen halász is ilyen volt.

Új zöldhagyma a vacsora egy szelet zsíros kenyérrel, s iszik rá egy bögre aludttejet.

Egyedül van a szobában, csak Adolf pislog rá az asztal alól éhesen. De a konyhából behallatszik Eck Lukácsék „vezetékes rádiója”, az ütött-kopott doboz szüntelenül fecseg és énekel. Ángyela a konyhában rakosgat, készül a lefekvésre.

A kitelepített volt kormányfőtanácsos, a petróleumlámpa bágyadt fényénél maga elé bámulva, kortyolgatja az aludttejet és elgondolkozik az olyan gyorsan elszaladt esztendőn Eck Lukács házában, a harmadik kategóriában első osztályú kitelepítettként, ahol van padló, de nincs villany. Suhannak és keringenek emlékezetében az itt töltött első napok, a láz, Windelbandné. Aztán a legyek és Kristóf herceg félszemű, elvadult fia. Első sétáira gondol Paulával, első beszélgetéseikre. Eszébe jut, mint már azóta annyiszor, most megint, hogy az Afrika-vadász grófnak micsoda szerencséje akadt, Sopronban közelről nézheti a nyugati láthatárt.

Időnként megrándul arcán egy ránc, néha viszketni kezd a bal füle mögött és mérgesen harapja le az újhagyma fejét. Ilyenkor ingerli, amire emlékszik: Dolgos Gábor lakószobája, ahol templomi tárgyak és aranyozott faszobrok halmozódnak, vagy a mozdulat, ahogy az öreg parádés kocsishoz hasonló Tuba Lőrinc a vállára vetette tarisznáját, mikor elindult Bacsóné tömlőce felé, de nem volt hajlandó ötezer forintot jegyezni.

A spániel rimánkodva néz rá és várja, hogy tátott szájába ejtsen egy kis aludttejbe áztatott kenyérdarabot.

Mindenfelére gondol, akárcsak egy éve a budai Duna-parton, a várkerti Kioszk teraszán, ahol azt mondta neki Józsi, a pincér: – „Kibírja majd a méltóságos úr is.”

„Hát eddig legalábbis kibírtam” – mondja magában és a hagyma csípi, égeti nyelvét és ínyét. Hétfő, szerda, péntek: emlékszik megint a válságos napokra és a Dunán táncoló fénypontokra, melyeket azóta sem látott. Józsi akkor éjjel zsebre vágta az egy dollárt, a tengerszintre átszámított légnyomás pedig gyengén emelkedő irányzatú volt. „*Der Gott ist ein Lokomotiv*”, olyan gőzmozdony az Isten, amely elgázol – eszébe jut ez is. Gondolatban ott járkal a Vár alatt a Jégverem utca sarkán, ahol megmondták neki, hogy Pór Kálmánt családjával együtt Tállyára kitelepítették, de ma is titok, őrjöngött-e akkor Irma és hogyan viselkedtek a gyerekek.

„Írok neked, Kálmán. Most mindjárt. Pedig nem érdemled meg. Mindig előre köszöntél a házmegbízottnak” – dörmög magában.

– A néphadsereg léghárítói és az ellenséges repülőgépekre vadászó lövészosztagok lelőttek hat gépet Phenjan, Vonszan, Kovon és Johun térségében a békés, lakott helységeket bombázó és géppuskázó ellenség és repülőgépek közül – hallatszanak az esti hírek a konyhából, Eck Lukácsék kopott barna dobozából.

„Hej, öregem! Két éve tart már a háború Koreában!” – sóhajt és megkeresi noteszában Pór Kálmán tállyai címét.

– A spanyol csizmás inkvizítorok utóda, Harrison főhadnagy szadista is, őrült is...

„Tállya. Fejedelem-dűlő 146.”

– Egy gyógyforrás mellett Szincsonban nyilvánosházat rendezett be katonáinak...

„Még inkább nevelném fel Víg Juhász kölykét, mint azét a sakálszemű rendőrt” – dünnyög magában.

– Példátlan rémuralom dühög Szincsonban, Kocsedo szigetén mészárolják a hadifoglyokat...

„De mindegy, ki lesz a gyerek apja. Óhajodnak, kedves barátom, nincs jelentősége a világűrben.”

Idegesíti, hogy gondolataiba belekiabálnak a hírek. Pedig már sokszor megkérte Ángyélát is, az öreg Lukácsot is, hogy „halkabban bömböltessék”. Megtudja most, hogy New Yorkban ma béketüntetés volt. A Herald-Squaren százezres tömeg követelte, hogy hozzák haza a katonákat Koreából. A rendőrség könnyfakasztó bombákat használt.

„Legalább egyszer a New York-iak is sírnak” – állapítja meg elégedetten magában.

Erről eszébe jut Jármyné szalmaszőke leánya, aki szintén könnyeket hullajtott, mint ma a New York-iak a Herald-Squaren, csak hogy a leány egy éve őt siratta. Jármyékat azóta sem telepítették ki, pedig akkor számítottak rá, úgyhogy csak feltételesen vállalták néhány szőnyeg és függöny megőrzését, a tíz szarvasagancsot és a könyvekkel telerakott két ládát. A koffeinos por, melyet tőle kapott, mindig használt Jármynénak; folyton hálálkodott. De sem ő, sem a leánya nem válaszolt a levelére. A nuncius volt házvezetőnője írta meg, hogy ma is ott laknak a Molnár utcában.

„Inkább ne siratott volna engem, hanem felelt volna a levelemre. Akkor legalább tudnám, megvannak-e még a könyveim. La Rochefoucauld maximáit szívesen olvasgatnám. Párizsban vettem egyszer a Szajna-parton, ma talán hasznát láthatnám Tiszapócsan. Megtudhatnám tőle, hogy miért felejtettek el barátaim” – duzzog magában.

Barátaira gondol, akik Budapesten maradtak vagy szétszóródtak az országban és a világban. Sokan épp olyan szerencsétlenül jártak, mint ő. Talán igaza volt a maximák csalódott és kiábrándult írójának: legjobb barátaink szerencsétlenségében gyakran találunk valamit, ami nem ellenszenves nekünk, gondolja magában.

– Torino népe kivonult az utcára és tüntetett a nyomasztó kenyérgondok, az embertelen munkaviszonyok és a féktelen kizsákmányolás ellen...

„Holnap én is kivonulok és tüntetni fogok Bacsónénál” – mondja magában.

Aztán a hírek elhallgatnak a konyhában és halk zenemű kezdődik, bizonyára Csajkovszkij, oly szomorú és érzelmes.

„Nem volt igaza Babura Félixnek. Eddig senki sem kapott golyvát a tiszapócsi víztől. Az artézi víz iható. A jó Krisztics azt mondta, használ az érzelmesedés ellen” – beszélget magában és lassan befejezi a vacsorát.

Már másik zenedarab hallatszik be a szobába, csendes kis menüett. De valami gyanús hang is beleolvad a hegedűk játékába, mintha valaki nyögne a konyhában.

– Ángyela!

A spániel talpra ugrik, nagy fekete bársonyfüle izgatottan mozog. Az ajtóhoz szalad, a küszöb részénél fúj, szaglász, türelmetlenkedik.

– Ángyela! – szól ő másodszor is, hangosabban. De senki sem felel.

A jámbor és polgári menüett hangjai mögött most még tisztábban hallatszik, hogy valaki jajgat és hörög.

Az ajtóhoz lép, kinyitja. A konyhában a téglapadlón ott fetreng a vaksi Ángyela.

– Ejnye, ejnye, Ángyela – mondja neki rosszállóan.

Önkéntelenül lehajol a vénasszonyhoz és próbálja talpra állítani.

Ángyela arca a halottakéhoz hasonló, de él, hiszen nyöszörög, vonaglik, de úgy látszik, cserbenhagyta minden ereje. A volt magyar királyi kormányfőtanácsosnak egyedül még sohasem volt dolga súlyos beteggel vagy haldoklóval, elsősegélyt nem nyújtott még soha senkinek. Pedig ötvenkilenc év már tekintélyes kor, ennyi idő alatt sok minden történik az ember életében. Apja, az öreg Ákos kegyelmes úr, pesti szanatóriumban hunyta le a szemét, anyját, a hideg Nyáry Rózát pedig Lauránában, kedvenc adriai üdülőhelyén érte a szívszélhűdés, a tengerparti sétányon, egészen váratlanul, s ő éppen akkor Bécsben volt, úgyhogy alig tudták a halálesetről értesíteni egy semmeringi kalandos kirándulás miatt; a holttest előbb érkezett meg Abaújkérre, mint ő. Most, egyedül a házban egy eszméletlen és hörgő öregasszonnyal, nem tudja, hogy tulajdonképpen mi is a teendő. Ügyetlenül elereszti Ángyélát és a vaksi vénasszony feje nagyot koppan a téglapadlón. Zavartan körültaogatja. Aztán megint próbálja felemelni. Nem tudja, él-e még, vagy talán már meg is halt. Tapasztalatai és ismeretei ezen a téren hiányosak; járatlanságát annak köszönheti, hogy élete javarészt kényelmesen és gondtalanul telt el.

– Ejnye, Ángyela. Ejnye, ejnye – csak ezt ismételteti a híres sakkozó, Balázs Ábris dédunokája, tehetetlenül.

Adolf, a spániel, ott szaglász körülöttük. A barna hangdobozban zongora szól. Liszt vagy Chopin.

A konyhapadlón fekvő Ángyela arca eltorzul. Nagyot sikolt, aztán jajgat, de most már egyre csendesebben. Sötétkék vászonszoknya van rajta; többnyire ilyet

hordanak a tiszapócsi asszonyok öregebbjei. Kilátszik régimódi, fodros fehér alsónadrágja.

Liszt vagy Chopin hangjainál a volt kormányfőtanácsos összeszedi magát és elhatározza, hogy a fetrengőt ágyába fekteti, aztán orvost hív. Megint lehajol hozzá, sovány dereka alá nyúl, átkarolja. Sikerül is félig felemelnie.

Ekkor valami szokatlan dolog történik. A híres világfi Balázs Ábris dédunokája soha nem is álmodta, hogy ilyen furcsaság megeshetik. Ángyéla nagyot böffent és hányni kezd. De olyan szerencsétlenül hányja el magát, hogy a gyomorvuladék egyenesen az ő arcába fröccsen.

– Ejnye, Ángyéla!

A zongora szól, hangjai a szonáta nyelvén valamilyen tiszta és légies történetről beszélnek.

A kitelepített volt földbirtokos visszafekteti a padlóra a vénasszonyt.

„Kár, hogy nincsenek erősebb idegeim” – duzzog magában, undorodva.

A tűzhelynél a falon, melyet ellepnek az alvó legyek, piszkos törölruhák lógnak. Az egyiket sebtében lekapja és megtörli arcát. Kucsmagombaszagot és petróleum-szagot érez egyszerre. De egy pillanat múlva avas zsírszagtól émelyeg.

„Járd végig utadat” – dünnögi magában, de úgy rémlik, mintha ezt valahol már hallotta volna és most valami arra készíti, hogy emlékezzen rá és kimondja.

Ugyanazzal a koszos ronggyal letörli Ángyéla arcát és hányadékos ruháját is.

– Vén marha Lukács – morogja hangosan. – Hát kellett neked éppen most beszélni állami dinnyecsősznek?

Felfedez a konyha sarkában egy veder vizet. Locsolgatni kezdi Ángyélát, vizes tenyerével letörli saját arcát.

– Ejnye, Ángyéla!

– Jaj, főnök úr!

„No, lám – zsörtölődik magában. – Látszik, hogy nem születtem szamaritánusnak. Mindjárt ezzel kellett volna kezdenem. Vízze!”

Az egész veder vizet Ángyéla nyakába önti.

A vénasszony sivalkodni kezd. Ott rúgkapálódzik a padlón, a tócsában.

„Inkább Chopin” – morogja magában és óvatosan lehajol Ángyélaéhoz.

– Jaj, jaj, főnök úr!... Tudtam, amikor kuruttyoltak a békák!

Kezdi elől kigombolgatni a jajgató vénség sovány mellén a ruhát. Rémlik neki, hogy az életmentés kiskátéjában ez is benne van.

– Ejnye, Ángyéla, ejnye, Ángyéla. Miért engedte el Lukácsot a dinnyék közé a Tiszához?

De az öregasszony nem felel. Időnként feljajdul, kezével a hasát szorítja. Nyög, hörög, elengedi magát és hátrazuhan megint.

– Hányjon még, no! – mondja neki nyersen.

A fél csupasz vénasszonyt megragadja, felülteti. Hátra a tarkójánál tartja.

De Ángyéla nem akar többet hányni. Szemlátomást gyengül. Megint lehanyatlik a téglapadlóra és nem mozdul többet.

De szája lassan mozog.

– Vízze... vízze... – nyöszörög, alig hallhatóan.

De Balázs Ábel unokája az egész veder vizet elpazarolta már, nincs több víz a konyhában.

Megragadja az üres vedret, kisiet az udvarra.

Odakint sötét van. Egy ideig várnia kell, amíg a szeme hozzászokik a sötétséghez. Aztán lassan, tapogatódzva, elindul a gémeskút irányában. Nagy nehezen odatalál.

Soha életében nem húzott ő még vizet falusi kútból, elvégezték azt mindig helyette mások, Tiszapócson is. Ennek a kútnak az ostorát ő egy év alatt egyszer sem fogta meg. A sötétben nagy ügyel-bajjal próbálkozik, az ostor végére akasztja a vedret, leereszti és odalent mebuggyantja.

„No, ezt jól csináltad” – még meg is dicséri magát gondolatban.

A teli vederrel siet vissza a házba. Az üvegezett konyhaajtó világít. De a volt kormányfőtanácsos útközben megbotlik és elesik.

„A kutyafáját!”

A víz kiömlik, újat kell meríteni. Visszabotorkál a gémeskúthoz, jobb térde sajog.

Mire megint ott áll a konyhában a tócsa közepén heverő vénasszonynál, már úgy látszik, késő. Ángyéla nem mozdul. Itatni próbálja. A víz lecsurog a szája szélén.

Felnyalabolja, ölébe kapja. Beviszi a szobába.

A vén Lukács és Ángyéla szobája is a konyhából nyílik. Mint a falusi parasztszobák, ez is tele van bútorral, moccanni is alig lehet benne.

– Hej, a rézangyalát! – kiált fájdalomában, mikor nekimegy a sötétben az asztalnak és fájós jobb térdét beleüti.

Ölében a vénasszonnyal, aki minden pillanatban újra lehányhatja, meg kell keresnie előbb az ágyat. A konyhából beszűrődő gyér homályban végre megpillantja a feltornyozott ágyat, amelyben rengeteg ágynemű van, de soha nem fekszik benne senki, mert Ángyéla vénségükre is a szomszéd ágyban szokott együtt aludni az öreg Lukáccsal. Végre-valahára ágyba dugja az eszméletlen öregasszonyt. Olyan szaga van, mint a mezei virágnak, ha sokáig áll a vázában, vízben.

– Itthon maradsz szépen, Adolf. Jó kutya vagy, hűséges barátom. Őrizd szépen a házat.

Elsiet a postára és telefonál Krisztics doktor utódának, Palkó doktornak.

A postás Berta, aki látásból már régóta jól ismeri, elcsodálkozik magában. Sohasem gondolta volna, hogy ez a nagyképű, döllyfős férfi, aki mindig fekete kutyájával sétál és alig-alig áll szóba emberekkel, ilyen izgatottan telefonál egy beteg vénasszony miatt.

A szőke Palkó doktor buzgón és gyorsan intézkedik, még tíz óra sincs és a vöröskeresztes mentőkocsi elviszi Ángyelát Nyíregyházára.

A szomszédok előbújnak házaikból, s összecsődülnek Eck Lukács kapuja előtt. A komor és hallgatag Balázs Ákost megkérdezi valaki, mi történt, megéri-e a reggelt Ángyéla, hol van Lukács. De ő most fősvényebben bánik a szavakkal, mint máskor. Erre a szomszédok lassan elszélednek, hazamennek, lefeküsznek.

Balázs Ábris dédunokája kutyájával egyedül marad Eck Lukács házában, a Pólya utcában.

Elsántikál a gémeskúthoz, megint húz egy veder vizet. A konyhában a doboz még mindig szól. Újra híreket közöl, az első „pedagógusnap” eseményeiről számol be a kitelepített volt kormányfőtanácsosnak.

– Nem vagyunk már a nemzet napszámosai, a magyar tanító nem az operettek rojtos nadrágú figurája többé...

„De az én nadrágom, az igen!... az lehet rongyos” – morog magában mosakodás közben.

Feje búbjától derékig alaposan megmosakodik, de a kucsmagomba szagát még mindig érzi.

„Ejnye, ejnye, Ángyéla... ki fog nekem ebédet főzni? Ki fogja a szobát kitakarítani?... Csak szeptemberben lesz Szent Mihály napja, akkor jön vissza a Tiszától az öreg Lukács” – töpreng magában és köpködi a vizet.

A konyhában a hangdoboz Tiszapócs nevét mondja.

– Tiszapócs határában mindenütt jól halad a burgonya második töltögetése...

„Majd minket fognak kirendelni töltögetésre” – morogja.

– A gyapot egy részét a hidegek után újra kellett vetni, az új vetések szépen kikeltek. Már háromszor kultivátoroztak a régi vetésű tiszapócsi gyapotföldeken, most végzik a második kézi kapálást. A lucernát mindenütt most hordják be...

Kiemeli fejét a lavórból. Nagy léptekkel kimegy a konyhába, ingerülten elcsavarja a pókhálós barna doboz gombját.

Hirtelen csend támad.

Ez már mély, éjszakai csend. Az ablakban tücsök cirpel, a távolban kutyák ugatnak.

Balázs Ákos hallgatódzik egy ideig a csendben. Derékig meztelenül, borzasan, vizes fejjel áll. Sóhajt.

„Jó a csend! De... de nem mindig jó a tiszapócsi csend” – dűnnyög magában.

Aztán a volt kormányfőtanácsos, aki épp egy éve sejtette meg, hogy életrajzát és jellemrajzát a bürokrácia egeiben már megírták, sietve befejezi a mosakodást. Tetőtől talpig átöltözik, mintha még készülne valahová, pedig már késő van, tíz óra elmúlt.

Fejét csóváltgatja, időnként keze fejét szagolgatja. Még mindig érzi a hányásszagot. Arra nem gondol, hogy a konyhában a téglapadló bűzlik, azt kellene felmosni. Szívesen meginna most egy pohár konyakot és elszívna egy „arany helyet”. De a konyakosüveg már akkor kiürült, amikor gróf Draxler Zsigmond Sopronba utazott.

Nyári öltönyét, melyet Ángyéla leokádott, kidobja a kamrába, ahol a teli zsákok közt Ángyéla lusta macskája szokta őrizni a lisztet és a kukoricát, de az egerek mégis megdézsmálják.

Kifogástalanul felöltözve, mintha várna valakit, leül a kényelmes angol bőrfotelbe Bártfay Kata nagymama órája alá, amely óránként zenél és aranyozott keretében a menyasszony öltöztetésének együgyű jelenetét ábrázolja.

Kifújja magát. Hangosan szipog, szimatol. „A fene ezt a szagot!” – zsörtölődik magában.

Mindenütt érzi, itt is, a szobában. Olyan a szag, gondolja, mint a tengeri gőzsökön. A „*Queen Mary*”-n sem lehet elmenekülni előle, mindenüvé beeszi magát, elkíséri az utast.

Ül, cigarettázik, hallgat, nem mozdul, s Adolf is ott ül mellette a lábánál.

Tudja, hogy valami egészen rendkívüli dolog történt ma este. Ehhez hasonlóval soha még csak nem is találkozott életében.

Segített egy öregasszonyon, aki lehányta.

Köhécsel, krárog, szívja a komisz magyar cigarettát, s mélázik, tűnődik, tusakodik, töpreng, tépelődik, búslakodik, duzzog, dörmög, füstölög magában, mint ma egy éve Budán, a várkerti Kioszk teraszán, és azóta is, mióta Tiszapócsan van, hiszen így telt el itt az élete: zsörtölődéssel, dünnögéssel, néma és félhangos monológokkal, szitkokkal és átkozódásokkal.

Egyik percben bosszankodik a baleset miatt, nevetségesnek és roppant kellemetlennek találja. A másik percben arra gondol, hogy Ubul leánya bizonyosan megdicsérné azért, amit Ángyéláért eltűrt és tett, és azt mondaná: – „A hárfás angyal örül ennek, szegény Balázs.” De ő egyáltalában nem bizonyos benne, hogy van-e ilyen angyal. Minden valószínűség mellett szól, hogy az egész egy beteg leány álma és képzelődése.

Inkább vigasztaló számára, hogy talán családjuk nagy ősét, Aba Sámuelet is lehányta egyszer valaki, mielőtt elpusztult a ménfői csatában. Pedig az király volt.

Jobb térdén a zúzódás lassan dagadni kezd.

Gondol a „*vieille coquette*”-re és bosszantja a kultivátor is. Csupán az a gyenge elégtétele van, hogy belefojtotta a szót a pókhálós hangdobozba.

Mint eszköz és jelkép, egyaránt borzalmas számára a kultivátor. A nagyüzemi gazdálkodás eszköze és az ő elpusztításuknak a jelképe.

„A kultivátor. Bennünket aztán alaposan megkultivátoroznak” – morogja magában.

Arra is gondol, hogy a kultivátor olyan eke, amely éles, mint Bacsóné nyelve.

Még mindig ott ül Bártfay Kata nagymama órája, a menyasszony öltöztetése alatt. Azon tűnődik magában, hogy holnap a felkészült bibliográfus fegyverzetében kell majd az elnökné asszonyhoz elmennie. Tüsténkedni fog, az ócska limlomot szakértelemmel fogja újra megvizsgálni. Ráskai Lea szorgos keze nyomát igyekszik majd felfedezni a kódexen, a firenzei könyvfestőkről történeteket fog mondani. Ha kell, még a Metastasio-féle melodramákat is belekeveri fejtegetéseibe csak azért, hogy szakértelmét fitogtassa és ezzel az elnökné jóindulatát megnyerje.

„Inkasszálni fogom a kukucskadíjat, tisztelt asszonyom. Paulának fogom inkasszálni. Úgyhogy jusson belőle Jusztinának is. Vessünk véget már egyszer a méregkeverési disznóságnak, elnökné asszony!” – dünnög magában, tele bizakodással.

Nem is sejti, hogy minden befolyását elvesztette Bacsónénál, a varázslatnak vége. A „ne-szólj-dohányból” por és hamu lett.

Aztán bosszankodva pattint ujjai hegyével.

– Ezek háromszor is kultivátoroztak a gyapotföldeken – duzzog fennhangon.

Délben a mise után a köpködőben hallotta, hogy néhány kitelepítettet kiparancsoltak az aratásra marokszedőnek. Köztük van Jámborka, a lepkész, és Oppler is. Az „*Op.106*” feltalálója tiltakozott ugyan a Bába-gödrénél szűk körben a „törvénytörtő erőszakosság” ellen, ahogy mondta, de aztán kijelentette, hogy a parancsnak mégis engedelmeskedik. Kopács főtisztelendő úr prédikációja hatott talán reá? Azt

is beszélnek, hogy a patríciusok csoportjából beállt az őszi árpa aratói közé egy Wagner nevű volt ezüstműves, meg az a nagyhangú Cselei Csopaky, aki megtiszteltetésnek vette, hogy az ő nevét is rátették a tűzoklistára. Mondják, a kapkodó, hirtelen aratásnak az az oka, hogy az árpa már sárga érésben van, az utolsó órákban vették észre, és gyorsan le kell aratni, különben a szemek elperegnének.

A híres abaúji sakkozó dédunokája arra gondol, hogy neki csakugyan szerencséje van, mint a kártyában. Hiszen őt is kirendelhetnék volna Kaszibára marokszedőnek, de nem tették. Forster Nácinak az a véleménye, hogy azok kapnak ilyen kirendelési parancsot, akik nem dolgoznak. Náci biztonságban érzi magát, mert a jobb szélen lécet cipel. De ő nem csinál semmit. Még vesszőt sem nyír a Tisza-parton.

„Hej, a mindenét annak a kultivátornak! – morog magában. Ezt a nyarat én sem úszom meg szárazon. Azt mondják, későn vetették el az idén is az állami gazdaságban a cukorrépát. Tömegesen kirendelnek minket egyelésre. Sürgős mindenféle növényápolás... Azt a rézangyalát! Még megérem itt, hogy kapát nyomnak a kezembe. Náci mondja, hogy az idén már négyzetesen vetették be a határban mindenfelé a kukoricát... Traktor után kapcsolt ekekapával keresztbe-hosszába végzik a sorművelést, a gépállomás megad minden gépi segítséget a hajszolt parasztnak. De effelől még engem egy szép nap kirendelhetnek kukoricakapálásra. Ejnye, ejnye. Még egy jeles könyvszakértőt, bibliográfust is kihajthatnak hernyózásra. Mint a süket, vén Otíliát. Meghalt az ura, eltűnt a fia. De ő egykedvűen tűr mindent, serényen dolgozgat az államnak. Mintha kavicsokat gyűjtene Biarritzban... Jó, jó. Ma még nincs baj. De holnap kihajthatnak a kolorádóbogarak ellen a krumpliföldekre... Aztán... Aztán mindenféle új növényt vetettek el mostanában. Csumirt, kenafot. A kultivátor nem bír mindent. Lehet, hogy a csumir fog kényszeríteni, hogy kapálgassak. Vagy a kenaf.”

Ezen egy ideig eltűnődik még. Aztán nem gondol többet sem a kultivátorra, sem a régi könyvre. Elfelejtí, hogy tegnap óta vőlegény.

Az asztalról Ángyéla helyett maga szedi le a terítőt és az edényeket. Ócska felvidéki bútordarab. Valaha a Molnár utcában az inasszobában állt. Kicsit billeg, Ángyéla tutyellaszárat szokott az egyik lába alá dugni.

Leül, levélpapírt és tollat vesz elő. A borítékot rögtön megcímezi: „*Pór Kálmán úrnak, Tállya, Fejedelem-dűlő 146.*”

Kerek, olvasható betűkkel, lassan írja levelét Kálmánnak, patriarkális tokája talán el is fogyott már Tállyán.

„Kedves Kálmán!

Tollat ragadok az évforduló alkalmából és megkérdezem, hogy bírjátok, Irma, te és a két klappec. Remélem, Tállya nem komiszabb, mint Tiszapócs. Érzelmeskedni nem akarok, hiszen ismersz, Kedves Barátom” – gondosan nagybetűvel írja – „de gratulálok Neked, ha életben találunk soraim. Uri becsületszavadat megtartottad, amit nekem adtál. Bravo! Ma egy esztendeje, midőn elváltunk és én ott hagytalak Téged a Lánchídon az éjszakában a kőoroszlánnál, bizony Isten, én nem hittem, hogy Te állod a szavad, Kálmán. Paródia az élet, Barátom. Pár nappal később kerestelek Titeket a Jégverem utcában és midőn hallottam, hogy a kritikus éjjelen ma egy esztendeje kézbesítették Nektek a végzést és másnap kitelepítettek, hát én örültem, hogy legalább éltek. Tudtam ugyan, hogy ebben az életben nem sok öröm van, tovább húzni a

földi igát nem nagyon érdemes. Hanem hát ezeket a dolgokat bízjuk inkább Istenre. Mostanában ez a véleményem. Kívánok Neked és a méltóságos Asszonynak, életed hű párjának, Irmának továbbra is erőt hozzá, hogy felnevelhessétek a két klapcet egy boldogabb világ számára, ha ugyan egyáltalában van olyan. Én már kételkedni kezdek benne, hogy itt a nyomorúságos sárgolyón egyáltalában található-e, fellelhető-e.”

Tolla végével megvakargatja feje búbját Balázs Ákos és egy percig habozik, húzza-e át az utolsó mondatot. Hiszen tulajdonképpen elszaladt a tolla, ő ilyet írni nem is akart. Nem egészen biztos, hogy komolyan így gondolja-e. De aztán mégis hagyja.

A levélpapír fölé hajolva, sok minden eszébe jut, amit még megírhatna Kálmánnak. A kövér Lujza példáját itt egy aransarkantyús tábornok követte; ő eleinte két özvegygel lakott egy szobában és egy derék orvos mentette meg őt a járványcéduával. Bizonyára érdekelné Kálmánt az is, hogy a sors különös szeszélye rövid időre a Pólya utcába sodorta annak a Tasziló hercegnek az ivadékát, akitől sakkon csengő aranytallérokat nyert az ő dédapja, a híres Balázs Ábris, de aztán Péternek egy nap nyoma veszett. Pór Kálmán, aki a miniszterelnökségen szolgált, jóformán mindenkit ismert a letűnt hivatalos Magyarországon. Talán nincs is jó társasága Tállyán és szívesen venné, ha megírná most neki, hogy itt van Jablonkay Tihamér cornwalli hitvesével, Elizával és még mindig nem bontotta fel az üveg pezsgőt, amelyet hetvenedik születésnapján vittek neki a patrícusok. Forster Ignác mérőlécet hordoz feleségével együtt, és Rudniczky is. Akár éjfélig egyfolytában írhatna Kálmánnak Tiszapócsról. Megírhatná, hogy szégyent hoz a volt felsőház nevére Irczy Dénes özvegye, akivel a jobb körök itt nem is érintkeznek. Lázár Ubul leányát a budakeszi tudószanatóriumból telepítették ki ide, ahol lassan pusztul, sorvadozik és hamarosan meg is hal, ha holnap nem engedik meg, hogy elszállítsák Debrecenbe. Aztán itt vannak Katinszkyék. Tán tréfásan, némi akasztófahumorról közölhetné Kálmánnal, hogy vőlegény lett? Aztán volna még sok egyéb írnivaló. A gyámoltalan kis lepkesz már éhen halt volna, ha ő nem adna neki minden héten húsz forint zsebpénzt. Meg az is, hogy Draxler Zsigának micsoda szerencséje akadt. Hátha ismerte Kálmán Babura Félixet? Hiszen ő mindenkit ismer. De hallott-e vajon valaha is dr. Színe-morgóról? Van-e Tállyán tűzoklista? Felháborodna-e Kálmán azért, mert Oppler Rudolfot nem engedték el Nyíregyházára a gőzfürdőbe? És van itt a járási tanácsnál egy hervadó nőcske, aki a pártjelvény mellett kis ezüstelefántot is visel a blúzában.

Minderről írhatna. Még arról is, hogy éjszakánként néha dr. Színe-morgóról álmodik, aki vizsgálja, kopogtatja őt, és néha arra riad fel, hogy gépkocsin jönnek érte. Sok írnivaló volna. De: mire való?

Az idő múlik a csendes házban, ahol senki sincs, csak ő a kutyájával. A toll nem mozdul a petróleumlámpa bágyadt fényterében, a fehér levélpapír felett.

Nagyot ásít. Bártfay Kata nagymama órájára néz.

Már nemsokára éjfél.

„Én valahogyan még megvagyok, Kedves Barátom. Még nem vitt el az Ördög. Én éppen ma egy éve elbúcsúztam mindentől, ma is ehhez tartom magam. Lényegileg semmi sem változott.

Ölellek, Kálmán. Vigyázz Irmára és a két gyerekre. Vigyázz a tartásra. Megvigyázz az összes királyokra és dámákra, amelyeket ma egy éve zsebre raktál és hazavittél. Hátha csoda történik és még egyszer az életben megkontrázom a te szellemedet.”

Hegyes könyökét az asztallapnak támasztja, a tollat fölemeli és nevetgél magában. Látja emlékezetében maga előtt Kálmánt a madarászhalóval, amint ijedten pislog az egyetemes pusztulás szélén, de arra mégis van gondja, hogy a két csomag francia kártyát, amely nem is egyedül az övé, megmentse magának.

„Ha valaki ott tudná – írja aztán –, hogy micsoda kódex az, amelynek a fedelén ezüsthál látható, akkor írd meg postafordultával. Az ócska könyv első lapján az iniciálé...”

Ebben a pillanatban zúgás hallatszik.

Mintha forgószél keveredett volna odakint, megrázkódnak a ház vályogfalai az éjszakában. Az ablak zörög, a petróleumláng megreszket. A csendben nőnek a hangok. Halk robajjal gépkocsi áll meg az utcában ablaka előtt.

Arca megfagy, vonásai megmerevednek. A „*Tulp doktor anatómiája*” című híres Rembrandt-csoportkép középpontjában a boncasztalon heverő zöld hulla színe egy pillanat alatt Balázs Ákos kitelepített volt kormányfőtanácsos arcára költözik.

A levelet nem fejezi be, a tollat leteszi. Felugrik az asztaltól.

„Végem... Ez lesz mindennek a vége... Ezt a levelet te már nem fogod olvasni, Kálmán!” – gondolja rémületében.

Az ablakra néz, mögötte a gépkocsi morog. Ajtó csapódik, beszéd hallatszik.

Halálsápadtan áll a szoba közepén.

„Ez nem fogja kérdezni, ki volt az anyám. Ezeket nem az érdekli, mikor születtem... Ezek most el fognak vinni engem dr. Színmorgóhoz...”

Gyomra élmeyegni kezd. A kucsmagomba és a rothadt mezeivirág szagát megint érzi. Bal füle mögött a régi kozmetikai műtét hege viszket. Dagadt jobb térdé fáj, térdkalácsa ugrál.

Adolf, a spániel, felugrik vackáról, a sarokból, s fehér fogait vicsorítva, ugatni kezd.

„Most aztán imádkozhatnak értem az égi kibicek” – morogja magában és elszántan kifelé indul.

A fekete spániel dühödt ugatással követi.

A sötét udvarra kiszivárognak a lámpafény a szobából. A júniusi tiszta égbolton ragyognak a csillagok. A ház előtt a kertben Ángyéla esti violái árasztják átható illatukat és az elvegyül a vízibolha alakú Tiszapócs fölött lebegő finom pordunyha és a sertéshízlalda szagával.

A kapu felől két emberi alak közeledik az éjszakában.

HARMADIK RÉSZ

MENTON

*Besinne dich doch!
Nur Einen Schritt, so bist du frei!*

(Ocsúdj föl! Eszmélj
Egy lépést és szabad lehetnél!)
(Goethe: Faust)

1.

A tiszapócsi csoportkép kellős közepén, reszkető rossz szívével, ott állt a sötét udvaron a híres sakkozó világfi, Balázs Ábris dédunokája.

– Ki az? Mit akarnak?

Mintha egy elveszett világból vagy a sírból hangzanék a felelet, rekedt, mély hang mondta: lassan, tagoltan és érthetően a falusi éjben a júniusi csillagok alatt:

– Eljöttem magához, tisztelt uram. Itt vagyok. Hát nem ismeri meg a hangomat?

Az egyik alak közelebb lépett és megállt a kis falusi ablak csipkefüggönyének nyílásán kibukkanó gyér fénysugárban, míg Adolf, a spániel, őrjöngve ugatott.

– Hát nem ismer meg? Én vagyok, Valérián.

A távolban a Selymes-patak morotváján békák kara kuruttyolt, a nyitva maradt konyhaajtón felemelt farokkal most sétált vissza a házba Ángyela öreg macskája és nyávogott közben, talán éhségében, mert nem fogott egeret.

Az egykor nagyhírű abaúji világfi ötvenkilenc éves kitelepített dédunokája csak saját szívének vad dobogását hallotta sovány bordái közt. Megszólalni egyelőre még nem tudott.

Az aggastyán, akit karonfogva vezetett a másik homályos alak, újra megszólalt megismételte:

– Én vagyok, Valérián. Eljöttem magáért Mentonból, tisztelt uram...

Ezek a szavak is egy ideig válasz nélkül maradtak.

Második mentoni utazása, melyről a kitelepített volt abaújkéri földbirtokos semmiképpen sem akart már beszélni Tiszapócson Lázár Ubul beteg leányának, súlyos lelki sebhely maradt. Tulajdonképpen ez a seb sohasem gyógyult be. Valahányszor elrontott életére gondolt, mindig ez sajdult meg újra. Életének egyetlen nagy szenvedélye, melyet Valérián felesége ébresztett benne, időnként fáj és sajgott, még annyi év után Tiszapócson is gyakran a szívébe nyilallt. Sokszor el akarta már temetni magában ennek a nagy szenvedélynek emlékeit, de sohasem sikerült. Múltjának kísértetei visszajártak, mint azon a nyári éjjelen is, amikor épp egy éve, elbúcsúzott Budapeستől és a Duna-parton az úrtól, ahol valaha a porrá égett Ritz Szálloda állt. Eck Lukács vályogházának kis szobájában éjszakánként Valériánnal vitatkozott, pedig elalvás előtt Dolgos Gábor legényeinek látogatásától rettegett. Ezeken az éji

vitákon megint Teréz volt a tét, mintegy jelképeként mindannak, ami a földi létet széppé és boldoggá teheti.

Valériánt, aki most ott állt homályos arcú kísérőjével együtt Eck Lukács tiszapócsi udvarán, 1935 őszén látta utoljára Mentonban. Egy novemberi késő délután találta meg Molnár utcai lakásán az aznap érkezett levelet, melyről eleinte nem is tudta, hogy ki írta. „*Vasárnap este 9 órákor várom, Villa aux trois chats*” – ezzel és olvashatatlan aláírással végződött a levél, s „*tisztelt uram*”, üzleties hangzású megszólítással kezdődött. A rejtélyes levélíró közölte vele, hogy a tengerparti sós levegő jót tesz az ízületeknek, a citromfák virágoznak és az ügy nagyon sürgős. Ő sokáig törte a fejét, vajon ki írhatott neki. Csak annyit tudott megállapítani, hogy a levelet Franciaországban adták postára, a bélyegző nem árulta el a feladás helyét, a párizsi gépkocsikiállítás reklámja volt rajta. Csak jóval később, éjjel jutott eszébe, mit is jelent a három macska a háztetőn; akkor tudta meg, hogy a furcsa hívogató levelet csak Valérián írhatta neki. Tizenöt éven át, első mentoni utazása óta igyekezett elfelejtetni Terézt, a kalandot, s ez akkor tökéletesen sikerült is neki. Valérián meghívása, ez a második mentoni utazás kavarta fel lelkét, akkor ébredt rá visszavonhatatlanul, hogy életének egyetlen értelme a nagy szenvedély volt, amely Terézhez fűzte; minden egyéb akkor vesztette el számára jelentőségét.

Azonnal vonatra ült, emlékezésekkel terhes, átvirrasztott éjszaka után. Azóta is sokszor gondolt rá, milyen könnyen utazhatott el akkor az ember, zsebében állandó útlevelével, a nyugati láthatár felé. Lázás betegen tette meg az utat, Velencében egy borzas olasz orvossal meg is vizsgáltatta magát. Az orvos kanalas orvosságot és port rendelt neki, törve beszélt németül. Az mondta az emlékezetes szavakat: „*Nur ruhig sein, signore.*” A lázas állapotban megtett utazás egyes mozzanatait, bizonyos tekintetben elcsavarodva a valóságtól, de épp ezáltal valamilyen különleges mezbe öltözötten, rendkívül élesen bevésődtek emlékezetébe, és minduntalan visszatértek, felbukkantak Tiszapócsra is. Különösen az a néhány óra, melyet akkor átutazóban Velencében töltött, elevenen élt tovább benne. Főképpen azok a dolgok foglalkoztatták újból és újból, amelyekre akkor betegen gondolt. Valamiféle számvetést előbb-utóbb az emberek java része elvégez önmagában. Ő akkor Velencében gondolta át életét, túl a negyven éven, amikor már az elmúlás gondolata foglalkoztatja az érzékenyebb lelkeket. Akkor eszmélt rá, hogy életét alaposan elrontotta: üres és haszontalan lett. A Szent Márk-tér pompás festői környezetében pillantotta meg saját sívát, szürke életét. Pedig akkor még azt hitte, hogy él Teréz. Velencében felült a Riviera expresszre, betegen is folytatta útját. Mint a mágnes, vonzotta őt a levélbeli meghívás, a „sürgős ügy”, életének nagy ellenfele: Valérián.

Paduán át robogott a vonat és ő semmi másra nem tudott gondolni, csak az „ügyre”; lázasan megálmodta, hogy életének a legfontosabb szereplője Valérián lesz. Vicenzában esteledett, a hegyekre köd borult: Veronában úgy érezte, hogy tizenöt év csak egy perc volt és szenvedélyesebben szereti Terézt, mint valaha. Ebbe a felfedezésbe belereszkedett. Rezzatóban hideg esőcseppek peregtek a vonatablakon, fázott és a kanalas orvosságot úgy itta, kortyolgatta, mintha keserű pálinka volna. Bresciában megijedt az utazástól és bánta, hogy vonatra ült. Milanóban bizakodni kezdett és azzal áltatta magát, hogy az érkezőnek mindig jó dolga van. Paviában el-

motyogta magában a fogságba esett francia király híres mondását, amely évek során valamiképpen szólásmondásává vált, a kaszinóban, a kártyaasztalnál is. Tortona a neve miatt maradt felejthetetlen számára: a kalauz az állomás nevét kiáltozta és ő Istenre gondolt. Arquata Scrivia után elszunnyadt, Ronco táján félálomban didergett, Genovában és Savonában mélyen aludt és Noliban ébredt fel; már hajnalodott és fehér vitorla csillogott a Földközi-tengeren. Mikor az olasz-francia határ után Mentonban kiszállt, ragyogó reggel volt. Korábban érkezett, mint Valérián várta. De sietett hozzá, a villába, melynek tetején három porcelánmacska kuporog, és akkor tudta meg, hogy Teréz már évek óta halott. Éjjel elmenekült a villából.

Akkor beszélt utoljára Valériánnal. Azóta azt gondolta, hogy már régen nem él, ő sem. Képzelt halálában is gyűlölte, még mindig. Életének nagy ellenfelét, tönkretévőjét látta benne, aki még álmaiban sem hagyja nyugton. Sohasem békült ki vele gondolatban.

Most, ezen az éjszakán, 1952. június 8-án Balázs Ákos a rémülettől zakatoló szívvel állt szemben a sötét udvaron két éjszakai látogatójával. Izgalmában nem értette Valérián szavait. A spániel is oka volt ennek, vadul ugatott.

Az apró ablak függönyén kiszivárgó lámpafényben nem látszott tisztán az agastyán arca. Hold nem volt az égen, a csillagok halványan világítottak.

De végre megint meg tudott szólalni.

– Mit akarnak tőlem? – kérdezte dúlt, rekedt hangon.

Még mindig azt gondolta, hogy életrajzának és jellemrajzának írói jöttek el érte és most mindjárt el fogják őt innen vinni dr. Szíнемorgóhoz, a morfinista eleven csontvázhoz.

A spániel morgott, ugatott mellette.

Tudta jól, hogy ez a mértéktelen izgalom az életét fenyegeti. Nagyjában tisztában volt vele, hogy tavaly nyári betegsége óta rossz szívének állapota rohamosan tovább romlott. Május végén, mikor Krisztics doktor Nyögérről írt levelében külföldi gyógyszert ajánlott, ő elment a bús tekintetű, gyomorbajos Beleznay doktorhoz, aki óvatosan kerülte a deportáltakat. Megvizsgáltatta magát. Az orvos kopogtatta, sztetoszkópjával hallgatódzott és húsz forint honoráriumot kért. Cseppeket írt fel neki és száraz, kimért szavakkal nagyjában ugyanazt mondta, amit a derék Kriszticstől ő már úgyis tudott. Minden megerőltető munkától feleslegesen óvta, de azt is tanácsolta, hogy kímélje magát mindenfajta izgalomtól. Semmi megnyugtatót nem közölt vele.

Bajáról ő soha senkinek sem beszélt, Paulának sem, aki a lelkét szerette volna megmenteni, sem Jusztinának, aki a testét féltette.

Hogy szívrohamai is szoktak lenni néha, ezt csak a két orvos tudta, s az egyik elment Nyögérré. Idegen sohasem látta a volt abaújkéri földbirtokos zsebnaptárát, melyben ilyen bejegyzések voltak:

„Április 17. Éjjel szívroham, Krisztics megnyugtató. B. Félix özvegyének 1 kg zsír”.

Most érezve, hogy életveszélyben van, Krisztics doktor megnyugtatóira gondolt vigaszképpen, s minden erejével önuralmának megőrzésére törekedett. A Nyögérré költözött kövér orvos azt mondta neki, hogy „csak krónikus szívizomgyulladás van”. Egy más alkalommal ugyanezt a bajt szívizom-elfajulásnak nevezte. Azzal

vigasztalta, hogy ezzel még sokáig el lehet éldégléni, csak vigyázzon magára, hiszen aki állandóan túlerőlteti szívét, az számoljon vele, hogy az izomrostok lassanként elhasználódnak, elpusztulnak. A kövér Krisztics a szkeptikus orvosok közé tartozott, de volt annyira élelmes, hogy ezt csak ritkán árulta el némely páciensének. Tőle nem várt és nem is fogadott el pénzt azóta sem, hogy tavaly nyáron visszahozta a kétszáz forintot. Vele épp ezért őszintén beszélt, nyugtatgatta, de figyelmeztette is, hogy a szívizom-elfajulás sorscsapás, az orvostudomány nem sokat tud tenni ellene. Egyik ember megkapja, a másik nem; olyan, mint az epekő – ez volt a kövér doktor véleménye. Nyögérről speciális holland gyógyszer ajánlott, három köbcentiméteres injekciókban. Ő a múltkor megkérdezte Oppler Rudolftól, ismeri-e. A volt gyáros legyintett: „*Vasopirin?* Merő szélhámosság, édes barátom. Én tenéked csupán egyet ajánlhatok, egyetlen igazi orvosság van” – mondta és természetesen az „*Op. 106*” nevű arzenikésszítményt nevezte meg. De Heller Vilmos patikusnak más volt a véleménye. – „Külföldi szaklapok csodaszernek mondják. Hihetetlenül reorganizálja az egész érrendszert. De Magyarországon nincs belőle egy mákszemnyi sem.” Ő sem a volt gyógyszergyárosnak, sem a gyógyszerésznek nem panaszkodott, és nem mondta el, hogy súlyos szívpanaszai vannak és néha éjjel úgy érzi, mintha a szívét kiszakítanák bordái közül és cérnaszálon fityegne. Olyankor az a cérnaszál még a szívénél is jobban fájt. A fájdalom különösen azóta gyötörte, hogy Dolgos Gáborral egyszer hópelyhek hullása közben találkozott az utcán és nem üdvözölte. A cérnaszálnak képzelt érzékeny fonál még inkább sajgott és időnként úgy érezte, már elszakad.

A Tiszapócsra deportált volt magyar királyi kormányfőtanácsos azt is tudta a derék falusi orvostól, hogy szívszélhűdés tulajdonképpen nincs is, ilyesmiről csak a tudatlanok beszélnek. A szót már régóta törölni kellene a magyar nyelv szótárából, kiebrudalni belőle, mint ostobaságot, elavultat. A Nyögérré olyan drámai gyorsasággal áthelyezett körzeti és járási orvosnak ez volt a véleménye. A piócák idején még hihették az orvosok is, hogy a beteg azért halt meg hirtelen, mert valami izgalom miatt több levegőt nyelt le, mint máskor, és emiatt szél kerekedett a szívében. De Balázs Ákos, a véletlen szeszélyéből pontosan egy évre rá, hogy a porrá égett Ritz helyén egy bizonyos geometriai pontot keresett a levegőben, most a Tisza-parton állami dinnyéket őrző Eck Lukács volt kulák és római katolikus egyházi pénzbeszedő udvarán, a tiszapócsi Pólya utcában tudta, hogy annak, amit helytelenül szívszélhűdésnek neveznek az emberek, többnyire ilyen ijedelem és mértéktelen izgalom szokott okozója lenni; a már úgyis elnyúzott szívizom a koszorúerek hirtelen támadt görcsétől nem tér magához és ez a görcs halálos lehet.

Mint az olyan ember, aki az egy év óta tartó deportáltságban a kelleténél többet foglalkozott magával anélkül, hogy elrontott és üres életének értelméhez és céljához közelebb férkőzött volna, tisztában volt azzal is, hogy az ő rossz szívét nemcsak halálos görcs, hanem egyéb veszély is fenyegetheti most, életének ebben a kétségtelenül megdőbbentő szakaszában, amikor nem hallja sem kérdésére a választ, sem a Selymes morotvájában éjfélkor is fáradhatatlanul kuruttyoló békák hangversenyét, hanem csak Adolf bösz ugatását és saját szíve nyugtalan dobogását. Így nagyobb vérrög egyszerre eltömheti legfontosabb szívizmainak ereit. Egy előregedett ér is megpattanhat az izmok között, mert kétségtelen ugyan, hogy kényelmesen élt egész

életében, de elrontott élete miatt állandó szorongások gyötörték, sokszor megsí-
ratta, még évek múlva is, Terézt és saját magát, s mindaz, ami egy év óta történt,
nem nagyon vált hasznára szívizmai rugalmasságának. Tudta, szemben állva a sötét
udvaron a két árnyékalakkal, hogy most könnyen baj történhet, ha nem vigyáz ma-
gára, nem vesz erőt magán, és ha az esze nem tudja lecsillapítani őrültül zakatoló
szívét, hiszen az az ér megpattanhat, ahogy a pirospozsgás Krisztics doktor ma-
gyarázta egyszer egy délután, mielőtt hirtelen elutazott volna Nyögérre, és akkor
odabent a mellkasában a szívburok hirtelen megtelne vérrel, egyszerre mindennek
vége lenne. Elég egyetlen pillanat, hogy ő most meghaljon. Bizonyos volt benne,
hogy egyébként is, beteg epéje miatt, vérképe iszonyú torzkép, s bár született volna
galambnak vagy tevének.

De nemcsak Krisztics doktortól hallotta ő, hogy a páratlan nagy izgalmakkal
könnyen együtt jár a halál, hanem másoktól is, s most emlékezett esetekre, mikor
színházi páholyban halt meg valaki, mert rossz hírt súgtak a fülébe. A lóverseny-
pályán maga is tanúja volt egyszer egy váratlan halálesetnek. Nem futott be Miss
England vagy valamelyik más ló, Réka, Hadapród, Zsivány, s egy ember a szívéhez
kapott, meghalt. „Akár gőzmozdony, akár Tortona” – gondolja magában ismét
ezekben a válságos pillanatokban, s igyekezett mielőbb lecsillapodni. Tudta, hogy
ez volt a legszebb halál, az ember nem szenved tőle és a temetés után is mindenki
irigyelné. Mégsem kívánta saját halálát, bármilyen szerencsés lett volna is a hirtelen
elmúlás, minden különös fájdalom nélkül. Valamiképpen az életöszön dolgozott
benne, szerette volna túlélni dr. Színemorgót. „*Aneurizma*” – emlékezett a halálos szó-
ra is, melyet Krisztics doktortól hallott legutóbb. „*Nur ruhig sein, signore*” – megint
eszébe jutottak a velencei orvos olasszal kevert német szavai is, és mintha megint hal-
lotta volna azt, amit akkor a Canal Grandén mondott neki az, aki olyan, mint egy
dallamosan csengő olasz városnév, de olyan is, mint a gőzmozdony: „*Soha többé nem
fogod látni Velencét.*” Zakatoló szívvel a józan észjárás csúfjára neki Velencében, a lagú-
nák közt jártak gondolatai a San Marco-bazilika óriás bronzparipái alatt, ahol kis szo-
boremberek mindenfélével foglalatoskodnak, sütnek, főznek, varrnak, kalapálnak,
faragnak, fűrnak, mint a kitelepítettek Tiszapócscon: carrarai lombok, arany napok,
piros holdak és kék csillagok között.

„Hát ennyi volna az élet, Velencében is, Tiszapócscon is?” – ezt is kérdezte most
magában némán ahelyett, hogy megint szólt volna az éjféli látogatókhoz.

Minden tagjában reszketve emlékezett, hogy ugyanígy vacogott ő már egyszer a
csipkés márványoszlopok között.

Kutyája nem mozdult mellőle. Szüntelenül ugatott.

– Mondják meg már végre, hogy miért jöttek, kit keresnek – szólalt meg újra,
minden erejét összeszedve.

Valahonnan az élet pereméről tért vissza és legyőzte rosszulletét. De még min-
dig nem volt biztos benne, hogy nem fog-e megpattanni az a bizonyos elöregedett
ér most mindjárt a szívizmok között.

A két árnyék közelebb lépett a sötét udvaron.

– Mondtam már, tisztelt uram. Én vagyok, Valérián.

– Kicsoda?... Hallgass, Adolf!

- A maga leghívebb barátja.
 - Mit akar tőlem?
 - Eljöttem magáért.
 - Micsoda jogan?... Mondtam már, maradjon csendben, Adolf!
 - A hála és a barátság jogán.
 - Mit beszél? Be akar csapni engem?
 - Csak jót akarok magának, tisztelt uram. *Je suis votre obligé pour toujours.*
 - Maga franciául beszél?... Én már azt nem értem. Semmit sem értek... Ez az ember kicsoda itt?
 - A titkárom.
 - Ismétlje meg még egyszer: kicsoda ön?... Ejnye, Adolf! Elküldöm magát a fenébe, ha nem hallgat el rögtön.
 - Valérián.
 - Lehetetlen. Én... Nem hallottam jól. Azt mondta, hogy ön Valérián?
 - Azt mondtam. *Je me présente encore une fois, Eugène Valérián. Voilà!*
 - Nem vagyok örült. Sem részeg. Nem is álmodom. Az előbb írtam egy barátomnak levelet Tállyára. Ébren vagyok. Nem tűröm, hogy gúnyt űzzenek belőlem. Feleljen! Hová akar engem innen elvinni?
 - Mentonba.
 - Hová?...
 - Mentonba, tisztelt uram. Saját házamba.
 - Hallatlan. Én ezt nem hiszem el. Vakmerő ámítás.
 - Nézzen meg jól, tisztelt uram. Hát még mindig nem ismer meg?
- A Molnár utcából kitelepített volt kormányfőtanácsos közelebb hajolt éjszakai látogatójához a félhomályban. A lelógó fekete bajusz és a kiálló pofacsont az aszott, vén arcon ismerős volt.
- Lehetetlen...! – suttogeta.
- A fekete spániel a csillagos ég felé emelte orrát és őrzöngve ugatott.
- A búskomor „Ákos kegyelmes úr” és a keményszívú Nyáry Róza ötvenkilenc éves fia a zsebében kotorászott és dermedten meredt látogatójára. Gyufát gyújtott.
- A fellobbanó gyufa lángjánál megismerte testi valóságában azt az embert, aki már csak emlékei és álmai szellemalakja volt és most mégis ott állt előtte még vénebben, mint akkor, amikor utoljára látta 1935-ben Montonban.
- A rémületből a csodálkozás örvényébe zuhant. Egy másik, már elfelejtett, de most ismerős hang szólalt meg.
- Merre kell a házba bemenni? *Oh, diese Bestie! Ein wilder Schäferhund!*
- A kitelepített volt földbirtokos még tartotta magát, vigyázott a tartásra.
- Szíveskedjék erre befáradni – mondta hallatlan önuralommal.
 - Örülök, hogy megint láthatom, *monsieur Balás* – szólt Valérián titkára.
 - Mutassa az utat, tisztelt uram. De kérem, hallgattassa el végre ezt a dühös ebet.
 - Honnan jön? – kérdezte, akadozó lélegzettel, Balázs Ábel unokája.
 - Mondtam már. Mentonból.
 - Hát ön... ön él még?
 - Láthatja. Itt a kezem. Nem felhődarab. Szorítsa meg.

– Valérián él...!
 – Hányszor mondtam? Eljöttem magáért, tisztelt uram.
 – Eljött értem Mentonból?
 – Bizonyisten. *Etes-vous tellement incrédule?*
 – Ismételve. Ön Valérián és Mentonból eljött Tiszapócsra értem. Nem a Hortobágyra visz el innen engem, hanem Mentonba. Ez igaz?

– Szentigaz, tisztelt uram.
 Adolf, mintha minden szót értene, nagyot vakkantott és hirtelen elhallgatott.
 – Hol a kocsi? – kérdezte még izgatottabban Balázs Ákos.
 – Ott áll kint a ház előtt.
 – Szálljunk be tüstént! Ebben a percben!
 – Ne siessen, tisztelt uram.
 – De bizony, sürgősen menjünk! Fussunk! Meneküljünk!
 – Maradjon veszteg!
 – Őrütség lenne, ha csak egy percig is várnánk. Itt vagyok, vigyen! Azonnal induljunk! Mentonba!... Mentonba!... Minden elvesztegetett percért kár... Uram! Valérián úr!... Nyargaljunk, tűnjünk el innen!

A sötét udvaron megragadta Valérián karját és visszarántotta Eck Lukács küszöbéről. Az aggastyánt a másik oldalon titkára támogatta.

A kitelepített volt földbirtokos mindkettőjüket a kapu felé cibálta, Adolf morogva ment velük.

– Várjon! Ne ráncigáljon, tisztelt uram. *Quelle brutalité!* Mondtam, ne siessen.
 – Ne siessek? Jézusom! Maga azt mondja, ne siessek. De még mennyire sietek! Egy perc múlva már nem is szabad itt lennünk. Kámforra kell válnunk...

– Türelem. *Es geht nicht so schnell, monsieur Balás* – mondta szürke hangon a titkár.
 – Felébredhetnek a szomszédok, jöhet a rendőr, magukat elengedik, de engem itt tartanak. Becsuknak. Fussunk azonnal!

– Nyugalom, tisztelt uram. Megárthat magának a nagy sietség, az izgalom.
 – Nekem csak egy dolog árthat meg. Csak az, ha húzzák itt az időt. Uram! Valérián uram! Ha csakugyan igaz, hogy eljött értem és el akar vinni engem ebből a pokolból, akkor vigyen rögtön! Egy percig se várjon!

– Így akar beülni velünk a kocsiba, minden poggyász nélkül?
 – Nem kell nekem semmi. Csak el innen! El!... Menni akarok. Most mindjárt el akarok tűnni innen.

– Legalább a fogkefét tán csak elhozza?

– Nem fogom kefélni a fogaimat!

– A beretváját?

– Nem fogok beretválkozni. Induljunk! Tüstént!

Az aggastyán bámulatos erős szorítással visszatartotta Balázst, aki már majdnem a kapuig vonszolta őket.

– Vannak bizonyára kedves tárgyai. Azokat mégsem hagyja itt szívesen. *Ai-je raison, n'est-ce pas?*

– Egy szál gatyában is megyek magával! Uram! Valérián úr! Itt minden perc egy halál. A késedelem veszély!

- Félrebeszél, tisztelt uram. Rémeket lát.
- Halkabban beszéljen! Az isten szerelmére, ne tegyen tönkre, ha már meg akar menteni. A szomszédok fellármázhatják a községet. Nekem akkor örökre végem.
- Maga kiabál, tisztelt uram, és nem én. Szedje össze magát! Térjen észhez. *Vous êtes fou.* Nekünk itt legalább egy órácska dolgunk van.
- *C'est une erreur, monsieur* – szólt közbe a titkár. – *Wir brauchen mindestens ein und halbe Stunde.* De én félő vagyok, az lesz kevéske, *monsieur Balás.*
- De mire kell magának itt másfél óra?
- Bízsa csak rám, tisztelt uram – felelt titkára helyett Valérián.
- Szent Isten! Maguknak fogalmuk sincs, hogy hová kerültek. Maguk nem tudják, micsoda falu ez a Tiszapócs. Isten elvette az eszüket, engem pusztulásba döntönek. Értse meg, Valérián uram: ha maga meg akar engem szabadítani, akkor ebben a minutumban indulnunk kell.
- Nem aggodalmaskodni, *monsieur Balás.* Kocsit Miguel behajtja udvarra. Olyan csendes, mint alvó gyerek szuszogása. Mint a svájci óra ketyegése. Senki nem ébred fel. *In der Nachbarschaft alles ist ruhig und still.*
- Őrizze meg hidegvérét, tisztelt uram. Kalauzoljon be lakosztályába. Ízületeimnek nem tesz jót az ácsorgás éjfélkor. A hosszú út is kifárasztott.
- A híres világfi dédunokája megtántorodott. Lába alatt süllyedt az udvar.
- Uram!... Valérián úr... – nyögte és a ház falának támaszkodott. – Irgalom!... ne gyötörjön... könyörüljön rajtam... Jaj...!
- Egy ideig most nem tudta, mi történik körülötte. A Selymes távoli morotvájában kuruttyoló békákat még hallotta. Aztán csend lett.
- Gondolatban ismét valahol messze volt, talán megint a Rialto-szigeten, ahol az ökrök a juhokkal együtt legeltek, mikor Szent Péter megparancsolta a heracleai püspöknek, hogy építsen ott templomot. Nem törődött többé Teréz hajdani zsarnok férjével, mintha ott sem lenne. El is felejtette, hogy eljött érte Mentonból.
- Rosszul érzi magát, tisztelt uram?
- De végre megint hallotta Valérián gégehurutos, mély hangját és érezte, hogy valaki átölelve tartja.
- Nem Valérián, hanem valaki más.
- Olyan az arca, mintha rászáradt volna a szolgálai egykedvűség és alázatosság. Haldoklásféle rosszullétével küszködve, bizonyos volt, tudta, hogy ezt az arcot már látta valahol életében. De akkor, tizenhat évvel ezelőtt, mikor utoljára találkoztak, az idő még nem tépdeste meg annyira, mint Ángyela vén tojóstyúkjait az életerős, fiatal kakas; akkor jóval ifjabb volt ez az arc. Bár ő mindig ellenszenvesnek találta. Akkor is, mikor ő jött jelenteni, most már több mint harmincegy éve, Mentonban, hogy főnöke nem utazott el, hanem rögtön itt lesz és Teréz a vörösborral átitatott szalvétát vágta hozzá felindultságában. De arcán volt mindig az alattomos merevség, a szolgálalelkűségnek ez a csallhatatlan jele, melyet a vaduzi elnök nevelt, mintegy vésett rá a vonásaira hatalmával, a pénzével, a makacsságával, rajta volt Párizsban a Châtelet-nál is, melynek föld alatti *cachot*-iban szerette volna eltüntetni. Most ez az ember erősen fogta a karját, nyilvánvalóan azért, mert észrevette, hogy rosszul van; a szívizomban a koszorúereket épp most veszélyeztette a görcs. A válságos pillanatokban azt is tudta,

hogy éppen most egy éve az éjszakai Duna-korzón, Pesten, a porrá égett Ritz helyén, a sötét űrben, szemtelen légyként zümmögte körül őt ennek az embernek elfelejtett neve és elkísérte egészen a Március 15-e térig, Kunó gróf két szép fehér márvány mellékalakjáig, sőt azon túl a szűk Molnár utca kezdetéig is, addig a pontig, ahol az Irányi utca kereszteződésénél lejtteni kezd az úttest a nagyarányú földtöltés miatt, melyet a szerencsétlen sorsú Erzsébet-híd építésekor emeltek a múlt század végén, gödörbe süllyesztve a belvárosi plébániatemplomot, Szent Flórián kőszobrával együtt. Most eszébe jutott a neve is, pedig azóta, egy évig, hiába törte a fejét: Kruzmicsek.

Aztán tudta, hogy most csak el kellene engednie magát és akkor minden nyűgtől egy csapásra megszabadulhatna, tán hívja is őt már a hárfás angyal vagy a gonosz perzsa isten.

De Kruzmicsek megtalált neve egyszerre visszarántotta az életbe. Ez a név valamiképpen megfékezte és visszatartotta attól, hogy valamilyen könnyen komollyá fajulható haldoklási komédiát játsszon. A szíve úgy fájt, mintha döfködnék, de a cernaszálnak képzelt érzékeny fonál nem szakadt el.

Valérián cseh titkára, aki rosszul beszélt magyarul, ifjúságának ez a kajla fülű kísértete, karon ragadta és megakadályozta, hogy ott az udvaron összerogyjon.

De még mindig nagyon gyöngé volt.

Nézte Kruzmicseket, megnyúlt és előregedett lakájarcát a félhomályban és hallotta is, hogy mit mond.

– A, *monsieur Balás* – most is Balást mondott Balázs helyett –, szedni össze magát egy kicsikét. *Pas du mal*, nincsen magának semmi baj.

Mindez úgy hallatszott, mintha egy távoli csillagról szólnának hozzá, de balzsamként hatott valahol az űrben fityegő szívének romlott izmaira.

Nem ő vezette be szobájába látogatóit, hanem azok ketten támogatták be őt. A fekete spániel csatlakozott a különös éjszakai menethez és lógó csonka farokkal némán követte őket. Ő valami hálafélét érzett Kruzmicsek iránt, aki bal felől erősen a hóna alá nyúlt: Valériánra viszont neheztelt, aki a jobbján haladt és esetlen, nagy, nehéz tenyerét valami okból a vállán pihentette, mintha rendőrileg le akarná tartóztatni; nem a múlt miatt duzzogott rá magában, nem is azért, mert a keze a vállát nyomta, hanem azért, mert kimondta az imént: – „Rosszul érzi magát, tisztelt uram?” Befelé botorkálva az udvarról a házba két éji látogatója közt, azt gondolta, hogy sohasem szabad az embert rosszulletére figyelmeztetni, mert az könnyen halálos lehet, s inkább azt kell mondani, amit Kruzmicsek mondott az imént: „*Pas du mal*, nincsen magának semmi baj.”

A konyhán át bejutottak a szobába, ahol égett a petróleumlámpa és az asztalon ott hevert a Pór Kálmánnak írt, befejezetlen levél. Valérián, aki maga is nehezen lépegetett és elefántcsont nyelvű botjára támaszkodott; Kruzmicsek titkárral együtt betámogatta a nagy angol fotelig a kitelepített egykori szerelmes gavallért: az abaújkéri kastély volt urát.

Balász Ábel unokájának arca sápadtabb volt, mint a járási tanácsházán, amikor Bacsóné találó szavakkal így jellemezte: – „Úgy néz ki maga mostan, királyi kormányfőtanácsos úr, mint a halott-társulati pénzbeszedő.” Pápistánál is pápistább képe volt most, zöldesszürke tökmagszínű.

Roppant gyengének és kimerültnek érezte magát. Csodálkozott, hogy van ereje hozzá és fel tudja emelni kezét, a faragott fülkagylós ládára mutatva, amely Tiszapócson székeket pótol.

Halkan nyöszörögte:

– Tessék helyet foglalni, uram... Valérián úr!

2.

Az első világháborút követő években Budapesten jól ismerték a külön pénzember fekete sétatálcáját és két oldalt éles vonalban felgyúrt karimájú, fekete kalapját. Az ébenfabot végén ökölnyi elefántcsontgömb volt. Harminc év után is ragaszkodott szokásaihoz. A tiszapócsi vályogház szobájának közepén állva, régi sétatálcájára támaszkodott és ódivatú, régi kalapja volt fején, az egykori császárvadászok kalpagjaihoz hasonló, mindkét oldalon felcsapott karimával, s ez még inkább megnyújtotta Valérián amúgy is sovány és beesett arcát.

Félhaldoklással küszködve, a Molnár utcából egy éve kitelepített volt abaújkéri földbirtokos kezdte jobban szemügyre venni az előtte álló mozdulatlan és rejtélyes alakot, aki most is olyannak látszott, mintha gyászolna valakit és júniusi melegben is fekete ruhát viselt, mint némely spanyol vidéken szokás fekete ruhaszín mögé rejtetni az izzadságot.

„Nem kötöznek pányvakaróhoz” – motyogta magában.

Nehezen lélegzett a karosszék mélyén. A légköri viszonyok ezúttal nem kedveztek sem az éjszakai látogatásnak, sem a vele járó megpróbáltatásnak. A tengerszintre átszámított légnyomás ezen az éjszakán 759 milliméter volt, alig változó irányzattal. A Meteorológiai Intézet jelentése megemlékezett a szárazföldünkre egymás után érkező tengeri eredetű léghullámokról, melyek éppúgy, mint most egy éve, változékony időjárást okoztak. Magyarországon ezen a vasárnapon a hőmérséklet általában 24–26 fokra emelkedett, de itt Tiszapócson és a közeli Margitapusztán és Kasziban 30 Celsius-fokot is mértek. Egész nap meleg volt, szellő sem rezzent.

Balázs Ákos, volt magyar királyi kormányfőtanácsos, a menyasszony öltöztetése és a ménfői csatakép alatt a bőrfotelben elnyújtózva, zihált és levegő után kapkodott, küzdelmet vívott rendetlenkedő szívével. Le akarta győzni. Ezért inkább igyekezett nem gondolni arra, ami ilyen veszélyes mértékben felizgatta. Elfordult a jelentől. Minden olyan gondolatot elűzött magától, amely újabb próbára tehetné volna véredényeit, szívének pitvarait, izmait, elsatnyult ereit. Bal füle mögött a régi vágás helye égett. Bizonyos módszerességgel igyekezett magához térni félhaldoklásából.

Behunyta szemét és nem nézte tovább az előtte álló fekete ruhás aggastyánt.

Hallotta ugyan, hogy beszélnek a szobában, de volt egy biztosnak ígérkező sejte: csak akkor tudja legyőzni rossz szívét, ha haladéktalanul visszazökken eddigi tiszapócsi életébe, a deportáltságba, mintha Valérián meg sem érkezett volna. Egy belső hang meg is dicsérte ravaszságáért, s ettől már kezdte is tűrhetőbben érezni magát.

Ez csakhamar olyan mértékben sikerült is neki, hogy alattomosan megfeledkezett Valériánról, mintha ott sem lenne a szobában. Mint egy év óta minden este, tűnődni és tusakodni kezdett magában. Ott folytatta, ahol abbahagyta, mikor leült, hogy levelet írjon Tállyára: szokott módján töprengett és tépelődött magában.

„A kaliforniai pajzstetű rajzása is beköszönt a meleg idővel együtt... Bacsóné engem most már aligha ment meg attól, hogy Víg Juhász ki ne rendeljen a kertekal-jára, a gyümölcsfák permetezésére... Talán Jablonkayval együtt fogok permetezni, a rézgálic meg fogja enni az ingemet, ruhámat. Mert ezek nem adnak ruhát... Tudom én, hogy van Bredjuk-féle gyorscséplés is. De ezeknek semmi sem elég gyors...”

– Ne törődjön maga, tisztelt uram, se a pajzstetűkkel, se a gyorscsépléssel.

Valérián megjegyzése arra vallott, hogy ő hangosan töprengett magában.

– Ki fognak kergetni engem a csépléshez. Behúdom a nyakam... De oly mindegy – mondta nyugodt, társalgó hangon. – Tiszapócs olyan, mint egy nagy malom. Lassan meg fog őrlni engem. Az ocsúmat is, meg azt is, ami tiszta búza bennem.

Valérián időközben már leült a fülkagylós faragott ládára. Pokrócokba burkolódzott és felfújható tarka légpárnákon foglalt helyet, melyeket titkára hozott be a kocsiból.

– Micsoda malomról beszél maga, tisztelt uram?

De ő úgy tett, mintha nem hallaná a kérdést. Álnokul még mindig nem akart tudomást szerezni róla, hogy múltjának szellemalakja hirtelen testet öltött és megjelent a pokolban: Tiszapócs.

– Ezek már bevezették a háromszori fejést... Tizennégy literre emelték a hétlite-res fejési átlagot... Naponta háromszor fejkik meg a tehenet... Szegény tehen! Nem elég, hogy csak kétszer fejkik meg, mint a világ fennállása óta mindenütt... Én itt nem számíthatok, kérem semmi kivételre, semmi irgalomra... Csak halasztást kaptam... A tehenek nem kaptak halasztást...

– Mi baja van magának a tehenekkel? Szedje már össze magát, tisztelt uram.

Valérián titkára, a meredt arcú Kruzmicsek, az udvaron várakozó fekete gépkocsiból még egy felfújt légvánkost hozott be és egy üveg konyakot, két pohárral.

Az egykori vaduzi elnök, kinyújtva köszvényes bal lábát a tevepokróc alól, úgy trónolt az omlatag és alakját puhán változtató, kényelmes, tarka légdunyhán, mintha fellegekből alászállt keleti fejedelem volna. Egy perzsa isten.

Kruzmicsek töltött a pohárba.

– Hajtsa fel torkig, *monsieur Balás*. Finom, valódi. Még a nagy Napóleon is eztet ivott. *Ca fait du bien*, magának, *monsieur*. Ja, so. *Auf Ihre Gesundheit*. *Prosit*.

Önkívületféle ez a félhaldoklás. Ekkor már egyre megnyugtatóbban túljutott a válságos ponton. Balázs Ákos már beszélt, noha beszéde nem volt egészen szabályos. Inkább hangosan gondolkozott, a közlési szándék fumigálásával. Ahhoz, hogy kezét kinyújtsa a pohár konyakért, ereje még nem volt. Inkább csak eltúrte, mint kórházi súlyos betegek a mesterséges táplálást, hogy Valérián elkopott képű titkára, aki most szemüveget tett fel és ettől egy szigorú atomtudóshoz vált hasonlónvá, a konyakot a szájába töltse.

Kruzmicseknek gyakorlata volt a betegápolásban. Majdnem tíz éven át ápolta béna főnökét, aki akkor tolókoksjából csak éjszakára szállt ki, s volt ugyan mellette

éjjel-nappal egy ápolónővér, de a milliomos örmény szeszélyeit javarészt mégis ő szenvedte el. Ezek a szeszélyek a szolgai alázatot épségben meghagyták lelkében, de észrevétlenül kifejlesztettek benne bizonyos gyöngéd erőszakosságot a beteggel szemben és annak mélyén mindig volt valami kevés neheztelés és bosszúérzés is. Kruzmicsek majdnem fehérnek látszó útiköpenyében, mely még inkább kiemelte tisztének fontos jellegét, ezzel a már jellemébe rögződött gyöngéd erőszakossággal diktálta bele a kitelepített volt földbirtokosba a pohár konyakot ugyanúgy, mintha gazdáját ápolná. Az ital javarészt lefolyt a torkán, de jó néhány csepp lecsurgott a szája szélén a nyakába és konyakos lett az inge is. Mint a templomi vízköpő szörnyek, mozdulatlanul tűrte, hogy szétfolyjon a finom nedű; köpködött maga is, meg krákogott. Egyszerre megtelt a francia Charente megye illatával a nyomorúságos harmadik kategóriájú szoba, hol az asztalon a füstös petróleumlámpa pislogott.

Még nem volt egészen magánál. Az önkívületféle rosszulletéből, melyben gyulladt és ernyedt szívizmai viaskodtak a magas vérnyomással, még nem tért egészen magához. De már emlékezett az abaújkéri kastély pincéjének mohos palackjaira, melyek között voltak százévesek is, mert nemcsak Ábel nagyapa, hanem már Ábris dédapa is kedvelte Charente megye nedűjét: ő hozta azokat Franciaországból ugyanakkor, amikor az obeliszket is becsomagoltatta és állítólag hat fekete erdélyi bivallyal Párizsból Kétútközre húzatta a hercegi kastély elé, s az út teljes egy esztendeig tartott, mert a bivalyok nem akartak visszasietni Erdélybe. A liberális és érzékeny lelkű Ákos kegyelmes úr, a valóságos belső titkos tanácsos, aki valami miatt megsérődött és többé nem ment Bécsbe, az udvarba, Ferenc Józsefhez, bizonyos rendkívüli alkalmakkor maga szállt le a kastély mély pincéjébe és saját kezűleg nyitotta ki a rozsdás és penészes vasrács ajtaján a lakatot. A pince egyik külön pókhálós zugában, távol a fél literes tokaji palackoktól, melyek ugyancsak nagy becsben voltak, a nyirkos és hideg földön csatarendben sorakoztak egymás mellett a valódi konyakosüvegek, gondosan elkülönítve a tótágast álló sötétzöld francia pezsgőspalackoktól. Charente és Champagne termékeit kedvelte Ábel nagyapa is, aki nagy barátja volt a franciáknak, különösen a jó italoknak és a szép nőknek, de sohasem írta meg a száműzött Rákócziról a helyszínen gyűjtött adatok alapján a sokat ígérgetett művet, örökre adós maradt vele a nemzetnek. A víg kedélyű, öreg Ábel évről évre szorgalmasan gyarapította az abaújkéri kastély pincéjének ebben a zugában a konyakos- és pezsgősüvegek számát. Minden útjáról megrakodva, több láda itallal tért haza Abaújkérre, s bizony, elég gyakran utazott Franciaországba. Bár a történelemben semmi nyoma sincs, hogy II. Rákóczi Ferenc franciaországi emigrációjának éveiben a Gironde folyó torkolatánál is járt volna, Ábel nagyapa ott is a Nagy Fejedelem lábnyomait kutatta. Pedig Rákóczi a francia királyi udvar zajos légköréből, talán épp a lesújtó utrechti béke hatására, Grosbois-ba költözött, ahol kolostori lakó lett és még a szívét is a kamalduli szerzeteseknek ajándékozta. Nem tud róla senki, azóta sem, hogy a Párizs környéki kolostorból a messzi Charente megyébe elutazott volna a száműzött fejedelem: nincs följegyzés róla, hogy valaki őt akár La Rochelle régi vársáncain a „Négy Örmester Tornyában” látta volna, ahol Balázs Ábel szívesen sétálgatott egy híres párizsi énekesnő társaságában „a fejedelem nyomában”, akár Cognac város híres borpároló műhelyeiben és pincéiben. Ábel nagyapának nem sikerült ellesnie a francia

konyakkészítés fortélyait, hiába vásárolt a Hegyalján Liszkánál húsz hold szőlőt és hiába rendezkedett be ott konyakgyártásra. Sok pénze elúszott a sikertelen próbálkozások során ugyanúgy, mint később a rizs miatt soványodott meg a bugyellárisa az unokának. De Ábel nagyapa nem szontyolodott el, búskomorságba sem esett miatta, hogy hordószámra kellett kiönteni az eladhatatlan és megromlott borpárlatot. Örök életére lemondott a konyakgyártásról és öregségére víg társaságban azokat a palackokat fogyasztgatta, amelyeket a Gironde torkolatának vidékéről ő maga hozott, mindenkor későbbi jobb időkre tartogatva a vén Ábris mohos és penészes palackjait. Eck Lukács házában az angol bőrfotel mélyén elterülve, a volt magyar királyi kormányfőtanácsosnak mintegy csodaszerűen teljesedett be az óhajtaása abban a percben, mikor Valérián titkára nyakon öntötte őt francia konyakkal. Hiszen alig néhány órája a komisz magyar bundapálinkát is megitta volna, csakhogy szabaduljon a vaksi Ángyela hányásának szagától és könnyebben leküzdje émelygését, amely még a „*Queen Mary*”-n is elfogja azokat, akiket löncsölés közben szembeköp egy tengeribeteg. Balázs Ákos az abaújkéri gyermekkor és a hideg, penészes pince emlékeit a félöntudat állapotában elvegyítette azoknak a boldog időknek emléképeivel és emlékillataival, mikor ő még szabadon utazhatott Európában és mintegy átöröklésképpen és tradicionális szokásból Párizsban is, Mentonban is legszívesebben ugyanilyen valódi francia konyakot ivott a nagy Napóleon példájára. Ennek az italnak az íze, tüze, zamata és illata olyan sajátságos, hogy tüstént meg lehet ismerni; éppúgy nem téveszthető össze semmilyen más itallal, mint a valódi selyembárszony szőrzetű spániel a tiszapócsi korcs házörző kuvaszokkal. Szívének gyulladt izmai a mérhetetlen izgalom utóhatásaként még mindig vérkeringésének dúlt támadásai ellen védekeztek, de ő már tudta, hogy félnie most már nem igen kell, a konyak íze és illata egy percre elbódította ugyan, de a kábulatból a remény színes pillangója szállt ki olyan tarka szárnyakkal, amilyenek Jámborka Donát lepidopterológus elveszett gyűjteményében voltak láthatók. Reménykedni kezdett, hogy félhaldoklásából elérkezett a feltámadás pillanata. Behúnyt szemmel ott járt gondolatban, ahol Ábel nagyapa sokszor megfordult: a Charente folyó nyájas partján. Ábel nagyapa sokszor mesélt neki erről a tájról, de ő inkább Mentont és a Rivierát látogatta. Pedig bizonyára vonzó a táj, ahol a világhírű Napoleon-konyakot készítik. Illata felelevenítette most a régi nagyapó-meséket, behúnyt szemmel egy pillanatilag látta is Ábel nagyapát és fehér kecskeszakállát, s azt gondolta, sóvárogva, hogy a „Négy Őrmester Tornyában” jó volna most sétálgatni és megkeresni a helyet, ahol a Nagyságos Fejedelem sohasem járt ugyan, de Ábel nagyapa gyöngéden fogta a híres párizsi énekesnő kezét, aki Aunisba való volt és semmit sem imádkozott jobban Ábel nagyapa bókjain, csókjain és ajándékain kívül, mint egy kis hajókirándulást La Rochelle-ből az Ile de Ré-re, ahol hemzseg a tengerben a szardínia, és az Ile d’Oléron-ra, ahol tengeri kecske nevű óriás rákokat fognak a halászok és Ábel nagyapa gyakran emlegette, hogy annál ízesebb húsa nincs állatnak a föld kerekiségén, főzés után olyan a színe, mint a piros szegfű és sehol másutt, csak itt a sziget környékén lehet fogni.

Kinyitotta szemét.

Ámultan látta, hogy a fülkagylós faragott ládán, elomló légvánkoson, Valérián ül szemben vele, titkára pedig az asztalnál áll és olajos halak dobozait nyitogatja.

„Ábel nagypapa tengeri kecskéi is megérkeztek volna?” – kérdezte magában némán, mint aki súlyos, mély álomból ébred.

– *Servez-lui encore un verre* – szólt franciául, a fülkagylós ládán kinyújtott lábbal trónolva, Valérián.

Kezében tartva poharát, rövid kis mozdulatot tett a levegőben, mintegy biztatva őt az ivásra.

Kruzmicsek, kopott vén varjúfejével, megint fölője hajolt, s újra egy teli pohár konyakot tartott orra alá.

– *Ca fait du bien*, de el ne csorgassa, *monsieur Balás. Acht geben, bitte!*

Megitta. Most kevesebb folyt el belőle. Bólintott Kruzmicseknek, megköszönte előzőkenységét és a konyakot. De közben Valériánt bámulta bizonytalanul.

Most úgy rémlett neki, mintha csak éppen az imént vált volna el a Lánchíd kőoroszlánjánál Pór Kálmántól, aki nyakkendőt nem visel, madarászhalóval jár, előre köszön a házmezbízottaknak és a kövér bécsi Lujza halálugrása miatt alig tudja viszatartani könnyeit. Az idő szeszélyes akaratából egy teljes esztendő – Bogya első harangozásától kezdve Ángyéla hányásáig – hirtelen elsüllyedt gondolataiban, s ő gyöngé és tehetetlen játékszerként vergődött a megismerhetetlen idő markában.

Valériánt bámulta, de nem Tiszapócsan, hanem az éji Duna-korzón a porrá égett Ritz helyén, az űrben, ahol valaha a hotel üvegajtaja forgott. Most már minden különösebb izgalom nélkül szemlélte életének ezt a fontos szereplőjét, akiről azt hitte, hogy már régen halott. Az idő csalóka káprázata annál inkább hatalmába kerítette, mert még mindig nagyon gyöngé volt és hatása alatt állott a levélnek, amelyet az imént Pór Kálmánnak írt, de az éjszakai látogatók váratlan érkezése miatt be sem fejezett. Bizonyára ez az utóbbi is hozzájárult, hogy az idő játszani kezdett vele és ez a játék mintegy igazat adott azoknak a bölcseleőknek, akik azt állítják, hogy az idő tulajdonképpen az emlékezetben van, mert badarság az a régi tudós állítás, hogy az idő: a nap, hold és csillagok mozgása. Az immár csaknem egy éve kitelepített volt magyar királyi kormányfőtanácsos lassan kezdett magához térni és közben az idő játékszerként átélte magában az ismerős tüneményt, amely valamilyen rokona a kóros feledékenységnek, de ebben az esetben az ő félhaldoklásához tartozott, mint kísérőtünet.

Aztán lassacskán eszmélve, azon tűnődött, milyen gyorsan szaladt el egy év, bár még mindig nem tudta egészen bizonyosan, hol is van ő most és mi történik körülötte. Emlékezni próbált dolgokra, de még csak Ángyéla sáfránylében mosott szőke-ősz haja sem jutott eszébe és nagyon szeretne tudni, hogy a halál után tud-e az ember emlékezni.

– Ne hozzon zavarba ilyen kérdésekkel, tisztelt uram – figyelmeztette Valérián.
– Kis ideje amiatt panaszkodott, hogy ebben a faluban napjában háromszor fejk a tehenet. Most meg az a baja, hogy a lélek elbutul a halál után. *Réveillez-vous! Revenez à vous!* Ébredessen, tisztelt uram!... Láthatja én nem haltam meg. Élek még. Eljöttem ebbe a poros faluba, isten háta mögé. Magáért! Maga pedig olyan kérdésre vár tőlem feleletet, amelyre csak akkor válaszolhatnék, ha már meghaltam volna.

De ő alig akarta hallani éji látogatójának szavait. Még mindig óvakodott attól, hogy visszazökkenjen a jelenbe. Ravasz megfontoltsággal saját jelmondatát motyogta el magában, ahogy más ember imádkozni szokott: a Paviában fogságba esett

francia király szavait. Nagy kártyatéteknél és kisebb-nagyobb kártyaveszteségek közben sokszor suttogta babonásan a nevezetes mondást. Évtizedek óta mintegy élete vezérfonalának tekintette I. Ferenc szavait, melyek állítólag anyjához írt leveleiből származtak. A Semmelweis utcai úri kaszinóban vagy kint a lóversenypályán voltak urak, akik bizonyos alkalmakkor egy ismeretlen szerző mondását idézték: „Semmi kétség, a grófné szeret, mert páholyából gyakran rám nevet.” Ezt az egy időben érthetetlenül népszerű szólásmondást ő magában megvetette, léha hülyeségnek tartotta. Annál szívesebben mondogatta franciául I. Ferenc elkoptathatatlan szavait, melyek a csatavesztés hírére közölték ugyan az anyakirálynéval, de tudatták azt is, hogy van valami, amit még V. Károly német-római császár sem tudott elvenni a legyőzött francia királytól. „Mert minden elveszhet, csak a becsület nem” – számtalanszor dörögte ő az elmúlt évben Tiszapócsra is, a Pólya utcában Eck Lukács vályogházában és a Selymes partján, ahol Adolffal sétálgatott egyedül. A becsületet azonosította a tartással. Félhaldoklásán szerencsésen túljutva, most azt gondolta, hogy nem árt, ha életének ezen a válságos éjszakáján ugyanúgy, mint az éjjeli Duna-korzón a porrá égett Ritz helyén a demokrata báró épségben maradt bronzszobra előtt, most is elmorogja gondolatban a paviai csatatéren csapdába esett francia fejedelem elévülhetetlen szavait: „*Madame, tout est perdu fors l'honneur.*” Megint nem tudta, hogy hangosan beszél.

– *Rien n'est pas perdu pour vous, monsieur!* – förmedt rá légpárnáiról Valérián. – Térjen már magához! Csak én vagyok itt, senki más. Titkárom már néhány ínyenc dobozt kinyitott, mindjárt felszolgálja a kis vacsorát. *Petit souper pour nous.* Nincs itt senki nőszemély, senki *madame*. Miket beszél maga, tisztelt uram?

A bőrfotelben a menyasszony öltöztetését ábrázoló régi kép alatt az erélyesen hangzó szavakra összeszedte magát a kitelepített volt kormányfőtanácsos. Még mindig tartózkodóan és óvatosan viselkedett, nem akarta megerőltetni magát. Ezért épp csak kissé előrehajolt a karosszékekben, kábultan a konyaktól és a drámától, amely véredényeiben és lelkében játszódtott.

– Madridtól Kaliforniáig mindenütt megtörténik, hogy levágják az ember lábát – mondta. – De nem mindenütt csipkézik ki ügyesen a nyelvét.

– Félek, hogy még mindig álmodik, tisztelt uram.

De Balázs Ábris dédunokája már tudta, hogy ő nem álmodik, hanem abban a kellemes állapotban van, amikor bármit mondhat és szavaiért valamilyen okból felelősséggel nem tartozik.

– Nemcsak a dózséknak voltak szép szeretőik – folytatta.

– Tessék?

– Víg Juhász.

– Tisztelt uram, ne adjon nekem fel rejtvényeket – kérte az aggastyán és elefántcsont gömbnyelű sétatortjának hegyével a harmadik kategóriájú szoba korhadttal deszkapadlóját döfködté. – Csillapodjon végre. *Tranquillisez-vous! Je me nomme Eugène Valérián. Voilà!* – mutatkozott be ismét, furcsa fintort vágva a fülkagylós faragott ládán.

Aléltságból ocsúdva, Balázs Ákos a nyakát nyújtogatta és jobbra-balra nézgetett, mint éppen most egy éve, mikor kutyáját is biztatta, hogy a Duna-parton a meglopkodott virágágyak és a letaposott nárciszok felett keressen meg egy geomet-

riai pontot a levegőben. Nézte a makacs és hóbortos vaduzi elnököt, aki mintha meghallotta volna az Óhat-Pusztakócs vasúti állomás mögött a pusztába elröppent tavalyi sóhaj, perzsa istenként megjelent Tiszapócson és itt ül most a szobájában. Hallgatásával jelezte, hogy még mindig nem érti, amit lát, s ami történik. Hátborzongató bibliai jövendölések jutottak eszébe arról, hogy egy napon a sírok megnyílnak és a halottak kilépnek, a nap elsötétedik, a hold nem ad világosságot, a csillagok lehullanak az égről, az egek erői megrendülnek. Olyan emberként, aki nem egészen biztos szemének tisztánlátásában, tétován és bizonytalanul bámulta Valériánt, aki józan emberi számítás szerint már régen elporladt koporsójában, sőt valószínűleg úgy végrendelkezett, hogy az ő testét is hamvasszák el, amint elhamvasztatta ő is az igazi nőt, a legtökéletesebbet, aki szétzúzta fejét Djursholmban a sziklán: Terézt. Tarka légdunyháján roskatagon, de elpusztíthatatlan szívósággal ült Valérián, s pontosan olyan volt, amilyen egy évvel ezelőtt, amikor emlékezetében megjelent: valószínűtlen és idejétmúlt alak, egy balkáni milliomos pasa és egy keleti hittérítő keveréke, titkos beavatott, aki középkori alkimistaként egyszer felfedezte az aranycsinálás, a vagyongyűjtés titkát és egész életében mohón élvezte a pénz hatalmát, és röpké ideig egy eszményi nő szerelmét. Vénségére is hórihorgas maradt, gyanúsán érzeki, petyhüdt szája, különösen fityegő alsó ajka, most is olyan színű, mint a cigányoké. Már harminc évvel ezelőtt is megfigyelte Budapesten és Mentonban ezt az undorító száját, mikor még ép és egészséges szívizmai belereszkettek a gondolatba, hogy Valérián ezzel a szájjal csókolja meg szép szőke feleségét; májfoltosaknak szokott ilyen szájuk lenni, ráírva láthatatlanul, hogy az ilyen embereknek kellemetlen szagú a lélegzetük. A vaduzi elnök, akinek valaha Liechtensteinben volt bankháza, de Rio de Janeiróban is, alig változott azóta, hogy utoljára találkoztak. Akkor tolószékben ült, a gyász összetörte, megbénította; nyomorultul siratta Terézt az olyan ember módján, aki már nem sokáig él. Azóta mégis tizenhat év telt el: a második mentoni utazás óta, melynek történetét nem mesélte el Lázár Paulának, s Valérián, titkárától támogatva bár, tolókosci nélkül, saját lábán sétált be az utcáról a házba, sőt az udvarról be a szobáig. Kruzmicsektől nem is kért segítséget, hanem egyedül lépkedett, jobbjaival elefáncsont nyelű fekete sétabotjára támaszkodva, kesztyűs bal kezét pedig az ő vállán pihentette. Komor volt most is, mint harmincegy éve és tizenhat éve, olyan, aki rászolgált d'Abry francia ezredes megjegyzésére: az ember inkább elkerüli őt, mint egy koporsókereskedőt. Koponyája felül megnyúlt, s fölfelé keskenyedő feje búbján most sem volt több vagy kevesebb haj, mint régen: szürke moha, göndör tincs. „*Un problème phrénologique*”, ezt is mondta akkor róla a Ritzben tanyázó francia ezredes, és Valérián, mint „koponyatani probléma”, azóta sem változott, sőt még izgatóbb talány volt, mint valaha, az alakját minden testmozdulatra érzékenyebb tavaszi fellepként változtató légvánkósán, a fülkagylós faragott ládán, mely Tiszapócson az öreg dinnyecsősz és egyéb egyházi pénzbeszedő házában székeket pótol. Dióolajszínű, nagy szeme változatlanul megőrizte ferde vágását, s alatta sötét árok húzódott kiálló örmény pofacsontja felé. Fajilag idegen szem volt ez, a ragadozóé, a pénzszerzőé, aki egész életében sohasem nézte, mit tarol le és kiket pusztít el. A kivénült és szívtelen, fukar kapitalista pályadíjnyertes arcképe számára ideális modell lett volna bármely igyekvő festő számára Budapesten vagy Bukarest-

ben, amint ott trónolt, görcsösen szorítva sétatbotjának elsárgult elefántcsontgombját, és kezéről most sem húzta le a fehér szarvasbőr kesztyűt. Szemöldöke épp olyan bozontos volt, mint régen, mikor utoljára találkoztak Mentonban a „*Villa aux trois chats*”-ban, fent az emeleten, melynek ablakából pompás kilátás nyílt a tengerparti pálmásorra és a Földközi-tengerre. Úgy látszott, most sem törődik vele, hogy pofacsontja fölött elszürkült arcborán itt-ott egy-egy vadszőr tüskéként mered ki és most sem figyelmezteti senki, Kruzmicsek sem, hogy kövér, lapos füléből kinyesethetné a borbélyal a sűrű, fekete szőrzetet. Hiánytalan mértékben megtartotta régi szokásait, nemcsak azt, hogy kesztyűjét most sem húzta le, mint a hamiskártyások, akik attól tartanak, hogy otthagyják valahol ujlenyomataikat, hanem most is lakcipőt viselt, régi divat szerint, mintha Liechtenstein hercegéhez készülne kihallgatásra. Arcának sárgás árnyalatú sápadtsága is a régi volt, s úgy látszott, hogy most sem szégyelli, hogy vénségére szénfeketére festik hosszú, hegyes török bajuszát. Mindenféle szagok keveredtek a szobában, ahol a petróleumlámpa pislákol. Ezek közt érezhető volt a vaduzi elnök régi, sajátos illatszere: kátránnyal és ibolyával kevert bikaszag. Valérián ebben sem változott annyi év után, ebben is makacs és következetes maradt. A nehéz férfiparfüm áthatott a konyak és a hányás szagán és beleolvadt egyéb szagokba, melyeket a kitelepített egykori gavallér és világfi már megszokott: ezeket nem lehet sohasem kiirtani az ilyen tiszapócsi vályogházakból, a falak átítatódnak velük, s a szagok idővel gyarapodnak, hiszen Windelband Alfonzné edényeinek hervadt szarkalábillatát sem lehetett majdnem egy év alatt innen kiszellőztetni. Ez az aggastyán mondta egyszer neki Mentonban, hogy a szerelmet összetévesztette a tyúkszemmel; leckéztető hangon és felszarvazottságában is bizarr méltósággal mondta akkor, most pedig csillapítani akarta és másodszor is fanyar fintorral bemutatkozott: Valérián.

Még mindig nem szólt hozzá és azon tűnődött, vajon hány éves lehet az aggastyán. Kilencvenéves? Százéves? Vagy csak hetven, hetvenkettő?

Pillantása véletlenül kutyájára esett. Adolf, a spániel, fekete szőrét borzolva, ott fetrengett a lábánál a padlón valamilyen önkívületféle állapotban. De mikor észrevette, hogy nézi, hirtelen lesimult a szőrzete és visszanyerte rendes fényét, ragyogását. Odatörleszkedett hozzá és várta, hogy megsimogassa gazdája. A simogatás után megnyugodva talpra ugrott, megrázta magát, csonka farkával csóvált, aztán vakkantott, s ez félreérthetetlenül az öröm jele volt. Most már Adolf is úgy találta, hogy gazdája túlesett az életveszedelmen.

A deportált abaújkéri földbirtokos, aki a bürokratikus életrajz és jellemrajz révén a „vízibolha alakú” Tiszapócs kitelepítettjeinek csoportképén középre került, csak most nyerte vissza hatalmát tettei és gondolatai felett abban a percben, amikor egyetlen igaz barátját, Adolfot megsimogatta.

Felkászálódott a karosszékből.

Kissé szédült, de talpra állt.

Nem gondolt többé sem a kaliforniai pajzstetűk rajzására, sem arra, hogy az utolsó ítélet napján az egek megégve szétfoszlanak és az elemek a tűz hevétől elolvadnak. Megőrlik-e az ő ocsúját is, vagy sem, vannak-e carrarai lombok és arany napok a Bába-gödrében, hányszor fejk meg a síró teheneket a tiszapócsi állami

tejgazdaságban és volt-e a Nagy Fejedelem a Gironde torkolatánál: többé őt már ez nem érdekelte. Visszaérkezett a szigorú valóságok világába, ahol értelmesen illik felelni a kérdezőnek és ahol van greenwichi idő és van kelet-európai idő, Magyarországon áprilistól októberig.

„Valérián!... Ő van itt... Valérián...!” – dörmögte magában.

Szívében az ér, amely az imént még meg akart pattanni, győztesen állta ki a próbát. Bár nem volt egészen biztos benne, hogy bélműködésében nem okozott-e kellemetlen zavart a páratlan izgalom. Epekövei is egyébként rendben voltak. Egyetlen fájdalmat érzett csak: jobb térde kegyetlenül sajgott.

– Hogy került ön ide, Tiszapócsra? – kérdezte Valériántól, még mindig sápadtan.

Bacsóné joggal mondhatta volna róla, hogy olyan képet vág, mint a kínjában érett görbe sárgadinnye.

– Rögtön megmagyarázok mindent, tisztelt uram – felelte udvariasan Valérián.

– De előbb ülünk asztalhoz. Fogyasszuk el ezt a kis vacsorát. *Un petit souper*. Nem árt egyikünknek sem, ha kissé megerősítjük magunkat, mielőtt a tárgyra térnénk. Egy ízes falat, egy jó korty a legnagyobb restaurátor.

Kruzmicsek, a titkár, nagy ezüsttálcan hozta be a terítéket, ételt-italt, a vacsorát.

3.

A súlyos ezüsttálca az ötvösművészet remeke volt, s bizonyára megbámulta volna Wagner József, kitelepített Síp utcai ezüstműves is, akinek majdnem egy év után még mindig az fájt legjobban, hogy volt cégtársától elszakították, Hurka Tivadart nem Tiszapócsra, hanem Monostorpályiba deportálták a hatóságok.

Már egymagában a tálca hatalmas terjedelme is szemet szúrt. Elfért rajta tányérokon és evőeszközökön kívül a felbontott konzervdobozok sokasága pazar bőségben és egy nagy gyümölcstál; állt rajta azonkívül két borospohár és két vizespohár is, egy palack bor meg egy üveg ásványvíz. Még egy nagyobb porcelántálnak is jutott hely rajta; ezen vaj, friss libamáj, citromszeletek, olajbogyók és apró tengeri rákok sorakoztak, a *hors-d'oeuvre*-tálak szokásos kis mélyedéseiben, egymás mellett arányosan úgy, hogy ennek a tálnak az elrendezése már önmagában dicséretére vált a varjúképű Kruzmicsek titkárnak: nemcsak hű birtoklója és őrzője Valérián titkainak, hanem talpraesett *maitre d'hôtel* is, ha kell, aki ért a tálaláshoz és az udvaron ácsorgó óriás fekete gépkocsiból gyorsan elő tud varázsolni és ügyesen fel tud szolgálni egy kis vacsorát, *un petit souper*-t, mint a légvánkosokon trónoló vaduzi elnök mondta. A nehéz ezüsttálca nagy méreteivel az egész asztalt betöltötte, kerülete szabályos ellipszis volt, melyen domborított szőlőfürtök, indák és szőlőlevelek közt Valérián monogramja és címere, a szárnyas zerge látszott. Ez a címer díszítette a mentoni villa kapuját is a két kőamfora közt, melyekben egy-egy lankadt kaktusz lógatta tüskés leveleit. Az ötvösmester, aki a hatalmas tálcat készítette, rávéste Valérián jelmondatát is: „*Labor omnia vincit*”, a megcsonkított Vergilius-idézetet. Pór Kálmánnak címezve ott hevert a befejezetlen levél az asztalon. Kruzmicsek titkár, mint valami felesleges lomot, minden megjegyzés nélkül

az ágyra hajította, melyet Ángyela szokás szerint már kora este megvetett, mielőtt sikoltozni és hányni kezdett volna.

– *Ein Moment!* – szólt a titkár, a tálcát az asztalra helyezve. – Helyezkedjék vissza a karosszékbe, *monsieur Balás*. Csak egy pillanatocská. Minékünk szükségünk van, *nous avons besoin de prendre une photo de vous*. Úgy! *So! Setzen Sie sich*, tessék barátságos arcot kívágni.

Ügyes gyorsasággal buzgólkodott Kruzmicsek. Szemüvege az orrán volt és világos ballonselyem köpenyében, valamiképpen megőrizte atomtudós jellegét. Kis fényképezőmasinát szögezett a félhaldoklásából az életbe visszatért volt magyar királyi kormányfőtanácsosra, majd jobbát hirtelen fölemelte, mintha pisztolyt akar-na elsűtni. A magnéziumfény lobbant. Aztán a műveletet megismételte.

Balázs Ábris dédunokája, még mindig gyöngén és kábultan, de már megbízható ítélőképességgel, tudomásul vette, hogy személyének jelentősége Tiszapócson hirtelen megnövekedett és már le is fényképezik, mint valami világhírességet, Nurmit, a futóbajnokot, vagy a Pápua-öbölből ép bőrrel visszatért vakmerő utazót.

– *Développez le cliché soigneusement*, Kruzmicsek. *Et vite!* Minél előbb. Fél óra múlva minden legyen készen. *Composez le... et soyez adroit, composez le machin* – parancsolta komoran Valérián és lehúzta fehér szarvasbőr kesztyűjét, de csak a jobb kezéről.

– Micsoda izét, rossz viccet művelnek velem? – kérdezte a volt földbirtokos, most már egészen magához térve. – Mire való ez a fénykép? Mi az a dolog, az a *machin*?

A titkár már ment is kifelé a gépkocsihoz, melyben, úgy látszott, nemcsak gazdag éléskamra volt, hanem a gyorsfényképet is elő lehetett hívni. De előbb volt még gondja rá, hogy az asztalt, mely Budapesten a Molnár utcában az inasszobában állt, ezt az ócska és közönséges bútordarabot, rajta a dúsán megrakott ezüstitálcával, Valérián címerével és jelmondatával, a fülkagylós faragott ládához tolja és egy széket is oda tegyen mellé, *monsieur Balás* számára.

Valérián megvárta a titkár távozását és légpárnáiról nem mozdulva, csak akkor szólt.

– Majd mindent megtud, tisztelt uram. Foglaljon helyet, erősítse meg magát egy kis edellel. Látszik magán, hogy itten sovány kosztón élt. *Toujours des maigres repas!* Szegény deportált! Rossz élete lehetett itten magának Tiszaporoszlón.

– Tiszapócson – javította ki Balázs és leült, szemközt az aggastyánnal, a nagy ezüstitálca mellé, melyen olajban áztak Ábel nagyapa kedvenc tengeri állatai.

– *Ça vous est égale déjà*, tisztelt uram. Porkoláb vagy Pócs. Egészen mindegy már. Ajánlom először is ezt az apró szardíniát. A dán királyi korona ékesíti dobozát.

– De attól félek, a szomszédok máris felneszeltek.

– Ne féljen semmitől, amíg engem lát, tisztelt uram. Hanem maga alaposan téved. Az nem dán, hanem holland királyi korona. Holland *crownfish* paradicsomszószbán. Már látom, maga itten Tiszaporoszlón egészen vadember lett. Nem tudja megkülönböztetni a dán koronát a holland királynék koronájától. *Mais servez vous!* Vegyen bátran mindenikből. Vajat is hozzá. Csöpögtessen rája egy kis citromot.

– Bizony, régen láttam citromot.

– Ízlik?

– Kezdem már jobban érezni magam.

– Kóstolja meg azt is, ott! De ne csak úgy immel-ámmal, tisztelt uram. Valódi portugál szardínia. Legízletesebb a világon. *Sardinhas portuguesas emazeite puro de oliveira!*

– Nem is tudtam, hogy ön portugálul is beszél.

– Jobban, mint magyarul.

– Ebben a dobozkában mi van?

– Nápolyi paradicsompaszta. *World famous.*

– De miért dicsér ön angolul egy olasz konzervet?

– Megszokásból, tisztelt uram... Én egyszer Mentonban elpanaszoltam magának, hogy foglalkozásom, a sokféle emberi nyelv, mennyire szétcibált engemet. Már nem is tudom néha, hogy milyen nyelven gondolkodom. De számolni még mindig örményül számolok. Hürpü, kraty, mogát. Ne csodálkozzon hát, ha én magának a nápolyi paradicsompasztát angolul dicsérem.

– Régen láttuk egymást, elszoktam az ön furcsaságaitól.

– Minden ember furcsa a maga módján. *Chacun a son gout.* Maga is az, tisztelt uram. Meg Kruzmicsek is az.

Balázs Ábris dédunokája már kezdte felejteni rosszulletét.

– Kruzmicsek úr különösen szeret francia és német szavakat keverni beszédébe – jegyezte meg. – Mintha ő testesítené meg a francia–német kibékülés szellemét.

– Elmés és találó, tisztelt uram. Ez annak a jele, hogy ízlik a *petit souper*, és már nem kell aggódnom magáért. Rozoga bőrben az imént még olyan emberhez hasonlított, aki várja, *il attend sa condamnation à mort*, a halálos ítéletet.

Az abaújkéri kastély volt ura letette az ezüstvillát a tányérra.

– Eleget ettünk már. Az isten szerelmére, miért nem indulunk?

– Ne izgassa magát megint, tisztelt uram. Megtiltom. Ilyen állapotban maga nem kelhet útra. Csend! Egyék és ne firtassa a dolgokat. Előbb erősítse magát... Mi az? Nem figyel rám?... Hová bámul?... *Servez-vous.* Szójababolajban az ír pizstráng sem rossz... De ha nem terhelem vele, kérem, töltsön bort a poharakba. *Le meilleur cru des vins de Bourgogne*, ismeri maga jól... Idestova három évtizede ezt itta a feleségemmel Mentonban, és azt hitték, hogy én valahol messze a tengeren hajózom. De azóta megneimesedett az íze. Hiába, tisztelt uram, három évtized nemcsak az ember, hanem a burgundi bor életében is jelent valamicskét.

A deportált volt földbirtokos nem egészen szilárd kézzel bort töltött a két pohárba, néhány vörös csepp az ezüstitálcára hullott.

Görbe, nagy orrával, fejét jobbra-balra forgatva, Valérián szipogni kezdett és szaglászott a levegőben.

– Ennek a holland heringnek volna ilyen bűdös szaga? – kérdezte. – Már érkezésünkkel éreztem egyébként, hogy valami bűzlik itt ebben a szobában.

A búskomor „Ákos kegyelmes úr” és a szigorú Nyáry Róza fia a „*world famous*” nápolyi paradicsompasztából egy keveset rákent a holland *crownfishre*.

– Könyörögtem önnek, hogy fussunk innen. Százszor jobb étvágyam lenne egy útszéli kocsmában.

Valérián nem hallgatott rá.

– *A votre santé*, tisztelt uram. Sajnos a *grosse crevette* már elfogyott, meg kell elégednie a francia tengeri rákokskákkal. Ízük felséges. *Ca je vous garantie.* Hanem aján-

lom a kis csigabigákat. Ledérek, pikánsak. *Escargots de Beaune*. Feleségem is kedvelte. Bár eleinte idegenkedett tőlük. *Ils ont été très appréciés d'elle*. Sok idő eltelt azóta, tisztelt uram... De kóstolja meg a pácolt húst is. Valódi uruguayi *corned beef*. A világon nincs párja. Vegyen hozzá bőven olajbogyót.

„Érdekes – morogta magában Balázs Ákos. – Nem is tudtam, hogy Teréz szerette a csigabigát.”

Ezen eltűnődött magában, falatoztatás közben, míg az aggastyán tovább fecsegett.

– Most már bizvást állíthatom, hogy a holland heringnek van olyan szaga, mint ha valaki hányt volna a házban. Ne egyék belőle, tisztelt uram. Inkább a nyugatnémet *Goldfisch*t ajánlom... De miért nem nyúl a csigabigákhoz, amelyeket volt nőm olyannyire kedvelt?

– Szeretném tudni, miért fényképezett le a titkára.

– Mire való a korai beszéd? Jó magyar emberek nem csacsognak étkezés közben. Én ebben a tekintetben annak tartom magam. A magyar ember eszik, aztán iszik rá. A harmadik pohárnál kezdi el anekdotáját. Egyébként is, tisztelt uram, *a-t-on donc tant besoin de parler? On peut dire que le roi Midas parlait même aux roseaux. Mais moi, je vous répond qu'il parlait aux roseaux pour leur dire qu'il avait des oreilles d'âne*. De maga, tisztelt uram, nem Midas király és nincs számárfüle. Én inkább volnék az. Mert amihez nyúlok, az arannyá változik kezemben, mint Midas királynak. Azonfelül, *les dieux m'ont puni*. Büntetésből nekem is számárfüleket növesztettek az istenek.

– Én vagyok a legnagyobb számár, Valérián uram – mondta a volt kormányfő-tanácsos, nyelvével félretolva szájában az uruguayi pácolt marhahúst. – Azért kerültem ilyen mélyre, Tiszapócsra.

– Hagyjuk ezt, tisztelt uram. Ennek vége. Életének ezt a szakaszát, keserves megpróbáltatását, bizvást lerázhatja magáról. Mint a kutya a harmatot.

Adolf vakkantott, azt gondolva, hogy az idegen róla beszél.

– Honnan tudta ön, hogy én Tiszapócsra vagyok?

– Kóstolja meg előbb azt a svéd ököryelvet, és töltsön bort a poharakba.

– Tizenhat éve nem láttuk egymást, nem is hallottunk egymásról és ön...

– Téved – vágott közbe élénken az aggastyán. – Én mindig mindent tudtam magáról. Mi nem felejthetjük el egymást, tisztelt uram. Mi még a pokolban is találkozni fogunk. De az huzamos találka lesz. Mert azokat a férfiakat, akik egy nő szerelmén osztoztak, az ördögök egymáshoz láncolják. Tudta ezt maga?

– Tiszapócs vagy a pokol, az egészen mindegy – dünnyögte a híres sakkozó aba-úji földesúr dédunokája.

– Nem hinném – vigyorgott furcsán Valérián. – De együnk, igyunk. Testünkkel együtt erősítsük meg szellemünket is. Töltsön még bort a poharakba és ízlelje meg azt a sajtot. Felséges eledel. *Vous savez, c'est une sorte de fromage fait avec le lait des brebis de la race de Larzac*. Ilyen sajtot maguk soha nem is szagoltak, *au delà du rideau de fer*, a... vasfüggöny mögött.

– Ennyire elmaradottnak azért ne tartson minket. Mi is eszünk sajtot. Igaz, hogy ritkán.

Valérián tréfás fenyegetődzéssel fölemelte sovány, bütykös mutatóját.

– Kapjon be egy falatocskát, de hamar!

Balázs megízlelte a híres Aveyron francia megyéből származó penészes, zöld sajtot.

– Nem rossz. A hortobágyi juhakolban aligha tudnak ilyen jót készíteni – mondta és közben gyönges kis fájdalom a szívébe nyilallott.

– *Voilà!* – röhögött Valérián, diadalmasan.

Maga is megkóstolta a kitűnő valódi rokforti sajtot, vén korára bámulatos étvággyal és felemelte poharát.

Poharaik összekoccantak, mintha egész életükben legjobb megértésben gyakran vacsoráztak volna együtt. A volt magyar királyi kormányfőtanácsos „tökmag-színű” képe kezdett rózsaszín árnyalatokat nyerni a jó falatoktól és a sötétlila burgundi bortól. Ivott. Aztán hátradőlt a széken az asztalnál, ahol fél órája még ezt írta Pór Kálmánnak Tállyára, a Fejedelem-dűlőre: „*Én valahogyan még megvagyok, Kedves Barátom. Még nem vitt el az Ördög.*”

Nézte, tűnődve, tusakodva, töprengve és tépelődve nézte Valériánt, aki az apró francia tengeri rákokat fogyasztotta jó étvággyal és majonézes salátával, miután kelő mérséklettel újabb korty bort ivott.

– Honnan jön ön? – kérdezte más hangon.

– Mondtam már. Mentonból.

– Igazán?

– Ne meresse úgy a szemét, ne kezdje előlről a hitetlenkedést, tisztelt uram.

– Megvan még a háza? A „*Villa aux trois chats*”?

– Kutya baja.

Ezeknél a szavaknál a spániel megint vakkantott. Azt gondolta, róla beszél Valérián.

– És a hegyek?

– De nézze csak, milyen kíváncsi maga! Csillog a szeme. A kíváncsiságtól vagy azért, mert a lélek visszaszállt magába. Kezd olyan lenni, mint régen volt.

– Megvannak-e, szépek-e még Menton felett a lila, barna és piros francia hegyóriások?

– Semmi bajuk sincs a maga hegyeinek.

– Ott vannak-e még a háztetők a porcelánmacskák? Mind a három?

– Nem szaladtak el.

– És a ház előtt a sudár pálma?

– Ott áll, ugyanott, ahol régen. *Au même endroit du jardin.* Azóta rózsza futott fel a törzsére... De miért lett egyszerre ilyen izgatott, tisztelt uram? Ejnye, ejnye. Ebből megint ájulás lesz. Vigyázzon magára.

– Látszik-e még a kertből az Ördöghegy csúcsa? Erre feleljen.

– Ugyanúgy, mint régen.

– Szép? Elragadó? Gyönyörű?

– No, hallja, maga úgy kérdezi ezt tőlem, olyan gyerekesen, ahogy néhai nőm kérdezte egyszer tőlem Mentonban, boldogságunk elején: „*N'ai-je pas de bonnes jambes?*” És térdig felhúzta szoknyáját. Én ennyit feleltem neki: „*Bonnes et belles.*” Bizonyos voltam én benne, tisztelt uram, hogy feleségem tudja, jó és szép lába van, tud úszni

és gyalogolni velük és tetszik a férfiaknak. Mégis azt mondtam: „*Bonnes et belles*”. Mert örömet akartam szerezni neki... Hát akkor én most magának is örömet szerezek, tisztelt uram és ezennel felelek kérdésére: *Le sommet du Mont de Diable est toujours splendide!*... De miért nem vesz legalább egy falatot a lazacból?

– Az én hegycúcsom még mindig ragyog – morogta halkan Balázs Ábel és Bártfay Kata kitelepített unokája.

– Ezt a falatkát ne vesse meg! Clermont-Ferrandban van a konzervgyár, az alaptőkét én adtam hozzá. Sehol a világon nics olyan jó íze a lazacnak, mint Auvergne-ben. Ezerszámra fogják egy folyócskában. *Allier* a neve. *Le pêche du saumon est très abondant, là-bas. Je vous assure*, tisztelt uram. Egyébként Tiszapócscon is szoktak halászni?

– Már akinek van mersze hozzá.

Valérián lenyelt egy darab lazacot és ivott rá egy kortyot.

– Nőmmel mi mindig franciául beszélünk. De nem tudta tökéletesen elsajátítani ezt a nyelvet, amely pedig éppúgy dísz lehet egy nőnek, mint a gyémánt karperec.

Adolf, a spániel, az idegen halszagoktól nyugtalanul figyelt az asztal alatt Valérián lábánál. Gazdája már csak merő udvariasságból kóstolta meg a lazacot és egy darabot ügyesen Adolf szájába ejtett.

Kruzmicsek kisebb és szerényebb ezüstitálcán, melyet szintén szárnyas zerge díszített, frissen főzött kávé hozott be. Szó nélkül letette az asztalra és távozott: „*pour composer le machin*”. De a volt kormányfőtanácsos nem értette, mit művel odakint a gépkocsiban.

Éjfél már jóval elmúlt Bártfay Kata nagymama zenélő óráján, a menyasszony öltöztetését ábrázoló kép aranyozott keretében.

– *Du bon café! Ah!* – sóhajtott Valérián franciásan, de érezni lehetett, hogy a gall indulatszó nem vált vérévé, csak felvette és egy életen át használta, mint műfogsorát. Aztán szőke havannaszivarral kínálta vendégét és maga is rágyújtott. – *Ah!* – ismételte. – *Ses jambes longues! Et les fines chevilles de ses petits pieds nus!*

– Kinek a csupasz bokájáról beszél ön?

– A feleségeméről, tisztelt uram. Maga éppen olyan jól ismerte, mint én, meztelesen kis lábának finom bokacsontjait, amelyek elporladtak, nincsenek többé. Talán még nálam is jobban ismerte. Mert magának, tisztelt uram, tehetsége van hozzá, hogy a szerelemből mítoszt csináljon.

– Nem indulnánk inkább?

– Töltsön előbb kávé a csészékbe. Valódi brazil kávé. Tágítja a szívereket. Ha ízlik, csepegtessen belé egy keveset abból az ón tubusból. *Condensed full cream milk unsweetened*, két pint tejjel felér ez a kis tubus. Mert Skóciában nem fejk naponta háromszor a teheneket.

– Skót tejszín – tűnődött Balázs Ákos és olyan volt most az egész, mintha álmodná. – A szívem mostanában rendetlenkedni szokott. Tiszapócscon vagyunk és nem árt, ha skót tejszínkrémmel vegyítem a brazil kávé.

– Árt? *Vous fait-il du mal? Mais pourquoi?* Miért ártana? *Qu'est-ce que ça peut bien vous faire?* Csak minél többet csepegtessen bele, tisztelt uram. Igya meg ezt a finom, tüz kávé. Az a tulajdonsága, hogy emlékeket idéz.

– Emlékeket? – visszhangozta az aggastyán szavait.

Jobb térde nagyon sajgott és figyelmeztette, hogy nem álmodik.

– Bizony, emlékeket. Még inkább fog emlékezni mindjárt mentoni házam te-tején a porcelánmacskákra. Meg arra is, hogy feleségem néha magával is franciául beszélt. Kivált az ágyban... Ne tagadja. Ma már kár alakoskodni. Fog mindjárt emlékezni a hangjára, a szavaira is, én tudom, én ismerem: „*Oui, chéri, tu es beau, tu es charmant, intelligent, éloquent, étonnant...*” Maga pedig elhitte akkor, tisztelt uram, hogy a világon maga a legszebb, a legbájosabb férfi. A legokosabb. A legékesebben szóló, a legcsodálatosabb. Emlékszik?

De a híres világfi Balázs Ábris dédunokájának nem volt kedve az emlékezésre. Nagyon is Tiszapócson érezte ő magát, s ez időnként nyugtalanította. Kávóját épp csak megszőkítette néhány csepp skót tejszínnel.

– Bacsóné egyáltalán nem dicsér engem – mondta szárazon.

– Kiről beszél?

– Gondolom, indulhatnánk már.

– Várjon. Az az izé... *le machin, il n'est pas encore composé...* még nincsen készen. Addig nem indulhatunk. De előbb még úgyis meg kell hallgatnia az én anekdotámat.

– Én harmincegy éve... – akarta mondani.

– Helyben vagyunk, tisztelt uram. *Mogacsül-hürpü.*

– Az mi a csoda?

– Harmincegyet jelent örményül. A magyar–török nyelvjárás szerint. Miként említettem, tisztelt uram, én magamban mindig örményül számolok. Harmincegy év! Akkor találkoztunk mi Mentonban és nekem ott kell elkezdenem, hogy miért vagyok én itt. Az az eleje az én anekdotámnak.

– Konzervjei ízesek, de szavai ízetlenek. Ön nem nevezheti anekdotának azt, amire én mindenkor szent kegyelettel gondolok.

– Ne zsörtölődjék, tisztelt uram. Én anekdotát mondtam, mert ma éjjel vidám akarok lenni és magát sem akarom szomorítani. Azt szeretném, ha tiszta szívből örülne. Felejtse minden gondját, baját! Miért ne adomázgathatnánk el a magunk közös dolgáról derűsen és anélkül, hogy vétenénk a jó ízlés és a kegyelet parancsai ellen?... De akár dráma, akár anekdota, ne borzolja fel érzéseimet, tisztelt uram. Okosan teszi, ha ma éjjel nem vár tőlem gyászballadát. Egyébként is, *je déteste le style pompeux, quand j'ai envie de rire et besoin de pleurer.* Ért engem, tisztelt uram? Én nevetni akarok ma éjjel, pedig sírni szeretnék.

A kitelepített volt kormányfőtanácsos levegőbe fújta havanna szivarjának kék füstjét és hallgatott egy percig.

– Beszéljen! – mondta aztán.

Egy darab kenyeret megmártott a holland *crownfish* paradicsomos levében és a spániel figyelő szájába dobta.

Tarka vánkosain kényelmesen hátradőlt Valérián, a fülkagylós faragott ládán. Lassan itta kávóját, amely, állítása szerint, élénkíti az emlékezetet. Száját kicsucsorította és nyelvével, amelynek olyan színe volt, mint Auvergne-ben az Allier nevű folyócskából halászott lazacnak, körülnyálazta a havanna szivar végét. Eck Lukács házában szobáiban a félig nyitva felejtett konyhaajtón át szétáradtak a szagok, melyek Valérián konzervdobozából, a *hors-d'oeuvre*-tál kis mélyedéseiből, a kávéscsészékből,

a domborított szőlőfürtökkel és Valérián címerével díszített, hatalmas ezüstitálcáról párologtak s elvegyültek a szivarfüsttel és Valérián parfümjével. Még nem is nyúltak az ananászkonzervhez és az óriás grapefruitokhoz, a mazsolához és datolyához sem.

– *Mogacsül-hürpü.* Éppen harmincegy éve...

A volt abaújkéri földbirtokos félbeszakította.

– Bocsánat, volna egy kérésem.

– Mi az?

– A kutyámat is vigyük magunkkal.

– Ha nem harap, beleegyezem. Úgyis kutyára van szükségünk Mentonban.

A gyerekek megdézsmálják narancsfáimat.

– Nagyon köszönöm – mondta hálásan.

Kezdte magát most már kitűnően érezni.

– Szóra sem érdemes, tisztelt uram.

– Még valamit. Amit ön az előbb Terézzről mondott...

Valérián, hirtelen elkomorodva, félbeszakította.

Nevezzük inkább röviden hölgynek. A hölgy. Jó? Nem haragszik?

– Furcsa... A hölgy bokacsontjai és minden egyéb, amit róla mondott... Nem álmodom én? Csakugyan ön van itt ebben a nyomorúságos odúban?... Megaláztatásom és nyomorúságom színhelyén... ön van velem most? Ön?... Ön az csakugyan? Valérián úr?

Valérián nagyot nevetett.

– Épp úgy jelen vagyok, mint ez a holland olajos hering ebben a dobozban, csak engemet nem halásztak az Északi-tengerben.

– Csakugyan azért jött, hogy elvigyen engem innen?

– Ugyan mi más dolgom lehetne itt a poros magyar pusztában!

– Mikor indulunk?

– Hamarosan.

– Hallani kívánom megint, hogy hová... Hátha nem hallottam jól?

– Ifjúságának virágos kertjébe megyünk, tisztelt uram. A maga legszebb paradicsomába. Hamarosan indulunk és elviszem én innen magát Mentonba.

– Mentonba?...

– Oda. A házamba. A villába. Ahol a tetőn három porcelánmacska gubbaszt alattomosan, mintha egereknek nézne minket. Oda viszem el én magát tüstént. A maga tarka sziklahegyei alá. Abba a városba, amelynek nevénél maga szebb városnevet nem ismer. A Tisza partjáról a Földközi-tenger partjára viszem el én magát. A pokolból a mennyországba! *Au royaume des cieux!* Mentonba!

A XIX. századbeli híres sakkozó dédunokája a combjára csapott tenyerével, ezeket a szavakat hallva. Ritka mozdulata volt ez. Tiszapócsan ezt a mozdulatát soha még senki sem látta. A kitörő öröm közvetlen taglejtése volt ez, melyet őseitől örökölt: Ábris dédapa ugyanígy csapkodta saját térdét, mikor a kétútközi kastély szalonjában mattot adott Tasziló hercegnek. A volt magyar királyi kormányfőtanácsos mord, savanyú arca kitisztult és gömbölyű lett; hideg, szürke szeme megtelt fénnel és melegséggel. Még egy nagyot csapott a combjára, csak úgy csattant.

– Hacsak nem bolondultam meg és jól hallom... Ha érzékeim nem csapnak be... Ha a szemem...

– *Quelle confusion! Il n'y a pas de scepticisme possible à l'égard des faits qui parlent d'eux-mêmes.*

– Magyarul beszéljen, a kutyaafját! Édes Valérián uram!

– Nincs helye a kételkedésnek, tisztelt uram. A tények beszélnek. Elviszem magát innen Mentonba és tüstént azt is hallani fogja, hogy miért teszem ezt.

– Csitt, meghallhatják! Sohase lehet tudni, ki hallgatódzik az ablaknál... Hol a kocsi?

– A kocsi már régen bent áll az udvaron. Ne nyugtalankodjék, tisztelt uram. Kruzmicseknek is, Miguelnek is van már némi gyakorlata benne, hogyan viselkedjenek a *rideau de fer* mögött.

– Ki az a Miguel?

– A sofőröm. Tíz éve akadtam rá a Pireneusokban. *Nous avons passé le Col de Batale.* Az anyja francia volt, az apja spanyol. *Un gaillard roué. De fabriquer des faux passeports c'est son métier!* Jobban ért a hamis útlevelek készítéséhez, mint a titkárom.

– Miféle hamis útlevelekről beszél?

– Példának okáért a magáéről, tisztelt uram. Sok utánjárásba és még több pénzembe került volna, hogy megszerezsem magának a szabályszerű utazási engedélyt. De nem is vállalkoznék rá! Egyszerűbb és praktikusabb a hamis útlevél.

– Ó, vagy úgy?... Értem. Ezért fényképezett le a titkára, ezért nem indulhatunk el. Várjuk, hogy elkészüljön az én útlevelem.

– Maga rendkívül találékony, tisztelt uram. *Un esprit fin et ingénieux. Dans l'ordre peu à peu.* A maga kobakjában rend van végre. Örülök.

– Bevallom, hogy eleinte... Amikor megláttam önt, Valérián uram... De hagyjuk. Ön nem tudja, hol vagyunk, mi ez a község... Tiszapócs!... Az élet itt elrongyolta a szívemet. A szüntelen rettegés, a bizonytalanság. A gyötrelmek, a megalázkodás... Uram, Valérián úr! Önnek erről sejtelve sincsen... Hogyan is magyarázzam meg magának? Pár napja kezembe akadt nagyanyám zsoltáros könyve. Az övé volt az a kép ott a falon... A Kata nagymamáé. Csak a zsoltáros szavával tudnám én önnek elmondani...

Valérián iszonyodó fintort vágott.

– *Laissez les...*

– Én már itt a halottak közé számláltattam, Valérián uram. Hasonlatossá lettem én itten a koporsóba szállottakhoz. Olyan voltam én itt már, mint akit a legelső sorba vetettek. A sötétségbe, a legmélyebb mélységbe.

– *Laissez les lamentations!*

– A félelmek körülvettek engem itt, mint a vizek. Az én nyomorúságaim...

– Elég, tisztelt uram! A maga nyomorúságainak vége. Hagyjuk a bajokat, a panaszokat. Inkább örvendezzünk a maga szabadulásának.

– Én annak még magánál is jobban örvendezek, Valérián uram! De csak csínján. Nem mindegy, hogy bírja-e a szívem.

– Üljön csak vissza a helyére. Mindenféle szívbántalom ellen ajánlatos egy szelet ananász és rá egy pohár bor. Igyunk, tisztelt uram. A maga szabadulásának öröme.

– Köszönöm, uram, hogy eljött értem – nyögte hálásan egész testében reszketve Bártfay Kata kitelepített unokája.

Koccintottak, ittak.

Valérián izgett-mozgott a helyén, a felfűjt párnákon és tarka vánkосokon.

– *Mogacsü-hüripü*, éppen harmincegy éve kezdődött a mi kis történetünk. Anekdota. Mulassunk ma rajta mind a ketten, tisztelt uram – kezdte az aggastyán, poharát magasra emelve. – *Je sais bien que notre coeur n'est pas un moteur de la force de dix chevaux.* Kíméljük magunkat és egymást az izgalmaktól, szívünk régi fájdalmaitól. *De ma part j'ai essayé quelquefois d'observer en moi-même les causes du mal. Je puis me voir étrangement simplifié...*

A szüette gerendáról alálógó petróleumlámpa megvilágította Valérián sovány, ráncos arcát, vigyori száját és bozontos fekete szemöldökét, melybe legfelül hófehér, vastag szálak vegyültek. Szénfekete hegyes bajusza olyan volt és törökösen úgy lógott lefelé, mint egy nyugalmazott cirkuszigazgató. A francia beszédet hirtelen abbahagyta és valamilyen más idegen nyelven, örményül vagy portugálul mondott szavakat, melyekbe belevegyült Menton neve is. Szívélyes vigyora és mély hangjának nyájas rezgése is arra vallott, hogy ezen az idegen nyelven megismétli hívogatását és azt az elhatározását, hogy ma éjjel nevetni fog, bár sírni szeretne. Az egész ember eleven koponyatani rejtély volt.

– Kérem, valami olyan nyelven beszéljen, amelyet megértek.

– *Au nom du diable!* Igaza van, tisztelt uram.

– Végre magyarázzon meg mindent.

– Akkor tekintsünk most szépen egymásra, tisztelt uram, ugyanúgy, mint harmincegy évvel ezelőtt, mikoron... emlékszik?... tetten értem magukat Mentonban, a házamban. Magát és a hölgyet. Az én nőmet, a feleségemet. A világ legtökéletesebb asszonyát. Aki méltó volt a mi szerelmünkre...

– Én...

– *Taisez vous!* Még jó, hogy ebédnél zavartam meg magukat. Talán csak fél órácskát kellett volna késnem és sokkal kínosabb lehetett volna az eset. Maga az én asztalomnál az én boromat itta és épp készülődött, hogy az én ágyamba feküdjön a feleségemmel, akiből drága pénzen én csináltam nagyvilági hölgyet, igazi nőt. Én tanítottam meg a szerelemre. *Sans doute elle était une grande dame, n'est-ce pas?* Maga azt nem is tudja, fiatalember, mi mindent áldoztam én a mosonbenedeki állomásfőnök leánykájára, míglen belőle igazi hölgy lett. *Madame Valérian. La belle dame, cette fierté brulante. Qui cessait d'aimer quand elle cessait de vivre.* Igaz, fiatalember? A sírig magát szerette ő, most már egyedül magát akkor is, mikoron Djursholmban lezuhant a sziklára. Olyan nő volt a hölgy, aki akkor szűnt meg szeretni, amikor megszűnt élni...

– De én...

– Most majd magáról beszélek. Milyen is volt maga harmincegy évvel ezelőtt, tisztelt uram?... Már megismerkedésünk percében megragadott a bizonyosság, hogy maga tetszeni fog a hölgynek. Már Budapesten, a Ritzben. Ezért siettünk el *subito* Budapestről. De maga utánunk szemtelenkedett Bécsbe...

– Szavait válogassa meg, kérem.

– Aztán Bécsből Párizsba. Naiv fiatalember! – kiáltotta olyan hangon az aggastyán, mintha ma érte volna ő tetten Terézzel a titkos légyott színhelyén. – Maga azt gondolta, hogy csak úgy felszarvaz engem és én nem tudok semmiről?

– Halkabban, ha lehetséges. De hiszen ez olyan régen történt már.

– Harmincegy év – morogta, elcsendesedve Valérián. – *Mogacsül-hürpü, trente et un...* Hohó! Maga szenvedélyes kártyás, tudom. Üres óráinkban majd „*trente et un*”-t fogunk játszani Mentonban. Jó?

– De kösse fel örmény alsónadrágját. Én a kártyában nem ismerek kegyelmet.

– Mikoron én magát életemben először megpillantottam, azt mondtam magamban: *Ce garçon est bien. Il a le front de petit taureau qui s'apprête au combat*. Igen, fiatalember. Amikor én harmincegy évvel ezelőtt *in flagranti* értem magukat a három macskáról nevezett villa emeleti szobácskájában... emlékszik?... balkonja délre néz, a Borrigo patakocska torkolatára... akkor... akkor maga pontosan olyan volt. Fiatal kis bika, öklelésre kész. Izmos, elszánt, örültül szerelmes. Nem volt könnyű dolgom a heves kis bikával szemben, akit a világ legnagyobb szerencséje ért. Teréz magát szerette és nem engem! – kiáltotta Valérián érzelmes hangon.

Abaújkér egykori hatalmas urainak leszármazottja félig behunyt szemmel hallgatott. Nem kerülte el figyelmét, hogy az aggastyán most először kimondta Teréz nevét.

„Engem, egyedül engem szeretett” – morogta magában, mintha imádságot mormolna.

Valérián folytatta.

– Minden férfi, akár okos, akár ostoba, az utolsó percig hajlandó kételkedni felesége hűtlenségében. A kételkedés kellemesebb, mint a bizonyosság némely dolgokban. A budapesti Ritz halljában, amikor magára néztem, még így áltattam magamat: *Rien à faire, mon garçon, non, non, tu ne l'auras pas, si elle ne veut pas!* Párizsban pedig, mikoron tudtam, hogy maga ott ólálkodik és megbújik a Szajna bal partján Szent Sulpicius templomának közelében, én a hölgy arcáról igyekeztem leolvasni a valóságot. *Elle était radieuse, les yeux brillants. Thérèse!* És én azt kérdeztem magamban: *Mais veut-elle? ne veut-elle pas?... Décide-toi, Thérèse!* Átkozott kevélységemben biztattam őt magamban, hogy döntsön és ostoba fejjel még mindig bíztam hűségében. Végül Mentonban tovább már nem áltathattam magam. Vissza kellett hódítanom őt a dühös kis bikától. Maga tudja már, tisztelt uram, hogy ez nem sikerült.

A Tiszapócsra kitelepített volt kormányfőtanácsos behunyt szemmel hallgatta a franciával kevert szavakat és képzeletben már ott volt a mentoni villában, melynek tetején három porcelánmacska kuporog, a szobában, hol Valérián, harmincegy évvel ezelőtt az egyetlen fortélyhoz folyamodott, mellyel legyőzhette: megalázkodott előtte és könyörgött neki, távozzon el és soha többé ne keresse Terézt. Aztán még ennél is többet tett. Egy óvatlan pillanatban elcsente tőle és ő oda is adta: úri magyar becsületszavát.

– Tudom – mondta tompán és átengedte magát, mint egy éve, álmainak, emlékeinek, elfüstölgött érzéseinek: a múltnak.

– Maga nemes volt, úr volt. Nagylelkű magyar úr volt. És mégsem sikerült őt magamnak megtartanom. Sebzett szívvel, utolsó leheletéig egyedül csak magát

szerette. Biztos vagyok benne, hogy mindig magára gondolt, mikoron az a nagy szál skandináv férfi ölelte, aki aztán megszöktette tőlem, nem sokkal azután, hogy maga, híven adott szavához, örökre elhagyta őt. Örökre. *C'est vrai?*

A volt kormányfőtanácsos hangja akadozott, nem felelt mindjárt.

„Soha annyiszor nem voltam együtt vele gondolataimban, mint az eltelt évben Tiszapócson. Mondhatom-e akkor, hogy örökre elhagytam?” – tűnődött magában, de kimondani nem akarta.

– Örökre kitiltottak Budapestről – válaszolta inkább. – A szó komor és lesújtó. Az embernek kedve támadna hozzá, hogy fellázadjon ellene.

De Valérián nem figyelt rá.

– Most érkezünk el anekdotám második részéhez. *Hüripüjelsztretty*, tizenhat év! Egy novemberi napon hívásomra megérkezett Mentonba. Jött, mint a holdkóros, jött, mint az akasztott ember lelke. Mint a kísértet, tépetten, tele szemrehányással jött. Akkor még azt hitte, hogy él a hölgy. Nem tudta, hogy már halott. Üres, hideg szívvel jött. A magyar pusztai téli zúzmárás hidegét hozta magával. *Mon sang se glaça*. Borzongtam a hidegtől, mikoron megpillantottam magát. Nincs szomorúbb az olyan embernél, aki arcán viseli a könnyen olvasható szavakat: „Szívem hideg tepszi, nincsen benne semmi.” Még rímelt is akkor a maga szomorúsága.

– Az semmi sem volt, az a szomorúság. Itt rímelt igazán, ebben a pokolban, Tiszapócson.

– Mélyen sajnáltam én akkor magát, tisztelt uram. Azért hívtam, hogy közöljem a gyász hírt, amely engem egy időre megbénított, tolószékbe kényszerített. Sajgó sebemre kerestem gyógyírt, *un bon médicament*. *Je savais très bien qu'il y a un seul remède à cela*. A gyász kettőnké volt, senki másé a világon. Orvosságom nem lehetett egyéb, mint a maga együttérzése, a maga osztozása az én fájdalmamban. *Et votre amitié*. A maga baráti jobbját akartam, esengtem, tisztelt uram. Súlyos betegségemből később nem tudtak volna talpra állítani a világ legjobb szakorvosai, ha nem éreztem volna szüntelenül, hogy van egy ember Magyarországon, aki éppúgy szenved Teréz halála miatt, mint én, valaki, aki... hogy is mondjam, tisztelt uram és barátom?... már pedzettem az imént, *comme le poisson touche l'hameçon...* igen... igen... maga, fiatalember, annak dacára, hogy a szíve hideg tepszi lett, lélekben felmagasztosult abban a percben, amikor tőlem megtudta, hogy Teréz egyedül magát szerette és... és maga ettől a szerelemtől, amely az ő elporladt szép bokacsontjaiból áradt maga felé, akkor... igen, akkor maga rendkívüli emberré alakult át keserves gyászában és a legtöbbet tette, amit ember csak tehet a földön életében. Mítoszt csinált a szerelemből.

– A második mentoni utazás... – morogta csöndesen Balázs Ábris dédunokája.

– És maga – folytatta Valérián vakbuzgó rajongással –, maga adjon hálát az ég összes hatalmainak, hogy most is birtokában van ennek a mítosznak, minden mítoszok közt a legdrágábbnak. *Ce mythe est l'âme de vos actions*. A maga cselekedeteinek lelke az a szeretet, amely Terézből megmaradt magának, tisztelt uram. A mítosz. A legtöbb. Olyan erő, amelyet a fizikusok még nem ismernek... Mindent akar tudni? Megmondom. Ez az erő vonzott engem ide, ebbe a poros faluba. Ennek az erőnek köszönheti maga majd mostan a szabadulását!

– Ez lesz a harmadik mentoni utam – suttogta a volt kormányfőtanácsos.

– De másért is hívtam én akkor magát Mentonba, tizenhat éve. Meg akartam jutalmazni. Egyetlen örökösömmé akartam tenni és egy leányzót is kínáltam, aki halvány utánzata volt csak a mi hölgyünknek, üres talmi. Hálámat és tartozásomat le akartam róni. De maga sokkal dölgyösebb volt, tisztelt uram. És sokkal összetörtebb. Megszökött házamból, Mentonból, tizenhat éve. Nem kellett magának sem a pénzem, sem a menyasszony. Maga igaztalanul gyűlölt engem. Mert anélkül, hogy észrevette volna, én megajándékoztam magát a legnagyobb kincscsel: tőlem tudta meg, hogy a hölgy egyedül magát szerette. Odaadtam a hölgy leveleit, amelyekben zokogva vallott erről. Vajon megvannak-e még? Őrzi még azokat?... Maga akkor azt hitte, hogy visszautasított mindent, amit én kínáltam. Holott gazdagon távozott házamból. Gazdagabban, mintha minden vagyonomat, földjeimet, tűzhányóimat, hajóimat elfogadta volna. Magának kincse van, tisztelt uram, olyan, amilyen senkinek sincs. *Le trésor de votre âme, ce mythe, c'est tout.* Ez minden. A legtöbb. Higgyen egy bogaras vénembernek, akit talán álmaiban is még mindig gyűlölt és megvetett. Maga gazdag, nagyon gazdag. Ez a nagy gazdagság adott magának erőt hozzá, hogy ebben a ronda faluban... hogy is mondta csak?... hasonlatosan a koporsóba szállottakhoz meg tudta várni a percet, amikor én jövök és megszabadítom magát.

– Megszabadít... – ismételte mintegy álomban, becsukott szemmel.

„Valérián az én megszabadítóm” – mondta magában.

– Anekdotám végére értem. Itt vagyok Pócson vagy Poroszlón, magának ez most már mindegy, *une fois pour toutes*. Hálámat én igazában most akarom leróni magának, tisztelt uram, azért, mert harmincegy éve, *mogacsül-hürpü*, úri módon félreállt és becsületszavát megtartotta. Az elmúlt években én nagyjában értesültem a maga dolgairól. Voltak mindig híreim. *J'ai pris toujours des informations sur vous*. Megnyugodva hallottam éveken át, hogy zavartalanul él Budapesten a házában. De aztán megtudtam, hogy deportálták. Egy kis időbe telt, amíg azt is elárulták, hogy hová. Nemrég az emberem ugyanezen a kocsin erre járt, megtalálta a falut, ezt a házikót. Miguel ült a kormányánál. Értesített és én azonnal jöttem... Most aztán együtt fogunk Mentonba utazni. A második pótkerék küllőjében bőven van aranytartalék. Hamis dán útlevele bizonyára nem fog sehol gyanút kelteni... De minthogy minden anekdotának van csattanója, engedje meg, hogy botom elefántcsont bunkójával magát kissé fejbe üssem. Nagyon szelíden, két okból. Először azért, hogy azt ne higgye, álmodik. Másodsorban függetlenül a hála érzésétől, a magam nagyon régi kis tartozását ilyenképpen akarom leróni. Hiszen akárhogy is vesszük, maga harmincegy évvel ezelőtt az én feleségemet...

Megdöbbentő trágár szót mondott Valérián és anélkül, hogy az engedélyt megvárta volna, kissé feljebb cipelte agg testét a légvánkoson, és felemelte, végénél markolva meg, gombnyelű sétabotját. Szertartásos mozdulattal, mintha az ördög szerepében a szentelt vizet szóró papokat utánozná és gúnyolná ki, az egykori szerelmes gavallér fejére koppintott és megint úgy vigyorgott, mint az imént, mikor több nyelven is, Mentonba hívogatta, de ezúttal bizonyos mentegetőzésfélét is elvegyített vigyórában, hiszen csak úgy fejbe vágni valakit, akivel egyébként jót akar tenni, mégsem szokás.

– *Je vous demande pardon.* Ugye, nem haragszik, tisztelt uram? De úgy gondoltam, hogy a vidám vacsorát ezzel az inkább jelképes ütéssel fejezhetjük be legszerencsésebben. Remélem, nem fájt.

– Semmiség – morogta Balázs Ákos, kissé meglepődve.

Úgy tett, mintha a koppintást ő is csak tréfának tekintené.

De Adolf, a fekete spániel, megint szőrét borzolta és mérgesen vakkantott Valérián felé, akit most már jó ideje állandóan gyanakodva figyelt.

– A kicsi ütésért cserébe, *en échange de ce petit coup-là, même en récompense*, kárpótlásul öleljük meg gyorsan egymást.

Balázs Ábris dédunokája olyan érzéssel, mintha kényszerítenék rá, hogy egészen kiszolgáltatassa magát és engedelmeskedjék, fölkel az asztaltól és a fülkagylós faragott ládához lépett, melyen Valérián terpeszkedett virágos mintájú légzsákjain. Olyan hidegek és soványak voltak az aggastyán ujjai, mintha csontvázal szorítana kezét.

De a markolása erős volt.

Minden erejével húzta magához, mintha ebben a földi életben soha többé nem akarná elereszteni.

Jobb térde éktelenül sajgott és mielőtt lehajolt volna, hogy megcsókolja Valérián májfoltos és ráncos, sovány arcát, megkérdezte inkább csak azért, hogy az elképesztő helyzetet némiképpen tisztázza:

– Mikor indulunk végre?

– Bármely percben, mikoron parancsolja. *Après avoir composé le machin.* Hiszen útközben is bárhol igazoltathatnak minket. De maga, tisztelt uram, mihamar dán kereskedő lesz.

– Merrefelé visz el engem innen?

– Útirány: Budapest. És Sopronnál lépjük át a magyar határt.

– Aztán?

– Bécs és Salzburg. De ha kívánja, Bécsben vonatra vagy repülőgépre ülhetünk. Kényelmesebben és hamarább érkezhetünk Mentonba.

– Mondja még egyszer! Hová?

– Ej, tisztelt uram. Úgy látszik, még egy koppantás a fejére nem ártana. Ébredjen már szenderegéséből! Persze hogy Mentonba megyünk. Ott aztán kipihenheti összes szenvedéseit. Megint emberhez méltóan élhet. Nem fogja bántani senki.

– Emberhez méltóan... – ismételte Valérián szavait.

– *Mais oui. On vous y traitera avec humanité.* Rajta! Készüljön, szedje össze legszükségesebb cókmojkját.

– Elvisz engem ebből a pokolból? Igaz ez?... Igaz, hogy kiemel engem ebből a mély koporsóból?... Esküdjön, uram!

– Felesleges az eskü, a tettek beszélnek.

– Elvisz engem arra, ahol a nyugati irány látszik, amikor lemegy a nap az óhat-pusztakócsi állomás mögött a pusztán?... A sötétségből, a mélységből, a legalsó sírből kiment, megszabadít engem? Igaz ez, jó uram?... Valérián úr! Megmentóm!... Szabadítóm!

– Öleljük meg egymást, fiam.

Múltjának kísértetét, a tiszapócsi éjből felbukkant vaduzi elnököt átkarolta és kiálló pofacsontján, melyet fekete vadszörök borítottak, megcsókolta, könnyeit hullajtva örömeiben.

– Hála neked, uram... Valérián úr!

Görccsösen szorította a csontvázkezet.

4.

A „marha nagy fényes áotó”, melyen tükör volt még a lépcső is, bent állt Eck Lukács udvarán, az istálló mellett. Ablakain halványkék fény szivárgott ki, olyan, amilyen éjjel kórházi betegszobákban világít.

Kruzmicsek, a titkár, a kocsiban friss kávéfőzött és bevitte a házba.

– *Est-ce que vous avez composé le machin, Kruzmicsek?* – kérdezte Valérián.

– *Mais c'est Miguel qui s'occupe du passport. Er zeigt sich geschickt.* Útlevele azonnal készen lesz. Pár pillanatocskára múlva.

– *Et la photo?*

– *Leider es ist missgelungen. Mais ce n'est pas ma faute.*

– *Mais qui est ce qui est le fautif? Qui est cet imbécile?*

– *Monsieur Balas ist schuldig dafür. Il est à la mine sombre, il a fait des grimaces.* Bocsánat, *monsieur Balas* – fordult a boldogan szivárokozó volt magyar királyi kormányfőtanácsoshoz. – De ön borzasztó arcot vág a fotográfián. *Schrecklich!* Az ember megijedez magától. *Vous n'aviez pas figure humaine.* Mostan az egészen más. Az arca ragyog. Majd kicsattan. Mintha kicserélték volna magát egy röpke félóráska alatt, *monsieur Balás*.

– Jó, jó, Kruzmicsek úr – mondta a kitelepített egykori kaszinói úriember és barátságosan megveregette a nyeszlett és rozoga titkár vállát. – Élt volna csak maga egy évig Tiszapócon!

– *Voulez vous répéter la photo, Kruzmicsek?*

– *C'est inutile, monsieur. Es ist schon hineingepasst.* De állíthatom, a vörös határőrök meg fognak ijedezni. A fénykép irtóztató. *Mais c'est la faute de monsieur Balás,* az ő hibája.

– Téved, Kruzmicsek úr – szólt a volt abaújkéri földbirtokos. – Ez Tiszapócs hibája. Nem volna kedve hozzá, hogy itt maradjon helyettem?

A rozzant titkár mindkét kezével kétségbeesett mozdulatot tett, mint a rossz színész, aki túlozza szerepét. De arcán a ráncok nem mozdultak. Annyi év után is megőrizte vonásainak merevségét.

– Jaj, *monsieur Balás!* Százszor inkább elmennék én füstnek az elnök úr mexikói krátereibe. Vagy lennék geofizikai jelenség, test nélkül, lélek nélkül. *Un petit symptôme sismologique.*

Balázs Ábel unokája önfeledten, nagyot nevetett, látva a titkár mókázó rémületét.

– Nem is tudtam – fordult a lánán trónoló aggastyánhoz. – Önnek tűzhányói is vannak?

Valérián kicsinylően legyintett.

– Csak három. Szóra sem érdemes. A vidék arra annyira kopár, terméketlen. Talajkutatások miatt vásároltam meg a kráterek környékén a földeket. De már találtunk platínát és urániumot.

– Gratulálok.

– A mexikói törvények szerint az állammal osztozom a költségekben is, a nyereségben is. Mexikóval együtt sírok vagy nevetek.

– Remélem, minél többet fog nevetni, kedves Valérián úr.

– Magának, tisztelt uram, még ebben a hónapban körül kell majd néznie tűzhányóim között, én már fáradt vagyok ilyen hosszú útra. Magának majdnem egészen az Orizaba-csúcsig el kell mennie. Van kedve hozzá?

– Boldogan megmászom én az Orizabát.

A titkár konyakot töltött a poharakba.

– *Une goutte pour moi* – mondta Valérián.

A volt kormányfőtanácsos kényelmesen hátradőlt a széken, bal karjával fesztelesen és vidáman átölelte a támlát. Arca ragyogott. Halkan énekelt is magában, mint évek óta még soha.

„Megyek, babám, utazom, babám, Hetedhétországba...” – dúdolgatta.

Valérián elégedetten szemlélte művét: sikerül az élet számára megtartania azt az embert, aki nemrég még félig élettelenül hevert a karosszék mélyén.

A titkár mereven figyelt. Fejét csóválta és távozóban így szólt:

– Most kellene magát lefényképezni, *monsieur Balás*. Olyan vidám, mint egy... *wie ein... comme un fiancé!* Mint egy boldog vőlegényke.

„Vőlegény!” – a szó váratlanul fejbe kólintotta. Hirtelen elkomorodott.

Szivarjáról a hamut a padlóra szórta, akárcsak hamarosan egy éve a Molnár utcában, mikor már tudta, hogy az nem az ő lakása többé. A dal megfagyott ajkán.

Egyszerre nyugtalan lett.

– Indulhatunk már? – kérdezte idegesen.

Valérián nem árulta el, hogy mindent látott, észrevett.

– Készülődhet, tisztelt barátom. *Est-ce que vous avez préparé votre valise?* Összeszedte már cókókját?

A volt földbirtokos felállt, révetegen nézett körül a kis piszkos szobában.

– Persze, persze – morogta gondterhesen. – Nem is tudom hirtelenében, mit vigyek magammal.

Fáradtság szakadt rá és bal füle mögött elkezdődött a fejfájás, mindenféle rendszeres gondolkozás makacs ellensége.

„Már vőlegény vagyok” – duzzogott magában.

Nézte a harmadik kategóriába tartozó szobácskát, melynek van padlója, de nincs villanya, és nézte néhány bútordarabját, melyeket itt fog hagyni: szekrényét és az angol bőrfotelt, meg az ágyát, melyben – Bártfay Kata nagymama zsoltáros könyvének szavai szerint – „hasonlatosan a koporsóba szállottakhoz”, a rettenetes tiszapócsi éjszakákat töltötte. Nézte a fali polcon a könyveket és az aggastyán kinyújtott lábánál a fülkagylós faragott ládát, amely egy éven át székeket pótol, bár nem nagyon voltak látogatói; Kristóf herceg fia, az elvadult Péter úr szeretett üldögelni rajta. A két nagy ládát is számba vette tekintetével.

„Mindez itt marad, nem kár értük. Mentonba utazom és a jövő héten az Oriza-ba-csúcsához is ellátogatok” – dünnyögte magában.

A szekrény tetején ott volt a két bőrönd, melyekkel tavaly Tiszapócsra érkezett.

Bártfay Kata nagymama órája ketyegett, az aranyozott keretben a menyasszonyt öltöztették, s alatta a gyászkeretes metszeten a kéri és tornyai Balázsok királyi őse, Aba Sámuel haldoklott átdöfött kebelével a ménfői csatatéren.

Jó ideig gondolkozott, míg végre döntött.

– Két bőröndömön kívül ezt a két képet viszem még. Természetesen kutyámat is, ebben már megállapodtunk.

– Mi a csudának kell magának két bőrönd, tisztelt uram?

– Néhány ruhát, fehérneműt becsomagolok.

– Nem kell! Vesse oda a koldusoknak. A szegény deportáltaknak.

– Kiknek? – kérdezte sértődötten.

Rossz szíve hirtelen elszorult. Megint érezni kezdte a feszülő, érzékeny cérnaszálat.

– *Aux oiseaux et aux misérables*. Hagyja itt a sok vacak ócskaságot. *La vieille saleté!* Mire való csomagolni? *Pourquoi voulez-vous emporter toutes les truques?* Kis batyu, csöpp táskák. Elég! Holnap vásárolhat magának bőségesen mindent, ami tetszik. Hiszen maga az én kedves vendégem és örökösöm.

„Csekkfüzetet fog majd a kezembe nyomni. De ha elfelejtené, akkor mindig zsebpénzt kell majd kunyorálnom tőle” – gondolta.

De erről hallgatott.

– Mi holnap már odaát leszünk? – kérdezte izgatottan.

– Nem holnap, hanem ma! Délben már Bécsben ebédelhetünk. Ott aztán tetőtől talpig felöltözködhöz. Dobja el földi gúnyját, amelyben ezen a szörnyű pusztán élt. Szabaduljon tőle! Ne ragaszkodjon hozzá. Maga mondta, hogy még fogkefét sem hoz.

Arcára a tökmagszín kezdett visszatérni.

– De ezt a két családi képet elviszem magammal, ha megengedi – mondta makacsul.

Valérián ingerülten felelt, lóbálva hozzá hosszú, sovány karját.

– *Glisser sur une pelure d'orange, je n'aime pas ça*. A vámőrökkel gyűlhet meg a bajunk, gyanút kelthetünk. Ne ragaszkodjon ehhez a két olcsó bazári tárgyhoz.

– Még nem is volt a világon bazár, amikor az én ősöm már királyként uralkodott. Arcképét magammal akarom vinni.

– Maga olyan műkincseket örököl majd tőlem, tisztelt uram, amilyenekről nem is álmodott. A magáé lesz egyhamar Ouwater remekműve, a pihenő Vénusz.

– Én inkább ragaszkodnék nagyanyám órájához és a menyasszony öltöztetéséhez.

– Megkapja tőlem helyette a spanyol festészet legidillikusabb vásznát, a „*Kockázó gyermekek*”-et.

Kezdte érezni homlokán a sétatbot elefáncsont gombjának koppintását.

– Átöltözöm, ha megengedi.

„Fütyülök a pihenő Vénuszra és a »Kockázó gyermekek«-re. Ragaszkodom az öltözködő menyasszonyhoz és Aba Sámuelhez – mondta magában elszántan. – Nélkülük el sem utazom.”

– *Vous êtes comme il faut.* Semmi szükség az átöltözködésre. Perfekt utas külseje van. Dán utas. *Négociant danois.*

Balázs Ábris dedunokája a szekrényhez lépett és határozott mozdulattal kiakasztotta belőle zöld vadászruháját a bőrmellénnyel. Ebben ázott meg tavaly nyáron Óhat-Pusztakócs állomás mellett a zivatarban.

– Ebben jöttem Tiszapócsra. Ebben utazom el most Mentonba.

– Pojácával nem utazom együtt, tisztelt uram! Semmi hecc! *Pas d’extravagance, pas de bouffonnerie!* Nem tűröm a bohóckodást. Maga dán üzletember. Nem engedem, hogy vesztébe rohanjon.

A volt kormányfőtanácsos keserűen nyelt egyet. A ruhát visszaakasztotta a szekrénybe.

– De remélem, az ellen nincs kifogása, hogy magunkkal vigyük a kutyám neccszerét?

Ebbe Valérián belenyugodott.

Kopogtak az ajtón.

Kruzmicsek, a titkár jött be megint alázatos atomtudósként, s hozta az izét, a „*machin*”-t: a hamis dán útlevelet. Miguel roppant ügyesen beleragasztotta a gyorsfényképet, le is pecsételte hamis bélyegzővel.

Valérián kézi nagyítóüveget húzott elő zsebéből, figyelmesen nézegette az útlevelet.

– *Ca c’est parfait.* Tökéletes! Nézze megtisztelt uram, saját képmását... Itt, ni!... Hanem igaza van Kruzmicseknek. Maga ezen a képen nem álombeli lovag. Nem Lohengrin. Nem is a kicsi fiatal bika. De, de... *mais il ressemble à un négociant danois après le déluge.* Az özönvíz után vágta ilyen képet az emberek Dániában.

Rápillantott saját arcképére. Összetört, ősz öregembert látott.

„Csakugyan így megöregedtem volna?” – kérdezte magában.

Az elmúlás szelét ismét érezte és futólag arra gondolt, hogy a nyugati láthatáron túl, Mentonban is meghalnak az emberek.

– *Quand est-ce que nous partons, monsieur le président?* – kérdezte a titkár. – *Es ist schon zu spät.*

– *Dès l’instant que monsieur Balázs finisse de préparer sa valise.*

– *Mais monsieur Balás ne se dépêche pas. Er hat Zeit, so scheint mir.*

– *Il est un peu ému, je pense. Il faut attendre un peu de temps. Sortez, Kruzmicsek, et jetez ces boîtes aux oiseaux. Il fait chaud cette nuit et les sardines s’avaient vite dans la chaleur* – mondta Valérián.

Neki sehogy sem tetszett, hogy legalább a ménfői csatajelenetet, amely kis helyen is elfér, nem csomagolhatja be. Most pedig bosszankodva figyelt fel Valérián francia szavaira: a szemétre akarja kidobadni a megmaradt olajos halakat, rákokat, a lazacot, az uruguayi pácolt marhát és a többi finom ínycsfalatot, még talán az ananászt is?

– Kár a madaraknak adni – mondta. – Sok szegény éhes ember van Tiszapócscon. Betegek, nyomorultak...

– Szóra se érdemes – vágott közbe Valérián. – Én egy ember megmentésére jöttem ide, nem a nyomorgók segélyezésére. *Allez, Kruzmicsek! Etesse meg monsieur Balázs kutyáját!*

Míg Adolf, a spániel, mohón falatozta a konyha téglapadlójára szórt vacsoramaradékot, azalatt Balázs Ákos ímmel-ámmal babrált a szekrényben ingei és alsónadrágjai közt. Mogorván és szótlanul csomagolt.

Valérián, a tarka légpárnákon, minden mozdulatát élénken szemmel tartotta.

– *Allons, buvons encore, un coup.* A maga szerencséjére, tisztelt uram. *Pour franchir la frontière sans encombre!*... De mit fog? Mi az a kezében?

– Láthatja – felelt, bosszankodva. – Nyakkendő.

– Mit akar vele?

– Ezt kötöm a nyakamba, a másikat becsomagolom. Nincs tán ellene kifogása?

– *Montrez-moi cette cravate!* – mondta nyers, parancsoló hangon Valérián.

Engedelmesen az aggastyán felé nyújtotta a csíkos, kék selyem nyakkendőt, mely még egészen új állapotban volt, noha a második világháború elején vásárolta Pesten, a Váci utcában. Azt gondolta, ez sem tetszik Valériánnak, mint a vadászruha.

Bütykös ujjaival Valérián megragadta a nyakkendőt. Kereskedői mozdulatot tett: kifordította a belsejét. A címkét, a Váci utcai cégjegyet, kitépte belőle.

– Ez botrány, tisztelt uram. Egy dán üzletember nem hord budapesti nyakkendőt a kőkorszak idejéből. Legalábbis felette gyanús. Vigyázzon, ilyen meggondolatlansággal mindnyájunkat kellemetlenségbe taszíthat. Mit szolt volna ehhez a nyakkendőhöz a maga dán nyakában a *garde frontière bolchévik*?

Mindez bölcs elővigyázatosság volt minden bántó él nélkül, Bártfay Kata és Balázs Ábel unokáját mégis szertelen izgalom fogta el. Erősen szédült.

– Bocsánat – mondta.

Kisietett a szobából a konyhán át, ahol Adolf még mindig falt, az udvarra, az éjszakába.

A mogyoróbokorhoz ment és szokása szerint lelocsolta a szomszéd ház falát. Utoljára, gondolta magában. Közben a spániel utána jött, s ő is elvégezte dolgát; a sötétben megfecskenkedte a csenevész szilvafa törzsét.

Az égen tisztán ragyogtak a csillagok, a fogyó hold nemrég kelt fel a posta irányából, a bába háza felett, melynek szürke palatetején csillámlott a fénye. Meleg nyári éjszaka volt, noha a naptár szerint a nyár még nem köszöntött be. A tengerszintre átszámított légnyomás alig változott Valérián érkezése óta és a meleg levegő megrekedt Eck Lukács udvarában, ahol hátul, a pajta és az istálló irányában, ott állt a hatalmas fekete gépkocsi; külső lámpái most sem égtek, csak lefüggönyözött ablakaiból szivárgott ki kékes fény; bent a kocsiiban Kruzmicsek és Miguel várt rájuk. A kitelepített volt magyar királyi kormányfőtanácsos az izgalomtól nyugtalanul dobogó szívvel végezte el futó szükségletét, a mogyoróbokornál, ahol éjszaka is kint állt a nyugággyá átalakítható nyári karosszék, melyet tavaly nyáron küldött Budapestről dr. Vermes. Arra gondolt, dühöngve és keserűen, hogy neki semmi szín alatt sem kell a „pihenő Vénusz” és szemtelen vakmerőség csak úgy kitépni valakinek a nyakkendőjéből a kereskedő címkéjét. Arccal a szomszéd ház fehér falának fordulva, felnézett a csillagokra.

„Szamárság, hogy bosszankodom – mondta magában csillapítóan. – Megyek, babám, utazom, babám, Hetedhétországba. Vigyáznom kell a szívemre. Micsoda gyerekes ostobaság lenne, ha én most összevesznék, valami miatt vitába keverednék

Valériánnal! Nyugalom, nyugalom!” – intette magát és a Fiastyúkot nézte az égen Tiszapócs felett.

Holdvilágnál tiszta éjszakában, az égitestek jelenlétében könnyített magán fizikailag a mogyoróbokornál a volt abaújkéri földbirtokos, de bizonyos tekintetben lelkileg is, mert önkéntelenül a nyugodtan csillogó csillagok hatása alá került, mint minden ember, aki éjjel egyedül feltekint a csillagokra.

Valamilyen hangtalan kozmikus üzenet biztatására meg akarta szabadítani szívét mindenféle nyugtalanságtól, példát véve a csillagoktól, ezekből az testétől idegen és távoli égitestektől, melyek bizonyára vadul száguldanak a világűrben, de innen Tiszapócsról feltekintve rájuk, szelídeknek és végtelenül türelmeseknek látszanak. Begombolva nadrágját, egyszerre roppant egyszerűnek találta a dolgokat és saját magát is. A tiszta éj és a csillagos ég valamiképpen egyszerűbbé tette számára azt is, ami miatt az imént még odabent a szobában dühöngött, megsértődött, morgott és bosszankodott magában. Azt gondolta, hogy mindaz, ami közel van, nem is fontos annyira, hogy megérné az emberi idegek, a szív és az epehólyag izgalmát, mert a lényeges távolabb van. Csak épp az maradt titok számára, hogy vajon mi lehet az a lényeges. A dolgok hirtelen támadt egyszerűségében saját személyét is kisebbnek látta.

„Engedelmesen bízd magad sorsodra és maradj nyugodt” – biztatta magát, még egyszer felpillantva a holdra és a csillagokra.

Valami hasonló történt vele tavaly nyáron is, éppen egy éve, éjjel a Molnár utcában, mikor hazafelé ballagott és a lejtős úttesten megállt.

Jobb térde erősen sajgott és megint figyelmeztette, hogy nem álmodik: Valérián odabent várja őt Eck Lukács vályogházában.

Ugyanott találta a helyén a faragott ládán. Maradék kávéját kavargatta az aggastyán és elmerült gondolataiban valahol félúton Teréz szép bokacsontjai és a mexikói kráterek közt.

Minden harag és sértődöttség nélkül mondta most Valériánnak:

– Rendelkezzen velem. Ne rőjön meg ügyetlenségeimért. De valami az imént...

– Hát nem bánom – szólt vigyori jókedvvel az aggastyán. – Akassza le azt a két régi képet a falról. Titkárom majd segít magának. Hívja be.

Balázs Ábris dédunokája ott állt a nyomorúságos szoba közepén az őszülő feje búbját vakargatta elfintorodott arccal, még mindig a csillagok hatása alatt.

– De valami odakint eszembe jutott az imént – mondta. – Nem szabad rám megharagudnia, ha én most őszintén beszélek.

– *Si vous voulez...*

– Egy fontos ügy elintézése engem egy napra még ide köt. Érzem... tudom, hogy kínos ez... De hát...

– Semmi fontos ügye nem lehet itten magának. Egyedül az fontos, hogy maga megint szabad ember lesz.

– Van itt egy súlyos beteg leányka. Megígértem neki, hogy holnap elszállítatom a tüdőklinikára. Talán már késő is lesz.

– Csak ez aggasztja? *Ce n'est qu'une bagatelle!* Majd gondoskodik róla maga helyett valaki más.

– Egyedül én tudok itt a járási elnökével beszélni. Tőle függ ennek a beteg leánynak az élete.

– *Quelle extravagance! Ah! Verje ki a fejéből a leánykát is, az elnökét is. Ah, diable! Elevez-vous à la hauteur de la situation!* Ne törődjön az itteni dolgokkal. *Pour une bagatelle!*

A híres sakkozó dédunokája hallgatott egy ideig, elgondolkozva.

– De ha már cserben hagyom, akkor legalább írok neki pár sort, elbúcsúzom tőle. Jó?... Pár perc az egész. Megengedi?

– Gyorsan, tisztelt uram!

– Aztán a házigazdám is értesítenem kell, hogy a feleségét elvitték a mentők Nyíregyházára.

– *Mais pourquoi?* Miféle mentőkről beszél maga? Egyedül mi vagyunk itt a mentők. Megmentjük magát, elvisszük Mentonba.

– Szegény öreg. Dinnyéket őriz, nem tudja, hová lett a felesége.

– *Nous ne pouvons pas risquer nos peaux pour vos melons.* Ne beszéljen se dinnyéről, se tüdőbajról. Magának volt itt éppen elég baja. Fel! Fel! Tisztelt uram! Fel, a helyzet magaslatára! *Négligez les choses banales!*

– Két perc alatt megírom a két levelet.

– Akkor rajta! *Vite! Deux lettres! Une pour la petite tuberculeuse et une pour le vieux gardien de jardins, où vos melons sont cultivés.*

Az aggastyán előrántotta arany töltőtollát és felesége egykori csábítójának nyújtotta.

Ő leült, levélpapírt és borítékot vett elő. Az asztalra könyökölve arcát két tenyérébe rejtette, s így maradt, elgondolkozva, mozdulatlanul.

– *Dépêchez-vous, monsieur Balázs!* Nincs már sok vesztegetnivaló időnk. Írjon gyorsabban!

– Baj van – mondta.

– Micsoda baj?

– Lehetetlen...

– Mi?

– A levelet nem tudom megírni.

– Melyiket?

– Egyiket se.

– Az öreg dinnyeőrnek nem tudja megírni, hogy megbetegedett a felesége? *Vous n'êtes pas imbécile.*

– Nincs semmi értelme, ha a levelet nem juttathatom el hozzá. Miért írom?... Kint van valahol a kunyhójában a Tisza-parton. Ki kellene menni, megkeresni... és megmondani neki...

– *Ah, vous êtes fou!*

– Bocsánat, nem arra gondolok, hogy mi most éjjel verjük fel a falut, induljunk el a keresésére. Hanem... hanem reggel... Reggel valakivel ki kellene üzenni neki...

– Reggel? – ismételte Valérián gyanakodva.

– Mi reggel valahol már messze leszünk.

- Igen... tudom... De... de tulajdonképpen úgy illenék, hogy bezárjam a házat és a kulcsokat eljuttassam hozzá a dinnyeföldre. Ez az öregember megérdemli...

- Elég, tisztelt uram! Ne pazaroljuk a drága időt. Írja meg, ha annyira nyomja a szívét, a másik levelet a beteg nőcskének. Hagyja itt az asztalon. Valaki előbb-utóbb megtalálja és eljuttatja majd neki. De mielőtt indulunk, beadhatja maga a szomszédnak is, aki holnap elviszi neki. Nyomjon pár forintot a markába. *Ah! Quel manque de soutien!*... Nekem kell erre magát kioktatnom? Tíz forintért ugyanez az ember megkeresi a maga dinnyeőrét is.

Valérián már felhúzta fehér szarvasbőr kesztyűjét, jelezve, hogy útra kész. Türelmetlenül izgett-mozgott a faragott ládán.

A Mentonba induló volt kormányfőtanácsos az arany tollal leírta:

„Édes kis Paula! Sietve írok, búcsúzom magától. Hihetetlen, de én most elutazom Mentonba, ahol...”

- Nem... Lehetetlen – mondta. - A... a betegnek nem vallhatom be, hogy olyan helyzetbe kerültem, ahol...

Hirtelen elhallgatott.

Valérián türelmetlenül koppantott a padlón botjával.

- Ahol?... Folytassa!

- Ahol ígéretemet meg kell szegnem.

Az aggastyán toporzékolt.

- Ne törődjön vele! Mennyben és pokolban minden ígéret alól feloldozzák azt, aki a rabságot a szabadsággal cserélheti fel.

- Itt a tolla, uram. Visszaadom... Sajnos ön a legrosszabb időben érkezett és jött el értem.

- *Ah! Quelle niaiserie humaine!* A balga ember örök szava szól magából, tisztelt uram, akinek soha semmi sem jó.

Balázs Ábris dédunokája bizonytalanul meredt maga elé.

- Ezért engem meg fognak róni az égi kibicek – mondta inkább saját magának.

- *Je n'aime pas les choses phantasmatiques.* Erről majd ráérünk a pálmák alatt csevegni.

- Ha így... csak így megyek el, akkor megérdemlem, hogy apafejnek neveztek egyszer.

Valérián összeráncolta szemöldökét.

- Attól tartok, hogy a deportáció nagyon megviselte magát. *Voilà, les symptômes psychophysiologiques!* Megértő igyekszem lenni magával szemben. De figyelmeztetem, múlik az idő, szedje össze magát. Holott én sokkal rosszabbra készültem. Még ruhát is hoztam magának arra az esetre, ha rongyokban találtam volna. *Mais vous êtes élégamment vêtu, comme un vrai négociant danois. Ça m'étonne.* Szedje a motyóját és gondoljon Ciceróra.

- Nagyon nehéz helyzetben vagyok – morogta a volt kormányfőtanácsos, sápadtan.

- *La situation de Cicéron était encore pire.* Pedig nagyember volt, hatalmas szellem, a haza atyja. Őt is deportálták, mint magát.

- Átkozottul rossz időpontot választott ki ön az én megszabadításomra. Miért nem üzent a múltkor az emberével? Megtehetette volna.

– Még magát is utolérheti az a sors, mint Cicerót, ha nem siet, tisztelt uram. *On l'avait assomé sur place.* Ott, ahová deportálták, agyon is verték.

– Nekem mindenképpen beszélnem kell reggel Bacsónéval.

– De Cicerónak nem volt olyan barátja, mint magának. Nem ment el érte, nem mentette meg senki.

– A kalligrafikus barátok...

– Mi? Megint félrebeszél, tisztelt uram?... Rengeteg áldozata volt mindig a földkerekségen az emberek gonoszságának. De az ostobaságuknak is. Maga saját maga áldozatává válik, ha nem siet.

– Uram!... Édes Valérián uram!

Szánalmasan könnyörgő volt a hang. Az eleven koponyatani rejtély: Valérián meghökkenve tekintett rá.

– Mit akar?

– Egy kéréssem volna...

– Lehetetlent ne kíváncson. *Je ne puis pas faire l'impossible.*

– Szánjon meg. Segítsen rajtam.

– Azért vagyok itt.

A Molnár utcából egy éve kitelepített volt kormányfőtanácsos leült az aggastyán mellé a fülkagylós faragott ládára.

– Uram!... Könyörületet kérek a hölgy nevében...

Mint gőgös perzsa isten, Valérián hidegen nézett rá.

– Mit kér?

– Könyörületet Teréz nevében, akit mind a ketten szeretttünk... Uram!... Valérián úr!... Töltse itt nálam ezt az éjszakát és csak holnap utazzunk!

Valérián, mintha mentoni villájának emeleti szobájában ülne, honnan kilátás nyílik viharban is a Földközi-tengerre és a Borrigó patak torkolatára, lassan kihúzta csontvázkezét egykori vetélytársa kezéből.

Sápadtan vigyorgott, mintha nem volna szíve.

– Hát ilyen mélyre süllyedt maga, tisztelt... *monsieur Balázs?*

Kopogtak az ajtón. Kruzmicsek, a titkár, lépett be merev arccal, álmosan.

– Bocsánat, azonnal indulnunk kell. *Miguel est très inquiet. Furchtbar unruhig ist er.* A hitvány magyar utak miatt.

– *Allez, Kruzmicsek!* Várjanak türelemmel. *Monsieur Balázs* megint rosszul van – mondta neki Valérián és kiküldte a szobából.

5.

Csend volt.

Csak Valérián hurutos lélegzése és Bártfay Kata nagymama órájának halk ketyegése hallatszott a szobában, melynek apró ablakai csukva voltak. A zárt ajtó sem engedett be külső hangokat, még a tücsökciripelést sem.

Valérián már a második szivarra gyújtott. Fürkészve figyelte azt a férfit, aki valaha a legtöbbet lopta el tőle, amit ember csak lophatott, de azóta kibékült vele, sőt:

olyan szüksége volt ennek az embernek pusztá létezésére, mint betegnek az orvosságra. Harmincegy éve nem volt nap, hogy Valérián ne gondolt volna Balázusra. Ez a szoros kapcsolat a részvét és az érdeklődés bizonyos szenvedélyes fajtáját ébresztette a hiú és hóbortos vaduzi elnökben, aki nemrég mondta csak, hogy még a pokolban is együtt akar lenni régi ellenfelével és most, második havannáját ropogtatva, nem mozdult légvánkosán.

– *Les petits malheurs ne m'attristent guère, cher ami* – szólalt meg méltóságteljes és gyöngéd ravaszsággal. – *Seulement les forts brutalités de la vie peuvent me faire pousser des cris d'horreur. Ils me donnent ce frisson qui me passe dans le dos.* Nem szabad, hogy megvesсен ezért, tisztelt uram. Nem volnék az, aki vagyok, és magát nem küldhetném Mexikóba vulkánjaimhoz, ha időmet és életemet elpazaroltam volna emberek kis bajaira. Kérem tehát, hogy ne is igyekezzen részvéetet kelteni bennem a beteg leányocskára. Maga kibillent lelki egyensúlyából. De én megértem magát... Miért nem üzentem? Miért nem készítettem el magát az elutazásra?... Tapasztalataim szerint minden ilyen természetű üzenet kockázatos lett volna a vasfüggöny mögött. Váratlanul kellett érkezniem és ez felkavarta a maga egész lényét. Észrevettem, tudom, bizonyos vagyok benne, hogy a sors... *certaines perfidies du sort remuent en vous tout un monde douloureux des souffrances physiques et morales. Elles sont compliquées peut-être, en apparence incurable. Mais songez à la vie nouvelle, à la liberté,* gondoljon rá, hogy egy óra múlva a feledés jótékony fátyolát boríthatja erre a poros falura. Jusson eszébe, hogy ez a gyöngesség, ez a gyatra könnyörgés nem méltó magához. *Les petits malheurs,* az élet kis bajai nem béníthatják meg azt, aki valaha az én nőm, a legtökéletesebb hölgy szerelmét élvezte. Kis emberek kis szerencsétlenségei nem gáncsolhatják el magát, aki a szív legnemesebb fájdalmát élte át, *la plus violente douleur qu'on puisse éprouver!*... Tisztelt uram, térjen magához újabb kríziséből. Gondoljon a hölgyre! *Ab! Thérèse!... Thérèse!* Gondoljon mentoni hegyeire! *Le Mont du Diable!* Rázza le magát arról ennek a nyomorult, kicsinyes életnek megáldozó bilincseit. Fel, fel, tisztelt uram! Emelkedjék fel saját színvonalára!

A híres világi Balázs Ábris dédunokája nyári vászonruhájában ott állt mozdulatlanul a szoba közepén. Csak az ujjai mozogtak, amint apró darabokra tépdeste a Lázár Ubul leányának szánt csonka levelet.

– Ezer elintéznivalóm van – mondta komoran. – Én nem mehetek el innen ma éjjel.
– Őrült beszéd.
– Kérem önt, ne siessen.
– Talán a rendőrség máris felneszelt, maga pedig halogatni akarja az utazást.
– Miguel beállíthatja a kocsit a pajtába. Semmi oka rá, hogy sűrösse önt.
– Esztelen szavak ezek, tisztelt uram – mondta szigorúan Valérián. – Mi magát csak az éj leple alatt lophatjuk el innen. *En pleine nuit.* Vagy netalán maga azt képzei, hogy nappal nem cibálnának ki mindnyájunkat a kocsiból, ha magát megsejdnének benne? Lelki zavarában maga elfelejti, hogy mi itten valóságos fegyencstelepen vagyunk. Tévedek talán? Szabad magának elhagyni a falu területét egyáltalában?

– Csak külön engedéllyel.
– Akarja, hogy mindnyájunkat... négy embert és talán még a kutyáját is le... lelövöldözzenek? *On va nous fusiller!*... De én nem akarom, nem kérek belőle. *Vous connaissez mieux la vie et les règles d'ici que moi. Je veux absolument éviter tout conflit avec*

la police. Tud maga nyújtani nekem bármi garanciát, hogy a reggel első fényére nem állít be ide a rendőrség?

– Minden percben bejöhetnek. Akár most. Rögtön.

– No, látja! *La patrouille sans doute* engemet fülön csíp, kocsimat átkutatja, a maga hamis dán útlevelét megtalálja. Egy óra múlva a tömlőc fenekén emészthetjük a holland *crownfisht*. Maga haboz, fecseg, homlokához kapkod, lelki krízisei vannak, húzza az időt ahelyett, hogy futnánk innen, mint a bolondok. De kérdezem még egyszer: tudja maga garantálni a biztonságunkat? *Etes-vous garant, monsieur Balázs?*

– *Non, monsieur Valérián...* Tiszapócson minden lehetséges.

– *Alors vous êtes incapable de me fournir des garanties,* de idegen emberek kis bajai miatt... *à cause des petits malheurs des autres* maga merő szeszélyből börtönbe juttatna minket. Ejnye, tisztelt uram, én messziről jöttem ide magáért, hogy megszabadítsam. Veszélyek és kockázatok nemesítik meg az emberi cselekedeteket. Én azokat is vállaltam, de csak az észszerűség határain belül. Elvárhatom magától, hogy ne döntsön engem katasztrófába... Akassza le a falról azt a két ócska képet, fogja a batyuját, induljunk!

Balázs Ákos nem szólt semmit. A nyakkendőt, amelyből Valérián a címkét kitépte, gallérja alá csúsztotta és lassan megkötötte. Először Bártfay Kata nagymama órájára nézett, amely már régen elzenélte éjfél után az egy órát; már félkettő is elmúlt és már négy órakor hajnalodik. Aztán, a csomót meghúzva a nyakkendőn, a tükörbe pillantott, s ugyanolyan szánalmasnak és öregnek látta magát, mint Kruzmicsek gyorsfényképén. „Funerátor” – mondta volna Bacsóné, a pemetasszony.

– Nem mondtam meg, hogy vőlegény vagyok.

– *Ah! Quelle bizarrerie! Il est fou.*

– Legalább a menyasszonyomtól illenék elbúcsúzni.

– *Ah! Quelle confusion!* Hiszen már úgy döntött egyszer, hogy nem köszön el tőle, a szegény beteg leánytól, hanem hagyja szépen meghalni.

– Nem ő a menyasszonyom.

– Hát ki?

– Egy másik deportált leány.

– Mi a neve?

– Jusztina.

– Ne is álmodja, hogy Jusztina kisasszonyt magunkkal visszük. Ismét figyelmeztetem, szakítson el azonnal minden szálát, amely ehhez az átkozott földhöz fűzi.

– De el akarok búcsúzni tőle. Nem szökhetem meg egy árva szó nélkül.

– *Ah! Quelle sentimentalité!*

A volt kormányfőtanácsos úgy tapasztalta most magában, hogy amíg hallgatott Jusztináról, addig elhanyagolhatóan látszott alig egynapos hirtelen vőlegénysége. De most, hogy beszélt róla, Jusztina személyének jelentősége és mindaz, ami körülvette, hirtelen megnövekedett.

– Sajnos, tegnap óta vőlegény vagyok – mondta szárazon. – Ennek a keserű ténynek a következményeit viselnem kell.

– *Elle s'appelle Justine!* – vigyorgott Valérián, mintha szavait nem hallotta volna.

– Úgy látszik, magának a deportációját megédesítették a nők. Ez a Tiszapócs nem is nagyon sivár hely. Csinos legalább az a *mademoiselle Justine?*

Zúzott jobb térdé sajgását egy idő óta nem érezte, megint a szíve fájt.

– Arra nem kérhetem, hogy kocsin menjünk el hozzá, az út arra járhatatlan, az emberek fel is ébrednének. De én egy óra alatt megjárhatom. Egy óra múlva még sötét van. Akkor aztán elindulhatnánk, nem bánom. De... de legalább vele kell beszélnem. A menyasszonyommal.

– Hohó, még mit nem! *Mademoiselle Justine*-nek bizonyára vonzó bájai vannak éjjel a meleg paplan alatt. Nem, nem! Erről ne is álmodjon, tisztelt uram. Elmondhatom, hogy ismerem a nőket és az életet. Ha én most magát oda elengedném, akkor reggelig is hiába virrasztanánk mi itt, leshetnénk magát. Sőt, mi több, Jusztina kisasszony el sem bocsátaná magát kebléről mindaddig, amíg minket a rendőrség be nem börtönöz. *Ah! Je connais bien les femmes!*

A kitelepített volt abaújkéri földbirtokos, szédülten úgy képzelte, hogy valahol a Fiastyúk csillagképe alatt az űrben lebeg: a mentoni hegyek és a tiszapócsi puszták közt. De közben tudta, hogy valójában egyetlen dolog fontos számára, csak az, semmi más: minél gyorsabban eltűnni örökre Tiszapócsról, nyugati irányban. Tiszában volt vele, hogy ezért áldozatokat is kell hoznia. De bármerre nézett szét gondolatban, mindenfelé új akadályok bukkantak fel.

„Sohasem bocsátaná meg nekem, ha ma éjjel megszöknék” – mondta magában, visszavonhatatlanul.

Fáradtan behunyta szemét és Jusztina arca mögött más arcokat is látott ólalkodni: Tiszapócs árnyait, kitelepítetteket.

Háta közepén végigszaladt a hideg.

– Megengedi?

Töltött magának egy pohár konyakot. Felhajtotta. Illata idézte Ábel nagyapa fehér kecskeszakállát, az abaújkéri kastély pincéjének penészes üvegeit, ifjúságát, Terézt, elrontott életét.

– *Est-ce qu'elle est jolie?* Csinos a kicsike?

– Eléggé.

– Hány éves?

– Huszonnégy?

– *Ah! Il est de toute évidence que cette jeune fille, cette mademoiselle Justine...* a maga minden lelki krízise, ingadozása miatta van. Világos! Maga fülig szerelmes. Ezért ülünk még mindig itt mindenféle veszélyben.

– Engedjen el hozzá tíz percre. Aztán akár a tengerig meg se álljunk.

– Maga eddig orromnál fogva vezetett. Csak most vallja be, hogy talált magának egy kényes kis szeretőt és sajnálja itt hagyni. *Ah! Monsieur!* – mondta Valérián szemrehányóan.

– A kényes kis szeretőnek egész télen disznóganéjszaga volt. Őt pofozták meg először, nyáron kubikolt. Mostanában már minden csibész vele akart aludni. Lesben álltak a patak bokrainál, hogy leteperjék. A disznóhizlaldában majdnem kitétek a nevét a dicsőségtáblára... a kényes kis szeretőnek, Valérián úr!

– Micsoda dicsőség? Micsoda tábla?

– Ha valaki annyit dolgozik, hogy már belegebed, annak a nevét felírják a dicsőségtáblára. De őt inkább kidobták, mint méregkeverőt... Ej, uram, Valérián úr! Egyre kevésbé értjük meg egymást. Engedjen el hozzá öt percre. Nagy bajban van.

- Fojtsa meg dőre vágyait. Tépjen el minden érzelmi köteléket is!
 - Megyek, uram.
 - Marad!
 - Futok. Szavamat adom, hogy három órákor innen együtt elindulhatunk.
 - Nem szökik el előlem!
 - Rögtön visszajövök.
 - Ha most elmegy, akkor soha többet nem lát. Mire visszajön, nem talál itt engem.

- Egy szó, egyetlen szó miatt kell hozzá rohannom.
 - Az esztelen vágy hajtja.
 - A tisztesség hajt. A becsület.
 - A kéjvágy kergeti, úzi. De én megragadom. Nem engedem!
 - Eresszen!... Semmi közöm sincs nekem ehhez a lányhoz.
 - A menyasszonya. A szeretője... A tönkretevője!
 - Senkim ő nekem... De engedjen hát el, ne szorítson! Birkózni nincs kedvem...
 Valérián úr, értsen meg. Csókját én soha nem kívántam. Ajkának ízét nem ismerem... Három hónapja teherben van. Fattyújának lennék csak névleges atyja. Balsorsában nem hagyhatom el búcsúszó nélkül.

Az aggastyán elengedte szorításából.

- Akkor sem megy el – hörögte dúltan.

Múltak a percek és a volt abaúji földbirtokos a nyomorúságos kis szobában ott lebegett tanácstalanul Menton francia hegyóriásai és Tiszapócs búzavirágos rónája, a szikes pusztá közt.

A csendben a két férfi fulladozó lélegzése hallatszott. Egy ideig egyikük sem szólt.

Balázs szólalt meg előbb rekedten.

- Mondok önnek valamit, Valérián úr. Mi tizenhat éve nem is láttuk egymást. Azalatt én meg is házasodhattam volna, gyerekeim lehetnének. Ön eljött értem, hogy megmenten. Hát nem gondolt arra, hogy én egyedül nem is mehetek el majd önnel? Hiszen nem hagyhatom el családomat.

- *Je crains la prison bolchévist, comme le feu. Allons cher ami.*

- Ön a börtöntől fél, én a lelkiismerettől.

- *Ah! Quel scandale!* Megint kezdi. Mondtam már, tisztelt uram, hogy nekem mindig voltak híreim magáról. Tudtam, hogy egyedül él, nincs senkije.

- Téves híreket kapott.

- De hiszen egyedül él ebben a pókhálós, büdös zugolyban.

- Mégsem vagyok egyedül, Valérián uram – mondta csendes hangon. – Egy év alatt családom lett nekem. Gyászos és rettenetes család.

- *Je vous répète: je n'aime pas les petits malheurs et je déteste le sentimentalisme.*

A kitelepített volt kormányfőtanácsos kimondta: családom lett. Soha nem gondolt még erre.

A vita, az izgalom, az éjszakai dulakodás hevében a körülmények kényszerítették, hogy felfedezze ezt a „gyászos és rettenetes családot”. Hiszen ő eddig szüntelenül vigyázott a tartásra, a postás Berta is mindig magányos, mogorva és döllyfős

embernek látta, akinek nincs senkije, csak a kutyája, s mindig elnézett az emberek feje fölött. De most életének ezen a válságos éjszakáján, egyszerre csak olyan dolgot mondott, amelyekre eddig sohasem gondolt.

Hívták az Alpok csúcsai és a Földközi-tenger hullámai, sóvárogta a nyugati irányt és már régen benne szeretett volna ülni a „marha nagy fényes áotóban”, de ugyanakkor visszatartotta valami, amiről eddig nem is sejtette, hogy ilyen erős marokkal meg tudja őt ragadni: fogta és nem eresztette Tiszapócs.

– Éhező, nyomorult család ez – folytatta. – Gyászos. Iszonyú... Egy éve, éppen egy éve, Valérián uram, hogy felmondott nekünk a múltunk. Hozták, osztogatták a felmondóleveleket... jöttek a pisztolyos levélhordók.

– Ah!

– Ön erről vajmi keveset tud. De mit is tudhatna?... Odakint elképzelték és leírták sorsunkat és a rikkancs eladta az újságot a place de l’Opera-n és a londoni Hyde parkban. Huszonnégy óras felmondólevelek voltak azok.

– Ah! *Quelle histoire!*

– Könyvtárat, konyhát, ócska rossz ebédlőt szórt széjjel a szél... Testi-lelki fészünk kifosztva repült a viharban, pár zörgő bútor tetején csücsültünk. Gyorsfuvarrá váltunk most egy éve. Mi voltunk a társadalom kitaszítottjai, a legnyomorultabbak, Valérián uram.

– Ah! *Je regrette bien vos souffrances.*

– Kétes lakatok zártak ereklYES családfákat és mi torz bohócképpel mentünk neki az ismeretlen holnapnak. Éber rend szállított minket és már az első nap odáig sülyyedtek emberek, hogy összekaptak egy lavór miatt és eltitkolták, hogy petróleumfőzőjük van. Arany-sarkantyús tábornok úr bújt be a csöbe, aztán felkötötte magát és még mindig sokan hitték, hogy van mit féltünk. Gyászos, iszonyú családot hagyok én itt, Valérián uram. Borzadva emlékezem most, hogy cammogott velünk csiga pályáján Óhat-Pusztakócsra a fapados vonat... Sok tízezer ember utazott így most egy éve, sok-sok gyászos és rettenetes család szerte az országban. Sokan temettük el egymást és a tegnapot.

– *Mais vous êtes délivré des soucis pour toujours!*

– Ott voltam én is a sok tízezer közt, Valérián uram. Cipeltem én is a szégyent, a megaláztatást. Ma már tudom, egyenes hátam egyre görbült. Borzadva hajtottam fejem nyugovóra ebben az ágyban minden este és fásultan kérdeztem reggel, hogy mi szörnyűt hoz az új nap. Falak omlását úgy éltük át mi itt, mint a birka, kos.

– Ah! *Quels tourments!*

– Egy kis türelmet, kevés megértést koldulok én öntől ezen az évfordulón. Nem tudom... nem értem, Valérián úr... De... de valami történt ma éjjel velem... Az ön betoppanása, a szabadulás reménye... az emberek, akikkel itt együtt éltem... és... és nem is kutatom, mi minden, megzavarta kissé az eszemet... Nem is tudom már, hogy mit akarok. Csak fogom a fejem és úgy érzem, a szívem majd megszakad azokért, akiket itt kell hagynom... Rossz, beteg szívem!... Szívizomgyulladásom van, vigyáznom kell magamra és... És beteg szívem ebben a percben arra figyelmeztet, hogy mindezt lelkül küldte rám a sors.

Az abaújkéri Ákos kegyelmes úr és Nyáry Róza fia maga is csodálkozott saját szavain, amelyek annyira különböztek mindazoktól a szavaktól, melyeket világéletében valaha is gondolt és mondott.

Valérián szótlanul meredt rá tarka légvánkosain. Jobb könyökét fekete sétatbotjának elefántcsont gömbnyelére támasztotta, ujjai közt a mozdulatlan szivar úgy füstölt, mint tanyakémény Kaszibán.

– *Je vous répète* – szólalt meg érzéketlenül kis idő múlva –, *les petits malheurs ne m’attristent guère.*

Aztán megint csend volt, s ő tudta már, hogy Valériántól semmi könnyörületet, megértést nem várhat többé.

Az aggastyán hirtelen az ablakra nézett.

– Hallja?

– Semmit sem hallok.

– Valaki jár az udvaron.

– A titkár.

– Nem. Beszédet is hallok. *Ah! Quel bruit!* Mintha magyarul beszélnének odakint.

A volt kormányfőtanácsos, az ablakhoz hajolva, fülelt. De odakint csend volt az éjszakában. Csak távoli kutyaugatás hallatszott. A fekete spániel olyan szomorúan ült csonka farkán, mint egy magányos kitelepített.

– Senki.

Bártfay Kata nagymama órája a menyasszony öltöztetését ábrázoló olajkép aranyozott ráámájában zenélni kezdett és a régi mazurka ütemei jelezték, hogy már két óra van.

Valérián, valamennyire megnyugodva, torkát köszörülte, köhintett.

„Megint azt fogja mondani: *petits malheurs*. Neki minden csak kis baj. Nem ért meg. Idegen – gondolta lesújtva Balázs Ákos. – Ez az egy szó mindent megmagyaráz. Idegen.”

Az aggastyán csakugyan olyan érzéketlen és hideg volt, mintha a holdból érkezett volna Tiszapócsra.

– *Je vous répète pour le centième fois que les petits malheurs n’attendrissent pas mon coeur. De ma part... moi!...* én semmi szín alatt nem engedhetem meg magának, tisztelt uram, hogy búcsúzás ürügye alatt maga a menyasszonya ágyacskájába bújjon akár három percre is, és ebben a pokolban elsüllyedjen.

– Hagyja már abba ezt az ízetlen beszédet!

– *Il serait déplacé d’être fâché, cher monsieur.* Ne érzékenykedjék itt nekem, micsoda dolog ez? Már látom, hogy nekem magát erősen meg kell ragadnom, hogy ebből a pokolból kirángassam.

„Nem ért meg engem – dörmögte magában. – Süketebb még Bacsónénál is.”

– Hát hiába beszéltem volna önnek, Valérián uram?

– *Taisez-vous!* Hallgasson csak! *Quel bruit extraordinaire!* Hallja?

Odakint szél kerekedett, fújta a port, a szemetet, s idebent a kályhacsőben dudált.

– Egy kis éjszakai orkán. Errefelé gyakori ez minálunk.

– Annál inkább ideje, hogy induljunk már!

„Disznóetető kis lotyó. Ellenünk használja a mejjedzőjét. Belül kerül a kulcslyukon. Kutyaólba küldik a kis ribancot... Be fogják csukni a disznók megmérgezése miatt, ha én nem mentem meg... Összetörik a... a köpőcáját...”

A szoba közepén állva, nem mozdult és nem szólt semmit a híres Balázs Ábris dedunokája. De egyre világosabban látta elutazásának következményeit.

Valérián a padlót döfkölte botjával.

– *Ah! La prison bolcheviste!* Nem akarok maga miatt a maguk gyalázatos börtöneinek fenekére kerülni. Szóljon azonnal a titkáromnak, hogy indulhatunk. Fussunk, meneküljünk innen, tisztelt uram!

„Össze kell szednem gondolataimat. Csak így szökve, lopva nem mehetek el innen... Valakivel beszélned kell, barátom... Igaz, hogy te már sohasem fogod látni az Emke-sarkot, de az is igaz, hogy te apafej vagy, Ákos, ha... ha most nem viselkedsz úgy, ahogy a te helyedben... ha ő volna most itt... Aba Sámuel tenné...”

Még mindig hallgatott, nem mozdult.

– *C'est terrible. Il faut partir vite. Allez!* Menjen, tisztelt uram, menjen! Ne álljon itt megmerevedve, mint a bibliai sóbálvány. Ejnye, na! *C'est drôle... Vous êtes changé en statue de sel. Vous ne bougez pas comme les trois chats sur le toit de la „Villa aux trois chats”* Min mélázik? Miért vesztegeti a drága időt?

„Paula el fog pusztulni a putriban, Jusztinának összetörik a köpőcáját... közönséges apafej vagy, ha te most elmégy...”

– Összetörik – mondta hangosan.

Az aggastyán, mintha kitalálta volna gondolatait, vadul csapkodni kezdett botjával.

– Ha összetörik, hát akkor összetörik! De minket is összetörnek, ha maga még egy percig habozik. *Ca nous regarde!* Én nem azért szántam el magam nyolcvanhét éves koromban a maga megmentésére és erre a veszélyes útra, hogy kis emberi sorokat tanulmányozzak. Nem parcellázhatom fel a szívemet. *Allez!* Költse fel Miguelt és Kruzmicseket, ha a kocsiban elaludtak volna.

De ő már elhatározta magában, hogy királyi őséhez méltóan fog viselkedni. Az aggastyán rikácsoló parancsainak nem engedelmeskedett.

„Nyolcvanhét év... Végre tudom, hány éves... Most kiszámíthatnám, hogy hány éves volt Mentonban, amikor megalázkodott előttem. Csak harmincegyet kellene kivonnom éveinek számából... De erre nincs időm... Talán engem figyelnek most az összes Abák és Omodék, akik elestek Ménfőnél és a rozgonyi csatában...”

Igyekezett tökéletesen nyugodt maradni. De nem sikerült. Páristánál is pápistább színű arccal szólalt meg. Hangja szilárd volt, de reszketett.

– Nem megyek el a menyasszonyomhoz, meghajolok az ön érvei előtt. De adjon negyedórát... Negyed óra haladékot az elutazásra.

Valérián gyanakodva kémlelte arcát tarka, bozontos szemöldöke alól. Fejébe vette már, hogy egy pszicho-fiziológiai esettel áll szemben. *„Voilà les symptômes psychophysiologiques”*. Kezdődött a beteg tüdejű leánykával és a dinnyeőrrel, folytatódott a menyasszonnyal. Cicero elrettentő példája sem serkentette fel lelki kríziséből.

– *Neuropathie de deportation.* Ez a maga baja, tisztelt uram. *Une goutte pour vous!...* Igyon gyorsan egy kortyot. Látom, megint rosszul van... *Mais buvez un coup! Vite!...*

Szorítsa meg jobban a nyakkendőjén a... *nouez votre cravate!* Így nem hanyagolhatja el az öltözködést egy dán úriember. *Un négociant danois. C'est bien ça.* No... még egy kicsit szorosabbra kösse. Úgy! *Parfaitement.* Olyan sanyarú képet vág fiatalember, mint legutóbb Mentonban. Önnön síremlékének látszik. *Comme un vieux menhir en Bretagne.* Miért nem mozdul? Miért nem tölt magának?

„Negyedóra alatt kicsit lecsillapodom, erőt gyűjtök a megfutamodáshoz. De többet nem iszom... Megárthat... Tiszta fejjel kell cselekednem” – gondolta.

– Inkább egy pohár vizet – mondta.

– Üljön le, fújja ki magát fiatalember, Mentonban első dolgom lesz, hogy megvizsgáltatom az orvosaimmal... Jobban érzi már magát?

– Békén hagy negyedóráig?

– *D'accord. Mais je vous...* hogy jobban meg értse, magyarul figyelmeztetem valamire. Mondtam már, *je crains la prison rouge*, én nem akarok a maguk börtönébe jutni. Én pitymallat előtt elrobogok innen, akár jön maga velem, akár nem.

A fenyegetés a hajdani nőhódító gavallér fájó szívébe nyilallt.

– Van a háznál kakas?

– Van.

– Mikoron a kakas először megszólal, én beülök a kocsimba. A második kukorékolásnál elindulunk. Ha pediglen majd harmadszor is szól a kakas, akkor maga már nem is lát engem. Feltéve, hogy nem szállt be velem együtt a kocsimba az első kakasszónál. Megértette?

Balázs Ábel unokája bólintott. Jobb térde sajgott, fájó epeköveit feljebb: a szíve táján érezte.

6.

Emlékezett a fájdalomra: a szíve cérnaszálon függött. De az is eszébe jutott, hogy a szőke szempilla nem divat babaországban.

A pesti Molnár utcából kitelepített volt magyar királyi kormányfőtanácsosnak negyedóra állt rendelkezésére és aztán még bizonytalan kis idő az első kukorékolásig, hogy életének ezen a döntő éjszakáján szembenézzen sorsával. Ez a kevéske idő, melyet Bártfay Kata nagymama órájának percmutatója nagyjában már előre mutatott a lepattogzott fehér számlapon, mindenképpen ellentmondott annak a mérhetetlenül nagyobb kiterjedésű időnek, amely Greenwichől és a magyarországi nyári időszámítástól függetlenül az emlékezetében élt és ezen az éjszakán a félhaldoklásában félig-meddig elárulta titkát, sőt azt is, hogy gyöngé játékszerként markába tudja ragadni a tehetetlen embert. A roppant rövidre szabott idő sürgette, hogy gondolatban merüljön el minél mélyebbre abban a másik időben, amely már elmúlt, mégpedig itt múlt el Tiszapócon. Az idő ismét játszani kezdett vele, de most épp ellenkező módon: ahelyett, hogy palástját, a feledést borította volna az elmúlt keserves hónapokra, felfedte azokat, mint mosakodás közben omlatag bájainak romjait Windelband Alfonzné.

Balázs Ákos, volt abaúji földbirtokos, a tiszapócsi „gyászos és rettenetes család” csoportképének középpontjában borzadva emlékezett mindarra, ami itt egy év óta történt. Az idő gyarló prédájának érezte magát ismét, s ezekben a percekben, melyeknek gyors múlását a ketyegő óra mutatta a menyasszony öltöztetésének aranyozott keretében mérhetetlenül hosszúnak látszottak most azok a hónapok, amelyeket Tiszapócscon töltött.

A rövidre szabott időből teltek a percek anélkül, hogy egyelőre bármelyikük megszólalt volna.

Valérián, aki mintegy csúfot űzve a Bibliából, három kakasszóról beszélt és valamilyen bizarr főpecsétörként arra készült, hogy a hajnal közeledtére könyörtelesen lepecsételje Balázs Ákos sorsát: némán szívta szivarját a tarka légpárnákon. Szó szerint teljesíteni akarta egykori ellenfelének kérését: negyedóraig „békén hagyja”. Nyilván úgy gondolta magában, hogy jobb, ha egyelőre hallgat, és magára hagyja a fiziológiai lélektan nevében is azt az embert, akit a maga módján hálából meg akart menteni, elvinni Tiszapócsról Mentonba. Tekintetét rajta legeltette és a változásokat nézte, amelyek utolsó találkozásuk óta átalakították külsejét és lehetségessé tették, hogy Kruzmicsek, a titkár, olyan gyorsfényképet készítsen róla, amely részben iszonyatos, részben a dániai özönvízre emlékeztet. Feleségének egykori szeretője roskadt öregemberként könyökölt az asztalra. A petróleumlámpa gyér, pislogó fényénél fehérebbek voltak füle fölött a hajsálak és mélyebbek a homlokán a ráncok, különösen a széles szemöldökcsont fölött. Töprengőnek látszott, aki bizonyos fájó és kellemetlen dolgokkal leszámolt már magában, de most már a többiekkel is kész szembeszállni minden különösebb izgalom nélkül, hiszen odakint a mogyoróbokornál, szemközt a szomszéd ház fehér falával, nemrég úgy döntött, hogy a csillagokhoz képest eleynészően kisebb földi jelenségekkel nem érdemes próbára tenni a szívkoszorúereit.

Teréz egykori urának szaga: a kátránnyal és ibolyával kevert bikaszag érezhetőbb volt a csendben és áthatott a sokféle olajos hal, a kávé, konyak, bor és szivarfüst szagán.

Gazdája lábánál ott hevert Adolf, a spániel, padlóra fektetett fejével és becsukott szemmel. De csak mímelte az alvást. Időnként gazdájára sandított, készen, hogy bármely pillanatban felugorjon és elkapja az éjszakai látogató bokáját ugyanúgy, ahogy szombaton Kasziba felé az úton elejtette a nagy kannyulat.

A volt földbirtokos a nagyanyja halkan ketyegő órájára nézett, a híres szép Bártfay Katáéra, aki sohasem tudta meg életében, hogy Ábel nagyapa egy párizsi énekesnőt szeretett és gyakran üldögélt vele La Rochelle-ben a „Négy Örmester Tornyában”. Megállapította, hogy a negyedórából már öt perc eltelt a mély hallgatással és ő még mindig nem tudja, mit tegyen, egyedül azt tudja, hogy „csapot-papot felejtve” nem mehet el ma éjjel Tiszapócsról, valamit tennie kell előbb.

A kályhalyukban megint dudált a szél, odakint rázta Eck Lukács palánkját és sivító hangot adott a napraforgósárazak közt, melyek sűrűn egymás mellé állítva elválasztották Ángyela virágoskertjét a baromfiudvartól, de a sövény mindig foghíjas volt és a csirkék bejártak a nyíláson át az árvácskák és violák közé.

Gyötrelmes töprengésében szavak, gondolatok, érzések és arcok kergetőztek anélkül, hogy az értelem zsinórjára fel tudta volna fűzni azokat. Újra és újra az órára és a képre nézett, melyen a menyasszonyt már százötven éve öltöztetik.

– Bába-gödre... Paláver... Náci” – gondolta a tizennegyedik percben.

Egyszerre megnyugodott, arcvonásai kisimultak. Ugyanilyen volt akkor is, amikor a kaszibai puszán eltűnt Windelbandné, a „*vieille coquette*”, megszűnt a haláltánc és Jusztina bukkant fel a magányos hosszú nyárfa alatt.

Megkönnyebbülten sóhajtott, mint a fuldokló, akit egy váratlan hullám a partra dob.

Valérián felfigyelt.

– *Eh bien, monsieur Balázs.* Indulhatunk?

Minden egyszerűnek és könnyűnek látszott most már.

– Öt perc múlva – felelte nyugodtan.

– Maga nem úgy viselkedik, mint egy dán kereskedő. Csak Szíriában alkuszna így. *Vous prolongez l'échéance. Mais pourquoi?*

Mintha egy szál gyufát kérne, olyannak találta az egészet. Visszautasíthatatlannak.

– Beugrom egy barátomhoz. Itt lakik a közelben.

– De minek?

– Csak éppen kezét fogok vele. Fülébe súgom, hogy megyek... Ő meg fog érteni. Megérti, hogy nem cselekedhetem másképp... csak egy kézfogás, semmi több...!

– *Ah! Quelle idée!* Ezt sütötte ki, tisztelt uram?

– Egy ember, aki okos, tisztességes. Száraz, de... de érzéke van a dolgokhoz.

– Kicsoda az az ember?

– Történettudós, egyházjogász, ügyvéd. Nyugalmazott igazságügy-miniszter nyugdíj nélkül.

Valérián tűnődött magában egy ideig. Látszott, hogy mérlegeli magában az eshetőségeket.

A volt magyar királyi kormányfőtanácsos lázas gyorsasággal csomagolt. Egyik sárga bőröndjébe beledobálta legszükségesebb dolgait és Adolf holmiját is: a kutyatányért, a kutyakefét, a kutyafésűt, a féregirtó port, a szájkosarat, a szíjakat és a bádogdobozt kutyaedel számára. Borotvakészletét és fogkefét is belecsavarta egy törülközőbe. Szíve hevesen dobogott és elfogta a menekülés édes és boldog izgalma.

„Rád bízom, Náci a két leányt” – morogta magában és a rettenetes hosszú téli éjszakákra gondolt, amikor már altatóval sem tudott aludni ebben a szobában.

– *Est-ce qu'il est un ministre en retraite?* A maga barátja?

Ő már érezte is tenyerén Forster Ignác kemény, száraz kezének szorítását. Már-már képzeletében hallotta: „Isten vezessen utadon, Ákos.”

– Ő az, igen.

Csomagolás közben nem vette észre, hogy Valérián mérgesen pislog maga elé.

„Utazom, babám, Hetedhétországba” – dűnnyögte magában, felvillanyozva.

– Térjen a tárgyra, tisztelt uram. Mit akar maga voltaképpen attól a volt minisztertől?

A kérdés baljóslatúan hangzott. A volt földbirtokos egy pár harisnyát a padlóra ejtett.

– Egy kézszorítás. Csak ennyi. De az nekem minden.

– Ez üres beszéd, tisztelt uram. Maga tanácskozni akar a barátjával. Maga megint csak jogcímet keres arra, hogy elgáncsolja saját menekülését.

- De uram! Valérián úr! Az Ég szent nevére kérem...
- Most mát maga ne kérjen tőle semmit. Az idő letelt. Minden percben megszólalhat a kakas.
- Ezt a csekélységet nem tagadhatja meg tőlem.
- De igen, megtagadom! - kiáltotta Valérián mennydörgő hangon.
- Nem enged el hozzá?
- Nem!
- Hát nincs szíve önnek? Nem látja helyzetemet, kétségbeesett vergődésemet?
- Én csak azt látom, hogy a poroszlók ólálkodása közben magának mellettem a helye. Ah! *J'ai horreur de la prison bolchéviste!* Azt látom még, hogy maga őrült, tisztelt uram, megviselte a deportáció.
- Ezt az egyet nem tilthatja meg nekem. Megyek!
- Mondtam már, hogy megtiltom. Egyébként sem bízom bukott miniszterekben.
- Bennem bízson meg.
- Elég, fiatalember! Nézze az órán a mutató szaladó járását.
- Néhány perc az egész. Rögtön itt leszek, visszajövök.
- Engem már nem talál itt, figyelmeztettem már erre. Én itt kerülni akarok minden bonyodalmat, minden fölös veszélyt. *Je n'aime pas ça!* Elvem volt egy hosszú életem át, hogy ne provokáljak *jamais des complications et éviter toujours des périls inutiles.* *Et j'étais fidèle à mes principes durant toute ma vie. Je le demeurerai pour le reste de cela!...* Ne fizessen nekem hálatlansággal azért, mert annyi veszélyen át eljöttem magáért, fiatalember.

A híres sakkozó dédunokája lerogyott a székre. Ez az ember, aki fél emberöltőn át éjszakánként hideg nyugalommal osztotta a lapokat a zöld kártyaasztalon és egy-egy tétnél néha a vagyonát, sőt az életét is kockáztatta: most elvesztette maradék önuralmát. Visszazuhan a kétségbeesés örvényébe. Amint ott ült csapzott hajjal, sápadtan és roskatagon, már alig hasonlított ahhoz a zárkózott és gőgös, begombolt lelkű úriemberhez, aki tavaly júniusban, karján lódenfelöltőjével, kutyáját sétáltatta Óhat-Pusztakócs vasúti állomás mellett, a pusztaszélén, ahol a lenyugvó nap, mint óriás vérbélű narancs, a nyugati irányt mutatta neki és hívta, hívogatta. Akkor ő a világ minden kincséért senkitől sem kért volna semmi segítséget, legfeljebb annyit, amennyit Adolf igényelt, s irtózva fordított hátat az embereknek. Mintha ma éjszaka egészen kicserélték volna, olyan alázatos lett, és olyan hangon rimázkodott, ahogy a Nyögérre áthelyezett Krisztics doktor sírta el utolsó napon sérelmeit, nyögte el a bajokat. Pedig eltökélte magában, hogy királyi őséhez méltóan fog viselkedni. Még a mozdulatai is megváltoztak és ellentmondtak annak a hűvös, udvarias férfinak, aki most egy éve Óhat-Pusztakócs elkerülte balsorsának tanút; de azért készséggel adott tüzet valakinek, aki kért tőle és rá akart gyújtani cigarettára, ám beszélgetésbe már nem elegyedett vele; még a tomboló zivatar őrzöngése közben is rendíthetetlen úriember maradt, aki a régi kaszinói szabályokat kimért udvariassággal megtartja, akár vihar tombol, akár hegyek omlanak össze.

- Nem futhatok el gyáván. Nem csálhatom meg itt az embereket - morogta összetörten.

- *Il faut partir!*

– Nyomorban, bajban elhagyni a barátokat. Búcsúszó nélkül. Futni, mint az egér, amely kimenekül az egérfogóból. Jaj, Valérián uram! Ez nem az én gusztusom.

– *Mais vous êtes fou!*

– A gyáva ember nem érdemel más sorsot, mint a nyúl. Sörétet.

– *Allez, monsieur Balázs! Préparez votre valise!*

– Ha bátor nem tudok lenni, legalább elkerülöm a gyávaságot. Élete végén nem köpi szembe az ember saját jellemét.

– *Ce n'est pas l'heure de la philosophie, c'est l'heure de l'action. Et de la décision!*

– Jusztina mondta, hogy nem az a bátor férfi, aki homlokon lövi a támadó oroszlánt. Hanem az, aki a bajban mások mellett kitart.

– *Pauvre malade!*

– A süllyedő hajóról menekül, az égő házból kiszalad az ember. De nem hoz szégyent saját fejére.

– *Écoutez, cher monsieur!* Hallja?... Valaki jár a padláson.

– Semmi csak a szél dudál...

Lehajtotta fejét.

„Gyávaság és szégyen” – dörmögte magában és a két komor szó, mintha élőlények volnának, egyszerre életre kaptak és meglapultak valahol a szobában, a petróleumlámpa gyér félhomályában, láthatatlanul, a pókhálós szobagerendák közt. Felizgatott képzeletében olyan elevenek voltak, mint az alattomos csótány, amely ott mászkált Eck Lukács korhadt padlóján, és a lámpaüveg körül csapongó éji pille. Valérián rettegve hallgatódzott.

– Fussunk innen, tisztelt uram – mondta végre ismét magyarul.

– Még mindig elengedhetne. Egy jó barát megértő szavát és talán engedélyét vihetném el magammal Tiszapócsról Mentonba.

– Nálam jobb barátja nincs magának a földön.

– Balsorsom osztályosától nyerhetném el a biztatást, a bátorítást. Egy-két jó szót.

– Maga már minden jó szót megkapott tőlem, tisztelt uram.

– Valami efféle: „Eredj, Ákos, mi nem kívánhatunk tőled akkora áldozatot, hogy itt maradj köztünk.”

– Újabb lelki roham ez. De már nincs időm.

– „Menj csak Isten hírével, szegény barátunk. Ne gyötörd magad.”

– Én órák óta figyelmeztetem, tisztelt uram, hogy kímélje magát a felesleges izgalmaktól.

– „Utazz csak el, Ákos. Ember nem bír el ekkora áldozatot, amelyet te felajánlasz nekünk. Bízd rám, szószólód leszek. Senki sem fog téged gyávának tartani.”

– *Partons vite!*

– „Menj Ákos. Menj el innen. Te itt már úgysem bírnád soká a te rossz szíveddel. Mi majdcsak megleszünk valahogy. Nem fogunk megijedni a fenyegetésektől. Menj, utazz el. Nem kell szégyellned magad.”

– *Ah! Quel monologue funeste!*

– Ezeket a szavakat szeretném én hallani az én barátomtól... Történettudós, egyházjogász, ügyvéd. Igazságügy-miniszter, figuráns.

– *Enterrez enfin ce sale village!*

- Gyászos és rettenetes családot kellene nekem most itthagynom.
- *Écoutez le bruit sur la route!*
- Ez a család borzalmas árat fog fizetni azért, ha én innen ma éjszaka megszököm.
- *Ah! Quel prix?* Minek az ára...
- Az én szökésem után ki fogják függeszteni az igazi tűzoklistát. Az lesz csak a haddelhadd. A nagy kutyakomédia.
- Tűzok?... *Oh, mon dieu! C'est une grande maison de fous que j'ai trouvée au delà du rideau de fer!* Óriási tébolyda ez itten.
- Itt egyetemlegesen büntetik a szökést, Valérián uram.
- *Négligez les histoires d'horreur!*
- Egyszer már megfenyegettek, kipellengéreztek minket.
- *Mais, mon ami...* nem kell félni, megijedni üres szavaktól.
- Üres szavak?... Ó, Valérián uram, de távol esett maga a mi életünkötől!... Ebben a faluban a szavak olyan cáfolhatatlanok, mint a temetői sírfeliratok.
- *Ca fait tourner la tête.* Én mindent megtettem magáért, tisztelt uram.
- Jeles jogász barátom *expressis verbis* elítélt minden szökést, mert veszedelmet hoz a közösségre. Hát elmehetnék én úgy, hogy még azt se mondhassam neki, félkalap?
- *Ah! Quel caractère opinâtre!*
- Szent Isten, most jut eszembe... valaki még az unokák átkaival is fenyegetőzött és az ország volt külügyminisztere bólongatott hozzá.
- *Ah! Deux ministres!* Nem is egy, hanem két miniszterük is van itten maguknak?... Szép kis fegyenctelep. Fussunk innen, tisztelt uram. Meneküljünk, amíg nem késő.

Balázs Ábris dédunokája tisztában volt vele, hogy most már minden könyörgés hiábavaló. Még mindig ott ült az asztalnál a széken, ahová kétségbeesésében lerogett, szemben Valériánnal.

Most talpra állt.

Adolf is feltámaszkodott.

Valérán, élénken csillogó örmény szemével, minden mozdulatát leste.

- *Fermez votre valise.*

De ő nem mozdult. Beharapva felső ajkát, meredten nézett kutyájára, mintha tőle várna tanácsot, segítséget. Gondolatban látta a tiszapócsi járás kérlelhetetlen következetességű irányítóját, a szigorú akaratot, amint valamilyen végzetes félreértés szobraként ott ül a volt apácázárda emeleti szobájában a boltíves fehér mennyezet alatt, színtelen száját keskenyre összeszorítja, sárga macskaszeme foszforként villózik; a falon az eltávolított feszület nyoma látszik és az emberi nyomorúság miatt bizonyos rendszerességgel hullajtott könnyek sós párolgása érezhető még, de a szobában kép, dekoráció, jelmondat, leírt és kimondott szó azt a szenvedélyes meggyőződést hirdeti, hogy az ember már itt a földön boldog lehet; csak hogy ebből a boldogságból Bacsóné kizárja a kételkedőket és Víg Juhász fogalmazza meg helyesírási hibákkal a cáfolhatatlan sírfeliratokat. Most, amikor kétségbeesetten szabadulni szeretett volna Tiszapóctól, még egyszer mindezt átgondolta még az idő múlásának válságos perceiben. Jól emlékezett Bacsóné szavaira: - „Azt üzenem

én maguknak, tisztelt kormányfőtanácsos és miniszter urak, hogy jó lesz vigyázni. Most az egyszer még nem kötjük ki magukat a pányvakaróhoz. De ha még egyszer előfordul járásunkban és községünk területén, hogy innét engedély nélkül távozik, vagy éppen megszökik valaki maguk közül, akkor nem lesz még egyszer irgalom.”

– Nem lesz irgalom – ismételte hangosan az elnökné asszony szavait.

Valérián bámulatos türelemmel várt.

– Fogja táskáját, induljunk, kedves barátom. *Cher monsieur Balázs.*

– Azt is mondta még, hogy nem fog ő irgalmazni a mi penészes szakállunknak és a hölgyek topánkájának.

Az aggastyán meredten nézte a falon az óramutatót és fülelt, nem hall-e odakint kakaskukorékolást.

De csak a pusztai szél jajgatása hallatszott.

„Kollektíve vonjuk mink magukat felelősségre.” Meg azt is mondta, hogy ott nyomják meg ők a tolvajt, ahol tudják. Ha innen megszökik valaki, akkor a többiek úgy fognak kapálózni, mint a ló, amikor kihúzzák a farkából a szőrt. Hallja, uram? Valérián úr?

– *Ah! Quel monologue!*

– Tudja maga, édes jó uram, hogy mit jelent a pányvakaró Tiszapócson?

– *C'est l'heure de partir enfin.*

– Tudja maga, Valérián uram, hogy mit jelent itt, ha azt mondják, hogy kiszöszölnek valakit?

Adolf, a spániel, a kérdés hangjától megrendülve, hasra vágódott, nagy selyembársony füle a padlót septe és úgy pislogott fel gazdájára.

Valérián előrehajolt a felfújt légvánkoston. Minduntalan Bártfay Kata nagymama óráját nézte és idegesen hallgatózott. Most látszott, hogy cselekedetre szánta el magát.

– Elég volt, tisztelt uram – mondta határozottan. – *Mogacsül-hürpü*, én harmincegy évvel ezelőtt néztem a világ legtökéletesebb asszonyának arcát: *Mais veut-elle? ne veut-elle pas? Décide-toi, Thérèse!* Nem tudtam, meg akar-e csalni, vagy nem akar megcsalni. Éppen úgy nézem én most már hosszú ideje a maga arcát is, szegény fiatalember. És szüntelenül kérdezem magamban: *Mais veut-il? ne veut-il pas? Décidez-vous, monsieur Balázs!* Nem tudom, akar-e jönni vagy nem akar jönni velem Mentonba.

Bártfay Kata unokája tenyerébe temette arcát, mint a síró asszonyok a liftes Serbán temetésén.

Nem tudott szólni.

– Döntsön! Határozzon, tisztelt uram. *Décide-toi, Balázs!*

Eszébe jutott megint, hogy ő királyi őséhez méltóképpen akar viselkedni.

„Jaj!... Majdnem elvesztettem a tartást!” – jajdult fel magában, hangtalanul.

Tudta, hogy most már nem térhet ki a felelet elől. Kezét lassan leengedte. Valériánra nézett.

– Megengedi? – kérdezte és a konyakosüveg után nyúlt.

– *Servez-vous, monsieur.*

– Önnek is tölthetek?

– *Merci. Quelques gouttes seulement.*

Tudta, hogy életének nagy pillanatához érkezett.

Már a szerep uralkodott felette, amely néha úgy száll le az égből az emberre – és szárnyasuhogása is hallható –, mint angyalok vagy ördögök régi, elfakult festményeken.

Mind a két pohárba töltött. Aztán a nagy pillanatok ünnepélyességével, melynek dermesztő fagya emlékeztette őt a pisztolydörrenésre az öngyilkos kezében, de a nagy kártyaveszteségek lélegzet-visszafojtott csendjeire is, fölemelte poharát és Valériánra nézett. Az aggastyán olyan volt most, mintha semmit sem változott volna harmincegy év óta, amikor a Ritzben azt mondta róla d'Abry francia ezredes: „*un problème phrénologique*”, de most nemcsak koponyatani rejtély volt számára, hanem magas a sors végzetes megszemélyesítője.

De csak halkán nyögve, rekedten és vacogva tudta kimondani, franciául:

– *Bon voyage, monsieur Valérián...*

Az alakját minden testmozdulatra érzékeny tavaszi fellegetként változtató légvánkoson Valérián hirtelen előrehajolt. Kesztyűs, sovány csontvázkezelésében tartotta a kis, törekeny poharat, de az elhangzott francia szavakra hosszú, sovány karja lassan leereszkedett az ezüstitálcára, melyet szárnyas zerge díszített. Ferde vágású nagy, sötét szemében fény villant, s ő lilának, barnának és pirosnak látta, mint a mentoni hegyóriásokat.

– *Qu'avez-vous donc?* – kérdezte Valérián durván és ellenségesen, agggyerkőc módján, akitől el akarják venni a játékát. – Mit mondott? Maga kívánt nekem jó utazást?

Odakint megszólalt Ángyéla vérvörös taréjú, délceg kakasa, amely sohasem félt Adolfától, sőt néha, mikor a tyúkoknak tetszeni akart, tollát borzolva neki is támadt.

– *Voilà le coq!* – kiáltotta izgatottan Valérián.

A néhai híres világfí és sakkozó Balázs Ábris dédunokája ragaszkodott a perc ünnepélyességéhez, a szerephez és bizonyos formásokhoz, melyek aláhúzzák, hogy a kocka eldőlt: poharát a Valériánéhoz koccintotta, mintha szertartást végezne, melyet erre az alkalomra rendeltek égi hatalmak. Ezt mondta tisztán tagoltan, jól hallhatóan:

– Köszönöm, uram, hogy eljött értem. De nem utazom önnel Mentonba. Én itt maradok Tiszapócsan.

És csak aztán ürítette ki poharát, udvariasan meghajolva az aggastyán előtt.

7.

Az ajtón kopogtak.

– *Qui est là?* – kérdezte Valérián, egész testében összerázkódva.

– *C'est moi, monsieur le président. Wir müssen schon fahren. Es ist zu spät* – hallatszott Ángyéla konyhájából Kruzmicsek hangja.

– *Geh'n Sie zum Teufel!* – ordította Valérián.

– *Mais Miguel s'inquiète. Il dit qu'il dégage la responsabilité.*

– *Qu'il puisse foutre le camp aux Pyrénées. Allez-vous en!* – rikácsolt Párizs legdurvább sikátorainak nyelvén Valérián és dühösen csapkodott sétabotjával.

– *Wie Sie wollen, Herr Präsident.*

Az engedelmes titkár távozó léptei behallatszottak az udvarról. A kocsiajtó csapódott, jelezve, hogy Kruzmicsek beszállt, visszaült helyére. A szél odakint mint-ha csillapodott volna, a kályhalyuk idebent bágyadtabban dudorászott. De a petróleumlámpa füstös kanócának lángja érzékenyen pislogott.

„Mikoron a kakas először megszólal, én beülök kocsimba. Második kakaskukorékolásnál elindulunk. Ha pediglen majd harmadszor is szól a kakas, akkor maga már nem is lát engem. Feltéve, hogy nem szállt be velem együtt a kocsimba az első kakasszónál” – mondta Valérián nemrég, mintegy gúnyt úzve Szent Péter árulásából, de most nem mozdult helyéről, mintha megbénította volna a döbbenet.

– *Armadillidium* – szólalt meg a csendben a volt magyar királyi kormányfőtanácsos, aki Tiszapócson is „Ákos méltóságos úr” maradt, de szólították őt „méltóságos Ákos úrnak” is.

– *Mais quoi...?*

– Ászkarákként egy ideig itt még eléldéglélhetek.

– Ászkarák?... Maga tücsköt-bogarat összebeszél.

– Az ember golyószerűen összegömbölyödik, aztán elgurul... Nem Mentonba, nem is Mexikóba. Hanem például a Hortobágyra. Vagy Nyögérre.

– Hová? – kérdezte a faragott ládán ülve még mindig Valérián és úgy tekintett rá részvétellel, mint az eszelősre.

– Nyögér. Község a Dunántúlon, Vas megyében. Az én édes barátom, a doktor, az oda gurult. Most ott nyög. Nyögéren.

– *Mais vous êtes un blagueur quand même.* Magának még kedve van tréfálkozni, mikoron élete legörültebb ballépését akarja elkövetni?

– Engedje meg, uram, Valérián úr, hogy most én nevessek, holott sírni szeretnék. Maga mondta ma éjjel. Hogy is mondta csak? Franciául mondta... Még emlékszem, nem felejtettem el annyira franciául... *J'ai envie de rire et besoin de pleurer...* Ne tagadja meg most tőlem legszemélyesebb jogomat, a nevetés jogát.

A hidegszívű, de áldozatkész Nyáry Róza ötvenkilenc éves deportált fia, akit Tiszapócson némelyek „léhűtő druidának” is neveztek, a nyomorúságos vályogház harmadik kategóriájú szobájában, miután kimondta, hogy nem utazik Mentonba és Tiszapócson marad: csakugyan nevetett. Idestova nyolc-tíz éve nem nagyon látta már őt senki sem mosolyogni, gyásza és döllyfös komorsága akadályozta ebben. Időnként zsörtölődő epekövecskéi sem kedveztek a vígságnak. De most kinyílt az arca, bár nem egészen ugyanúgy, mint pár órával előbb, mikor Valérián bőrgombás, vén, ráncos arcát megcsókolta. A szája körül nevettek a ráncok, ám szürke szemének fátyolos volt a tekintete és patakzó könnyeit most már alig tudta visszatartani.

Odakint Ángyela kakasa másodszor is kukorékolt. Most kellett volna elindulnia a „marha nagy fényes áotónak” Menton felé.

De Valérián úgy tett, mintha nem hallaná. Hallatlan önuralommal visszaválottozott türelmes vitakozóvá, aki még mindig meg akarja győzni ellenfelét, pedig a kakas hamarosan harmadszor is meg fog szólalni.

– Maga ezt komolyan mondta, tisztelt uram? Igaz ez, hogy itt akar maradni a szolgaságban, rabságban?

– Igaz – felelte Ángyéla konyhájának fekete legyeinél is halkabban a kitelepített volt kormányfőtanácsos.

– *Eh bien. Vous avez décidé.* Megártott talán magának ez a csekélyke ital? *Un verre de fine! Ah!*

– Sohasem voltam keservesebben józan, mint most.

– Elfelejtí szenedéseit? Felejtí, hogy milyen borzalmak közt élt ebben a faluban immáron egy hosszú éven át? *C'est l'accès de l'amnésie.* Maga sajnálatos orvosi eset.

– Még sohasem éreztem ennyire sorsom terhét. Lenyom, megbénít a teher. Tiszapócs... Fuldoklom... megfulladok tőle.

– De kedves fiatalember! Én eljöttem, hogy szárnyakat adjak magának. Eljöttem, hogy megszabadítsam bilincseiből. Maga pedig nem akarja lerázni azokat. Ragaszkodik rabsága láncaihoz?

– Sokkal nehezebb láncok azok, mint gondoltam. Nem tudok szabadulni tőlük.

– De hiszen szabad ember maga! Csak belép kocsimba, behunyja szemét és nem törődik semmivel.

– Én abba a kocsiba... én soha abba nem ülhetek bele, Valérián uram...!

– Jussanak eszébe itteni nyomorúságai!... De hiszen maga még fiatal. Élhetne szabadon, boldogan! Ej, kedves barátom!

– Ne gyötörjön, hagyjuk most már... Önnek indulnia kellene, Valérián uram. Hamarosan hajnalodik. Jöhet a rendőrség.

– Dacolok a veszedelemmel! Meg akarok menteni egy embert! Meg akarom szabadítani magát!

– Kár a fáradozásáért... morogta könnyek közt Bártfay Kata unokája.

A mély angol karosszékhez lépett, melyben annyiszor üldögélt gyötrelmes várokozás közben a pesti Molnár utcában és a tiszapócsi Pólya utcában és sokszor el is aludt benne. Nemcsak emberek, tárgyak is elszakadnak néha múltjuktól. A kényelmes fotelnek már semmi köze sem volt azokhoz a vidám évekhez, mikor jókedvű cimborák és pajkos nők ültek a puha bőrpárnákon. Testének egész súlyával úgy zuhant most bele az ócska karosszékbe, mintha itt a Tisza táján, Newton törvénye elvesztette volna érvényét és a nehézségi erőviszonyok hirtelen megváltoztak volna: Tiszapócsról őt most már úgysem lehet elmozdítani. Amilyen mélyre csak lehetett, belesüppedt a fotelbe és rágyújtott saját komisz magyar cigarettájára, amelytől sokat köhögött, krákogott és köpködött mostanában. Néhai idősb Balázs Ákos, valóságos belső titkos tanácsos, az abaújkéri kegyelmes úr, kegyvesztettségében ugyanígy érezte valaha testének rejtélyes elnehezülését és minden mozgás abaújkérről Bécs felé és Ferenc József császár és király felé úgyszólván lehetetlenné vált. Az abaújkéri kastély hajdani ura, abban az időben, még a század elején, lett olyan, mint a híres inka kő, melyet Amerika felfedezése óta nem tudnak helyéről elmozdítani, mert agyoncsapja azokat, akik hozzányúlhatnak és fölemelik.

Ifjabb Balázs Ákos, könnyeit zsebkendőjével törölgetve, Eck Lukács padlójára meredt és nézte, de nem látta a ganéjpettyeket, melyek tanúsították, hogy napközben a szobaajtó nyitva maradt és megint besétáltak a kiscsirkék.

– *Mais vous êtes tombé en léthargie. Ça doit passer bientôt.* El fog múlni, kedves fiam.

Fölemelte fejét és Valériánra nézett. Könnyes tekintete csupa szemrehányás volt.

- Miért nem akkor vitt el, amikor kértem?
 - Ah!
 - Egy szál ingben, gatyában! Fogkefe nélkül!
 - *Mais vous étiez en tel état de santé que...* maga majdnem meghalt, tisztelt uram.
 - Térden állva könyörögtem önnek. Félig elevenen, félig holtan miért nem dobott bele kocsijába?
 - *Mais le machin... le faux passeport!* Fényképezni is kellett.
 - Hagyta volna a pokolba a fényképezést! Ráért volna Sopronban, akárhol. Már árkon-bokron túl lehetnénk... Miért nem ragadtak meg? Miért nem kényszerítették? Maguk hárman vannak, én egyedül.
 - Majd most! *Je vais vous ramasser maintenant!* Meg fogjuk ragadni hárman. Erőszakot alkalmazunk.
 - Késő... Én torkomszakadtából ordítani fogok... segítségért kiáltanék – mondta siralmas hangon Balázs Ábel unokája, akit La Rochelle helyett Mentonba sodort végzete, de aztán Tiszapócsra is, ahonnan most nem tud elszakadni.
 - Megkötözzük, ha kell. Száját betömjük, ha ordít. Nem hagyjuk itt magát elveszni, tisztelt uram.
 - Reményem utolsó lángja is ellobbant. Vége...
 - *Un misérable qui veut vivre sans espoir!* Másképp fog maga beszélni délután Bécsben. Sőt már ma délben.
- Vidáman kukorékolgatott már odakint Ángyéla kakasa. De Valérián nem halotta. Csak azzal törődött, hogy legyőzze az egykori „dühös kis bikát” és elragadja innen magával.
- Ő pedig az angol karosszék mélyén egyre inkább átadta magát sorsának és az elnehezülésnek.
- Este én nem a Ring lámpáit fogom látni – mondta –, hanem Lloyd George mosolygó fényképét Kaphacon.
 - Velem lesz, szabad lesz. *Nous allons diner à Grinzing.* Hallani fogjuk a vidám bécsi valcert, látni fogjuk a sok csinos bécsi nőt. Százszor szebbeket, mint a maga Jusztinája.
 - Én a vén tehénpásztor kürtjének hamis túlkölését fogom hallani. A Borsod felől hazatérő, robogó kutyaketreceket fogom látni az utca porában, Valérián uram.
 - Anekdotákat fogunk egymásnak mesélni a *Heuriger*ben.
 - Én Forster Nácival fogok beszélgetni a Bába-gödrénél.
 - *Vous délirez, pauvre fou!* Kimegyünk a víg Praterbe is.
 - Én a Kaszibai útra fogok kimenni és megnézem megint a mérőlécet cipelő Windelbandnét.
 - *Assez! Assez!* Hát ilyen hamar felejtí pokolbeli szenvedéseit? Emlékezzen, fiatal ember! *Réveillez-vous! Sauvez-vous!*
- A karosszék mélyéről fáradt és elgyöngült, rekedt hang hallatszott:
- Ó!... én itt, Tiszapócscon... voltaképpen... én nem is éltem olyan nagyon rosszul.
 - *Il est né d'être esclave!* Egy jól nevelt magyar úr! És mégis rabszolgaságra született.
 - Sokkal tűrhetőbb volt itt az életem, mint másoké, Valérián uram... Pénzem, szerényen bár, de mindig volt. Tőlem nem vették el a nyugdíjat. De nem is volt

nyugdíjam. Nekem itt nem kellett sem halásznom, sem zugírászkodnom... Favágó sem voltam, bágyi rózsás sem voltam...

- *Ah! Un nouveau monologue! Au lieu de foutre le camp...!*
- Nem bugáztam, és nem pilláztam...
- *Achevez-le!*
- Nem rendeltek ki egyelni.
- *Eh bien*, majd most kirendelik!
- Olyan szerencsém volt, hogy kapálni sem hajtottak ki.
- Most majd kihajtják. Mint a barmot!
- Engem nem láttak még az új növények. Sem a csumiz, sem a kenaf.
- Majd most azt zabálhatja, amíg fel nem fordul tőle, szerencsétlen bolond!
- Azt sem parancsolták, hogy menjek hernyózni!
- Most majd holta napjáig összegyűjtheti Mao Ce Tung összes hernyóit!
- A kolorádóbogarak ellen sem küldtek harcba. Ámbár... igaza van, Valérián uram, talán most majd én is fogok kapni idézést.
- És maga szabadság helyett ezt a gyalázatot választja?
- Ó, maga... maguk ezt nem értik meg. Nekem, Valérián uram... és... és gyászos és rettenetes családom sok... sok ezer tagjának nincs is módja rá, hogy a szabadság és a szolgaság között választhasson...
- *En ce moment...* maga ebben a percben választhat! Még megteheti, maga szerencsétlen!

- A meleg idő beköszöntött – folytatta a karosszék legmélyén hosszan kinyújtott lábbal a volt kormányfőtanácsos. – Kezdődik a kaliforniai pajzstetű rajzása.

- Ó, balvégzetű eszelős! Fusson, meneküljön a kaliforniai pajzstetű elől!
- Az ember befejezi itt vagy ott az életét. De ön, Valérián uram, nem ért meg minket. Ha megmondom, mi rontotta meg reggeleimet, akkor nevet rajtam.
- Mondja! Engem már nem lephet meg semmivel.
- A svájci borotvaszappan nem habzik a tiszapócsi vízben.
- Elég végre! Most már egy percre sem várok. Induljunk.
- Ezt a szafarit nem nekem találták ki.
- Szafari? *Qu'est-ce que c'est que ça?*
- Afrikaiul expedíciót, utazást jelent, ó, jaj!... Valérián uram az én mentoni szafárimnak örökre befellegzett.

- *Vraiment? Voulez-vous rester ici?* A nagy Cicero sorsára vágyik? Azt akarja, hogy ma estére agyonverjék?

Most már minden perc, melyet még együtt kellett töltenie élete nagy szenvedélyének tanújával, az egykori ellenféllel, gyászos nyűg volt számára. A karosszék mélyéről feljebb evickélt, cipője körül a padlón meglátta az itt-ott széttaposott csirkeganéjt.

Más hangon kezdett beszélni, felelt Valériánnak.

- Ma éjjel én beletörődtem mindenbe. Abba is, hogy az én nyelvemet fogja kicsipkézni dr. Színemorgó. Most már itt maradok, Valérián uram. Kibékülök sorssal és a lámpaernyőre festett találós kérdéssel is.

- Magának minden szava találós kérdés, tisztelt uram.

– Ön ezt nem érti. „Ajtaja nincs, de ha van, akkor sincs. Mert kilóg a fakilincs”... Én kibékültem ma éjjel ezekkel a dolgokkal. Mosom kezeimet és folytatni fogom utolsó lélegzetemig a tiszapócsi sportot. Vadászom bolhára, légyre... egerre, zsírra, cukorra, margarinra és olajra. Hiszen nem egyhamar számíthatok háziasszonyom segítségére. Aztán... aztán egy ideig még figyelni fogom, édes jó uram, hogy mélyül el a türelem angolszász ránca Jablonkayné arcán és ellene szavazok a négus pártnak. Én megmaradok ezután is a Bourbon-pártban.

– *Le diable m’emporte si vous êtes sain d’esprit.* Miket beszél? *Il est le partisan des Bourbons! Quelle démanche!* Értem már, hogy maga az öngyilkosságot választja.

– Náci barátom szerint, akihez nem engedett el, én a reformkorszak öngyilkos szellemének örököse vagyok.

– Téved! – ordította Valérián és sétatbotjával csapkodni kezdett. – Maga az én egyetlen örökösöm!

Ő már eltökélte magában, hogy nincs az a hatalom, amely Tiszapócsról elmozdíthatná. Nyugodtan tűrte az aggastyán rikácsolását. Eszébe jutott, hogy szívét, előregedett ereit, gyulladt szívizmait kímélnie kell.

– Én itt akarom köszönteni ősszel a hetvenegy éves Jablonkay Tihamért – mondta. – Bár szép rigmusokban én sem gratulálok. Inkább, mint temetéseken, szépen félreállok. Csendben kondoleálok.

A vaduzi elnök elhűlten meredt rá félig ősz, szálkás szemöldöke alól.

– *Pauvre fou!* – ismételte kedvenc mondanását.

– Csupasz típusná fogok válni én is – folytatta. – Megeszem majd a slambucot... Üst alján fakanállal kavart paprikás tésztaeledel, az elátkozottak ebédje Plutusz konyháján... De nekem nincs gyerekem, Valérián uram. Nem kell majd titkolnom előlük nyomorúságomat... Cecilke, Jenőcske, Marcika... ők ma sem sejtik, mi történt az apjukkal.

– Kikről fecseg?

– Magunkról beszélek, Valérián uram... A depikről... Most már én mindent vállalok.

– *Un peu d’espoir peut-être.* Egy percre még várok.

– A tiszapócsi illemszabályokban írva van, hogy deportálnak csak mellékutcában köszönj, de ott is csak akkor, ha már sötét van. Nos hát, édes Valérián uram, én vállalom azt is, hogy a tiszapócsi plébános úr nappal elfordítja a fejét, ha véletlenül találkozunk.

– *Ah! Quel manque d’éducation!* A neveletlen klerikális fráter!

– Nagyon is jól megnevelték őt, jó uram. Tudja ő, miért bámul fel a kéményen fészkelő golyára, amikor engem meglát az utcán. Egyébként *omni jure*...

– Maga tud latinul?

– Még nem felejtettem el, amit a gimnáziumban tanultam.

– Akkor még hasznát veheti, ha csakugyan maradni akar. De ej! Ej!

– *Omni jure* fogom én is mondani Náci barátommal együtt és vigyázni fogok, Valérián uram, hogy a harangozó ne tanuljon tőlem képmutatást. Igyekszem szerényebb is lenni.

– Segítsen fölkelni, uram, erről a ládáról. Percig sem várhatunk tovább.

- Egy nap ki fogom próbálni a pökhendi kapitalista villanyborotváját, amelyet világszép leányától kapott Argentínából.

- Miért nem hoztam betegápolót is magammal! Egy markos legényt. *Il y en a des bons infirmiers à Nice.*

- Talán megtanulom Rudniczky vejétől, hogy kell ügyesen gyerekjátékokat faragni. Műtyürkéket. Aztán egyszer végre elszánom magam és megkérdezem az elnökné asszony titkárnőjétől, hogy miért hord a pártjelvény mellett kis ezüstelefántot.

- Megtiltom! Nem fogja megtenni! *Ah! Quelle bêtise!*

A Balázs Ábris dédunokája a mély karosszékekben elterpeszkedve, tovább altatta, nyugtatgatta zakatoló szívét, mintha Valériánhoz beszélne:

- A jövő héten ünnepélyesen megnyitják az új bölcsődét. Azt beszélük, hogy Répa titkáre az érdem... ő szorgalmazta mindenáron... A rossz nyelvek szerint azért fontos az neki, mert már útban van a harmadik gyerek.

- *Impossible!* Mégsem hagyhatom itt magát. Nem engedhetem, hogy elsüllyedjen ebben az ingoványban.

- Utazzon el csak nyugodtan, Valérián uram. Nagyobb dolgok is történtek már a világban. Például Draxler grófnak van egy fényképe. Óserdei tájat ábrázol. Ezt írta rá Zsiga: „Ahol két hónapig hiába kerestük az elefántokat, de elvesztettük hű kísé-rönket, a gorillaképű kirongezít”... Maga most engem veszít el örökre.

- De ifjú ember!

- Úgy szól hozzám - hallatszott megint halkán a bőrfotel süppedő mélyéről -, mint harmincegy évvel ezelőtt... Pedig láthatja, alaposan megtapostak az évek, régen voltam fiatal... Én végeztem. Nincs több mondanivalóm... Vagy talán érdekli még önt, hogy sikerült-e eladni a piacon a halottak ingeit?

- *Donnez votre main!*

- Én... én, Valérián uram, most már itt maradok Tiszapócsan... Ha van égi lift, amely felvisz a magasba, akkor én... én rábízom magam.

Lassan, óvatosan, hogy sajgó jobb térdét és kimerült tagjait meg ne rándítsa, feltápáskodott a karosszékből.

Az ablakra nézett.

Odakint már hajnalodott.

- *Votre main!* Nyújtsa ide a kezét! Talpra akarok állni... Ébredjen fel! Minde-nem a magáé, fiatalember. Mindent, ami embernek szép és drága, magának adok Mentontól Mexikóig. A szabadság szent nevében felszólítom, készülődjön. Vegye kalapját. Induljunk.

Hallotta ugyan Valérián hívogató hangját, de már olyan volt, mintha csak emlék lenne.

A kicsi ablakon behallatszottak az ébredező Tiszapócs hangjai. A távolban libák gágogtak, kacsák közt gácsér ordított, tehén bögött, ló nyerített, s nemcsak a kaka-sok, hanem a tyúkok is felébredtek már. Bártfay Kata nagymama órája rendületle-nül ketyegett a falon, s a múlt idő előcsalta a hajnal első derengéseit. De a szobában, ahol petróleumlámpa égett, még éjszaka volt.

Balázs Ákos háttal állt az ablaknak, és amint most újra Valériánra nézett, aki még mindig a fülkagylós faragottládán ült, azt tapasztalta magában, hogy borzad, irtózik tőle.

– Maradok, Valérián uram.

– Nem! Rögtön velem jön!

– Ne bántson, ne gyötörjön tovább, jó uram.

– *Au nom de Thérèse!* Az ő nevében kérem, jöjjön velem.

– Hagyjuk Terézt és hagyjuk a múltat, Valérián uram. Hagyjuk Mentont is. Ne bolygassuk azt, amit én már régen eltemettem. Egy éve... éppen ma egy éve temettem el én a múltamat. Hagyjuk most már békén pihenni.

– Hiú szavak! Másképp fog maga beszélni a mentoni hegyek alatt. *Le sommet du Mont de Diable est toujours splendide!*

– Én már sohasem fogom látni azokat a hegyeket. Én... én, uram, azt a Mentont, amely az enyém volt, már nem kívánom.

– Most lesz igazán a magáé!

– Ma éjjel vesztettem el örökre.

– Ah! Bohó, szomorú fiatalember. Mekkora tévedés áldozata maga!

– Ennek is vége... Valérián uram... Már semmi sem vonz oda. Inkább félek tőle.

A kátránnyal és ibolyával kevert bikaszag érezhetőbb volt a levegőben.

– Mitől fél? – kérdezte komoran Valérián.

A kitelepített volt magyar királyi kormányfőtanácsos most csakugyan olyan volt, mintha kasza lapjával jól elverték volna, súlyos ítélettel elmarasztalva, hogy tökmagszínű képpel holta napjáig csak málét egyen.

– A múltamtól félek – mondta vacogva.

Valérián harsányan felkacagott.

– Minden csak azért szép az életben, mert elmúlt. A szépség a múltunkból mosolyog vissza ránk. Maga pedig fél tőle, balga fiatalember?

– Tegnap még magam is így gondolkoztam, Valérián uram. De... de elég volt ez az egyetlen éjszaka, hogy megijedjek, féljek. Ha én most magára nézek, Valérián uram, akkor nem is öntől, hanem saját magamtól iszonyodom. A múltamtól. A múltunktól...

– Bolond beszéd.

– Borzadok tőle és azt mondom magamban, hogy nincs semmi hozzáfoghatóan félelmetes, borzalmas. Olyan... milyen is?... mint egy láthatatlan boszorkányüst. Benne fő a slabuc. Szégyenletes tetteink és nyomorult bűneink zsírral nyakon öntött száraztésztája. Az rotyog, bűzlik, gőzölög az üstben.

– Ah! A téboly füstöl a maga fejében!

– Múltamtól én most százszor jobban félek, mint a jövőmtől. Pedig csak gyötrelmem vár itt rám, Tiszapócson.

– Öltönyt, cipőt hoztam magának. De kényszerzubbonyt elfelejtettem. *Il faudrait mettre la camisole de force à vous!*

Töprengve, tépelődve és tűnődve, búsan lehajtott fejjel, mondta még:

– Múltam sűrű bozótjából ma éjjel kibújt egy szörny. Ó, nem ön!... Én magam voltam. A legfalánkabb kísértet... Ma éjjel én megtudtam valamit, Valérián uram.

- Elég volt!
 - Saját múltunk pusztít el minket.
 - Félrebeszél!
 - Ma éjjel megváltam a csatát múltam szörnyetegeivel. Hogy legyőztem-e? Nem bizonyos. Lehetséges, hogy ő vágott engem földhöz.
 - Utoljára kérem, induljunk!
 - Egy éve hánytam a legyek miatt. Az este lehányt egy vénasszony... Talán csak ennyi érdekes történt itt velem. Semmi több.
 - Kértem már, nyújtsa kezét! Induljunk! ... Hallja? Miguel begyújtotta a motort. Egy percig sem maradhatunk itt tovább. A kezét! *Votre main!* Adja a kezét.
 - Még valamit – mondta csendesen, nem is törődve az aggastyán topogásával.
 - Megtudtam még egyebet is ma éjjel... Ezt ön megint nem fogja megérteni, hiszen idegen...
 - Ne tagadja meg legjobb barátját! Testvére és atyja is vagyok magának. Ön az egyetlen örökösöm.
 - Ezt a gyűlölt alföldet én mégis szeretem.
 - Nincs több remény. *Il est fou!*
 - Mint a nád, fogok én lengeni tovább, Tiszapócscon. Meg fogok lebbenni... Érti? De hiszen miért is értené? A szíve nem magyar... békét kötök én itt a vadludakkal esti szürkületben. Bármi történjék is velem és... és másokkal, bármit követnek is el ellenünk a szomjas betyárok... én nem fogok haragudni a törpe nyárfaerdőre, Valérián úr!
 - *Allez!*
 - Nem fogom gyűlölni a visító vércsét... meg fogom látogatni az öreg Lukácsot. Körülnézek a királydinnyék közt a sárguló homokban...
 - *Appelez mon secrétaire! Kruzmicsek!... Kruzmicsek!*
 - Megkóstolom kék virágát a számarkenyérnek... Valérián uram.
 - *Voilà le coq! Le coq!*
 - Türelmes szívvel viselem el a tarka gyíkokat a déli nap hevében... Valérián uram! Én becsületszavamra mondok most magának valamit.
 - Nyújtsa ide a kalapomat!
 - Én most már harag nélkül inkább választom a kék gyümölcsfák ormát és a halvány ködoszlopot. De... de a szívem, az...
 - *Vous êtes confus... Allò! Kruzmicsek!*
 - Tovább élem majd itt életemet és hálásan fogok gondolni magára. Hiszen eljött értem... Nem fogom elfelejteni a holland *crownfisht*... Én már beletörődtem, hogy a tiszapócsi agyagos, sárga földben ássák meg síromat. Tegnap még borzasztó... rettenetes volt a gondolat. Nyögtem, jajgattam miatta... De ma... ma éjjel ez is megváltozott. Nyugodtan várom itt a magam kalandjának végét. Boruljon csak rám itt a szemfödél, domborodjék a sír is itt felettem... Most pedig nyújtsa a kezét, Valérián uram... Úgy... Köszönöm... A sors könyvében, úgy látszik, ennyi van írva rólunk... Ez minden. *C'est tout*, ahogy Mentonban mondják... *Bon voyage, monsieur Valérián. Au revoir Thérèse!*
- Kruzmicsek, a titkár, odakint hallotta a kiáltozást. Most minden kopogtatás nélkül belépett.

A fülkagylós faragott ládához sietett, amely egy éven át székeket pótolta a házban, s talpra állította főnökét.

Az agg vaduzi elnök hirtelen megmerevedett. Mint fejedelmi jogart, felemelte gömbnyelű fekete botját.

– *Allez!* – mondta most már utoljára és titkára támogatásával, lassan lépegetve, elindult a konyhán át kifelé.

De már fél lábbal a konyhában nem messze attól a helytől, ahol Ángyela az este összeesett, megállt és visszafordult.

Mintha egész lényegében, még vén testének szöveteiben is hirtelen átalakult volna, más emberként tekintett rá. Nagy görbe orra vékonyabbnak látszott a gyér világításban. Fekete török bajusza lefelé kunkorodott most is, de valamilyen ragasztott farsangi álbajuszként hatott.

Rövid párbeszéd folyt le köztük a küszöbnél.

– Nem jön?

– Nem megyek.

– Itt marad? *Vraiment?*

– Igen. Itt maradok. Sohasem fogok önnel „*trente-et-un*”-t játszani.

Lélegzetnyi csend után, mielőtt tovább sántikált volna, megváltozott rideg, üzleti hangon megkérdezte:

– Hallott maga a Szinai-kódexről?

– Soha.

– *Une rareté rarissime.* Hallatlanul értékes könyv. Állítólag a hatodik századból. Megér félmillió dollárt. Az egyiptomi Szent Katalin-kolostor kincse volt valaha a Szinai hegyekben. Onnan került Magyarországra. *Du mont sacré Djebel Musa!*...

A régi könyvek „jeles szakértője” összerezte.

– Miért mondja mindezt nekem, Valérián uram?

– Azért mondom, hogy próbálja felkutatni. Egy oxfordi tudós férfiú szerint itt kell keresni valahol a Tisza táján – mondta az aggastyán egyre szárazabb hangon.

– *Dans un château féodal.* Valamelyik grófi kastélyban. Könnyű megismerni. Ezüstthal látható a fedelén.

– Ezüstthal?

– És az első kutyalapon a híres figyelmeztetés áll középkori uncialis betűkkel: „*Justa est Dominus iis, qui tribulato sunt corde...*” Az imént mondta, hogy tud latinul?...

– Igen... Ámbár...

– „*Et humiles spiritu salvabit.*” De persze ezt ne vegye készpénznek, ha a kódexet itt valahol meg is találná. Mondtam már, mi együtt leszünk a pokolban...

– Majd igyekszem. Utánanézek.

– Értesítsen azonnal, tisztelt uram – mondta az aggastyán hidegen. – *Nous sommes d'accord, n'est-ce pas?* Címem a régi, Menton. Alpes Maritimes. „*Villa aux trois chats*”... A „Három macska-villa”!

Ezek voltak Valérián utolsó szavai.

Hátat fordított, kibotorkált a ház elé.

Miguel, a spanyol-francia sofőr, már ott állt a kis tornácnál a „marha nagy fényes áotóval”, melyen még a lépcső is „tükrös volt”. Fürgén kiugrott és ő is segített

gazdájának. Valérián lassan beszállt és eltűnt a kocsi mélyén, amely olyan volt a hajnali szürkületben, mint egy kerekeken guruló, óriás fekete koporsó.

De még egyszer kinyújtotta az ablakon szarvasbőr kesztyű nagy kezét és búcsút intett utoljára, egyetlen hang, szó nélkül.

A hajnal derengésében egy perc múlva már csak a nyitott nagykapu és a Pólya utcában felkavart por jelezte, hogy itt járt Balázs Ákos kitelepített volt abaújkéri földbirtokos múltja és meg akarta szabadítani őt: Valérián.

8.

A bürokrácia egeiben megírt életrajz és jellemrajz hőse: a volt magyar királyi kormányfőtanácsos még egy ideig ott állt a nyitott nagykapuban a Pólya utcában. A porfelleget bámulta, amely az eltűnt gépkocsi nyomában lassacskán oszladozott. Mellette állt és a főutca, a bába háza felé nézett lógó csonkafarokkal és nagy fekete fülével Adolf, a spániel is.

Aztán a tiszapócsi csoportkép közepén egy ideig nem mozdult semmi.

A tyúkok még feleseltek az ólban a kakasnak, Eck Lukács egyetlen sovány gebéje nem volt itthon, kivitte gazdáját az állami dinnyeföldre; a két hízó most kezdett csak ébredezni, a csirkék még alig csipogtak. A „főnök úr”, ahogy a sáfránylében mosott ősz hajával Ángyela emlegette lakóját, lassan visszatért az udvarra és a nagykaput, melyen át Valérián sofőrije elhajtott, gondosan bezárta. Nem volt annak sem kulcsa, sem lakatja; belülről, az udvar felől, csak be kellett támasztani egy kétágú akácdoronggal, melyet egyedül erre a célra faragott a vén Lukács, kezdetleges módon. Ő, inkább csak azért, hogy az időt töltse, az ágas fűtykóst ideoda próbálgatta, a végét a földön a lyukba beállította, aztán rántott egyet a kapu korhadt gerendáján és tudni akarta, hogy kinyílik-e. De a kapu szilárdan ellenállt a nyitogatásnak. Az akácdorongot ő mégis újra meg újra kivette, aztán visszatette. Adolf tapodtat sem mozdult mellőle és figyelmesen szemmel tartotta minden mozdulatát, mintha valamilyen rendkívül fontos művelettel foglalatostkodna a gazdája.

Fáradt volt. Dagadt jobb térde sajgott, kimerültségében nem akart semmire sem gondolni.

A szíve is fájt.

Ez most másféle fájdalom volt, mint az éjszakai. Tompább, mélyebb, állandóbb. A cérnaszálat nem érezte. A képzelet sem gyötörte, hogy szíve ki akar szakadni és a levegőben fityeg; szívének izmai, a rozoga szivattyúk, most nem zörögtek, nem nyikorogtak, s ő nem fülelt sápadtan, vajon vérének zúgó áramlása közben történik-e katasztrófa; levegő után most nem kapkodott, a nyál sem gyűlt össze szájában, a félhaldoklás nem fenyegette. Mégis: szíve egyenletesen és kitartóan fájt. Ugyanúgy sajgott, mint a jobb térdkalácsa, melyet összezúzott az udvaron, mikor vederrel a kezében elesett, s szívé a fájdalom nem akart szűnni, hanem arra intette, hogy ne gondoljon semmi olyanra, amivel még inkább próbára tehetné túlerőltetett és elhasználódott szívizomrostjait.

Ezért aránylag nyugodtan, a szokottnál egyenesebb tartással lépegetett be a szobába, ahol az asztalon ott állt, mintegy emlékeztető jelként, a konyakosüveg és a padlón hevert, ott felejtve mementónak, egy felfújható, tarka légpárna. A petróleumlámpa füstölögve égett, mint egész éjszaka, de az apró ablakokon át már látni lehetett a hajnal kéesszürke párolgását.

A hamutartóban füstölt még Valérián szivarja.

„Elment és én itt maradtam” – ennyi volt minden, amit többször is elismételt magában a tárgyiasság szándékos szenvtelenségével, majdnem hidegen.

Közben a szívét figyelte, melynek fájdalma tágult és terebélyesedett és egyre terjedt a testében.

Gondolta, semmi értelme sem lenne, ha lefeküdne és legalább egy-két órát pihenne, hiszen úgysem tudna elaludni. Halántékán is lüktetni kezdett egy ér. Félt az alvástól és még attól is húzódkodott, hogy ruhástul végigheveredjen az ágyon. Nem volt benne biztos, hogy fel tudna-e majd kelni. Ezért inkább megint kiment az udvarra, kissé bicegve. A gémeskút ostorát megragadta és vizet merített. Vigyázott, hogy meg ne botoljon, és el ne essen.

A lepattogzott kék lavórban, mint este, megint derékig megmosakodott. Fújta, köpkölte maga körül a vizet, tenyerével csapkodta magát, akárcsak a pesti Molnár utcában, a fürdőszobában egy évvel ezelőtt, krákogva és duruzsolva. A hideg víz egészen felüdítette.

Aztán tiszta fehér selyeminget vett magára és felkötötte a nyakkendőt, melyből Valérián az éjjel kitepte a pesti belvárosi boltos címkéjét.

Közben odakint világos lett.

Idebent a szobában kétféle fény viaskodott egymással a pókhálós mennyezeti gerendák alatt: az éjszaka vörössárga petróleumlángja és a nappal hideg, hajnali kék színe, idézve hajdani átkártyázott éjszakák után a keserű és poshadt reggelek végzetszerű emlékét.

„Elment és én itt maradtam, mert ezt így írták meg valaha a Szinai-kódexben vagy másutt... valamilyen nagy könyvben...”

Gondolatban némiképpen megtoldotta a történetek lényegét.

„Szinai-kódex”... – ismételte magában és próbált emlékezni a latin szavakra, melyeket Valériántól hallott, de alig értett meg.

Homályosan rémlett neki, hogy a megtört szívűekről szólnak a kódex bevezető sorai: az alázatos lelkűekről, akik megmenekülnek.

„Eljön értük egyszer a nagy marha fényes autó... Melynek a lépcsője is üveg...” – búslakodott, dörmögött, zsörtölődött és füstölgött magában.

De tudta, hogy arról, ami történt az éjjel, mélázni, tűnődni, tusakodni és tépelődni: meddő időpocsékolás. Valérián nagy, fekete gépkocsija valahol már a Muhi-pusztá táján Borsodban robog, talán már Ónodon is túl.

„Késő... minden késő... Amit egyszer már megírtak rólam a nagy, ócska... égi könyvben, az most beteljesedik... Ő elment és én itt maradtam... Szinai-kódex... Szinai-kódex...”

Arra, hogy Bacsóné szakadozott könyve vagyont ér, épp csak futólag gondolt. Ez őt most már valamiképpen nem is érdekelt.

Bártfay Kata nagymama halkán ketyegő órája és a kép alatt állt, a menyasszony öltöztetése alatt. Elvégezte az öltözködés utolsó szokásos mozdulatait is. Kabátja ujja alól kirántotta ingének kezelőjét, s nadrágszíját még egyszer megigazította laza terpeszállásban, mintha le akarna guggolni. Kabátját hátul, az ülepe fölött, lejjebb húzta, végül pedig két tenyerével hátrasimította két oldalt, a füle fölött, őszülő haját. Adolf már észrevette mozdulatairól, hogy indulni akar és csonka farkával a padlót seperve, ülő helyzetben izgatottan csóvál.

Egy ideig ácsorgott még a régi családi kép alatt, melynek aranyozott keretében az óra ketyegett.

„Ezzel végződött az én kék utazásom” – mondta magában, mintha épp észlelné, hogy élete olyan szakaszának végére érkezett el, amely mögött még nem látja az újat.

Aztán angolul is megismételte magában:

„Blue journey”...

Hallotta és, angolul leírva, szinte látta is saját szavait, ahogyan valaha úti reklámok hirdették, de igyekezett vigyázni magára valamilyen túlfeszített idegállapotban és szüntelen óvakodásban attól, hogy szívének állandó és egyenletes sajgása ne változzon át olyan fájdalommá, amely tép, szaggat, marcangol és a földhöz vág.

Aztán eszébe jutott megint, hogy tavaly nyáron a Molnár utcában apafejnek nevezte őt a rendőr, aki kitelepítette. De már nem háborodott fel magában, nem haragudott rá. Gondolatban kibékült a rendőrrel is, mint a tiszai nádasokkal.

Azt is mondta magában:

„Nur ruhig sein, signore”.

És mintha valahol a távolban a tiszapócsi hajnalban az olasz kalauz kiáltaná Tortona nevét.

Útra készen állt, a ketyegő óra alatt.

Hűséges barátja és élettársa, a spániel, ott csóvál a lábánál.

A kettős világításban, mely a lámpa felől és az ablakból szivárgott és elvegyült a falon, a két régi családi képre nézett, melyeket nagy kegyesen mégis hajlandó lett volna poggyászként engedélyezni Valérián.

Először a ménfői csataképre pillantott, a haldokló Aba Sámuelre, akinek keblét átjárja a gyilok. A művész bámulatos élénk vonásokkal tudta ábrázolni a metetzen a haldoklás fájdalmait, a testi szenvedést. A kéri és a tornai Balázsok királyi őse, elterülve a csatamezőn, olyan volt, mintha jajveszékelné rettenetes kínjában; szakállas arca a fájdalomtól eltorzult. A sári monostorban temették el aztán, de nemzetsége tovább élt és olyan leszármazottai voltak, mint a kéri Balázsok, akik apáról fiúra mindig az „ábécé elejéről” keresztelkedtek, ezért volt a családban a sok Ákos, Aladár, Ábel és Ábrahám. A híres sakkozó Balázs Ábris dédunokája, mint már annyiszor, most is az elmúlásra gondolt királyi ősenek képénél. Csak állt és nem indult.

Azon tűnődött magában, vajon Aba Sámuel szelleme helyesli-e, hogy ő Tiszapócson maradt.

Lehorgasztotta fejét, de már nem is nézett a haldokló Aba Sámuelre, hanem gyulladt, rossz szívének rendetlen dobogását figyelte minden lázongás és ijedelem nélkül. Tenyerét bedugta inge nyílásán és a szívére tette.

Így állt ott, s amit csendben gondolt, nem volt az már mélázás és tűnődés sem; már nem is tusakodott, töprengett vagy tépelődött magában; távol állt tőle az is, hogy búslakodjon, duzzogjon, dörmögjön vagy füstölögjön magában. Nem is zsörtölődött. Dűnnyögve sem mondott kétes értékű szavakat. Csak állt, egyedül, kutyája mellett, Bártfay Kata nagymama órája alatt, mely a nap, hold és csillagok mozgását jelezte Tiszapócson: a múltó időt. A szép párizsi énekesnő bőkezű lovagjának, Balázs Ábelnek unokája lehajtott fejjel hallgatta a sokszor megcsalt nagymama órájának ketyegését és úgy rémlett, mintha az időnek ez a kelekótya Biedermeier-szerszáma ezt tiktakolná:

– Elmúl-tál már-ötven-kilenc-éves---elmúl-tál már-ötven-kilenc-éves...

Ekkor a menyasszony öltöztetését ábrázoló ócska családi képre tekintett.

A hajnal első rózsaszín fénye az ablakfüggöny nyílásán át beszökött a nyomorúságos szobába. Alulról, hegyes szögben lőtte ki szelíd nyílát éppen a képre. A hajnal első gyenge világa ott reszketett az érzelmes olajfestményen, mely egy ernyedt, le-tűnt korban álmodozásra készítette a Bártfay szűzeket, Katát is, Balázs Ábel későbbi hitvesét. Furulya és bútor jávorfából készült abban az időben, a nők megelégedtek emlékkönyvbe írt sorokkal, Bártfay Kata az imádott Balázs Ábel arcélét vágta ki fekete papírból és azt ragasztotta a falra, nem a „faliújságot”; az a kor Grillparzer szavára figyelt jámborul.

Még mindig állhatatosan sajgó szívéen tartotta tenyerét és felnézett a régi családi képre, melyet épp most ért el a hajnal ferdén beszökkenő, első halvány fénysugara. Tekintete a menyasszony arcára tévedt, akit miderbe szorított, karcsú asszonyok öltöztettek fehér ruhába.

Valami meglepő dolog történt most.

A dologtól nem ijedt meg, egyenletes és tompa szívfájdalmát sem tette válságossá vagy nehezebbé a meglepetés. Tudta, bizonyosra vette, hogy halálosan kimerült érzékszervei játszanak, valamilyen tűnő káprázat játszi tréfát űz vele, egész ártatlant, s ez az a dolog.

A menyasszony elmosódott, fakó arca a ráeső fényben egyszerre olyan lett, mint de La Tour Madonnája, a kisdéd fölé hajló és mosolygó Szent Szűz.

– Úgy látta, hogy a menyasszony őt nézi és mosolyog.

Az ötvenkilenc éves volt kormányfőtanácsos, aki liberális úri gondolkozását mindig megóvta a vallási babonaságtól, most tiltakozás nélkül, készséggel elfogadta a hajnal játékos káprázatát, ártatlan tréfáját: a meglepő dolgot.

Lassan térdre ereszkedett a ketyegő óra alatt, a kép előtt, mely a menyasszony öltöztetését ábrázolta. Keresztet vetett és fennhangon így szólt a képhez:

– De La Tour Máriaája, Istennek Szent Anyja, imádkozzál értem, nyomorult bűnösért... most és halálom óráján...

És így maradt sokáig, elgondolkozva életéről és mindarról, ami az éjjel történt.

Adolf, a bársony selyem fekete spániel, türelmesen ott feküdt mellette mindaddig, amíg csak lassan fölkel, mert dagadt jobb térdkalácsa miatt már nem bírta tovább a térdeplést Eck Lukács korhadt deszkapadlóján.

Mielőtt kutyájával elindult volna, lassan és körültekintően bezárta a házat. A kis kapu kulcsát ezúttal nem akasztotta fel a kapufélfára, a rozsdás szögbe, az udvar felől, belülről, hanem zsebre tette.

Már sütött a nap és füstölögtek a gőzpárák Tiszapócs felett, mikor fejébe csapta szalmakalapját, melyet még Bécsben vásárolt a Grabenen, s elindult a Tisza felé, hogy megkeresse az állami dinnyeföldeket és a csőszkunyhót, ahol a vén Lukács a dinnyére vigyáz. Hiszen értesíteni kellett, hogy Ángyélát az este elvitték a mentők.

A rendes úton ment, a bába háza felé, ahol megtörik a Pólya utca és a posta közelében torkollik bele a Vörös Hadsereg útjába. A korán kelők néhol már seperték a poros utcát a házuk előtt, a gémeskutak kolonca fel-le mozgott a levegőben, valahol a község túlsó részén cséplőgép zúgott és pergette a szemeket a korán aratott kalászból. Nyílt egy-egy kapu, kacsák és libák totyogtak ki az utcára, az árok partjára, elpotyogtatták a porban beleik zöld sarát és visongva csipkedték az árok szélén a göndör füvet rázva és rengetve fehér püspökfalatjukat.

Néhol, a kerítés mögött alattomban lesve és lapulva, vadul megugatta őket a falusi kuvasz. De Adolf, méltóságteljesen és tapasztaltan, még csak figyelemre sem méltatta a gyáva fattyút.

A hűvös hajnal a csalóka éjszakai szélvihar után kék eget és forró napot ígért. Még öt óra sem volt, de Miska a lőcslábú és vízfejű bolond, már ott ácsorgott a posta közelében a főutca vízárkának kis betonhídjánál, s bámészan fordította a közeledő felé szögletes fejét, melyen, mint katonai térképen, számtalanszor vizsgálgatta az értelmetlen terepet, mielőtt felakasztotta volna magát a Bágyi erdőben, Bányay Fidél, volt aranyarkantyús tábornok.

– Hi-hi-hi! – röhögve nézett most is a nagyfülű spánielre. Aztán tenyerét nyújtva, makogott és alamizsnát kért.

Balázs Ábris kitelepített dédunokája máskor úgy szokott elmenni a bolond mellett, hogy jóformán észre sem vette. Megszokta, mint a bába házának fehérre meszelt kőbálványát, úgy kerülte el mindig, ahogy Kaphac felé az úton téli sötét esteiken is ki szokott térni a kerek kút elől, amely épp a gyalogjáró közepén akadályozta mindig a járás-kelest. Eddig még soha nem adott neki egyetlen fillért sem.

Most eszébe jutott Paula álma.

Megállt és néhány darab cigarettát nyomott Miska markába.

Aztán tovább mentek.

Itt is, ott is tehén fordult ki a kapun. A tiszapócsi legeltetőbizottság gondoskodott ma is róla, hogy a község tehenei kint legelésszenek a Selymes-patak és a Tisza közt. A vén tehénpásztor éktelenül hamis hangon már nyaggatta ökörszarvkürtjét, hívogatta a teheneket a Selymes nyugati partjára, a sovány közlegelőre. Szokott hangja volt ez tavasztól késő őszig a tiszapócsi hajnaloknak: a botfülű vén pásztor túlkölése. Egyedül ő hordott már csak gatyát Tiszapócsra, a régi hortobágyi pásztorok és csikósok házivászonból varrt, hosszú és bő ruhaneműjét; nagy karimájú posztókalapot viselt hozzá, szutykosat és zsírosat a pizsoktól, s volt három roppant ürge és okos pulikutyája, azok tartottak rendet a marhacsordában, ami könnyebb dolog volt azóta, hogy bika már nem járt a legelőre és nem is volt egész Tiszapócsra, hanem a teheneket mesterségesen termékenyítette meg Tornyai volt főjegyző veje, Szegi Zsolt állatorvos. Bajos lett volna megállapítani, hogy a régi kaszárnyaélet emlékeként az ébresztőből, takarodóból vagy a sorakozóból maradt-e meg a vén tehénpásztor botfülében az eltorzított, hamis dallam, melyet unos-untalan teli tüdővel fúj az ökör-

szarvon. De talán az öregnek volt is hallása és maga is szenvedett a hangoktól, csakhogy eltűrte a sok egyébbel együtt, amit zokszó nélkül el kell viselnie egy vén tehénpásztornak. A kezdetleges túlkön bizonyára nem is lehetett másképp, csak hamisan trombitálni. A kitelepített volt kormányfőtanácsos, fekete spánieljével kiérkezve a Vörös Hadsereg útjára, már a Selymes hídjá felől hallotta a tehénpásztor keserves túlkölését, úgy találta, hogy a bőgő hang ma reggel még sokkal hamisabb és fájdalmasabb, mint máskor.

A főutca porzott már.

Tovarobogó gépkocsik nyomában a legelő és a tülökszó irányában szétszórtan igyekvő tehenek lustán lépegető lába újra felkavarta a sűrű port. Noha szél fújt az éjjel és szétszórta a Tiszapócs fölött lebegő pordunyhát, máris szürke volt a levegő. Az állami dinnyeföldre igyekvő deportált volt abaújkéri földbirtokos orra és szája, meg a szeme is, tele volt már porral. Kerékpáros parasztok igyekeztek ki a mezőre, csizmaszárban kaszapengével, s már elrobogott a Tisza-híd és Borsod felé a „Kutyaketrec” is, melyben a helybeli kubikosok ültek, köztük a gutaütött Masznyik veje, Hübner Lajos, volt törvénszéki bíró.

Egy parasztszekérből, amely ellenkező irányban, valószínűleg Kasziba felé tartott, viháncoló leányok és fiúk közül, akik mérőeszközök közt hancúroztak, kissé dagadt arcú és hibás szemű idős férfi integetett neki. Voithy Frigyes volt, a megszűntetett közigazgatási bíróság egykori másodelnöke, aki már nagy gyakorlatra tett szert benne, hogy hová kell kitűzni a piros-fehér zászlós jelfrudakat.

Balázs Ákos leemelte bécsi szalmakalapját. Barátságos arcot vágott, mint mindig, valahányszor Frigyesel találkozott, és szívélyesen visszaintett neki.

– Hová, hová? – kiáltott a szekérről Voithy Frigyes.

Ő a Tisza felé mutatott, felelet helyett, olyan mozdulattal, mintha örülne a szép reggelnek.

A közigazgatási bíróság volt másodelnöke nyilván azt gondolhatta magában, hogy Ákosnak jó dolga van, már kora reggel kutyájával fürödni megy a Tiszába.

A gépállomás tárt kapuin az óriás udvarról traktorok indultak kifelé a mezőkre, az egyik hatalmas kerekű vontatón Gyetvai káromkodott. A termésbetakarítás éjjel-nappali lázas hajszájában mindenki ki akart tenni magáért, a verseny már megkezdődött. A legelő felé ballagó tehenek bőgése elvegyült a motorok zakatolásával és bömbölésével. A porfelhő egyre nőtt, nagyobbodott Tiszapócs felett.

A kitelepített volt földbirtokos, útban a Tisza felé, csak saját szívének zajaival törődött és most nem kívánta senkinek, hogy akkorát bukjon, mint Perek, a zsoké. A kultúrház előtt haladt el, ahol batyus asszonyok veszekedtek. A római katolikus templom csonka tornyában Bogya, a harangozó, odafent megkondította a harangot. „A színe szürke, a hangja mérges” – szokta mondani Tiszapócsról és most reggeli misére hívta, mint már hosszú évek óta annyiszor, a mérges, veszekedő asszonyokat is. Hétfő volt, kezdődött a hét megint Tiszapócsra és az egész járásban, melyről azt mondta egy írásos dicséret: „eleven ütemterv a Tisza hátán a Hajdúság és a Nyírség határmezsgyéjén”.

Ezen a határmezsgyén bandukolt a Tisza felé a volt magyar királyi kormányfő-tanácsos. Jobb térde miatt kissé sántított. Lassan és vigyázva ment már csak azért is, mert úgy érezte, hogy ma sokkal inkább, mint valaha, kímélnie kell szívét.

Minél tovább haladt a „vízibolha alakú” Tiszapócs főutcáján a községből kifelé, annál több embert látott és több volt a robogó gépjármű is, melyek vagy a pródi tanyavilág és a szikes rónaság felől igyekeztek a Tisza felé, Borsodba, vagy pedig onnan jöttek és a Hortobágy és Debrecen volt útjuk célja, talán valamerre közelebb épp a sertéshizlalda, esetleg Dedőhát, ahol a régi tiszai főcsatorna kiszélesítését és a meder kotrását épp mostanában kezdték meg. A gyarapodó állami sertéshizlalda fanyar szaga most is áthatotta a sok milliónyi fehér porszemet, a nagy fehér por-dunyhát, amely már kora reggel Tiszapócs felett lebegett; beleette magát az egyre melegedő levegőbe. A jellegzetes disznószag, melyet egész télen át érezni lehetett Katinszky Jusztina bőrén és ruháján, meg Friderikáén is, nyomon követte Balázs Ákost és kutyáját a Selymes hídján túl is.

Itt már egyre ritkábbak voltak a házak a főutca két oldalán. A vágóhídnál és a malomnál tulajdonképpen errefelé véget ér Tiszapócs, bár a harangozó szerint a „vízibolha kinyújtja egyik hosszú lábát egészen a Tiszáig.” Ebben nem volt egészen igaza Bogyának, a harangozónak, mert errefelé már a kültelki tanyavilág kezdődik, háterében a nagykiterjedésű legelővel és észak felé a terméketlen pusztasággal, mely Kaszibánál és a Királyérnél oázisként megszakad ugyan, de kelet felé újra kezdődik és belevész a margitai és cserepesi pusztaságba, melyet egy vakmerő terv virágzó termőföldre akart mostanában átalítani.

Balázs Ábris dédunokája, háttal Cserepesnek, lassan sántikálva, ballagott a spániellel a Tisza felé.

Senki sem tudta Tiszapócson, még Forster Ignác és Lázár Paula sem, hogy valaha a cserepesi pusztát kéri Balázs-birtok volt és a pusztának történelmi kapcsolata van azzal az obeliszkkel, amelyet a múlt század elején erdélyi bivalyok hoztak Párizsból Kétútközre, ahol sikeresen fel is állították a hercegi park kellős közepén, de az obeliszk azóta a Szinai-kódex sorsára jutott: összetörték és lakóházat építettek belőle.

A hajdani híres sakkozó dédunokája, vállán ötvenkilenc év és az elmúlt éjszaka terhével, újra meglassította lépteit. Időnként meg-megállt.

Ilyenkor megállt mellette Adolf, a fekete spániel is.

A kutya, mintha az éjszaka eseményei megzavarták volna, vagy valami szokatlant szimatolna finom és érzékeny nedves orrával a reggeli poros levegőben, egy pillanatig sem tévesztette szem elől gazdáját. Feszülten tanulmányozta minden lépését. Mindannak, ami vadászösztönként felülmúlta értelmét, csak egyetlen tárgya volt: a gazdája, akit szüntelenül figyelt, szemmel tartott ebben a szokatlanul korai kirándulásban. Most nem érdekelték őt sem a mezei pockok, sem a madarak, melyeket szeretett megkergetni, különösen a csoportos foglyokat; nem kémlelt a távolba, vajon hol ugrik fel nyúl, hogy üldözőbe vehesse. Csonka farkát lógatva, egyedül kedves gazdájával törődött, aki ma reggel szokatlanul nehezen lélegzett és most már minduntalan megállt, pedig még messze volt a gátórház, ahol jobbra le kell majd térni az országútról és a Tiszagyulavára felé vezető földúton kell másfél kilométert gyalogolni: ott kezdődik az állami dinnyeföld.

– Hová tetszik menni?

Már megszokta, hogy a kölykök lépten-nyomon ezzel a kérdéssel állítják meg. Ezek a gyerekek bizonyára valami mást szerettek volna tudni róla és a kérdés mindig csak ürügy volt, hogy beszélgetésbe kezdjenek vele és más megszólítottakkal is.

Ő most sem felelt a kérdésre, pedig többen is megkérdezték tőle. Nem volt szüksége rá, hogy bárkitől is útbaigazítást kérjen. Gyakran sétált ő már errefelé Adolffal, a Tiszához, s emlékezett rá, Lukács is, Ángyela is, esténként nemegyszer magyarázgatták, merre van az állami gazdaság dinnyeföldje, ahol a vén egyházi pénzbeszedő mindenképpen csősz akart lenni és ez a vágya végre valahára teljesedett.

A szíve változatlanul fájt, egyre erősebben sajgott, úgyhogy minden egyéb ok nélkül könnyekkel telt meg a szeme.

Zsebkendőjével egyszerre törülte le homlokáról az izzadságot és szeméből a könnyet.

A távolban látszott már a gátórház és mögötte a part menti sűrű erdőség dús, zöld lombozata, amely a Tiszának ezen a hajózhatatlan szakaszán mindkét parton nagy területeket borít be. Hatalmas vízi tölgyek és mérges levelű díszcserjék közt óriás fűzfák lógtatják arrafelé hosszú, görbe ágait; az agyagos parti lyukakban fecskék tanyáznak és lárvák lappanganak, melyekből éppen ilyenkor, júniusban, estefelé kiröppen milliószámra a sok szárnyas rovar, elvégzik rövid nászukat, a nőstény sebtében lerakja petéit és a hímmel együtt elpusztul, s ezt nevezi a nép Tiszapócson is a Tisza virágzásának.

Sok vízibolha is szokott ilyenkor sütkérezni a parton, s Bogya, a harangozó, bizonyára itt látta ezeket a hosszú lábú vízi állatokat, melyekhez, tréfás kedvében egyszer, Tiszapócsot hasonlította. A lepidopterológus Jámborka Donát sokszor szokott errefelé járni, lepkefogó hálójával kezében és selyemzsoké sapkával fején. Összebarátkozott a gátórral de hiába faggatta, mindig csak azt a választ kapta, hogy ő bizony nem látta este errefelé az *Iphigenia Orbiculosát*, sem nappal a csodás szépségű és cikkázva illanó *Charaxest*. A gátőr egyszerű, higgadt és becsületes ember volt, mint többnyire mindazok, akik víz partján élnek Magyarországon és a víz a kenyerük.

Balázs Ákos, aki majdnem egy éve valamilyen perzsa isten után sóhajtozott a pusztán Óhat-Pusztakócs kis vasúti állomása mögött és azóta is számtalanszor hívta és idézte a szabadító szellemeket komor tépelődései és búslakodásai közben: most megint kénytelen volt megállni, mert úgy érezte, nem kap levegőt.

De egy kis várakozás után lélegzése megint csaknem szabályossá vált.

Most már még sokkal lassabban bandukolt a Tisza felé.

Néha szédülés fogta el és jobb térdre annyira kezdett fájni, hogy már-már azon gondolkozott, hogy visszafordul.

De aztán mégis tovább sántikált.

Nem nézett sem jobbra, sem balra. Eszébe jutott, hogy tavaly nyáron még szívesen lett volna akár szegény zsidó is Essexben.

A rohanó járművek sűrű porfelhője miatt időnként köhögött, krákogott. Köpött is. Ez jólesett. A köhögés is, a köpés is. Mintha nyálkahártyáin át mérgek távoznának el testéből és minden köpésnél elvesztek volna az út porában. De máskor meg úgy érezte, hogy a köhintések szíve megreszket és valami omladozik odabent

a testében. Egy-egy erősebb köhögési roham úgy rázta meg mindenestül, mint a szél a gáztető viskót.

Már közel járt a gátőrházhoz.

A fehér fal kiragyogott a tiszai erdőség sötétzöld hátteréből, melyet a Tisza párolgása és az országút felszálló pora kékes lenge fátyol mögé rejtett. Látszott már a kis virágoskert is, melyet a gátőr felesége gondozott. Májusban egyszer tőle vett fehér szegfűket, egész csokorral, s Paula boldog volt, nagyon örült a virágnak.

Adolf, a spániel, kezdett még gyakrabban megállni, mint ő, és elmaradozott, mintha nem akarna tovább menni. Most is egy helyben állt, fülét, farkát és orrát lógatta.

– Gyere, Adolf!

De a kutya nem mozdult.

Csonka farkát még gyászosabban lógatta. Félig behunyt szemmel, laposan pislogott fel alulról gazdjára, csipásan, végtelenül szomorúan, a kutyaösztön bús engedetlenségével, mintha az ő állatszimata már jóval előbbre járna az időben, mint az emberi értelem, amely az élet utolsó pillanatáig is még mindig tervez és akar valamit. Megátalkodottan ellenszegült minden hívogatásnak. Fényes fekete selyem bársony szőrét borzolta. Olyan siralmasnak és nyomorultnak látszott, mintha rüh gyötörné, vagy belefáradt volna a kullancsokkal való hadakozásba.

– Gyere, kutyám.

De Adolf csak állt, szétterpesztett lábakkal, csámpásan, s hosszú spanyol fülét lógatta, keservesen.

Mikor pedig meglátta, hogy gazdája visszafordult és közeledik feléje, ő is fordult egyet: megindult, vissza Tiszapócs irányában.

– Adolf! Micsoda dolog ez?... Álljon meg azonnal, Adolf!

Épp akkor döcögött arra egy számárfogat.

A Tisza felől jött, suttyó gyerek ült a bakon egyedül, komoly arccal. Látszott, hogy a fiú nem ismer tréfát addig, amíg a reá bízott árva, nagyfejű, buta szamarat haza nem hajtja, talán egészen Hajdúböszörményig, a kis szekérrel, melyet jól megraktak mindenféle teli zsákkal, sőt a zsákok tetején még egy rozsdás eke is volt. A szürke csacsi kantárszárát most meghúzta, mert ilyet ő még sohasem látott: ilyen nagyfülű, fekete kutyát, amely – hiába hívja gazdája – csökönyösebb a számárnál is. A nagyfejű kis csacsi meg is állt, farkával szüntelenül csapkodva a legyeket. A fiúcska, mindent felejtve, kerekre meredt bogárszemével bámulta a fura jelenetet.

A spániel, mintha mindenképpen vissza akarna térni Tiszapócsra, csak többszöri szigorú figyelmeztetésre állt meg végre. Hason kúszva sompolygott vissza gazdjához, most már világosan értésére adva, hogy ő mindenképpen ellene szegül ennek a tiszai kirándulásnak és gazdáját le akarja beszélni arról, hogy tovább menjenek.

A számárfogaton a suttyó gyerek érdeklődéssel szemlélte a városi külsejű, úrfajta ember és a hosszú fülű kutya beszélgetését az országút poros padkáján. Valami okból megragadta gyermeki képzeletét a látvány.

– Adolf! Mi lelt téged, kutyám? A nuncius úr kutyájának a kölyke vagy te. Valódi spanyol, tiszta fajta... No, mért nyöszörögsz, derék kutyám?

A spániel előbb vakkantott, aztán szűkölni kezdett, mintha fájna valamije.

– Tán csak nem az a baj, hogy itt maradtunk Tiszapócsan? Az fáj, hogy nem vittelek el Mentonba?

A nap lángoló tűzgolyóként Tiszapócs távoli házai fölé emelkedett, mintha valóban tüzes szekér lenne, amely az égen robog szüntelenül, ahogy a régiek képzeltek. Az országút porára élesen rajzolódott rá az ácsorgó szárfogat és a kutyája fölé hajló egykori abaúji földbirtokos hosszú árnyéka.

Az újabb kérdésre újabb elfojtott vonítás volt a válasz, a társalgás tovább folyt.

– Ejnye, Adolf. Hát nem érted, mit mondok? Pedig Zarathustra szerint a te értelméd tartja fenn a világot. Figyelj rám. Ne sírj. Csillapodj!... Azt gondolod tán, hogy ostoba volt a gazdád?... Nem lett volna szabad itt maradnunk? Elvesztettem a tartást?

A spániel, a maga módján, heves zokogásban tört ki és hasán csúszva, csonka farkával csapkodta a port. Gazdája megsimogatta. Erre őrzöngő hálálkodásban tört ki, mintha ettől a simogatástól megnyugodott volna. Soha ilyen üvöltő hálahangot nem adott ki, mióta a Várban a pápai nuncius palotájában a világra jött abban az évben, amikor Hitler megrohanta Európát. Hosszú piros nyelvét kiöltötte és buzgón nyaldosta gazdája kezét.

Néhány lépésnyire tőlük a szárfat még mindig a legyeket csapdosta bojtos farkával, a fiúcska a bakon meresztette szemét.

Az ötvenkilenc éves deportált úriember, akitől örökre elvették Molnár utcai házát és lakását birtokának maradványaival együtt, úgy érezte az országút szélén, már közel a gátőrházhoz, hogy szíve majd megszakad a nyomasztó, állhatatos fájdalomtól. Háttal állt Tiszapócsnak, ahol az élete a deportáltságban két fiatal nő közt hanyódott. Az egyik gyöngéd volt, a másik gyötörte. Az egyik már nem élt a földön, mintha szárnyai lennének, mint az angyaloknak és Jámborka Donát lepkéinek; a másik, elbukottan, a szerelem örömeit kínálta neki öregségére. Az egyik a lelkét féltette, a másik a testét. A két nő – az egyik a gáztetős Bogma utcában, a másik Kaphacon –, ők együtt voltak talán az az egy, akit egész haszontalan és elpazarolt életében szüntelenül keresett és az volt a rögeszméje, hogy egyszer Mentonban megtalálta és aztán elvesztette: Teréz. De ő most, útban a Tisza felé az állami dinnyeföldekhez, minderre nem gondolt. Mióta Valérián elment, túljutott ő már ezen is.

– Táncsak nem engem sajnálsz, síratsz, jó kutyám, azért, mert nem tudtam elmenni innen? – kérdezte végül.

Adolf, a spániel, mintha megértette volna, talpra ugrott és első lábával kaparni kezdte gazdája térdét. De minthogy megdagadt térde erősen sajgott, a kutyakörmöktől feljajdult.

– Gyerünk! – mondta és erőt vett magán. – Meg kell keresnünk a vén Lukácsot.

Tovább mentek a Tisza felé. Aztán inkább csak gondolta, ámbár aggódó kutyájának szánta ezeket a röpke szavakat is:

„Hátha nem is szorulok a te sajnálatodra, Adolf? Hiszen a képen rám mosolygott a Menyasszony...”

Ezen a helyen libaösvény ágazik ki az országút széléről a Tisza és az erdőség felé, kurvacsapásnak nevezik errefelé a tiszapócsiak. A mezsgye egyenesen bevezet az erdőbe a vízi tölgyek és a fűzfák közé és onnan az állami gazdaság dinnyeföldjei

mellett Tiszagyulavára felé kanyarodik el, a szekerek is arra járnak és elkerülik a gátórházat. Balázs Ákos, jobb térdkalácsa miatt egyre inkább bicegve, letért az országútról a kurvacsapásra.

Adolf, a spániel, meg-megállt, de aztán futott utána, izgatott vargabetűt írva le a kopár réten. Időnként felugrált, fekete orrával megbökte, majd eléje került és elállta útját. De gazdája, mint az olyan ember, aki végzete felé halad, rendületlenül sántikált a Tisza-parti erdő irányában. Hamarosan oda érkeztek, ahol a fehér ösvény bekanyarodik az erdőbe.

A zsákokkal megrakott számárfogaton a csodálkozó fiú felállt és úgy bámult utánuk mindaddig, amíg a nagyfülű kutya és komor gazdája eltűnt a fák közt.

Akkor kezébe vette a gyeplőt és ostorát.

– Gyí, te! Gyí!

Komoly képpel megpattintotta ostorát és a számár engedelmesen tovább koccogott Tiszapócs felé.

9.

A gátőr estefelé lett rá figyelmes, hogy egy fekete kutya ott vonít a kerítésnél és kaparja a hátsó kiskaput.

Már éppen hátraballagott az ásónyelért és azzal akarta elkergetni a kellemetlenül üvöltöző idegen ebet, mikor parasztszekér állt meg a gátórháznál. Az állami dinnyeföld és Tiszagyulavára felől jött.

Üresen érkezett. Csak néhány korai lopott dinnye lapult meg a szekéraljában, Eck Lukács nem őrizte elég éberen az állam dinnyéit.

A paraszt az ostorával az erdő felé mutatott.

– Ott fekszik egy ember az út szélén a poszáson. Mán csipkedik a varjak, köpködik a legyek.

A gátőr megszokta a tiszai hullákat, embert, disznót, tehenet, melyeket sodor magával a folyó szőke habja; évente maga is ki szokott fogni egyet-egyet. De arra még nem volt eset, hogy az erdőben hevert volna halott. Még „a front idején” sem.

– Elvinne oda a poszásra?

– Üljön fel. Nem sietek nagyon.

A gátőr felült a bakra a paraszt mellé. Az a lovak közé csapott.

Az idegen kutya abbahagyta a vonítást és futott a szekér után.

Nem kellett messzire hajtani. Megtalálták a halottat a tisztás szélén.

Hanyatt feküdt egy mérges bogyójú cserjebokornál. Szalmakalapja ott hevert mellette.

A hosszú fülű fekete kutya letelepedett a holttest mellé és éktelenül vonított, hosszan és panaszosan elnyújtva, mint holdtöltek szokatlanul üvölni a tiszapócsi kuvaszok.

A gátőr látta, hogy egy darázs táncol a halott ember félig nyitott, szürke szemgolyóján. Azt is megállapította magában, hogy úrias külseje van, jó ruhája. Úgy emlékezett, hogy tavasszal látta is őt errefelé sétálni a kutyájával. Bizonyára pesti, gon-

dolta. Kitelepített. A víz mentén élő és dolgozó emberek óvatosságával okosabbnak látta, ha nem bolygatja meg, és úgy hagyja ott, ahogy van, hiszen már úgysem lehet segíteni az olyan emberen, aki nem kacsint rá a szempilláin zümmögő darázsra.

Szólt a parasztnak.

– Ez itthagya a csizmát.

A paraszt csak ennyit felelt:

– Itt.

Aztán mind a ketten visszaültek a szekérre. A lovak, megérezve a halottat, izgatottan prüsszöltek és nekiiramodtak az erdei úton a gátórház felé.

De a fényes szőrű, fekete kutya most nem szaladt utánuk. Ott maradt a holttest mellett. Vonítása messziről is hallatszott.

A gátőr rögtön betelefonált Tiszapócsra, a járási kapitányságra. Hattyas tizedes volt a telefonnál és azt ígérte, hogy tüstént kimennek a halottért.

De csak napszálltakor érkezett meg a kapitányság gépkocsija.

A Tisza éppen virágzott. Millió és millió apró kérész táncolt a folyó felett, végezte szerelmi nászát és élettelenül hullott a lassan hömpölygő folyóba.

A halottat felrakták a gépkocsira, hogy bevigyék és megvizsgálják a járási kapitányságon, ha kell. Ráborítottak egy szürke ponyvát, hogy a nép ne lássa. A fekete kutya néhányszor belerúgtak, mert ott lábatlankodott és szüntelenül panaszosan vonított.

De a kutya nem maradt kint az erdőben. Amennyire csak az inai bírták, futott a gépkocsi után, de hamar lemaradt, úgyhogy mire Tiszapócsra érkezett, már nem tudta, hol keresse halott gazdáját. Ezért lógó csonka farkával hazakullogott a Pólya utcába.

De a kaput zárva találta. Nem tudott bemenni. Ott szűkölt egész éjjel az utcán, a kiskapu előtt.

A járási kapitányságon azonnal megállapították, hogy a halott: Balázs Ákos ötvenkilenc éves kitelepített volt magyar királyi kormányfőtanácsos, aki Abaújkéren született, anyja neve Nyáry Róza, elvált, gyermektelen. *„A soha vissza nem hozható, örökre elmúlt úri Magyarország egyik legellenszenvesebb képviselője... egész életében nem dolgozott... Ha képet akarunk magunknak alkotni az urak uralmának letűnt félfasiszta, hazaáruló rendszeréről, arról a feudális Magyarországról, amelyben az urak csak dőzsöltek, kártyáztak, házasságot törtek, mindenféle erkölcstelen kéjelgések, förtelmes mulatozások, fekete misének nevezett tivornyák pezsgős dáridóiban szórták a pénzt, amiért nem dolgoztak meg, akkor ennek a Balázs Ákos nevű volt földesúrnak az arcképét kell magunknak megrajzolnunk...”*

Az is ott volt a feljegyzések közt, hogy értett a régi könyvekhez.

A holttestet még az éjjel kiszállították a tiszapócsi temető halottasházába és lefektették a kamrában ugyanarra a nagy deszkaasztalra, amelyen nemrég Bányay Fidél volt tábornok félig feloszlott és madarak által szétmarcangolt teste feküdt a boncoláskor, amit azért rendeltek el, hogy kétségtelenül beigazolódjék a halál oka, az önakasztás.

A járási kapitányság most is ragaszkodott a boncoláshoz és addig nem adta ki a temetési engedélyt, amíg a gyomorhajos és bús tekintetű Beleznay doktor el

nem végezte munkáját. Erre azért volt szükség, mert már az első napon mindenféle mendemonda terjedt el arról, hogy a halottnak éjszakai látogatói voltak és a szomszédok hallották is, mikor az idegen gépkocsi „hangos túlköléssel” elrobogott. Egyébként Hattyas tizedes kora hajnalban szolgálatban volt és maga is látta, hogy egy nagy fekete gépkocsi fordult ki a Pólya utcából a főutcára, ahol ekkor már nem égtek a lámpák, és teljes sebességgel elrobogott a Tisza-híd irányában.

A kapitányság vezetője, a költői hajlamú Dolgos Gábor főhadnagy, aki egy évvel ezelőtt megírta a halott életrajzát és jellemrajzát, úgy gondolta, hogy a legerélyesebb nyomozást fogja megindítani, ha a boncolás eredménye arra vallana, hogy a kitelepített volt magyar királyi kormányfőtanácsos nem természetes halállal múlt ki.

Beleznay doktor lógó orral vállalkozott a boncolásra, félénk és óvatos természet miatt. Mint rendőrorvosnak, általában ritkán akadt dolga, de most megint boncolnia kellett, méghozzá újra kitelepítettet. A mendemondák miatt ezúttal a felelőssége is jóval nagyobb volt, mint a korábbi esetekben. A sors különös szeszélyeként holtan a kitelepítettek egymás után az ő keze alá kerültek, holott nagy óvatosan mindig kerülte az élő deportáltakat. Már tavaly jó előre megállapodott Krisztics doktorral, hogy távol tartja magát a kitelepítettektől, merő óvatosságból, mert neki bőven volt múltbeli takargatnivalója, nem úgy, mint a kövér és kedélyes Kriszticsnek; állítólag 1944-ben, mikor még Hajdúnánáson volt, gorombán elutasította, sőt fel is jelentette a hozzá forduló üldözőtteket. Beleznay doktor ezért menekült be, mihelyt tehetett, a kommunista pártba, s ezért érte az ő személyét a megtisztelő bizalom, hogy rendőrorvossá nevezték ki.

A halottat ismerte.

Hiszen tavaly, mikor a pesti kitelepítettek megérkeztek, az öreg Eck Lukács őt hívta el a Pólya utcába a beteghez, aki akkor két civakodó öreg hölgygel lakott együtt a szűk szobában, s ő adta be neki az első injekciót. Azóta is megvizsgálta egyszer és gyakran látta az utcán, rendszerint fekete spánieljével együtt. A volt kormányfőtanácsos idestova egy esztendeje ismerős alakja volt Tiszapócsnak, akárcsak a kis lepkész. Az előbbit fekete kutyájáról, az utóbbit zsokésapkjáról és lepkefogójáról ismerték az emberek.

A szállongó hírek és a súlyos felelősség miatt Beleznay doktor azt a kérést terjesztette elő, hogy rendeljék ki mellé a boncoláshoz Krisztics doktor utódát, a fiatal Palkó doktort, aki nemrég jött Tiszapócsra az ország másik végéről, a Zala-megyei Kerecsenyből.

– Jobb, ha a *scalpellum*ot más is látja – mondta fontoskodva az izgatott és türelmetlenkedő Dolgos Gábornak.

Palkó doktor épp a Balatonnál nyaralt feleségével és kisfiával. Néhány napba beletelt, mire visszaérkezett kis gépkocsiján, s végre megejthették a boncolást a temetőben.

A forró júniusi délelőtt szellő sem rebkent a tiszapócsi temetőben, amely a Kertekalján túl a Margitai-úttól délre terül el a régi Tisza-meder fölött az akácos magaslaton. A csoportkép az alacsony és szellőzetlen vályogházikóban emlékeztetett arra az ismert és művészileg roppant kifejező remekműre, melyet a lélekbúvár és a jellemkutató elmélyülésével Rembrandt festett.

A kép címe: „*Tulp doktor anatómiája.*”

Középpontjában zöld emberi holttest fekszik a boncolóasztalon.

Minthogy a fiatal Palkó doktor is jelen volt, Beleznay a legaprólékosabban ragaszkodott az előírásokhoz. Már jóval a boncolás megkezdése előtt megmértette a temetőőrrel a halott testmagasságát és súlyát. Az adatokat száraz, hivatalos hangon diktálta ifjú kollégájának, aki hol töltőtollat, hol bonckést, *scalpellum*-ot tartott a kezében és legszívesebben tüstént visszakocsikázott volna a Balatonhoz. Felháborodását alig tudta rejtgetni a deportált nyomorult halála miatt; egyébként is a kamrában fullasztó meleg volt, sok légy röpködött és a holttest már erősen foszlásnak indult.

– Írja, kedves kollégám. „*A holttest 178 centi magas. Test súlya mindössze 71 kiló.*”
Ami nem sok. Ezt persze ne írja.

– Szerintem sok egy deportáltnál – mondta Palkó doktor.

– Azt viszont jegyezze fel, hogy „jól fejlett, de gyengén táplált”. Megvan?

– Kihez, mihez képest gyengén táplált? – kérdezte ingerülten a fiatal orvos. – Trumanhoz vagy Churchillhez képest?

– Ezt mellőzzük, kedves kollégám.

– Akkor mehetünk tovább, kolléga úr. Itt dögmeleg van.

– Hiszen még el sem kezdtük – mondta mogorván az ideges és ijedős Beleznay doktor. – Feladatunk, ha nem tudná, eléggé kényes. A kitelepítettekkel mindig körültekintően kell eljárunk.

– Más, körültekintőbb eljárást is tudnék én, kolléga úr. De azt akkor kellene alkalmazni, amikor ezek az emberek még élnek.

– Nem is kérdeztem: feljegyezte már a nevét?

– Balázs Andor.

– Az nem elég, kedves kollégám. Írja azt is, hogy... De most látom, nem is Andor, hanem Ákos... Kérem szépen, írja, amit diktálok. „Született Abaújkéren 1893. március 2-án. Anyja neve: Nyáry Róza. Lakása: Tiszapócs, Pólya utca 7. Foglalkozása: kitelepített”... Megvan?

– Az is foglalkozás? Kitelepítettnek lenni?

– Inkább dolgozzunk, kedves kollégám... De megkérem, hogy a jegyzőkönyvet külalakilag is kellő gondossággal szíveskedjék vezetni. Úgyhogy a végén csak szépen aláírjuk, mind a ketten. Így hamarabb is végzünk. Lehetséges, hogy a jegyzőkönyvet magasabb fórumokhoz is fel fogják terjeszteni... Egyetért velem?

– Tudnék én egy igazán magas fórumot!... De jó. Minél előbb fejezzük be ezt a dolgot. Meg kell örülni, olyan bűdös meleg van itt. Nem nyithatnánk ki az ablakot?

– Annál több légy jönne be.

– Hát akkor diktáljon. Engem nem is érdekel a hulla. Csak írok. Minél gyorsabban.

– Amint gondolja, kedves kollégám.

– A hajánál tartunk. Mehetünk tovább.

– „Bőre feltűnően sápadt... Látható nyálkahártyái halványak.” Ejnye csak. Jöjjön közelebb, kedves kollégám. Mit gondol, mi lehet ez itt a bal füle mögött?

Beleznay doktor megragadta a halott bal fülét és erősen kifeszítve tartotta egy ideig. Mindketten a holttest fölé hajoltak és úgy nézegették a rejtélyes forradást, melyre ránőtt a haj.

- Valami régi seb nyoma – mondta Palkó doktor mogorván.
- Egyáltalában nem érdekes. Kár vele az időt tölteni.
- Igaza van. Akkor írja: „Bal fül mögött négy centiméter hosszú, ismeretlen okból eredő régi heg látható.” Így jó. Nemde?
- Nem fontos.
- De gondolom, azt hozzátehetnénk, hogy a heg a *processus mastoideus*nak megfelelőleg függőleges irányban fut.
- Szerintem az is felesleges.
- Nem bánom – mondta dr. Beleznay. – Akkor írjuk tovább: „Erős hullafoltok... Hullamerevség nem áll fenn... Alszárazon ödémák... Jobb térden ellenben újkeletű zúzódás nyomai.”
- Szívesebben lubickolnék most a Balatonban, kolléga úr. Én csak a zalai partot szeretem – szólt dr. Palkó, írás közben.
- Aztán egy ideig csend volt, mialatt Beleznay doktor megnyitotta a mellkast.
- „A pleurális úrben huszonöt köbcentiméter véres savó... A jobb középső és alsó lebeny területén a fali és a zsigeri mellhártyát szalagszerű összenövések rögzítik egymáshoz” – folytatta a diktálást. – Tavalý én kezeltem a halottat. Pusztá kopogtatással és hallgatással már akkor megállapítottam, hogy régi gyógyult tüdőfolyamata van – tette hozzá elégedetten.
- Maradt egy kis szőlőcskénk Csupakon. Hoztam egy demizsonnal a tavalyi termésből. Megkóstoljuk boncolás után.
- Köszönöm, nekem nem szabad bort innom... „A szív súlya – mondta, miután gyorsan megmérte a halott szívét – háromszázötven gramm... A pericardium üregében nyolcvan köbcentiméter szalmasárga savós folyadék... A szívizomzat halványvörös... Állománya rendkívül petyhüdt... Metszészlapján szerkezete észlelhetetlen... A bal kamra elülső falában a csúcshoz közel kétforintos területen szürkésfehér, tömört heg látható” ...Győződjön meg saját szemével. Látja, kedves kollégám?
- Csak ránézek és magától ordít a bal koszorús verőér elzáródása – mondta Palkó doktor. – Fejezzük be, gyorsan, kolléga úr. Megvan a halál oka.
- Nem szabad a dolgot elsietnünk, kedves kollégám. Belátom, meleg van itt. De írja csak: „A bal kamra izomzata huszonkét milliméter vastag... A koszorús erek belvilágát számos kénsárga atheromás plakk szűkíti be... A bal koszorús artéria mellső leszálló ágának kezdetén lencsényi területen az intima elpusztult.” Akarja látni, kollégám?
- Felesleges. Meghalok a szomszúságtól.
- „Ezen a területen trombózis figyelhető meg.” Nézze. Itt. Látja?
- Világos.
- Akkor írja még hozzá: „A trombózis a koszorús ér belvilágát teljesen elzárja. A felszálló aortában számos plakk figyelhető meg. Az intima több helyen kifehélyesedett... A szívbillentyűk hártásak, épek...” Nem sajtáságos? Én már erre egy hónappal ezelőtt esküt mertem volna tenni! Akkor jőtt hozzám szívpanaszokkal a halott.
- Egészen közönséges eset – mondta dr. Palkó, homlokát zsebkendőjével törölgetve. – Az állati sok munkától nekünk is ez lesz a sorsunk. Előbb-utóbb, még

a Balatonhoz sem rukkanhat le az ember egy hétre. Hazarendelik egy ilyen közönséges eset miatt.

Beleznay doktor úgy tett, mintha nem hallaná. Tovább működött *scalpellum*ával. Teltek a negyedórák.

A fiatal, szőke Palkó doktor egyre izzadtabb, sápadtabb, türelmetlenebb lett. Méltatlankodott és dühöngött magában.

Egyik cigarettát a másik után szívta. De a jegyzőkönyvet lelkiismeretesen tovább vezette, olvasható és kiírt, egyáltalában nem orvosi, hanem tiszta, szép betűkkel:

„Mindkét tüdő közepes belégzési állapotnak megfelelő nagyságú. Szürkésvörös színűek. Vizenyős tapintásúak. Metszéslapjukról sok habos savó ürül. A jobb középső és alsó lebenyben szürkésfehér tömött területek tapinthatók. Környékükön a bronchusok kitágultak. A hörgők nyálkahártyája élénkvrös.”

– Csak azt tudnám, miért helyeztek engem ide Kerecsenyből!

– Írja még azt is, kollégám, hogy a mellkasi aortában teljesen hasonló, de még súlyosabb elváltozások figyelhetők meg, mint a felszálló aortában.” Aztán áttérhettünk a hasüregre.

– Egy ökörnek is elég lett volna ekkora vérrög – mondta Palkó doktor. – Nézzük meg együtt gyorsan a hasüreget és fejezzük be, kolléga úr.

De Beleznay doktor nem hagyja siettetni magát.

Egyhangú hangon, kérlelhetetlenül boncolt és diktált, miközben egy nagy dongólégny röpködött körülöttük: gyakran megpihent a holttesten, aztán nekirepült a boncoló orvos orrának, majd leszállt a jegyzőkönyvre.

– „A hashártya lemezei simák, fénylők... Az epehólyag és a haránt vastagbél között néhány régi heges összenövés figyelhető meg...” Nini! Itt megint van valami!... Nézze csak, kollégám. Az epehólyag alaposan megnagyobbodott. A *ductus hepaticus*ban babnyi beékelt kő. Látja? Jegyezze fel. Igen? Megvan... Aztán várjon csak egy kicsikét... Úgy... A fenébe! Babra munka ez, bizony. Nem akarom elsietni... No, végre megvan. Írja: „Epehólyag megnyitása után abban számos babnyi, borsónyi barnásszürke kő látható” ...hihetetlen, hogy ennyi epekővel zokszó nélkül eléldégtelt ez az ember.

– Miért zokszó nélkül? – mérgeződött Palkó doktor, felháborodottan. – Maga talán meghallgatja, kolléga úr, a deportáltak zokogását? Honnan tudja, hogy ez az ember nem zokogott?

Beleznay doktor hagyta, hogy mint a dongó légy, elrepüljenek füle mellett az ingerült szavak. Babrált, kutatott, metszett, méricskél. Hivatali hangon diktálta tovább:

– „A lép súlya 160 gramm... Tokja feszes... Állománya közepesen tömött”...

– Disznóság, mondhatom, ez a kitelepítés – dühöngött írás közben a fiatal orvos.

– „Metszéslapjáról kaparéknem nyerhető... A máj” ...várjon csak. Egy perc! Már írhatja is: „...1520 gramm súlyú, barnászürke, tömött tapintású...”

– Ez az ember ebbe pusztult bele – méltatlankodott Palkó doktor. – Ebbe a disznóságba. Ebbe az igazságtalanságba. Az embertelenségbe, amelyet elkövettek ellene.

– A gyomor-béltraktusról jegyezze fel, hogy kóros elváltozást nem mutat... Az urogenitális szervek épek.

– Azt kellene lefektetni erre az asztalra, aki ezt a szegény embert Tiszapócsra hozta – folytatta dühöngését a fiatal orvos a hullaszagban. – Szégyen, gyalázat, hogy ilyesmi Magyarországon a huszadik században megtörténhet.

Beleznay doktor most is úgy tett, mintha egy szót sem hallana.

– Azonnal befejezzük – mondta. – Már csak a koponyaüreg van hátra.

– Inkább azoknak a koponyaüregébe fúrjon bele, kolléga úr, akik az ilyen gyalá-
zatot kitalálták, oda kandikáljon be!

Felelet helyett egykedvűen diktálta Beleznay doktor:

– „A kemény és lágy agyhártya közepes vértartalmú... Az agyalapi artériákon szá-
mos lencsényi nagyságú sárga folt figyelhető meg... Az erek belvilágát ezek teteme-
sen megszőkítik...”

– Ki kellene tágitani a mi egész szűk belvilágunkat, tisztelt kolléga úr!

– Ez nem a mi dolgunk, orvosoké – felelt végre Beleznay doktor. – De most már
végeztem is, kollégám. Hanem a heg a bal fül mögött, ez itt... látja? ...nem hagy
egészen nyugton. A rend kedvéért, legyen szíves, írja még be: „Cicatrix retroauricu-
laris lateris sinistri... A bal fül mögött észlelt régi sebzés valamilyen fülészeti műtét
maradványa is lehet.”

– Meneküljünk! Megfulladok itt az emberi gonoszság szagától. Odakint befe-
jezhetjük a jegyzőkönyvet – ajánlotta Palkó doktor, fuldokolva a hőségtől, a fülledt
levegőtől, a keringő dongóktól és a felháborodástól.

Beleznay doktor letette *scalpellum*-át. Kiléptek a házikó ajtaján a temetőkertbe.

Egy régi gyepes sírra telepedtek le és ott fogalmazták meg együtt a jegyzőkönyv
„Vélemény” című utolsó szakaszát. Eszerint Balázs Ákos kitelepített tiszapócsi
lakosnak régebbi eredetű, körülbelül egy éve tartó szívbetegsége volt. Ennek nyo-
ma, a bal kamra mellső falában észlelt friss hegesedés: részleges szívizomelhalás
következménye.

Beleznay doktor megjegyezte, hogy a szívizom elhalás bizonyára tavaly nyáron
következett be, amikor ő is gyógykezelt egészen rövid ideig a beteget. A halál köz-
vetlen oka a jegyzőkönyv szerint az volt, hogy hirtelen vérnyomás emelkedés követ-
keztében az elhasználódott és beteg verőérben trombózis lépett fel: „*Thrombosis rami
descendentis arteriae coronariae sinistrae cordis.*” A tüdővizonyító a haláltusa alatt lépett
fel. A jobb középső és alsó tüdőlebenyben talált elváltozások sok évvel ezelőtt, va-
lószerűleg még ifjúkorában lezajlott tüdőgyulladás és mellhártyagyulladás nyomai.

A gyomorbajos Beleznay doktor még törte a fejét valamin.

– A véleményt még kiegészíthetnénk azzal is, kedves kollégám – mondta –, hogy
a hirtelen vérnyomásemelkedést, illetve a szívtrombózt valószínűleg valamilyen
fizikai megerőltetés váltotta ki. Erre vall a zúzódás a jobb térden.

De a fiatal Palkó doktor, a régi síron ülve, fejét csóválta.

– Én ezt nem venném bele. Hátha valami váratlan lelki izgalom végzett vele.

– Nem bánom, kedves kollégám – mondta Beleznay. – Vannak halálos megráz-
kódások, amelyeket a *scalpellum*-mal nem mutathatunk ki. Ebben az egyben iga-
zat adok magának. Inkább mellőzzük.

Ebben aztán meg is állapodtak. A gyepel benőtt, süppedő, régi síron a két orvos
aláírta a jegyzőkönyvet.

RAB GUSZTÁV ÉS AZ *UTAZÁS AZ ISMERETLENBE*

Az 1949-től a Keleti Főcsatorna építkezésén földmérőként dolgozó Rab Gusztáv pár év alatt geodéziai technikus, brigádvezető lett, s mérnöki munkát végzett. A csatorna építéséhez szükséges földmérésekhez kitelepített nőket és férfiakat vett fel munkásnak. Így emlékszik erre az időszakra 1960-ban Ignotus Pálnak írt levelében: „Harta, Akasztó, Kunszentmiklós, Bugyi, Sári, Nádudvar, Hajdúböszörmény, Dedőhát, Pródi-pusztá, Hortobágy, Polgár, Tiszadugylaháza, Tiszacsege... és még egy se-reg tanya, falu, rombadőlt urasági kastély voltak állomásai életemnek. Mai szemmel és mai helyzetemből tekintve, jól jártam. Sokkal rosszabbul is történhetett volna! [...] a Senkiföldjén mértem a földet, kevés tudással és gyakorlattal, mert akkor még nem végeztem el sem az első-, sem a felsőfokú geodéziai tanfolyamot, kezdő földmérőcske voltam...”

A regény cselekménye 1951–1952-ben játszódik: az ötvennyolc éves Balázs Ákost, volt abaújkéri birtokost és kormányfőtanácsost kitelepítik Budapesti házából Tiszapócsra, ahova csak néhány bútort és a kutyáját viheti magával. Az állandó lakhelyül kijelölt településre mintegy százötven kitelepítettel együtt érkezik, akik sokféle társadalmi rétegből származnak a Mester utcai iparostól kezdve a Magyar Tudományos Akadémia lepidopterológusán (lepkész) és az Afrika-vadászon át egy hercegig. „Bacsóné Boldog Birodalmában” házakban, putrikban, ólakban szállásolják el a családosan vagy egyedül érkezőket. Az orvhalászáton, rőzsézésen vagy más büntetett rajtakapott, kitelepített embereket pénzbírsággal sújtják, és aki nem tud vagy nem hajlandó fizetni, azt a Hortobágyra viszik ledolgozni a büntetést, majd telepesként otthagyják.

A regény néhány részlete Rab korábbi műveiből már ismert motívumra épül. A főszereplő, Balázs Ákos szerelmi történetének magját Rab megírta a *Mentont ajánlanám* című regényében, majd egy tárcában 1949-ben, *Teréz* címmel. Flaubert eszközeiből többet is alkalmazott a regényben, így például a valós és fiktív helységnevek együttes használatát: a valóságban létező Ohat-Pusztakócson szállnak le a vonatról a kitelepítettek, de kijelölt szállásuk, Tiszapócs, kitalált helységnév.

A regénynek négy azonos szövegű gépirata található a hagyatékban: egy 803 lap (k1) és három 594 (k2) lap terjedelmű példány: a szövegük megegyezik, csak más sortávval gépelték őket. A 803 lapos példány jelentős, ceruzával jelölt rövidítéseket tartalmaz; az egyik idegen nyelvű fordítás ennek alapján készült. Az 594 lapos gépirat egyik példánya (k2a) hiányos: a dosszié kéziratós rájegyzése szerint az „1–260. lapokat Kodály Edinburgban vagy Oxfordban elvesztette!”. Ez a csonka példány

ugyancsak tartalmaz ceruzával jelölt rövidítéseket. A hagyatékban megtalálható ezen kívül a regény Berki Erzsébet által készített francia nyersfordításának 446 oldalas gépirata (k3).

A regény szereplői közül az esperesét bizonyosan dr. Tajti Lajos tiszapolgári esperesről mintázta Rab. Más szereplők azonosításához egy címet, névjegyeket tartalmazó borítékban lévő, „Élő hullák” című gépiratos feljegyzés adhat segítséget: „Mikecz Ödön, volt igazságügyi miniszter Tahitotfalu – Pest m. (Korábbi sajtófőnök); Haeffler István, a Kállay kabinet utolsó sajtófőnöke a német megszállás és Horthy kormányzó letartóztatása előtt – Dunaharaszti, Kossuth Lajos-utca 24; Rakoczy Imre, a katonai tanács utolsó főtitkára Horthy letartóztatása előtt, korábbi sajtófőnök – Budakalász, Kossuth Lajos-u. 64 Pest m.” Feltételezésem szerint Rab ismerhette e személyeket, és talán róluk mintázta néhány hősét. Így például Mikecz Ödön (1894–1965) ügyvéd, főispán, igazságügy-miniszter a Darányi-kormányban, 1951-től 1953-ig Jászboldogházán volt kitelepítve. Haeffler István (1898–1962) újságírónak és Rákóczy Imre (1893–1969) jogász, politikus, lapszerkesztőnek feltehetően hasonló sors jutott.

Az Afrika-vadász Draxler Zsigmond alakját gróf Széchenyi Zsigmondról, a nemzetközi hírvadász-íróról mintázta Rab. Az 1950–1951-ben a Mezőgazdasági Múzeum vadászati szakértőjeként dolgozó Széchenyit 1951. június 20-án munkahelyén felkereste egy rendőr, és átadta neki a Budapestről kitiltó határozatot, amely szerint 24 órán belül el kellett hagynia várbeli lakását (Úri utca 52.), és el kellett foglalnia kényszerszállóhelyét a Polgár községhez tartozó 88. számú tanyán. Széchenyi fellebezett a határozat ellen. Az ablaktalan és fűthetetlen tanyai szobából balatongyöröki ismerősehez, Reznik Jánoshoz költözhetett 1951 novemberében.

A református családból származó Rab titokban katolizált ebben az időszakban. Áttérésének körülményeiről így írt Békés Gellértnek: „nem hallgathatom el, hogy mit jelentett számomra, földmérőként télen-nyáron a hortobágyi pusztában, a Szentírás remek magyar fordítása. Engedje meg, hogy hálás köszönetet mondjak és szívből gratuláljak. (A barna kötésű könyvet, nem sokkal az Egyházba való visszatérésem után, annak a »Tiszapócsnak« kis szőke káplánjától kaptam ajándékba, amelyről regényemben beszélek.)” Rab katolizálásában dr. Tajti Lajos tiszapolgári esperes-plébános is szerepet játszott.

A sok lelki és testi szenvedés aláasta Rab egészségét, orvosa eltiltotta a geodéziai tevékenységtől, és leszázalékoltatta. 1949 és 1956 között írta Rab az *Utazás az ismeretlenbe* című regényét az 1950–1951-ben Budapestről és máshonnan tanyákra és falvakba kitelepített emberek sorsáról. A regény 1957 elején már bizonyosan kész volt, mert kéziratát Rab ekkor elvitte a Magvető kiadóhoz. Nemeskürty István így emlékezett vissza találkozásukra 1991-ben: „az Új Idők olvasói által kedvelt, hajdan népszerű író: Rab Gusztáv felkeresett a Magvetőnél a kitelepítésekről írott, kiválóan magas színvonalú, saját korábbi életművéhez képest toronymagasan értékesebb regényével. Lelkendezve dicsértem a kéziratot, ámde egyetértettünk a szerzővel abban, hogy ez akkor, 1957 januárjában, kiadhatatlannak tűnik.”

A kéziratot Rab magával vitte 1958-ban Franciaországba, miután francia barátja, Robert Squarciafichi, a „Le Cap Estel Hotel” tulajdonosa (Ezè Bord de Mer)

meghívta őt feleségével együtt baráti látogatásra. Felesége ösztönzésére fogadták el a meghívást. Az *Utazás az ismeretlenbe* című regénye erősen rövidítve megjelent franciául Párizsban 1959-ben *Voyage dans le bleu* címmel a Flammarion kiadónál, és valamivel teljesebb változatban Londonban és New Yorkban 1960-ban *Journey into the Blue* címmel a Sidgwick & Jackson, illetve a Pantheon Books kiadónál. A német kiadás (*Fahrt in's Blau*, Benziger Verlag, Zürich-Köln) kevésbé, a holland jobban sikerült. Az idegen nyelvű kiadások alapján csak pontatlan képet alkothatunk a magyar eredetiről. Több kísérletet tett Rab az eredeti magyar változat kiadására – sikertelenül. Próbálkozott például a magyar emigráció legnagyobb könyvkiadójánál, az Amerikai Magyar Kiadónál (Köln, Fenyvessy Jeromos), de a zsúfolt kiadói program miatt nem tudták elfogadni műveit.

A regény francia és angol változatának elkészüléséről, megjelenéséről és recepciójából számos dokumentum maradt fenn a hagyatékban, főként újságkivágatok és levelek. Ezekből kiderül, hogy a regény eredeti címe *Szinai kódex* volt, amelyet Rab a francia kiadás előtt több okból megváltoztatott. A „kék tájak”-ra való szövegbeli utalások adták az ötletet az új címhez. A müncheni Szabad Európa Rádió munkatársának, Bede Istvánnak erről így írt 1959-ben: „A regény címe drámai utazást jelent az ismeretlen, a megsemmisülés, a halál felé: 1951-ben ily módon akarták elpusztítani az úgynevezett »belső ellenséget« Magyarországon. [...] Azok között, akiket utazásra ítélték »kék tájak felé«, ezerszámba voltak üzleteiktől és műhelyeiktől megfosztott kisemberek is, akiktől budapesti otthonaikat is elvették.”

A regény francia nyersfordítását készítő Berki Erzsébetnek pedig így vallott 1961-ben kelt levelében: „Az én alakjaim javarészt Polgáron (népszerűen Tiszapolgáron) voltak, a falu, amelyet leírtam, legalábbis az, de a típusok a legkülönbözőbb helyekről verődtek össze. Én 1952–53-ban földet mértem Polgáron, állásom kockáztatásával alkalmaztam munkára regényhőseimet.”

Különleges részlete a francia recepciónak, hogy egy párizsi folyóirat, a liberális konzervatív, antifasiszta, rasszizmusellenes, de a gaullizmussal ellenséges *Aux Écoutes* című hetilap 1959 novemberében felhívta de Gaulle köztársasági elnök figyelmét Rab művére azzal a kéréssel, hogy a Hruscsovvval folytatandó tárgyalása (nov. 13.) előtt okvetlen olvassa el a könyvet. Az elnök állítólag elolvasta a regényt, és elismerő levelet írt Rabnak.

Rab Gusztáv regényének nyugat-európai sikerét részben aktualitása magyarázza, a nagyközönség fokozott érdeklődése a vasfüggönyön túli valóság iránt. A munkamódszer több sajátosságát világosan mutatják a hagyatékban megőrzött kéziratváltozatok, újságkivágatok, írott és képi források, levelezések. Elsődleges és másodlagos történeti források, irodalmi elbeszélésekből és napi hírekből merített motívumok, valamint személyesen átélt történések együtteséből formálta meg Rab az alakjait, helyszíneit és a cselekményt. Témaválasztásában nagy szerepet játszott a közönség igényének kielégítése; fő célja a közelmúlt történéseit szórakoztató, ugyanakkor reflexióra ösztönző formában feldolgozó cselekményvezetés mély lélekábrázolással. Munkássága második szakaszának fő műve, az *Utazás az ismeretlenbe* meghozta számára a széles körű nyugat-európai elismerést.

Rab Franciaországban is magyarul írta műveit, de tudatosan szem előtt tartotta a külföldi olvasókat, ami megmutatkozik a mottók kiválasztásában, az ajánlásban, és a magyar kultúrára vonatkozó tárgyi magyarázatokban. Rab számos időszerű társadalmi, morális, etikai kérdést vet fel korszakregényében: így például fontosabb-e a „tartás” mint a saját magán vagy a másik emberen való segítség; a hit szerepe az emberi életben; helyes-e saját meggyőződésének vagy akár életének feláldozása a másik ember megmentéséért; a társadalmi rend helyessége; az élet értelme vagy értelmetlensége. Ezek az örök kérdések folyamatosan foglalkoztatják az író.

